This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

OUDE VADERLANDSCHE RECHTSBRONNEN.

WESTFRIESCHE STADRECHTEN.

UITGEGEVEN

DOOR

MR. M. S. POLS.

EERSTE DEEL.

'S GRAVENHAGE.
MARTINUS NIJHOFF
1888.

Digitized by Google

698070

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

Digitized by Google

WERKEN DER VEREENIGING TOT UITGAVE DER BRONNEN VAN HET OUDE VADERLANDSCHE RECHT,

GEVESTIGD TE UTRECHT.

EERSTE REEKS.

No. 7.

NEW YORK PUBLIC LIBRARY

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1888.

Digitized by Google

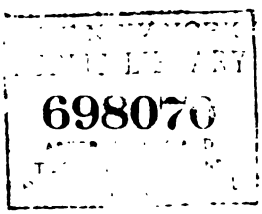
698070

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

Stoomdruk van J. VAN BOEKHOVEN, Utrecht.

Digitized by Google

VOORREDE.

In de voorrede voor het tweede deel der Westfriesche stadrechten, in 1885 uitgegeven, deelde ik reeds met een enkel woord de redenen mede die mij bewogen, het aanvankelijk op één deel berekende werk in twee deelen te splitsen en in strijd met gewoonte en regelmaat met het tweede deel aan te vangen. Ik wenschte aan de uitgave der keuren eene inleiding te doen voorafgaan, en daar deze ten deele haar stof zou moeten ontleenen aan nog onuitgegeven oorkonden, achtte ik wenschelijk deze als Bijlagen te doen drukken. De enkele keuren bleken echter reeds een boekdeel van geschikten omvang te vullen, en naar eene oppervlakkige berekening zouden de inleiding en bijlagen niet veel minder plaats vorderen. Splitsing in twee deelen was dus verkieselijk; en daar de inleiding reeds ten deele bewerkt was, de bijlagen ter uitgave gereed lagen, koesterde ik de hoop door de spoedig gevolgde uitgave van een eerste deel het bestaan van een tweede deel te rechtvaardigen. In allen gevalle was ik verre van te vermoeden, dat ruim drie jaren de twee deelen zouden scheiden.

Verschillende omstandigheden verijdelden die hoop, en benamen mij den steeds betrekkelijk geringen tijd, dien ik aan dezen tak van studie kan wijden. Geruimen tijd moest ik de bewerking van de inleiding geheel staken, en ook daarna kon ik slechts bij tusschenpoozen er mij mede bezig houden. Zelfs het drukken heeft niet dan met herhaalde langere of kortere tusschenpoozen kunnen geschieden, en mitsdien zeer lang geduurd. Om twee redenen meen ik dit hier te moeten vermelden. In de eerste plaats had het ten gevolge dat ik slechts zeer onvolledig gebruik heb kunnen maken van enkele verhandelingen over onderwerpen door mij besproken, maar mij eerst bekend geworden nadat het grootste deel der inleiding reeds was bewerkt en ten deele gedrukt. In den loop

Digitized by Google

van dit jaar en van het vorige toch verscheen eene reeks van merkwaardige studien van de heeren Fruin [1]), Fockema Andreae [2]) en Verdam [3]), waarbij ook van de reeds uitgegeven keuren der Westfriesche steden gebruik werd gemaakt. In de tweede plaats laat zich daardoor verklaren, zoo al niet rechtvaardigen, eene zekere ongelijkmatigheid in de wijze van bewerking, die gemakkelijker ware te vermijden geweest, wanneer de bewerking niet telkens ware afgebroken. Enkele gedeelten zijn onwillekeurig breeder geworden en meer uitgewerkt dan andere. De zeer ongelijkmatige inhoud der bronnen die over het eene onderwerp betrekkelijk veel, over andere even belangrijke onderwerpen weinig of niets leveren, werkte daartoe trouwens mede.

Toch heb ik getracht in de inleiding zooveel mogelijk te blijven binnen de perken die ik mij van den aanvang had gesteld. Ze was niet bestemd eene Westfriesche rechtsgeschiedenis te geven, maar eenvoudig een beredeneerd en geordend overzicht van den inhoud der uitgegeven bronnen. De aard en gesteldheid van die bronnen deden mij hetzij zoodanig overzicht, hetzij een breedvoerig register voor het gebruik noodig, althans wenschelijk achten. Ze bestaan toch niet uit het recht van ééne enkele plaats, waarbij zoodanig register in den regel niet absoluut onmisbaar is, maar uit eene groote verzameling van rechten van verschillende steden, die alle zeer onvolledig, meerendeels slechts brokstukken zijn, en soms duister en gebrekkig gesteld, maar alle nauw aan elkander verwant, en uit een gemeene bron gevloeid, zoodat ze kunnen beschouwd worden als elkander onderling aanvullende en verklarende. [4]) Reeds bij de uitgave heb ik mitsdien door tallooze verwijzingen de onderlinge verwantschap der bepa-

1) In de Bijdr. voor vaderl. gesch. en oudheidk. 3de reeks, deel III: over zoenen en vreden in Holland, Zeeland en Utrecht, enz.; deel IV: over waarheid, kenning en zeventuig in de rechtspleging van Holland en Zeeland; over het jaargeding in Holland en Zeeland gedurende de latere middeneeuwen; in de Versl. en Meded. der Kon. Akad. van Wet., afd. Letterk., 3de reeks, deel IV; over de beteekenis van woesten in de oudnederlandsche rechtstaal; in het Taalk. Tijdschr. 1888, 1ste afl.: nog iets over custinge.

2) Bijdr. tot de Nederl. Rechtsgesch. 1ste bundel, Haarlem 1888; voorts in het Rechtsg. Magazijn, deel V: het vredegebod.

3) In het Taalk. Tijdschr. 1887, 4de afl.: custinge; voorts verschillende artikelen in het Middennederl. woordenboek.

4) Zie hierover nader de Inleiding bl. XXXVIII volg., CLXVI volg.

Digitized by Google

lingen aangegeven; maar dit moest zich bepalen tot de rechtstreeks overgenomen stukken, strekt zich niet uit tot aanwijzing van die bepalingen die wel hetzelfde onderwerp op gelijke wijze of in denzelfden geest regelen, maar toch onafhankelijk van elkander zijn ontstaan. Voor die aanwijzing was het overzicht bestemd, waaraan ik de voorkeur gaf boven een eenvoudig register, omdat ik het kon vastknoopen aan de inleiding betreffende de uitwendige geschiedenis van het Westfriesche stadrecht en van de bronnen daarvan, die in allen gevalle onmisbaar was met het oog op de eigenaardige ontwikkeling van dat stadrecht.

Dat ik dat overzicht tevens dienstbaar trachtte te maken aan de verklaring van enkele instellingen, eigenaardig aan Westfriesland of waaromtrent merkwaardige maar soms duistere berichten werden aangetroffen, zal mij niet ten kwade worden geduid; maar ook daarbij betrachtte ik zooveel mogelijk beperking. Eene vergelijking met berichten uit andere dan Westfriesche rechtsbronnen zou zeker over menig punt een sterker licht hebben verspreid, maar lag buiten mijn bestek. Slechts zeer zelden zal men mitsdien zulke rechtsbronnen vermeld vinden, en alleen waar het mij wenschelijk voorkwam, om breedere uiteenzetting te besparen. Ruimschoots daarentegen is door mij gebruik gemaakt van andere elders uitgegevene Westfriesche oorkonden Het meerendeel der handvesten was reeds elders, in bekende verzamelingen, uitgegeven, al vond ik nog vele niet of onvoldoend uitgegevene. Alleen deze laatste kon ik in de Bijlagen opnemen; maar den inhoud daarvan in het overzicht opnemende, meende ik ook het elders uitgegevene te moeten gebruiken, zij het dan ook niet volledig. Hoofdzaak bij de uitgave en bij de inleiding bleven de keuren.

De als Bijlagen opgenomen handvesten zijn, met drie uitzonderingen, onuitgegeven stukken. N°. VI moest, als slechts ten deele uitgegeven, worden opgenomen, evenzoo n°. XII, dat wel reeds in zijn geheel was afgedrukt, maar wegens het verband met de volgende stukken, n°. XIII—XV, niet kon ontbreken. De handvest van Medemblik, n°. I, is daarentegen herhaaldelijk uitgegeven, en in zeer bekende verzamelingen. Eene nieuwe uitgave scheen mij toch niet overbodig. Bij de vroegere uitgaven zijn, bij gebreke van het origineel, afschriften gebruikt, die niet volkomen zuiver zijn,

Digitized by Google

en hoewel ook het door mij uitgegevene blijkbaar evenmin geheel zuiver is, en slechts eene kopie is van de kopie, in de handvest van Hoorn van 1356 ingelascht [1]), is ze toch blijkbaar nauwkeuriger dan een der andere bekende afschriften, zelfs dan dat in de Grafelijke registers. Het voortdurend verwijzen naar de bepalingen dier handvest in de Inleiding maakte bovendien eene betere nummering der bepalingen noodig en de opneming van den tekst zelve wenschelijk.

Onder de Bijlagen nam ik bovendien de overgebleven dingtalen op, ook de reeds vroeger uitgegevene. Voor nadere bijzonderheden dienaangaande kan ik volstaan met naar de bijzondere voorrede daarvoor te verwijzen. [2])

De laatste in dit deel, als eene aanvulling van het tweede deel, voorkomende stukken vormen de schrale nalezing van hetgeen sedert 1885 door mij werd gevonden. De hoop dat de uitgave van het tweede deel tot een belangrijkeren naoogst zou leiden, is niet vervuld. Toch bestaan er ongetwijfeld meerdere HSS., zooals reeds blijkt uit het afschrift dat Bondam van een daarvan nam. [3]) Ik herhaal mitsdien het verzoek, bij de vroegere uitgave gericht tot allen die zich in het bezit bevinden van zoodanige HSS., of van het bestaan daarvan kennis dragen, mij door eene mededeeling of aanwijzing in staat te stellen er kennis van te nemen, ten einde zoo mogelijk later door een supplement deze uitgave volledíger te maken.

Omtrent de wijze van uitgave der keuren en de door mij gebruikte HSS. is reeds het noodige gezegd in de voorrede van het tweede deel, en in de voorrede of inleiding telkens vóór de uitgave der keuren van eene stad geplaatst. Ik heb er slechts bij te voegen, dat ik ten opzichte van de keuren van Barsingerhorn gelijke wijze van uitgave heb gevolgd.

UTRECHT, Juni 1888.

---

1) Zie II bl. 11.
2) I bl. 143.
3) Zie hierachter bl. 181.

Digitized by Google

INLEIDING

Digitized by Google

Digitized by Google

VERKLARING DER VERKORTINGEN.

A. . . . . Abbekerk.
B. . . . . Burghorn.
Ba. . . . . Barsingerhorn.
E. . . . . Enkhuizen.
G. . . . . Grootebroek.
H. . . . . Hoorn (oud keurboek).
H. n. k. . . . Hoorn (nieuw keurboek).
Hw. . . . . Hoogwoude.
S. . . . . Schellinkhout (oude keuren).
S. n. k. . . . Schellinkhout (nieuwe keuren).
Sy. . . . . Sybekarspel.
W. . . . . Westwoude.
Wi. . . . . Winkel.

LIJST VAN VERBETERINGEN.

I. Bl. XIV, regel 9 v. o., *onderwerp*, lees *onderwierp*.
„ XXIX, noot 1, bijvoegen: Blijkens de Informacie van 1514, bl. 115, was destijds de graaf van Egmond ambachtsheer in Spanbroek.
„ XLII, noot 5, bijvoegen: E. 57.
„ 8, te lezen: H. n. k. 120.
„ LXXIII: Hier hadden nog kunnen genoemd worden, als vermeld, dijkgraaf en heemraden van den Westfrieschen dijk, G. 202, 203; en andere heemraden, W. 81.
„ CVIII, noot 2, bijvoegen: I. 129 § 53.
„ CLIII, noot 2, bijvoegen: I. 136 § 6.
„ 75. De aanhaling van Med. 20 aan het slot van § 31 te schrappen.
„ 129. In het opschrift van § 54: *dagen*, lees *weken*.
II. „ 115. De keur *van erffenis te nemen*, genummerd 215, lees 217.
„ 190. Zie over E^2, deel I bl. 145.
„ 208. In § 88 en 89 verwezen naar H. 91, lees H. 90.
„ 269, noot 1. In plaats van § 206, te lezen § 205
„ 271, noot 2. In plaats van § 153, te lezen § 219.
„ 354. Achter het opschrift van § 114 te lezen: (Verg. G. 151).
„ 391. Achter het opschrift van § 42 te lezen: (Verg. W. 107).

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

De naam van Westfriesland, later gebruikt tot aanduiding van het noordoostelijke deel van de tegenwoordige provincie Noordholland, had langen tijd slechts eene ethnisch geografische beteekenis. In het Frankische tijdvak diende hij tot aanduiding van de gezamenlijke Friesche gouwen bewesten het Fli. In dien zin spreekt reeds de glosse der Lex Frisionum van Fresiones occidentales inter Flehi et Sincfalam, evenals de Friezen tusschen Lauwers en Wezer Oostfriezen worden genoemd, misschien alleen omdat de Lex, althans de glosse, in de Friesche gouwen tusschen Fli en Lauwers ontstond. Later noemden de Hollanders de Friezen beoosten het Fli Oostfriezen, die bewesten Westfriezen. Eerst in het laatst der 13de eeuw echter, tijdens de onderwerping der overblijvende gouwen bewesten het Fli, komt officieel de naam van Westfrisia voor. [1])

Tot dien tijd was trouwens ook alleen de oostelijke grens, het Fli, eene duurzame geweest. De westelijke, onder de Karlingen nog de Sincfala, had zich gestadig teruggetrokken, naarmate de heerlijke landen van de graven van Holland en van de bisschoppen van Utrecht zich verder uitbreidden over de voormalige Friesche gouwen. Achtervolgens ontvielen aan het oude Friesland, ook in naam, Zeeland, het oude Noordholland (tusschen de Maas en Kennemerland), Kennemerland, het Benedensticht, Amstelland en Gooiland (zoo dit laatste eene Friesche gouw was), Waterland en Zeevang. Alleen de aan het Fli grenzende gouwen, Texla, Wiron en Westlingi, bleven hare onafhankelijkheid nog handhaven tegen de Hollandsche graven, niettegenstaande ze aan twee zijden door

---

1) Oorkondenboek II nº. 504, 1046, 1098 1099 en sedert voortdurend.

Digitized by Google

twee machtige vijanden voortdurend werden bestookt. De Hollandsche graven wisten de Kinneloes en Rekere, de oude grenzen van Kennemerland, te overschrijden en min of meer belangrijke stukken van Texla en Westlingi als gevolg van Kennemerland aan hunne landen te hechten. Te gelijk werd de oostelijke grens, het Fli, door het geweld der zee, ook ten koste van westelijk Friesland, tot een zeeboezem verbreed. Hoewel de omvang van de aangerichte verwoesting niet met zekerheid is aan te geven, kan men er zich eenig denkbeeld van vormen, als men in aanmerking neemt dat van de gouw Texla slechts twee eilanden, Texel en Vlieland, en de noordelijkste punt van Holland behouden bleven, van de gouw Wiron slechts het eilandje Wieringen overbleef. Bij den aanvang der laatste onafhankelijkheids oorlogen tegen de twee laatste graven uit het Hollandsche huis, was mitsdien nog slechts een zeer klein deel van het voormalige westelijke Friesland aanwezig, genoemde eilanden alsmede de gouw, die vroeger, naar men meent, onder den naam van Westlingi voorkomt, en later meer bijzonder den naam van Westfriesland droeg. Dit laatste land was destijds reeds in vier deelen onderscheiden: Drechterland, Houtwouderambacht of het ambacht der vier noorder Coggen, Geestmerambacht, ook wel Langendijkerambacht genoemd [1]), en Nyedorperambacht, later de Schager- en Nyedorper-Coggen genoemd.

Achtereenvolgens moesten nu ook deze landen voor de overmacht bukken en zich onderwerpen aan Floris V, die zijn gezag niet alleen door het bouwen van burchten en het verbeteren der toegangen en wegen verzekerde, maar ook door verstandige en milde bestuursmaatregelen, die het Westfriesche landvolk, zoo lang den Hollandschen graven vijandig, onder de vurigste wrekers van zijn jammerlijken dood deden optreden. [2]) Het eerst onderwerp zich in 1284 Wieringen en verkreeg het Kennemerrecht. [3]) In 1289 volgden Texel en de vier deelen van Westfriesland, en verkregen allen van Floris V gelijkluidende handvesten. [4]) Zij behielden echter

---

1) van Mieris II 78, 80, 82.

2) Melis Stoke V vs. 3 en vs. 221.

3) Hoewel de akte verloren is, blijkt het uit Oork. II nº. 504.

4) Die van Houtwouderambacht van 20 Januari, van Nyedorpercogge van 6 Februari en van Drechterland van 21 Maart 1289 zijn bewaard gebleven en o. a. te vinden n

Digitized by Google

eene eigenaardige stelling en werden niet eenvoudig bij Holland ingelijfd, maar, administratief daarvan gescheiden, als de heerlijkheid van Friesland naast de graafschappen van Holland en Zeeland geplaatst, terwijl Floris den ook sedert bewaarden titel van Heer van Friesland aannam. Na den dood van Floris V deden de vier deelen eene laatste poging om hunne onafhankelijkheid te herwinnen. Op nieuw en nu voor goed onderworpen, bekwamen zij van Jan I en Jan van Avesnes eene vrij breedvoerige handvest, het landrecht van 7 November 1299, dat waarschijnlijk in de plaats der afzonderlijke handvesten trad, en bijna geheel is samengesteld uit den inhoud dier handvesten en van het Kennemer landrecht van 1292. [1])

Deze invoering van het Kennemer recht werd door Willem III voltooid in het landrecht van 13 Januari 1310, dat niets is dan een afschrift van het Kennemer landrecht van 1292. Ze schijnt door de Westfriezen zelve verlangd, althans op hoogen prijs te zijn gesteld. Bij hun eindzoen met den graaf toch verklaarden zij, dat zij dit recht zouden verbeuren als zij weder in opstand kwamen. Bovendien zouden zij de bevestiging door den Paus verzoeken, en dit verzoek, eerst in 1318 gedaan, werd in 1320 ingewilligd. [2])

De verdere geschiedenis van het landrecht in Westfriesland behoeft hier geene bespreking. Alleen behoort vermeld te worden, dat Texel en Wieringen sedert de onderwerping formeel van Westfriesland werden onderscheiden [3]), en dat

---

Oork. II 649, 650 en 660. Die van Texel is alleen bekend uit de latere vernieuwing van 28 Augustus 1367 (van Mieris III 213; Priv. v. Texel n°. 28). Geestmerambacht verkreeg ongetwijfeld en Wieringen waarschijnlijk een gelijke handvest, overeenkomstig de uitspraak van den Utrechtschen bisschop (Oork. II n°. 671). Bij die handvesten werd echter niet, zooals aan Wieringen, uitdrukkelijk het Kennemerrecht gegeven.

1) Oork. II n°. 1098. De §§ 1—3, 5, 6, 10—13 zijn aan de handvesten van 1289, de §§ 15—43 bijna letterlijk aan het Kennemer landrecht ontleend.

2) Het landrecht is o. a. te vinden bij van Mieris II. 89, de verdere akten aldaar II. 78, 80—82, 197, 246. Ook op hunne onderwerping in 1299 zouden zij de pauselijke bevestiging verzoeken. Zie Oork. II. 1046, ten onrechte op 1298 gesteld, daar de akte ongetwijfeld van gelijke dagteekening is als Oork. II n°. 1099.

3) Omtrent Wieringen bestaat twijfel. Hoewel het vóór de onderwerping en later in de 15de eeuw steeds als een afgescheiden deel voorkomt, schijnt het in de 14de eeuw deel te hebben uitgemaakt van het Westerbaljuwschap, zoodat het in 1396 met de deelen van dat baljuwschap, Geestmerambacht en Nyedorperambacht, een gemeene handvest bekwam. Zie Bijl. n°. XXXIII. Misschien laat zich hieruit ook verklaren de bepaling in de handvesten van Barsingerhorn van 1427 § 12, overgenomen in die van Hoogwoude § 8, en Burghorn § 7. Zie hierachter I bl. 49, 69 en 112.

Digitized by Google

ook de vier deelen van dit laatste administratief werden gescheiden in een ooster- en een westerbaljuwschap. Het eerste, uit Drechterland en Houtwouderambacht gevormd, komt meestal voor als het baljuwschap van Medemblik. Het laatste, dat de twee andere deelen omvatte, werd meer bijzonder het baljuwschap van Friesland genoemd en met het baljuwschap van Kennemerland aan eenzelfden baljuw toevertrouwd, hoewel niet saamgesmolten. Welke de aanleiding tot deze splitsing in twee baljuwschappen was, is mij niet gebleken; maar zij schijnt reeds spoedig na de onderwerping tot stand gekomen, daar reeds in 1298 een baljuw van Houtwouderambacht en Drechterland voorkomt. Daarentegen hebben wij langer stil te staan bij de geschiedenis van het stadrecht, dat zich ontwikkelde op eene wijze waarvan, mij althans, geen tweede voorbeeld bekend is.

Reeds 25 Maart 1289, kort na de onderwerping, had Floris V aan Medemblik, in Houtwouderambacht, stadrecht verleend bij eene handvest, eensluidend aan die van Alkmaar van 1254, welke, zooals men weet, dezelfde was als die van Haarlem van 1245. [1]) De oude rechtsban der plaats, die zich over de omliggende landerijen uitstrekte, schijnt daarbij niet uitgebreid; maar tot hetzelfde schoutambt, hoewel niet als deelen der stad, behoorden waarschijnlijk reeds toen, en ongetwijfeld in het begin der 15de eeuw, de dorpen Does en Almerdorp. [2]) Geruimen tijd bleef Medemblik de eenige stad in Westfriesland. Eerst Willem V verleende stadrecht aan twee andere plaatsen, gelegen in Drechterland. Op 28 Januari 1355 verkreeg Enkhuizen, op 27 Maart 1356 Hoorn stadrecht. Enkhuizen verkreeg eene handvest geheel eensluidende aan de Medembliksche; aan Hoorn daarentegen werd eenvoudig

1) De handvest van Medemblik is meermalen gedrukt, maar steeds naar afschriften die niet schijnen uit te munten door nauwkeurigheid. Dit geldt zelfs het afschrift in de Grafelijke registers, dat in het Oorkondenboek is gevolgd. Bij gebreke van het origineel meende ik een afdruk te mogen opnemen van die handvest naar het afschrift dat in de handvest van Hoorn werd geïnsereerd, waarvan een officieel gecollationeerd afschrift in H°. voorkomt. Toch is ook deze tekst blijkbaar niet in alle opzichten zuiver.

2) Zie de handvest van 2 Februari 1414, hierachter bl. 18, alsmede eene handvest van 6 of 31 Augustus 1410 (v. d. Hoof, 9, van Mieris II. 113), ten onrechte op 1310 gesteld. De door mij gebruikte HSS. met de Medembliksche handvesten geven allen het jaartal als 1410 aan, den dag nu eens als den *sesten*, dan weder als den *lesten dach in Augustus*. Deze wijze van aanduiding van den dag, in 1310 nog ongebruikelijk, bewijst nader dat het stuk niet van dit jaar kan zijn.

Digitized by Google

de Medemblikſche verleend met enkele toevoegſelen. [1]) De ban van Hoorn wordt in de handvest omſchreven als niet veel meer bevattende dan de bebouwde kom der plaats. Daar Hoorn geen oorſpronkelijk dorp was, maar in de laatſte halve eeuw als handelsplaats was verrezen in den ban van een ander dorp, vermoedelijk Zwaag, laat zich dit verklaren. Bij Enkhuizen daarentegen vertoonde zich het eerst de eigenaardigheid van het Weſtfrieſche ſtadrecht. De ſtad werd gevormd door de vereeniging van twee aan elkander grenzende dorpen, Enkhuizen en Gommerskerspel.

Dit voorbeeld werd ſedert gevolgd. In 1364 vereenigde hertog Albrecht de dorpen Grootebroek en Bovenkerspel in Drechterland, en maakte er een ſtad van onder den naam van Broek. De handvest, op 2 Auguſtus verleend, is eensluidend aan die van Medemblik en Enkhuizen. Bij handvest van 14 October 1402 werd aan de ſtad het dorp Lutjebroek, en niet lang daarna ook het dorp Hoogkerspel toegevoegd, zoodat de ſtad Broek of Grootebroek, zooals ze later werd genoemd, uit vier verſchillende dorpen beſtond. [2]) Op 21 December 1402 werd Schellinkhout in Drechterland tot ſtad verheven, met toekenning eenvoudig van het recht van Medemblik [2]), en onder Willem VI kwam enkele jaren later eene volkomene reorganiſatie van Weſtfrieſland tot ſtand, die ten gevolge had dat het in zijn geheel ſtad werd.

De eerſte ſtap daartoe werd in 1408 gedaan. Bij handveſten van 16 en 20 Juni werd de zoogenaamde Veenhoop, beſtaande uit de dorpen Berkhout, de Gooren, Avenhorn, Mysen, den Oudendijk, de Beets, Groſthuizen, Scharwoude, een deel van Schardam en eenige buurten, onder toekenning van ſtadrecht met Hoorn vereenigd. [4]) Het eigenaardige van

---

1) van Mieris II. 827, 865. In die van Enkhuizen is slechts eene bepaling, betreffende het aannemen van poorters, veranderd.

2) van Mieris III. 166, 770. Wanneer de toevoeging van Hoogkerspel plaats had, is onbekend. Volgens van Schoorl, Chron. van Medemblik, bl. 466, zou het in 1403 zijn geschied, maar hij geeft de bron waaruit hij putte, niet op. In 1406 komt Hoogkerspel echter als deel van Broek voor. Zie van Mieris IV. 39.

3) van Mieris III. 772.

4) van Mieris IV. 103. Verg. 869. Daar van Mieris de eerste handvest aan Velius ontleende die slechts een deel uitgaf, zijn de twee handvesten hierachter afgedrukt als Bijl. n°. VI en VII, naar H³. Vreemd is het dat deze voor Hoorn zoo belangrijke stukken noch in H¹, noch in H⁸. zijn opgenomen. Reeds vroeger moet Zwaag met Hoorn zijn vereenigd, maar wanneer is onbekend.

Digitized by Google

deze vereeniging was, dat daarbij niet eenvoudig de ban der stad werd uitgebreid of haar gezag uitgestrekt over buitendistricten of door het verleenen van een zoogenaamd buiten- of landpoorterschap. De toegevoegde deelen werden stad, deel van de stad, met gelijk recht als de oorspronkelijke stad. De handvest is op dat punt duidelijk, al had de latere groote ontwikkeling van het oude Hoorn en hare bemuring ten gevolge dat het langzamerhand zulk een overwicht bekwam, dat de buitendistrikten ten slotte als een soort van dependentien van de stad werden beschouwd en behandeld. Nog belangrijker was echter de verandering die van 1413 tot 1415 tot stand kwam. [1])

In 1413 werd het Oosterbaljuwschap van Westfriesland of het baljuwschap van Medemblik opgeheven. Het dijkgraafschap, vroeger door den baljuw bediend, werd aan den kastelein van Medemblik opgedragen. [2]) Enkele deelen van het platteland, die minder geschikt waren om tot eene zelfstandige stad te worden verheven, werden bij reeds bestaande steden ingelijfd, de overige in zeven schoutambten verdeeld, elk meerdere dorpen omvattende. [3]) Bij eene reeks van handvesten van 2 Februari 1414 werd nu aan elk van die zeven schoutambten het stadrecht van Schellinkhout gegeven, en de vereeniging der overige deelen met reeds bestaande steden tot stand gebracht. Oostwoude met Does (Opperdoes) en Alversdorp in Houtwouderambacht, en Wervershoof in Drechterland werden met Medemblik [4]), Wijdenesse en Otterleek met Schellinkhout vereenigd. [5]) De zeven nieuw gevormde steden bekwamen als stadsnaam den naam van een der dorpen waaruit ze bestonden. Twee daarvan, Westwoude (met Ooster- en Westerblokker) [6]) en Hem (met Venhuysen) [7])

---

1) Slechts een klein deel der akten is door van Mieris uitgegeven. Andere zijn uitgegeven of vermeld door Mr. J. G. A. Faber, in zijne verhandeling over de opheffing van het baljuwschap van Medemblik, in Themis 1858 bl. 237 volgg., terwijl de ontbrekende hierachter zijn uitgegeven. Bijl. n°. III, IV, XII—XX.

2) Akten van 12 Januari, 12 Maart en 15 April 1414, bij Faber bl. 248 en 250, van Mieris IV. 283.

3) Akten van 19 December 1413, bij Faber bl. 247, 248.

4) Zie hierachter Bijl. n°. III en IV.

5) Faber bl. 248.

6) van Mieris IV. 274.

7) van Mieris IV. 273. Soms komt de stad onder den naam van Venhuysen voor

Digitized by Google

lagen in Drechterland. De vijf andere steden lagen in Houtwouderambacht. Zij waren: Spanbroek (met Opdam, Heensbroek en Opmeer), Hoogwoude (met Aarts- of Ederswoude), Abbekerk (met Twisk, Midwoude en Lambertshage), Wognem (met Oude- en Nieuwebuxwoude en Wadweyde) en Sybekarspel (met Benningbroek) [1]) Deze steden, in eene akte van 1425 de nieuwe steden van der Castelryen van Medemblik in Westfriesland genoemd, werden met Broek en Schellinkhout, in tegenstelling van Medemblik, Enkhuizen en Hoorn, de kleine steden genoemd.

Ruim een jaar later werd bij een zestal akten van 12 Mei 1415 gelijke regeling tot stand gebracht ten opzichte van het Westerbaljuwschap of het baljuwschap van Friesland. Nyedorperambacht werd in vier steden gesplitst: Nyedorp (Nieuw- en Oud-Nyedorp), Barsingerhorn (met Haringhuizen), Schagen en Winkel. [2]) In het zuidelijke deel van Geestmerambacht werd de stad Langendijk gevormd uit de dorpen Langendijk, Oudkarspel, Noord- en Zuid-Scharwoude en Broek, terwijl de dorpen Koedijk, Vroon (St. Pancras), Outorp en Oterleek bij Alkmaar werden gevoegd. [3]) Deze laatste dorpen bekwamen mitsdien het Alkmaarsche recht, terwijl aan de vijf nieuwe steden, evenals aan die van het Oosterbaljuwschap, eenvoudig het recht van Schellinkhout werd verleend. Alleen het noordelijke deel van Geestmerambacht bleef van de nieuwe regeling uitgesloten. Waarschijnlijk lag de reden in den eigenaardigen toestand van dit deel. Tot aan de latere groote bedijkingen liep door dit deel de eenige bruikbare landweg of toegang te lande naar het oude Westfriesland. Door het slot Enighenburg aan de Zype in bedwang gehouden, schijnt het reeds vóór de andere deelen in de macht der Hollandsche graven te zijn geweest, en ten deele althans in handen te

---

(van Mieris IV. 296), terwijl soms Hem en Venhuysen als twee afzonderlijke steden voorkomen. (Kluit, Holl. Staatsreg. V bl. 350.)

1) De akte betreffende Spanbroek is uitgegeven door Faber, bl. 244, die betreffende Sybekarspel door van Mieris IV. 275. Die betreffende Hoogwoude, Abbekerk en Wognum zijn onuitgegeven, en komen ook in de Grafelijke registers slechts verkort voor, met verwijzing naar die betreffende Spanbroek, de eenige die in extenso is geregistreerd. Zie hierachter Bijl. n°. XII—XV.

2) De akte betreffende Barsingerhorn is door van Mieris IV. 337 uitgegeven. Die betreffende Nyedorp. Schagen en Winkel zijn hierachter, Bijl. n°. XVI—XVIII, afgedrukt.

3) Zie de des betreffende akten hierachter Bijl. n°. XIX en XX.

Digitized by Google

zijn geraakt van bijzondere heeren. De abdy van Egmond had aldaar de haar door Dirk II geschonken goederen behouden, en enkele Kennemer edelen (de heeren van Akersloot, van Egmond) bezaten er goederen, en schijnen zich reeds vóór de onderwerping van 1289 verdienstelijk te hebben gemaakt door bedijking en bewaring van die gebroken landen, die met moeite tegen de Zype en de Heerhugowaard werden verdedigd. [1]) Latere bedijkingen deden in deze streken ook de heerlijkheid van Burghorn ontstaan en een nieuw stadje, Burghorn, dat in 1462 van Willem, heer van Burghorn, poortrecht bekwam. [2])

Eindelijk werden ook de twee andere stukken van het oude Westfriesland, de eilanden Texel en Wieringen, tot steden gemaakt. Texel had reeds 26 Maart 1415 het stadrecht van Alkmaar bekomen. [3]) Wieringen daarentegen bekwam wel op 12 Mei 1415 nieuwe voorrechten, maar nog geen stadrecht. Op 1 October 1413 aan Margaretha van Bourgondië, de vrouw van Willem VI, toegewezen als deel harer douarie, en na den dood van den graaf aanvaard [4]), verkreeg het eerst 20 Augustus 1432 van Margaretha poortrecht, maar met behoud van het Kennemerrecht [5]); en deze gift werd 7 September 1443 door hertog Philips bevestigd tot wederzeggen. [6])

De onmiddelijke aanleiding tot deze eigenaardige organisatie van Westfriesland, heb ik nergens vermeld gevonden. [7]) Noch

---

1) Zie de akte van 1250, in Oork. I nº. 533. Hoewel de akte de daarin vermelde landen in Schagen plaatst, is bedoeld de streek van Valkkoog, St. Maarten en Harenkarspel, later onder Geestmerambacht gerekend, en grootendeels bestaande uit nieuwlanden, d. i. land op het water veroverd of herwonnen. Verg. Mr. G. de Vries Az., de kaart van Hollands noorderkwartier in 1289, bl. 23 volg. Dit deel van ons land is aan den eenen kant door landverlies, aan den anderen kant door droogmakerijen zoo volkomen veranderd, dat de oude toestand op de tegenwoordige kaarten niet meer is te herkennen. De kaart in het werk van Mr. de Vries en het kaartje bij Eikelenberg, Gedaante en gesteldheid van Westfriesland, geven eenig denkbeeld van het ongenaakbare en geïsoleerde van het oude Westfriesland.

2) Zie hierachter Bijl. nº. XXX—XXXII.

3) van Mieris IV 324.

4) van Mieris IV. 255. De bevestiging der privilegien door Margaretha op 17 December 1418, en door Jan van Beijeren op 4 Maart 1422 vindt men in het Archief van Wieringen, thans in het Provinciaal archief van Noordholland.

5) van Mieris IV. 1004. Verg. het laatste artikel van de handvest.

6) Op het Rijksarchief, 8ste Memoriaal Rosa, 82; zie van Limburg Brouwer, Boerg. charters bl. 73.

7) Volledigheidshalve zij nog vermeld, dat gelijke regeling ook op Zeevang werd toegepast. Reeds in 1405 hadden de dorpen aldaar het Kennemerrecht bekomen, maar 11

Digitized by Google

in de geschiedbronnen, noch in de grafelijke registers van dien tijd vond ik iets dat dienaangaande licht zou kunnen geven. Het is mogelijk dat Willem VI zich bewegen liet door de zucht om Westfriesland gunstig te stemmen voor zijn verlangen om de opvolging in zijne erflanden aan zijne dochter Jacoba te verzekeren, zooals ik ergens vermoed vond. Maar ze had ongetwijfeld een dieperen grond in eigenaardige toestanden, waarin de oude Westfriesche landen verkeerden. Dit komt ook overeen met het in de handvesten aangevoerde motief, dat de vroegere toestand onhoudbaar was geworden, of dat die landen in kranken of snooden regimente zich bevonden, een motief dat te algemeen is om er iets meer uit af te leiden dan dat er geen ander speciaal motief bestond. Ongelukkig hebben wij omtrent de toestanden vóór de onderwerping geenerlei rechtstreeksch bericht, en omtrent die van de 14de eeuw slechts zeer weinig. Zelfs de rechtsbronnen uit dien tijd, de stad- en landrechten, geven weinig licht, daar ze niet oorspronkelijk zijn. Het landrecht was eigenlijk niets dan het Kennemer landrecht, het stadrecht de Haarlemsche handvest, zonder eenige zelfstandige omwerking, als het ware in eenvoudig afschrift overgebracht. Ze verraden geen spoor van eene poging om ze in overeenstemming te brengen met afwijkende toestanden of instellingen, die toch ongetwijfeld niet ontbraken en blijkbaar bleven voortbestaan. Dat het oude Westfriesche recht volkomen vervangen zou zijn door dat van Kennemerland, is op zich zelve onaannemelijk, maar wordt bovendien door rechtstreeksche getuigenissen wedersproken. Zoo had men zelfs in het Westerbaljuwschap dat toch zoo nauw met het baljuwschap van Kennemerland was verbonden, geen gemeene werf. Zoo was, op een ander gebied van het recht, het naastingsrecht, dat in Kennemerland niet bestond, in Westfriesland algemeen. Eene vergelijking van het latere Westfriesche recht met dat van Kennemerland toont trouwens tallooze verschillen. Voor de kennis der Westfriesche toestanden zijn die rechten mitsdien een zeer onzekere bron, daar ze vreemde rechten zijn die, niettegenstaande de

---

Maart 1413 werden Warder, Middelie en Kwadijk in één poortrecht met Edam vereenigd. De overige dorpen behoorden tot de heerlijkheid van Oosthuizen. Rijksarchief, Reg. Privil. I. 1404—1416 cas K fol. 136 verso. Verg. Mr. G. de Vries Az., het dijks- en molenbestuur in Hollands noorderkwartier, bl. 22.

Digitized by Google

formeele invoering, vermoedelijk slechts toepasselijk werden geacht en toegepast, voor zoover ze voor Westfriesland bruikbaar waren. Mijne voorstelling van die toestanden geef ik mitsdien niet dan onder voorbehoud.

Dat de maatschappelijke toestanden in Westfriesland vóór de onderwerping aanmerkelijk verschilden van die van Holland, laat zich gereedelijk verklaren. Ze schijnen echter evenzeer verschild te hebben van die van andere Friesche landen. Met name betreft dit het verschil van standen, dat overal elders, zelfs in oostelijk Friesland, bestond en zich steeds scherper teekende, maar in Westfriesland onbekend schijnt te zijn geweest. Van een adel, hetzij in den vorm van een erfelijken stand van welgeborenen, hetzij in den vorm van een leenadel, vindt men in de 14de eeuw weinig of geene sporen [1]), en men kan aannemen dat er tijdens de onderwerping geen bestond. Evenmin waren er steden, terwijl ook van halfvrijen of huislieden geene bijzondere melding wordt gevonden [2]). De kern der bevolking bestond uit de buren, cives, zooals ze zich noemden, vrije boeren, kleine grondbezitters. Daar men vóór de 15de eeuw geene heerlijkheden vermeld vindt, en deze blijkbaar eerst toen uit den vreemde zijn ingevoerd, was het groote grondbezit vermoedelijk onbekend. [3]) Zelfs de kerkelijke verhoudingen waren eigenaardig.

---

1) Onzeker is de beteekenis van welgeboren in de handvest van 7 December 1387, van Mieris III. 480, maar het waren waarschijnlijk welgeboren lieden van elders, hetzij 's Graven schouten, hetzij andere in Drechterland gevestigd.

2) De dienstlieden, in de handv. van 13 Mei 1329 (van Mieris II bl. 482) vermeld, schijnen van elders gekomen te zijn.

3) Belangrijk is te dien opzichte eene plaats bij Philips van Leiden, de cura reipublicae cas. LIX, bl. 201 en 202, waar hij de Friezen noemt een „populus simpliciter agriculturae", en het merkwaardig antwoord vermeldt, dat graaf Willem aan zijne edelen gaf, toen ze hem vroegen hoe hij zooveel belang kon stellen in zulk een laaggeboren volk: „Hic populus peculium principatus mei singulare est, acquisitum praedecessorum meorum sanguinolento labore: et huius populi solus sum dominus, nec opprimi a quocumque patior, nec ibidem habere in hoc portionem." Welke graaf Willem bedoeld is, is niet volkomen zeker, want de uitgegeven tekst spreekt van de „reverendissima memoria comitis Guilliam nunc regnantis," terwijl Philips later zegt dat het *tegenwoordig* geheel anders gesteld was, en insinueert dat deelen van Westfriesland in handen van bijzondere personen waren geraakt, met verwijzing naar het prohemium, waarin hij aliegorisch de usurpatien der edelen na den dood van Willem IV schildert Ik vermoed dat Willem III is bedoeld en dat men lezen moet: „comitis Guilliam *avi* nunc regnantis." De reverendissima memoria, het gewone predicaat van gestorvenen, en de fransche vorm van den naam, schijnt nog deze gissing te steunen, die alle tegenstrijdigheden oplost en ook de verwijzing naar het prohemium verklaart.

Digitized by Google

Er was geen eigenlijke geestelijke stand, geen goederenbezit van de kerk, naar het schijnt zelfs geen enkel klooster. De geestelijken waren eenvoudig bedienaars van den godsdienst in de parochiekerken, door de parochie onderhouden door opbrengst van tienden of andere door de gemeente toegewezen inkomsten, en hadden geenerlei politieke beteekenis. Vermoedelijk had de oude organisatie der landgemeenten zich in deze afgezonderde streek zuiverder bewaard, dan zelfs in Friesland beoosten Fli, en had zij zich ontwikkeld zonder eenigen invloed hetzij van het leenstelsel, hetzij van het groote landbezit. De onderwerping van 1289 had daarin niets veranderd. Ze droeg trouwens een eigenaardig karakter, en had meer den vorm van eene pacificatie, een verdrag tusschen den graaf en eene gemeenschap van vrije lieden die hem als landsheer erkennen, dan van een door een veroveraar opgelegde onderwerpingsakte. De gemeene buren wonende in de onderscheidene dorpen der vier deelen (universitas civium manentium in Nieweniedorp, Oudeniedorp etc.; universitas civium terre de Hogerholtwal etc.) benoemen medeburen (concives nostros) tot gemachtigden om, onder bemiddeling van den Utrechtschen bisschop, de geschillen te beslechten, die zij hadden met den graaf van Holland, hun heer. [1]) Bij de gesloten zoenverdragen wordt de graaf van Holland als heer, niet als graaf erkend, en worden zijne rechten nauwkeurig bepaald. Hij zal rechters en schepenen benoemen, sterkten en wegen mogen maken, en bepaalde inkomsten worden hem toegewezen, maar alleen geldelijke praestatien, geene goederen. Het ontstaan van heerlijkheden of van een feodaal goederenbezit was dus moeielijk. De dorpen behielden overigens hun zelfbestuur, bleven vrije ambachten of gemeenten. Nog in 1309 treden op schepenen, raad en gemeenschap der gemeenten (scabini, concilium et communitas communitatum in Drechterland, etc.). Ook de regeling van het dijksbeheer was eigenaardig, en leidde tot veel bezwaar, daar er geene hoogheemraden waren, maar de dijkzorg aan de lokale overheid verbleef. Wordt in de handvesten van de Westfriezen gewag gemaakt, dan noemt de graaf ze onze goede luden; en komen ze als gemeenschap op, dan wordt gesproken van de waarschappen of van het gemeene land.

1) Oork. II n°. 655.

Digitized by Google

Deze organisatie moest noodzakelijk leiden tot groote bezwaren, vooral bij de rechtspraak. Omtrent de wijze waarop deze vóór de onderwerping geregeld was, vindt men geenerlei bericht. Alleen weet men dat ze in handen was van Azig en geburen en dat de invoering van de rechtspraak door schepenen eene der voorwaarden was van den zoen. Maar wie als rechter den rechtsban oefende, en of er in elk der vier deelen, of voor de gezamenlijke deelen eene bijzondere hooge vierschaar of gerichtsvergadering, een gemeene werf en gemeene rechters bestonden, is onbekend. Waarschijnlijk was er echter geen gemeene werf, als in Kennemerland, voor geheel Westfriesland, daar later het gemis daarvan in het Westerbaljuwschap uitdrukkelijk wordt betuigd. Was de oorspronkelijke oudduitsche inrichting behouden, dan moeten er in elk der deelen hooge gerichtsvergaderingen zijn gehouden, daar het mij weinig twijfelachtig voorkomt dat die deelen niets anders waren dan de oude honderdschappen. Maar het feit dat noch bij de verhandelingen van 1289, noch elders eenige melding voorkomt van gemeene rechters of overheden der deelen, wettigt twijfel of ze niet waren verdwenen en of de decentraliseerende neiging, aan de Westfriezen niet minder dan aan hunne oostelijke stamgenooten eigen, ook op dit punt niet tot volkomene zelfstandigheid der dorpsgemeenten had geleid. Na de onderwerping werd nu in de dorpsgerichten de schepeninrichting ingevoerd, met schouten als rechters, en baljuwen voor de hooge rechtspraak. Maar omtrent de wijze waarop deze laatste geschiedde en in welke gerichten, vindt men geenerlei bericht. Dat de hooge vierschaar te Medemblik werd gehouden, blijkt uit enkele bepalingen [1]); maar hoe was zij bezet? Wel is waar spreekt het landrecht van 1299 van baljuw of ambachtsheeren, van baljuw en mannen, van dagen ten hove, maar het is in stukken die letterlijk zijn overgenomen uit het Kennemer landrecht, zonder dat men in staat is nategaan in hoeverre die instellingen in Westfriesland eene werkelijkheid waren, of wie, bij gebreke van leenmannen of welgeboren mannen, die mannen van de hooge vierschaar waren. Waren het eenvoudig, zooals in het oude Frankische tijdvak, de vrije mannen, of de geburen,

1) Zie bv. de handvest van 13 Februari 1402, bij van Mieris III. 757.

Digitized by Google

de kleine grondbezitters, dan moet de dingplicht een drukkende last zijn geweest, die evenals in dat Frankische tijdvak, toen ze zoo ruimschoots bijdroeg tot het afnemen der vrije bevolking, aan baljuw en schouten een gereed middel tot afpersing en knevelarij in de hand gaf. Dat die ambtsmisbruiken in de 14de eeuw niet ongewoon waren, wordt door talrijke aanwijzingen in de grafelijke registers bewezen [1]), en de lof dien Philips van Leiden op de reeds aangehaalde plaats aan graaf Willem toebrengt, dat hij zich ergens bevindende een man uit het landvolk uit eigen beweging ondervroeg en, zoo van een gepleegd onrecht kennis bekomende, zorgde dat het hersteld werd, kan wellicht als eene gelijke aanwijzing gelden, die nog versterkt wordt door de vreugde waarmede het volk, de bevreemding waarmede de aanzienlijken van zijne omgeving het feit vernamen.

Het komt mij dan ook het meest waarschijnlijk voor, dat de groote maatregel, door Willem VI genomen, zijn waren grond had in zorg voor de verbetering van de rechtspraak. [2]) En welke ook de vroegere toestand moge zijn geweest, de nieuwe inrichting was eene verbetering in dat opzicht. Men houde daarbij in het oog de eigenlijke beteekenis der zoogenaamde stadsvrijheid, van het verheffen eener plaats tot stad. Met de tegenwoordige beteekenis van het woord stad, die men ten onrechte meestal ook op middeleeuwsche toestanden toepast, klinkt het vreemd dat verzamelingen van vrij uitgebreide landgemeenten of eilanden met verschillende dorpen tot stad werden verheven. In de middeleeuwen beteekende het eenvoudig de oprichting eener zelfstandige hooge vierschaar, afscheiding van het gemeene landgericht. De administratieve afscheiding die er meestal mede gepaard ging, was in den regel een bloot noodzakelijk gevolg van het nauwe verband destijds nog tusschen justitie en administratie bestaande. Het gevolg van den maatregel van Willem VI was opheffing van de schepenbanken der afzonderlijke dorpen

---

1) Niet onbelangrijk op dit punt is ook de handvest van 19 April 1396, aan de deelen van het Westerbaljuwschap gegeven. Daar zij, zoo ver ik heb kunnen vinden, onuitgegeven is, heb ik haar opgenomen, hoewel ze buiten het kader van het stadrecht valt. Ze is echter als het ware een voorteeken van den maatregel van 1415. Zie I. 133.

2) Dit sluit ook zeer goed met het algemeene motief in de handvesten zelve aangegeven, dat die dorpen in zoo kranken of snooden regimente zich bevonden, dat de verandering noodig was.

Digitized by Google

en vestiging van een beperkt aantal, elk voor meerdere dorpen. Ook het aantal schouten onderging gelijke vermindering. Betere samenstelling dier vierscharen, die nu uit een grooter district konden worden gekozen, verbetering van het gehalte der schouten die nu over een grooter district gezag voerden, waren daarvan het gevolg. Aan die schepenbanken werd nu de geheele rechtspraak, de hooge zoowel als de lage opgedragen, terwijl, bij afschaffing van den baljuw, ook de hoogere rechtsdwang op de schouten overging.

De onzekerheid betreffende de aanleiding tot de regeling, en betreffende de toestanden in Westfriesland vóór en tijdens hare invoering, worden nog vermeerderd door den korten tijd, gedurende welken zij zuiver bewaard bleef. Politieke gebeurtenissen toch verstoorden weldra de regeling, en deden haar ten deele voor eene andere plaats maken. Bij de laatste poging van Jacoba van Beijeren om haar gezag in Holland te herwinnen, vond zij wakkeren steun bij de Kennemers en Westfriezen. Van de laatsten schijnen alleen de drie groote steden, alsmede Schellinkhout, Westwoude en Hem de partij van Philips van Bourgondien te hebben gehouden, en daardoor ontsnapt te zijn aan de algemeene verbeurdverklaring van de privilegien en handvesten, die in 1426 volgde en ook Alkmaar trof. [1]) Oorspronkelijk schijnt die verbeurdverklaring, zooals meer het geval was, slechts bestemd te zijn geweest als dwangmiddel tegen de getroffen plaatsen tot nakoming van de andere voorwaarden van den zoen, en werd het feitelijk gebruik der verbeurde rechten ten deele stilzwijgend toegelaten, ten deele tijdelijk verleend. De geheele bevrediging schijnt eerst in 1436 te zijn gevolgd, na herhaalde stribbelingen en onlusten, voor enkele zelfs nog later. Maar in dien tusschentijd waren vele maatregelen genomen, waarop niet kon worden teruggekomen, en die een volledig herstel verhinderden. Voor enkele der nieuwe steden had de verbeurdverklaring mitsdien blijvende gevolgen, volgde geen herstel, terwijl enkele ophielden vrije steden te zijn.

Ongelukkig heerscht over de gebeurtenissen dier jaren nog veel onzekerheid, en treft men in de bekend geworden stukken

---

1) Van Mieris IV. 849, 856. Zie ook de bevestiging der privilegien van Westwoude, bl. 861.

Digitized by Google

vele onverklaarbare feiten en tegenstrijdigheden aan, die alleen door eene volledigere kennis van de tallooze, grootendeels nog in de archieven verscholen, akten, op deze zaak betrekkelijk, zouden kunnen worden opgehelderd. Zoo werd bij de verbeurdverklaring der rechten van Broek, Wognum, Hoogwoud, Spanbroek, Sybekarspel en Abbekerk bepaald, dat ze weder onder baljuwen zouden staan, en vindt men zelfs het baljuwschap van Broek, Wognum, Abbekerk en Sybekarspel op 30 Maart 1436 opgedragen aan Willem den Bastaard. [1]) Toch had Broek (thans gewoonlijk Grootebroek geheeten) reeds 6 Juli 1427 hare rechten terug verkregen, en komt het sedert geregeld weer als stad voor; [2]) terwijl Wognum in 1426 met Hoorn was vereenigd en er sedert mede is vereenigd gebleven. [3]) Ja, nog vreemder, op 6 Januari 1430 werden Wydenesse en Otterleek met behoud van hun stadrecht van Schellinkhout afgescheiden, waarmede ze in 1414 waren vereenigd, terwijl Schellinkhout, dat in 1426 aan Philips getrouw was gebleven, als dorp in leen werd gegeven aan Jan den Bastaard. [4]) Vermoedelijk was bij latere troebelen alleen dat deel van de stad gemoeid geraakt en in ongenade gevallen; maar noch de akte van afscheiding en beleening, noch eenig ander mij bekend geworden bericht geeft dienaangaande eenig stellig licht. [5]) Bij deze onzekerheid bepaal ik mij tot eene eenvoudige opgave van de lotwisselingen der getroffen steden, zonder mij aan een onderzoek of beschrijving van den juisten loop der gebeurtenissen of de beweegredenen der verschillende akten te wagen.

Een der belangrijkste veranderingen, in afwijking van de politiek der vroegere graven, door hertog Philips tot stand gebracht, was de vestiging van talrijke heerlijkheden, vroeger in Westfriesland onbekend, maar nu gevestigd ten behoeve hetzij van de heervoerders die den opstand hadden gedempt, hetzij van de vrij talrijke bastaards van het Beijersche huis.

---

1) van Mieris IV. 856; Mr. G. de Vries, het dijks- en molenbestuur enz. bl. 30. Zie ook Boerg. charters bl. 34.

2) van Mieris, IV 892, 911, 1024, 1081.

3) van Mieris IV. 869, 870, 1081. De eerste vereeniging in 1426 was vermoedelijk slechts tijdelijk, maar werd in 1436 voor goed bevestigd.

4) van Mieris IV. 961, 985.

5) In de akte van afscheiding wordt in den aanhef alleen in 't voorbijgaan gezinspeeld op eene ondaad, die geschiedde aan Andries Adams, 's hertogen dienaar.

Digitized by Google

De dorpen van Geestmerambacht verloren hun stadrecht onherroepelijk. De in 1415 aan Alkmaar toegevoegde, in 1426 weder ontnomen dorpen kwamen als heerlijkheid aan Roeland van Uytkerken [1]), en waren later deel van het baljuwschap vau de Nieuwburgen. Langendijk verdween als stad, en Oud-Karspel onder anderen kwam aan Jan van Egmond. [2]) Ook in de andere deelen ontstonden verschillende heerlijkheden. Schagen en Barsingerhorn kwamen in 1427 aan Willem den Bastaard [3]), Hoogwoude waarschijnlijk omstreeks denzelfden tijd aan Eduard den Bastaard [4]), Spanbroek in 1429 aan Arent van Gent [5]), Schellinkhout, zooals reeds vermeld is, in 1430 aan Jan den Bastaard. Enkele dezer plaatsen bekwamen van hare heeren het stederecht terug, maar hielden op vrije steden te zijn. Zoo verleende Willem de Bastaard reeds op 6 Augustus 1427 een handvest met stederecht aan Schagen, en een gelijkluidend aan Barsingerhorn en Haringhuizen. [6]) Het privilegie van Schagen werd wel, als onbevoegdelijk gegeven, in 1436 door hertog Philips herroepen, maar die herroeping schijnt feitelijk geen gevolg te hebben gehad. Schagen schijnt in het bezit te zijn gelaten, althans haar handvest niet te hebben behoeven af te geven, daar in het archief van Schagen een vidimus van 21 Maart 1448 is, waaruit blijkt dat zij destijds nog, gaaf en van het zegel voorzien, aanwezig was, terwijl ze ook voortdurend als geldig is toegepast gebleven. [7]) Hoogwoude daarentegen schijnt eerst in 1450 haar stadrecht van haren heer terug bekomen te hebben. [8]) Hare hoedanigheid van vrije steden bleef echter verloren. Van Spanbroek is mij niets bekend geworden, behalve dat het in 1468 bij de huldi-

---

1) van Mieris IV. 822, 856, 934, 936, 1026, 1041.

2) van Mieris IV. 1000. Verg. Wagenaar IV. 17.

3) In het archief van Schagen bevindt zich een afschrift van den brief en van eene latere bevestiging door Jacoba van Beijeren en Philips van Bourgondie in 1428. Verg. ook Boerg. charters bl. 30 en 33. Over Barsingerhorn zie hierachter bl. 47.

4) Zie hierachter bl. 67 volg. Verg. Wagenaar IV. 18.

5) van Mieris IV. 959. In 1439 was Jan van den Boechorst, heer van Spanbroek, terwijl Opmeer dat in de beleening van Spanbroek van 1429 was begrepen geweest, in 1445 behoorde aan Jan van Zwieten. Wagenaar, IV. 18.

6) De handvest van Barsingerhorn, zoover mij bekend, onuitgegeven, is hierachter geplaatst; Bijl. n°. XXI.

7) Het privilegie van 1427 is afgedrukt bij van Schoorel, Chronyk van Schagen bl. 43. Verg. de stukken van 12 April en 24 Juli 1436, Boerg. charters bl. 30 en 33. Barsingerhorn en Haringhuizen schijnen daarin aangeduid als Schagerkoggen.

8) Zie hierachter Bijl. n°. XXII.

Digitized by Google

ging van hertog Karel onder de vrije steden wordt genoemd [1]), dus aan de grafelijkheid was teruggekeerd en hare stadrecht had terugbekomen. Hetzelfde was het geval met Schellinkhout, dat reeds in 1450 als aan de grafelijkheid teruggekeerd voorkomt, en waarschijnlijk kort daarna hare verbeurde rechten terug bekwam, na ze feitelijk reeds vroeger weder te hebben genoten. [2]) De andere steden verkregen daarentegen reeds spoedig hare verbeurdverklaarde privilegien en daarmede den rang van vrije steden terug. [3]) Alleen Winkel en Nyedorp, hoewel tot wederzeggen in het genot harer privilegien gebleven, schijnen eerst later, in 1452, voor goed te zijn hersteld. [4])

Bij het teruggeven der privilegien ging men echter niet overal op dezelfde wijze te werk. Hoewel de meeste steden in het bezit harer privilegien werden hersteld door eenvoudige teruggave der oude handvesten of van authentieke afschriften, verkreeg de teruggave voor andere meer den vorm van eene nieuwe verleening van stadrecht dan van een herstel. Zij verkregen dan ook niet eenvoudig het Medembliksche of Schellinkhoutsche recht, maar eene zelfstandige hantvest, die wel grootendeels uit bepalingen van de vroegere handvesten werd samengesteld, maar ze toch niet volledig overnam, en tevens nieuwe of gewijzigde bepalingen bevatte. Zoo bestaan de handvest van Schagen en die van Barsingerhorn van 1427 uit eene gemengde verzameling van bepalingen, uit de Medembliksche handvest van 1289 vertaald, vermeerderd met bepalingen uit de handvesten van Schellinkhout en uit de handvesten dier steden van 1415, met enkele nieuwe bepalingen. Dit laat zich trouwens verklaren door de omstandigheid dat die steden haar stadrecht terug bekwamen van haren heer, die wel gelijkluidende handvesten kon verleenen, maar niet de vroegere grafelijke handvesten teruggeven. Hetzelfde geldt voor Hoogwoude, waarvan de handvest grootendeels is ontleend aan die van Barsingerhorn. Dit bezwaar bestond niet voor Nyedorp en Winkel, maar in de inleiding wordt niet

1) Kluit, Holl. Staatsr. V. 347.

2) Zie hierachter II bl. 284, en de Bijl. nº. X en XI.

3) Talrijke akten vindt men o. a. vermeld in de Boerg, charters, bv. voor Abbekerk, bl. 2 en 34, Sybekarspel bl. 3, 21 en 33. enz. Zie ook Handv. en privil. van Medemblik, enz., bl. 41.

4) Zie hierachter Bijl. nº. XXIX.

Digitized by Google

ten onrechte de wenschelijkheid erkend „dieselve oude rechten ende haercomen te reformieren ende in goeder formen ende stile te setten," al voldoet de uitvoering niet volkomen aan het goede voornemen. Vooral de bepalingen, uit de Medemblikse handvest overgenomen, en waarschijnlijk uit bestaande gebrekkige vertalingen afgeschreven, laten in vorm en stijl nog wel iets te wenschen over. Eene meer zelfstandige redactie van het overgenomene zou meer licht hebben gegeven betreffende de ontwikkeling van het recht sedert 1289. Dat die handvesten toch niet altijd overeenstemden met de eischen der werkelijkheid, bewijst de eerste handvest van Burghorn, die letterlijk aan de handvest van Hoogwoude is ontleend, veel bevatte wat voor toepassing onvatbaar was, en reeds eenige jaren later door een nieuwe handvest werd vervangen, waarin nog vele bepalingen voorkomen, die praktisch een doode letter moeten zijn gebleven.

II.

Dank zij de bestuursmaatregelen der Beijersche vorsten was geheel Westfriesland, met uitzondering van het noordelijk deel van Geestmerambacht, stad geworden, en met hetzelfde recht begiftigd, het recht van Medemblik, dat rechtstreeks aan Enkhuizen, Hoorn, Broek en Schellinkhout, middelijk, door de verleening van het Schellinkhoutsche recht, ook aan al de andere steden was gegeven. Daardoor was eene rechtseenheid geschapen, die wel door latere bijzondere privilegien op enkele punten werd verbroken, maar op eigenaardige wijze zich ook op het gebied der lokale wetgeving openbaarde.

De handvest, in 1289 aan Medemblik gegeven, bevatte ook de in den regel aan nieuwe steden verleende bevoegdheid om keuren te maken. Het gerecht der stad, schout en schepenen, destijds ook de regeering, zouden ten oirbare der gemeente of van het meerendeel daarvan nieuwe bepalingen of voorschriften mogen maken, voor zoover daarbij geen inbreuk gemaakt werd op het recht van den graaf. De omvang van dat recht en de aard van hetgeen men in Holland onder

Digitized by Google

keuren verstond [1]), waren niet streng bepaald. In beginsel waren het eenvoudig gebods- of verbodsbepalingen betreffende lokale belangen, door de lokale overheid onder bedreiging van bepaalde straffen uitgevaardigd, wat wij tegenwoordig politieverordeningen noemen. Het gebied van den algemeenen en van den plaatselijken wetgever, van justitie en van politie, was echter niet nauwkeurig afgebakend, en daar men formeel alleen beperkt was door de reserve ten opzichte van het recht van den heer, en op dat punt zelfs aan geenerlei geregelde controle was onderworpen, terwijl de rechtsontwikkeling nog bijna uitsluitend, althans hoofdzakelijk, lokaal was, is het niet vreemd dat men de bevoegdheid om de plaatselijke belangen bij plaatselijke ordonnantie te regelen vrij ver uitstrekte, ook tot onderwerpen van privaat en publiek recht buiten het gebied van het politierecht. In beginsel waren het wel is waar slechts tijdelijke gebods- of verbodsbepalingen, voor zeer korten tijd, een jaar of een half jaar, geldende, maar ze konden vernieuwd of op nieuw afgekondigd worden, en dit geschiedde ook geregeld. Nog in de 16de eeuw vindt men, in de publicatieboeken van Hoorn bv., dezelfde keuren soms jaarlijks, soms meermalen 's jaars, soms zooal niet jaarlijks toch herhaaldelijk, op nieuw afgekondigd of in herinnering gebracht, terwijl eene algemeene bevestiging van alle keuren, voormaals gemaakt, voorzoover niet geroijeerd, geregeld elk jaar in het laatst van December voorkomt. [2]) Het kan dus niet bevreemden, dat men van die keuren, die als van meer voortdurend belang in de termen van zoodanige regelmatige vernieuwing vielen, een afzonderlijk register hield, dat meer bijzonder onder den naam van het keurboek der stad werd aangeduid.

Met de handvest van Medemblik hadden ook al de andere Westfriesche steden de bevoegdheid bekomen om keuren te maken, en dat zij daarvan gebruik maakten, blijkt uit de

---

1) In Zeeland werd, zooals bekend is, even als in Vlaanderen de naam van keur in anderen zin dan in Holland gebezigd. Wat men in Zeeland *keur* noemde, was wat men in Holland *handvest* noemde, terwijl wat men in Holland onder *keuren* verstond, in Zeeland den naam van *voorboden* of *verboden* droeg. Hoe weinig vast die terminologie echter was, blijkt uit de rechten van Putten, waar men twee handvesten had die onder den naam van de oude en de nieuwe voorboden voorkomen. Zie Verslagen en Mededeelingen I bl. 127 volg.

2) Verg. ook G. 214, dat waarschijnlijk die jaarlijksche vernieuwing betreft, en Sy. 84.

Digitized by Google

bewaard gebleven keurboeken, wier uitgave den hoofdinhoud van dit werk uitmaakt. Men kan veilig als zeker aannemen dat in alle steden zulke keurboeken waren; maar ongelukkig zijn ze slechts ten deele bewaard gebleven. Van vele steden zijn er geene te vinden, terwijl andere zeer onvoldoende zijn vertegenwoordigd in dit werk. Voor een dier steden is dit meer bijzonder te betreuren. De oudste en eerwaardigste, de moederstad van het Westfriesche recht, ontbreekt in deze verzameling. In de voorrede van het vroeger verschenen tweede deel wees ik reeds met een enkel woord op het zoek geraakte HS., waarin ik gehoopt had ze te zullen aantreffen.[1]) Mijne hoop dat het alsnog zou gevonden worden, of eenig ander HS. te voorschijn komen, waarin die keuren bewaard waren, is niet verwezenlijkt. Het eenige keurboek, nog in het Oud Archief van Medemblik aanwezig, draagt wel het veelbelovend opschrift: *Keurboek van* 1288—1738, maar bevat slechts een keurboek, vermoedelijk in of kort na 1692 bewerkt en vastgesteld, en ontleent het jaartal 1288 aan de bekende handvest van Floris V, waarmede het HS. aanvangt. Wel treft men in dat keurboek tal van bepalingen aan die blijkbaar tot de oudste keuren dier stad behooren, maar ze zijn meestal zoo omgewerkt en veranderd dat eene opname in deze verzameling zich niet liet rechtvaardigen. Toch zijn nog voldoende sporen van die oude keuren overgebleven, om het oudste keurboek dier stad te erkennen als de moederkeur van de Westfriesche steden. Op grond eener nauwkeurige vergelijking van de verschillende uitgegeven keurboeken meen ik als weinig twijfelachtig te mogen aannemen, dat de nieuw gevestigde steden dadelijk van hun keurrecht hebben gebruik gemaakt tot het aanleggen van een keurboek en daarbij tot grondslag namen het keurboek der stad wier recht ze bekwamen. Hoorn, Enkhuizen, Broek en Schellinkhout namen een deel van het keurboek van Medemblik, de andere in 1414 en 1415 gevormde steden een deel van het keurboek van Schellinkhout over.

Rechtstreeksch bewijs hiervan is niet te leveren, omdat we van geen der steden waarschijnlijk het eerste keurboek bezitten, en juist de twee overgenomen keurboeken het minst

---

1) Voorrede bl. VI.

Digitized by Google

bekend zijn, daar het overgebleven keurboek van Schellinkhout van betrekkelijk laten tijd is, en aanmerkelijk moet verschillen van dat waaruit hare dochtersteden in 1414 en 1415 hebben geput. Maar er zijn tal van aanwijzingen die het feit voldoende staven, en eene korte bespreking verdienen.

Wij danken die aanwijzingen vooral aan de wijze, waarop de vernieuwing der oudere keurboeken in den regel placht te geschieden, en die wij voor enkele nog duidelijk kunnen onderscheiden. [1]) Eene omwerking of nieuwe redactie van het keurboek behoorde tot de zeldzame uitzonderingen. Misschien is zelfs het nieuwe keurboek van Hoorn van 1528 het eenige voorbeeld. De behoefte tot vernieuwing betrof blijkbaar niet de keuren, maar het boek of register waarin ze stonden. Men kan veilig aannemen dat elke stad van den aanvang een boek of register had, waarin die keuren of voorschriften werden opgeteekend, die niet van tijdelijke of voorbijgaande beteekenis waren, maar in de termen vielen om van half jaar tot half jaar of van jaar tot jaar vernieuwd en op nieuw afgekondigd te worden. Oorspronkelijk bevattende een uittreksel uit het keurboek der moederstad, met of zonder vermenging met eigen keuren, werd zoodanig keurboek geregeld bijgehouden, op eene wijze die, naar onze begrippen slordig, destijds geen bezwaren schijnt opgeleverd te hebben of aanstoot gegeven. Werd een nieuwe keur gemaakt, dan werd deze eenvoudig achter de andere ingeschreven, zonder eenig waarmerk van echtheid, en zonder eenigen eerbied voor den vorm, soms in het afschuwelijkste krabbelschrift en in niet minder afschuwelijke redactie. De fraaist aangelegde HSS., zooals bv. H^1 en H^2 verkregen daardoor het uiterlijk van kladboeken, en zelfs het prachtige H^6 bleef niet gespaard. Ook in den tekst der oude keuren werd doorgehaald, bijgevoegd of veranderd zonder eenigen eerbied voor den vorm. Werd eene keur afgeschaft, of wenschte men haar niet te vernieuwen, dan werd er of eenvoudig naast gezet: *nihil*, of zoo iets, of ze werd doorgehaald, soms geradeerd om er iets anders voor in de plaats te stellen. Was het boek vol, dan vervolgde men het op een quatern of blad dat men er achter

---

1) Belangrijk zijn op dit punt vooral de verschillende HSS. der keuren van Hoorn, van Sybekarspel en van Abbekerk. Zie II 3 v., 313 v. en 377.

Digitized by Google

voegde of los bijlegde, of schreef het ergens op een onbeschreven rand, of wel men nam een nieuw boek, waarin men nu eerst afschreef die keuren uit het oude boek die als nog geldende werden beschouwd, met de wijzigingen die ze ondergaan hadden, en met weglating van de keuren die vervallen of doorgehaald waren of die men bij die gelegenheid opruimde. Soms. veranderde men daarbij de volgorde, hetzij om bepalingen betreffende hetzelfde onderwerp bij elkander te plaatsen, zonder nogtans eene bepaalde indeeling der stof aan te nemen of eenigszins stelselmatig te handelen, hetzij om andere redenen. Dikwijls nam men ook het oude opschrift of de oude inleiding over die het maken der keuren in een bepaald jaar stellen, dat mitsdien niet langer aan den inhoud beantwoordt. Eerst later vindt men nu en dan bij later ingeschreven keuren een jaar vermeld, zonder dat zulks betreffende den ouderdom der voorafgaande of volgende keuren eene betrouwbare aanwijzing geeft, wanneer ze in latere afschriften voorkomt.

Dit maakt in de meeste gevallen moeielijk de verschillende stukken, waaruit vele der keurboeken blijkbaar zijn samengesteld, te onderscheiden. Voor enkele bepalingen hebben wij echter een ander middel tot bepaling van den ouderdom, omdat ze blijkbaar uit het oudste keurboek in de latere zijn overgegaan, als behoorende tot die keuren die aan de moederstad zijn ontleend en dus waarschijnlijk te gelijk met het verkrijgen van stadrecht overgenomen. Dat dit op vrij groote schaal is geschied, heb ik in de inleidingen tot de keuren der bijzondere steden aangewezen en door de verwijzingen bij de uitgave duidelijk trachten te maken. Hier nog slechts een kort woord tot algemeen overzicht.

Bij eene vergelijking der overeenstemmende keuren ontdekt men spoedig een aanmerkelijk verschil dat tot eene onderscheiding der keurboeken in drie groepen leidt. Eene daarvan omvat die van Hoorn en Enkhuizen, een andere die van Schellinkhout en de kleine steden die haar recht ontvingen, terwijl die van Broek buiten beide groepen staan. Op de evereenstemming tusschen de oudste keuren van Hoorn en Enkhuizen wees ik in de inleiding op de keuren van Enkhuizen. [1]) Ze omvat een dertigtal keuren, die grootendeels

1) II. 191.

Digitized by Google

in dezelfde volgorde en reeksgewijze zijn opgenomen. Met een dier reeksen, brandkeuren, vangt beider keurboek aan. Ze komen in geen der kleine steden voor, terwijl de andere geregeld terugkeeren ook in de keurboeken der kleine steden. Dat de bron dier gemeene keuren niet in eene der kleine steden te zoeken is, zal wel geen nader betoog vorderen. Maar heeft Hoorn ze aan Enkhuizen, of Enkhuizen ze aan Hoorn ontleend? Op zich zelve ware dit niet onmogelijk. Meer waarschijnlijk is echter dat ze beiden uit dezelfde bron hebben geput. In het reeds vermelde Medembliksche keurboek van omstreeks 1692 toch vindt men in het eerste gedeelte, dat sterke inwendige aanwijzingen bevat van slechts eene omgewerkte vernieuwing te zijn van een ouder keurboek, niet alleen de vermelde brandkeuren, en nagenoeg in dezelfde volgorde, terug, maar ook het meerendeel der andere gemeene keuren, sommige in een meer modern kleed en breeder geredigeerd, maar verscheidene nog in de oude oorspronkelijke redactie, die men in de middeleeuwsche keurboeken der andere Westfriesche steden vindt. Bovendien vindt men er nog verscheidene keuren in, die alleen hetzij in het keurboek van Hoorn, hetzij in dat van Enkhuizen, hetzij in dat van Broek voorkomen. Die keuren moeten dus reeds in de Middeleeuwsche keurboeken van Medemblik hebben gestaan, en daaraan door de andere steden ontleend zijn, terwijl het laatst aangeduide verschil voor de stelling pleit dat elk dier steden rechtstreeks uit het keurboek der moederstad heeft geput. Het blijft echter eene gissing die voor Hoorn en Enkhuizen nog wordt gesteund door het feit dat beiden nagenoeg gelijktijdig stadrecht bekwamen. Hooger dan Medemblik kan men daarentegen niet klimmen. Wel verkreeg Medemblik zelf het stadrecht van Alkmaar, en Alkmaar dat van Haarlem, maar bij eene raadpleging der oudste Alkmaarsche en Haarlemsche keuren vond ik daarin geen van die gemeene Westfriesche keuren terug.

Ten opzichte van Broek vindt de gissing dat het de gemeene keuren rechtstreeks aan Medemblik ontleende, steun in het eigenaardige van haar keurboek, dat er eene afzonderlijke plaats naast dat van Hoorn en Enkhuizen aan toewijst. Het bevat betrekkelijk weinig gemeene keuren, die bovendien zeer verspreid voorkomen en in eene andere volgorde dan in die der zustersteden, terwijl het enkele bepalingen bevat die alleen in het Medembliksche keurboek worden aangetroffen.

Digitized by Google

Er bestaat in allen gevalle geen grond om aan te nemen dat het hare oudste keuren hetzij aan Hoorn, hetzij aan Enkhuizen ontleende, al is het niet onwaarschijnlijk dat het later enkele bepalingen van het naburige Enkhuizen overnam.

Wat Medemblik voor de oudere steden, ook voor Schellinkhout was geweest, werd Schellinkhout voor al de latere steden. Dat ook Schellinkhout een deel harer oudste keuren rechtstreeks van Medemblik bekwam, is wel niet zeker, maar komt mij toch waarschijnlijk voor. Daar het oudste keurboek niet meer voorhanden is, en in het bewaard gebleven blijkbaar veel uit het oudste is weggelaten, is het onmogelijk den omvang en den vorm van het overgenomene te berekenen, terwijl bij ontstentenis van het Medembliksche niet langer is uit te maken welke bepalingen oorspronkelijk, welke overgenomen zijn. Niet twijfelachtig daarentegen is dat het Schellinkhoutsche keurboek met de keurboeken der later opgekomen landsteden een bijzondere groep vormt. Uit de voorrede der keuren van Sybekarspel en Westwoude blijkt, dat deze steden dadelijk na hare verheffing tot stad, in 1414 en 1415, een keurboek hebben aangelegd, en hoewel de bewaard gebleven tekst ons deze keurboeken niet meer volledig en zuiver, maar vermeerderd met latere bepalingen en waarschijnlijk ook met weglating van later geroyeerde of vervallen keuren geven, is het deel, door dat oudste keurboek geleverd, nog vrij nauwkeurig aan te wijzen. Voor Sybekarspel loopt het tot § 84, voor Westwoude zeker tot § 56, en waarschijnlijk verder. [1]) De overeenstemming van deze deelen onderling en met de keuren van Schellinkhout is treffend. In Westwoude vindt men geene enkele bepaling die niet òf in Schellinkhout òf in Sybekarspel wordt teruggevonden, behalve ééne die men in de oude keuren van Hoorn terug vindt. En verreweg de meeste bepalingen vindt men in beide, terwijl tot aan § 43 de volgorde met Schellinkhout, tot aan § 24 die met Sybekarspel dezelfde is. Slechts een drietal bepalingen zijn verplaatst. Sybekarspel heeft niet minder dan 47 keuren met Schellinkhout, 52 met Westwoude gemeen. Tot aan § 25 is de volgorde dezelfde als in Schellinkhout en Westwoude, met uitzondering van slechts ééne bepaling, en in dit stuk vindt men slechts drie

1) Zie hierachter II. 315 en 337 volg.

Digitized by Google

bepalingen (§ 10—12) die aan Sybekarspel eigen zijn. Na § 25 is de volgorde geheel afwijkende en vindt men tal van eigen bepalingen. Vergelijkt men eindelijk Schellinkhout, dan vindt men tot aan § 52 42 keuren die in Sybekarspel of in Westwoude en daarvan 32 die in beiden voorkomen, tot aan § 23 de volgorde met Sybekarspel, tot aan § 47 die met Westwoude bewaard. In het vervolg komen nog 17 gemeene keuren voor, waaronder slechts een die alleen in Sybekarspel, 4 die alleen in Westwoude voorkomen.

De nauwe verwantschap der drie keurboeken is mitsdien onloochenbaar, en zou waarschijnlijk nog sterker uitkomen wanneer wij de oudste keurboeken, met name dat van Schellinkhout, bezaten. We zouden dan ook meerdere zekerheid hebben omtrent de bron. Toch is de gissing niet gewaagd dat deze in Schellinkhout is te zoeken, en dat de twee andere steden, in 1414 het Schellinkhoutsche stadrecht en daarmede het recht om keuren te maken verkregen hebbende, van dit laatste recht gebruik hebben gemaakt door eenvoudig het destijds bestaande Schellinkhoutsche keurboek over te nemen met weglating van enkele bepalingen die op eigenaardige Schellinkhoutsche toestanden of belangen betrekking hadden. Ook de aan beide gemeene, maar in Schellinkhout niet voorkomende keuren, stonden waarschijnlijk in het oudste keurboek dezer stad. Met name geldt dit van de acht eerste keuren, die wel in Schellinkhout ontbreken, maar allen ook elders, bijna allen in Hoorn voorkomen, en door die twee steden wel niet bij uitzondering aan Hoorn zullen zijn ontleend.

Waarschijnlijk volgden ook de andere steden die in 1414 en 1415 het Schellinkhoutsche stadrecht ontvingen, het voorbeeld van Sybekarspel en Westwoude. De bewaard gebleven keurboeken, hoewel van lateren tijd, bevatten allen nog een aanzienlijk aantal Schellinkhoutsche keuren, waarschijnlijk slechts een overblijfsel van hetgeen oorspronkelijk werd overgenomen. Hoogwoude bevat tot § 38 slechts ééne keur (§ 19) die men niet in Schellinkhout, Sybekarspel of Westwoude, en meestal in allen, terugvindt, Abbekerk tot aan § 25 slechts één, Winkel in het geheel slechts een veertiental, Barsingerhorn slechts één. Voor al deze steden kan men mitsdien Schellinkhout als de moederstad ook van het keurrecht beschouwen.

Digitized by Google

III.

De eigenaardige toestand van Westfriesland als uitsluitend bestaande uit eene verzameling van steden, die allen dezelfde constitutieve handvest tot grondslag van haar recht en van hare politieke en administratieve organisatie, tot grondwet zouden we kunnen zeggen, hadden, leidde tot eene eenheid en gelijkheid van recht, zooals men in die mate in andere deelen van Holland niet aantreft. Het onderscheid van stadrecht en landrecht dat overal elders aanmerkelijke verschillen ten gevolge had, was opgeheven. Het vroegere landrecht was wel is waar niet afgeschaft noch vervallen, bleef voor zoover het nog toepassing kon vinden, blijkbaar nog erkend, maar was voor zooverre gemeen recht voor alle steden geworden. Meer bijzonder betrof dit de verhouding tot het centraal gezag. Geregeld door de handvest van 1289, was deze oorspronkelijk voor alle steden dezelfde, en de latere handvesten aan bijzondere steden verleend brachten daarin geene noemenswaardige verandering. Voor zoover hare bepalingen niet tot regeling van zuivere lokale belangen strekten, onderwerpen van algemeen belang betroffen, vindt men ze in den regel gelijktijdig of achtereenvolgens aan meerdere steden verleend. Daar niet alle handvesten, vooral van de kleinere steden, bewaard of althans bekend zijn, is onzeker of ze in den regel niet aan alle steden werden verleend. Zelfs de verbeurdverklaring van 1426 en het tijdelijke gemis van stadrecht, waardoor een deel der steden werd getroffen, hadden te dien opzichte slechts voor enkele steden duurzame gevolgen. De meeste steden werden geheel in haar ouden toestand en oude rechten hersteld, en die steden die in handen van bijzondere heeren kwamen en bleven, ontvingen in den regel ook van deze de rechten terug die ze vroeger als vrije steden hadden bezeten. De latere handvesten van Schagen, Barsingerhorn en Hoogwoude bevatten van het oude recht waarschijnlijk alles wat praktisch nog voor toepassing vatbaar was, ook elders. En hetzelfde is het geval met de latere handvest van Nydorp en Winkel. De werkelijke verschillen die men vindt, betreffen bijna uitsluitend punten van inwendige inrichting, en waren een onvermijdelijk gevolg van verschil in sociale en economische toestanden. Een gelijksoortig verschil als ook

Digitized by Google

thans, niettegenstaande de eenheid van ons gemeenterecht, tusschen de stedelijke en de plattelandsgemeenten is waar te nemen, was ook destijds onvermijdelijk tusschen de drie groote steden en de plattelands steden van Westfriesland.

Tegenover het centraal gezag bevond Westfriesland zich in eene eigenaardige verhouding sedert 1415. Elke stad, en dus elk deel van Westfriesland, vormde een zelfstandig geheel, dat rechtstreeks onder den graaf stond, door geenerlei gemeenen band aan de andere verbonden was. Er was noch gemeene rechter, noch stedehouder, geenerlei gemeene vergadering tot behandeling van gemeene zaken. In staatsrechtelijken zin had Westfriesland opgehouden een landschap te vormen. Alleen als dijkgraafschap bleef het bestaan. De steden elders vormden wel is waar evenzeer elk een zelfstandig geheel, maar waren slechts gevrijde plaatsen van betrekkelijk geringen omvang in de landschappen, die als staatsrechtelijke distrikten bleven bestaan, en waarmede die steden in vele opzichten in nauwe betrekking bleven. Toch handhaafde zich in Westfriesland, niettegenstaande de zelfstandigheid der deelen en de zoo verschillende lotgevallen dier deelen na den opstand van 1426, het eenvoudige en eenvormige der oorspronkelijke verhouding tot het centraal gezag, tengevolge van de afwezigheid van enkele oorzaken, die elders die verhouding meer verwikkeld en veelkleurig maakten. In al de andere deelen van hun gebied hadden de graven altijd aanzienlijke goederen bezeten, die voor een groot deel onder allerlei titels, in leen, in erfhuur, in cijnsplichtig bezit, enz. in handen van anderen waren, die dientengevolge in zeer verschillende rechtsbetrekkingen tot den graaf waren geraakt. In al die andere deelen vond men een aanmerkelijk verschil van standen, die op verschillende wijze en met zeer verschillende rechten en plichten tot 's graven onderdanen behoorden. Zelfs de verhouding der graven tot de steden was op zeer verschillende wijze geregeld. Niets van dit alles in Westfriesland. Behalve in enkele streken, aan Kennemerland grenzende en reeds vroeg veroverd en duurzaam bezeten, had de graaf geenerlei goederenbezit, waren geen leenen, geen cijnsbare landen. [1])

1) Opmerking verdient wellicht de zorg om zoowel het ontstaan van groot grondbezit als de overmatige versnippering van het grondbezit tegen te gaan. Het krachtigste middel tegen het eerste, het recht van naasting, in Kennemerland onbekend, was in West-

Digitized by Google

De graaf had zijne vaste bij verdrag bepaalde rechten en inkomsten, die overal dezelfde waren. De landzaten hadden overal dezelfde rechten en plichten als vrije onderdanen, die bede en schot betaalden, tienden van hunne landen gaven. Edelen en dienstbaren, zooals men ze elders aantrof, waren er blijkbaar niet, behalve enkelen die er zich van elders gevestigd hadden, maar op gelijken voet met de vrije onderdanen leefden en behandeld werden. Zoo was het in de 14de eeuw; maar of die toestand zich voortdurend had kunnen handhaven, mag betwijfeld worden. De nieuwe inrichting echter bevestigde haar. Ze belette het opkomen van standsverscheidenheid door alle ingezetenen tot poorters te maken met gelijke poortersrechten, meer speciaal alle dienstbaarheid op te heffen (Med. 51), en het ontstaan van leenverhoudingen met publiekrechtelijke gevolgen onmogelijk te maken door alle bijzondere rechtspraak uit te sluiten (Med. 2). Dat enkele der kleine steden de hoedanigheid van vrije steden verloren, bracht hierin op zich zelve geene verandering, daar ze haar stadrecht feitelijk voortdurend schijnen behouden te hebben en rechtens weder terug bekwamen. [1]) Het eenige verschil was, dat ze in plaats van rechtstreeks, voortaan slechts middelijk onder den graaf stonden. De verhouding der heerlijke steden tot haar heer was echter over het algemeen dezelfde als die der vrije steden tot den graaf, zoodat wat van dezen geldt ook van den heer geldt. Het is onnoodig telkens ook van die heeren uitdrukkelijk melding te maken. Waar in het vervolg mitsdien in het algemeen van den graaf of van het centraal gezag sprake is, versta men daaronder, voor zooveel die heerlijke steden betreft, ook den heer en zijn gezag.

friesland blijkbaar zeer in eere, terwijl de eigenaardige instelling van het werpen en aanrijden van land mij voorkomt tegen overmatige versnippering van het grondbezit gericht te zijn geweest. Zie daarover later.

1) De eenige uitzondering die ik vond, was betreffende leengoederen in Winkel en Nydorp, waarschijnlijk gevolg van het tijdelijk verlies van het stadrecht, daar het alleen de vroeger bestaande geldt. Handv. 1452 § 8 (I. 97).

Digitized by Google

IV.

Het gros der bevolking van Westfriesland bestond uit de poorters, waartoe in de eerste plaats behoorden de voormalige buren of dorpelingen, in de verschillende dorpen of kerspelen gevestigd, en hunne afstammelingen. Nevens de geboren poorters had men echter nog de nieuwe poorters. In enkele plaatsen vindt men naast aanneming nog andere wijzen om poorter te worden vermeld, in Hoorn door huwelijk met eene poortersdochter of weduwe en door besterfnisse van goede of successie van erfnisse [1]; in Broek door in een der vier parochiekerken te trouwen. [2] Dit laatste zal wel het huwelijk met eene poorterse bedoelen, en blijkbaar wordt in beide gevallen verondersteld dat de gehuwde of de erfgenaam zich, als gevolg van huwelijk of successie, binnen de stad vestigde. Veel verschil schijnt het trouwens niet te hebben gemaakt op welke wijze men poorter werd, daar oudtijds althans de gewone voorwaarden van aanneming, ook het betalen van een ingang, eerst later afgeschaft, toepasselijk waren [3], en het verkrijgen van poorterschap ook voor anderen zoo ruim mogelijk was opengesteld, en zelfs verplichtend voor allen die zich blijvend wilden vestigen. Volgens Med. 4 was ieder bevoegd poorter te worden, mits den poortereed afleggende en een geringen ingang betalende, 4 stuivers aan den schout, een stuiver aan den bode en 3 schellingen aan schepenen. Aanvankelijk vindt men nog enkele uitzonderingen. Aan Enkhuizen werd verboden poorters van Medemblik en buren van Overleekerambacht, aan Hoorn ingezetenen van Kennemerland en Westfriesland, die niet poorters waren van de vrije steden en aldaar ten minste een jaar gevestigd, tot poorters aan te nemen; maar voor Hoorn werd deze beperking reeds in 1382 opgeheven, terwijl ze voor Enkhuizen ook wel niet zal zijn gehandhaafd. [4]

Dezelfde ruime bepalingen vindt men in de keurboeken.

1) Handvest 1356, van Mieris II. 865; H. 96, n. k. 122.

2) G. 207.

3) In Hoorn was het eenige verschil dat ze, in plaats van een halven, slechts een vierden nobel aan de kerk hadden te betalen. H. 88.

4) Mieris II. 827 § 4, 865, III. 385.

Digitized by Google

De te betalen ingang, hoewel steeds gering, is echter niet meer overal dezelfde, en vrij algemeen vermeerderd met eene kleine gift aan de kerk. [1]) In de 16de eeuw vindt men, ingevolge de algemeene placcaten van Karel V tegen de heresie, in Hoorn een certificaat van goed gedrag van de overheid der laatste woonplaats gevorderd. [2]) Dit was echter blijkbaar een gelegenheidsmaatregel. De eenige werkelijke beperking, tot personen van zekeren welstand, vindt men in de keur van Enkhuizen, dat de nieuwe poorter ten minste één ℔ schots moet schieten tot aan de eerstvolgende schatting. [3]). Algemeen daarentegen vindt men voorgeschreven als voorwaarde der aanneming, dat de nieuwe poorter gedurende een bepaalden tijd, meestal drie jaren, maar soms één jaar, poorter moest blijven, en zich daartoe bij eede of met borgstelling verbinden. [4])

Niemand kon zich trouwens in eene stad metterwoon vestigen zonder poorter te worden, tenzij hij met bijzondere dispensatie van raden of burgemeesters tot inwoning werd toegelaten. [5]) Slechts enkele categorien van personen vormden eene uitzondering, zooals minderjarigen [6]), loonbedienden [7]), ongehuwde ambachtsknechten en dergelijken. [8]) In Hoorn werd in 1557 ook eene uitzondering gemaakt voor renteniers en groothandelaars, maar dit werd kort daarna weder ingetrokken, waarschijnlijk omdat het in strijd was met het placcaat tegen de heresie van 7 April 1550, dat 6 Mei 1559 werd herhaald en verscherpt, en waarbij de verplichting om poorter te worden algemeen werd gemaakt voor allen die ter inwoning in eene stad werden toegelaten. [9]) De termijn binnen welke men zich, na vestiging, moest laten aannemen,

---

1) H. 88, 96, n. k. 122; E. 23; G. 75; S. 41; Sy. 85; W. 37; Hw. 24; A. 24; Wi. 30. Zie ook I 27 § 6.

2) H. n. k. 278, 301, 308, 314.

3) E. 138.

4) H. 88; E. 138; G. 75; S. 41; Sy. 76; W. 33; Hw. 24; A. 24; Wi. 30. — In burghorn was inschrijving in het klerkenboek verplichtend, I. 129 § 56, waarschijnlijk ook elders, zie Sy. 88.

5) H. 66, n. k. 120, 121; G. 72; Sy. 75; W. 51; A. 16. — Waarschijnlijk is deze dispensatie het aannemen op jaarlijksch pondschot, in Hoorn in 1551 afgeschaft, maar in 1553 weder toegelaten. H. n. k. 334.

6) H. n. k. 121; S. 74; Sy. 75; W. 51; Hw. 33; A. 16; Wi. 22.

7) S. 74.

8) H. n. k. 121.

9) H. n. k. 278, 301. Verg. 334.

Digitized by Google

is niet overal opgegeven, maar was in Broek slechts 14 dagen, elders 6 weken. [1]) Wie zulks verzuimde, verviel in boete, en werd toch beschouwd aan de algemeene verplichtingen der poorters (heervaart, schotbetaling en verplichting om recht te geven en te nemen bij schepenen) onderworpen te zijn. [2]) Evenzoo moest men poorter worden om poorters ambacht of neringe te mogen drijven [3]), te Burghorn om aldaar land in eigendom of huur te bebouwen. [4])

Poorterschap ging verloren door verbeurte of door opzegging. Het eerste komt zelden voor, en in zonderlinge gevallen. De straf van een jaar verlies der poorte, d. i. verbanning voor een jaar, wordt, in Med. 56, bedreigd tegen hem die als de stad door vijanden bedreigd werd, aan de oproeping tot hulp der stad niet voldeed. In enkele keurboeken vindt men dit herhaald, en daarmede gelijk gesteld het weggaan of wegvlieden zonder verlof. Maar in Enkhuizen werd men voor goed ontpoorterd. [5]) Buiten dit geval vond ik ontpoortering alleen nog bedreigd in Enkhuizen en Broek als straf tegen het houden van ganzen, in Hoorn als straf tegen voerlieden of slepers die meer dan drie stuivers namen voor het vervoer van een last rogge, meer dan een braspenning voor het vervoer van een schou turf. [6])

De gewone wijze om zijn poortrecht te verliezen was de vrijwillige opzegging, gevolgd door het verlaten der stad. Feitelijk verloor men zijn poortrecht door het enkele vertrek om zich elders te vestigen. De poorters toch waren verplicht in de stad te wonen, aldaar vuur en licht te houden, d. i. eene woning te bezitten. Volgens Med. 5 mochten de poorters ter wille van den oogst twee malen 's jaars 40 dagen buiten de grenzen der vrijheid vertoeven, en gelijke termijn werd den nieuwen poorter gegeven om naar de stad te verhuizen; maar daarna moesten zij binnen de grenzen der vrijheid ver-

1) G. 72; H. 66, n. k. 120; S. 74; W. 51, 102; Hw. 33; A. 16; I. 125 § 40. — Geene termijn is opgegeven in E. 57: Sy. 75; Wi. 22.

2) H. 67.

3) H. 41, n. k. 121, 124; E. 57.

4) B. 45.

5) H. 37; E. 54. — In G. 78 wordt van het tijdelijk of altijddurend verlies der poorte geen gewag gemaakt; maar de bepaling is verbroddeld, daar ze spreekt van den nood van een poorter, en niet van den nood van de poorte of stad.

6) H. 209; E. 168; G. 182.

Digitized by Google

blijven. Wie zijn vuur uitgoot en zijn licht doofde en de stad verliet, verloor feitelijk zijn poorterschap. Hij was echter op straffe daarbij aan zekere vormen en voorwaarden gebonden. Hij moest zijn poorterschap openlijk kwijtschelden, na afkondiging, hetzij in de kerk op een Zondag onder de hoogmis in zijne tegenwoordigheid [1]), hetzij in een buurrecht [2]). Hij moest dan borg stellen voor al wat hij aan de stad of de kerk nog schuldig was [3]), alsmede voor verleden schuld [4]), voorts den uitgang (exue) geven, d. i. zekere betaling hetzij aan de stad, hetzij aan de kerk doen. [5]) Werd iemand binnen een bepaalden tijd op nieuw poorter, dan was hij geen ingang schuldig. [6]) Hoewel de bepalingen betreffende de exue slechts in enkele keurboeken voorkomen, en weinig ontwikkeld zijn, gold waarschijnlijk overal de bekende bepaling, d. i. de betaling van een evenredig recht op het vermogen, dat men hetzij bij opzegging van het poortrecht uit de stad voerde, hetzij als erfenis aan iemand buiten de poort verviel. [7]) In Sybekarspel moest men voorts binnen drie dagen na de opzegging daarvan aanteekening laten doen in het stadsboek, en zijn vuur uitgieten en de poort ruimen. [8]) Bij overtreding dezer bepalingen werd men in enkele steden nog als poorter beschouwd, d. i. als onderworpen aan al de lasten. [9]) Wie een poorter hielp zijn persoon of goed heimelijk uit de stad te verwijderen, werd gestraft; en elk had de bevoegdheid zoodanigen wegvluchtenden poorter of zijn goed aan te tasten en de verwijdering te beletten. [10]) Maar feitelijk was het poorterschap opgeheven, als men niet meer in staat was de hand te leggen op den persoon of het goed van den weggevluchte.

1) H. 85.
2) E. 49; G. 80; B. 80.
3) H. 65; E. 49, 151; G. 80; S. 42; Sy. 77; W. 38; Hw. 25.
4) E. 49; G. 80.
5) H. 65, n. k. 308, 314, 334; G. 76; B. 80.
6) G. 76.
7) In de 16de eeuw werden talrijke verdragen tusschen de Westfriesche steden onderling of met andere steden gesloten tot wederkeerige opheffing van dit recht. Zie bv. de verdragen van Enkhuizen met Hoorn, Amsterdam, Monnikendam en Alkmaar, bij van den Hoof, bl. 82 volg. Zie voor Hoorn de Inform van 1514 bl. 84.
8) Sy. 88, 89. Zie ook Wi. 29.
9) E. 49; G. 80; Wi. 29.
10) H. 24, n. k. 93; E. 18; G. 73; S. 18, 82; Sy. 20; W. 16; Hw. 13.

Digitized by Google

In enkele steden vindt men melding gemaakt van landpoorters, buitenpoorters of uitpoorters. De eerste komen voor in de keuren van Hoorn. Deze stad had langzamerhand een zeer uitgestrekt territoir bekomen, dank zij de vereeniging van talrijke dorpen onder haar poortrecht. Ontstaan naar het schijnt in den ban van Zwaag, werd zij bij hare afscheiding uit dien ban en verheffing tot stad beperkt tot de bebouwde kom en een rayon van slechts 25 roeden buiten de laatste huizen. Het eerst schijnt Zwaag met Hoorn te zijn vereenigd, maar de akte waarbij dit geschiedde, is onbekend. In 1408 volgden de dorpen en buurten, te zamen bekend onder den naam van de Veenhoop, in 1426 of 1436 de dorpen die vroeger de stad Wognum hadden gevormd, zoodat volgens de Informacie van 1514 niet minder dan 13 dorpen tot het rechtsgebied van Hoorn behoorden. [1]) Hoewel krachtens de vereenigingsakten de ingezetenen dier dorpen dezelfde rechten en vrijheden verkregen als de poorters van Hoorn, en dus mede begrepen zijn onder de algemeene benaming van poorters van Hoorn, behielden zij toch een zelfstandig bestaan naast de oorspronkelijke stad, die in de keuren nu en dan wordt onderscheiden als de *oude stad van Hoorn* [2]), terwijl de poorters dier oude stad soms uitdrukkelijk worden aangeduid als woenachtige poorters, binnenpoorters, inwoenende poorters. [3]) De poorters die buiten de oude stad, in den ban der dorpen woonden, heeten landpoorters [4]), uutpoorters of uutwoners [5]), of zelfs landluiden [6]). Gelijk verschil tusschen de oude stad en de dorpen in haar ban bestond ook in Medemblik krachtens de handvesten van 2 Februari 1414, waarbij Wervertshoof, Oostwoude, Opperdoes en Almersdorp in één poortrecht werden gesteld met Medemblik, en hoewel in de luttele bronnen die we van deze stad hebben, de naam van landpoorters of uitpoorters niet voorkomt, vindt men in de handvest van 1422 de poorters van *de oude stad* bepaaldelijk onderscheiden. [7])

---

1) Informacie bl. 80.
2) H. 116, 118.
3) H. 77, n. k. 264, 294, weesk. 1.
4) H. 27, 77.
5) H. n. k. 167, 190, 264.
6) H. n. k. 200, 264.
7) Mieris, IV. 651.

Digitized by Google

Ook in de keuren van andere steden vindt men van uitpoorters of uitburen, inpoorters of inburen gewag gemaakt. In den regel worden daarmede echter eenvoudig bedoeld poorters of buren van andere steden. [1]) Bij de samenstelling van die steden is eene onderscheiding als in Hoorn en Medemblik ook moeielijk verklaarbaar. Toch vindt men in Broek diezelfde onderscheiding. Men vindt namelijk bepaald dat de *uitburen* een huis zullen kiezen waar men ze zal kunnen dagen en panden, bij gebreke waarvan men ze zal mogen panden voor den rooster. [2]) Die keuze van een domicilie ter plaatse waar de vierschaar zitting hield, komt ook in Hoorn voor [3]), maar zou op zich zelve ook kunnen zijn voorgeschreven ten opzichte van poorters of buren van elders, die voor schepenen van Broek een schuld hadden verleden. Men vindt echter in eene andere keur melding gemaakt van *poorters die wonen by den Swagedijck, by den Wymerts, by den Cley gouw off elwaerts int velt*, die in het opschrift *uutpoerters* worden genoemd, en die ingeval van panding aan tilbaar goed, verplicht waren dat goed te brengen voor den rooster in den ban waarin zij woonden, of in het huis dat zij hadden genomen; terwijl diezelfde poorters ook als poorters *die buten wonen* worden onderscheiden van poorters *die binnen wonen.* [4]) Het waren dus geen vreemde poorters, maar poorters van Broek en daar men in Broek geen buitendistricten had zooals in Hoorn en Medemblik, moet de onderscheiding een anderen zin hebben, had ze misschien alleen een processueele beteekenis.

De gewone naam voor allen die niet tot de poorters eener stad behoorden, onverschillig of ze elders al dan niet poorters waren, was ook in Westfriesland die van gasten. De vraag zou dus kunnen rijzen of onder de uitdrukking uitpoorters, voor poorters van elders, niet eenig verschil met andere gasten verscholen ligt. Hoewel de zaak twijfelachtig is, vermoed ik dat men daaronder alleen de inwoners van het vroegere baljuwschap van Medemblik bedoelde. Dat deze een nauweren

---

1) E. 37, 156; G. 207, 211 (verg. 193); Sy. 36 (verg. S. 94), 63; W. 69. — Men bedenke daarbij dat poorters of andere personen van elders, binnen den ban der stad land bezittende, daarvoor landschot schuldig waren. De beteekenis van het woord is vooral duidelijk aangegeven I 90 § 4, 91 § 4. Zie ook Inform, van 1514 bl. 113.

2) G. 28.

3) H. 77, 97.

4) G. 58, 172. Verg. nog G. 222.

Digitized by Google

rechtsband onderling erkenden, heeft niets bevreemdends, maar wordt gestaafd door eene bepaling der keuren van Broek § 193: „Alsulck recht als men onse poerters in die drie steden doen, alsulck recht sal men hem weer doen. Ende voert alom onse ommebuieren desghelijcx". Met die drie steden zijn blijkbaar bedoeld Medemblik, Hoorn en Enkhuizen, met die ommebuieren de verdere ingezetenen van Drechterland en Houtwouderambacht. Het woord buren bleef ook voor de poorters der plattelandsteden in gebruik, en dat men nu eens van uitburen, dan eens van uitpoorters spreekt, waar voor de bepaling geen bijzondere grond te vinden is in de qualiteit van poorter, kan als eene aanwijzing gelden dat men het oog niet in het algemeen op gasten of vreemdelingen had, maar op gasten gezeten binnen het voormalige baljuwschap van Medemblik, die sedert 1414 allen poorters waren.

Onder de poorters der stad vindt men reeds zeer vroeg onderscheiden de zoogenaamde rijksten of zij die het hoogste in het schotboek stonden. Misschien vindt men ze reeds in de onderscheiding van *divites et pauperes* in Med. 3 [1]), maar later vindt men ze uitdrukkelijk als eene bijzondere klasse van poorters vermeld. Ze vormden geen afzonderlijken stand, evenmin als onze tegenwoordige kiezers en hoogst aangeslagenen, maar slechts het aanzienlijke, meer gegoede deel der burgerij, dat alleen of hoofdzakelijk in aanmerking kwam, waar het gold de behartiging of verzorging van de publieke belangen der stad. Hoewel zeer talrijk, zijn de berichten over hen in de Westfriesche rechten toch onvoldoende om met zekerheid te bepalen, wie daaronder werden verstaan, terwijl de bepalingen dienaangaande blijkbaar ook niet overal gelijk waren. [2]) Gelukkig worden de berichten der handvesten en keuren aangevuld door de uitvoerige en zeer belangrijke berichten in de Informacie van 1514, uitgegeven door den Leidschen hoogleeraar Fruin in de werken van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde, bl. 79—149. Bij het bespreken van dit onderwerp behoort men echter niet uit het

1) Verg. I. 52 § 23.

2) de Riemer, Beschrijving van 's Gravenhage, II bl. 300, beweert dat een aanslag van tien schotponden algemeen in Kennemerland en Westfriesland als hoogste schot werd aangenomen. Hij verzuimt echter zijne bronnen te noemen, en hoewel zijne bewering voor enkele steden juist schijnt, is ze in hare algemeenheid zeker onjuist.

Digitized by Google

oog te verliezen, dat de uitdrukking: de rijksten of de rijkdom, nog in engeren zin werd gebezigd voor hetgeen later de vroedsten of de vroedschap was. Hier is alleen sprake van de algemeene klasse van poorters, die tot de rijksten in den zin van meestvermogenden werden gerekend.

Oorspronkelijk waren de rijksten eenvoudig de hoogst aangeslagenen. De gelden noodig voor den publieken dienst, daaronder begrepen het aan den graaf of heer in schot of bede verschuldigde, werden aanvankelijk geheel, later in den regel nog grootendeels geheven door hoofdelijke omslagen, berekend naar het vermogen der belastingschuldigen. [1]) Elke plaats hield een quohier, het z. g. schotboek, waarin alle belastingschuldigen zich moesten laten inschrijven met het bedrag van hun vermogen. Zij moesten daartoe hun roerend en onroerend vermogen laten schatten, en op bepaalde tijden had eene herziening van het quohier na nieuwe schatting plaats. Men noemde dit *pachten* of *verschoten*, in Abbekerk ook *rigchelen*. [2]) De inschrijving in het schotboek had op verschillende wijze plaats. Soms schreef men eenvoudig het getaxeerde vermogen in, maar meer gebruikelijk en in Westfriesland algemeen was de gewoonte het getaxeerde vermogen naar een vasten maatstaf te reduceeren in schotponden, die elk eene vastgestelde som vertegenwoordigden. Had men nu geld noodig, dan telde men het geheele aantal schotponden op, deelde daardoor het bedrag der benoodigde gelden, en het produkt was de som die de belastingschuldige voor elk pond, waarvoor hij in het schotboek stond, had te betalen. Misschien was deze reductie oorspronkelijk eene reductie geweest van het getaxeerde kapitaal tot het vermoedelijk inkomen daaruit getrokken, of diende ze alleen om den omslag gemakkelijker te maken. Dit laatste kan later het eenige doel zijn geweest, hoewel men op eene plaats aanwijzing vindt dat het ook diende om het bedrag der taxatie geheim te kunnen houden. Bij de informacie van 1514 toch verklaarden de

1) Blijkens de Informacie was dit in Westfriesland bijna overal nog de eenige wijze van heffing. Slechts enkele plaatsen hieven accijnsen, en in Hoorn hadden deze in de stad zelve de hoofdelijke omslagen geheel in onbruik doen vallen, terwijl ze daarentegen in de dorpen onder hare jurisdictie bleef gehandhaafd. Inform. bl. 80 en volg. Later moest men ze echter weer invoeren. Zie H. n. k. 287—290.

2) Zie bv. I. 27 § 5, 35 § 6, 36 § 2, 39 § 6, 42 § 7, 45 § 6; H. n. k. 287—290; Sy. 11, 12; A. 40.

Digitized by Google

personen die in Medemblik de laatste schatting hadden gedaan, dat zij hadden moeten zweren „nyemant te seggen hoe zy elck pondt estimeren, omme te schuwen de kyvaegen die dairomme commen zouden mogen onder hemluyden". In het geheim deelden zij echter aan de gecommitteerden mede dat ze elk schotpond voor 400 rhijnsche gulden hadden gerekend, wat echter te hoog was, daar elke 400 gulden geen 250 gulden zou opleveren. [1]) Dit schijnt echter eene uitzondering te zijn geweest, daar elders het bedrag van elk schotpond blijkbaar openbaar was, en oorspronkelijk ook ongetwijfeld had moeten zijn toen het bezit van een bepaald vermogensbedrag bepaalde wie tot de rijksten behoorden. Toen moet ook de waarde van elk schotpond vaster zijn geweest dan ten tijde der Informacie het geval was.

De berichten van vroegere dagteekening zijn echter te schaarsch om tot een bepaald besluit te kunnen komen. Ten opzichte van Hoorn vindt men een bericht in eene handvest van 1421, volgens hetwelk elk pond een vermogen van 25 nobels vertegenwoordigde. Dit moet destijds gelijk hebben gestaan met 10 ℔ Hollands, zoodat de aanslag vermoedelijk geschiedde naar het inkomen op 10 % gerekend. Zij die tot 10 ℔ schots of meer te schote stonden, d. i. die ten minste 250 nobels of 100 ℔ Holl. gegoed waren, behoorden tot de rijksten. [2]) Daarentegen was in Schagen en in Barsingerhorn in 1427 een vermogen van 100, in Koedijk zelfs een vermogen van 50 nobels voldoende om tot de rijksten te behooren. [3])

---

1) Informacie bl. 105.

2) Van Mieris IV. 652. Verg. H. 91, 131. Waarschijnlijk toch zijn nobels van 8 schellingen bedoeld, waarvan 2½ op het ℔ Holl. gingen. Zie de muntevaluatie van 1421, bij van Mieris IV. 592. — Later werd gewoonlijk bij Rhijnsche guldens gerekend, die, volgens dezelfde evaluatie op 40 grooten gesteld, een zesde ℔ Holl. bedroegen, zoodat elk schotpond 60 Rhijnsche guldens vertegenwoordigde. De voortdurende muntveranderingen en muntverzwakkingen schijnen hierin later verandering te hebben gebracht. Althans volgens de Informacie van 1514 vertegenwoordigde elk schotpond in Hoorn in zijn geheele vrijheid 100 Rhijnsche gulden, terwijl men toch later nog vindt aangeteekend dat elk schotpond in Hoorn 25 nobels bedroeg. H. n. k. 224 noot 1. — Interessant is de vergelijking met Haarlem. Volgens de handvest van 11 Maart 1399 oest men, om in het gerecht gekozen te worden, te schote staan voor 100 ℔. Daar en hier niet bij schotponden schijnt te hebben gerekend, is dit hetzelfde bedrag dat Hoorn noodig was om tot de rijksten te behooren. En volgens de Informacie van 1514 geschiedden de omslagen in Haarlem bij 100 Rhijnsche gulden, dus juist het bedrag van het schotpond in Hoorn in 1514. Zie van Mieris III. 694, Inform. bl. 10.

3) Zie I. 47 § 1, 44 § 2.

Digitized by Google

De omstandigheid dat een bezit van 10 schotponden in Hoorn uitdrukkelijk bij handvest als vereischte was gesteld om tot de kiesbevoegde poorters te behooren, belette waarschijnlijk aldaar de aanzienlijke verhooging van de waarde der schotponden, en de willekeurige berekening daarvan die volgens de Informacie in Westfriesland voorkwamen. [1]) In de meeste plaatsen vertegenwoordigde elk schotpond in 1514 een veel grooter vermogensbedrag dan in Hoorn. Te Enkhuizen gold elk pond voor 200 Rhijnsche guldens; te Medemblik nominaal 400, maar in werkelijkheid slechts 250. In Schellinchout gold het schotpond 350, in Wydenes en Oterleek, dat toch vroeger met Schellinchout was vereenigd geweest, 400 gulden. In Langendijk gold het schotpond 100 zware nobelen van 50 stuivers, in Schagen 100 nobelen van 42 stuivers. Vele steden bezaten zoo weinig schotponden, dat ze bij schellingen rekenden, die weer verschillend van waarde waren. Ten deele was dit het gevolg van de schrikbarende verarming van het platteland in de tweede helft der 15de en het begin der 16de eeuw. Een treffend voorbeeld levert de verklaring betreffende Abbekerk. Men rekende daar vroeger de schotponden op 50 nobels van 42 stuivers. Bij de verponding van 1468 nu had men 531, bij die van 1488 nog slechts 89 schotponden, en sedert was dit zoo afgenomen dat men niet meer bij schotponden kon rekenen, maar bij schellingen die elk 15 Rhijnsche gulden deden, en waarvan de vier dorpen van het schoutambacht te zamen slechts 996 hadden. Ze bezaten dus geen 50 schotponden meer.

De wijze waarop men de schotponden berekende, was trouwens in die plaatsen een zaak van bloot administratief belang bij het maken van den omslag, van geen invloed op de bepaling van de klasse der rijksten, die er algemeen werd aangewezen door de bepaling van een vast aantal hoogstaangeslagenen. Blijkbaar strekte dit niet om het aantal kiesbevoegden zoo veel mogelijk te beperken, maar veeleer om het uit te breiden en tevens een bepaald quotum te verzekeren,

---

1) Gelijke oorzaak werkte ook later tot behoud der oude berekening. In Graft, in Kennemerland, werd aan de gecommitteerden ter Informacie medegedeeld dat het schotpond aldaar op slechts 60 gouden Rhijnsche guldens werd gerekend, en wel tot zulk een gering bedrag, omdat elke schepen drie schotponden moest hebben, zoude hij schepen zijn. Het schotpond had dus daar de waarde behouden, die het in 1421 in Hoorn had.

Digitized by Google

daar in al die plaatsen slechts bij uitzondering iemand op 10 ℔ kan zijn gesteld geweest. [1]) Ten opzichte van Enkhuizen vond ik geenerlei bericht, slechts eenmaal melding gemaakt van 20 die rijksten, die bij het berekenen van het schot werkzaam waren en ongetwijfeld slechts een deel van den rijkdom uitmaakten. [2]) In Medemblik bedroeg volgens de handvest van 1396 het aantal hoogstaangeslagenen 120. [3]) In Broek was het vroeger grooter, maar werd het in 1436 op 30 bepaald. [4]) Hoe groot het in Schellinkhout was, vind ik niet vermeld, maar waarschijnlijk was het gelijk aan dat wat bepaald werd in 1414 voor de nieuwe kleine steden van het baljuwschap van Medemblik, in 1429 voor Wydenes toen het van Schellinkhout werd afgescheiden. Met uitzondering van Abbekerk waar het aantal 42 bedroeg, werd het overal op 32 of 33 gesteld. [5]) In de nieuwe steden van het Westerbaljuwschap was het aantal hooger, in Barsingerhorn 40, in Schagen, Nydorp en Langendijk 50, in Winkel 35 [6]), terwijl bij de latere handvesten een vermogen werd gevorderd van 100 nobels in Barsingerhorn en Schagen. [7])

Dezelfde onderscheiding van rijksten vindt men evenzeer onder de landpoorters van Medemblik, Hoorn en Alkmaar gemaakt, en bij de laatsten was eene gegoedheid van 50 nobels volgens de handvest van 1415 voldoende, terwijl elders een bepaald aantal wordt gesteld. [8])

De onderscheiding der rijksten betrof alleen wat men zou

---

1) Men houde daarbij in het oog dat de rijkdom destijds niet werd berekend naar het inkomen, maar uitsluitend naar het kapitaal, het roerend en onroerend vermogen dat men binnen de vrijheid der poorte bezat, en dat een kapitaal van 100 Rijnsche gulden destijds reeds een zekeren welstand veronderstelde, een vermogen van 1000 zekeren rijkdom. Volgens de verklaringen bij de Informacie gold het beste huis in Enkhuizen geen 500 gulden, werd de morgen lands in den ban van Medemblik op 25 gulden, elders op nog minder geschat. Te Scharwoude gold het beste land 20, het middelbare 5 à 6 gulden, terwijl men het slechtste land wel voor niet kon krijgen met geld toe, van wege de zware dijkslasten en andere ongelden.

2) E. 68. Verg. H. 58, 69, 214; G. 65, 197.

3) van Mieris III. 660.

4) van Mieris IV. 7, 1001. Verg. G. 197, 216.

5) Zie o. a. I. 30 § 2, 32 en 33.

6) Zie van Mieris IV. 337, en hierachter I. 34 § 1, 36 § 1, 39 § 1, 41 § 2. In Burghorn werd het eerst gesteld op 32, maar daar er zooveel poorters zelfs niet waren, werd er in de handvest van 1489 maar van gezwegen. Zie I. 112 § 2, 115 § 1 en 2.

7) I. 47 § 1.

8) Zie I. 18 § 3, 19. Voor die van Hoorn vindt men geene nadere bepaling. Zie H. 122, I. 21 § 4.

Digitized by Google

kunnen noemen het actieve en passieve kiesrecht. Overigens waren de rechten en verplichtingen der poorters dezelfde. Alle poorters waren zoowel aan den graaf, als aan de stad en aan elkander hulp en trouw verschuldigd. Nieuw aangenomen poorters moesten een eed van trouw aan den graaf en aan de stad doen. [1]) Of ook de andere poorters zoodanigen eed aflegden, is onzeker [2]), maar vermoedelijk trad daarvoor in de plaats de eed, door de stedelijke regeering bij de huldiging van een nieuwen graaf namens de stad afgelegd. De verplichtingen jegens den graaf als landsheer werden dan ook niet door de individueele poorters maar door de stad vervuld, jegens welke de poorters ze vervulden. De twee hoofdplichten, de plicht om schot en bede te betalen en de heervaartplicht, rustten op de stad [3]), die de wijze om daaraan te voldoen zelve regelde. Voor de individueele poorters was het eene verplichting jegens de stad. Wat dienaangaande de keuren bevatten, kan mitsdien later besproken worden als de verschillende takken van administratie ter sprake komen. Daar zal ook de plaats zijn te spreken over de andere verplichtingen der poorters tegenover de stad, de verdediging der stad of van de poorters tegen vijandelijke aanvallen, de verplichting, om daartoe geboden, te rade te komen, aan de verkiezingen deel te nemen of stedelijke ambten te aanvaarden, de deelneming aan de rechtspleging en het bewaren der orde, de wakersdienst en de brandweer, alsmede de verplichting tot deelname aan gemeene werken. Over het algemeen waren de poorters verplicht tot elke medewerking en hulp, met lijf en goed, welke door het bestuur der stad werd noodig gekeurd en bevolen.

Daarentegen genoten de individueele poorters ook in hooge mate de bescherming van de stad, die zich hunne individueele belangen ook elders, en in den regel zeer krachtig aantrok. Werd een poorter door ommeburen in zijn goederen wederrechtelijk aangetast, dan moest de schout met de geheele burgerij, rijk en arm, uitrukken om het ongelijk met geweld

1) Med. 4; I. 52 § 24, 125 § 40. Zie het formulier van dien eed H. n. k. 338. Vreemd is het, dat daarbij geen trouw aan de stad wordt vermeld.

2) Med. 57 en 59 maken wel melding van een eed, maar in zulke duistere bewoordingen, dat het onzeker is of daarmede een algemeenen eed is bedoeld. Verg. I. 65 § 79.

3) Med. 92. Verg. I. 35 § 10, 38 § 11, 40 § 10, 43 § 10, 66 § 85, 81 § 54, 105 slot, 114 § 52, 132 § 66.

Digitized by Google

te herstellen, zonder dat dit als een breuk van den landsvrede werd beschouwd [1]); en werden ze buiten de vrijheid of zelfs in verre landen verongelijkt, dan trok de stad het zich aan en reisde ten hunnen behoeve op stads kosten. Het bewijs daarvan leveren de uitzonderingen in de keurboeken vermeld. Algemeen was de regel dat voor nieuwe poorters gedurende het eerste jaar alleen op hunne kosten werd gereisd [2]), en in Hoorn was dit ook het geval met de landpoorters. [3]) Vermoedelijk betrof de eerste uitzondering voornamelijk handelingen of zaken voorgevallen voordat de nieuwe poorter was aangenomen, waaromtrent men soms zelfs bepaald vindt dat de stad daarvoor niet wilde antwoorden [4]), evenmin als zij dit deed voor onrechtmatige daden door hare poorters elders gepleegd. [5])

Een der belangrijkste rechten was dat de poorter alleen ten rechte mocht worden getrokken voor de vierschaar der stad. [6]) Het was mitsdien aan de poorters verboden buiten de stad over een medepoorter te klagen, tenzij hij eerst te vergeefs beproefd had recht te bekomen in de stad [7]), of daagbrieven tegen een medepoorter te brengen. [8]) Vochten poorters onderling buiten de vrijheid, en kwamen ze onberecht in de stad, dan werden ze in de stad berecht, alsof het daar geschied ware. [9]) Ook in kerkelijke zaken verkregen alle steden het recht dat de proost of deken van Westfriesland geen poorter mocht dagen buiten zijn Zeenstoel, dat is anders dan in de parochiekerk waartoe hij behoorde, of binnen de vrijheid [10]), terwijl in Hoorn als de eene poorter den ander aansprak in geestelijken rechte, elk hunner bevoegd was de zaak voor het wereldlijk gerecht te trekken, voorzoover men ze met wereldlijk recht kon berechten. [11])

---

1) Med. 3.

2) H. 27; G. 74; S. 17; Sy. 19; W. 17; Hw. 12; Wi. 52; A. 8.

3) H. 27.

4) Handv. van Hoorn van 1356. Verg I. 126 § 40.

5) S. 69; Sy. 50; W. 50; Hw. 32; Wi. 21. — Ze konden trouwens in de stad vervolgd worden, zoo ze daarin onbezet en onbelet terugkwamen. Van Mieris IV. 162; I. 129 § 53.

6) Med. 2.

7) H. 31; E. 33; G. 77; S. 20; Sy. 22; Hw. 15; A. 10; B. 12; I. 127 § 46.

8) H. 32; E. 34; S. 21; Sy. 23; W. 20; B. 91.

9) E. 27; Sy. 1; W. 1; B. 11

10) van Mieris III. 665, IV. 7, 8, voorts in alle de handvesten der kleine steden, zie bijv. I. 23 § 2, 31 § 8, 50 § 18, 70 § 11, 102 § 25, 113 § 10, 124 § 35.

11) van Mieris IV. 731, 732.

Digitized by Google

V.

Het bestuur der stad berustte aanvankelijk uitsluitend bij schout en schepenen. De schout, als rechter en stedehouder van den heer, werd in de vrije steden door den graaf, in de heerlijke steden door den heer benoemd. [1]) Hoewel het misbruik van geldschieten op het ambt niet onbekend schijnt te zijn geweest [2]), vindt men geene voorbeelden van het verkoopen, verpanden of wegschenken van het schoutambt, hetzij aan bijzondere personen, hetzij aan de steden zelve, ten gevolge waarvan de benoeming van den schout aan deze kwam. Bij het Westfriesche Landrecht van 1299 (§ 1) was trouwens reeds bepaald dat in de vrije ambachten de schout geen man onder zich zou mogen stellen. Dit belette echter niet dat de graaf zelf bevoegd bleef hem te machtigen, ingeval van afwezigheid of ander belet, een stedehouder in zijn plaats te stellen [3]), en dat bepaalde functien soms aan anderen werden opgedragen, waar de behoefte zulks vorderde. Vooral sedert de steden meer en meer uitgestrekte landdistricten werden, werd het noodig in de enkele dorpen in enkele behoeften te voorzien. Daartoe dienden de gezworenen of z.g. vredemakers, waarover straks nader, en in 1424 werd aan die van Wervershoof en Oostwoude de bevoegdheid toegekend om binnen hun ressort misdadigers te vatten en aan den schout van Medemblik over te leveren. [4]) Maar ook in geval van afwezigheid of om andere redenen kon voorziening in de functien van den schout noodig zijn. Volgens de keuren van Schellinkhout was de schout bevoegd zich, zoo dikwijls hij goedvond, te doen vervangen door een schepen of een raad om „dat gastrecht te houden ende dat buerrecht op te setten ende alle pantrecht te houden ende alle scouwen te doen," eene bepaling die in de meeste dochterkeuren overging en dus vermoedelijk ouder was dan 1414. [5]) In Hoorn komt zelfs een stedehouder of plaatsvervanger van den schout, en een

1) Zie bv. I. 23 § 3, 35 § 11, 38 § 12, 40 § 11, 43 § 11.
2) Zie bv. Mieris IV. 757, 857. Handv. Schellinkhout I. 26 § 1 en 3, 134 § 1 en 2.
3) Zie Dingtalen I. 166.
4) Mieris IV. 713.
5) S. 65; Sy. 69: W. 42; Hw. 30; A. 13.

Digitized by Google

nachtschout voor, de laatste blijkbaar een stedelijk ambtenaar, [1]) en in Hoogwoude en Burghorn is ook van een stedehouder sprake. [2])

De schepenen werden door den schout, als vertegenwoordiger van den heer, telken jare op een bepaald vastgestelden dag voor den tijd van een jaar gekozen. Ontstond tusschentijds eene vacature, dan werd ze op gelijke wijze aangevuld voor den nog overigen tijd. [3]) In Enkhuizen schijnt bij uitzondering die aanvulling te zijn geschied door den schout met het gerecht, d. i. onder medewerking der overgebleven schepenen. [4]) Opmerking verdient dat, volgens de handvest van Margaretha van 1346 aan die van het baljuwschap van Medemblik (§ 1), de keuze van schepenen van ouds zou zijn geschied door de buren [5]), vermoedelijk een tot feit verheven bewering die met die handvest weder verviel, in het stadrecht althans niet overging. [6]) Eene poging, in 1492 door Enkhuizen beproefd om de keuze der schepenen aan zich te trekken, stuitte af op de besliste weigering van den graaf [7]). De eenige concessie op dit punt vindt men in het recht, in 1422 aan Hoorn toegekend, dat als de schout weigerde op den vastgestelden dag (Paaschavond) schepenen te kiezen en te beëedigen, de nieuw gekozen raden het in zijne plaats op Paaschmaandag zouden mogen doen. [8])

De vrije keus van den heer of van den schout werd echter op andere wijze beperkt. Dat de schepenen uit de poorters moesten worden gekozen, volgde uit den aard der betrekking, maar later werd algemeen, zoowel voor schepenen als voor den schout en de na te noemen raden, als voorwaarde gesteld, dat ze ten minste drie jaren poorter en inwoner der stad moesten zijn geweest. Voor Hoorn werd het reeds in 1396, voor Enkhuizen en Schellinkhout bij de handvesten van 1412 bepaald, en de andere kleine steden verkregen gelijk recht

---

1) Velius bl. 461; H. n. k. 337.
2) Zie bv. I. 69 § 9, 112 § 8.
3) Zie bv. I. 16, 30 § 1.
4) Handv. 3 Maart 1452. v. d. Hoof, 31.
5) Mieris II. 723.
6) In het Westerbaljuwschap geschiedde de keus volgens de handvest van 1396 door en schout bij rade van vier de rijksten. I. 135 § 3.
7) v. d. Hoof, 47.
8) Mieris IV. 652.

Digitized by Google

ingevolge de algemeene verleening van het recht van Schellinkhout. [1]) Van Medemblik en Broek is zoodanige handvest van 1412 niet bekend. Voor schepenen en raden van Medemblik volgt het echter uit de handvest van 1422, voor die van Broek werd het bij de handvest van 1436 bepaald. [2]) In de latere handvesten van Schagen, Barsingerhorn, Hoogwoude en Burghorn werd het tot de schepenen beperkt [3]), terwijl in die van Nydorp en Winkel niets voorkomt.

Ook bepalingen houdende verbod tegen het combineeren van de betrekkingen van schout en schepen of schepen en raad worden herhaaldelijk aangetroffen [4]), evenals tegen het gelijktijdig verkiezen van personen in een bepaalde betrekking van maagschap of zwagerschap [5]); maar belangrijker was eene andere beperking die ten slotte aan de steden middelijk een belangrijk aandeel gaf aan de verkiezing van schepenen.

De gewoonte die waarschijnlijk van ouds bestond om de schepenen uit de rijkste en aanzienlijkste poorters te kiezen, werd bij tal van privilegien bevestigd en tot een wettelijk geregelde instelling gemaakt, die bijna overal leidde tot eene beperking der keuze tot een beperkt getal personen, soms tot eene voordracht. Reeds in 1396 verkreeg Medemblik dat de schout de 7 schepenen zou kiezen uit 35 de rijkste poorters, die het hoogste geschot stonden in der stede schotboek, en bij de handvest van 1422 werd dit getal op 40 gebracht. [6]) Eene gelijke bepaling komt voor in de handvest van 1402, waarbij Schellinkhout, van 1414 en 1415 waarbij de andere

1) Mieris III. 644, IV. 197, 200 en hieraehter I. 25 § 1. Zie ook H. 54, n. k. 87; E. 70; S. 25. In de steden van het Westerbaljuwschap vindt men het in de handvesten van 1415 bovendien uitdrukkelijk bepaald voor schepenen, te Schagen ook voor de raden. Voor den schout is het niet bepaald.

2) Mieris IV. 651, 1081. Verg. B. 194.

3) I. 51 § 21, 70 § 14, 113 § 13. Ten opzichte van Burghorn was men genoodzaakt de bepaling te laten varen bij gebreke van benoembare personen, I. 116 § 2.

4) Zie bv. I. 30 § 3; E. 70; G 63.

5) Zie bv. I. 30 § 3; H. 91.

6) de Riemer, Beschr. v. 's Gravenhage, II. 300, drukt de bepaling af eener handvest van Medemblik van 7 April 1396, die ik overigens niet gedrukt heb gevonden. Zijdelings wordt zij bevestigd door de handvest van 1422, die wel van 40 de rijkste spreekt, wat latere vermeerdering kan zijn, maar toch het kiezen uit een bepaald getal van de rijksten vermeldt als reeds gewoon. Toch bestaat er eenig bezwaar. Ik vond haar in geen der HSS. bevattende de handvesten van Medemblik, daarentegen wel eene van 7 October 1396 (zie I. 16), die moeielijk is overeentebrengen met die van 7 April 1396. Misschien is het jaartal onjuist.

Digitized by Google

kleine steden stadrecht bekwamen, evenzoo in de handvest van 1429 aan Wydenes bij hare afscheiding van Schellinkhout gegeven. Het aantal der rijksten werd bepaald op 32 of 33, in Abbekerk 43, op een vastgestelden voet over de verschillende dorpen waaruit de stad bestond, verdeeld. Hetzelfde was het geval in Broek, waar het aantal aanvankelijk blijkbaar grooter was, daar bij de vereeniging van Lutjebroek bepaald werd dat uit 10 de rijksten aldaar één schepen zou gekozen worden, terwijl het aantal schepenen elf bedroeg. Bij de vermindering van het aantal schepenen in 1436 werd ook het getal der rijksten ingekrompen tot 30, waarvan slechts 4 te Lutjebroek. [1])

In Hoorn daarentegen had sedert 1422 eene bepaalde voordracht plaats. Uit alle hoogst (10 ℔) aangeslagen poorters werden bij loting 9 aangewezen, die op hun eed 21 mannen kozen, waaruit de schout de 7 schepenen moest kiezen. [2]) Hetzelfde recht van voordracht, nog enger bepaald tot een dubbeltal te kiezen door 7, bij loting aangewezen uit de rijksten, verkregen in 1427 Schagen en Barsingerhorn, in 1452 Nydorp en Winkel. [3])

Alleen Enkhuizen schijnt eene uitzondering te hebben gemaakt. Ik vond althans geenerlei bepaling der keuze tot de rijksten, noch van eenige beperking van den schout in zijne keuze, zelfs niet in de handvest van 1422, die het tenzelfden dage bekwam als hare zustersteden Medemblik en Hoorn. En ook in de reeds vermelde handvest van 1492, waarbij het verzoek om zelve de schepenen te mogen kiezen kortaf wordt afgeslagen, wordt de keus in handen van den schout bevestigd zonder vermelding van eenige beperking. Later schijnt hierin verandering te zijn gekomen en door de aftredende burgemeesters een voordracht te zijn gedaan van een dubbeltal van gequalificeerde en capabele personen, zooals het privilegie in 1666 van de staten van Holland verkregen, dat de keus van schepenen uit dat zevental voortaan door de nieuw

---

1) Mieris III. 770, IV. 1081. Verg. G. 197, 216.

2) Mieris IV. 652.

3) I. 47 § 1 v., 95 § 1. — Opmerking verdient dat in het Westerbaljuwschap reeds vóór 1415 de medewerking der buren bij de keuze van schepenen werd gevorderd. Die keuze zou geschieden door den schout „by rade van vier die rijkste en vroetste van den dorpe, die die meente daartoe nemen zullen", I. 135 § 3.

Digitized by Google

benoemde burgemeesters zou geschieden, in plaats van door den schout, zich uitdrukt. [1]) Wanneer dat recht van voordracht der oudburgemeesters is verkregen, is mij niet gebleken.

Het aantal schepenen was gewoonlijk 7, slechts in enkele steden anders. In Broek bedroeg het aanvankelijk, waarschijnlijk ten gevolge van de opneming van nieuwe dorpen in het stadsrecht, elf, en bleef alzoo tot 1436 toen het getal tot 7 werd teruggebracht, wat wel reeds in 1422 was bepaald geworden maar toen geen gevolg schijnt gehad te hebben. [2]) In 1414 bekwamen bij uitzondering Westwoude en Abbekerk 9 schepenen [3]), terwijl in Burghorn wel aanvankelijk het aantal op 7 werd gesteld, maar bij gebrek aan personeel eerst tot 5, in 1489 tot 3 of 5 werd gereduceerd, met bepaling dat ze zelfs geen inwonende poorters behoefden te zijn. [4])

De handvest van Medemblik van 1289 maakt geenerlei gewag van andere overheidspersonen dan schout en schepenen, noch van eenige deelneming aan het bestuur door de poorters, buiten die welke noodzakelijk volgde uit de keuze van schepenen uit de poorters. Evenmin vindt men daarvan eenig spoor in de oudste handvesten van Enkhuizen, Hoorn en Broek. Zelfs het recht om keuren te maken wordt uitsluitend verleend aan schepenen met rade van den schout. Eerst aan het eind der 14de eeuw vindt men gewag gemaakt van raden of poortmeesters, door de poorters gekozen, en later meer bekend onder den naam van burgemeesters. In 1397 en 1398 werd door hertog Albrecht achtereenvolgens aan de drie groote steden het recht toegekend poortmeesters of raden te kiezen. [5]) In Broek worden ze het eerst in 1405, in Schellinkhout in 1412 genoemd [6]); terwijl de andere kleine steden van het baljuwschap van Medemblik het recht om raden te

---

1) V. d. Hoof, 118. Zie nog de akten van 16 Februari 1425 en 3 Maart 1451 bij Mieris IV. 757 en v. d. Hoof, 31.

2) Mieris IV. 652, 1081.

3) Mieris IV. 274, en hierachter I. 32. In Langendijk was het aantal ook zeven, maar is blijkbaar een fout ingeslopen daar de optelling der schepenen, uit elk dorp te kiezen, een getal van 9 aangeeft. I. 41 § 2 en 7.

4) Zie I. 112 § 2 en noot, 115 § 1 en 2. Hoe gering het aantal inwonende poorters dezer stad was, blijkt uit de opgave van van Schoorl, Chron. van Schagen bl. 30, dat hij er in 1708 slechts 6 huizen telde.

5) Van Mieris III. 654, 661, 666.

6) Van Mieris IV. 7, en hierachter I. bl. 25.

Digitized by Google

kiezen te gelijk met het stadsrecht verkregen. De instelling zelve was echter ouder dan de formeele erkenning door den graaf. Deze toch bepaalde voor Enkhuizen en Hoorn dat de keuze zou geschieden „zoo als van ouds costumelijk was", en voor Hoorn hebben we nog een rechtstreeksch bewijs in de keuren van 1381 en 1391, die gemaakt zijn door schout, schepenen en raden der poorte van Hoorn [1]), en in de handvest van 1396 waarbij bepaald werd dat de raden te Hoorn ten minste 3 jaren poorter en inwonende moesten zijn geweest. [2]) Ook in de handvest van Broek van 1405 worden ze als aldaar reeds bestaande vermeld. Ze zijn dan ook veel ouder en worden onder een anderen naam reeds in de handvest van 1289 genoemd. In Westfriesland toch schijnen ze zich te hebben ontwikkeld uit de jurati of gezworenen, die ook buiten het stadrecht voorkomen

In het Landrecht van Kennemerland van 1292 kwam reeds de bepaling voor, dat het schot van elk ambacht door de gezworenen van elk ambacht zou worden gegaderd en ontvangen en aan den bode van den graaf uitgereikt. Deze bepaling werd in het Landrecht van Westfriesland van 1299 en in dat van 1310 overgenomen. Deze gezworenen, elders en later ook in Westfriesland onder den naam van schotvangers voorkomende, waren niet belast met het rekenen van schot, d. i. het opmaken der quohieren en het omslaan van het schot over de schotplichtigen, al werden zij er wellicht bij te rade geroepen, maar met het innen en beheeren van de gelden. Ze werden in den regel door de buren gekozen, of aangewezen op de eene of andere wijze, die hen als vertegenwoordigers der gezamenlijke buren deden beschouwen, en werden door den schout beëedigd. Ze worden ook in de handvest van 1289 genoemd, wel niet als schotvangers, maar als personen die evenals de schepenen zonder specialen eed getuigenis konden geven, en als getuigen werden toegelaten in questien van rustig bezit van onroerend goed. [3]) Daaruit blijkt reeds dat ze eene zekere officieele hoedanigheid bezaten, ook in andere zaken dan het innen van het schot; en in later tijd ziet men ze in de buitendistrikten der steden nog

1) H. 213, 214.
2) Van Mieris III. 644.
3) Med. 7, 13.

Digitized by Google

andere bestuurshandelingen verrichten, en onder den naam van vredemakers als een soort van hulpofficieren werkzaam zijn.

Zoodanige jurati nu waren evenzeer noodig in de steden, en hunne taak als schotvangers was daar zelfs nog meer belangrijk dan in de dorpen, omdat de uitgaven door het schot te bestrijden veel aanzienlijker waren, en het geldelijk beheer veel ingewikkelder was. Toezicht op de uitgaven en op de door die uitgaven tot stand gebrachte werken, op de stedelijke eigendommen en op de inkomsten, uit die eigendommen rechtstreeks of zijdelijngs getrokken, was of werd als van zelve deel hunner taak, die steeds omvangrijker en belangrijker werd. De keuze zal zich dan ook wel in den regel tot de rijkste, kundigste en invloedrijkste poorters hebben bepaald. Daar nu ook elders de onbeteekenende naam van gezworenen plaats maakte voor andere, aan een deel hunner taak ontleend, schotvangers of vredemakers, laat zich zeer goed verklaren dat ze, als administrateurs van de finantien, van de publieke werken en van de eigendommen der poorte, onder den naam van poortmeesters bekend werden. Zooveel althans is zeker dat de taak der jurati van den aanvang af als een der deelen van de taak der poortmeesters of burgemeesters voorkomt.

Ze verkregen echter ook den naam van raden, en deze laat zich verklaren uit een nieuwe taak die hun in de steden ten deel viel. Schout en schepenen hadden formeel alleen het bestuur, behoudens de medewerking der jurati in finantieele zaken. Ze hadden met name het recht om tot nut en oorbaar der gemeente keuren te maken, een recht dat het besluiten van alle noodige bestuursmaatregelen omvatte. De medewerking of toestemming der poorters was rechtens niet vereischt, maar feitelijk was noodig dat men zich die verzekerde, omdat anders de uitvoering niet verzekerd was. Men voorzag hierin door enkele aanzienlijke invloedrijke poorters te rade te trekken. Van daar dat men ook elders reeds zeer spoedig, naast schout en schepenen, gewag vindt gemaakt van raden, consiliarii, een paar of meer van de invloedrijkste poorters, die men meer speciaal bij de uitoefening van het keurrecht te rade trok. Zulke raden, afgescheiden van de burgemeesters, komen in de Westfriesche steden niet voor [1]), maar het laat

1) Opmerking verdient dat men ze vóór 1415 wel had in de dorpen van het Wester-

Digitized by Google

zich zeer goed verklaren dat men, bij het te rade trekken van invloedrijke poorters, in de eerste plaats de poortmeesters in aanmerking nam, die, als gekozen uit en door de poorters, en door den aard hunner betrekking het best in staat te beoordeelen wat tot nut en oorbaar der gemeente strekte, en hoe het finantieel te verwezenlijken was, door hunne instemming een krachtigen steun aan het bestuur gaven. De oude jurati of schotvangers, die als poortmeesters reeds de financien der stad, hare eigendommen en de openbare werken beheerden, werden nu ook raden, dat is, alle aangelegenheden werden voortaan bij rade der poortmeesters behandeld. Feitelijk werden ze dus deel van de regeering, en de wijze waarop ze het geworden waren, maakte eene uitdrukkelijke erkenning door den graaf onnoodig. Men vindt dan ook in Westfriesland, evenmin als elders, eenige officieele invoering of uitdrukkelijke erkenning, en als men ze eindelijk in de handvesten vermeld vindt, is het als eene reeds gevestigde instelling, die op het eene of andere punt nader geregeld of ontwikkeld wordt. Zelfs bevoegdheden die ze strikt genomen alleen krachtens opdracht of vergunning van den graaf konden bezitten, zooals het maken van vrede, de medewerking bij de uitoefening van het keurrecht, anders dan als adviseurs, vindt men slechts bij uitzondering uitdrukkelijk verleend. [1]) Bij de opheffing van het baljuwschap van Medemblik was de instelling en de werkkring der raden rechtens reeds zoo verzekerd, dat de graaf zich vergenoegde de benoeming der raden in de nieuwe steden te regelen, zonder iets omtrent hunne taak of bevoegdheid te bepalen. [2])

Opmerkelijk is het daarom dat bij de vorming der nieuwe

---

baljuwschap, en dat juist waar later de instelling der raden of burgemeesters, in de steden met uitzondering van Schagen, was uitgesloten. Die vier rijksten en vroedsten, door de meente aangewezen, werden niet alleen bij de keuze van schepenen te rade geroepen, maar ook bij het aanwijzen van de mannen van wapenen die ter heervaert zouden worden gezonden, terwijl het maken van keuren geschiedde door den schout, bij rade van schepenen en een gelijk getal vroede mannen. I. 135 § 3 en 4.

1) Broek, handv. 20 Maart 1405: „dat onse gerechte van onse stede voorscr. alle keuren sluiten sal by onsen scout aldaer ende den meerder gevolge van onse scepenen ende raden" — „oock so sullen onse scepenen ende raden van Broeck vrede mogen eyschen ende maken, als des noodt sal wesen". van Mieris, IV. bl. 8. Het eerste vond ik in geen der andere handvesten, het laatste alleen in die van Enkhuizen van 1397 terug.

2) I. 30 § 3, 32, 33.

Digitized by Google

steden in het Westerbaljuwschap bij de handvesten van 1415, de instelling der raden alleen werd ingevoerd in Schagen, in de andere steden uitdrukkelijk werd uitgesloten. In Barsingerhorn, Nydorp, Winkel en Langendijk zouden schepenen worden gekozen, „sonder enige rade." [1]) In Schagen zouden ook twee raden worden gekozen, en een deel van hun taak wordt zelfs omschreven. [2]) Evenmin komen ze voor in de latere handvesten van Schagen, Barsingerhorn, Winkel en Nydorp, en ook in Hoogwoude, waar ze in 1414 waren ingevoerd, werden ze niet hersteld, toen de plaats haar stadrecht terug bekwam. Wel worden ze in eene bepaling van de handvesten van Schagen en van Barsingerhorn genoemd, maar dit schijnt domweg overgeschreven uit de handvest van Schellinkhout van 1412, waaruit men die bepaling overnam, daar het bestaan van raden niet is overeen te brengen met de andere bepalingen dier handvesten. [3]) In plaats van raden vindt men de eenvoudige jurati of schotvangers behouden of hersteld. In Schagen schijnen echter later de raden hersteld, daar men er volgens de Chronyk van Schagen burgemeesters had. [4]) De reden dezer afwijking vond ik niet vermeld.

De naam van poortmeestsrs schijnt weinig gebruikt en spoedig verdwenen te zijn. Die van raden was in 1414 de gebruikelijke, en bleef ook nog in gebruik, toen de benaming van burgemeesters reeds de meer algemeene en gewone was geworden. De oudste vermelding van burgemeesters vindt men in de handvest van Schellinkhout van 1412, maar komt mij verdacht voor en is vermoedelijk latere bijvoeging. [5]) Het eerst daarna treft men den naam van burgemeester aan in de handvest van Medemblik van 1422, van Enkhuizen en Broek van 1423, in die van Hoorn van 1424, terwijl ze in die van 1422 nog raden heetten. [6]) In het oudste keurboek van Hoorn komt de naam van burgemeesters eerst voor in § 102, die in

1) I. 34 § 1, 39 § 1, 41 § 2.

2) I. 36 § 1—4.

3) Zie I. 51 § 21. Verg. § 1—4, 11 en 13. — De vermelding van raden in § 77 is een schrijffout. In de handvest van Schagen vindt men in plaats van: „by onsen schout ende raet" de juiste lezing „bi ons scouten raet", de vertaling van „cum concilio sculteti nostri" van Med. 55.

4) van Schoorl, Chron. v. Schagen, bl. 21.

5) I. 25 § 1. Verg. S. 25.

6) van Mieris IV. 651, 652, 684, 731.

Digitized by Google

of na 1429 is gemaakt, in de vroegere keuren de naam van raden het laatst in § 92, waarschijnlijk in, of kort vóór 1424 gemaakt. [1]) Vermoedelijk dagteekent het gebruik der nieuwe benaming dus in Hoorn van die handvest van 1424, en is het in de andere steden weinig ouder. [2]) Hun aantal was verschillend en wisselde af tusschen 2, 3 of 4. Overal werden ze uit en door de rijksten gekozen, en door den schout beëedigd.

De oorspronkelijke functien der raden of burgemeesters zijn reeds vermeld. Het was het finantieel beheer, het berekenen of omslaan en gaderen van het schot, [3]) het innen van de andere inkomsten der stad [4]) en het beheer der stads eigendommen. [5]) Voorts het maken van vrede (zie later), en het deelnemen aan het keurrecht, eerst bij wijze van advies, daarna als leden der regeering. Hun toenemende macht en invloed blijkt het best uit de keuren van Hoorn. Aanvankelijk het laatst genoemd, komen ze sedert het laatst der 15de eeuw in de tweede plaats, na den schout, maar vóór schepenen voor. [6]) Later vindt men schijnbaar de rollen weder omgekeerd en het keurrecht in den regel uitgeoefend door schout en schepenen bij adviese van de burgemeesteren, Het eerst in eene keur van 1543 [7]), soms zelfs door schepenen alleen bij adviese van den schout en de burgemeesters. [8]) De reden was vermoedelijk dat de burgemeesters met de vroedschap sedert 1529 geregeld vergaderden, en niet alleen het eigenlijke bestuur geheel aan zich hadden getrokken, en schepenen daar geheel buiten gesloten, voorzoover ze niet tot de vroed-

---

1) H. 94 is blijkbaar ontleend aan de handvest van 30 Augustus 1424 (van Mieris IV 731), terwijl H. 101 van 1429 is.

2) Over Broek zie men II. bl. 234. In Schellinkhout komt de naam het eerst voor in S. 48, terwijl S. 47 ze nog raden noemt. Later vond ik den naam van raden niet meer. In de keuren van Sybekarspel wordt steeds van raden, in die van Westwoude eerst in latere (W. 84 enz.) van burgemeesters gesproken.

3) H. 53, 58; E. 68; S. 46; Sy. 67; W. 38; I. 36 § 2 en 3.

4) E. 151; S. 4.

5) E. 154.

6) Het eerst in H. 190 (van omstreeks 1494). Dat ze in H. 218 (van 1459) vóór schepenen worden genoemd, ligt waarschijnlijk in den aard der bepaling, die een geldelijke bijdrage betrof, en een maatregel, waarschijnlijk van hen uitgegaan, en waarbij de schout ook niet schijnt gehoord. Zie ook de noot aldaar.

7) H. n. k. 242. Reeds vroeger vindt men herhaaldelijk schout en gerecht genoemd, zonder dat zeker is of onder het laatste ook de burgemeesters waren begrepen.

8) H n. k. 262.

Digitized by Google

schap behoorden, maar ook afzonderlijk besluiten namen, die daarna aan schepenen of schout en schepenen in eene gemeene vergadering werden onderworpen en als keuren formeel vastgesteld. [1]) Wanneer zij ook in het gerecht zitting bekwamen en deel namen aan de rechtspraak, is mij niet gebleken. Reeds vroeg vindt men keuren die gemaakt heeten door schout en gerecht, waarbij onder het laatste ongetwijfeld ook de burgemeesters begrepen zijn, doch evenzeer vindt men ze in andere keuren nog afzonderlijk naast het gerecht genoemd. Doch in 1529 werd bij resolutie van de vroedschap bepaald, dat in kleine zaken de vierschaar uit 2 of 3 schepenen zoude bestaan, maar dat in geval van appel van deze vierschaar, alsmede in zware zaken, de vierschaar zou bestaan uit al de schepenen met de burgemeesters. [2]) Hoezeer de burgemeesters langzamerhand het geheele bestuur in handen hadden weten te verkrijgen, blijkt uit de informacie van 1514. Men vergenoegde zich de burgemeesters te hooren, „alsoe de scepenen van derselver stede hem niet en onderwinden van der administratie van der stede goeden, maar alleenlick van der justicie." [3])

Nevens de burgemeesters vindt men reeds spoedig ook de z. g. rijkdom of vroedschap genoemd, d i. een bepaald getal uit de rijksten gekozen om met de burgemeesters samen te werken en ook omtrent de algemeene belangen der stad te rade te worden getrokken. De oude keuren van Hoorn van 1424 zijn blijkens den aanhef gemaakt door scout, scepen ende rade der stede bi rade ende consente van 20 die rijcste. De raden van Hoorn mochten geen schot gaderen of geld leenen van eenigen poorter van Hoorn, tenzij „bi den meesten volghe van seven scepen ende bi den meesten stemme van 20 goede knapen die hoechste in den scote staen, poirters tot Hoirne." Wanneer de raden „20 die rijcste of anders

---

1) Zie de besluiten van de vroedschap, H. n. k. 322—340, vooral 330: „Tis gestempt ende geordineert bij den burgermeesteren ende vroetscap deser stede, dat van nu voortan gheen scepens en zullen boven te rade comen in stedesaeken, dan die in die vroetscap zijn, ten ware dat men enige keuren maken soude, ende anders nyet." In H. n. k. 323 vindt men eene resolutie van de gemeene vroedschap in eene keur veranderd door er een paar woorden bij te voegen. Anders nog in 1513, toen schepenen nog in een zuiver administratieve zaak als actieve deelnemers voorkomen. Zie de noot op H. 218.

2) H. n. k. 324. Verg. 323, 332.

3) Inform. bl. 79.

Digitized by Google

goede knapen" ontboden, waren deze, zoo ze te huis waren en gezond, verplicht te komen op verbeurte van een stoop wijns, en hetzelfde was verbeurd als men zonder verlof van het gerecht vertrok. [1]) Ze namen echter reeds veel vroeger deel aan het keurrecht, want in eene keur van 1391 werd bepaald, dat zij niet zou worden te niet gedaan „tenzye by den ghemeenen recht ende by 20 goede knapen die hoochste in der stedeboeck te scoete staen," zoodat ze ongetwijfeld ook tot het maken der keur hadden medegewerkt. [2]) In de aan het oude keurboek toegevoegde keuren komen ze geregeld voor als mede stemmenden en onder den naam van den rijcdom [3]), maar ook bij andere zaken, zooals de verkiezing van kerkmeesters en wardijns, bij de rekening van burgemeesters.[4]) In den aanhef der keuren van 1528 heeten ze gemeene raden, in een der keuren reeds de vroedschap. [5]) En sedert komen ze gewoonlijk onder den laatsten naam voor, hoewel ook die van raad soms voorkomt, en raad of vroedschap, een enkele keer ook nog rijkdom. [5]) Ze besloten of beslisten zelfs zonder schout en schepenen[7]), met de burgemeesteren, in vele zaken, die soms daarna op de gewone wijze tot keuren werden gestempeld.

Ook dit is geene geheel nieuwe aan de steden eigene zaak. Het raadplegen van de aanzienlijkste, rijkste buren bij alle zaken waarbij de belangen der gemeene buren betrokken waren, komt ook buiten de steden voor, en was waarschijnlijk oude gewoonte. Zoo men in de landrechten van 1299 en 1310 alleen melding vindt gemaakt van de jurati die als schotvangers fungeerden, ook het berekenen van het schot, de bepaling dat en tot welk bedrag een omslag zou worden geheven en de berekening van elks aandeel, alsmede de opmaking van de schotboeken geschiedde ongetwijfeld in de dorpen ook reeds van ouds door het gerecht met bijtrekking

---

1) H. 58, 69.
2) H. 214.
3) Zie H. 99, 100, 114 enz.
4) Zie H. 105, 113.
5) H. n. k. 220. Een veel oudere vermelding vindt men in de handvest van 6 Februari 1471 (v. d. Hoof, bl. 96), maar is geen zeker bewijs dat toen die naam reeds gebruikelijk was.
6) H. n. k. 233, 249. 261, 287, 338.
7) H. n. k. 308, 314, 322 volg.

Digitized by Google

van een bepaald aantal der rijksten, en het vermoeden ligt voor de hand dat ze ook in andere zaken werden te rade geroepen, teneinde de uitvoering der te nemen besluiten beter te verzekeren. Voor het Westerbaljuwschap hebben we daarvoor een stellig bewijs in de handvest van 1396. We vinden daarin melding gemaakt van „vier die rijcste ende die vroetste van den dorpe die die meente daertoe nemen sullen", bij wier rade de schout schepenen zou kiezen, van het maken van keuren bij rade der schepenen, „ende tot elcken schepenen enen vroeden man uten dorpe", van „vier goede ende vroeste mannen uuten dorpe die de ghemeente daertoe kiesen sal", met wie de schout de buren zou kiezen die een geboden gemeene heervaart zouden hebben te volgen. [1]) Hetzelfde zal ook wel in het Oosterbaljuwschap gebruikelijk zijn geweest, en we vinden het in vele steden later nog in gelijksoortigen vorm, met name in die steden waar geene raden waren. Wanneer men moest pachten of schot rekenen, d. i. wanneer nieuwe kohieren werden opgemaakt of een omslag noodig was, dan moest elk der schepenen daartoe een goeden man van de rijksten tot zich nemen. [2]) Hetzelfde werd bepaald voor Schagen, niettegenstaande daar raden waren. [3]) In de handvesten van 1414 komt dergelijke bepaling niet voor, maar toch schijnt de zaak evenzeer bestaan te hebben in de kleine steden van het Oosterbaljuwschap [4]), terwijl de rijksten ook voorkomen als bijgetrokken bij het beraden van andere aangelegenheden dan het pachten en rekenen van schot.[5])

In de groote steden was de raadpleging dezer rijksten uit den aard der zaak veelvuldiger en meer omvattend, en nam ze dientengevolge een vasteren en meer bepaalden vorm aan. Zooals we zagen vormden ze ten slotte in Hoorn een regeerings-collegie dat met de burgemeesters langzamerhand het geheele bestuur aan zich trok, en in 1528 het eerst en sedert

---

1) I. 135 § 3 en 4.

2) I. 35 § 6, 39 § 6, 42 § 7, 49 § 11, 69 § 7, 84 § 4.

3) I. 36 § 2.

4) S. 47; Sy. 59; W. 57, 60; Hw. 41. Alleen in Broek worden uitdrukkelijk 10 die rijksten vermeld. G. 65, 82 Het opschrift der laatste bepaling en G. 150 spreken zelfs van de „rijcdom". In W. wordt wel meermalen van de rijkdom gewaagd, maar schijnen daarmede eenvoudig de 32 rijksten bedoeld. W. 84, 85, 91, 115.

5) Zie de vorige noot. Volgens de handvest van Hoogwoude van 1453 namen ze ook deel aan het keurrecht. I. 85 § 12.

Digitized by Google

geregeld de vroedschap wordt genoemd. Vermoedelijk stond die verandering van naam ook in Hoorn in verband met eene verandering in de samenstelling, die althans elders den naam van rijkdom deed vervangen door dien van vroedschap. In Enkhuizen vindt men insgelijks 20 de rijksten vermeld. [1]) Ze waren, althans later, werkelijk de 20 hoogstaangeslagenen, niet bij keuze aangewezen. Het ongerief dat daaronder mitsdien onbekwamen of minderjarigen voorkwamen, en dat daarentegen geschikte, bekwame personen door achteruitgang hunner finantien soms uitvielen, werd aangevoerd als reden om eene andere wijze van samenstelling te verzoeken, die vermoedelijk de zucht om de regeering zooveel mogelijk in handen van regeeringsgeslachten, met uitsluiting van nieuw opgekomen rijken, te spelen, evenzeer bevredigde. Men verzocht de vervanging door een vast lichaam, dat niet uit de rijksten, maar uit de vroedsten zou bestaan, die, ingeval van achteruitgang in hun vermogen, toch lid van het collegie zouden kunnen blijven. Dit verzoek werd bij handvest of octrooi van 20 Maart 1523 door den graaf ingewilligd. [2]) De burgemeesters zouden voor de eerste keer de vroedschap kiezen, die bij ontstane vacature zich zelve zou aanvullen, terwijl wederkeerig de burgemeesters voortaan uit de vroedschap zouden worden gekozen. Gelijk octrooi bekwam 8 October 1563 Medemblik met eene vroedschap van 16 personen. [3])

Een der voornaamste werkzaamheden van de rijkdom was, zooals we zagen, het rekenen van schot. Het innen daarvan, zoo noodig met dwangmiddelen, behoorde tot de taak van de raden of burgemeesters. Wie daarmede belast was in de steden die geene raden of burgemeesters hadden, was alleen in Hoogwoude uitdrukkelijk bepaald. Het is de eenige plaats waar bij name schotvangers worden vermeld, en ze schijnen eerst bij de handvest van 1453 ingevoerd. Tegelijk met de keuze van schepenen zoude de heer of wien hij het aanbeval, twee schotvangers kiezen uit een voordracht van vier personen, hem gedaan door 32 de rijksten. Bij latere handvesten werd dit nader geregeld en het aantal ten goeddunken der

---

1) E 68.
2) Van den Hoof, 65.
3) Van den Hoof, 14.

Digitized by Google

rijksten op 2 of 4 bepaald. [1]) Wie in de andere steden zonder raden het schot inden, is mij niet gebleken. [2])

Ten slotte behoort nog vermeld te worden de regeling van het bestuur in de buitendistrikten van Medemblik en Hoorn. Beide steden hadden, zooals vermeld is, een vrij uitgebreid distrikt buiten de eigenlijke stad. Hoewel het volle poortrecht der stad genietende, en evenzeer onder het bestuur der stad geplaatst, hadden ze geen deel aan dat bestuur, dat uitsluitend uit de poorters van de oude stad werd samengesteld, behalve waar het de regeling gold van bijzondere dorpsbelangen. Daarvoor was de medewerking van vertegenwoordigers der dorpsgenooten noodig, die tevens voorzagen in de behoefte aan lokale ter plaatse wonende overheden. In Wervershoof werden elk jaar door 15 de rijkste buren vier vredemakers gekozen en door den schout beëedigd, terwijl in Oostwoude vier de rijksten als vredemakers fungeerden. [3]) In de Veenhoop werden jaarlijks door drie de rijksten van elk dorp vier vredemakers gekozen. [4]) In Wognem werden door de burgemeesters van Hoorn vredemakers gekozen. [5]) Ze vervingen deels de burgemeesters, deels de schepenen. Behalve als vredemakers fungeerden ze als schotvangers, hadden het beheer en de schouw van wegen en wateringen, maakten daarover keuren en moesten gekend worden, als het bestuur der stad keuren maakte betreffende de buitendistrikten. Bovendien konden ze, even als schepenen, kennen van verleden schuld, en deze aanbrengen aan den schout. [6]) Soortgelijke overheden vindt men bovendien in enkele andere deelen eener stad, waarschijnlijk afgelegen of als zelfstandige polders of buitendijksche landen onder een bijzonder bestuur geplaatst.

1) I. 83 § 1, 89 § 1—3, 91 § 3. — Verg. Hw. 54 en 71. De laatste plaats is vermoedelijk corrupt. Dat 32 de rijksten met de boon lootten op zeven mannen, na den inhoud der handvesten, tot schotvangers, is in strijd met de handvesten.

2) In Abbekerk, waar slechts twee burgemeesters waren, en geene in Midwoude en Lambertshage (verg. I. 32), werden in die dorpen de functien van burgemeester waargenomen door de schepenen. A. 26, 45, 46.

3) I. 18 § 3, 19. — Zie van Mieris IV. 711.

4) I. 21 § 4.

5) Van Mieris IV. 1074. — Men had ze evenzeer in de Westfriesche dorpen die in 1415 met Alkmaar werden vereenigd. Ze werden daar gekozen door het gerecht van Alkmaar, bij rade van 5 de rijksten uit elk dorp. I. 44 § 2, 7, 8.

6) Zie behalve de in de drie vorige aanteekeningen aangehaalde plaatsen I. 21 § 7 H. 20, 39; n. k. 167, 284, 318.

Digitized by Google

Zoo vindt men in een polder onder Hoorn, de Floriscogge, drie gezworenen, waarvan twee werden gekozen door drie de rijksten die het meeste land in den polder hadden, de derde een dier drie rijksten moest zijn. Ze waren schotvangers, maar hadden bovendien in zaken den polder betreffende het recht om te keuren, te schouwen, en zelfs om recht te spreken; en bij het rekenen en gaderen van de polderlasten moesten ze handelen bij consent van drie de rijksten. [1]) Van gelijken aard waren waarschijnlijk de vier raden op den Uterdijk die in Schellinkhout voorkomen [2]), de gezworenen die in de keuren van Enkhuizen vermeld worden als bevoegd om vrede te maken, en de vredemakers die in de keuren van Westwoude als rekenplichtig worden vermeld, dus waarschijnlijk ook schotgelden inden. [3]) Ook in de keuren van Sybekarspel, Westwoude, Winkel en Barsingerhorn wordt melding gemaakt van gezworenen, maar zijn daarmede blijkbaar schepenen en raden bedoeld. [4]) In die van Burghorn komen ze daarentegen voor als „gesworen van den gerechte" naast schepenen, zonder dat blijkt wie daarmede bedoeld zijn. [5])

Het beambtenpersoneel was in de verschillende steden zeer verschillend in talrijkheid en verscheidenheid. In de grootere steden was behoefte aan meerdere splitsing van functien, die in de kleinere in ééne hand bleven, aan bijzondere voorziening in nieuw oprijzende of in omvang toenemende onderwerpen van regeeringszorg. De rechten van Hoorn vooral vermelden tallooze beambten, waaronder er zijn waarvan de werkkring bij gebreke van berichten niet is te bepalen. Omtrent Enkhuizen en Medemblik zijn daarentegen de berichten uitermate schaarsch, al kan men aannemen dat ook daar vele soortgelijke beambten waren als in Hoorn; terwijl in de plattelands steden de verschillende bestuurstakken veel eenvoudiger waren ingericht en grootendeels nog persoonlijk door schepenen en

1) H. 122. — Evenzoo werden uit de poorters van Hoorn die in den ban van Westerblokker waren geland, vijf raadslieden gekozen die met den schout van Westerblokker den Uiterdijk schouwden en bewaarden, van Mieris IV. 197. Zie ook v. d. Hoof, Enkhuizen, 29.

2) L 26 § 1; S. 34—35 a; n. k. 21.

3) E. 12; W. 132.

4) Sy. 5; W. 4; Wi. 3; Ba. 6. Verg. H. 20 j. 17 en 39.

5) B. 70, 88, 90. — Misschien de gezworen klerk, B. 62, en de gezworen bode, B. 90. Verg. ook B. 102.

Digitized by Google

raden werden behartigd. Enkele beambten vond men overal, al worden ze niet uitdrukkelijk vermeld. Daartoe kan men rekenen:

1°. de bode of gewaarde bode, meestal als bode van den schout, soms als bode van de stad voorkomende, en in zijne twee hoofdfunctien van deurwaarder en stokbewaarder of cipier reeds in de handvest van 1289 vermeld. [1])

2°. de knecht of knechten van den schout, of de schoutsdienaren, alleen in Hoorn vermeld. [2])

3°. de gezworen klerk of secretaris van de stad, te Hoorn later meer dan een. [3])

4°. de kerkvoogden of kerkmeesters, belast met het beheeren der kerkelijke goederen en het innen der inkomsten. De kerkvoogdij was een stedelijk ambt, en de kosten der kerk werden in Westfriesland grootendeels gevonden door omslagen, op gelijke wijze als het schot gerekend en geïnd, zoodat de kerkvoogden ook op soortgelijke wijze als de burgemeesters het kerkengeld inden en rekening deden van hun beheer. [4]) In de keuren van Enkhuizen worden ze niet genoemd, maar vindt men oudermannen genoemd, waaronder misschien de kerkmeesters te verstaan zijn. [5]) Aanvankelijk waren ze waarschijnlijk ook met de armenzorg belast, en in enkele steden vindt men ze nog belast met het innen en beheeren der armengelden. [6]) In andere steden daarentegen vindt men:

5°. Armenvoogden. In Grootebroek, Schellinkhout, Hoogwoude en Abbekerk. [7]) In Hoorn had nog meerdere splitsing plaats, waartoe het bestaan van meerdere stichtingen van liefdadigheid aanleiding gaf. Naast de twee kerkvoogden, of

---

1) Med. 4, 8, 20 v.; H. 37, 66, 162, 171; n. k. 69—71, 79, 153; E. 54; G. 5, 71, 78, 83, 207, 218, 222; S. 38, 43. 91; n, k. 23; Sy. 7, 78, 79, 85; W. 7, 35, 39, 95, 118, 121; Hw. 5, 26, 28; A. 3, 18, 19, 24, 31, 50; Wi. 5, 15, 16, 36, 40, 43, 46, 57; B. 9, 13, 29, 33, 85, 90; Ba. 8, 14.

2) H. 163, 171; n. k. 79, 168, 210, 220, 243.

3) H. 134; n. k. 73, 86, 113, 115, 250, 321, 325; G. 49, 71; A. 38; B. 23, 62, 85, 86.

4) H. 65, 105; n. k. 91, 107, 269; G. 132, 185, 195; S. 48—53; Sy. 23, 82, 83; W: 49, 58, 60, 63, 72, 115; Hw. 31, 46, 47; A. 22, 47, 51; Wi. 25, 50; Ba. 16; I. 28, 85 § 10.

5) E. 170.

6) Sy. 83; W. 72, 115.

7) G. 132; S. n. k. 1—3, 20, 23; Hw. 40; A. 41, 51.

Digitized by Google

zooals men ze na de splitsing ook noemde, kerckefabrijckmeesters, vindt men vermeld twee kerckenarmmeesters, vier armehuyssittenmeesters, vier gasthuisvoechden en vier sieckevoechden op Keern. [1])

6°. Weesmeesters. De zorg voor de belangen der minderjarigen, die hunne natuurlijke beschermers verloren hadden, werd van ouds als een plicht van het openbaar gezag erkend. Aanvankelijk in de steden aan het gerecht, daarna waar burgemeesters waren, meestal aan deze opgedragen, werd ze later aan de zoogenaamde weeskamers of het collegie van weesmeesters, onder toezicht van het stedelijk bestuur, overgelaten. In Westfriesland schijnt dit echter verre van algemeen te zijn geweest, vindt men er in de rechten althans weinig melding van. Alleen in Hoorn schijnt de instelling van weesmeesters oud, daar ze reeds in 1456 worden vermeld [2]), maar eerst in de volgende eeuw vinden wij keuren betreffende dit onderwerp, en wel eene vrij breedvoerige ordonnantie van 29 December 1535, later nog door talrijke bepalingen aangevuld en gewijzigd. [3]) Omtrent Medemblik en Enkhuizen vond ik geene berichten, maar in Grootebroek werden in 1532 het eerst weesmeesters ingevoerd. [4]) Voorts worden ze in de keuren van Westwoude vermeld, en men vindt eene bepaling in die van Hoogwoude waaruit blijkt dat daar de oppervoogdij der weezen nog in handen van schepenen was.[5]) Ten opzichte van de andere kleine steden vindt men geen berichten.

Andere ambten die ik alleen in Hoorn vermeld vond, zijn:

7°. Een tresorier. Volgens de Informatie van 1514 was er destijds in Hoorn nog geen tresorier, en hield aldaar even als te Enkhuizen een der burgemeesters „den buydel ende den ontfanck". [6]) Kort daarna schijnt er echter een te zijn

1) H. n. k. 91, 107. De huiszittenvoogden komen reeds in 1456 voor, H. 215, 216. Het ziekenhuis op Keern was het leprozenhuis, H. n. k. 218.

2) H. 215. — Ware de opnoeming der stedelijke officien in H. 134 (een keur van 1451 of kort daarna) volledig, wat ze waarschijnlijk niet is, dan zou men de instelling van weesmeesters, die niet genoemd worden, tusschen 1451 en 1456 kunnen stellen.

3) Zie II bl. 177—185: voorts H. n. k. 106, 313, 320, 327, 328.

4) Zie de handvest van dat jaar, v. d. Hoof. 29.

5) W. 103; Hw. 72.

6) Inform. bl. 79 en 94. Eerst in 1577 bekwam Enkhuizen een tresorier. Van den Hoof, 95.

Digitized by Google

ingesteld, daar hij in de keuren van 1528 wordt vermeld. [1])

8°. Vier wardeyns, tot toezicht op de lakennering. [2])

9°. Twee excijsmeesters,

10°. Vier ghetydmeesters,

11°. Twee rooimeesters,

12°. Twee paalmeesters,

13°. Twee damptenmeesters,

14°. Twee banmeesters,

15°. Twee marktmeesters [3]),

16°. Een wijnpeilder, in 1547 aangesteld [4]),

17°. Schoolmeesters, kosters en orgelspelers [5]),

18°. Waerschippen, molenmeesters en koggemeesters. Onder waerschippen zijn waarschijnlijk de bekende dijkwaarschappen te verstaan, niet de waerschippen die worden genoemd in alle de handvesten van het Westerbaljuwschap, als personen gekozen of aangewezen om op stads kosten en in het belang der stad op een speciale commissie te reizen.[7])

19°. IJkmeesters [8]),

20°. Waagmeesters, en kaasdragers [9]),

21°. Hoomans of hoofmans der acht wijken of hoofmanscippen der stad [10]), die ook als brandmeesters schijnen gefungeerd te hebben. Buitendien wordt nog vermeld:

22°. De emmermeester, meer bijzonder belast met het toezicht en onderhoud der brandemmers. [11])

Dat deze lijst nog onvolledig is, blijkt o. a. uit de Informacie, waarin nog genoemd worden een hoofdman van de waicke en

1) H. n. k. 87.

2) H. 105; n. k. 91, 187, 235, 237.

3) Al deze beambten van 8—15, worden met andere vroeger genoemde, vermeld in H. n. k. 91. De excijnsmeesters nog in H. n. k. 265, 282, 283; de rooimeesters n. k. 117 v., 230; de marktmeesters n. k. 91, 137, 149, 270 v. De getijdemeesters worden ook vermeld Inform. bl. 110; zie verklar. woordenlijst in v. memorie.

4) H. n. k. 265.

5) H. 134; n. k. 113, 114.

6) H. n. k. 269. Zie over deze officien Mr. G. de Vries, het dijks- en molenbestuur enz., de Index. Deze waarschappen worden nog vermeld G. 69.

7) In al de handvesten van 1415, zie bv. I. 35 § 7, voorts in de latere handvesten, I. 49 § 13, 69 § 9, 84 § 5, 20. Verg. ook W. 65. — Wat onder de waarschappen van E. 126 te verstaan is, is mij duister.

8) H. n. k. 259.

9) H. n. k. 280.

10) H. n. k. 21, 22, 301.

11) H. n. k. 23—25.

Digitized by Google

een raambewaarder [1]), en er waren zeker nog meerdere Bovendien waren er enkele beroepen of bedrijven, waarvoor aanstelling of admissie van stadswege werd gevorderd, en waaromtrent verordeningen werden gemaakt, zooals de makelaars [2]), de bierdragers en bierstekers [3]), misschien ook de taallieden. [4])

In de keuren der andere steden vond ik alleen in Grootebroek nog vermeld stedemeters of landmeters, den koster, den waagmeester [5]), in Schellinkhout den waagmeester en den koster. [6]) Voorts in de Informacie van 1514 in Enkhuizen pensionarissen, zonder dat blijkt of daarmede de bekende stedelijke beambten zijn bedoeld, of in het algemeen bezoldigde beambten [7]), in Medemblik een schotvanger te Opperdoes, en schatmeesters of schotmeesters, die de schatting verrichtten bij het opmaken der kohieren voor het schot [8]), in Opdam en Hensbroek een waerscip, evenzoo in Twisk, Oosterblokker [9]), in Schagen schotrekenaars. [10])

Omtrent de gilden bevatten de Westfriesche rechten zeer weinig. Alleen in Hoorn vindt men ze uitdrukkelijk vermeld. Ze hadden trouwens geenerlei politieke beteekenis. De stichtingsakte van het gilde van St. Geertruid of het schippersgilde, van 24 Februari 1381 is bewaard gebleven en hierachter gedrukt. [11]) De bepalingen der akte zijn weinig beduidend en leeren ons niets omtrent de inrichting. Ze bevatten enkele voorschriften tot wering van concurrentie van gasten, die later met eenige wijziging als gewone keuren, zonder vermelding van den oorsprong, zijn overgenomen in het keurboek. [12]) Evenmin blijkt iets betreffende de organisatie van het gilde van de draperie, in enkele keuren vermeld. [13]) Of

---

1) Inform. bl. 84, 85. Zie H. n. k. 188.
2) H. n. k. 317.
3) H. n. k. 112, 212, 213, 282, 283.
4) H. 182, n. k. 315.
5) G. 91 v., 167, 208.
6) S. 2, n. k. 10 v.
7) Inform. bl. 101.
8) t. a. p. bl. 104, 105.
9) t. a. p. bl. 117, 124, 128.
10) t. a. p. 143.
11) H. 213.
12) H. 148—159.
13) H. 190, 196, n. k. 177, 186.

Digitized by Google

daaronder al de takken van de lakennering, ook die der wevers, vollers en verwers, waren vereenigd, blijkt niet. Alleen vindt men talrijke keuren betreffende de lakenneriug, die in Hoorn geruimen tijd zeer bloeiende was. [1]) Voorts vindt men enkele keeren van gilden of hoofdlieden van gilden gewag gemaakt, zonder dat ze nader worden aangeduid. [2])

Nog schaarscher zijn de berichten omtrent de schutterijen. De z. g. ordinantie van de oude schutteren in Hoorn van 1502 bevat slechts een paar bepalingen van weinig belang. [3]) De naam duidt reeds aan dat er ook jonge schutteren waren, en men vindt dan ook gewag gemaakt van twee Doelen, de oude en de jonge schutsdoelen. [4]) Het eenige andere bericht dat ik vond, was de bepaling dat men, om lid van eenige schutterij te zijn, ten minste een pond schots gegoed moest zijn. [5]) Buiten deze bepalingen vond ik alleen nog in eene handvest van Grootebroek van 1424 melding gemaakt van oude scutten [6]), en in E 126 van scutteren.

VI.

De voornaamste taak der overheid, waaraan zij zelfs in het algemeen den naam van het Gerecht ontleende, de administratie van het recht, neemt ook in de Westfriesche bronnen de aanzienlijkste plaats in. Over het algemeen vindt men daarbij de tegenwoordige opvatting van de taak der overheid, ten opzichte van de handhaving der rechtsorde, reeds gehuldigd. Maar daarnaast vindt men nog duidelijke sporen van de vroegere opvatting, overblijfsels van rechtsinstellingen die op eene andere en oudere rechtsbeschouwing rusten, en wel langzamerhand worden teruggedrongen, maar eerst tegen het einde van het middeneeuwsche tijdvak geheel verdwijnen.

---

1) H. 133, 145, 190, 196, 201—205; n. k. 177—188, 235—237, 255, 260, 281. Verg. ook de noot op H. 201, alsmede H. n. k, 165.

2) H. 125, 130; n. k. 264. In de laatste keur schijnt een molenaarsgilde bedoeld.

3) H. 219.

4) H. n. k. 227.

5) H. n. k. 224.

6) Van Mieris, IV. 713.

Digitized by Google

Alvorens de taak van het gerecht en de wijze waarop ze vervuld werd, te bespreken, is het wenschelijk die overblijfselen, die eigenlijk niet meer in het kader passen, af te scheiden, en kort te bespreken voorzoover ze in de Westfriesche bronnen voorkomen, met name de eigenaardige instelling van den vrede en de procedure in geval van doodslag in haastig opzet.

De oude opvatting van het begrip van rechtsorde als een toestand van vrede binnen eene bepaalde plaats, van onrecht als eene daad van vijandschap, die niet alleen den onrechtpleger en den verongelijkte maar ook hunne wederzijdsche magen in staat van oorlog of vrede stelde, die door eene formeele verzoening tusschen partijen moest worden opgeheven, treedt, beperkt tot gewelddadigheden in haastig opzet gepleegd, in de Westfriesche rechten der 14de en 15de eeuw nog duidelijk te voorschijn. De verplichting om recht te geven en te nemen ook in die gevallen, is nog beperkt tot de verplichting om de bemiddeling van het gerecht aan te nemen, als deze wordt aangeboden, en inmiddels zich van voortzetting der vijandelijkheden te onthouden. De verzoening is in beginsel nog eene vrijwillige daad van partijen, de staking en opschorting der vijandelijkheden nog het gevolg van een door partijen onder bemiddeling van het openbaar gezag bij handslag gesloten tijdelijk bestand; maar de indirekte dwang van overheidswege aangewend om haar te verzekeren, wordt steeds kraehtiger gemaakt, terwijl meer en meer de beschouwing doorbreekt, dat de oude opvatting in onredelijke gewoonte wortelt, en dergelijke gewelddadigheden als gewone strafbare handelingen door het strafrecht behooren beteugeld te worden.

Daar het oude recht op gewoonte berustte, vindt men in de beschreven rechten, handvesten en keuren, niet dat recht, maar alleen de gradueele beperkingen, mitsdien slechts eene onvolkomen voorstelling. Zoen en handvrede worden als bestaande instellingen verondersteld, doch slechts zelden vermeld, daarentegen de steeds gestrenger ingrijpende bemiddeling of inmenging van de overheid door uitbreiding harer bevoegdheid nader geregeld.

Van een bijzonderen stadsvrede vindt men geen gewag gemaakt, maar reeds in de handvest van 1289 wordt den rechter de bevoegdheid gegeven onder den grafelijken ban

Digitized by Google

van 10 ℔ vrede te gebieden, d. i. partijen te gebieden alle vijandelijkheden te staken en een bestand te treffen voor 14 dagen, dat twee malen met 14 dagen, en daarna drie malen met een jaar en een dag kon worden verlengd. Partijen waren op den eisch des rechters verplicht vrede te nemen en te geven, d. i. bij handslag in dat bestand toe te stemmen (handvrede), op verbeurte, ingeval van weigering, van 10 ℔; en dan werd die vrede hun door den rechter formeel opgelegd. Het verbreken van dien vrede was verboden op verbeurte telken male van den grafelijken ban alsmede 10 ℔ jegens den verongelijkte, of verlies der hand. Dit noemde men, in tegenstelling van den gewillig gegeven en genomen handvrede, den grafelijken vrede, later openbaren vrede. [1]) Die vrede, die, in geval partijen zich daaraan onttrokken door weg te loopen, later althans, met plechtige dingtaal op hun dorpel werd gelegd [2]), stond dus niet gelijk met handvrede, waarvan de verbreking waarschijnlijk reeds in Westfriesland, evenals meestal elders, verbeurte van lijf en goed ten gevolge had. Evenals de handvrede moest de grafelijke vrede gemaakt worden in tegenwoordigheid van ten minste twee schepenen als getuigen. [3]) De genoemde straf was straf voor vredebreuk, en werd mitsdien vermeerderd met de straf op het in vredebreuk gepleegde misdrijf.

Deze bepaling werd later op verschillende wijzen uitgebreid en verscherpt. Ten deele schijnt dit geschied bij handvesten, of misschien algemeene verordeningen, die mij onbekend zijn gebleven. Enkele veranderingen toch kunnen, als rechtstreeks in strijd met de handvest van 1289, of wegens haren aard, moeielijk hetzij door het gewoonterecht, hetzij door het stedelijk keurrecht zijn tot stand gekomen, en zijn elders bij handvest gemaakt. Men vindt dan ook hier en daar verwijzingen naar de handvesten die noch aan de handvest van 1289 noch aan andere bekende handvesten beantwoorden [4]), terwijl men in de latere handvesten, waarin de bepalingen

1) Med. 14. De bepaling is niet in alle opzichten duidelijk, maar behoort m. i. aldus verklaard te worden. De tegenstelling van handvrede en openbaren vrede komt beter uit in de latere handvesten van Winkel § 14, an Burghorn 1489 § 29, I. 100 en 121.

2) G. 14.

3) Med. 14. „Ita si per duos scabinos vel per plures convictus fuerit." Verg. H. 17; E. 12; G. 14; Sy. 4; Hw. 3.

4) Zie bijv. H. 19; S. 40; Hw. 23.

Digitized by Google

van de Medembliksche handvest werden overgenomen, die van § 14 omgewerkt vindt.

Het latere recht vindt men het duidelijkst en volledigst in de keuren van Broek, 14—22, die blijkbaar eene nadere verklaring en ampliatie van Med. 14—16 bevatten. De eerste keur bevat eene gelijkstelling van den grafelijken vrede met den handvrede, eene verhooging van de straf op vredeweigering en eene uitbreiding der bevoegdheid om den grafelijken vrede te gebieden en daarvan te tuigen, die, in strijd met de bepalingen van Med. 14, toch later overal in Westfriesland recht waren, en met het recht elders overeenstemmen. „Ende so wie een vrede weygherde, die verbeurde X pont, *also dicke als hijt dede*, als hy vermaent wort, *eenwerff, anderwerff ende dardwerff*. Ende int eynde sal men hem gebieden tgraven vrede te houden *op sijn lijf ende op sijn ghoet*. Ende een vrede geleit op eens mans drumpel, *dat is een hantvrede*. Voert so moghen scout, *scepenen ende raet* vrede maken [1] *mit* II *poerteren*, offt waer mit twie scepenen." Van al deze veranderingen vindt men in de bekende handvesten van Broek alleen de bepaling der handvest van 1405: „Oock soo sullen onse schepenen ende raden van Broeck vrede mogen eyschen ende maken, als des noodt sal wesen." [2] In de handvesten der andere steden, vóór 1426, vond ik alleen in die van Enkhuizen van 1397 aan de raden of poortmeesters de macht gegeven „vrede te maecken gelick den schepenen binnen onse stede voirnoemt doen" [3], en in de handvest van Schellinkhout van 1405 dat recht aan schepenen gegeven. [4] Dezelfde bepalingen, als in G. 14, vindt men in de andere keurboeken [5], hoewel meestal meer verspreid en zonder uitdrukkelijke vermelding van den grafelijken vrede, onder algemeenere woorden, die zoowel dezen vrede als den handvrede omvatten.

---

1) Verg. G. 20: „Oeck so moghen vrede maken schout, scepenen ende raedt, binnen den ban gelijck oft waer binnen der vryheit." 22: „Oeck so en mach niemant vrede maken dan dat gherecht."

2) Mieris IV. 8; v. d. Hoof 19.

3) Mieris III. 654; v. d. Hoof 16.

4) Zie hierachter I. 24 § 7. Vermits deze handvest met de andere handvesten van Schellinkhout aan de andere kleine steden werd verleend, ging de bepaling ook in de latere handvesten dier steden over. Zie I. 51 § 20, 70 § 13, 113 § 12.

5) H. 17, 19, 20; E. 12, 87; S. 8, 40; Sy. 4, 5, 15, 49; W. 4, 5, 13, 34; Hw. 3 9, 23; A. 2; W. 2, 3; Ba. 5, 6.

Digitized by Google

De gelijkstelling der twee soorten van vrede leidde er waarschijnlijk toe dat ook het spraakgebruik zich wijzigde, hetgeen dientengevolge soms tot onzekerheid leidt. Vrede *nemen en geven* duidde waarschijnlijk oorspronkelijk de handeling aan van partijen die een handvrede sloten, en komt in dien engeren zin ook nog telkens voor [1]), terwijl men de handeling der overheid, die door zijne bemiddeling of door zijn gebod dezen vrede bewerkte, vrede *maken* noemde. Voor dit laatste vindt men echter ook herhaaldelijk de uitdrukking vrede *nemen en geven* gebezigd. [2]) Beide uitdrukkingen omvatten later blijkbaar ook het opleggen van den grafelijken vrede, evenals de uitdrukking vrede *gebieden* zoowel alleen het eischen als het opleggen van den vrede omvat. [3])

Bij het op nieuw verleenen van stadsrecht na 1426 werden daarentegen die bepalingen in de handvesten zelve opgenomen, deels als gewijzigde redactie van Med. 14, deels als zelfstandige omwerking. [4])

In beginsel bleef de regel gelden dat niemand vrede mocht maken dan het gerecht, d. i. schout, schepenen en raden of burgemeesters.[5]) In enkele steden vindt men echter nog eenige meerdere uitbreiding. Zoo in Hoorn ook het oude gerecht gedurende een jaar na aftreding [6]), daar en elders ook de gezworenen of vredemakers [7]), waar ze waren, en in Burghorn ook de bode van den schout. [8])

De gemaakte vrede omvatte mede de wederzijdsche magen, ook de z. g. onschuldige magen die niet in vaerde of in velde waren geweest, d. i geen deel hadden gehad aan de twist of het gevecht. Bij deze kon het geval zich echter voordoen dat ze hetzij, met den gemaakten vrede onbekend, hem onwetende braken, hetzij hem braken om een reden die met de twist van hun maag niets te maken had. De tegenstelling is in de latere handvesten duidelijk aangegeven. „Soe wie

---

1) Zie bijv. H. 19; E. 87; G. 15, 17, enz. Verg. J. Matthijssen, bl. 205 r. 9, 214.
2) Zie bijv. H. 17; E. 12; G. 14; S. 8, enz.
3) Zie bijv. G. 14, hierboven bl. LXXVII.
4) Schagen en Barsingerhorn § 36; Hoogwoude 1450 § 21, 32; Winkel § 14; Burghorn 1462 § 20 en 31, 1489 § 19. (I. 55, 72, 75, 100, 113, 121.
5) G. 22. Zie boven bl. LXXVII, noot 1.
6) H. 18. Evenzoo in Burghorn, B. 42.
7) H. 20; E. 12; B. 42.
8) I. 121 § 18.

Digitized by Google

een handtvrede of eenen openbaren wetende vrede breect, die sal tegen ons verboeren sijn lijf ende goedt. Ende die eenen onnoesel vredebrake doet . . . . . die sal dairan tegen ons verboeren X pondt." [1]) Elders onderscheidde men naar den graad van bloedverwantschap, maar is van onnoozelen vrede geene sprake, terwijl eene progressieve verzwaring is waar te nemen. Het oorspronkelijke zal wel 10 ℔ zijn geweest, maar in Hoorn is dit beperkt tot een eerstelidsvrede, terwijl een achterskindsvrede 20, een zusterlings- of nadere vrede 30 ℔ was. [2]) In Enkhuizen was een achterskinds- en verdere vrede nog 10 ℔, een zusterlingsvrede 20 ℔ [3]). In Hoorn was echter tevens bepaald dat, als de vredebreuk geschied was „om der selver werre," d. i. om de twist waarvoor vrede was gemaakt, achterskinderen of nadere magen lijf en goed zouden verbeuren. In Schellinkhout wordt in het algemeen vechten over een zusterlingsvrede of daarbinnen, mits binnen de stad gemaakt, met verbeurte van lijf en goed, over een achterskindsvrede met verbeurte van 20 ℔ bedreigd, terwijl in Sybekarspel en Westwoude reeds het vechten over een achterkindsvrede verlies van lijf en goed ten gevolge had. [4]) In Broek daarentegen schijnt de straf op vredebreuk eenvoudig 10 ℔ te zijn geweest. [5])

Door deze bepalingen werden ook de onschuldige magen die niet mede in vaerde en in velde waren geweest, beschermd; maar deze bescherming was blijkbaar onvoldoende om de wraakzucht te beteugelen. Bij een tweetal algemeene verordeningen van hertog Philips van 9 Augustus 1445 en 18 November 1462 werden nu de onschuldige magen geheel buiten de zaak gesloten. Terstond na een twist, dus onverschillig of er vrede gemaakt was, zouden de onschuldige magen een goeden vasten vrede hebben van zes weken, en die vrede zou gelijk zijn aan een handvrede In de eerste verordening wordt die vrede hun nog gegeven om binnen dien termijn te werken tot een zoen tusschen de twistenden; maar dit is in de tweede, die vooral afschaffing van het

1) Handv. Winkel § 14; Burghorn 1489 § 19. (I. 100, 121.)
2) H. 21.
3) E. 87.
4) S. 40; Sy. 49; W. 30.
5) G. 15.

Digitized by Google

maaggeld ten doel had, weggelaten. Bij de eerste werd tevens bepaald dat alle steden van Holland en Westfriesland, waar men gewoon was keuren te maken, deze ordonnantie in het keurboek zouden opnemen, opdat ze te beter zou gehouden worden. Toch is hieraan slechts in enkele keurboeken voldaan. [1])

Niet minder belangrijk was eene andere afwijking van de handvest van 1289. Men vindt in de keurboeken vrij algemeen onderscheid gemaakt tusschen vrede van doodslagen en vrede van mindere feitelijkheden, terwijl voor beiden de termijnen zijn veranderd. Het herhaaldelijk verlengen van elken gemaakten vrede, hetgeen waarschijnlijk in dingtaal geschiedde, moet een groote last zijn geweest voor het gerecht. Men stelde mitsdien vier termijnen, 1 Mei, 1 Augustus, 1 November en 2 Februari. Alle vrede, gemaakt van doodslagen binnen een dezer termijnen, duurde tot het eind van den termijn, en werd dan voor den volgenden termijn verlengd. [2]) Men kon dus alle staande vreden te gelijk verlengen. Die verlengingen waren zoovele termijnen, aan partijen gegeven om zich te verzoenen, en bij doodslag handhaafde men het vrijwillige van den zoen. Niet alzoo bij vechten en mindere feitelijkheden dan doodslag. Hierbij moest men binnen 14 dagen zoenen of werd daarna een zoen opgelegd; en om het vrijwillig zoenen te bevorderen, bezigde men een eigenaardig dwangmiddel. Na het maken van een vrede van 14 dagen [3]) werden partijen gelast gedurende dien tijd in te leggen, poorters buiten hun eigen huis, gasten buiten hun herberg; dat is de twistenden werden geconsigneerd in eene andere woning op eigen kosten. Zoodra ze zich verzoend hadden, mochten ze uitgaan; maar had de verzoening binnen dien termijn niet plaats gehad, dan werd het gebod om in te leggen acht dagen verlengd, binnen welke het gerecht een zoen

---

1) E. 124; G. 44. De ordonnantiën zelve komen echter regelmatig voor in de Privilegieboeken, soms als waren ze speciaal aan eene stad verleend. Zie v. Limburg Brouwer, Boerg. Charters bl. 87, 129. Verg. ook het stuk van 13 December 1445, bl. 84. Ze zijn o. a. gedrukt onder de Handv. van Hoorn bij v. d. Hoof bl. 90, 94. — De bepaling werd ook in de latere handvesten opgenomen. Zie hierachter I. 76 § 36; 99 § 12 begin, 114 § 35, 120 § 15. — Opmerking verdient S. 76, dat nog vordert den onschuldigen magen een vrede te geven, dus ouder moet zijn dan 1446.

2) H. 63; S. 33; Sy. 53; W. 30; Ba. 20.

3) E. 46.

Digitized by Google

maakte en hun oplegde. Verzuimde het gerecht dit, dan konden ze uitgaan zonder verbeuren, maar bleef de vrede staande tot aan de verzoening. [1]) Werd door het gerecht eene verzoening opgelegd, dan moesten partijen borg stellen voor de nakoming. [2]) Ook in andere zaken werd het gebod van inleggen als een dwangmiddel gebruikt om iemand te dwingen in submissie te komen bij het gerecht, maar dan geschiedde het op last van het gerecht zelve. [3])

Ingeval van doodslag werd daarentegen dit dwangmiddel niet gebezigd [4]), maar de eigenaardige procedure gevolgd, waarvan de zoen slechts indirekt een gevolg was. Die procedure wordt breedvoerig beschreven en aanschouwelijk voorgesteld in de overgebleven dingtalen [5]), die door enkele andere berichten nog worden aangevuld. Ze is in hoofdzaak dezelfde die overal in Holland werd gevolgd, en een der dingtalen is zelfs blijkbaar aan de Delftsche ontleend. [6]) Ze is elders breedvoerig door mij besproken [7]), zoodat ik onder verwijzing daarheen hier alleen enkele punten nader aanduid. In de handvest van 1289 wordt ze zeer kort vermeld. Het geval van gevangenneming op heeter daad wordt niet vermeld. Ontbrak deze en kon de heeter daad niet bewezen worden, dan werd de verdachte tot den onschuldseed toegelaten. [8]) Ingeval van klachte (blijkbaar wanneer de verdachte niet gevangen was) moest bij dagvaarding op 14 dagen en 3 dagen worden geprocedeerd. Verscheen hij niet, dan werd hij vellig verklaard en balling gelegd, behalve wanneer hij van den rechter vrijgeleide had gevraagd maar niet bekomen. In dat geval mocht geen recht tegen hem worden gedaan. [9])

---

1) H. 39; E. 13, 15, 43, 166; G 17; S. 37; Sy. 51; W. 33; Hw. 21.

2) E. 14.

3) E, 48, 85.

4) G. 18.

5) Zie Dingtalen III—V, X en XI, hierachter I. 153 v., 163 v.

6) Zie I. 144.

7) In eene verhandeling over de middeleeuwsche rechtspleging in zake van doodslag. opgenomen in de Verslagen en Mededeelingen van de Koninklijke Akademie, Afd. Letterk., 3e reeks, II. bl. 203—242. — Waar hierna verwezen wordt naar: *Midd. Rechtspl.*, is deze Verhandeling bedoeld.

8) Hoewel de bepaling beperkter luidt, daar ze alleen het geval vermeldt dat de dader niet langer in het bezit van het wapen wordt bevonden, mag ze ruimer worden verklaard. Het op den voorgrond stellen of noemen van een bijzonder geval bij het stellen van een algemeenen regel, is niet ongewoon in de middeleeuwsche rechten.

9) Med. 39.

Digitized by Google

De Westfriesche dingtalen bepalen zich tot de procedure bij verstek. De tegenwoordigheid van het lijk in het gerecht was niet langer gevorderd. Ze werd vervangen door de kenning der lijkschouw, die ingeval van gewelddadigen dood onmiddelijk ten overstaan van schepenen moest plaats hebben. De begraving of wegvoering naar elders van het lijk, voordat de lijkschouw was verricht, was op zware boete verboden. [1]) Evenzoo het wegvoeren van een gekwetste buiten de vrijheid, voordat hij door schepenen bezien was. [2]) De oudste en naaste aanwezige zwaardmaag van den doode was verplicht de vervolging als leider of met bijstand der andere magen in te stellen. Bij de lijkschouw of althans vóór het vervoeren en begraven van het lijk moest hij de personen noemen die hij in den doodslag legde, d. i. tegen wie hij zich de klacht reserveerde. Alleen tegen deze mocht hij later de klacht instellen. [3]) Blijkbaar om te voorkomen dat men van dit middel misbruik maakte om zich de klacht tegen zooveel mogelijk personen voor te behouden, tot ongerief van de genoemden, die dan genoodzaakt waren te vluchten of asyl te zoeken, om niet in de nadeelige positie van op handhafte daad gevangenen te geraken, was bepaald dat slechts drie personen in den doodslag mochten worden gelegd, dat men binnen een zeer korten termijn een handdadige moest maken, d. i. definitief opgeven tegen wien men wenschte te klagen, aan de anderen eene geldelijke schadevergoeding geven, en gelijke schadevergoeding aan allen die asyl gezocht hadden, in geval men niet binnen den bepaalden termijn een handdadige maakte. [4])

Tegen dien handdadige werd dan met de bijzondere procedure geklaagd. Opmerking verdient dat het wapengerucht in de Westfriesche dingtalen wel nog voorkomt, maar zijne oorspronkelijke beteekenis volkomen heeft verloren. Het is niet langer de symbolische voorstelling der betrapping op

---

1) E. 88; W. 98.

2) E. 94; G. 9.

3) Men leide hieruit niet af dat eene latere vervolging van andere personen verboden was. Het verbod gold alleen de eigenaardige procedure op handhafte daad, niet de gewone. Verg. Midd. Rechtspl. bl. 235.

4) H. 90; E, 89; G. 6; S. 76; Sy. 52; W. 52. — In Enkhuizen en Grootebroek was de termijn gesteld op 5 of 9 dagen na den doodslag, naarmate de naaste zwaardmaag een poorter of gast was, in de andere steden voor allen op 8 dagen na het inleggen.

Digitized by Google

handhafte daad, maar het middel om het recht van den klager als oudsten en naasten zwaardmaag te constateeren. [1]) Voorts wordt in afwijking van de handvest van 1289 niet op 14 dagen en op 3 dagen gedagvaard, maar driemalen, zonder dat de termijn waarop de tweede en derde maal wordt gedagvaard, wordt genoemd. [2]) De dagvaarding geschiedde openbaar in de vierschaar door den rechter, voorts aan de woning des verweerders of aan zijn persoon, of „voer die roester van die kerchof, daer hy eerst des bisscops lant versocht, doe hy die quade daet ghedaen had", d. i. voor de kerk of het kerkhof waar hij asyl gezocht had. [3]) Verscheen de verweerder niet goedstijds op den laatsten dag, dan werd hij op vordering van den klager balling gelegd en gehouden totdat hij zich met de magen van den doode gezoend had. Daarna volgde de eisch van het maaggeld tegen de magen, die evenals de omslag van het maaggeld ook in de dingtalen breedvoerig wordt beschreven. Hoelang die procedure in Westfriesland in gebruik bleef, is onzeker. In de latere handvesten van Schagen en Barsingerhorn van 1427 werd de bepaling van Med. 39 niet overgenomen, en vindt men geene andere bepalingen op die procedure toepasselijk. Wel daarentegen in die van Hoogwoude § 26 [4]), Nydorp en Winkel § 12, en Burghorn 1462 § 25, 1489 § 16. Ze zijn in enkele opzichten merkwaardig. In de eerste plaats omdat die van Hoogwoude en Burghorn de procedure uitdrukkelijk bepalen tot gevallen van doodslag in haastig opzet, of zooals ze het uitdrukken „sonder opset in haastigheyt ofte in hitte van bloede", dat ze veroorlooven vier personen in den doodslag te leggen, den termijn binnen welken men den handdadige moest maken, verlengen tot 14 dagen, zelfs tot drie zes weken [5]), en uitdrukkelijk eene vervolging ambtshalve door den

---

1) I. 153, 156. Opmerking verdient, dat in de aan Delft ontleende Dingtaal X van het wapengerucht geene melding meer wordt gemaakt.

2) I. 154, 157. Ook hier verschilt Dingtaal X, waarin slechts van twee dagvaardingen, telkens op 14 dagen, sprake is.

3) I. 154, 157.

4) I. 74, 99, 113, 120.

5) Aldus in Nydorp en Winkel en in Burghorn 1489. Ik vermoed echter dat het maken van een hantdadigen man hier eene andere beteekenis heeft en de termijn die is, waar binnen het geheele proces moest zijn afgeloopen. Men vindt hier ook het elders meer voorkomende verbod iemand in den doodslag te leggen die niet mede in vaerde of in velde was geweest, d. i. bij de twist niet tegenwoordig was geweest.

Digitized by Google

schout voorbehouden, ingeval de magen van hun recht geen gebruik maken, of de dader blijkt medeplichtigen te hebben gehad, waartegen niet is geklaagd. Vermoedelijk is de procedure langzamerhand, hier vroeger, daar later, in onbruik geraakt, omdat de magen de vervolging meer en meer aan den schout overlieten.

Inmiddels was ook de instelling van den vrede bezig te verdwijnen. Opmerkelijk is het dat in alle keurboeken de bepalingen daaromtrent voorkomen in het oudste gedeelte. In Hoorn vindt men ze alleen in de oude keuren, die vóór 1424 zijn gemaakt. De algemeene ordonnantie van 1446, die ook eene bepaling bevatte betreffende het zeventuig, werd voor zoover die bepaling betreft, in het keurboek overgenomen [1]), niet voor zooveel den vrede der onschuldige magen betreft. En in geen der latere keuren vindt men iets wat betrekking heeft tot- of eene herinnering bevat aan de eigenaardige bepalingen omtrent den vrede. Hieruit kan men zeker niet afleiden dat ze destijds niet meer werden toegepast, en elders vindt men ze in de bronnen, jonger dan 1424, nog geregeld terug. Zoo in de latere handvesten van Schagen, Barsingerhorn, Hoogwoude, Winkel en Burghorn, en in de keuren dier steden, zelfs nog in die van Burghorn, die niet, zooals in de andere mogelijk ware, bepalingen uit oudere handvesten of keurboeken kunnen hebben overgenomen, niettegenstaande ze weinig of niet meer in gebruik waren. [2]) De ordonnantiën van hertog Philips zelve bewijzen trouwens het voortdurend gebruik, ten minste tot 1462. Maar anders is het met het keurboek van Hoorn van 1528. Dit strekte bepaaldelijk tot vervanging van de oudere keuren, waaruit blijkbaar alles is overgenomen wat men beschouwde als nog handhaving of vernieuwing behoevende. Toch vindt men daarin geen spoor meer van bepalingen betreffende den vrede. Men kan dus veilig aannemen dat ze, in Hoorn althans, destijds geheel in onbruik waren geraakt. [3]) En ook elders kun-

---

1) H. 114.

2) B. 41, 42. — De bepalingen in de *handvesten* van Burghorn leveren op zich zelve geen afdoend bewijs dat ze destijds nog in gebruik waren, daar men eigenlijk slechts letterlijk de handvest van Hoogwoude bekwam; maar de verwijzing naar die bepalingen en de uitbreiding op één punt in de *keuren*, bewijst dat ze nog werden toegepast.

3) Opmerkelijk is het dat een naklank van de procedure in zake van keurwonde, met het balling leggen nog in het keurboek van 1528 werd overgenomen. H. 40, n. k. 60.

Digitized by Google

nen ze niet lang meer bestaan hebben, werd ook in geval van doodslag of andere gewelddadigheden de gewone wijze van vervolging en beteugeling gevolgd. Het betalen van maaggeld was, zooals reeds vermeld is, bij de algemeene ordonnantie van hertog Philips van 18 November 1462 formeel afgeschaft. Volgens de handvest van Medemblik bedroeg het 32 of 42 ℔, naar mate de gedoode een gewoon poorter of een schepen was, en het dubbel ingeval de doode in zijn huis gezocht en aldaar gedood was. [1]) Deze bepaling werd nog in de latere handvesten overgenomen. [2]) Van de vordering van het maaggeld zijn verschillende dingtalen bewaard gebleven [3]), evenzoo betreffende den omslag over de magen des doodslagers [4]), waaromtrent men ook in het keurboek van Enkhuizen eene bepaling vindt, die even duister in bewoordingen als de dingtalen, toch even als deze belangrijk is voor de kennis der maagschapsberekening. [5]) Ook de Westfriesche rechten getuigen van den tegenzin die zich meer en meer openbaarde tegen deze verplichte contributie der aan den doodslag vreemde magen, die ten slotte tot de afschaffing leidde. Men vindt met name een zijdelingsch middel verleend om die betaling te ontduiken waar het een elders gepleegden doodslag gold [6]); voorts de beperking van het maaggeld tot 5 schellingen per achterkindsdeel. [7])

VII.

Het gerecht bestond oorspronkelijk uit den schout, als rechter of rechtsvorderaar van 's heeren wege, en de sche-

---

1) Med. 29.

2) I. 60 § 56, 57; 78 § 40. In die van Winkel en Nydorp wordt alleen gesproken van de 32 ℔, met verwijzing naar de oude Costumen. I. 100 § 12. Over die van Burgh-born, zie I. 111 in de noot. In de handvest van 1489 wordt de afschaffing bij de ordonnantie uitdrukkelijk vermeld. Zie I. 124 § 36.

3) I. 155, 158, 167.

4) I. 158, 167.

5) E. 90.

6) Men werd tot den onschuldseed toegelaten. S. 22; Sy. 24; W. 21. — Zie ook I. 159 noot 2.

7) I. 34 § 5; 37 § 8; 39 § 5; 42 § 6; 49 § 10; 68 § 6; 103 § 28.

Digitized by Google

penen als oordeelsvinders of vonniswijzers. Zeer dikwijls, later zelfs geregeld, vindt men den schout vermeld naast het gerecht, niettegenstaande hij er ongetwijfeld deel van uitmaakte. Daarentegen vindt men onder het gerecht of gemeene gerecht regelmatig mede begrepen de raden of burgemeesters, waar deze waren. Bij de schraalheid der berichten is niet te bepalen wanneer en hoe de raden toegang hebben bekomen tot het gerecht. Het is blijkbaar reeds vroeg geschied, daar men hunne medewerking bij de rechtspleging reeds in eene keur vindt die blijkbaar aan de gemeene bron, het Medembliksche keurboek, is ontleend [1]), terwijl in een der oudste keuren van Hoorn (H. 18) gesproken wordt van de afgetreden schepenen en raden als „toude recht, scepen ende raed die ofgegaen sijn." Hoewel het spraakgebruik niet volkomen vast is, vindt men in de latere keuren van Hoorn regelmatig gewag gemaakt van het gerecht of gemeene gerecht, als ook omvattende de burgemeesters. [2]) En hetzelfde vindt men herhaaldelijk ook in andere keurboeken. [3])

Welke de rol der raden of burgemeesters was bij de rechtspleging, blijkt niet. Zooveel alleen is vrij zeker dat de eigenlijke functien van rechtspraak, het beproeven van de waarheid, het bedragen en kennen en het wijzen van vonnis, alleen aan schepenen stond, en dat men niet, zooals elders, een schepenburgemeester had, d. i. een burgemeester die tevens schepen was. De onvereenigbaarheid van de twee betrekkingen is uitdrukkelijk uitgesproken. Dat de rechtspraak en wat geacht werd daarvan deel uit te maken, alleen bij schepenen was gebleven, blijkt uit het telkens terugkeerende „ter schepenen provinge", het onderzoeken van de waarheid door schepenen [4]), de bijvoeging van „by schepenen", die men

---

1) E. 16; G. 52; Sy. 8; W. 8. H. 22 is door een kleine variant, die waarschijnlijk een fout is, als uitdrukkelijke bewijsplaats verloren gegaan.

2) H. 105, 112, 114, 120 enz. Soms schijnen de burgemeesters uitdrukkelijk onderscheiden te worden van het gerecht. In H. 134 is dit slechts schijnbaar. Daar is waarschijnlijk sprake van een besluit, afzonderlijk genomen door het gerecht en daarna bevestigd door de vroedschap terwijl burgemeesters in beide colleges zitting hadden. H. 204 is op die wijze niet te verklaren, maar bevat juist een bewijs dat de burgemeesters deel van het gerecht waren, daar ze zich met schout en schepenen verbonden op alle rechtsdagen ten 9 ure binnen de vierschaar present te zullen zijn.

3) Zie bv. E. 14 jº. 15 en 166, 48 jº. 85; Sy. 82; W. 49.

4) Zie bv. H. 16, met de paralelplaatsen Sy. 6; W. 6.

Digitized by Google

meermalen vindt bij het telkens terugkeerende „ter goeder waerheit", voorts de beperking van het vinden, het vonniswijzen, het vonnissen tot schepenen [1]), het vermelden van vier schepenen als vereischte volstrekte meerderheid voor bepaalde vonnissen [2]), van der schepenen acht. [3]).

Vermoedelijk waren de burgemeesters het eerst uitsluitend als raden of adviseurs bijgetrokken, waar het rechtszaken gold waarin het recht of belang der stad betrokken was of een belang dat meer bijzonder aan de hoede der burgemeesters was toevertrouwd [4]) Ze waren in Hoorn dan ook nog in 1526 alleen verplicht ter vierschare present te zijn, als ze vooraf „in tijts geadverteert waren omme te comen." [5]) Eerst na 1528 werd de zaak nader geregeld, en eene formeele onderscheiding gemaakt tusschen meer of minder gewichtige zaken. Het dagelijksche gerecht zou bestaan uit twee of drie schepenen, maar de zwaardere zaken zouden worden verwezen naar het volle collegie van schepenen met de burgemeesters, die ook in hooger beroep zouden oordeelen over de vonnissen van het dagelijksch gerecht. [6]) In den modus procedendi van 1566, blijkbaar alleen voor het dagelijksch gerecht, is mitsdien ook alleen sprake van schepenen. [7]) Maar ook in de zwaardere zaken schijnt het eigenlijke vonnis geheel aan schepenen te zijn gebleven, de rol van burgemeesters zich te hebben bepaald tot advies, raad en goeddunken. [8])

Men noemde de rechtspleging en de verschillende wijzen van procedeeren gewoonlijk eenvoudig recht, en in de bronnen vindt men velerlei soorten van recht vermeld. Zoo in Enkhuizen buurrecht, gastrecht, vlotvaardig recht, gemeene schatting, gading en zeventuigsrecht [9]), voorts nog het recht

1) H. 45, 99, 121; E. 47; G. 35; W. 97; A. 25. In de dingtalen ook altijd: ist recht en wysent schepenen.

2) H. 21; S. 63.

3) S. 26; Sy. 72, 114; W. 26.

4) Verg. de verklaring van Jan Matthijssen betreffende den schepenburgemeester in den Briel, I. 4 bl. 62.

5) H. 210, 211.

6) H. n. k. 323, 324.

7) H. n. k. 319.

8) H. n. k. 332. — Aldus ook in de Costumen van Sybekarspel (van den Hoof, 44) „In den eersten, in sware ende gewichtige saecken wordt somwylen gerequireert het advijs van burgemeesteren, die hier twee int getal zijn."

9) E. 77, 78.

Digitized by Google

in zake van doodslag, van uitleggen van kusten, van boelding en afstand van de gemeenschap. Opmerkelijk is het volstrekte stilzwijgen betreffende het recht en de rechtspleging in zware strafzaken. In de latere handvesten van Hoogwoude, Nydorp, Winkel en Burghorn werden die zaken door den heer voorbehouden om door hemzelven berecht te worden, en niet door het stedelijke gerecht. [1]) Maar overal elders strekte de rechtsmacht van het stedelijke gerecht zich ook over deze zaken uit, was de schepenbank tevens hooge vierschaar, overeenkomstig het eigenaardige kenmerk van het zoogenaamde stadrecht. Toch vindt men in de zoo breedvoerige en volledig bewaarde keurboeken van Hoorn slechts eens, in 1546, als het ware toevallig, gewag gemaakt van crimineele zaken, en zien wij dat ze onder de zware zaken werden gerekend die door het volle collegie van schepenen en burgemeesters werden behandeld, dat van de daarin gewezen vonnissen beroep op den Hove van Holland bestond, en dat daarin informatien precedent werden genomen, dus de bekende procedure werd gevolgd. [2]) Overigens echter vindt men nergens eenige aanwijzing dat men het recht van den hoogsten als een bijzonder recht, op bijzondere rechtsdagen of tijden van den dag, of met toepassing eener bijzondere procedure hield. [3]) Opmerking verdient daarbij dat er evenmin sprake van is in de ordonnantie op de taallieden, eigenlijk een tarief voor de advokaten. Behalve het dagelijksche recht, zoowel van panding als anders, wordt daarin alleen melding gemaakt van uitleggen van kusten, van het leggen in een doodslag, van boelding en zeventuig.[4]) Moet men daaruit afleiden dat het recht van den hoogsten onder het dagelijksche recht was begrepen, of wel daarvoor reeds de extraordinaire procedure in zwang was, die geen bijstand van een taalman toeliet? Ik durf niet te beslissen,

---

1) In Hoogwoude werden voorbehouden moord, moordbrand, vrouwenkracht, diefstal, handvredebreuk, valsche munt, vergiftiging, zeevond (strandroof?), opzettelijke verminking, gewapend verzet tegen den heer, mishandeling van schout of bode ter zake van dienstverrichtingen. I. 82. Zie ook 73 § 24 „met onsen heerlyckheyt gerecht te worden." In de andere steden vindt men eenig verschil in de opsomming. I. 105, 114. — Opmerking verdient dat deze beperking spoedig in Burghorn werd opgeheven, wat ook in de overige steden wel het geval zal zijn geweest. Zie I. 127 § 8, 121 § 20, 122 § 27.

2) H. n. k. 332. Verg. 324 en 335.

3) Verg. I. 117 § 8, 122 § 27.

4) H. 182—186.

Digitized by Google

maar daar die ordonnantie vermoedelijk omstreeks de helft der 15de eeuw is vastgesteld, betwijfel ik of tijdens die vaststelling die extraordinaire procedure in haar uitsluitend inquisitoiren vorm reeds in Westfriesland in gebruik was.

Tot het houden van recht was geen volle bank noodig en men vindt zelfs geen bepaald getal voorgeschreven, alleen herhaaldelijk een minimum voorgeschreven. In vele zaken was de aanwezigheid van twee schepenen voldoende en zal ze wel de gewone zijn geweest. Slechts voor bepaalde zaken vindt men de aanwezigheid van meerderen uitdrukkelijk gevorderd. Zoo moest volgens de bepalingen van 1529 in Hoorn in zware zaken en in appelzaken ten minste het meerendeel, dus vier, evenzoo in Schellinkhout voor elke veroordeeling tot eene boete van een pond, in Burghorn van vijf pond, aanwezig zijn. [1])

Het gewone recht der poorters onderling was het buurrecht, soms ook poortding of poortrecht genoemd. [2]) Was daarentegen een van de partijen een gast, dan werd recht gedaan in het gastrecht. Tusschen buurrecht en gastrecht bestond ratione materiae geen verschil in beginsel. Het onderscheid berustte oorspronkelijk alleen op het feit dat men overal sneller recht deed aan of tegen gasten, die slechts tijdelijk verbleven en tegen wie meestal dwangmiddelen werden gebezigd om hunne verschijning voor den rechter en de voldoening aan het oordeel te verzekeren, zoodat de langere duur eener procedure zeer bezwarend voor hen was. Vandaar reeds in de handvest van 1289 de bepaling dat men tusschen poorters op 14 dagen moest dagvaarden, maar dat men een gast binnen den derden dag recht zou doen, propter commodum extranei. [3]) En waar de keurboeken melding maken van de vastgestelde rechtsdagen, worden voor het gastrecht in den regel meerdere dagen dan voor het buurrecht voorgeschreven. In Enkhuizen en in Grootebroek hield men ter voldoening aan de handvest elken Maandag, Woens-

---

1) H. n. k. 323, 324; S. 63; B. 26. — In de laatste plaats waar slechts 3 of 5 schepenen waren, werd de tegenwoordigheid van 3 schepenen gevorderd. Verg. I. 115 § 1, 122 § 27.

2) In Schagen, Barsingerhorn, Hoogwoude, Nydorp, Winkel en Burghorn, I. 48 § 6, 68 § 3, 101 § 18, 112 § 3.

3) Med 6, 7.

Digitized by Google

dag en Vrijdag gastrecht. [1]) Voor het meerendeel der kleine steden was de vaststelling van zoovele rechtsdagen voor het gerecht, welks leden vrij ver van de plaats waar recht werd gehouden, konden wonen, een noodelooze last, daar men meestal voor niets zou bijeenkomen. In Westwoude schijnt men Dingsdags en Vrijdags gastrecht, en elken Dingsdag om de 14 dagen buurrecht te hebben gehouden [2]), en in de latere handvesten van Schagen, Barsingerhorn, Hoogwoude en Burghorn werd bepaald dat men elken Dingsdag gastrecht, elken Dingsdag om de 14 dagen buurrecht zou houden. [3]) Alleen in Nydorp en Winkel werden beiden slechts eens om de 14 dagen gehouden. [4])

Dit waren echter alleen de vaste rechtsdagen, waarop de vierschaar verplicht was bijeen te komen, om in de zaken die aangebracht werden, recht te doen. Ook buiten deze kon men recht verkrijgen alle dagen, maar moest dan voor die bijzondere bijeenkomst van het gerecht ten behoeve van schout en schepenen een bepaalde som betalen. „Wie recht begheert op ander daghen dan op dinxdagen, die sal ghelden den scout twee scellinc, ende een ygheliken van den scepenen een scellinc." Hoewel deze bepaling zoo algemeen alleen in de keuren van Sybekarspel voorkomt [5]), gold ze in anderen vorm ook elders. Ze was natuurlijk beperkt tot spoedeischende zaken. Was geen bijzondere spoed noodig, dan moest men van de gewone rechtsdagen gebruik maken. Het lag echter voor de hand in dat geval, ook in zaken van buurrecht, in de eerste plaats gebruik te maken van de dagen van gastrecht, wanneer het gerecht toch bijeenkwam. Men bracht dus ook zaken waarin geene gasten betrokken waren, maar waarvoor de langere tusschenruimten van het buurrecht ongeschikt waren, op het gastrecht. Dit leidde tot eene verdere uitbreiding waarbij het oorspronkelijke verschil tusschen buurrecht en gastrecht ten deele werd uitgewischt. Voor enkele soorten van zaken vindt men uitdrukkelijk bepaald dat ze zoowel in

---

1) E. 78; G. 39.

2) Zie de noot op G. 227, II. bl. 278. — In Westwoude hield men recht, niet in het dorp van dien naam, maar in Oosterblokker.

3) I. 48 § 6, 7, 68 § 8, 112 § 3.

4) I. 101 § 18.

5) Sy. 38.

Digitized by Google

het gastrecht als in het buurrecht konden worden aangebracht. „Wie scort lantkusten of huuskusten of lanthuer, die mach se also wel winnen in den gastrecht als in den buurrecht" [1]). Daar de dagen van buurrecht in den regel ook dagen van gastrecht waren, bracht men enkele zaken zelfs eenvoudig tot het gastrecht. Zoo werd op de dagen van gastrecht ook recht gedaan van panden. [2]) Zoo leest men in de keuren van Schellinchout: „Item alle lantdeelinge ende notdeelinge ende scaringhe ende moetinge van slooten, dit recht sal men beginnen in een gastrecht, ende dach over dach ter tijt toe dattet een eyndt heeft." [3]) Maar ook andere spoedeischende zaken konden waarschijnlijk in het gastrecht worden behandeld.

Doch ook de dagen van gastrecht konden onvoldoende zijn voor zaken die geenerlei uitstel gedoogden. Daarvoor kon men het zoogenaamde vlotvaardig recht bekomen. De oorsprong van dit recht, dat ook zeevaardig recht werd genoemd [4]), wordt door den naam aangegeven. Het was recht op zeer korten termijn, onmiddelijk of ten hoogste overdwarsnacht [5]), voor zeelieden van schepen die zeilvaardig lagen. Men breidde dit echter uit tot andere gevallen en noemde in het algemeen vlotvaardig alle recht op korten termijn, ook wat niet zeevaardig was. Duidelijk komt het verschil uit in Enkhuizen: „Soe wie vlotveerdich recht begheert, die sal men recht doen des Maendachs ende des Vrydachs; uutghenomen een scipper mit sijn sceepskijnderen, als hy cruyst leit ende reed is om te seilen buten dunen." [6]) En in Hoorn behield men den naam, maar veranderde men de zaak: „Item men sal gheen zeevaerdich recht houden, dan alleen tusschen twie vreemde parsonen die malcander becommert hebben, of tus-

---

1) H. 98.

2) H. 97, 173; E. 78, 101. Verg. E. 45.

3) S. 90.

4) H. n. k. 84, 105, 323. — Ook elders bv. in Amsterdam; zie de handvest van 4 November 1411 bij van Mieris IV. 187.

5) In Amsterdam (zie vorige noot) moest de schout *rechtevoort* recht doen, zonder iets daarvoor te rekenen. Zie ook de Costumen van Sybekarspel (van den Hoof. 45): „Item een uytheems man ofte poorter begeerende vlotvaerdigh recht, dat is sommierlijck binnen 24 uyren, ende werdt in sulcke saecken op staende voet, by tmeerendeel van schepenen vonnisse gewezen."

6) E. 110. — Op de laatsten heeft betrekking de bepaling van E. 167, dat hij die vlotvaardig recht verlangde, moest zweeren dat hij vlotvaardig was.

Digitized by Google

schen eenen vreemde die by een poirter becommert is, soeverre die ghearresteerde zeevaerdich recht begheert ende anders niet." [1]) Volgens deze bepaling is vlotvaardig of zeevaardig recht niets dan gastrecht, waarbij een vreemdeling gedaagde en door den eischer becommert was. In Enkhuizen moest men twee schellingen, in Hoorn twee stuivers daarvoor geven, in Burghorn hetzelfde als in Sybekarspel voor recht buiten den dingsdag. [2]) Daar men dit recht, als het kon, zooveel mogelijk op het gastrecht hield, vindt men dit vlotvaardig recht in Westwoude vermeld als gastrecht buiten de gewone dagen [3]), later ook eenvoudig als overdwarsnachtsrecht. [4])

De onderscheiding van buurrecht, gastrecht en vlotvaardig recht werd dus niet zuiver gehandhaafd. Ook op het buurrecht werd vermoedelijk vlotvaardig recht gedaan, d. i. in spoedeischende zaken tusschen poorters bij dagvaarding op korteren termijn dan de bij de handvest van 1289 voorgeschreven 14 dagen geprocedeerd. Waarschijnlijk bleef echter voor zaken tusschen poorters die geen spoed vereischten, behandeling op het buurrecht verplichtend; evenals enkele handelingen, die uitsluitend de poorters aangingen, en in de vierschaar moesten geschieden, ook aan het buurrecht bleven voorbehouden, zooals de opzegging van het poorterschap [5]), de rekening van raden of burgemeesters. [6])

VIII.

Behalve de genoemde gewone rechten, waarbij het verschil hoofdzakelijk zich bepaalde tot het meer of minder snelle der procedure, de langere of kortere en de meervuldige termijnen, vindt men nog verschillende bijzondere procedures ver-

---

1) H. n. k. 84, verg. n. k. 105. Daaronder valt dus juist niet, wat elders zeevaardig wordt genoemd. H. n. k. 143, 144.

2) E. 110; H. 137, n. k. 105, later verhoogd, zie n. k. 319 § XIII, XIV; B. 22.

3) W. 121, 122.

4) Zie de Costumen van Westwoude § 6 en 8, hierachter IL bl. 359.

5) E. 49; G. 80; B. 80.

6) G. 65.

Digitized by Google

meld. Deze betroffen ten deele de executie, ten deele waren zij van extrajudicieelen aard, hoewel daarbij de vormen van een proces werden gevolgd. Deze zullen later worden besproken, behoeven hier slechts vermeld te worden. Zoo het recht van panden, van maexel, het uitleggen van kusten, het boelding, de afstand der gemeenschap, de deeling van gemeenschap, de erfscheiding of afpaling van erven, en meerdere. Enkele der bijzondere procedures zijn echter reeds hier te bespreken.

1°. Het gading, overblijfsel van het ongeboden ding, waarop alle volgerechtigde volksgenoten verplicht waren te verschijnen, ook nadat het eigenlijke rechtspreken reeds algemeen beperkt was geworden tot asigen of tot schepenen. In Holland naar het schijnt algemeen in zwang gebleven voor een bijzonder doel, werden de drie jaarlijksche rechten van het gading ook in de handvest van Medemblik [1]) voorgeschreven, met omschrijving van het doel. „Praeterea in eodem oppido constituta sunt tria judicia annualia . . . . . Que ad hoc sunt constituta ut quilibet oppidanus existens in possessione alicujus hereditatis, in quolibet trium judiciorum compareat et ibidem super hereditate, si sit qui impetat, conveniatur." Ze moesten gehouden worden op Dingsdag na Dertiendag (6 Januari), Maandag na Beloken Paschen, en Maandag na St. Jan in den zomer (24 Juni). [2]) Ze werden vooraf in de kerk afgekondigd, en het eigenaardige schijnt geweest te zijn dat men recht kon vorderen zonder dagvaarding der tegenpartij, die van zelf verplicht was tegenwoordig te zijn om zijn recht te verweren. Het gading toch was meer bijzonder bestemd de eigendomsoverdracht van onroerend goed te bevestigen. [3]) Had zoodanige overdracht plaats gehad, dan moest daaraan door afkondiging in de kerk op drie Zondagen openbaarheid worden gegeven, met oproeping van elk die eenig recht of aanspraak op het goed beweerde, en door rustig bezit van jaar en dag werd alle aanspraak van anderen afgesneden. Rustig bezit

---

1) Med. 13. — Overgenomen in de latere handvesten van Schagen en Barsingerhorn § 35, 34; Hoogwoude § 38; Nydorp en Winkel § 6, 7; Burghorn § 36; I. 54, 77, 97, 114.

2) Ze werden overal op dezelfde dagen gehouden, behalve in Barsingerhorn en in Winkel, waar ze 8 dagen later waren gesteld, blijkbaar om niet samen te vallen in de eerste stad met die van Schagen, in de tweede met die van Nydorp.

3) Het gading was blijkbaar niet bestemd voor gewone eigendomsgeschillen. Deze werden in het gewone recht aangebracht.

Digitized by Google

nu werd gestaafd door het bewijs dat de verkrijger de drie op de openbaarmaking van de overdracht gevolgde gadingen had bijgewoond, zonder dat iemand zijn recht had betwist of aanspraak op het goed had doen gelden. Wie aanspraak op het goed maakte, moest zijn klage op een dier drie gadingen aanbrengen, of was later niet meer ontvankelijk. [1])

Volgens de handvest van Nydorp en Winkel zou elk gading meerdere dagen, ten hoogste zes dagen, hebben geduurd. Op de genoemde dagen of termijnen zou het recht beginnen, en men zou het sluiten en eindigen binnen vijf dagen na elken termijn. [2]) Deze bepaling schijnt echter in dien zin te moeten worden opgevat, dat niet het gading zelve, maar de op het gading aangebrachte zaken binnen vijf dagen daarna moesten zijn beslist. Op het gading zelve toch werd de zaak slechts aangebracht, maar verder verwezen naar het zeventuigsrecht dat buiten het gading werd gehouden, of zooals uit de bewaard gebleven dingtaal blijkt, men moest eerst zijn *noottroft* winnen met zijn eed, dat is zweren dat men grond had tot klagen, en daarna eischen dat de rechter den volgenden dag goedstijds voor den middag zich met schepenen zou begeven naar het goed, daarop vierschaar spannen en hem daar recht doen „vijf dagen lanck op dach met climmender sonnen", tenzij de zaak eerder beslist of bij dading geeindigd werd. [3])

De bijwoning van het gading schijnt echter niet meer voor elk verplichtend te zijn geweest, maar alleen voor belanghebbenden, daar het, in Grootebroek althans, werd gehouden in het raadhuis. [4]) Vandaar dat men in andere zaken verplicht was de tegenpartij vooraf kennis te geven van de voorgenomen klage. Het behandelen van andere zaken dan geschillen over eigendom schijnt trouwens uitzondering te zijn geweest, en slechts twee gevallen vond ik vermeld. Volgens de keuren van Winkel kon men op het gading nog klagen om landhuur en huishuur, wanneer men dit in het gewone recht niet meer kon doen, maar moest dan daags te voren partij eene wete doen door den bode. [5]) En in de keuren van Burghorn wordt

---

1) Zie nog, behalve de reeds vermelde handvesten, Med. 48; E. 123; G. 136, 224; B. 75. — Verg. H. 81, n. k. 98.

2) I. 97 § 6.

3) Zie dingtaal nº. II, hierachter I. 149.

4) G. 30.

5) Wi. 36.

Digitized by Google

met eene boete bedreigd „wie in de gadinge geen maexel en wijst, ende die maexel maket wort", [1]) zonder dat blijkt in welk proces dit wijzen van maexel moest geschieden.

2°. Het zeventuigsrecht. Omtrent dit recht bevatten de keurboeken talrijke bepalingen, die nogtans niet in alle opzichten duidelijk zijn. Duidelijk herkent men echter nog den oorsprong als niets dan een eigenaardig bewijsmiddel tot staving van bepaalde feiten of toestanden door zeven notorieteitsgetuigen. Zeven personen, die geacht werden het best in staat te zijn de in geschil zijnde feiten te kennen, legden onder eede eene verklaring af, wat naar hun beste weten of dat der meerderheid als waar in rechte behoorde te worden aangenomen. Hunne verklaring was niet eene getuigenverklaring in de tegenwoordige beteekenis van het woord, maar kwam het meest overeen met een bedracht of waarheid van schepenen, dat is eene uitspraak of verklaring van schepenen betreffende de feiten, met dit verschil dat schepenen verklaarden op grond van het door hen ingestelde onderzoek, terwijl de zevenen verklaarden op grond van hetgeen hun persoonlijk bekend was geworden. [2]) Hunne verklaring was dan ook ten opzichte der feiten vol bewijs en beslissend. „Seven die naeste lenden die een seventuuch tughen sellen, die sellen eerst te voren ten heilighen sweren, dat si na hoir beste wetenscap een rechte tuuch dairof tughen sellen, ende als si ghesworen hebben, dan hoir tuuch te doen." [3]) „Soe wat goeden, lant, husinghe ofte erve dat mitter seventughe ghewonnen wart, dat sal men rusteliken en vredeliken ghebruken ende besitten, totter tijt dat hi mitter seventuych daer weder uutgewonnen wert, sonder yemant daer weder te segghen, also als die seventuych dat hoechste recht is na inhout onser hantvesten, ende soe als onse handvesten begrepen heeft, dat die sevende acker den achtende beheren sal, sonder ban of sonder boete." [4])

Zeventuig was voornamelijk in gebruik bij geschillen over

---

1) B. 74.

2) Verg. de belangrijke verhandeling van Prof. R. Fruin, over waarheid, kenning en zeventuig in de rechtspleging van Holland en Zeeland, in Bijdr. v. Vaderl. geschiedenis 3de reeks IVe deel, eerst na de bewerking van het bovenstaande uitgekomen. In hoofdzaak stemt zijne voorstelling overeen met bovenstaande.

3) H. 115.

4) H. 126.

Digitized by Google

eigendom van land of huizen, en geschillen bij boedelscheiding en scheiding eener gemeenschap. Wie tuigen moesten, was door het recht bepaald. Bij geschillen over land de zeven naaste lenden, dat zijn de eigenaars of bruikers der naast aan het land in geschil grenzende akkers, bij geschillen over huizen de zeven naaste drempelen, dat zijn de bewoners der zeven naast aangrenzende huizen; vier aan de eene en drie aan de andere zijde. „Husen sullen van husen tughen, lant sal van lant tughen; maer als husen ende erve te samen hoeren, soe sullen die naeste lenden tughen." [1]) Deze werden verondersteld het best te weten, wie zich notoir steeds als eigenaar of rechthebbende op het land of in het huis in geschil had gedragen. Ze waren dan ook verplicht te tuigen en konden zich alleen verschoonen door een naerder te wijzen, d. i. op grond dat ze niet tot de zeven naaste lenden of drempelen behoorden of om een andere reden van het tuig waren uitgesloten. Om misbruik en onrechte tuig te voorkomen waren verschillende regels tot nadere aanduiding der zevenen en verschillende uitsluitingen aangenomen of vastgesteld, en 9 April 1446 was zelfs door hertog Philips, by rade ende goetdunken van de gemeene ridderschap, steden en notabele en verstandige personen van Holland en Westfriesland, bij eene algemeene ordonnantie vastgesteld „een maniere, hoe ende in wat voegen men voortaen dat recht van seventuygh gebruyken ende hanteeren soude, ende niet anders." Ten deele werd daardoor slechts eene reeds bestaande gewoonte bevestigd, en men vindt hare bepalingen in enkele keurboeken en in de meeste later gegeven handvesten hoofdzakelijk of letterlijk overgenomen. [3]) In hoofdzaak komen de bepalingen hierop neder: de zeven naaste akkers, aan beide zijden gelegen, die daaraan noch konden winnen noch verliezen, zouden, na oude costumen den achtsten akker beheeren, zonder ban en zonder boete. Elk dier akkers moest tusschen twee heinsloten liggen, dat is afgescheiden zijn, en ten minste een morgen of zes honderd roeden groot. Slechts één persoon zou daaruit mogen tuigen, en behoorde het stuk land aan meerderen. dan die het meest er in bezat, en bij gelijk bezit besliste het

1) W. 70.

2) Letterlijk of nagenoeg letterlijk I. 77 § 37, 98 § 7, 114 § 37, 118 § 11; H. 114, 115; met eenige afwijking of hoofdzakelijk, E. 119.

Digitized by Google

lot Niemand zou echter mogen tuigen voor een land die het niet ten minste jaar en dag had bezeten. In de handvest van Nydorp en Winkel werd zelfs vijfjarig, in die van Burghorn zevenjarig bezit en gebruik gevorderd. [1]) In Enkhuizen waren ook weduwen en weezen uitgesloten, terwijl wanneer meerderen gelijk aandeel in het land hadden, niet het lot zou beslissen, maar de oudste tuigen. Voorts bepaalde de ordonnantie dat elk der zevenen elken rechtsdag voor zijne kost twee grooten zou bekomen, en woonde hij op meer dan een mijl afstands, voor elke mijl twee grooten. Eischer en gedaagde moesten vooraf borg stellen voor die kosten, die ten laste der verliezende partij bleven. [2])

Enkele andere bepalingen vindt men nog hier en daar verspreid. Algemeen was in het Oosterbaljuwschap de bepaling eener gerechtsboete van 23 schellingen voor de verliezende partij, die tot 42 steeg wanneer het tuig een erf buiten de vrijheid betrof. [3]) In E. 172 wordt uitdrukkelijk een boete van 42 schellingen bedreigd tegen den getuige die niet of niet op den bepaalden tijd verscheen. In verscheidene keurboeken wordt ook melding gemaakt van een lendpenning of sevenpenning, volgens de keuren van Sybekarspel een halve schelling, die de zevenen zelve moesten geven, waarschijnlijk aan het gerecht, misschien voor de beëediging, maar die de verliezende partij hun moest teruggeven. [4]) In de nieuwe steden van het Westerbaljuwschap werd daarentegen de zeventuigsboete bij de handvesten van 1415 algemeen op 42 schellingen gesteld. [5])

Hoewel al deze bepalingen gesteld waren met het oog op geschil over land, golden ze, mutatis mutandis, ook voor

---

1) I. 98 § 7, 118 § 11.

2) Verg. ook de dingtalen over het wed en wederwed, I. 149, 152.

3) H. 81, 82; S. 28, 30, 94; Sy. 28, 30. — In Sy. 30 wordt de boete voor uitburen bepaald op 43 schell., maar in Sy. 28 dezelfde boete in het algemeen, zonder onderscheid van inburen en uitburen opgegeven, en in Sy. 54 op 24 schell. Het woord *sen* toch schijnt hier hetzelfde te zijn als seventuig. Dezelfde contractie meen ik te moeten aannemen in het woord *ghesent* in E. 172. Ze komt trouwens meer voor. Zie Mr. G. de Vries, het dijks- en molenbestuur, bl. 293; en H. n. k. 156.

4) H. 115, 146, n. k. 99; G. 43; S. 30, 93; Sy. 28; W. 27; Hw. 58.

5) Zie I. 36 § 11, 38 § 12, 40 § 11, 43 § 11. — Oorspronkelijk schijnt dit bedrag algemeen te zijn geweest in Westfriesland, werd althans daarop voor het zeventuig in het boelding bepaald bij de onderwerpingsakten van 1289. Zie Oork II. 649, 650, 660 en 671. Maar ook voor dit zeventuig is het later veranderd. Zie beneden.

Digitized by Google

zeventuig over huizen, en vermoedelijk ook voor zeventuig in andere zaken. De voornaamste hiervan was het zeventuig in het boelding. Bestond er geschil bij de boedelscheiding, dan had ook zeventuig plaats, vermoedelijk oorspronkelijk over de vraag wat tot den boedel behoorde of behoord had en wat uit den boedel gegaan en aan inbreng onderhevig was, niet over de verdeeling zelve. „Die een boeldinc uutrechten sal, dat is te weten dat seven die naeste drempelen die daeran winnen noch an verliesen en moghen, die sullen dat boel *heelen*, ende die scout mitten scepenen sullen dat boel *deelen*. Ende die sevenen sullen hebben voer haren elx een stuver van elcke rechtdach, ende die seven scepenen twee nobels voer hoer cost, en die scout twee nobels voer sijn moynisse." [1]) Dit is vermoedelijk later veranderd. Men vindt althans in andere bepalingen ook het sciften en sceiden van den boedel, het deelen, aan de zevenen opgedragen, terwijl ook de onkosten aanmerkelijk verschillen, en in Hoorn de gerechtsboete 100 schelling is. [2])

Omtrent deeling van andere gemeenschap, van land, not of tilbaar goed, vindt men slechts enkele bepalingen, waarbij meestal verwezen wordt naar de goede oude costumen, zonder vermelding van het zeventuig, terwijl in Westwoude zelfs wordt gesproken van deeling door schout, schepenen en raden. Opmerking verdient echter dat daarbij overal de kosten gesteld worden op gelijk bedrag als de bekende zeventuigsboete van 23 schellingen. [3]) Daarentegen vindt men de zevenen uitdrukkelijk vermeld als bijgeroepen bij het winnen van geld op schade [4]), terwijl men volgens andere bepalingen juist geen schade mocht winnen op tuig. [5]) De instelling zelve is echter

---

1) Sy. 99.

2) H. 141, n. k. 85; W. 75; Dingtalen, I. 149, 171. Verg. nog I. 79 § 44, 114 § 43. Duister is het slot der dingtaal n°. XIII: Ende alle daghen voer recht te delen, ten waer dat men dat niet doen en mochte, soe moghen die seven penningen of ghelt deelen voer recht, ende dan gaen daer dat boelhuys is om voert te delen." Ik vermoed dat dit nog eene herinnering is aan het oudere gebruik dat het gerecht de deeling verrichtte. Dit werd eerst eene deeling door zevenen ten overstaan van het gerecht, en daar de voortdurende tegenwoordigheid van het gerecht in het boelhuis kwalijk te handhaven was, eene deeling in het raadhuis, die zich ten slotte bepaalde tot het deelen der contante penningen, die gemakkelijk over te brengen waren, terwijl men de rest van den boedel nu in het boelhuis buiten tegenwoordigheid van het gerecht verdeelde.

3) S. 90; Sy. 36, 39; W. 79, 86; Hw. 43; Wi. 33; B. 57.

4) G. 115.

5) E. 95; G. 47.

Digitized by Google

duister, en even duister is mij de bepaling van B. 76: „Een sevenwedde mogen tuygen die dat lant in huyrwaer hebben, also wel die dat eygen hebben, *hetsy van lijffhuur ende oock van houde van beesten ende van arbeytsloon.*

Ten slotte moeten nog een paar bepalingen worden vermeld, die onzeker zijn van beteekenis, daar ze misschien een bedorven lezing bevatten. Ze schijnen eenvoudig te bepalen dat als een der partijen (eene vrouw of wees) in het zeventuig een procesvoogd heeft moeten stellen, de kosten daarvan ten laste der verliezende partij vallen. [1])

De rechtspleging was, aanvankelijk althans, openbaar en werd vermoedelijk nog lang in de open lucht onder den vrijen hemel gehouden, voorzoover het klimaat en het weder het toelieten. Langen tijd had men trouwens nog geen bepaalde rechtsplaats, maar werd de vierschaar gespannen en gehouden waar de rechter het gerecht daagde. Alleen voor enkele soorten van recht was deze vrijheid van den rechter beperkt door de eischen van het proces. Zoo bij zeventuigsrecht, dat gehouden moest worden op de plaats van het voorwerp in geschil. Het werd aangevangen op de plaats waar het gerecht gewoonlijk werd gehouden, maar, als zeventuigsrecht verleend was, werd op den bepaalden dag vierschaar gespannen op het land of in het huis, waarover het geschil liep, in het sterfhuis waar een boedel was te heelen en te deelen. [2]) Hetzelfde zal ook wel het geval zijn geweest bij andere procedures, al maken de Westfriesche rechten er geene bijzondere melding van, zooals het schouwen van het lijk eens gedooden, het inleggen in den doodslag en andere inleidingshandelingen in zake van klacht over doodslag, de geschillen oprijzende bij het houden van gemeene schatting, bij panding, het leggen van den vrede op den drempel, enz. Uit den aard der zaak werd de vierschaar dan in het openbaar en in de open lucht gehouden, voorzoover het niet toevallig in een huis viel. Van een ouden traditioneelen dingstal op een bepaalde plek, onder bepaalde boomen of dergelijke, vond ik geene zekere sporen. Gewoonlijk werd waarschijnlijk de gewone

---

1) G. 43; S. 81 (In de noot op G. 43 is bij vergissing naar S. 27 verwezen). De kosten van het stellen van een voogd bedroegen twee schellingen, ook elders. Zie H. 136. n. k. 86; S. 27; W. 25.

2) Zie bv. I. 148, 150, 168, 170, 173.

Digitized by Google

vierschaar oudtijds gehouden op of voor het kerkhof, om, als het weder daartoe dwong, haar in de kerk over te brengen. Daar werd ook het geestelijk gerecht bezeten. Later verrezen in vele steden raadhuizen of stedehuizen, of diende daarvoor een ander publiek gebouw, bv. het gasthuis. Het is verklaarbaar dat men nu bij voorkeur voor en in het raadhuis vierschaar hield, waar men ook een lokaal had voor de acht der schepenen, het beraad, dat minder gevaar van storing liep dan toen men eenvoudig tot beraad ter zijde ging. Maar nog lang was het niet de verplichte rechtsplaats, en de rechters maakten van hunne vrijheid blijkbaar misbruik om het gerecht of de rechtzoekenden te dagen op ongelegen of afgelegen plaatsen ten einde de gerechtsboeten voor niet-verschijning te vermeerderen, evenals ze zich ook niet hielden aan bepaalde uren of dagen en zooveel mogelijk het aantal rechtsdagen noodeloos vermeerderden. Even als men mitsdien tot wering van dit misbruik talrijke voorschriften vindt betreffende de dagen en uren waarop het recht behoorde gehouden te worden, vinden wij vele bepalingen betreffende de gerechtsplaats, tot meerdere zekerheid als privilegie van den graaf verkregen. Enkele dier bepalingen verraden een ander misbruik. Vrij algemeen werd den rechters verboden om te tappen, en uitdrukkelijk bepaald dat geen recht zou worden gehouden in eene taverne. Medemblik en Enkhuizen verkregen in 1433 bij handvest dat alle recht zou worden gehouden, in de eerste stad voor of in het gasthuis, in de tweede voor of in het raadhuis. [1]) Van Hoorn en Grootebroek is zoodanig privilegie niet bekend, maar ook hier werd het recht gehouden voor of in het raadhuis of stedehuis. [2]) In Schellinkhout moest, volgens de handvest van 1405, de dijkgraaf zijn recht houden „op die sluyse by den kerchove", waar volgens de keuren ook het gewone recht werd gehouden [3]); en in al handvesten waarbij in 1414 en 1415 en later stadsrecht werd

---

1) I. 20; van Mieris IV. 1025. — Verg. E. 77, 84.

2) G. 30, 61. Voor Hoorn vindt men eerst een stellig bewijs in H. n. k. 324; maar reeds in H. 134 wordt het stedehuis vermeld, en dat het houden van de vierschaar vóór dat huis reeds oude gewoonte was, blijkt uit het panden op den rooden steen (H. 97), die wel voor het raadhuis zal hebben gelegen en de gewone plaats der vierschaar hebben aangeduid.

3) I. 23 § 6; S. 28, 29, 68.

Digitized by Google

verleend aan de kleine steden, vindt men de plaats bepaaldelijk aangeduid, meestal binnen een korten afstand van het kerkhof der hoofdplaats. [1]) In de latere handvesten van Hoogwoude en Burghorn vindt men er de bepaling bijgevoegd dat men daar een huis zoude maken, daar men de vierschaar in zou houden. [2]) Het houden van het recht in de open lucht zal trouwens wel overal in onbruik zijn geraakt, zonder dat daaruit volgt dat de openbaarheid was verdwenen. Het hier en daar voorkomende verbod om in de vierschaar te komen, betreft vermoedelijk de voor de vierschaar gereserveerde ruimte. [3]) Eerst in latere keuren, van de 16de eeuw, vindt men eene bepaling waarbij aan elk die niet partij is in eene zaak, verboden wordt in het lokaal te komen waar vierschaar werd gehouden. [4]) Maar ook dit is óf uitzondering óf eene bepaling van orde, en zoolang de oude dingtalen in gebruik bleven, moet de rechtspleging openbaar zijn geweest.

IX.

Het spannen van de vierschaar geschiedde in plechtige dingtaal, waarvan het formulier in de Westfriesche dingtalen nog voorkomt. [5]) Daarna mocht niemand spreken dan op uitnoodiging of met verlof van den rechter, terwijl straf bedreigd was tegen elke rustverstoring, tegen het twisten of het komen met wapenen bij het gerecht of op zekeren afstand van de rechtsplaats. [6]) Ook partijen moesten in dingtaal en

---

1) Zie bv. I. 30 § 4: „Ende dat recht sal men besitten ende houden, soo wanneer dats te doen is, tot Spanbrouck by de kercke, op vive en twintich roeden van den kerckhove." In de handvesten van het Westerbaljuwschap wordt steeds bijgevoegd: „daer men geen tavaerne hout."

2) I. 68 § 5, 112 § 5.

3) G. 32; Wi. 43; Ba. 15. Het in de eerste bepaling bijgevoegde verbod aan allen, behalve aan den advokaat en aan rechtzoekenden, om te komen „an den leen" d. i. aan de balie, veronderstelt blijkbaar de aanwezigheid van ander publiek.

4) Sy. 113, 116.

5) Hierachter I. bl. 151.

6) Zie behalve de praktische toepassing in de dingtalen, en het gebieden van list en verbieden van onlist, H. 51; n. k. 68 a; S. 7; Sy. 14, 98, 118; W. 12; Wi. 48; B. 7. — G. 70; S. 9; Sy. 16; W. 13; Hw. 10; B. 15; I. 123 § 33.

Digitized by Google

met bezadigde woorden spreken, onbehoorlijke woorden vermijden [1]); en wegens hetgeen in het recht gedaan was, mocht men noch het gerecht noch anderen bemoeielijken, op straffe. [2]) Het gestrenge formalisme der oude rechtspleging, in de dingtalen nog weergegeven in de tallooze voorvonnissen die aan de eigenlijke behandeling der zaak voorafgingen, de voorzorgen van taallieden en partijen tegen de gevolgen van dwaling of onwillekeurige afwijking van de voorgeschreven dingtaal, is echter reeds langzamerhand verzwakkende. Hoewel de bronnen er weinig over bevatten, vindt men toch in de Medembliksche handvest eene bepaling over den eed. Wie in zake van schuld hetzij in de bewoordingen van den eed, hetzij in de wijze van aflegging faalde, verloor zijne zaak. In zake van erven volgde daarentegen dit verlies eerst na ten derde male te hebben gefaald. Deze bepaling nu is ten deele nog in de latere handvesten van Schagen, Barsingerhorn en Burghorn overgenomen [3]), maar weggelaten in die van Hoogwoude, Nydorp en Winkel, terwijl ze in een der dingtalen voorkomt als nog slechts nominaal behouden. [4])

Rechtsingang had plaats door dagen en door bestellen of bezetten, in Westfriesland algemeen *bekommeren* genoemd. De dagvaarding geschiedde door den rechter of zijn bode. [5]) In enkele gevallen kon ze ook door anderen geschieden, vermoedelijk. met machtiging van den rechter, en in geval de te dagvaarden persoon buiten de stad woonde. In dit geval schijnt de dagvaarding aan den minstbiedende te zijn aanbesteed. [6]) Ze geschiedde ook door den bode van wege den heer of den rechter, en bevel of verlof van dezen, met bepaling van den dag van rechten, was in beginsel noodig.

---

1) Dit schijnt de zin van het lochenen voor het gerecht. H. 41, n. k. 68; G. 11; S. 6; W. 135, 137; Wi. 8; B. 63. Feitelijkheden werden zwaarder gestraft. Hw. 59. Zie ook S. 62; Sy. 73; W. 46; Hw. 29; Wi. 20; A, 15.

2) Med. 23; H. 120, n. k. 325; E. 105; G. 21, 25; S. 92; Wi. 20.

3) Med. 12; I. 54 § 32; 126 § 42.

4) Zie I. 147: „Off hy scampelde in sijn eedspel, wat sijn verhal te recht wesen sal? Hy seyt, wanttet voldaen is goeder tijts, voer middaghe, enz." Hoewel het antwoord duister is, komt het mij voor te behelzen, dat men den eed kon herhalen, zoolang de dingtijd (voormiddag) niet was verstreken, dus in werkelijkheid zoolang totdat men den eed goed en volgens de voorgeschreven vormen had afgelegd.

5) Med. 6, 8; I. 52 § 25 en 27, 71 § 17, 97 § 5, 113 § 16, 117 § 7.

6) S. 93; B. 88. — B. 90 schijnt ruimer, maar daarin wordt de bevoegdheid ook beperkt tot gezworenen.

Digitized by Google

In hoeverre in spoedeischende zaken de bode ook zonder bevel des rechters op verzoek van den klager kon dagen, blijkt niet. In vele gevallen was echter een formeele rechtsingang bij voorvonnis noodig, en een voorban of eed des klagers, waarbij hij zijn nooddruft d. i. zijne behoefte aan recht bezwoer. Zoo in zake van boelding en klage om onroerend goed, die niet in het gewone recht op de gewone rechtsplaats behandeld werden. [1]) Bij de klage om doodslag moest zelfs eene vrij breedvoerige procedure voorafgaan, voordat de klager zijn dag van rechten had gewonnen. [2]) Daarbij had soms, evenals bij de verdagingen, plechtige openbare indaging na vonnis van schepenen en bij monde van den rechter plaats, die echter de bijzondere dagvaarding, of liever de wete, d. i. de beteekening van den dag van rechten, niet deed vervallen.

Die wete moest gedaan worden in tegenwoordigheid van ten minste twee poorters als getuigen, aan den persoon des verweerders of te zijner woonplaatse. [3]) Waar uitpoorters of uitburen verplicht waren domicilie te kiezen binnen de stad, geschiedde aldaar de wete [4]), en was de gedaagde persoon niet te huis, dan aan twee zijner buren ten hunnen huize. [5]) Ook dagvaarding voor den rooster van het kerkhof wordt vermeld, vermoedelijk voor hen die op het kerkhof of in de kerk gevlucht waren [6]), en dagvaarding voor de vierschaar of het raadhuis, vermoedelijk als de gedaagde geen domicilie in de stad had en afwezig was [7]). De dagvaarding moest voorts geschieden bij dag, by scynender sonnen, behalve, op enkele plaatsen althans, in uitgezonderde gevallen. [8]) Elk poorter, des gevorderd, was verplicht op straffe den bode als getuige te dienen. [9])

De gewone termijn tusschen poorters was veertien dagen,

1) Dingtalen, I. 147, 149.

2) Dingtalen, I. 153, 155 v,, 163 v.

3) Med. 8, 44; I. 52 § 27, 63 § 71, 71 § 17, 96 § 5, 113 § 16, 117 § 7. In strijd met de handvest beperkt Hw. 5 het bijtrekken van getuigen tot zaken van den heer.

4) H. 77; G. 28, 58, 222.

5) G. 27.

6) Dingtalen I. 154, 157. Aldus is, meen ik, te verklaren het „voer die roester van die kerchof daer hy eerst des bisschops lant versocht, doe hy die quade daet ghedaen hat."

7) Zie vorige noot.

8) S. 98. — G. 26 is beperkter, maar stelt misschien geen algemeenen regel.

9) Sy. 7; W. 7; Wi. 5; A. 3.

Digitized by Google

tusschen poorters en gasten of gasten onderling drie dagen. Die termijn kon echter door den verweerder verkort worden, in het laatste geval door vlotvaardig recht te vorderen ingeval een gast verweerder was en bekommerd. [1])

De tweede wijze van rechtsingang, bekommering, was alleen tegen gasten geoorloofd. [2]) Ze bestond in het arresteeren van den gast of van zijn goed. Omtrent het laatste vindt men weinig of geene berichten, daar de plaatsen die van het bekommeren van goed spreken, blijkbaar een revindicatoir beslag betreffen, de klage om tilbaar goed bij aanvang, of andere soorten van beslag. [3]) Omtrent het bekommeren van den persoon vindt men meerdere berichten. De bekommerde gast kon opheffing van het arrest verkrijgen door het stellen van voldoende borgen voor het bedrag der vordering en der eventueele gerechtsboeten. Was de klager ook een gast, dan moest hij insgelijks borg stellen, zijn recht te vervolgen, en voor de eventueele boeten en kosten. Wie na borgstelling niet in rechten verscheen, verbeurde 45 schellingen. Wie geen borg kon stellen, moest in gijzeling blijven tot hij borgen had gesteld of de zaak was afgeloopen. Had een poorter doen bekommeren, en verscheen hij daarna niet in rechten, dan had hij een ban verbeurd. Verstek van den klager, poorter of gast, had bovendien ten gevolge ontslag uit de bekommering en verbod op nieuw te bekommeren. Verscheen de verweerder niet, dan werd den klager zonder verdere verdaging zijn eisch toegewezen. [4])

Men mocht ook des nachts bekommeren. [5]) Of het, zooals elders, ook mocht geschieden door een poorter, en of bovendien nog eene dagvaarding of een formeel leggen van een dag van rechten noodig was, en bij bekommering 's nachts den volgenden dag moest geschieden, wordt niet vermeld. Daarentegen vindt men uitdrukkelijke beperking van het recht tot bekommering door de vrijheid der markt. Op de vrije

---

1) Med. 6, 7; H. n. k. 84, 105.

2) Over het te gijsel dagen in zake van breuken, zie later. Het was geen wijze van rechtsingang, maar een zuiver conservatoir middel.

3) Zie bv. S. 61, 80; Sy. 47; W. 54; Hw. 36. Verg. Med. 35, 37; I. 62 § 62 en 64, 79 § 47, 114 § 46.

4) Zie de breedvoerige beschrijving in Wi. 40. Verg. voorts Med. 49; I. 75 § 31, 102 § 21, 113 § 30; H. n. k. 71, 84, 105; W. 95, 96.

5) S. 98.

Digitized by Google

jaarmarkten mocht zelfs een poorter niet bekommeren, terwijl het verbod van bekommering op de weekmarktdagen beperkt was tot gasten, voor schulden daarop niet aangegaan. [1])

De dagvaarding moest natuurlijk den dag van rechten en de plaats van verschijning opgeven, maar vermoedelijk ook het onderwerp van den eisch. [2]) Ten opzichte van klage om schuld was in de handvest van Medemblik uitdrukkelijk voorgeschreven dat de gevorderde schuld moest worden geschat en uitgedrukt. [3])

In enkele gevallen vindt men de verplichting voorgeschreven ook schepenen te dagvaarden. [4]) Vermoedelijk was dit beperkt tot het geval dat men recht verlangde buiten de gewone rechtsdagen of de gewone gerechtsplaats.

Volgens de middeleeuwsche procedure moesten partijen persoonlijk voor het gerecht verschijnen. Vertegenwoordiging door een gemachtigde, een procureur zooals men thans zou zeggen, was in beginsel verboden. Alleen de heer (de graaf of bijzondere heer) was van rechtswege vertegenwoordigd door den rechter, die bevoegd was het recht van den heer te vervolgen, ook waar het civielrechtelijke belangen gold, zooals zijne renten en inkomsten. [5]) In de handvest van Burghorn van 1489 wordt de heer daarentegen bevoegd verklaard zich door een volmacht te doen vertegenwoordigen, en gelijke bevoegdheid toegekend aan bannerheeren en prelaten, en zelfs met speciaal verlof van den rechter, aan elk. [6]) Vermoedelijk was dit laatste ook elders recht, ingeval klager of verweerder wettig verhinderd waren in persoon te verschijnen [7]); maar de dingtalen veronderstellen overal de persoonlijke tegen-

---

1) H. 52, n. k. 103, 104.

2) De bepaling van S. 91 is beperkt tot zaken, den schout of bode persoonlijk betreffende, dus waarschijnlijk gekeerd tegen een misbruik, door deze gepleegd, dus uitdrukkelijke voorziening tegen een bijzonder misbruik, die niet noodzakelijk medebrengt dat het in andere gevallen niet behoefde te geschieden.

3) Med. 8 en de plaatsen bl. CII noot 5 vermeld. Zie nog H. n. k. 71, dat algemeener is, en zoowel andere vorderingen betreft, als ook hetzelfde bepaalt in geval van bekommering.

4) Dingtalen I. 164, 173. Onzeker is de zin van Sy. 87: „Item soe wanneer een persoen een ander doet daghen of becommeren, die moet hemselven daecht waren."

5) Zie I. 45 § 9, waar de rentmeester of zijn stedehouder in bepaalde zaken, als rechter en als belast met de invordering van 's graven renten, voorkomt.

6) Zie I. 118 § 9.

7) Zie W. 133, misschien echter later recht.

Digitized by Google

woordigheid van partijen. Later werd daarentegen de vertegenwoordiging door gemachtigden, in civiele zaken althans, toegelaten. [1]) Vrouwen, minderjarigen en andere personen, die geen jus standi in judicio hadden, moesten door hun voogd of momber vertegenwoordigd of bijgestaan worden, of er een kiezen in het proces. [2]) Men kon zich voorts doen bijstaan door een taalman of voorspraak, die het woord voerde voor zijn client. Het nemen van een taalman en de wijze waarop deze in de woorden van zijn client trad en ze hield, worden in de dingtalen aanschouwelijk voorgesteld. [3]) Bovendien vindt men in de keuren van Hoorn een tarief en eenige bepalingen omtrent hunne plichten. [4]) Had men een taalman gekozen, dan mocht men zelf niet spreken in het recht, zonder bijzonder verlof van den rechter, behoudens de bevoegdheid den taalman fluisterend zijne instructie te geven, zooals de keuren van Burghorn bepalen. [5])

Daar de dagvaarding van wege den rechter geschiedde, was daardoor alleen het geding aanhangig gemaakt en de klager verplicht voort te procederen. In geval van bekommering door een gast, moest de klager daarvoor, zooals wij zagen, zelfs borg stellen. De gerechtsboete of ban voor onrechte klage of beklaagd onrecht was dus verschenen. Van daar in verscheidene rechten eene uitdrukkelijke vrijstelling, ingeval de zaak vóór den bepaalden rechtsdag in der minne werd geschikt. [6]) Die gerechtsboete voor onrechte klage, in gewone zaken de ban van drie schellingen, in klage om onroerend goed de bekende zeventuigsboete van 23 of 42 schellingen, trof dan ook den klager, die op den bepaalden rechtsdag of, waar de verweerder eerst bij derde verstek werd veroordeeld, op een der volgende rechtsdagen niet verscheen. Bovendien verviel hij van zijne klage, d. i. de eisch werd ontzegd. [7]) Ten opzichte van den verweerder werd onderscheiden tusschen klage om schuld en klage om onroerend

---

1) Zie den Modus procedendi van 1566, H. n. k. 310.

2) Zie de dingtaal, I. 161, alsmede G. 38; S. 81; B. 23. — Over G. 38 zie men hierachter, waar de voogdij over vrouwen wordt besproken.

3) I. bl. 161 en passim.

4) H. 182—186; n. k. 315. Zie ook Sy. 109.

5) B. 8.

6) S. 99; A. 30; I. 85 § 8. Verg. G. 39.

7) Med. 11 slot; G. 39; I. 54 § 31, 72 § 20.

Digitized by Google

goed. In het eerste geval werd op het eerste verstek recht gedaan en de eisch toegewezen, nadat de klager, zooals later althans vereischt werd, zijne vordering bij eede had gestaafd, terwijl de verweerder, behalve den ban van drie schellingen aan den rechter, aan den klager twee schellingen had te betalen. [1]) In het laatste geval daarentegen moest de verweerder, die niet verscheen, nog twee malen, telkens op 14 dagen, worden gedagvaard. Voor het eerste en tweede verstek verviel hij telkens in eene boete van twee schellingen. Eerst bij het derde verstek werd het onroerend goed den verweerder af-, den klager toegewezen. [2])

Afwijkend was de procedure bij klage om schuld tegen een gast die niet bekommerd was noch borgen had gesteld. Gold het een zoogenaamde verzekerde schuld, dat is een schuld verleden voor het gerecht of voor schepenen, dan werd hij eerst op het derde verstek veroordeeld en gebannen uit de vrijheid, en mocht daarin niet terugkeeren dan na betaling eener gerechtsboete van drie pond en voldoening van den schuldeischer. Werd hij binnen de vrijheid gevonden, dan werd hij gevangen en gegijseld tot aan de voldoening. [3])

Van het oude gebruik dat de verweerder bij klimmende zon moest verschijnen en eerst geacht werd in verzuim te zijn als de zon door zijn hoogste was gegaan, dus ten twaalf ure, vindt men nog enkele sporen bv. in de dingtalen. [4]) In gewone zaken was het waarschijnlijk in onbruik geraakt, daar wel herhaaldelijk vermeld wordt dat het recht vóór middag moest worden gehouden, of aangevangen, maar de uren zoo verschillend waren bepaald, soms zoo vroeg, dat onaannemelijk is dat het gerecht zoo lang zou hebben gewacht. Dat het trouwens niet altijd zoo plechtig toeging als de dingtalen zouden doen vermoeden, blijkt uit de keur van Westwoude dat men voortaan partijen niet meer uit de herberg zou laten

---

1) Med. 8; I. 53 § 27, 71 § 17, 97 § 5, 113 § 16, 117 § 7. — Volgens Hw. 66 en 67 was tegen deze veroordeeling bij verstek verzet (keer) toegelaten. Vermoedelijk moest dit bij de executie in den vorm van pandkeer geschieden.

2) Med. 11; I. 54 § 30; G. 29. — Volgens B. 1 verviel de verweerder tevens in een boete van 42 schellingen. Dit is blijkbaar de zeventuigsboete, zoodat de bepaling, hoewel algemeen, tot klagen om onroerend goed is te beperken. Zie ook Hw. 65.

3) Med. 26; I. 59 § 53 en 54, 77 § 39. Zie ook Med. 27.

4) Dingtalen I. 157 „Comt hy nyet by staende werf ende by leggende heylighen, *goets tijts voer middaghe*, dat Jan Melisz. vellich sal wesen."

Digitized by Google

halen, en de bode voortaan ook niemand meer dan driemaal zou roepen, op velligheid. [1]) In dit laatste herkent men nog slechts een flauwe naklank van de bij monde van den rechter in plechtige dingtaal gedane indaging eenwerf, anderwerf ende derdewerf. Vermoedelijk moest de verweerder tegenwoordig zijn, als de zaak waarin hij betrokken was, aan de beurt kwam, en was het op het platteland langzamerhand gewoonte geworden zijn beurt in de kroeg af te wachten.

Na het plechtig bannen van de vierschaar vroeg de rechter of iemand recht verlangde. Die een ander had doen dagen, moest dan verlof vragen zijne klage te doen, en was de verweerder niet aanwezig, dan werd hij driewerf door den rechter ten antwoord opgeroepen, en eerst daarna verstek gevraagd.

Was de verweerder aanwezig, dan moest hij lyen of versaeken, d. i. bekennen of ontkennen. [2]) In geval van bekentenis was geen bewijs noodig, volgde de toekenning van den eisch, evenals in geval de verweerder verstek had laten gaan. Alleen in geval van ontkentenis was bewijs noodig, en loste het rechtsgeschil zich op in de vraag, wie tot het bewijs en welk bewijs zou worden toegelaten. In den regel besliste de uitspraak wie tot het bewijs zou worden toegelaten, het geheele geschil, daar het bewijs zuiver formeel en eenzijdig was, dus de toekenning van het bewijsrecht gelijk stond met het winnen der zaak. Op het leveren van het bewijs volgde dan ook het eindvonnis.

Zoowel dit vonnis als alle andere vonnissen werden in dingtaal aan één der schepenen opgedragen (besteld, bestadet), en door dien schepen ook geuit, waarna de andere schepenen het moesten volgen of schelden. [3]) Vooraf kon echter de met het uiten van het vonnis belaste zich met de andere schepenen beraden, met hen in acht of achting gaan. Men

---

1) W. 134.

2) I. 97 § 5; B. 14. Volgens de eerste plaats kan hij ook ten deele bekennen, maar moet dit dan beëedigen. Blijkbaar is dat een onschuldseed voor het ontkende gedeelte. Wat recht was als de verweerder weigerde te antwoorden, is niet vermeld. G. 34 is onzeker, daar in het opschrift van verstek sprake is.

3) Hoewel hiervan uit de dingtalen niets blijkt, en ook geene uitdrukkelijke bepaling door mij is gevonden, volgt uit talrijke uitdrukkingen dat de elders gebruikelijke wijze ook in Westfriesland werd gevolgd. Zie Med. 46; I. 63 § 70; 101 § 19.

Digitized by Google

ging dan ter zijde, later gewoonlijk naar een bijzonder vertrek, de raadkamer. Niemand mocht zich dan bij hen voegen, tenzij door hen zelve bijgeroepen. [1]) Zij konden toch zich ook met anderen beraden. [2]) Waren ze het niet eens, dan besliste het meerdere gevolg, d. i. de meerderheid. Konden ze tot geene beslissing komen, dan konden ze haar uitstellen, het vonnis steden; maar vrij algemeen vindt men bepaald dat ze slechts driemalen het vonnis mochten steden tot den eerstvolgenden rechtsdag, en het op den vierden moesten uiten of wijzen. [3]) De verliezende partij werd in de kosten verwezen, ter tauxatie van schepenen [4]), alsmede in de procesboete voor zoover deze verbeurd was. [5])

Bij het wijzen van vonnis waren schepenen gehouden aan de dingtalen. Ze wezen geen gemotiveerde vonnissen, en hadden in beginsel geenerlei arbitrium, maar moesten den klager of den verweerder gewonnen of verloren (vellig) wijzen. [6]) Waar tauxatie van schade noodig was, of een arbitrium, werd hiervoor naar anderen verwezen (het zeventuig, de lenden). Slechts bij uitzondering werd die schade door schepenen zelve bepaald, en dit was waarschijnlijk jonger recht. Eerst later ging men verder en bepaalde in vele gevallen zelfs straf ter discretie van schepenen.

Over de wijze van executie is het beter afzonderlijk te spreken, even als over het bewijsrecht. Alvorens tot dit laatste over te gaan, zij nog opgemerkt dat de hier beschreven procedure, in de 15de eeuw nog algemeen in gebruik, in de 16de reeds ten deele is verdwenen, althans aanmerkelijk gewijzigd. Evenmin echter als men eenige bepaalde aanduiding vindt van het extraordinair proces in zware strafzaken, vindt men, behalve in Hoorn, eenige aanduiding van de nieuwe procedure in burgerlijke zaken. In Hoorn vindt men de eerste vermelding eener procedure met schriftelijke dingtalen in eene keur van 1549 [7]), maar daar ze strekt om mis-

---

1) Med. 45; I. 63 § 69.
2) B. 96.
3) L. 76 § 34; G. 15; S. 64; Sy. 71; W. 53; Hw. 35. Verg. de handvest van Hoorn van 1396, v. Mieris III. 645.
4) Med. 43; I. 63 § 68, enz. Zie ook S. 83.
5) Zie hierboven bl. CVI.
6) E. 47.
7) H. n. k. 266.

Digitized by Google

bruik van onnoodig vermeerderen der schrifturen en van de proceskosten tegen te gaan, was de procedure bij schriftelijke dingtalen blijkbaar reeds geruimen tijd in gebruik, en uit eene regeling dier procedure, in 1566 vastgesteld [1]), blijkt dat ze destijds reeds de gewone was. Alleen voor zaken van 12 gulden of daarbeneden wordt zij uitgesloten.

Niet minder schraal zijn de berichten betreffende het beroepen of het gebruik van andere rechtsmiddelen tegen een vonnis van schepenen. Het smadelijke wederzeggen (contumaciter contradicere) van een vonnis van schepenen was verboden op eene boete van 10 pond en een pond aan elken schepen [2]), een gewone boete elders voor kwaad appèl. Evenzoo het dingen over vonnis. [3]) Dit laatste wordt in de keuren van Burghorn in dubbelen zin gebezigd, waarvan de eene duidelijk een beroep op een anderen rechter aangeeft. [4]) Daarentegen bevat echter de handvest van Medemblik de bepaling dat niemand het vonnis van een schepen, met rade en gevolg der andere schepenen gewezen, mag te niet doen. [5]) Het is echter twijfelachtig of deze bepalingen op een formeel beroepen van het vonnis en niet veeleer op een mondeling of feitelijk verzet tegen het vonnis bij denzelfden rechter betrekking hebben, terwijl de interpretatie door de keuren van Burghorn gegeven weinig beteekent, vermits ze van betrekkelijk laten tijd zijn en ook de handvesten van Burghorn de eenige zijn, die bepaaldelijk melding maken van een hooger beroep, en wel op den Hove van Holland. [6]) Bij de eigenaardige inrichting van Westfriesland, dat sedert de organisatie van 1414 en 1415 geen algemeene hooge vierschaar meer had, was trouwens een regelmatig appèl niet wel mogelijk,

---

1) H. n. k. 319.

2) Med. 23; I. 59 § 49; 76 § 33; 101 § 19; 113 § 32; 122 § 24.

3) I. 129 § 55; W. 97; A. 25; Wi. 26; B. 10. Opmerking verdient dat de boete van 17 ℔ in W. 97 later is doorgehaald en vervangen door eene van 3 ℔, hetgeen in A. 25 is overgenomen, terwijl de boete in Wi. 26 is gedaald tot 10 schellingen, en B. 10 onderscheidt tusschen dingen voor eens anders heeren recht, dat een verbeurte van 15 ℔, en een simpel dinctael voor den gerechte die eene van 10 schellingen ten gevolge had.

4) B. 10; zie vorige noot.

5) Med. 46; I. 63 § 70.

6) I. 116 § 6. De boete voor kwaad appèl is ook hier gesteld op 15 ℔. Verg. nog aldaar § 8 en § 5, waarschijnlijk eene vrije vertaling van Med. 23 en 46: „wat onse scepenen wysen dat recht es, dat sal men prysen."

Digitized by Google

dewijl een beroep op den graaf en later op het Hof slechts een zeer buitengewoon rechtsmiddel kon zijn. In de handvesten en keurboeken der andere steden vindt men er dan ook geenerlei melding van gemaakt, en alleen uit een paar vroedschapsbesluiten van Hoorn blijkt dat zoodanig beroep, in crimineele zaken althans, omstreeks de helft der 16de eeuw somtijds voorkwam. [1]) Daarentegen vinden wij in Hoorn in 1529 een regelmatig appèl ingevoerd van de vonnissen in zake van vlotvaerdig recht en van bagatelzaken, gewezen door twee of drie schepenen, op het geheele collegie of den vollen bank van schepenen en burgemeesters, die in andere zaken het gewone gerecht uitmaakte. [2]) Omtrent de daarbij gevolgde procedure ontbreekt verder bericht.

X.

De Westfriesche rechten bevatten tallooze bepalingen omtrent het bewijsrecht, maar geene die ons in staat stellen daarvan een helder en nauwkeurig beeld te geven. Zooveel alleen is duidelijk dat ze tot een tijdvak van overgang behooren. Het oudste bewijsrecht, hoewel in beginsel nog zich handhavende in de oudste bronnen, is daarin reeds aanmerkelijk gewijzigd, en beweegt zich meer en meer in eene richting die het langzamerhand de plaats doet ruimen voor een ander bewijsrecht. De belangrijkste wijzigingen zijn de uitsluiting van een beroep op het kamprecht, in de Medembliksche handvest opgenomen [3]), en het volstrekte stilzwijgen betreffende het godsoordeel, vermoedelijk reeds vroeger in onbruik geraakt. De partijeneed daarentegen was blijkbaar nog in gebruik, en het bewijs kwam nog in de eerste plaats toe aan den verweerder, die zich met den onschuldseed kon vrijzweren, voor zoover hij niet daarvan was uitgesloten. [4]) On-

---

1) H. n. k. 332, 335. — Te onderscheiden van zoodanig beroep op den Hove, is het procedeeren voor den Hove van Holland in cas van privilegien. Zie I. 28. Verg. ook H. n. k. 333 en 336.

2) H. n. k. 323, 324.

3) Med. 38. Verg. I. 62 § 65.

4) Med. 7, 10, 12, 18, 37, 39.

Digitized by Google

gelukkig zijn de berichten zeer onvolledig en niet volkomen duidelijk. Ze vermelden alleen den onschuldseed, niet den eed van den klager [1]), die ook in de latere bronnen alleen voorkomt in een zin afwijkende van den vroegeren partijeneed. [2]).

De onschuldseed werd in enkele gevallen alleen (una et propria manu) [3]), in andere gevallen met medezweerders afgelegd. [4]) In een der berichten worden die medezweerders *testes* genoemd. Bij het onzekere taalgebruik zou ik hieruit niet durven afleiden dat ze werkelijk oorkonden of getuigen, in den zin van medewetenden, behoorden te zijn, dat ze dus niet eenvoudig de geloofwaardigheid van des verweerders eed, maar ook de waarheid van het gezworene hadden te staven. De latere handvesten van Schagen en Barsingerhorn vertalen het „excusare per testes" door „ontschuldigen bi oirconden", maar dat men de zaak zelve niet meer begreep, blijkt uit die van Hoogwoude, die de bepaling van de handvest van Medemblik ook nog overneemt, maar van het „excusare per testes" (den onschuldseed van den verweerder met medezweerders) een getuigenbewijs van den klager maakt. [5]) Toch was de ware onschuldseed zelve destijds nog in gebruik, want verschillende bepalingen van de handvest van Medemblik, daarop betrekkelijk, zijn in diezelfde handvesten overgenomen, en ook in de keurboeken komt hij nog herhaaldelijk voor. [6]) In enkele gevallen, vooral in strafzaken, is hij echter van karakter veranderd, en een zuiveringseed geworden, die den verweerder werd opgelegd als geen voldoend schuldbewijs kon worden gevonden. [7]) Indirect was deze

---

1) Med. 50, bepalende dat in zake van schuld, als de klager getuigen voorbrengt, deze alleen hebben te zweren, de klager zelf niet behoeft te zweren, is misschien nog een naklank van den vroegeren klagerseed. Verg. I. 64 § 75.

2) Zie over den eed des klagers ingeval van verstek in een klage om schuld, hierboven hl. CVII noot 1. Het winnen van een noottroft van zeventuig (I. 150) heeft een geheel ander karakter, was waarschijnlijk een waarborg tegen onrechte clage, evenals elders in de procedure bij doodslag de vooreed van den klager.

3) Med. 7, 10.

4) Med. 7, 37.

5) Zie I. 52 § 26, 71 § 18.

6) Zie I. 52 § 26, 53 § 29, 54 § 32, 57 § 43, 62 § 64, 63 § 67, 71 § 18; G. 191; Sy. 65; W. 61, 109, en meerdere plaatsen waar van het uitsluiten van dien eed sprake is. Zie hieronder.

7) Zie I. 94 § 3; H. 158; S. n. k. 14; A. 39; B. 24. Verg. ook G. 42.

Digitized by Google

verandering waarschijnlijk een gevolg van de trapsgewijze maar gestadige toeneming van de gevallen van uitsluiting, die ten slotte de uitzonderingen tot regel maakten, het hoofdbewijsmiddel van het oude recht meer en meer op den achtergrond drongen en ten slotte tot een subsidiair bewijsmiddel deden ontaarden, dat langzamerhand de beteekenis en eindelijk ook den naam van onschuldseed verloor.

Naar het oudste recht was de onschuldseed alleen uitgesloten in gevallen die men kan samenvatten als gevallen van notorieteit van de personen of notorieteit van de feiten. Alleen de vrije en onbesproken man werd tot den eed toegelaten. Voor vrouwen en kinderen konden echter de voogden of mombers, voor slaven de eigenaars optreden, maar absoluut uitgesloten waren lieden van kwaden geruchte die het recht om den eed af te leggen hadden verloren. Ten opzichte van deze gevallen leeren de Westfriesche rechten ons niets. Wel vindt men enkele personen genoemd onbevoegd tot den eed, maar als getuigen [1]), en hoewel ze waarschijnlijk ook niet tot den onschuldseed werden toegelaten, wordt het niet vermeld en dus evenmin het processueel gevolg van die uitsluiting.

Talrijk daarentegen zijn de bepalingen ten opzichte van de andere gevallen, die zich voortdurend verder uitbreiden en langzamerhand een ander bewijsrecht doen ontstaan. Het uitgangspunt was het beginsel van het oude recht, dat iemand niet kon worden toegelaten bij een eed feiten te ontkennen, die notoir, volkskundig, onloochenbaar waren, die plaats hadden gehad onder de oogen zelve van het volk, dat in de oudste tijden de gerichtsvergadering uitmaakte, en zelf het oordeel gaf. Het was echter niet noodig dat het feit had plaats gehad onder de oogen, in tegenwoordigheid van het *geheele* volk. Het was voldoende wanneer het feit onder de oogen van het aanwezige deel des volks was geschied, als meerdere personen, onbesproken en betrouwbare volksgenooren, tegenwoordig waren geweest. In het geding traden ze niet op als onze tegenwoordige getuigen om de feiten zelve te bewijzen, want getuigenbewijs was onbekend, maar als

---

1) Bv. papenkinderen en onechte kinderen, Med. 48; personen vroeger ter zake van meineed veroordeeld, H. 22; E. 16; G. 52; Sy. 8; W. 8; Hw. 6; Wi. 37; I. 126 § 41.

Digitized by Google

leden van de gerichtsvergadering wier tegenwoordigheid de door den klager aangevoerde feiten notoir maakte, zoodat geene ontkenning en geen onschuldseed konden worden toegelaten. Oudtijds stond dit gelijk met eene veroordeeling, daar nu het bewijsrecht op den klager overging, die door zijn eed met of zonder medezwerenden de gedane klacht kon staven, geen ander bewijs behoefde te voeren. Alleen een beroep op het godsoordeel kon dit recht weder aan den klager ontnemen.

Het notoire van het feit was dus een beslissend bewijsvoordeel voor den klager en tegen den verweerder, en daar zonder dat de beslissing zoo goed als aan den verweerder stond, werd het begrip van notoir meer en meer uitgebreid, ver buiten de oorspronkelijke beteekenis, en trachtte men het bezit van dat bewijsvoordeel zooveel mogelijk te verzekeren. Burgerlijke handelingen werden hetzij in de gerichtsvergaderingen zelve, hetzij althans voor gerichtslieden, of in het openbaar onder de oogen des volks verricht. Was het eene handeling die misschien veel later zou kunnen betwist worden, dan riep men er, hetzij in de gerichtsvergadering, hetzij daar buiten, enkele gerichtslieden bij, liefst jongere wien men het geheugen versterkte door een klap of een ruk aan de ooren. Later gebruikte men andere middelen tot versterking van het geheugen, een gezamenlijken dronk of gezamenlijk maal, later processueel vervangen door een schriftelijke akte, maar nog bij vele burgerlijke handelingen feitelijk in gebruik gebleven. [1]) Bij strafbare handelingen loste de notorieteit zich op in de handhafte daad, die men ook meer en meer uitbreidde, en door het wapengerucht zich kon verzekeren, ook al was bij de handeling zelve niemand of slechts een enkele getuige tegenwoordig geweest. Voor de notorieteit van een feit was dan ook niet absoluut noodig dat de getuigen het feit zelve hadden zien voorvallen. Het was voldoende als ze persoonlijk kennis hadden van feiten of omstandigheden waaruit de zekerheid van het feit in geding noodzakelijk

---

1) Tallooze volksgebruiken hebben daarin waarschijnlijk hun eersten grond, zooals gezamenlijke gelagen na verkoopingen, huwelijks- of sterfhuismalen of gelagen, het te bed brengen van de bruid door de bruidsmeisjes, vroeger ook van den bruidegom door de bruidegomsknapen, weleer belangrijke getuigen voor de notorieteit der huwelijksvoltrekking, en dus van het huwelijk.

Digitized by Google

voortvloeide. Verscheidene merkwaardige voorbeelden van zoodanig direct bewijs, steunende op indirecte zekerheid of wat wij nu aanwijzingen noemen, vindt men in de oude rechtsbronnen, en ze zijn van belang tot verklaring van het latere bewijs door proving van schepenen of de zoogenaamde waarheid van schepenen. Twee daarvan komen nog voor in de handvest van Medemblik. Deze vordert voor het bewijs van verkrachting eener vrouw ten minste zeven getuigen. [1]) Daar het een feit geldt dat in den regel buiten tegenwoordigheid van eenigen getuige, en zeker hoogst zelden in bijzijn van zooveel getuigen wordt gepleegd, schijnt dat gelijk te staan met straffeloosheid, en in dien zin heeft men het wel eens verklaard. Het onwaarschijnlijke van zulk eene begunstiging van het misdrijf van verkrachting moet die verklaring reeds doen verwerpen. Men vindt deze trouwens in hetgeen in de middeleeuwen vrij algemeen recht was. De verkrachte vrouw moest, dadelijk na uit de handen van den verkrachter ontkomen te zijn, in den toestand waarin ze door het geweld was gebracht, met gescheurde kleederen en fladderende haren, het wapengerucht aanheffen; en de toeschietende personen, die haar in dien toestand gezien hadden, traden dan als getuigen op, en hunne getuigenis maakte de verkrachting, waarvan ze in den regel niets gezien hadden, tot een notoir feit. [2]) Merkwaardig is te dien opzichte eene bepaling in het Oudfriesche recht die nog geheel de oude voorstelling geeft: „Ubicumque matrona accipitur lacrimans et clamans, et sequitur eam scultetus cum plebe, *quidquid ei factum fuerit, est notorium.*" En dit wordt aangevuld door eene andere bepaling betreffende het geval dat de vrouw niet losgelaten of ontsnapt is, maar bevrijd: „Ubicunque femina rapta accipitur, et ipsa deprehenditur infra domum et infra limen, et ipsa inde extrahitur, cum plebis coactione et skulteti banno, flens et clamans, tunc non oportet iuramenta prebere." De eed, d. i. de onschuldseed, was uitgesloten, omdat het een notoir feit gold.[3])

---

1) Med. 41, 47.

2) Zie Grimm, Rechtsalt. 633; Noordewier, Ned. Rechtsoudh. 281.

3) Zie de 2de wende van de 17de kest, en het bijvoegsel tot het 24ste landrecht in den latijnschen tekst, bij von Richthofen, Fries. Rechtsquellen, bl. 32. Ook de andere wenden zijn merkwaardig omdat ze andere voorbeelden geven van notoire feiten. Men vindt trouwens in het Oudfriesche recht ook elders verscheidene eigenaardige gevallen

Digitized by Google

Het tweede voorbeeld betreft den dief die 's nachts in iemands huis werd betrapt. Wie hem betrapte mocht hem binden, zoo hij kon, maar moest dan dadelijk zeven zijner buren ontbieden en den dief met hen bewaren, tot hij hem met het gestolene op den rug gebonden voor den rechter kon brengen. [1]) Wat op zich zelve een geheime diefstal was, werd daardoor een notoir feit, niettegenstaande die zeven buren het feit zelve niet hadden gezien.

In beide gevallen was dus de vordering van zeven getuigen niet eene verzwaring van den bewijslast voor den eischer, maar het tegendeel. Door van het op zich zelve niet notoire feit een notoir feit te maken op eene wijze die in den regel gemakkelijk was, kon de klager aan den verweerder den onschuldseed ontnemen en diens veroordeeling verzekeren. Dat daartoe ten minste zeven personen werden gevorderd, beteekent eenvoudig dat voor de notorieteit niet noodig was dat het feit aan het geheel der volksgenooten bekend was, dat het reeds voldoende was als het maar aan zeven volksgenooten bekend was. Van eene getuigenverklaring in den tegenwoordigen zin was daarbij geene sprake. Hoe die notorieteit in het gericht werd gestaafd, is onzeker. Oudtijds waarschijnlijk zonder eede, en zelfs als een beëedigde verklaring noodig was, geschiedde ze waarschijnlijk met ééne mond, en werd alleen in het algemeen de schuld van den verweerder of de waarheid der aanklacht gestaafd.

In hoeverre de bepalingen der handvest van Medemblik zich handhaafden, en in welken zin ze later werden opgevat, is onzeker. De keurboeken bevatten dienaangaande niets, terwijl de latere handvesten ze wel opnemen, maar zonder dat ik daaruit zou durven afleiden dat ze nog werden begrepen. In de handvesten van Schagen en Barsingerhorn zijn

---

van notorieteit, bv. in de 4de nieuwe keur (von Richthofen, bl. 98): „waar men eene vrouw huiswaarts voert met hoornen en met geluid (horengeschal en gezang), met dome (?) en met bruidsgevolg, daar zal zij immer haar echte stoel bezitten." Die openbare bruiloftsoptocht waarmede de bruid na het huwelijk door den man naar zijne woning werd geleid, maakte het huwelijk zelve tot een notoir feit, het bewijs daarvan tot een bewijs van het huwelijk zelve, evenals het plechtstatig te bed brengen der echtgenooten het bewijs werd van de daarop gevolgde huwelijksvoltrekking, waar deze noodig was voor het bestaan van het huwelijk zelve. Van daar ook dat het enkele te bed gaan in vele rechten als de huwelijksvoltrekking zelve wordt voorgesteld. Zie bv. Saksenspiegel III. 45.

1) Med. 19.

Digitized by Google

beide nog overgenomen [1]), in die van Hoogwoude, Nydorp en Winkel alleen die betreffende den dief, maar zeer verminkt. In de eerste is zelfs geen sprake meer van het bijroepen der zeven buren [2]), in de andere het getal weggelaten. [3]) Daarentegen vinden wij die zeven notorieteits getuigen in geheel andere gevallen terug, als het vermaarde zeventuig, vroeger reeds besproken. De grond dezer instelling was evenzeer de stelling, dat wat aan de zeven naaste buren bekend was, een notoire zaak was, die geen tegenspraak toeliet.

In één opzicht vormden die zeven getuigen eene afwijking van het oude recht, dat zich overigens in eene geheel andere richting wijzigde, zoodat ten slotte hun tuig niet meer in het bewijsstelsel paste. De beteekenis van hun tuig als bewijs van notorieteit lag oorspronkelijk hierin dat ze niet alleen volksgenooten maar ook gerichtslieden waren, zoolang het gericht bestond uit de gezamenlijke volgerechtigde volksgenooten. Een feit, aan de volksgenooten of aan een deel van hen bekend, kon geacht worden aan het gericht bekend te zijn, ook al was het buiten de gerichtsvergadering voorgevallen. Zij die het feit kenden, hadden die kennis slechts als gerichtslieden in het gericht te brengen. Het ontstaan der schepeninrichting bracht hierin verandering. Voortaan was aan het gericht alleen bekend wat aan schepenen bekend was en door hen als kennis van schepenen in het geding werd gebracht. In beginsel gold dan ook de regel dat de onschuldseed alleen kon worden afgewezen met tuig van schepenen, en aan dien regel knoopte zich de geheele ontwikkeling van het bewijsrecht vast. Tuig van andere personen bleef uitzondering, en hoewel de uitzonderingen steeds toenamen, namen ze den vorm aan van een fictief tuig van schepenen. Niet alleen in het oudste keurboek van Hoorn, maar ook in de jongere keurboeken vindt men den regel nog uitdrukkelijk gesteld dat geen poorter, behalve schepenen, mocht tuigen van andere zaken dan de keurbrief bepaalde [4]), terwijl de uitzonderingen meestal aldus zijn geformuleerd, dat andere personen zullen mogen tuigen of oorkondschap dragen *gelijk*

---

1) I. 57 § 44, 63 § 72.
2) I. 74 § 28. Evenzoo in Burghorn, zelfs nog in de handvest van 1489, I. 121 § 20.
3) I. 100 § 15.
4) H. 44; Sy. 74; W. 45.

Digitized by Google

of het by twee schepenen ware. Het tuig der zeven daarentegen was wel evenmin een tuig van schepenen, maar stond buiten die uitzondering, was niet eene fictieve uitbreiding van het schepentuig, waarschijnlijk zelfs ouder dan de schepeninrichting, en daarnaast blijven bestaan. Opmerking verdient dat in geval van verkrachting zelfs vrouwen onder de zeven mochten zijn. Het ontwikkelde zich dan ook niet met het overige bewijsrecht, en het bekende zeventuig, dat zich het langst handhaafde, verloor meer en meer het karakter van bewijsmiddel voor dat van een soort van scheidsliedengericht. Bij de verdere bespreking der ontwikkeling van het bewijsrecht kan het dus ter zijde worden gelaten.

De invoering der schepeninstelling had verschillende gevolgen voor het bewijsrecht. Wat vroeger als notorieteit, kennis der volksgenooten gold, was nu kennis van schepenen. Evenmin als vroeger kennis van alle volksgenooten werd gevorderd, was nu kennis van alle schepenen noodig en, bij het zeer beperkte getal schepenen, werd een zeer klein getal voldoende, en wel algemeen een minimum van twee. Wat twee schepenen of meer kenden, was schepenkennis en sloot den onschuldseed uit, wanneer ze in het geding werd geproduceerd. Toen de vroegere zuiver negatieve beteekenis van die kennis meer en meer verloren ging, en schepenkennis als een rechtstreeks bewijsmiddel werd beschouwd, noemde men het vol bewijs van schuld. Als kennis van gerichtslieden, kwam ze alleen in aanmerking zoolang de kennenden schepenen waren. Hieraan knoopte zich eene eerste uitzondering, de bevoegdheid aan schepenen toegekend om nog te tuigen gedurende zes weken na hunne aftreding. [1]) Door toepassing van het schriftelijk bewijs dat voor burgerlijke rechtshandelingen zeer oud is, kon het schepentuig bovendien verduurzaamd worden door inschrijving in het schepenboek of door het nemen van een schepenbrief. [2])

De beperking tot schepenen was echter op den duur niet te handhaven. Voor vele handelingen, waarbij men bijgetogen getuigen noodig had, werkte ze belemmerend, of zoude ze het schepenambt veel te bezwarend hebben gemaakt, vooral

---

1) H. 55, n. k. 90; E. 80; Sy. 3; W. 3; Hw. 2; Wi. 51; Ba. 4.
2) H. 175, 187.

Digitized by Google

bij een toenemend verkeersleven; voor andere handelingen, vooral strafbare handelingen, zou ze het bewijs in de meeste gevallen onmogelijk hebben gemaakt. In tweederlei richting werd daarin voorzien. In de eerste plaats door de uitbreiding der bevoegdheid om te tuigen op andere personen dan schepenen. In de tweede plaats door de proving of goede waarheid.

Over het maken van vrede „mit II poerteren offt waer mit twie scepenen," is reeds gesproken. [1]) In het geding konden nu die poorters ook even als schepenen hun kennis inbrengen, d. i. tuigen zoowel omtrent het maken als het breken van dien vrede. Evenzoo kon men poorters als getuigen bijtrekken bij andere gerechtelijke handelingen, als dagvaardingen, gerechtelijke aanzeggingen of andere exploiten. [2]) Hetzelfde werd ook toegelaten bij verschillende contrakten. Wijnkoopslieden konden als wettige getuigen optreden in zake van koop of huur van onroerend goed [3]), de scheepskinderen of schepelingen in gedingen van hun schipper over bedongen vracht en hoeveelheid der vervoerde goederen. [4]) Men vindt zelfs eene algemeene bepaling voor alle kleine zaken. Twee poorters mochten oorkondschap dragen van alle kleine zaken, die niet verjaard waren. [5]) Vermoedelijk is dit te verstaan van zaken van schuld van gering bedrag, binnen het jaar aangegaan. [6]) Evenzoo in zaken van schade of geweld aan goederen. [7]) Er waren waarschijnlijk meerdere gevallen.

Soms vindt men de uitzondering anders geformuleerd en in overeenstemming met de oorspronkelijke beteekenis, d. i. niet in bepaalde gevallen tuig toegelaten, maar eenvoudig de onschuldseed uitgesloten, doch onvoorwaardelijk. De handvest van Medemblik sluit den onschuldseed uit ingeval van ge-

---

1) Zie bl. LXXVII, en H. 17; G. 14; Sy. 4; Hw. 3. In Enkhuizen was zelfs één poorter voldoende. E. 12.

2) Zie bl. CIII noot 3; voorts nog G. 123.

3) H. 45, 121. Verg. G. 200.

4) E. 135.

5) E. 37; G. 46, 48.

6) Verg. E. 156; S. 54; I. 84 § 6. Zie ook Hw. 44; B. 73.

7) H. 106, n. k. 61; Sy. 10. Volgens de laatste bepaling mocht, in geval van geweld bij nacht aan een huisman gedaan, het huisgezin daarvan tuig dragen. Dit kan ook betrekking hebben op geweld aan personen. Onzeker is G. 81 wegens het slot „ter scepenen proeven", dat op getuigen bij proving zou duiden. Dit kan echter ook slaan op de uitzondering voor lijflijke zaken. Maar ook de beteekenis van het „in eykinge twier poerteren of meer" is onzeker.

Digitized by Google

wedde hand (manus promissa) of schepentuig [1]), dus ingeval getuigenbewijs wordt geproduceerd. Maar later vindt men hem uitgesloten voor bepaalde zaken, zonder beperking tot het geval dat tuig wordt aangeboden, in welk geval van zelve de algemeene regel zou gelden dat tuig gaat boven eed. [2]) Als zoodanig vindt men uitdrukkelijk genoemd koop of huur van onroerend goed[3]) en geschillen over arbeidsloon.[4]) Uit enkele plaatsen is echter duidelijk, dat niet het bewijs van het contrakt, maar dat van de betaling van het dientengevolge verschuldigde is bedoeld. Met andere woorden, de exceptie van betaling mocht niet de grond zijn van den onschuldseed. Die betaling moest door den verweerder met getuigen worden bewezen. Van daar ook de beperking tot een jaar, daar tuig van anderen dan schepenen slechts een jaar van kracht was. Vermoedelijk sloot dit andere bewijsmiddelen niet uit, bv. de schriftelijke bekentenis van den klager, onze tegenwoordige quitantie, maar zij wordt niet vermeld.

Alle deze getuigen waren bijgetogen getuigen, personen speciaal bij eene handeling geroepen om er later zoo noodig tuig van te kunnen doen, in het gericht daarvan te kennen evenals schepenen. Voor het bewijs van strafbare handelingen konden ze dus niet voorkomen. Daarbij kunnen wel andere personen tegenwoordig zijn, maar worden er in den regel niet opzettelijk bijgeroepen; en, hoewel schepenen ook konden kennen van handelingen toevallig in hunne tegenwoordigheid of onder hunne oogen geschied, andere personen konden het alleen doen als ze vooraf waren bijgetogen. Toch komen ook in strafzaken bijgetogen getuigen voor. In de eerste plaats tot het constateeren van bepaalde toestanden, en in verband daarmede ook van daaruit blijkende overtredingen of andere feiten. Ook dit was in de eerste plaats het werk van schepenen, die bv. in geval van doodslag of verwonding bij de lijkschouw aanwezig waren of door wie de verwonde zijne wonden moest laten bezien. Zij vergezelden ook den schout bij den schouw van dijken, wegen of wateringen, bij het schouwen

1) Med. 10.
2) Zie B. 14.
3) H. 121, n. k. 94; Sy. 65; W. 61.
4) H. 123, n. k. 94.

Digitized by Google

van wapenen, brandbluschmiddelen, ten einde de overtredingen te constateeren. Ook het toezicht over de nakoming van andere voorschriften der overheid moest in beginsel uitgeoefend worden in bijzijn van schepenen. Bij de steeds toenemende uitbreiding van dit toezicht of de daaraan verbonden werkzaamheden, vooral in de grootere steden, werd de schout meer en meer vervangen door bijzondere ambtenaren: marktmeesters of vinders, havenmeesters, wardeins en andere. [1]) De bepalingen dienaangaande zijn te schraal om er den loop der ontwikkeling of zelfs eenig zeker bericht omtrent de beteekenis dier beambten voor het bewijs uit te kunnen afleiden. Eerst in 1550 vindt men eene keur in Hoorn, dat marktovertredingen op den enkelen eed van de marktmeesters die ze bekeurd hadden, volkomen bewezen zouden worden geacht.[2]) We kunnen slechts gissen dat het in de Westfriesche steden ongeveer gegaan is als elders, dat aanvankelijk die beambten wel de overtredingen aanbrachten, maar, evenmin als de schout, er tuig van deden, dat dit geschiedde door twee poorters, die hen bij de uitoefening van hun toezicht vergezelden, of die ze bijtrokken als ze eene overtreding vonden[3]), dat ze langzamerhand ook werden toegelaten op hun eed te kennen, en ten slotte zelfs hun alleenstaand tuig als vol bewijs werd aangenomen. Gelijke bevoegdheid zien wij zelfs in verschillende gevallen ook aan enkele poorters verleend, om niet alleen als aanbrengers van bepaalde feiten op te treden, maar ze ook met hun alleenstaand tuig te bewijzen, zelfs ten opzichte van feiten waarvan ze toevallig getuigen waren.[4]) Dit laatste, het geven van tuig door personen die toevallig getuigen waren geweest van een feit, was echter eene groote uitzondering. Het was trouwens ook onvereenigbaar met het gestreng formeele van het zoogenaamde getuigenbewijs, dat niet geleverd werd door een verhoor der getuigen waaruit de vierschaar haar eigen conclusie trok ten opzichte van schuld of onschuld, maar eene door den eed gestaafde algemeene verzekering der getuigen betreffende de waarheid of onwaar-

---

1) Zie hierboven, bl. LXXII, de opgave der in de keurboeken vermelde beambten.

2) H. n. k. 277.

3) Verg. H. n. k. 270.

4) In de rechtsbronnen vindt men menigte van zulke bepalingen. Voor Westfriesland zie men meer bijzonder: H. n. k. 168, 239; E. 152; S. n. k. 11, 13; Sy. 10.

Digitized by Google

heid der aanklacht of van een gesteld feit. Dat men tot zoodanig tuig niet elk toeliet die toevallig het een of ander betreffende de zaak wist, in ernstige zaken, vooral zware strafzaken, alleen schepenen bleef toelaten, is zeker niet bevreemdend. Maar het zou ten gevolge hebben gehad dat juist de zwaarste misdaden onbewijsbaar werden, vooral sedert het oude bewijsrecht, met den partijeneed met eedhelpers, de godsoordeelen en het beroep op het kamprecht, langzamerhand was ten ondergegaan. Op verschillende wijze trachtte men dit bezwaar op te heffen. In Engeland vond men, zoo als bekend is, een uitweg in de jury, hier te lande deels in de pijnbank, deels in eene eigenaardige ontwikkeling van het schepentuig. Over de pijnbank, het middel dat men bezigde om door de bekentenis allen strijd over het bewijs te voorkomen, vindt men in de Westfriesche rechtsbronnen niets, zonder dat men daaruit kan afleiden dat ze daar niet gebruikt werd. Het andere middel daarentegen vindt men voortdurend vermeld, maar als een zoo bekende zaak, dat over inrichting, beteekenis en werking nagenoeg niets wordt medegedeeld. Het is de schepen proving of goede waarheid, in tallooze keuren als het middel aangegeven om tot het bewijs te geraken, maar nergens nader omschreven, zoodat men de verklaring elders moet zoeken. Ik vergenoeg mij dus met eene zeer korte mededeeling.

De proving, beproeving, ook het zoeken of ondervinden van de waarheid genoemd, stond oorspronkelijk, evenals het gebruik van de pijnbank, geheel buiten het geding. Het was eenvoudig een middel om te geraken tot datgene wat in het geding noodig was, tuig van schepenen. Zooals reeds gezegd is, was zoodanig tuig een zuiver formeel bewijsmiddel, eene staving van feiten in algemeene termen, zonder opgave van redenen van wetenschap, even als nog het verdict van de Engelsche jury, geene getuigenverklaring in den tegenwoordigen zin. Dat tuig moest berusten op wetenschap, maar die wetenschap behoefde niet het gevolg van eigen waarneming te zijn. Ontbrak deze, dan mocht men zich die wetenschap verschaffen door een onderzoek, waarbij het hooren van personen die omtrent het gebeurde inlichtingen konden geven, natuurlijk een groote rol speelde. Zoodanig onderzoek, door schepenen ingesteld tot het verkrijgen van de wetenschap, noodig om als getuige in het geding op te treden, was de

Digitized by Google

proving. Op zich zelve reeds eene zeer oude zaak, en ook in den vorm van stille waarheid voorkomende als een algemeen onderzoek naar geheime misdaden, verkreeg zij toch eerst door de steeds toenemende verlamming van het oude bewijsrecht eene meer algemeene toepassing en een regelmatigen vorm. Te gelijk omgaf men dat onderzoek met enkele waarborgen tegen misbruik, die vroeger waarschijnlijk wel gebruikelijk, maar niet stellig vereischt en vermoedelijk dikwijls verzuimd, nu uitdrukkelijk werden voorgeschreven. De eenige uitdrukkelijke bepaling in de Westfriesche keurboeken voorkomende, betreft zulke waarborgen. „Soe wie die scepen die waerheit of beprovinghe an soeken sellen, die sellen sweren ende poerters wesen, witaftige luden ende beproefder, soewel vrouwen als mannen, twee of meer", luidt een der oudste keuren van Hoorn, ook in de keurboeken van andere steden overgenomen, en waarschijnlijk aan het moederkeurboek van Medemblik ontleend. [1]) Ongelukkig vinden wij omtrent de wijze waarop dit onderzoek plaats had, niets, terwijl eene gissing ijdel is bij het verschil dat zich te dien opzichte elders openbaart, en wellicht een verschil van vroegere en latere ontwikkeling aanduidt. Zooveel alleen kan men veilig aannemen dat ook in Westfriesland het moderne getuigenbewijs uit die proving is ontstaan, en langzamerhand het daarop volgende formeele tuig van schepenen in onbruik geraakte. In het extraordinair proces bleef er nog een naklank van over in het onderzoek door een paar commissarissen uit de vierschaar, die echter niet meer de door hen gevonden waarheid in het geding uitten, maar de schriftelijk ingewonnen informatien zelve aan de vierschaar inleverden. Doch ook in het ordinair of openbaar proces schijnt het formeele tuig van schepenen reeds in de 15de eeuw langzamerhand in onbruik te zijn geraakt, komen de personen die vroeger hunne wetenschap aan twee schepenen mededeelden in de proving, reeds voor in het geding zelve als getuigen die nu rechtstreeks aan de vierschaar mededeelden wat ze van de feiten wisten, en aan een gedetailleerd verhoor van schepenen werden onderworpen. [2]) Daar ze nu ook geregeld

---

1) H. 16; Sy. 6; W. 6; Hw. 4; Wi. 4; Ba. 7.

2) In den Briel schijnen ze in het openbaar voor de vierschaar te zijn verhoord (zie

Digitized by Google

voorkomen onder den naam van getuigen, ontstaat dikwijls onzekerheid of eene bepaling betreffende getuigen of getuigenis al dan niet hen omvat of betreft. Met name geldt dat van de bepalingen betreffende de bevoegdheid om getuigenis af te leggen. De uitsluiting van personen, vroeger ter zake van meineed gestraft, was waarschijnlijk algemeen [1]), maar die van personen van onwettige geboorte, [2]) die ook van het schependom waren uitgesloten [3]), laat zich beter verklaren voor bijgetogen getuigen, dan voor de provingsgetuigen. Voor de laatste wordt uitdrukkelijk vereischt poorterschap, terwijl gasten volgens andere plaatsen wel onbevoegd worden verklaard tegen poorters te getuigen, maar bevoegd tegen andere gasten. Men vindt ze echter ook als wijnkoopslieden zonder beperking geadmitteerd. [4]) Vrouwen konden zooals wij zagen als provingsgetuigen optreden [5]), zelfs als zevengetuigen in geval van verkrachting, en er zijn plaatsen waarin haar in de meest algemeene termen de bevoegdheid om te tuigen wordt verleend. [6]) Vermoedelijk waren ze echter als bijgetogen getuigen bij burgerlijke rechtshandelingen uitgesloten. [7])

In enkele gevallen was het getuigenbewijs uitgesloten, o. a. in zake van speelschulden. [8]) Evenzoo kon men, volgens enkele plaatsen, geen schade winnen met tuig. [9]) Daar het woord schade in verschillende beteekenis voorkomt, is onzeker welke schade hier wordt bedoeld, maar vermoedelijk staat de bepaling in verband met de eigenaardige procedure in sommige geschillen over schade, waarvan de beslissing,

---

J. Matthijssen, bl. 146, 187, 198), elders werden ze door schepenen uit de openbare vierschaar medegenomen naar de raadkamer en in het geheim gehoord, waarna schepenen hun bevinding niet als tuig, maar als een oordeel of vonnis betreffende schuld of onschuld in de openbare vierschaar uitten (zie Delftsche dingtalen bl. 232).

1) H. 22; E. 16; G, 52; Sy. 8; W. 8; Hw. 6; Wi. 37. — Zie nog de zonderlinge keur tegen de ganzenhouders. E. 168.

2) Med. 52; E. 37; G. 46; I. 64 § 76.

3) I. 102 § 22.

4) Med. 7, 40; I. 53 § 26, 62 § 66, 71 § 18, 101 § 20. Zie Hw. 62.

5) Zie nog G. 142; Hw. 62.

6) S. 85; B. 54.

7) Zie S. 54.

8) G. 50. Men had dus wel eene vordering, maar in geval van ontkentenis mocht men den onschuldseed niet afweren door getuigenbewijs aan te bieden. Van boefspelen (verboden spelen) werd daarentegen geenerlei recht gedaan. E. 79.

9) E. 95; G. 47.

Digitized by Google

zoo partijen het niet eens waren, was opgedragen aan de lenden of buren. In enkele plaatsen wordt gesproken van schade door beesten aan iemands land gedaan [1]), in andere alleen van schade iemand door een ander aangedaan [2]), in eene plaats wordt niet van schade gesproken, maar van geschillen ontstaan naar aanleiding van het recht van noodweg van achterliggende erven over voorliggende. [3]) Alle deze plaatsen, evenals die over het schutten van vee of het slaan van ganzen of eenden in zijn schade [4]), betreffen waarschijnlijk hetzelfde geval, dat iemands vee of pluimgediert op eens anders land komt en aldaar schade aanricht in den oogst of door er te grazen. [5]) Nu eens worden de twee lenden, elk aan beide zijden, dan meerdere, zonder uitdrukking van het aantal, aangewezen, nu eens bepaald dat zoo ze het niet eens waren, het gerecht zou beslissen, dan weder dat er geen ander recht van zou worden gedaan [6]). Hetzelfde schijnt het geval te zijn geweest wanneer door eenig ander geweld schade was toegebracht. In dat geval kon men het bedrag der schade aan de beslissing overlaten van twee poorters of meer. [7]) In zulk eene procedure, nabootsing van het zeventuig, waren de lenden evenals in het zeventuig waarschijnlijk oudtijds de getuigen [8]) en geene andere toegelaten, zoodat, toen dergelijk burentuig meer het karakter aannam van een soort van scheidsgericht, gezegd kon worden dat in die zaken geen tuig werd toegelaten.

Het schriftelijke bewijs wordt in de keurboeken herhaaldelijk genoemd. Het was trouwens zeer oud, maar de rol die brieven aanvankelijk speelden in het geding, is onzeker. De omstandigheid dat ze gemeenlijk zuiver eenzijdige verklaringen bevatten, mitsdien wanneer een wederzijdsche handeling was te staven, twee afzonderlijke brieven werden opgemaakt,

---

1) E. 120; G. 85; S. 59; B. 84.

2) G. 144; Hw. 45; A. 34; Wi. 45.

3) G. 126. Waarschijnlijk ook W. 59.

4) E. 112, 121; G. 84; W. 105; B. 17.

5) Zie Sy. 44.

6) Aldus E. 120. — Men leide hieruit niet af, dat de zaak buiten rechte werd afgedaan. De lenden werden door schepenen beëedigd, en brachten hunne beslissing in het gerecht uit. G. 144.

7) H. 106, n. k. 61. Het heet daar tuigen. Is dit het „in eykinge twier poerteren of meer" van G. 81?

8) Zie nog G. 144.

Digitized by Google

schijnt aan te duiden dat die schriftelijke verklaringen oorspronkelijk dienden om in de plaats te treden van de mondelinge verklaringen der partijen die aan den strijd over het bewijs voorafgingen. Eene schriftelijke verklaring bv. van den verweerder, inhoudende eene erkenning van de bij de klachte aangevoerde feiten, kan kwalijk anders in het proces zijn geproduceerd dan om de ontkenning te beletten. Men vindt dienaangaande echter niets in de Westfriesche rechten. De daarin vermelde schriftelijke akten strekken allen ter vervanging van het mondelinge tuig, zijn in schrift gebrachte getuigenverklaringen. De meest gewone, de schepenbrief, was eenvoudig schepentuig in een anderen vorm, en niet gebonden aan de strenge beperking van den duur. [1]) Opmerking verdient dat inschrijving in het schepenboek dien duur niet verlengde, maar niet langer kracht had dan het mondelinge tuig [2]), en dat schepenen gedurende de zes weken na hunne aftreding ook nog brieven mochten bezegelen. [3]) In Grootebroek vinden wij ook poortersbrieven gelijk gesteld met poorterstuig. [4]) Op eene plaats vindt men melding gemaakt van notarisbrieven [5]), terwijl naast het schepenboek ook vermeld worden het klerkenboek of stedeboek, en het weeseboek, dat gelijke kracht had als schepenbrieven. [6])

XI.

De in het ongelijk gestelde verweerder moest vrijwillig aan het vonnis voldoen. Dit lag begrepen in de verplichting om recht te geven, die niet alleen de verplichting om in

---

1) H 55.

2) H. 175. Later schijnt dit in dien zin veranderd dat zoodanige inschrijving gedurende een jaar en zes weken *na de inschrijving* van kracht was, H. 187, maar dat ze nog later niettemin geheel wordt gelijk gesteld met mondelinge schepenkennis. H. n. k. 72 toch stelt naast elkander: *schepenen brieven* en *schepenenkennisse, geteyckent of niet geteyckent in den schepenenboeck.* De inschrijving in het schepenboek geschiedde dan ook niet door schepenen, maar door den klerk, H. n. k. 73. Deze schreef ook wel de brieven, maar deze moesten door schepenen zelve bezegeld worden. H. n. k. 115; G. 49.

3) H. n. k. 90.

4) G. 48.

5) E. 153. Zie nog van den Hoof, Medemblik, 26, 45.

6) H. n. k. 72, 328, weeskeuren passim, vooral § 21.

Digitized by Google

rechten te verschijnen en te antwoorden, maar ook die om zich aan de uitspraak te onderwerpen omvatte. Onwil werd, evenzeer als rechtstreeksch verzet of weigering, als een inbreuk op het recht beschouwd, als wederspannigheid. Het ernstigste middel, het woestballing of vredeloos leggen, dat den onwillge aan het vrije wraakrecht van de tegenpartij overliet, komt in de handvest van Medemblik en in de Westfriesche dingtalen nog voor tegen doodslagers die zich aan de verplichting om recht te geven onttrokken, alsmede tegen hunne magen die aan hunne verplichting omtrent het maaggeld niet voldeden. De bevoegdheid om hen straffeloos te dooden, oudtijds aan de magen des dooden bepaaldelijk toegewezen, wordt in de dingtalen echter niet meer vermeld. Daarin is alleen bepaald dat zij balling zouden blijven op hun lijf en op hun goed, totdat zij met de magen des dooden hadden gezoend [1]). Daarnaast vindt men nog eene mildere verbanning vermeld, die ten deele alleen de gasten betrof, en tengevolge had dat ze bij latere betrapping binnen de stad gegijzeld werden totdat ze voldaan hadden [2]). Maar overigens waren andere dwangmiddelen in gebruik, bij welke het beginsel van indirecten dwang tot vrijwillige voldoening ten deele nog op den voorgrond staat, ten deele nog herkenbaar is, terwijl die voldoening bovendien op verschillende wijze vooraf werd verzekerd [3]).

Het gewone dwangmiddel was panding of bekommering, hetzij aan het lijf, hetzij aan het goed. De eerste had plaats, hetzij door gebod om in te leggen, waarover vroeger reeds is gesproken in verband met de instelling van den vrede, maar nu in eigen huis [4]), hetzij door het in verzekerde bewaring

---

1) Med. 39: pro proscripto reputabitur; Dingtalen I. 155, 157, 158, 165, 166, 167.

2) Med. 26, 30; I. 59 § 53 en 54; 78 § 39 en 41; 101 § 17; 114 § 38 en 40. In de latere handvest van Burghorn (I. 121 § 22) wordt deze verbanning niet meer vermeld, maar in § 47 eene verbanning in het algemeen bij veroordeelingen bij verstek.

3) Omtrent de executiën van veroordeelingen die aan lijf of leden gingen, vindt men geene bijzondere berichten. Ze werd evenzeer verzekerd door gijzeling, preventieve hechtenis, die van de voorloopige gijzeling in zake van schuld of boete niet anders is onderscheiden, dan dat zij waarschijnlijk niet door enkel inleggen werd aangewend, en niet kon worden vervangen door borgstelling. Zie de uitzonderingen op dit laatste gesteld in I. 74 § 29; 91 § 1; 93 § 1; E. 48. Verg. nog I. 23 § 1; 50 § 17. Zie voorts vele plaatsen over het aantasten van handdadige lieden G. 5, 13; S. 8; Sy. 15; W. 13; Hw. 9; Wi. 46; A. 2. Deze preventieve hechtenis kon alleen door het gerecht bepaald worden. E. 48.

4) G. 4.

Digitized by Google

stellen. Van eene bepaalde gevangenis of van een gijzelhuis wordt geene bijzondere melding gemaakt. De gegijzelde werd of aan den bode overgeleverd, die hem in een verzekerde plaats moest bewaren [1]), of aan den schuldeischer, die hem in zijn macht behield en hem moest voeden, maar niet mocht mishandelen [2]). Wie, op de eene of andere wijze bekommerd, uit de gijzeling ging en de stad verliet zonder verlof van den rechter, verviel in eene boete [3]). Evenzoo had panding van goed op tweederlei wijze plaats, of door een eenvoudig beslag dat den eigenaar belette het goed te vervoeren of vervreemden, of door in beslagneming en in bewaring stelling onder het gerecht of onder den schuldeischer. Wie met geweld goed uit het arrest nam, werd zeer zwaar gestraft [4]). Geschiedde het zonder geweld of onttrok men goed aan het beslag, in eigen handen gelegd, dan was de boete waarschijnlijk overal geringer [5]).

Deze panding aan lijf en goed was zoowel een middel tot bewaring van zijn recht, als een middel om tot executie te geraken. Panding van goed als revindicatoir beslag komt enkele malen voor. De oude anevanc of het aanvaarden van roerend goed, in de Westfriesche handvesten van 1289 ook uitdrukkelijk vermeld als toepasbaar op vee, wordt in Med. 37 vermeld als gebruikelijk ten opzichte van dieflijk goed, waarschijnlijk alle goed waarvan men onwillig het bezit had verloren [6]). Hoewel de naam verloren ging, en de oudere beteekenis als inleidingshandeling der klacht waarschijnlijk in

---

1) Med. 21: *in loco munito*, in de latere handvesten vertaald door: in eenre seker stede. In G. 3 wordt gesproken van „een seker slot", wat hetzelfde beteekent. Alleen Wi. 40 spreekt van „mijns here sloete", wat een meer speciale beteekenis kan hebben. Evenzoo vindt men hier en daar gesproken van vangen, binden en *stocken*, wat echter niet bepaaldelijk in eene bijzondere gevangenis of steen behoefde te geschieden, en het komt alleen voor in handvesten, zoover ik mij herinner, niet in keuren. I. 136 § 3. Zij die bij den bode werden gegijzeld, werden natuurlijk op- of ingesloten gehouden, van daar bepalingen betreffende het sluitgeld van den bode. S. 43; Sy. 79; W. 39; Hw. 28; Wi. 15; A. 19; B. 9, 13.

2) Med. 20; I. 57 § 45.

3) Med. 49; I. 64 § 74; 102 § 21; 123 § 29; 130 § 57. Verg. 131 § 60.

4) In Hoogwoude b.v. oorspronkelijk met verbeurte van lijf en goed. I. 79 § 47. In een latere handvest werd dit beperkt tot 15 ℔, I. 85 § 7. Dit laatste nu is de boete, door Med. 35 bedreigd tegen het met geweld uit het gerecht wegnemen van „aliquid juris, judicem contingens", wat waarschijnlijk hetzelfde feit betreft. Verg. I. 62 § 62.

5) Zie H. n. k. 251; E. 181; A. 50; B. 60.

6) Zie Mr J. A. Fruin, de anfang en de slichte clage. Amst. 1871 bl. 68.

Digitized by Google

vergetelheid geraakte, bleef de zaak in den vorm van een revindicatoir beslag bestaan [1]).

Als middel tot bewaring van zijn recht had panding aan lijf of goed zoowel voor als na het vonnis plaats, alsmede in die gevallen waarin executie ook buiten proces was geoorloofd. Dit laatste komt niet zelden voor. In Hoorn mocht men alleen panden bij schepenenbrieven, schepenenkennisse, ingeschreven of niet ingeschreven in het schepenenboek, met pachte die men oud-eyghen noemt, bij het weezenboek. Die panding geschiedde overigens op dezelfde wijze als de panding na verkregen vonnis [2]). Evenzoo vindt men nu en dan melding gemaakt van schulden, lasten of onkosten die zonder voorafgaand proces bij wijze van panding werden verhaald [3]), alsmede enkele boeten [4]). Gelijke executie was waarschijnlijk het gevolg van het zoogenaamde uitleggen, waarbij de schout op aanvrage van den schuldeischer de schuld betaalde en overnam, en dan met de noodige winst op den schuldenaar verhaalde. Dit was voor enkele schulden of boeten toegelaten [5]). Executie zonder

---

1) De latere handvesten van Schagen en Barsingerhorn vertalen het *apprehendere* van Med. 37 door het woord *begrijpen*, terwijl S. 61 spreekt van *goed bekommeren voor eigen*, waartegen het conservatoir beslag heet eens anders geld of goed bekommeren en niet *an rueren in eigendom*, d. i. niet als zijn eigen goed opvorderen. S. 80; Sy. 47, W. 54.; Hw. 36. — Met het aanspreken van tilbaar goed, elders vermeld, is vermoedelijk ook de aanvang bedoeld. S. 39; Sy. 35; W. 36; Hw. 22.

2) H. n. K. 72. De beschrijving van het gewone pandingsproces in de volgende bepalingen geschiedt met uitdrukkelijke aansluiting aan § 72. Zie § 73. In § 72 wordt zelfs het vonnis niet vermeld. Het is blijkbaar begrepen in de schepenkennisse. Ook elders vindt men bepalingen die blijkbaar op de erkenning van eene executie zonder proces berusten, voor wilcoirde schuld, schepenbrieven en berekend schot. S. 55, en de daar aangegeven varianten in de parallelplaatsen van Sy. 64; W. 44 en Wi. 18.

3) Bodegeld, verschuldigd door hen die in eene pacht zaten, Hw. 26; verschuldigde accijns, H. n. k. 111; verschuldigd schot, S. 45; Sy. 60; W. 41, 69, 131; A. 28; B. 25. Voor dit laatste werd ook gebruik gemaakt van het uitleggen (zie noot 5) en van een eigenaardig dwangmiddel dat ook voor het innen van achterstallig kerken- en armengeld werd gebezigd, het opluiken van de deur, dat is het openzetten of afnemen van de voordeur der woning van den schuldenaar, die op verbeurte eener boete haar niet mocht sluiten of weder inhangen, noch den ingang op eenige andere wijze afsluiten, voordat hij voldaan had. H. 53; G. 64; S. 13, 53; Sy. 59; W. 72.

4) Schouwboeten, H. n. k. 152, 153; de eigenaardige boete wegens verzuim van wettig belegde vergaderingen, in drank, spijs of geld, staphants te verteeren door de aanwezigen, H. 69, 100, 113; G. 82; Sy. 101. Ook de van elders bekende, hier slechts een paar malen vermelde verbeurte van het overste kleed, binnen een bepaalden tijd nog tegen geld te lossen, was eene executie door panding, hoewel even als de vorige zonder eenigen vorm van proces.

5) Schulden voortvloeiende uit verkoop van goed, door gasten op de vrije markt gebracht, of met zeeschepen van elders aangevoerd, alsmede uit vracht bij zeevervoer, H.

Digitized by Google

voorafgaand proces had dus zeer dikwijls plaats, zonder dat de berichten ons in staat stellen dienaangaande vaste of algemeene regels te ontdekken. Meestal waren het gevallen waarin het betrof inning van schulden, die in rechten moeielijk betwistbaar waren. In enkele was ook het pandingsproces zeer summier, maar in andere werd het gewone pandingsproces gevolgd, kon men daarin dus door pandkeer zijne verwering tegen het verschuldigd zijn aanvoeren, zonder dat het doel, verkrijging van snel recht, werd gemist. Men spaarde in allen gevalle de termijnen van het proces, en den termijn tusschen het vonnis en de executie uit.

Deze laatste termijn had tengevolge dat ook nog na het vonnis conservatoire middelen werden aangewend. Hoewel de berichten omtrent dien termijn schaarsch en niet altijd duidelijk zijn, kan men toch als zeker aannemen dat overal aan den veroordeelde een termijn werd gelaten om vrijwillig aan het vonnis te voldoen, voordat tot eene dwangvoltrekking mocht worden overgegaan, en de gewone termijn schijnt 14 dagen te zijn geweest [1]). De veroordeelde moest echter zekerheid stellen, voor zoover deze niet reeds vóór het vonnis was verkregen. Over deze laatste mitsdien eerst.

Over de bekommering als wijze van rechtsingang naast de dagvaarding is reeds gesproken. Ze was alleen tegenover

---

59, 60, n. k. 142—144; achterstallig schot en onkosten daarop gevallen, H. n. k. 318; W. 131; Hw. 54; A. 28; het verschuldigde ter zake van onderhoudswerken aan dijken, wegen of dergelijke werken, of sommige verrichtingen, door de overheid aanbesteed bij verzuim of onwil van hem die er toe verplicht was, H. 61, 74, 75, n. k. 152, 155, 173; E 50. Zie nog eene boete E. 107.

1) In de Costumen van Westwoude § 1 (II. 338) en van Sybekarspel (v. d. Hoof, bl. 44) wordt die termijn van 14 dagen uitdrukkelijk vermeld. Alleen in Sybekarspel was ze voor poorters het dubbel van dien tijd. Dat die van 14 dagen de gewone was, blijkt uit de bepalingen ten opzichte van bekende schuld, d. i. van schuld die buiten contradictoir debat in rechten formeel was erkend door den verweerder. Zie S. 55; Sy. 63 en 64; W. 44; Wi. 18. In S. 55 en Sy. 63 wordt uitdrukkelijk van *geleden* of *beleden* schuld gesproken, in de laatste de onderscheiding van poorters en gasten van de Costumen opgenomen. De andere plaatsen spreken van *verleden* schuld, wat als bedorven lezing is te beschouwen, evenzoo in B. 52, waar niet op 14 dagen, maar naar den naasten rechtsdag wordt verwezen. Ook volgens de latere handvesten van Nydorp en Winkel en van Burghorn bleef bekende schuld overstaan tot den naasten rechtsdag (I. 97 § 5, 117 § 7). Dit is hetzelfde als een termijn van 14 dagen, daar men slechts eens in de 14 dagen gewone rechtsdag hield (I. 101 § 18, 122 § 23). Eindelijk verg. men Med. 20, dat blijkbaar het geval betreft van een onvermogend schuldenaar die zijn schuld in rechten beleed. Hij werd 14 dagen bij den bode (dus conservatoir) gegijzeld, en eerst daarna had de executie plaats door overlevering aan den schuldeischer. Verg. I. 57 § 45.

Digitized by Google

gasten toegelaten en niet tegen poorters. Daarnaast had men echter in zake van breuken, strafzaken, dwangmiddelen die in aard en werking weinig of niet van die bekommering verschilden, en voor de gasten waarschijnlijk daarmede samenvloeiden. Men vindt ze althans hoofdzakelijk zoo niet uitsluitend ten opzichte van de poorters vermeld, in verband met een privilegie, bij tal van handvesten uitdrukkelijk aan deze verleend (trouwens vroeger ook reeds aan de ingezetenen van de twee Westfriesche baljuwschappen gegeven), dat een poorter niet te gijzel mocht worden gedaagd voor breuken, als hij goede borgen kon stellen te recht te staan van al zulke breuken als hem werden ten laste gelegd.[1]) Waarschijnlijk was dit eenvoudig bevestiging van een gebruik of uitdrukkelijk verbod van een misbruik. Het is moeielijk denkbaar dat men ter zake van geringe breuken vroeger placht te gijzel te dagen, maar niet onwaarschijnlijk dat de schouten er misbruik van maakten, zoolang het niet verboden was. In de keurboeken vindt men dan ook nagenoeg overal eene nadere beperking, die vermoedelijk evenzeer overoud was, dat namelijk ook die borgstelling onnoodig was als de poorter voldoende goederen binnen de stad bezat, om er de eventueele boete en betering uit te verhalen [2]). Het te gijzel dagen, op zich zelve eene dagvaarding met gebod om in te leggen, omvatte waarschijnlijk in ruimeren zin ook het vangen en in verzekerde bewaring stellen, en zal tegenover poorters wel steeds eene uitzondering zijn geweest, behalve in zake van zware breuken of misdaden of in die gevallen, waarin het stellen van borgen uitdrukkelijk was uitgesloten, dus voorloopige gevangenneming werd toegepast. In andere gevallen was het tegen gasten voorzeker een niet onnoodige maatregel, tegen poorters eene noodelooze vexatie.

Anders was het gesteld met de conservatoire middelen na

---

1) Aan het baljuwschap van Medemblik in 1359 en 1406, aan dat van Friesland in 1396, v. Mieris III. 91, IV. 35, en hierachter I. 136 § 1; aan Broek, Enkhuizen, Medemblik en Schellinkhout in 1405, v. Mieris IV. 7, 8, 11, en hierachter I. 23 § 1. De Schellinkhoutsche handvest kwam later aan de steden ten goede die het Schellinkhoutsche recht ontvingen, en de inhoud daarvan ging in de latere handvesten over; I. 50 § 17; 74 § 29; 91 § 1; 102 § 24; 113 § 28; 130 § 57. In enkele dier handvesten wordt niet alleen van te gysel dagen, maar ook van vangen, binden of stocken, en van het bekommeren van goed gesproken.

2) H. 57, n. k. 50; E. 44; G. 3, 46; Sy. 2; W. 2; Hw. 1; Wi. 1.

Digitized by Google

de veroordeeling. Aan zoodanige veroordeeling moest in beginsel dadelijk worden voldaan. Werd den veroordeelde een tijd van 14 dagen daartoe gelaten, de executie, die in den regel op het goed plaats had, zoolang geschorst, die tijd moest niet misbruikt kunnen worden om die executie moeielijker te maken of te verijdelen. Voldeed de veroordeelde niet onmiddelijk, dan moest hij zekerheid geven, ook in zake van schuld en schade. De plaatsen die hierover handelen, zijn echter zeer onvolledig en bevatten veel duisters. Met name is dit het geval met de bepalingen van de handvest van Medemblik, die uit de latere handvesten, waarin ze werden overgenomen, evenmin duidelijker worden als uit de oude vertalingen. Med. 20 biedt weinig moeite aan. Ze betreft den insolventen schuldenaar, op wiens goed niets te verhalen was, en die dus na bekentenis in het gerecht gedurende den termijn van vrijwillige betaling bij den bode gegijzeld werd om daarna aan den schuldeischer in gijzeling te worden overgeleverd. [1]) Welk geval echter de volgende bepalingen betreffen, is uit den tekst niet duidelijk. Er is sprake van iemand die in rechte verschenen is voor den rechter of in rechte wordt aangesproken, en van een „jus contingens judicem contra ipsum." De rechter kon hem dan driewerf aanmanen borgen te stellen. Zeide hij niet in staat te zijn borgen te geven, dan verbeurde hij geen gerechtsboete (nihil de bannis). Maar zweeg hij en stelde hij geene borgen, dan werd hij bij den bode in gijzeling gesteld, en deze was verplicht hem in verzekerde bewaring en ter beschikking van den rechter te houden. Eene tweede bepaling beperkt die verplichting om borg te stellen tot het geval dat de poorter niet zooveel goed naar poortersrecht binnen de poorte bezat als het „jus contingens judicem" bedroeg. [2]) Welk geval hier bedoeld wordt, is onzeker, maar waarschijnlijk is alleen sprake van eene vordering door den schout tegen iemand ingesteld in zake van breuken. [3]) In de keuren van Broek vindt men een paar be-

---

1) Med. 20. Verg. I. 57 § 45; B. 13. — Of I. 75 § 31 aan deze bepaling is ontleend, is twijfelachtig. In allen gevalle is ze dan zeer veranderd.

2) Med. 21, 22. Verg. I. 58 § 46—48; 75 § 30; 113 § 29.

3) De vertalingen en latere handvesten geven geen nader licht. Ze zijn of letterlijk „iets rechts dat den rechter toebehoert", of zoo vrij dat twijfelachtig is of de vertaler wel precies wist wat het beteekende. Het „jus contingens judicem" komt ook in Med. 35

Digitized by Google

palingen, die misschien hetzelfde geval betreffen. Hij die verwonnen was met recht of onder vonnisse gekomen, moest inleggen als hij geene borgen stelde of vrij goed binnen den ban der stad aanwees waarop het verschuldigde te verhalen was. De eerste bepaling is beperkt tot lieden van buiten, de tweede tot poorters die van des heeren wege worden aangesproken. [1]) Of met die lieden van buiten gasten zijn bedoeld of landpoorters, is onzeker, maar het verdient opmerking dat Med. 21 blijkens het opschrift in de latere handvest van Barsingerhorn tot gasten zou zijn beperkt geweest. [2]) Het duidelijkste is nog eene keur van Hoorn die over het recht der landpoorters handelt, maar telkens opmerkt dat het geheel gelijk was aan dat der inwonende poorters. Ze is belangrijk omdat ze niet eene vervolging van des heeren wege, maar eene gewone klage om schuld betreft. Werd de verweerder verwonnen, dan zou men hem panden aan zijn lijf en gebieden in te leggen. Gehoorzaamde hij niet, en betaalde hij evenmin noch wees hij vrij goed aan, waarop men het verschuldigde kon verhalen, dan verbeurde hij de gewone boete op het niet voldoen aan het gebod om in te leggen [3]). Van borgstelling of van gijzeling bij den bode is hierbij echter geen sprake, zoodat het mogelijk is dat deze plaats niet de zekerheidsstelling na de veroordeeling, maar de executie betreft [4]). Waarschijnlijk had de procedure zich langzamerhand gewijzigd, was met name de gijzeling bij den bode voor poorters vervangen door een gebod om in te leggen, maar kon men daarvan op verschillende wijze verschoond blijven. In de eerste plaats kon men dadelijk betalen, of wel men kon

---

voor, en is daar iets dat met geweld uit den rechte kan worden gehaald of overgebracht, waarop een verbeurte van 15 ℔ ten behoeve van den rechter stond. In de Delftsche handvest van 1246 komen deze bepalingen eenigszins anders voor en leest men: „Si quis.. emendam erga villicum demeruerit", zoodat daar de beperking tot breuken uitdrukkelijk is gesteld. Zie ook de Holl. vertaling § 30 en 31 bij van Mieris I. bl. 133, 134.

1) G. 36, 40.

2) I. 58 § 46.

3) H. 77.

4) Hetzelfde geldt van B. 33: So wie verwonnen wort van schoude, die sal vry panden off maexel wyse nadat recht gevallen is, off hy sal inleggen. Ende gaet hy uut, eer hy gewesen heeft als recht is, sonder oerloff, die verbeurt V ℔, behoudelyken dat hy een weet heeft van den boden sdach te voren. — Die wete herinnert aan de aanzegging der panding in het pandingsproces, maar was misschien een gevolg van veranderde procedure, die ten gevolge had dat de verweerder niet altijd bij het wijzen van het vonnis tegenwoordig was.

Digitized by Google

borgstellen. Dit laatste was weder onnoodig als men voldoende gegoed was, zoodat geen vrees bestond dat de schuld niet zou zijn te verhalen bij executie op het goed; en bestond twijfel omtrent die gegoedheid, dan moest men vrij goed wijzen, dat is bepaald voor executie vatbaar goed noemen, dat dan tengevolge van die formeele aanwijzing beschouwd werd onder conservatoir pandbeslag in handen van den schuldenaar te zijn.

Leveren de Westfriesche rechten ten opzichte van de middelen tot bewaring van recht slechts zeer onvolledige en onduidelijke berichten, anders is het gesteld met de executie zelve, het pandingsproces. Niet slechts vindt men tallooze verspreide bepalingen, maar verschillende vrij uitvoerige beschrijvingen van de geheele procedure, die ons haar duidelijk voorstellen. [1]) En met enkele verschillen is ze overal dezelfde. Als de termijn van 14 dagen na de veroordeeling was verstreken zonder dat de verweerder had voldaan, [2]) moest de eischer op een gewonen rechtsdag voor de vierschaar komen, en den schout pand vragen op den verweerder. In Hoorn moest dit op straffe van nietigheid in het schepenboek worden ingeschreven [3]). Volgens enkele plaatsen moest, [4]) volgens andere mocht de schuldeischer de panden noemen. [5]) Het verschil ligt misschien hierin dat de schuldeischer verplicht was te noemen datgene waaraan hij pandde, d. i. of hij begeerde te panden aan het lijf, of aan het tilbaar goed of aan een onroerend goed, maar ook bevoegd was de speciale voorwerpen waarop hij zijn recht begeerde uit te oefenen, te noemen. Uit de dingtaal blijkt trouwens dat dat noemen, waartoe de schuldeischer verplicht was, in zeer algemeene bewoordingen geschiedde. [6]) Denzelfden dag moest de schuldenaar een weet hebben, d. i. de panding aan hem beteekend worden. [7]) Die weet bevatte tevens eene oproeping ter vierschare, om te be-

---

1) H. n. k. 73—83; G. 54—62; Costumen van Westwoude II. bl. 358, en die van Sybekarspel bij van den Hoof, bl. 44 v. Zie bovendien de dingtaal nº. VIII, I. 162.

2) W. Costumen. Dit verviel natuurlijk waar buiten vonnis werd gepand.

3) H. 173, n. k. 73; W. Cost. § 2; Dingtaal I. 162; Sy. Costumen.

4) H. n k. 75; E. 109; G. 168, 205; Sy. 63.

5) H. 179.

6) I. 162: Ic wijs pand an sijn tilber goet ende an sijn coyen, an sijn spec, an sijn deysen; ist niet vry, soe wijs ic pand an sijn lijf, of hy vry hem mit vrien goed.

7) H. 97, 173, n. k. 74; G. 56; W. Cost. § 2; B. 33.

Digitized by Google

talen, vrij goed te wijzen of zijn weer te doen. Op enkele plaatsen was dit eene oproeping tot den volgenden dag, [1]) op andere tot den naasten rechtsdag of op een anderen korten termijn [2]).

Verscheen de schuldenaar niet, dan had hij zijn keer verloren, en waren de panden verstaan of verloren. Met andere woorden het beslag was dan van waarde en de schuldenaar kon geen verdere verwering doen. [3]) Verscheen hij daarentegen, dan kon hij keer doen of daartoe een weerdag bekomen. Volgens enkele bepalingen schijnt die keer of verweering dadelijk te hebben moeten geschieden. [4]) In Hoorn daarentegen kon men een weerdag begeeren, dat is uitstel vragen voor het doen van keer. Hierop heeft waarschijnlijk betrekking de herhaaldelijk vermelde termijn van 14 dagen, die alleen werd verleend als de schuldenaar voldoende borgtocht stelde. [5]) Zoowel voor onrechte panding als voor onrechte keer was eene boete verbeurd. [6]).

Zooals we zagen, moest de klager of schuldeischer de panden noemen. Men vindt echter, vooral in de keuren van Broek, verschillende bepalingen betreffende het geval dat de schuldenaar panden wijst. [7]) De gevallen waarin dit geschiedde, zijn niet nader aangeduid, behalve daar waar melding wordt gemaakt van het zich vrijen met vrij goed, dat is het vrijwillig aanwijzen of leveren van onbezwaard eigen goed, ten einde zich voor lijfsdwang te vrijwaren. De bepalingen zijn

---

1) G. 39; B. 33. Dingtaal: overdwarsnacht. Evenzoo I. 97 § 5; 117 § 7.

2) H. 97, 173: binnen den derden daghe voer dat eerste gastrecht; H. n. k. 74: ten naesten rechtdaghe. W. Cost. § 2. Volgens H. 135 zoude het weder binnen den derden dag na de panding zijn geweest. Misschien is bedoeld dat men op het eerste gastrecht moest verschijnen, of, zoo dit langer duurde, binnen den derden dag.

3) H. 97, n. k. 74.

4) Zie noot 1. Volgens Sy. 105 had men van verleden schuld, boeten en breuken niet meer keers dan zijn panddag. Ook volgens W. Cost. § 3 werd denzelfden dag over de al of niet van waarde verklaring beslist.

5) H. 179—181, n. k. 77. Volgens de eerste bepalingen mocht de schuldenaar in bepaalde gevallen zich alleen verweren of zijn keer doen met penningen. Ik vermoed dat die termijn ook verleend werd als een laatste uitstel van betaling, en dat men dus in de gevallen van H. 179—181 zijne eigenlijke verwering dadelijk moest doen, alleen voor de betaling uitstel bekwam. Andere verwering was dus niet meer ontvankelijk. De termijn van 14 dagen na den dag van keer verleend om alsnog door vrijwillige betaling de schatting te voorkomen, was elders van rechtswège gegeven. Zie W. Cost. § 3 en 4, en Sy. Costumen.

6) H. 135, n. k. 76; S. 56 en 57*a* Sy. 61; Hw. 66, 67.

7) G. 54 volg.

Digitized by Google

echter van belang, omdat ze een soort van rangorde aangeven. Men mocht geen goed wijzen buiten den ban, als men er voldoende binnen den ban had, geen goed buitendijks als men er binnendijks had [1]). En in zake van breuken ging tilbaar goed boven land [2]). Eindelijk mocht men geen pand wijzen aan zich zelven, als men voldoende goed binnen den ban had [3]), wat schijnt aan te duiden dat men niet mocht aanbieden in te leggen. Uitpoorters die buiten de bebouwde kom woonden, moesten de tilbare goederen waaraan ze gepand waren, brengen hetzij voor den rooster (van de kerk) binnen den ban waarin ze woonden, hetzij ter gekozen woonplaats [4]). Een gast die een poorter deed panden, moest domicilie kiezen ten raadhuize [5]).

Het aanwijzen van panden in de bepaalde volgorde was door boete verzekerd. Hierop hebben dus waarschijnlijk ook betrekking de plaatsen die spreken van het wijzen van onrechte panden, dat omschreven wordt als het „vallen van den eenen pande opten anderen" of het daarvan „ofgewiset" worden [6]). Daaronder viel ook het wijzen van onvrije goederen. [7]) Wie beweerde geene vrije goederen te bezitten, moest binnen een hem te stellen termijn bewijzen door getuigen of schepenbrieven [8]), en beweerde men dat eenig gepand goed aan een ander toebehoorde, dan moest de beweerde eigenaar dit met twee getuigen en zijn eigen eed bewijzen [9]).

Na de panding en de van waardeverklaring daarvan had de gepande nog een termijn om vrijwillig te betalen. Volgens de costumen van Westwoude was die termijn 14 dagen, en waarschijnlijk was dit de gewone termijn [10]). Was ook deze termijn verstreken, dan kon de schuldeischer schatting vragen en

---

1) G. 54.

2) G. 57. Evenzoo in Hoorn en Westwoude voor schulden tot een bedrag van 5 schilden of minder. H. 62; W. 101. Verg. ook H. 181. Duister is E. 109. In geval men gepand werd ter zake van breuken van 3 ℔ of daarboven, mocht men dat werpen, en na zes weken uitleggen en winnen als kusten. Ik vermoed dat dit eene aanwijzing van onroerend goed betreft.

3) G. 55.

4) G. 58. Verg. G. 28; H. 77, 97.

5) Zoo versta ik G. 61. Het kan echter ook betreffen een gast die gepand wordt.

6) Wi. 27; B. 59.

7) Verg. van Santen, Priv. van Kennemerland p. 188.

8) G. 60.

9) Sy. 62.

10) W. Cost. § 3 en 4. Verg. H. n k. 77.

Digitized by Google

moest deze geschieden Ze werd op tweederlei wijze gedaan, bij de gemeene schatting of bij eene bijzondere. De eerste komt alleen in Enkhuizen en Grootebroek voor, en werd zes malen 's jaars op bepaalde dagen gehouden. Ze was meer bijzonder bestemd voor zaken van schuld en schade, niet voor zaken van breuken en van berekend schot [1]). Wel werd ook voor schot gemeene schatting gehouden, maar deze had afzonderlijk plaats, wanneer men rondging om het schot te innen [2]). Die gemeene schatting moest vooraf in de kerken worden aangekondigd [3]). Op den bepaalden dag ging het gerecht uit en toog langs de straten en wegen, telkens als men voorbij een huis kwam waar schatting begeerd was, stilhoudende en de schatting verrichtende [4]). De gemeene schatting moest denzelfden dag beginnen en eindigen en zonder staking worden voortgezet, tenzij men op dien dag niet klaar kwam, in welk geval de schatting op den volgenden dag, zondagen en groote heilige dagen niet medegerekend, moest worden voortgezet.

Naast de gemeene schatting had men bovendien de bijzondere. Het eenige verschil dat ik vond vermeld, is dat in het laatste geval kosten te betalen waren, die bij de gemeene schatting vervielen [5]). Bij bijzondere panding toch moest de geëxcuteerde aan het gerecht voor zijn gang kosten betalen, die verschuldigd waren als het gerecht tot aan zijn voordeur kwam of derwaarts op weg was [6]). De schatting zelve geschiedde trouwens op dezelfde wijze [7]). De schout en het gerecht bleven voor de voordeur, terwijl de bode en de schoutsdienaars het goed uit het huis op straat brachten, waar het dan werd getaxeerd en tot het bedrag van hoofdsom en kosten [8]), vermeerderd met een derde, de helft, soms ook een gelijk bedrag,

---

1) E. 114; G. 62, 205.

2) W. 69. Ze had ook plaats door raden, niet door het gerecht.

3) E. 114; G. 59. Verg. G. 62.

4) Was een schuldenaar tijdens de schatting „over zee of over sandt", dan werd hem zijn keer gewezen in dat eerste buurrecht na zijn terugkomst, d. i. de schatting uitgesteld, behalve als de klager tuig van schepenen had. E. 45.

5) G. 206.

6) E. 101; G. 206.

7) In Sybekarspel gingen de schout en het gerecht niet naar de woning, maar werd de bode gezonden om de panden te halen. Sy. 107; Costumen bij van den Hoof bl. 45. Slechts in geval van verzet ging het gerecht.

8) De kosten moesten door den executant worden voorgeschoten. H. n. k. 81; S. 57; Sy. 58; W. 118; I. 117 § 7.

Digitized by Google

aan den executant toegewezen, die ze als zijn eigen goed in bezit nam [1]), en desverkiezende ten zijnen koste daarvan een schatbrief of schriftelijk bewijs kon bekomen [2]). Had de geexcuteerde geen voldoend goed, dan werden de borgen, zoo deze gesteld waren, geëxcuteerd, en had hij ook deze niet, dan werd hij geschat aan zijn lijf en in gijzeling gesteld totdat hij den executant had voldaan [3])

De onteigening der panden geschiedde echter niet altijd door overdracht aan den executant. Het zoogenaamde pandrecht van maaksel, in Kennemerland zeer gebruikelijk [4]), komt ook in enkele streken van Westfriesland voor. In de rechten van Hoorn, Enkhuizen en Grootebroek vindt men er geene melding van gemaakt, alleen in Schellinkhout, Sybecarspel, Hoogwoude, Abbekerk en Burghorn [5]). Voor zooveel de executie betreft, bestond het verschil hierin, dat de panden niet werden overgeleverd aan den executant, maar door den schout ten overstaan van schepenen geveild, en de executant uit de opbrengst werd voldaan. Er was echter vermoedelijk voordeel voor den geëxecuteerde aan verbonden boven pandrecht, waarschijnlijk dit dat de executant alleen het bedrag van het hem verschuldigde met de kosten bekwam, terwijl bij schatting deze waarschijnlijk in den regel zoo laag mogelijk geschiedde, en de executant bovendien een bedrag aan goed boven het bedrag van het hem verschuldigde bekwam. Over het algemeen toch schijnt de schuldenaar de keuze te hebben gehad of hij pand of maaksel zou wijzen [6]), en ook buiten executie een contract met maaksel te hebben kunnen aangaan, in welk geval, evenzeer als bij wilcoer, de uitvoering der verbintenis

---

1) H. n. k. 79; S. 57; I. 162. De verdubbeling had met name zeer veel plaats als de schout executant was. Bekend is o. a. het tweeschat in geld of vierschat in panden, waarmede geïnd werd het geld, uitgelegd aan de aannemers van onderhoudswerken door de onderhoudsplichtigen verzuimd.

2) H. n. k. 82.

3) H. n. k. 77, 78.

4) Zie de dingtalen van pandrecht van maexel, en die van willekeur en maexel, bij van Santen, Priv. v. Kenn. bl. 199, 206. Vérg. nog bl. 188 en 196.

5) S. 57 *a*; Sy. 61, 62, 104; Hw. 69; A. 50; B. 29, 30, 33, 48, 60, 71, 72, 74 Ongelukkig zijn verscheidene dier bepalingen duister.

6) B. 33. Ook schijnt de boete op het in het onrecht vallen van maaksel soms hooger te zijn geweest, 5 schell. in plaats van 3, zooals bij gewoon pand. Zie Sy. 61; B. 33, 71, 74; contra S. 57 *a*; Hw. 69; B. 48.

Digitized by Google

bij meer parate executie kon geschieden [1]). Maaksel kon bovendien ten behoeve van meerdere schuldeischers worden gegeven of genomen, en in dat geval ging de oudere voor den jongere, maar kon deze in de plaats des ouderen treden door hem uit te koopen [2]).

Maaksel kon ook worden gegeven of genomen op onroerend goed [3]). Panding aan onroerend goed vindt men overigens wel vermeld, maar niet beschreven [4]). De wijze van procedeeren daarbij wordt niet verder aangegeven. Volgens de gewone wijze zou evenzeer overdracht hebben moeten geschieden door het gerecht, dat den schuldenaar uit, den schuldeischer in het onroerende goed wees. Er wordt echter niet van gesproken. Slechts een paar plaatsen hebben misschien hierop betrekking, te weten het wijzen van maaksel in het gading, alsmede eene keur van Enkhuizen. Was eene breuke van 3 ℔ of daarboven verschenen en gepand, dan mocht men werpen, en zes weken nadat het geworpen was, uitleggen en winnen als men custen deed [5]). Beteekent werpen het aanwijzen van onroerend goed, dan laat zich de gelijkstelling met custen verklaren. Het verschuldigde werd dan beschouwd als ware het op gelijke wijze als custen op het onroerend goed gevestigd.

De executie door panding was nog door verschillende boeten verzekerd. Behalve de gewone gerechtsboeten voor klager of verweerder die in het onrecht viel, of voor onrechte keer of onrechte aanwijzing van panden, vindt men zware boeten bedreigd tegen de leden van het gerecht, die weigerden bij de schatting tegenwoordig te zijn of zich voor den afloop verwijderden [6]), alsmede tegen hen die zich met geweld tegen de executie verzetteden [7]). Ten opzichte van onvermogenden was het laatste hulpmiddel lijfsdwang, maar voor breuken ziet

---

1) Sy. 104: Item soe sal men Sinte Cornelis scult inwinnen als wilcoer ende maexel. Verg. van Santen, bl. 206. — Verg. ook B. 29, 30.

2) B. 72.

3) Sy. 61: van lantscot ende van tilscot mach men *maken* van dat goet daer dat of roert. Ook het wijzen van maexel in het gading schijnt op onroerend goed te duiden. B. 74

4) H. 180 (de daar bedoelde pachten schijnen erfpachten of oudeigen te zijn geweest, renten op onroerend goed gevestigd); G. 57; W. 101.

5) B. 74; E. 109.

6) H. n. k. 80; E. 114.

7) H. n. k. 83; Hw. 55; A. 50.

Digitized by Google

men deze in vele gevallen vervangen door andere straffen, vervangende straffen.

In zekeren zin vindt men zulke vervangende straffen reeds verborgen in de oude strafbepalingen ten opzichte van het lossen van den hals, van de hand en dergelijke. De bepaling b.v. dat iemand de hand verliest of een bepaalde boete zal betalen, of omgekeerd in een bepaalde boete vervalt of de hand zal verliezen [1]) of zijn poortrecht, was, evenmin als het ballingwijzen op zijn beste hand voor hem die vluchtte zonder den heer zijn breuke en den gekwetste zijn smarte en meesterloon te betalen [2]), eene eigenlijke alternatieve straf. De geldstraf was daarbij de eigenlijke straf, het andere eene vervangende straf, in geval van onwil of onvermogen voor de geldstraf in de plaats tredende. Hetzelfde was het geval met de bekende straf van het dragen van den steen voor kijvende vrouwen [3]). Meerdere dergelijke vervangende straffen vindt men in de Westfriesche rechten, als het ruimen van de stad of verbanning uit de stad voor een bepaalden tijd [4]), het verhalen met den ban of aan den bloede [5]), aan den live [6]), het op de kaak staan [7]), de verbeurte van het overste kleed [8]). Subsidiaire gevangenisstraf daarentegen, elders in de middeleeuwen nu en dan voorkomende, vond ik niet vermeld.

XII.

Behalve de administratie der justitie, die in het breede was te bespreken, omdat ze ook tot de bespreking der procedure aanleiding geeft, vindt men ook omtrent de andere takken van bestuur of administratie min of meer talrijke berichten, waarvan hier slechts een kort overzicht kan worden gegeven.

---

1) Zie bv. Med. 14, 15.

2) H. 40, n. k. 60.

3) H. 25 en de daar aangegeven paralelle plaatsen, voorts H. n. k. 58. In Burghorn vervangen door het twee uren staan aan Roelant op een rechtsdag. B. 4.

4) H. n. k. 3.

5) S. n. k. 12; I. 130 § 57; 131 § 60.

6) H. 23 en de paralelle plaatsen, voorts W. 120, 126, 128, 130.

7) I. 126 § 41; H. n. k. 305; B. 4.

8) H. n. k. 232, 293; W. 130.

Digitized by Google

In vele opzichten zijn ze zeer onvolledig, terwijl de aanvulling uit berichten die elders worden aangetroffen, buiten het bestek dezer inleiding valt, voorzoover ze niet tot opheldering onmisbaar is. Zoo vindt men met name in de reeds meermalen vermelde Informacie omtrent de financien, bijzonder de inkomsten en uitgaven van al de steden en dorpen van Westfriesland, alsmede betreffende den economischen toestand, handel, en nijverheid en landbouw, zulke breedvoerige berichten, dat die van onze bronnen slechts als aanvulling daarvan waarde hebben. Wat de Westfriesche rechten voor de kennis der administratie leveren, laat zich het best onder enkele algemeene rubrieken brengen.

1°. *Krijgswezen.* Dienaangaande vindt men weinig berichten. In de handvest van Medemblik was de heervaartplicht jegens den graaf bepaald, en gelijke bepaling vindt men in de latere handvesten. [1]) De poorters waren echter evenzoo verplicht tot verdediging der stad of van medepoorters gewapend op te treden [2]). In de keuren vindt men straffen op verzuim der heervaartplicht [3]), alsmede bepalingen op de verplichting tot het houden van wapenen, verschillend naar het vermogen [4]). Over het kiezen van de manschappen die ter heervaart zouden trekken, vindt men in het Westerbaljuwschap, vóór de verheffing der steden aldaar, bepaald dat ze in elk dorp door den schout met vier goede en vroede mannen zouden worden gekozen [5]). Hoe de keus in de steden geschiedde, vindt men echter niet bepaald.

2°. *Waarschappen.* Wanneer eene stad zaken elders te verhandelen had of hare belangen bij den graaf had voor te staan, werden afgevaardigden gezonden, die in Westfriesland waarschappen werden genoemd, en op stadskosten reisden. In al de handvesten van het Westerbaljuwschap vindt men de bepaling dat ze door schepenen bij meerderheid van stemmen moesten worden gekozen [6]), in Schagen alleen door

---

1) Med. 62; I. 35 § 10; 38 § 11; 40 § 10; 43 § 10; 105 slot. Medemblik moest 30 man leveren, een getal dat later werd gewijzigd. Zie de interessante mededeeling der 6000 mannen van oorloge, achter de Informacie bl. 627 volg.

2) Med. 3; I. 51 § 23; H. 37, n. k. 6; E. 54; G. 78.

3) H. 26, 67; E. 22; G. 66; S. 31; Sy. 81; W. 28; Hw. 17; Wi. 54; A. 21.

4) H. n. k. 223, 249; E. 125, 159, 160.

5) I. 135 § 4.

6) I. 35 § 7; 39 § 7; 42 § 8; 49 § 13; 69 § 9; 84 § 5; 112 § 8. Evenzoo in Broek. G. 69.

Digitized by Google

raden [1]). Wie als zoodanig was aangewezen, was verplicht te reizen, en na terugkomst dadelijk zijne declaratie in te leveren [2]).

3°. *Financiën.* Het financiëel beheer was in handen van de raden of burgemeesters, die met het innen der ontvangsten en het betalen der uitgaven meer speciaal waren belast [3]).

Een hoofdrol als bron van inkomst speelde het schot, waarover reeds is gesproken [4]). Behoudens enkele ontvangsten van minder belang was het schot zelfs de eenige bron, overal behalve in de oude stad van Hoorn, waar het gedurende eenige jaren zelfs in het geheel niet werd geheven. Omtrent het jaar 1500 waren aldaar de accijnsen ingevoerd, die het heffen van schot vervingen, totdat de nood der tijden dwong de twee vormen van belasting in 1552 te vereenigen [5]). Men vindt vermeld accijnsen op wijnen en bieren, op brandewijn, op azijn, op zout en op koorn [6]). In de dorpen der jurisdictie van Hoorn werd daarentegen geen accijns geheven, maar voortdurend schot betaald.

Bij het schot kwamen drie verschillende administratieve handelingen voor: het pachten, d. i. het schatten van het vermogen van iemand met de inschrijving in het schotboek, het rekenen of het omslaan en het innen. Het laatste geschiedde, overal waar men raden of burgemeesters had, door deze [7]).

---

1) I. 37 § 4.

2) Voor Hoogwoude althans bepaald I. 87 § 20. Zie nog W. 65; alsmede hierboven bl. LIII noot 2 en 3.

3) Verg. hierboven bl. LX, LXIII. Alleen in Hoorn treft men na 1514 een tresorier aan. Zie over hem bl. LXXI.

4) Bl. XLVIII volg.

5) Blijkens de Informacie, bl. 81 en 84, had men in lange bij de schotponden geen omslag gedaan, daar men accijnsen hief, en waren die accijnsen omtrent 14 jaren opgesteld. Het oudste bericht omtrent accijnsen in de keurboeken vindt men in eene keur van 1502, H. 219. In het nieuwe keurboek van 1528 vindt men geenerlei melding van het schot, en ook later eerst in 1552 een vijftal bepalingen, die blijkbaar op eene nieuwe invoering betrekking hebben. H. n. k. 287—291.

6) H. 219, n. k. 111, 112, 245, 261, 264, 265, 282, 283. De Informacie, bl. 83, 84, vermeldt bovendien den accijns op ossen, koeien, varkens en schapen, op turf en brandhout, lakens en wol. Die op brandewijn en azijn is niet vermeld. De eenige andere bepaling omtrent accijns is het verbod om accijns op vee te heffen in de dorpen, in 1415 met Alkmaar vereenigd. I. 44 § 4.

7) I. 37 § 3; H. 53, 58, 102; G. 64; S. 13, 46; Sy. 59, 67; W. 42, 55; Wi. 19; A. 29, 45. In Sy. 59 wordt gesproken van „raden mit twee scepenen". De bijtrekking van schepenen betrof waarschijnlijk niet het gaderen of innen van het schot, maar het panden van onwilligen. In Westwoude gingen daartoe de raden 8 dagen later op nieuw rond en nu met twee schepenen. Zie de variant van W. 55 op Sy. 59 noot 4 en 5.

Digitized by Google

In Abbekerk werd het schot in die dorpen waaruit geen burgemeester werd gekozen, gegaderd door een daaruit gekozen schepen, [1]) in de dorpen in de jurisdictie van Hoorn en Medemblik door de vredemakers. [2]) In Hoogwoude dat bij de herkrijging van poortrecht geen raden had bekomen, werden deze vervangen door schotvangers. [3]) In de steden van het Westerbaljuwschap waren, behalve in Schagen, ook geen raden, en hoe het innen daar geschiedde, wordt niet vermeld. Waarschijnlijk was het de taak van schepenen, [4]) of van gekozenen uit de rijksten. Deze laatsten speelden aldaar een rol bij het pachten en rekenen. Dit was opgedragen aan schepenen, in Schagen aan raden en schepenen, die zich dan elk een van de rijksten toevoegden. [5]) In de andere steden schijnt het rekenen van het schot te zijn geschied door de raden met schepenen en hetzij den rijkdom, hetzij de buren of poorters die er bijkwamen. [6]) De dag waarop men rekenen zou, werd mitsdien vooraf in de kerk afgekondigd. [7]) Omtrent het pachten vindt men slechts enkele berichten, die verschillen. In Schellinkhout geschiedde het volgens de handvest van 1452 door een burgemeester en twee schepenen, in Sybekarspel door het gerecht, [8]) terwijl men later in Medemblik beëedigde schatmeesters aantreft, die echter eenvoudig schijnen bestaan te hebben uit een der burgemeesters en twee der schepenen daartoe gecommitteerd. [9])

Men vindt twee soorten van schot onderscheiden en nevens elkander genoemd. Dat verschil wordt uitgedrukt als pondschot en landschot, [10]) schellingschot en landschot, [11]) pond-

---

1) A. 26.

2) H. n. k. 318; I. 18 § 4; 21 § 5.

3) I. 83 § 1; 90 § 2; Hw. 54, 71.

4) Zie de analogien I. 18 § 4; A. 26.

5) I. 35 § 6; 36 § 2; 39 § 6; 42 § 7; 49 § 11; 69 § 7; 83 § 1; 84 § 4; 103 § 29; 112 § 7. In Hoogwoude en Burghorn werkte ook de schout mede. I. 124 § 37; Hw. 41. Zie de variant op Sy. 59 noot 2.

6) H. 58; E. 68; Sy. 59 (hier worden de raden niet vermeld); W. 55; Wi. 57. In de buitendistrikten van Hoorn, althans in de Veenhoop, door de vredemakers. I. 21 § 5.

7) Sy. 59; W. 55; Hw. 41.

8) I. 27 § 5; Sy. 95.

9) Informacië bl. 105. De daar bij name genoemde schatmeesters worden op bl. 104 genoemd onder de burgemeesters en schepenen.

10) H. n. k. 318; W. 131; A. 28.

11) A. 45.

Digitized by Google

schot en morgenschot, [1]) pondschot en geersengeld, [2]) tilschot en landschot, [3]) terwijl men herhaaldelijk alleen melding vindt gemaakt van landschot. [4]) Dat deze verschillende uitdrukkingen dezelfde onderscheiding betreffen, is duidelijk uit het afwisselende gebruik in enkele keurboeken. In Schellinkhout schijnen de woorden pondschot en morgenschot de gebruikelijke te zijn geweest, en bij het overnemen van een der Schellinkhoutsche keuren behield men die woorden ook in Sybekarspel en Westwoude, niettegenstaande men daar in oorspronkelijke keuren van tilschot en landschot, pondschot en landschot vindt gesproken. In Abbekerk waar nog in 1488 het schot bij schotponden werd gerekend, maar later ten gevolge der verarming bij schellingen, [5]) vindt men in de oudere keuren van pondschot, in die van 1553 van schellingschot gesproken. De geerse of gaerse was een landmaat, een derde van een morgen, die blijkens de Informacie in Geestmerambacht en in Nijedorperambacht en in Winkel bekend was, zoodat geersengeld hetzelfde is als morgengeld of morgenschot, berekend niet naar het morgen maar naar een onderdeel van het morgen. Opmerking verdient dat de onderscheiding in de Hoornsche keurboeken alleen voorkomt in eene keur betreffende de dorpen der jurisdictie, in Grootebroek alleen van landschot sprake is waar vermeld wordt de verplichting van lieden van buiten die binnen den ban land bezaten, om in dat schot bij te dragen, terwijl in de Informacie wel herhaaldelijk van landschot wordt gesproken, maar niet van pondschot of tilschot. Dit laatste is dan ook blijkbaar niets anders dan het gewone schot, dat over de schotponden werd omgeslagen, eene belasting op het geheele vermogen, roerend en onroerend. Hoewel het woord tilschot aan eene belasting op tilbare, roerende goederen zou kunnen doen denken, is daaraan die zin niet te hechten, daar weinig aannemelijk is dat in Sybekarspel en Hoogwoude de gemeene onkosten alleen door een belasting op het roerend vermogen zouden zijn gedekt,

---

1) S. 13 en 14, 45; Sy. 60; W. 41.
2) Wi. 17.
3) Sy. 59, 61; Hw. 41.
4) G. 68; W. 69; A. 26, 27, 29, 46.
5) Zie hierboven bl. L.
6) Informacie bl. 142, 148.

Digitized by Google

en de huizen of bebouwde eigendommen onbelast zijn gebleven. Landschot toch was ook blijkens de Informacie een omslag gedaan over het morgen, dus over de onbebouwde eigendommen, en strekte tot het dekken van uitgaven die meer speciaal die eigendommen betroffen. De naam zelve schijnt echter geen gestreng bepaalde te zijn geweest. In Grootebroek verstond men daaronder sluisgeld, molengeld, 't Honsbosch (d. i. de bijdrage tot onderhoud van de Hontbossche dijken, die overal in Westfriesland werd betaald), maar daarentegen niet de gewone gelden tot onderhoud van het stuk zeedijk dat ten laste van Grootebroek kwam, niettegenstaande ook dit over het morgen werd omgeslagen [1]). In Hoogwoude en elders daarentegen werd het landschot weder van die ongelden onderscheiden [2]), en ook in het keurboek van Abbekerk wordt het Hondsboschgeld naast het landschot genoemd. [3]) Het verschil tusschen de twee soorten van belasting komt het duidelijkste uit in Westwoude, waar de beden en ommeslagen werden gegaderd en omgeslagen op de schotponden, maar de renten, waarmede Westwoude was belast, werden omgeslagen over de morgentalen, „overmits dat die spruyten uyt saycke van der dijckaetge, behalve de oude rente van de 10 Rh. gl., die wert upte ponden ommegeslagen." [4])

Onder de inkomsten worden nog hier en daar vermeld het aandeel der stad in de boeten en breuken [5]), pacht of huur van stedelijke eigendommen [6]) of rechten, zooals de tienden, ten eeuwigen dage van den graaf gepacht [7]), den molen [8]), waaghuur [9]), en dergelijke. Evenzoo wordt van de stads reede renten gesproken als van eene inkomst. [10])

Van de uitgaven vindt men geene bijzondere melding ge-

---

1) Informacie, 108, 109.
2) Informacie, 123. Verg. ook 90, 92.
3) A. 45.
4) Informacie, 127.
5) E. 62, G. 225; W. 68; voorts passim in bijzondere keuren. In Sybekarspel schijnt de stad geen aandeel te hebben gehad. Sy. 55. Verg. S. n. k. 24.
6) S. 4.
7) I. 25 § 2. Verg. van Mieris III. 772.
8) H. n. k. 264.
9) H. 101, n. k. 294. Verg. E. 36; G. 93, 108, 109; S. 1, 2.
10) S. 4.

Digitized by Google

maakt, uitgezonderd hier en daar van de verplichting om bede te betalen, van vergoedingen, door de stad in geval van brand verleend wegens schade bij of ter wille van het blusschen [1]), voorts van afkoop van het haardstedegeld na den opstand van 1426 opgelegd. [2]) Op dit punt vindt men in de Informacie talrijke inlichtingen, die ik ter zijde laat. Slechts één bron van uitgave, die blijkens de Informacie een vrij grooten omvang had verkregen in enkele plaatsen, wordt zijdelings vermeld, de geldleeningen. De zware bijdragen in buitengewone beden, door de steden bewilligd en over de steden omgeslagen, werden meer en meer uit leeningen gevonden, door verkoop van erfrenten, losrenten of lijfrenten. Maar bovendien was zoodanige leening dikwijls noodig voor buitengewone openbare werken, die kwalijk door gewone omslagen konden worden bekostigd. Waarschijnlijk heeft hierop betrekking het verbod aan de raden, reeds in de oudste keuren van Hoorn voorkomende, om geld te leenen van eenigen poorter buiten medewerking van schepenen en rijkdom. [3]) Opmerking verdient voorts de bepaling in de handvesten van het Westerbaljuwschap algemeen voorkomende, dat men geen poorter van 's heeren wege gebieden zou geld te leenen, en ook de poort niet zou verzetten, noch daarop geld leenen, noch lijfrenten daarop verkoopen. [4]) Niet alleen toch werden ten eigen behoeve leeningen gesloten, door het verkoopen van renten, maar op gelijke wijze werden dikwijls leeningen gesloten ten behoeve van den graaf. De stad verkocht dan renten en leende het kapitaal aan den graaf, terwijl de renten door de stad betaald, maar van de beden of andere inkomsten van den graaf werden afgehouden. Evenzoo was het leenen van geld op eene plaats of het verpanden van zoodanige plaats, d. i. van de heerlijkheid of van het schoutambt, door den graaf geene ongewone zaak [5]), en in den regel een bron van onaangenaamheden voor de plaats, zoodat vrijstelling daarvan te recht als een gewaardeerd voorrecht werd beschouwd.

---

1) H. 4, 131, n. k. 8; E. 139.
2) I. 105 § 37.
3) H. 58.
4) I. 34 § 3; 37 § 7; 39 § 3; 42 § 4; 48 § 9; 68 § 4; 103 § 27; 112 § 4; 128 § 49.
5) Dat het leenen van geld op het schoutambt geene onbekende zaak was in Westfriesland, is reeds vroeger vermeld. Zie bl. LIV noot 2.

Digitized by Google

Binnen een bepaalden tijd na hunne aftreding moesten de raden of burgemeesters rekening doen van hun beheer. Te Hoorn waar ze met Paschen aftraden, was aanvankelijk bepaald dat ze het vóór den laatsten der vier Pinksteren heilige dagen moesten doen. Later werd bepaald dat zij het den Zondag vóór Pinksteren moesten doen, en dat het den Zondag te voren in de kerk moest worden afgekondigd. [1]) Vóór Paschen moesten zij mitsdien het verschuldigde schot en vermoedelijk ook de andere inkomsten hebben geïnd, en het achterstallig geblevene op Beloken Paschen den schout overleveren, die er recht op moest doen vóór den dag der rekening, of het hun weder overleveren of het geld er voor opleggen. [2]) Wie iets van de stad te vorderen had, moest ook vóór Paschen met hen rekenen of had geen vordering meer tegen hen. Later werd ook dit verlengd tot binnen de week vóór de rekening. [3]) Gelijke bepalingen treft men elders met wijziging der termijnen, [4]) terwijl hier en daar bepaald was, dat ze in geval van verzuim op het raadhuis moesten inleggen en blijven totdat ze aan hunne verplichting voldaan hadden. [5]) In Hoorn had de rekening plaats in de kerk ten overstaan van den rijkdom, elders in het gerecht ten overstaan van schepenen en buren, die er bij kwamen. In Hoorn deden voorts mindere beambten, die onvangsten en uitgaven deden, rekening voor een burgemeester en twee schepenen, [6]) terwijl ten opzichte van de rekening van kerkvoogden of armenvoogden gelijksoortige bepalingen worden aangetroffen. [7])

4°. *Handel en nijverheid.* Het hoofdmiddel van bestaan was landbouw en veeteelt, maar daarnevens schijnt ook de zeevaart en de visscherij een groot aantal handen te hebben bezig gehouden. De grootnijverheid daarentegen was van gering belang. In Hoorn alleen schijnt eenigen tijd een bloeiende lakennering bestaan te hebben, en men vindt in de keur-

---

1) H. 92, n. k. 109.
2) H. 102, 103.
3) H. 104, n. k. 110, 111.
4) E. 76, 103; G. 65, 66 § 2; S. 46, 47; Sy. 67, 68; W. 42, 43; Wi. 19.
5) E. 103.
6) H. n. k. 92.
7) H. n. k. 92 j° 91; G. 132, 185; S. 52, n. k. 2; Sy. 83; W. 60; Hw. 40, 47; A. 22, 51; Wi. 25.

Digitized by Google

boeken talrijke bepalingen dienaangaande. [1]) Ook de brouwerij schijnt van geringe beteekenis te zijn geweest en alleen voor inlandsche consumtie, terwijl veel vreemd bier werd ingevoerd. [2]) Groothandel werd hoofdzakelijk in Hoorn en Enkhuizen gedreven, maar blijkens de Informacie vond men in bijna al de andere steden [3]) lieden die ter zeevaart of ter haringvangst of ter visscherij in het algemeen voeren, vermoedelijk voor reederijen van Hoorn en Enkhuizen, de eenige steden die in de Informacie worden opgegeven als zich te geneeren met reeden ter zee, oost ende west. [4]) Met uitzondering van enkele bepalingen betreffende de havenpolitie en het handelsrecht, vindt men omtrent die takken van welvaart weinig belangrijks in de bronnen. Talrijker daarentegen zijn de keuren betreffende de kleine industrie en den kleinen handel, vooral in Hoorn.

De zorg der overheid strekte zich in de eerste plaats uit tot bescherming der poorters. In beginsel gold de regel dat alleen poorters binnen de vrijheid eener stad ambacht en nering mochten drijven, met uitsluiting van gasten. [5]) Ten opzichte van ambacht vindt men eene uitzondering gemaakt voor ongehuwde ambachtsknechten. [6]) Winkel- en straatnering, handel in detail, was aan de gasten verboden, behalve op de marktdagen. Belangrijk op dit punt is de gildebrief in 1381 door de stedelijke regeering van Hoorn aan het gilde van St. Geertruid gegeven, en de breedere uitwerking die men daarvan in het oude keurboek vindt. [7]) Ze bevatten eene opgave van tal van waren, die beneden eene bepaalde hoeveelheid, buiten de marktdagen, door gasten niet mochten

---

1) H. 133, 190, 196, 201 v., n. k. 177—188, 255, 260. Het eenige spoor van eene lakennering elders vindt men in G. 220, 221. Tijdens de Informacie was er echter geene.

2) Vreemd bier dat over zee kwam, mocht in Hoorn worden ingevoerd en verkocht, geen inlandsch bier van elders. H. 214. Tot bevordering der brouwerijen schijnt vóór 1547 een premie voor het oprichten betaald te zijn. H. n. k. 265 § 2.

3) De eenige plaatsen waar uitsluitend landbouw en veeteelt als middelen van bestaan worden genoemd zijn Medemblik, Sybekarspel, Langendijk en Barsingerhorn.

4) Men vindt echter alleen opgave van de groote zeeschepen, maersschepen, niet van de visschersvaartuigen of haringschepen. Vreemd is het volstrekte stilzwijgen der bronnen over den haringhandel, die in de keurboeken van andere steden die de haringvangst uitoefenden, in den regel tot talrijke voorschriften aanleiding gaf.

5) H. 41, n. k. 121, 124; E. 57, 96.

6) H. n. k. 120.

7) H. 213, 148—159. Zie nog H. 41, 49, 50, n. k. 121, 240, 241; E. 96.

Digitized by Google

worden verkocht of gesleten. Uit enkele bepalingen zou men kunnen opmaken dat ze uitsluitend betroffen handel tusschen gasten onderling. Dit schijnt echter slechts voor enkele waren, zooals bier, het geval te zijn geweest. [1]) Deze uitsluiting betrof alleen z. g. doode waren, niet den handel in vee, die met eene geringe beperking, voorzooveel betreft gasten onderling, vrij was. [2]) Van doode waren had bovendien de poorter het recht van voorkeur bij den koop boven gasten, of het recht van samenkoop. [3])

Naast deze bepalingen vindt men vrij talrijke bepalingen, strekkende om te beletten het opkoopen buiten de markt, hetzij door het te gemoet varen der wagens of schuiten die ze aanvoerden, hetzij door opkoopen op de markt vóór een bepaald uur, hetzij door het platteland te bereizen om waren op te koopen; [4]) maar nog talrijker zijn de bepalingen blijkbaar strekkende tot wering van handelsbedrog of in het belang der openbare gezondheid. Wij vinden ook hier de gewone bepalingen tegen het slijten van bedorven vleesch of visch, [5]) tegen drankvervalsching, [6]) tegen het gebruik van valsche [7]) of van ongeijkte [8]) maten en gewichten, bier en wijnkannen, [9]) op het gewicht van het brood en van de boter, [10]) voorts bepalingen tot voorkoming van bedrog in de qualiteit van waren. [11])

Hoe groot reeds in de eerste helft der 16e eeuw het verkeer in Hoorn was, getuigt het bestaan van een vast dagelijksch beurtveer tusschen die stad en Amsterdam, in het voorjaar en den zomer zelfs twee malen daags, terwijl toch

---

1) H. 213, 150. Verg. H. 49, 50, 156.

2) H. 41, 42.

3) H. 148, 213, n. k. 140, 141.

4) H. 83, 116, 118, n. k. 135 volg., 274, 276, 285, 299; E. 134. Wellicht behooren hiertoe ook H. 142*a* en 144, waarvan de strekking mij niet duidelijk is, evenmin als van het verbod om rammen te verkoopen, H. 119, of de verplichting om koeien ter markt te brengen, G. 178.

5) H. 56, n. k. 148—150, 270—273, 275.

6) H. 34, n. k. 146; E. 38.

7) Med. 33; I. 61 § 60; 79 § 43; 114 § 42; B. 38.

8) H. 110, 127, 189, n. k. 125—128, 130, 131, 244, 279; E. 161; S. 10, 11; Sy. 17, 18; W. 15, 16: Hw. 11; Wi. 38, 39; A. 5, 6; B. 38.

9) Med. 32; I. 61 § 59; 88 § 1, 2; H. 111, 177, 189, 206, n. k. 129, 263; E. 162; S. n. k. 16; A. 7.

10) H. 78—79*a*, n. k. 132—134, 300; E. 113, 136; G. 94; Wi. 59; B. 37.

11) H. 84, 86, n. k. 147, 256 § 2, 259.

Digitized by Google

nog bepalingen noodig waren tegen onrechtmatige mededinging. [1])

5°. *Godsdienst, onderwijs en armbestuur.* Omtrent de bedienaren van den godsdienst vindt men geene berichten van eenig belang. Slechts hier en daar worden ze ter loops vermeld. Het onderhoud van de kerken, het beheer der kerkelijke goederen, in Westfriesland blijkbaar van geringen omvang, en het bekostigen van den eeredienst behoorden trouwens tot de taak der wereldlijke overheid. In vele steden vindt men kerkvoogden of kerkmeesters, door die overheid benoemd en onder haar toezicht het beheer voerende. De kosten, voorzoover niet uit den opbrengst dier goederen bestreden, werden door omslagen gevonden op gelijke wijze als de onkosten van het wereldlijk bestuur. [2]) Ook onderwijs en armbestuur schijnen als taak der overheid te zijn beschouwd. Ten opzichte van het eerste vindt men echter slechts één bericht in het Hoornsche keurboek van 1528, waaruit blijkt dat er een groote school was waarvan de schoolmeester tot de stedelijke dienaren wordt gerekend, terwijl daarnevens wel andere scholen, onderscholen, vermeld worden die niet aan de stad schijnen behoord te hebben, maar waarvan het bezoek door jongens beneden de 15 jaren niet vrij was. [3]) Voor de armenvoogden en het armengeld geldt hetzelfde als voor de kerkvoogden en het kerkegeld. [4]) Het bedelen was, althans in enkele plaatsen, verboden, behalve met verlof der overheid, [5]) die soms voor een nooddruftige eene collecte hield; [6]) terwijl overigens in Hoorn althans regelmatige bedeeling geschiedde. [7])

Behalve de elders te vermelden bepalingen tegen insolentie of baldadigheden in de kerken, of het storen van den eeredienst of van kerkelijke plechtigheden, waartoe ook te brengen zijn de bepalingen tegen het spelen van luidruchtige spelen (kolven, klootschieten en dergelijke) op het kerkhof of in de buurt van de kerk, vindt men enkele sporen van eene

---

1) H. n. k. 231, 234, 268.
2) Zie hierboven bl. LXX.
3) H. n. k. 113, 114 en de noot.
4) Zie hierboven bl. LXX.
5) H. 216; E. 86.
6) H. 216.
7) H. n. k. 222, 238 slot, 255.

Digitized by Google

zondagswet. Zoo was op zondagen en groote heilige dagen het openbaar verkoopen van vleesch verboden, in Hoorn tusschen de hoogmis en de vesper, in Enkhuizen vóór den middag, [1]) in Westwoude het verkoopen van bier, behalve aan den reizenden man, vóór 11 ure voormiddag, alsmede het spelen in het openbaar. [2])

6°. *Openbare gezondheid en begraving van dooden.* Vele der bepalingen betreffende het verontreinigen van wegen, straten of wateren hadden waarschijnlijk ook haren oorsprong ten deele in zorg voor de openbare gezondheid. Ze zullen later worden vermeld. Maar hetzelfde geldt van de bepalingen omtrent het begraven van lijken in Hoorn. Dit geschiedde in de kerken of op de kerkhoven, en daarvoor werd aan de kerk de bekende recognitie, de legerstede, betaald. [3]) Men mocht geene begrafenis houden vóór twaalf uren 's middags of kort te voren, [4]) en moest het lijk rechtstreeks naar het graf brengen en dadelijk begraven, zonder het in de kerk of op het kerkhof te laten staan, of het in de kerk te brengen, als het op het kerkhof werd begraven, [5]) en binnen 14 dagen moest men het graf toeleggen of sluiten. [6]) Volgens het keurboek van 1528 mocht men een doode slechts 36 uren in huis houden, maar die bepaling schijnt slecht nageleefd en weldra in onbruik geraakt. [7]) In 1459 werd bovendien eene bepaling gemaakt tegen het gebruiken van doodkisten van zware en dikke planken, waarvan de strekking mij ontgaat. [8])

Opmerking verdienen de bepalingen van het keurboek van 1528 tot bestrijding van de gevreesde pestziekte [9]) die ook Hoorn herhaaldelijk teisterde, en in 1558 eene nieuwe zeer breedvoerige ordonnantie in het leven riep. [10]) De bepalingen van het nieuwe keurboek zijn waarschijnlijk uit eene oudere ordonnantie overgenomen, die ik niet aantrof in de handschriften.

---

1) H. 134 *a*; E. 164.
2) W. 124, 128.
3) H. 70 j. 140, n. k. 216. Zie ook E. 179.
4) H. 138 verbiedt het „beluden van dooden", wat hetzelfde schijnt als begraven.
5) H. 140, n. k. 214.
6) H. 70.
7) H. n. k. 215. Zie aldaar de noot.
8) H. 217.
9) H. n. k. 193–200.
10) Zie II bl. 8.

Digitized by Google

7°. *Politie op de zeden.* De bepalingen tegen de weelde zijn zeer schaarsch. Ze zijn bijna allen gericht tegen de slempartijen in sterfhuizen. Aan het lijkmaal mochten slechts de naaste leden der familie en de naaste buren deelnemen. In Hoorn mochten slechts de ouders, broeders en zusters en twee van de naaste buren ter vigelie gaan eten in hetzelfde huis, [1]) in Enkhuizen mochten meerderen ten doodenhuize komen eten, te weten ook de erfgenamen, ooms, moeien en zusterlingen en de vijf naaste buren, evenzoo in Broek alle zusterlingen en nadere bloedverwanten en de acht naaste buren. [2]) Bovendien waren echter ook bepalingen gemaakt om den toeloop en het onthalen in het sterfhuis te beperken. [3]) Behalve deze vindt men slechts eene beperking van het gevolg van bruidegom en bruid bij hun huwelijk, [4]) een verbod van verteeringen op Nieuwjaar, [5]) en een paar duistere bepalingen, dat niemand meer dan één vuur in zijn huis mocht aanleggen, „uitghenomen warscappen, als eerste missen, bruloften, scutteren, enz.," en dat een poorter geen handschoenen mocht nemen tot die eerste misse, binnen noch buten." [6])

Ook de bepalingen tegen het spelen zijn schaars en alleen gericht tegen het dobbelen of spelen met teerlingen, [7]) terwijl slechts op ééne plaats van bordeelen sprake is. [8]) In 1536 kwam in Hoorn een soort van drankwet tot stand „overmits die brandewijn een dranck is daer veel luyden hoir leven an ver-

---

1) H. 124. Ik vermoed dat hier bedoeld zijn de Vigiliae in den zin van lijkmis, of de avond voor dé begrafenis. Men gebruikte het woord echter ook voor feesten op den vooravond van bepaalde heilige dagen, zooals nog bij ons de St. Nicolaasavond, de Kerstavond, Oudejaarsavond. De slotwoorden der keur: *totten selfden huyse*, zou veeleer iets dergelijks aanduiden, maar voldoende redenen voor zoo gestrenge beperking bij zulke feesten ontbreken.

2) E. 118; G. 181. Verg. over de eerste plaats hierachter, waar over de organisatie der familie wordt gesproken.

3) H. 142, 212, n. k. 217, 219; E. 137: G. 170.

4) E. 169. Verg. H. 71.

5) Sy. 56.

6) E. 126; G. 189. Misschien betreft het laatste ook eene bruiloft, die eerste misse hetzelfde als in H. 71 en E. 169. Men zie het Boek van Rechten van Kampen, bl. 7: „soe wanneer gheschiet eene bruytlocht tusschen man ende wijf, daer verbede wi alle cost van hanschoen te nemene wanneer men si trowet." Het ter eerste misse varen buten komt echter ook buiten bruiloft voor. Zie bv. den Briel, voorboden 1346 § 37; Putten, oude verboden § 33, handv. 1459 § 58, waar sprake is van „eenichs paeps eerste misse".

7) H. 64; E. 39, 83; G. 51; W. 73, 74. Het spel met schijven en met kaarten wordt in H. 64 vermeld en bij uitsluiting geoorloofd verklaard.

8) H. n. k. 307.

Digitized by Google

corten." De branders zouden binnen hunne huizen niet mogen tappen, maar wel bij kleine hoeveelheden slijten. Evenmin mocht men brandewijn tappen in tavernen of huizen, maar alleen op straat voor zijn deur, of op de plaats naast het stadhuis of aan het kerkhof, of met een tafeltje langs straat ronddragen. [1]) De laatste bepaling is wel eenigszins vreemd, en doet vermoeden dat de andere beweegreden, in de keur aangegeven, het fraudeeren van den accijns, meer aandeel had aan de keur dan afschuw van dronkenschap. Deze kan trouwens niet bijster groot zijn geweest bij eene vroedschap, die kort te voren, in 1529, de bedreiging eener arbitraire correctie had noodig geacht tegen de leden van de vroedschap of van het gerecht, die elkander in de herberg of in dronkenschap „qvalijcken ende abuselijck toespraken" over zaken in de vroedschap of het gerecht behandeld. [2]) De reserve dat de branders vrijelijk zouden kunnen blijven verkoopen aan den vreemden man, houdt dus wellicht verband met de bepaling dat bij uitvoer toch afschrijving van den accijns werd toegestaan. Het verbod van tappen op een paar plaatsen buiten de stad zal dan ook wel eene accijnsbepaling zijn. [3])

Daarentegen vindt men verschillende bepalingen tegen het borgen of schulden maken in herbergen. Reeds de handvest van Medemblik bepaalde dat drankschulden op zijn laatst voormiddags van den volgenden dag moesten voldaan worden op straffe. [4]) In verband daarmede vindt men bepalingen waarbij het doen van recht op zoodanige schulden wordt verboden, hetzij na dien termijn, [5]) hetzij tegen minvermogenden, [6]) hetzij tegen minderjarigen. [7])

---

1) H. n. k. 245.

2) H. n. k. 325. Karakteristiek is ook het verbod van tappen aan schouten of priesters, en het houden van het recht in tavernen, bij grafelijk privilegie algemeen verleend. Zie bv. I. 34 § 4; 37 § 5; 39 § 4; 42 § 5; 96 § 3; 135 § 3. van Mieris III. 478, 480, 541, enz.

3) H. n. k. 238. Het „laghe houden in huus", H. 38, E. 98 en G. 79, is blijkbaar iets anders dan het zetten van gelagen, of houden van geheime tapperijen. Zie hierna. I. 85 § 11 schijnt meer in het belang der kerk te zijn gesteld.

4) Med. 32. Verg. I. 61 § 59; 88 § 2. De laatste bepaling verlengt den termijn tot 3 dagen en laat dan tevens alle rechtsvordering te dier zake vervallen.

5) Zie de vorige noot, en Sy. 32, die den termijn tot zeven dagen uitbreidt.

6) Personen die geen pond schots schoten. E. 173.

7) H. 174.

Digitized by Google

Straffen tegen dronkenschap zijn alleen bedreigd in bepaalde gevallen, wanneer men b.v. voor het gerecht kwam. [1])

Eindelijk verdient loffelijke melding het gestrenge verbod in Westwoude tegen het vogeltrekken en katkneppelen en op andere wijze mishandelen van dieren uit spel. [2])

8°. *Openbare orde en rust.* De bijzondere bepalingen betreffende den openbaren vrede zijn reeds vroeger besproken. [3]) Zij strekken meer bijzonder om de rechtsorde te handhaven, eigenrichting te beteugelen. Daarnaast komen echter meerdere bepalingen voor, die strekken om de openbare orde en rust tegen verstoring te verzekeren. Vooral in de woelige tijden der 15e eeuw waren meer speciaal de grootere en de besloten steden aan herhaalde aanslagen blootgesteld, niet van buitenlandsche vijanden, maar van binnenlandsche partijgangers, die in het bezit van zulke steden steun zochten en vonden bij hun verzet tegen het gevestigde gezag. Ook Westfriesland werd voortdurend door de factien geteisterd, en de algemeene ontevredenheid die vooral onder het landvolk heerschte, en maar al te veel grond vond in de zware belastingen die voortdurend werden gevorderd, deed hier zelfs twee malen een groote nagenoeg algemeene opstand in verbond met de Kennemers uitbarsten, die voor de welvaart en bloei noodlottige gevolgen had, de groote opstand der Kennemers en Westfriezen in 1426, in naam ten behoeve van Jacoba, maar in werkelijkheid tegen het gevestigd gezag, en later de bekende opstand van het kaas- en broodvolk. In de grootere steden, met name in Hoorn, werd de druk der tijden veel minder gevoeld, en in den regel hield Hoorn dan ook de zijde van het gevestigd gezag, maar was dientengevolge blootgesteld aan de aanslagen der tegenpartij, die meer dan iets verlangde daar meester te zijn, terwijl ook in eigen boezem factiën bestonden, die soms de stad deden omslaan. Hoorn had mitsdien ook zijne ballingen, die steeds op de gelegenheid loerden om terug te keeren en de tegenpartij van het kussen te dringen, en daarbij partij trokken van het eigenaardige asylrecht[4]), dat hen soms in de gelegenheid stelde zich

---

1) Sy. 118.
2) W. 139.
3) Bl. LXXIV en volg.
4) Verg, daarentegen de handvest van Hoorn van 1459, van den Hoof 91.

Digitized by Google

binnen de muren zelve veilig op te houden en te nestelen. In eene keur die waarschijnlijk kort vóór 1450 werd uitgevaardigd, vindt men een verbod om te eten of te drinken of verkeer te houden met de ballingen in het klokhuis, of in het ballinghuis, of in de kerk. [1]) Waarschijnlijk moet men hiertoe ook brengen de bepalingen tegen het heimelijk herbergen van gasten, [2]) en het leenen van zijne woning tot geheime verblijf- of verzamelplaats van onruststokers. [3]). Ook de algemeen voorkomende bepaling betreffende het vervechten of bekommeren van de kerk of het kerkhof heeft misschien betrekking op schending van het asylrecht. [4])

Tot verzekering van de algemeene veiligheid diende ook het verbod om binnen de stad wapenen te dragen. De handvest van Medemblik verbood reeds het dragen van knijven (canipulos), en in enkele keurboeken vindt men dit nader omschreven. Het dragen van gewone messen was geoorloofd, maar in Hoorn mochten ze niet langer en breeder zijn dan het monster dat aan de kerkdeur of voor het raadhuis hing, terwijl ze in Enkhuizen geen langer lemmet dan van een halve el mochten hebben, en bovendien nog bijzonder verboden was het dragen van andere wapenen, kusen, bardaexen of pollexen [5]) Toch schijnt men de bepaling niet zeer strikt te hebben opgevat. De bepaling der Medembliksche handvest werd in de latere handvesten zelfs niet overgenomen, maar ook enkele speciale verbodsbepalingen, dat men niet met wapens bij het gerecht mocht komen, [6]) of bij een brand, [7])

---

1) H. 128. Zie voor de tijdsbepaling II bl. 6, waar de gronden zijn aangegeven waarop men H. 131—173 kan stellen als ongeveer tusschen 1451 en 1471 vallende.

2) E. 102.

3) H. 38; E. 98; G. 79. Deze plaatsen spreken van het houden of leggen van *lage*. Dit kan niet zijn hetgeen men noemt het zetten van gelagen, het houden van een geheime kroeg of tapperij. In de eerste plaats toch is de straf op overtreding veel te zwaar, in Hoorn en Broek 10, in Enkhuizen zelfs 33 pond, terwijl het heimelijk herbergen van gasten op 30 pond is gesteld, en dat voor elken deelhebber. Maar bovendien veronderstelt E. 98 dat men meer dan een dag in den lage kan leggen, terwijl G. 79 het strafbare lage houden nader omschrijft met de woorden „ende dat heymelijcken om verraet." Ik vermoed dus dat deze bepalingen op het oog hebben het verleenen van eene woning tot geheim verblijf of verzamelplaats van ballingen of andere gevaarlijke lieden.

4) H. 23; E. 17; G. 23; S. 3; Sy. 9; W. 9; Hw. 7; Wi. 6; Ba. 9.

5) Med. 31; H. 165; E. 91.

6) I. 123 § 33; G. 70; S. 9; Sy. 16; W. 14; Hw. 10; Wi. 9; A. 4; B. 15; Ba. 11.

7) H. 5, n. k 9; E. 4.

Digitized by Google

dat men 's nachts geen bogen mocht dragen, [1]) dat men geene verborgen wapens mocht bij zich hebben, [2]) schijnen aan te duiden, dat onder andere omstandigheden het verbod niet werd gehandhaafd.

Deze slappe handhaving van het verbod om wapenen te dragen was misschien een gevolg van de eigenaardige samenstelling der bevolking van Westfriesland, het ontbreken van die klasse van ingezetenen, die gewoonlijk andere wapenen dan gewone messen droegen, edellieden, ridders en hunne knechten en verder gevolg. Ik zou haar althans niet durven toeschrijven aan eenige buitengewone liefde voor rustig ordelijk gedrag, die het gevaar van misbruik dier wapens keerde. Dat ook in Westfriesland verschil van gevoelen in het gezellig verkeer de messen dikwijls deed te voorschijn komen, en in de taverne de kannen of haar inhoud door de lucht vliegen, bewijzen de tallooze vechtkeuren, [3]) de strafbedreigingen tegen het trekken der messen, [4]) het verwonden met scherpe instrumenten of anders [5]), het slaan met vuisten of stokken, [6]) het werpen met kannen [7]) of begieten met bier. [8])

Evenzoo vindt men talrijke keuren tegen straatschenderijen en baldadigheden, zoowel overdag als bij nacht, waarbij blijkens de telkens voorkomende bijvoeging dat de ouders zullen verantwoorden voor de kinderen, ook de jeugd een aanzienlijke rol speelde. Over het beschadigen van beplantingen of openbare werken en eigendommen zie men later. Opmerkelijk is echter het aantal bepalingen tegen insolentiën in of aan de kerken of kerkhoven, waaronder men ook de bekende overlast aan bruidegommen en bruiden aantreft, [9]) en tegen verstoring van

---

1) E. 104. Verg. E. 99.

2) G. 8. Die van het gerecht mochten iemand die verdacht werd, aan den lijve visiteeren, en wie zulks niet wilde dulden, werd geacht schuldig te zijn.

3) H. 14, 39, 57, n. k. 52; E. 15, 27, 29, 87, 99. 124, 140, 166; G. 1, 3, 15, 16, 44, 141, 142, 217; S. 37, 40, 69, n. k. 22; Sy. 1, 2, 49—51; W. 1, 2, 33, 34, 50, 109, Hw. 1, 21, 23, 32; A. 1; Wi. 1, 21; B. 11. 34; Ba. 2, 3.

4) H. 73, n. k. 51; E. 60; G. 2; S. 77, n. k. 22; Sy. 48; W. 110; Hw. 52; Wi. 60; B. 35.

5) H. 15, 21, 40, n. k. 50, 53. 60; E. 94; S. 78, 79, n. k. 22; W. 88, 108, 168; Wi. 34; B. 67, 81, 82.

6) H. 21, n. k. 54; E. 87; G. 15; S. 40, 58; Sy. 48; W. 10; Hw. 59.

7) E. 58; G. 2; S. 58, n. k. 22; W. 88; Wi. 34; B. 35, 49,

8) W. 112; B. 27; Ba. 17.

9) H. 71, 72, n. k. 64—66, 226, 258; G. 24; S. n. k. 9—12, 14; Sy. 96, 111, 112, W. 99, 120; Wi. 60, 61; B. 6, 16.

Digitized by Google

de nachtrust, of nachtelijke baldadigheden, het aanheffen van valsche alarmkreten of ander rumoer, het werpen met steenen, het slaan op de huizen, wat meer bijzonder schijnt geschied te zijn, als aldaar de eene of andere huiselijke bijeenkomst plaats had, [1]) en dergelijke meer. [2])

Over de policiedienst vindt men weinig berichten. Alleen in Hoorn vindt men schoutsdienaren vermeld, die echter naar het schijnt minder populair waren of weinig respekt inboezemden, althans des nachts als ze rust hadden. [3]) Des nachts werd in Hoorn en Enkhuizen de dienst waargenomen door wakers. In het keurboek der laatste stad vindt men een paar bepalingen waaruit blijkt dat die waakdienst behoorde tot de verplichtingen der poorters, die zich daarbij zelfs niet mochten doen vervangen. Het aanvechten van de wakers werd zeer gestreng gestraft, terwijl de waker voor hetgeen hij ter verweering deed, straffeloos was. [4]) In Hoorn worden ze alleen in de oude keuren ter loops vermeld, als blazende den dag, [5]) maar dat daar de nachtpolicie bijzonder geregeld was, blijkt uit de aanstelling van een schout bij nacht. [6])

9°. *Politie op wegen, wateren en andere openbare werken.* Over het eigenlijke dijkrecht vindt men weinige bepalingen en die van geen bijzonder belang zijn. Het was dan ook geen onderwerp van plaatselijke regeling. Alleen de bepalingen ten opzichte van plaatselijke werken zal ik tegelijk

---

1) H. 193, n. k. 57 noemen het drinken van het mermelbier of het wermerbier bij bruiloften, kinderbedden, het te huis brengen van de vroemoer, het bewaren of bewaken van doode kinderen. Dit alles schijnt gelegenheid te hebben gegeven tot nachtelijke gelagen.

2) H. 33, n. k. 56, 59, 243; E. 35, 71; G. 167. — Daar het nachtelijk duister deze baldadigheden begunstigde, werd in 1533 in Hoorn bepaald, dat niemand na 10 ure 's avonds op straat mocht komen zonder een lantaarn of slonsgen.

3) H. n. k. 337.

4) E. 140, 141. — De zware straf (de aanvechter was levenslang vredeloos, en moest bovendien beteren) is zonderling, zoodat ik twijfel aan de zuiverheid van den tekst. Het is echter mogelijk dat men niet het oog had op gewone nachtwachts, maar op wakers op de muren of bij de poorten, dus in tijden van nood van vijanden, daar ze volgens E. 104 met bogen gewapend waren, en elders niet van *wakers* maar van *wachters* wordt gesproken, die des avonds uitgaan en des morgens den dag blazen, dus de gewone nachtwachts. E. 9, 11.

5) H. 11, 13. Bij het overnemen dezer bepalingen in het keurboek van 1528 werd de vermelding van den wachter weggelaten, maar later op den kant bijgevoegd. Zie H. n. k. 34, 38 en de noot op de eerste keur.

6) H. n. k. 337.

Digitized by Google

met de andere bepalingen omtrent zoodanige werken vermelden.

De zeer talrijke bepalingen betreffende dit onderwerp kunnen onder verschillende rubrieken worden gebracht, die soms echter in een loopen. Ze betreffen voornamelijk het onderhoud of de bewaring, de reinheid, de veiligheid en het vrije onbelemmerde verkeer of gebruik. Ten opzichte van het onderhoud vindt men slechts enkele bepalingen die de onderhoudsplicht betreffen. Daartoe behooren de bepalingen omtrent het schouwen van straten, wegen en wateren, die onderhoudsplicht veronderstellen. [1]) In enkele wordt de verplichting ook uitdrukkelijk opgelegd. [2]) Talrijker zijn de bepalingen die hetzij rechtstreeks hetzij indirect gericht zijn tegen het beschadigen of bederven van openbare werken. Het opbreken van straten, het delven en op andere wijze onbruikbaar maken van wegen is met boete bedreigd, [3]) evenzeer en gestrenger het beschadigen van bolwerken, wallen en andere verdedigingswerken. [4]) Ten opzichte van wateren vindt men bepalingen tegen het klei of turfsteken en tegen het sloten, [5]) die ten deele althans behoud dier wateren of van de dijken, bermen of kanten beoogden. Hetzelfde is waarschijnlijk het geval met de verbodsbepalingen tegen het winnen van riet, [6]) maar evenzeer met vele bepalingen tegen het los laten loopen van paarden of vee en het laten grazen op de vesten, de wegen, op de bermen van wateringen of wegen of in de ramen. [7]) Hoewel een deel dier bepalingen zijn grond kan hebben in andere belangen, de veiligheid op straat of de goede orde, of bescherming van verpacht riet of gras, heeft een ander deel ten doel beschadiging van wegen of bermen te voorkomen.

---

1) H. 74, 75, n. k. 152, 155, 284; G. 98, 99, 101, 102, 162, 171; S. 36; Sy. 42, 43; Hw. 63.

2) G. 102, 162, 169, 171. Verg. ook de verplichting der poorters tot het verrichten van gemeene werken. G. 64, 67; I. 86 § 8.

3) E. 51; G. 100; W. 89; A. 42.

4) H. n. k. 160, 239, 247, 258, 281 slot. Zie ook het beschadigen van sluizen, bruggen, enz. G. 96, 97.

5) H. 207, n. k. 169, 229; E. 149, 158; Hw. 68. — Ook tegen het verondiepen der wateren of havens strekken de bepalingen tegen het verontreinigen. Zie bv. H. n. k. 168; E. 133.

6) Zie bv. E. 75; G. 88, 89, 184, 204, 215; Sy. 106; W. 56; Wi. 32.

7) H. n. k. 210, 211, 246, 281; E. 67, 69; S. n. k. 4—8; Sy. 103; A. 33. Voora tegen het losloopen van varkens. H. 76, n. k. 151; G. 173, 175; W. 67; B. 31.

Digitized by Google

De zorg voor de reinheid van straten, wegen en wateren toonde zich in tallooze bepalingen, die ten deele misschien ook gezondheidsmaatregelen waren, tegen het laten loopen van ier, en het werpen van mest of andere onreinigheden op de straten en wegen of in de wateren [1]). Een enkele maal wordt zoodanige bepaling vermeld als noodig wegens het verondiepen van wateren.

Voor de veiligheid der straten en wegen dienden de bepalingen tegen het klootschieten, beugelen, kolven en dergelijke spelen op of bij de straten, kerkhoven en dergelijke, [2]) alsmede eene keur van Hoorn dat karrelieden en slepers niet op hunne wagens, sleden of paarden mochten zitten of staan, maar er naast moesten loopen. [3]) Voor de veiligheid der vaarten dienden verschillende bepalingen op het wegnemen of aanduiden van hindernissen, blindpalen en dergelijke. [4])

Het toenemend handelsverkeer maakte vooral in Hoorn talrijke bepalingen noodig tot voorkoming van verstoppingen op straat of in de havens, of van andere belemmeringen van de vrije circulatie, alsmede tegen het misbruiken van den openbaren weg of openbare plaatsen tot private doeleinden. Enkele plaatsen moesten geheel vrij gelaten worden, mochten niet voor straathandel worden gebezigd. Op de kerkmuur of het kerkhof of voor de kerk mocht men geene waren ten verkoop uitstallen, [5]) geene bouwmaterialen opslaan, [6]) geene beesten drijven [7]) noch met paarden, wagens of sleden rijden of sle-

---

1) H. 147, 166, 167, 208, n. k. 161—164, 166, 168, 175, 227; E. 133; W. 119; A. 35. Ook het gebod om doode krengen van beesten te bedelven en niet uit te werpen. H. 35; E. 52; Sy. 33; Hw. 57; Wi. 58. — De bepaling betreffende het schoonhouden der straten (G. 102) heeft waarschijnlijk betrekking op het onderhoud, al spreekt het opschrift van vegen.

2) H. n. k. 227, 247, 303; S. n. k. 8; W. 128, 136. Ook het werpen met sneeuwballen is vermeld. H. n. k. 303.

3) H. 171, n. k. 209. Ook de bepalingen tegen het houden van groote honden schijnen de veiligheid op straat beoogd te hebben. H. 162, n. k. 242; E. 106; G. 145; W. 107; Wi. 42; B. 32.

4) H. n. k. 310; G. 171; Sy. 94; W. 87, 129. In deze bepalingen komen voor yeformen of eenvormen. Zie de noot op H. n. k. 310. De beteekenis van G. 165 is onzeker. Evenzoo zijn mij niet duidelijk de vrij talrijke bepalingen betreffende de Wysend. G. 89, 90, 160, 174, 177, 187; S. 35; W. 87.

5) H. 129, 168, 170; G. 192.

6) H. n. k. 159.

7) S. n. k. 4—6.

Digitized by Google

pen. [1]) Ook op de steêplaats mocht men geene wagens of sleden laten staan dan om te lossen en te laden, [2]) met geen visch of ooft te koop staan, [3]) mochten op de jaarmarkten geen kramen noch andere uitstallingen geplaatst worden. [4]) Op de weekmarkten mochten ze staan aan de zijde van het gasthuis, een dik, aan en aan, en niet in de Kerkstraat. [5]) Op de jaar- en weekmarkten moesten de wagens der landlieden aan de beide zijden van de straten staan, zoodat de inkomende wagens er vrijelijk door konden passeeren, [6]) en mochten geen sleden of troggen bij de waag staan. [7]) In enkele nauwe stegen mocht men niet met wagens met twee paarden rijden, [8]) in andere mocht men niets op straat te koopstellen, geen pothuizen of open kelders voor de huizen hebben, moest men de nedervensters, luifels en stoepen op eene voorgeschreven wijze houden. [9]) Algemeener was het voorschrift dat men geene vleeschbanken voor zijn woning op straat mocht plaatsen, of bouwmaterialen opslaan. [10]) Gelijke voorschriften vindt men ten opzichte van schepen en schuiten. Ze moesten den ingang der haven vrij laten, mochten dus niet liggen in den uitgang van de sluisen of binnen of op korten afstand buiten de hoofden. of aan bepaalde uiterdijken. [11]) Aan de grootschepen en Rijnschepen, evenals in de binnenhavens aan de schepen met verschillende waren, waren vaste plaatsen ter ligging aangewezen. [12]) De aanlegplaatsen en losplaatsen der schepen moesten vrij gehouden worden, niet gebruikt tot opslag van hout, zand of dergelijke, eene bepaling die aanvankelijk slechts geldende voor de 8 dagen voor en de 3 dagen na de jaarmarkten, in 1544 algemeen werd gemaakt, terwijl voor den opslag van grof hout en van zand vaste plaatsen werden aangewezen. [13])

---

1) H. 161.
2) H. n. k. 201.
3) H. n. k. 202, 297.
4) H. n. k. 295, 296. Evenmin mochten daar kwakzalvers of oliekoopen hun zalven of olien staan te venten. Een algemeener verbod werd later gegeven. Zie H. n. k. 306.
5) H. n. k. 206.
6) H. 117, n. k. 207.
7) H. n. k. 280 slot.
8) H. 172, n. k. 208.
9) H. 166, 167, 170.
10) H. 169, n. k. 158; E. 74.
11) H. 36, n k. 172; E. 178.
12) H. 107—109, n. k. 170, 171, 173, 174, 176, 248.
13) H. n. k. 157, 253, 257.

Digitized by Google

Vollers mochten voor het wasschen hunner lakens, noch iemand anders voor het wasschen of weeken van huiden gebruik maken van de stedesteigers. [1]) Eindelijk was voor het beuken (sloopen?) van oude schepen een bepaalde plaats geheel achter in de nieuwe haven aangewezen. [2])

10°. *Veldpolitie.* Deze sluit zich in vele opzichten aan aan de laatstbesproken tak van politiezorg, en vele bepalingen die evenzeer tot deze rubriek zijn te brengen, zijn daar of elders reeds vermeld. Zoo de bepalingen betreffende het winnen van riet, het los loopen van beesten en meerdere. Andere schijnen meer eene regeling van de rechten der eigenaars van aangrenzende erven te betreffen en zullen later vermeld worden. Tot de zuivere veldpolitie kan men echter brengen talrijke bepalingen strekkende om willekeurige beschadiging van oogst- of graslanden te beteugelen of landelijke eigendommen tegen beschadiging te beschermen. Tot de eerste behooren blijkbaar de talrijke en soms zeer gestrenge bepalingen betreffende het houden van ganzen, eenden, duiven en dergelijk uitvliegend en niet uitvliegend pluimgedierte. [3]) Opmerking verdient dat men, behalve deze, geene of bijna geene bepalingen in de Hoornsche keurboeken aantreft, niettegenstaande het uitgestrekte landelijke gebied, dat een dertiental dorpen omvatte. Misschien had men daar dorpskeuren op dat punt, waarvan ik echter geene sporen vond. Talrijk zijn ze daarentegen vooral in Enkhuizen en Broek, bepalingen tegen het delven in eens anders land of in steedeland, tenzij ten dijks behoeve, [4]) tegen het los loopen en betreffende het schutten van vee, hetzij in etlanden of koornlanden, [5]) hetzij langs dijken of wegen. [6]) Hierop voornamelijk hebben ook betrekking de bepalingen betref-

---

1) H. 145, n. k. 165.

2) H. n. k. 175. Het van het schip afkomende vuil mocht niet in het water worden gestort of gelaten, en bovendien moest naar mate van de grootte een bepaald aantal pramen slijk uit de haven worden gebaggerd om verondieping te voorkomen. H. n. k. 254.

3) H. 43, 208; E. 121, 122, 168; G. 149, 172, 182, 212, 213, 218; S. 70; W. 104—106; Hw. 19. Verg. E. 163, dat waarschijnlijk ook hiertoe behoort, als althans bedoeld is het naar buiten drijven en hoeden van ganzen of eenden.

4) E. 25, 30, 75, 100; G. 210. In E. 174 bovendien het halen van zand op een bepaalde plaats, tenzij ten behoeve der straat, en E. 175 op het steken van soede (zoden?) des nachts. Zie ook Hw. 62.

5) E. 31, 112; G. 84; Sy. 44, 45; B, 17, 84.

6) E. 67, 69, 97, 111; G. 83, 173; W. 67; A. 33; B. 31. Verg. S. 35; B. 5, 89.

Digitized by Google

fende schade aan land en de taxatie door de lenden, elders vermeld. [1])

11°. *Bouwpolitie.* Behalve verschillende bepalingen die als maatregelen tegen brandgevaar straks zullen worden vermeld, vindt men ook enkele bepalingen betreffende het rooien. In Hoorn had men volgens het keurboek van 1528 twee gezworen rooimeesters, die bij elken nieuwen bouw vooraf de fundamenten, bij elken herbouw met behoud der oude fundamenten, deze moesten bezichtigen. Ze ontvingen daarvoor salaris van den bouwer, en in geval van geschil beslisten burgemeesters en het gerecht. [2]) Daarbij gold het dus niet alleen de soliditeit der fundamenten maar ook de regelmatigheid van den bouw, de rooilijn. Voorts vindt men een verbod om huizen of andere gebouwen af te breken zonder ze te vervangen door nieuwe en betere, waarvoor te Hoorn zelfs borg moest worden gesteld voordat men met het afbreken begon. [3])

12°. *Brandpolitie.* De licht ontvlambare aard der middeleeuwsche huizen waarbij leem, hout en riet de hoofdbestanddeelen waren, leverde vooral in bebouwde kommen een voortdurend gevaar voor branden, die een geheele stad of een aanzienlijk deel daarvan in den asch legden. Het kan dus geene bevreemding baren, dat in de groote steden het aantal brandkeuren zeer aanzienlijk is. Dat Hoorn en Enkhuizen de oudste aan Medemblik ontleenden, is reeds vermeld, [4]) maar ze werden later nog aanzienlijk vermeerderd, [5]) en in het Hoornsche keurboek van 1528 vormen ze eene reeks van 49 keuren, waarmede dat keurboek aanvangt. In de keurboeken der kleine steden daarentegen vindt men er of geene of slechts enkele. [6]) Ze betreffen deels voorschriften voor het geval van brand, deels de voorzorgen tegen brandgevaar, daaronder

1) Zie hierboven bl. CXXV. Dit betreft in den regel schade door beesten. De keur van S. n. k. 13 tot bescherming van boomgaarden en moesgronden zal wel tegen tweevoetige overtreders gericht zijn. Evenzoo B. 56, 58, 61.

2) H. n. k. 116—118. — H. n. k. 256 vordert bezichtiging van nieuwe timmeragien door het gerecht of het meerendeel van het gerecht, maar betreft blijkbaar de brandpolitie, die ook bij het bouwen niet door de rooimeesters, maar rechtstreeks door het gerecht werd uitgeoefend. Zie bv. H. n. k. 39.

3) H n. k. 119; Sy. 93. Ook het verbod om „huusen uuter stede te voeren" van E. 32 is waarschijnlijk in dien zin te verklaren.

4) H. 1—13; E. 1—11. Zie hierboven bl. XXXV.

5) H. 28, 61, 95, 131, 132, 160, 164, 218; E. 40, 41, 81, 82, 117, 126—131, 142—144.

6) G. 118, 159—161; Sy. 110; W. 141, 142; A. 37, 43, 52.

Digitized by Google

begrepen niet alleen de zorg voor de brandbluschmiddelen, maar ook tegen brandgevaarlijk bouwen en inrichten der woningen, en brandgevaarlijke handelingen, alsmede voorschriften betreffende de uitoefening van brandgevaarlijke bedrijven.

Alleen in Hoorn vindt men eene organisatie van de brandweer vermeld. De stad was verdeeld in acht hoofmanschappen, die waarschijnlijk elk een hoofdman hadden die meer speciaal in geval van brand als brandmeester fungeerde in zijne wijk. [1]) Voorts wordt een emmermeester genoemd, een poorter die van overheidswege was aangenomen om het toezicht te houden over het terechtbrengen, repareeren of vervangen van de bij een brand gebruikte emmers, en daarvoor eene toelage genoot. [2]) Het houden van de brandbluschmiddelen was een plicht der ingezetenen naar mate van hun vermogen, en bij talrijke keuren is deze verplichting nader omschreven en zijn de soorten van middelen (groote en kleine ladders, [3]) brandhaken, [4]) brandtouwen [5]) en zeilen, [6]) troggen, [7]) oesten of oesvaten [8]) en lederen emmers [9])) door elk te houden vastgesteld. Voorts moest men in alle huizen een lantaarn houden om uit te hangen wanneer er ergens brand was. [10]) Nu en dan werd van die bluschmiddelen schouw gehouden door den schout, na voorafgaande afkondiging in de kerk. [11])

Ook op het bouwen en inrichten der huizen, op de haardsteden of andere stookplaatsen, op de schoorsteenen, op de eesten en ovens en het gebruik daarvan vindt men talrijke bepalingen. [12]) In Hoorn trachtte men zooveel mogelijk het vervangen der rieten daken door harde daken, en het bouwen van steenen muren te bevorderen door tot de kosten bij te

---

1) H. n. k. 21. In E. 40 is sprake van een hoftman van die dertich huyse.
2) H. n. k. 23—25.
3) H. 7, n. k. 12, 14, 15; E. 40, 143.
4) H. n. k. 12; E. 40, 142; G. 118; Sy. 100.
5) H. n. k. 12, 28.
6) H. n. k. 19, 28; E. 41. Verg. H. 131; E. 139.
7) H. 7, n. k. 13; E. 40.
8) H. 7, n. k. 27.
9) H. 131, n. k. 16—25; E. 142.
10) H. 7, n. k. 27; E. 144; G. 161.
11) E. 40, 131; G. 118.
12) H. 8, 9, 12, 13, 61, 132. 164, 211, n. k. 31 volg., 49; E. 5, 6, 8, 10, 81, 126, 129; G. 159, 160; W. 141.

Digitized by Google

dragen, later door de verplichting op te leggen. [1]) Niet volkomen duidelijk is een gebod omtrent het houden van pannen, van een bepaalde grootte en voorzien van of hangende aan een steel of pen van een el lengte, op zolders of kamers daar men sliep. [2]) Voorts vindt men bepalingen ten opzichte van het vervoeren van vuur, heete asch en kolen, [3]) en ten opzichte van het verrichten van enkele bedrijfshandelingen, het vlasschen, smeer smelten of kaarsen maken en het smeden des nachts, het warmen of zieden van teer of pek en het teeren of pekken van woningen of schepen, het kuipen en kistenmaken, het wagenmaken en schuitenmaken. [4])

Misschien behooren tot deze voorschriften ook de verbodsbepalingen tegen het blakeren. [5]) In een paar dier bepalingen worden de ouders verantwoordelijk gesteld voor de overtredingen hunner kinderen. Er zal dus wel een soort van kindervermaak, vermoedelijk het stoken van vuurtjes op straat of in het veld, mede bedoeld zijn. Eindelijk vindt men ook eene keur betreffende de verplichting om 's winters bijten te houwen en open te houden. [6])

De voorschriften voor het geval van brand geven ons als het ware eene voorstelling van zoodanigen brand in eene middeleeuwsche stad. Ontstond in iemands huis brand, dan moest de bewoner het terstond op straat uitroepen. Verzuim hiervan werd zwaar gestraft. [7]) In Hoorn moest hij bovendien de naastbij zijnde klok driemaal kleppen. [8]) Zoodra het brandgerucht werd gehoord, moest elk een brandende lantaarn voor zijn huis uithangen en zijne lederen emmers op straat

---

1) H. 218, n. k. 29 volg., 256. Tot het opleggen van die verplichting was octrooi verkregen van den graaf.

2) H. 95, n. k. 26; E. 82. De tweede plaats noemt ze vuurpannen. Vermoedelijk waren het dus ijzeren blakers om 's nachts vuur of licht op te plaatsen, op voldoenden afstand van de wanden en zolders om geen gevaar voor brand te doen ontstaan. Aldus ook Verdam, Mnl. woordenboek in v *blaker*. — In schepen mocht men 's nachts geen vuur of licht branden. H. n. k. 41.

3) H. 10, n. k. 45; E. 7; G. 103; W. 142; A. 37.

4) H. 11, 28, 160, n. k. 34, 40—43, 46—49; E. 9, 117.

5) H. n. k. 309; G. 151; W. 114, 126; A. 43. Enkele dezer plaatsen spreken van *bakeren* of van *bakenen* of *bakeren barnen*. Ik geloof echter dat hetzelfde is bedoeld.

6) W. 127.

7) H. 1, n. k. 1—3; E. 1. — Wie daarentegen zonder noodzaak brand uitriep, werd insgelijks gestraft. E. 71.

8) H. n. k. 2.

Digitized by Google

werpen. [1]) Alle manspersonen moesten zich naar de plaats van den brand spoeden en mede helpen blusschen. [2]) Men mocht geene wapenen mede brengen, behalve de ambachtslieden (smeden en timmerlieden) hunne hamers, bijlen en zagen. [3]) Wie vocht of een ander kwetste, werd gestraft ter discretie van het gerecht. [4]) Vrouwen mochten niet ten huize waar brand was, komen, dan alleen bij familie om deze te helpen goed te bergen, maar moesten dan zonder heuken verschijnen of men mocht haar die heuken vrijelijk ontnemen. [5]) Bij gelijktijdig gevaar van vijanden moesten echter de weerbare burgers naar de wallen loopen, werd het bestrijden van den brand overgelaten aan priesters, monniken, bagijnen, de smeden, de dragers en vrouwen zonder heuken. [6]) Dat men in andere omstandigheden liever had dat de geestelijke personen te huis bleven, blijkt uit de bepaling, dat men ze, als ze bij den brand kwamen, niet onbetamelijk mocht toespreken. [7]) Was het noodig om den brand te stuiten, dan werden de naaste huizen nedergehaald. [8]) De stad vergoedde dan echter de schade, evenals de schade door de blusschers geleden in hun brandbluschmiddelen of in hunne kleederen of tengevolge van verwondingen. [9]) Na den brand werden ook de brandemmers van wege de stedelijke overheid weer bij elkaar gezocht, en na reparatie van de beschadigde aan de eigenaars teruggegeven of door nieuwe vervangen. [10])

Tot voorkoming van eene paniek en van verwarring, of om zoo min mogelijk een deel der ingezetenen aan de pogingen tot blussching of stuiting van den brand te onttrekken, was bepaald dat alleen de bewoners der naast bij de brandende perceelen liggende huizen tot het wegdragen en bergen hunner goederen mochten overgaan, en wel van tien huizen beneden en vijf boven den wind. [11])

---

1) H. n. k. 20, 27; E. 144.
2) H. 2, n. k. 4; E. 2.
3) H. 5, n. k. 9; E. 4.
4) H. 6, n. k. 10; E. 4.
5) H. n. k. 5.
6) H. n. k. 6.
7) H. n. k. 11.
8) H. 3, n. k. 7; E. 3.
9) Zie vorige noot, voorts H. 131, n. k. 8, 23, 24; E. 139.
10) H. n. k. 23, 24.
11) H. 2; E. 2. — Opmerking verdient dat de bepaling niet is overgenomen in het keurboek van Hoorn van 1528.

Digitized by Google

XIII.

De eigenaardige maatschappelijke, economische en staatsrechtelijke gesteldheid van Westfriesland spiegelde zich ook af in het privaatrecht. De verscheidenheden die elders als gevolg eener ontwikkeling in verschillende rechtskringen met afwijkende verhoudingen zich openbaren, bleven hier afwezig, waar noch verschil van standen noch aanmerkelijk verschil van sociale of economische toestanden werden aangetroffen. Van leen of hofrecht [1]) kon geen sprake zijn, en zelfs het verschil van landrecht en stadrecht vond geen vruchtbaren bodem in een land, waar alles stad was in staatsrechtelijken, bijna alles platteland was in maatschappelijken en economischen zin. Eene eigenlijke stedelijke bevolking met een verkeersleven en behoeften, onderscheiden van die eener plattelandsbevolking, had men alleen in Hoorn, en in mindere mate in Enkhuizen en misschien in Medemblik. Ten opzichte van Medemblik weet men te weinig om een oordeel te vellen, maar daargelaten dat het reeds vroeg een vrij aanzienlijke plattelandsbevolking binnen zijn ban verkreeg, ontwikkelde het zich zoo weinig als stad, dat in de Informacie van 1518 als bronnen van nering alleen melding wordt gemaakt van «ossen te weijen.» [2]) Enkhuizen had wel is waar eene stedelijke bevolking, doch slechts binnen de bebouwde kom eener vrij uitgestrekte plattelandsgemeente. De groote bloei en ontwikkeling als stad valt eerst in de 16de eeuw. En zelfs Hoorn, als handelsplaats verrezen en aanvankelijk zonder platteland, verkreeg zeer spoedig een zeer uitgestrekt platteland binnen zijn ban, dat hetzelfde recht had als de eigenlijke stad. [3]) Opmerking verdient dan ook

---

1) Dat enkele steden als heerlijkheden in leen werden bezeten van de grafelijkheid, schiep geene leenverhoudingen in Westfriesland zelve. Zoo niettemin soms van leenmannen of leengoederen of van thinsgoederen wordt gesproken, is dit deels vertaling van Med. 9, deels meer reserve van de mogelijkheid dan een bewijs van het werkelijk bestaan van andere goederen, naar leenrecht of hofrecht bezeten. Zoo er waren, dan zal het wel alleen zijn geweest in de aan Kennemerland grenzende streken. — Zie I. 53 § 28; 98 § 8; 131 § 59. In H. n. k. 190 is het woord leengoeden waarschijnlijk uit het placaat van Karel V overgeschreven.

2) Informacie bl. 106.

3) Men zie de voorrede zoowel van het oude als van het nieuwe keurboek. Bij de eerste worden alleen de brandkeuren uitgezonderd, eene uitzondering die in het nieuwe keurboek niet werd overgenomen.

Digitized by Google

dat men in de HSS. naast de stedelijke handvesten meestal ook de landrechten vindt opgenomen, zoodat deze blijkbaar beschouwd werden als van toepassing gebleven, niettegenstaande de verheffing tot stad.

Had dit ten gevolge dat groote afwijkingen in de ontwikkeling van het recht, naar mate de behoeften eener stedelijke of eener landelijke bevolking zich in verschillende richting bewogen, werden verhinderd, het heeft ten gevolge dat wij in de stedelijke keurboeken talrijke landkeuren vinden, talrijke bepalingen betreffende rechtsverhoudingen eener landelijke bevolking, die ons zelfs instellingen doen kennen waarvan men elders hoogstens enkele sporen aantreft. Vooral het keurboek van Broek is rijk aan bepalingen betreffende de rechten en verplichtingen van medeeigenaars en van eigenaars van naburige erven, en betreffende de veldpolitie; en in meerdere of mindere hoeveelheid treft men ze in de meeste keurboeken aan. Maar overigens zijn de bepalingen betreffende het materieele privaatrecht, dat hier als elders hoofdzakelijk onbeschreven gewoonterecht bleef, uiterst schaarsch en onvolledig, zoodat van eene behandeling van het Westfriesche privaatrecht naar aanleiding der beschreven rechten geen sprake kan zijn, slechts enkele fragmenten daarvan kunnen besproken worden.

Omtrent het familierecht en de aanverwante deelen van het vermogensrecht, het erfrecht en huwelijksgoederenrecht, zijn de bepalingen in de Westfriesche rechtsbronnen schaarsch. Over het algemeen schijnt het weinig of niet te zijn afgeweken van het recht dat men ook elders in Holland boven de Maas aantreft. Met name is dit het geval met den grondslag van het familierecht, het begrip van familie, waaromtrent men enkele bepalingen vindt, die aantoonen dat de wijze van beschouwing en van berekening van de bloedverwantschap overeenstemde met het elders in Holland geldende recht. Toch zijn ze niet onbelangrijk, omdat ze over dit nog vrij duistere onderwerp eenig licht geven.

Ook in Westfriesland komt de maagschap van een persoon voor als een organisch geheel, bestaande uit zijne vier vierendeelen. Of daartoe ook de nederdalende lijn werd gerekend, of daarvan onderscheiden, blijkt niet met zekerheid. In de dingtaal waarin het breedst over de maagschap wordt bericht,[1])

1) Dingtaal V, bl. 158.

Digitized by Google

worden de descendenten niet genoemd, en men vindt enkele, hoewel zwakke aanwijzingen, dat de oudduitsche beschouwing dat ze eene bijzondere categorie van verwanten naast de magen vormden, ook in Westfriesland had bestaan. Men vindt ze namelijk in enkele plaatsen aangeduid als de boezem [1]) en als de erfgenamen. [2]) De duisternis die nog heerscht betreffende de wijze waarop men zich de vierendeelen voorstelde, en de onzekerheid die dienaangaande waarschijnlijk reeds in de Middeleeuwen ontstond door enkele wijzigingen van het oude recht, maken eene stellige uitspraak echter gewaagd. Gelukkig kan men de nederdalende lijn ter zijde laten, daar iemands afstammelingen noodzakelijk in al de vierendeelen vielen, als deze ook in de nederdalende lijn werden voorgezet.

De vierendeelen werden gevormd door kloving van de opgaande lijn in vier staken of halmen. [3]) Het eindpunt in de hoogte en dus de grens der maagschap in de opgaande lijn vormden de overgrootouders, die geacht werden in den vierden graad, het algemeene grenspunt der maagschap, te staan. Daar men in de Westfriesche rechten geen spoor vindt van achtendeelen, schijnt men aldaar in de opgaande lijn bij de berekening der graden bij voortduring den persoon wiens maagschap berekend werd, te hebben medegeteld. Iemands ouders stonden dus in den 2^{den} graad, elk in twee der vierendeelen, de grootouders in den 3^{den} graad elk in één, de overgrootouders in den 4^{den} graad, elk paar te zamen in één der vierendeelen, [4]) terwijl de persoon wiens maagschap berekend

---

1) E. 37; G. 46. De uitdrukking *uit afte* of *echte boezem geboren* kan hier niet de bloedverwantschap in het algemeen, maar alleen de nederdalende lijn beteekenen.

2) E. 118: „Daer en moet niemant totten dodehuyse eeten dan vijf die naeste bueren, suster ende broeder, vader ende moeder ende arfgenamen, op drie pont. Ende oec oem ende moye ende susterlinghe." Het laatste is blijkbaar latere uitbreiding. Onder de arfgenamen heeft men blijkbaar de kinderen en kleinkinderen te verstaan, en de plaats is interessant omdat men hier de zoogenaamde zes handen vindt, die in het Oudfriesche recht een engeren kring van bloedverwantschap vormden.

3) De uitdrukking *de vier halmen* in plaats van de meer gebruikelijke vierendeelen of verndeelen, komt voor in S. 27 en W. 25. In een der Schellinkhoutsche HSS. (S^4) werd dit verknoeid in *vier halvèn*, in Wi. 11 in *vierdalven*.

4) Met hen begint ook de opnoeming der magen in Dingtaal n°. V: „Item in den eersten een overoudevader een eerste lit geld." Dat hij maar een halve achterskindsportie gold, niettegenstaande de magen in beginsel een achterskindsportie in elk vierendeel golden, laat zich gèreedelijk verklaren door het feit, dat hij met zijne vrouw aan het hoofd van het vierendeel staande, met haar eene eenheid in de maagschap uitmaakte die voor één maag doorging.

Digitized by Google

werd, de eerste graad in de rechte lijn in elk der vier vierendeelen vormde.

Aan elk der vier halmen sloten zich de zijdlijnen aan, waarin ook tot aan den vierden graad werd geteld. De graden in die zijdlijnen werden aangeduid door namen, die als aanwijzing kunnen gelden dat men zich die zijdlijnen voorstelde niet als ter zijde afdalende uit een gemeenen stamvader, maar als uit de rechte lijn ter zijde afwijkende, en door broederschap of zusterschap daaraan verbonden. Die het naast bij de rechte lijn stonden, werden broeders en zusters genoemd, en daaronder werden begrepen niet alleen de eigenlijke broeders en zusters, maar ook de broeders en zusters der ouders en grootouders. De kinderen van al deze heetten zusterlingen of zusterskinderen, de kleinkinderen achterzusterskinderen of achterskinderen. Dat oorspronkelijk hiermede de maagschap eindigde, dus de achterskinderen in den vierden, de broeders in den tweeden graad stonden en de maag die in de rechte lijn stond, mede werd geteld, blijkt nog uit verschillende aanwijzingen. Toch werd reeds zeer vroeg in Westfriesland de maagschap in de zijdlinie een graad verder uitgestrekt door de opneming der z.g. eerste leden, de kinderen der achterskinderen, maar tevens met overneming van de computatie van het kanonieke recht, die de stam niet medetelde, de broeders in den eersten graad plaatste. In de handvesten toch van 1289, door Floris V aan de verschillende deelen van Westfriesland gegeven, wordt bepaald, dat aan den graaf geen goed zou besterven „het ne zi buten erster lede" [1]), hetgeen in de latijnsche bevestigingsakte van den bisschop van Utrecht wordt vertaald: „si non reliquerit heredem infra quartum gradum consanguinitatis." [2]) Maar aan den anderen kant ziet men bij die instellingen, waarbij het oude karakter der maagschap nog het sterkst op den voorgrond treedt, en eene uitbreiding den meesten tegenstand moest ondervinden, het betalen van maaggeld, het subsidiaire karakter van de eerste leden, als deelen van de maagschap, nog doorschemeren. Ze zijn reeds opgenomen, maar het kerven van het maaggeld geschiedt nog bij achterskindsportien; en ook van het optreden van twee eerste leden,

---

1) Oork. II. 649, 650, 660.
2) Oork. II. 671.

Digitized by Google

uitsluitend bij gebreke van en in de plaats van één achterskind, vindt men nog aanwijzingen.[1]) Ongelukkig zijn de twee stukken die ons de uitvoerigste berichten geven, waarschijnlijk bedorven, althans op enkele punten duister.[2]) Zoo schijnen in de dingtaal de kinderen van den halven broeder onderscheiden van de susterlingen, en wordt onderscheiden tusschen *rechte magen*[3]) en *magen over*, zonder dat blijkt waarin het verschil bestaat. Daar de laatsten slechts de helft golden van de rechte magen, zijn er misschien halve magen mede bedoeld. De wijze van berekening is echter duister. Volgens enkele opgaven zou elke maag een achterskindsportie hebben gegolden in elk vierendeel waarin hij stond, zonder dat het verschil in graad verschil maakte. Een grootvader, een oudoom, een zoon en een kleinzoon van den oudoom betaalden dus allen hetzelfde, te weten een achterskindsportie, daar ze allen maar in één vierendeel stonden. De volle broeder die in de vier vierendeelen stond, gold vier, de halve broeder die slechts in twee stond, slechts twee achterskindsportien, en hunne kinderen die in dezelfde vierendeelen stonden als hun vader, evenveel als deze. Andere opgaven zijn daarmede echter weder in strijd, en zouden doen vermoeden dat ook het verschil in graad verschil maakte. Dat een eerste lid slechts de helft van een achterskindsportie betaalde, laat zich verklaren, als men aanneemt dat het een overblijfsel is van het subsidiaire karakter dat de eerste leden oudtijds hadden. Maar dat de zusterlingen op twee achterskinderen zijn gesteld is vreemd, daar ze niet noodzakelijk in twee vierendeelen stonden. Dit was alleen het geval met de kinderen van den oom, niet met de kinderen van den oudoom en van den vollen broeder, die toch ook tot de zusterlingen behoorden. Daar ze ook gelijk gesteld worden met de zusterlingen over, die bij de andere graden slechts op de helft der rechte magen zijn gesteld, is de plaats waarschijnlijk bedorven.

Over de rol der familie en haar optreden als organisch ge-

---

1) Zie de dingtalen n°. III en IV, hierachter I bl. 155, 158: dat des quadaders maghen sellen den doden man gelden mit 32 pond *op een afterskint of daerbinnen, of op twee eerste leden voer een afterskint.*

2) Dingtaal n°. V; E. 90.

3) H. 21 spreekt ook van „een *recht* afterskintsvrede, een *recht* susterlincsvrede."

Digitized by Google

heel in het strafrecht is hierboven reeds gesproken. [1]) In de procedure van doodslag treedt de naaste zwaardmaag des gedooden als klager op voor diens vier vierendeelen, die ook in het maaggeld deelen, dat door de vierendeelen des doodslagers wordt opgebracht. [2]) Maar ook in andere gevallen traden de vierendeelen op als vertegenwoordigers van het familiebelang, met name bij de voorziening in de voogdij. Volgens eene keur van Schellinkhout, die ook in de keurboeken van enkele der dochtersteden voorkomt, werd in de voogdij van weduwen en weezen voorzien door de vier halmen gezeten binnen de stad, en waren deze er niet, door de vier naaste mannelijke bloedverwanten die poorters waren (de vier naeste lijven ende manspersonen van unsen poirteren). Konden deze het niet eens worden, dan besliste het gerecht. [3]) Waarschijnlijk was dit nog het oude recht, dat elders reeds was gewijzigd, en bleven de vierendeelen ook het toezicht op de voogdij uitoefenen, daar nog in de weeskeuren van Hoorn van 1535 het goeddunken der vier vierendeelen van een weeskind moest worden geraadpleegd bij het verleenen van handlichting. [4]) Het was echter nog slechts raadpleging geworden, daar de handlichting zelve werd verleend door de weesmeesters, die ook de voogden benoemden en hunne rekening jaarlijks opnamen, [5]) functiën welke in andere plaatsen door het gerecht werden vervuld. [6]) Het is mogelijk dat de vierendeelen of enkele magen nog bij wijze van familieraad in voogdijzaken werden gehoord, [7]) het beheer dier zaken als oppervoogdij, zooals eene keur van Hoogwoude het noemt, was van de familie overgegaan op de overheid, het gerecht, de raden of de weeskamers. [8])

---

1) I. bl. LXXV volg.

2) Dingtalen III—V.

3) S. 27; W. 25; Wi. 11; Ba. 19. In Winkel en Barsingerhorn wordt echter van de weduwen geen gewag gemaakt,

4) II. 180 § 70. Men verg. twee bepalingen van de handvest van 26 Mei 1346, door gravin Margaretha aan Kennemerland gegeven, dat als weezen geen gerechten voogd hadden en niet mondig waren, de vier verndeelen een voogd zouden zetten, die jaarlijks rekening zou doen aan de vier verndeelen en deze ook raadplegen bij het beleggen van het goed der weezen; alsmede dat men een onmondig kind niet mocht huwen buiten toestemming van zijn vier verndeelen. Van Mieris, II. 710. Ook de laatste bepaling vindt men gewijzigd in E. 56 en G. 87.

5) H. n. k. 327.

6) Sy. 80; Hw. 42, 72; A. 20.

7) Aldus bv. in de Weeskeuren van Hoorn.

8) Verg. hierboven bl. LXXI.

Digitized by Google

Omtrent de vraag wie aan voogdij onderworpen waren, bestaat onzekerheid. Onmondige, minderjarige weezen stonden onder voogdij. Maar welke was de tijd der mondigheid of meerderjarigheid? De twaalfjarige leeftijd wordt nergens vermeld, was dus vermoedelijk reeds verlaten. Daarentegen vindt men enkele bepalingen die op den veertienjarigen leeftijd schijnen te wijzen. In Enkhuizen vindt men bepaald, dat men geen weezen mocht ontpoorteren binnen hun veertiende jaar, [1]) en een zware straf bedreigd tegen hem die een wijf nam of ontvoerde die beneden veertien jaren oud was, buiten toestemming van hem die haar machtig waar, eene bepaling die ook in Broek werd overgenomen, waar gesproken wordt van hem die haar momber was.[2]) Evenzoo vindt men in 1531 in Hoorn bepaald, dat geene kinderen beneden de 14 jaren zouden mogen komen in den Doelen, als men maenscut hield. Deze bepaling kan echter een bijzonderen grond hebben, evenals de verplichting tot het houden van wapenen (dus ook tot krijgsdienst) bepaald was tot hen die ten minste 18 jaren oud waren, het verbod om elders dan in de groote school ter school te gaan tot knechtgens, oud 15 jaren en daar beneden.[3]) De leeftijd van 15 jaren komt echter in Hoorn ook voor in eene keur die de verplichting om de kerk of het kerkhof met zijn goed te ontkommeren en vrij te maken, wanneer men ze vervochten of bekommerd heeft, beperkt tot hen die vijftien jaren of daarboven oud zijn.[4]) Ook deze bepaling zou in verband hebben kunnen staan met de meerderjarigheid.

Stelliger daarentegen schijnen de weeskeuren van Hoorn

---

1) E. 116.

2) E. 56; G. 87. Opmerking verdient dat in E² de leeftijd op dertien jaren wordt gesteld, en in plaats van hem die haar machtig waer, wordt gesproken van hem die haers mondich waer, welke laatste variant ook in E⁵ wordt gelezen. De tekst van E² is echter slecht en het HS. weinig betrouwbaar. Voor Broek vond ik eene bepaling die de mondigheid uitdrukkelijk op 15 jaren schijnt te stellen, in de handvest in 1463 door hertog Philips aan het Elisabethsklooster aldaar gegeven (van den Hoof, bl. 26): „Soe wat vrouwspersoon in den voorsz. clooster gaen wil, om de order aen te nemen, *die hare mondige jaren hebben, als vijftien jaren oudt wesende*, ... alle haer eygentlijcke goedt met haer magh brenghen in dat Clooster." De bepaling, die bovendien blijkbaar verknoeid is, bewijst echter wel dat men op het 15de jaar mondig was, maar niet rechtstreeks dat men het dan eerst werd.

3) H. n. k. 114, 232, 249.

4) H. 23. Deze zelfde keur vindt men ook in de keurboeken van zeven andere steden, maar zonder de beperking betreffende den leeftijd.

Digitized by Google

van 1535 het tijdperk der minderjarigheid op 20 jaren te stellen. Tot dien leeftijd zouden de weeskinderen het beheer hunner goederen missen en zich ook niet mogen verbinden buiten consent van de weesmeesters en rade van de stede. Hunne handelingen te dien opzichte zouden nul en van geen waarde zijn, „sulcx dat deselfve weeskijnderen, comende tot hoir mondige jaeren, ongehouden sullen wesen te voldoen tghene sy in huer onmondige jaren gedaen ende gehandelt muegen hebben," [1]) Men vindt hier dus uitdrukkelijk van mondige en onmondige jaren in verband met den twintigjarigen leeftijd gesproken. Toch acht ik deze bepalingen niet beslissend, al hadden ze wellicht ten gevolge dat men langzamerhand dien leeftijd als de grens der minderjarigheid is gaan beschouwen. Ze bevatten, geloof ik, slechts in scherperen vorm eene bepaling, reeds vroeger ter bescherming van meerderjarigen gemaakt. Onder de weeskeuren zonder jaartal vindt men er een waarbij bepaald wordt, dat ingeval iemand stierf, „weeskijnt ofte weeskijnderen afterlaetende die tot hair mondige jaeren gecomen waeren ende nyet vroet genoch en waren huer guet zelven te regieren", men deze, op aanbrengen van hunne naaste vrienden en magen en bij goeddunken van den raad en van de weesmeesters, in het weeskinderenboek zou stellen evenals de weeskinderen. [2]) Deze bepaling is waarschijnlijk ouder dan 1535, evenals ook de andere ongedagteekende [3]), en vermoedelijk van 1527. Gesteld dat de minderjarigheid rechtens op veertien- of vijftienjarigen leeftijd eindigde, dan moest toch in zeer vele, zoo niet de meeste gevallen, waarin het iemand gold die vermogen bezat, de geheel vrije beschikking daarover door zulke jonge en onervaren personen dat vermogen in groot gevaar brengen. Zelfs als feitelijk het beheer nog door die personen aan hunne vroegere voogden werd gelaten, wat in den regel wel het geval zal zijn geweest, was het gevaar van roekelooze of onberaden verbintenissen daardoor niet afgewend, terwijl geen

---

1) II. 180 § 7 en 8.

2) II. 182 § 11.

3) De twee laatste, § 27 en 28, zijn van 1530, terwijl de onmiddelijk volgende, § 12, ouder moet zijn dan de keur van 6 October 1529, H. n. k. 322, welke de wijze regelt waarop verkwisters tot stadskinderen kunnen worden gemaakt, wat gezegde § 12 nog voorstelt als geschiedende „nae ouder custumen."

Digitized by Google

vroegere voogd aanwezig was als het kind reeds meerderjarig was bij den dood zijner ouders. Het is dus zeer verklaarbaar dat men in dat geval, wanneer de familie grond had om te vreezen dat die zoogenaamde meerderjarige zelf zijn vermogen zou willen beheeren, aan de familie het recht gaf een opdracht van dat beheer aan de weeskamer te provoceeren. Dit is dan ook de zin der bepaling. De meerderjarige werd niet onder voogdij of curatele gesteld, maar moest de administratie van zijn vermogen vooralsnog overlaten aan de weeskamer. Het middel was echter onvoldoende, zoolang het kind, als rechtens mondig, de bevoegdheid had te vervreemden of zich te verbinden. De weeskeuren van 1535 verscherpen dus de bepaling. Wat als exceptie was ingevoerd, werd regel, en omgekeerd. De meerderjarige zou tot zijn twintigste jaar in zijne handelingsbevoegdheid beperkt blijven, tenzij weesmeesters, raad en familie van oordeel waren dat die beperking niet noodig was; terwijl deze beperking vroeger ophield met den dag der meerderjarigheid, tenzij weesmeesters, raad en familie van oordeel waren dat het noodig was haar te doen voortduren. Dat in andere opzichten dan het beheer van het vermogen de persoon als minderjarige werd beschouwd, blijkt niet, en dat men hem rechtens ook niet als minderjarige beschouwde, blijkt uit het feit, dat men noodig achtte de door hem aangegane verbintenissen uitdrukkelijk nietig te verklaren, en dat wel met terugwerkende kracht tot het jaar 1527 (vermoedelijk het jaar der vroegere bepaling), wat voor werkelijk onmondigen onnoodig ware geweest. [1])

Eene tweede categorie van personen aan voogdij onderworpen, waren de vrouwen; maar ook ten haren opzicht zijn de berichten zeer onvolledig en onzeker. Ook op dit punt had het oude recht plaats gemaakt voor een feitelijken daarmede strijdigen toestand, die nog slechts ten deele en langzaam zijne erkenning in het recht vond. Van de voormalige onmondigheid der vrouw in het algemeen is geen sprake

---

1) Ook elders komt zoodanige verlenging van de onmondigheid ten opzichte van het beheer der goederen, ter bepaling van de overheid en van de familie, zoowel op d wijze van § 11 als van § 7 der Hoornsche Weeskeuren, voor. Zie Mr. S. J. Fockem Andreae, Bijdr. tot de Ned. rechtsgesch. I bl. 23 volg. Het komt mij voor dat wat da vervroegde meerderjarigheid heet, met meer recht verlengde minderjarigheid kan worde genoemd, die langzamerhand tot formeele verlenging van den minderjarigheidstermijn leidde.

Digitized by Google

meer; doch ze had nog sporen of naklanken achtergelaten, wier praktische beteekenis uit de schaarsche als het ware toevallige vermelding niet met zekerheid is op te maken. De tegenstrijdigheden die men ontmoet, zijn ten deele aan verschil in tijd en ontwikkeling toe te schrijven, maar er zijn toch enkele verschillen die het gelijktijdig bestaan van twee verschillende instellingen verraden, die zorgvuldig behooren te worden onderscheiden.

De eene soort van voogdij heeft met hetgeen men gewoonlijk onder voogdij verstaat, niets dan den naam en den oorsprong gemeen. Oudtijds toen vrouwen in het algemeen, ook de meerderjarige, voorzoover ze niet onder de vaderlijke of de maritale macht stonden, op gelijken voet als minderjarigen aan voogdij onderworpen waren, waren ze van zelve evenmin als minderjarigen bevoegd in rechten op te treden of rechtshandelingen te verrichten buiten haren voogd. Deze onbevoegdheid schijnt zich te hebben gehandhaafd. Eene vrouw mocht niet in rechten optreden noch formeele rechtshandelingen verrichten zonder bijstand van of vertegenwoordiging door een voogd. Het sterkst vindt men dit uitgedrukt in de costumen van Sybekarspel, waarin uitdrukkelijk wordt vermeld, dat ongehuwde vrouwen, al ware het dat ze tot hare jaren gekomen waren, niet mochten contraheeren zonder expres consent van haren voogd, en dat wat anders gedaan werd, voor nul en van geene waarde werd gehouden. [1]) Toch zou men ten onrechte hieruit afleiden, dat die vrouwen tijdens de opteekening dier costumen (vermoedelijk omstreeks 1570) nog onder voogdij stonden. Dit denkbeeld wordt reeds verwijderd door de bijvoeging dat ze dien voogd met voorgaende solemniteiten daartoe zelve kozen. De dingtaal van zoodanige voogdkeuze is bewaard, en daaruit blijkt dat de vrouw, in rechten verschijnende, begint met een taalman te nemen, en door diens mond dingt, dat ze daar staat zonder voogd en zonder momber en een voogd begeert, en na vonnis van schepenen zelve iemand tot voogd kiest, die daarop het proces voor haar voert. [2])

---

1) Van den Hoof bl. 45.

2) Dingtalen VII en VIII, hierachter I. 161, 162. Ook in andere dingtalen waarin eene vrouw als partij voorkomt, wordt steeds melding gemaakt van haren voogd. Dingtalen XII–XV. Hoewel ook daar vermoedelijk zulk een gekozen voogd wordt bedoeld, is zulks niet volkomen zeker, omdat in al die dingtalen eene weduwe als partij optreedt.

Digitized by Google

Het is duidelijk dat die voogd niets meer is dan een vorm die, zooals bekend is, eveneens moest worden in acht genomen door geestelijken. Het contraheeren van de costumen van Sybekarspel zal dan ook te beperken zijn tot formeele voor schepenen of het gerecht aangegane contrakten. In de keurboeken vind ik zoodanigen procesvoogd slechts eenmaal uitdrukkelijk vermeld, en wel in het nieuwe keurboek van Hoorn van 1528. [1]) Opmerking verdient nog eene keur van Broek, volgens welke alle vrouwen, die poorters waren en geen mannen hadden, recht namen en gaven (d. i. eischende of verwerende in rechten optraden) van al zulke koopmanschap als zij maakten, terwijl voor de gehuwde hare mannen zouden te recht staan. [2]) De strekking der bepaling is blijkbaar, dat de man niet als bijstand van de vrouw, maar rechtstreeks uit eigen hoofde als klager of verweerder moest optreden. Men kan er dus niet uit afleiden dat in Broek de ongehuwde meerderjarige vrouw zonder bijstand van een gekozen voogd in rechten kon optreden.

Daarnaast vindt men echter ook voogden vermeld, die niet door de vrouw zelve gekozen werden tot eene bijzondere handeling, maar op gelijke wijze benoemd als de voogden der minderjarigen en met deze in één adem worden genoemd. Opmerking verdient echter dat daarbij alleen van weduwen sprake is. [3]) Evenzoo wordt in Hoorn de plicht der overheid om voor de belangen van weduwen en weezen te waken op ééne lijn gesteld, en gesproken van „der weeskinderen en der weduwen goeden, subject der weeskamer." [4]) Ook in Enkhuizen vindt men die gelijkstelling van weduwen en weezen, voorzoover betreft de handelingsbevoegdheid in

---

1) H. n. k. 86. — Mr. Fockema Andreae, die in zijne Bijdragen, bl. 35 volg., breedvoerig de voogdij over de vrouwen bespreekt, meent (bl. 58) dat in deze keur sprake is van een vasten voogd, omdat de keuze door den secretaris moest worden geregistreerd, wat onnoodig ware als de bijstand van den voogd slechts eene enkele handeling betrof. Ik acht het argument niet afdoende. Daargelaten dat een proces met de daarop volgende executie lang kon duren en vele handelingen op verschillende tijden vorderen, was de formeele registratie der akte van keuze, waar de bijstand voor de geldigheid der handelingen noodig was, zoowel als middel van bewijs als ten behoeve van de tegenpartij of derden niet zonder nut.

2) G. 38.

3) S. 27, 81; Sy. 80; W. 25; Hw. 42; A. 20. Een spoor van gelijksoortige bepaling in Broek vindt men nog in G^2, zie de noot op G. 43.

4) H. n. k. 320.

Digitized by Google

enkele bijzondere gevallen. Weduwen en weezen worden uitgesloten van de bevoegdheid om onroerend goed aan te rijden of te werpen, en die bevoegheid kan ook tegen hen niet worden uitgeoefend, terwijl beiden ook onbevoegd waren als zevenen in een zeventuig op te treden. [1]) En in eene ordonnantie op de procedure van de 17e eeuw vindt men nog bepaald, dat weezen en weduwen in rechten niet mogen ontvangen worden zonder voogd, ten ware ze koopmanschap dreven, en dan alleen in zaken die koopmanschap betreffende. [2])

Moet men daaruit afleiden dat weduwen onder voogdij stonden, terwijl meerderjarige ongehuwde vrouwen daarvan reeds vrij waren geworden? De zaak zou vrij zonderling zijn. De gelijkstelling met personae miserabiles, die wel eens voorkomt [3]), verklaart deze voogdij niet, daar ze feitelijk op niets steunt. De weduwlijke staat, hoe treurig op zich zelven na een gelukkig huwelijksleven, heeft niets wat de vrouw minder geschikt maakt zich zelve te beschermen, zich zelve en haar vermogen te beheeren, dan hare ongehuwd gebleven zusters. Nog vreemder wordt het als men in aanmerking neemt, dat diezelfde weduwe, als moeder of grootmoeder, vrij algemeen tot de voogdij over anderen werd toegelaten. Maar bovendien vindt men in de keuren van Hoorn vrij afdoende bewijzen dat de weduwen als zoodanig niet onder voogdij stonden. De weeskeuren van 1535 zijn, en blijkens den considerans en blijkens den inhoud, uitsluitend gemaakt met het oog op de weeskinderen. Alleen van deze en van hun goed wordt daarin gesproken, en men vindt geen enkele bepaling die voorziet in het geval dat een man, aflijvig geworden, eene weduwe nalaat. Alleen wordt voorzien in het geval dat vader of moeder of beiden, overleden zijn, weeskinderen nalatende. En in eene keur van 1559, dus ouder dan die van 1566, waarin gesproken wordt van „der weeskinderen en der weduwen goeden, subject den weeskamer," vindt men een rechtstreeksch bewijs tegen die weduwenvoogdij. Ongelukkig is de considerans van die keur niet zeer duidelijk gesteld, maar de zin toch duidelijk. Er is sprake van iets dat herhaaldelijk voorkwam, dat iemand

---

1) E. 65, 66, 119.
2) v. d. Hoof, bl. 141.
3) Zie Mr. Fockema Andreae, bl. 58 noot 5.

Digitized by Google

bij testament zijne vrouw en kinderen „duer hoirluyder sobere regiment" (dit zal wel beteekenen hetzij ongeschiktheid hetzij slecht gedrag) van de voogdij en administratie hunner goederen uitsluit en deze op den hals legt van de weesmeesteren, die toch volgens de ordinantie op de weeskamer niet gehouden waren die te accepteeren, „mits dezelve vrouwen ofte kijnderen dairvan de voochdyscap comende es, gheen weesen en zijn." Blijkbaar gaf dit tot onaangenaamheden aanleiding tusschen die uitgesloten personen en de weesmeesteren, die waarschijnlijk ten gevolge hadden dat de laatsten aarzelden of weigerden zich langer met die onverplichte voogdij en administratie te belasten. Toch schijnt men de handhaving der testamentaire beschikking wenschelijk geacht te hebben, en niet wenschelijk dat „zulcke vrouwen ofte kijnderen sonder curatore ende tutele" zouden blijven. Men bepaalde mitsdien dat zulke personen wier voogdij bij testament den weesmeesteren op den hals gelegd was, onder de protectie van deze zouden blijven naar inhoud en wijze van het testament, maar dat weesmeesters een bekwaam persoon zouden substitueeren om die administratie te voeren en hun daarvan jaarlijks rekening te doen, terwijl de van de voogdij uitgesloten personen met zware correctie bedreigd werden, ingeval ze te dier zake de weesmeesters of dien gesubstitueerden administrateur dreigden of hun letsel deden. [1])

Het is duidelijk dat hier sprake is van eene weduwe met meerderjarige kinderen, en dat uitsluitend sprake is van het bewind over de goederen, niet van eene voogdij in den strikten zin van het woord. Dat woord werd trouwens in de middeleeuwen in een veel ruimeren zin gebruikt dan het Romeinsche tutela of ons tegenwoordig voogdij. Evenzeer is duidelijk dat er naar het bestaande recht geene termen bestonden voor eene eigenlijke voogdij noch van de vrouw noch van de kinderen, zoodat de weeskamer rechtens met de zaak niet had te maken. Zoo het haar niet verboden was dat bewind te voeren, noch zij noch de betroffen personen waren verplicht zich dat te laten welgevallen. Was nu de weduwe, zooals men beweert, van rechtswege aan voogdij onderworpen, dan zou dit ten opzichte van haar wel het geval zijn geweest, en zou de weeskamer verplicht

1 H. n. k. 313.

Digitized by Google

zijn geweest haar een voogd te zetten en het beheer harer goederen te aanvaarden.

Opmerking verdient daarbij de reden, opgegeven voor de bevoegdheid der weeskamer om die zoogenoemde voogdij niet te accepteeren, „mits dezelve vrouwen gheen weesen en zijn." Dit geeft, geloof ik, de verklaring aan van die zoogenaamde voogdij over de weduwe. Ze is te beperken tot weduwen met minderjarige kinderen, en wel tot weduwen-voogdessen. De voogdij der moeder wordt in de weeskeuren van Hoorn van 1535 uitdrukkelijk vermeld, en zij kon zelfs even als de vader-voogd gedispenseerd worden de goederen der minderjarigen onder de weeskamer te stellen. [1]) Gewoonlijk werd echter aan zoodanige moedervoogdes een medevoogd toegevoegd, meestal uit de vaderlijke magen der minderjarigen. Hoewel onze bronnen er niet met zoovele woorden melding van maken, schijnt het een algemeene regel te zijn geweest in Holland, zelfs voor de vadervoogdij, [2]) en slechts bij uitzondering in enkele streken te zijn bepaald tot de moedervoogdij. [3]) Tot deze uitzonderingen behoorde, blijkens de ordonnantie op de weeskamer van 1616, ook Enkhuizen, dus vermoedelijk geheel Westfriesland. [4]) Daar nu de moeder wel in den regel, evenals nog met ouders het geval is, met hare minderjarige kinderen in den onverdeelden boedel zal zijn gebleven, golden voor haar eigen goed gelijke regels als voor dat van de minderjarigen, was zij ook daarvoor aan de medewerking van den medevoogd gebonden, en moest zij ook dat, voorzoover ze niet, evenals met den vader-voogd wel in den regel het geval zal zijn geweest, daarvan gedispenseerd was geworden, ter weeskamer opleggen. Het laat zich dus zeer goed verklaren dat men het aanstellen van zulk een medevoogd het vervoogden van weduwen en weezen noemde, sprak van „der weeskinderen en der weduen goeden, subject den weeskamer," en dat ook zulke weeskinderen en weduen goederen ter weeskamer waren opgelegd en door weesmeesteren werden beheerd,

---

1) I. 181 § 8.

2) de Groot, Inl. I. 7 § 8 en 12.

3) Zie nader daarover Mr. E. Bergsma, over de Weeskamers zooals die vroeger in Holland en Zeeland bestonden, Utrecht 1855, bl. 48.

4) Zie v. d. Hoof bl. 155. — Mr. Bergsma noemt onder die uitzonderingen Alkmaar, Wormer, Zype en Hasepolder enz., dus allen plaatsen in het Noorderkwartier.

Digitized by Google

zonder dat hieruit volgt dat op zich zelve, afgescheiden van hare hoedanigheid van voogdes, de weduwen onder voogdij stonden. Overal waar in de bronnen dus in het algemeen gesproken wordt van „weduwen en weezen," heeft men onder de eersten te verstaan weduwen-voogdessen, in onverdeelden boedel met hare minderjarige kinderen zittende. [1])

Behalve de voogdij over minderjarigen vindt men in Hoorn ook die over de verkwisters vermeld, die na herhaalde waarschuwing tot stadskind konden worden verklaard en ontzet uit de voogdij over zichzelve en hunne goederen. [2]) Van de voogdij over krankzinnigen of zwakhoofdigen wordt niet gesproken. Daarop toch heeft geene betrekking de bepaling betreffende weeskinderen tot hare mondige jaren gekomen en niet vroede genoeg om hun goed zelve te beheeren, waarmede m. i. alleen bedoeld zijn kinderen, die wettelijk mondig waren maar den leeftijd van 20 jaren nog niet hadden bereikt, [3]) en evenmin de zoo even besproken bepaling betreffende personen van soberen regimente. [4])

Ten opzichte van het beheer der voogden, van hunne en der weesmeesteren verplichtingen, vindt men talrijke en duidelijke berichten in de weeskeuren van Hoorn, die hier niet behoeven herhaald te worden. Ik vergenoeg mij andere hier en daar verspreide berichten met een enkel woord te vermelden. Alleen poorters mochten voogd zijn over poorters. [5]) De voogd moest bij het aanvaarden der voogdij behoorlijk inventaris maken, en jaarlijks rekening doen van zijn beheer aan het gerecht of aan de weesmeesters. [6]) Eindelijk was zijne toestemming vereischt voor het huwelijk zijner pupille, zoolang ze nog geen 14 jaren oud was, [7]) zonder dat nogtans bij gebreke daarvan het huwelijk nietig schijnt te zijn geweest.

---

1) Verg. nog de handv. van Medemblik van 1395 bij v. d. Hoof, bl. 11, waarbij ten behoeve der geestelijke vrouwen (naar het schijnt Begijnen) is bepaald dat een yegelijcken jonckvrouw, maget ofte weduwe, die tot haren jaren gekomen is, met hoer mombers handt, *die sy nemen sal*, vryelijk alle hare goederen sal gebruycken; en waarin later gesproken wordt van deze mombers als *procuratores ofte mombaers*.

2) H. n. k. 322, Weeskeuren § 12.

3) Weeskeuren § 11.

4) H. n. k. 313.

5) E. 63; Sy. 80; Hw. 42; B. 87, 93.

6) H. n. k. 327; Sy. 80; Hw. 42, 72.

7) E. 56; G. 87.

Digitized by Google

Ten opzichte van het huwelijk en de daaruit voortspruitende rechtsverhoudingen vindt men niet veel meer dan indirekte berichten, en deze zijn hoofdzakelijk te danken aan misbruik, door de geestelijkheid van het kerkelijke recht gemaakt tot afpersing. Men vindt ze dan ook niet in de keurboeken maar in landsheerlijke privilegien of in concordaten. Zoo werd bij eene handvest van Jan van Beijeren van 1424 aan die van Hoorn verleend, dat iemand niet meer dan 5 schellingen aan den Deken zou behoeven te betalen voor heimelijke trouw, [1]) en ditzelfde privilegie werd in 1433 door hertog Philips aan een groot aantal andere Westfriesche steden verleend, [2]) zoodat men veilig kan aannemen dat geheime huwelijken of huwelijken, zonder afkondigingen en niet openbaar, overal in Westfriesland als volkomen geldig werden beschouwd en zeer veel voorkwamen, ook al waren ze door de kerk met boete bedreigd. Een eeuw later werd onder bemiddeling van den Hove van Holland tusschen den deken van Westfriesland en de steden der decanie een verdrag gesloten, waarbij behalve de quaestie der geheime huwelijken nog andere punten worden geregeld, als de compositien in causa matrimoniali, de dispensatie van proclamatien, de huwelijken in verboden graad van maagschap, en meer. [3]) In de keurboeken vindt men bepalingen tegen het verstoren van de orde in de kerk bij huwelijken, beperking van het aantal personen die bruid en bruidegom mochten volgen in het koor of bij het misoffer, bepaling van den tijd waarop men in de kerk mocht trouwen. [4]) Uit de strafbepalingen tegen hen die een meisje beneden de 14 jaren ontvoerden of huwden zonder consent van haar momber, [5]) kan men afleiden dat na dien leeftijd zoodanig consent niet meer noodig was. Bij handvest van 3 Maart 1452 werd echter voor Enkhuizen bepaald, dat geen man tot zijne mondige jaren gekomen zijnde, „die trouwe van eenighe jonge maeghden, poorterse binnen voorz.

---

1) v. Mieris IV. 731.

2) v. Mieris IV. 1024—1426 geeft de aan Broek, Enkhuizen en Westwoude verleende, die men ook bij v. d. Hoof vindt, terwijl die aan Wydenisse vermeld wordt door van Limburg Brouwer, Boerg. Charters bl. 19. In 1434 werden aan Sybekarspel alle costumen, rechten en vrijheden ten opzichte van den Proost of Deken van Westfriesland gegeven, als die van Hoorn en van Hem gebruikten. v. Mieris IV. 1061.

3) Zie van den Hoof, Handv. van Hoorn, bl. 97 v.

4) H. 71, n. k. 292, 293 en noot 2 op 292; E. 169.

5) E. 56; G. 87.

Digitized by Google

stede, heymelicken nemen noch geven sal, tensy by wille, weten ende consente van haren naesten vrienden ende magen," en zulks op verbeurte van al zijn goed. [1])

Door het huwelijk ging de vrouw over in de macht van den man. Hare handelingsbevoegdheid werd beperkt, en voorzoover ze die had, was door hare handelingen haar man rechtstreeks verbonden, zoodat hij als klager of verweerder te dier zake ook moest optreden. De handvest van Medemblik bepaalde de bevoegdheid der vrouw zeer eng. Voor gewone uitgaven mocht zij haar man niet verder dan tot vier stuivers of penningen, als openbare koopvrouw slechts voor een bepaald bedrag verbinden. [2]) Later schijnt de beperking ten opzichte van de openbare koopvrouw te zijn in onbruik geraakt, en de man beschouwd als voor alle hare handelingen als zoodanig aansprakelijk. [3])

Tusschen de echtgenooten bestond van rechtswege algeheele gemeenschap van goederen. Hoewel men dit alleen in de costumen van Sybekarspel uitdrukkelijk vindt vermeld, [4]) blijkt uit tal van aanwijzingen dat dit algemeen recht was. Ook in Westfriesland vindt men in tal van handvesten bepaald dat een gehuwde niet meer kan verbeuren dan zijn lijf en half zijn goed, wat geen anderen grond heeft dan de erkende medeeigendom van den anderen echtgenoot. Maar bovendien blijkt het uit de bepalingen in geval van ontbinding des huwelijks en de aanwijzingen eener continuatie van de gemeenschap met de kinderen. [5]) De boedelafstand van den overlevende schijnt in Westfriesland zelfs aan den weduwenaar gegeven, en de dingtalen van boelhuis hebben blijkbaar betrekking op eene scheiding der gemeenschap. Men vindt

---

1) Van den Hoof, bl. 31.

2) Med. 36. Eene bakkerin voor een ovenvol brood, eene brouwster voor een brouwsel (una cerevisia), eene koopvrouw in wollen of linnen garens voor een steen garens.

3) I. 62 § 63; 79 § 46; 114 § 46; 127 § 44; G. 38.

4) Van den Hoof, bl. 45: „Man ende wijf zijn gemeen in goede, ende stervender yemandt sonder kindt of kinderen, of eenige makinge, worden die goeden gedeelt half ende half, d'een helft by den langhstlevende, ende d'ander helft nemen d'erfgenamen van d'eerste overleden."

5) Zie hierboven wat omtrent de voogdij der weduwen is gezegd; voorts de verplichting van den langstlevende om ingeval er minderjarige kinderen zijn, bewijzinge te doen aan de weeskamer van alle goederen, „die zy mit hairen man ofte hy mit zijn echte wijf te samen gehadt mogen hebben totten dach vant overlyden." II bl. 180 § 6.

Digitized by Google

echter daarnaast ook huwelijksche voorwaarden vermeld. [1]) Ten opzichte van het beheer der goederen vindt men alleen in de weeskeuren van Hoorn eene beperking. Wie eene maagd huwde, wier goederen in het weesboek stonden, mocht die goederen niet verkoopen, belasten noch op eenige wijze vervreemden buiten consent van hare naaste magen, van het gerecht en van weesmeesteren. [2])

Ten opzichte van het lot van de gemeenschap na ontbinding des huwelijks door den dood van een der echtgenooten zijn eenige belangrijke dingtalen bewaard gebleven, die grootendeels zoo niet geheel aan de Delftsche dingtalen zijn ontleend, [3]) en wel op zoodanige wijze dat twijfel zou kunnen rijzen, of ze wel geheel aan het Westfriesche recht beantwoorden. Eene vergelijking doet wel op enkele punten verschil ontdekken, maar meestal is daarbij, geloof ik, aan slordigheid van den navolger te denken, verbetering van lezing naar aanleiding van de Delfsche dingtalen geoorloofd.

De eerste betreft het recht van den overlevende om, ingeval de schulden der gemeenschap de baten overtreffen, voor de baar uit te gaan voordat de doode het huis verlaat. In afwijking van de Delftsche dingtaal wordt dit recht ook aan den man toegekend, maar daar het meestal door vrouwen werd uitgeoefend, is de dingtaal, evenals trouwens ook de volgende, gesteld met het oog op de vrouw. [4]) De boedelafstand moest geschieden in tegenwoordigheid van het gerecht, ten sterfhuize ontboden. „Naecter huyt, hangens haers ende bervoets," en zonder iets aan te hebben dat den boedel toebehoorde (het naakter huids werd dus, gelukkig, niet let-

---

1) Vermeld in W. 92 en in de Costumen van Sybekarspel: „Huwelijckse voerwaerden maeckt eenen yegelijcken na sijn geliefte voor schepens, notaris en getuygen."

2) II. bl. 181 § 9.

3) Dingtalen XII—XV, bl. 168—174. Alleen nº. XIII schijnt oorspronkelijk.

4) „Als een mensche, hetsy wijf of man, elcander verliest mitter doot, ende dieghene die daer levendich blijft, die mach uten huyse ende boel gaen, wil hy. Dat is te verstaen *meest* op een wijf, *want die mannen dicke meest die sculden maken*, enz." De Delftsche dingtaal begint „Als een mensche ghestorven is, die wittachtighen huwelijck geseten heeft, ende die beddenoet naect uyten goede gaen wil, het is te verstaen op een wijf, enz." De gecursiveerde woorden ontbreken. Of men daaruit af moet leiden dat de man het in Westfriesland alleen kon uitoefenen, als de schulden door de vrouw gemaakt waren, is moeielijk aan te nemen bij de beperkte handelingsbevoegdheid der gehuwde vrouw, maar zou mogelijk zijn in het geval eener openbare koopvrouw. In allen gevalle komt de zaak mij vreemd voor.

Digitized by Google

terlijk opgevat), werd de overlevende dan, na inspectie door het gerecht, door den rechter in het openbaar uit het huis geleid.

Had geen boedelafstand plaats, en waren de kinderen minderjarig of hadden ze althans nog geen eigen huishouding, dan werd waarschijnlijk in den regel de gemeenschap gecontinueerd, maar moest, in Hoorn althans, de overlevende *bewysinghe* doen van al de goederen van den boedel, dat is een inventaris opmaken en aan de weeskamer overleggen, die de goederen inschreef in het weezenboek. Men noemde dit ook vertichting, omdat de *bewijsinghe* hetzij bij eede, hetzij door een plechtige verklaring met aanraking van de roede des rechters, moest worden bevestigd. Werden daarbij goederen verzwegen, dan behoorden deze in hun geheel aan de minderjarigen. [1]) In andere gevallen had boedelscheiding plaats of kon deze worden gevorderd. De daarbij te volgen procedure is beschreven in dingtaal n°. XIII, die nader is aan te vullen uit de twee volgende, die wel meer bijzonder handelen van het houden van een erfhuis, dus van de verdeeling van eene erfenis, maar toch ook blijkbaar, mutatis mutandis, op de verdeeling eener gemeenschap toepasselijk zijn [2]). Hoewel enkele punten mij niet geheel duidelijk zijn, schijnt bij zoodanige scheiding eerst een bepaald deel of een bepaalde som afgescheiden te zijn tot betaling der eventueel nog in te komen schulden, of door de erfgenamen borg te zijn gesteld.[3]) Vervolgens wordt door de overblijvende echtgenoote uit den boedel genomen wat haar „gemaect is tot hoer lijftocht, dat huys ende beste bedde mit sijn toebehoren, na inhout hoer brief," waarna zij het overige bekent als gemeen tusschen

1) H. weeskeuren § 6, verg. met § 4, waaruit volgt dat het binnen zes weken moest geschieden. De persoon die de bewysinghe doet, wordt vertichter genoemd. Ingeval van boedelscheiding had ook vertichting plaats, en in Dingtaal n°. XV is de handeling beschreven (bl. 174). In dingtaal n°, XIII is sprake van „voert te brenghen by horen eet", wat hetzelfde schijnt te betreffen. Zie hierna bl. CLXXXV, noot 1.

2) Als gedaagde komt ook hier eene vrouw voor, die blijkbaar in den boedel zit. Dingtaal n°. I daarentegen is zuiver een : van deeling van erfenis.

3) Aldus versta ik de woorden „die helfte dat verndel min ofte meer als dat behoert, of hondert nobelen of meerer penningen daervoer te gheven, of soeveel min als men dat ordineren," in Dingtaal n°. XIII, alsmede de borgtocht door de vrouw in Dingtaal n°. XV gevorderd van den klager. Deze dingtaal schijnt hier bedorven, en met de Delftsche te lezen: „dat *hi* hoer kenlicke scult *of* sal nemen."

Digitized by Google

haar en de wederpartij. Dit vormt eene voorafgaande procedure, waarop dan de vordering tot boeldelinghe volgt.

Na voorvonnis dat boedelscheiding zal plaats hebben, dat de rechter met den klager zich naar het sterfhuis zal begeven en daar door hem worden ingeleid, wordt het proces aldaar voortgezet. Eerst wordt de boedel geheeld, dat is de boedel bij elkaar gebracht met inbreng van hetgeen aan inbreng onderhevig is. Ontstaat daarbij geen geschil, dan wordt door partijen verticht, waarna het gerecht vertrekt, en partijen met hulpe van twee of drie der buren den boedel verdeelen, ingeval van geschil de tusschenkomst van het gerecht verzoekende. [1]) Ontstaat daarentegen geschil, dan wordt de zaak naar het zeventuig verwezen. Op den bepaalden rechtsdag heeft dan het heelen plaats ten overstaan van de zevenen die beslissen wat tot den boedel behoort, terwijl het verticht wordt vervangen door een eed, en ook de verdeeling plaats heeft ten overstaan van de zevenen en op den twaalfden dag moet zijn afgeloopen.[2])

Over de ouderlijke macht of de verhouding van ouders en kinderen vindt men geene berichten. Alleen worden de ouders in tal van gevallen uitdrukkelijk geldelijk aansprakelijk gesteld voor de boeten, door hunne kinderen verbeurd. [3]) Maar bovendien vindt men eene bepaling betreffende het goeden van kinderen. „Oeck so sal daer niemant sijn kijnderen gueden dan mit XV pont off XX pont. Ende dat vast blyven legghen, daer mijn heer sijn brueken an mach voersien, off daerentwisken." [4]) Volgens het opschrift zou dit een beperking zijn van de huwelijksgift of uitzet ingeval van huwelijk. Maar dat dit onjuist is, volgt uit de lezing van een ander HS.: „Item soe sal nyemand sijn kinderen hoger goeden mit recht dan XX pont of daer beneden, *anders*

---

1) Dingtaal n°. XIII maakt daarvan geene melding, maar is gesteld met het oog op het geval dat er geschil ontstaat. Ik meen dus haar te mogen aanvullen uit Dingtaal n°. XV, die te verbeteren is uit de Delftsche dingtalen: „Soe *gaen zy* vertyen, ende *slaen* haer handen an den roede, ende die scout seit: Ic vertye. Ende sy seggen allegader: Ic vertye. Soe seit die scout: Seit daer niemant tiegen, of daer is verticht, eenwerf, anderwerf, derdewerf? Tvonnis: Dat se vertegen sijn." In plaats der gecursiveerde woorden leest men ten onrechte: *gaet B.* (dat is de weduwe), en *slaet.*

2) Verg. over dit deelen en de slotwoorden der dingtaal, hierboven bl. XCVIII noot 2. Zie voorts nog H. 141; W. 75.

3) Bv. H. n. k. 222, 226, 232, 247, 293 enz.

4) G. 166. Verg. de noot daarop.

Digitized by Google

dan in echtscap." Juist ingeval van huwelijk was grootere gift geoorloofd. De bepaling is bovendien blijkbaar bedorven, daar de woorden „of daerentwisken" wel zullen behooren bij den eersten volzin. Het overige van den tweeden volzin is vermoedelijk eene latere bijvoeging, tot verklaring strekkende, maar door den schrijver van het HS. verkeerdelijk ingevoegd. De bepaling is duister, maar misschien te verklaren uit de Costumen van Kennemerland: „Hoe een vader sijn soon mondigh maeckt. Als een vader sijn soon zelfs mondigh wil maecken voor den bailliu van Kennemerlant mit recht, soo sal die vader sijn soon gheven alsooveel als thien sheeren ponden waert, enz." [1]) Ingeval van het verleenen van handlichting was de vader, die daardoor bevrijd werd van de strafrechtelijke aansprakelijkheid, verplicht een bepaalde som te geven of vast te zetten, waardoor de aansprakelijkheid nu zonder schade van den heer kon vervallen.

„Aengaende saecke van successie useren wy aesdomsrecht, sulcks dat de naeste van den bloede van den overlede, tzy van wat zyde die komt, neemt tgoet, ende die even na van bloede zijn, gaen even na te goede." Deze mededeeling van de Costumen van Sybekarspel [2]) geldt algemeen voor Westfriesland. Daarmede is natuurlijk het oude aasdomsrecht, later bij de Politieke ordonnantie van 1580 en het Placaat van 1599 gewijzigd, bedoeld, en het verdient opmerking dat men reeds in 1531 in Hoorn eene verandering wenschte. [3]) Tusschen roerend en onroerend goed werd geen verschil gemaakt, en reeds bij de handvest van Medemblik was het erfrecht der vrouwen op het onroerende goed uitdrukkelijk erkend. [4]) Overigens vindt men geene bepalingen omtrent het wettelijk erfrecht, behalve de bekende bepaling betreffende de erfenis van bastaarden, zonder nakomelingen overleden, dat hun gegeven goed zou wedergaan, van waar het gekomen was of op diens erfgenamen, en al het overige half aan den graaf en half aan

---

1) van Santen bl. 180.

2) van den Hoof 45.

3) II. n. k. 329.

4) Dit is blijkbaar de strekking der bepaling van Med. 34. Ten opzichte van erfenisse zou de oude gewoonte bewaard blijven, maar met uitdrukkelijke bijvoeging dat erve van poorters, hetzij binnen hetzij buiten de vrijheid gelegen, naar erfrecht zou komen op den naaste in bloede, hetzij zoon hetzij dochter. — Verg. I. 61 § 61.

Digitized by Google

de moederlijke magen, [1]) voorts dat in Hoorn aan het gasthuis erfrecht werd toegekend van de goederen nagelaten door de daarin opgenomen en overleden personen, wat in 1456 reeds was bepaald voor de goederen der huiszittende bedeelde armen, die door de huiszittende armenvoogden werden geërfd ten behoeve der armen, tenzij burgemeesters met het gerecht en de weesvoogden er in toestemden dat ze aan de kinderen of erfgenamen dier armen bleven. [2])

Even schaarsch zijn de bepalingen betreffende de bevoegdheid om bij uitersten wil te beschikken. Ook hier vindt men in de Costumen van Sybekarspel eene algemeeee mededeeling: „Beroerende testamenten, codicillen ende diergelijcke uyterste willen, die worden ghemaeckt voor notaris ende getuygen, schepenen, ja dickwils voor . . . . . [3])" In het keurboek van Enkhuizen vindt men eene bepaling krachtens welke notarieele testamenten alleen krachtens consent van het gerecht van waarde zouden zijn, [4]) en in een der dingtalen is sprake van een brief waarbij aan de weduwe „tot hoer lijftocht is gemaect dat huys ende beste bedde met sijn toebehoren," dus een legaat of schenking na doode. [5]) Eindelijk is in het nieuwe keurboek van Hoorn de bepaling opgenomen van de algemeene ordonnantie van Karel V van 20 maart 1520 tegen makingen van onroerende goederen aan geestelijke personen of gestichten. [6])

De erfgenamen waren aansprakelijk voor de schulden des erflaters, tenzij ze de erfenis verwierpen. Ze schijnen echter geacht te zijn geworden de erfenis aanvaard te hebben, wanneer ze aan de begrafenis en de begrafenisplechtigheden deel namen. [7]) Aanvankelijk schijnt dit anders te zijn geweest, en

---

1) Zie bv. de handvesten van 6 December 1389 aan Medemblik, Enkhuizen, Hoorn en Broek, van Micris III 540, 541, van den Hoof 16, 81 en 17.

2) II. 176, 215, n. k. 218. De laatste bepaling noemt het leprozenhuis naast het gewone gasthuis.

3) v. d. Hoof 45. Het slot ontbreekt in de uitgave.

4) E. 153. De bepaling is duister gesteld, maar betreft wellicht iets dergelijks als het aanbieden en openen van gesloten of geheime testamenten. Het slot „ende dat bebrieft mitter steede seghelen beseghelt of mit scepenbrieven" kan dan beteekenen dat de inhoud van het testament moet worden opgenomen in een akte van het gerecht met het stedezegel voorzien of in een schepenbrief; maar zou ook kunnen beteekenen dat een testament bij schepenbrief gemaakt van waarde was ook zonder nadere inmenging van het gerecht.

5) Dingtaal n°. XIII, bl. 169. Zie nog vermelding in H. n. k. 216.

6) H. n. k. 190. Verg. Groot Plac. boek I. 1589. Zie ook van den Hoof, Grootebroek 25.

7) H. n. k. 217 (215 is een drukfout).

Digitized by Google

schijnen ze daardoor alleen aansprakelijk te zijn geworden voor de kosten der begrafenis en van die plechtigheden, [1]) waarvoor de kinderen in alle gevallen aansprakelijk waren, terwijl ze dan op den dag der begrafenis zelven verklaren moesten de nalatenschap te verwerpen. [2]) De bepalingen op dit punt zijn echter onduidelijk. Betreffende de verdeeling der nalatenschap, het erfhuis houden, en de procedure, het boelding, zijn verscheidene dingtalen bewaard gebleven, waaruit blijkt, dat de procedure in hoofdzaak overeenkwam met die der scheiding eener huwelijksgemeenschap, die hierboven reeds is beschreven. [3])

XIV.

Onder de bestanddeelen van het vermogen bekleedde in steden, zooals de Westfriesche, het onroerend vermogen de eerste plaats. Betrekkelijk talrijk zijn dientengevolge ook de bepalingen betreffende de rechtsbetrekkingen uit het bezit van onroerende zaken ontstaande of daaraan verknocht. Belangrijk zijn vooral de bepalingen betreffende beperking van den eigendom alsmede de rechten en verplichtingen van eigenaars van aangrenzende erven. De eerste betreffen hoofdzakelijk het recht van beschikking. Onder verschillenden vorm komt onteigening voor. Die ten algemeenen nutte ten behoeve van stedelijke werken wordt slechts eenmaal, in eene onduidelijke gestelde keur, vermeld; [4]) maar zeer dikwijls een paar andere soorten van gedwongen eigendomsovergang.

In enkele keurboeken vindt men aan den eenen eigenaar de bevoegdheid toegekend om een anderen te dwingen tot afstand van diens eigendom of tot overneming van het zijne. Het eerste heet af- of aanrijden, het tweede aanwerpen of aanbrengen. Het komt voor in verschillende gevallen.

1°. tusschen medeeigenaars van een huis of van eene hofstede. Bedroeg het deel van een hunner slechts een vierde

---

1) Aldus is, geloof ik, de vrij duistere bepaling van H. 142 te verklaren.
2) G. 170.
3) Dingtalen n°. I, XIV en XV. Zie hierboven bl. CLXXXIV.
4) E. 154, vermoedelijk onteigening ten behoeve van de bolwerken.

Digitized by Google

of minder, dan kon een medeeigenaar voor een grooter deel het mindere deel aanrijden, terwijl wederkeerig de medeeigenaar van het mindere deel dit aan het meerdere deel kon aanwerpen. [1]) Hij die op de hofstede een huis had gebouwd, of in het algemeen hij die eigenaar was van den opstal, had gelijk recht om de mindere deelen aan te rijden, of had althans de voorkeur boven de anderen. [2])

2°. tusschen eigenaars van belendende of naburige erven. Dit komt alleen voor in de keurboeken van Enkhuizen en Broek, en vooral het laatste bevat vrij talrijke bepalingen, waaruit duidelijk volgt, dat geen sprake is van medeeigenaars. Stukken lands beneden eene bepaalde hoegrootheid konden door de belendende eigenaars worden aangereden, of hun door den eigenaar worden aangeworpen. In Enkhuizen gold dit in het algemeen van stukken lands niet grooter dan 150 roeden, behalve voor zaadland, waarbij het recht beperkt was tot stukken van ten hoogste 50 roeden. Voor zaadland (bouwland) gold hetzelfde in Broek, maar hier werd voor etveld

---

1) E. 65; G. 111. — De eerste plaats is niet volkomen duidelijk, daar men haar ook kan verklaren in dien zin dat de eigenaar van het meerdere deel den eigenaar van het mindere kan dwingen om òf het mindere af te staan, òf het meerdere over te nemen; maar moet m. i. verklaard worden als G. 111, die duidelijk is.

2) H. 48; E. 55; G. 105. — De zin dezer keuren, die blijkbaar uit een gemeene bron zijn geput, is eenigszins onduidelijk. De lezing van H. 48 komt mij de zuiverste voor. Ze bepalen het recht van iemand die eene hofstede betimmerd heeft, d. i. er eene woning op heeft gezet (verg. E. 61), en wel in twee gevallen, als hij de hofstede alleen als huurder bezit, en „als hi delinghe an der hofstede hevet," hetgeen wel zal beteekenen: als hij medeeigenaar is voor een deel. In het laatste geval zou hij „die naeste wesen van dien dat binnen een vierendeel is, alsoverre als hi wil." Dit kan verschillend worden verklaard. Het kan beteekenen dat hij het recht van naasting heeft op de kleinere deelen, hetzij ingeval van verkoop, hetzij ingeval van verdeeling van het onverdeelde. Maar het kan ook betrekking hebben op het recht van aanrijden, en hoewel dit recht overigens in de keuren van Hoorn niet wordt vermeld, is deze verklaring de waarschijnlijkste. Het woord *naeste* bewijst niets voor naasting, omdat deze in Westfriesland wederdrift werd genoemd. En het slot, dat ter loops iets over de te volgen procedure zegt, komt meer overeen met hetgeen blijkens andere keuren ingeval van aanrijding geschiedde, dan met de procedure ingeval van wederdrift. Zie H. 30, 143. Bovendien is het slot van E. 55: „Ende in alsulcker maten mach hijt den anderen anbrenghen," verklaard, als betreffende het recht van aanwerping van de eigenaars der mindere deelen. Maar ook dan is onzeker, of het „die naeste wesen" niet eenvoudig beteekent, dat de eigenaar van den opstal de voorkeur heeft, ingeval ook andere medeeigenaars van het recht van aanrijding gebruik maken. Ongelukkig werd deze keur niet overgenomen in het nieuwe keurboek van Hoorn, dat alleen bepaalt, dat het recht van naasting of wederdrift niet mag worden uitgeoefend tegen een kooper die reeds eigenaar is van het meerdere deel. H. n. k. 97. — Verg. Fruin, Oudste rechten van Dordrecht, I. 201, 353.

Digitized by Google

of maedveld (weide) onderscheiden tusschen het recht van aanrijden en dat van aanwerpen, werd het eerste bepaald tot stukken lands van ten hoogste driehonderd, het laatste tot stukken van ten hoogste honderd roeden. [1])

Uitgezonderd waren: molens en molenwerven [2]), land gelegen over verdingsloten, dat is van het meerdere land door zulk eene sloot gescheiden, alsmede land dat op hemzelven beschut was, [3]) waarmede waarschijnlijk hetzelfde is bedoeld als zaadland dat op hem zelven bepaald is [4]), of coolthuynen [5]), te weten kleine stukken land, afzonderlijk omheind of besloten, zooals tuinen, warmoesgronden en dergelijke. Voorts mocht men geen land aanrijden of werpen dat tot een nog ongescheiden boedel behoorde [6]), waarschijnlijk in het algemeen een onverdeeld deel in een gemeen land, noch land aan weduwen en weezen toebehoorende. [7]) Daarentegen ook land in huurwaar, mits zulks geschiedde vóór een bepaalden tijd des jaars [8]), alsmede land onder executoir beslag liggende. [9])

De uitoefening van dit recht geschiedde in het gerecht, voor schepenen [10]), nadat vooraf aan de tegenpartij eene wete was gedaan. [11]) Wie van het recht gebruik maakte, moest ten zijnen koste het land laten meten. [12]) Oprijzende

---

1) E. 66 (de lezing „mit meere lande" zal wel de goede zijn); G. 117, 120. De onderscheiding tusschen 300 en 100 roeden komt mij weinig rationeel voor, te minder omdat voor huurland die onderscheiding niet bestond, maar de hoegrootheid was bepaald op een morgen, d. i. 300 roeden. Wellicht is de lezing van G. 120 bedorven. — Prof. Verdam, Mnl. woordenb. in voce *aenbringhen* beperkt de instelling tot het geval van mede-eigendom, maar was nog onbekend met de keuren van Broek.

2) G. 110.

3) G. 116.

4) G. 114.

5) G. 117 slot.

6) G. 119.

7) E. 65, 66. — Verg. hierboven bl. CLXXVII.

8) G. 121.

9) G. 122.

10) E. 65, 66; G. 120 slot. Verg. ook „tot dat rechts segghen" van H. 48; E. 55; G. 105, 111; voorts G. 109.

11) G. 119.

12) G. 91. — Misschien behooren hierbij ook G. 92 (laag land, dat in het slechte seizoen ten deele onder water stond, mocht eerst na Pinksteren, als het geacht werd geheel droog te zijn en zijn vollen omtrek te hebben, worden gemeten) en G. 113 (land, vroeger gemeten en op een bepaalde maat bekend, moest, zoo een der partijen dit verlangde, hermeten worden, maar dan ten haren koste.)

Digitized by Google

geschillen werden door het gerecht beslist [1]), terwijl de prijs werd bepaald bij tauxatie van setters, door het gerecht benoemd, en voldaan moest worden op bepaalde termijnen. [2])

Eene tweede soort van gedwongen afstand van eigendom vloeide voort uit een recht op den opstal. Het betimmeren van hofsteden, dat is het plaatsen van eene woning op eene hofstede of het bebouwen van ledige erven, werd blijkbaar bevorderd. De huurder eener hofstede bleef eigenaar van den opstal dien hij er op getimmerd had, zonder dat met zekerheid blijkt welk gevolg dit had. [3]) Daarentegen wordt aan den bezitter te goeder trouw van een erf, dat door hem is betimmerd, ingeval van geheele of gedeeltelijke uitwinning een recht van naasting van het erf verleend, zelfs al heeft hij het in zeventuigsrecht verloren, [4]) en schijnt men zelfs een recht van onteigening van ledige erven door bijzondere personen ten behoeve van het bouwen eener woning te hebben erkend. De eigenaar van het erf kon dit alleen afweren, door er zelf binnen sjaars een huis op te zetten, hetwelk (waarschijnlijk om schijnbouw te beletten) eene bepaalde waarde moest hebben. [5])

Tot de beperkingen van het recht van beschikking kan ook het naastingsrecht worden gerekend. Naasting, in Westfriesland wederdrift of wederroeping genoemd, was aldaar algemeen toegelaten. In geval van verkoop van onroerend goed hadden de naaste bloedverwanten des verkoopers het recht van voorkeur boven den kooper, d. i. zij konden het verkochte goed voor denzelfden prijs tot zich nemen, mits binnen een bepaalden korten termijn na den verkoop dat recht uitoefenende. Die

---

1) G. 108, 113.

2) G. 117, 120. Zie H. 48; E. 55, 66, 165.

3) H. 48; E. 55; G. 105. De woorden „so wat hy daeran heeft, dat sal hy behouden," omvatten blijkbaar meer dan een recht van amotie ten eigen bate, en wel een blijvend recht op den opstal. W. 64 schijnt ingelijks dit geval te betreffen en te bepalen dat in dit geval als men bij het einde van den huur niet tot eene minnelijke schikking kwam, de eigenaar van de hofstede het huis moest koopen of wel de hofstede in huur laten aan den eigenaar van het huis. De bepaling is echter niet duidelijk, en wordt nog onzekerder door het slot „dat minre sal dat meerre volgen," dat veeleer doet denken aan een recht van den eigenaar van het huis om het erf te naasten, als dit minder waarde heeft dan het huis.

4) E. 145; G. 104. — Alleen de eerste keur vordert uitdrukkelijk bezit van een jaar.

5) E. 61; G. 106, 107.

Digitized by Google

termijn schijnt algemeen op zes weken te zijn gesteld geweest. [1])

Dit recht kon echter alleen worden uitgeoefend in geval van onderhandschen verkoop. Was het onroerende goed op een Zondag onder de mis in de kerk geveild of geboden, en binnen 8 dagen verkocht op de gebruikelijke wijze, dan kon geen wederdrift plaats hebben. [2]) De naaste bloedverwanten, zoo ze het goed verlangden, konden er dan het hoogste bod op doen even als ieder ander. Evenzeer was het recht van wederdrift uitgesloten tegenover een kooper die reeds medeeigenaar was voor een grooter deel, [3]) en ingeval geen verkoop maar eene pangeling (ruil) van land tegen land had plaats gehad. [4])

In enkele plaatsen was het naastingsrecht ook aan anderen dan bloedverwanten gegeven. De wederdrijver moest natuurlijk nader geboren zijn of in eene nauwere betrekking staan tot den verkooper dan de kooper, en de bloedverwantschap was waarschijnlijk algemeen beperkt tot den graad van achterskind of nader. [5]) Maar in enkele keurboeken worden ook zwagers toegelaten, [6]) en in Westwoude, naar het schijnt, zelfs landsgelegen, waaronder lenden of buren schijnen verstaan te worden. [7]) Algemeen was daarentegen de bepaling dat men het recht alleen ten eigen behoeve mocht uitoefenen, wat men bij eede moest staven. [8]) Hij die het recht wilde

---

1) H. 30, n. k. 95; S. 23; Sy. 25; W. 22; Wi. 55. Zie ook Costumen van Sybekarspel bij v. d. Hoof bl. 45. — Alleen in Enkhuizen en Broek vindt men andere termijnen aangegeven, in de eerste stad van eene maand, E. 59, in de tweede van twee weken, G. 112. Opmerking verdient echter dat E. 72 in E^2 den termijn van zes weken aangeeft, en dat in G^2 hetzelfde het geval is voor G. 112.

2) E. 72; G. 112; S. 24; Sy. 29; Wi. 55. — E. 72 bepaalt dat men tot wederdrift bevoegd is als het goed wel op een Zondag geboden is in de kerke, maar niet in dezelfde week verkocht. S. 24 spreekt niet van verkoop binnen 8 dagen, maar van opleggen in een herberg, blijkbaar het opbieden bij den verkoop, die gewoonlijk in eene herberg plaats had. Sy. 29 stelt den termijn op zes weken, een termijn die mij verdacht voorkomt. In Winkel schijnt men op drie achtereenvolgende Zondagen het goed te hebben geroepen en geveild, d. i. den verkoop aangekondigd.

3) H. n. k. 97. Dit was rationeel, vermits die medeeigenaar ook bevoegd was het verkochte aan te rijden.

4) G. 112; S. 71; Sy. 27; W. 76.

5) E. 72; G. 112; S. 72; Sy. 26. — G. 112 beperkt het in G^2 tot susterlingen. Ingeval van twijfel moest men met getuigen bewijzen dat men naaste in den bloede was. H. n. k. 96.

6) E. 72; W. 22, volgens W^2 *.

7) Zie noot 1 op W. 22.

8) H. 30, n. k. 96; E. 59; G. 112; S. 23; Sy. 25, 86; W. 22; Wi. 55.

Digitized by Google

uitoefenen, moest daarvan op een Zondag in de kerk openlijke verklaring doen ten overstaan van twee schepenen of meer, die daarvoor eene bepaalde som als kenpenning bekwamen. [1]) Te gelijk moest hij, voordat hij de kerk of het kerkhof verliet, opleggen hetgeen hij ter zake van de wederdrift aan het gerecht en aan den kooper verschuldigd was, op straffe van nietigheid van de gedane verklaring. [2]) Aan den kooper toch was ook eene vergoeding verschuldigd. [3]) Daarna moest hij partijen ten naaste rechtsdage dagvaarden, om de zaak bij schepenen oordeel te doen beslissen. [4])

Duister, wellicht bedorven is eene keur van Hoogwoude. „Alle wederdrift van landen dat zal wesen tot schepene kennisse, als voor droncken luyden, voor weduwen, wesen ende dwasen. Wie in den onrecht valt, verbuert X schellingen, ter schepenen kennisse." [5]) Misschien zijn twee verschillende keuren vermengd geraakt, en vormen de aanvangswoorden eene afzonderlijke bepaling, die door de slordigheid van een afschrijver aan eene andere bepaling waarvan de aanvang zoek raakte, werd vastgekoppeld. Maar het is ook mogelijk, dat het woord wederdrift hier eene andere beteekenis heeft, en gebruikt is voor hetgeen elders boffen werd genoemd, dat is het herroepen van een in dronkenschap gesloten koop, hier uitgebreid tot een koop door weduwen, weezen of krankzinnigen gesloten.

In al de genoemde gevallen ging de eigendom van het onroerend goed over ingevolge eene beslissing van de vierschaar. Of daarbij nog eene formeele opdracht of vestiging noodig was, blijkt niet Het blijkt trouwens evenmin ten opzichte van vrijwillige overdracht. De eenige bepaling die daarop betrekking zou kunnen hebben, vindt men in de keuren van Burghorn: „alle huysen, lant, erven, dat men vercoopt leggende staende binnen Burchorn, dat sal men schryven in de

---

1) H. 30, 143, n. k. 95; E. 59, 72; S. 23; Sy. 25; W. 22; Wi. 50.

2) H. 143; E. 59, G. 112; S. 23; Sy. 25; W. 23.

3) Volgens de keurboeken was eene vaste som die in de verschillende steden verschilde, verschuldigd, volgens de Costumen van Sybekarspel de honderdste penning, te weten van elcke hondert gulden een.

4) H. 143, n. k. 95. — Volgens S. 70 *a* moest het binnen zes weken berecht zijn of de gedane wederdrift was van geene waarde.

5) Hw. 51.

Digitized by Google

gezworen clerckenboeck in tegenwoordicheyt van scepenen" [1]). Welke beteekenis die inschrijving ten opzichte van den eigendomsovergang had, welk rechtsgevolg aan verzuim of nakoming was verbonden, blijkt echter niet, en elders wordt van zoodanige inschrijving geen gewag gemaakt, noch eenige melding op hoedanige wijze hetzij de inbezitstelling hetzij de eigendomsovergang geschiedde. Men vindt echter eenige bepalingen betreffende den verkoop van onroerend goed en de middelen tot verzekering van den kooper tegen aanspraken van derden.

Uit de bepalingen omtrent naasting blijkt dat onroerend goed zoowel onderhands als publiek kon worden verkocht. Het laatste had plaats door veiling in de kerk, waaronder waarschijnlijk te verstaan is eene publieke aankondiging van den verkoop op een Zondag in de kerk. De verkoop zelve geschiedde op een der werkdagen in de week, op hoedanige wijze blijkt niet. Tegenwoordigheid van schepenen en schepenkennis waren niet noodig en worden in onze bronnen ook niet vermeld. [2]) Ter wille van het bewijs werden wijnkoopslieden bijgetrokken, [3]) zonder dat zulks voor de geldigheid der overeenkomst een vereischte schijnt geweest te zijn. De omstandigheid dat ook op koop en verkoop van onroerend goed werden toegepast de bepalingen betreffende het boffen (het herroepen der handeling als verricht in een staat van dronkenschap), [4])

---

1) B. 62 Het algemeene voorschrift betreffende zoodanige registratie der verkoopingen, bij het Placcaat van 1560, zal sedert wel algemeen in Westfriesland zijn gevolgd.

2) Prof. R. Fruin, in zijne belangrijke verhandeling over het jaargeding in Hollland en Zeeland gedurende de latere middeneeuwen (Bijdr. voor vaderl. gesch. en oudheidkunde 3de reeks, IV), neemt het tegendeel aan op grond van de bepaling der Haarlemsche handvest van 1246, eensluidend aan Med. 48. Hoewel de daar vermelde schepenkennis volgens de woorden van den tekst niet anders dan het bewijs van het rustig bezit van jaar en dag kan betreffen, meent hij die woorden anders te moeten verklaren naar aanleiding van de lezing der Delftsche handvest van 1246: Si quis .... mercatus fuerit presentibus scabinis, et sine reclamatione, enz. Zoover ik weet, staat echter de Delftsche lezing alleen, hebben de handvesten der andere steden allen de Haarlemsche en Medembliksche lezing, die ook in de latere handvesten van Schagen en Barsingerhorn werd gevolgd (Zie I. 64 § 73, te verbeteren uit de varianten in noot 1—5). De reden van twijfel, door Prof. Fruin geopperd in de vraag hoe schepenen zullen weten dat de kooper een jaar onaangevochten heeft bezeten, vindt hare oplossing in Med. 13, waarvan het slot bovendien nog uitdrukkelijk herhaalt: quieta possessio non poterit confirmari et probari nisi per scabinos vel juratos.

3) H. 45, 121; G. 200.

4) W. 82, 116.

Digitized by Google

duidt aan dat de overeenkomst op zeer weinig formeele wijze kon worden gesloten.

De kooper was echter tot verzekering van zijn recht verplicht den koop te doen roepen op drie achtereenvolgende zondagen in de kerken van den ban waarin het goed gelegen was. [1]) De bepalingen zijn echter onduidelijk gesteld. Volgens E. 123 moest de kooper doen roepen „of daer enich man te segghen op heft. Ende viel daerna enich recht of namaninghe op (volgens andere HSS. „enich recht opt huys of namaninge"), daer en sal men gheen recht of doen." Volgens G. 224 moest hij laten roepen: „of daer yemant brieven of segghen op heeft. Dat voert te brenghen voort eerste gading"; terwijl G. 156 eenvoudig bijvoegt: „binnen ses weken daerna sijn brieven daeroff voert te brenghen, off ghien recht daerna off te doen." M. i. is het niet twijfelachtig dat deze laatste bepaling bedorven is. Ze geeft geen redelijken zin. Men heeft haar in dien zin verklaard, dat de kooper binnen zes weken brieven moest hebben verkregen dat de overdracht ten zijnen behoeve had plaats gehad, op straffe van anders niet als eigenaar te worden beschouwd. [2]) In den tekst is echter sprake van „brieven voert te brengen," niet van het verkrijgen of doen opmaken van brieven, terwijl van overdracht niet wordt gesproken. Maar bovendien kan taalkundig die verplichting om *sijn* brieven voort te brengen niet als eene verplichting worden opgevat van den kooper, omdat de bepaling van de koopers in het meervoud spreekt. Hoewel het bij zulke jammerlijk gestileerde bepalingen moeielijk is daaruit een afdoend argument te putten, geeft het toch eenigen steun aan de meening dat er iets uitgevallen is, en waarschijnlijk wat in de andere bepalingen als het doel of de inhoud der roeping wordt aangegeven, „of daer enich man op te segghen heeft," „of daer yemant brieven of segghen op heeft." De zin is dan duidelijk. Ook elders vinden wij waarborgen gegeven tegen de „groote faulten ende gebreecken

---

1) E. 123; G. 136, 224. De woorden „binnen den ban daert gheleghen is" in de twee laatste keuren hebben blijkbaar betrekking op de afkondiging, al komen ze eerst later voor. In de eerste is ze blijkbaar latere bijvoeging of verklaring op een ongeschikte plaats ingevoegd. Zie de noot aldaar.

2) J. Wessels Boer, Bijdrage tot de kennis van de ontwikkeling der eigendoms-overdracht van onroerend goed in Nederland, Assen 1887, bl. 265.

Digitized by Google

die te veel tijts gebuert zijn int vercopen van den huyssen, landen ende andere onroerlicke goeden, die voor vry ofte mit eenige opstall van renten vercoft zijn geweest ende mogelicken dagelicx vercoft worden, ende dan nochtans naederhant bevonden es geweest dat dieselve meer belast waren dan daarmede die vercoft zijn geweest." [1]) In Enkhuizen en Broek gaf men den kooper een middel om binnen een korten tijd, en voordat hij den koopprijs die gewoonlijk op termijnen betaald werd, uit handen had gegeven, bekend te worden met verborgen of onbekende lasten. Bij drie Zondaagsche geboden riep hij alle bekende en onbekende bezitters van brieven van kusting, van renten of andere lasten op om hunne brieven te produceeren, op straffe van hun verhaal op het verkochte goed te verliezen. De keuren van Enkhuizen vermelden geen termijn; maar die van Broek schijnen er twee te noemen. Volgens G. 136 binnen zes weken, volgens G. 224 vóór het eerste gading. Dit laatste laat zich verklaren, omdat de zaak dan, ingeval van geschil, op het eerste gading kon worden aangebracht en beslist. Men zou dan moeten aannemen dat de twee bepalingen rechtsverandering aanduiden. Daartegen is echter een bezwaar. De tweede bepaling komt in alle HSS. voor na de eerste, schijnt dus jonger recht te bevatten, maar de aard der verandering pleit er voor dat men den termijn eerst later op zes weken stelde, omdat hij als het roepen kort vóór het gading plaats had, te kort zou kunnen zijn. Men kan echter G. 224 ook verklaren als niet een termijn stellende, maar eenvoudig bepalende dat men in geval van geschil de zaak moest aanbrengen op het eerste gading na het ontstaan van het geschil of na de zes weken.

Dit belet niet dat die drie Zondaagsche geboden nog tot iets anders kunnen hebben gediend, niet uitsluitend bestemd zijn geweest voor gezegde oproepingen in het belang van den kooper, maar ook in het belang van derden, en dat ze daarom vermeld worden, als waren ze imperatief voorgeschreven en op de drie Zondagen na den verkoop, dus niet later. Vooral bij onderhandschen verkoop konden verschillende kwade praktijken voorkomen die bij eene verplichte publicatie werden belet. De verkoop verkreeg daardoor eene zekere dag-

1) H. 316.

Digitized by Google

teekening, van belang o. a. voor hen die het naastingsrecht bezaten, alsmede voor hen die aanspraak maakten op het goed, en deze op een der drie eerstvolgende gadingen hadden aan te brengen. Zooals vroeger reeds is vermeld, dienden de drie jaarlijksche gadingen om koopers of andere nieuwe verkrijgers van onroerend goed tegen aanspraak van derden op het goed te verzekeren. Als iemand onroerend goed had gekocht of krachtens anderen titel van eigendomsverkrijging in het bezit was gekomen van zoodanig goed, en gedurende jaar en dag ter kennis van schepenen, zonder aangesproken te zijn, in het rustig bezit was gebleven, kon zijn recht niet meer worden betwist. Hij had slechts op de drie achtervolgende gadingen te verschijnen om zijn recht te verdedigen tegen elk die het wenschte te betwisten, en vervolgens kennis of uitspraak van schepenen te nemen, dat niemand was opgekomen en dat hij mitsdien jaar en dag in het rustig bezit was geweest. [1]) Zoolang het gading zijn karakter had behouden van ongeboden ding, waarop elk zonder bijzondere oproeping verplicht was te verschijnen, waren belanghebbenden van zelf aanwezig. Toen daarentegen het bezoeken zich meer en meer begon te bepalen tot hen die op het gading iets te doen hadden, was eene oproeping niet onnoodig, en dienden wellicht ook de drie Zondaagsche roepingen als openbare dagvaarding ten gadinge.

Bij verkoop van onroerend goed schijnt de koopsom gewoonlijk in termijnen te zijn betaald [2]). Het verkochte bleef daarvoor verbonden, in kusting zooals men het noemde, terwijl de onbetaalde kooppenningen kusten of kustpenningen werden genoemd [3]). Daarvan werd eene akte opgemaakt,

---

1) Med. 13 en 48. De eerste plaats spreekt van sententia, de tweede van testimonium scabinorum. Vermoedelijk leverde men het bewijs door schepenkennis en werd daarop formeel vonnis gewezen.

2) Volgens H. n. k. 316 schijnt het gebruikelijk te zijn geweest in drie of vier termijnen, loopende over twee of drie jaren. Aangereden of aangeworpen land moest in twee termijnen worden betaald en wel op twee St. Jansdagen (midzomer en uitgaande oogst, 22 Juni en 29 Augustus). E. 165; 120. In het geval van G. 122 daarentegen moest men na zes weken betalen.

3) Men zie over dit woord en de afleiding de belangrijke verhandeling van Prof. Verdam in het Taalkundig tijdschrift 1887, 4e afl., die echter onder kusten voornamelijk verstaat de renten, van die onbetaalde kooppenningen verschuldigd. De Westfriesche bronnen maken echter geene melding van renten, en verstaan onder kusten blijkbaar de kooppenningen zelve, die niet blijvend, als rentegevende belegging bij wijze van con-

Digitized by Google

misschien eene voor elken termijn, bekend onder den naam van brieven van kusting of kustingbrieven, en deze brieven golden voor geld. In Hoorn althans wordt als kwade gewoonte gekenmerkt dat de verkooper eerst op den laatsten termijn van betaling der kusting brieven van kwijtschelding gaf, en bepaald dat hij voor de kooppenningen brieven van kwijtschelding (quitantie) zou geven op den eersten termijn of den dag van de kustinge, d. i. van het overleveren van de kustingbrieven [1]). Werden de kusten dan ook niet op den bepaalden dag betaald, dan werden niet de koop en verkoop vernietigd, maar werd eene eigenaardige wijze van inwinnen aangewend, door middel van uitleggen. De dingtalen van uitleggen van kusten zijn bewaard gebleven [2]) en worden nader aangevuld en verklaard door de Costumen van Westwoude en van Sybekarspel. [3]) Ten allen tijde van het jaar mocht men het uitleggen van kusten begeeren en ze inwinnen zoowel in het gastrecht als in het buurrecht [4]). Onder uitleggen verstond men, zooals reeds vroeger is vermeld, het overnemen van eene schuldvordering, die dan met de kosten en de noodige winst op den schuldenaar werden verhaald [5]). Die overneming geschiedde in dit geval echter niet door den schout, maar werd aanbesteed. Wanneer de kooper meer dan eene maand in verzuim was, kon hij overdwarsnacht gedagvaard worden [6]), en werd op den bepaalden rechtsdag in openbare en staande vierschaar de vordering in veiling gebracht, hoofdsom, kosten en winst, voor den minsten penning d. i. voor de minste winst. Ook de eischer was bevoegd te bieden. Hij aan wien

---

ventionecle hypotheek. op het goed gevestigd bleven, maar als legale hypotheek gedurende de termijnen van betaling.

1) H. n. k. 262.

2) Zie hierachter I. 160.

3) Zie II. 359 § 6 en 7, van den Hoof, bl. 45. In W. 93 wordt alleen verwezen naar oude gewoonte, die in de costumen bewaard is.

4) H. 98, n. k. 98, 100. — Daar het onroerend goed betrof, was de gewone procesboete van 23 schellingen verbeurd, terwijl volgens H, 183 het salaris van den taalman voor elken rechtsdag een stuiver bedroeg. De 22 schell. van Hw. 58 zijn vermoedelijk corrupt, daar Hw. 65 ook 23 noemt.

5) Zie hierboven bl. CXXIX, noot 5.

6) Hw. 64 bepaalt dat als een poorter als eischer optreedt, hij eerst daartegen mo t verdagen eer hij klaagt, terwijl gasten mogen klagen op de oude costumen. Dagvaading van den verweerder zal toch ook wel voor gasten noodig zijn geweest. Misschie beteekent *verdagen* hier hetzij eene voorafgaande sommatie, hetzij eene dagvaarding o den gewonen termijn en niet overdwarsnacht.

Digitized by Google

de vordering werd gegund, betaalde dan den eischer, en kon, ingeval de gebrekige kooper de uitgelegde gelden niet betaalde, het verkochte goed met een zeventuig aanspreken[1]).

Bestreed de gedaagde de vordering op grond dat het verkochte bezwaard was met eenige lasten of actien, d. i. dat bij den verkoop lasten waren verzwegen of rechten op het goed door derden werden gevorderd, dan werden partijen door schepenen naar het zeventuig verwezen om dit incident vooraf uit te maken [2]). De verkooper was trouwens gehouden tot vrijwaring, en volgens het keurboek van Hoorn van 1528 moest hij daarvoor op verlangen van den kooper borg stellen, ook al was het niet bij den verkoop bedongen [3]). Bij verschillende latere keuren werd dit nader verklaard, en blijkt dat die borgstelliag niet alleen ten doel had het gevaar van verborgen lasten af te keeren, maar ook de zuivering van het verkochte van bekende lasten te waarborgen, ook in het belang van derde rechthebbenden. Zoo werd in 1536 bepaald dat als de verkooper geen borg kon stellen, de kooper de penningen van den custenen niet aan hem zou betalen, maar consigneeren bij het gerecht of bij den klerk, ter afdoening van de pachten en andere schulden die op het goed rustten. In 1545 werd bepaald dat de verkooper voortaan voor den koopprijs kwijtingbrieven zou geven op den eersten termijn van betaling, bij het overleveren der kustingbrieven, en niet bij de betaling van den laatsten termijn of laatsten kustingbrief. Dit schijnt voornamelijk geschied te zijn om benadee-

---

1) Het duidelijkst zijn de Costumen van Sybekarspel: „Item soo wanneer ymant kustinge van huys ofte landt schuldigh is, ende sijn kustinge op den behoorlijcken verschijndagh, of een maendt daerna onbegrepen, niet en betaelt, en daertoe by den eysscher verdaeght zijnde, soo werdt by den schout, by openbaer en staende vierschaer taenhooren van den ommestaenders, opgeveylt, wie die voorz. pennningen uytleggen wil op gewin. Ende wie tselve om den minsten penningh doen wil, ende int leste woordt aennemer blijft, leydt die kustinghpenningen, uytvolgende die bestedinge ende aenneminge, tot laste van den gecondemneerde. Ende so verre die uytlegger geen betalinge van zijn uytgeleyde gelde ende kosten gekrygen met tgewin, soo moet hy tlandt aenspreken met een seventuygh, gelijck hier voren in den derden articule verklaert is, ende moet soo sijn betalinge recouvreren." — Het slot der dingtalen is duister: „Hoe Jan Gherijtzoen sculdich an sijn geldt te comen? Soe wysen die schepen: te uutslaech ding." Jan Gherijtzoen komt overigens niet in de dingtaal voor. Misschien is bedoeld de aannemer.

2) Cost. van Westwoude § 7.

3) H. n. k. 225. — Verg. de Groot, Inleyding III. 14, volgens wien dit ook elders in eenige plaatsen van Holland het gebruik was.

Digitized by Google

ling van derden te voorkomen, aan wie renten op het goed gevestigd verkocht waren hangende de termijnen der kustingpenningen, dus op een goed, dat bij gebreke van kwijtingsbrief nog als onbetaald kon worden geacht. Daar nu echter de verkooper gevaar liep voor zijne kustingpenningen achter te staan voor zoodanige renten, moest ook de kooper voortaan borg stellen, tenzij bij den koop anders was bedongen. In 1558 werd dit in zooverre gewijzigd, dat die wijze van kwijting met wederzijdsche borgstelling alleen verplichtend zou zijn ter discretie van schepenen. Eindelijk werd in eene keur van 1564, op grond van het misbruik dat dikwijls onroerend goed verkocht werd als vrij of als minder belast dan later het geval bleek, bepaald dat men bezwaard goed niet zou mogen verkoopen zonder consent van hen ten wier behoeve die lasten bestonden, en de verkooper gehouden zou zijn tot bevrijding van den kooper alle die lasten af te doen binnen een bepaalden tijd uit de kooppenningen, beginnende met den eersten termijn of kustinge [1]).

Het eigenaardige bij het uitleggen van kusten schijnt geweest te zijn, dat de bedongen winst of premie niet schijnt bestaan te hebben in eene vaste som, zooals het geval was als de schout de penningen uitlegde [2]), maar in een dachgelt of zeker bedrag voor elken dag verzuim van betaling van den kant van den nalatigen kooper. Vandaar de verklaring van den klager in de dingtaal, na de opveiling en toewijzing voor den minsten penning, „dattet wesen sel dach over dach," en de bepaling der Costumen van Westwoude: „elcke dach sijn gehelt vant gene datter alsdan by den rechter belooft wort op dachgelt, alsoo lange deselve kusten ten vollen betaelt wort." En hierin ligt waarschijnlijk de verklaring van eene plaats in de keuren van Grootebroek die mij lang duister was. „So wie ghelt op scaden winnen wil, die sal den rechter gheven II scelling. Ende die rechter sal dien daghen ende die sevenen des anderen daechs, en den man daer men tghelt op scade wint. Ende gheen scaed op scade te winnen eert hoeffgelt betaelt is ende besloten mitten rechte, hoeffgelt ende scade die anclager te bedryven binnen ses weken, ende

---

1) H n. k. 250, 262, 316.

2 In H. 59 bv. drie ℔, in H. 60 de derde penning.

Digitized by Google

die van buten te gheven den bode elc enen grootien." [1]) Aanvankelijk meende ik dat het woord schade hier voorkwam in eene beteekenis, die het dikwijls heeft, te weten van renten, en wel renten die niet bedongen maar krachtens eene bepaling van het recht verschuldigd zijn geworden als schadevergoeding. De zin der bepaling zou dan zijn, dat men bij het invorderen van eene geldschuld (het hoeffgelt) ook renten als moratoire interessen kon vorderen, maar geen renten op renten d. i. geen interessen van moratoire interessen, voordat deze door het vonnis op de hoofdzaak tot een bepaalde som waren vastgesteld, dus zelve een vervallen en opeischbare schuld waren geworden. Bij nadere overweging blijkt echter dat hierdoor de bepaling niet in haar geheel is verklaard, vermits een speciaal geval moet zijn bedoeld, waarin recht werd gedaan met zeventuig, en overdwarsnacht gedagvaard. Een der andere plaatsen nu waarin sprake is van geld op schade te winnen, brengt het in verband met landcusten. [2]) Neemt men nu aan dat ook in de keur van Broek van custen sprake is, dan wordt ze duidelijk. Schade is dan hetzelfde wat elders heet de minste penning of het gewin, het daggeld, de bij het uitleggen der kusten bedongen premie, die als verschuldigde schade op den nalatigen schuldenaar werd verhaald. Schade op schade is dan niet renten op renten, maar het dag over dag van de dingtaal, dat eerst een aanvang nam wanneer het uitleggen der custen niet alleen besloten was mitten rechte, d. i. door de formeele toewijzing, maar ook het hoofdgeld, d. i. het bedrag der custen, door den aannemer aan den klager was uitbetaald, terwijl die aannemer dan dat bedrag met de oploopende schade binnen zes weken van den nalatigen kooper moest inwinnen. [3])

Omtrent de rechten en verplichtingen van eigenaars van

---

1) G. 115. — In de noot aldaar waarschuwde ik reeds dat de interpunctie van de laatste zinsnede onzeker was. Ik meen haar dan ook hier te verbeteren door achter „mitten rechte „eene comma te plaatsen.

2) S. 44: Item so mach men gelt up scade winnen van landtcusten, ter goeder waerheyt. Deze bepaling is overgenomen in Sy. 31 (met bijvoeging: nae ouder costumen) en W. 40.

3) Zie nog E. 73, waarin de termijn op vier weken wordt gesteld, en het slot schijnt aan te duiden, dat men bij verzuim op nieuw moest opveilen. — Nadat dit reeds was gesteld, kreeg ik kennis van het stukje van Prof. R. Fruin over Custinge, in het Taalkundig tijdschrift 1888, 1ste aflevering. Tot mijn genoegen zag ik mijne voorstelling in hoofdzaak volkomen bevestigd.

Digitized by Google

naburige erven vindt men verschillende bepalingen, vooral in de keuren van Enkhuizen en Broek, die echter niet alle duidelijk, en waarvan sommige waarschijnlijk bedorven zijn, wellicht als niet langer begrepen door de schrijvers der handschriften. Vooral betreft dit de vrij talrijke bepalingen betreffende de slooten. Deze vormden in Westfriesland de gewone afscheiding der erven zoowel onderling als van den openbaren weg, en de rechtstoestand dier slooten was zeer verschillend, terwijl enkele soorten door bijzondere namen zijn onderscheiden. Zoo vindt men vermeld gouslooten, halige slooten, verding of verder slooten. Het woord gou of gouw komt nu eens voor voor eene watering, zooals de oude Gouwe die van benoorden Enkhuizen in westelijke richting door den ban van Enkhuizen en Broek liep, maar op andere plaatsen is daarmede een weg bedoeld, en deze is geloof ik de oorspronkelijke beteekenis. Eene gou was een openbare weg, die, zooals nog zeer gebruikelijk, in den regel aan beide zijden door een sloot was afgescheiden van de private erven. Oorspronkelijk waren die slooten waarschijnlijk gegraven om met de uitgedolven aarde den weg te verhoogen, en tevens hem droog te houden, en een van de middelen van onderhoud bestond in het uitspreiden over den weg van het slijk en de waterplanten die men bij het schoonmaken der slooten daaruit haalde. Dit zijn de gouslooten. In den regel waren het openbare slooten, niet gemeen met de aangrenzende erven. Van daar de bepaling dat men die slooten niet mocht slooten (uitslijken) op zijn land, maar het sloet (uitgeslijkte) moest laten liggen ten behoeve van de gou. [1]) Onder de slooten schijnen er echter ook geweest te zijn die gemeen waren met de daaraan gelegen erven, waarschijnlijk omdat de eigenaars daarvan deel hadden genomen aan het delven. Evenals bij slooten, tusschen twee erven gemeen, strekte zich dan de eigendom aan beide zijden uit tot de helft der breedte. Van daar eene uitzondering van het verbod om in slooten te ladiken (over dit woord straks), voor hem wien de sloot half toebehoorde. [2]) Deze slooten zijn waarschijnlijk ook bedoeld met de halighe slooten die men niet mocht scuit-

1) E. 149.

2) E. 158. — Het slot dat eene nieuwe uitzondering bevat (uutghenomen die tocht, die oude gou ende andere ghemeene wateren), moet geloof ik in dien zin worden ve-

Digitized by Google

wasen (ook hierover straks), dan wanneer men eigenaar was van het aangrenzend land, en alleen ten behoeve van dat land. [1]) Verding of verderslooten schijnen te zijn geweest slooten waarin men kon varen, die voldoende breed en diep waren om er met een schuit door te gaan. [2])

De onzekerheid rijzende uit de onzekerheid betreffende die onderscheidingen van de slooten, wordt nog vermeerderd door de onzekerheid betreffende hetgeen men volgens de keuren in of met die slooten deed. Ook daarbij komen uitdrukkingen voor die elders niet schijnen gebruikt te zijn geweest, en waarvan men slechts bij gissing de beteekenis kan opmaken. Zoo vindt men verschillende benamingen gebruikt voor het uithalen of schoonmaken der slooten, en wel slooten, ladiken en scuitwasen. Het woord slooten wordt blijkbaar gebruikt zoowel in den zin van delven, het maken van een sloot, als in dien van uitslijken, evenals het woord sloot ook voorkomt in den zin van slijk of uitgedolven aarde. [3]) In den zin van uitslijken nu wordt het woord herhaaldelijk nu eens met ladiken dan weder met scuitwasen verwisseld, als waren het verschillende uitdrukkingen voor hetzelfde begrip. In E. 21 is sprake van sloten of ladiken, in het opschrift alleen van sloten; in G. 127 van scuitwasen, in het opschrift van laycken; in G. 188 van sloten of scutten en van slick nemen. Evenzoo vindt men van scutten en sloten, [4]) en van heinen en sloten gesproken

---

klaard, dat hierin, als zijnde publieke wateren, in het geheel niet mocht worden geladikt ten behoeve van de aangrenzende erven.

1) G. 127: Oeck so moet daer niemant scuitwasen in halighen slooten twischen die ende die oude ghou, op een pont, ... uutgheseit die dat lant hoghen, ende op dat lant daert byleit, te scuitwasen ende nerghend anders. — De plaats is ook in andere opzichten duister. Achter de woorden *twischen die* schijnt iets uitgevallen. Ik vermoed dat met die oude ghou niet is bedoeld het water dat aldus heette, maar de weg die er langs liep, en dat bedoeld zijn de slooten tusschen dien weg en de aangrenzende erven. *Hoghen*, ook elders in onze rechten voorkomende, is blijkbaar: eigenaar of rechthebbende zijn. *Haligh* dat nergens elders schijnt voor te komen, zou volgens eene mij van bevoegde zijde medegedeelde verklaring eene samentrekking zijn van *hadeligh*, oude friesche vorm voor *halfdeelig*. Ook dit duidt op slooten die voor de helft althans privaat eigendom zijn.

2) De naam komt voor in G. 114, 125, 129, 152, 156, en uit G. 129 en 156 volgt dat ze ook bestemd waren om er met schuiten in te komen. De naam was ook in Enkhuizen bekend blijkens de ordonnantie op het slooten van 1620, bij van den Hoof bl. 396, waar o. a. de breedte wordt bepaald.

3) Bv. in E. 149.

4) Bv. in G. 188, maar ook in E. 42, waarin sprake is van scutten, in het opschrift van sloete te rumen.

Digitized by Google

als van hetzelfde. [1]) Scuitwasen nu staat blijkbaar in verband met het van elders bekende wase, modder; maar wat scuit beteekent is onzeker. Misschien is het baggeren met een schuit. [2]) Ladiken, hoewel met sloten en scuitwasen verwisseld, staat wellicht in verband met latuw, het latijnsche lactuca, en heeft dan waarschijnlijk meer bijzonder het oog op het uithalen der waterplanten [3]).

In de eerste plaats zijn te vermelden de bepalingen die blijkbaar betrekking hebben op de verplichting van de eigenaars van aangrenzende erven om mede te werken tot de afscheiding der erven door middel van een scheisloot. Daartoe behooren de plaatsen die spreken over het winnen van heinighe en het moeten met heinen. Verlangde een der eigenaars afscheiding, dan kon hij *heinighe winnen*, d. i. het graven van een sloot van den aangrenzenden eigenaar vorderen, mits in een geschikten tijd van het jaar. Deze moest dan binnen drie dagen na aanmaning, in tegenwoordigheid van twee poorters, zijn buurman *moeten mit heinighe*, d. i. medewerken, misschien figuurlijk voor *hem halverwege met delven te gemoet gaan*. Elk land moest gelijk aantal delvers leveren,

---

1) Sy. 41; Hw. 37; Wi. 13.

2) De naam komt voor G. 124. 125, 127, 179, 180. Hij komt echter ook in Enkhuizen voor in eene ordonnantie van 1622, art. 3, en van 1657, art. 19, bij van den Hoof bl. 390 en 331. Deze plaatsen bewogen mij tot bovenstaande verklaring van *scuit*, die mij aanvankelijk verdacht voorkwam. In de eerste vindt men een verbod aan uitpoorters om in de tocht, aan de Gouwe of eenige wateringe binnen de jurisdictie te schuyt-wasen, slijck ofte kley te booren, om 't selve buiten de jurisdictie te brengen. op poene van d'eerste reyse van drie guldens, de tweede reyse van ses guldens, ende *verbeurte van de schuyt*. De tweede komt voor in eene uitvoerige ordonnantie op het baggeren in de haven, dat met baggerschuiten geschiedde, die daarna hun bagger overbrachten in modderschepen waarmede ze zeewaarts werd gevoerd en uitgestort. De baggerlieden heeten steeds modderlieden, maar in art. 19 wordt gesproken van *de twee schuytwasers die de modder aan de pomp brenghen*. Overigens geven deze plaatsen niets tot opheldering van het woord, dat ik tot nu toe elders niet aantrof. Mijne aanvankelijke gissing dat het woord iets dergelijks was als het duitsche woord *schutt*, puin, vuilnis, en dat het in dien zin ook voorkwam in E. 53 (soe en moet niemant anderen den scuten nemen buten sijn oerlove) gaf ik op.

3) Het woord komt voor E. 21, 158, 176, 177; G. 123, 127, 201. Het was ook bekend in Medemblik en nog in het iatere keurboek vindt men geheel dezelfde bepalin als in E. 21 en G. 123. In § 180 leest men: van laadtickèn. Wie den anderen voorb sloot ofte laadict, op zaedlandt ende anders, hy en heeftet ten minste twee dagen t voren geseit in presentie van twee poorteren, verbeure V schellingen. — Ook elders kom het woord in gelijken zin voor. Zie Fruin, oudste rechten van Dordrecht, I. 256; Muller, Midd. rechtsbr. van Utrecht, Glossarium in voce.

Digitized by Google

en bij gebreke of ingeval van onwil een dagelijksche boete en schadevergoeding betalen, totdat hij aan zijn plicht voldeed. [1]) Hetzelfde heet in de keuren van Enkhuizen en Broek *scutten* in plaats van *heinen*. Hier moest de aanzegging echter acht dagen te voren in de kerk geschieden, de aanmaning voor twee poorters alleen als de tegenpartij niet in de kerk was geweest, terwijl uitdrukkelijk was bepaald dat het niet mocht geschieden na Baefmisse tot Meyendach toe, dus tusschen 1 October en 1 Mei. [2])

Naast deze plaatsen die het delven van slooten en dus het recht van afscheiding betreffen, heeft men er die het gebruik en het onderhoud van gemeene slooten betreffen. Betreffende het gebruik verdient opmerking eene bepaling van de keuren van Broek, die blijkbaar betrekking heeft op het veranderen van een gewone sloot in een bevaarbare sloot, een verdingsloot. Blijkbaar moest dit bij onderlinge overeenkomst van de verschillende lenden plaats hebben. Uit de zes die het meeste land aan de sloot hadden liggen, werden er twee gekozen die het opzicht over het werk hadden, terwijl de zes zelve een voortdurend beheer schijnen te hebben gehad. De eigenaars der erven die geweigerd of verzuimd hadden voor

---

1) Sy. 41; Hw. 37; Wi. 13. De eerste keur heeft verkeerdelijk *vinnen* in plaats van winnen. De zaak zelve en de uitdrukkingen komen ook elders voor, bv. in het oudfriesche recht, in de rechten van Broekmerland, Emsingo en Oldambt. Zie von Richthofen, Fries. Rechtsquellen 174 § 168, 203 § 38; Mr. J. S. G. Koning, LR. des Oldenambtes III § 39 in Pro. Excol jure patrio VI. Daar is ook sprake van het *winnen* van een sloot, en van het *moeten*. Elders noemde men het laatste *wederheinen* of *naheinen*. Zie bv. de rechten van Putten en van Heenvliet, door mij uitgegeven in de Verslagen en Mededeelingen, I. 128 § 37; 151 § 59; 212 § 42—44.

2) E. 42; G. 130. De laatste plaats geeft de aangegeven nadere bijzonderheden. Twijfelachtig is de zin van G. 188: Ende wat poerter in Broeck die sloten off scutten wil by haer griedtland teghens haer lenden, die sal hem een weet doen acht dagen te voren. Dit komt vrij wel overeen met G. 130, maar het vervolg is daarmede in strijd, daar het veronderstelt dat het sloten of scutten in geval van onwil of verzuim van den buurman geschiedt door hem die de afscheiding verlangt: Ende moeten sy hem niet, so moghen sy dat slick nemen twisken die turf ende dat cley, sonder verbueren. — Uit de vermelding van het slijk zou men kunnen opmaken dat er sprake was niet van het delven, maar van het uitslijken van een sloot, maar wat beteekenen dan de slotwoorden? Is er van delven sprake, dan zou men het kunnen verklaren als eene bevoegdheid om de graszoode of bovenkorst (de turf) met de aarde daaronder (het slick) af te graven tot aan de kleilaag of harden ondergrond. — Het opschrift van E. 42 „van sloeten te ruimen" zou doen vermoeden dat ook daarin van uitslijken en niet van delven sprake is, maar heeft geen gezag. Volgens die keur geschiedde het scutten voor den onwillige ten slotte door tusschenkomst van het gerecht, bij aanbesteding

Digitized by Google

hun aandeel mede te werken, waren even als personen die geenerlei land aan de sloot hadden, uitgesloten van het gebruik daarvan als vaart, zonder verlof van die zes. [1]) Daar de verandering in een verdingsloot verbreeding eischte, moesten alle landen daaraan gelegen de halve breedte daartoe afstaan. [2]) Tot het onderhoud van de slooten behoorde ook het uitslijken en schoonmaken, dat als recht en als plicht voorkomt, daar men het uitgeslijkte of uitgehaalde over het land spreidde om dit te verbeteren. Van daar zoowel het verbod om in openbare slooten en in slooten waarvan men geen deel bezat, te slooten, ladiken en scuitwasen, [3]) als het verbod om elkander voorbij te slooten of te ladiken, zonder voorafgaande formeele aanzegging aan de medeeigenaars, [4]) d. i. om in de gemeene sloot te sloten of ladiken zonder de andere eigenaars in staat te stellen hem te *moeten*, alsmede het verbod om des nachts te ladiken zonder verlof der andere eigenaars, [5]) en het verlof om vrijelijk in een verdingsloot te scuitwasen (om hen bevaarbaar te houden) als de andere eigenaars het verzuimden na aanmaning. [6]) Duister is mij de bepaling van G. 165, die ook op het onderwerp betrekking schijnt te hebben.

In de keurboeken van andere steden vindt men nog enkele aanwijzingen, dat ook aldaar gelijksoortige regels golden. „Alle lantdeelinge ende notdeelinge ende sceringe ende *moetinge van slooten*, dit recht sal men beginnen in een gastrecht, ende dach over dach ter tijt toe dattet een eyndt heeft." [7]) Minder zeker is eene bepaling die anders het ontbreken van verdere bepalingen zou verklaren: „*Ruminghe*, scaringhe ende overwech die sal men rechten nae goede oude costume ende scepenen vonnisse." [8])

---

1) G. 129, 156.

2) G. 152: Alle landen by die verdingsloten zullen sloten elck ten halven lande, by ses die rijcksten, ende toerekenen by den merendeel van den rechte. — Onder de rijksten heeft men hier te verstaan hen die het meeste land aan de sloot hadden van G. 129. Het slot is mij niet geheel duidelijk. Misschien moet men ook liever lezen: toe rekenen, d. i. te rekenen.

3) E. 140, 158, 177; G. 124, 127, 179, 180, 201.

4) E. 21; G. 123. Zie nog hiervoor bl. CCIV noot 3.

5) E. 176.

6) G. 125.

7) S. 90; W. 79; II. 359 § 8.

8) Sy. 40; W. 62; Hw. 38; A. 12; Wi. 49. In W. 62 luidt het opschrift: van scaringhe ende *scuttinghe*. Verg. het opschrift van E. 42: van sloeten te *rumen*.

Digitized by Google

Scaringhe, in deze bepalingen ook genoemd, betreft een gemeenschappelijk recht. niet een recht of eene verplichting van aangrenzende erven. Het is gebruiksregeling eener gemeene weide, die geschiedde door hem die het grootste aandeel bezat in het gemeene goed. Hoewel de zin in het algemeen duidelijk is, zijn de uitdrukkingen dit minder. „Van scaren in een weyd tsamen gelandt (leest men in de keuren van Broek): So wie dat meestendeel heeft in eenre weiden, die sal des grases wouden ende scharen by den ghemenen rechte. Ende in ghelijcke landen sal die koe gaen voert mayen." [1]) „So waer twie luiden toesamen gelandt sijn, die dat meerendeel heeft van den lande, die salt denghene segghen, die dat minderdeel heeft, goetstijt voer sinte Geertruidt, waer hy mayen wil dan etten, op een boet van een pont." [2]) „Soe wie dat meerendeel heeft in een lande, in enen metvelde, die sal des grases wouden ende sal den anderen cundighen diet minre deel heeft in den lande, te mayen ende te zweelen, alst in der tijt is, ende diet minre deel heeft in den lande, die sal comen mayen ende zweelen binnen III daghen daernae dat hem die ander een weet gedaen hadde, elcke dages op een· boet van V scelling." [3]) Evenzoo was het in Schellinkhout en Westwoude: „Van scaringe. So wie meest (in een) lant bruycket, daer sal die ettinge ende inslach ende uutslach an staen, updat hijt redelick maket." [4])

Wat scharing heette bij weiden, komt voor ander land voor als lant- en notdeeling, en geschiedde naar gelijksoortige regelen. [5]) Ook waar twee erven zoodanig gelegen waren dat het eene slechts toegang had over het andere, ging in geval van strijd van belangen het belang van het grootere voor. [6]) Het achterland had echter in dat geval het recht

---

1) G. 128.

2) G. 186. Verkeerdelijk is in de noot verwezen naer § 153, welk nummer G. 219 in G². draagt.

3) G. 219.

4) S. 89; W. 78.

5) S. 87, 90; W. 79, 80. -- Ik vermoed dat ook S. 88. en W. 77 op deze verhouding betrekking hebben, en dat bedoeld is land waarin een ander hooger aandeel heeft. De plaatsing der bepaling schijnt verband tusschen S. 87—90 en W. 77—80 aan te duiden, en het klinkt eenigszins zonderling dat het gerecht iemand verlof zou geven het land van een ander te gebruiken en bezigen als men er geenerlei gemeen recht op heeft. Het is echter slechts een vermoeden, dat in de woorden van den tekst geen steun vindt.

6) W. 59. De bepaling is duister, maar moet waarschijnlijk aldus verstaan worden.

Digitized by Google

van noodweg, voor wagens zoowel als voor vee, over het voorland, en was het noodig, dan mocht zelfs een weg over het voorland gedolven worden, behoudens vergoeding der schade. [1]) De eigenaar van het achterland mocht op zijn grond een dam houden, waarschijnlijk om het water te keeren of de wegvloeiing te beletten. [2]) Ook mocht men voor het huis van zijn buurman geen huis timmeren noch hooi- of andere schelven plaatsen. [3]) Al deze quaestien van burenrecht of gemeen recht werden, zoo ze niet in der minne konden worden afgedaan, op het gastrecht behandeld, en konden zelfs overdwarsnacht of als vlotvaardig recht worden aangebracht. [4])

Ten opzichte van het recht op tilbaar goed vindt men nagenoeg niets. Slechts in het voorbijgaan wordt van deeling van tilbare goederen, [5]) alsmede van aanspraak of klage om tilbaar goed gesproken, tot bepaling van de procesboete. [6]) Eigendom ging door diefstal niet verloren, en de eigenaar was bevoegd de gestolen goederen onder den derden bezitter op te vorderen, zonder dat van vergoeding sprake is. De derde bezitter moest zich zelfs met den onschuldseed van den diefstal zuiveren. [7]) Ten slotte verdient nog melding eene ordonnantie van Hoorn, waarbij tot voorkoming van misbruiken de openbare verkoopingen van roerend goed in de openbare boelhuizen, d. i. verkoophuizen of venduen, werden geregeld. [8])

Hoewel enkele zakelijke rechten en lasten worden vermeld, leveren de plaatsen niets dat tot eene nadere bespreking aanleiding geeft. De eenige plaats betreffende het vruchtgebruik

---

1) G. 126, 131. Zie nog S. 12 „van een ganckpat."

2) G. 158.

3) A. 36.

4) S. 90; W. 79, alsmede de Costumen van Westwoude, II 359 § 8, waar genoemd worden: scharinge van beesten, schuttinge van lande en not opten velde.

5) Sy. 36; Ba. 12. — Over de verdeeling van de gemeenschap en van erfenisgoed is elders gesproken.

6) S. 39; Sy. 35; W. 32; Hw. 22. Die boete was 10 schellingen, behalve te Sybekarspel waar ze wordt opgegeven als bedragende 43 schellingen, vermoedelijk bedorven lezing.

7) Med. 37; I. 62 § 64. Verg. I. 101 § 15, 121 § 20. De zin der laatste bepalingen is waarschijnlijk, dat de bestolene het gestolene onmiddelijk terugbekwam, zonder dat hij eene vordering behoefde in te stellen.

8) H. n. k. 321.

Digitized by Google

komt voor in een der dingtalen van boelhuis, waarin de weduwe verweerderesse als feit stelt, dat haar gemaakt is *tot haar lijftocht* het huis en het beste bed met zijn toebehooren, volgens inhoud van haren brief. [1]) Pandrecht wordt tweemaal vermeld in de handvest van Medemblik. Beide plaatsen zijn echter niet duidelijk. De eerste heeft waarschijnlijk betrekking op pandrecht op tilbaar goed in den ouderen vorm, waarbij het verpande voorwerp, bij gebreke van lossing binnen jaar en dag, aan den pandhouder bleef. [2]) De tweede daarentegen heeft betrekking op onroerende goederen, omvat althans deze ook. De graaf belooft daarbij de poorters te zullen handhaven in het bezit van alle pand en alle goederen in pandrecht verbonden, hetzij in natten, hetzij in droogen, hetzij in tienden of in andere goederen, en gebiedt alle poorters elkander onderling in de handhaving te helpen van hetgeen zij thans bezitten, totdat ze behoorlijk gelost zijn, en dat zouden die poorters met eede belooven. [3]) Hypotheek wordt in de weeskeuren van Hoorn vermeld als verplicht onderpand, te stellen door hen aan wie weezengeld op renten wordt gegeven, en hunne borgen. [4]) Over de legale hypotheek, in den vorm van kustinge voor den koopprijs op verkocht onroerend goed rustende, is vroeger reeds gesproken. Het vestigen van renten op een onroerend goed, dat alsdan daarvoor ook hypothekair verbonden was, was een zeer gewoon middel van geldbelegging, en wordt meermalen vermeld, hoewel niet nader beschreven. [5]) Misschien hebben hierop ook betrekking de „brieven die uut huysen gaen," en de pachtbrieven, in de keuren van Enkhuizen vermeld. [6])

Thinsbare lieden en thinsgoederen worden in de handvest van Medemblik vermeld, maar waren blijkbaar schaarsch.

---

1) I. 169 slot.

2) Med. 42: Si quis bona titulo pignoris sibi obligata possederit sine reclamacione per annum et amplius, et aliquis eidem injurietur, sola manu jurando confirmabit quitquit in illis bonis habuerit. Verg. I. 63 § 67.

3) Med. 59.

4) II. 182 § 14. Verg. H. n. k. 320.

5) Zie bv. H. n. k. 316, waarbij de aflossing ingeval van verkoop van het onroerende goed wordt geregeld. Voor de aflossing van oudeigen, geamortificeerde renten, papelike proeven of andere onlosbare renten was de toestemming van de daarop rechthebbende noodig. De voet van aflossing is echter onzeker. In Sy. 37 vindt men daarentegen den afkoop van oude renten bepaald op den voet van een pond de schelling.

6) E. 171, 180. Ook H. 180. en n. k. 72: „pachte dye men oud-eyghen noemt."

Digitized by Google

Misschien berust zelfs die vermelding op het feit dat men eenvoudig de Haarlemsche handvest bekwam. [1]) Tienden daarentegen worden meermalen vermeld. Oorspronkelijk werden ze algemeen in Westfriesland aan den graaf betaald, krachtens een der voorwaarden van de onderwerping aan Floris V. [2]) Later werden ze echter door de meeste zoo niet alle steden afgekocht, en vervangen door- of gepacht voor eene jaarlijksche vaste som. [3]) De verbeurdverklaring der handvesten na den opstand van 1426 deed ze in de daardoor getroffen steden herleven, en in de latere handvesten werd de bepaling van die van Schellinkhout van 1402 waarop de afkoop steunde, niet opgenomen, en vindt men weder bepalingen betreffende de heerlijke tienden, die ontleend zijn aan het Landrecht van 1299. [4])

XV.

Datgene wat men gewoonlijk het obligatiënrecht noemt, behoort tot de moeielijkste onderwerpen van het oude recht, en tevens nog tot de duisterste. Zoo de jongste onderzoekingen eenig licht zijn beginnen te verspreiden, is het nog slechts een begin, en bij het groote verschil met het Romeinsche recht, dat op dit punt ons als het ware geheel eigen is geworden en de oudduitsche opvattingen geheel heeft verdreven, is het moeielijk zich eene volkomen heldere voorstelling te vormen, en nog moeielijker die in kort resumé mede te deelen. Toch zijn enkele punten op te merken, die tot verklaring onzer bronnen onmisbaar zijn, en met name tot

---

1) Med. 9, 53. De eerste bepaling is nog overgenomen in de handvesten van Schagen en Barsingerhorn en in die van Burghorn van 1489 (I. 53 § 28; 131 § 59), maar de laatste spreekt van thijnsluyden off leenmannen. In dat deel van Westfriesland waarin reeds vóór de onderwerping aan Floris V het klooster van Egmond en enkele Kennemerheeren goederen bezaten, kunnen er trouwens geweest zijn.

2) Zie de akten, hierboven bl. XIV vermeld, voorts het landrecht van 1299.

3) Broek in 1402, Schellinkhout in 1402 toen het poortrecht bekwam, Enkhuizen in 1411. Zie van Mieris III. 753, 772, IV. 177. Door de handvest van Schellinkhout ging de bepaling over op al de kleine steden. Van Medemblik en Hoorn is mij geene handvest bekend.

4) I. 66 § 83, 84; 80 § 51; 90 slot; 104 § 31; 114 § 50; 127 § 46.

Digitized by Google

verklaring van het schrale der berichten omtrent hoofdpunten van ons obligatiënrecht, bv. over de overeenkomst. Het woord wordt ter nauwernood genoemd, en hoewel verscheidene onzer tegenwoordige contrakten worden vermeld, is de verhouding van contrakt en verbintenis onzeker.

Ook in onze bronnen vindt men onderscheiden tusschen schuld en schade. Hoewel feitelijk ongeveer samenvallende met onze onderscheiding tusschen verbintenis uit overeenkomst en verbintenis uit de wet voortspruitende, is zij toch eene andere. Beiden bestaan uit eene verbintenis of verplichting tot het betalen van geld. Schuld is de vrijwillig aangegane, schade de onvrijwillig ontstane verbintenis of verplichting. Van daar dat schuld (debitum) ook genoemd wordt penningschuld, en dat de actie om schuld en schade wordt genoemd de actie om geldelijke zaken (res pecunialis) [1]). Schuld kon ontstaan en ontstond in den regel naar aanleiding eener overeenkomst, maar de rechtsband ontstond door eene formeele handeling van den schuldenaar, eene betalingsbelofte of eene bekentenis. De oude vorm dier betalingsbelofte, *de gewedde hand*, wordt nog genoemd in de handvest van Medemblik, die het woord vertaalt door *manus promissa*, maar waarschijnlijk was hij reeds of geraakte hij spoedig in onbruik, ging althans de beteekenis verloren, zoodat men het woord op allerlei wijze radbraakte. [2]) De daarnevens genoemde vorm, de bekentenis voor schepenen, hetzij in, hetzij buiten het geding, bleef daarentegen in gebruik, en gaf aanleiding tot de onderscheiding van bekende en onbekende schuld, waarvan de eerste ook voorkomt als debitum certificatum, gezekerde schuld [3]) en als beleden schuld [4]), de door schepenkennis of schepenbrief gestaafde schuldbekentenis. [5]) De nakoming dezer verbintenis of verplichting werd rechtstreeks

---

1) Zie bv. Med. 8, 10, 12.

2) Med. 10. — In den hierachter uitgegeven tekst maakte men er reeds *gewende hand* van, wat ook in andere teksten en vertalingen zeer veel voorkomt. In eene leest men zelfs *gegevender handt*. Zie bv. bij van den Hoof, Enkhuizen 6, 10; Alkmaar 2; Medemblik 2, 6. Van de latere handvesten namen alleen die van Schagen en van Barsingerhorn de bepaling over, en spreken van *geweende hand*, terwijl zij manus promissa vertalen als *bekoefder hand*. I. 53 § 29.

3) Med. 26.

4) Zie hierboven bl. CXXX, noot 1.

5) Verg. bl. CXVIII.

Digitized by Google

gehandhaafd door de klage om schuld. Alle andere verbintenis of verplichting, voorzoover niet hare nakoming door eene klage om goed kon worden verzekerd, loste zich processueel op in schade, in eene verplichting tot betering van schade, wat wij zouden noemen een vergoeding van kosten, schaden en interessen. De klage om schade schijnt overigens van die om schuld in aard weinig of niet verschild te hebben, daar het bedrag der schade zoowel ingeval van onrechtmatige daad als in geval van nietnakoming eener verbintenis, in den regel door het recht vooraf was bepaald, slechts in enkele gevallen tauxatie noodig was, die dan dikwijls nog bij eene voorafgaande procedure geschiedde of op zoodanige wijze dat het te vorderen bedrag bij het instellen der eigenlijke klage niet langer onzeker was. [1]) Van daar dat men bij het onvaste der terminologie de twee begrippen niet altijd scherp onderscheidde, en in vele bepalingen waarin van schuld sprake is, ook schade daaronder is te begrijpen. [2]) Ook het woord schade komt dikwijls in een anderen of ruimeren zin voor. Zoo vindt men van des heeren schade gesproken, waar blijkbaar boeten, dus straffen zijn bedoeld. [3]) Tusschen boete en schade werd dan ook niet altijd gestreng onderscheiden. Even als men de boete herhaaldelijk noemt betering aan den heer of aan het gerecht [4]), noemt men de betering of schadevergoeding herhaaldelijk verbeurte aan den verongelijkte [5]), en vindt men soms bij de bedreiging eener boete de bijvoeging half den heer en half den man. [6]) Op andere oneigenlijke beteekenissen van het woord schade is reeds vroeger gewezen. Daartoe behoort niet het winnen van schade, van geld op schade en schade op schade, zoo mijne verklaring juist is; maar wel de herhaaldelijk voorkomende uitdrukking van vinden of schutten van dieren in of op zijn schade, waarbij

---

1) In tallooze bepalingen vindt men naast de boete ook de verschuldigde betering, dus de schade, vastgesteld. Zie bv. Med. 14, 15, 24, 25, ook 29, enz. Evenzoo de betering in geval van niet voldoening eener schuld, Med. 32, 36, enz., het gewin in geval van uitleggen, H. 59, 60 enz., bij het uitleggen van kusten bepaald bij de voorafgaande opveiling om den minsten penning. Zie hierboven bl. CXCVIII volg.

2) Zie bv. S. 32.

3) Bv. B. 18.

4) Bv. H. 82.

5) Bv. H. 46, 47. Zie nog E. 58.

6) Bv. G. 123.

Digitized by Google

schade beteekent hetzij het lijden van schade, hetzij het beschadigde goed. [1])

Behalve de reeds vermelde onderscheiding van schuld vindt men op enkele plaatsen ook gewag gemaakt van wilcoer. Uit Sy. 104 [2]) is duidelijk dat hetzelfde bedoeld is wat in het Kennemer recht meermalen voorkomt, eene schuldverbintenis die op zeer parate wijze kon worden geëxecuteerd [3]). De zaak komt trouwens ook elders voor [4]), en vermoedelijk noemde men aldus eene schuld die men in rechten erkend had en aangenomen binnen een bepaalden termijn te voldoen, ten einde een proces of verder proces te voorkomen. De gelijkstelling met pand en maaksel laat zich dan verklaren, daar men ook uitstel van betaling kon verkrijgen door pand of maaksel te wijzen [5]), en dit zou ook verklaren eene bepaling in de Keuren van Broek „So wie wilcoert, die verbuert III scelling, ghelijckerwijs off hy gepant waer." [6]) De z. g. verbeurte van drie schellingen kan dan zijn, hetgeen men den schout had te betalen voor het wilcoeren. De zaak is echter onzeker, evenals mij duister is wat *„geld ter wille"* is, dat een paar malen wordt vermeld, en insgelijks eene schuld is die blijkbaar zeer paraat werd geëxecuteerd, en misschien hetzelfde als wilcoer. [7])

Tot verzekering eener verbintenis was borgtocht zeer gebruikelijk. Over de verzekering van de voldoening eener eventueele of reeds gevallen veroordeeling door het stellen

---

1) Bl. CXXV, CLXI, noot 3.

2) Sy. 104: Soe sal men Sinte Cornelis sculd inwinnen, als wilcoer ende maecsel, uut haer raesse goeden,

3) Zie de dingtaal van willekeur en maaksel bij van Santen bl. 206. Ook elders worden willekeur en maaksel vereenigd, bl. 196, of wordt gesproken van pandinghe van arbeydsloon, wilkeurgelt, kostgelt en diergelijke, blz. 197, terwijl bl. 194 wordt bepaald: Alle wilkeuren, die voor den schout geschien, daer heeft de schout af twee schellingen, des dat hij die in presentie van twee schepenen te boeck setten sal. Ende alle dieghene die van wilkeurrecht spreecken, daer komt die schout af vijf schellinghen, ten waer dat die brieven minder hielden.

4) Zie bv. Mr. G. de Vries Azn., het dijks- en molenbestuur bl. 373, 375, 376. — Mr. S. Muller Fzn. handelt er breedvoerig over in de Inleiding tot de Middel. rechtsbr. van Utrecht, bl. 142 vlg.; evenzoo Mr. A. Nortier, Burgerl. proces binnen Leiden, bl. 44 vlg.

5) B. 71 veronderstelt zelfs dat men te gelijk wilcoort en maaksel wijst, wat ook volgens van Santen kon gebeuren.

6) G. 157.

7) G. 39, 82.

Digitized by Google

van borgen is reeds hierboven gesproken. [1]) Voor zooveel de verzekering in het algemeen eener verbintenis betreft, vindt men slechts berichten die niets belangrijks bevatten, en ook reeds voor het meerendeel zijn vermeld. [2])

In hoeverre de ouders en andere personen die zeer dikwijls aansprakelijk worden gesteld voor de boeten hunner kinderen of onderhoorigen, ook aansprakelijk waren voor schuld en schade, blijkt niet. Ten opzichte van de aansprakelijkheid van den man voor schuld of schade zijner vrouw heeft men alleen de reeds besproken bepaling uit de handvest van Medemblik, die ten deele ook in de jongere handvesten overging. [3]) Niet overgenomen is daarentegen eene andere bepaling dat de poorter die den schuldenaar van een anderen poorter, buiten diens toestemming, in zijn huis opneemt, tegenover den schuldeischer voor de schuld aansprakelijk wordt. [4]) Vermelding verdient voorts nog eene keur van Burghorn, waarbij iemand aansprakelijk wordt gesteld voor ongelukken door zijn paarden, hoornvee of honden veroorzaakt, waarvan hij zich echter kon bevrijden door van het dier afstand te doen, dat alsdan aan den heer verviel. [5])

Onder de andere algemeene bepalingen betreffende het obligatienrecht verdienen alleen nog eene korte vermelding de bepalingen omtrent het verbreken van overeenkomsten in dronkenschap aangegaan, hier boffen genoemd. In 1542 werd te dien aanzien eene keur in Hoorn gemaakt betreffende „toesegge van uutredinge van scepen, 't welck altemet gevalt in geselscape ende gelagen." Zoodanig toesegge zou alleen gevolg hebben, als de toesegger den volgenden of derden dag, ten zijnen huize, „nuchteren moedts wesende," in tegenwoordigheid van twee getuigen verklaarde er bij te blijven. [6]) In

---

1) Zie blz. CXXXI vlg.

2) Zie over de borgstelling in geval van verkrijging en kwijtschelding van het poorterschap, bl. XLII, XLIV, in geval van afbraak van een huis, bl. CLXII, bij verkoop van onroerend goed, bl. CXCIX, in zake van weeskinderen-goed en voogdij, H. n. k. 320; II. 179 § 5, 182 § 14, 185 § 28. De bijzonderheden bij het laatste zijn van geen belang, daar ze niet inheemsch zijn, maar reeds aan het Romeinsche recht ontleend.

3) Med. 36; I. 62 § 63; 79 § 46.

4) Med. 58.

5) B. 83. — De bepaling is bedorven, maar heeft ongetwijfeld betrekking op verwonding of dood van personen, door paardenhoef, hoornstoot of hondenbeet

6) H. n. k. 252

Digitized by Google

1559 werd eene meer algemeene bepaling „van den boff" gemaakt tegen alle hapkoopen en malle weddingen, die dagelijks geschiedden met geen ander doel „dan om malcander te achterhalen ende elk den ander opt gelach te setten." Wie daarmede bezwaard was, kon ten volgenden dage zulks voor schepenen verklaren, en was dan, tegen betaling van eene bepaalde som en van zijn aandeel in het gelag, van de zaak af. [1]) Ook elders werd een gelijke bof verleend van alle dronken koopen, zoowel van roerend als onroerend goed. [2])

Ten opzichte van de gewone overeenkomsten valt, behalve de reeds vroeger besprokene ten opzichte van koop en verkoop van onroerend goed, slechts eene bepaling te vermelden ten opzichte van onderhuur van land, [3]) alsmede enkele die meer bijzonder het handelsrecht en zeerecht betreffen en eenige nadere vermelding verdienen. Men vindt ze alleen in de rechten van Hoorn en Enkhuizen, de twee eenige steden trouwens waar groothandel werd gedreven.

Reeds in 1381 werd aan de schippers van Hoorn verlof gegeven zich te vereenigen tot een gilde ter eere van God en van St. Geertruid. De z. g. gildebrief [4]) bevat geene statuten, waaruit iets naders omtrent de inrichting blijkt, maar eenige voorrechten die later ook in het keurboek vermeerderd overgingen, [5]) en omtrent het eigenlijke schippersbedrijf niets bevatten. Ze beperken alleen de bevoegdheid van gasten bij het drijven van handel in bepaalde waren, Voor het handelsrecht op zich zelve leeren ze niets, behalve de vermelding van den z. g. samenkoop. Of daarmede eene bijzondere soort van handel, makelaardij [6]) of handelsvennootschap, is te verstaan, is onzeker. [7]) Dat het beroep van makelaar later op uit-

---

1) H. n. k. 312.

2) Sy. 108; W. 82, 83, 116; A. 48. — Verg. Hw. 51, eene duistere plaats waaruit misschien volgt dat gelijk recht van boffen werd verleend ten behoeve van weduwen, wezen en dwazen.

3) B. 103.

4) H. 213.

5) H 148–159.

6) Zie van de Wall, Handv. v. Dordrecht, bl. 58.

7) Verg. H. n. k. 140, 141, die veeleer zouden doen vermoeden, dat eenvoudig bedoeld is dat een poorter een deel van het door een gast gekochte voor denzelfden prijs kon tot zich nemen. De oudere bepalingen doen echter veeleer eene gebruikelijke wijze van handeldrijven vermoeden, zoodat men het verbod zou hebben te verklaren als een verbod om handel te drijven anders dan door intermediair van een poorter (een makelaar of factor) of in maatschap met poorters.

Digitized by Google

gebreide schaal werd uitgeoefend, blijkt uit de ordonnantie op de *maickelardye* van 1565, waarbij het nauwkeurig wordt geregeld, en ingericht, zooals gewoonlijk, als een soort van stedelijk officie waartoe uitdrukkelijke admissie en beëediging door het stedelijk bestuur noodig was. De makelaars vormden zooal niet een gilde, dan toch eene vereeniging die voor een bij de ordonnantie bepaald gemeen salaris werkzaam was. [1]) Uit een der bepalingen blijkt dat ze ook bij koop van schepen, bevrachting en waarschijnlijk ook bij bodemerij werkzaam waren, [2]) uit eene andere dat ze „tot ontlastinghe van den gerechte ende verseeckeringen van den coopluyden" in geschrift moesten stellen alle „coomenscappe die te borge gedain worden," dus alle zaken op krediet. [3])

Over enkele bijzonderheden betreffende de procedure in handelszaken, het vlotvaardig of zeevaardig recht en de parate executie door uitleggen, is reeds gesproken. [4]) Over het contrakt van reederij vindt men enkele bepalingen, naar aanleiding van het misbruik, dat men iemand in dronkenschap zoodanig contrakt deed aangaan. Hieruit blijkt reeds dat geen bepaalde vorm was voorgeschreven, maar dat het gebruik waarschijnlijk was zoodanig contrakt in tegenwoordigheid van twee getuigen te sluiten. In gelag of gezelschap aangegaan, moest het althans den volgenden of den derden dag in bijzijn van twee getuigen worden bevestigd, om geldig te zijn, terwijl het verviel als binnen een half jaar met de uitvoering niet was begonnen door aankoop of aanbesteding van het bouwen van een schip. Te gelijk werd bepaald dat alleen die reeders die ten minste een vierde deel in het schip bezaten, het in het becken mochten brengen om te verkoopen, en dat ze dan „settinge moesten doen of settinge wachten of met elkander verkoopen voor den meesten penning. [5]) Hoewel de bepaling mij niet geheel helder is, meen ik dat ze beteekent, dat degene die verkoop wenschte, het schip of zijn aandeel

---

1) H. n. k. 317.

2) Zie art. IX. Zie ook hun salaris voor het omleggen van rogge of ander koorn, (verzoek hetzij van den schipper of van een van de reeders, art. VII.

3) Art. V.

4) Bl. XCI volg., CXXIX, noot 5. Zie ook over het tuig van scheepskinderen bl. CXI: en het zakboekje (?) van den makelaar de vorige noot.

5) H. n. k. 252.

Digitized by Google

moest tauxeeren of laten tauxeeren, en de gelegenheid geven aan de medereeders het voor die tauxatie over te nemen, bij gebreke waarvan zij in den verkoop moesten toestemmen. Reeders of andere eigenaars van schepen moesten poorter zijn om een zeebrief of tolbrief te bekomen, of het vooraf worden, den eed doen, het verschuldigde betalen en borg stellen het gedurende drie jaren te blijven. [1]) De aanstelling van den schipper kwam toe aan den eigenaar van het schip, dus aan de gezamenlijke reeders, en schijnt gewoonlijk geschied te zijn, hetzij voor een jaar, hetzij voor eene reis. In Enkhuizen was althans bepaald dat zij hem ontslaan konden „tsi int voerjaer of als sy overcomen," vermoedelijk bij gebreke van uitdrukkelijke bepaling. [2]) Bij aankomst van het schip (van buten dunen, dus een zeeschip) moesten de bevrachters of de eigenaars der ingeladen goederen het goed binnen veertien dagen lossen en de vracht betalen, tenzij nood van weder het belette. Bij gebreke daarvan had op vordering van den schipper gerechtelijke verkoop van het goed plaats. Aanvankelijk schijnt de schipper zijn geld door uitleggen van den schout verkregen te hebben, terwijl de schout het dan met gewin op het goed verhaalde. Later schijnt eenvoudig het goed verkocht te zijn en den schipper daaruit zijn vracht betaald. [3]) Evenzoo waren zij die zeevaardig goed kochten, gehouden, tenzij anders bepaald was, binnen drie dagen den koopprijs te betalen, die anders door uitleggen en executie op het goed van den nalatigen kooper werd gevonden. [4])

XVI.

Het eigenlijke strafrecht is in de Westfriesche rechtsbronnen zeer karig bedeeld. De strafbepalingen toch, aan bijna alle voorschriften der overheid verbonden, hebben voor het strafrecht even weinig beteekenis en waarde als de tallooze politieovertredingen of overtredingen van speciale wetten in ons tegen-

---

1) H. n. k. 12a*a*, 339.
2) E. 155.
3) H. 60, n. k. 143.
4) H. 60, n. k 144.

Digitized by Google

woordig recht. De gebods- en verbodsbepalingen waaraan ze verbonden zijn, zijn meerendeels reeds besproken, en daar het vergeefsche moeite zou zijn naar eenig stelsel of eenige regelmaat bij de bepaling der straffen te zoeken, behoeven ze hier geene bespreking, is het voldoende nog enkele te noemen die elders geen plaats vonden. En als men de vechtkeuren en wat daarmede in verband staat, uitzondert, vindt men weinig of niets betreffende hetgeen wij thans misdrijven noemen. Zelfs de belangrijkste misdrijven worden of in het geheel niet of ter nauwernood vermeld. Voor zoover onze bronnen een oordeel veroorloven, schijnt trouwens het strafrecht zich zeer weinig te hebben ontwikkeld, in den aanvang der 16e eeuw nog grootendeels te hebben gestaan op de hoogte van het strafrecht der 13e, zoodat de bepalingen van de handvest van Medemblik onder de Bourgondische vorsten nog nagenoeg onveranderd in de latere handvesten werden opgenomen. De grootste verandering was waarschijnlijk de latente, vrucht van veranderde zeden en begrippen, die zich in de praktijk waarschijnlijk openbaarde zonder dat ze merkbare sporen in de bronnen achterliet, behalve ten opzichte van een reeds besproken onderwerp, de instelling van den vrede en de opvatting van het misdrijf van doodslag. Maar van die praktijk zijn geene gedenkschriften overgebleven, mij althans bekend gewōrden.

Het strafstelsel was zeer eenvoudig. De gewone straf was de geldstraf of boete, en daarnaast voor enkele zware misdrijven de doodstraf. Welke deze misdrijven waren, is niet nauwkeurig aangegeven, was vermoedelijk door het ongeschreven gewoonterecht bepaald en min of meer vlottend. De handvest van Medemblik schijnt wel eene opgave te bevatten, waar ze spreekt van zware en kapitale misdrijven hetzij in diefstal, hetzij in brand, hetzij in roof, hetzij in toediening van vergif of van eenig ander doodelijk middel [1]); maar de opgave is

---

1) Med. 18: Preterea si quis quoscunque graves et capitales excessus perpetraverit, sive in furto, sive in incendio, sive in rapina, sive in exhibicione veneni vel alicujus mortiferi deprehensus et per scabinos convictus fuerit, ultimam et capitalem debet subire sententiam. Si vero quis super hoc accusatus fuerit et non convictus per scabinos, sola manu jurando se poterit excusare. — Deze bepaling is nog overgenomen in de handvesten van Schagen en Barsingerhorn (I. 57 § 42), maar slecht vertaald. De vermelding van doodslag in die van Barsingerhorn is echter als bedorven lezing, niet als slechte vertaling te beschouwen.

Digitized by Google

stellig onvolledig, daar de handvest zelve er elders meerdere noemt, te weten verkrachting [1]) en een paar gevallen van doodslag, waarover straks meer. De beteekenis dier bepaling ligt waarschijnlijk meer in de bepaling omtrent het bewijs dan in die omtrent de straf. Wanneer we dan ook later in de bronnen andere en meerdere halsmisdrijven vinden vermeld, is dit geen bewijs van rechtswijziging of nadere ontwikkeling, daar wij veilig kunnen aannemen dat enkele daarvan, zooals moord en reeroof, van ouds tot de halsmisdrijven behoorden. En waar men later soortgelijke opgaven vindt, is het ook in bepalingen van andere strekking, bv. tot aanduiding van misdrijven, uitgezonderd van algemeene kwijtscheldingen of amnestiën [2]), van de verjaring van jaar en dag [3]), van de bevoegdheid om tegen borgstelling op vrije voeten te blijven [4]), of van misdrijven waarvan de heer zich de berechting voorbehield [5]). Alleen omtrent handvredebreuk, later steeds voorkomende als verbeurte van lijf en goed medebrengende, bestaat onzekerheid of dit reeds van ouds het geval was, terwijl het breken van den geboden vrede, des graven vrede, later met handvredebreuk gelijk gesteld, volgens de handvest van Medemblik nog met boete of verlies der hand werd gestraft [6]).

Het verlies der hand wordt in die handvest ook nog bedreigd voor verwonding met een scherp instrument of knijf, [7]) en wel schijnbaar als vervangende straf. De straf is in de latere handvesten bewaard gebleven, en komt ook elders soms

---

1) Med. 47.

2) Zie bv. I. 35 § 8; 40 § 8; 42 § 9; 46 § 11; 49 § 14. Hierbij worden gewoonlijk uitgezonderd: moord, moordbrand, verkrachting, reeroof en onvergolden doodslagen. Alleen 49 § 14 voegt er vredebraak bij.

3) Zie bv. I. 50 § 15: moord, moordbrand, verkrachting, reeroof en zaken die 't lijf aangaan; 131 § 60: dootslagen, dieffte, struyckroovers, moordenaers, moortbrandt, vrouwenvercracht, reerooff, verraet, valsheyt van munte, van brieven, van venijn, ende die hen tegen ons wapenen, off die sijn gyselinge versaect, off andere daer dotelijcken, crimineel off lelyken saecken off feyten in gelegen sijn.

4) In Hoogwoude was aanvankelijk in het algemeen alles uitgezonderd wat de heer zich had voorbehouden (zie I. 74 § 29 j°. I. 82), werden in 1491 alleen uitgezonderd moord, moordbrand en verkrachting, maar later in 1561 uitdrukkelijk bijgevoegd doodslagers kerckroovers en andere diergelijcke capitale delicten, daer nae rechten verbuerende van lijf ende goed toe staet. I. 91 § 1; 93 § 2.

5) Zie bv. I 82; 105; 114.

6) Med. 14, gewijzigd overgenomen in de latere handvesten, I. 55 § 36; 72 § 21. Verg. hierboven bl. LXXVII vlg.

7) Med. 15, 31. — Verg. I. 55 § 36, 37; 98 § 9; 119 § 12; H. 40, n. k. 60.

Digitized by Google

voor. Ze had echter blijkbaar eene eigenaardige beteekenis, evenals de bepaling van de lex talionis in Med. 17, waarover straks nader, vermits overigens geene verminkingstraffen voorkomen [1]). De eenige andere straf, in de handvest vermeld, is de bijkomende straf van verlies der poorte (verbanning uit de stad) voor een jaar ter zake van hulpverzuim tegen gasten die tegen het recht der poorte handelden [2]). Het bannen van den gast die zich uit de voeten maakt zonder zijn verzekerde schuld te betalen, of te beteren wat hij vervochten heeft [3]), is daarentegen niet te beschouwen als eene straf, evenmin als het woestballing leggen van den gevluchten misdadiger [4]).

Ook later bleven doodstraf en geldstraf de gewone straffen, en vindt men geene andere vermeld [5]), dan enkele bijkomende of vervangende, die nogtans geen vaste plaats in het strafstelsel bekleeden, maar den schijn hebben van een soort van expedienten of noodmiddelen. Slechts een paar zijn blijkbaar reeds zeer oud, te weten het verlies der bekwaamheid tot tuig of eed, als bijkomende straf in geval van valschen eed [6]), en het dragen van den steen, als vervangende straf voor kijvende vrouwen [7]). Hoewel de laatste straf in Hoorn nog in het keurboek van 1528 voorkomt, was ze in Burghorn reeds vervangen door de straf van twee uren aen Roelant staen op eenen rechtdach, met de aggravatie: ende dan mal-

---

1) De eenige uitzondering, het verlies van twee leden van de eerste vingers, tegen het beschadigen van de stakettinge rondom de stede, in eene keur van Hoorn van 1533, zal wel een niet gemeende bedreiging zijn geweest, daar de bepaling er bijvoegt, dat schepenen die straf naar exigentie van zaken zouden mogen vermeerderen of verminderen. H. n. k. 239.

2) Med. 56; I. 65 § 78; 80 § 49; 102 § 23; 114 § 48; 123 § 32. Verg. H. 37. — Later nog wegens verzuim van brand te roepen, H. 1, n. k. 3; E. 1; en wegens valschen eed, H. 22 en de parallelplaatsen, niet langer I. 126 § 41.

3) Med. 26, 30; I. 59 § 53; 61 § 58; 77 § 39; 78 § 41; 101 § 17; 114 § 38 en 40; H. 40, n. k. 63.

4) De straf van eene hoeveelheid steenen en kalk, ook elders zeer bekend, komt in Hoorn alleen voor ten opzichte van overtredingen der bepalingen op de lakennering, H. 201—203, en is in het nieuwe keurboek door gewone boete vervangen. Daar ze gewoonlijk schijnt voldaan te zijn, niet door levering in natura, maar betaling van den prijs, die soms zelfs officieel was vastgesteld, is het eigenlijk geene andere straf dan geldboete.

5) H. 22, en de aldaar vermelde parallelle plaatsen.

6) In Hoorn beperkt tot onderling kijvende vrouwen, in Enkhuizen en Broek uitgebreid tot vrouwen kijvende op enich man anders dan op haar selfs man. H. 25, n. k. 58; E. 19; G. 12.

7) B. 4.

Digitized by Google

cander vergiffenisse bidden [1]). De kaakstraf komt in Burghorn ook nog voor als vervangende straf in geval van valschen eed [2]), en wordt in Hoorn een paar malen vermeld als het staen int halsyser an de potboeve [3]). De behoefte aan een vervangende straf, in geval van onvermogen om de boete te betalen, moet zich trouwens meermalen hebben doen gevoelen. In verschillende gevallen vindt men als zoodanig de gewone lichaamstraf, het straffen aan den lijve of aan den bloede gebezigd, maar toch betrekkelijk zelden en nergens als regel [4]). Als bijkomende straffen vindt men somtijds nog verlies van- of schorsing in een beroep of officie [5]), en zeer dikwijls de verbeurdverklaring van speciale voorwerpen, waarmede of waarop eene strafbare handeling was gepleegd. De eenige bijkomende straf echter die stelselmatig werd toegepast, was de algemeene verbeurdverklaring van goederen, die van ouds aan de doodstraf, als verbeurte van lijf en goed, was verbonden. De handvest van Hoogwoude drukt het beginsel uit, dat algemeen gold: „Soo wat poorter van Hoochtwoud zijn lijff verbeurde, die sal mede verbeuren tegen my en myne nakomelingen alle sijn goet" [6]). Men vindt daarbij echter ook gevoegd de bekende beperking, omstreeks het midden der 14e eeuw algemeen recht geworden en in tal van handvesten verleend, tot de helft in geval de schuldige gehuwd is, of kinderen heeft, soms ook ten behoeve van de rechte erfgenamen, bij gebreke van vrouw en kinderen [7]). Nog later werd het dikwijls beperkt tot een vaste som [8]).

Melding verdienen nog enkele bepalingen die zonderling schijnen en geheel buiten het strafstelsel vallen. Over de lex

---

1) B. 4.

2) I. 126 § 41. Verg. I. 132 § 63.

3) H. n. k. 305 en de noot aldaar.

4) De oudste vermelding is in H. 23 en de daar aangegeven parallelle plaatsen. De andere plaatsen zijn van betrekkelijk lateren tijd. I. 130 § 57; 131 § 60; H. n. k. 239, 258 (hier als alternatieve straf); S. n. k. 12. — Zie over enkele andere vervangende straffen bl. CXL.

5) H. 186, 190, n. k. 177, 185, 280, 282, 283, 315.

6) I. 74 § 27. — Zie voorts nog 99 § 12; 100 § 14; 120 § 15; 121 § 19, enz.

7) Zoo bv. aan Westfriesland in het algemeen bij de handvest van Margaretha van 1346, aan Medemblik, Hoorn en Enkhuizen bij handvesten van Willem V. Van Mieris II. 723, 860, III. 4; van den Hoof, Enkhuizen 4, 10, Hoorn 80, Medemblik 14.

8) Bv. in geval van simpelen doodslag op 60 ℔, bij een handvest van 1492 an Enkhuizen. Van den Hoof 47, 54, 69.

Digitized by Google

talionis later. Maar niet minder zonderling is de vroeger reeds vermelde verbeurte van het poortrecht, in Hoorn tegen wagenaars en sleepers, die voor het vervoeren van tarwe en turf meer rekenden dan het tarief veroorloofde, in Enkhuizen tegen houders van ganzen [1]). In de laatste stad zou hij die bij nacht een waker aanvocht, zijn leven lang vredeloos blijven. Zoo daarmede de verbanning op lijf en goed, de vogelvrijverklaring is bedoeld, is het zeker zonderling dat de schuldige bovendien moest beteren en daarvoor terstond inleggen [2]). Even duister is eene bepaling van de handvest van Burghorn van 1489, dat hij die zijn eer, seker ende trouwe liet steken, nergens vrij zou wezen, en gecorrigeerd worden door hem op de kaak te stellen ende anders, naar gelegenheid van de zaak en naar het beschreven recht [3]). Is daarmede misschien bedoeld, dat men den schuldige vrijelijk vangen mocht, zelfs al had hij asyl gezocht, dan had men het duidelijker kunnen uitdrukken.

Voor zooveel verder het algemeene deel van het strafrecht betreft, vindt men nog enkele bepalingen die vermelding verdienen. Nu en dan vindt men eene bepaling betreffende het straffen van misdrijven buiten de vrijheid gepleegd [4]), alsmede over de strafrechtelijke aansprakelijkheid van derden. Die van de ouders voor hunne minderjarige kinderen is reeds vroeger vermeld [5]); maar in een geval vindt men ook de aansprakelijkheid van den meester voor zijne knechten, in een ander die van den schout voor zijne dienaars uitgesproken [6]). Van eene onderscheiding van opzet en schuld is geen sprake, hoewel nu en dan opzet wordt vermeld. Met name is dit het geval in de handvesten van Hoogwoude, waarin doodslag met ingesetter lage of met opzette wordt onderscheiden van doodslag sonder opset in haastigheyt ofte in hitte van bloede, uit welke tegenstelling echter blijkt dat opzet in den zin van voorbedachten raad wordt gebruikt, zoodat men in dien zin ook moet opvatten het misdrijf dat de heer zich voorbe-

---

1) Zie bl. XLIII, noot 6.
2) E. 140.
3) I. 132 § 63.
4) I. 129 § 52; E. 27; Sy. 1; van den Hoof, Hoorn 86.
5) Bl. CLXXXV.
6) H. 163, n. k. 247.

Digitized by Google

hield zelf te berechten „van dat yemand den anderen mishandelde aen zijn leden, alse de haasen af te steecken, hant ofte voet affhouwede met opsette, ende dergelijcke" [1]). Minder nauwkeurig bepaald is het begrip van haastiger hand of toernighen of arren moede of uyt hette van bloede, soms gebezigd voor schelden, het trekken van een mes of het werpen met een kan of dergelijke [2]). Het is toch moeielijk te veronderstellen dat in alle die gevallen de handeling in koelen bloede gepleegd niet strafbaar zou zijn geweest. In enkele gevallen zijn kinderen beneden een zekeren leeftijd van de strafbedreiging uitgesloten [3]).

Talrijker zijn de bepalingen betreffende noodweer, en daaruit blijkt dat de straffeloosheid, in dit geval op zich zelve niet erkend, toch langzamerhand veld won. De handvest van Medemblik bepaalt dat, bij een gewelddadigen aanval op iemand in zijne woning, de ten zijnen huize gezochte, als hij, zich manlijk verwerende, den aanvaller en al zijne medehelpers doodt, volstaan kan met voor elken doode den graaf vier penningen te betalen. [4]) Het is blijkbaar dat de doodslag hier, even als bij het bekende dooden van den woestballing, niet rechtstreeks onstrafbaar wordt verklaard, maar door een fictieve strafbedreiging onstrafbaar gemaakt. En dat men het aldus ook opvatte, blijkt uit het feit dat men de bepaling in de latere handvesten nog vindt overgenomen, maar in enkele met de bijvoeging: ende van de quetsinge niet totter dood sal dieghene die te huyse gesocht wort, vry ende quijt wesen mit synen hulperen. [5]) Verwonding wordt dus in tegenstelling straffeloos verklaard. Dit was echter zelfs eene uitzondering voor dit speciale geval. In Hoogwoude althans wordt het toebrengen van eene keurwonde in het algemeen, wanneer het geschiedde „zijn lijff verwerende", toch met halve boete gestraft [6]), en in 1492 motiveerde de regeering van Enkhuizen haar verzoek, om de verbeurdverklaring van goederen in geval van dood-

---

1) I. 73 § 25 en 26; 82. Evenzoo de huiszoeking met opsette, I. 73 § 23, 24.

2) Zie bv. H. n. k. 67; E. 58; G. 2; S. 58, 77, 78, 95, 96; Sy. 48; W. 88; Wi. 34, enz.

3) Beneden de 15 jaren, H. 23; beneden de 7 jaren, G. 100. In een ander geval wordt juist straf bedreigd tegen kinderen beneden 14 jaren. H. n, k. 232.

4) Med. 17.

5) Zonder de bijvoeging I. 56 § 40; 73 § 24; met de bijvoeging I. 99 § 10; 119 § 14.

6) I. 72 § 22.

Digitized by Google

slag te beperken tot een bepaald bedrag, met de bewering, dat door de algemeene verbeurdverklaring „die quade gesterckt, ende die goede gekrenckt en in avontuyren geweest geslegen te worden, sonder weeren, midts dat sy hunluyden verweerende, hem stellen souden in avontuyren heur goedt te verliesen."[1]) Hoewel twijfel mogelijk is aan het gegronde van de bezorgdheid der overheid, bewijst het argument, dat noodweer op zich zelve niet beschouwd werd als eene oorzaak van ontoerekenbaarheid, en de uitzonderingen hier en daar in de keuren voorkomende bevestigen dit. Die van Enkhuizen en Grootebroek bepalen dat de leden of oudleden van het gerecht bevoegd zullen zijn zich te verweeren, zonder ban en zonder boete, tegen personen die tegen hen misdoen of tegen hen vechten ter zake van hetgeen ze in hunne qualiteit hebben gedaan, terwijl die van Grootebroek er de reserve nog bijvoegen dat die verweering niet mag gaan tot doodslag. [2]) En gelijk recht verleent eene andere keur van Enkhuizen aan de wakers, die 's nachts worden aangevochten [3]), eene van Grootebroek aan de personen, door den schout of een van den gerechte geboden hulp te verleenen bij het vatten van een misdadiger die zich gewelddadig tegen hem verzet. [4])

De vrij algemeene regel dat alle strafvervolging binnen een jaar na het plegen der strafbare handeling moest geschieden op straffe van verval, buiten enkele bijzonder vermelde uitzonderingen, gold ook in Westfriesland [5]). Uitzondering werd gemaakt ten opzichte van boeten, door gasten verbeurd. [6])

Wanneer men de misdrijven van geweld tegen personen uitzondert, leveren onze bronnen, zooals ik reeds zeide, betreffende de bijzondere misdrijven weinig of niets. De meeste

---

1) Van den Hoof, Enkhuizen 46, 53.

2) E. 105; G. 25, 141. Dit recht werd aan Enkhuizen zelfs verleend bij eene handvest van Philips I van 31 Januari 1447. Zie van Limburg Brouwer, Boerg. charters bl. 89.

3) E. 141. De bepaling is niet volkomen zeker, daar ze ook zou kunnen betrekking hebben op iemand die *door* de wakers werd aangevochten. Verg. E. 140. De andere verklaring schijnt mij echter de waarschijnlijkste.

4) G. 13. Verg. G. 5.

5) Zie bv. I. 23 § 4; 50 § 15; 102 § 26; 131 § 60. Zie boven bl. CCXIX, noot 3. Oudere bepalingen in de handvest van Margaretha van Westfriesland van 1346: „voort soo en magh men niemandt aenspreken van saecken die jaer en dagh geleden zijn, uytgeseydt moordt, brandt en vrouwenverkrachten", van den Hooff, Enkhuizen 4. Zie voorts nog aldaar blz. 15, Hoorn 84 bovenaan, 85.

6) B. 21.

Digitized by Google

worden slechts als bij toeval en in het voorbijgaan genoemd. Opmerkelijk is vooral de geringe plaats die de eigendomsmisdrijven bekleeden. Diefstal zelfs wordt ternauwernood genoemd. Het is dus voldoende te wijzen op enkele bepalingen waarbij een furtum usus strafbaar wordt gesteld, [1]) en een paar bepalingen betreffende het helen [2]). De bepalingen betreffende het doen van schade aan land zijn vroeger reeds vermeld [3]), evenzoo die betreffende het beschadigen van andere eigendommen [4]), alsmede het dooden van eens anders beesten [5]). Eindelijk vindt men enkele bepalingen betreffende de jacht en visscherij en het zoeken van eieren op eens anders grond, van weinig belang [6]).

Betreffende de misdrijven tegen de personen is het voldoende in het voorbijgaan te vermelden het reeds vroeger genoemde loochenen voor het gerecht [7]), voorts beleediging en laster [8]), maar is iets langer stil te staan bij de misdrijven van geweld, waaromtrent talrijke bepalingen worden aangetroffen. Voor een deel zijn ze reeds vroeger besproken in verband met de instelling van den vrede en de eigenaardige procedure in zake van doodslag [9]). Tot aanvulling daarvan zijn hier meer bijzonder te bespreken die bepalingen, die omtrent den aard dier misdrijven eenig licht geven.

Omtrent het zwaarste dezer misdrijven, moord, vindt men niet veel meer dan den naam [10]). Eenige bepaalde aanduiding wat men er onder verstond, en waarin het van doodslag verschilde, wordt niet gevonden. Men kan echter aannemen dat de oorspronkelijke onderscheiding van geheimen, verborgen, niet beleden doodslag, ook in Westfriesland bestond, de onderscheiding naar den aard van het opzet nog onbekend was [11]).

---

1) W. 140; B. 36; misschien ook E. 53.
2) H. n. k. 286, 311.
3) Zie bl. CXXV.
4) Zie bl. CLVIII.
5) H. 29 en de parallelle plaatsen, n. k. 62.
6) L 86 § 13–16; 90 § 4; 91 § 3 en 4; H. n. k. 228; E. 152; G. 164 W. 130; Wi. 44; B. 28, 58, 77–79, 97 volg.
7) Zie bl. CII, noot 1.
8) H. 46, en de daar vermelde parallelplaatsen, n. k. 67.
9) Bl. LXXV volg.
10) De plaatsen waarin het woord voorkomt zijn opgenoemd bl. CCXIX.
11) Zie Midd. rechtspl. in zake van doodslag, bl. 237. — Wanneer de terminologie onzer bronnen minder onnauwkeurig of onvast was, zou men een rechtstreeksch bewijs

Digitized by Google

De bepalingen onzer bronnen betreffende doodslag betreffen dan ook allen klaarblijkelijk den openbaren, niet geheimen of verborgen doodslag. Voor zoover deze moordbrand bevatte, vindt men niets meer dan betreffende moord. Ook deze kan mitsdien buiten bespreking blijven. Ten opzichte van doodslag daarentegen vindt men enkele berichten, belangrijk omdat zij ons niet alleen iets omtrent het begrip, maar ook omtrent de ontwikkeling van het begrip leeren kennen.

In de oudste onzer bronnen, de handvest van Medemblik, wordt van doodslag in het algemeen geen gewag gemaakt. Slechts twee bijzondere gevallen worden genoemd, doodslag met schending van den huisvrede en doodslag met een knijf of ander scherp instrument. Het eerste geval wordt beschreven op eene wijze die kennelijk doelt niet op eene gewonen doodslag van iemand in zijne woning, maar als eene ernstige schending van den algemeenen vrede, als een geval van privaten oorlog. De bepaling veronderstelt zelfs in den regel een aanval met vergaderde lieden, een aanstrijden van de woning, in andere rechtsbronnen zeer veel voorkomende, en waarbij groot verschil in straf wordt gemaakt tusschen hetgeen van buiten in de woning en hetgeen van binnen naar buiten wordt misdaan, het laatste dikwijls straffeloos wordt verklaard [1]). Wanneer iemand een ander, hetzij alleen hetzij met meerderen, binnen zijne woning zoekt en doodt, zal de zoeker of boosdoener met al zijne aldaar aanwezige medestanders in 's graven macht zijn. Is de aangevallene slechts gewond, en niet doodelijk, dan zal de aanvaller, tenzij schepenen eenparig van oordeel zijn dat hij zwaarder behoort gestraft te worden, den graaf tien ℔, elk zijner medestanders vijfenveertig schellingen betalen, en den gekwetste beteren naar schepenen oordeel. Heeft echter hij die in zijn eigen woning is gezocht, in manhafte verdediging den boosdoener en al zijne medestanders gedood, dan zal hij voor elken doode vier penningen

---

kunnen ontleenen aan de handvest van Hoogwoude (L. 73 § 25) die als doodslag qualificeert wat wij thans moord noemen, den doodslag *met ingezetter lage oft met opzette* (d. i. met geleider lage of voorbedachten rade) *of met vergaderinge van de luyden*. Zie over deze plaats hieronder.

1) Zie bv. de keur van Zeeland van Floris den voogd § 30, 51, 97. — Gewoonlijk spreekt men van het aanvechten van een huis, van het zoeken of vervolgen van iemand in een huis, van daar de namen van huisstoting en huiszoeking, die dikwijls voorkomen als benaming van dit misdrijf.

Digitized by Google

den graaf betalen, en de graaf zal verplicht zijn hem daarvoor te beschermen en met de magen des dooden te verzoenen, of hem een vasten vrede te geven. Voorts zal elke boosdoener, als hij van zijne kwade feiten door schepenen overtuigd is, hoofd voor hoofd, oog voor oog en gelijk lid voor gelijk lid van zijn eigen lichaam verbeuren [1]). Deze bepaling is niet in alle opzichten duidelijk. Vreemd is het slot, vooral ook als men het met de vroeger bedreigde straffen vergelijkt. Oogenschijnlijk zou men het zoo verklaren dat het de straf ingeval van doodslag of verminking nader bepaalt, die in den aanvang in het algemeen is gesteld in 's graven genaden of ter discretie van schepenen. Maar er is nog een ander bezwaar. Med. 25 bepaalt straf tegen hem die een ander, hetzij in zijn eigen huis hetzij in het huis van een ander, zoekt om hem te bevechten' (et hoc manu pugnante). Die straf is tien ℔ aan den graaf, tien ℔ aan den gezochte, en is het in het huis van een ander geschied, bovendien tien ℔ aan den huisheer. Dit is blijkbaar de straf op enkele huisvredebreuk, zonder doodslag of verwonding [2]). Maar als men het vergelijkt met Med. 16, zou men tot het besluit moeten komen dat de verwonding er gratis bijgevoegd kon worden, zelfs voordeel opleverde als ze niet zoo zwaar was dat de betering tien ℔ bedroeg. En het wordt nog vreemder, wanneer men in de onmiddellijk voorafgaande bepaling het enkele verwonden met een scherp instrument, zonder huiszoeking, gestraft ziet met tien ℔ aan den graaf, tien ℔ aan den gekwetste of het verlies der hand [3]). De juiste verklaring schijnt dan ook dat de strafbepalingen samenloopen, dat de straf voor den doodslag of de verwonding de toepassing der lex talionis was, of, als geene verminking had plaats gehad en dus die toepassing moeielijk was, de gewone straf op verwonding, terwijl bovendien voor de huiszoeking de doodslager met al zijne helpers in 's graven genade stond, met lijf en goed, de verwonder met al zijne helpers ter discretie van schepenen kon worden gestraft, mits ten minste met tien ℔ voor den verwonder en 45 schellingen voor elk zijner helpers. Het schijnt dan ook zoo verstaan te zijn bij de overneming dezer bepalingen in de latere handvesten,

1) Med. 16, 17.
2) Verg. nog G. 19, 138.
3) Med. 15.

Digitized by Google

die belangrijk zijn wegens de punten van verschil, die blijkbaar rechtswijziging verraden. Alleen de handvesten van Schagen en Barsingerhorn houden zich stipt aan de handvest van Medemblik, geven slechts eene letterlijke vertaling.[1]) In de andere daarentegen zijn ze omgewerkt, het meest in die van Hoogwoude en in die van Burghorn van 1462. De bepaling van Med. 25 is gesplitst en, voor zoover betreft zoeking van iemand in eens anders woning, op hare plaats in de volgorde der Medembliksche bepalingen gelaten[2]), maar voor zoover betreft zoeking van iemand in zijn eigen woning, met de bepalingen van Med. 16 en 17 vereenigd. Wie een ander met opzet te huis zoekt en aan dat huis vecht, al degenen die met den opzetter in vaerde en in velde zijn, zullen elk verbeuren tien ℔ tegen den heer. Slaat hij den gezochte binnen het huis dood, dan zal de opzetter met alle zijne helpers zijn in 's heeren geweld, en dat zal door den heer berecht worden[3]). Heeft slechts verwonding plaats, niet doodelijk, dan zullen de aanlegger en alle zijne helpers elk 10 ℔ verbeuren aan den heer, tenzij schepenen dunkt dat ze zwaarder behooren gestraft te worden, voorts den gekwetste beteren tot schepenen goeddunken. Daarop volgt in letterlijke vertaling de bepaling ten voordeele van den gezochte die zich verweert[4]). De bepaling betreffende de toepassing der lex talionis is vervallen, maar in de plaats daarvan is getreden eene algemeene bepaling betreffende doodslag, die ook het geval van huiszoeking omvat. „Wie met ingesetter lage oft met opsette of met vergaderinge van de luyden yemant doodsloege, die opsetter met alle sijne helpers die in vaerde ende in velde zijn aen den doodslag, sullen verbeuren tegen my ende myne nacomelingen haer lijff ende goet"[5]). Ik kom op die plaats terug, hier zij alleen opgemerkt dat de betering aan den gezochte voor de huiszoeking, alsmede de lex talionis ingeval van verminking is vervallen, de straf daarentegen in alle gevallen voor

---

1) I. 56 § 38—41; 59 § 51, 52.

2) I. 76 § 35; 113 § 34. Dit stuk is letterlijk overgenomen, maar aan het slot bijgevoegd: ten ware ofte hy desgenen dien hy gesocht hadde, gequetst hadde, soo sou hy het swaarlijcker beteren ter ordonnantie van schepenen.

3) In Hoogwoude en Burghorn had de heer zich het berechten der zwaardere mi drijven voorbehouden.

4) I. 73 § 25; 113 § 24.

5) I. 73 § 23, 24, verscherpt in 1561, I. 92 § 1; 113 § 22, 23.

Digitized by Google

allen gelijk is, onverschillig welk hun bijzonder aandeel is geweest, en ingeval van verwonding slechts een minimum van tien ℔ is gesteld, zoodat ingeval van zwaardere verwonding zwaardere straf kon worden toegepast.

In de handvest van Winkel en Nydorp is ander verschil. De bepaling betreffende doodslag en verwonding bij huiszoeking, is nagenoeg letterlijk overgenomen. Alleen wordt het komen in 's graven macht overgezet als het zullen zijn in 's graven hand met lijf en goed, terwijl de straf ingeval van verwonding bepaald is op twintig ℔ voor den aanlegger en tien ℔ voor elk zijner helpers. Evenzoo is de bepaling betreffende het dooden van de aanvechters in verdediging overgenomen, maar uitgebreid tot het geval van verwonding, welke geheel straffeloos wordt verklaard [1]). Onmiddelijk hierop volgt de bepaling van Med. 25 betreffende de enkele huiszoeking, terwijl de bepaling betreffende de toepassing der talio wel is overgenomen, maar losgemaakt van de huiszoeking. De bepaling is algemeen gemaakt en toepasselijk verklaard voor alle gevallen van doodslag of verminking binnen de vrijheid der twee steden gepleegd. [2]). De handvest van Burghorn van 1489 stemt met die van Nydorp en Winkel overeen, behalve dat ze de bepaling van Med. 25 geheel weglaat, en de straf op verwonding van den gezochte voor allen op ten minste tien ℔ stelt, maar niet beperkt tot verwonding, doch uitbreidt tot alle „huysstotinge an huyse, erve off scade gedaen an enige ander gueden." [3])

Het meest bevreemdende in deze bepalingen is zeker de bepaling betreffende de talio. De oud-testamentische vergeldingsleer waarvan de z.g. lex talionis trouwens slechts de overdrachtelijke of figuurlijke uitdrukking is, was overigens volkomen vreemd aan het oude duitsche strafrecht, dat zijn oorsprong had in het beginsel van wraak of voldoening, en voor zoover het daarvan afweek, berustte op het beginsel van afschrikking. Zelfs het hoofd om hoofd is een denkbeeld, aan het middeleeuwsche recht vreemd, en in onze bronnen niet te rijmen met de voorafgaande bepaling dat de boosdoener en zijne helpers ingeval van doodslag zullen zijn in des graven

---

1) I. 98 § 10.
2) I. 100 § 13.
3) I. 119 § 13, 14; 120 § 17

Digitized by Google

macht, of zooals elders gewoonlijk wordt gezegd, in des graven genade, wat eene verzoening of mindere straf niet alleen niet uitsluit, maar zelfs schijnt voor te behouden. Ik aarzel dan ook de bepaling voor eene ernstig gemeende strafbedreiging te houden, die in de praktijk werd uitgevoerd. Ze is waarschijnlijk, even als het balling wijzen op het lijf of op de hand, en de als vervangende straf bedreigde afkapping der hand, slechts eene bedreiging die de strafbepaling ter discretie van schepenen stelde [1]).

Uit de letterlijke overneming der bepaling in de handvesten van Schagen en Barsingerhorn en uit hare uitbreiding tot alle gevallen van doodslag en verwonding in die van Nydorp en Winkel en van Burghorn is dan ook moeielijk mijns inziens een bewijs te putten, dat die bepaling in de praktijk nog in de 15e eeuw werd toegepast Grooter waarde meen ik althans te moeten hechten aan de weglating in de handvest van Hoogwoude, die speciaal op het punt van den doodslag zich veel zelfstandiger heeft gesteld tegenover de handvest van Medemblik, de bepalingen van deze meer volledig heeft omgewerkt naar het nieuwere recht.

Het is jammer dat de keurboeken van Hoorn ten opzichte van doodslag zoo weinig bevatten. In de oude keuren vindt men eigenlijk slechts eene bepaling op de procedure betrekkelijk, die, in de 16e eeuw in onbruik geraakt, in het nieuwe keurboek niet werd overgenomen, zoodat dit geene enkele bepaling bevat waaruit men kan afleiden hoe men in de 16e eeuw dat misdrijf beschouwde. Onze jongste berichten betreffen de 15e eeuw en den tijd toen blijkbaar die beschouwing bezig was zich geheel te wijzigen. In de bewaarde berichten is, evenals in de dingtalen, de oude beschouwing nog overheerschende. Doodslag wordt nog hoofdzakelijk behandeld als een uitvloeisel van private vede, als een soort van oorlogsdaad in strijd met den openbaren vrede. Opmerking verdient dat de bepalingen meestal onderstellen dat meerderen in den doodslag zijn betrokken, en niet als gewone mede-

1) Dit belet niet, dat misschien ook in Westfriesland nu en dan wel eens een verminkingsstraf kan zijn toegepast op kwaad volk, waar niets aan te bederven was en dat men daardoor teekende. Zoo vindt men ze elders in Holland wel eens vermeld, hoewel hoogst zeldzaam, terwijl men ze meestal, als het geval zich voordeed, verving door andere straffen. De verfijnde wreedheid van het strafrecht dagteekent ten onzent van de invoering van het vreemde recht.

Digitized by Google

daders, maar als helpers, als lieden die volgens de eigenaardige uitdrukking mede in vaerde en in velde zijn geweest. Zoo in de bepalingen het geval dat de dader alleen handelt, niet geheel wordt voorbijgegaan, ligt in den regel daarin de beteekenis niet, maar uitsluitend in de bepaling betreffende die helpers. De persoon die den doodslag persoonlijk heeft gedaan, was van zelf in des heeren genade met lijf en goed, had altijd lijf en goed verbeurd. Dit behoefde als het ware geene vermelding, en in de handvest van Hoogwoude vindt men het zelfs niet bijzonder uitgedrukt voor het geval hij geene helpers heeft gehad. De beteekenis der bepalingen ligt in de wijze van vervolging, ingeval meerderen in vaerde en in velde zijn geweest, en in de aansprakelijkheid van de helpers voor den doodslag. Bij huiszoeking bepaalde dit reeds de handvest van Medemblik. Allen die aan de huiszoeking of aan den aanval op het huis hadden deelgenomen, kwamen in des graven genade, waren aansprakelijk in beginsel, onverschillig of ze persoonlijk aan den doodslag hadden deelgenomen. Oudtijds schijnt dit de eenige uitzondering te zijn geweest, en de handvesten van Winkel en Nydorp en van Burghorn van 1489 maken ook geen verder onderscheid, maar deelen voor de andere gevallen de eigenaardige procedure mede. De vervolging is nog een recht en eene verplichting der magen. Binnen een zeer korten termijn moeten zij de personen noemen die ze in den doodslag leggen, d. i. die zij van den doodslag verdenken, en binnen een naderen termijn moeten zij een handdadigen man maken, dat is een van de reeds vroeger genoemde verdachten aanwijzen als den persoon tegen wien ze zullen klagen. Om noodelooze of willekeurige kwelling van onschuldigen te voorkomen, is meestal bepaald dat men niet meer dan een bepaald aantal personen in den doodslag mag leggen, en niemand die niet mede in vaerde en in velde was geweest, terwijl alle onschuldige magen, die niet mede in vaerde en in velde waren geweest, een vasten vrede zouden hebben gedurende een bepaalden tijd [1]). Het is duidelijk dat deze doodslag nog wordt beschouwd als een zoenbaar misdrijf [2]), en dat ambtshalve vervolging in beginsel nog is uitgesloten.

---

1) I. 99 § 12; 120 § 15, 16. — Zie ook H. 90; E. 89; G. 6; S. 76; Sy. 52; W. 52.

2) Zie I. 99 § 12 slot. — Dit maakt nog zonderlinger dat onmiddelijk daarna in § 13 de lex talionis toepasselijk wordt verklaard.

Digitized by Google

Alleen als de magen binnen den gestelden termijn aan hunne verplichting niet hebben voldaan, kan de schout gedurende jaar en dag alsnog van des heeren wege een handdadigen man maken en vervolgen.

Gelijke procedure vindt men ook in de handvesten van Hoogwoude en in die van Burghorn van 1462, maar met een paar belangrijke wijzigingen. In de eerste plaats is de procedure beperkt tot het geval van doodslag „sonder opset in haastigheyt ofte in hitte van bloede." Ook dan wordt slechts één persoon als handdadige aan den doodslag vervolgd, maar zijne helpers, de personen die mede in vaerde en in velde zijn geweest, kunnen van des heeren wege worden vervolgd en gestraft met eene boete van tien ℔. Is daarentegen de doodslag gepleegd „met ingesetter lage oft met opsette of met vergaderinge van de luyden," dan geldt hetzelfde als voor doodslag bij huiszoeking. Niet alleen de persoon die den doodslag heeft gedaan, maar ook alle zijne helpers, allen die met hem in vaerde en in velde zijn geweest, hebben lijf en goed verbeurd. [1]) Zooals ik reeds opmerkte, is uit de tegenstelling duidelijk dat het woord opzet hier in engeren zin is gebezigd dan in den thans gebruikelijken. Het is het koel opzet, de voorbedachte raad. En ook onder vergadering van lieden heeft men blijkbaar niet te verstaan eene eenvoudige meerderheid van deelnemers of oogenblikkelijke vereeniging van meerderen bij de handeling, maar een voorafgegane opzettelijke bijeenroeping van magen of vrienden tot gezamenlijke handeling. De doodslag „met ingesetter lage off met opsette" is dus wat wij thans moord noemen, de doodslag met geleider gelage of voorbedachten rade van den Code Pénal, en daarnaast is een andere gequalificeerde doodslag gesteld die, evenals die bij huiszoeking, wel kan maar toch niet noodzakelijk met voorbedachten rade behoeft gepleegd te zijn, doch waarschijnlijk in die onrustige tijden bij het voortdurend woeden van partijschappen, die elkander geregeld ook met het zwaard bestreden, niet zeldzaam was en een gestrenge beteugeling behoefde. De actie der overheid was bovendien in deze, evenmin als in het geval van huiszoeking, afhankelijk gesteld van eene klachte der magen. Kan men

---

1) I. 73 § 25, 26; 113 § 24, 25.

Digitized by Google

uit deze bepalingen afleiden dat onder moord nog uitsluitend de verholen of geheime doodslag werd verstaan, zoo vindt men in deze bepaling reeds eene voorbereiding tot de nieuwere onderscheiding [1]).

Van ouds werden ook bepaalde soorten of wijzen van verwonding op gelijksoortige wijze beschouwd als de z.g. simpele doodslag, als eene handeling van privaten oorlog [2]), en ook hierbij vindt men reeds in de handvest van Hoogwoude eene toenadering tot het begrip van zware mishandeling met voorbedachten rade [3]). Overigens bevatten onze bronnen ten opzichte van verwonding weinig belangrijks. Bij de handvest van Medemblik wordt eene bijzondere straf gesteld op verwonding met een scherp instrument of wapen, waaronder weder bijzonder wordt vermeld verwonding met een knijf [4]). Dit laatste is vermoedelijk wat ook wel genoemd werd verwonding met moordwapenen of doodelijke wapenen, en wordt veel gestrenger gestraft, met het afkappen der hand zonder alternatieve boete, wat nogtans afkoop dier straf ingeval van verzoening niet uitsloot [5]). Ook de verwonding bij huizoeking is bijzonder strafbaar gesteld, maar is reeds besproken. Eindelijk is bijzonder strafbaar gesteld verwonding, als bij klokluidinge de poorters worden opgeroepen ten gemeenen nutte der poorte, of binnen drie dagen daarna [6]). In de latere handvesten en in de keuren vindt men bij de bepalingen omtrent handvredebreuk regelmatig ook de verwonding als zwaarder

---

1) Verg. hierboven bl. CCXXV noot 11. — Hoe die overgang van de eene in de andere onderscheiding soms als ongemerkt geschiedde, leert eene aardige omschrijving van moord in de Costumen van Utrecht van 1550, waarin het oudere begrip nader verklaard wordt door het nieuwe. „Ende wy verstaen moort: verholen dootslagen, gedaen bij voirsienigen rade, die de facteur verradelicken doet sonder roupen ofte waerscuwen." Mr. S. Muller Fzn, Middel. rechtsbr. der stad Utrecht, II. 403.

2) Verg. bv. I. 76 § 36; E. 124; G. 44.

3) Zie hierboven bl. CCXXIII.

4) Med. 15, 31. Verg. I. 55 § 37; 72 § 22; 98 § 9; 113 § 21; 119 § 12. Opmerking verdient dat de strafverzwaring van het gebruik van een knijf of moordwapen niet is overgenomen, in enkele handvesten zelfs eene lichtere verwonding de plaats inneemt der zwaardere van Med. 31. Zie bv. I. 78 § 42; 101 § 16; 113 § 41. — Verg. voorts nog H. 15, n. k. 53; E. 29.

5) Daar het enkele dragen van een knijf reeds op verbeurte van 10 ℔, het trekken op verbeurte van 15 ℔ was verboden, kan men het alternatieve der strafbepaling van Med. 15 hier niet aannemen. De afkoopsom was zeker in den regel ook hooger en ter discretie van den graaf of zijn rechter. De bepaling is in de latere handvesten niet opgenomen. Zie vorige noot.

6) Med. 54. Verg. I. 65 § 81.

Digitized by Google

strafbaar vermeld [1]). In de keurboeken vindt men voor verwonding met een scherp instrument soms eenvoudig verwezen naar de handvesten [2]). Daarnevens is echter herhaaldelijk sprake van keurwonden, die geregeld strafbaar worden gesteld met gelijke boete als verwonding met scherpe instrumenten [3]), en in de handvesten van Hoogwoude en die van Burghorn van 1468 wordt bij de overneming van Med. 15 eenvoudig van keurwond gesproken in plaats van verwonding met scherpe instrumenten [4]). Op eene plaats wordt echter in verband met keurwonden gehandeld over het meten der wonden, naar lengte en diepte. Vermoedelijk paste men dus de zwaardere strafbepalingen alleen toe op wonden van eenige beteekenis, nagelsdiep of lidslang [5]), terwijl de andere gerangschikt werden onder de bloedreezen en blauwe leden, die nu en dan worden vermeld [6]). Bij uitzondering wordt het kwetsen met een boog in Enkhuizen op dubbele boete (20 ℔) gesteld [7]).

---

1) Zie I. 55 § 36; 72 § 21; 113 § 20. Verg. hierboven LXXVI, LXXIX.

2) H. 15, n. k. 53; B. 67. — In E. 29 alleen voor lamme leden.

3) G. 1; B. 81. Zie ook S. 79, waar alleen sprake is van kwetsing, maar blijkbaar bloedende wonden zijn bedoeld. — Zie nog van keurwonden gewag gemaakt H. n. k. 60.

4) I. 72 § 22 coll. 42; 113 § 21 coll. 41.

5) B. 81, 82. Men mat „na oude beschreven rechten" alleen de lengte en niet de diepte bij schedelwonden en bij wonden aan het eerste lid der vingers. Op het laatste punt schijnen echter B. 81 en 82 niet overeen te stemmen.

6) Zie bv. I. 123 § 30; S. 78.

7) E. 99.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BIJLAGEN.

HANDVESTEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

I. Handvest van graaf Floris V, verleenende stadrecht aan Medemblik. [1])

25 Maart 1289.

Florencius comes Hollandie universis tam presentibus quam futuris presentem paginam inspecturis salutem et noscere veritatem. Que geruntur in tempore, ne lapsu temporis dilabantur, convenit ut scripturarum memorie ac ydoneorum virorum testimonio commendentur.

1. Ad noticiam igitur universorum volumus pervenire, quod nos, ob dilectionem libertatis oppidi de *Medemleke* peticioni oppidanorum ejusdem benignius inclinati, ipsos liberos ab omni theolonio et exactione theolonii per aquas et terras in comitatu Hollandie dimisimus.

2. Preterea oppidanis dictis talem contulimus libertatem, videlicet si alicui quitquam adversus aliquem oppidanorum de Medemleke displicuerit, nichil inde nisi judicium scabinorum habere debet, nec nos neque nostra posteritas inde aliud requiremus.

3. Si quis autem de circummanentibus alicui predictorum oppidanorum injuriam sive violentiam fecerit de bonis suis que juste et sine querimonia possederit, villicus de Medemleke cum universis tam pauperibus quam divitibus illuc pergere debet et illam injuriam corrigere, sine nostra et nostrorum offensione.

---

1) De varianten O. zijn ontleend aan de uitgave in het oorkondenboek, terwijl enkele, met H. en A. aangeduid, ontleend zijn aan de gelijkluidende handvesten van Haarlem en Alkmaar.

Digitized by Google

4. Ceterum de nostra et hominum nostrorum deliberacione dignum duximus concedendum, ut oppidum de Medemleke eo jure gaudeat quod in tenore presencium continetur. Videlicet, si quis de quacunque parte veniens in oppidum memoratum et oppidanus fieri curaverit, porte et ingressus ei patebunt. Ita quod prestito juramento nobis et nostris heredibus et eidem oppido fidelitatem faciat, sculteto quatuor denarios, preconi unum denarium, et scabinorum voluntati tres solidos traditurus. Et hiis peractis jure oppidi postmodum [1]) perfruetur.

5. Cuilibet autem oppidano, si necesse fuerit, cedent quadraginta dies in mense Julio et Augusto ad messes colligendas, et totidem dies ad seminandum in autumpno, extra limina oppidi supradicti; ita quod dicto tempore transacto ad oppidum redeat, ibidem moram facturus. Similiter cedunt cuilibet noviter oppidano facto, ad inducendum res suas in oppidum supradictum, quadraginta dies.

6. Cum autem aliquis oppidanus fuerit in causa trahendus, debet citari per judicem vel per preconem ejus, venturus ad judicium post duas ebdomadas a die citacionis. Oppidanus vero citatus potest diem citacionis anticipare et breviare; sed de jure cedunt ei due ebdomade. Predictus modus citandi tantum [2]) locum habet in causa que vertitur inter oppidanos.

7. Si vero quis extraneus oppidanum coram judice traxerit in causam, judex tenebitur extraneo justitiam facere infra tercium diem, propter commodum extranei. Cum autem sive oppidanus sive extraneus de querela super qua tractus est in causam, una et propria manu se debet excusare, confestim tenebitur se in judicio excusare. Si vero per testes se debet excusare, cedent ei inducie deliberatorie per duas ebdomadas. Ita tamen quod [3]) oppidanus poterit ferre testimonium contra oppidanum, et simplex oppidanus ferens testimonium jurare tenebitur; scabinus vero vel juratus sine juramento poterit ferre testimonium.

---

1) O. Dit woord ontbreekt.
2) O. *tamen*.
3) H. voegt bij: *tantum*.

Digitized by Google

8. Cum eciam quis citatur de re pecuniali, debet citari per judicem vel preconem, presentibus ad minus duobus oppidanis, et in citacione debet taxari summa pecunie. Et si citatus die prefixa in judicio non comparuerit, conquerens tantum pecunie obtinebit, quanta fuerit taxata in citacione contra illum qui citatus fuerat, et citatus, quia non comparuit, debet judici de banno tres solidos Hollandenses, et duos solidos pro satisfactione persolvere conquerenti.

9. Preterea si censuales alicujus domini alterius a nobis vel nostro sculteto ad judicium citati fuerint, dominus eorum specialis poterit eos de judice eripere, ita [1]) quod promittat certa fide infra quindenam se debere juste judicare; quod si non fecerit, de cetero [2]) non poterit eos eripere ab oppidi jurisdictione.

10. Item si oppidanus a quocunque fuerit tractus in causam super re pecuniali, nisi de manu promissa que vulgo *ghewende hant* [3]) nuncupatur, eum convincat, vel nisi per scabinos eum convincat, is qui convenitur [4]) propria manu se poterit excusare.

11. Cum vero aliquis super hereditate aliqua ad judicium citatus, prima die sibi prefixa in judicio non comparuerit, citandus est secundo; et si secundo non comparuerit, tercio citabitur; et si tunc [5]) non venerit, tenebitur satisfacere judici de utroque excessu, persolvendo ei [6]) duos solidos. Si vero tercio non venerit, cadet citatus a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abjudicabitur. Si autem conquerens aliqua die citationis non comparuerit, cadit penitus a causa.

12. Cum quis debet jurare de re pecuniali, poterit cadere a causa et amittere, si verbotenus male juraverit vel contra

---

1) O. *eo.*
2) O. *certo.*
3) O. *ghewedde handt.*
4) O. *convincitur.*
5) O. *tertio.*
6) O. *ipsi.*

Digitized by Google

modum jurandi venerit Si vero super hereditate jurare debeat, in primo vel secundo juramento cadere non poterit: si autem tercio male [1]) jurans debitum jurandi [2]) excesserit et male juraverit, cadet a causa, et hereditas super qua tractus est in causam, ipsi abjudicabitur et adjudicabitur conquerenti; et quociens male juraverit, tociens satisfaciet judici duos solidos persolvendo eidem.

13. Preterea in eodem oppido constituta sunt tria judicia annualia: primum proxima feria tercia post Epyphaniam, secundum feria secunda post octavas Pasche, tercium feria secunda post festum Johannis Baptiste. Que ad hoc sunt instituta, ut quilibet oppidanus, existens in possessione alicujus hereditatis, in quolibet trium predictorum judiciorum compareat et ibidem super hereditate, si sit qui impetat, conveniatur. Si vero non conveniatur, ipse postmodum juxta sentenciam scabinorum quiete suam hereditatem possideat. Et dicta judicia sunt in ecclesia indicenda. Quieta vero hereditatis possessio non poterit confirmari et probari nisi per scabinos vel [3]) juratos.

14. Si lis oriatur in oppido et judex supervenerit et pacem comitis per duas ebdomadas servandam indixerit, et servata fuerit, et iterum per duas ebdomadas, et tercio per duas ebdomadas, et quarto per annum et unum diem, et quinto per annum et unum diem, et sexto per annum et unum diem judex pacem comitis servari preceperit [4]), et alter litigancium vel ambo contra preceptum judicis venerint [5]), solvet comiti decem libras. Et quilibet treugas frangens totidem, leso decem libras, vel manum perdet. Ita si per duos scabinos vel per plures convictus fuerit vel convicti fuerint.

---

1) Dit woord, in O. ontbrekend, is bijgevoegd, blijkbaar door dezelfde hand die de verklaring betreffende het collationneren van de akte met het origineel aan het slot van het charter schreef.

2) O. *modum jurandi.*

3) Oorspronkeiijk stond in het HS. *et*, maar dit is uitgekrabt, hoewel nog herkenbaar, terwijl er boven geschreven is *vel*, met een geheel andere hand, die mij voorkomt dezelfde te zijn, die onder het charter de verklaring schreef dat het met het origineel gecollationeerd is.

4) O. *precepit.*

5) O. *veniunt.*

Digitized by Google

15. Si quis instrumento acuto alium [1]) vulneraverit, et super [2]) hoc per duos scabinos vel plures convictus fuerit, decem libras nobis persolvet, et leso decem libras, vel manu privabitur.

16. Preterea si quis alium infra mansionem suam per se vel per plures impecierit et eum occiderit, ipse impetitor sive grassator cum omnibus suis complicibus ibidem existentibus, si convicti fuerint per duos scabinos, erunt in potestate nostra vel nostrorum successorum nostre jurisdictionis dominium possidencium. Si vero grassator infra mansionem suam aliquem vulneraverit per se vel per alios, non tamen ad mortem, grassator, nisi videbitur universis scabinis quod gravius sit puniendus, decem libris, et quilibet complicium suorum quadraginta quinque solidis Hollandensis monete nobis vel nostris successoribus persolvet [3]), leso vero secundum judicium scabinorum emendabit, si super [2]) hoc per scabinos fuerit convictus.

17. Si autem is qui in propria mansione impetitur [4]), viriliter se defendendo grassatorem et omnes complices suos cum eo existentes occiderit, de quolibet occiso quatuor denarios nobis vel nostris successoribus persolvet; et nos vel nostri successores tenebimur eum per hoc tueri, et parentibus occisorum reconciliare vel firmam pacem ei concedere. Item quilibet grassator, si de grassatione sua per scabinos fuerit convictus, caput pro capite, oculum pro oculo et simile membrum pro simili membro de proprio corpore amittere tenebitur.

18. Preterea si quis quoscunque graves et capitales excessus perpetraverit, sive in furto, sive in incendio, sive in rapina, sive in exhibicione veneni vel alicujus mortiferi deprehensus et per scabinos convictus fuerit, ultimam et capitalem debet subire sententiam. Si vero quis super hoc accusatus fuerit [5]) et non convictus per scabinos, sola manu jurando se poterit excusare.

---

1) O. *aliquem.*
2) O. *supra.*
3) O. *persolvat.*
4) O. *impetitus.*
5) O. *fult.*

Digitized by Google

19. Si quis autem in domo sua deprehenderit, tenebit furem [1]) si poterit, et septem de vicinis suis advocabit, et furem ligatum tam diu cum vicinis suis tenebit, quam eum die clara judici presentare poterit, re quam furatus fuerat, in dorso furis ligata, et tunc judex in judicio furem conveniat et eum juxta sentenciam scabinorum tractabit.

20. Quicunque alii debitis obligatus, debita sua non valens persolvere coram judice, si super debitis illis conveniatur, judex debet debitorem custodie preconum [2]) deputare per duas ebdomadas servandum, et medio tempore a preconibus pascendum, et post duas ebdomadas tradet judex debitorem in potestatem illius cujus debitor est; ita quod ille debitorem suum pascet, non vexando corpus ipsius, et tenebit eum donec secum componat, vel debita sua ei solvat vel remittat.

21. Si quis in judicio coram judice comparuerit, quitquit juris quo ad illum judicem contigerit, judex exiget ab illo fidejussores primo, secundo et tercio, et ille se [3]) dixerit non habere quos det fidejussores, talis non tenebitur quid solvere de bannis. Si vero tacuerit et fidejussores non exhibuerit, judex illum captum cum scabinis committet preconi in loco munito, et preco tenebitur illum servare et de eo judici respondere.

22. Si oppidanus in judicio conveniatur et aliquit juris circa eundem judicem contigerit, et oppidanus tantum boni jure oppidanorum possideat, quod valet tantum quantum jus contingens judicem contra ipsum, talis oppidanus poterit a judicio recedere sine fidejussoris [4]) exhibicione. Si vero talis tantum boni non possideat, predicto modo oportet eum prestare caucionem fidejussoriam.

23. Si quis in judicio obloquitur scabinis, et sentenciam ipsorum, communi eorum concilio secundum jura oppidana in judicio traditam, contumaciter contradixerit, nobis vel nostris successoribus decem libras Hollandenses tenebitur pro satisfactione persolvere, et unam libram cuilibet scabinorum.

---

1) O. *deprehenderit furem, tenebit eum.*
2) O. *preconi.*
3) O. *si.*
4) O. *fidejussorum.*

Digitized by Google

24. Quicumque dederit alapam in faciem alicujus, si per duos scabinos fuerit convictus, solvet judici unam libram, et leso unam libram.

25. Si quis in domum aliquam dominum domus quesierit, emendabit eidem decem libris, et comiti decem libris. Si aliquem [1]) alium quam dominum domus ad aliquam domum quesierit, quesitor emendabit domino domus decem libris, quesito decem libris, et comiti decem libris, et hoc manu pugnante, si per scabinos convincatur malefactor [2]).

26. Si quis extramanentium coram scabinis debitum certificaverit nec curaverit solvere monitus, citabitur ad pretorium de Medemleke de quindena ad quindenam per tres quindenas, et debitor non comparuerit ad judicium, bannietur, nec umquam a banno absolvetur, donec solverit comiti tres libras et creditori dampnum et debitum; et justiciario emendabit secundum concilium scabinorum. Si bannitus infra oppidum venerit, justiciarius cum scabinis et aliis oppidanis pro debito suo bannitum et pro banno suo et dampno arestatum, in bona et firma custodia reservabunt, donec debitum, dampnum et bannum comiti persolverit cum debita integritate.

27. Item si bannitus contumax [3]) oppidum vitaverit, justiciarius cum oppidanis de banniti bonis debitum, dampnum et bannum, si potens justiciarius fuerit, persolvet. Si non poterit solvere per impotenciam suam, in primo adventu comitis faciet comes solvi debitum, dampnum et emendam.

28. Quicunque ad pulsacionem campane non venerit, solvet comiti unam libram.

29. Oppidanus qui interficitur solvetur triginta duabus libris a parentibus malefactoris, et omnia bona malefactoris erunt comitis [4]). Si interficitur in propria domo et ibi requisitus fuerit, solvetur sexaginta quatuor libris. Scabinus si interfi-

---

1) O. *aliquis.*
2) O. *malefactorum.*
3) O. *et contumax.*
4) O. *comiti.*

Digitized by Google

ciatur, solvetur quadraginta duabus libris. Si quesitus fuerit ad domum suam et interficiatur ibidem, octoginta quatuor libris solvetur.

30. Si [1]) quis pugnaverit infra libertatem, cogetur emendare ibidem vel bannietur.

31. Quicumque canipulum portaverit, solvet comiti decem libras. Quicunque traxerit irato animo, quindecim libras. Quicunque alium inde vulneraverit, amittet manum. Qui aliquem inde interfecerit, si captus fuerit, interficietur.

32. Si quis tabernam intraverit ut bibat ibidem, vinitor debet ei vinum juxta certam et debitam mensuram porrigere, et cum ille, si oppidanus fuerit, ad libitum suum biberit, facta computacione si solvere confestim non poterit, usque mane recedat, vinitori vinum suum ante meridiem crastina die persoluturus. Si autem ante tempus predictum vinum vinitori non persolverit, et querimonia super hoc ad judicem suum delata [2]) fuerit, debitor ille vinum suum vinitori persolvet, et tres solidos judici et duos solidos vinitori pro satisfactione.

33. Quicunque de falsa mensura fuerit accusatus et per duos scabinos convictus, tenebitur tres libras judici persolvere.

34. De hereditate vero de Medemleke servabitur [3]) inter oppidanos consuetudo secundum quod ibidem est hactenus observata, hoc tamen adjecto, quod hereditas oppidanorum, sive jaceat infra Medemleke sive extra libertatem, quod ad [4]) proximum heredem sue consanguinitatis, sive sit filius ejus sive filia, jure hereditario devolvetur.

35. Si quis autem aliquid juris, judicem contingens, violenter a judicio transtulerit, si super hoc per duos scabinos convictus fuerit, dabit quindecim libras pro satisfactione judici nostro vel successorum nostrorum.

---

1) O. Deze bepaling maakt ten onrechte deel uit van § 29.
2) O. *dilata.*
3) O. *observabitur.*
4) O. *quoad.*

Digitized by Google

36. Quicunque oppidanus uxorem habet que pistare vel braxare consueverit [1]), is poterit per eam panem juxta plenitudinem unius fornacis amittere, sic et unam cerevisiam; ita quod maritus suus non poterit contra hoc actionem habere. Eodem modo si uxor alicujus fila lanea vel linea emere vel vendere consueverit, is poterit per eam pondus filorum quod lapis vocatur deperdere [2]). Si vero uxor alicujus non soleat negotiari publice, vir ipsius dampnum quatuor denariorum poterit per eam incurrere.

37. Si res furtiva ab aliquo qui legitimus est fuerit deprehensa, et verus possessor rem illam per testes optinuerit, vir ille poterit se excusare tercio, ita tamen [3]) quod vir ille de cetero juramentum in aliquo casu prestare non poterit, et is qui res suas optinuit, duos solidos judici et quatuor denarios conferat preconi.

38. Preterea tale jus oppidanis memoratis concessimus et tradidimus [4]), ut extraneus [5]) sive vicinus eorum, nec miles nec alius quilibet, oppidanum de Medemleke quemquam aliqua racione [6]) ad duellum provocare infra predictum oppidum vel usquam in nostra potestate vel nostrorum successorum poterit, nec oppidanus oppidanum.

39. Si quisquam aliquem infra libertatem oppidi supradicti acuto instrumento vel alio aliquo peremerit et instrumentum abjecerit, excusacionem poterit exhibere, nisi duobus scabinis vel pluribus fuerit convictus. De quo eciam si querimonia fiat, quatuordecim diebus et tribus diebus ante tribunal debet vocari. Et si non ad talem terminum comparuerit, dijudicabitur et pro proscripto reputabitur. Si autem infra terminum ad quem idem grassator ad judicium vocatur, et conductum requisierit a judice, nec optinuerit, nequaquam [7]) dijudicari poterit.

---

1) O. *consuevit.*
2) O. *perdere.*
3) O. Dit woord ontbreekt.
4) O. *concedimus.*
5) O. *nullus extraneus.*
6) O. *de Medemleke propter aliquam rationem.*
7) O. voegt bij: *grassator.*

Digitized by Google

40. Extraneus [1]) contra oppidanum testimonium non poterit exhibere.

41. Si femina vi oppressa et stupro violata querimoniam fecerit sine septem testibus, tam viris quam mulieribus probatis et honestis, processum in querimonia habere non debet.

42. Si quis bona titulo pignoris sibi obligata possederit sine reclamacione per annum et amplius, et aliquis eidem injurietur, sola manu jurando conflrmabit quitquit in illis bonis habuerit.

43. Si duo coram judice vocati causam tractaverint, quorum alter qui cadit a causa, reliquo qui partem suam optinuerit [2]), expensas solvere tenetur, ita quod ille qui causam suam defensaverit [3]), valorem expensarum de consilio aliorum scabinorum juramento taxabit.

44. Preco [4]) non vocabit oppidanum ad judicium nisi ad domum ipsius coram duobus oppidanis vel pluribus.

45. Ad scabinorum concilium nemo presumat accedere nisi vocatus ab ipsis scabinis.

46. [4]) Sentenciam scabini [5]) cum concilio aliorum scabinorum factam et stabilitam nemo poterit cassare.

47. Si virum quempiam femina aliqua de oppressione violenta et violencia stupri septem testibus, tam viris quam mulieribus ydoneis et probatis, in judicio convicerit, ille violator capitali sentencia plectendus erit.

48. Si quis patrimonium vel hereditatem alicujus mercatus fuerit, et testimonio scabinorum sine reclamacione per annum et diem vel amplius possederit, possessor ipsius patrimonii vel

---

1) O. Deze bepaling ten onrechte als deel van den slotzin van § 39, daaraan vastgehecht.
2) O. *obtinuit.*
3) O. *defensavit.*
4) O. Verkeerdelijk met de vorige § verbonden.
5) O. *scabinorum.*

Digitized by Google

hereditatis nulli post dictum terminum, eciam si impetatur, tenebitur respondere.

49. Quicunque coram duobus oppidanis a judice vel precone in oppido arrestatus sine licencia judicis ab oppido recesserit, et super hoc per duos scabinos convictus fuerit [1]), quadraginta quinque solidos solvet judici ad emendam.

50. Quicunque aliquem de debito in aliquo judicio conveniat, et super eo testes ydoneos habeat, testes solo testimonii juramento [2]) perhibeant, sed actor non tenebitur jurare.

51. Postquam aliquis factus fuerit [1]) oppidanus, nulli tenebitur esse servilis, sed secundum jura oppidi libertate fruetur.

52. Preterea sciendum est quod filii sacerdotum vel aliqui qui de legitimo thoro non sunt generati, non debent nec tenebuntur testimonium ferre in prejudicium bonorum vel jure [3]) alicujus oppidani.

53. Si quis infra libertatem de Medemleke terram habuerit sub annuo censu, soluto censu quam diu vixerit optinebit, vel libere poterit vendere soluto duplici censu domino ipsius terre. Verum si vir vel femina qui possidet terram censualem, obierit, proximus heres soluto duplici censu vero domino terre eam optinebit jure hereditario, et sic a progenie in progeniem in perpetuum.

54. Si quis autem aliquem infra libertatem de Medemleke leserit aut vulneraverit, dum campana pulsatur pro communi utilitate oppidi aut infra tres dies post pulsacionem campane, solvet nobis decem libras, leso decem libras, si per duos scabinos convictus fuerit [4]).

55. Insuper scabinis de Medemleke licenciamus facere nova statuta vel precepta cum concilio sculteti nostri, ad dimidium

---

1) O. *fuit.*
2) O. *solo juramento testimonium.*
3) H. *vite*; A. *jura.*
4) O. *fuit.*

Digitized by Google

annum vel ad integrum durancia, que scabini confirmaverint [1]) utilia [2]) universitati, aut parti majori, nostra jurisdictione in hoc reservata.

56. Quicunque oppidanus non juvaret [3]) universitatem ad compellendos [4]) extraneos ne aliquid faciant contra jus oppidi de Medemleke, solvet nobis unam libram et perdet oppidum per annum integrum.

57. Item predictis oppidanis damus presentibus in mandatis, ut juramento prestito confirment quod unusquisque alii jus suum confirmabit.

58. Si vero aliquis oppidanus debitorem sui oppidani in hospicio suo, contradicente creditore, receperit, hospes recipiens tenebitur oppidano [5]) creditori respondere de pecunia quam sibi debet hospes receptus.

59. Omne pignus et bona pignori obligata, sive in humidis sive in siccis sive in decimis vel aliis bonis [6]), nos comes Hollandie prefatis oppidanis secundum consuetudinem oppidi de Medemleke ipsis oppidanis conservabimus, et unusquisque suo conburgensi in conservacione bonorum pignori obligatorum que in presenti possident, fideliter assistent, quousque redempta fuerint [7]) secundum beneplacitum creditorum qui ea tenent obligata, et hoc predicti oppidani juramento confirmabunt.

60. Item si aliquis circummanencium legitime commonitus debita oppidano de Medemleke solvere neglexerit, scultetus cum oppidanis de suo tantum accipiet, quod creditori suo satisfaciet competenter.

61. Ad hec si occasione alicujus nobilis vel ministerialis oppidanus de Medemleke bannitus fuerit [8]) et arrestatus, nos

1) O. *confirmaverunt.*
2) H. *juramento.*
3) O. *juvaverit.*
4) O. *expellendum.*
5) O, *pro opidano.*
6) O. *bonis quibuscunque.*
7) O. *fuerunt.*
8) O. *fuit.*

Digitized by Google

comes ipsum talem habebimus, quod oppidanum et bona ipsius faciemus absolvi, vel de suo tantum accipiemus, quod oppidano faciemus satisfieri competenter.

62. Oppidani de Medemleke nobis aut vero domino Hollandie in expedicione nostra servire debent cum triginta hominibus in expensis propriis. Similiter precariam seu peticionem nobis vel vero domino Hollandie statuendis temporibus persolvent, aut si verus dominus Hollandie ad curiam imperatoris ierit, et [1]) uxorem duxerit, aut miles fieri voluerit, sive aliqua sororum suarum nupserit, vel si frater aut filius noster vel veri domini Hollandie miles fieri voluerit, aut uxorem duxerit, tot libras ad quodlibet istorum persolvent, prout nos consilio [2]) nostro et cum scabinis ejusdem oppidi racionabiliter taxandum duxerimus et eciam ordinandum.

63. Preterea sepedictis oppidanis de Medemleke licenciamus nundinas singulis annis habere a die Bonifacii incipiendas, et per quatuordecim dies subsequentes immediate dedimus perdurandas; nobis et nostris successoribus dictarum nundinarum theolonio reservato.

Ut autem hec libertas et predicta omnia que in presenti pagina continentur expressa, firma et inconvulsa permaneant et in perpetuum duratura, presens scriptum exinde fieri et sigillo nostre dominacionis jussimus communiri. Datum apud Montem Aleberti, anno Domini millesimo ducentesimo octogesimo octavo, in die annunciacionis beate Marie Virginis gloriose.

(Naar het afschrift in een HS. van het Oud Archief van Hoorn, H°, nader omschreven II bl. 11, f° 44—49, vergeleken met de uitgave in het Oorkondenboek II n°. 664.)

---

1) O. *aut.*
2) O. *concilio.*

Digitized by Google

II. Handvest van hertog Albrecht aan Medemblik, betreffende de verkiezing van schepenen.

7 October 1396.

Aelbrecht, by Gods genaeden paltsgrave opten Rijn enz., doen cont alle luyden, dat wy om nutschap ende oorbaer onser stede gegeven hebben en geven mits deesen voor ons ende voor onsen nacomelingen, dat onsen schout aldaer die nu is oft namaels wesen sal, alle jaeren op Allerheyligendach nemen sal uut onsen gemeynen poorteren te Medemblic seven poorteren die ons ende onser stede nutst daertoe sijn, ende die setten ende eeden van onser wegen, schepenen te weesen binnen onser stede voorsz., dat jaer uut duyerende ende niet langer. Ende also voort van jaere (tot jaere) [1]) opten dach voorsz. die seven schepenen vernieuwen uut onsen gemeynen poorteren voorsz., ende die daertoe eeden als voorsz. is. Ende off dat saeke waere dat eenich van onse schepenen voorsz. binnen sjaers oflyvich off uutlandeyc [2]) worde, soo soude onse schout voorsz. uut onse gemene poorteren voorsz. een ander in sijn stede setten die schepen blyvèn sal dat jaer uut, ten waer dat die ooc offlyvich off uutlandeyc [2]) worde. Ende alsoo dicke als dat bijnnen sjaers gebeurde, sal onse schout voorsz. ander schepens daarvoor setten in sulcke maniere als voorschreven staet, duerende tot eewigen daegen.

In oorconde deesen brieve besegelt mit onsen segele. Gegeven in den Haege, opten sevenden dach in October int jaer ons Heeren duysent drie hondert XCVI.

(Naar HS. Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage n°. 109 „Rechten en privilegien van Medemblik" fol. 12, vergeleken met een HS. op het archief van Medemblik (A. M.).)

1) De tusschen haakjes geplaatste woorden bijgevoegd uit HS. A. M.
2) A. M.: uutlandich.

Digitized by Google

III. Handvest van hertog Willem VI, houdende vereeniging van Wervershoof met Medemblik.

2 Februari 1414.

Willem enz. doen cont alle luyden, dat wy om oorbaer ende salicheyt ons gemeyns lant van West Vryeslant dat die baliouschap van Medenblic placht te weesen, alle onsen dorpen der baliouschap voorschreven, alsoo sy te samen gestoelt ende gekavelt sijn, stederecht ende vryheden gegeven hebben tot eewygen dagen voertaen te hebben, ende die te houden gelijckerwijs ende in aller manieren als die hantvesten ende brieven die sy van ons daerof hebben, inhouden ende begrypen, — ende want onsen dorp van Wervertsooff alsoo niet gelegen en is, dattet alleen op een stederecht staen mach, soo hebben wy onsen goeden luyden van Wervertsooff voorsz., om sonderlingen diensten die sy ons tot veel tyden gedaen hebben trouwelijc, ende, off Godt wil, noch doen sullen, sulcke gracie gedaen, dat sy, also veeren ende wyden als hoer ban strecket, mit onser goeden stede van Medenblic in eenen poortrecht staen ende bliven sullen tot eewigen dagen, gebruckende alle alsulcker handvesten, vryheden ende rechten, als onsen voorvaders saliger gedachten ende wy onsen goeden stede van Medenblijc ende Schellinchout tot deesen dage toe gegeven mogen hebben, behoudelick ons onser wage ende (wissel toe Hoerne) [1]), als tot deesen daege toe gewoonlijc geweest heeft. Ende dat dat dijcrecht staen ende bliven sal op sulcker mate ende goeden oude gewoente alset tot hiertoe gestaen heeft, twelc onsen casteleyn van Medenblic in der tijt van onser wegen bedryven ende berechten sal, alsoo onse baliou aldaer te doen plach.

2. Voort soo hebben wy onsen goeden luyden van Werversooff voorsz. voorder geconsenteert ende gegeven, dat hoer indicken, sluysen ende anders dat hooren landen toebehoort, verscheyden sullen wesen van Medenblic, alsoo dat sy horen hemraet selven kiesen sullen mogen, als sy te vooren plagen te doen.

---

1) Aldus in de Grafelijke Registers. Ons HS. blijkbaar verkeerd: *visscherie toebehoeren.*

Digitized by Google

3. Voort so sullen XV die rijcste aldaer jaerlijcx kiesen vier vredemaeckers, een jaer lanc te wesen, die onse scout van Medenblic van onser weegen eeden sal op eenen benoemden dach, die sy ter bester oorber daertoe ramen sullen. Ende wes die vier vredemaekers voorsz. kueren sullen binnen den ban van Wervertsove op haer lande, wege, wateringe, sluysen ende desgelijcx, dat sal onsen schout van Medenblic in der tijt mit hem schouwen, of een van den vredemakers dien hijs machtich maect mitten anderen drie vredemakers, ende niemant anders. Ende hoer lantkuystinge sullen sy winnen, als sy te voren plagen.

4. Voort so sullen die voorschreven vredemakers verhueren ende besteden alle dat horen lande toebehoort bijnnen den ban voirschreven, ende dat scot ende oncost van den lande ingaderen, gelikerwijs als die schepen plagen te doen.

Ende want wy onsen goeden luyden van Wervertsoove voorscr. in den voorgenoemde handvesten ende punten houden willen voir ons ende voir onsen nacomelingen tot ewigen dagen. Ende hebben wy in getuigenisse hierof onsen segel aan desen brief doen hangen. Gegeven in den Hage op onser Vrouwendach purificatio int jaer ons Heeren duysent vierhondert ende dertien, na den loope van onsen hove.

(Naar HS. als nº. II, fol. 22 verso, vergeleken met het afschrift in de Grafelijke registers.)

IV. Handvest van hertog Willem VI, houdende vereeniging van Ostwoud, Opperdoes en Almersdorp met Medemblik.

2 Februari 1414.

Willem enz. doen cont alle luyden, dat wy om oorbaer ende salicheyt ons gemeyns lant van West Vryeslant dat die baliouschap van Medenblic placht te weesen, alle onsen dorpen der baliouschap voorschreven, alsoo sy te samen gestoelt ende gekavelt sijn, stederecht ende vryheden gegeven hebben tot eewygen dagen voertaen te hebben (ende die te houden,

Digitized by Google

gelijckerwijs ende in aller manieren als die hantvesten ende brieven die sy van ons daerot hebben) [1]) inhouden ende begrypen, — ende want onsen dorp van Ostwoud alsoo niet gelegen en is dattet alleen op een stederecht staen mach, ende ooc die van Doese ende Almerdorp tot hiertoe aen den schoutambacht tot Medenblic gehoort hebben, soo hebben wy onsen goeden luyden van Oostwoudt, Doese ende Almerdorp voorsz., om sonderlingen diensten die sy ons tot veel tyden gedaen hebben trouwelijc, ende off Godt wil noch doen sullen, sulcke gracie gedaen, dat sy, also veeren ende wyden als hoer bannen strecken, mit onser goeden stede van Medenblic in eenen poortrecht staen ende bliven sullen tot eewigen dagen, gebruckende alle alsulcker handvesten, vryheden ende rechten, als onsen voorvaders saliger gedachten ende wy onsen goeden stede van Medenblijc ende Schellinckhout tot deesen dage toe gegeven mogen hebben, behoudelijc dat onsen gerecht van Medenblijc geen kueren op die van Ostwoude leggen en sullen, ten sy by vier die rijckste van den prochie van Oostwoud die hoochste geschat staen, welcke vier voorsz. vredemaeckers wesen sullen in hoeren prochien. Daer sal se onse schout van Medenblic toe eeden van onser weegen, soe wanneer des te doen sal weesen, behoudelijc dat dat dicrecht staen sal op sulcker mate ende goeden oude gewoonte, alset tot hiertoe costuymelijcken geweest heeft, twelc onsen casteleyn van Medenblic in der tijt van onser wegen bedryven ende berechten sal, alsoo onse baliou aldaer te doen plach.

Ende want wy onsen goeden luyden van Oostwoude, van Doese ende Almerdorp voorsz. in den voorsz. handvesten ende punten houden willen voor ons ende onse nacomelingen tot ewigen dagen. Gegeven in den Haege op onser Vrouwen dach purifycatio, int jaer ons Heeren duysent vier hondert ende dertien, na den loope van onsen hoeven.

(Naar HS. als n°. II, fol. 21 verso, vergeleken met het afschrift in de Grafelijke registers.)

---

1) De tusschen haakjes geplaatste woorden ontbreken in ons HS. en zijn aangevuld uit de Grafelijke registers.

Digitized by Google

V. Handvest van hertog Philips I, betreffende het houden van de dingbank of de vierschaar in of voor het gasthuis te Medemblik, en tegen de onredelijke schattingen door den Deken van Westfriesland gevorderd.

17 September 1433.

(Deze handvest, in afschrift voorkomende in de HSS. der rechten van Schellinkhout, zie alhier II bl. 281 en 282, is geheel gelijk aan de handvest, tenzelfden dage aan Enkhuizen gegeven, en uitgegeven bij van Mieris IV. 1025, en Handvesten van Enchuysen, Enkhuizen 1667, bl. 24. Het eenig verschil is, dat als plaats der vierschaar wordt aangewezen het gasthuis binnen Medemblik, en niet zooals te Enkhuizen het stadhuis.)

VI. Handvest van hertog Willem VI, houdende vereeniging van de dorpen, uitmakende de Veenhoop, met Hoorn.

16 Juni 1408.

Willem, enz., doen condt allen luden, dat wy om menige goede luden gunste wille die wy hebben ende dragen tot onsen goeden luden ende ondersaeten van Veenhop, ende om alrehande dienste wille die zy onse voorvaderen gedaen hebben ende ons, of God wil, noch doen zullen, denselven onsen goeden luden gegeven hebben ende gheven mit desen brieve sulcke punten van hantvesten ende vryheden als hiernae gescreven staen.

1. In den eersten soe zullen zy hebben ende gebruycken alle alsulcke poortrechten ende vryheden als onse getrouwe stede van Hoern van ons ende van onsen voorvaderen, graven te Hollant, bescreven ende onbescreven tot desen dage to vercregen mogen hebben.

2. Item sullen onse goede lude voirs. te recht staen binnen onser getrouwer stede van Hoerne ende onder die scepenen aldair, ende die sullen over hem wysen ende anders nyemant.

Digitized by Google

3. Item sullen in die vryheden van Veenhop voirs. wesen alle scoubarmwege die nu ter tijt behuust zijn, ende dat lant an elcken zyden van de wegen vive ende twintich roeden breet, ende dairto soe sellen alle hoeftsteden, buten den wege voors. gelegen ende deser tijt behuust zijn, desgelicx in de vryhede voorn. wesen.

4. Voort soe sullen drie die rijcxste uut elcken ban van Veenhop voors. elkes jairs kiesen vier man die vreedmakers sullen wesen, ende die sal onse scout van Hoerne eeden als dairtoe behoert.

5. Item sullen dese voors. vier manne alle jair rekenen tlantscot ende dat gaderen, den oncost bewaren, die innige wege ende wateringe kueren ende die schouwen mit onsen scout of mit een van den gerechte van Hoerne, up alsulcke boeten als men van outs gescouwet heeft.

6. Item wair yemant die van zynen lande sijn scot nyet betalen en woude binnen den bannen voors., soe soude onse scout van Hoerne of een van der gerechte aldair dien onwilligen den anderen penninge meer uut zynen goede panden.

7. Voort soe sullen die vredemakers voors. alle verlienisse anbrengen onsen scout voors., gelijcken onsen scepenen van Hoerne.

8. Item men sal gheen kueren maken in de bannen van Veenhop voors. buyten den vreedmakers voirn.

9. Voort soe sullen onse goede lude van Veenhop voirn. ongescheyden wesen ende blyven van onser getrouwer stede van Hoerne tot eewigen dagen.

Ende om dat wy denzelven onzen goeden luden alle dese voirs. punten ende vryheden vaste ende gestade gehouden willen hebben voor ons ende voor onse nacomelinghen tot eewigen dagen, soe hebben wij in gethugenisse hieroff onsen segel an desen brief doen hangen. Gegeven in den Hage opten sestiensten dach in Junio int jair ons Heren duysent vierhondert ende achte.

(Naar het HS. van het Oud-Archief van Hoorn, H[3], zie alhier II bl. 8. Slechts ten deele gedrukt bij v. Mieris, IV 103')

Digitized by Google

VII. Handvest van hertog Willem VI, houdende bevel aan de stad Hoorn tot aanneming van de Veenhoop in haar stadrecht.

20 Juni 1408.

Willem, enz., doen condt allen luden, want wy onsen goeden luden van den Veenhop sulcke vryhede ende sulck recht gegeven hebben bescreven ende onbescreven als onse getrouwe stede ende gemeen poorteren van Hoirn hebben, ende dat sy tot eewigen dagen dairvan blyven sullen onverscheyden, soe ontbieden wy ende bevelen mit sonderlinge eernsten onser getrouwer stede van Hoirn op hoir lijf ende op hoir goedt, dat zy onsen goeden luden van den Veenhop annemen ende hun verantwoerden in allen saeken als zy hoeren poorteren schuldich zijn te doen, ende des in geenre wijs en laten. Want waert dat zy ons geboits hierin overhoerich worden, dat wouden wy an hun houden ende verhalen, als an denghenen die ons van onser heerlicheden verminderen woude, sonder verdrach. In oirconde deser brieve, ende onse signet hierop gedruct. Gegeven in den Hage opten XX^ten^ dach in Junio int jaer ons heren duysent CCCC ende achte.

Ende onder stont gescreven: Die collacie van desen voors. twee copien is op den XXIIII^ten^ dach van Meie int jaer ons heren dusent vierhondert acht ende vijftich gedaen tegens den principalen brieven van worde te woirde by ons [1]).

(Naar HS. als n°. VI.)

VIII. Handvest van hertog Willem VI, houdende rechten aan Schellinkhout verleend.

20 Maart 1405.

Willem, enz. doen condt allen luden, dat wy om goede gunsten, die wy hebben ende dragen tot onser getrouwer stede van Scellinchout, ende om menigerhande diensten

1) Handteekening onleesbaar.

Digitized by Google

willen, die sy onsen voirvaderen gedaen hebben, ende ons (of God wil) doen sullen, derselver onser goeder stede voirscr. ende alle horen inwoonderen, poirteren, gegeven hebben ende geven mits desen brieve alsulcke puncten van hantvesten ende vryheden als hierna gescreven staet.

1. *Te gysel dagen.*

In den eersten en sal men geen poirter van onser stede te gysel dagen om enigerhande bruecken wille, alsoverre als hy goeden (borgen) [1]) te setten heeft te recht te staen van alsulcken bruecken als men hem antyen mach, ten waer of hy ons gebruect hadde an onser wildernisse.

2. *Van den deken.*

Item so sal die proost of deken van Westvriesland noch niemant van horen wege enige van onsen poirteren voirgenoemt dagen mogen buten horen zeenstoel, noch te banne doen, hy en sy mit recht verwonnen, behoudelick de heylighe kercke hoir recht.

3. *Geleyde te hebben.*

Item waert saecke dat enich van onsen poirteren voirscr. omboden worde by ons te coomen of by yemant van onsen wegen om eenigerhande saecken wille, die soude dan geleyde hebben veylich te coomen ende weder te keeren.

4. *Anspreking.*

Item so sal men alle bruecken binnen sjaers inwinnen ofte aenspreken, of sy sullen quijt wesen.

5. *Scouts rekening.*

Item onse scout van onser stede voirscr. die nu is of naemaels wesen sal, die sal dat scoutambocht voeren van onsen wege, ende van alle gewin ende profijt ons rekeninge doen, ende niemant anders.

6. *Van dijckrecht.*

Item so sal onse dijckgraef die nu is of namaels wesen sal,

---

1) Dit woord, in S^4 ontbrekend, is aangevuld uit S^1.

Digitized by Google

noch niemant van sijnre wegen, enigen poirter van onsen stede voirscr. vorder dagen noch doen dagen dan binnen die vryheyt voirscr., up die sluyse by den kerchove. Ende een ygelick poirter voirscr. daer recht te doen, ende nergent anders, van alle bruecken die hy hem anthyen mach, behoudelick onsen dijckrechte, ijmmer alle wegen in sijnre macht te blyven.

7. *Van vreedt te maken.*

Voirt so sal een ygelick scepen, diewyle dat hy scepen is. vreede mogen nemen ende eyschen, gelijck die scout.

8. *Vastinge van hantvesten.*

Voirt so hebben wy onser goeder stede voirscr. geconfirmeert ende gevestiget, confirmeren ende vestigen mits desen brieve alle handvesten, vryheden, privilegien ende rechten die sy van onsen voirvaderen, graven tot Hollant, hebben, ende geloven voir ons ende onsen nacomelingen onsen getrouwen stede ende horen poirteren voirscr. daerin ende in allen puncten voirscr. te houden ende te stercken tot eewigen dagen.

Ende hebben des in getuychenisse der waerheyt onsen zegel an desen brief gehangen. Gegeven in den Hage opten 20[en] [1]) dag in Maerte, int jaer ons Heeren XIIII[c] ende vier, na den lope van onsen hove.

(Naar HS. der rechten van Schellinkhout, S[4], zie alhier deel II bl. 282, vergeleken met S[1]. Onvolledig en in bedorven tekst uitgegeven door van Schoorl, Chronijk van Schagen, bl. 67.)

IX. Handvest van hertog Willem VI, houdende bepalingen betreffende de keuze van burgemeesters, schepenen, schout en raden, en de pacht der tienden in Schellinkhout.

10 April 1412.

Willem, enz., doen condt allen luden, dat wy om diensts willen, die onse getrouwe stede van Scellinchout ons gedaen

1) S[1]. 21[en].

Digitized by Google

hevet, ende (of God wil) noch meer doen sal, derselve onse stede ende poirteren aldaer sulcke gratien gedaen, omdat sy ons gunstelick ende willichlick te hulpe ende te bate gecomen sijn in onser beden ende oirlogen, daer wy nu in sijn, sodat wy hem gegonnet ende gegeven hebben, gunnen ende geven mit desen brieve sulcke puncten van hantvesten, als hierna gescreven staen.

1. Dats te weten, dat niemant voirtan binnen onsen stede van Scellinchout burgemeester, scepen, scout noch raden wesen en sullen mogen, sy en hebben eerst die drie naeste jaren daer te voren an een poirter geweest in onsen stede voirsz., ende mit alinger woonstadt aldaer den tijt voirsz. gewoont, ende sijn onggelt van synen goeden betaelt ende voldaen gelijck ander poirteren als daertoe behoirt [1]).

2. Voirt so hebben wy onse voirsz. stede mede gegeven in een ewige pacht onse thienden aldaer, om sulck gelt als sy ons jaerlicx tot desen dage toe daerof betaelt hebben, ende hoir hantvesten [2]) daerof in een punt begrijpt.

Ende omdat wy willen dat onse getrouwe stede dese voirsz. puncten volcomelick gehouden worden, voir ons ende onse nacomelingen, so hebben wy desen brief doen bezegelen mit onsen zegele.

Gegeven in den Hage upten thienden dach in Aprili, int jaer ons Heren M vier hondert ende twaelff.

(Als nº. VIII. Naar bedorven tekst uitgegeven door van Schoorl, bl. 68.)

X. Handvest van hertog Philips I, houdende rechten aan Schellinkhout verleend.

13 Maart 1452.

Philips enz., doen condt allen luden, want onse ondersaten van Scellinchout met horen toebehoren ons up desen tijt willichlick een bede gegeven ende geconsenteert hebben, thien

---

1) De zes laatste woorden ontbreken in andere handschriften.

2) Sª: *kandvesting*. Verg. handvest 21 December 1402. van Mieris III. 772.

Digitized by Google

jaren lang geduerende, so hebben wy denselven wederom gegeven ende gegont, geven ende gonnen mits desen brieve sulcke puncten van rechten ende vryheden, als hierna gescreven staen.

1. Eerst alsoot van oude costumen gewoonlick is geweest, dat die burgemeisteren ende scepenen van Scellinchout jaerlicx plagen te kiesen by den meesten stemmen vier raden, die in Scellinchouter Uterdijck gelant sijn, diewelc by horen eede kueren des lants oirbaer, daerup onse scout mitten scepenen aldaer datselve lant scouwen ende berechten, op sulcken dach als hem die vier voirsz. vier raden setten ende beteykenen, daerinne dat dick gebrec valt by onsen scout, dat hy dat also niet en doet, als hijs vermaent wort, so hebben wy geordineert ende gewilcoort, dat onse scout van Scellinchout, in der tijt wesende, tot alre tijt dat Uterdijcx lant tot Scellinckhout mitten scepenen aldaer scouwen ende berechten sal nae den kueren, van den vier raden voirsz. daerup geleit, ende als hy van hem vermaent sal werden. Ende waert dat onse scout van Scellinchout, in der tijt wesende, daer ongewillich in viel, ende des niet en deedt, so sal die voirsz. scout tegens ons verbueren synen dienst van onsen scoutambocht voirsz., mit sulcken gelde, als hy daerup sal hebben staende.

2. Item want onse scouten van Scellinchout by tyden onse ondersaten aldaer lang houden lopen voir recht, daerby sy hoir werc versumen ende ander neringhe, so ist dat wy onsen ondersaten van Scellinchout gegonnen ende geconsenteert hebben, gonnen ende consenteren mits desen brieve, dat so wanneer onse scout aldaer enich van onsen ondersaten mit recht toespreect van bruecken of van boeten, ende die verwerer daerof te recht comt, so verre dat die saecke onder vonnisse van scepenen ghebracht sal wesen, dat die verwerer daer tenden tot allen rechtdagen uutblyven mach sonder enige boeten tegens ons te verbueren, totter tijt toe dat dat vonnisse van scepenen van dier aensprake geuutet sal wesen, sodat onse scout aldaer synen recht vorderen sal mogen, gelijc of die verwerer tot allen rechtdagen voirt gecomen waer.

3. Item so wanneer enich poirter recht of scattinge begeert

Digitized by Google

van onsen scout aldaer up een ander poirter voir scepenen, so sal onse scout die clager een onvertogen recht ende scattinge doen sonder enich gebreck daerin te laten vallen, up die verbuernisse van synen dienste tegens ons, ende van sulcken gelde, als hy daerup staende heeft.

4. Item so sullen diegene alle die up die tijt, dat onse bede voirsz. geconsenteert was, wonachtich waren tot Scellinchout, dese thien jaren de bede uutdurende hoir bede betalen mit die van Scellinchout.

5. Item want enige poirteren ende inwonende van Scellinchout haer goeden niet te pachte noch te scote gebracht hebben, so ordineren ende wilcoren wy dat een ygelick poirter of inwonende van Scellinchout hem binnen drie dagen, nadat hy des vermaent sal wesen, hem laet pachten ende ponden by synen eede, by een burgemeester ende twee scepenen aldaer, up een boete van twintich pont te verbueren, so wie des niet en dede, half tot onser behoef, ende half totter kercken behoef aldaer. Ende bevelen onsen scoute van Scellinchout, in der tijt wesende, dat hy die boeten pande ende inwinne mit recht, sonder yemant des te verdragen.

6. Item so wie poirter wert van Scellinchout, die sal geven totter gemeenten behoef aldaer een oude Hollantsce gulden.

Ende want wy alle dese puncten ende rechten voir ons ende onsen nacomelingen vast ende gestade houden willen ende van een ygelick gehouden willen hebben, so hebben wy des toirconden desen brief doen bezegelen mit onsen zegel hieran gehangen, upten XIII[en] dach (in Maerte) [1]) int jaer ons Heeren dusent vierhondert ende vijftich [2]), na den loop van onzen hove.

(Als n°. VIII.)

---

1) De tusschen haakjes geplaatste woorden aangevuld uit S[1].

2) Van Limburg Brouwer, Boerg. charters bl. 102, stelt deze akte op 1452, wat juist schijnt, daar in dat jaar tallooze andere akten betreffende de tienjarige bede voorkomen.

Digitized by Google

XI. Uitspraak van den Hove van Holland, betreffende de verkiezing van kerkmeesters te Schellinkhout.

29 April 1450.

Item so Jan Seefkeszoon, anders genoemt Coster Jan, in den naem van den burgemeisteren ende scepenen van Scellinchout, voir den jare [1]) mijns genadichs heeren van Hollant clachtelick gecomen is over Jacob Meliszoon, scout aldaer, te kennen gevende: hoe dat, na inhout der kueren voir desen tijt by den meesten stemmen van hemluden uut machte van horen hantvesten gemaect, dieselve burgermeisteren ende scepenen alle jaer upten Goeden Vrydach tot Scellinckhout voirsz. sculdich sijn ende van outs gewoonlick geweest hebben te kiesen twee kerckmeisters; ende dat niettegenstaende dies die voirsz. Jacob Meliszoon nochtans upten Goeden Vrydach nu laestleden, buyten hoir consent ende bevelen, die voirsz. kercmeisters selven gecoren ende gemaect heeft. Versoeckende daerom die voirsz. Coster, in den naem ende van wegen als boven, daerinne so versien te wesen, dat hemluden dies ongebruykes ende onbehoirlickheyt ofgedaen worde.

Dairtegens dat gehoirt geweest is die voirsz. Jacob Meliszoon, die onder alderhande ander woirden geantwoirt heeft, bekennende die voirscr. kerckmeisters buten consent ende bevele van den gerechte voirsz. geset te hebben, maer seggende, hoe dat om sekere kenlicke saecken ende redenen wille huer kueren, uut macht van denwelcken men alle jaren upten Goeder Vrydach die kerckmeisters te kiesen plach, die al nedergeleyt waren ende noch sijn; dat mitsdien, ende oick om alles besten willen, by ordinantie van den Proosten van Vrieslant ende andere dat by hem also gesciet is, hopende daer recht ende wel an gedaen te hebben, ende dat daerom dies stat houden ende van waerden gerekent wesen sal.

So ist dat die voirsz. raden, tselve dat voirscreven is, mit dat vorder tot deser saken dienende was, al int lang overgewegen ende verstaen, upten dach van huyden geordineert ende verclaert hebben, als dat niettegenstaende tselve dat

---

1) Alzoo de HSS. Lees: *rade.*

Digitized by Google

Jacob Meliszoon int kiesen van den kerckmeisters tot Scellinchout voirsz. als boven gedaen heeft, nu nochtans die kerckmeisters tot Scellinchout, ende in alre wegen als dat van outs ende na inhout der kueren voirgenoemt gewoentlicken geweest heeft, te gescien, sonder die scout van Scellinchout, die nu is of namaels wesen sal, ter contrarien van der ouder gewoonte ende hantieringe hem des meer te onderwinden in eniger wijs.

't Welck aldus gedaen is in den Hage, upten XXIX^{en} dach van April int jaer ons Heeren XIIII^{c} ende vijftich. Ende den heere van Iselstein, heer Aernt van Gent, Jacob van Cats, meester Egidius van Wissenkerck, Dirck van Zweeten, Gerrijt Potter Loo, Raden mijns voirsz. genadigen heeren, diewelcke des te oirconde hierop hebben doen drucken mijns genadigen heeren signet, dat sy dagelix gebruycken in den saecken deser sijnre landen. Ende oick an doen scryven dat hantteycken van my.

(Als n°. VIII.)

XII. Handvest van hertog Willem VI, verleenende stadrecht aan Spanbroek, Opmeer, Heensbroek en Opdam.

2 Februari 1414.

Willem enz., doen cond allen luden, want onse goede lude ende ondersaten, gemeenlic overal in onser baillieuscip van Medenblic geseten buyten stede, met zulcken rechte ende haercomen, als tot desen dage toe aldaer gehantiert hebben geweest, onse voors. land niet houden noch gebruken en mogen tot eren ende oirbaer ons ende onser goeder dorpen binnen onser voirsz. baillieuscip gelegen, soe hebben wy denselven onsen gemeynen dorpen ende goede luden in der voorn. baillieuscip om hoir ootmoedichs vervolchs wille, om meenigen truwen dienst die sy ons tot veel tyden met hoiren lyve ende goede gedaen hebben ende, off Godt wil, noch doen zullen, namelicken om onse voors. landt in eren, in zalicheden ende in vreden te setten ende te houden, gegeven ende geven met desen tegenwoordigen brieve een gemeyn vryhede ende poortrecht, in manieren dat onze dorpen van

Digitized by Google

Spanbrouck, Opmeer, Heensbrouck ende Opdam, alsoo wyde als haer bannen gaen, een vryhede ende een stede wesen zullen, geheten Spanbrouck, welcke voors. onse goede stede voor allen hoeren poirteren die nu sijn ende namaels wesen zullen, hebben, houden ende gebruycken sullen tot eeuwigen dagen sulcke handvesten, vryheden ende rechten, als hiernae geschreven staen.

1. In den eersten zoo sullen wy off onse schout, die ter tijdt in onser stede voornt. wesen sal van onser wegen, alle jaer opten nuwen jaersdach setten ende eeden ut drye ende dartich die rijcxste ende hoochste gescoot staen, seven scepen, die een jaer lang scepen sullen blyven ende niet langer, maer waert datter eenich scepen utlendich off offlyvich worde binnen sjaers, zoo soude onse schout van onser wegen eenen anderen in sijnre stat setten, om datzelve jaer ut scepen te wesen ende niet langer.

2. Des sullen van de dryeendartigen voors. in der prochien van Spanbrouck wesen achttien daer men vier scepen ut setten zal, zes tot Opmeer daer men enen scepen ut setten zal, vive tot Heensbrouck daer men enen scepen ut setten zal, ende vier tot Opdam daer men oock eenen scepen ut setten zal.

3. Welcke drye ende dartich voors. jaerlijcx kiesen sullen ut achttien die rijcxste van Spanbrouck eenen raedt, ende ut vijfthien die rijcxste van Opmeer, van Hensbrouck ende Opdam eenen raedt, een jaer langh te wesen aen een ende niet langer, ende die onse schout aldaer eeden sal van onser wegen, behoudelijck dat niemandt hemzelven kiesen en zal. Doch en zullen die rade malcanderen niet bestaen van maechscippen; ende die scepen en zullen geen raden wesen.

4. Ende dat recht zal men besitten ende houden, zoo wanneer dats te doen is, tot Spanbrouck by de kercke, op vive en twintich roeden van den kerckhove.

5. Voort soo zal onze goede stede voors. een weekmarckt hebben op zulcken dach ende tot zulcker stede, als onse gerecht metter rijcxsten voornt. ordineren zullen ter bester oorbaer, soedat die een stede der ander niet hinderlijc en sy.

Digitized by Google

6. Item soo zal onze scout van onser goeder stede voornt. die nu is off namaels wesen zal, dat scoutambocht van ons voeren, ende ons rekeninge doen van allen boeten, gewin ende profijt, als daertoe behoordt, tot alre tijdt als hijs van ons ofte van onsen nacomelingen vermaendt zal worden, nae inhoudt sijnre bevelinge.

7. Ende alle breucken zal men binnen sjaers aenspreken met rechte, off sy zullent quyte wesen.

8. Item soe en zal die proest van Vrieslant, noch sijn deken, noch niemandt van hoire wegen, eenigen van onsen voorsz. poorteren dagen mogen anders dan tot Spanbrouck in der kercke, noch niemandt te banne doen, hy en sy met rechte verwonnen

9. Item soo en zullen in onser voorsz. stede geen scepenen wesen, die malcandereu naerre sijn van maechscippe dan achterzusterkinder.

10. Item soo zal dat dijckrecht van onser stede voorsz. staen ende blyven op zulcken mate ende goede oude gewoente, als tot haertoe geweest heeft, behoudelijck dat onse casteleyn van Medenblick die dijckgraeffscap van onser wegen zal bewaren, als onse ballieu tot desen dage toe gedaen heeft.

11. Voort soo hebben wy hiertoe voor ons ende voor onsen nacomelingen allen onsen poorteren van Spanbrouck enz., alsoowel den toecomenden als den tegenwoordigen, vorder gegeven tot eeuwige dagen te hebben ende te gebruycken alle alzulcke handvesten, vryheden ende rechten, als wy ende onse voorvaderen onse getrouwe stede van Schellinchout voor desen dach gegeven mogen hebben, behoudelijck ons onser wage ende wissel tot Hoirn, als tot haertoe coustumelijck geweest heeft.

Ende want wy voor ons ende onsen nacomelingen onser goede stede van Spanbrouck voorz. allen hoiren poorteren, binnen hoiren vryheden als voorz. is geseten, ende hoiren nacomelingen alle deze voorschr. punte vaste ende gestade houden ende van enen yegelijcken gehouden willen hebben

Digitized by Google

tot eeuwigen dage onverbroken, soo hebben wy in getuygenisse hieroff onsen zegel aen desen brieff doen hangen. Gegeven in den Hage op onser liever Vrouwendach purificatio, in 't jaer ons Heeren duysent vier hondert ende dertien nae den loop van onsen hove.

(Rijksarchief, Register 1404—1416 Privilegia I cas K, fol. 132. Vroeger uitgegeven door Mr. J. G. A. Faber in Themis, 1858, bl. 243.)

XIII. Handvest als boven aan Hoogwoude en Aartswoude.

2 Februari 1414.

Item sulke hantveste ende brieve sprekende van woirde te woirde als voirscr. staet, hebben die van Hoichtwoude ende Ederswoude, dair die stede of heten sal Hoichtwoude; — uutgenomen dat men uut den zes en twintichste den rijcsten van Hoichtwoude kyesen sal zes scepen ende uut zeven den rijcsten van Edertswoude een scepen; welke drie en dartich voirscr. jairlix uut hemluden kiesen sullen twee rade. Ende dat recht sal men besitten upten Boekwal bi Claes husinghe van den Loen up 25 roeden na. Datum et actum ut supra.

(Register als boven f. 132.)

XIV. Handvest als boven aan Abbekerk, Twisk, Midwoude en Lambertshage.

2 Februari 1414.

Item sulke handveste ende brieve sprekende van woirde te woirde als voirscr. staet, hebben die van Abbenkerck, Twijsck, Midwoude ende Lambertshage, dair die stede of heten sal Abbenkerck; — uutgenomen dat men uut drie ende viertich den rijcksten kyesen sal negen scepen, dats te weten uut XV den rijcsten van Abbenkerck drie scepen, uut XV den rijcsten van Twijsck drie scepen, uut zeven den rijcsten van Midwoude twie scepen, ende uut zes den rijcksten van Lambertshage een scepen; welke drie ende viertich voirscr. jairlix kyesen sullen uut Abbenkerc ende uut Lambertshage enen

Digitized by Google

raet, ende uut Twijsck ende uut Midwoude enen raet. Ende dat recht sal men besitten in den prochien van Abbenkerck op vijf ende twintich roede na den kerchove. Datum et actum ut supra.

(Register als boven, fol. 132, 133.)

XV. Handvest als boven aan Wognem, Oudebucswoude, Nieuwebucswoude en Wadweide.

2 Februari 1414.

Item desgelijcs sulke hantvesten ende brieven, van woirde te woirde all eens sprekende als voirscreven stait, hebben die van Wognem, Oudebucswoude, Nuwebucswoude ende Wadweyde, dair die stede of wesen ende heyten sal Wognem; — uutgenomen dat men uut drie ende dartich den rijcsten kyesen sal zeven scepen, dats te weten uut twee ende twintich den rijcsten van Wognem vier scepen, uut vier den rijcsten van Oudebucswoude enen scepen, uut vier den rijcsten van Nuwebucswoude enen scepen, ende uut drie den rijcsten van Wadweyde enen scepen; behoudelic mede dat dese scepenen voirscreven gheen afterzusterkinder en zullen mogen wesen noch daerenbijnnen van maechscippen. Ende dese drie ende dartich voirscreven sullen uut hemluden jairlix kyesen twee rade; ende dat recht sal men bezitten tuschen der kercken ende der Zijdwinden. Datum et actum ut supra.

(Register als boven, f. 133.)

XVI. Handvest als boven aan Nyedorp.

12 Mei 1415.

Willem etc., doen cond allen luden, want onse goede lude ende gemeen ondersaten van Nuwen Nydorp ende van Ouden Nydorp lange tijt in crancken snoden regimente gestaen hebben, ende si hem mit sulken rechten ende haercomen als tot desen dage toe aldair gehantiert hebben geweest, niet gehouden noch gedoen en mogen tot onser ende onser voirscreven dorpen eer ende oirbair, so hebben wy overmits oot-

Digitized by Google

moedichs vervolchs wille onser goeder lude voirsz., ende om menigen goeden dienst die sy ons mit hoeren lyve ende goede tot veel tyden gedaen hebben ende, of God wil, noch doen sullen, ende sunderlingen om hemluden in zalicheden ende in beteren regimente te bringen, denselven goeden luden ende ondersaten gegeven hebben ende geven mit desen tegenwoirdigen brieve een gemeen vryhede van poortrecht, in manyeren dat onse dorpen voirscreven also wyde ende also verre als hoir bannen strecken, een vryhede ende een stede wesen zullen, geheten Nydorp; welke onse goede stede voir alle hoire poirteren die nu sijn of namaels wesen zullen, hebben, houden ende gebruken sullen tot ewigen dagen sulke hantvesten, vryheden ende rechten, als hierna gescreven staen.

1. In den eersten sullen wy uut vive ende dartich die rijcste knapen van Nuwe Nydorp nemen of doen nemen alle jair vijf scepenen, ende uut vijftien die rijcste knapen van Oude Nydorp twee scepenen, sonder enige rade. Ende dese zeven knapen voirscreven sullen drie jair poirter geweest hebben bijnnen der stede van Nydorp, eer si scepenen wesen sullen.

2. Item sal die vryhede van onser stede van Nydorp gaen ende strecken also groot, ende ommegaen also verre, als hoir bannen van Nuwe Nyedorp ende Oude Nydorp up desen tijt begrepen hebben.

3. Item so en sal men genen poorter, binnen der vryhede van Nyedorp geseten, gebieden van onsen wegen gelt te lenen; ende men sal die stede van Nyedorp niet versetten, noch gelt dairup lenen, noch lijfrenten dairup vercopen.

4. Item sal onse scout mitten scepenen aldaer te rechte sitten ende vierschaer houden tot Nyedorp bi der kerc, omtrent vive ende twintich roeden na den kerchove, in geenre tavernen.

5. Item en sal men up onsen poorteren voirnoemt geen kerve geven dan van doitslage, ende dat elc aftersusterkind vijf scellinge dairtoe gelden sal, ende niet meer, naerre ende verre elcx na sinen belope.

Digitized by Google

6. Item wanneer men in onser voirscreven stede van Nyedorp pachten of scot rekennen sal, so sal elc van den scepenen voirnoemt enen goeden man van den rijcsten aldair tot hem nemen, ende die viertien sullen te samen pachten ende scot rekennen by hoeren eede, ende onse scout aldaer sal hem den eedt staven. Ende men sal niet pachten dan ten vijf jaeren eens, uutgenomen enen nuwen poorter mogen sy pachten, die hoir poirter geworden waire. Ende woude onse voirss. stede langer beyden, sy mach dat doen.

7. Item mogen vier scepenen of meer enen goeden man als waerscip uutsenden om by ons of onsen rade te comen, als si van ons of van onser wegen gedaecht of omboden worden, of dat si zelve by ons of onsen rade comen om nutscip onser stede voirscreven.

8. Item so hebben wy onsen goeden luden van onser stede voirscreven vergeven ende quijtgescouden, vergeven ende quijtscelden mit desen brieve alle brueken ende misdaden, die sy voir desen tijt tot desen dage toe tegens ons ende onser heerlicheyt gebruect ende misdaen mogen hebben, uutgenomen moort, moortbrant, vrouwen vercraft, reeroef ende dootslage die onvergouden sijn.

9. Item so hebben wy onsen goeden luden ende poorteren voirscreven vorder sulke gratie gedaen ende doen mit desen brieve voir ons ende voir onsen nacomelingen hem ende hoeren nacomelingen, dat sy boven alle dese voirscreven punten mede hebben ende gebruken sullen sulker vryhede, privilegien ende hantvesten van rechte, als onse getrouwe stede van Scellinghout van onsen voirvaderen ende van ons vercregen hebben.

10. Ende alle punten die hiervoir niet gescreven en staen, sullen sy berechten na inhout hoirre hantvesten die sy van onsen voirvaderen ende van ons dairof hebben, behoudelic ons van onsen goeden luden voirnoemt sulker heervaert ende dienst, als wy voirtijts van hem gehadt hebben.

11. Ende wy sellen in onser stede van Nyedorp voirscreven, alst ons genoegen sal, enen goeden man zetten tot enen

Digitized by Google

scout te wesen aldair, ende die sal van enen zeventuuch die boete nemen, twee ende viertich scellinge.

Ende want wy voir ons ende voir onzen nacomelingen onsen poirteren van Nyedorp ende allen hoeren nacomelingen alle dese voirscreven punten ende elc bisonder vast ende gestade houden willen ende van enen yegelijc gehouden willen hebben, onverbroken tot ewigen dagen, so hebben wy in kennissen hierof onze segel an desen brieve doen hangen. Gegeven tot Kanoyt upten XII^sten dach in Meye anno XIIII^c ende vijftien.

(Register als boven, fol. 152.)

XVII. Handvest als boven aan Schagen.

12 Mei 1415.

Willem etc., doen cond allen luden, want onse goede lude ende gemeyn buere van Scagen mit sulken zwacken regimente ende rechte, als tot hairtoe in den lande aldair gehantiert heeft geweest, hem zelven niet regeren noch gedoen en mogen tot hoeren ende ons dorps oirbair, so hebben wy om oetmoedichs vervolchs wille onser goeden lude voirnoemt, ende om diensts wille die zy ons tot menigen tiden, mit hoeren live ende goede, willichlic gedaen hebben ende, of God wil, noch doen zullen, ende sunderlingen om hemluden in zaligen ende in beteren regimente te brengen, denzelven onsen goeden luden die nu sijn ende namaels wesen sullen, gegeven ende geven mit desen tegenwoirdigen brieve sulke vryheden ende punten van poirtrecht, als hierna gescreven stait.

1. In den eersten sullen wy uut vijftich den rijcxsten knapen van Scagen kyesen of doen kyesen alle jair zeven scepene ende twee rade. Ende die zullen eerst drye jair lanc aen een poirter aldair geweest hebben, eer zy scepenen of rade wesen sullen mogen.

2. Item wanneer men bijnnen onser stede van Scagen pachten of scot rekenen sal, so zullen onse rade ende scepenen aldair elcx enen goeden man van den rijcxsten aldair

Digitized by Google

tot hem nemen, ende die achtien sullen te zamen pachten ende scot rekennen by hoeren eede, die hun onse scout aldair staven sal. Ende men sal niet pachten dan tot elken vijf jaeren eens, uutgenomen enen nuwen poorter, die mach men pachten als hi poirter geworden wair. Ende wille onse stede mitter pachtinge langer beyden, dat mach sy doen.

3. Item sullen onse rade tscot ontfaen, ende weder uutreyken, ende dair rekeninge of doen als daertoe behoert.

4. Ende diezelve rade mogen enen goeden man als wairscip uutsenden in der stede boitscappen, by ons of by onsen rade, als si van ons gedaecht of omboden worden, of dat si selve by ons om nutscippe onser stede te doen hebben.

5. Item so sal onze scout ende scepenen te rechte sitten ende vierscaer houden bijnnen onser stede van Scagen in tien roeden na den kerchove, daer men geen tavaerne en hout.

6. Item so sal die vryhede van onser stede voirscreven gaen alzo verre als hoir banne up desen tijt strect.

7. Item en sal men nyemant die binnen onser stede vryhede van Scagen woenachtich is, gebieden van onser wegen gelt te lenen. Oick en sal men onze voirscreven stede niet verzetten, noch enich gelt dairup lenen, noch lijfrenten dairup vercopen, in geenre manyeren.

8. Item so en sal men ghenen kerf geven up onsen poorteren van Scagen voirscreven dan van doitslagen, ende dairof sal oick elc afterzusterkint geven vijf scellinge ende niet meer, naerre ende verre elcx na sinen belope.

9. Item sullen alle hantvesten die onse goede lude van Scagen hebben van onsen voirvaderen zaliger gedachten ende van ons, tsi van bruggen, van dijck ende van dijckaedze, tienden ende visscherien, in hoirre volcomender macht bliven.

10. Item so hebben wy onsern goeden luden ende poorteren voirscreven vorder sulke gratie gedaen ende doen mit

Digitized by Google

desen brieve voir ons ende voir onsen nacomelingen hem ende hoeren nacomelingen, dat sy boven allen desen voirscreven punten, mede hebben ende gebruyken sullen sulker vryhede, privilegien ende hantvesten van rechte, als onze getruwe stede van Scellinchout van onsen voirvaderen ende van ons vercregen hebben.

11. Ende alle punten die hiervoir niet gescreven en staen, sullen si berechten na inhout hoirre hantvesten, die si van onzen voirvaderen ende van ons daerof hebben, behoudelic ons van onsen goeden luden voirnoemt sulker heervaert ende dienst, als wy voirtijts dairof gehadt hebben.

12. Ende wy sullen in onser stede van Scaghen, alst ons genoegen sal, enen goeden man tot onzen scout te wesen aldair setten, ende die sal van enen zeventuych die boete nemen, twie ende viertich scellinge.

Ende want wy voir ons ende voir onsen nacomelingen onsen poirteren van Scagen ende hoeren nacomelingen alle dese voirscreven punten ende elc bisonder vaste ende gestaede houden willen ende van enen ygeliken gehouden willen hebben, onverbroken tot ewigen dagen, so hebben wy in kennissen hier onzen segel an desen brieve doen hangen. Gegeven tot Kanoyt upten XII[sten] dach in Meye anno XIIII[c] XV.

(Register als boven, fol. 155.)

XVIII. Handvest als boven aan Winkel.

12 Mei 1415.

Willem etc., doen cond allen luden, want onse goede lude ende gemeen buere van Winckel lange in crancke regimente gestaen hebben, ende dat si hem mit sulken rechten ende haircomen. als tot desen dage toe aldair gehantiert hebben geweest, niet gehouden noch gedoen en mogen tot onser ende onsern voirscreven dorpe eer ende oirbair, so hebben wy overmits oetmoetdichs vervolchs wille onser goeder lude voirnoemt, ende om menigen goeden dienst die si ons tot veel tiden mit hoeren lyve ende goede gedaen hebben ende, of God wil, noch doen sullen, ende sunderlingen om hun-

Digitized by Google

luden an zaligen ende beteren regimente te brengen, denselven onsen goeden luden die nu sijn of namaels wesen sullen, gegeven ende geven mit desen tegenwoirdigen brieve alsulke punten van vriheden, privilegien ende rechten, als hierna gescreven staen.

1. In den eersten sullen wy uut vive ende dartich die rijcste knapen van Wijnkel zeven scepen kyesen, sonder enige rade, alle jair. Ende die zeven knapen sullen drie jair poirter tot Wijnkel geweest hebben, eer sy scepenen wesen sullen.

2. Item sal die vryhede van onser stede van Wijnkel gaen ende strecken also verre als hoir banne up desen tijt begrepen heeft.

3. Item so en sal men genen poirter bijnnen der vryhede van Wijnkel geseten, gebieden van onser wegen gelt te lenen. En men zal die stede niet verzetten, noch gelt dairup lenen, noch lijfrenten dairup vercopen.

4. Item sal onse scout mitten scepenen aldair te rechte sitten ende vierschaer houden bi der meenten brugge op vive ende twintich roeden na Bertolomeeus Tollikersz. huys, ende in geenre taverne.

5. Item en sal men op onsen poerteren voirnoemt geen kerve geven dan van doitslagen, ende elc aftersusterkint vijf scellingen dairtoe geven sal ende niet meer, naerre ende verre elcx na sinen belope.

6. Item wanneer men in onser stede van Wijnkel pachten of scot rekenen sal, so sal elc van den scepenen voirnoemt enen goeden man van den rijcsten aldair tot hem nemen, ende die viertien sullen te zamen pachten ende scot rekenen by hoeren ede, ende onse scout aldair sal hem den eedt staven. Ende men sal niet pachten dan then vijf jaeren eens, uutgenomen enen nuwen poerter mogen si pachten die hoir poirter geworden wair, ende onse stede mach langer beyden, of si wil.

7. Item mogen vier scepenen of meer enen goeden man

Digitized by Google

als wairscip uutsenden om bi ons of onsen rade te comen, als si van ons of van onser wegen gedaecht of omboden worden, of dat zy selve bi ons of onsen rade comen om nutscip onser stede voirscreven.

8. Item so hebben wy onsen goeden luden van onser stede voirscreven vergeven ende quijtgescouden, vergeven ende quijtscelden mit desen brieve alle brueken ende misdaden die si voir desen tijt tot desen dage toe tegens ons ende onse heerlicheyt gebruect ende misdaen mogen hebben, uutgenomen moort, moortbrant, vrouwen vercraft, reeroef ende dootslage die onvergouden sijn.

9. Item so hebben wy onsen goeden luden ende poorteren voirscreven vorder sulke gratie gedaen ende doen mit desen brieve voir ons ende voir onsen nacomelingen hem ende hoeren nacomelingen, dat si boven allen desen voirscreven punten mede hebben ende gebruyken sullen sulken vryhede, privilegien ende hantvesten van rechte, als onse getruwe stede van Scellinchout van onsen voirvaderen ende van ons vercregen hebben.

10. Ende alle punten die hiervoir niet gescreven en staen, sullen si berechten na inhout hoirre hantvesten, die si van onsen voirvaderen ende van ons dairof hebben, behoudelic ons van onsen goeden luden voirscreven sulker heervaert ende dienst, als wy voirtijts van hem gehadt hebben.

11. Ende wy sullen in onser stede van Wijnkel voirscreven, alst ons genuegen sal, enen goeden man setten tot onsen scout te wesen aldair. Ende die sal van enen zeventuuch die boete nemen, twee ende viertich scellingen.

Ende want wy voir ons ende voir onsen nacomelingen onsern poirteren van Wijnkel ende allen hoeren nacomelingen, alle dese voirscreven punten ende elc bisonder vast ende gestade houden willen ende van enen ygeliken gehouden willen, onverbroken tot ewigen dage, so hebben wy in kennissen hierof onze segel an desen brieve doen hangen. Gegeven tot Kanoyt upten XII^sten^ dach in Meye anno XIIII^c^ ende XV.

(Register als boven, fol. 155.)

Digitized by Google

XIX. Handvest als boven aan Langendijk, Oudkarspel, Noordscharwoude, Zuidscharwoude en Broek.

12 Mei 1415.

Willem enz., doen cond allen luden, want onze goede lude ende gemeen ondersaten uut onzen dorpen van Langedijck, van Oudekerspel, van Noortscaerwoude, van Zuutscaerwoude ende van Broeck lange tijt in crancken snoden regimente gestaen hebben, ende si hem mit sulken rechten ende haercomen, als tot desen dage toe aldair gehantiert hebben geweest, niet gehouden noch gedoen en mogen tot onser ende onser voirscreven dorpen eer ende oirbaer, so hebben wy overmits oetmoedichs vervolchs wille onser goeder lude voirscreven, ende om menigen goeden dienst die zy ons mit hoeren lyve ende goede tot veel tyden gedaen hebben ende, of God wille, noch doen zullen, ende sunderlingen om hemluden in zalicheden ende in beteren regimente te bringen, denzelven goeden luden ende ondersaten gegeven hebben ende geven, mit desen tegenwoirdigen brieve, een gemeen vryhede ende poirtrecht, in manyeren dat onze dorpen voirscreven, alzo wyde ende alzo verre als hoir bannen strecken, een vryhede ende een stede wesen zullen, geheten Langedijck; welke onse goede stede voir al hoir poirteren die nu sijn of namaels wesen sullen, hebben, houden ende gebruycken sullen tot ewigen dagen sulke hantvesten, vryheden ende rechten, als hierna gescreven staen.

1. In den eersten so sal onse dijcgrave van onser wege mitten hiemrade scouwen den Oestren dijck, ende die sal oick mitten selven hiemrade scouwen den Loedijck an Alcmair ende den Rekerdijk tot an Crabbendam.

2. Item so zullen wy nemen alle jair of doen nemen uut vijftich die rijcksten knapen van den Langendijck twee scepenen, uut Oudekerspel twee, uut Noortscarwoude twee, uut Zuutscarwoude twee ende uut Broeck een, sonder rade. Ende dese zeven knapen voirscreven zullen drie jair poirter geweest hebben bijnnen onser stede van Langedijck, eer sy scepenen wesen sullen.

Digitized by Google

3. Item sal die vryhede van onser stede voirnoemt ghaen ende strecken also groot ende also verre als hoir bannen van Langendijck, van Oudekerspel, van Noortscarwoude, van Zuutscarwoude ende van Broeck up desen tijt begrepen hebben.

4. Item so en sal men genen poirter, bijnnen der vryhede van Langedijck geseten, gebieden van onser wegen gelt te lenen. Ende men sal die stede van Langedijck niet verzetten, noch gelt dairup lenen, noch lijfrenten dairup vercopen.

5. Item sal onse scout mitten scepenen aldair te recht sitten ende vierschaer houden binnen twintich roeden na Noortscarwouderkerckelaen, ende in gheenre taverne.

6. Item en sal men up onse poirteren voirnoemt gheen kerve geven van doetslage, ende dat elc afterzusterkint vijf scellinge dairtoe gelden sal, ende niet meer, naerre ende verre elcx na sinen beloepe.

7. Item wanneer men in onser stede van Langedijck pachten of scot rekennen sal, so sal elc van den scepenen voirnoemt enen goeden man van den rijcsten aldair tot hem nemen, ende die viertien sullen te zamen pachten ende scot rekennen by hoeren eede. Ende onse scout aldair sal hem den eedt staven, ende men sal niet pachten, dan ten vijf jaeren eens, uutgenomen enen nuwen poirter mogen sy pachten, die hoir poirter geworden waer. Ende woude onze voirss. stede langher beyden, sy mach dat doen.

8. Item mogen vier scepenen of meer enen goeden man als wairscip uutsenden, om by ons of by onsen rade te comen als si van onser wegen gedaecht of omboden werden, of dat si zelve by ons of by onsen rade comen om nutscip onser stede voirscreven.

9. Item so hebben wy onsen goeden luden van onser stede voirscreven vergeven ende quijtgescouden, vergeven ende quijtscelden mit desen brieve alle brueken ende misdaden die sy voir desen tijt tot desen dage toe teghens ons ende onser heerlicheyt gebruect ende misdaen mogen hebben, uutgenomen moort, moortbrant, vrouwen vercracht, reeroef, dootslage die onvergouden sijn.

Digitized by Google

10. Item so hebben wy onze goede luden ende poorteren voirscreven vorder sulke gratie gedaen ende doen mit desen brieve voir ons ende voir onsen nacomelingen hem ende hoeren nacomelingen, dat si, boven allen desen punten voirss., mede hebben ende gebruken sullen sulker vryhede, privilegien ende hantvesten van rechte, als onse getrouwe stede van Scellinchout van onsen voirvaderen ende van ons vercregen hebben, behoudelic ons van onsen goiden luden voirnoemt sulke heervaert ende dienst, als wy voirtijts van hem gehadt hebben.

11. Ende wy sullen in onser stede van Langedijck voirss., alst ons genuegen sal, enen goeden man setten tot onzen scout te wesen aldair. Ende die sal van enen zeventuuch die boeten nemen, twee ende viertich scellinge.

Ende want wy voir ons ende voir onsen nacomelinge onsen poorteren van Langedijck ende allen hoeren nacomelingen alle dese voirss. punten ende elc bisonder vaste ende gestade houden willen ende van enen yegeliken gehouden willen hebben, onverbroken tot ewigen dagen, so hebben wy in kennissen hierof onsen segel an desen brieve doen hangen. Gegeven tot Kanoyt opten XII^sten^ dach in Meye anno XIIII^c^ ende vijftien.

(Register als boven, fol. 152.)

XX. Handvest van Willem VI, houdende vereeniging van Koedijk, Vroon, Oudorp en Oterleek met Alkmaar.

12 Mei 1415.

Willem etc., doen cond allen luden, want onse goede lude ende gemeen ondersaten uut onsen dorpen van Coedijck, van Vroon, van Outorp ende van Oeterleeck, lange in crancke regimente gestaen hebben, ende dat si hem mit sulken rechten ende haercomen, als tot desen dage toe aldair gehantiert hebben geweest, niet gehouden noch gedoen ən mogen tot onser ende onser voirscreven dorpen eer ende oirbaer, so hebben wy, overmits oetmoedichs vervolchs wille onser goede lude

Digitized by Google

voirnoemt, ende om menigen goeden dienst wille, die si ons tot veel tyden mit hoeren lyve ende goede gedaen hebben ende, of God wille, noch doen sullen, ende sunderlingen om hemluden in saligen ende beteren regimente te bringen, denselven onsen goeden luden die nu sijn of namaels wesen sullen, gegeven ende geven mit desen tegenwoirdigen brieve alsulke punten van vryheden, privilegien ende rechten, als hierna gescreven staen.

1. In den eersten so en sal geen geestelic rechter yemande van onzen goeden luden voirscreven dagen vorder dan voir hoeren outair dair hi wonachtich sal wesen, noch te banne doen, hy en zy eerst mit allen rechten verwonnen.

2. Item die vredemakers die men setten sal in onsen landen voirscreven, sullen elcx gegoet wesen in denselven onsen lande tot vijftich nobelen toe of dairboven.

3. Item so wat dijcgrave scouwen sal den Oestren dijck, die sal oick scouwen den Rekerdijc van den overtoom bi Yeldrix [1]) toten zeedijck toe.

4. Item en zullen onse gerechte van Alcmair tot geenre tijt enige exchijnze setten up onser goeder lude voirss. levendige beesten.

5. Item so wie tot eniger tijt binnen onsen lande van Coedijck, Oeterleek ende Outorp mits hoirre woenstat comen, ende dair poorter worden sal, die sal zulc kercgelt als dairtoe geset sal wesen, geven toter kercken behoef dair hi wonachtich sal wesen.

6. Item sullen vive die rijcxste knapen, bijnnen elker kercsoekinge van onsen lande voirss. wonende, kyesen andre vive goede knapen die in derzelver kercksoekinge wonachtich sijn, ende die sullen dat scot aldair setten, ende enen yegeli-

---

1) In eene handvest van 10 Juni 1413, aan Geestmerambacht gegeven, wordt gewag gemaakt van *Jeldrix huus*, als gelegen bij de Overtoom, waar de Oosterdijk en de Heerhugendijk aan elkander sloten. (Register 1404—1416 Privil. cas K folio 118.)

Digitized by Google

ken na sinen goede pachten ende ponden als redelic wesen sal, ende nyemant anders.

7. Item en sullen onse gerechte van Alcmair tot geenre tijt enige kueren maken of vredemakers zetten in onsen landen voirscreven, dan bi vive die rijcxste in elker kerczoeckinge voirnoemt.

8. Item so verdragen wy onsen goeden luden van Oeterleec sulker hiemraedscip als si voir desen tijt te hebben plagen upten Zaenredam, also verre alst nyemant tegens en gaet,

9. Item so sal onse rentemeester van Kenemerlant ende van Vrieslant die nu is of namaels wesen sal, of diegene die hi dat van onser wegen bevelen sal, rechter wesen ende sal rechten mitten vredemakeren voirnoemt, mit hun allen of mitten meerre deel, over denghenen die in onsen landen voirss. wonachtich sullen wesen, van allen onsen renten van den vroonlande, tyenden, visscherien ende andere onse goede ende stucken, die onse rentemeester voirscreven tot onser behoef toebehoeren up te bueren ende te berechten tot allen tiden als hem dat goetduncken sal. Ende so wat vredemakere of andere die in onsen lande geseten waire, te recht gedaecht ware van onsen rentemeester voirnoemt of van dengenen die hi dat bevelen sal, ende dier daginge verzate ende niet te rechte en quame, die sal verbueren sulke banne ende boeten als van outs in onsen landen voirscreven custumelic heeft geweest. Ende die banne ende boeten, ende alle andere boeten die ons onder onsen rentemeester voirscreven of sinen stedehouder verschinen sullen in onzen lande voirnoemt, die sal onse rentemeester voirscreven aenbrengen ende overleveren onsen scout van Alcmair die in der tijt wesen sal, ende die scout sal die boeten inpanden ende upbueren, ende ons dair goede rekeninge ende bewisinge of doen, als dairtoe behoert.

10. Oick sal onse rentemeester voirscreven tot allen tyden alst hem nutte duncken sal, van onser wegen setten twee beestscutters, enen van Outorp ende enen van Coedijck, die up die geesten scutten sullen, up sulke boeten als onse rentemeester voirscreven dairup setten sal.

Digitized by Google

11. Item so hebben wy vergeven ende quijtgescouden, vergeven ende quijtscelden mit desen brieve allen onsen goeden luden voirnoemt die wonachtich sijn in onsen landen voirscreven, alle brueken, forfeyten ende misdaden die si tegens ons ende onze heerlicheit voir dese tijt tot desen dage gebruect ende misdaen mogen hebben in enigerwijs, uutgenomen moort, moortbrant, vrouwen vercraft, reeroef ende doitslagen die onvergouden sijn.

12. Ende voirt boven allen desen punten voirscreven hebben wy noch gunstelic gegeven ende geven, voir ons ende voir onsen nacomelingen, onsen goeden luden ende hoeren nacomelingen ewelic duerende also verre ende also groot als hoir alre banne nu ter tijt begrepen hebben, ende alle die dair in woenachtich sijn of hier namaels in wonen zullen, alle alsulke vryheden, privilegien, poortrechten ende hantvesten ende alle rechte niet uutgesceiden, als onze getruwe stede van Alcmair nu ter tijt van onsen voirvaderen zaliger gedachten ende van ons hebben of namaels van ons of van onsen nacomelingen vercrigen zullen mogen, gezamentlijc een stede, een vryhede ende een poorte te wesen mit Alcmair voirscreven onversceyden. Behoudelic ons van onsen goiden luden voirscreven sulke dienste als wy in voirtiden van hem gehadt hebben, sonder argelist.

Ende want wy voir ons ende voir onsen nacomelingen onsen poorteren voirnoemt ende allen hoeren nacomelingen alle dese voirscreven punten ende elck bysonder vast ende gestade houden willen, ende van eenen yegelike gehouden willen hebben, onverbroken tot ewigen dagen, so hebben wy in kennissen hierof onze segel an desen brieve doen hangen. Gegeven tot Kanoyt, upten XII^sten^ dach in Meye anno XIIII^c^ ende vijftien.

(Register als boven, fol. 154.)

Digitized by Google

XXI. Handvest van Willem den Bastaard, heer van Schagen, verleenende stadrecht aan Barsingerhorn en Haringhuizen [1]).

6 Augustus 1427.

Willem, bastert te Hollant, hartooch Aelbrechts soon, heer van Schagen, doen condt ende kenlick allen luyden, dat mijn lieven ende ghenadighen heer van Bourgongen my ghegunt ende ghegeven heeft die vrie heerlicheit van Barsingherhorn ende Harinckhuysen met synen toebehoren, welcke goeden luyden ghoedertierlick ende gunstelick my achtervolcht [2]) hebben om vryhede ende poortrecht te crygen, daer ick my op beraeden hebbe met mynen vrienden met goeden voorsienicheit, soedat ick hem hebbe ghegunt ende ghegeven sulcke rechten, vryheden ende previlegien in alre manieren als hiernae in deser hantvesten gheschreven staet.

1. *Wie totten boonloot behoort te ghaen.*

In den eersten, alle dieghene die ghaen sullen totter boonlote, die sullen ghegoet wesen tot hondert nobelen van eyghelicken ghoeden of daarboven.

2. *Van die swarte boonen te cryghen.*

Item soe wie die seven swarte boenen cryghen, die sullen kiesen veerthien mannen, uut elcken sevendeel twe, ghegoet tot hondert nobelen of daerboven. Van desen veerthien sal die schout kiesen uut elcken sevendeel een yegenwoordich.

3. *Wie die swarte bonen ghevallen sijn.*

Item dese seven die die loet van der swarten bonen ghevallen is [3]), sullen gheëedt worden van den schout sonder thoeven.

---

1) Ter vergelijking met de andere rechten waaruit deze handvest werd samengesteld, is achter de betreffende bepaling tusschen haakjes verwezen naar de handvest van Barsingerhorn en Haringhuizen van 1415 (van Mieris IV, 337), de handvesten van Schellinkhout en de handvest van Medemblik van 1289. De varianten zijn ontleend aan de handvest van Schagen van 1427.

2) Sch. *vervocht.*

3) Sch. *die dat lot van der swarter boene hebben.*

Digitized by Google

4. *Van nieuwe schepenen the kiesen.*

Item alle jaer als men nieuwe schepenen sal kiesen na der ordinancie voors., soe sal een van den ouden schepenen die [1]) die schout of die ick daertoe schicke, die loote van der bonen ommedraghen in een heymelick vat sonder openbaringe der boenen.

5. *Van die seven te kiesen.*

Item waer dat dese seven voors. die die swarte bonen vercryghen in der lotinghe, niet eens en mochten, dat soude een voortganck hebben by dat meerdeel van dese seven.

6. *Van poordinghe te houden.*

Item soe sal men alle veerthien dagen poertdingen houden [2]), te beghinnen tot neghen uren.

7. *Van ghastrecht te houden.*

Item soe sal men alle dingesdaghes tot Barsingherhorn gastrecht houden ende niet meer.

8. *Wanneer trecht ghedaen sal wesen.*

Item alle recht sal ghedaen wesen voormiddach goets tijts, uutgheseyt mijns heeren schoude, die sal men rechten tot alle tyden.

9. *Van onsen steden te versetten oft gelt daerop te leenen, ende waer men trecht doen sal.*

Item soe sal men niemant binnen die vrijhede voors. van onsen weghen ghebieden ghelt te lenen, oock en sal men onsen steden voorghenoempt niet voorsetten [4]), noch ghelt daerop te leenen, noch gelt daerop te gheven, noch lijfrenten daerop te vercopen. Ende men sal dat recht ende vierschaer aldaer houden op Pallinghebueren in Barsinghehorn voors. (Handv. 1415 § 2 en 3.)

---

1) Sch. De 6 laatste woorden ontbreken.
2) Sch. *die poirt houden.*
3) Sch. *Item alle maendaechs sal men houden gastrecht ende niet meer.*
4) Sch. *versetten.*
5) Sch. *op tien roeden nae den kerchove.*

Digitized by Google

10. *Van kerven the gheven.*

Item soe en sal men gheen kerve hoger gheven op onsen poorteren voors. dan van elcken achterskinde vijf schellingen, ende veerre [1]), elcxs nae sijn belope, ende geen kerve te gheven dan van dootslaghe. (Handv. 1415 § 4.)

11. *Van pachten ende schot te reeckenen.*

Item soe wanneer men pachten of schot rekenen sal, soe sal elcxs van die seven schepenen enen anderen ghoeden man van den rijcksten ende van den vroetsten tot hem nemen, ende dese vierthien sullen te samen pachten ende dat schot rekenen by hooren eede, ende die sal onsen schout van onser stede voors. daertoe eeden, ende men sal dan pachten tot elcken vijf jaren eens, ten waer dattet onsen voors. stede langer staende woude laeten, of [2]) datter yemant poorter worde, die soude men pachten. (Handv. 1415 § 5.)

12. *Van ghasten schot te gheven.*

Item alle schotbaer ghoeden, binnen onser stede ghelegen voors., daer die luyden wonachtich of sijn in Wieringhe of in Oostvrieslandt, die sullen schot gheven, ghelijck mit onsen anderen poorteren, nae grootheit van horen ghoeden [3]).

13. *Van warschappen te seynden.*

Item sullen vier schepenen of meer enen goeden man te werschippe uutsenden mogen om by ons ende onsen mede [4]) te trecken als sy by ons ontboden worden, of om nutschap onser stede daer wijs te doen hebben. (Handv. 1415 § 6.)

14. *Van breucken vry te wesen.*

Item soe sullen onsen ghoeden luyden ende poorteren voors. quijt ende vry wesen van alle breucken ende misdaden die sy tot desen daghen toe misbruyct [5]) ende misdaen moghen hebben, uutghenomen van moort ende moortbrande, vrouwen

---

1) Sch. *naerre ende veerre.*
2) Sch. *op.*
3) Deze bepaling ontbreekt in Schagen.
4) Sch. *rade.*
5) Sch. *gebruect.*

Digitized by Google

vercracht, rerooff, dootslaghen onvergouden, ende vredebraeck. (Handv. 1415 § 7.)

15. *Van breucken an te spreken.*

Item soe sal men alle breucken binnen des jaers aenspreken of sy sullen quijt wesen, uutgeseyt moort, moortbrant, vrouwen vercracht, reroof of saken die tlijff aengaen [1]), ende ten waer vreemde gasten. (Handv. Schell. 1405 § 4.)

16. *Van coopen ende vercopen.*

Item soe sal een yghelick poorter ofte ghaste copen ende vercopen moghen ende elcxs den anderen voldoen ende betaelen, sonder yemants toeseggen, sijn ghelt ende payment te heffen ende op te beuren nae sulcken ordinancie ende settinghe voor paymendt, als wy of onsen nacomelinghen in der tijd by onsen ghemenen rade sullen hebben [2]). (Handv. Schell. 1402 § 4.)

17. *Van te ghysel te daeghen.*

Item soe en sal men gheen poorter van onser steden te ghysel daghen om enigherhande breuken wille, alsoeverre als hy ghoeden borgen heeft te setten, toe recht te staen van alsulcken breucken als men hem anseggende [3]) mach wesen, ten waer hy ons ghebreuckt hadde an onsen wildernissen, an thienden, an visscherie, met onghewaerder handt. (Handv. Schell. 1405 § 1.)

18. *Van daghen voor den deecken.*

Item soe en sal die proost of die deken van Westvrieslandt noch niemant van horen weghen enich van onsen poorteren voors. dagen moghen voor of [4]) buyten horen zeenstoel, dat is van onsen outaer [5]), noch oock te banne doen, hy en sy met recht verwonnen, behoudelicken der heyliger kercken horen rechten. (Handv. Schell. 1405 § 2.)

---

1) Sch. *of saken die an lijf.*
2) Sch. *geset sullen hebben.*
3) Sch. *aentiendt..*
4) Sch. De twee laatste woorden ontbreken.
5) Sch. *dat is voer hoer outaer.*

Digitized by Google

19. *Van ontbieden.*

Item waer dat sake dat enich van onsen poorteren voors. ontboden worden mit onsen brieven by ons te comen of by yemandt van onser weghen, om enigherhande saken wille, die soude dan gheleyde hebben veylich te comen ende weder te keren. (Handv. Schell. 1405 § 3.)

20. *Van vrede te maken.*

Item soe sal een ygelick, diewyle dat hy schepen is, vrede moghen maken [1]), nemen ende eysschen, ghelijcken onsen schout. (Handv. Schell. 1405 § 7.)

21. *Van schepen of rade te wesen.*

Item soe en mach niemant voortaen binnen onser stede van Barsingherhorn ende Harinckhuysen schepene of rade wesen, sy en hebben eerst die naeste drie jaren te voren [2]) poorter gheweest in onsen steden voors., ende mit sijn alinger woonstadt aldaer den tijt voors. ghewoont ende sijn schot ende alle onghelt van synen ghoeden betaelt ende voldaen, ghelijcken anderen poorteren, als daertoe behoort. (Handv. Schell. 1412 § 1.)

22. *Van gasten teghen onsen poorteren.*

Item soe hebben wy voort toegedragen den voorseyden poorters aldusdanigen vryheiden [3]), dat is te verstaen, waert dat enighe man yet lette teghen enen poorter van Barsingherhorn ende Harinchuysen, die en sal daer niet meer [4]) off hebben dan vonnisse van schepenen, noch wy noch onsen nacomelingen en sullen daerof niet anders begheren. (Med. 2.)

23. *Van gasten die onsen poorteren ghewelt doen.*

Item voort soe wie van den ondersaeten [5]) van den voorseyden poorteren onrecht off ghewelt deden van synen goeden dat hy rechtelicke ende sonder claghe beseten heeft, die

---

1) Sch. Dit woord ontbreekt.
2) Sch. *te voren an een.*
3) Sch. Dit woord ontbreekt.
4) Sch. Dit woord ontbreekt.
5) Sch. *ommesaten.*

Digitized by Google

schout van Barsingehorn ende Harinchuysen met alder ghemeynte, alsoe wel metten armen als metten rijcken, sal aldaer varen, ende dat onrecht corrigeren, sonder onsen toren ende onser nacomelinghen. (Med. 3.)

24. *Van poorter te worden.*

Item daernae van onsen byrade [1]) ende onser luyden [2]) hebben wy waerdelicken verleent dat die poorte van Barsingehorn ende Harinchuysen verlijt worde metten selven rechte dat dese yeghenwoordighe brief byhout [3]), dat is te weten: Soe wie, van wat lande dat hy coompt in die voorseyde poorte ende poorter roect [4]) te werden, ende [5]) die inganck sal hem open wesen, alsoe dat hy sweeren sal ons ende onsen erfghenamen ende derselver poorte trouheden doen sal, den schout vier penningen ende den bode een penninck ende schepenen wille drie schellingen sal hy gheven. Ende als dit ghedaen is, daernae sal hy ghebruycken dat recht van den poorte. (Med. 4.)

25. *Van daghinge een poorter totten rechte.*

Item voort sal men enigen poorter in onsen saken trecken, soe [6]) sal men daghen by den rechter of by synen bode totten rechte te comen vierthien daghen na den daghe dat hy verdaecht [7]) is. (Med. 6 al. 1.)

26. *Van ontschuldighen een poorter ofte gast.*

Item als een poorter of een gast van eenre clage op welcke clage [8]) hy ghetrocken is in eenre sake, dat [9]) sal hem ontschuldighen [10]) met eenre ende sijnre eyghenre hant sal hy schuldich wesen hem te ontschuldigen in den rechte. Ende altehants sal hy hem oock ontschuldigen by oorconden [10]),

---

1) Sch. *van onsen berade.*
2) Sch. *goeder lude.*
3) Sch. *behout.*
4) Aldus ook Sch.
5) Sch. *die poirte ende.*
6) Sch. *dien.*
7) Sch. *gedaget.*
8) Sch. *op wilker.*
9) Sch. *die.*
10—10) Sch. *mit eenre sijnre eyghenre hant, ende altehants sal hi sculdich wesen hem te ontscoudigen. In den rechte sal hi hem oec ontscoudigen bi oirconden.*

Digitized by Google

soe sal hy hebben vorst te beraden twe weecken, alsoe nochtans dat een poorter mach oorconschap draghen tegen enen poorter. Ende een slecht poorter die oorconschap draget, die sal sweren, maer enen schepen mach oorconschap dragen sonder sweeren. (Med. 7 al. 2 en 3.)

27. *Hoe die bode daeghen sal.*

Item alsoewel als enich man daghet wort van gheldelicke saken [1]) by den rechter of by den bode te minsten in tegenwoordicheit van twe poorteren (ende in den daeghinge sal werden ghetaxeert die somme des geldes), ende die ghedaget is ende [2]) in den voorseyden daghe in den rechte niet en verschijnt, soe sal die clagher behouden alsoeveel gelts als hy in der daginge ghetaxeert heeft gheweest, yegen dien die ghedaghet is, want hy niet en verscheen. Soe is hy [3]) schuldich den rechter een ban van drie schellingen hollantsche te gelden ende twe schellingen den clagher om ghenoech te doen. (Med. 8.)

28. *Van thinsluyden totten recht te daghen.*

Item voort of enichs [4]) heren thinsluyden van ons of van onsen schoute totten rechte ghedaget worde, hoere sonderlinge heere mach se van den rechte nemen, alsoe dat hy lovet met sekeren trouwen binnen vijftien dagen, dat hy hem sal een recht recht doen; ende doet hy des niet, daernae en mach hy se niet nemen van den recht der poorten. (Med. 9.)

29. *Van zweeringhe.*

Item alsoe veel [5]) of een poorter van eenighe man ghetrocken worde in eenen sake om [6]) gheldelijcken dinghen, sonder van behoefder [7]) hant die ghemeenlicken heet gheweende [8]) hant, hem verwint, of het en waer dat hy hem by schepenen verwonne, dieghene die ment betyet, die mach hem ontschuldighen met syne eyghenre hant. (Med. 10.)

1) Sch. *zaken dingen, die sal gedaget worden.*
2) Sch, Dit woord staat achter *daghe.*
3) Sch, Dit woord ontbreekt.
4) Sch. *enichs anders.*
5) Sch. *wel.*
6) Sch. *op.*
7) Sch. *biloefden.*
8) Sch. *gewende.*

Digitized by Google

30. *Van eerve te daghen.*

Item als enich man van [1]) enich eerve ghedaghet wort totten [2]) rechte, ten [3]) eersten daghe die hem gheset wort, niet en verschijnt in den rechte, soe sal men dagen anderwerve, ende verschijnt hy hem [4]) dan niet anderwerve, soe sal men dagen dardewerve, of hy dan niet en verschijnt, soe is hy noch schuldich te doen [5]) van beyde excessen hem te ghelden twee schellingen, of en coompt hy dardewarve niet, dieghene die ghedaget is, die vallet van der saken, ende dat eerve op welcke hy ghetrocken is in [6]) sake, sal hem onwijst werden. (Med. 11.)

31. *Van een ghast een aenclagher niet en verschijnt.*

Item ist oock dat die clagher enighen dach der daghinge niet en verschyne, die vallet slechte [7]) van der sake, ende die boete is twe ende veertich schellinck. (Med. 11.)

32. *Van geldelicke dingen te sweren.*

Item als yemant sweren sal om geldelicken saken [8]) dinghen, die mach vallen van den saken ende verliesen, ist dat hy qualicken sweert met woorden, of dat hy yegen die man [9]) der sweringhen coomt. (Med. 12 al. 1.)

33. *Van drie jaerlicxe rechten.*

Item voort soe sijn in derselver poorte drie jaerlixe rechten, dat eerste des naeste dinxdages [10]) nae derthienendach, dat ander des naesten dinxdages [10]) nae der octaven van paesschen, dat darde des naesten dingesdages [10]) nae Sinte Jan Baptista. Maer om ghenoech te doen, soe sullen dese drie jaerlixe rechten der poorten voors. alle jaer wesen tot elcken termijn

---

1) Sch. *op.*
2) Sch. *te.*
3) Sch. *totten.*
4) Sch. Dit woord ontbreekt.
5) Sch. *soe is noch sculdich te doene den rechter.*
6) Sch. *in de.*
7) Sch. *slechts.*
8) Sch. Dit woordt ontbreekt.
9) Sch. *maniere.*
10) Sch. *manendages.*

Digitized by Google

acht dagen nae den poorte van Schagen [1]). Ende sijn aldaer toe gheset, dat elcke poorter die is in besittinge enich erves, die sal voorschynen in elcken van desen drien voorsproken gerechten ende aldaer op dat erve, of daer yemandt sy diet antiet [2]) daerover te comen. (Med. 13 al. 1 en 2.)

34. *Van eerve te besitten.*

Item ist oock dattet niet ommecomen en worde, soe sal [3]) hy daernae synen eerve besitten rustelicken nae schepenen vonnisse. Ende die voorseyde gherechte sal men in der kercken op een sonnendach te voren segghen. (Med. 13 al. 3 en 4.)

35. *Van rustelicke besittinghe des erves.*

Item die rustelicke besittinghe des erves en mach niet vast [4]) gemaect worden ende gheproeft, het en waer by schepenen of by ghesworen. (Med. 13 al. 5.)

36. *Van strijt te comen ende vrede te gheven binnen der poorte.*

Item ist datter strijt in der poorte wert begonnen, ende die rechter daerover coomt ende des heeren vrede by twe weken ghebiet te houden ende ghehouden wort [5]), ende dardewerf by twe weken, ende vierdewerf by enen jaer ende enen dach, ende vijftewerf by enen jaer ende enen dach, ende sestewerve by enen jaer ende enen dach, die rechter des heeren vrede ghebiet te houden, ende die andere der strydende of beyde eyghen [6]) des rechters ghebot sijn ghecomen, die sal gelden den heer lijff ende goet, ende elcke vredebreker lijf ende goet, ende den ghequetsten thien pont, of die hant te verliesen, ist dat hy by twe schepenen of meer wert verwonnen. (Med. 14.)

37. *Van quetsenen.*

Item soe wie den anderen heeft ghewont met enen scharpen

1) Deze geheele zin ontbreekt in Sch.
2) Sch. *antyet.*
3) Sch. Dit woord ontbreekt.
4) Sch. *gevast.*
5) Sch. voegt in: *ende anderwerve bi twie weken.*
6) Sch. *tiegen.*

Digitized by Google

instrument, ende daerop by twe schepenen of meer wert verwonnen, die sal ons gelden thien pont, den ghequetsten man thien pont, of berooft te worden van sijnre hant. (Med. 15).

38. *Van in huyse te soecken en doot te slaen.*

Item soe wie den anderen binnen sijnre woninge by hem selven of by meer heeft anghevochten ende hem doot gheslagen, dieselve anvechter of quaetdader met sijn hulpers die sullen wesen in onsen welt, of in onsen nacomelinghen die onsen rechters [1]) der heerlickheyden besitters sijn, ist dat sy verwonnen werden by schepenen. (Med. 16 al. 1.)

39. *Van quetsinge binnen sijn woninge.*

Item ist oock dat die quaetdader enighen man heeft gewont binnen sijn woninghe by hem selven of by anderen, nochtans niet totter doot, die quaetdader tensy datten ghemenen schepenen duncken dat men swaerlicker corrigeren sal, die sal ons gelden of onsen nacomelinghen thien pondt, ende elcke sijnre hulperen vijf ende veertich schellingen hollantscher munte, den quetsenden [2]) sal hy beteren nae schepenen rechte, wert hy daerof verwonnen van schepenen. (Med. 16 al. 2.)

40. *Van een poorter te beschermen binnen sijn eyghen woninge.*

Item ist oock dat dese die in sijn eygene woninge aengevochten is, hem manlicke beschermende [3]), ende den quaetdader ende alle sijnre hulpers dootslaet, die met hem aldaer sijn, die sal van elcken die dootgheslagen is, vier penningen ons ende onsen nacomelingen gelden, ende wy ende onsen nacomelingen sijn hem schuldich daerby te beschermen, ende teghens die maghen dergeenre die doot geslagen sijn te versoenen, of hem enen vrede [4]) te verlenen. (Med. 17 al. 1.)

41. *Van een quaetdader te verwinnen by schepenen.*

Item alsoe wel elck quaetdader of hy van sijnder quaetdadinge wert verwonnen by schepenen, hooft om hooft, oghe

1) Sch. *die onses rechts.*
2) Sch. *quetseden.*
3) Sch. *bescermde.*
4) Sch. *vaste vrede.*

Digitized by Google

om oghe, ende elcke gelijcke lidt om gelijcke lidt, is hy schuldich van sijn selffs lichaem te verliesen. (Med. 17 al. 2.)

42. *Van swaren ende quaden misdaet te doen.*

Item voort soe wie een swaren ende [1]) hoofdelicken misdaet heeft ghedaen, ist in diefte, ist in moortbrande, off in roven, of in vergiffenisse van venijn, of in enighe dootslaghe [2]) begrepen ware, ende worde hy verwonnen van schepenen, die sal onderghaen dat laatste ende hoofdelicke oordeel. (Med. 18 al. 1.)

43. *Van sweeringhe.*

Item ist oock dat enich man ghewroeget worde daerop ende niet verwonnen worde van schepenen, allene mit eenre hant te sweren sal hy hem moghen ontschuldighen. (Med. 18 al. 2.)

44. *Van dieven te begrypen.*

Item soe wie in synen huyse begrepen heeft enen dieff, die sal men [3]) houden off hy mach, ende seven van synen bueren sal hy tot hem inroepen, ende den dief sal hy met sijn ghebueren ghebonden houden, soe langhe dat hy een [4]) claersdaghes den rechter sal moghen presenteren, dat dinck dat hy ghestolen heeft in den dief rugge ghebonden, ende dan sal den rechter den dief ommecomen in den rechte, ende sal men [5]) handelen na der schepenen wysinge. (Med. 19.)

45. *Van schulden te betalen.*

Item soe wie den anderen met schulde toegebonden is ende sijn schulde niet en mach gelden, ist dat hy omme [6]) werde voor den rechter op die schulde, die rechter sal die schulde bevelen in der bodden behoudende [7]) by twe weecken te houden ende binnen dier tijt [8]) van den boede te voeden.

1) Sch. *of.*
2) Sch. *dootsaken.*
3) Sch. *die sallen.*
4) Sch. *en.*
5) Sch. *en.*
6) Sch. *omcommen.*
7) Sch. *die rechter sal die scoudenaer bivelen in der boden bihoude.*
8) Sch. *vermits den tijt.*

Digitized by Google

Ende nae twe weeken sal die rechter gheven die schuldenaer in die welt wiens [1]) schuldenaer hy is, alsoe dat hy sijn schuldenaer voeden sal ende niet moeyen synen lichaem, ende sal men [2]) houden, alsoelanghe dat hy met hem overeen draghet, oft dat hy hem sijn schuld betaelt, ofte dat hy se hem vergeeft. (Med. 20.)

46. *Van enen gast borghe te setten.*

Item soe wie in den rechte voor enen rechter verschijnt [3]), soe wats rechts tottien rechter verschenen [4]) is, die rechter sal eysschen [5]) enen borghe eenwerve, anderwerve, ende derdewerve, ende die seyt hy heeft geen borghe die hy geven mach, alsulcke enen man en sal men niet schuldich wesen te gelden yet van bannen. Ist dat hy swyghe ende ghenen borghe en biede, die rechter met die schepenen sal dien [6]) vangen ende bevelen die bode in eenre seker stede, ende die bode sal schuldich wesen denghenen te houden ende den rechter van hem te antwoorden. (Med. 21.)

47. *Van enen poorter geen borge te setten.*

Item ist dat een poorter in enen rechte ommecomen worde, ende die yet rechte [7]) voor denselve rechters [8]) besteedt is, ende die poorter alsoeveel goets mit rechte der poorteren beseten heeft, dat alsoeveel waert is hoe veele dat recht betien [9]) sal voor den rechter, alsulcke poorter sal moghen van dien recht wechghaen sonder eysschinghe van borghe. (Med. 22 al. 1.)

48. *Van een poorter borghe te setten.*

Item ist oock dat alsulcken poorter alsoeveel goets niet en heeft beseten in die voorsprokene maniere, hets behoef hem te geven een borghelicke cautie. (Med. 22 al. 2.)

1) Sch. *desgenen wies.*
2) Sch. *en.*
3) Sch. *Item soe wie in enen rechte voirscijnt.*
4) Sch. *bescenen.*
5) Sch. *eyschen van hem.*
6) Sch. *en.*
7) Sch. *ende yets rechts.*
8) Sch. *rechter.*
9) Sch. *bescien* of *bestien.*

Digitized by Google

49. *Van qualicken te spreken op schepenen ende haren vonnissen.*

Item soe wie in den rechte verspreect schepenen, ende horen vonnis ende horen ghemeenen raede, na den rechten van der poorte in den gerechte ghegeven, heeft smadelicken wederseit, die sal wesen schuldich te gelden ons ende onse nacomelinghen thien pont hollantsche om ghenoech te doen, elcke [1]) schepen een pont. (Med. 23.)

50. *Van een slach int aensicht te gheven..*

Item soe wie dat heeft ghegeven int aensicht enich mans eenen slach, wordt hy verwonnen by twee schepenen, hy sal gelden den rechter een pondt ende den ghequetsten een pondt. (Med. 24.)

51. *Van den heere van den huyse te soecken.*

Item soe wie in enich huys den heere van den huyse ghesocht heeft, hy salt beteren denselven met thien ponden ende den heer met thien ponden. (Med. 25 al. 1.)

52. *Van een man tot eens anders huys te soecken.*

Item of heeft hy ghesocht totten selven huyse een anderen man dan den heere van den huys, die soecker salt beteren den heere van den huyse met thien pont, ende die ghesocht is thien pont, ende den heere met thien ponden, ende dat met vechtender hant, ende oft die quaetdader wert verwonnen by schepenen. (Med. 25 al. 2.)

53. *Van enen gast te bannen.*

Item soe wie van buyten woonachtich is, ende voor schepenen ende schoudt versekert is, ende niet en rechte [2]) te gelden ende ghemaendt is, die sal werden ghedaget totten vierschaer van Barsingherhorn ende Harinchuysen van vijftien daeghen by [3]) vijftien dagen, ende die schulder niet en verschijnt totten rechte, die sal werden ghebannet noch nimmer-

---

1) Sch. *ende elc.*
2) Sch. *roecte.*
) Sch. *tot vijftien dagen bi drien.*

Digitized by Google

meer van den [1]) ontbonden werden, tot dien tijt toe dat hy den heere heeft betaelt drie pont, ende die gheloovre scade ende scoud, ende den rechter sal hy beteren na den raden der schepenen. (Med. 26 al. 1.)

54. *Van een bannenden binnen die poorte te comen.*

Item ist dat die bannende [2]) binnen der poorte coomt, die rechter met die schepenen ende met anderen poorteren sullen den banneden houden gheresteert voor synen schout, voor synen ban ende schade, in goede ende in sekeren hoede, totter tijt toe dat die schout, schaed ende ban den heer betaelt is met gheheelder [3]) scoude. (Med. 26 al. 2.)

55. *Van die bannede.*

Item alsoewel of die ghebannende is een versmader ende die poorte schouwet [4]), die rechter met die poorteren sal van den goede des ghebannedes [5]) vergelden scout, schade ende ban, of hy moghende rechter waer; ende mocht die rechter niet gelden by sijnre onmoghentheit, in den eersten toecoompste des heren sal die heer gelden den [6]) scoud, scaede ende beteringe. (Med. 27.)

56. *Van een poorter doot te slaen.*

Item een poorter die doot gheslagen is, die sal worden ghegouden met twe ende dartich ponden van den maghen des quaetdaders, ende alle dat goet des quaetdaders sal des heeren wesen. Off wert hy dootgheslagen binnen sijn selffs huys ende aldaer ghesocht wert, die sal ghegouden werden met vier ende tsestich ponden. (Med. 29 al. 1 en 2.)

57. *Van een schepen doot te slaen.*

Item een schepen die doot gheslagen is, die sal worden vergouden met twe ende veertich ponden. Ofte worde hy ghesocht in synen huys ende aldaer gheslaegen wert, die sal

1) Sch. *van den banne.*
2) Sch. *bannede.*
3) Sch. *geheelen.*
4) Sch. *scuwet.*
5) Sch. *verbandes.*
6) Sch. *doen.*

Digitized by Google

vergouden werden met vier ende tachtich ponden. (Med. 29 al. 3 en 4.)

58. *Van vechten binnen der steden.*

Item soe wie ghevochten heeft binnen der vryhede van Barsingherhorn ende Harinchuysen, die sal worden ghedwongen aldaer te beteren off ghebannet worden. (Med. 30.)

59. *Van in taverne te ghaen.*

Item soe wie in taverne gaet, ende hy daer droncke wijn of bier, ende die wijnman of bierman sal hem wijn of bier brenghen by seeckeren maten ende by gherechte mate, ende als dieghene, of hy poorter ware, tot synen wille ghedroncken heeft ende reeckeninghe daerof hevet, ist dat hy altehants niet betalen en mach, die ghae wech tot des morgens, den wijnmanne ofte biermanne sijn wijn of bier voormiddaechs des anders daechs te betalen. Ist dat hy voor die voors. tijt niet en betaelde, ende clagede daerop tot [1]) synen rechter dragen waerde [2]), die schuldenare sal den wijnmanne of biermanne synen wijn of bier vergelden, ende den rechter drie schellingen, ende den wijnmanne of biermanne twe schellingen om ghenoech te doen. (Med. 32.)

60. *Van valschen mate.*

Item soe wie van valscher mate worde gewroeget ende by twe schepenen verwonnen, die sal schuldich wesen te gelden den rechter drie pondt. (Med. 33.)

61. *Van eerffenisse.*

Item waer van erffenisse van Barsingerhorn ende Harinckhuysen sal ghehouden worden tusschen poorters die ghewoonte, nae dien dat aldaer tot desen tijt ghehouden is, dat nochtans toegheworpen, dat erve der poorteren, oft legge binnen Barsingerhorn ende Harinckhuysen of buyten der vryhede, dat totten naesten erfghenamen van sijn maechschap, hetsy sijn sone of sijn dochter, sal worden toeghekeert met enen erffelicken rechte. (Med. 34.)

---

1) Sch. *ende.*
2) Sch. *worde.*

Digitized by Google

62. *Van den rechte te dragen dat den rechte toebehoort.*

Item soe wie yet rechts dat den rechter toebehoort, gheweldelicken of [1]) den rechte droeghe, ende daerop met twe schepenen verwonnen worde, die sal gheven vijftien pont om ghenoech te doen onsen rechter ende onsen nacomelinghen. (Med. 35.)

63. *Van comenschap van een wijf.*

Item ist oock dat enich mans wijf die niet en pleget openbaer comenschap, hoor man mach by hoor comen in schade van vier penninghen. (Med. 36 al. 3.)

64. *Van dieffelicke dinghen te besitten.*

Item oft dieflijck dinck van eenen man die warachtich is, begrepen worde, ende die waer [2]) besitter dat dinck met oorconde behilde, die man sal hem moghen ontschuldighen met hem darden, alsoe nochtans dat die man daernae in ghenen saken sal moghen sweren. Ende diet [3]) dinck behouden hevet, die sal gheven den rechter twe schellingen, ende den bode vier penningen. (Med. 37.)

65. *Van niet te campe te beroepen.*

Item aldusdanigen recht hebben wy verleent den voorsproken poorteren ende ghegeven, dat nye [4]) gheen man van buyten, of hoor heer [5]), of ridder, noch anders enich man sal moghen enygen [6]) van Barsingerhorn ende Harinckhuysen by eniger redene te campe beroepen binnen der voorseyder poorte of ergent in onser machte of onser nacomelinger, noch poorter der poortere. (Med. 38.)

66. *Van enen gast oorconschap draghen.*

Item een man van buyten en sal niet moghen oorconschap draghen teghen enen poorter. (Med. 40.)

---

1) Sch. *van.*
2) Sch. *ware.*
3) Sch. *die sijn.*
4) Sch. *ne.*
5) Sch. *buyer.*
6) Sch. *enigen poirter.*

Digitized by Google

67. *Van ghoeden te besitten.*

Item wie ghoeden beseten hevet dat hem onder gheset is te pande, sonder enich wederroepinghe by enen jaer of meer, ende yemant wil veronrechten denselven man, die salt behouden the sweren [1]) want hy in den ghoeden heeft. (Med. 42.)

68. *Van cost te gelden in den rechte.*

Item soe waer twe mannen die gheroepen sijn voor den rechter ende hoor saken vertrect hebben, welck hoor die valt van der sake, is schuldich den anderen te ghelden sijn cost die sijn deel behouden heeft. Alsoe dat dieghene die tsijn beschermt hevet, die waerde van synen coste by rade van schepenen reeckenen sal by synen eede. (Med. 43.)

69. *Van in schepens rade te ghaen.*

Item [2]) tot schepenen rade en sal niemant ghaen, hy worde daertoe gheroepen van schepenen, op een boet van drie pont. (Med. 45.)

70. *Van schepenen vonnis.*

Item een schepens oordeel ghemaect ende gestadicht mit rade der anderen schepenen en mach niemant te niet maken. (Med. 46.)

71. *Hoe een poorter verdaecht sal werden.*

Item die bode en sal niet roepen enighe poorter totten rechte, sonder dan tot synen huyse voor twe poorteren of meer, of in sijnre teghenwoordicheit. (Med. 44.)

72. *Van weldelicken te ontvoeren maechden off knapen.*

Item ist dat enich wijf enighen man van gheweldelicker druckinge ende van weldelicke huwelicke met seven oirconden, alsoewel mannen als vrouwen, wittachtiger ende gheproefder luyden, in rechte verwonnen heeft, die verwelder sal ondergaan dat hoofdelicke oordeel. (Med. 47.)

---

1) Sch. *zweren mit eenre hant.*
2) In Sch. volgt hier eerst § 71.

Digitized by Google

73. *Van erve te copen.*

Item soe [1]) vaderlicke erve of enichs mans erve ghecocht heeft, met [2]) oorconschap der schepenen sonder wederroepinghe by eenen jaer ende eenen daghe of langer beseten [3]) heeft, die besitter des vaderlicken erves ende des [4]) erves die en sal ghenen man schuldich wesen te antwoorden nae des voorseyder tijt, al wordet hem al [5]) an beteghen. (Med. 48.)

74. *Van enen gast veylich te blyven.*

Item soe wie voor twe poorters van den rechter of van den bode der [6]) poorte beset worde, ende sonder oorlof des rechters wechghaet van der poorte, ende daerop van twe schepenen verwonnen worde, die sal gelden den rechter the beteringhe vijf ende veertich schelling. (Med. 49.)

75. *Van met oorconschap recht te doen.*

Item soe wie enighen man van schoude in [7]) enygen rechte ommecomen hevet, ende daerop wittachtighe oorconden hevet, die oorconden moghen dan oorconschap draghen [8]) mit eenighen sweeringe, maer die aenspraker en is niet schuldich te sweren. (Med. 50.)

76. *Wie oorconschap draghen sal.*

Item voort meer ist te weten dat papenkinder of enighen luyden die van gheen echte bedde ghewonnen en sijn, die en sullen noch schuldich sijn oorconschap te draghen in ghoeder luyden rechte of enich poortrecht. [9]) (Med. 52.)

77. *Van nieuwen statuyten te maken.*

Item hierenboven oorloven wy den schepenen nieuwe statuyten te maken of gheboden, by onsen schout ende raet [10]),

---

1) Sch. *soe wie.*
2) Sch. *ende met.*
3) Sch. *rustelike beseten.*
4) Sch. *des anderen.*
5) Sch. Dit woord ontbreekt.
6) Sch. *in die.*
7) Dit woord ontbreekt in Sch.
8) Sch. *dat oircondscap doen.*
9) Sch. *poirters recht.*
10) Sch. *bi ons scouten raet.*

Digitized by Google

tot enen half jare of tot enen jare te dueren, welck schepenen vast ghemaect hebben nuttelicke der ghemeente, of dat [1]) meerdeel; onser recht in dien behouden. (Med. 55.)

78. *Van ghasten te bedwinghen.*

Item welck poorter niet en hulpe die [2]) ghasten te bedwingen, dat sy niet en doen teghens die rechte der poorte van Barsingherhorn ende Harinckhuysen, die sal ons gelden een pondt ende die poorte verliesen een heel jaer. (Med. 56.)

79. *Van met sweringe sijn recht vast te maken.*

Item alsoe wel gheven wy den voorsproken poorteren in desen jeghenwoordighen gheboden, dat sy met sweringhe vast maken sullen dat elck den anderen sijn recht vast make. (Med. 57.)

80. *Van de hantvesten te vernieuwen.*

Item voort waert sake dat onsen lieven stede voornoemt enighe hantvesten die veroudt ofte verdonckert waren of by ongheval verloren worden waer [3]), dat sy betoghen moghen mit schrifte beseghelt met wittachtigen luyden, die souden wy hem vernieuwen ende beseghelen buyten horen coste. (Med. 1355, bij van Mieris II, 860.)

81. *Van quetsinghe van der clockluydinghe.*

Item soe wie enighen [4]) binnen der vryheden van Barsingherhorn ende Harinckhuysen ghequetst hevet oft ghewont hevet, als men die clocke luydet om ghemene nutschap der poorteren of binnen drie daghen na der clockluydinghe, die sal ons ghelden thien pont, ist dat hy verwonnen wort by twee schepenen. (Med. 54.)

82. *Van wint ende grint ende molen te setten.*

Item soe hebbe ick hem ghegunt ende ghegheven wint ende grint [5]), dat is te verstaen rosmolen te setten ende wint [6]),

1) Sch. *bi dat.*
2) Sch. *die gemeente die.*
3) Sch. *verbrant of van ouderdoem doergatich worden.*
4) Sch. *enighen man.*
5) Aldus ook in Sch.
6) Sch. *wintmolen.*

Digitized by Google

ende te maken [1]) waer sy willen. Ende woude ick selven een molen setten, dat mochte ick doen, of ick woude.

83. *Van die thienden.*

Item wanneer dat men thienden sal, soe mach [2]) comen dieghene die sijn kooren [3]) opt velt heeft, totten ghenen die thienden sal, ende seggen: ick begheer dat ghy my nu thienden wilt. Ist dat sake dat hy seyt: ick sal nu comen of morgen ende thienden u, ende hy dat dan niet en dede, soe mach die man diet koorn [3]) sijn is, nemen twe sijnre naeste lenden, ende setten die thienden uut sijn kooren [4]), ende voeren sijn koorn [3]) te huys sonder verbeurenisse van ons of van yemandt anders. (Landrecht van Westfriesland van 1299 § 1, Oork. II n°. 1098.)

84. *Van den heer sijn thienden te houden.*

Item waer saecke dat onse heere selve sijn thienden hilde aen hem selven, soe souden wy se hem [5]) te huys brenghen tot enen weselicken stede, daer hy se ons wysen sal. [6]) (Landrecht van Westfriesland 1299 § 4.)

85. *Van bede te gheven.*

Item soe sullen sy my of mynen nacomelinghen ghelden tot ghesetter tijt bede off petitien, of [7]) dat ick over meer voer, wijff nam, ridder worde, of kinder uuthylickte, off van onse vyanden ghevanghen worde, tot elcken van desen sullen sy my gelden alsoe menich pont als ick met [8]) rade ende metten schepenen derselver stede ende poorte van Barsingherhorn ende Harinckhuysen redelicken setten ende ordineren sullen. (Med. 62.)

Omdat ick alle dese voors. puncten in der hantvesten voors. vast ende ghestade houden wil voor my ende mynen erfghe-

---

1) Sch. *malen.*
2) Sch. *sal.*
3) Sch. *saet.*
4) Sch. De twee laatste woorden ontbreken.
5) Sch. *dat ic den tiende an mi selven hilde, soe soude men mi.*
6) Sch. *waer ic hem bewijsde.*
7) Sch. *dat is te verstaen wairt.*
8) Sch. *minen rade.*

Digitized by Google

namen, soe heb ick mynen seghel an desen brief ghehangen. Int jaer ons Heeren duysent vier hondert seven ende twintich, opten sesten dach in Augusto.

(Naar het afschrift in een HS. der provinciale Bibliotheek van Friesland, n°. 588, vergeleken met de gelijkluidende handvest, door denzelfden heer van Schagen ten zelfden dage aan Schagen gegeven, in vidimus van schout, schepenen en burgemeesters van Alkmaar van 21 Maart 1448, met uithangend zegel van Alkmaar in zwarte was, bewaard in het Oud-archief van Schagen, en uitgegeven door van Schoorl, Cronijk van Schagen, Hoorn 1767.)

XXII. Handvest van Eduard den Bastaard, heer van Hoogwoude, verleenende stadrecht aan Hoogwoude. [1])

29 Maart 1450.

Ick Eduwaert, Bastert van Hollant, heer van Hoochtwout, doen cont allen luyden, dat ick ter ootmoediger bede ende vervolgen van mijn ondersaate van Hoochtwout, ende om deselve myne ondersaten te houden ende te regeren in rechte, ende om ruste ende vrede onder dien te voeden, deselve by rade van myne magen ende vrienden gegunt ende gegeven hebben, gunnen ende geven mids desen brieve, voor my ende mynen erven ende nacomelingen eeuwelijck duerende zulcke punckten van rechten, vryheden ende privilegien, als hiernaer bescreven volcht.

1. *Van de stede van Hoochtwoude poortrecht ende zegel.*

In den eersten soo sullen die van Hoochtwout ende Aertswout wesen onder één poortrecht, ende sal wesen een stede genaemt Hoochtwoude, ende sy sullen in de zaaken der stede gebruycken dat zegel dat zy voortijts plagen te hebben,

---

1) De oudere rechten of handvesten, waaruit deze handvest is samengesteld, zijn even als in n°. XXI achter de betroffen bepaling tusschen haakjes vermeld. Daar de handvest van Hoogwoude van 1414 niet in extenso door mij is aangetroffen, betreft de verwijzing daarnaar de gelijkluidende van Spanbroek, hiervoren sub n°. XII uitgegeven. De achter de opschriften tusschen haakjes geplaatste cijfers bevatten eene verwijzing naar de paralelplaats uit de handvest van Barsingerhorn van 1427, die ook schijnt gebruikt te zijn In de aanteekeningen zijn met de letter B. de eenigszins belangrijke varianten uit de handvest van Burghorn (zie hierachter) opgenomen.

Digitized by Google

doe sy poortrecht hadden, alsoo varre sy dat noch hebben, ende indient zegel verlooren wert, soo sullen sy een nieuw doen maken. (Handv. 1414 begin.)

2. *Van schepenen te zetten.*

Item soo sal men ick ofte myne nacomelingen, heere van Hoochtwout, onsen schout in dier tijt wesende of diegene wy het beveelen sullen, alle jaeren opten nieuwjaersdach seven schepenen zetten uyt twee en dartigh de rijckste poorteren van der stede voorsz., te weten ses uyt Hoochtwout ende een uyt Aertswout, de hoochste te schotte staen. (Handv. 1414 § 1)

3. *Hoe men recht houden sal.* (6—8.)

Item soo sal men van veertien dagen tot veertien dagen altoos op Dingsdach poortrecht houden ende alle dingsdage gastrecht ende tot genen tijt meer, welcke recht men beginnen sal omtrent negen ure voor de middach, ende sal al gedaen wesen voormiddach, uytgenomen [1]) mijn en myne nacomelinge schot en schulden, daerof sal men recht doen tot allen tyden. [2])

4. *Gelt te leenen.* (9 al. 1.)

Item soo sal ick noch myne nacomelinghen noch niemant van onsentwegen gebieden den poorteren van onser stede voornoemt eenige gelt te leenen, oock en sullen wy niet gehengen dat men onse stede belasten zal met lijffrenten daerop te vercoopen.

5. *Waer men recht sal houden.*

Item soo sal men dat recht houden op vijf roeden na den kerckhoove tot Hoochtwoude. Des soo sullen die van Hoochtwoude aldaer maaken een huys daer men de vierschaer in houden zal. (Handv. 1414.)

6. *Van maeghgelt.* (10.)

Item soo en sal men geen keure [3]) van maechgelt hooger geven tot Hoochtwoude dan van elcken afsterskint vijff schel-

1) B. voegt bij: *mijns genadichs heeren ende.*
2) B. voegt bij: *van den dage*
3) B. *..kerve.*

Digitized by Google

lingen hollants, ende daerna elck hooger ofte laager na advenant, nae de naeheyt van de bloede ende maechschap; ende dese keure [1]) van maeghgelt en sal men niet geven dan van dootslagen alleen. [2])

7. *Van pachten.* (11.)

Item soo wanneer men pachten oft schot rekenen sal, of gemeen mate overt lant doen, den dijk steken [3]) ofte gemeen werck besteden, soo sal elck schepen van der stede tot hem nemen een van de rijckste ende vroetste poorteren, ende die sal de schout eeden, ofte sijn stedehouder waere hy niet by huys; ende waert dat die schout ofte sijn stedehouder niet bereyt daertoe en waeren, soo soudet de outste van de schepenen doen. Ende die veertien persoonen sullen tsamen pachten, dat schot setten ende rekenen, ende tlandt meeten ende de dijck steecken [3]), alsoo varde als de vryheyt gaet, over [4]) dat gemeen werck besteden by haaren eede. Ende men sal pachten tot elcke vijff jaaren eens, ten ware dat sy het langer wouden laaten. Ende als daer yemant poorter wort, die sal men terstont pachten. Ende dat sal geschieden by de [5]) veertien persoonen voirsz.

8. *Van schot te geven.* (12.)

Item van alle schotbaare goederen, gelegen onder voorsz. stede, daer die luyden af woonachtigh sijn in Wieringen oft in Oostvrieslant, daer sal men schot geven gelijck die poorteren van . . . . . doen. [6])

9. *Waerschippen uyt te senden.* (13.)

Alst van nooden wesen sal waerschappen uyt te senden, dat sal gedaen worden by den schout oft syne stedehouder, ende by vier schepenen ofte daerboven, ende waer die schout ofte sijn stedehouder als sy daertoe gemaent waaren [7]), soo soudet de vier schepenen oft meer mogen doen.

---

1) B. *kerve.*
2) B. *dan van openbaer dootslagen.*
3) B. *stercken.*
4) B. *ende.*
5) B. *den meesten volge van de.*
6) B. *daerof sal men schot geven ghelijc die poirters van den horen doen.*
7) B. voegt bij, wat hier blijkbaar is uitgevallen: *niet bereyt.*

Digitized by Google

10. *Van coopen en vercoopen.* (16.)

Item elcke poorter of gast binnen der voorsz. stede sal mogen coopen ende vercoopen, voldoen ende betalen malcanderen sonder toeseggen van my ende myne nacomelingen, indien zy dat doen in sulcken paymente als by den grave geboden ende geordonneert sal wesen, oft by my ende mynen nacomelingen. (Handvest Schell. 1402 § 4.)

11. *Beschermínge van de ondersaaten.* (18.)

Item zoo sullen ick ende myne nacomelingen onsen ondersaten voorsz. beschermen ende helpen na onse vermogen, dat zy van de geestelijcken rechter niet [1]) werden gedaecht dan voor haar altaer, gelijck dat van outs gewoonlijck is, noch dat sy niet te banne gestelt sullen worden, zy en zijn eerst verwonnen met rechten. (Handv. Schell. 1405 § 2.)

12. *Vry geleyde.* (19.)

Item waert dat ick ofte myne nacomelinge eenigh van onse ondersaaten voorsz. by ons ontbooden buyten haeren vryheyt, die sal geleyde hebben aen ende aff te reysen. (Handv. Schell. 1405 § 3.)

13. *Van vrede te maken.* (20.)

Item sal elck schepene, terwyle hy schepen is, vrede mogen maken ende eyschen binnen den vryheyt, gelijck den schout. (Handvest Schell. 1405 § 7.)

14. *Van schepenen te wesen.* (21.)

Item en sal niemant binnen mynen stede voorsz. schepenen wesen, hy en hebbe eerst drie jaren lanck aen een poorter aldaer geweest ende oock gewoont, ende schot ende ongelt betaelt gelijck andere poorters. (Handvest Schell. 1412 § 1.)

15. *Poorter te worden.* (24.)

Item soo wie begeert poorter te worden van Hoochtwout die sal daertoe ontfangen warden by den schout ende twe

---

1) B. *niet vorder en sullen.*

Digitized by Google

schepenen ten minste, ende hy sal sweeren my ende myne nacomelingen getrouwe te wesen, ende oock der stede. Ende sal geven den schout vier penningen, den schepenen drie schellingen ende den boode eenen penning. Ende dan sal hy dat poortrecht genieten, byzonderlijcken dat hy daer niet mede bevrijt en sal wesen van voorleden saacken. (Med. 4.)

16. *Poorteren malcanderen in rechte te staen.* (22.)

Item of den eenen poorter op den anderen of een gast op een poortere yet te seggen hadde ofte eyschen woude, daeraf sal den poorter die men aenspreken wil, te rechte staen voor schepenen, ende dulden daeraf vonnisse der schepenen ende anders niet. (Med. 2.)

17. *Hoe men verdaegen zal.* (25, 27.)

Item soo wat poorter men voor schepenen te rechte trecken sal, die sal gedaegt worden by mynen ofte myner nacomelingen schout ofte bode, in syne tegenwoordigheyt ofte tot zynen huyse ende woonstadt, in tegenwoordigheyt van twee poorteren. Ende in der daginge sal den clager zijn eysch tauxeren ende begrooten, ende ist dat den verweerder niet en comt ten antwoorden opten rechtdach hem geleyt, soo vervalt hy van zynen recht, ende de klager sal winnen synen eysche, nadat [1]) den gedaechde poorter tegen my ende mynen nacomelingen drie schellingen, ende tegen den klager twee schellingen hollants [2]) verbeurt sal hebben. Ende dat als hijt in de daginge heeft doen grooten, twelck hy schuldich sal wesen te voldoene. (Med. 6 en 8.)

18. *Van by eede te ontschuldigen.* (26.)

Item een poorter die te recht gedaecht wert, compt hy ter antwoorde, soo mach den verweerder hem ontschuldigen met zynen eede, ten waere den clager hem vermaete te beproeven zynen eysche met getuygen, soo sal den clager voorsz. hebben twaelff dagen, ende soo mach den clager zijn vermeeten proeven met wetachtige poorteren. (Med. 7.)

---

1) B. *nadat hy dien in die daginge heeft doen groten, ende daerenboven verbeurt.*
2) B. De 13 volgende woorden ontbreken.

Digitized by Google

19. *Thuygen.* (26.)

Item soo wat poorteren te tuygen gedaecht worden, die zullen tuygen by haeren eede, maer een schepen die te tuygen gedaecht wort, die sal oirconschap dragen sonder eet. (Med. 7.)

20. *Velligh te blyven.* (31.)

Item waert dat yemant den anderen hadde doen dagen voor rechte, ende den clager niet en quam ten rechte dage, soo vervalt hy van zijn clagen, ende hy verbeurt tegen my ende myne nacomelingen drie ende twintich schellingen hollants. (Med. 11 al. 2.)

21. *Van vrede te leggen.* (36.)

Item ist dat in der stede van Hoochtwout vechtelijck oft geschele valt, ende den gerechte of een schepene daerover comt ende leght ende gebiet vreede veerthien dagen lanck, ende die gehouden word, ende anderwerf denselven vrede gebiet veertien dagen, ende dardewerf denselven vrede gebiet veertien dagen, ende den vierdewerf denselven vrede gebiet jaer ende dagen, ende vijfdewerf oock jaer ende dach, ende alsoo jaerlijcxe voort, soo wie die vrede braeke, die sal tegen my ende mynen nacomelingen verbeuren zijn lijff ende goet, opdat men dat betuygen ende beproeven mach met goede ende wetachtige getuygen tot schepenen kennisse. Ende die den anderen alsoo queste boven die vrede, die sal men beteren met tien ponden, ten ware off schepenen dochte datter meer beteringe toebehoorde. (Med. 14.)

22. *Die den anderen een keurwondt aendoet.* (37.)

Item soo wie den anderen een keurwondt aendede ende daeraf betuycht worde by wetachtige getuygen tot schepenen kennisse, die sal tegen my ende myne nacomelingen verbeuren tien pont hollants, elck pondt tot XL grooten gerekent, ende den gequetsten man X pondt ofte die misdadere sal verliesen zijn rechterhant. Ten ware yemant den anderen quetste zijn lijff verwerende, dat kennelijck ware tot schepenen kennisse ende proeve, zoo en soude die verweerder niet meer verbeuren dan halve boeten. (Med. 15.)

Digitized by Google

23. *Die den anderen met opsetten thuys versoeckt.*

Item soo wie den anderen met opsette thuys soeckt ende aen dat huys vechtet, alle diegene die metten opsetter in vaerde ende in velde zijn, die zullen elx verbeuren tegen my ende mynen nacomelinge tien pont, opdat sy daeraf betuycht werden met wetachtige tuyghen tot schepenen kennisse. (Verg. Med. 16 en 25 al. 1.)

24. *Die den anderen thuys soeckt ende dootslaet ofte doot geslagen wort.* [1]) (38—40.)

Item ist dat degene die alsoo met opsette den anderen thuys soeckt, ende hy dien hy sochte binnen den huyse doot sloege, die opsetter met alle sijn hulpers zal wesen in onsen gewelt; ende dat met onsen heerlijckeheyt gerecht te worden. Ende waart sake dat degene die de huysoeckinge dede, dengenen die hy sochte, sloege ende quetsede in haer selfs huys ofte woninge, maer niet totter doot, die aenlegger ende alle zyne hulpers zullen elcx verbeuren tegen my ende myne nacomelingen tien ponden, ten ware dat die schepenen dachte dat zy swaerlijcker schuldigh waren gecorrigeert te worden; ende den quetsede zullen sy beteren tot schepenen goetduncken, also varre als den opsetter ende syne hulpers in der zaake betuycht werden met wetachtige getuygen, tot schepenen kennisse. Ende waart dat diegene die alsoo thuys gesocht worde in sijn woninge, hem soo verweerde met sijn hulpers, dat hy den aansoecker met alle syne hulpers die daer waren, doot sloege, zoo sal die verweerder my ende mynen nacomelingen voor elcke man die hy alsoo doot geslagen hadde, betalen vier penningen; ende ick ende mynen nacomelingen sullen hem beschutten ende beschermen na onsen vermogen tegen der dooden magen, of wy zullen hem een vaste vrede doen leggen. (Med. 16 en 17 al. 1.)

25. *Die den anderen doot slaet met ingesetter lage.*

Item soo wie met ingesetter lage oft met opsette of met vergaderinge van de luyden yemant dootsloege, die opsetter met alle syne hulpers die in vaerde ende in velde zijn aen

---

1) Zie de wijziging dezer bepaling hierachter sub nº. XXVIII § 1.

Digitized by Google

den dootslag, sullen verbeuren tegen my ende myne nacomelingen haer lijff ende goet, opdat zy in sulcken saacke betuycht worden by wetachtige getuygen, tot schepenen kennisse.

26. *Van een dootslach door haestigheyt van bloede.*

Item waart dat binnen der stede van Hoochtwoude yemant dootgeslagen worde sonder opset in haastigheyt ofte in hitte van bloede, in dien dootslach en sal men niet meer leggen noch versaken [1]) dan vier persoonen. Ende des doode maghen zullen binnen veerthien dagen na den daat eenen schuldigen man maken ende in den dootslach leggen, oft hy zal garsvelligh blyven [2]). Maer waert dat ick ofte mynen nacomelingen wettelijcken betuygen mochten dat yemant meer aen den voorsz. dooden man handadich geweest hadde dan een persoon dien hem geslagen ofte gequest hadde, alle degene die alsoo daerinne betuycht worden, zullen verbeuren tegen my ende mynen nacomelingen elck tien pondt.

27. *Lijff ende goet te verbeuren.*

Item soo wat poorter van Hoochtwout zijn lijff verbeurde, die sal mede verbeuren tegen my ende mynen nacomelingen alle sijn goet. Ten ware hy een getrouwede wijff hadde oft kinderen die noch niet van hem verdeylt ware, noch verscheyden en waren van haare moeder erve, zoo en soude hy niet meer verbeuren dan half zijn goet, ende danderen helft soude behouden zijn wijff ofte kinderen voorsz. [3]).

28. *Van dieven te houden.* (44.)

Item soo wie in synen huyse begrepe een dief, die mach den dief houden zoo hy can, ende onsen schout in der tijt wesende leveren met den goeden dat hy gestoolen heeft, sonder misdoen. (Med. 19.)

29. *Van een poorter te verborgen.*

Item soo en sullen ick noch myne nacomelingen de poorteren van Hoochtwout niet te gyselen dagen om eenige mitsdaet wille, noch haer lijf gevangen houden, noch haer goet

---

1) B. *besaecken.*
2) Vergel. Keuren H. 90, S. 76, Sy. 52, W. 52.
3) Vergel. Handvest van Med. 3 September 1355 § 1.

Digitized by Google

in becommeringe, dan tot zy goede vaste borgtochte geseth sullen hebben van lyve ende van goede, te rechte te coomen voor schout ende schepenen van Hoochtwout, ten ware van misdaden uyt desen hantvesten gesondert. (Schell. handv. 1405 § 1.)

30. *Van den schout borgh te stellen.* (46—48.)

Item soo en sullen wat poorter by onsen schout in der tijt wesende te rechte getogen wort ende beklaeght van penninckelijcke saaken, heeft de verweerder goets genoech ende zoo veele binnen der stede ter schepenen kennesse, als daer hy voor aengesprooken wort, soo en derft hy geen borge setten. Maar hadde hy niet goets genoech, soo mach onsen schout borgen van hem eyschen eenwerf, anderwerf, [1]) ende heeft hy dan geen borgen te setten, soo mach onsen schout voorsz. dien persoon den boode leveren, die denselven houden zal in een zeeckeren stede, soodat hy zijns seecker is om onsen schout daervooren te verantwoorden. (Med. 21, 22.)

31. *Van den schout borge te setten, die becommert wart.*

Item soo wie by onsen schout ofte boode becommert wart met rechte, die sal borghe setten te rechte te comen, opdat hem borge geeyscht wort. Ende ist dat dengenen die becommert is, geen borge en heeft te setten, soo mach hem mijn schout ofte boode vasthouden, zoodat hy zijns zeecker zy den clager te verantwoorden. (Med. 20.)

32. *Vrede te weygeren.*

Item soo wie van mynen schout oft van schepenen een vrede vermaent ende geeyscht wort, eenwerf, ende anderwerf, ende dien vrede weygerde te geven, die zal verbeuren tegen my ende mynen nacomelingen een pont. Ende worde hy dardewerf geeyscht ende vermaent, ende hijt noch weygerde, soo sal hy verbeuren thien ponden, alsoo varre als hy wettelijck daerinne betuycht wort, ter schepenen kennisse, ende dan soo sal hem onse schout oft schepenen eenen vrede leggen, die van waarde wesen sal gelike of metter hant gegeven ware. [2])

---

1) B. voegt bij: *ende derdewerf.*

2) Verg. Med. 14; Keuren G. 14, Sy. 5.

Digitized by Google

33. *Van schepenen vonnis te wederseggen, niet te volbrengen off smadelijk daeraf te spreeken.* (49.)

Item soo wye schepenen vonnisse wederseyde ende niet volbrengen en woude of smadelijcken daerop sprake, die sal tegen my ende mynen nacomelingen verbeuren thien ponden ende tegen elcke schepen een pont, alsoo varre hy daer wettelijcken af betuycht wart ter schepenen kennisse. (Med. 23.)

34. *Van vonnisse te steden.*

Item soo mogen schepenen een vonnisse steden driewerf ende tot drie rechtdagen, en ten vierden dage zullen zy dat vonnisse uyten, of zy sullen daerentenden verbeuren elck tegen my ende myne nacomelingen een pont.

35. *Die den anderen in eens anders huys soeckt.* (52.)

Item oft yemandt eenen anderen sochte te huys in een anders huys dan sijn selfs met vechtenderhant, die sal dat beteren tegen my ende myne nacomelingen met thien ponden, dengenen die waart of heere van den huyse is, met tien pont, ende dien hy gesocht heeft, met thien ponden, ten ware ofte hy desgenen dien hy gesocht hadde, gequetst hadde, soo soude hy het swaarlijcker beteren ter ordonnantie van schepenen. (Med. 25 al. 2.)

36. *Van dootslaen, leemten of quetsingen.*

Item soo wanneer eenigh vechtelijck geschiet daer dootslaen, leemten ofte quetsingen van comen, soo sullen de magen van beyde partyen die niet mede in vaerde noch in veld geweest zijn, van denselven gerechte terstont na dien eenen goede vasten vrede hebben ses weecken lanck, opdat binnen dien tijt een yegelijk aen beyde zyden die vrede begeert, een vrede moogen doen soecken als hun nut duncken sal. Ende waert dat yemant binnen de ses weken mitsdaen worde van de eenre zyde of van den anderen, dat zal gerekent worden ende gehouden wesen boven ende over vrede, gelijk oft boven een goede hantvrede gedaen waare. [1])

1) Algemeene Ordonn. van Philips I van 9 Augustus 1446.

Digitized by Google

37. *Van seventuych.*

Item soo sullen seven die naestgelegen landen aen beyde zyden naer ouder kostuyme van een ander landt die daeraen en can winnen noch verliesen, den achten acker beheeren, sonder ban ende sonder boet; dat is te verstaen, dat uyt elcke stucke lants tusschen twee heynslooten niet meer als een tuych wesen en zal. Ende dat stucke lants zal ten minsten groot wesen een morgen lants ofte zes hondert roeden, ende of daer meer dan een persoon eygendom hadde in dat stucke lants, zoo soude diegene daeruyt tuygen, die daer meest lants in heeft Ende waren daer mer dan een gelijk int lant, zoo zullen zy daerover cavelen wie die tuych wesen zal. Ende wye van den aensoeckere ende houdere in der onrecht valt, die sal de zeven haar cost betalen, te weten elcken van de zeven voor zyne kost, van elcke rechtdach, twee goede grooten, dat is een witte stuyver. Ende waert dat eenich van de zeven varder zat dan een myle, soo zullen zy daeraf geven voor elcke myle twee goede grooten, ende den schout en sal niemant dach van rechte leggen, noch de clachte aennemen van genen zeventuych, hy sal eerst borge nemen voor de zeven kost, ende desgelijcks van den verweerder. Oock en sal niemant seven wesen van eenige landen, hy en sal jaer ende dach van dien lande int besit geweest hebben, eer hy daeraf tuygen sal. [1])

38. *Van gadinge.* (33.)

Item soo sullen in mijn stede van Hoochtwout wesen drie gadingen ende principael dingsdagen tsjaers, daer men op rechte sal van eygendom van erve elcken diet behoeft, welcken dingsdagen wesen sullen den eersten dingsdach na heyligen dartienendach, den anderen des eersten dingsdach na Beloocken Paaschen, ende den darden des dingsdages na sinte Jansdach middesoomer. (Med. 13.)

39. *Van verbant van buytenluyden.* (53.)

Item waert dat eenige man van buyten die geen poorter tot Hoochtwout en ware, hem verbonden hadde voor schout

1) Als vorige noot.

Digitized by Google

ende schepenen van Hoochtwout in eenige penninclijcke schulden, die sal men daervoor te rechte dagen by drie rechtdagen, ende quam hy [1]) de schuldenaer niet ter antwoorde voor rechte, soo sal hy gebannen wesen uyt de vryheyt van der stede ende nimmermeer daer weder innecomen, eer hy mynen schout betaelt heeft drie ponden, ende den schuldenaer zijn schulde ende zijn schade gebetert by schepenen. Ende quame hy daerenboven binnen der stede, soo sullen mijn schout ende schepenen dien vangen mit andere poorteren ende houden in een sekeren stede, totdat hy mijn schout ende den schuldenaer betaelt zal hebben die boeten, schulden ende schaden. (Med. 26.)

40. *Van dootslach.* (56, 57.)

Item worde yemant in der stede van Hoochtwout dootgeslagen, de onschuldige magen van den dootslager zullen daervoor geven ter beteringe twee en dartich ponden, ende daervoor zullen wy hem vrede doen hebben van des doode magen. Ende war de man in sijn huys gesocht ende geslagen, soo sal ment beteren met dubbelt gelt. Ende waert dat diegene die geslagen ware, schepenen waren van der stede, die soudt men beteren met twee en veertigh ponden. Ende waert geschiet binnen zynen huyse, soo sout men beteren ende gelden met vierentachtigh ponden. Ende daervoren zouden de onschuldige magen vrede hebben als voorsz. staet. (Med. 29.)

41. *Van vechten binnen der stede.* (58.)

Item wie vechte binnen mynen stede van Hoochtwout die zal aldaer beteringe doen ofte hy sal gebannen wesen uyter stede. (Med. 30.)

42. *Van quetsinge ende mestreck.*

Item soo wie den anderen sloege, staake of queste in arren moede, dat geen keurwondt en is noch leemte, die sal verbeuren tegen my ende mynen nacomelingen twee en veertich schellingen. Ende soo wie een mes treckt of met andere wapene eenen anderen opliepe in arren moede, die sal verbeuren tegen my ende myne nacomelingen 32 schellinger

1) Dit woord ontbreekt.

Digitized by Google

indien hy wettelijcken daerinne betuycht wort tot schepenen kennisse. (Med. 31.)

43. *Van valsche maeten.* (60.)

Item soo wie van valschen maate wort begrepen ende daervan wettelijcken betuycht, die zal verbeuren tegen my ende myne nacomelingen drie ponden. (Med. 33.)

44. *Van bloedinge.* [1])

Item soo waer een bloedinge [1]) gebeurt binnen Hoochtwout, daeraf zal ick ende myne nacomelingen hebben 42 schellingen, ende de schepenen voor heur cost ende arbeyt twee en veertich schellingen [2]), ten waare oft sy mijn nemen woude.

45. *Van te campe aen te spreecken.* (65.)

Item soo en sal geen man, van wat state dat hy zy, eenen poortere van Hoochtwoude binnen mynen heerlijckheyt voorsz. te campen aanspreecken. (Med. 38.)

46. *Van vrouwen coopmanschap.* (63.)

Item soo en mach geen poortere van Hoochtwoude comen in eenige schade by coopmanschap gedaen by zynen wyve, hooger dan in de waerde van vier penningen, ten ware dat het wijff openbaerlijck coopmanschap gewoon ware te hanteren. (Med. 36.)

47. *Van goet uyt de becommeringe te nemen.* (62.)

Item waert dat yemant binnen Hoochtwoude eenigh goet dat by mynen schout of boode becommert ware ende recht op gesproken [3]), sonder consent van mynen schout by sijns selfs wille uyten rechte ofte becommeringe name, die sal daeraen verbeuren zijn lijff ende goet, alsoo varre als hy daerinne wettelijck betuycht wert, tot schepenen kennisse. (Med. 35.)

48. *Van te maken keuren.* (77.)

Item soo hebbe ick geoorloft ende geconsenteert voor my ende myne nacomelingen, dat mijn schout ende schepenen

---

1) B. *boeldinge.* De bepaling is waarschijnlijk getreden in plaats van Med. 34.
2) B. De 12 laatste woorden ontbreken.
3) B. *geplogen.*

Digitized by Google

van Hoochtwout, in der tijt wesende, keuren zullen mogen maacken, een half jaer ofte [1]) een jaer lanck duerende, tot nutschap ende profyte van my ende mynen stede, altoos behoudelijck in mijnre heerlijcheyt. (Med. 55.)

49. *Aan den schout assistentie te doen int vangen.* (78.)

Item ofte mynen schout yemant vangen soude, soo sal eenen yegelijck poorter dies van hem vermaent wort, schuldich wesen hem hulpe ende bystant daerinne te doen, ende wie dat niet en dede, die sal verbeuren tegen my ende mynen nacomelingen een pont ende een jaer lanck verliesen de vryheyt van den stede. (Med. 56.)

50. *Van wintmolen ofte rosmolen te setten.* (82.)

Item soo zullen myne ondersaten van Hoochtwoudt wintmolen oft rosmolen mogen maken, waer zy willen in den mynen vryheden. [2]) Ende desgelijcx mach ick ofte mynen nacomelingen mede doen.

51. *Van thiende.* (83, 84.)

Item waert dat ick ofte myne nacomelingen onse thienden vercochten, so mach degene die koorn opt velt heeft, alst tijt is te thienden, ende gaen totten genen die thienden gecocht heeft, seggende: ick begeere dat gy u koornthienden wilt op eenen zeeckeren dach, hem beteyckenende, nemen ende haalen. Ist dan dat den thiendenaar op dien dach niet en quame om sijn thienden te nemen, soo mach degene die dat koorn toebehoort, by twee zyne bueren zijn koren thienden [3]) ende thuys voeren, ende zetten de thienden uyt zijn koorn tot des thiendenaers behoeff, zonder yet daeraen te verbeuren. Ende waert dat ick ofte myne nacomelinge den thienden zelfs aen ons houden woude, soo sal elck man die koorn heeft, gehouden wesen ons onsen thienden thuys te voeren op sulcken gevoechlijcken stede binnen Hoochtwoude als henluyden ghewesen sal worden.

---

1) B. De 4 laatste woorden ontbreken.
2) B. *in den banne van Burchorne.*
3) B. *senden.*

Digitized by Google

52. *Van Ganck achter tot Aertswout.* [1])

Item soo en zullen ick noch myne nacomelingen genen keuren noch schauwen hebben opten wege, geheeten den Ganckacker, tenzy by den meesten gevolge van onsen ondersaten van Aertwout.

53. *Van breucken te berechten.* (15.)

Item soo hebbe ik gegunt ende gunne mynen ondersate van Hoochtwout, dat men alle breucken die voortaen geschieden zullen binnen der stede van Hoochtwout, berechten zal binnen een jaer ende zes weecken, oft zy zullen quijt wesen. (Handv. Schell. 1405 § 4.)

54. *Van de heere bede te gonnen.* (85.)

Item alsoo ick mynen ondersaten van Hoochtwout ende Aertswoude tot haaren grooten vervolge dese voorsz. rechten ende hantvesten gegonnet hebben voor my ende myne nacomelingen, soo ist weder voorwaarde dat zy my ende myne nacomelingen altijt voor bede geven zullen tot zulcken stonden als hierna volcht. Te weten, wanneer zy heuren heere eerst ontfangen ende hulden, wanneer ick ofte myne nacomelingen reyse deden over meer, wanneer ick ofte mynen nacomelingen, heere ofte vrouwe van Hoochtwoude zijnde, wetachtigen huwelijck deden, ofte dat dengenen die in der tijt heere ofte vrouwe van Hoochtwout zijn, heuren outsten zoon ofte erffdochter uythylijckten een reyse. Ende tot allen desen tyden soo sullen die van Hoochtwout my ende mynen nacomelingen alsooveele geven ter bede, als wy by onsen vrienden ende schepenen van Hoochtwoude in der tijt wesende redelijcken overdragen ende tauxeeren zullen. (Med. 62.)

55. *Van twee Cuereyten.*

Item soo myne voorsz. ondersaaten begeert hebben twee Cureyten in de parochykercken, soo hebbe ick geconsenteert voor my ende myne nacomelingen, dat tot wat tyden myne voorsz. ondersaten de papelijcke provende tot Hoochwout geaugmenteert zullen hebben aen goet ende seeckeren zaaken tot zes gouden Engelschen nobelen tsjaers of de waarde

1) In B. ontbreekt deze bepaling.

Digitized by Google

daeraf, zoo zal ick ofte myne nacomelingen de prochykercke tot Hoochtwoude, tot allen tyden als zy vaceren, geven ende presenteren twee priesteren.

56. *Van hantvesten te vernieuwen.* (80.)

Item waart saacke dat mynen ondersaten voorsz. dese jegenwoordige hanvesten verlooren, mit brande oft by ongevalle, oft dat deselve namaels veroude ende verduysterde, soo sullen ick ende myne nacomelingen hen altijt weder dusdanigen nieuwen handvesten ende rechten geven, buyten haare coste. (Handvest Medemblik 1355 bij van Mieris II. 860.)

Confirmatie of slot van desen hantvesten.

Ende omdat ick Eduwaert, Bastaert van Hollant, ridder, heere van Hoochtwout voorsz., voor my, mynen erven ende nacomelingen, heeren van Hoochtwoude ende van Aertswoude, alle dese voorsz. hantvesten, rechten ende privilegien wettelijck gegonnen ende gegeven hebben, gonnen ende geven mits desen brieve eeuwelijck duerende tot nutschap ende profyte van mynere stede voorsz., ende dat men in voege voorsz. alle saacken aldaer berechten zal, uytgenomen van moort ende moortbrant, van vrouwen te vercrachten, van dieften, van hantvrede te breken, van valschheyt van munte, van vergiffenisse van fenijn, van zeevonde, van dat yemant den anderen mishandelde aen zijn leden, alse de haasen af te steecken, hant ofte voet affhouwede met opsette, ende dergelijcke, ofte dat hem yemant wapende tegen my ofte mynen nacomelingen, ofte dat yemant mijn schout ofte boode sloegh oft stake om haaren dienste, welcke breucken ick aen my houde, om die by my ofte myne nacomelingen, here ofte vrouwen van Hoochtwoude, heerlijck berecht te worden [1]), soo hebbe ick met goeden voorsien ende welberaden desen hantvesten ende brieff besegelt met mynen zegel hieraen gehangen. Ende tot meerder sekerheyt soo hebbe ick gebeden meester Aelbrecht Adriaensz., Bastaart van Hollandt, deken van de capellen in den Hage, mynen neve, heer Willem, Bastaert van Hollandt, heere van Schagen, mynen oom, Dirck van Sweten ende Dirck Boudijns van

1) Verg. Med. 18.

Digitized by Google

wegen mynen swageren, dese voorsz. hantvesten met my te besegelen. Welck wy Aelbrecht, Willem ende Dirk voornoemt gaerne gedaen hebbe opten negen en twintigsten dach van Maerte, int jaer ons Heeren 1450.

(Naar het afschrift in het HS., beschreven in deel II bl. 363, fol. 2 verso tot 20.)

XXIII. Handvest van Eduard den Bastaard, heer van Hoogwoude, verleenende verschillende rechten aan Hoogwoude.

24 September 1453.

Eduwaert, Bastaert van Hollandt, ridder, heer van Hoochtwoudt enz.

Cont ende kennelijck zy allen luyden, dat ick om meniger getrouwen dienste wille ende heur ootmoedige vervolgingen mynen ondersaate van Hoochtwoude ende Aertswout gegont ende gegeven hebbe, gonne ende geve mits desen onsen brieven voor my ende myne nacomelingen eeuwelijck duerende, alsulcke rechten, privilegien ende hantvesten als hiernaer gescreven staen.

1. *Van schotvangers te kiesen.* [1])

In den eersten soo sullen twee en dartigh de rijckste poorteren op alle Nieuwejaersdagen vergaderen in de kercke om te nemen vier mannen die van maechschap malcanderen niet en bestaen, daer mijn heere van Hoochtwoude ofte dengenen die hy beveelen sal, uyt nemen sal twee mannen, die dat jaer lanck schotvangers wesen ende blyven sullen, ende ontfangen alle tgene dat hen de veertien aenrekenen sullen by haaren eede; ende tselve dat hen aengerekent wort, dat sullen sy ontfangen ende inwinnen, ofte met rechte alsoo varre brengen als sy mogen, ofte selfs uyt hare goeden verleggen, dat de bueren daer geen schaade of en hebben, opte verbeurte van thien pont, de helft tot mijns heeren behoeff ende dander helft tot der kercken behoeff van Hoochtwoude. Ende die twee mannen en sullen dat jaer geen schepenen wesen.

---

1) Verg. Keuren Hw. 71.

Digitized by Google

2. *Van confuselijck op de gesworens te spreken.*

Item soo wie oneerbaer of confuyselijck op de geswoorens spraake, ende aff wettelijcken betuycht worde, die verbeurde tegen my ende myne nacomelingen I pont.

3. *Van schepenen te nemen ende te wesen.*

Item soo zal den heere of dengenen die hijt bevelen zal, op alle Nieuwejaersdagen nemen seven schepenen, naer inhout der hantvesten, behoudelijck dat geen van de zeven malcanderen naerder wesen sullen van maegschap dan achterskindt. Ende schepenen zullen dueren een jaer ende niet langer. Ende waert dat eenige van dien seven voorsz. aflyvig off uytlandigh worde binnen den tijt dat zy schepenen zijn, soo zal den heere voorsz. off dengenen die hijt bevelen sal, uyt twee en dartigh de rijckste een daervoor insetten, ende die sal dat jaer lanck schepen wesen ende langer niet. [1])

4. *Van veertien te nemen.*

Item oft gebeurde dat de zeven schepenen te doen hadden, dat sy seven mannen tot haer nemen zoude, naer inhout die hantvesten, om nut ende oorbaar der voorsz. stede, die voorsz. mannen en zullen niet naerder van maagschap wesen dan susterlinck oft daer beneden.

5. *Waerschappen uyt te zeynden.*

Item waert dat men waarschap van den stede wege uytseynden soude, dat sal geschieden by den schout, de schepenen ende twee schotvangers by den meesten gevolge, ende die negen geswoorens die mogen de waerschap uytdagen, gelijck den schout voorsz.

6. *Van aentuych te clagen.*

Item soo zal yemant [2]) over ander mogen clagen op tuych, tenzy dat de tuygen by de voorwaerden geweest zijn oft daertoe geroepen zijn als getuygen, ende de coop ende voorwaerden zal geschiet zijn binnen sjaers.

---

1) Verg. handvest van 1414 § 1.
2) Lees: nyemant.

Digitized by Google

7. *Van goet uyt becommeringe te nemen.*

Item soo wie goet uyt becommeringe name, daer geen recht op gesproocken waer, die verbeurde tegen my ende myne nacomelingen vijfthien pont, waer hy daerof betuycht als recht is.

8. *Van malcanderen te dagen.*

Item waert dat yemant den anderen te rechte daechde, ende met malcanderen overquame met gemoede, die mogen thuys gaen zonder verbeuren [1]). Ten ware of eenich van hen beyden verscheen voor rechte, ofte den anderen hem beclaeghde ende hy niet en quame voor rechte, die verbeurde tegen my ende myne nacomelingen drie schellingen.

9. *Van lanthuer ende huyshuer.*

Item soo wie lanthuer ofte huyshuer gebraake binnen onser stede voorsz., die zal dat mogen winnen met tuych van poorteren, nae den besten redelijckheyt.

10. *Van kerckvoochden.*

Item soo wie kerckvoochden zullen wesen, die zullen alle schulden der kercke aengaende binnen sjaers inwinnen, ofte met rechten alsoo varre brengen als zy mogen, oft selver uyt heuren goeden opleggen, op een boete van vijff pont, deene helft tot behoeve van mijn sheeren ende dander helft totter kercken behoeff voorsz. Ende de kerckvoochden zullen dueren een jaer ende langer niet. [2])

11. *Te tappen in de kercklaen.*

Item sal daer niemant in de kerckelaen herberghe moge houden noch tappen, van Lijsbeth Jansd. huysinge af daar Jacob Zaal nutertijt inwoont, totten rooster toe, op een boete van vijff pont, alsoo dick ende menighmael verbeurt te wesen als hy daerof bekeurt sal wesen, deen helft tot mijns heeren behoeff ende dander helft totter kercken behoeff voorsz.

12. *Van keuren te maken.*

Item soo sal den schout die nu is ofte namaels wesen zal,

---

1) Verg. Keuren S. 99.
2) Verg. Keuren S. 51; Hw. 46.

Digitized by Google

geen keuren mogen maken tenzy by de veertiene, by heuren goetduchte, by den meesten gevolge.

13. *Van visschen.*

Item soo sal men moogen visschen met vischvuycken off met schakelen off met zegeren, zonder verbeuren tegen my ende myne nacomelingen.

14. *Van aelvuycken ende korven.*

Item soo moet men geen aelvuycken noch korven setten, noch leggen in tochten noch in mijns heeren wateringen, dat mijns heeren visscheryen tegensgaen mach, op een boete van drie pont, alsoo dicke ende menichwerve als hy daeraff bekeurt zal worden.

15. *Van vogelen.*

Item soo zal men mogen vogelen in mijns heeren wateringen ofte anders, sonder verbeurtenis tegen my ende myne nacomelingen.

16. *Van swaanen ayeren ende pitoirs.*

Item soo wie swaneneyeren name ofte braacke, ofte pitoirs name ofte vercofte, ende daeraf betuycht worde, die verbeurde tegen my ende myne nacomelingen een pont, ende zijn vogelerye quijt tot eeuwigen dage toe, ende voorts soo staet hy tot correctie van mijn heere voorsz.

17. *Van in stede saacken te tracteren.*

Item soo en sal daer niemant binnen onsen stede voorsz. in eenige saaken te zeggen hebben die der stede voorsz. aengaen mach, tenzy dat hy binnen onsen stede gewoont heeft met alle zijn tilbaer haaff zes weecken lanck, ende vier ende licht daerinne gehouden heeft.

18. *Meenwerck te steden.*

Item als men onsen meenwerck besteden zullen van Hoochtwoude, soo sal men condigen op een sondach in de kercke, dat men binnen acht dagen besteden zullen op een zeeckeren dach. Ende als die dach comt, soo sal ment opveylen ende besteden op de minste penningen, ende daer sal alle man

Digitized by Google

mogen om bieden ende aennemen, daer de bueren zeker ende vast aen gehouden zijn.

19. *Van binnen der stede te wonen.*

Item soo en sal niemant binnen onsen stede mogen wonen, hy zal gelden ende geven metten bueren alsulcke bede ende ongelde als hy in vervalt.

20. *Waerschap te dagen.*

Item soo wie daeght wort tot een waerschap, die sal daer reysen op een boete van thien pont, ende aldaer te reysen alsoo dicke hy daertoe ontboden wert. Ende als hy thuys compt, soo sal hijt laaten teyckenen in des schotvangers boeck, ende wes daer niet in geteyckent en wort, daer willen die bueren niet af geven.

21. *Van breucken te berechten.*

Item alle breucken ende mitsdaet die geschien binnen onsen stede voorsz., die sal men binnen tsjaers berechten na uytwysen onsen beschreven rechten..

22. *Van meet ende dijck stoelen.*

Item tot allen tyden als men meen maat over tlandt meten sal, soo sullen de vier mannen die gecooren waaren tot schotvangers, nemen acht mannen uyt de geheele meent, die tlant meten zullen ende den dijck stoelen by heuren eede.

23. *Hantvesten te vernieuwen.*

Item waart dat mynen ondersaaten voorscreven dese jegenwoordige hantvesten verlooren met brant off verduysterden soo met eenige ongeval, dat sy hiernamaels verouden oft verduysterden, soo sal ick oft myne nacomelingen hen altijt weder dusdanigen nieuwe hantvesten ende rechten geven, buyten heure costen.

24. *Slot van dese hantvesten.*

Item soo sal men alle zaacken rechten naer de oude hantvesten, uytgenomen alle dese puncten die dese nieuwe hantvesten begrepen heeft.

Ende omdat ick voor my ende myne nacomelingen alle dese voorschreven hantvesten ende puncten vast ende gestade gehou-

Digitized by Google

den wil hebben, onverbroocken duerende tot eeuwigen dage, soo hebbe ick met goeden voorsiene ende welberaden desen hantvesten ende brieff bezegelt met mynen zegel hier aengehangen. Gedaen opten XXIIII[en] dach in September, anno 1453.

(Als boven fol. 20—26.)

XXIV. Handvest van Eduard den Bastaard, heer van Hoogwoude, betreffende het tappen in Hoogwoude.

6 Maart 1456.

Eduwaert, Bastaart van Hollandt, ridder, heere van Hoochtwoude ende Aertswoude, enz. doen kont allen luyden enz.

1. *Van tappen.*

Eerst soo en zal niemant tappen noch bier vercoopen, noch niemant en sal in herberge drincken binnen den ban van Hoochtwout ende Aertswoude, anders dan by mengelens oft pints volle mate, op een boete van drie pont.

2. *Van kannen te tappen.*

Item de kannen daer men by drinken zal in de tappershuysen, zullen wesen tinnen kannen, ende en zullen niet min ofte kleynder wesen dan een pijntje ofte mengelen, ende zullen hebben een penneken twee vingeren breet binnen den overcant van der kanne, ende aen dat voorsz. penneken sal de kanne hebben de grootheyt van de stede mate van Hoorn. Ende soo wie anders tapt ofte drinckt, die zal verbeuren, alsoo dicke als hy dat dede, tegen my ende mynen nacomelingen drie pont. Ende soo wie in een herbergh ofte in eenigh mans huys binnen Hoochtwout ofte Aertswoude drinckt ofte teert, die zal zijn waert betaelen oft by sijn gemoede wesen binnen drie dagen, ende waert dat hy dat niet en dede als voorsz., ende den waert hem des beclaegde op den vierden dach ofte daerbinnen voor twee schepenen ofte meer, dat waer opte verbeurtenis van een pont, halff tot mijn ende mijnre nacomelingen behoeff ende halff tot des waerts behoef; ende soo sal de voorsz. schult die waert mogen maken uyt zijnen gereetste goeden, sonder eenige keer daerop te doen. Ende wes opten vierden dach niet beclaeght en worde oft

Digitized by Google

daer binnen, daer en sal men achter die tijt geen recht af doen, noch van geen bierschout anders dan voorsz. is.

Ende omdat enz. Gegeven in den Hage opten 6^{en} dach in Martio anno 1456.

(Als boven fol. 26 en 27.)

XXV. Handvest van Anthonis, heer van Hoogwoude, betreffende de schotvangers, enz.

22 December 1488.

Anthonis, ridder, heere van Hoochtwoude ende Aertswout. Cont ende kennelijck zy allen luyden, enz.

1. *Van schotvangers te kiesen.*

In den eersten soo zullen twee en dartigh de rijckste poorteren die hoochste te schotte staen, op allen Nieuwejaersdagen vergaderen in de kercke om te nemen ende uytleggen acht ofte vier mannen, die van maeghschap malcanderen niet naerder en zullen wesen dan aftersusterlinghe ofte daer beneden, daer mijn heere van Hoochtwout ende Aertswout ofte den genen die hijt bevelen zal, als mijn heere van Hoochtwout ende Aertswout de wete daerof gedaen is dat zy acht mannen hebben genomen, by denselven boode die mijn heere de weet daeraff gedaen heeft, ofte by degene die hy dat beveelen zal, zijn daer acht mannen genomen, soo sal mijn heere daeruyt nemen vier mannen, dat schot te garen; ende sijn daer geen meer dan vier mannen genomen, soo sal mijn heere daer twee mannen, dat jaer lanck schotvangers te wesen. Ende de vier mannen ofte de twee mannen, nadat se genomen ende uytgeleyt sijn van twee en dartigh de rijckste, die mijn heere daertoe genomen heeft, die zullen dat jaer schotvangers wesen ende blyven, ende niet langer. Ten ware zy uytlandigh ofte aflivigh worde, soo soude mijn heere van Hoochtwoude ofte yemant van zynentwegen die hy bevelen sal, een uytleggen ende kiesen van die anderen die in dat jaer alsoo genomen ende uytgeleyt waeren als voorsz. staet, ende men zullen die schotvangers daertoe brengen by heuren eede.

Digitized by Google

2. *Van schotvangers officie.*

Item de schotvangers zullen ontfangen alinge ende betalinge dat hen de veerthien aenreeckenen by haaren eede, ende dat sullen sy ontfangen ende inwinnen, ofte met recht alsoo varre brengen als zy mogen, off selve uyt heuren goede opleggen, dat de bueren daer geen schade af hebben.

3. *Schotvangers sullen geen schepens wesen.*

Item de schotvangers en sullen in dat jaer geen schepenen wesen.

4. *Van visschen by uytbueren.*

Item soo en moet daer niemant van buyten die geen poorter tot Hoochtwoude en is, daer visschen in mijns heeren wateringen van Hoochtwoude, op een boete van een pont ende den visch verbeurt te wesen. Ende soo mach een yegelijck poorter de visschers bekommeren ende ophalen, sonder verbeuren tegen my ende myne nacomelingen.

5. *Van alle zaaken te berechten.*

Item soo zal men alle zaacken rechten na de oude hantvesten, uytgenomen alle dese poincten die dese nieuwe hantvesten beschreven ende begrepen.

Ende omdat ick Antonis, ridder, heere van enz. Gedaan opten 22^en^ December 1488.

(Als boven fol. 27—29.)

XXVI. Handvest van Anthonis, heer van Hoogwoude, betreffende de tienden van klein rond zaad, „als mostaart, henp ende reven." [1])

13 September 1490.

Soo wat lant groot is tot een vierendeel van een hondert ende daer beneden, zal geen thienden geven. Ende dat boven een vierendeel van een hondert groot is tot een hondert toe, sal geven thiende van dat hondert drie borgoense stuyvers, ofte die waerde daervoor. Ende dat boven een hondert groot is, zal geven volle thienden gelijk van ander zaadt.

(Als boven fol. 29 verso.)

1) Van deze handvest is alleen de daarin voorkomende bepaling uitgegeven, daar ik eerst later bespeurde van het hoofd en slot geen afschrift te hebben genomen, en ik geen gelegenheid meer had het afschrift aan te vullen.

Digitized by Google

XXVII. Handvest van Willem, heer van Hoogwoude, houdende verleening van verschillende rechten.

2 Februari 1491. [1])

Ick Willem, heere van Hoochtwoude ende Aertswoude, doen cont enz.

1. *Van poorters te mogen vangen.*

In den eersten soo sal mynen heere geen poorter ofte inwoonder van Hoochtwout vangen ofte binden noch geleyden, die goede vaste borgen setten wil ofte mach, uytgenomen moort, moortbrant offte vrouwencracht.

2. *Van rontsaat.*

Voort soo en zal niemant thienden geven van rontzaad dat een halft hondert groot is, dat zal geven drie stuyvers van dat hondert.

3. *Van visschen.*

Item soo zal een yegelijck poorter mogen visschen op veertigh roeden na mijns heeren visscherye, waermede dat hem believen sal.

4. *Van visschen van uytbueren.*

Item waert saake dat daer eenich uytpoorter quame visschen in der vryheyt van Hoochtwoudt, die sal een yegelijck poorter mogen vangen, sonder verbeurtenisse.

5. *Van schotvangers te nemen.*

Item soo zullen de schotvangers mogen wesen afterskinderen ende niet naerder, ende mijn heere sal die schotvangers nemen, alsoodra als die uytgeleyt zijn.

---

1) Is onder St. Laurisdag te verstaan St. Laurentiusdag, dan zal de dagteekening naar de stijl van den Hove zijn gesteld, en als boven moeten worden bepaald, daar volgens de voorgaande handvest op 13 September 1490 Anthonis nog heer van Hoogwoude was.

Digitized by Google

6. *Van twee pastoren.*

Item soo zullen daer wesen in de parochykercke twee pastoren na heer Jans doot.

Ende omdat ick Willem, heere enz. Gedaen op sinte Laurisdach anno 1490.

(Als boven fol. 30 en 31.)

XXVIII. Handvest van Lamoraal van Egmont, heer van Hoogwoude, houdende confirmatie der vorige handvesten, behoudens de navolgende verbeteringen. [1])

30 Juni 1561.

1. *Correctie ende verbeteringe.*

Als in den eersten het privilegie onsen voorsz. subjecten ende ondersaten eertijts gegeven by Eduwaert, die bastaert van Hollant, als heere van Hoochtwout, staende int tweede bladt aen de tweede zyde, statuerende soo wie met opsette den anderen thuys soeckt ende aent huys vechtet, dat alle degene die metten opsetter in varende ende velde zijn, verbeuren soude elx thien ponden [2]), twelck wy beterende hebben gestatueert ende geordonneert, statueeren ende ordonneren mits desen, omme onse ondersaten in vrede ende goede politie te houden, opdat een yegelijck beschermt in sijn huys, dat den opsetter, zijn complicen ende medegesellen gecorrigeert zullen warden arrebitralicken tot discretie van de schepenen na gelegenheyt van zaacke, ende bovendien noch in een boete van thien pont, ende soo varre degene die de huyssoeckinge deden, dengenen die hy socht qetste (sic) ende sloege in zijn eygen huys ofte woninge, maar niet totter doot toe, soo sal

---

1) Zooals bij de beschrijving van het HS. (deel II bl. 363) is vermeld, waren a' de vroegere handvesten n°. XXII—XXVII door diefstal zoek geraakt en mitsdien een c ar- van bewaard afschrift door bisschop George van Egmond, heer van Hoogwoude, in een bevestigingsbrief van 16 Maart 1539 geïnsereerd, welke bevestigingsbrief weder ge eel was geïnsereerd in den bevestigingsbrief van Lamoraal van Egmont. De bijzondere bepalingen van dezen brief behoefden alleen uitgave.

2) Zie Handvest 29 Maart 1450 (n°. XXII) § 24.

Digitized by Google

die aenlegger met zijn complicen ende elcken van dien verbeuren ten profyte van ons ende onse nacomelingen 20 ponden, ende noch arbitralijcken gecorrigeert, tot discretie van schepenen.

2. *Correctie, ampliatie en extensio.*

Ende aengaende het privilegie ofte hantveste onsen voorsz. ondersaten gegeven by Willem, heere van Hoochtwoude ende Aertswoude, beginnende in den eersten, als dat de heere geen poorter ofte inwoonder van Hoochtwout vangen noch binden noch opleyden en soude, die goede vaste borgen setten wil ofte mach, uytgenomen moort, moortbrant ofte vrouwencracht [1]), bemerckende hetzelve te tenderen tot quaden exempel omme te eluderen de pynen aen de rechte tegens de delinquanten geordonneert, extenderende daeromme tselve, ordonneeren ende statueren mits desen, dat den heere gene poorter ofte inwoonder van Hoochtwout vangen ofte binden noch opleyden en sal, die goede vaste borge setten wil ofte mach, uytgenomen moort, moortbrant ofte vrouwencracht, dootslagers, kerckroovers ende andere diergelijcke capitale delicten, daer na rechten verbeurente van lijff ende goet toe staet, mits welcke correctie, ampliatie ende extensie willen wy, dat de voorsz. privilegie ende hantvesten in voorder vast ende van waerde zullen blyven ende onderhouden worden in alle hare puncten ende artijckelen tot synen macht ende effecte gelijck die van outs geweest zijn.

3. *Van glaasen by nacht in te smyten.*

Item gonnende ende gevende henluyden noch op nieuwe, dat alsooveele ende diversche delicten binnen onsen heerlijckheyt van Hoochtwoude ende Aertswoude gecommitteert ende bedreven werden, soo van glasen by nacht uyt te smyten, soo met heymelijcheyt yemant te quetsen, ende andere diergelyke delecten, die overmits niet volcomen geprobeert ofte geverifieert mogen werden, blyven ongecorrigeert, daerdeur veel quaets ende inconvenienten uytspruyten, nochtans is tegens de delinquanten vehementen ende groote presumptie, ende mitsdien behoren zy hem na rechten te zuyveren by eede,

---

1) Zie Handvest 2 Februari 1491 (nº. XXVII) § 1.

Digitized by Google

ten eynde sulcke ofte gelijcke delicten niet en blyven ongecorrigeert, gelijckerwijs in eenigher plaetsen, daer de K. Mat. hooge, lage ende middele jurisdictie competeert, geüseert wort. Waeromme alsoo ons tzelve niet langer en staet te lyden, wy geordonneert ende gestatueert hebben, ordonneeren ende statueeren mits desen, dat indien na desen bevonden wort van eenige malefacteurs suspicie te wesen eenige delicten gecommitteert ende bedreven te hebben, hetzy van quetsinge, uytsmitinge van glasen [1]), aenvechtinge van huysen ofte diergelijcke saaken, delicten ende mesusen, geen volcomen probatie en can afgecrygen, dat sulcke suspecte delinquanten, wie hy zy daertegen deselve vehemente suspicien sullen wesen van de voorsz. faicten gecommitteert te hebben, tot discretie van schepenen hen zullen gehouden zijn by eede te zuyveren, dat zy tfaict henluyden by onsen officier ofte schout te laste geleyt niet gedaen, doen doen, raadt noch daat daertoe gegeven te hebben; ofte by gebreecke van dien sullen de voorsz. persoonen gehouden worden voort feyt ende delict, daervan zy henluyden by soolemnelen eede niet souden willen suyveren, voor gedaen te hebben in alder manieren oft voorsz. feyt, mesuis ofte delict volcomelijck over haerluyde geprobeert ware.

4. *Van ballast ende zant te laaden.*

Item noch bovendien hem gunnende ende gevende uyt rechten liberaliteyt ende goeden genegentheyt die wy hemluyden gedragende zijn, dat zyluyden voor haer zant ende ballast die zyluyden laden zullen binnen onsen dorpe van Huysduynen in heur schepen, niet meer daervoor betalen sullen dan onse gecommitteerde int voors. stuck van onse ondersaten van Huysduyne uyt zaacke van dien ontfangen ofte heffende, ende bevelende zulcke onsen gecommitteerden in Huysduynen ende allen onsen anderen officiers diet behooren sal, dat zy onsen voors. ondersaten van desen onsen gratie ende tegenwoordige previlegie rustelijck ende vredelijck laten genieten ende gebruycken, zonder hemluyden hierinne eenige infractie, inbreecksel ofte moyte te geschien. Wantet ons alsoo belieft.

(Als boven fol. 32—34.)

---

1) Het HS. heeft: *grazen*.

Digitized by Google

XXIX. Handvest van hertog Philips I, houdende teruggave van het stadsrecht aan die van Nydorp en Winkel.

8 Mei 1452.

Phillips, by der gracien Goeds hertoge van Burgongen enz., doen condt allen luyden dat wy, overmits der rebelheyts wille die de gemene Kermeren een wijl tijts geleden tegen ons hantierden, onse ondersaten van Nydorpercogge, gelijck den anderen Keermeren diewelcke sekere hantvesten en privilegien van onsen voirvaderen, grave ende graefinne van Hollant van sekere vryheden ende stederechte vercregen hadden, dieselve privilegien, rechten ende vryheden in onser sententie, overmits der voirs. broeken wille die sy tegen ons gedaen hadden, deden cassieren ende te nyet te doen. Ende want onse voirs. goeden luyden ende ondersaten van Nyedorp ende van Winckel ons dijcke ende menichwerve doechlic vervolcht ende otmoedelick te kennen gegeven hebben, dat sy seedert dairomme seer qualiken gedisposiert ende geschict sijn geweest, overmits dat sy hare oude rechten ende haercomen niet en hebben mogen gebrucken anders dan tot onsen wederzeggen, ende oeck wael van noede is dieselve oude rechten ende haercomen te reformieren ende in goeder formen ende stile te setten, — soe ist dat wy aensien dat otmoedige vervolgen van onsen ondersaten ende goede luyden voirs., ende by onsen getrouwen stedehouder generael ende anderen onsen rade gecommitteert ten saicken onsen voirs. lande van Hollant, rijplic gedaen doirsien alle hare oude rechten ende custumen hebben, hebben hemluyden uut gracien ende van nuwes gegeven ende gonnen, gheven ende gonnen mit dese onse brieve alsulcke vryheden ende poertrechten, als hierna gescreven staen.

1. *Van den scepenen te nemen.*

In den eersten sullen onse goede luyden onser stede van Nyedorp alle jairs opten heyligen Nuwenjairsdach in eenre hoet of in eenre mutse doen vijftich boenen, daironder sullen wesen soeven swarte boenen, ende tot desen boenen sullen te lote gaen XXXVI mannen van den rijcsten van onser

Digitized by Google

stede van Nyedorp, ende XIIII mannen van Ouwenydorp. Ende wie van hem die swarte boenen te lote valt, die sullen te samen kiesen uut den XLIII mannen, die dair dan blyven XIIII mannen, te weten uut Nyedorp X ende uut Oudenyedorp IIII, ende dan sal onse schout van onser wegen kiesen uutten voirs. X vyve ende uutten IIII twye, die hem genoegen sullen. Ende dese VII die onse schout voirs. aldus kiest, sal hy terstondt eeden van onser wege dat toecomen jair scepenen te wesen. Ende dese voirs. scepenen sal men in der maniere voirs. alle jair kiesen in der kercke van Nyedorp, ende nyet uutten keercke te sceyden eer dese voirs. koeren al voelgaen ende geschiet sijnnen.

Ende in der selver manieren sal men de scepenen kiesen ende eeden uut XXXVI mannen in onser stede van Winckel. (Handv. 1415, geamplieerd.)

2. *Of die scepenen oflivich of uutlandich woirden.*

Item wairt saicke dat eenich van alle den voirs. scepenen oflivich of uutlandich woirden, soe sal onse schout een anderen notabelen man kiesen uut die ander seven die gheen scepenen sijn, ende van onser wege eden scepen te blyven dat jair uut. ende niet langer. (Handv. Schell. 1402 § 2 slot.)

3. *Van den vierscaer te houden.*

Item sal onse schout mit onse scepenen voirs. van onser wege te rechte sitten ende vierscaer houden tot Nyedorp omtrent XX roeden na der meentebrugge, gelegen up die merct, ende in gheen taverne. Desgelijcx sal men oeck vierscaer houden in Winckel binnen X roeden na der meentebrugge aldaer, ende oeck in gheen taverne. (Handv. 1415 § 4.)

4. *Van vonnisse van scepenen.*

Item waert saicke dat eenich persoen van buyten yet te eysschen hadde up eenich van onsen poorteren van Nyedorp of van Winckel, die en sal aldair nyet meer van onsen voirs. poorteren gecrygen van zynen eyssche dan vonnisse van onsen scepenen aldaer. (Med. 2.)

5. *Van te dagen ende van sculde te belien of versaken.*

Item tot wat tyden dat men yemant begeert te dagen van schade of van sculde, die sal men dagen ende die wete

Digitized by Google

dairof doen in zyne tegenwoirdicheyt of tot synen huyse of woenstat, by onsen scout of by onsen bode aldair in tegenwoirdicheyt van twee onse poirteren, ende in die daginge sal men noemen die somme of die scade daer die sculdige voir gedaecht sal worden. Ende ist saicke dat dieghene die alsoe gedaecht wort, hem tot synen rechtdage nyet en verscijnt, soe sal die clager up hem mogen houden by synen ede, alsoe vele als denghenen geopent is in der daginge dair hy up claecht, ende overmits dat dieghene dair alsoe up geclaecht wort tot synen rechtdage nyet gecomen noch verschenen en is, soe sal hy tegen ons verboeren drie scelling hollants. (Med. 8.) Ende als dieghene die gedaecht is in der maniere voirs., hem verscijnt end evertoent tot synen beteykende dage, soe sal hy ten eersten rechtdage die sculde lien of versaicken, of dairvan bekennen alsoeveel als hy mient sculdich te wesen by zynen ede, ende tgheen dat hy bekent, sal staen tot den naesten rechtdage toe. Ende dan salt vergouden worden mit geldt of mit twiescatte pande te setten, ende die panden sullen verstaen wesen overdwarsnacht, ende des sal die beclaechde tegen onsen scout verboeren III scelling als syne panden onteygent worden. Ende als die panden gelevert worden, soe sal onse schout hebben voir synen ganck V scelling van dieghene die de panden geset hadde.

6. *Van den gading.*

Item sullen onse poirteren van Nyedorp ende van Winckel voirs. gadinge ende hoer recht driewarf sjaers houden, dair die eerste termijn of beginnen sal tot Nyedorp up den eersten dingesdach nae den heyligen Dertienendach, den anderen des manesdages nae der Octaven van paeschen, ende den derden des manesdages na sint Jan Baptistendach te midtsomer. Ende desgelijcx sal dat selve jairrecht tot Winckel jairlicx beginnen tot elcken termine, die eerste achte dagen naedattet tot Nyedorp began. (Med. 13). Ende dat recht sal men na elcken termijn sluyten ende eynde binnen vijf dagen, ende desen rechtdagen sal men tot elcken termijn ende tot elcker stede dairt geboeren sal, des sonnesdaechs goetstijts te voeren doen kondigen in den keercken aldair. Ende alle rechtdagen sal men houden voir middage.

Digitized by Google

7. *Van eerf of lant aen te spreken.*

Item wairt saicke dat eenige persone tegens malcander twisten of sceelden om lant of om eerve binnen den banne van onsen voirs. twiee steden gelegen, dat sal men in den voirnoemden rechtdagen berechten, ende sullen sceyden soeven die naesten lenden, die hoer lant aldair vijf jair aftereen gebruct ende beseten hebben voir eygen, dat is te weten, dat die soeven ackeren sullen den achtsten beheren, dair elcken acker te minsten of houden sal een geersse lants, ende uut elcken acker en sal niet meer wesen dan een man, die dair an winnen noch verliesen mach, ende wie dat eerve verliest ende in den onrecht valt, die sal tegen ons verboeren een boete van XLII scelling, ende sal dairtoe betalen den cost van den soevenen by goedtduncken van onse scepenen. Ende dese voirs. boete ende cost sal men betalen binnen den eersten XL dagen naedat die soeventuych gegeven is. [1])

8. *Van liengoedt.*

Item ende als van eenige lande of eerve die liengoeden zijn ende voir desen tijt leengoedt geweest hebben, dairof en sal men binnen onsen voirs. twie steden gheen kennisse dragen noch rechtinge doen in gheenrewijs; mair sullen dieselve liengoeden behoeren ende te rechte staen voir ende onder den leenheer mit synen leenmannen te rechte sitten, alsoe ende dair dat behoirt, ende neerghent anders.

9. *Van vechten.*

Item soe wie den anderen binnen onsen twie steden voirs. wondet of quetset mit eenigen instrumenten of wapen, ende dairof verwonnen woirde by twie van onsen scepenen of meer, die sal tegen ons verboeren X pondt ende tegen den gequetsten X pondt, of hy sal beroeft worden van sijnre hant. (Med. 15.)

10. *Van huyssen aen te vechten.*

Item soe wie den anderen tot synen huyse versocht, denselven binnen synen huyse ende woninge alleen of by meer

---

1) Ordonn. van Philips I van 9 Augustus 1446.

Digitized by Google

hulperen aenvochte ende dootsloege, dieselve aenvechter of aenvechters mit hueren hulperen sullen wesen in onser hant van live ende van goede, indien sy dairof betuycht worden van twie scepenen of twie wittachtige poirteren. (Med. 16 al. 1.)

Item oeck dat die aenvechter yemant gewont heeft by hem selven of by eenen anderen niet totter doot, die voirs. aenvechter sal verboren tegen ons XX pondt, ende elck van synen hulperen sal verboren tegen ons X pondt, ten wair dat den meesten deel van onsen scepenen dochte dat men die broeke swaerlicker corrigieren souden. (Med, 16 al. 2.) Ende ist oeck dat dieghene die in syne eygen woninge aenvochten wort, allene of mit synen hulperen hem selven manlicken verweerden ende den aenvechter ende al zijn hulperen die mit hem in vaerde zijn, doot sloegen of quetsten, die sullen ons betalen van elcke dootslage vier penningen; ende die sullen wy dan nemen in onse protexie ende besceermenisse van dergheenre magen die dair doot gebleven zijn, ende hemluyden dairtegen versoenen, of tot ewigen dagen in een vasten vreedt doen hebben. Ende van de quetsinge niet totter doot sal dieghene die te huyse gesocht wort, vry ende quijt wesen mit synen hulperen. (Med. 17 al. 1.)

11. *Van yemant thuys te soecken om te misdoen.*

Item soe wie den anderen thuys sochte om te misdoen, die sal tegen ons verboeren X pondt ende tegen denghenen die hy thuys soecket, oeck X pondt; of heeft hy tot eenigen huyse gesocht om te misdoen eenen man die tot dien huyse nyet en behoirt, soe sal hy nochtans tegen ons verboeren X pondt ende tegen denghene die hy thuys gesocht hadde, oeck X pondt, alsoe varre als hy dairof verwonnen wort mit scepenen. (Med. 25.)

12. *Van doetslage.*

Item wairt saicke dat yemant in eenich van onsen voirs. steden dootslach dede, des God verhoeden wille, die sal tegen ons verboeren sijn lijf ende goedt; ende soe sullen des hantdadigen onsculdigen magen terstondt een vasten vrede hebben ende dien gebruycken ses weecken lang. Ende van yemandt die eenich van hemluyden dairover misdeden, dat wouden wy an dien misdadigen rechten als an eenen hantda-

698070

Digitized by Google

digen vredebraker [1]). Oeck en sal men nyemande van eenige dootslage moegen uutleggen dan dieghene die mede in vaerde ende in velde geweest heeft. Ende die ouste ende die naeste van dese doode magen die sculdich is te clagen, sal eenen hantdadigen man mit recht maken van den voirs. dootslage binnen den eersten drie ses weecken naedat die dootslach geschiet is, of onse schout sal van onsen wege eenen hantdadigen maken binnen jair ende dage, ende dairmede clagen, ende den vierendelen leggen den dooden te gelden up des hantdadigen magen ende up nyemant anders. Ende den dootslach sal men betalen mit XXXII ponden na ouden custumen. [2]) Ende sal nochtans die hantdadige balling blyven ende die dootslach sal betaelt wesen binnen den eersten drie ses weecken naedat hy geleyt is, ende wy en sullen den hantdadigen gheen lantwinninge mogen gheven voir den tijt dat hy mit des dooden magen versoent is.

13. *Van lijf om lijf, lit om lit.*

Item soe wie eenen dootslach doet of den anderen verleemde [3]) binnen der vryheden van onse twie steden voirs., dat sal wesen lijf om lijf, hoeft om hoeft, ooge om ooge, ende gelijcke lit om gelijcke lit van zynen selven lichame weder te verliesen. (Med. 17 al. 2.)

14. *Van vrede te breken.*

Item soe wie een hantvrede of eenen openbaren wetende vrede brect, die sal tegen ons verboeren sijn lijf ende goedt. Ende die eenen onnoesel vredebrake doet, ende men dat betugen mach mit twie van onsen scepenen of meer, of mit twie wittachtigen poirteren of meer, die sal dairan tegen ons verboeren X pondt.

15. *Van stolen goedt.*

Item soe wie eenen dief in synen huyse vijnt, die sal denselven van onser wegen mogen antasten ende houden, of hy wil, ende van synen buyeren tot hem roepen, ende mit synen buyeren dien dief gebonden houden, ter tijt toe dat hy der

---

1) Ordonn. van Philips I van 9 Augustus 1446.
2) Med. 29.
3) Het HS. heeft: *verleende.*

Digitized by Google

selven by dage onsen schout tot onser behoef leveren moege, mit datselve dat hy gestolen heeft, up zynen hals gebonden. Welcke dief onse schout dan ontfangen ende rechten sal na vonnisse van scepenen, ende dat gestolen goedt sal men denghenen wedergheven dien dat gestolen is, alsoe verre als hy den dief alsoe gevangen heeft ende onse schout gelevert heeft als voirs. is. (Med. 19.)

16. *Van een vuystslach.*

Item soe wie den anderen in arren moede eenen vuystslach gheeft ende dairof verwonnen wort mit vonnisse van scepenen, die sal tegen ons verboeren een pondt ende tegen denghenen die geslagen is, een pondt. (Med. 24.) Ende desgelijcx van messe te trecken sal men verboeren gelijcke boete als voirs. is. (Med. 31.)

17. *Van te bannen.*

Item soe wie gevochten heeft binnen eenich van onsen twie steden voirs., die sal gehouden wesen aldair te beteren of van daer gebannet te worden. (Med. 30.)

18. *Van poirtrecht ende gastrecht te houden.*

Item sullen onsen schout ende scepenen van Nyedorp altoes upten manendach, ende onse schout ende scepenen van Winckel altoes upten dingesdach, van vierthien dagen tot vierthien dagen, poertdinge ende gastrecht sitten ende houden.

19. *Die sprect up scepenen vonnisse.*

Item soe wie in den rechte sprect up scepenen of up scepen vonnisse dat mit voellen volge gewijst is, die sal verboeren tegen ons X pont ende tegen elcken van onsen scepenen een pondt, indien hy dairof bekoert wort by onsen schout of eenich van den scepenen. (Med. 23.)

20. *Gheen man van buyten en sal oercont moegen dragen.*

Item soe en sal gheen man van buyten oirconde moegen dragen tegen eenigen onsen poorters voirs. van saicken die binnen der vryheden van onse voirs. twie steden geschiet sijn, alsoeverre als dair poirteren by geweest sijn die daerof kennen mogen. (Med. 40.)

Digitized by Google

21. *Uut die becommering te gaen.*

Item soe wie voir twie poirters van onsen scout of bode in eenich van onsen voirnoemden twie steden beset wort, ende sonder oerlof van onsen scout of bode uutter stede vryheyt gaet dair hy binnen beset is, ende hy dairof van twie scepenen verwonnen wort, die sal tegen ons verboeren vijf pondt. (Med. 49.)

22. *Van papenkinderen.*

Item soe en sullen gheen papenkinderen of eenich anderen personen die in onechte gewonnen zijn, in onse gerechte wesen. (Verg. Med. 52.)

23. *Om te bedwingen den gast.*

Item wair eenich poirter in eenich van onsen twie steden voirs., die onse schout ende gerechte nyet bystandich en wair om te bedwingen dien gaste die tegen trecht van onsen voirn. steden gedaen hadden, die sal tegen ons verboeren een pondt, ende dairenboven uut onser stede wesen een jair lang. (Med. 56.)

24. *Van ghyseling te dagen.*

Item soe en sal men gheen van onsen poirteren van onse twie steden voirgenoemt om geenrehande saicken noch broeken wille te ghysele moegen dagen, alsoeverre als hy goede borgen heeft te setten, te rechte te staen van sulcken saicken als men hem aenleggende mach wesen. (Handv. Schell. 1405 § 1.)

25. *Van in die ban te doen.*

Item soe en sal die proest, noch die deken van Vrieslant, noch nyemant van hoeren wege gheen van onsen poirteren van onsen voirn. twie steden mogen dagen buyten hoeren seenstoel, noch te banne doen, hy sy eerst mit geestelic recht verwonnen. (Handv. Schell. 1405 § 2.)

26. *Van broken aen te spreken.*

Item soe sal men alle broeken binnens jaers aenspreken, of sy sullen quijt wesen; ende een ygelick scepen, terwilen dat hi scepen is, sal vrede mogen nemen, eysken, maken ende leggen, gelijck onse schout. (Handv. Schell 1405 § 4 en 7.)

Digitized by Google

27. *Van gelt te lienen.*

Item soe en sal men gheen van onsen poirteren, binnen onsen steden van Nyedorp ende van Winckel geseten, van onsen wegen gebieden gelt te lienen noch lijfrenten dairup te vercopen. (Handv. 1415 § 3.)

28. *Van een keerve te geven.*

Item en sal men up onsen poirteren voirs. gheen keerve geven dan alleen van dootslagen. Ende elcke aftersusterkint sal dairtoe gelden vijf scelling ende nyet meer, ende voert die naere ende voorder sijn, elcx na synen beloepe. (Handv. 1415 § 5.)

29. *Van pacht ende scot te rekenen.*

Item soe wanneer dat men in onsen voirs. steden pachten of scot rekenen sal, soe sal elc van onsen scepenen eenen goeden man van den rijcksten aldair tot hem nemen. Ende die sullen dair te samen pachten ende scot rekenen by hoeren eede. Ende onse scout aldair sal hemluyden van onser wegen den eedt staven, te weten die scout van Nyedorp in synen bedrive, ende die scout van Winckel in den synen, elcx die syne. Oeck en sal men niet pachten dan ten vijf jaren eens, uutgenomen een nuwe poirter, dien mogen sy pachten alst hemluyden gelieft. Ende wouden onse steden langer beyden, dat mogen sy doen. (Handv. 1415 § 6.)

30. *Van den warscappen.*

Item sullen drie van onsen scepenen of meer eenen goeden man of meer uut elcker stede wesende [1]) als warscap, ende tot alre tijt als des behoef sy, om by ons ende by onsen rade te comen, als sy van ons of van onser wege gedaecht of ontboden worden, of dat sy selve by ons of by onsen voirs. rade comen om nutscap van onser stede voirs. Ende die sullen dan een vry, vast ende seker geleyde hebben ende gebrucken in varen, in marren ende in keren. (Handv. 1415 § 7; Schell. 1405 § 3.)

---

1) Vermoedelijk is de lezing hier bedorven en moet men in plaats van *wesende* lezen *wisenden*.

Digitized by Google

31. *Van den tiendenaer.*

Item wair eenich poirter in onse steden voirs. die an zynen tiendenair begeerde sijn koern getient te wesen, eens ende anderwerve, ende die tiendenair des nyet en dede binnen drie dagen, soe sal dieghene die dat begeert heeft, ten vierden dage by twie poirteren zijn koern selve mogen vertienden ende die tienden teykenen ende uutsetten, sonder eenich verboeren. (Landr. v. Westfriesland 1299 § 1.)

32. *Van den marct.*

Item soe sullen onsen poirteren van onsen twie steden voirs. hebben ende houden binnen Winckel eenen weeckmarcte tot elcken donnersdage, ende voirt sullen zy aldair hebben ende gebrucken twie vryen jairmercten des jairs, die eerste ingaende drie dagen voir ende gedurende drie dagen nae sinte Odulphdach, ende die ander tot sinte Victor ingaende ende geduerende als voirs. is, behouden ons in die voirs. jairmarcten onse tollen ende wissel, gelijck als wy hebben in onse stede van Alcmair [1]).

33. *Van die kueren te leggen.*

Item oirloven wy ende machtigen onsen scepenen van onsen twiee steden voirs. jaerlicx nuwe statuten of kueren te mogen maicken ende te setten by onsen schout tot nutscap ende oerbaer onser voirs. steden ende poirteren, die sy by hoeren ede confirmieren ende vestigen sullen, geduerende alsolange als sy scepenen sijn, dat is te weten een jair ende nyet langer. Ende dese statuten of kueren sullen sy alle jair moegen vernuwen ende confirmieren oft hemluyden gelieft. (Med. 55.)

34. *Van die bansceydinge.*

Item sullen die vryheden van onsen stede van Nyedorp ende van Winckel gaen ende strecken alsoe groot, ende ommegaen alsoe verre als hore beyder bannen up deser tijt begrepen hebben. (Handv. 1415 § 2.)

35. *Van den wegen, bruggen, dammen ende wateringen.*

Item sullen onse poirteren hebben, houden ende gebrucken

---

1) Verg. handv. Schell. 1402 § 3.

Digitized by Google

alle wegen, bruggen, dammen ende wateringen in alre manieren als sy tot desen dagen toe gedaen hebben, ende dair sy mit rechte toe gerecht sijn.

36. *Van reden ende proeving van scepenen.*

Item soe wat saicken of hantieringe gesciede binnen onser stede voirs. ende hierboven nyet gescreven noch gespecificiert en staen, die sal men aldair berechten nae der besten reden ende recht van den lande, nae de goede wairheyt, ter proeve ende kennisse van scepenen.

37. *Vant heertgelt.*

Item ende voir alsulck heertgelt als wy jaerlicx hebben up onsen voirs. ondersaten van Nyedorp ende van Winckel, te weten vier groote van elcke heertstede, uut crafte van onser sententie van den Keermeren [1]), sullen sy van nu voertan alle jaer betalen upten jairsdach die somme van XII onser heren ponden, die onse rentemeyster van Keermerlant in der tijt wesende sal mogen scatten ende panden heerlicken, gelijck onsen anderen renten. Vermits welcke XII ponden sy vry ende quijt wesen sullen tot ewigen dagen van den voirs. vier groot.

Ende want wy alle dese voirs. punten ende articulen, in desen onsen tegenwoirdigen brieve begrepen, gegonnen ende gegeven hebben, gonnen ende geven mit desen selve onsen brieve onse voirnoemden twie steden van Nyedorp ende van Winckel voir ons ende onse nacomelingen, graven of graefinnen van Hollant, te hebben ende te gebruycken tot ewigen dagen, ende geloven hemluyden die vaste, gestade, van waerden ende onverbroken te houden, ende dairin te steden ende te stercken tegen eenen ygelicken tot alre tijt, — uutgenomen alre broeke die onsen persoen, onse wilt ende wildernisse, moert, moertbrant, reroef, vrouwevercraft ende anders onsen hoogen heerlicheyt anroeren moegen, dair wy die kennisse of hebben ende die berechten sullen ende nyemant anders; behoudelic oeck onse bede, heervairt ende dienst, ende den cloesteren ende goedshuysen van Egmondt hoeren exceptien, die onse voirvaderen, graven van Hollant, uutten hove van

1) Zie van Mieris IV, 850 § 7.

Digitized by Google

Rome verwonnen ende vercregen hebben, ende onse brieve die wy denselven goedshuysen van date van desen dairup gegeven hebben. Soe hebben wy des toerconde onsen segel hieran doen hangen. Gegeven in onsen stede van Denremonde upten achten dach van Meye, int jair ons Heren duysent vierhondert twie ende vijftich.

By mynen here den hartoge.

(Naar het afschrift in het HS. van het Oud Archief van Winkel, beschreven deel II, bl. 387.)

XXX. Octroy van hartoch Philips van Bourgondien om Burchhorn te mogen bedyken, gegeven aan heer Willem van Schagen, met de heerlijkheid dier plaatse.

2 Maart 1456.

Phillips, enz. — Allen dengenen die desen brieff sullen sien off hooren lesen, saluyt.

Alsoo onse lieve ende getrouwe ridder, raidt ende kamerlinck, heer Willem, heer van Schagen, bastartsoon van wylen onsen lieven oudevader hertoge Aelbrecht van Hollandt, saliger gedachtenis, ons heeft doen thonen ende te kennen geven, hoe dat in onsen lande van Hollandt liggende is eene seker groite plecke van lande, geheten die Zype, streckende allanges den Vriesendijck in Gheestmanambocht ende anderswair, welcke Zype van also langen tyden, dat niemant ter contrarien gedencken mach, alle dage mitten getyden van der zee bevloeyt ende overloopt mit groven wateren, daeroff den voortz. Vriesendijck in tyden van stormen ende onweder van der zee, die dickwils vallen, grooten swaren last lyden moet, ende onse landt van Vrieslandt ende groot deel ons lants van Hollandt, daeronder liggende, in seere groten anxt ende vreese staet, ende oock wy ter cause van onsen vroonlande ende al onse ondersaten, die in der dijckaedse van den voorsz. Vriesendijck gelandt sijn, dagelix groten cost hebben moeten om denselven dijck staende te houden. Ende hoewel hier voormaels van onsen wege woorden ende spraken geweist sijn om die voorsz. Zype te dijcken, nietmin oock omme dat men niement en heeft konnen vinden, die se heeft willen

Digitized by Google

annemen te bedijcken, ende anders die voorsz. Zype is ongedijckt gebleven, ende is niet geschapen gedijckt te worden dan by beloope van tyde ende by polders, ende het en sy alsoo dat in die voorsz. Zype liggende is eenen ham off hoeck slijcklants buyten den voorsz. Vriesendijck binnen Gheestmanambochte dijckaedse, streckende allanges der heerlijckheyt van Schagen ende den ban van de nieulandt, groit wesende omtrent driehondert mergen, als van sinte Martinskercke int voorsz. nieulandt affgaende rechtuut tot Burchhorn, daer nye tot ghenen dage nimmer van also ouden ende langen tyden, dattet in der mensche memorie yet wesen mach, eenich koorn, gras off andere vruchten gewassen sijn off wassen mogen, noch daeroff wy, onse voorvaderen saliger gedachten off yemandt anders eenige bate, proffijt off nutschap gehadt hebben, noch nemmermeer hebben en sullen, also lange als hy onbedijckt blijft, overmidts dattet al slijck is en altijts off meest onder 't zeewater licht, ende oock is den voorsz. ham off houck die alden zoorgelicste ende lastelicste plecke van alder dijckaedse van Geestmanambocht voorsz. Maer waert dat hy bedijckt ware, het soude ons ende onsen lande ende ondersaten tot groiter bate ende versekerheyt comen.

Te weten dat by den nieuwen dijck die men daer leggen ende maken soude van ontrent achthondert roeden lanck, den ouden tegenwoordigen dijck, die nu ter tijt lang is tusschen den voorsz. marcken ende bepalinge ontrent derthienhondert roeden, corten soude wel vijffhondert roeden, tot ontlastinge van ons ende onsen voorsz. ondersaten, ende daertoe soude oock den voorsz. ouden dijck binnen denselven marcken uuter sorge ende vrese wesen van den stormen ende onwederen van der zee.

Ende want die voorsz. heer Willem, heere van Schagen, alsoewael om den gemeenen oirboir ende versekerheyt van onsen voorsz. lande, daer die heerlijckheyt van Schagen in gelegen is, als om sijn eygen bate groot begeerten heeft ende wel in willen wesen soude den voorsz. ham off houck te begrypen om te bedijcken off doen dijcken tot eenen polder, hoewael nochtans na den sorgelyken leger van der plecke dattet hem commen soude tot groten ende swaren costen, ende al dien cost leggen moeten optie aventuyr Goidts tegen der zee, ende oock dat denselven polder, die nu omtrent driehondert mergen groot is, verminderen soude van lande mits

Digitized by Google

tmaken van den dijck, grafften, sloten ende wateringen, die daertoe behoeven souden wael vijftich mergen, indien dattet ons believen ende hem gonnen ende geven wouden den voorsz. ham off houck, om dien te bedijcken off doen bedijcken uut den slijcke tot eenen polder ende korenlande, totten vryen eygendom ende proffyte van hem off van denghenen dien van synen wege bedijcken souden ende heuren erven tot eeuwigen dage, ende oock daertoe hem geven tot vermeerderinge van syne heerlickheyt van Schagen, die heerlickheyt, hoige, middel ende laghe, van den voorsz. polder in allen nutscepen, proffyten ende vervallen, om die te houden van ons ende onser graeflickheyt van Hollant mitter voorsz. heerlickheyt van Schagen in een onverscheyden leen ende manscip, gelijck ende in alder manieren, als hy die selve heerlickheyt ende goeden van Schagen houdende es, ons des ootmoedelick biddende.

Soe doen wy te weten, dat wy alle dese saicken wel gewegen ende deursien mit rijpheit van onsen raide, ende sonderlinge dairop gehadt tadvijs ende goetduncken van onsen getrouwen, den heere van Lannoy, onse stedehouder, ende andere onse raedsluyden ende den rekenmeesters van onsen rekeningen onser landen van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, die ons ten vollen onderwijst hebben, dat dat bedijcken van den voorsz. polder in veele stucken wesen soude voor ons, onsen lande ende ondersaten aldair groiten oirbaren, dien wy emmer altijts voirderen willen, ende zunderlinge aendenckende die nae maechscip van bloede, die de voorsz. Willem ende syne kinderen ons bestaen ende aengaen, waerom wy wel genegen sijn hun deucht ende voirderscip te doen, opdat sy te bet hebben mogen, waermede hoiren staet eerbaerlick te houden nae hoir bethamen, denselven heeren Willemme voir hem ende synen erven ende naecommelingen gegonnen ende gegeven hebben, ende uut onser sekere wetenheyt ende vastelijcker [1]) macht, gonnen ende geven mit desen brieve voor ons ende onsen naekommelingen, graven ende gravinnen van Hollandt, den ham off hoeck slijclants, also groot off kleyn als hy is gelegen binnen den mercke ende bepalinge van sinte Martijnskercke tot Burchhorn boven verclaert, om

---

1) Aldus in HS. Waarschijnlijk te lezen: *vorstelijcker*.

Digitized by Google

dien te bedijcken off te doen bedijcken tot hoeren schoonsten ende meesten oirbaren tot eenen polder ende korenlande, ende al dat landt datter binnen bedijckt sal worden, te hebben, houden ende gebruycken by den voorsz. heere Willem, off denghenen diet van synen wege bedijcken sullen, ende heuren erven ende naecommelingen tot euwigen dage, gelijck hoer vry eygen goet zonder niements tegenseggen. Ende daertoe hebben wy denselven heeren Willem ende synen erven gegonnen ende gegeven, gonnen ende geven mit desen selven briefve als boven alle die heerlijckheyt, hoghe, middel ende lage, van den voorsz. polder mit alijngen nutschappen, proffyten ende vervallen daertoe behoorende, tot vermeerderinge sijnre voorsz. heerlijckheyt van Schagen, daeran wy dieselve nye heerlijkheyt geannexeert ende geeenicht hebben, om die beyde tsamen ende onverscheyden te houden by den voorsz. heeren Willem ende synen erven van ons ende onser graeffelijkheyt van Hollandt in een ende onverscheyden leen ende manscip, gelijck ende in al sulcker manieren als hy die voorsz. heerlijckheyt ende goeden van Schagen houdende is. Des sal den nieuwen dijck van den voorsz. polder gekeurt ende geschouwet ende beheert wesen tot allen tyde by den dijckgrave ende heemraden van Gheestmanambacht ende waerschepen van Schagen, gelijck den ouden dijck nu is. Ende alle diegene, dien mits den voorsz. nieuwen dijck hoor dijckaedse in den voorn. ouden dijck gecort sal worden, sullen heuren hoeffslach, cavel ende vaken hebben, aennemen ende behouden in den voorsz. nieuwen dijck, nae grootheyt hoirs lants.

Ende want in den voorsz. polder lettel lants wesen sal nae grootheyt ende lanckheyt sijns dijcks, soo hebben wy den voorsz. heere Willem off dengenen dien van synen wege dijcken sullen, te baten gegeven ende geven mit desen voorsz. brieve tot heuren vryen eygendom euwichlijck den ouden tegenwoordigen dijck tusschen den mercken ende bepalinge boven verclaert. Ontbieden daerom ende bevelen mit rechten erntste onsen lieven ende getrouwen stedehouder ende raiden, den luyden van onsen rekeningen, onsen rentmeester generael, ende voort allen onsen anderen dieneren ende ondersaten ons voorsz. lande van Hollandt, die nu sijn off naemaels wesen sullen, ende yegelijcken van hun bysunder, dat sy van desen onser giffte in der vormen ende manieren als hiervoeren verclaert staet, den voorsz. heere Willemme ende dengenen

Digitized by Google

die 't lant in den voorsz. polder bedijcken sullen, ende heuren erven ende naecommelingen, rustelick ende vredelick doen ende laten gebruyken, ende hunluyden daerin houden, styven ende stercken tegen eenen yegelijcken, zonder hun daerin te doen ende laten geschien eenigerhande hinder off letsel, ende dat niet en laten, also lieff als wy hun sijn.

Gebieden voirts mit sonderlingen erntste alle onsen ondersaten ende allen gelande in der dijckaedse van Gheestmanambocht voorsz., also sy mitten voorsz. nieuwen dijck grootelijcx gebaet wesen sullen, dat sy een yegelijck van hun naer grootheyt sijns lants den voorsz. nieuwen dijck tot vermaninge des voorsz. heeren Willemme off synen erven off denghenen dien hijt bevelen sal, helpen maken ende brengen totten gemeenen wercke toe, ende dat niet en laten, op al dat sy tegen ons mesdoen mogen, ende die welvaert van onsen lande minnen. Ende indien sy off eenich van hun daeroff in gebreke off onwille vielen, soo bevelen wy ende machtigen onsen voorsz. stedehoudere ende raide, die onwillige mit onser heerlyker ende overste handt daertoe te bedwingen aen hoere live ende goeden ende te corrigeren ongespaert, gelijck denghenen die den gemeynen orboir ons lants beletten ende hinderen willen; want wijt also gedaen willen hebben. Behoudelick ijmmer dat binnen de naeste toecommende thien jaeren, ingaende op datum des brieffs, die voorsz. heer Willem den voorsz. polder vol bedijckt sal hebben.

In oirconde van desen hebben wy onsen zegel hieran doen hangen. Gegeven in onse stede van Bruessel, twee dagen in Marcio, int jaer ons Heeren duysent vierhondert zes ende vijfftich.

Onder stont: by mijn heere den hartoghe, en was onderteyckent: Mesdach.

Gecollacioneert jegens principael geschreven in parchemijn, besegelt met een roode wassen zegel aen een double francyne steerte, en is desen daermede bevonden taccorderen, van date ende onderteyckent als voren, opte XXII Februarii 1622 by my: W. J. van Schoterbosch, Not. p.

(Naar het Memoriaalboek in het archief van den polder Burghorn. hierachter II. 397)

Digitized by Google

XXXI. Hantfesten by Wijllem van Scagen aen die van Burchorren gegeeven. [1])

(1462.)

Ick Willem, broeder tot Scagen, heere van Burchhorn, doe condt allen luden, dat ick ter ootmoediger bede ende

---

1) Tot bepaling van de dagteekening der eerste handvest van Burghorn kan dienen de aanteekening in het Memoriaalboek achter het Octrooi van 1456 geplaatst, en daarom door mij aan het slot dezer aanteekening overgenomen. De polder Burghorn ontstond door de indijking van een inham, door de Zijpe in den ouden Westfrieschen dijk gevormd ten noorden van St. Maartenskerk, en ontleende zijn naam aan Burghorn, dat blijkens het octrooi reeds bestond en waarschijnlijk een gehucht was ten noorden van den inham gelegen. De indijking schijnt eerst in 1462 aangevangen, en hoewel de verstoeling van den nieuwen dijk in 1469 plaats had, schijnt daarbij vrij wat bezwaar te zijn gerezen, zoodat die dijk vermoedelijk reeds vroeger was volfooid. (Zie Mr. G. de Vries, het dijks- en molenbestuur bl. 205.) Inmiddels schijnt reeds voor den aanvang der bedijking de heerlijkheid van Burghorn door Willem den bastaard te zijn gegeven aan zijn jongeren zoon Willem, die de eerste handvest verleende, en in 1475 de heerlijkheid overdroeg aan zijn broeder Jan. die in 1489 de tweede handvest verleende. Opmerking nu verdient, dat in de eerste handvest nog is gehandhaafd het geven van maaggeld (zie de handvest van Hoogwoude § 6 en 40), dat bij de algemeene ordonnantie van hertog Philips van 18 November 1462 formeel werd afgeschaft. Het is mogelijk dat men dit domweg overnam uit de handvest van Hoogwoude, maar waarschijnlijker is het dat de eerste handvest van Burghorn ouder is dan die ordonnantie, en in 1462 vóór den aanvang der bedijking en in het belang van deze is gegeven. Overigens is die handvest eenvoudig de handvest van Hoogwoude, met verandering van den naam van Hoogwoude in dien van Burghorn, en enkele wijzigingen die evenzeer noodzakelijk waren. Zoo zijn weggelaten § 52 en 55, die uitsluitend voor Hoogwoude pasten. Het was dus onnoodig die handvest op nieuw af te drukken, voldoende de varianten bij de uitgave van de handvest van Hoogwoude mede te deelen. Alleen het hoofd en slot, alsmede de twee eerste bepalingen zijn afgedrukt, de tweede wegens de daarbij gevoegde aanteekening, voorts de opschriften der bepalingen, waarachter tusschen haakjes het nummer der overeenstemmende bepaling vau de handvest van Hoogwoude. Daarbij valt alleen op te merken dat in de nummering der bepalingen eenig verschil is, doordien § 7 en 8 in Burghorn zijn vereenigd, § 37 en 38 in omgekeerde volgorde staan.

De hierboven vermelde aanteekening luidt als volgt:

22 Febr. 1462 St. c. (stilo communi?) zijn door Philips op verzoek van Willem, Bastaard van Holland, aan diens jongsten zoon Willem van Schagen verlijd de tienden groot en smal van den nieuwen polder en daarenboven 105 geerzen daarin gelegen.

14 Aug. 1475 heeft Willem van Schagen de heerlijkheid van Burghorn overgedragen aan Jan van Schagen, zijn broeder, die daarmede in 1481 is verlijd. Willem behield zich daarbij de tienden voor en het boven bedoelde land.

Int jaer ons Heeren 1462 so worde begonnen te bedijcken dat nieuwe landt streckende van Burchorn tot Sinte Maertens kerke in nieuwlant.

Int jaer ons Heeren 1469 so wort overgestoelt den ouden dijck op den nieuwendijck entliken nae sijn gerszen groot. . . . . .

Digitized by Google

vervolge van mynen ondersate van Burchhorne, ende om dieselve mijn ondersaten te houden ende te regieren in rechte ende om ruste ende vrede onder dien te voeden, denselven by raide van mynen gueden ende sonderlinge vrienden gegonnet ende gegeven hebbe, gonne ende geve mit desen brieve voor my ende voor mynen erven ende naecomelingen, ewelijck durende, sulcken punten van rechten, vryheden ende privilegien als hiernae beschreven volgen:

1. *Van eenen zegel te gebruken ende van poirtrecht.* (1.)

In den eersten so sullen die van Burchorne wesen onder een poirtrecht, ende sal wesen een stede genoemt Burchhorn, ende sy sullen in den saken van der stede gebruyken een nieuwe zegel, dat sy doen sullen maken off sijs te doen hadden.

2. *Van seven schepenen te kiesen.* (2.)

Item soo sal ick, heere van Burchhorn, off mine nacommelingen off onse scout indertijt wesende off diegene die wijt bevelen sullen, alle jaer opten niewenjaersdach vijff [1]) schepenen setten, uut 32 die rijcxste poorteren van der stede voorsz., die hoochste te schote staen.

3. *Van poirtrecht ende gastrecht te houden.* (3.)

4. *Van gelt te lenen op onser stede.* (4.)

5. *Waer men t' recht doen sal.* (5.)

6. *Van kerve te geven.* (6.)

7. *Van pachten ende scot te rekenen.* (7 en 8.)

8. *Van wairscip te zenden.* (9.)

Item in datselve jaer op dingesdach voor Sinte Margrieten dach so wort geboren dat eerste kint op dat nieuwelant.

Geëxtraheert uuten geschreven missale, dat gelegen is in de parochiekerck van Scagen op S. Jacobs altaer.

1) Aan dit woord gaat vooraf het doorg haalde woord *seven*, terwijl in het Memoriaalboek de volgende noot op het woord *vijf* voorkomt: „aen de cant stont geteykent: Diewelcke drie gehouden wesen sullen dagelijx recht te doen van parthyen ende van breuken beneden 3 pondt. Ende tot wat tyden dat wy off van onse wegen rechte gedaen sal werden van eenige crimineel saicken off breucken boven 3 pondt. — Ende wat boven 3 pondt van breucken gewijst sal werden, sullen vijfi schepenen te samen recht dairvan doen. Ende die vive sullen wysen van 3 pondt off daerboven van breucken oft van eenige crimineel sake." Verg. Keuren B. 26, en hierachter handv. 1489 § 27

Digitized by Google

9. *Van coopen ende vercopen.* (10.)

10. *Voir den geestelijcken rechte te daghen.* (11.)

11. *Van te ombieden.* (12.)

12. *Wie vrede mach leggen.* (13.)

13. *Wie scepen mach wesen.* (14.)

14. *Van poirter te worden.* (15.)

15. *Van een poirter te recht te setten.* (16.)

16. *Van een poirter te dagen.* (17.)

17. *Van by eede te ontschuldigen.* [1]) (18.)

18. *Van een poirter te tuge te dagen.* (19.)

19. *Off een clager hem niet en verschene.* (20.)

20. *Van vechten binnen onser stede.* (21.)

21. *Van een keurwonde te doen.* (22.)

22. *Wie den anderen ten huyse soecket.* (23.)

23. *Die den anderen dootsloech binnen sijnre woninghe.* (24.)

24. *Van yemandt doot te slaen mit vergaderden mannen.* (25.)

25. *Van yemandt doot te slaen sonder opsette.* (26.)

26. *Wie sijn lijff verbeurt.* (27.)

27. *Van eenen dieff te begriepen.* (28.)

28. *Van te ghysel te daghen.* (29.)

29. *Wie beclaecht wort van pennijnclike saken.* (30.)

30. *Van becommeren.* (31.)

31. *Van vrede te weygeren.* (32.)

32. *Van scepenen vonnisse weder te seggen.* (33.)

33. *Van vonnesse te steden.* (34.)

34. *Die een man sochte in anderen mans huse.* (35.)

---

1) Dit opschrift ontbreekt, maar is overgenomen uit de handvest van Hoogwoude.

Digitized by Google

35. *Van dootslage, leemten off quetsinghe.* (36.)

36. *Van drie gadinghen sjaers.* (38.)

37. *Van erve van lande.* (37.)

38. *Van eenen gast, die verbonden is van penningklike sculde.* (39.)

39. *Mit hoeveel een dootslager beteren sal.* (40.)

40. *Van vechten binnen der stede.* (41.)

41. *Van een quetsinge te doen.* (42.)

42. *Van valsche mate.* (43.)

43. *Van een boeldincg.* (44.)

44. *Van een campe te beroepen.* (45.)

45. *Van een wijffs comenscap.* (46.)

46. *Van den rechte te dragen dattet rechte toehoort.* (47.)

47. *Van keuren ende verkeuren.* (48.)

48. *Van yemande te vangen.* (49.)

49. *Van molens te setten.* (50.)

50. *Van thienden.* (51.)

51. *Van breucken an te spreken.* (53.)

52. *Van bede te geven.* (54.)

53. *Van hantvesten te verliesen.* (56.)

Ende omdat ick Willem, broeder tot Scagen, heere van Burchorn voorsz., voor my ende voor mynen erven ende nacomelingen, mynen ondersaten van Burchorn alle dese voorsz. handvesten, rechten ende privilegien wittelick gegonnen ende gegeven hebbe, gonne ende geve mit desen brieve euwelick durende, tot nutscip ende proffyte van mijnre stede voorsz., ende dat men in der voegen voorsz. alle saken aldair berechten sal, uutgenomen van moort ende moortbrandt, van vrouwen te vercrachten, van diefften, van handvredebraken, van valsheyt van muynte, van verghiffenisse van venijn, van zeevonde, van dat yemandt den anderen mishandelde an sijn lede, alsse

Digitized by Google

die hasen aff te steken, handt off voet offhouwede mit opsette, ende dieregelijcke, off dat hem yemandt wapende tegen my off mynen nacommelingen, off dat yemandt mijn schout off bode sloech off stake, welcke breucken ick aen my houde om die by my off mynen nacommelingen, heeren off vrouwen van Burchorne, heelick berecht te worden, soo hebbe ick met gueden voirsien ende wel beraden dese hantveste ende brieff bezegelt mit mynen zegel hier angehangen.

Gecollationeert jegens een oudt register daerinne dese hantvesten geschreven staen, innehoudende 53 artijckelen voorsz. Ende is desen in alles daermede bevonden taccorderen van date als vooren. Actum den XII^en^ Februarii 1622. W. J. van Schoterbosch, notaris.

(Als n°. XXX.)

XXXII. Hantfesten van Burchorren, gegeven by Johan van Scaegen, heer van Burchorren. [1])

25 Januari 1489.

Wy Jan van Scagen, heer van Burchorn, wylen heeren Willem bastaert van Hollandt zoon, doen condt ende kenlyken allen luyden, dat mijn lieven ende genad. heeren ende vrouwe van Oostenrijck ende van Bourg. enz. my verlijt ende verleent heeft die vry heerlickheyt van Burchorn mit synen toebehooren, welcke guede luyden my guedertierlyken ende gunstelijcken vervolcht hebben om vryheden ende poortrecht, daer ick my op beraden hebbe mit mynen vrienden ende . . . . . , soo dat ick hem hebbe gegunt ende gegeven sulcke rechten, vryheden ende previlegien, in alre manieren als hier ende by deser handfesten geschreven staen.

1. *Van scepenen te kiesen op jaersdach.*

Item in den eersten sullen wy oft onse scout, in absentie van ons, onsen ondersaten kiesen ende stellen alle jaers opten Nieuwejaersdach drie ofte vijff scepenen, die ons gesworen

---

1) De in het HS. oningevulde plaatsen zijn door stippels aangeduid. Waar een opschrift ontbrak, is er tusschen haakjes een bijgevoegd. Aan het slot der bepalingen is voorts de bron of vermoedelijke bron aangegeven.

Digitized by Google

sijn ende eedt gedaen sullen hebben. Ende dese drie off vijff scepenen, by ons aldus gestelt, sal onse scout in absentie van ons terstont doen sweeren, dat toecomende jaer vuyt scepen te wesen binnen die vryheyt ende heerlickheyt van Burchorn, ende een yegelyken recht ende justitie te wysen nae uutwysinge dese onse hantvesten, ende twisschen den heer en de man, ende de man endt te man, ende twisschen twee mannen dingtael. (Handv. 1462 § 2.)

2. *Van scepenen te nemen buyten Burchorn.*

Item ende om dies willen dat, onse vryheyt ende heerlickheyt van Burchorn noch qualyken bewoont wesende, luttel ondersaten daer binnen geseten sijn, so sullen onse gesworen ende oock onse uutpoorters also wel scepenen ende in onsen gerechte mogen wesen, indien sy by ons dairtoe gecoren worden als voorsz. is, als die binnen onse vryheyt ende heerlickheyt van Burchorn woonachtig ende geseten sijn, behoudelyken dat sy ook sullen hebben ende genieten alle proffyten, gelijck andere onse scepenen in Burchorn, ende anders niet. (Verg. handv. 1462 § 13.)

3. *Van den scepenen offlyvich te worden.*

Item waert oock saeck dat enich scepen voorsz. offlyvich off uutlandich worden, so sal onse scout in absentie van ons eenen anderen notabelen man kiesen ende eden, om mit die ander scepenen dat jaer uut scepen te wesen. (Handv. Hoogwoude 1453 § 3 slot.)

4. *Off eenige . . . . . .*

Item oock waert sake off dat eenige personen den anderen yet te eysschende hadden op eenich van onsen poorteren van Burchorn, die en sal aldaer niet meer van onse voorsz. poorteren gekrygen dan vonnisse van onse scepenen. (Handv. 1462 § 15.)

5. (*Van scepenvonnis.*)

Item wat onse scepenen voorsz. wysen dat recht es, dat sal men prysen. (Verg. handv. 1462 § 32.)

6. *Van scepenen vonnisse in cas van Reform.*

Item en waer yemandt, ook wie hy waer, die onse scepen n

Digitized by Google

voersz. hoor vonnisse in cause van reformatie off anders voor den hove van Hollandt in rechte beclaechde, ende dan mit sententie ende rechte by den hove van Hollandt gewesen worde, dat onse scepenen voorn. wel gewesen hadden, so sal die eysscher, ende alsomenich als daer sijn ende dat gebeurde, tjegen ons verbeurt hebben elcx bysonder XV pont sheeren ponden, van XL groot tstuck gerekent. (Verg. handv. 1462 § 32.)

7. *Van een man te dagen.*

Item tot wat tyden dat men yemandt begeert te dagen van scade off van schulde, die sal men eenwerff dagen ende die wete daeroff doen in syne tegenwoordicheyt off tot synen huyse off woonstadt by onsen scout off gesworen boden aldaer in tegenwoordicheyt van twee onse poorteren, ende in die daginge sal men noemen die somme ende scade daer die sculdige voer gedaecht sal worden. Ende ist sake dat diegene die also gedaecht wort, sijn selffs persoon tot geenen van de voorsz. rechtdagen niet en verschijnt, so sal die clager op hem mogen houden by synen eede alsoveel, als dengenen geopent is in der daginge daer hy beclaecht. Ende overmits dat diegene daer also op geclaget wort, tot synen rechtdagen niet gecomen noch verschenen en is, so sal hy jegens ons verbeuren X scellinck Hollants. Ende als diegenen die gedaget is in den manieren voorsz., hun verschijnt ende vertoont tot synen beteykenden dage, so sal hy ten eersten rechtdage die sculden lyen off versaeken, ende daeroff bekennen alsoveel als hy meent schuldich te wesen, by synen eede, ende tgeent dat hy bekent, sal staen totten naesten rechtdage toe, ende dan salt vergouden wesen mit gelt off tweescatte pande. Ende die panden die sullen dan verstaen wesen overdwarsnacht, ende des sal die beclagede tegens onsen scout verbeuren vier schellingen. Ende als syne pande onteygent worden, so sal onse scout voor sijn arbeyt hebben vijff scellingen van diegene die pandinge geset hadde. (Handv. 1462 § 16.)

8. *Van onse scepenen kennisse te nemen.*

Item ende so sullen onse scepenen kennisse nemen ende diffinitijff recht ende vonnisse wysen van allen saicken, geen uutgesondert, die ter eerster instantie voor hunluyden in rechte beclaget ende gesproken sullen worden, alsowel van

Digitized by Google

sculden, scaden, als van civijl ende crimineele saicken, sonder yemandt off eenige saecken, also voor hunluyden te recht angesproken, by t hoff van Hollandt off anderswaer te wysen, ten waer dat die saeke off questie int hoff van Hollandt eerst in recht betrocken was. (Verg. handv. 1462 slot.)

9. *Van een persoon in recht.*

Item so wie gedaecht wort by den scout off synen gewaerde bode voor onsen schout ende scepenen te recht te comen, oock van wat saecken dattet sy, die sullen selve in persoon voor recht comen ende vervolgen hoir recht, off sy en sullen niet ontfanckelijck wesen in onsen rechte; uutgenomen bannerheeren ende prelaten ende die besitters der heerlickheyt ende vryheyt van Burchorn wesen sullen, die sullen mogen agieren per procuratie gemachtigt mit haer segelen ende brieven, ende anders niemandt, ten waer dat hy oorloff van ons hadden, dan soude die persoon offte personen oirloff hebben, gemacht te senden van die saeck ende niet langer, uutgeseyt nootsaken.

10. *Van gadinge te houden in Burchorn.*

Item ende so sullen onse poorteren van Burchorn voorsz. gadinge ende heerrecht driewarff sjaers houden, daer die eerste termijn off beginnen sal opten dinxdach drie weken na de heylige Dertienendach, ten anderen opten dinxdach drie weken na beloken Paeschen, ende den derden des dinxdach drie weken nae S. Jansdage Baptistae in de somer. Ende dat recht sal men nae elcke termijn sluyten ende eynden binnen vijff dagen, ende dese rechtdagen sal men tot elcken termijn des manendages off sonnendages guet tijts te voren doen kundigen in de drie naeste kercken, omtrent Burchorn gelegen, off op een rechtdage voor onse vierschaer. (Handv. 1462 § 36.)

11. *Van lant ende erve te redden binnen Burchorn.*

Item waert sake dat eenige personen tegens malcander twisten off scelden om landt ende omme erve, gelegen binnen den banne van Burchorn voorsz., dat nu voortaen een vryheyt ende een stede wesen ende blyven sal, dat sal men in den voorgenoemden rechtdagen berechten, ende sullen sceyden seven die naesten landen, die hoir landt seven jaer achtereen

Digitized by Google

gebruyckt ende beseten hebben voir eygen, dat is te weten, dat die seven ackeren sullen den achten beheeren. Daer elcken acker ten minsten off houden sal een gars lants; ende uut elcken acker en sal niet meer wesen dan een man die daeran winnen noch verliesen en mach. Ende wie dat erve verliest ende in den onrechte valt, die sal tegens ons verbeuren een boete van twee ende veertich scellingen, ende sal daertoe betalen den costen van den sevenen by guetduncken van onse scepenen. Ende dese voorsz. boeten ende costen die sal men betalen binnen den eersten veertich dagen nadat die seventuych gegaen is. (Handv. 1462 § 37.)

12. *Van een man te quetsen binnen Burchorn.*

Item ende so wie den anderen binnen onse voorsz. stede wont off quetst mit eenigerhande dingen, instrumenten off wapenen, die sal tegens ons verbeuren X ℔, ende tegens den gequetsten X ℔, off hy sal berooft worden van syne handt. (Handv. 1462 § 21.)

13. *Van een ander te versoeken binnen synen huyse.*

Item so wie den anderen an synen huyse off binnen synen huyse versoect, ende denselven alleen off by meer hulperen anvochten ende dootsloege, dieselve soecker, anvechter off anvechters mit haren hulperen sullen wesen tot ons ende onse nacommelinge wille van lyve ende van gueden, die onses rechts der heerlicheden besitters sijn, indien sy daeraff betuycht worden van twee scepenen off twee wittachtige tuygen off wittachtige poorteren. Ist oock dat die soecker off anvechter yemandt gewont heeft niet totter doot toe, off oock eenigerhande huystotinge an huyse, erve off an enige ander gueden scade gedaen heeft by hem selven off by eenen anderen, die voorsz. huystoters, sueckers ende anvechters die sullen verbeuren tegen ons X ℔, ten waer dat onse schout ende tmeerdeel van de scepenen dochte dat men die breucken swaerlijcker corrigeren soude. Ende die scade sal die suecker ende aenvechters den partyen beteren totten gerechten scattinge. (Handv. 1462 § 22 en 23.)

14. *Van een die sijn eygen woninge aengevochten wort.*

Item ist oock dat diegene die sijn eygen woninge angevochten wort, alleen off mit synen hulperen hem selven

Digitized by Google

manlyken verweerden, ende den aenvechter ende alle sijn hulperen die mit hun in vaerde sijn, van nootswegen sijns lijffs ende om sijn lijff te beschermen, dootslogen off quetsten, die sullen ons betalen voor elcken dootslage vier penningen ende dat instrument off mes, daer hy dat mede gedaen heeft, ende die sullen wy dan nemen in onse protectie ende beschermenisse van dergeenre magen die daer doot gebleven sijn, ende hunluyden daertegens versoenen off tot euwigen dagen een vaste vrede doen hebben. Ende van de quetsinge, niet totter doot, in der manieren versoect geschiet, sal hy wesen die te huyse versocht wordt, vry ende quijt mit synen hulperen. (Handv. 1462 § 23.)

15. *Van een dootslach te doen binnen Burchorn.*

Item ende waert sake dat yemandt in den vryheyt van ons voorsz. stede van Borchorn dootslach dede off buyten onse vryheyt gedaen hadde, dat Gods verhueden moet, die sal tegens ons verbeuren sijn lijff ende guet. Ende so sullen des handadigen ontschuldige magen terstont een vaste vrede hebben, ende dien gebruycken ses weken lang. Ende waer yemandt die hunluyden daerover misdeden, dat wouden wy an die misdadige rechten als een hantdadige vredebreker. (Handv. 1462 § 35.)

16. *Van uutleggen van een dootslach.*

Item oock en sal men niemandt van eenigen dootslagen mogen uutleggen dan diegene die mede in vaerde ende in velde geweest hebben, ende die outste ende die naeste van dese doden mage, die schuldich is te clagen, sal den hantdadigen mit rechte maeken van de voorsz. dootslagen binnen den eersten drie ses weken naedat die dootslach geschiet is, off onse scout die sal van onsen wegen den hantdadigen maken binnen jaere ende dage ende daermede clagen. (Handv. 1462 § 25.)

17. *Van een ander te verlemen binnen Burchorn.*

Item ende so wie eene dootslach doet off een andere ver leemt binnen der vryheden van onse voorsz. stede, dat sa wesen lijff om lijff, hooft om hooft, ooge om ooge, end gelyke lit om gelyke lith van sijn selffs lichaem te verliesen (Handv. Barsingerhorn § 41; Med. 17 al. 2.)

Digitized by Google

18. *Vrede te mogen leggen in Burchorn.*

Item ende so sal die scout off een scepen off gesworen bode vrede mogen nemen, geven, eyschen, maeken ende leggen, daret hem orbaer duncken wesen sal, mit twee poorteren gelijck off mit twee scepenen gedaen waer. Ende soo wie ende so menichwarff die vrede vermaent worde by eenige van den gesworen voorsz., ende dan geweygert worde, die sal tegens ons verbeuren thien ℔, also dicke ende menichwarff als hy se weygerde, oock wie hy ware. (Handv. 1462 § 12, 31.)

19. *Van vrede te breken in Burchorn.*

Item so wie een hantvrede off een openbaer wetende vrede brect, die verbeurt jegens ons sijn lijff ende sijn guet. Ende die eenen onnoselen vredebraecke doet, en men dat betugen mach mit twee van onse scepenen off mit twee wittachtige poorteren off andere wittachtige tuyghen, die sal jegens ons verbeuren thien pont. (Handv. 1462 § 20.)

20. *Van een dieff in sijn huys te vinden.*

Item soo wie eenen dieff in sijn huys vint, die sal denselven van onsen wegen mogen aentasten ende gebonden houden ter tijt toe, dat hy denselven onsen scout tot onser behoeff gelevert sal hebben mittet tguent dat hy gestolen heeft, welke dieff onse scout dan ontfangen ende rechten sal nae vonnisse van scepenen. Ende dat gestolen guet dat sal men dengenen wedergeven dien dat gestolen is, alsoverre als hy den dieff selver in der manieren voorsz. gevangen heeft. (Handv. 1462 § 27.)

21. *Van een vuystslach te geven in Burchorn.*

Item so wie den anderen een vuystslach gevet off een mes trecket, die sal tegen ons verbueren een pont. (Handv. 1462 § 41.)

22. (*Van vechten binnen de vryheid.*)

Item so wie gevochten heeft binnen onser stede, die sal gehouden wesen aldaer te beteren. (Handv. 1462 § 40.)

Digitized by Google

23. *Van recht te doen op een donderdach.*

Item so sullen onsen scout ende scepenen voirsz. altois opten donderdach van XIIII dagen tot XIIII dagen poortdingen ende gastrecht sitten ende houden, uutgenomen des heeren recht sal men doen tot allen tyden als den heere off synen officier beliefft, also wel van crimineel saecken als van sculden ende civijl saecken. (Handv. 1462 § 3.)

24. *Van qualijck spreken opt tgerecht van Burchorn.*

Item so wie tot eenige tyde off tot wat plaetsen smalijcken ende qualyken opten scout, scepenen off eenige gesworen sprake off om synen dienst misdede, die sal tegens ons verbeuren X pont, ende tegens elcke scepen 1 pont, also menichwarff als hy dat dede, indien dat hy daeroff by yemandt bevonden, off bekeurt worde by onse scout, scepenen off andere wittachtige tuygen. (Handv. 1462 § 33.)

25. *Van een man oneerlyke lelyke saken an te seggen.*

Item so wie den anderen oneerlyke, lelyke off criminele saeken anseyt, die sal dat waer maken, off hy sal denselver ansegger [1]) dat beteren eerlijcken ende den heere proffytelyken, naedat den scout ende scepene duncken sal daertoe behorende, alsoverre als dat betuycht wort, alst recht behoort.

26. *Van vlotveerdich recht te doen.*

Item oock mede so sal onse scout altoos vlotveerdich recht doen mogen, ende sitten vierschaer alst hem beliefft, om een yegelyke guet cort recht ende justicie te doen.

27. *Van mit III scepenen recht te mogen doen.*

Item ende so sal men alle proeven ende recht mit drie schepenen te vollen mogen doen, al waert oock van doodslagen off andere hoge rechten ende criminele saken. (Verg. de aanteekening op handv. 1462 § 2.)

28. *Van oorkontscap te dragen.*

Item so en sal geen man van buyten oirconden mogen

---

1) Aldus in het HS.

Digitized by Google

dragen tegens eenige onser poorteren voorsz. van saecken die binnen der vryheyt van onse voorsz. stede geschiet sijn, alsoverre als daer poorters by geweest sijn die daeraff kennen mogen, ten ware dattet guede notabile mannen off vrouwen waren, die soude wel tuygen mogen. (Verg. Med. 40; handv. Barsingerhorn § 66.)

29. (*Van uit de vrijheid te gaan, na bezet te zijn.*)

Item so wie by onsen scout off bode beset wort, ende sonder oorloff van ons off onsen scout uuter stede vryheyt gaet, die sal tegens ons verbeuren X pont.

30. (*Van bloedrijzen en blauwe leden.*)

Item so wie den anderen een bloetreys off blauwe leden andoet, die sal ons gelden III pont, ten dochte den scout ende gerechte van onse stede voorsz. dat hy swaerlyker gecorrigeert soude sijn.

31. *Van papenkinderen.*

Item ende so en sal geen papenkinderen off eenige andere personen die in onechte gewonnen sijn, in onse gerechte wesen, ten ware dat sy geëelt waren.

32. *Van onsen scout off bode bystant te doen.*

Item waer eenich poorter off yemandt anders binnen onser stede, die ons ofte onsen scout, bode ofte gesworen niet bystandich en dede, om te bedwingen die tegens ons off tegen dese onse hantveste van onse stede voorsz. dede off gedaen hadden, die sal tegens ons verbeuren III pont, ende daertoe uut onser stede gebannen wesen een jaer lanck, ten dochte den scout ende gerechte dat men hem swaerlyker corrigeren soude. (Handv. 1462 § 48; verg. handv. Barsingerhorn § 78, Med. 56.)

33. *Van mit wapen by den gerechte te comen.*

Item ende so en sal oock niemandt, wie hy sy, gast noch poorter, voirtaen comen mogen binnen der vryheyt van Burchorn, als die scout ende scepenen te recht sitten, mit eenigerhande vergaerde mannen boven drie personen, oft oock mit eenigerhande wapenen, harnes, pansers, swaerden, piecken ende anders diergelyke wapenen, oock wie hy waer, edel off

Digitized by Google

onedel, op tegens ons te verbeuren hoerlyder wapenen, ende daertoe elcx bysonder V ℔, alsomenich alszer is, ten waer dat sy consent van ons hadden also te doen.

34. (*Van verstek.*)

Item so wanneer den heere offte scout yemandt anspreken sal van breucken off misdaden off andere saecken, so sal den rechter denselven persoon in den vierschaer eysschen, alleen off mit sijn voerspraeck, voor den scout ende scepenen, ende doen dan synen eysch ende anspraeck op den persoon nae gelegentheyt van der saeck. Ende indien dieselve persoon niet in den vierschaer en comt, als den rechter hem ineyscht, so sal hy vellich wesen ende den rechter sal sijn clage terstont op den misdadiger toegewesen worden.

35. (*Van geestelijk recht.*)

Item ende voirt so en sal die proost noch die deken van Westfrieslant, noch niemandt van horentwegen, van onsen poorteren voorsz. mogen dagen buyten horen zeenstoel, noch te banne doen, hy en sy eerst mitten geestelyke rechte verwonnen. Ende waer. . . . . die . . . . van den deken offte sijn gewaer soude de deken, die sal jegen ons verbeurt hebben, also . . . . alser is . . . . . XV. . . (Handv. 1462 § 10.)

36. *Van maechgelt te geven.*

Item so en sal men niemandt bedwingen eenich maechgelt te geven tot eenige dootslagen off leemten die by yemandt geschien sullen, maer sullen die onschuldige magen daeroff vry wesen, in allen schijn ende manieren als die handtvesten inhout ende begrijpt, die de gemeene ridderschap, steden ende gemeene landen van Hollandt ende Vrieslant van de graefflickheyt verworven hebben, daer wy willen, dat dese hantvesten in dit stuck haer naer regelen ende voegen sal, sonder enich inbreck. (Alg. ordonn. 18 November 1462.)

37. *Van pachten ende schot te rekenen binnen Burchorn.*

Item voort so wanneer dat men in onse voorsz. stede pachten, scot off oncosten van de landen van Burchorn rekenen sal, soo sal onse scout ende elcke van onse scepenen eenen gueden man van den rijcksten aldaer tot hem kiesen off

Digitized by Google

nemen, ende die sullen dan te samen pachten, schot ende oncosten rekenen by hoeren eede, in allen schijn als die ander dorpen omtrent Burchorn gelegen, ende onse scout aldaer sal hunluyden van onsen wegen den eedt staven. Oock en sal men niet pachten dan te vijff jaren eens, uutgenomen een nieuwen poorter, dien mogen sy pachten alst hunluyden gelieffft. Ende woude onse stede langer beyden, dat mogen sy doen. Ende indien by yemandt anders ter contrarie gedaen worde als voorsz., dat sal van onwaerden wesen ende jegens ons gelden XV ℔. (Handv. 1462 § 7.)

38. *Van waerscippen te senden in Burchorn.*

Item voort so sal onse scout ende twee van onse scepenen off meer, eenen gueden man off meer uutseynden als waerscippen tot alre tijt als des behoeff sy, om by ons off by onsen raet te comen, als sy van ons off van onsen wegen gedaget off omboden worden, off daer sy selve by ons off by onse voorsz. raet comen om nutscappen van onser stede voorsz. Ende die sullen dan een vry, vast ende seker geleyt hebben ende gebruycken in varen, marren ende keren. (Handv. 1462 § 8.)

39. (*Van te dagen voor den heer of zijn raad.*)

Item so wie by ons off by onsen raide gedaget wort binnen onse vryheyt ende stede van Burchorn, ende niet en comt, die sal jegens ons verbeuren X pont, also menichwarff als hy gedaget wort ende niet en comt. (Verg. handv. 1462 § 11.)

40. *Van poorter te worden in Burchorn.*

Item voirt so wie ende van wat lande dat hy comt ende poorter begeert te worden, die poorte ende inganck sal hem dan open wesen, also dat hy sweeren sal ons ende onse erffgenamen ende derselver poorte trouhede doen sal, ende ons ende onse hantvesten ende recht te styven ende te starcken elck bysonder in allen horen artykelen, ende sal dan geven den scout IIII penningen, de bode eenen penninck ende den scepenen drie scellinck Hollants. Ende als dat gedaen is, daernae sal hy gebruycken dat recht van der poorten. Dat is te verstaen, dat niemandt binnen der poorte voorsz. woonen moet, off hy moet onse poorter worden in deser manieren hier voorsz. binnen die eerste ses weken. Ende wie dit niet

Digitized by Google

en dede, die verbeurt tegen ons III pont, also menichwarff als hy daerinne bevonden ende becoert wordt. Ende so wie binnen onse stede voorsz. mitterwoon comt ende poorter wordt, ende eenige schulde gemaekt heeft buyten onse stede, die sal van ons geleyde begeeren ende den schuldenen bekennen mogen by synen eede, binnen hoe lange tijt dat hy hem betalen sal mogen, sonder hem meer daeromme te moeyen mit eenige rechte, op die boete van X pont tegens ons te verbeuren, also menichwarff als hier yemant ter contrarie gedaen ende becoort wort. (Handv. 1462 § 14. Verg. Keuren S. 74.)

41. *Van een eedt te nemen.*

Item voirt so wie een eedt hebben wil in den rechte van eenige personen, die den eedt nemt, die sal ons eerst gelden drie scellingen Hollants, ende so wie eenen quaden eedt sweert ende daeroff betuycht wort mit twee tuygen, die sal ons gelden X pont, off hy sal drie dagen an een een uur lanck op die kake staen, ende nimmermeer in rechte te comen noch tuyge dragen, ten dochte den scout ende gerechte dat men swaerlyker corrigeren soude. Ende die scade sal hy beteren dengenen die hy sijn guet ontsworen heeft, by den scout ende scepenen. (Verg. Keuren Sy. 8; Hw. 6.)

42. (*Van kwalijk te zweeren.*)

Item ende so wie tot eede gewijst is van geldelyken dingen ende comt jegens die manieren der sweringe, dat hy gaet in der vierschaer ende leyt sijn handt op dat cruys sonder oorloff van den rechter, off nemet hy syn hant daer weder off sonder oorloff van den rechter, off faelgeert in sijn woorden die hy de scout naespreket als hy sweert, telcken van deser verbeurt hy tegens den heer, so menichwarff als hijt dede, II scellinck Hollants. (Verg. handv. Barsingerhorn § 32; Med. 12 al. 1.)

43. (*Inbreuken op de rechtspraak en het recht van den heer.*)

Item voirt so wie yemandt gewelt doet, off wie yets recht datten recht toebehoort, geweldelyken van den rechte droeg off wechnaem, dat is te verstaen, so wie van binnen off va buyten, poirter oft gast off eenige ander heren off gerechte onsen heerlickheyt, vryheyt off onsen gerechte aengaende

Digitized by Google

hem onderwonde in rechte te manen off te recht te wysen, ende also kennisse te nemen van onse heerlickheyt, recht ende jurisdictie ons toebehorende, off oock dat yemandt sijn beesten by hem selven off by een andere van den scutpael naem, off oock dat mit recht gedaen is by onsen scout ende scepenen, yemandt anders ter contrarie deden buten ons offte onsen scout ende gerechte oorloff, so dickent ende also menichwarff contrarie van desen ende diergelyken gedaen worde, die sullen jegens ons ende onsen naecommelingen elcx bysonder verbeurt hebben XX sheeren ponden, ten dochte den scout ende scepenen dat men dese saecke swaerliker corrigeren soude. (Verg. handv. 1462 § 46.)

44. *Van comanscap van wyven off vrouwen.*

Item waert dat sake dat eenich mans wijff die niet en pleget openbaer comenscap, haer man mach eens by haer comen in scade van vier penningen. (Handv. 1462 § 45.)

45. *Wanneer dat men tienden sal in Burchorn.*

Item voert so wanneer dat men tienden sal, soo sal comen diegene die syn saet opt velt staet, totten genen diet tienden sal, ende seggen: ick begeer dat ghy my nu tienden wilt. Ist sake dat hy seyt: ick sal nu comen off morgen ende tienden u, ende hy dat dan niet en dede, so mochte die man, diet saet sijn is, waer nemen twee syne naeste lenden ende setten den thienden uut, ende varen sijn saet thuys, sonder verbeurnisse van ons off yemant. Ende waert dat sake dat wy den thiende aen ons selven hielden, soo soude men ons die thuys brengen tot eenen weeselyken stede, daer wy hem die bewijsde. (Handv. 1462 § 50.)

46. *Van den eenen poorter den anderen te recht te setten buyten Burchorn.*

Item voort so en sal den eenen poorter den anderen buyten onser stede ende vryheyt malcander niet te rechte trecken, noch hoerluyde gueden arresteren, noch becommeren, anders dan voor onsen scout ende scepenen van Burchorn. Ende soo wie ter contrarie van desen dede off dede doen, die sal jegens ons verbeurt hebben V ℔, also menichwarff als dat geschiede. (Verg. handv. 1462 § 15. Verg. Keuren S. 20, 21; Hw. 15; B. 12, 91.)

Digitized by Google

47. *Van een persoon buyten Burchorn te bannen.*

Item so wie buyten onse stede ende vryheyt voorsz. gebannen waer van sekere breucken, misdaden oft feyten by den scout ende gerechte, die sal daer buyten blyven ende niet weder incomen, op die verbeurnisse van sijn lijff ende guede, off op sodanige correctie ende recht, als hem by den scout ende gerechte int bannen overgevonden sal worden. Ende wy en willen binnen onser stede geenrehande quade saeken ongecorrigeert gelaten hebben.

48. *Van keuren ende statuten te maken.*

Item voort oorloven wy ende machtigen onse scepenen van onse stede voorsz. jaerlijcx nyeuwe statuten off keuren te mogen maken ende setten, dese hantvesten, ons, noch onse hoocheyt, heerlikheyt ende recht niet tegendragende, by onsen scout, tot nutscap ende oirbaer onse voorsz. stede ende poorteren, die sy by horen eede confirmeren ende vestigen sullen, geduyrende also lange als sy scepenen sijn, dat is te wetene een jaer lanck ende niet langer. Ende dese statuten, kueren sullen sy alle jaeren vernieuwen ende confirmeren oft hunluyden gelieft. (Handv. 1462 § 47.)

49. *Van de kerck in Burchorn niet te versetten.*

Item voort so en sal men onse stede offte kercken voorgenoemt niet versetten noch belasten, noch eenich gelt daerop leenen, noch lijffrenten daerop copen in eenigerhande manieren. Ende so wie ter contrarie dede, die sullen elcx bysonder jegens ons verbeurt hebben XV ℔, ende die coop off leeninge voorsz. sal van onwaerde wesen. (Handv. 1462 § 4.)

50. *Van de vryheyt van Burchorn.*

Item voert so sal die vryheyt van onse voorsz. stede gaen ende strecken van S. Maertijnskercke buyten den zeedijck, streckende weder an Burchorn an den zeedijck, nae uutwysen die leenbrieven die ick van den grave van Hollant houdende bin.

51. *Van wegen ende bruggen te houden in Burchorn.*

Item so sullen onse poorteren hebben, houden ende gebruycken alle wegen, bruggen ende dammen mit wateringe, in

Digitized by Google

alre manieren als sy tot desen dage toe gedaen hebben ende daertoe sy mit rechte toe gerecht sijn.

52. (*Van zaken, buiten de vrijheid geschied, te berechten.*)

Item voort so wat saecken, hantteringe off misdaden geschieden off geschiet sullen wesen binnen off buyten onser vryheyt voorsz., ende alhier eerst mit recht begrepen ende angesproken worden, ende hierboven niet geschreven noch gespecificeert en staen, die sal men alhier begaen ende berechten na den beschreven rechten ende nae der bester redenen. (Verg. handv. Hoorn 1411 by van Mieris IV. 161.)

53. (*Alle zaken te berechten voor het recht der stad.*)

Item so wanneer den scout off yemandt anders op ja ende neen dinget off op betooch, die sal jae off neen of betoech terstont toegewijst worden. Ende voort so sal men altois dingen nae uutwysen desen onse hantvesten off keuren, geordineert ende gevesticht by onsen scout ende scepenen, ende men sal alle vonnissen daernae uutwysen. Ende so wie contrarie ende na dese hantvesten sijn recht niet en dingt, die sal jegens ons verbeuren drie pont, also menichwarff als dat gebeurde.

54. (*Vonnis te wijzen in burgerlijke zaken binnen acht dagen.*)

Item so sal men alle vonnisse van schuldt ende scade en civijl saken binnen acht weken te langste uutwysen, op die boete van X pont.

55. (*Van over vonnis te dingen.*)

Item ende so wie over vonnisse van scepenen in de vierschaer dingt, so dickent ende menigwarff als dat gebuerde, die sal terstont jegens ons verbeurt hebben X ℔, ende elcke scepen 1 pont.

56. (*Van der stede klerkenboek.*)

Item so wie binnen onse heerlickheyt ende stede voorsz. huyse, erve off lant vercoopt off beswaert, off oock onse poorter worde, die sal gehouden geschreven te wesen in onsen gesworen klerckenboeck mit die voorsz. klerckenhandt. Ende waert sake dat yemandt daer brieven besegelt off hebben

Digitized by Google

woude, off eenige certificacie off andere brieven, die sal alleen besegelt wesen mitten segel van saecken van Burchorn ende anders geen. Ende in den brieff sal gehouden geschreven te sijn die scepenen van Burchorn, die daerover an ende by geweest hebben. Ende daervoren sal men ons ende onse nacommelingen geven III stuvers vant segelgelt, ende elcke scepen voorsz. een stuver. Ende sullen voort den clercken moet hebben, off hy sal hebben tot scepen seggen van schryven ende int boeck te teykenen. (Verg. Keuren B. 86.)

57. (*Van te gysel te dagen.*)

Item voert so en sullen wy niemant noch te gysel mogen dagen, die ons borch heeft te setten binnen onse vryheyt van Burchorn, dan dengene die tegens ons misbreucke off misdede in eenigerhande manieren an ons off an onse wijff, kinderen, hoocheyt, heerlicheyt ende recht, wilt, wildernisse, waranden, tienden, vischeryen, vogellien, ende dat daeran kleeft ende ons mit recht toebehoort. Ende so wie van deser ende diergelyke saken by ons off onsen dienaeren te ghysel gedaecht wort, die sal gehouden wesen te ghysel te comen, op sodanige peen ende tot sulcke dage ende plaetse, als hem beteykent sal worden, sonder daeruut te gaen off scheyden, buyten onsen oorloff ende consent. Ende so wien dan sijn gyselinge voorsaet, off de uutginge buyten onsen oorloff ende consente, die sal jegens ons terstont verbeurt hebben sodanige peen, aldaer voor hem geset in de gyselinge te comen, sonder meer recht daeroff te doen. Ende indien hy die peen ons dan niet betaelde binnen achte dagen, soo sullen wy hem vangen ende gevangen houden totdat hy ons voldaen heeft. Ende wat hy niet en heeft an den guede om die breucke te betalen, dat sullen wy mit vonnisse van onsen scepenen rechten an sijn bloede, nae gelegentheyt van der saecken. (Verg. handv. Barsingerhorn § 17.)

58. (*Van 's heeren geleide.*)

Item ende so wie wy geleyde geven binnen onse stede ende vryheyt van Burchorn, die sal geleyde hebben van ons ende van een yegelyken, niemandt uutgesondert, tot onse wederseggen.

Digitized by Google

59. *Van de leenmannen.*

Item voert waer eenige anders heeren thijnsluyden off leenmannen van ons ende van onsen scouten off bode totten recht gedaecht [1]) worden, haren sonderlinge heere mach se van den recht nemen, also dat hy looft by sekeren trouwen, binnen XV dagen dat hy hem sal een recht recht doen. Ende doet hy des niet, daernae en mach hy se niet meer van den rechte der poorte nemen, uutgenomen van crimineel off ander breuckelyke saken, die houden wy an ons ende tot onse recht. (Handv. Barsingerhorn § 28.)

60. (*Alle breuken binnen het jaar aan te spreken.*)

Item voert so sal men alle breucken binnen tsjaers anspreken off sy sullen quijt wesen, uutgenomen dootslagen, dieffte, struycroovers, moordenaers, moortbrandt, vrouwenvercracht, reerooff, verraet, valsheyt van munte, van brieven, van venijn, ende die hen tegen ons wapenen, off die sijn gyselinge versaect, off andere daer dotelijcken, crimineel off lelyken saecken off feyten in gelegen sijn. Ende van vreemde gasten mogen geen punten, cleen noch groot, verjaren noch verouden, maer den heere off synen scout mach se altoos berechten nae synen wille. Ende alle breucken, quetsinge off misdade die by nacht gedaen off geschiet sullen wesen, die sal men ons gelden ende betalen mit dubbelde boeten. Ende soe wie sijn boeten off misdade off breucke niet en heeft te beteren mitten guede, die sal dan dat beteren moeten mit sijns selffs bloede, nae gelegentheyt van den saicke, by den scout ende gerecht. (Verg. handv. 1462 § 51; voorts keuren E. 37 slot, 156.)

61. (*Vrijheid van huis en hof van den heer.*)

Item ende voert so sal onse huys ende hoff binnen Burchorn vry wesen van een yegelijcken, also dat die scout off bode van Burchorn off yemandt anders daer sal mogen dagen, arresteren, panden, noch weet doen off doen doen in eniger manieren. Ende indien ter contrarie gedaen worde, off dede by yemant anders, die sullen jegens ons elcx verbeurt hebben, alsoo menichwarff als dat geschiede, XI pont. Ende al tgeunt dat ter contrarie gedaen ware, sal van onwaerde wesen.

---

1) HS. heeft: *gedrecht.*

Digitized by Google

62. (*Handelen tegen de handvesten.*)

Item voert so wie ende so menichwarff contrarie dese onse hantvesten, in allen haren punten ende articulen, tot eenige tyde bevonden wort mit vonnisse, sententie off by wittachtige tugen contrarie gedaen te hebben, die sullen jegen ons off onse nacomelingen elcx bysonder verbeurt hebben XV pont, ten dochte den scout ende gerechte dat men swaerlyker corrigeren soude.

63. (*Van wie zijn eer, zekerheid en trouw laat steken.*)

Item so wie sijn eer, seker ende trouwe laet steken, die en sal nergens vry wesen, ende men sal denselven eer-, seker- ende trouwelose persoon by onsen scout ende gerechte corrigeren, op een kaek te stellen ende anders, nae gelegentheyt van de saicke ende na den beschreven rechte.

64. (*Bescherming van poorters tegen lieden van buiten.*)

Item ende waer oock sake dat yemandt van buyten onser stede woonachtich, ooc wie hy sy, edel off onedel, niemandt uutgesondert, die onse vryheyt, heerlickheyt ende recht, off onsen poorter gewelt off cracht deden by vangen van synen lyve off neminge. van sijn guede, off oock eenige rechter off gerechte kennisse name in manen off in wysen, dat onse recht ende judicaturen toebehoirde, int kleyn off int groot, dat sullen wy met onse ondersaten ende recht mit alle onse macht wederstaen, ende dat gewelt off te doen doen, ende rechten dat an lyve ende an guede, off sodanige recht als daertoe behoren sal, na de beschreven rechten ende nae gelegentheyt van der saecken, ten costen van den ongelijck. (Verg. handv. Barsingerhorn § 23.)

65. (*Persoonlijke diensten.*)

Item so sullen mijn ondersaten mijn hout, turff ende burchgraft buten mynen costen thuys brengen ende scoon maken, als dat van doen wesen sal.

66. (*Van bede te geven.*)

Item voert so sullen sy my off mynen nacomelingen [illegible] gesetter tijt gelden bede ende petitie, dat is te verstaen: [illegible] ick offte mynen nacommelingen eerst gehult worde heer [illegible]

Digitized by Google

wesen van den lande ende stede van Burchorn, off dat ick over dat meer tooch, wijff name, ridder worde, kint uutgave, off van onse vyanden gevangen worde, tot elcken van desen sullen sy my gelden also mennich pont, als ick mit mynen rade redelyken setten ende ordineren sullen. (Handv. 1462 § 52.)

Ende omdat ick alle dese voorsz. punten in dese hantvesten vast ende gestade onderhouden wil voer my ende voer mynen erven ende nacomelingen, hoge heerlyckheyt ende recht niet uutgesondert ende dat daeraen kleeft, so hebbe ick mijn segel hier an desen mynen brieve ende hantvesten gehangen. Int jaer ons heeren duysent vierhondert ende negen en tachtig, opten XXV^en^ dach van Januarius. Ende doe worde ick gehult heer te wesen van Burchorn van mijn scepenen ende ondersaten, praesentibus.

Gecollacioneert jegens seker oudt register der handvesten ende privilegien voorsz., daerinne eenige woorden open laten staen, die vermits de ouderdom verduystert ende niet te leesen waren, zijnde deesen in alles daermede accorderende bevonden, van date ende onderteyckent als boven, den XXII^en^ Februarii a° XVI ^c^ twee ende twintich, by my, W. J. van Schoterbosch, Not. p.

(Als n°. XXX.)

XXXIII. Handvest van hertog Albrecht aan die van het baljuwschap van Friesland tegen verschillende misbruiken zijner baljuwen, schouten en andere dienaren.

19 April 1396.

Aelbrecht, enz.

Doen cont allen luden, want onse goede luden ende ondersaten van Niedorpercogghe ende van Scaghercogghe, van Wieringhercogghe ende van Langhedikercogghe ons tot alre tijt willichlijc ghedient hebben, ende hem oec gunstelike bewijst in beden ende in hulpen die wy op hemluden hebben, ende ons toegheseit hebben ende gheloeft gunstich ende volgich te wesen in toecomenden tyden na horen machte, — soe

Digitized by Google

hebben wy himluden en haer nacomelinghen om dier gunste wille ende om menyghen anderen truwen die sy voer ons ende onsen ghedaen hebben ende ons ende onse nacomelinghen, off God wil, noch doen sullen, sulke grasie ghedaen ende doen ende sulke vryhede ghegheven ende gheven voer ons ende onse nacomelinghen, als hierna ghescreven staen.

1. In den eersten, want van onsen baliuwen van Kermerlant ende van Vrieslant ende onsen scouten ende dienaren in den cogghe voerscreven enen misbrukinghe langhe tijt gheweest heeft buten onsen weten ende consente, dat is te weten, dat wanneer wy onsen dienstlude veranderden, baliuwen, scouten of dienaren, soe mosten onse luden voerscr. alle tijt gheven grote scattinghe ende ghiften denselven onsen baliuwen, scouten ende dienaren (daer dieselve onse dienaren) [1] daer dieselve onse arme lude swaerlijc belast hebben gheweest, soe verbieden wy onsen baliu van Karmerlant ende van Vrieslant, scouten ende dienaren van den cogghe voerscr. die nu sijn of namels wesen sullen, op sulc ghelt als sy op horen dienste staen hebben, dat [2] noch nyemant van haren weghen ghiften of beden en begheren van onsen luden voerscreven daer sy mede mochten werden. Oec mede verbieden wy onse luden voerscr., dat sy sulke ghiften ende beden baliu, scouten ende dienaren voerscreven niet en gheven tot enygher tijt. Ende waert sake dat sy of yemant van himluden daer yeghens dede ende sulke beden ende ghiften gaven als voerscr., soe souden die luden ons ende onse nacomelinghen die helfte meer gheven, ende souden oec dat verhalen an sulken ghelde als onse baliuwen, scouten ende dienaren op haren dienste staende hadden, als yeghens verboert.

2. Item soe verbieden wi onsen baliu van Kermerlant ende van Vrieslant, onse scouten ende dienaren van den cogghen voerscr. die nu sijn of namels wesen sullen, op sulc ghelt als op haer diensten staen of staen sal, dat sy onsen dorpen uut den cogghe voerscr. ende van der ghemeenten daer wonende, gheenrehande ghemeen scattinghe en nemen noch en scatte; maer sy sullen van elken man bisonder die brueckt, nem n

1) Deze vier woorden, die ook in H[10] voorkomen, zijn blijkbaar te schrappen.
2) Lees: *dat sy*.

Digitized by Google

brueken ende boeten als ons verschinen sullen na recht ende custume van onsen lande, ten waer dat die ghemeente van den dorpen voerscr. samelijc tieghens ons ende onsen heerlijcheit brueckten.

3. Item soe hebben wi ghegheven ende gheven mit desen brieve onsen luden ende dorpen uten cogghe voerghenoemt, dat onse scouten van denselven dorpen die nu sijn of namels wesen, by rade haren vieren die rijcste ende die vroetste van den dorpe die die meente daertoe nemen sullen, kiesen sullen elcs in den dorpe daer hy scout is, binnen den pinxter heilich daghen goede ende vroede knapen schepenen te wesen ende te bliven een jaer lang daer naestvolgende, ten waer dat sy oflivich worden of om noetsaken niet bewaren en mochten. Ende des sal onse scout, by rade als voerscreven is, ander scepen setten in desgheenre steed die oflivich worden off ofghingen. Ende die scout ende schepenen sullen vierschaer ende recht besitten alle weghen ter goeder tijt voer middach in openbaren steden, in husen of daer buten, in gheenre tavaerne daer men wijn of bier om ghelt tappet. Ende die schepenen voernoemt sullen kiesen ende daghen waerscap elcx in den dorpe voerghenoemt alst ghewoenlijc ende costumelijc is. Ende alle kueren die men legghen sal in der voerscreven dorpen, die sullen die scouten voerghenoemt legghen ende maken by rade der schepenen, ende tot elken schepenen enen vroeden man uten dorpen voerscreven.

4. Voert so wanneer wy ghemeen heervaert of lude van wapenen uut onsen landen ghebieden sullen, onse scouten voerscr. elx in sine bedrive heervaert ende lude van wapenen uut onsen landen ghebieden sullen, soe sullen onse scouten voerscr. elx in sine bedryve heervaert ende luden van wapen kiesen [1]) by vier goede ende vroede mannen uuten dorpe die de ghemeente daertoe kiesen sal, die vroetste ende die manlicste, best ghewapent uten dorpe, ende des niement te verdraghen om miede, gunste of om ander saken.

---

1) Bedorven lezing. Vermoedelijk te lezen: *Voert so wanneer wy ghemeen heervaert of lude van wapenen uut onsen landen ghebieden sullen, soe sullen onse scouten voerscr. elx in sine bedrive heervaert gebieden ende lude van wapenen kiesen.*

Digitized by Google

5. Item soe gheloven wy onsen luden ende ondersaten voergen. te doen ende te doen doen by onsen baliuwen, scouten ende dienaren voerscr. rechte ende vonnisse van allen saken ende brueken die wy op hemluden te segghen mochten hebben of elx van him op den anderen, na rechte ende custume van onsen lande. Ende daer dat darenboven onsen voirscreven baliuwen, scouten ende dienaren onsen voerscr. luden niet vanghen, binden noch stocken en sullen, alsoverre als sy verborghen moghen ende verborghen des betichtighen lijf ende goet mit goede borghen, binnen onsen landen ghegaet ende gheeyscht [1]), die also goet sijn ende also rijcke als die betichtige is. Oec mede dat onse baliuwen, scepenen [2]) ende dienaren voerscr. onsen voerghenoemden luden niet weder [3]) daghen en sullen dan ter vierscaer, ten waer dat yemant voer ons over den anderen claghede, die wy daechden voer ons ter antwoerde te comen. Ende waert sake dat onse baliuwen, scouten of dienaren hierenboven onse luden voerghenoemt vinghen of hilden, soe mochten onse voerscr. lude, elx in den dorpe ende ambochte daer sy gheseten waren, haer medeghebueren ghevanghen houden alsoverre als sy overbodich waren die lude te verborghen, sonder verboernisse teghens ons of onse nacomeinghe, al waer oec dat onse baliuwen, scouten ende dienaren die borchtochte voerscr. niet nemen en wilden, ende dan soude van dien dorpe die borghen voerscreven alsoe goet hebben dat sy den betichtighen ter vierscaer brenghen souden, of sy souden selven daervoer voldoen.

6. Item soe hebben wi ghegeven ende gheven onsen luden voerscr. sulke vryhede, dat gheen scout noch papen binnen den dorpe van den voerscr. cogghen tappen en sullen noch openbaer taverne houden van wijn, van bier of van anderen dranken. Ende wie daer jeghens dede, dat waer van tien ponden elx daghes tot onser behoef, also langhe als hy dat dede, die wy him ofghenomen willen hebben sonder verdrach.

---

1) Evenzoo H[10]. Misschien: ghegoet ende gheërft.
2) Evenzoo H[10]. Lees: scouten.
3) Evenzoo H[10]. Lees: verder.

Digitized by Google

7. Item soe hebben wy ghegheven onsen luden voerghenoemt. dat onse dijcgraven, hemraders ende clercken die nu sijn of namels wesen sullen binnen den cogghe voerscreven, noch niemant anders van horen weghen, dyken, slusen noch overtomen en sullen nemen te maken in der dijcgraefscip die sy bescouwen. Ende alle diken, slusen ende overtomen voerscr. die sy besteden sullen, mach elc man dien die toebehoert, antasten des anderen daghes na der bestedinghe, sonder scade. Ende waert sake dat die diken also vreeslic bescouwet worden datter den lande scade by gheschien mochte, dan soude die dijcgraef by rade des hemraders mannijnghe inbyeden, also alst bescheydelijc waer na den staet van den dike.

8. Item want ons onse goede lude voerscr. mit goeden bescheide onderwijst hebben, dat in den seedijc tot Winkel is omtrint neghen hondert roeden dicx die van Drechterlant toebehoeren, daer alle jaer groet gebrec op valt, overmits dat dieselve dijc legher is ende smaelre vier voet of meer dan die dyken an beyder siden, welken dike dijcgrave, hemraders ende waerscip lichteliken keuren ende arme lude van Winckel bisteden, veel meer dan sijs volbrenghen moghen, daer die diken by versumet bliven ende onghemaeckt, om ghelts wille dat onse dijcgrave daeroff neemt van elker roede jaerlix, twelke onsen ghemenen lande tot groten vresen ende schade comen mochte, dat ons immer staet te verhoeden, soe hebben wy bevolen ende bevelen onse dijcgraef ende hemraders van den dike, voerscr. seedijc tot Winkel kueren [1]) also groet, hoghe ende breet, als die diken an beyden syden gheleghen ghekuert ende ghemaect sijn. Ende nae dier kuer den dijc scouwen op sulke boeten als men dese ander diken scouwet, sonder verdrach. Ende verbieden enen yghelyken die den dijc sullen nemen te maken, dat sy gheen reet ghelt en gheven op een boet van tien ponden. Oec mede verbieden wy onsen baliu van Medenblijc dijcgrave, hemraders ende clercken ende elke anderen, dat hore gheen reet ghelt en nemen van denghenen die den dijc toebehoert of nemen te maken, maer himluden ofnemen, sonder verdrach, al sulke boeten als ons sullen toeghewijst werden na den kueren voerscr.

---

1) Lees: *te kueren.*

Digitized by Google

9. Item soe hebben wy ghegheven ende gheven onsen luden voerscr., dat alle dieghene die poerteren worden sijn of werden sullen binnen onsen of andere heren steden die van ons ghevriet sijn, of buer sijn of werden sullen in anderen heren lande, ende wonachtich sijn binnen onsen dorpen voerscr., sullen scot ende scoude gheven ende betalen mitt den bueren van den dorpe daer si in wonen, ende dat scot uutpanden ghelijc den bueren, ter tijt toe dat sy mit haren alingher woenstat uut onse dorpen voerghen. varen wonen, daer sy poerter of bueren sijn.

10. Item soe hebben wy ghegheven onsen luden voerscr., dat in allen dorpen van den cogghen voergh. onsen scouten voerscr. niet meer dinghedage van buerrecht [1]) en besitten en sullen dan tot vier tyden des jaers; dat is te wetene des eersten dingesdach in die weke na sinte Ponsiaensdach naestcomende, die ander dinghesdach in die weke na Beloken paeschen daer naestvolghende, die darde dinghesdach in die weke na sinte Jacop daerna, ende die vierde dinghesdach in die weke na sinte Maertijnsdach in die winter oec daerna, ende also voert van jare te jare tot allen termynen voerscr. tot ewighen daghen, ende na elken dinghesdach enen pantdaghe [2]) onse scoute voerghenoemt openbaerlijc sullen kundighen doen ende bescheyden in allen kerken van hore bedryve. Ende niet meer pantdaghen te legghen binnen den jaer, uutghenoemt die bandinghe ende onse sculden die men tot allen tyden sal moghen panden alst onse dienstlude bevelen.

11. Item soe hebben wy ghegheven ende gheven onsen luden voerg., dat gheen rechter die dienst van ons voert, kennen en sal langher dan een jaer nadat die vorwaerden gheschien, te sy dat sy brieven nemen van den vorwaerden die sy maken, voer den rechter als die vorwaerden gheschien, uutghenomen van ons selfs scult.

Ende want wy gheloeft hebben ende gheloven mit desen brieve, voer ons ende voer onse nacomelinghen, onsen lud n

---

1) H[II]: *buercch.*

2) Beide HSS.: *pandaghe.* Voorts vermoedelijk bij te voegen: *die.*

Digitized by Google

ende ondersaten voerghenoemt ende hore nacomelinghen te houden ende te doen houden alle dese voerscr. punten in alle manieren als voerscreven staet, soe hebben wy desen brief doen beseghelen mit onsen seghel hieran ghehanghen. Ghegheven in den Haghe op den negentiensten dach van Aprille, int jaer ons Heren dusent drie hondert sesse ende tnegentich.

(Naar het HS. van den hoogleeraar de Geer, nader omschreven als H^{11}, hierachter II bl. 15, fol. 121 verso tot 128 verso, vergeleken met H^{10} fol. 59 verso tot 62 verso.)

Digitized by Google

Digitized by Google

DINGTALEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

Een deel der volgende dingtalen is reeds vroeger uitgegeven door wijlen Mr. J. A. Fruin in de *Nieuwe Bijdragen voor rechtsgeleerdheid en wetgeving* [1]). Volledigheidshalve meende ik ze met de nog onuitgegevene te moeten opnemen. Ik nam daarbij echter tot grondslag het HS. H^{11}, dat mij voorkomt het origineel te zijn van H^{10}, door Fruin gevolgd.

Aanvankelijk was mijn voornemen de verschillende dingtalen betreffende hetzelfde proces bij elkander te plaatsen, maar bij nadere overweging kwam mij dat minder raadzaam voor. Het is blijkbaar dat ze niet bij elkander behooren, als verspreide deelen van eene grootere verzameling. Van enkele is twijfelachtig of ze wel te beschouwen zijn als de officieele in het geding werkelijk gebruikte dingtalen, of aan private bewerking te danken; voorts of ze als algemeen in Westfriesland gebruikelijke of als lokale zijn te beschouwen; eindelijk of ze wel uit denzelfden tijd zijn. Enkele schijnen oorspronkelijk Westfriesch te zijn, maar een deel is blijkbaar ontleend aan of bewerkt naar de Delftsche dingtalen die door Fruin, aan dezelfde HSS. als de door hem uitgegevene Westfriesche dingtalen ontleend, insgelijks zijn uitgegeven [2]). Bij de uitgave is dus wenschelijk ze eenvoudig te geven in het verband, waarin ze in de HSS. voorkomen. Ook de plaats die ze in de HSS. hebben gevonden, behoeft vermelding.

De reeds vroeger uitgegevene worden in twee HSS. van den hoogleeraar de Geer gevonden, door mij aangeduid als H^{10} en H^{11}. [3]) Ze bevatten stukken van zeer uiteenloopenden oorsprong. Eerst vindt men de handvesten en keuren van Hoorn, de Vlaamsche en Noordnederlandsche waterrechten en de voorboden van den Briel van 1405. Hierop volgen de drie eerste dingtalen (n°. I—III). Ze behooren vermoedelijk bij elkander, althans de eerste en tweede; terwijl ze allen ouder schijnen dan 1414, daar in n°. I en II nog melding

---

1) Jaargang 1878 bl. 34—51.
2) Nieuwe Bijdragen, zelfde jaarg. bl. 172 volg.
3) Zie hierachter II bl. 15.

Digitized by Google

wordt gemaakt van den baljuw, in n°. III onderscheiden wordt tusschen poorten en dorpen, tusschen het recht van de steden en dat van de dorpen. N°. II toont trouwens groote verwantschap met de dingtalen van Kennemerland, en schijnt ook blijkens den daarin voorkomenden naam van Winkel in het Westerbaljuwschap ontstaan, dat tot 1415 met het baljuwschap van Kennemerland was vereenigd.

Op deze dingtalen volgen de Westfriesche landrechten, waaronder ook de handvest van 1396, hiervoren als n°. XXXIII uitgegeven, de algemeene ordonnantie van 9 Augustus 1446, een paar handelsovereenkomsten tusschen Deventer en Amsterdam, de keuren van Grootebroek, het slot van de waterrechten, dat vroeger afgebroken was, de handvest van 13 Februari 1402 aan Drechterland gegeven, en de Delftsche dingtalen. Op deze volgen nu de andere reeds uitgegeven dingtalen n°. IV—IX. N°. IV is blijkbaar eene nadere uitwerking van n°. III, gevolgd door eene aanteekening betreffende het kerven van het maaggeld. Even als n°. VI schijnen ze oorspronkelijk te zijn. N°. VII daarentegen is blijkbaar aan de Delfsche dingtalen (bl. 175 en 176) ontleend. N°. IX is het fragment van een dingtaal tot aanvulling van n°. I.

Op deze dingtalen volgen nu in de HSS. eene hollandsche vertaling van den Saksenspiegel en het concordaat van Rudolf van Diepholt.

De vroeger onuitgegeven dingtalen (n°. X—XV) worden allen aangetroffen in de drie HSS. van Enkhuizen, en in G^1, de twee eersten bovendien in de vier Schellinchouter HSS. Uit de varianten van n°. X blijkt, dat deze althans in de meeste, zoo niet alle, Westfriesche steden werd gebruikt. Toch is zij niet oorspronkelijk, maar eene bloote navolging van de Delftsche dingtaal. Hetzelfde is het geval met n°. XII, XIV en XV, die insgelijks aan de Delftsche dingtalen zijn ontleend. Alleen n°. XI en XIII schijnen oorspronkelijk. De laatste is echter slechts ten deele nieuw, daar een stuk evenzeer voorkomt in n°. I, een ander stuk waarschijnlijk de dingtaal bevat, waarvan een fragment is bewaard in n°. IX.

Bij de uitgave volgde ik den tekst van E^2, en gaf in de aanteekeningen alleen die varianten die mij van eenig belang voorkwamen. De Schellinkhoutsche teksten leveren wel eenige menigte varianten, maar als gevolg van een zeer bedorven tekst. De tekst van G^1 is beter, en heeft zelfs bov

Digitized by Google

den uitgegeven tekst voor, dat ze in den regel ook het vonnis mededeelt. Die tekst levert dan ook enkele varianten van eenig belang, maar daar hij blijkbaar veel jonger en op vele plaatsen minder nauwkeurig is, kon ze voor de uitgave niet in aanmerking komen. En ook de mededeeling der vonnissen achtte ik overbodig, daar ze meestal niets zijn dan de letterlijke weerslag op het geeischte. De tekst van E^3 is niet door mij vergeleken, wat mij na de verklaring van Fruin (Delftsche dingtalen bl. 173), onnoodig voorkwam. De oudste en beste teksten leveren E^1 en E^2. Bij vergelijking dier teksten beide HSS. te gelijk voor mij hebbende, ontdekte ik, wat mij vroeger bij de beschrijving ontging, dat ze ontwijfelbaar van denzelfden schrijver afkomstig zijn. Hoewel ze niet in hetzelfde jaar zijn geschreven, is de overeenkomst van het schrift zoo treffend, dat dit boven allen twijfel verheven kan geacht worden. En hoewel de schrijver voor andere stukken, met name voor de keuren, een ander origineel schijnt gebruikt te hebben, gebruikte hij voor de dingtalen blijkbaar hetzelfde origineel. De varianten zijn dan ook uitsluitend toe te schrijven aan zekere vrijheid bij het kopiëren, vooral in de spelling, of aan onnauwkeurig afschrijven, en bij vergelijking der twee afschriften achtte ik dat van E^2 het meest nauwkeurig. Tot aanvulling der beschrijving van dit HS. kan ik mededeelen, dat het thans zich bevindt in de universiteitsbibliotheek te Utrecht. (Med. aevi script. histor. n°. 169.)

Hoe men er in Westfriesland toe kwam de Delftsche dingtalen tot model te kiezen, durf ik niet te beslissen. Delft had wel is waar nagenoeg dezelfde handvest verkregen als Haarlem en Medemblik, maar van eenige bijzondere betrekking van Delft tot Westfriesland is niets bekend, en het zou meer voor de hand hebben gelegen de dingtalen van Haarlem, Alkmaar of in het algemeen van Kennemerland over te nemen. Toch schijnt men meer bij Delft te rade te zijn gegaan [1]). Misschien zocht men zijn licht liever in den vreemde, evenals Delft zelve zijn recht wel eens in den Bosch schijnt gehaald te hebben [2]).

---

1) Zie het Ontwerp eener gemeentewet uit de 16de eeuw, door mij uitgegeven en besproken in de Verslagen en Mededeelingen der Vereeniging I bl. 428 volg.

2) Zie Oorkondenboek II n°. 55.

Digitized by Google

I. Een Boelding [1]).

Haer rechter, dese man heeft hier ten recht te doen: waert u lief, ick seydet voer hem.

Ja.

Soe vraghet hem, off hy lien wil an mynen woerden.

Haer rechter, soe staet hier dese man, ende ic mit sinen woerden, ende begheert van u te weten, of ghi hem waert een aften dach in een recht, een voerbon te winnen op dit namelike boedel, dat dese mensche geruumt heeft mitter doet, doe hi an sinen lesten live was, waert ghelegen is, binnen der doer of buuten der doer, wassen ende wanen, rysen ende dalen, groyen ende bloyen, pot ende ketel, scuttel ende lepel, sulver ende gout, ende al dat den boedel toebehoert, ende al dat in desen ban gheleghen is, daer hem dese man voerhout dat rechte derdendeel van dit namelike boedel, ende seit dat dit derdendeel sijn rechte eyghen is ende den anderen niet en bestaet; dese man ghebiet in te brenghen al dat hi uut den boedel ghetoghen heeft, ende seit dat hi tsijn sculdich is jeghens hem in te brenghen, ter scattinghe der bueren, effen rijc te wesen, want si effen na gheboren ende ghebloeyt sijn.

Haer rechter, waer ghy hem een aften dach in een recht; daer begheert hi een vonnisse, of hi daer een voerbon op winnen mach, wint hijt als een recht is, op dit namelyke boedel, dat dese mensche gheruumt heeft mitter doot, doen hi aen sinen leste live was, waert gheleghen is, binnen der doer of buten der doer, wassen ende wanen, rysen ende dalen, groyen ende bloyen, pot ende ketel, scuttel ende lepel, sulver ende gout, ende al dat den boedel toebehoert, ende al dat in desen ban gheleghen is, of in wat ban dattet gheleghen is, een recht derdendeel daerof, dat dese mensche seyt dat sijn aeleyghen is ende den anderen niet en bestaet; dese man ghebiet in te brenghen dat hi uut den boedel ghetogen heeft, ende seit dat (hi) [2]) tsijn sculdich is jeghens

---

1) Dit opschrift is door mij bijgevoegd.

2) Dit woord ontbreekt in beide HSS.

Digitized by Google

hem in te brenghen, ter scattinghe der bueren, effen rijc te wesen, want sy effen na gheboren ende ghebloeyt sijn.

Haer rechter, hi begheert een vonnis, of hijt voerbon winnen mach, wint hijt alst recht is.

Ja.

Een vonnis, hoe hijt winnen sal mit recht, wint hijt alst recht is.

Soe wysen die scepenen: mit sinen eed.

Waer hi sijn hant op houden sal?

Dan op die heylighen te leggen.

Waer hy mit recht winnen sal, buuten der doer of bijnnen der doer, wes daer een recht of is? Hy seit, buuten der doer, ist recht ende wisent scepenen.

Off hy scampelde in sijn eedspel [1]), wat sijn verhal te recht wesen sal? Hy seit, wanttet voldaen is goeder tijts, voer middaghe, so alst van boedel roert, is recht ende wisent schepenen.

Haer rechter, een vonnis, off hijt voerbon ghewonnen heeft, alst recht is, nae voervonnisse, als hem ghewijst is op dat namelike boedelgoet, dat dese mensche gheruumt heeft mitter doot, doe hy an sinen lesten live was, waert gheleghen is, bijnnen der doer of buten der doer, wassen ende wanen, rysen ende dalen, groyen ende bloeyen, pot ende ketel, scuttel ende lepel, sulver ende gout, ende al dat den boedel toebehoert, ende al dat in desen ban gheleghen is of in wat ban dattet gheleghen is; dese man ghebiet in te brenghen dat hi uut den boedel ghetoghen heeft, ende seit dat hijt sculdich is jeghens hem in te brenghen, ter scattinghe der bueren, effen rijc te wesen, want si effen na gebloeyt ende gheboren sijn.

Haer rechter, waer hy sijn claghe met recht vervolghen sal, waer, binnen der doren off buten?

Soe wart hem ghewist, binnen der doer.

Haer rechter, of die doer gheloken of ghesloten waer, wie se mit recht sculdich waer op te doen? Hy seit: die rechter,

---

1) H[11]. *needspel.*

Digitized by Google

van des keysers weghen, van des graven weghen van Hollant, van des balius weghen, ghi selven, haer rechter, mit juwer gheweldiger hant, want hi niet dinghen en mach dan huden op desen dach, buten der doer. Haer rechter, hoe hy sculdich is daer in te coemen, ende begheer des een vonnijs.

Soe wis ment, dat die aenclagher dien rechter inleyden sal.

Haer rechter, een vonnijs, off hy in dit huus of in dit boedel comen is na voervonnisse, dat dese mensche gheruumt heeft mitter doet, doen hi an sinen laesten live was, waert gheleghen is, binnen der doer off buten der doer, wassen ende wanen, rysen ende dalen, groyen ende bloeyen, pot ende ketel, scuttel ende lepel, sulver ende gout, ende al dat den boedel toebehoert, ende al dat in desen ban gheleghen is of in wat ban dattet gheleghen is; dese man ghebiet in te brenghen al dat hi uut dese boedel ghetoghen heeft, ende seit dat hy tsijn sculdich is jegens hem in te brenghen, ter scattinghe der bueren, effen rijc te wesen, want si effen na ghebloeyt ende gheboren sijn.

Haer rechter, aldus seit hy, ende ic voer hem, dat ghi voert sult gaen in dat viercant naest den middelscote, ende bannen daer den dinghen ende besitten den aften stoel, ende dan rechten [1]) den houder ende den clagher, ter tijt dat dit recht is besloten mit recht of ghedadinct, ist recht ende wysent schepenen.

Nu is hi gecomen opten stoel, als recht is.

Haer rechter, dese man heeft hier ten recht te spreken [2]). waert u lief, ic seydet voer hem.

Ja.

Soe vraghet hem, off hi lien wil an minen woerden.

Soe claget hi, dat die man hem verspaert heeft dat rechte derdendeel of vierendeel, meer of mijn, van dit namelike boedel, dat dese mensche heeft gheruumt mitter doet, doen

1) H^{11}. *ende den rechten;* H^{10}. *ende den rechter.* De verbeterde lezing werd reeds door Fruin opgenomen, met verwijzing naar hierachter bl. 151.

2) H^{10}. *ten rechte gesproken.* Aanvankelijk stond in H^{11}. *ten rechte ghespreken*, maar dit is blijkbaar door den schrijver zelven dadelijk verbeterd.

Digitized by Google

hy an sinen lesten live was, waert gheleghen is, binnen der doer of buten der doer, wassen ende wanen, rysen ende dalen, groyen ende bloeyen, pot ende ketel, scuttel ende lepel, sulver ende gout, ende al dat den boedel toebehoert, ende al dat in desen ban gheleghen is of in wat ban dattet gheleghen is; dese man begheert in te brenghen dat hy uut desen boedel ghetoghen heeft, ende seit dattet die man sculdich is jegens hem in te brenghen, ter scattinghe der bueren, effen rijc te wesen, want si effen na ghebloeyt ende gheboren sijn.

Woude hy daer yet yeghen segghen dan alle dese voorseyde punten waren aldus, des wil hi gaen op diegheen diet mit recht sculdich sijn te scheyden ende te weten. Ende van sijn wed nu seit hy, dat sijn wed sal hebben een wederwed, of an al sijn woerden te beliene, ist een recht ende wisent scepen.

Waert dat sy twyden die houder ende die clagher om in te brenghen, dat sullen sceyden seven die naeste bueren by haren eedt, ist recht ende wysent scepenen.

II. Een noettroft of een seventuuch [1]).

Haer rechter, dese man heeft hier te recht te doen; waert u lief, ic seydet voer hem.

Ja.

Soe vraghet hem, of hi lien wil an minen woerden.

Ja ic.

Haer rechter, hier staet dese man ende ic mit sinen woerden, ende claghet hier op Lambaert Pieterzoen, of hoe dat sijn naem mit recht is, dat hi hem heeft verspaert een stucke erfs ende lants, dat ghelegen is binnen den ban van Winkel, daer die grote van den lande is X gheers, en weynich mijn of en weynich meer onbegrepen, ende bylent hebben Pieter Jansz., Jan Gherijtsz. ende Pieter Willemsz., of hoe hoer rechte naem mit recht is, sy mochten hem ontreeden, alst

1) Tusschen deze dingtaal en de twee dingtalen betreffende het bannen van het ding en het hanteren van zeventuig, bij van Santen, Generale privilegien van Kennemerland bl. 208 v. bestaat blijkbaar eene nauwe verwantschap.

Digitized by Google

een recht waer, alst daertoe quaem mit recht, ende anders voert goede lenden, die daertoe comen mit recht; des dese man seyt, ende ic voer hem, dat sijn aeleyghen is, ende Lambrecht Pieterz. niet en bestaet mit enighen recht, ende seit dat hy dat noetroftich is, dat recht daerof te pleghen ende te weten, dat hy sijn noetroft daer op dit voerseide lant winnen mach, wint hy se alst recht is, ende beghert des een vonnisse.

Soe wisen die scepenen dat hy se winnen mach, wint hy se alst een recht is.

Hoe hy sijn noetroft sculdich is te winnen, haer rechter, een vonnisse begheert hy.

Mit sinen eed, wysen die scepen.

Haer rechter, heeft hy dan oerloff op te houden?

Ja.

Soe staeft hem die rechter een eedt.

Haer rechter, heeft hy nu oerlof sijn hant of te houden?

Ja.

Een vonnisse, haer rechter, off hy sijn noetroft ghewonnen heeft, alst recht is, nae voervonnijsse.

Soe wisen die scepen: ja.

Siet, haer rechter, soe seit dese man, ende ic voer hem in sinen beliende woerden, dat ghy sijt sculdich morgen goets tijts voer middaghe op dit lant te varen mit uwe volle banc, ende den dinghen aldaer te bannen, den aften stoel te besitten ende hem daer te rechten vijf daghe lanc dach op dach mit climmender sonnen, ten worde eer besleten mit rechte off ghedadinget, ist recht ende wisent scepen.

Nu gheboert het die scout den dinghen te bannen.

Ic vraghe u een vonnisse, oft soe goets tijts is an de daghe dat ic den dinghen bannen mach, den aften sto besitten mach, houder ende clagher rechten mach ende mi

Digitized by Google

heer sijn boeten winnen mach ende my mijn, of sy my verschenen alst recht is?

Soe wisen die scepen: ja.

Hier ban ic den dinghen van des keysers weghen, van des graven weghen van Hollant, van des baliuus weghen ende van minen weghen; ic ban hier heil hem weduen ende weesen ende alle dinc plechtyghe is [1]); ic ghebied hier list ende verbied hier onlist; ic ghebied dat hier niemant ten heylighen en gae, tensy bi mynen oorlof, noch niemant van den heylighen ga, tensye by minen oerlof; ic ghebied datter niemant enich achting uut en neem, buten minen oerlof, hy en brenghen weder in, alst recht is; ic verbied alle slepen wapenen ende alle ghetoghen wapenen; hieran leg ic enen vasten vreed ende goet gheleyd, als een scout van mijns heren weghen, een yghelijc hier veylich te comen ende rustelic van daen te scheyden, byhouden sijn lijf ende sijn goet, ten waer sake dat hijt verloer met mijnre kennijnghe, met versumenijsse sijns rechts, mit vonnijsse van schepenen of mit seventuuch; ic ghebied al dat ic sculdich bin te ghebieden; ic verbied al dat ic sculdich bin te verbieden; ic ban hier al dat ic sculdich bin te bannen.

Hieran leg ic des keysers ban, des graven ban van Hollant, des baliuus ban ende die mynen; ic vraghe u, off ic den dinghen alsoe ghebant hebbe dat ic den aften stoel besitten mach, houder ende clagher rechten mach, mijn heer sijn boeten winnen mach, ende my die mijn, ist dat si my voerschinen mit recht; dat vonnijsse vraeg ic ju, een van den loeste, hoe ic se sculdich bin te besitten; dat vonnis vraghe ic ju; of ic se beseten heb, dat ic een yghelikeu rechten mach, alst recht is, dat vraeg ic u.

Nu seit die scout: heeft hier yemant te recht te doen, die spreec nu.

Haer scout, wildi my rechten?

Soe seyt die scout: ja.

---

1) Deze, stellig corrupte, lezing hebben beide HSS.

Digitized by Google

Soe vraghet hem, of hi wil lien an mynen woerden.
Ja.

Haer scout, hier staet dese man, ende ic mit sinen beliden woerden, ende claghe op Baertout Walichzoen, of hoe dat sijn naem mit recht is, ende betyet hem an, dat hi bespaert heeft een stucke erfs ende lants, gheleghen in den ban van Niedorpdijck in Baertout Walichzoen saet, dat selve lant, heer rechter, daer ghi op sittet ende wy op staen, ongheschift ende onghescheyden, daer die grote van die lande off is X geers, en weynich min of een weynich meer onbegrepen, daer dat rechte vijftendeel daerof ic segghe, heer rechter, dat mijn aeleyghen is, ende Baertout Walichzoen, of hoe sijn kersteliken naem is, mit ghenen recht en bestaet, ende ic mijn noetroft na den recht van den lande op ghewonnen heb, ende belent hebben Pieter Haelszoen an die oestside, ende Pieter Tetingzoen an die westside, ende Gherit Hillenzoen mit anderen goeden lenden, die daertoe comen mit recht, sy moghens hem ontreden, als een recht is alst daertoe comt mit recht.

Ja.

Woude Baertout Walichzoen daer yet wedersegghen, als hi te werve quaem, dit voerghenoemde lant en waer sijn aeleyghen ende bestonde Baertout Walichzoen niet, mit enighen recht, dat wil ic gaen aen diegheen die dat mit recht sculdich is te weten ende te scheiden, ende daer is sijn wed; ende segghe, haer rechter, dat ghy mijn wed sijt sculdich te ontfanghen, ende Baertout Walichzoen, of hoe sijn naam mit recht is, sijt sculdich daerteghen in te eysken, of hy daer yet teghens heeft te segghen, ende mijn wed sal hebben een weerwed, of dat Baertout Walichzoen voersproken an minen woerden sal belyen; hierop begheert hy selfs vaers aenfanx, toeganx ende ofganx, ende al dat hi mit een eyghen recht sculdich is [1]) te begheren. Eysket Baertout Walichzoen hier aen die werf, of hoe sijn naem mit recht is.

---

1) Beide HSS. hebben: *bin*.

Digitized by Google

III. Item hoe men claghen mit een doden man in een poertrecht.

Item die scout sel eerst dinghen sijn dinctael, oft soe hoeghe is an den daghe.

Haer rechter, waer ghi hem een dach van recht, te claghen mitten doden man, of mijn heer quijt te schelden.

Haer rechter, of hy besien is van scepen ende ghestorven van mans handen of an der quetsijng?

Haer rechter, of hi daer mede claghen mach, of die dode man hier teghenwoerdich waer?

Voert ghi waert hem al dat ghi hem mit recht sculdich sijt te waren.

Haer rechter, hy seit, dat hy een gherucht hebben sel, of hier yemant is, die hem vermet ouder of naerre te wesen, ende dit driewerf, ende beghert des een vonnijs.

Hoe luud dat sal wesen, beghert hy een vonnis. Alsoe luud dat ment mach hoeren over al die werf, ende begher des een vonnis.

Haer rechter, soe hier niemant is, die hem ouder of naer vermet, dat hier namals niemant wraken sal, het sy recht, ende [1]), haer rechter, hier staet A, ende ic in sijn woerden, ende claghet op N, dat hi is ghecomen binnen den graeflicheit van Hollant, binnen der poerten van *etc.*, of binnen den dorp van *etc.*, mit ghcslepen insterment [2]), mit ghetoghen wapen, ende heeft mit open wonden, mit bloedighen ghewaed, selve namelike mitter hant, als een rechte doetslager, X ter moude ghefreemt, ende seg voert dat ghy hem sculdich sijt

---

1) Hier is blijkbaar een fout. Er moet volgen: *wijsent schepen;* en dan een nieuwe regel. Zie hierna bl. 156.

2) H1ᵉ. *instrument.*

Digitized by Google

in te eyschen, dit te bekennen of te ontrechten na den recht van der steed *etc.*, of dorp *etc.*, eenwerf, anderwerf ende derdwerf, ende begheert des een vonnis [1]). Haer rechter, A seit voort dat ghy sculdich sijt N hier te daghen, A ten antwoert, over vierthien daghen, dit te bekennen of dit te ontrechten.

Haer rechter, Claes [2]) seit voert, dat ghy sculdich sijt N [3]) een weet te doen op mijns heeren cost, A ter antwoerd, over viertien daghen goets tijts voer middach voer die roester van der kerchof, daer hij eerst des bisscops lant soch [4]), doe hi die quader daet ghedaen had, of in siner teghenwoerdicheit, ende begheert des een vonnijs.

Op den viertienden dach.

Item hier sel men noch claghen die beclachten, als voerscreven is.

Item dan ist te eyschen, als voerscr. is.

Item te daghen ter antwoerd morghen, ende voert als voerscreven is.

Item den anderden dach, gelijc op den viertienden dach.

Item te claghen.

Item in te eysken.

Haer rechter, comt hy niet by staende werf ende bi legghende heylighen, goets tijts voer middach, dat N veylich sal wesen, ende begheert des een vonnijs.

---

1) In beide HSS. staat hier achter: „*Die claghersman. Die quaetdaders man*", wat hier natuurlijk misplaatst is.

2) Dit is A. of zijn taalman. In de dingtalen wisselen de namen dikwijls af. Zoo bezigt H[11] in het volgende gewoonlijk O. voor beide partijen of N. voor A. Tot voorkoming van verwarring stelde ik overal de in den aanvang aangenomen aanduiding der partijen.

3) In beide HSS. ontbreekt deze hier noodige letter.

4) In de volgende dingtaal: *versocht.* Zie bl. 157.

Digitized by Google

Item dat men hem houden sal voer een uutscreven man der graeflijcheit ende der poerte of dorp *etc.*

Item dat ghi sculdich sijt hem te bannen uut der graeflicheit *etc.*

Item dat hi sal wesen mijns heeren balling ende der maghen, totter tijt toe dat hy mit des doden maghen soent is.

Haer rechter, ic seg dat ghy sculdich sijt te verbieden dat hem niemant husen noch hoven moet ende bier noch broot overweren en moet, op de hoechste boet, ende begheert een vondenijs.

Item voert saech A, ende ic in synen woerden, dat des quadaders maghen sellen den doden man ghelden mit twe ende dertich pond op een afterskint of daer binnen, of op twee eerste leden voer een afterskint, ende noemt se alhier *etc.*, ende seg dat ic se ghenoemt heb, dat ic daer meed onstaen mach mit desen recht, ende dat sy sijn voert te erren mit twee ende dartich scelling, ende na te ghelden, ende begheer daer een vonnijs.

Haer rechter, ic seg voert, dat ghy desen die ghenoemt sijn, sculdich sijt te daghen ter antwoerd, over tien daghen goets tijts voer mijddach te recht te verschinen.

Item dat sy sculdich sijn een weet te hebben.

Haer rechter, comen sy niet ende doen dat sy van recht weghen sculdich sijn te doen, dat sy balling sellen wesen al mijns heren land van Hollant ende Selant ende der stede of dorp *etc.*, ghelijck den quaetdader, ende begheert des een vonnijs.

IV. Item een dinctael van een dode man in Westfrieslant ende te Hoern.

Haer rechter, ghy waert Evert Oudersz. een afte dach van recht, als die outste ende die naeste te claghen mit Jacop

Digitized by Google

Oudersz. sijns broers doot, die God ghenadich sy, of den heer quijt te schelden.

Haer rechter, ghy waert hem, dat hy besien is van schepen ende dat hy van mans handen gesturven is of van der quetsing.

Haer rechter, ghi waert hem, dat hy begraven is bi des heren moed.

Haer rechter, ghy waert hem, of hy daermede claghen mach, of den doden lichaem hier teghenwoerdich waer.

Haer rechter, ghy waert hem al dat ghi hem mit recht sculdich sijt te waeren.

Haer rechter, Evert Oudersz., ende ic in sinen woerden, ende seit dat hy een gheruft hebben sel, of hier yemant is, die hem vermet ouder of naere te wesen, ende dit driewerf, ende begheert des een vonnes.

Hoe luud dattet sal wesen, ende begheert des een vonnes.
Soe wysen die schepen, dattet alsoe luud wesen sal, dat ment over al die werf horen mach.

Haer rechter, soe hier niemant en is, die hem ouder of naerre vermet, dat hier namels niemant wraken sal, het sy recht ende wysent schepen.

Haer rechter, hier staet Evert Ouderszoen, ende ic in sinen woerden, ende claecht op Jan Melijsz., of hoe hy genoemt is by sinen kerstelike naem, ende claghet op Jan Melijsz., dat hy ghecomen is binnen der graeflicheit van Hollant ende in die steed van Enchusen, mit toerne moed, mit gheslepen instrument, mit ghetoghen wapen, ende heeft Jacop Oudersz. ghebrocht van der lijf ter doot, mit open wonde, mit blodighen ghewaed, tot der moude ghefremt heeft, als een rechte slachtdoed selve dede mit der hant, ende niemant anders. Evert Oudersz. seit, ende ic voer hem, dat Jan Melijsz. verbuert heeft sijn lijf ende sijn goet, wert hy verwonnen by schepen, of dat hy dat sculdich is te lien of te ontrechten,

Digitized by Google

na den recht van der steed, eenwerf, anderwerf ende derdwerf, ende begheer des een vonnes.

Haer rechter, Evert Oudersz. seit, ende ic in sine woerden, dat ghi sculdich sijt Jan Melijsz. te daghen, Evert Oudersz. ter antwoerd, over viertien daghen, dit te bekennen of te ontrechten, ist recht ende wisent schepen.

Haer rechter, Evert seit voert, dat ghy sculdich sijt Jan Melijsz. een weet te doen op mijns heeren cost, Evert Oudersz. ter antwoerd, over viertien dagen goets tijts voer middaeg, voer die roester van die kerchof, daer hy eerst des bisscops lant versocht, doe hy die quade daet ghedaen had, of in sijn teghenwoerdicheit of voer der vierschaer, ende begheert des een vonnes.

Item dit is die eerste claeg, die anderde ende die derde. Ende comt hy dan niet, soe is hy veylich, ende dan dinct voert als hierna ghescreven staet.

Haer rechter, comt hy niet bi staende werf ende by legghende heylighen, goets tijts voer middach, dat Jan Melijsz. veylich sal wesen, ende begheert des een vonnijs.

Haer rechter, hier staet Evert ende ic voor hem, ende seit dat men houden sal voer een uutscreven man der graeflicheit ende der stede van Enchusen, ist recht ende wisent schepen.

Haer rechter, ic segge dat ghy sculdich sijt hem te bannen uut der graeflijcheit ende die steed van Enchusen, ist recht ende wysent schepen.

Haer rechter, dat hy sal wesen mijns heren balling ende der maghen, tot der tijt toe, dat hy mit des doden maghen ghesoent is, ist recht ende wysent schepen.

Haer rechter, ic seg dat ghy sculdich sijt te verbieden, dat hem nyemant husen noch hoven moet ende bier noch broot overweren moet, op die hoechste boet, ende begheer des een vonnes.

Digitized by Google

Haer rechter, hier staet Evert ende ic in sinen woerden, ende seit dat des quadaders maghen sellen den doden man ghelden met twe ende dertich pont op een afterskint of daer en binnen, of op twe eerste leed voer een afterskijnt.

Haer rechter, moet wy uutgaen om onse beraet, wie die vier sijn, ende seg dat ic se ghenoemt heb, dat ic daermede ontstaen mach mit desen recht.

Haer rechter, ic seg voert, dat ghi dese vier man die ghenoemt sijn, te verdaghen ter antwoerd, over dwersnacht te daghen, goets tijts voer middach te recht te verschinen.

Haer rechter, dat sy sculdich sijn een weet te hebben.

Haer rechter, comen sy niet ende doen dat si van rechts weghen sculdich sijn te doen, dat sy balling sellen wesen al mijns heeren lant van Hollant, Selant ende Vrieslant ende der stede van Enchusen, gheliken den quaetdader, ende begheer des een vonnes.

Hoe corter tijt dat dese twee ende dartich pont betaelt sullen wesen; ic seg binnen drie ses weken in die vierscaer van Enchusen, ist recht ende wysent schepen.

V. Omslag van het maaggeld. [1])

Item dits hoe die quadaders maghen sijn sculdich te ghelden ende te betaelen, nae trecht van der steed, een yghelijc na dat hem angheboren is, ende na beloep des rechts.

Item in den eersten een overoude vaeder een eerste lit ghelt.
Item een oudevader, dat is een vierrendeel, een afterskints ghelt.
Item een vader, dat is een sijd twe vierrendeel, dat is twe afterskinder.
Item een rechte broeder, dat is vier vierrendelen, elke vierrendeel een afterskint ghelt.

---

1) Dit opschrift is door mij bijgevoegd.

Digitized by Google

Item een halve broeder, twe vierendeel, elke vierrendeel een afterskint; sijn kinderen, alsoe veel als hy selven, twe vierrendeel, want sy een sijd sijn, alsoe wel als hy self.

Item elke susterlijng twee afterskinder.

Item een susterlijng over, in twe vierrendeelen, elx een afterskint, als hem aengheboren is, sal hy ghelden ende nemen.

Item een recht afterskint, een vierrendeel, alsoe als hem angheboren is, te ghelden ende te nemen.

Item een recht afterskint over, die comt an een achtendeel, een eerste lijt ghelt.

Item een rechte eerste leed, die comt an een achtendeel, dat is een eerste lijt.

Item een eerste lijt over, dat uut die rechte rekenscap in den maechtael.

Item als men een gheslaghen man legghen sal, na dat recht van der steed, soe sal men legghen in elcken vierren een vierrendeel ende niet meer.

Item dat is te weten, waer dat saeck datter enich vierrendeel waer, daer gheen maghen in en waer, noch bewysen en consten, soe soud men die ander maghen niet meer belasten dan een vierrendeel een vierrendeel.

Item wanttet den heer niet an en gaet, soe hopen wy dat dit voerscr. wel voertsetten mach ende consentieren, wanttet den heer dat sijn, datter hem verscreven is, dat sel hy nemen ende hebben van die boerrers [1]), die dat ghelt boren van die XXXII pont, alsoe verre alser die maghen sijn, als hiervoer ghescreven staet. [2])

Item een oudevaer, een oudoem, een out susterling ende een afterskint sijn al lyke na te ghelden in der maechscap.

---

1) Aldus H[11] oorspronkelijk, zoover ik het woord lezen kan, dat later ten deele is overgeschreven. H[10]. heeft *burgers*, wat vermoedelijk conjectuur was van den afschrijver. Bedoeld zijn de magen die als keerslieden van des doodslagers zijde den zoen verborgen moesten en het maaggeld innen. Er kan echter niet *borgen* hebben gestaan, vermoedelijk dus een oud woord voor *beurders*, die het geld beurden.

2) Dit is waarschijnlijk eene aanteekening op het onmiddelijk voorgaande: *Item dat is te weten*, dat eene wijziging was van de bepaling dat het maaggeld 32 ℔ moest bedragen, wat niet meer het geval werd als er in eenig vierendeel magen ontbraken. De graaf was daar buiten, daar hem op andere wijze werd voldaan. Vermoedelijk geschiedde deze laatste voldoening, uit het goed van den schuldige, ook door tusschenkomst der keerslieden.

Digitized by Google

VI. Executie van landkusten. [1])

Haer rechter, Gherbrant Heyndricz. heeft te recht te doen, waert ju lief, ic seyd sijn achte woerden.
Het is my lief.

Haer rechter, Gherbrant Heyndrixz. begheert uut te leghen XXV rinsche gulden van lantkusten op Claes Hollaer, daert lant of gheleghen binnen den ban van Wognem, daer lenden of sijn Pieter Coepal an die oestzijde, ende Reyner Roetgensen an die westsijd, of hijt uutlegghen mach, of en mach, des gheert hy een vondenijs.

Haer rechter, hoe hijt sculdich is uut te legghen?
Soe wysen die schepen, dattet die rechter sculdich is op te veylen om die mijnste pennijng.

Of Gherbrant meed om bieden mach, ghelyken een ander?
Soe wysen die schepen: Ja.

Soe veiltet die scout op, eenwerf, anderwerf, wilt iemant min doen? te goed wertet u.

Of hijt uutleit het, dat hy daer meed ontstaen mach?
Soe wysen die schepen, dat hy daer meed ontstaen mach.

Wiet sculdich is te weten?
Seven die naest.

Gherbrant seit dattet wesen sel dach over dach, ist recht ende wysent schepen.

Hoe Jan Gherijtzoen sculdich an sijn ghelt te comen?
Soe wysen die schepen: te uutslaech ding.
By hoe hoghe boeten?
Soe wysen die schepen: by der hoechste boet.

---

1) Dit opschrift is door mij bijgevoegd

Digitized by Google

VII. Keus van een taalman en een procesvoogd door eene vrouw. [1]

Een wijf an een voecht te helpen, soe sal sy selve seggen:

Haer rechter, ic hebbe hier recht te spreken ende ic en kan die dinctaal niet, ende ic segghe, dat ghy sculdich sijt mi enen talman te setten, op mijn ban ende cost, of selve mijn woerden te houden, of niemant gheen recht te doen; des gheer ic een vonnes van schepen.

Ic geve ju oerlof, neemter ien.

Ic neem Gherijt Willemsz., of bieter hem toe, of niemants woerden te houden.

Haer rechter, Dien Diden dochter, die staet hier sonder voecht ende sonder monber, ende begheert een voecht; hoe sy sculdich is daeran te comen, begheert een vonnes.

Soe wysen die schepen, dat D. [2] een sculdich is an te tasten.

Haer rechter, Claes Hollander kiese ic tot mynen voecht.

Hier staet Dien, ende ic in haren woerden, ende gheert een vonnijs, of sij haren voecht alsoe ghecoren heeft, dat sy daermede volstaen mach tot haren recht, is sy daeran comen, als recht is.

Of Dien Didden dochter daeran comen is, als recht is?

Soe wysen die schepen, dat zy daeran comen is, als recht is.

Haer rechter, Claes Hollander heeft hier tot den recht te spreken; waert ju lief, ic seit voer hem.

Jae.

Vraecht Claes Hollander, of hy wil lien an mynen woerden.

Ja.

Haer rechter, hier staet Claes Hollander, ende ic in synen woerden, ende seit: comt hy in hinder of in scaed, rorende

1) Verg. Delftsche dingtalen, bl. 175. Het opschrift is door mij bijgevoegd.

2) In H^{10} ontbreekt deze letter, die ook in H^{11} onduidelijk is, maar blijkbaar strekt om Dien Diden dochter aan te duiden, die gewezen wordt zelve een voogd te nemen.

Digitized by Google

van Dien Didden dochters goeden, dat die scaed sal gaen van hoer goeden, ende niet van den synen, ist recht ende wysent schepen.

Soe wysen die schepen, dattet van hoer goet gaen sal, ende niet van den sinen.

VIII. Panden om schuld. [1])

Haer rechter, hier staet Claes Hollander, als een voecht van Dien Didden dochter, ende gheert ghelt of pand van Beelt, ende seit dat sy ghelt of pand hebben sel, of en sel, ende begheert des een vonnis.

Soe wysen die schepen, dat hy ghelt off pant hebben sel.

Wie die pand sculdich is te nomen?
Den anclagher.

Haer rechter, ist ju lief, dat ic pand wijs?
Noemt op.

Ic wijs pand an sijn tilber goet ende an sijn coyen, an sijn spec, an sijn deysen; ist niet vry, soe wijs ic pand an sijn lijf, of hy vry hem mit vrien goed, ende doet hem dan een weet.

Hoe lang die pand sal staen onverloren?
Over dwarsnacht; doet hy dan gheen keer, dat hy gheen keer hebben sel.

Wie se sculdich is te scatten?
Die scout mit den gherecht.

Wie se sculdich is te leveren op die heerstraat?
Die scout of sijn waerde boed.

---

1) Dit opschrift is door mij bijgevoegd.

Digitized by Google

IX. Fragment eener dingtaal van boelding.

Of hy dit boel niet en bekent, dat hy sculdich te gaen diet mit recht sculdich is te weten.

Wiet mit recht sculdich is te weten?
Seven die.

Wie se sculdich is te weten?
Den anclagher noemt se.

Off hy se noemt heeft?

Heer rechter, ic seg dat ghy se sculdich ter verdaghen te comen, te bekennen tot seven, of een naer te wisen op hoer ban ende hoer boet.

Wie hem mit recht sculdich is te daghen?

Waer sy hem sculdich sijn te verscinen?
Voer die vierschaer of daer die dood uutghedregen is.

X. Klacht ter zake van doodslag. [1]

Aldus sal men een man leggen die men anbrenghen sal totten hoechsten rechte van een dootslach.

Heer rechter, A. het hier te recht te doen. Waert ju lief, ic soudet voer hem seggen.
Soe seit die rechter: ja, het is my lief, dat ghy recht segget ende spreket.

Heer rechter, verboer ic boeten [2] die ic mit recht niet verhueden en can, die houdet an hem ende niet aan my.

---

1) Verg. Delfische dingtalen, bl. 204.
2) G[1]. *ban of boet.*

Digitized by Google

Heer rechter, wildi A. voert horen?

Ja.

Hier staet A. ende ic in synen woerden, [1]) ende seit dat hy A. sijn broeder verloren heeft, daer God die siel of hebben moet, diewelc C. ghedoot, vermoert ende ter mouwen [2]) ghebrocht heeft. Ende seit dat hy is die rechte hantdadige, ende begheert daer een dach van den hoechsten rechte, ende seit dat ghy hem sculdich sijt daerof een dach te beteykenen binnen ses weken.

Soe seit die voerspraeck of talman: Heer rechter, wildi A. voert horen?

Ja.

Soe staet hier A. ende ic in synen woerden, ende seit dat ghy sculdich sijt den hantdadigen te dagen, ende oec die scepenen totter daghe te dagen die A. [3]) besceiden is, guedtstijts voermiddach, op sijn lijf ende op sijn goet.

Item waer men sculdich is te verdagen?

Tvonnis: Alhier an den werf, ende voer sijn doer daer hy sijn laeste woenstal hilt, in tieghenwoerdicheit twie scepenen of meer, op sijn lijf ende op sijn goet.

Voert [4]) dat recht uut te vorderen.

Heer rechter, A. het wat te recht te doen, waert ju lief, ic soudet voer hem seggen.

Ja.

Heer rechter, verboer ic boeten [5]) enz. ut supra.

Heer rechter, A. begheert een vonnisse of ghy tot gueden tijt voermiddaech by climmender sonne sijt sitten gaen te rechten van den hoechsten?

Heer rechter, oft by rade of by dade of mit enigerleye

---

1) G¹. *belyde woerden.*
2) G¹. *te niete.*
3) G¹. *N. N. (den verweerder).*
4) G¹. *Hier biet de scout.*
5) G¹. *ban of boet.*

Digitized by Google

saken over middaech droeghe, oft al gelicke vast [1]) ende stade sal wesen oft guets tijts voermiddaech waer?

Heer rechter, ghy waert het A., dat hy by ende mit scepenen besien is?

Heer rechter, ghy waert het A., dat hy van mans handen ghestorven is?

Heer rechter, ghy waert het A. al dat ghy hem mit recht sculdich sijt te waeren?

Ja.

Heer rechter, hier staet A. ende ic in synen woerden, ende claech op D., of hoe hy mit recht genoemt is by synen kerstelicken naem, als dat hy gecomen is binnen mijns heren lande grave van Hollant, in dat casteleynscap van Medemblic ende binnen die vrihede ende in der stede van Enchuysen, [2]) en dese D. heeft A. voersz. broeder ghedoot, ghemoort ende ter mouwen gebrocht ende vervreemt [3]); ende heeft die overdaet naemlic selver mitter hant gedaen mit een scarp wapen of instrument; ende segge dat hy daeran verboert heeft syn lijf ende sijn goet.

Heer rechter, ic segge dat ghy den quadader sculdich sijt in te eyschen eenwerf, anderwerf ende derdewerf.

Heer rechter, ic segge, comt die quadader niet totten eyschen by climmender sonne ende staende werf, dat hy sal wesen vellich van sijn lijf ende van sijn goet.

Heer rechter, ic segge dat ghy sijt sculdich den quadader te verdagen, ende ic begheer een vonnisse, tot wat daghe dat men hem sculdich is te verdagen.

Tvonnis: van huyden tot over XIIII daghen op sijn lijf ende op sijn goet, guetstijts voer middaech.

Item wie hem schuldich is te verdagen? [4])

Item waer men hem sculdich is te verdagen?

---

1) S. *aft.*

2) S[1]. *Hoorn, Westerwoude, Schellinchoudt, etc.* S[2], en [4]. *Hoorn, Scellinchout, Hem, Blocker of Wydenesse, etc.*

3) E[4]. *ghevreemt.*

4) G[1]. voegt bij: *Tvonnis is: sijn dagelicxe rechter off sijn bood.*

Digitized by Google

Tvonnis: An sijn werf [1]) in den vierscare an den werf ende tot sijn voerdoer ende woninghe [2]), daer hy laest sijn woenstal hilt.

Soe seit die rechter: Ic dage D. den rechten hantdadigen, of hoe hy genoemt is, alhier an den werf van huyden tot over XIIII daghen ter gueder tijt voermiddaech op sijn lyf ende goet, A. te antwoerden voer alsulken saken ende [3]) clage die hy op hem heeft, A., van verlies sijns broeders doot, N. alsoe genoemt.

Soe vracht die rechter of hy hem gedaecht heeft alst recht is.

Soe vracht die scout een vonnisse: of hy waer in siecte of in heervaert [4]) of in enige nootsake belast waer, of hy dit recht mocht voertvorderen laten by eenen synen stadthouder, na inhout mijns heren beveel dat hy daerof heeft.

Heer rechter, wildi A. voert horen?

Ja.

Hy begheert een vonnisse, wes men sculdich is voer [5]) te doen?

Tvonnis: Dat men is sculdich hem balling te leggen.

Heer rechter, A. begheert een vonnisse, hoe men is sculdich balling te leggen.

Tvonnis: Alsoe wyde alsoe syde, alsoe lange alsoe breet, als mijns heren palen strecken op sijn lijf ende goet.

Hoe lange dat men [6]) balling leggen sal?

Tvonnis: Hondert jaer ende een dach, op sijn lijf ende goet.

Die rechter staet op ende seit: D. of C., of hoe hy mit recht genoemt is, die legge ic balling uut mijns heren den grave lande van Hollant, alsoe wyde alsoe syde, alsoe lange

---

1) E¹. heeft: *an den werf*. In G¹. ontbreken de zes eerste woorden van het vonnis, die vermoedelijk te danken zijn aan een glosse, bijgevoegd tot verklaring van het woord *werf*. Verg. Delftsche dingtalen, bl. 212.

2) De twee laatste woorden ontbreken in E¹. E⁴. heeft: *An sijn werf in der vierschare anderwerf ende tot sijn woninghe.*

3) De twee laatste woorden ontbreken in E¹.

4) S¹. en ⁴. *heeren*; S³. *sheeren dienst*. De Delftsche dingtalen, bl. 214, *in heerscaps dienst*.

5) G¹. *voort meer*.

6) E¹. *men is sculdich*.

Digitized by Google

alsoe breet als mijns heren palen strecken, hondert jaer ende een dach, op sijn lijf ende goet.

Item als hy balling gheleit is, of hy daermede mach ontstaen?

Ja.

XI. Eisch van maaggeld. [1])

Om te verndelen.

Heer rechter, wildi A. voert horen?

Ja.

Hier staet A. ende ic in sijn woerden, ende seit dat die magen ende vrienden van den quadader A. vergelden sellen mit twie ende dertich pont, na inhout die hantvesten.

Tvonnis: Ja.

Ic segge dat elck verndeel sal wesen een susterlijnck, isser een, ende soe voert.

Wie dese verndelen sculdich is te noemen?

Tvonnis: Die anclager

Ic segge dat ghy dese verndelen sijt sculdich te verdagen, of sy daer yet tegen seggen.

Tot wat tijt?

Tvonnis: Overdwarsnacht guetstijts voermiddaech.

Item ist dat sy hem bekennen, soe segge ic dat dese XXXII pont betaelt sal wesen op drie ses weken of ballijng te wesen [2]) gelic den rechten hantdadigen.

Of sy genoemt sijn als recht is?

Tvonnis: Ja.

Of [3]) sijt mogen keeren mit recht?

Ja.

Wanneer?

Tvonnis: Overdwarsnacht.

---

1) Deze dingtaal ontbreekt in de Delftsche dingtalen.

2) De vier voorgaande woorden ontbreken in E^1; in de andere HSS. de acht voorgaande. Onze tekst, waarmede E^4. overeenstemt, is ongetwijfeld de juiste.

3) Het slot luidt in G^1.: *Talman. Off hijt sal moghen keeren mit recht wanneert over dwarsnacht is? Daer begheert hy eèn vonnis van scepenen off; heer scout bestellet vonnis. Tvonnis. Ja.*

Digitized by Google

XII. Van boedelafstand. [1])

Hoe een mensche voer die baer sal uutgaen.

Als een mensche, hetsy wijf of man, elcander verliest mitter doot, ende dieghene die daer levendich blijft, die mach uten huyse ende boel gaen, wil hy. Dat is te verstaen, meest op een wijf, want die mannen dicke meest die sculden maken, die salt scout ende scepenen weten laten ende hemluyden bidden, dat se daer comen willen ende leiden haer uut, alst recht is.

Voert als die scout mit dat gerecht comen sijn, ende K. of B. uutgaen wil, soe sal hy haer vraghen of sy een talman [2]) by haer hebben wil, die sal dinghen aldus.

Die talman seit.

Heer rechter, K. het hier wat te recht te doen, waert ju lief, ic begheert voer haer te seggen.

Die rechter seit: ja. Indien ghy recht spreect etc.

Heer rechter, ghy waert my in K. woerden ende haer in die boeten?

Heer rechter, soe staet hier K. mit voechtds hant, ende ic beliede in haer woerden, ende seit: soe A. haer man was, daer God die siel of hebben wil, die oflivich worden is, ende die sculden meerer sijn dan hy aftergelaten heeft, ende dan die gueden die daer ghebleven sijn, ende wil dat goet ende boel quijt scelden. Ende wil naect terstont uuten huyse gaen. Ende seyt, dat se naect ende terstont uutgaen mach ende quijt ende vry wesen sal van alle sculden, ist recht ende wisent scepenen.

Tvonnis. Sy mach uutgaen vry te bliven van alle sculden, opdat se uutgaet alst recht is.

Heer rechter, hoe is sy sculdich uut te gaen, daer sy mede ontstaen mach tot haer recht?

---

1) Verg. hiermede de nagenoeg gelijkluidende Delftsche dingtaal, bl. 188.

2) E¹. *talman of voerspraeck.*

Digitized by Google

Tvonnis. Sy is sculdich uut te gaen naecter huyt, hangens haers ende bervoets, niet noch yet an te hebben dattet boel toebehoert.

Heer rechter, wy begheren dat ghy se wilt besien, ende dat ghy se wilt uutleiden openbaer.

Heer rechter, of sy uutgaen is, alst recht is.

Tvonnis. Dat se uutgaen is, alst recht is, opdat se uutblijft, alst recht is.

XIII. Dinctael mit vonnisse van een boelhuys.

In den eersten als men een boelhuys maken wil, soe sal men die voerhouder verdagen dat boel te bekennen, alsoe A. dat gheruymt heeft mitter doot, die helfte dat verndel min ofte meer als dat behoert, of hondert nobelen of meerer penningen daervoer te gheven, of soeveel min als men dat ordineren.

Heer rechter, A. het wat te recht te doen, etc.; doet A. lyen an mijn woerden.

Heer rechter, hier staet A., ende ic in sijn beliede woerden, ende is clagende over K. of hoer rechte voechd om dat boelgoet, alsoe guet ende quaet als B. dat aftergelaten ende mit die doot gheruymt heeft, waert ghelegen is binnen die duer of daer buten, in berch of in dal, ende seggen dat K. dat bekennen sal A., of hondert nobels daervoer te geven, ist recht ende wisent scepenen.

Heer rechter, eyscht K. in of haer voechd, wat sy daertoe seyt.

Heer rechter, hier staet K., ende ic als een voechd, ende begheert die dinctael te horen.

Heer rechter, hier staet K., ende ic als een voechd, ende seggen an sculd voer die hondert nobelen. Voert soe is haer gemaect tot hoer lijftocht dat huys ende beste bedde mit sijn toebehoren, na inhout hoer brief, ende van allen anderen gueden bekent sy hem sijn paert ende deel.

Digitized by Google

Heer rechter, A. seit, ende ic voer hem, dat hy een boeldelinghe hebben sal of niet. Daer begheert hy een vonnisse of.

Tvonnis: Alsdan wisen die scepenen dat hy boeldelinghe sal hebben. [1])

Heer rechter, A. seit, ende ic voer hem, dat ghi sint sculdich op te staen ende mit hem te gaen voer dat huys ende hof dat B. gheruymt heft mitter doot, doe hy in sijn laeste leven lach, ende hem daer toe rechten dach over dach, ende wisent scepenen.

Tvonnis: Dat die rechter is sculdich mit hem te gaen.

Hoe die rechter is sculdich in te comen.

Tvonnis: Die anclager is sculdich die rechter an te leiden.

Of hy daer ingecomen is in dat boelhuys, alst recht is.

Tvonnis: Ja.

Heer [2]) rechter, A. het wat voer recht te doen, etc.; doet hem lyden an mijn woerden.

Heer rechter, hier staet A., ende ic in sijn woerden, ende clage over K. of haer rechte voechd om dat namelicke boel dat B. geruymt heft mitter doot doe hy an syn laeste leven was, waert ghelegen is, binnen die duer of daerbuten, wassen of wayen, risen ende dalen, groyen ende bloyen, pot ende ketel, scuttel ende lepel, silver ende gout, ende al dat den boel toebehoert, ist in desen ban ghelegen of daerbuten, waer dattet ghelegen is. Soe staet hier A., ende ic voer hem, ende begheert in te brenghen al dat hy sculdich is in te brenghen ende al datgheen dat sy daer uutghetogen heeft, effen rijck te wesen. Ende woude K. hier yet tegen seggen, ofte dat verndel min of meer is, dat A. wil gaen an seven die naeste bueren diet mit recht sculdich sijn te wesen. Ende A. seit dat sy daermede sculdich is an te gaen, ist recht ende wisent scepenen.

Tvonnis: Dat sy sculdich is te gaen an seven naeste bueren, die in den sake winnen noch verliesen mogen. [3])

---

1) Deze vier regels ontbreken in E[4].

2) Verg. met het hier volgende de dingtaal n°. I, hierboven bl. 146.

3) Hier eindigt de overeenstemming met dingtaal n°. I. Het volgende schijnt de dingtaal, waarvan een fragment hier boven als n°. IX is gedrukt.

Digitized by Google

Wie die seven sculdich is te noemen?
Tvonnis: Die anclagher.

Soe noemt die anclagher die seven.
Die rechter seyt, of hy se noemt heeft alst recht is?
Ja.

Die seven, wie se sculdich is te verdagen?
Tvonnis: Die scout van sheeren wegen of sijn ghewaerde boede.
Tot wat tyde?
Tvonnis: Des anderen daechs guetstijts voermiddach int boelhuys te wesen ende haer te verschynen.

Des anderen daechs soe verschijnt hem houder ende clager, ende die seven werden geheelt ende te bekennen hoer of naeder te wesen.

Heer rechter, waert ghy my in A. sijn woerden?
Ja.
Soe staet A. hier, ende ic in sijn belyde woerden, ende seyt dat die seven voert sijn sculdich te helen ende na te delen, ist recht ende wisent scepenen. Daer begheert hy een vonnis of. Ic voer hem.

Die seven vergadert wesende ende hoer dach nemende, soe sullen sy eysschen houder ende clager hoer besceit sculden ende onsculden, een ygelic dat voert te brenghen by horen eet ende niet meer, ende terstont te delen, min ofte meer, ende voert dach over dach, behoudelic dat den twaleften dach sal gedeelt wesen. Ende alle daghen voer recht te delen, ten waer dat men niet doen en mochte, soe moghen die seven penningen of ghelt delen voer recht, ende dan gaen daer dat boelhuys is om voert te delen.

XIV. Een boelhuys te maken, dinctael mit vonnisse. [1])

Als yemant oflivich worden is, ende die arfnamen of die boelhouders een arfhuys hebben willen, dat sullen sy begheren

1) Verg. Delftsche dingtalen, bl. 189.

Digitized by Google

voer recht. Ende diet begheren, sullen seggen waer sy dat arfhuys hebben willen, in dat raethuys of daer die doot uut gheruymt is. Ende men sal die anderen ombieden ende vraghen hem diergelicke. Ende willen sijt int raethuys hebben, soe salt elcx costen een pont. Maer wilt die een hebben int arfhuys ende die ander int raethuys, die int raethuys hebben wil, die sal gheven XL scellinc. Ende dan soud men hem binnen viertien daghen een dach besceiden, ende dat ghelt moet men dan rechtevoert opleggen.

Voert als die dach ghecomen is, soe sal die anclagher mit synen talman wesen int arfhuys ende dinghen aldus.

Die talman: Heer rechter, wildi A. horen, ende houden die boeten an hem?

Ja.

Heer rechter, soe staet hier A., en ic in sijn stede ende woerden, en seit: alsoe hy het te spreken op sijn twien of drien, of hy den eenen mach noemen ende den anderen mach swighen; ende effen stade ende vast te wesen gelicken of hy allegader noemden?

Tvonnis: Ja.

Heer rechter, wildi A. voert horen?

Ja.

Soe staet hier A., en ic in syne woerden, ende clage over B. of horen rechten voechdt, of wie dat sculdich is te antwoerden, om een sceydinghe ende boeldelinghe ende om een voerticht, ende om al in te brenghen, dat den boel toebehoert, ende te doen al dattet recht seit.

Heer rechter, ic segge dat ghy sijt se sculdich in te eyschen eenwerf, anderwerf, derdewerf.

Soe eyscht die scout ende vraecht een vonnisse, of hy eyscht heft, alst recht is.

Tvonnis: Ja.

Heer rechter, wildi A. voert horen.

Ja.

Soe staet hier A. ende ic in sijn woerden, of B. mit desen eyssche anderwerf niet en comt, hoe men dan sculdich is voert te gaen?

Digitized by Google

Tvonnis. Dat men hem sculdich is weder te verdagen.

Hoe men hem sculdich is te verdagen, ende toe wat dage?

Tvonnis: Van huyden over XIII [1]) daghen.

Wie men sculdich is te verdagen?

Tvonnis: Dat men sculdich is te verdaghen houder ende clager, den rechter ende scepenen, ende alle dieghene die hem eygens of arf vermeten.

Waar men se sculdich sijn te verdagen?

Tvonnis: Alhier voer den vierscaer.

Soe seit die rechter: Hier dage ic houder ende clager, den heer ende den scepenen, ende alle dieghene die hem eyghens of arfs vermeten in desen boel, van huyden over XIII daghen.

Of ic se daecht heb alst recht is?

Tvonnis: Ja.

Soe wie in een arfhuys gheroepen of toeghesproken wert, die sal ses weken moghen sitten om hem te beraden, van den eersten dach of dat hy toeghesproken wert. Maer wil hy comen ten eersten, ten anderen, ten derden, ten vierden daghe of weeke, welc hem best past. Ende wat tijt dat hy voert comt, dat is die uuterste dach.

Voert die uuterste dach comen wesende, ende dinctael ghevoert sijnde, ende van den scout gheeyscht wesende, soe seit die talman aldus:

Heer rechter, hier staet A., ende ic voer hem, ende segge, dattet huyden den vierden rechtdach is, ende sijn uuterste rechtdach is, ist recht en scepenen kennen dattet is.

Tvonnis: Ja.

Heer rechter, hier staet A., ende ic in synen woerden, ende segge: soe alst sijn uuterste dach is, comt B. hier niet mit horen rechte voechdt by staende werf ende mit vereyssche, dat A. sijn clage wonnen heeft, des begheert A. een vonnisse, ende ic voer hem.

Tvonnis: Comt B. niet mit horen voechdt, so wisen wy A. int beste recht ende B. int quade recht.

1) Aldus in de HSS., in E[1] zelfs in letters. De Delftsche dingtalen hebben XIIIL

Digitized by Google

XV. Te antwoerden int boelhuys B. [1])

Heer rechter, B. is hier beclaecht. Sy verschijnt haer, ende is bereit te antwoerden, ende begheert die clachte te horen, wat A. op haer te seggen heeft. Ende begheert een vonnisse of si haer verschenen heft tot desen recht.

Soe seit A. talman ende voerspraack: Heer rechter, wildi A. recht doen?

Ja.

Soe staet hier A., ende ic in sijn woerden, ende clage over B. of horen rechte voechdt om een sciftinghe ende sceydinghe als boven gedinghet is.

Soe antwoert B. talman ende seit: Dat daer sciftinghe noch sceydinghe, boeldelinghe [2]) noch verticht wesen sal, of A. sal haer borghe stellen, dat si haer kenlicke scult sal nemen, of mit ghelde of mit recht. Des begheert sy een vonnisse.

Soe dinghet A. talman ende seit: Dat hy gheen borch setten sal, maer dat men sciften ende sceiden sal, ende dan voert van den minsten totten meesten te delen, waert ghelegen sy. Des begheert hy een vonnisse.

Tvonnis: Dat hy sculdich is te [3]) nemen alle kenlicke sculden mit ghelt of mit recht, ende daarvoer borghe setten, ende dan voert te delen van den minsten totten meesten, waer se ghelegen sijn.

Soe gaet B. vertyen, ende slaet haer handen an den roede, ende die scout seit: Ic vertye. Ende sy seggen allegader: Ic vertye. Soe seit die scout: Seit daer niemant tiegen, of daer is verticht, eenwerf, anderwerf, derdewerf?

Tvonnis: Dat se vertegen sijn.

Soe haelt voert potten, lepelen, scuttelen, bancken, bedden ende kussenen. Ende men sal daer twie of drie van den bueren toe ghebieden, die hemluyden voert sullen helpen delen. Ende hebben sy helpe te doen, soe salt gerechte daerboven te bate comen. Amen.

1) Verg. Delftsche dingtalen bl. 192 onderaan.
2) E¹. en E². *boeldinge.*
3) E¹. en E². *of te.*

Digitized by Google

Aanvulling van deel II.

BARSINGERHORN.

Digitized by Google

Digitized by Google

Eerst na de uitgave van het tweede deel, bevattende de keuren, werd mijn aandacht gevestigd door den heer Mr. Berns, Archivaris van Friesland, op een HS. van de Provinciale Bibliotheek van Friesland, n°. 588, bevattende Westfriesche rechten, en door de welwillendheid van de Directie dier bibliotheek werd mij het gebruik daarvan toegestaan.

Het bleek te zijn een HS., papier 4to, met perkamenten band, bestaande uit twee onderscheiden deelen door verschillende handen geschreven, en afzonderlijk gefolieerd.

Het eerste deel, waarin de opschriften en hier en daar de initialen of aanvangswoorden der stukken en bepalingen met roode inkt zijn geschreven, bevat eerst op eenige ongefolieerde bladen de schildtalen der steden en dorpen van Holland en andere stukken, daarna de handvesten van Schellinkhout, van Medemblik en van Westfriesland, zooals ze in alle Schellinkhoutsche HSS. voorkomen, terwijl aan het slot met dezelfde hand als het overige de woorden voorkomen: *Bij mij Francisz.*, waarschijnlijk de naam van den afschrijver.

Het tweede stuk daarentegen is met geheel andere hand en zonder roode letters geschreven, en bevat: folio 1—21 de handvest door Willem den Bastaard op 6 Augustus 1427 gegeven aan Barsingerhorn en Haringhuizen, hiervoren gedrukt, bl. 47; folio 22—26 de hiervolgende keuren van 1468. Ze bevatten slechts weinige keuren, die nagenoeg alle ook elders voorkomen en waarschijnlijk slechts die bepalingen bevatten, die uit een ouder keurboek in 1468 zijn overgenomen, als nog geldende. Het HS. is dus blijkbaar te beschouwen als een afschrift der Schellinkhoutsche rechten, genomen ter wille van Barsingerhorn, en aldaar vermeerderd met de bijzondere rechten dier plaats.

Digitized by Google

Item dit sijn die keuren ende statuyten der stede van Barsingerhorn ende Harinckhuysen beghinnende anno 1468.

1. *Van tot die boonloot te gaen.* (Wi. 31.)

Item soe wie totten boonloot behoort te ghaen, die sal comen in den kercke van Barsingherhorn opten jaerdach, ghelijcken die anderen bueren, of een ander in sijn stede setten voor twee schepenen, op een boete van drie pondt.

2. *Van twe poorteren vechtende buyten onsen ban.* (Sy. 1.)

Item waer dat sake dat onsen poorteren vechtende worden, elcxs teghen ander buyten onsen steden, ende onberecht quamen, die souden alsulckdanich recht ontfaen oft binnen onsen ban gheschiet ware, ter schepenen proevinghe ende ter goeder waerheyt.

3. *Van vechten binnen onse stede.* (Hoorn 57.)

4. *Van schepenskennisse.* (H. 55.)

Item soe en sal gheen scepen langher kennen dan ses weecken, naedat sy scepen sijn gheweest, ten sy met huere brieven, ofte ten sy mijns heeren saecken.

5. *Van schout ende schepen vrede.* (Sybekarspel 4.) [1]

6. *Van een rechter vrede te begheren.* (H. 20, Sy. 5.)

Item soe wie die rechter of die ghesworen een vrede begheerde eenwerf, anderwerf, ende dardewerf, ende hy die vrede weygherde, die verbeurde thien pondt, alsoe dicke als ment hem vermaende als voorsz. is, worde hy verwonnen met twee schepenen of meer.

7. *Van wien die scepene die waerheyt ondersoecken sullen.* (Sybekarspel 6.) [2]

8. *Van daghen des heeren saecken ofte geldelicken saecken.* (Sybekarspel 7.) [3]

9. *Van opten kerckhove te vechten.* (Hoorn 23.) [4]

---

1) De woorden *of een raet* ontbreken.
2) De laatste zin ontbreekt.
3) Met de variant van W. en Wi.
4) Met de variant van noot 1.

Digitized by Google

10. *Van lochenen over recht.* (H. 47.)

Item soe wie den anderen lochent voor trecht, die verbeurde teghens dieghene die hy lochent thien schellingh, ende teghen die schout thien schellingh, ten waer dat hy hem die voorsz. sake opseyde. Ist saecke dat hy hem voor recht the recht lochent, die ghelochent is, sal selffs die boeten ghelden.

11. *Van met wapenen by den gherechte te comen.* (Schellinkhout 9.)

12. *Van delinghe van lande ende tilbaer goeden.* (Sybekarspel 36.)

13. *Van op die heylighen te gaen.* (Wi. 35.)

Item soe en moet niemant op die heyligen gaen sonder oorlof, op een boet van drie schellingh.

14. *Van huer in te panden.* (Verg. Wi. 36.)

Item soe mach men alle huer inpanden tot alle buerrecht, daer die dach of verleden is, ist dat hy heeft een weet des daghes te voren van die bode, op een boet van vijf schellingh.

15. *Van binnen die uuterste bancke te comen.* (Wi. 43.)

Item soe en moet niemant comen binnen die uuterste bancke van die vierschaer, als die schout met die schepenen daerin gheseten is om recht te doen, op een' boet van vijf schellingh, ten is dat hem onsen schout ghewijst is, ende die schout hem oorlof gheeft in te gaen ende te doen als hem ghewijst is.

16. *Van kerckengoet te nemen.*

Item soe en moet niemant der kercken goet nemen van dat kerckhof, als yser, stien, rachteren, sparren ende alle ander goet, tensy by der kerckmeesters wille, op een boet van een pondt.

17. *Van yemant te beghieten met bier.* (Verg. B. 27.)

Item soe wie den andere beswijnckt of beghiet met enyghen bier of dierghelijck int aensicht, die verbeurde thien schellingh.

Digitized by Google

18. *Van yemants beest doot te slaen.* (Schellinkhout 19.) [1]

19. *Van weesen te vervoochden.* (Schellinkhout 27.) [2]

20. *Van vrede te maken in dootslaghen.* (Schellinkhout 33.)

21. *Van honden te houden.* (Winkel 42.) [3]

---

1) Varianten: bij noot 6 volgt *alsoewel vrouwen als mannen*, terwijl de boete bij noot 7 *drie pont*, die bij noot 8 *vijf schellingh* is, en het slot luidt: *ende die sekepenen vijf schellingh.*

2) Met de varianten van Wi., terwijl het slot van den voorlaatsten zin luidt: *soe sal dat ghereehte van der stede daerin wesen, ende ordinierent nae haren ghoetdunckcn ende wijsheyt.*

3) Het slot *soe dicke* etc. ontbreekt.

Digitized by Google

ENKHUIZEN. (Zie II bl. 189 volg.)

Nadat de Bijlagen van dit deel reeds nagenoeg afgedrukt waren, bekwam ik kennis van een mij vroeger onbekend gebleven HS., vroeger in het Provinciaal Archief van Groningen [1]), thans in dat van Noordholland, bevattende rechten van Enkhuizen. Het is een HS., papier 4°., in papieren band, en bevat afschriften, door Bondam genomen naar een HS. „quo diversa privilegia Enchusana habebantur." Uit hier en daar voorkomende aanteekeningen blijkt nog, dat het roode rubrieken en met rood aangestreepte initialen had, en dat op bl. 186—189, waarschijnlijk aan het slot, een afschrift voorkwam van den eed, op 26 September 1549 door Philips II aan de zes steden en de landen van Holland en Westfriesland te Dordrecht gedaan, welk afschrift door eene latere hand dan het overige van het HS. was geschreven, en wel, blijkens het slot, den 16 Februari 1567. Het HS. zelve was dus ouder, maar overigens vindt men geene nadere beschrijving gegeven.

Bondam ontleende daaraan drie afzonderlijk door hem gepagineerde stukken:

1°. De keuren van Enkhuizen, in denzelfden tekst als E^3, en blijkbaar ontleend aan een gemeenschappelijk origineel. De eenige verschillen die ik aantrof, waren, dat achter § 43 (E^1 157), als § 44 onder het opschrift: *Ditselfde is uut de handvesten Wilhelm*, eene vertaling voorkomt van de bepa-

1) Zie Inventaris van dat archief V, HSS. kwarto n°. 63.

Digitized by Google

ling der handvest van 1355 over de *tria judicia annualia*; dat § 75 (E^1 53) ontbreekt, en dat de volgorde van § 125—131 eene andere is, en dezelfde als de volgorde dezer bepalingen in E^1 126—130, 132 en 133. Bondam vond deze keuren op bl. 68 en volg. van zijn origineel, dat dus E^2 niet kan zijn geweest.

Op deze keuren volgen echter nog 24 keuren, zonder opschriften, die Bondam in zijn origineel op den kant van bl. 183—185 geschreven vond. Of ze van dezelfde hand of later bijgeschreven waren, wordt niet vermeld. Geen dezer keuren was echter onbekend, daar ze allen in E^1 voorkomen, en, met uitzondering van één (E^1 95), ook in E^3. Negen (n°. 1, 3, 6, 7, 10, 11, 17, 18 en 20) komen ook voor in E^2. Opmerking verdient dat ze in volgorde overeenstemmen met de volgorde derzelfde bepalingen in E^1. In de uitgave vindt men ze als § 14, 19, 28, 34, 36, 44, 50, 51, 56, 73, 93, 95, 98, 104, 106, 121, 123, 124, 134, 147, 148, 163, 164, 168. Ze zijn dus waarschijnlijk ontleend aan een HS. waarin de tekst van E^1 voorkwam.

2°. De Vlaamsche en Noordnederlandsche waterrechten, die Bondam in zijn origineel vond op bl. 145—169, en die ook in E^2 worden aangetroffen.

3°. De Dingtalen die ook in de andere Enkhuizer HSS. voorkomen. In het origineel van Bondam werden deze op p. 171—182 gevonden.

Het origineel van Bondam bevatte dus waarschijnlijk dezelfde stukken als de andere Enkhuizer HSS., en is alleen in zoover belangrijk dat er het bestaan van meerdere HSS. uit blijkt, en de nauwkeurigheid van den afschrijver van E^1 en E^2, daar het geenerlei belangrijke varianten in den tekst zelven der keuren levert. Enkele varianten in de dingtalen zijn nog in de noten aangegeven, met aanduiding van dit HS. als E^4.

Digitized by Google

BLADWIJZER.

VOORREDE. V.

INLEIDING. XI.

I. Staatkundige geschiedenis van Westfriesland.

Naam, vorming en samenstelling. XIII. — Onderwerping aan de graven van Holland, landrecht, baljuwschappen. XIV. — Verleening van stadrecht aan Medemblik, Enkhuizen en Hoorn. XVI. — Id. aan het platteland, opheffing der baljuwschappen. XVII. — Aanleiding tot de eigenaardige organisatie. Maatschappelijke en staatsrechtelijke toestand. XX. — Gevolgen van den opstand van 1426. XXVI.

II. Het stadrecht en zijne bronnen.

Het keurrecht der steden. XXX. — De keurboeken. Moederkeuren van Medemblik en Schellinkhout. XXXI.

III. Algemeene staatkundige toestand.

Verhouding tot het centraal gezag. Rechtseenheid en rechtsgelijkheid. XXXVIII.

IV. De bevolking.

Poorters. Bekoming van poorterschap. XLI. — Verlies. XLIII. — Landpoorters, buitenpoorters of uitpoorters. XLV. — Gasten. XLVI. — De rijksten. XLVII. — Rechten en verplichtingen der poorters. LII.

V. Het bestuur.

Samenstelling. De schout en zijne plaatsvervangers. LIV. — Schepenen. LV — Raden of burgemeesters. LVIII. — Oorsprong: gezworenen, schotvangers. LIX. — Poortmeesters, raden. LX. — Hunne functiën. LXIII. — De rijkdom of vroedschap. LXIV. — Bestuur in de buitendistricten. LXVIII. — Andere beambten. LXIX. — Gilden. LXXIII. — Schutterijen. LXXIV.

VI. Rechtsorde en vrede.

De instelling van den vrede. LXXV. — Rechtspleging in zake van doodslag. LXXXI. — Verval dezer instellingen. LXXXIV.

VII. Het gerecht.

Samenstelling. LXXXV. — Deelneming der burgemeesters aan het ge-

Digitized by Google

recht. LXXXVI. — Soorten van recht. LXXXVII. — Recht in zware strafzaken. LXXXVIII. - Het gewone recht, buurrecht en gastrecht. LXXXIX. — Vlotvaardig recht. XCI.

VIII. Vervolg.

Bijzondere rechten. XCII. — Het gading XCIII. — Zeventuigsrecht. XCV. — Openbaarheid der rechtspleging. Gerechtsplaatsen. XCIX.

IX. De rechtspleging.

Het spannen van de vierschaar. Orde ter terechtzitting. Dingtalen. CI. — De rechtsingang. Dagvaarding. Voorvonnissen. CII. — Bekommering. CIV. — Persoonlijke verschijning van partijen, vertegenwoordiging en bijstand. CV. — Taallieden. Verstek. Rechtstijd. CVI. — Klage en antwoord. Het oordeel. CVIII. — Beraad en uitstel. CVIII. — Arbitrium judicis. Latere wijziging der procedure. Schriftelijke procedure. CIX. — Rechtsmiddelen tegen het vonnis. CX.

X. Het bewijsrecht.

Het bewijs in de handvest van 1289. Partijen-eed. CXI. — Onschuldseed. CXII. — Notorieteit. Oudste getuigenbewijs. CXIII. — De zeven getuigen. CXV. — Kennis van schepenen. CXVIII. — Bijgetogen getuigen. CXIX. — De proving, provingsgetuigen en waarheid van schepenen. CXXII. — Bevoegdheid om te tuigen. Uitsluiting van getuigenbewijs. CXXIV. — Schriftelijk bewijs. CXXV.

XI. De tenuitvoerlegging.

Plicht tot vrijwillige voldoening. Indirecte dwang CXXVI. — Dwangmiddelen in het algemeen. CXXVII. — Revindicatoir beslag, Aanvang. CXXVIII. — Executie zonder vonnis. CXXIX. — Conservatoire middelen. CXXX. — Executoire middelen. Panding. CXXXIV. — Schatting. CXXXVII. — Pandrecht van maaksel. CXXXVIII. — Boeten bij panding. Vervangende straffen. CXXXIX.

XII. Andere takken van bestuur.

1°. Krijgswezen. 2°. Waarschappen. CXLI. — 3°. Financiën. CXLII. — 4°. Handel en nijverheid. CXLVII. — 5°. Godsdienst, onderwijs en armbestuur. CL. — 6°. Openbare gezondheid en begrafenissen. CLI. — 7°. Politie op de zeden. CLII — 8°. Openbare orde en rust. CLIV. — 9°. Politie op wegen, wateren en andere openbare werken. CLVII. — 10°. Veldpolitie. CLXI. — 11°. Bouwpolitie. 12°. Brandpolitie. CLXII.

XIII. Privaatrecht.

Algemeene opmerkingen. CLXVI. — Familierecht. De maagschap. CLXVII. — De maagschap in het strafrecht, bij de voogdij. CLXXI. — Voogdij van minderjarigen. Minderjarigheidstermijn. CLXXII. — Voogdij over vrouwen. CLXXIV. — Gekozen voogden. CLXXV. — Voogdij over weduwen. CLXXVI. — Voogdij over verkwisters. Beheer der voogden. CLXXX. — Huwelijk. CLXXXI. — Maritale macht. Gemeenschap van goederen. CLXXXII. — Boedelafstand. CLXXXIII. — Voortgezette gemeenschap. Boedelscheiding. CLXXXIV. — Ouderlijke macht. CLXXXV. — Erfrecht bij versterf. CLXXXVI. — Testamenten. Aanvaarding en verwerping. CLXXXVII. — Boelding. CLXXXVIII.

XIV. Vervolg.

Vermogensrecht. Onroerend goed. Onteigening ten algemeenen nutte. Afrijden en aanwerpen. CLXXXVIII. — Betimmering van hofsteden. Wederdrift of

Digitized by Google

naasting. CXCI. — Overdracht. Inschrijving. CXCIII. — Koop en verkoop van onroerend goed. Vorm. CXCIV. — De drie Zondagsche roepingen. CXCV. — Bezit van jaar en dag. Kusting. CXCVII. — Uitleggen van kusten. CXCVIII. — Geld op schade winnen. CC. — Burenrecht. Rechtstoestand der slooten. CCII. — Slooten, ladijken, schuitwasen, winnen van heininge en moeten met heinen. CCIII. — Ruminghe, scaringhe en overweg, lant- en notdeeling. CCVI. — Recht op roerend goed. Zakelijke rechten. CCVIII.

XV. Vervolg.

Verbintenissen. Schuld en schade. CCX. — Wilcoer. Geld te wille. Borgtocht. CCXIII. — Aansprakelijkheid van derden. Het boffen. CCXIV. — Onderhuur van land. CCXV. — Handelsverbintenissen. Het schippersgilde te Hoorn. Makelaardij CCXV. — Reederij en bevrachting van schepen. CCXVI.

XVI. Strafrecht.

Algemeene opmerkingen. CCXVII. — Straffen. Halsmisdrijven. CCXVIII. — Misdrijven buiten de vrijheid gepleegd. Strafrechtelijke aansprakelijkheid van derden. Opzet en schuld. CCXXII. — Straffeloosheid van kinderen. Noodweer. CCXXIII. — Verjaring. CCXXIV. — Bijzondere misdrijven. Misdrijven van geweld. Moord. CCXXV. — Doodslag. Gequalificeerde doodslag. Huiszoeking. CCXXVI. — Lex talionis. CCXXIX. — Latere wijzigingen. CCXXX. — Verwonding. Keurwonden. CCXXXIII.

Bijlagen.

Handvesten.

I. 25 Maart 1289. Floris V verleent stadrecht aan Medemblik 3
II. 7 October 1396. Albrecht regelt de verkiezing van schepenen in Medemblik. 16
III. 2 Februari 1414. Willem VI vereenigt Wervershoof met Medemblik . . 17
IV. 2 Februari 1414. Willem VI vereenigt Oostwoud, Opperdoes en Almersdorp met Medemblik 18
V. 17 September 1433. Philips I geeft bepalingen betreffende het houden van de dingbank of vierschaar in of voor het gasthuis van Medemblik, en tegen de onredelijke schattingen, door den Deken van Westfriesland gevorderd 20
VI. 16 Juni 1408. Willem VI vereenigt de Veenhoop met Hoorn 20
VII. 20 Juni 1408. Willem VI gelast Hoorn de Veenhoop in haar stadrecht aan te nemen 22
VIII. 20 Maart 1405. Willem VI verleent verschillende rechten aan Schellinkhout. 22
XI. 10 April 1412. Willem VI regelt de keuze van burgemeesters, schepenen, schout en raden, en de pacht der tienden in Schellinkhout 24
X. 13 Maart 1452. Philips I verleent verschillende rechten aan Schellinkhout 25
XI. 29 April 1450. Uitspraak van het Hof van Holland betreffende de verkiezing van kerkmeesters te Schellinkhout 28
XII. 2 Februari 1414. Willem VI verleent stadrecht aan Spanbroek 29
XIII. 2 Februari 1414. Willem VI verleent stadrecht aan Hoogwoude 32
XIV. 2 Februari 1414. Willem VI verleent stadrecht aan Abbekerk. 32
XV. 2 Februari 1414. Willem VI verleent stadrecht aan Wognem 33
XVI. 12 Mei 1415. Willem VI verleent stadrecht aan Nijedorp 33
XVII. 12 Mei 1415. Willem VI verleent stadrecht aan Schagen 36
XVIII. 12 Mei 1415. Willem VI verleent stadrecht aan Winkel 38
XIX. 12 Mei 1415. Willem VI verleent stadrecht aan Langendijk 41
XX. 12 Mei 1415. Willem VI vereenigt Koedijk, Vroon, Oudorp en Oterleek met Alkmaar 43

Digitized by Google

XXI. 6 Augustus 1427. Willem, heer van Schagen, verleent stadrecht aan Barsingerhorn en Haringhuizen 47
XXII. 29 Maart 1450. Eduard, heer van Hoogwoude, verleent stadrecht aan Hoogwoude 67
XXIII. 24 September 1453. Eduard, heer van Hoogwoude, verleent verschillende rechten aan Hoogwoude 83
XXIV. 6 Maart 1456. Eduard, heer van Hoogwoude, geeft bepalingen betreffende het tappen in Hoogwoude 88
XXV. 22 December 1488. Anthonis, heer van Hoogwoude, geeft bepalingen betreffende de schotvangers, enz. in Hoogwoude 89
XXVI. 13 September 1490. Anthonis, heer van Hoogwoude, geeft bepalingen betreffende de tienden in Hoogwoude 90
XXVII. 2 Februari 1491. Willem, heer van Hoogwoude, geeft verschillende rechten aan Hoogwoude 91
XXVIII. 30 Juni 1561. Lamoraal van Egmond, heer van Hoogwoude, bevestigt en verbetert de handvesten zijner voorgangers aan Hoogwoude. . . . 92
XXIX. 8 Mei 1452. Philips I geeft het stadrecht terug aan Nijdorp en Winkel . 95
XXX. 2 Maart 1456. Philips I verleent aan Willem van Schagen octrooi tot het bedijken van Burghorn, en de heerlijkheid aldaar 106
XXXI. (1462). Willem van Schagen geeft stadrecht aan Burghorn 111
XXXII. 25 Januari 1489. Jan van Schagen, heer van Burghorn, vernieuwt het stadrecht van Burghorn 115
XXXIII. 19 April 1396. Albrecht geeft verschillende bepalingen tegen de misbruiken zijner baljuwen, schouten en andere dienaren, in het baljuwschap van Friesland 133

Dingtalen.

Inleiding 143
I. Een boelding 146
II. Een noettroft of een seventuuch 149
III. Hoe men claghen mit een doden man in een poertrecht 153
IV. Een dinctaal van een dode man in Westfriesland ende te Hoern . . . 155
V. Omslag van het maaggeld 158
VI. Executie van landkusten 160
VII. Keus van een taalman en een procesvoogd door eene vrouw 161
VIII. Panden om schuld 162
IX. Fragment eener dingtaal van boelding 163
X. Klacht ter zake van doodslag 163
XI. Eisch van maaggeld 167
XII. Van boedelafstand 168
XIII. Dinctael mit vonnisse van een boelhuys 169
XIV. Een boelhuys te maken, dinctael mit vonnisse 171
XV. Te antwoerden int boelhuys 174

Aanvulling van deel II.

Keuren van Barsingerhorn 175
Over een HS. bevattende keuren van Enkhuizen 181

Bladwijzer 1*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

WERKEN DER VEREENIGING TOT UITGAAF DER BRONNEN VAN HET OUDE VADERLANDSCHE RECHT.

I. Het rechtsboek van Den Briel, beschreven in vijf tractaten door JAN MATTHIJSSEN, op nieuw uitgegeven door Mr. J. A. FRUIN en Mr. M. S. POLS. roy. 8vo. . . *f* 4.75

II. Rechtsbronnen der stad Zutphen van het begin der 14de tot de tweede helft der 16de eeuw, uitgegeven door Mr. C. PIJNACKER HORDIJK. roy. 8vo. . . . . *f* 3.50

III. De middeleeuwsche rechtsbronnen der stad Utrecht, uitgegeven met Inleiding en Glossarium door Mr. S. MULLER FZ. 4 deelen. roy. 8vo. . . . . *f* 24.50

De Inleiding is afzonderlijk in den handel onder den titel:

Recht en rechtspraak te Utrecht in de middeleeuwen. roy. 8vo. . . . . *f* 7.50

IV. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van Zuidholland, uitgegeven door Mr. J. A. FRUIN. 2 deelen. roy. 8vo. . . . . *f* 12.50

V. De Friesche stadrechten, uitgegeven door Mr. A. TELTING. roy. 8vo. . . . . *f* 5.—

VI. Leidsche rechtsbronnen uit de middeleeuwen, uitgegeven door Dr. P. J. BLOK. roy. 8vo. . . . . *f* 6.75

VII. Westfriesche stadrechten, uitgegeven door Mr. M. S. POLS. 2de deel. roy. 8vo. . . . . *f* 7.80

VIII. Rechtsbronnen der stad Harderwijk, uitgegeven door Mr. J. L. BERNS. roy. 8vo. . . . . *f* 3.25

IX. Stadboek van Groningen, uitgegeven door Mr. A. TELTING. roy. 8vo. . . . . *f* 2.—

X. De Saksenspiegel in Nederland, uitgegeven door Mr. B. J. L. Baron DE GEER VAN JUTPHAAS. 1ste stuk. roy. 8vo. *f* 3.50

Verslagen en mededeelingen. Eerste deel. roy. 8vo. *f* 8.60

idem Tweede deel, Afl. 1 en 2. - 3.60

Digitized by Google

698070

Digitized by Google

Digitized by Google

WERKEN DER VEREENIGING TOT UITGAVE DER BRONNEN VAN HET OUDE VADERLANDSCHE RECHT,

GEVESTIGD TE UTRECHT.

EERSTE REEKS.

No. 7.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1885.

Digitized by Google

Digitized by Google

OUDE VADERLANDSCHE RECHTSBRONNEN.

WESTFRIESCHE STADRECHTEN.

UITGEGEVEN

DOOR

MR. M. S. POLS.

TWEEDE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1885.

Digitized by Google

Digitized by Google

VOORREDE.

De verschijning van dit tweede deel der Westfriesche Stadrechten, terwijl het eerste nog ontbreekt, eischt eenige verklaring. De keuren die thans het licht zien, waren het hoofddoel der uitgave en vormen de kern van het werk. Het vele eigenaardige dat het Westfriesche stadrecht kenmerkt, vordert echter en verdient eene breedere bespreking waarvan de stof ten deele aan onuitgegeven oorkonden is ontleend. Mijn oorspronkelijk voornemen was dus aan den tekst der keuren te doen voorafgaan eene algemeene inleiding, en achter de keuren eene reeks van oorkonden als Bijlagen te laten volgen. Als zoodanig zijn die Bijlagen hier en daar in dit deel vermeld als *hierachter* volgende (zie b. v. bl. 291 noot 3, 293 noot 4 en meerdere plaatsen), terwijl men ze daar niet zal vinden. Onder het afdrukken toch bleek dat de keuren veel meer plaats vorderden dan ik berekend had, en dat ik dus een onhebbelijk dik boek zou leveren, tenzij ik de algemeene inleiding aanmerkelijk bekortte en het aantal Bijlagen sterk verminderde. Ik achtte dus verkieslijk het werk in twee deelen te splitsen, waarvan het eerste de algemeene inleiding en de bijlagen, het tweede den tekst der keuren bevat.

Het ware nu voorzeker ordelijker geweest de twee deelen gezamenlijk te doen verschijnen. Verschillende redenen bewogen mij een anderen weg te volgen. De voornaamste was de hoop, dat de verschijning van dit deel mij in staat zou stellen in het andere deel alsnog eene gevoelige leemte van het thans verschijnende te herstellen. Dit deel bevat al de

Digitized by Google

keuren die het mij gelukte op te sporen, maar tal van steden ontbreken. Wydenes, Hem en Venhuysen, Spanbroek, Wognem, Nydorp, Barsingerhorn, Schagen en Langendijk hebben ongetwijfeld ook hare keurboeken gehad; maar ze zijn niet langer in de archieven dier voormalige steden aanwezig en ook van elders is mij geen HS. bekend geworden, die ze bevatte. Maar bovenal te betreuren is het ontbreken van de oudste en merkwaardigste stad van Westfriesland, de moederstad van al de andere steden, die ook de moederkeur van al de andere keurboeken leverde. Al mijne pogingen om middeleeuwsche keuren van Medemblik op te sporen bleven vruchteloos. Tot voor weinige jaren bezat het Oud-Archief der stad nog een HS. in drie deelen, op den inventaris vermeld als een Register van privilegien, keuren en octrooien, 1288—1811, dat ze wellicht bevatte; maar het is niet langer aanwezig. De tegenwoordige burgemeester, de heer van Houweningen, wiens welwillende en ijverige pogingen om het op te sporen ik dankbaar erken, had het nimmer gezien. Vermoedelijk was het onder zijn voorganger in bruikleen afgestaan en niet teruggegeven. Waarschijnlijk was geschied wat zoo dikwijls het geval met uitgeleende boeken en handschriften is, dat de bruikleener overleden was en het HS. te goeder trouw als deel zijner boekerij beschouwd. Hoe dit zij, het is niet langer aanwezig, en ook van elders werd mij geenerlei ander HS. bekend. Toch bestaat de mogelijkheid, dat er in deze of gene openbare of bijzondere verzameling nog een HS. met Medembliksche keuren wordt aangetroffen en dat de tegenwoordige uitgave er de aandacht op vestigt. Mocht dit het geval zijn, dan houd ik mij voor eene mededeeling ten zeerste aanbevolen. Daar het een ontwijfelbaar feit is, dat al de andere Westfriesche steden een aanzienlijk deel harer keuren middelijk of onmiddelijk aan het Medembliksche keurboek hebben ontleend, is de kennis van dit laatste van overwegend belang voor de kennis van het Westfriesche stadrecht in het algemeen. Evenzeer zal elke mededeeling ten opzichte van mij onbekend gebleven HSS., hetzij ze de in deze verzameling ontbrekende, hetzij de reeds voorkomende steden betreffen, mij ten hoogste welkom zijn.

De voorafgaande uitgave van het tweede deel levert echter het bezwaar, dat de verklaring van de wijze van uitgave der keuren eerst later zal gegeven worden. De bijzondere inlei-

Digitized by Google

dingen die aan de keuren van elke stad voorafgaan, geven slechts rekenschap van de gebezigde handschriften en van de bijzondere regels bij de uitgave der keuren van die stad gevolgd. Zij zijn gesteld met het oog op hetgeen de algemeene inleiding zal bevatten, waarvan zij slechts de aanvulling zijn. Enkele aanwijzingen zijn mitsdien noodig om, zoolang die algemeene inleiding nog ontbreekt, misverstand te voorkomen. Ik zal daarbij echter kort zijn.

De groote overeenstemming tusschen de keurboeken der verschillende steden is toe te schrijven aan de omstandigheid dat ze allen uit een gemeene bron hebben geput. De Westfriesche steden schijnen na het bekomen van stadrecht dadelijk keurboeken te hebben aangelegd, grootendeels of geheel geput uit de keuren van eene oudere stad. Hoorn, Enkhuizen, Grootebroek en Schellinkhout schijnen daarbij onmiddelijk uit de keuren van Medemblik te hebben geput. De andere steden daarentegen schijnen hunne oudste keuren allen aan Schellinkhout, dus slechts middelijk aan Medemblik, ontleend te hebben. Het kwam mij onnoodig en niet wenschelijk voor de gelijkluidende bepalingen telkens weder af te drukken. Slechts van vier steden gaf ik de keuren geheel. Van Hoorn en Enkhuizen achtte ik dit noodig, omdat men uit de vergelijking van hare keuren het best de Medembliksche keuren terug vindt; voor Grootebroek omdat het keurboek dier stad zich onderscheidt door het geringe aantal dier gemeene keuren en door de soms niet onbelangrijke wijzigingen die ze ondergingen. Voor de andere steden daarentegen heb ik de eensluidende bepalingen alleen laten afdrukken, als de varianten te belangrijk waren en den tekst te veel wijzigden om ze louter als varianten mede te deelen. Waar dit niet het geval was, is de tekst der keur vervangen door eene verwijzing naar de plaats waar men dien tekst, met de varianten, kan vinden. De reden waarom ik ook voor Burghorn eene uitzondering maakte, is op bl. 397 medegedeeld. Ter onderscheiding van andere verwijzingen liet ik bij deze verwijzingen den naam der stad voluit drukken.

Bij andere verwijzingen is de naam der stad alleen door de aanvangsletter aangegeven, met bijvoeging van een letter waar dit ter onderscheiding noodig was. Het doel dezer verwijzingen zal uit de algemeene inleiding nader blijken. Waar een gewoon cijfer volgt, wordt daardoor het nummer der

Digitized by Google

keur van die stad aangegeven. Voor Hoorn en Schellinkhout geldt de verwijzing steeds de oudere keuren. Waar achter de aanvangsletter een klein cijfertje volgt, geldt de verwijzing niet het keurboek der stad, maar het handschrift, zooals het ook in de bijzondere inleidingen is aangeduid.

Bij het afdrukken van den tekst der keuren heb ik zoo gestreng mogelijk de HSS. gevolgd. Dat ze over het algemeen wat taal, stijl en regelmatigheid van spelling betreft, veel te wenschen overlaten, zeer dikwijls uitermate slordig of gebrekkig in dat opzicht zijn, zal niemand ontgaan. Slechts nu en dan vestigde ik er de aandacht op, of gaf ik eene verbetering aan de hand. Wellicht ware het beter geweest zulks na te laten, daar ik volmondig erken daarbij zeer onstelselmatig en willekeurig te zijn te werk gegaan, terwijl het een onbegonnen werk zou zijn geweest op alle fouten de aandacht te vestigen, zelfs al had ik mij tot de grofste en meest zinstorende willen bepalen. Door het enkele keeren te doen heb ik mij blootgesteld aan het gevaar, dat men andere fouten aan slechte correctie zal toeschrijven. Tot afweer van dit vermoeden kan ik slechts de verklaring afleggen, dat ik aan die correctie, evenals aan de collatie der HSS., bijzondere zorg heb besteed, zoodat ik mij vlei zeer weinig drukfouten te hebben laten ontsnappen, of fouten bij de transcriptie te hebben gepleegd. De interpunctie daarentegen is van mij afkomstig, daar ze in de HSS. meestal ontbrak of volkomen willekeurig was. Evenzoo liet ik de in de meeste HSS. voorkomende tafelen weg, die in den regel zoo gebrekkig en onvolledig waren, dat eene mededeeling geenerlei nut opleverde. Ik verving ze door een Bladwijzer, waarin de inhoud der keuren naar de opschriften, en niet naar die tafelen is aangegeven.

Ten slotte mag ik niet nalaten reeds nu mijn oprechten dank te betuigen, aan allen die mij hunne welwillende medewerking verleenden door mij het gebruik der handschriften, in hun bezit of onder hunne bewaring, op de meest milde wijze te vergunnen. De welwillendheid en bereidvaardigheid van zoovelen vielen mij daarbij ten deel, dat ik mij van eene bijzondere vermelding hunner namen onthoud, uit vrees er meerdere onwillekeurig over te slaan. De breede lijst der handschriften toont reeds hoe veler medewerking ik had in te roepen en mocht genieten. Vooral bij mijn bezoek aan

Digitized by Google

de archieven der voormalige Westfriesche steden ondervond ik die medewerking overal en in de ruimste mate van de zijde der heeren burgemeesters en secretarissen der gemeenten, wier archieven ik had te onderzoeken. Aan hunne bijzondere bereidvaardigheid om mij het onderzoek en gebruik dier archieven zoo gemakkelijk mogelijk te maken, had ik het te danken dat, niettegenstaande den beperkten tijd, dien ik aan dergelijke nasporingen en aan de studie van het oude Vaderlandsche recht kan wijden, deze verzameling, hoe onvolledig op zich zelve, waarschijnlijk volledig bevat, wat in de archieven der voormalige Westfriesche steden alsnog is te vinden. Zoo ik meer bijzonder mijn dank betuig aan den burgemeester van Hoorn, Mr. W. K. Baron van Dedem, en de ambtenaren der secretarie van die gemeente, is het niet omdat op zich zelve hunne welwillendheid en bereidvaardigheid grooter waren, dan die ik elders aantrof, maar omdat de rijkdom van het Hoornsche archief mij noopte haar in ruimere mate op de proef te stellen.

Digitized by Google

Digitized by Google

VERKLARING DER VERKORTINGEN.

A.	Abbekerk.
B.	Burghorn.
E.	Enkhuizen.
G.	Grootebroek.
H.	Hoorn.
Hw.	Hoogwoude.
S.	Schellinkhout.
Sy..	Sybekarspel.
W..	Westwoude.
Wi.	Winkel.

LIJST VAN VERBETERINGEN.

Bl.	24 ,	bij art. 24	*te lezen:*	*Wi.* 54 *in plaats van:* W. 54.
„	28 ,	in noot 1	„ „	*E. en G.* „ „ E. en B.
„	335 ,	regel 11 v. o.	„ „	*met wijziging van twee* (§ 22 *en* 70 *van* W^1, § 22 *en* 99 *der uitgave*, *in plaat van:* met wijziging van een (§ 70 van W^1, § 99 der uitgave.)

Digitized by Google

Digitized by Google

HOORN.

Digitized by Google

Digitized by Google

De HSS., door mij bij de uitgave van de keuren van Hoorn gebruikt, verdienen eene breedvoerige vermelding, vooral wat betreft de officieele in het oud-archief alsnog aanwezige keurboeken, zoowel omdat men daarin tallooze aanwijzingen vindt die ons in staat stellen den ouderdom der verschillende stukken te bepalen, als omdat zij ons de wijze doen kennen, waarop men dergelijke boeken placht te houden. Bij de beoordeeling van de keurboeken der andere steden geeft dit licht op vele punten, die overigens onverklaarbaar zouden zijn.

I. H[1]. Oud archief van Hoorn [1]). Invt. n°. 4 bl. 36: een oud register, met houten band, lederen bekleedsel en koper beslag, alles op perkament geschreven, ten opschrift hebbende: „Privilegien van de stad Hoorn 1288—1459 en de confirmatie van 1356."

Perkament 4to, door verschillende handen geschreven. Gefolieerd, met uitzondering der zes eerste bladen. Op het eerste staat met oude hand: *Tkeurboeck der stede van Hoern*, daaronder met latere hand 1416. Het opschrift van den inventaris staat met latere hand op het tweede blad, op welks keerzijde de tafel der handvesten en privilegien aanvangt, terwijl op het vierde blad verso de tafel der keuren begint. Op f. I beginnen de handvesten en privilegien, op f. XXXI de keuren.

Het is blijkbaar een officieel privilegieboek en keurboek,

---

1) De inventaris van het oud archief van Hoorn is gedrukt in het Verslag van den toestand der gemeente Hoorn over het jaar 1881, bl. 35 en volgende. Daar in den inventaris geene doorloopende nummering is aangenomen, duid ik de HSS. aan met verwijzing naar de bladzijde en mededeeling van de daar voorkomende aanduiding.

Digitized by Google

aangelegd in of kort na 1424, en sedert met meerdere of mindere regelmatigheid en netheid ter secretarie bijgehouden, totdat het vervangen werd door H². Het oudste stuk, van eenzelfde hand, eindigt op f. XXIII recto met een handvest van 31 Augustus 1424, en op f. XLIII verso met § 98 der keuren. De tafel der handvesten vermeldt ook den inhoud niet verder, terwijl de tafel der keuren door dezelfde hand tot en met de rubriek van § 98 is geschreven. Deze hand schreef met fraaie gothische letters en gekleurde initialen beurtelings rood en blauw.

Blijkens de na elk afzonderlijk stuk overgelaten witte bladen bestemd om vervolgd te worden, werd het boek op verschillende tijden door verschillende handen vervolgd. De eerstvolgende stukken verschillen in schriftkarakter slechts weinig van de voorafgaande, maar de regelmatige afwisseling der gekleurde initialen wordt niet langer volgehouden en het schrift zoowel als de wijze van opteekening worden steeds slordiger. De tafel der handvesten wordt niet langer bijgehouden, die der keuren slechts nu en dan vermeerderd. De handvesten worden eerst vervolgd door mededeeling van een paar oudere, waarvan het tweede ook reeds, hoewel defekt, in het oudere stuk voorkwam. Hierop volgt de handvest van 13 April 1436 waarbij de vereeniging van Wognum met Hoorn werd bevestigd, voorts handvesten van 1446 en volgende jaren, waartusschen weder een van 1412. Maar vooral in het deel voor de keuren bestemd, werd op de slordigste wijze geknoeid. Oorspronkelijk eindigde het HS. met f. LVII, maar later werd er een quatern van een eenigzins grooter formaat, dunner perkament en ongefolieerd achter gevoegd. Op het oorspronkelijk laatste ook ongefolieerde blad LVII had men reeds eene muntevaluatie (§ 199) [1]) geschreven; maar in 1451 begon men ook andere stukken in te schrijven, en wel beginnende op de laatste bladzijde en voortgaande op de voorgaande. Op f, LVI verso een stuk van 1451 (§ 197) en een van 1452 (§ 198), op f. LVI recto twee stukken (§ 194 en 195) vermoedelijk van 1452, op f. LV verso een stuk van 1453

---

1) De nummering der bepalingen in het HS. is door eene latere hand geschied en zonder veel systeem. Toch meende ik haar te moeten overnemen, ter wille van de beschrijving van het HS.

Digitized by Google

(§ 192), op f. LV recto een stuk van Januari 1454 (§ 188). Toen legde men echter voor deze soort van stukken een ander register, H[7], aan. Maar bovendien had men op de toen nog onbeschreven bladen reeds hier en daar bijzondere keuren ingeschreven. Dit is o. a. het geval met § 182—187 (een ordonnantie op het loon der advokaten of voorspraken en eene keur op de schepenkennis) die een geheel ander schriftkarakter vertoonen dan de voorgaande en volgende stukken, en het meest overeenkomen met het schrift van § 126, dat men ook in de handvest van 1446 (f. XXV verso) herkent.

Inmiddels was het keurboek ook regelmatig vervolgd door inschrijving der later vastgestelde keuren als vervolg op § 98. Dit is geschied door zeer verschillende handen. Wanneer men daarbij stuitte op vroeger reeds ingeschreven stukken, ging men daar achter voort, zoodat die stukken niet in hun chronologische orde in het keurboek geplaatst zijn. Ook op andere wijze vergreep men zich aan het keurboek. Achter § 134 vindt men eene geradeerde plaats die de laatste kwart bladzijde van f. XLIX en ongeveer de eerste halve bladzijde van f. L omvat. De plek op f. XLIX is onbeschreven gebleven, maar vertoont nog een gedeelte van eene initiaal die in vorm geheel afwijkt van de initialen der voorafgaande en volgende stukken, bijzonder versierd is en groote gelijkenis vertoont met de initiaal van § 200, waarmede het reeds vermelde later bijgevoegde quatern van het HS. aanvangt. De plek op f. L is daarentegen beschreven en bevat eerst het ten deele geradeerde maar toch noch leesbare slot van eene bepaling, luidende: „*brabantse latten ende mit tegelen soe die voersz. kuer inhout ende ..... opte verbueren vijftien pont*", terwijl zich aan dat fragment eene bepaling betreffende de harde daken aansluit, door mij medegedeeld in de noot op § 218. Beide stukken zijn blijkbaar ontstaan uit de aldaar vermelde octrooien van 1516 en 1518, dus jonger dan die octrooien; maar uit het overgebleven stuk der initiaal op f. XLIX kan men afleiden dat ook de schrijver van § 200, die omstreeks 1508 werd ingeschreven, reeds daar ter plaatse werkzaam is geweest. Waarschijnlijk was hij, geen onbeschreven blad meer in het boek vindende, aanvankelijk voornemens die geradeerde plek te gebruiken, maar gaf hij er ten slotte de voorkeur aan een nieuw quatern achter het boek te voegen. Op dat quatern werden nu de keuren § 200—212

Digitized by Google

ingeschreven. De laatste zijn van 1526, en verdere bijschrijving verviel ten gevolge van de vaststelling van een nieuw keurboek in 1528.

De verschillen in het schrift der later bijgeschreven keuren zijn voor de tijdsbepaling der verschillende stukken van belang, te meer omdat overigens de tijdsaanwijzingen schraal zijn. Tot aan § 130 kunnen slechts enkele worden gegeven. Zoo is § 101 van 1429, § 126 waarschijnlijk van 1446. Met § 131 bekomt men echter een middel van schriftvergelijking. De §§ 131—173 zijn blijkbaar van dezelfde hand, maar van eene hand die door toenemenden ouderdom steeds onvaster wordt en ten slotte de bevende hand van vergevorderden leeftijd verraadt. In die hand nu is duidelijk te herkennen dezelfde die de aan het keurboek vreemde stukken van 1451—1454 (§ 188, 192, 194, 195, 197 en 198) inschreef, en daarna voor deze soort van stukken een ander register (H^7) aanlegde, en regelmatig vervolgde. Ook in dat register zien wij die hand steeds onvaster worden. In de laatste door haar aldaar ingeschreven stukken van 1469 en 1471 herkent men de bevende hand van § 166—173. Men kan dus veilig aannemen dat de keuren van § 131—173 tusschen 1451 en 1471 ongeveer zijn ingeschreven. Ook later werden beide registers door dezelfde personen bijgehouden, en daar de stukken van H^7 meestal het jaartal vermelden, levert de schriftvergelijking ons ook het vermoedelijke jaar van de inschrijving der keuren. Volgt men die aanwijzing, dan zijn § 174—177 van 1481, 178 van 1482, 179 en 180 van 1483—1490, terwijl ook § 181 van dezelfde hand kan zijn. In § 189—191, 193 en 196 herkent men schrift van 1494—1501, in § 200—205 van 1508, in § 206 van 1509, in § 207 van 1511. § 208 geeft het jaartal 1516, terwijl § 209 van dezelfde hand is en § 210—212 weder het jaartal 1526 geven.

Ten slotte rijzen de vragen, wanneer had het radeeren in het HS. achter § 134 plaats, en wat vernietigde men bij die gelegenheid? Met zekerheid is dienaangaande niets te zeggen, maar er zijn enkele aanwijzingen die ons misschien op den weg kunnen helpen. In H^{10} volgt op § 134 eene bepaling (§ 134*a*) die in ons HS. ontbreekt. Werd deze bepaling aan het radeermes geofferd, dan moet dit geschied zijn nadat het origineel afschrift werd genomen, waarvan H^{10} ons de kopie bewaart. En het moet geschied zijn voor 1508, toen

Digitized by Google

de schrijver van § 200 de versierde initiaal schreef. Wat thans op de geradeerde plaats staat, stond er toen zeker niet, daar het bepalingen zijn voortgevloeid uit de octrooien op de harde daken. Wellicht stonden er een of meer van de keuren van 1456 en 1459 die ons door H^7 zijn bewaard en die door mij achter het oude keurboek als § 215—218 zijn opgenomen. Daar § 131 omstreeks 1451 werd ingeschreven, zullen deze in de chronologische orde wel omstreeks § 134 op haar plaats zijn geweest.

II. H^2. Oud archief van Hoorn. Invt. n°. 4 bl. 37: Idem van 1528—1546.

Perkament quarto in houten met leder bekleeden band en metalen beslag. Slechts voor ongeveer een derde (39 folio's) beschreven, het overige onbeschreven. De folieering is later geschied. Voor in het HS. was gebonden een nu los geworden quatern onbeschreven papier, op het laatste blad waarvan een veel latere hand schreef: „Derde Keurboeck des stadts Hoorn". [1])

Het bevat van f. I—XVIII verso medio het nieuwe keurboek van 21 April 1528, met fraaie gothische letter en roode initialen en opschriften geschreven. Het is waarschijnlijk geschreven ter uitvoering van een besluit op 5 Augustus 1530, door het gerechte en den rijcdom gestemd: „dat men een niwe keurboeck sal doen maecken ende leggen an een raecks upt stedehuys tot gerijflijckheyt ende vordele van dengeen diet begeren te lesen, soewel voir den scout als die gemeente." (Vroedschapsregister H^8 f. 8 recto.)

Het keurboek van 1528 bevat 225 §§, maar is sedert, van f. 18 verso in het midden tot f. 38 recto, met andere handen vervolgd door inschrijving van latere keuren (§ 226—303). De laatste is van 26 December 1556. Op f. 38 verso en 39 is door een nette maar niet fraaie hand, waarschijnlijk van veel lateren tijd, het begin van het Westfriesche Landrecht van 1299 afgeschreven, terwijl het overige van het HS. onbeschreven is gebleven. In het keurboek van 1528 is later bijgeschreven en hier en daar zelfs geschrapt, blijkbaar door

---

1) H^6, dat alleen de handvesten en privilegien bevat, ging ten onrechte door voor het *tweede keurboek*, en staat ook als zoodanig op den inventaris vermeld.

Digitized by Google

dezelfde personen die het vervolg schreven, en die blijkens enkele aanteekeningen de stedelijke secretarissen waren. Dit vervolg is wel niet fraai, maar toch over het algemeen vrij net geschreven, terwijl slechts hier en daar iets is doorgehaald of bijgevoegd. In dien opzichte steekt het gunstig af bij het werk van de secretarissen of klerken die H^1 en H^2 bijhielden. De eenige bepaalde onregelmatigheid is dat hier en daar onbeschreven plaatsen zijn gebleven, soms zelfs geheele bladzijden.

III. H^3. Oud archief van Hoorn. Het eerste van de op den Invt. n°. 4 bl. 37 bedoelde: drie dito registers op gewoon papier van 1546—1597.

Papier 4to met perkamenten band. Op den band is het aangeduid als: Vierde keurboeck der stadt Hoorn beginnende Karsavondt anno 1546 ende eyndende den 15 Septembris anno 1566.

Het was blijkbaar bestemd om als vervolg op het vorige keurboek te dienen, en schijnt in 1557 als zoodanig ook aangelegd, hoewel aanvankelijk voor een ander doel bestemd. Want het begin is ongefolieerd en bevat op het derde blad het opschrift: „Memoriale boeck voor den stede van Hoorn", terwijl op de volgende bladen een afschrift voorkomt van de handvesten van 16 Juni 1408 betreffende de aanhechting van den Veenhoop (van Mieris IV. 103) en van 27 December 1413 aan die van Drechterland betreffende de betaling der tienden en het kerven van maaggeld, voor zoover mij bekend nog onuitgegeven, eindelijk het begin van de handvest waarbij aan Hoorn gelast wordt den Veenhoop in het stadrecht op te nemen. Daarop volgt een register of bladwijzer op het keurboek, tot f. XXX (1559) geregeld opgemaakt, later ongeregeld en onvolledig vervolgd en niet voltooid. Na vele onbeschreven bladen begint eene geregelde folieering, van 123 bladen, terwijl aan het slot na een drietal onbeschreven bladen nog eene breedvoerige ordonnantie van 11 Mei 1558 over de pestziekte volgt.

Het eigenlijke keurboek begint op f. 4. Op f. 1 vindt men weder het opschrift: memoriail boeck der stede van Hoorn, en eene aanteekening van 1551 over de opname en de hoeveelheid rogge en granen, op f. 2 een accordt van de raemen van 15 April 1554. Op f. 4—15 vindt men een stuk blijkbaar

Digitized by Google

ten zelfden tijde en door denzelfden geschreven, bevattende publicatien van Karsavond anno XLVI tot XXV Februari XV^{c} LVII stilo communi. Het eerste stuk is eenvoudig afkondiging van een placaat van Karel V tegen de heresie, terwijl in de volgende stukken de tijdrekening niet geregeld wordt gevolgd. Eerst op f. 15 begint een andere hand met een stuk van 12 April 1557, en daar het laatste stuk van H^{2} van December 1556 is, begint mitsdien hier eene voortzetting van dat keurboek. Toch is deze voortzetting van eenigszins anderen aard. Met het nieuwe boek schijnt men ook een nieuwen vorm van keurboek te hebben aangenomen. Men nam daarin namelijk alle publicatien of bekendmakingen op, ook die van tijdelijken aard of die eenvoudig eene renovatie of verscherping van of eene herinnering aan vroeger vastgestelde keuren bevatten. In het eerste stuk vindt men dan ook slechts een deel der keuren van 1546—1556, in het oudere keurboek voorkomende, maar daarentegen vele daar ontbrekende stukken, terwijl in het vervolg tallooze stukken voorkomen van tijdelijken aard of voorbijgaand belang, tallooze herhalingen van voorschriften, bevelen of waarschuwingen, gegeven naar aanleiding van dure tijden, schaarschte van graan, oorlogs- of brandgevaar, de pestziekte, het ongerief door de honden veroorzaakt, of door het spelen of verrichten van baldadigheden op de straat of in de kerken, verplaatsingen op de markt, het onderhouden en reinigen van straten en wateringen en dergelijke meer. De laatste voorkomende publicatie is niet van 1566, zooals het opschrift zou doen vermoeden, maar van 30 April 1567.

IV. H^{4}. Oud archief van Hoorn. Invt. n^{0}. 12 bl. 40: een register van copien van keuren, privilegien, soenen enz.

Papier folio, in papieren band, met een duidelijke hand geschreven in de 17^{e} eeuw, omstreeks 1665. Het bevat alleen kopien uit andere registers of stukken, in originali nog aanwezig.

Eerst kopien van allerlei stukken, waaronder veel over de Hondsbossche, van ongeveer 1535, ongefolieerd.

Register der handvesten en privilegien der stad Hoorn, ongefolieerd.

Kopie van alle privilegien van 1356—1556, gepagineerd 1—126.

Digitized by Google

Kopie van de keurboeken, en wel in de eerste plaats van de keuren uit het eerste keurboek (H^1) dat met al de stukken, die niet als keuren zijn aan te merken, is afgeschreven, vervolgens extracten uit de volgende keurboeken tot het nog loopende negende. Dezelfde kopiïst bracht het tot 1665, maar een ander vervolgde de extracten uit dit negende keurboek dat tot 1670 liep, en het tiende tot 1699.

Na tal van onbeschreven bladen vindt men weder een stuk, misschien van de voorgaande, maar misschien ook van eene andere hand, bevattende een corte inhout van de stukken voorkomende in het na te melden register H^7.

V. H^5. Oud archief van Hoorn. Invt. n°. 13 bl. 42 n°. 1: Handvesten, privilegien, keuren en ordonnantien.

Papier 4to, in half perkamenten band. Zeer duidelijke afschriften uit de tweede helft der vorige eeuw. Het maakt deel uit van de rijke verzameling van afschriften en andere HSS. van Jurriaen Spruyt, aan de stad Hoorn gekomen en 28 nummers van den inventaris vullende.

Dit HS. bevat 482 beschreven bladzijden, en geeft eerst afschriften van handvesten en andere stukken, beginnende met een vidimus van de handvest van Floris V aan Medemblik van 1288 en eindigende met een stuk van 1740.

Op bl. 175 volgt het opschrift: „Copie van een oud handschrift, op Francijn geschreven, behelzende de eerste en aller-oudste keuren der stadt Hoorn." Daarop volgt het oudste gedeelte van het oudst bewaarde keurboek tot en met § 96, terwijl aan het slot staat: *amen*, zoodat het afgeschreven HS. blijkbaar daar eindigde. In tekst en spelling komt dit afschrift over het algemeen overeen met H^1, terwijl beiden afwijken van de later te vermelden HSS. H^{10}—^{12}, maar toch had Spruyt blijkbaar niet dat oudste bewaarde keurboek, maar een ander en nog ouder voor zich, dat sedert verloren is of ergens elders schuilt. Het bevat namelijk niet onbelangrijke varianten. Achter § 8 en 79 vindt men eene in H^1 ontbrekende bepaling, terwijl § 60 in twee bepalingen is gescheiden, § 85 achter § 65 is geplaatst en § 78 ontbreekt. Het bestaat dientengevolge uit 98 bepalingen.

Achter deze keuren vindt men afschriften van andere keuren, die in de keurboeken ontbreken, en wel bl. 201 de fundatiebrief van St. Geertruydis gilde van 1381, door mij naar H^7

Digitized by Google

als § 213 uitgegeven, maar hier in meer moderne spelling voorkomende, bl. 205 de ordonnantie van de oude schutteren van 1502, hierachter als § 219 gedrukt, bl. 206 een stuk van 1607 over de schutterijen, bl. 213 de ordonnantie op de weeskamer van 1535, verdere weeskeuren en meerdere keuren en ordonnantien van lateren tijd.

VI. H[6]. Oud archief van Hoorn. Invt. bl. 37. Een register in alles als boven van 1356—1504. Perkament 4to in houten met leder bekleeden band en metalen beslag, gefolieerd en tot aan f. XXXI door dezelfde hand en zeer fraai schrift, gothische letters en gekleurde initialen, geschreven. Het vervolg tot f. XLIX is in gelijk fraai schrift, maar waarschijnlijk door anderen geschreven, terwijl het verder geschrevene bestaat uit een paar afschriften van lateren tijd in zeer slordig schrift, het overigens buitengewoon fraaie HS. ontsierende.

Hoewel onder den naam van tweede keurboek bekend, is het een Privilegieboek, dat alleen een afschrift bevat van de handvesten en privilegien van Hoorn. Het is blijkbaar in of kort na 1471 gemaakt, daar het laatste stuk van het oorspronkelijke boek een privilegie is van 6 Februari 1471 op de bieren. Dit eindigt op f. XXXI bovenaan, en ook de tafel die voorafgaat, loopt niet verder dan dit stuk. Het overige van f. XXXI is onbeschreven gelaten, maar op f. XXXI begint een vervolg, bevattende het groot privilegie van vrouw Maria, privilegien van 3 April 1497 en 22 (?) April 1504 en een nieuw afschrift van de handvest van 27 Maart 1356 met de Medembliksche handvest van 1288, die f. I—VIII in den hollandschen, hier in den latijnschen tekst wordt gegeven. Onder dit stuk staat in gewoon schrift: Collationnata est presens copia cum suo originali per nos Fredericum (de Rynesse, Carolum Mauricii) [1]) consulibus et Petrum de ..... Petri, curie Hollandie secretarium anno XV[c] XVI, XIIII Decembris, met de handteekeningen van die drie personen.

VII. H[7]. Oud archief van Hoorn. Invt. n°. 1 a bl. 35. Een register van 1381 tot 1527 van burgemeesteren en vroedschappen.

---

1) De tusschen haakjes geplaatste namen zijn onduidelijk en dus onzeker, terwijl de geslachtsnaam van den secretaris onleesbaar is.

Digitized by Google

Papier 4to, door verschillende handen geschreven en van verschillenden inhoud. Het bestaat uit vier onderscheiden deelen, waarvan de twee eerste in 1454 zijn aangevangen en tot 1471 vervolgd door dezelfde hand die § 131—173 en de heterogene stukken van 1451—1454 in het oude keurboek, H[1], schreef. Het eerste deel bevat dan ook gelijksoortige stukken als deze, vreden, zoenen en andere rechterlijke uitspraken, het tweede afschriften van hantvesten en soortgelijke stukken. Bij dit tweede deel is slechts één stuk van 1506 door eene andere hand gevoegd, maar bij het eerste eerst twee stukken van 1474 en 1479, die nog van dezelfde, hoewel weder meer onvaste hand kunnen zijn, maar daarna een stuk zonder jaartal doch zeker van eene andere hand, evenals het daarop volgende van 1490 en de verdere stukken, van verschillende handen. Aan het slot van dit eerste deel f. 22, en dus zeer misplaatst, vindt men de handvest van hertog Philips van 9 April 1439 bevattende eene ordonnantie op den Drechterlandschen dijk [1]), waarin vermeld worden Evert die Bastaert, ridder, heer van Hoichtwoudt, en Jan van den Boechorst, heer van Spanbroek.

Het derde deel, met het opschrift *'t ruygeboeck*, bevat crimineele en andere uitspraken, begint met een stuk van 1481 en wordt door verschillende handen regelmatig voortgezet tot 1527, terwijl het vierde deel processtukken betreffende de rebellie van 1479 bevat.

Op zich zelve bevat dit boek slechts weinige stukken, der uitgave waardig, daar vooral de gerechtelijke stukken ons voor het recht niets nieuws leeren. Maar hier en daar vindt men in het eerste deel keuren, en in het boek liggen twee losse stukjes papier met een klad of concept van de keuren § 201—205 van het oude keurboek en van een paar andere keuren, blijkbaar gelijktijdig [2]). Bovendien stelt het eerste, tweede en derde deel ons, zooals reeds hierboven is vermeld, in staat door schriftvergelijking den vermoedelijken ouderdom van de keuren in het oude keurboek te bepalen.

VIII. H[8]. Oud archief van Hoorn. Invt. n°. 1 bl. 35: een register van 1527—1595 van burgemeesters en vroedschappen.

---

1) Onuitgegeven, maar meermalen vermeld door Mr. G. de Vries, het dijks- en molenbestuur, enz.

2) Zie de noot op § 201 Oud keurboek.

Digitized by Google

Papier folio in perkamenten band. Op den rug en de voorzijde van den band staat: 2e outste resolutie- ende keurboeck van Heeren Burgemeesteren ende Vroetschappen beginnende den XXVIIIsten September 1529 en eyndigende 25 Februari 1595. Op het eerste ongefolieerde blad staat: XV c anno XV c XXIX. tbouck van den kueren ordonnancien ende stemmen van den ghemeen vrootscap der stede van Hoorn; voorts een aanteekening betreffende den omslag van eene bede van 1547, en op de keerzijde de eed van een vroedschap.

Daarna volgen 201 gefolieerde en beschreven bladen, terwijl het overige van het register grootendeels onbeschreven is, maar toch hier en daar stukken van verschillenden inhoud, waaronder het begin van een index op het register, bevat.

Hoewel blijkens de opschriften en den Inventaris voorgesteld als een vervolg op het voorgaande register, H7, is het van geheel anderen inhoud, en beantwoordt het overigens aan dien titel. Op de twee eerste bladen vindt men eene ordonnantie van den koorn accijns van 2 Augustus 1535 met bijvoegselen, waaronder van 30 Januari 1540, slordig geschreven en met bepalingen betreffende den accijns op het laken en op de varkens, maar op f. 3 volgt een regelmatig gehouden register of opteekening van de resolutien van de vroedschap, beginnende met eene resolutie van 28 September 1529 en eindigende met resolutien van 25 Februari 1595, of liever met de notulen van de vergadering van de vroedschap van dien dag, daar te beginnen met 9 April 1594 de notulenvorm eener vergadering is aangenomen. Het is dus niet als de keurboeken die de bepalingen, door het gerecht gemaakt, bevatten, een rechtsboek, maar bevat besluiten van allerlei aard betreffende het bestuur der stad. Slechts enkele bepalingen zijn, als uit een rechtskundig oogpunt belangrijk, in de uitgave opgenomen.

IX. H9. Oud archief van Hoorn. Invt. no. 19 bl. 47. Een register gemerkt A met verscheidene privilegien, placaten, keuren; alsmede een constitutie van den oudsten vorm van regeering der stad Hoorn, beginnende met 1288, eindigende 1557.

Dit HS., ook van belang als bevattende de keuren van Westwoude (zie opgave der HSS. van Westwoude no. 3),

Digitized by Google

bevat stukken van zeer verschillenden aard, die in een band bij elkaar zijn gebonden. Het meerendeel zijn algemeene ordonnantien of placaten, blijkbaar de origineele afschriften van wege het centraal bestuur aan de regeering van Hoorn gezonden ter publicatie en uitvoering, sommige met de begeleidende missive van den stadhouder of van eene andere autoriteit. Er zijn echter ook enkele stukken onder betreffende meer bijzonder Hoorn. Zoo bv. f. 63—67 twee octrooijen betreffende de harde daken van 1513 en 1516, waarachter een afschrift van de keuren daarnaar uitgevaardigd, f. 69—71 de ordonnantie op de weeskamer van 29 December 1535 en keuren daarop betrekking hebbende, f. 97 de ordonnantie op de carvielscepen varende tusschen Amsterdam en Hoorn in het veer en een ordonnantie op de coggescepen van 1532, f. 100 —104 afschriften van verschillende handvesten.

Van anderen aard zijn twee andere stukken. Op f. 1—15 vindt men eene Instructie omme by oerdene te stellen tregiment in enige goede steden, een soort van regeeringsreglement of gemeentewet voor de steden van Holland. Het bestaat uit twee onderscheiden stukken, beiden vermoedelijk geschreven omstreeks het laatst der eerste helft van de 16e eeuw, daar men hetzelfde schrift of sterk gelijkend schrift omtrent dien tijd in het keurboek en in het vroedschapsregister (H^8) aantreft. Ik vermoed dat het een concept is van eene algemeene instructie of ordonnantie op de regeering en de policie in de steden, aan Hoorn toegezonden bij gelegenheid van een der pogingen, in de staten van Holland of door deze gedaan, om van Karel V eene vaste regeling van de vroedschappen te bekomen, wellicht omstreeks 1542 [1]).

Het tweede stuk p. 213—264, met het opschrift Drechterland, bevat een doorloopend afschrift van handvesten van Drechterland en van de stad Westwoude, alsmede de keuren en de costumen van die stad, genomen naar een afschrift dat blijkbaar naar de origineelen in het archief van Westwoude was gemaakt door Symon Hermanus, secretaris van Westwoude.

X—XII. H^{10}—^{12}. Drie HSS. die, hoewel in spelling hier en daar verschillende, overigens woordelijk gelijk zijn. Twee

---

1) Zie Kluit, Holl. Staatsr. IV blz. 277 volg

Digitized by Google

daarvan behooren aan den hoogleeraar de Geer, en zijn in der tijd breedvoerig beschreven door den hoogleeraar Fruin bij de uitgave der Westfriesche dingtalen [1]), die hij er aan ontleende. Het derde bevindt zich op het Provinciaal archief van Noord-Holland n°. 27, en is een afschrift van de keuren, door van Alkemade genomen, en gebonden achter een exemplaar van de Cronijck van Hoorn van Velius. Daar dit laatste vermoedelijk slechts een afschrift is van een der twee andere HSS., heb ik bij de uitgave alleen deze en wel bij voorkeur het HS. Westfalen (H^{10}), in 1545 geschreven, gebruikt.

Inhoud en volgorde der keuren zijn in deze HSS. tot en met § 106 geheel dezelfde als in H^1, hoewel ze, wegens de splitsing van § 60 in twee bepalingen met afzonderlijke opschriften, schijnbaar 107 §§ bevatten. Daarna treft men echter groote verschillen aan. Er zijn slechts twee bepalingen die in H^1 ontbreken, en door mij als § 134*a* en 142*a* zijn opgenomen, daar ze in die HSS. voorkomen achter de bepalingen van § 134 en 142. Daarentegen ontbreken § 107—109, 119, 124, 126, 127, 143, 157, 162—212. Opmerking nu verdient dat in H^1 § 107—109 zijn doorgehaald, § 119, 124, 127 en 157 met een kruisje zijn geteekend, dus vermoedelijk afgeschaft of vervallen zijn, terwijl ter plaatse van § 143 geradeerd of uitgewasschen is en eene bepaling ontbreekt, die in deze HSS. voorkomt, eindelijk § 126 vermoedelijk een extravagant is, die reeds in het HS. stond toen men met het bijschrijven van nieuwe keuren tot § 125 was gekomen.

Uit deze omstandigheden meende ik eerst de gevolgtrekking te kunnen maken, dat onze HSS. afschriften zijn van een afschrift van H^1, met weglating der afgeschafte bepalingen, en gemaakt omstreeks den tijd, waartoe § 161 behoort, althans vóór de bijschrijving van § 162 en volgg. Hiertegen pleiten echter andere omstandigheden die mij veeleer doen aannemen, dat het origineel waarnaar deze HSS. zijn afgeschreven, oorspronkelijk niet verder liep dan tot § 106, dus omstreeks den tijd van die bepaling is gemaakt, maar later met keuren die men elders vond, vermeerderd. De redactie, niet alleen van de rubrieken maar ook van den tekst, is soms zoo geheel verschillend van den tekst van H^1, dat moeilijk aan te nemen

1) N. Bijdr. 1878 bl. 34.

Digitized by Google

is, dat de afschrijver dezen tekst voor zich had. Daarbij is ook de volgorde der keuren veranderd, vermits de bepalingen van § 110 en 111 volgen op die van § 115. Eindelijk vindt men in deze HSS. achter § 106 een eigenaardig teeken, drie slingerlijnen in roode inkt, dat men overigens in de keuren niet aantreft, maar dat elders in die HSS. meermalen voorkomt aan het slot van afzonderlijke stukken.

Daar de afwijking in de redactie zelden een verschil in den inhoud maakt, en soms zoo groot is, dat de geheele keur als variant zou moeten gedrukt worden, heb ik in de nooten, nevens de varianten in den woordzin, slechts een paar varianten in de redactie als voorbeeld medegedeeld, de overige ter zijde gelaten.

Uit hetgeen de beschrijving der HSS. ons doet kennen, blijkt dat al de officieele keurboeken van de stad, sedert het eerste kwartaal van de 15e eeuw, nog in originali in het archief aldaar aanwezig zijn. Het oudst bewaard gebleven (H[1]) werd in of kort na 1424 aangelegd. Er was echter nog een ouder dat ons alleen uit het afschrift van Jurriaen Spruyt (H[5]) bekend is. Daar het door dezen gebruikte origineel sedert schijnt te zijn zoek geraakt, is niet uit te maken of dit het oude keurboek zelve of wel een oud maar later afschrift was. Het slotwoord *amen*, een niet ongewone epiloog aan het dankbare gemoed van een kopiïst ontweld, zou het laatste doen vermoeden. In allen gevalle is niet langer te beslissen of in dat oude keurboek, evenals in de latere, een oorspronkelijk stuk met latere bijvoegsels te herkennen was. De tijd waarop dat oude boek afgesloten werd, kan niet lang vóór 1424 zijn geweest, daar het de keuren reeds tot § 96 bracht en H[1] ze reeds van den aanvang tot § 98 brengt. Het vermoeden ligt voor de hand dat het een ouder stuk met latere additien bevatte, dat afgesloten werd toen het vol was, en door een nieuw register, H[1], vervangen, waarin men het oude eerst overbracht. In allen gevalle is het vrij zeker dat het veel oudere keuren bevatte. De stad die reeds in 1356 het recht bekwam om keuren te maken, zal dat recht ongetwijfeld niet ongebruikt hebben gelaten en de gewoonte hebben gehad de keuren van meer duurzaam belang, die men dus jaarlijks vernieuwen moest, in een register bij elkaar te schrijven, en begon dit vermoedelijk reeds dadelijk na 1356

Digitized by Google

door eene kleine verzameling van keuren, aan de moederstad Medemblik ontleend, over te nemen. Dit register werd nu de kern der latere keurboeken, die men aanlegde zoodra het oudere volgeschreven of door het gebruik of herhaalde wijzigingen in minder bruikbaren of oogelijken toestand was geraakt. Zoo verving H^1 het oudere origineel van H^5. Men schreef in die keurboeken echter, naar het schijnt, niet alle keuren, want de twee eenig bekende die een jaartal uit de 14e eeuw dragen (uitgegeven als § 213 en 214), kwamen in het oude keurboek niet voor. Het keurboek, omstreeks 1424 aangelegd, diende gedurende een eeuw, maar was toen vol, en werd door een nieuw vervangen (H^2). Daarbij ging men echter op andere wijze te werk, dan men vroeger gewoon was. Men nam niet eenvoudig in dat nieuwe boek de oude nog geldende keuren over, maar redigeerde een geheel nieuw keurboek, waarbij men wel de stof van het oude gebruikte en veel uit het oude overnam, maar het omwerkte, en als een gesloten geheel, als een wetboek, vaststelde en afkondigde. Daarmede begint mitsdien een nieuw tijdperk in het recht der stad, werd het tijdvak van het oude keurboek afgesloten. Ik heb mitsdien de uitgave in twee deelen gescheiden met afzonderlijke nummering der bepalingen.

Het eerste, het oude keurboek, omvat al de tot 1528 vastgestelde keuren, voor zoover ik ze aantrof. Daarbij nam ik tot grondslag H^1, waarvan ik ook de nummering bewaarde, niettegenstaande deze soms onregelmatig is, en de invoeging van enkele daarin ontbrekende stukken mij noodzaakte enkele nummers twee malen te gebruiken. Ik zag daarin geen bezwaar. Het nummeren der bepalingen toch heeft geen ander doel dan om aanhaling van het uitgegevene en terugvinding in de HSS. gemakkelijk te maken. Daarbij gaf ik zoo getrouw mogelijk de lezing en spelling van het HS., maar vergeleek ik de andere HSS., en gaf de verschillende lezingen, voor zoover van eenig belang, in de noten aan. Ik nam daarbij echter in aanmerking het min of meer authentieke der lezingen. Die van H^{10} missen voldoende authenticiteit om tegenover het officieele register, H^1, gewicht in de schaal te leggen. Anders is het gesteld met H^5, dat niet uit H^1, maar uit een ander evenzeer officieel en nog ouder register der stad is voortgesproten. Daar het een afschrift is, en onbekend is of het rechtstreeks naar het origineel is genomen, en of het

Digitized by Google

afschrift nauwkeurig is, achtte ik onraadzaam het tot grondslag van de uitgave van § 1—96 te nemen, maar nam ik de verschillende lezingen meer volledig op. Evenzoo handelde ik ten opzichte van H^4, dat wel is waar een afschrift is van H^1 en dus op zich zelve tegenover het origineel geene waarde heeft, maar dat toch misschien hier en daar een echte variant kan leveren, omdat de mogelijkheid bestaat dat bij het maken van dat afschrift ook het origineel van H^5 is geraadpleegd. De enkele, in deze HSS. voorkomende, in H^1 ontbrekende keuren heb ik in het keurboek zelve ingevoegd ter plaatse, door de plaatsing in die HSS. aangewezen. De latere keuren tot 1526 zijn insgelijks naar H^1 uitgegeven, terwijl ik daarachter, met voortzetting der nummering, de hier en daar verspreide keuren, van vroegere dagteekening dan het nieuwe keurboek, heb gevoegd.

Het tweede deel omvat het nieuwe keurboek van 1528, met de later vastgestelde keuren in doorloopende nummering. Die welke achter dat keurboek in H^2 zijn ingeschreven, zijn allen opgenomen, als § 226—303. De latere van 1556—1567 zijn uit H^3 getrokken. De aard van dit keurboek maakte reeds eene schifting noodzakelijk, daar het niet, zooals de oudere keurboeken, diende tot opteekening van die keuren die bestemd waren van voortdurende kracht te blijven, maar ook van die welke van tijdelijken en voorbijgaanden aard waren. En zelfs van de eerste deel ik alleen die mede, welke mij voorkwamen van voldoende belang te zijn.

Eindelijk meende ik ook enkele besluiten, in het vroedschapsregister voorkomende, hoewel geene eigenlijke keuren, daar niet blijkt dat ze later door het gerecht zijn vastgesteld, te mogen mededeelen, en daarbij ook een paar bepalingen die met het keurboek niets te maken hebben, zooals de vijandige motie tegen het aesdomsrecht (§ 329) en de aanstelling van een schout bij nacht (§ 337). Ten slotte nam ik ook de ordonnantie op de weeskamer en enkele andere stukken betreffende de weeskamer op.

Digitized by Google

A. OUD KEURBOEK.

Dit sijn die coren die scout, scepen ende rade der stede van Hoirn eendrachtelic ghemaect hebben bi rade ende bi consente van twintich die rijcste, om nutscap der ghemeenre stede, uutgheseit [1]) die uut den Veenhoep ende uut Swaech, die sellen in ghene kueren wesen die ghemaect sijn om anxt des brants; maer voert in allen anderen kueren sellen si wesen.

1. *Van brant te maken.* (E. 1.)

In den eersten wie brant maect binnen der stede van Hoirn mit sinen viere, die verbuerde een pont. Ende roept hi niet te tide opter straten, hi verbuerde drie pont, ende quamer dan binnen scade of, soe sel hi die stede rumen een jaer, ende daertoe drie pont gheven, ter goeder waerheit ende ter scepen provinghe.

2. *Wie nyet tot den brande quaem.* (E. 2.)

Item wat man tot den brande niet en quaeme als dat gheruft over die strate loept, ende niet en arbeide na sinen macht, die verbuerde drie pont. Ende bineden den winde bi tien husen ende boven den winde bi vijf husen na soe en moet niemant sijn goet uutdraghen, bi drie pont, ter goeder waerheit ende ter scepen provinghe.

3. *Van huusbrec.* (E. 3.)

Item waer dat men husen breken wil om anxte des brants

1) Deze uitzondering betreffende den Veenhoop en Swaech ontbreekt in H^3.

Digitized by Google

ende om oerbaer der ghemeenre bueren, soe wat man dat keerde, die verboerde XV pont, also dicke als hijt een scepen of een raet weigherde.

4. *Wie sijn huus broken wort.*

Item waert dat een huus ghebroken worde daer men die brant mede keerde, soe soude die stede die scade beteren bi den recht.

5. *(Van wapen te brande brengen.)* (E. 4.)

Item soe en moet niemant wapen te brande brenghen anders dan die ambochtsluden die daertoe gheset sijn, mit horen bilen, saghen, hameren, bi drie pont, ter goeder waerheit ter scepen provinghe.

6. *Wie den anderen quetste.* (E. 4.)

Item wie den anderen quetste, te brande mit enigherhande instrumente vechtende, die selt beteren bi scepen ter goeder waerheit.

7. *Van brantleder.*

Item soe sellen elcke tien husen hebben een brantleder, ende elke twintich husen een troch, bi vijf scellinghe, ende elc huus een noest ende een lanterne om noet van brande, bi twee scellinghe. Ende voert elc huus een ladder, also lanc daer hi mede op sijns selves oysen van sinen huse climmen mach, bi vijf scellinghe.

8. *Van eesten.* (E. 5.)

Item soe sel men wel cleyen die eesten ende bescieten tot beiden siden ende tot beiden eynden ende overwulven, als die scepen bewijst hebben; ende elc eest sel hebben een lit, bi vijf scellinghe.

8*a*. *(Van stroe of riet.)* (E. 6, 10.)

(Item soe wie stroe of riet over sijn oven of over sijn eest of over sijn vier heeft, of in sijn selves woenhuus opten balken, die verboerde vijf schellinghe, ter goeder waerheit.) [1]

---

1) De bepaling komt alleen in H^{s} voor.

Digitized by Google

9. *Wie droecht op eesten.* (E. 8.)

Item wie droecht op een eest, sel hebben een emmer waters daerbi, bi twe scelling.

10. *Van assche uut doen.* (E. 7,)

Item soe sel elc man sijn assche ende sijn colen uutdoen ende in dat water draghen, bi vijf scelling.

11. *Van die smeden.* (E. 9.)

Item soe verbiet men alle smeden dat si niet en smeden des avonts na der nacht [1]) clocke, noch des morghens voerdat die wachter den dach blaset, bi drie ponden, ter goeder waerheit.

12. *Van huus maken.* (Verg. E. 81.)

Item soe sel men die wanden van den huse maken mit houte of mit horden ten minsten vier voeten hoech, ende die middelscote van houte of ten minste van horden, wel ghecleyt, bi vijf scellinghen.

13. *Van vier in eesten ende in oven te steken.* (E. 11.)

Item soe en sel niemant vier in eesten noch in ovenen steken na der nachtclocke, noch des morghens voerdat die wachter den dach blaset, bi een pont, ter scepen provinghe. Ende niemant een oven setten, men mach daer omme gaen. Ende niemant gheen oven laten maken tensi bi den rechte. Ende oec soe en moet gheen meester oeven maken tensi bi den rechte, bi een boet van enen ponde.

14. *Van vechten bi nacht.*

Item soe wie vecht bi nachte, die verbuert alsulke boeten oft bi daghe waer, ende hi verbuerde daertoe een pont teghens den gherecht ende een pont teghens den stede, ter scepen provinghe.

15. *Soe wie enen anderen quetste.*

Item soe wie den anderen quetste mit enen scerpen instru-

---

1) Dit woord is doorgehaald en met later schrift vervangen door *wakers*, terwijl op den kant met soortgelijk schrift is aangeteekend: *ende alle smeden scoirstienen een ..... uute dake te sijn by ...* ℭ. Dit ontbreekt in H[5], dat bovendien *avontclocke* heeft.

Digitized by Google

mente, die verbuerde alsulke boeten als die hantvesten inhout, ter scepen provinghe.

16. *Van beprovinghe.* (Sy. 6, W. 6, Hw. 4, Wi. 4.)

Item soe wie die scepen die waerheit of beprovinghe an soeken sellen, die sellen sweren ende poerters wesen, wittaftige luden ende beproefder, soewel vrouwen als mannen, twee of meer.

17. *Van vreden te maken.* (E. 12 al. 1, G. 14 al. 4, Sy. 4, W. 4, Hw. 3, Wi. 2.)

Item die rechter, een scepen of een raet die mach een vrede nemen ende gheven, daert oirbaer is, mit twie poerters gelijc oft mit twee scepen waer.

18. *Noch van vrede te maken.*

Item op den Paschenavont als dat recht verwandelt is, soe moghen toude recht, scepen ende raed die ofgegaen sijn, vrede maken, in een lope of daer men vecht of vechten wil, vrede maken, nemen ende gheven, dat naeste jaer lanc van den enen Paschenavont tot den anderen, also vaste ende stade den luden in te leghen ende ghebieden ende [1]) borghe daerof te nemen, of te doen ware; ende oec mede daerof te tughen gelijck of hi scepen ware [2]) dat die vechters niet ghegoet en waren of si gasten waren alsoe niet te verborghen en wouden, of dat si gheen borghe en hadden te setten, daervoer moghen si se vanghen, aentasten ende houden ter tijt toe dat si verborghen. Ende waer dat enich van den ouden rechte misdaen worde, als si vrede maken souden of maken, of dat hem oec yemant vrede weygherde, dat waer of si in derselver tijt scepen of raet waeren. Ende wat vrede dat si maken, des sellen si des selves daghes of des anderen daghes den scepen segghen of aenbrenghen.

19. *Wie een vrede brect.* (E. 87 al. 1, G. 15, Sy, 5, W. 5.)

Item wie een vrede naem of gave, vocht hi daerover, die verbuerde lijf ende goet na der handvesten. Ende wie

---

1) Dit woord ontbreekt in H^{10}.

2) H^{8} sluit hier den zin, terwijl het volgende luidt: „*Ende waer dat die vechters alsoe niet ghegoet en waren, of dat si gasten verborghen en wouden.*"

Digitized by Google

den anderen misdede over die [1]) vrede, sel men berechten na der handvesten.

20. *Van vrede weygheren.* (G. 14 al. 1, Sy. 5, W. 4, Wi. 3.)

Item wie een vrede weygherde als hem een [2]) rechter of een gesworen of een vredemaker enen vrede eyschede, die verbuerde tien pont, also dicke als hijt weygherde, worde hi verwonnen mit twie oirconden of meer.

21. *Van vuust slaen* [3]).

Item soe wie een man slaet mitter fuust of mit enen stoc, die verbuerde een pont. Ende quetste hi enighen man mit enen scerpen instrumente, die verbuerde tien pont. Ende waer datter een eerste lits vrede an waer, dat waer tien pont van den vrede tot dien als voirscreven is [4]). Ende een recht afterkijnts vrede, twintich pont. Ende een recht susterlincs vrede of daerenbinnen gheboren, dertich pont. Ende waer dattet vier scepen bekenlic ware dat die slaghen, die steken, die quetsinghe over een recht afterskintsvrede waer of daerenbinnen gheboren, gesciet ware om der selver werre, soe hadde die aenvechter verbuert sijn lijf ende goet.

22. *Wie valsche oirconde draecht.* (E. 16, G. 52, Sy. 8, W. 8, Hw. 6. Wi. 37.)

Item wie valsche oirconde draecht binnen der stede van Hoirne, die selt denghenen beteren die hi bedraecht, ende scout, scepen ende raet daertoe ghelden drie pont, ende een jaer die stede rumen, ende after dien in ghene saken oirconscap draghen, worde hi verwonnen bi twe goede knapen of meer.

23. *Van dat kerchof te vervechten.* (E. 17, G. 23, S. 3, Sy. 9, W. 9, Hw. 7, Wi. 6.)

Item wie kerck of [5]) kerchof vervochte of becommerde, die sel se ontcommeren ende vri maken, die vijftien jaren of

---

1) H[a]: *dien vrede dat sel men enz.*
2) H[a]: *die.*
3) Verg. S. 40, en E. 87 al. 2.
4) H[a]: de acht laatste woorden ontbreken.
5) Hw.: *kerck of* ontbreken.

Digitized by Google

daerenboven out sijn [1]), mit sijns selves goede, ende hevet hi selver gheen goet, men sel hem vanghen, ende doen hem beteren mit sijn selves live, ter scepen provinghe.

24. *Soe wie een poorter wechvluchte.* (E. 18, G. 73, S. 15, 18 en 82, Sy. 20, W. 18, Hw. 13, Wi. 53, A. 9.)

Item wie een poerter wechvluchte of sijn goet, die verbuerde drie pont ter scepen provinghe. Ende elc man mach se [2]) letten sonder ban ende sonder boete [3]).

25. *Van wiven scelden.* (E. 19, G. 12, B. 4.)

Item waer twee wiven scelden, die verbueren elc tien scelling of den stien te draghen, ter goeder waerheit.

26. *Van heervaert varen.* (E. 22, G. 66, S. 31, Sy. 81, W. 28, Hw. 17, W. 54, A. 21.)

Item wie ter heervaert niet en voere als hem tgherecht gheboden hadde, die verbuerde teghens den here tien pont, teghens tgherecht tien pont ende teghens der stede tien pont.

27. *Van enen nuwen poerter.* (G. 74, S. 17, Sy 19, W. 17, Hw. 12, Wi. 52, A. 8.)

Item soe sel elc man die nuues poerter gheworden is ende helpe begheerde van der stede, die sel al den cost staen die men om sinen wille verteerde, binnen den eersten jare, ende des ander jaers of hijs te doen hadde, soe sel men van sinen weghen reysen op der stede cost ende al doen gheliken enen ouden poerter. Ende wat reysen die men doet voer een lantpoerter, dat sel wesen op des mans cost daer men voer reyst.

28. *Van smeer te smelten* [4]). (E. 117.)

Item soe en moet niemant smeer smelten, noch kaersen maken, noch vlassen, noch vlas scoen maken des avonts na der nachtclocke tot des morgens voer der sonnenopganc, bi een boete van een pont, ter scepen provinghe.

---

1) De zeven laatste woorden ontbreken in de keurboeken der andere steden.
2) Sy. *mach hem of sijn goet.*
3) S. 82 heeft in plaats der vijf laatste woorden: *sonder misdoen.*
4) H[s] voegt hij: *en vlassen.*

Digitized by Google

29. *Van beesten te doden.* (E. 26. verg. S. 19, Sy. 21, W. 19, Hw. 14, Wi. 10.)

Item wie een mans beeste dode, die selt hem beteren bi scepen, ende daertoe verbuerde hi teghens den gherechte tien scelling.

30. *Van een erve weder te roepen.* (S. 23, Sy. 25, W. 22, Wi. 55.)

Item wie een erve wederroepen wil, die selt wederroepen tot sijn selves behoef binnen ses weken naedien dat erve vercoft is, ende dat sel hi beghinnen in die kerc voer twie scepen of meer.

31. *Van claghen over sine medepoerter.* (E. 33, G. 77, S. 20, Sy. 22, Hw. 15, A. 10, B. 12.)

Item soe en moet niemant claghen over sinen medepoerter tot gheenre stede, hi en hebt den gherecht te voeren ghetoecht, bi drie pont, ter scepen provinghe.

32. *Van brieven te brenghen.* (E. 34, S. 21, Sy. 23, W. 20.)

Item soe en moet ghenen poerter brieve brenghen op sinen medepoerter dan van onsen here den hertoech [1]), bi een boet van enen [2]) ponde, ter scepen provinghe.

33. *Van wapenrucht te maken.* (E. 35.)

Item soe wie wapenrucht makede bi nacht sonder noet, die verbuerde drie pont.

34. *Van dranc te valschen.* (E. 38.)

Item wie dranc valschede, die verbuerde een pont, ter scepen provinghe.

35. *Van crenghe uut te werpen.* (E. 52, G. 86.)

Item soe wie een crenghe uutwerpt ende niet en bedelft, die verbuerde vijf scelling, ter scepen provinghe.

---

1) E. heeft hier: *sonder van mijnheer die grave;* S., Sy. *sonder alleen van unsen genadigen heere van Hollant.*

2) Sy.: *drie.*

Digitized by Google

36. *Van scepen te legghen.*

Item soe en moet niemant sijn scip uutlegghen in der slusen uutganck, bi vijf scelling, ende gheen scip legghen in der havene binnen den hovede bi tien roeden, buten den hovede bi twe roeden na, bi vijf scelling [1]).

37. *Van noet van vianden.* (E. 54, G. 78.)

Item waer dat sake dat die steed noet hadde [2]) van vianden, ende die bode omghinghe ende dat te weten dede, soe wat poerter niet en quame daer hem tgherecht bode, mit sulc wapen als hem gheboden ware, ende hi van dane ghinghe sonder oerlof, die soude binnen een jaer gheen poerter wesen tot Hoirne, ende daertoe den gherecht drie pont gheven, ter scepen provinghe.

38. *Van laghe in huus te houden.* (E. 98, G. 79.)

Item soe wie laghe in sijn huus hilde van poerters of van gasten, die verbuerde tien pont, ter scepen provinghe.

39. *Wie vecht sel inlegghen.* (E. 15, S. 37, Sy. 51, W. 33, Hw. 21.)

Item soe wie vecht [3]) binnen der vrihede van Hoirn, die sel inlegghen, als hem scout, scepen of raet of een vredemaker ghebieden, buten hoers selfs huse sijn si poerters, of sijn si gasten buten hoers selves herberghen. Ende is dat si sonen binnen viertien daghen, soe moghen si uutgaen als si versoent sijn. Ende en sonen si binnen viertien daghen niet, soe sellen si dan voert inlegghen ten eynde van viertien daghen achte daghen lanc, ende binnen denselve achte daghen soe sellen se tgherecht sonen op horen cost, boven tien scellinghe niet. Ende waer dat si die sone niet en seiden binnen achte daghen voirscr., soe moghen si vriliken uutgaen sonder oerlof van den gherecht, ende si en verbueren daeran ghene banne noch ghene boeten, maer die vrede sal nochtant alsoe langhe staende bliven totter tijt toe dat si versoent sijn.

---

1) Eene latere hand schreef aan den kant: *Uutgeseit van grote scepen.*
2) H^{s} voegt bij: *als.*
3) H^{s}: *laghe* (blijkbaar een schrijffout).

Digitized by Google

40. *Van vechten.*

Item een poerter of een gast die enighe man quetste of sloghe binnen der vrihede van Hoirn, ende hi die stede daer voir rumede ende niet en betaelde den here sine boeten, ende die knaep sine smerte niet en beterde, soe soude die scout dien quaetdader enen dach van recht daerof legghen also vro als die quetste ghenesen ware, ende sellen aenspreken den enen dach ende den anderen dach ende den derden dach, ende of hi ten vierden dach niet en quame te rechte, soe sel men wisen ballinc der stede ten ewighen daghen, op sijn rechter hant.

41. *Van neringhe te doen.* [1]) (E. 57.)

Item soe en moet niemant ghene neringhe doen binnen der vrihede van Hoirn tensi op enen saterdach, uutgeseit van beesten, hi en si enen poerter binnen Hoerne, bi enen ponde, ter scepen provinghe.

42. *Van beesten te vercopen.*

Item soe en moet gheen gast beesten copen noch vercopen teghens enighen gast binnen der weke voir des woensdaghes durende tot den saterdaghe ende dien dach al, bi enen ponde, ter scepen provinghe.

43. *Van gansen te houden.*

Item soe en sel niemant gansen houden, hi en houd se op sijn selves lande. Ende waert dat yemant in sijn scade vonde, die mach se scutten. Die se scutte, soude hebben die ene helfte ende die ander helfte tgherecht van Hoirne.

44. *Wie tughen sal.* (Sy. 74, W, 45.)

Item soe en sel ghene poerter van Hoirne tughen dan [2]) scepen van ghene saken anders dan die keurbrief inhout.

---

1) Dit opschrift ontbreekt in H[1].

3) W[1].: *van gheen saken ander dan scepen, ende anders niet dan die coerbrief innehout.* Sy.: *van enighe saken dan voer scepen, anders dan die coerbrief inhout, uutgheseit saken die mijn lieven ghenadighen heer angaen.*

Digitized by Google

45. *Van onscoud te doen van lanthuer.*

Voert soe wie teghens enen poerter van Hoerne lant, husinghe of erve huert of coept binnen der vrihede van Hoirn, dat die overcoper betughen mach mit wijncopsluden binnen den eersten jare na den dach der betalinghe, daer en sel die coper of huerman ghene onscoude voer doen moghen, ten ware dat scepen bevonden mit wittaftighe luden, dat wel betaelt ware.

46. *Van een ander dief te hieten.* (E. 20, G. 10, S. 5, Sy. 13, W. 11, Hw. 8, Wi. 7.)

Item soe wie den anderen dief of moerdenaer, horensoen, valschert of loesman scoude [1]), ten waer dat hijt op hem begripen conde mit recht, die verbuerde tien [2]) scelling den ghenen die hi enich van desen saken beteghe, alsoe dicke als hijt dede [3]), ende tien [2]) scelling teghens den gherecht, ter scepen proevinghe.

47. *Wie den anderen lochent.* (G. 11, S. 6, Wi. 8, B. 63.)

Item wie den anderen lochent [4]), die verbuerde vijf [5]) scelling teghens denghenen die hi lochent, ende jeghens den gherecht [6]) vijf [5]) scelling, [7]) also dicke als hijt dede, ten waer dat hi hem eenich van den saken voirscr. betughede daer hi hem om ghelochent hadde, ter scepen provinghe.

48. *Wie op een huerhofstede sit.* (E. 55, G. 105.)

Item soe wie op enich hofstede sit ende die ghehuert hevet ende betimmert hevet, soe wat hy daer an hevet, dat sel hi

---

1) S.: *Item so wie den anderen betege dieft, of valsche hoerensoon of loesman scoude.* Ook de andere keurboeken vereenigen de twee scheldwoorden *valschert* en *hoerensoon* tot *valschen hoerensoon.* Alleen E. en B. als H. Hw. voegt achter het woord *scoude* de woorden: *ofte lochende.* Zie de volgende keur.

2) S. *twie.* Sy, W. Hw. *vijf.*

3) S. W^2 eindigen hier; W^4 voegt bij: *of seyde tegens verscheyden luyden, verbuerde hy XLII schellinck. Dese boeten sullen gaen, deen helft tot den schout ende dander helft totten gerechten.*

4) S. *lochende voir dat gerechte.* Evenzoo Wi.

5) S. en Wi.: X.

6) H^5. *scout, scepen ende raet.* Evenzoo S. en Wi.

7) Het slot luidt in S. en Wi.: *ten ware dat hy hem de saeck voirs. upseide,* waarbij Wi. nog voegt; *die in de kuer hier naestvoir staet gescreven.*

Digitized by Google

behouden hebben. Ende ist sake dat die op een hofstede sit ende betimmert hevet, also verre als hi delinghe an der hofstede hevet die hi betimmert hevet ende beseten hevet, die sel die naeste wesen van dien dat binnen [1]) een vierendeel is, also verre als hi wil, ende dat totter gheenre segghen die daertoe gheordineert sijn bi den gherecht,

49. *Van bier copen van gasten.*

Item soe en moet gheen gast van buten bier copen noch overcopen jeghens enighen gast min dan bi den halven voer [2]) dan vridaghes ende saterdaghes, bi drie pont, ter scepen provinghe.

50. *Bier antrect.* [3])

Item soe wat poerter enich bier an hem trect van enighen gast, ende niet gecoft en heeft alse recht is, die verbuerde een pont also dicke als hijt doet, ter scepen provinghe.

51. *Van onlust te maken.* (S. 7, Sy. 14, W. 12, Wi. 48, B. 7.)

Item soe wie onlust [4]) maket voer den gherecht, die verbuerde tien [5]) scelling.

52. *Van becommeren van gasten.*

Item soe en sel gheen gast enen gast becommeren binnen der stede van Hoirn vridaghes noch saterdaghes om ghene saken, ten waer gesciet binnen enich van desen daghen voirscreven, ende oec op den selven dach, ter scepen provinghe.

53. *Van scot te gaderen.* [6])

Item soe wie sijn scot niet en gave den rade van der stede als si scot gaderden, dien soud men sijn dore onthanghen, ende niet weder hanghen noch toesetten eer hi sijn scot betaelt heeft, bi seventien pont. Ende also menighen dach als hi sijn scot onthilde, verbuerde hi elkes daghes een pont, ter scepen provinghe.

---

1) H^5: *beneden.*
2) H^6: *voede.*
3) Opschrift ontbreekt in H^1. In H^4 is deze bepaling met de voorafgaande vereenigd.
4) Sy. *onruste.*
5) H^4: V.
6) Verg. G. 64, S. 13.

Digitized by Google

54. *Wie scout of raet wesen sal.* [1]) (Verg. E. 70, S. 25.)

Item soe en moet niemant binnen der stede van Hoirn scout, scepen noch raet wesen, hi en hebbe drie jair aldaer poorter gheweest te voeren ende woenachtich geweest. Ende die scepen of raet of enich poerter die enighe scout hierboven ede, die verbuerde vijftien pont. Ende die scepen of die rade die enich recht mit hem vorderden of enigherhande saken mit hem deden, dat tot enigherhande recht droghe, die verbuerde elc tien pont [2]) als sijt deden.

55. *Van tughen van scepen.* (E. 80, Sy. 3, W. 3, Hw. 2, Wi. 51.)

Item soe en sel gheen scepen langer tughen dan ses weken na die dach dat hi uut den scependoem coemt, hetsi daer scepen brieven of sijn of van tsheren scoude.

56. *Van vleysch te slaen.*

Item wat vleysch men in der stede slaet, dat en sal men boven drie [3]) malen niet te bancke brenghen twisken Meye ende sente Bartolomeus daghe, bi een boet van enen ponde ende dat vleysch verloren. Ende gheen runt te slaen een van den gesworen [4]) hebbent besien mit twie poerters of meer, bi een boete van enen ponde. Ende enich vleysch dat men te bancke slaet, daer [5]) en moet niemant in blasen, bi een boete van enen ponde, ter scepen provinghe.

57. *Van borghe te setten.* (Sy. 2, W. 2, Hw. 1, Wi. 1.)

Item wie vecht binnen der stede, die sal setten enen borghe bi levenden luden, tensi dat hi also ghegoet is binnen der stede van Hoirn dat hi den quetste sijn smerte verbeteren mach ende dat die heer sine boeten daeran verhaelen mach.

58. *Van scot te gaderen.*

Item soe en sellen gheen rade van Hoirne die nu sijn of namaels comen moghen, gheen scot ghaderen of ghelt lienen

1) Verg. handv. 10 April 1412, van Mieris IV. 197.

2) H[4] en [5] voegen bij: *alsoe dicke.*

3) Dit woord is doorgehaald, en met een veel latere hand daarboven geschreven: *vier.* Aldus ook H[4].

4) H[5] voegt bij: *of twie.*

5) H[5]: *dat.*

Digitized by Google

van enighen poerter van Hoirne, si en sellent gaderen ende lienen bi den meesten volghe van seven scepen ende bi den meesten stemme van twintich goede knapen die hoechste in den scote staen, poirters tot Hoirne. Ende waer dat sake dat die rade voorscreven enich scot gaderen wouden of gaderden, off ghelt lienden van eenighen poerter van Hoirne buten den scout ende buten den seven schepen ende buten twintich goede knapen voorscreven bi den meestendeel deser luden voirseit, soe verbuerden die rade seventien pont also dicke als sijt enighen poerter eyscheden. Ende waer oec enich poerter die hem hierenboven gave enich scot of ghelt lienden ten waer bi den meesten volghe deser selver luden voirnoemt, die verbuerde drie pont, ter scepen provinghe.

59. *Van ghelt uut te legghen.* [1])

Item wie enich goet coept op der vryer merct binnen Hoirne, hetsi enigherhande beesten of enigherhande goet, ende dat thuus brenghet of leyt, ende dat ghelt niet en betaelde binnen der derden daghe naedat hi dat goet ghecoft hadde, soe soude die overcoper gaen binnen den drie daghen ende toghent den scout, so sel die scout den overcoper sijn ghelt gheven. Ende diet goet dat hi vercoft hadde, niet betaelt en hadde, die verbuerde drie pont, ende tghelt daer hi om ghecoft hadde, mit drie pont voerscreven, dat soude die scout uut sijn goet maken, ten waer dat hi dach bedinget hadde, ter scepen provinghe.

60. *Van vracht te betalen.*

Item alle coopvaerdighe goede dat van buten dunen coemt om die stede van Hoirne te versoeken, die coopluden sellen dat scip lossenen ende die vracht betaelen binnen veertien werkedagen na dattet scip te Hoirne voir tlant ghecomen is. Ende waert dat die coopluden dat scip niet en losseden ende die vracht niet en betaelden binnen den daghe voirscr., ten dede noet van weder, so soude dat den scipper den scoute toghen, ende die scout soude die vracht uutleggen op den derden penninc meer [2]), sel die scout uut den coep-

---

1) Op den kant met latere hand: *wie goet coept ende niet betaelt.* Aldus ook H^{s}.

2) H^{s} voegt bij: *ende die vracht ende die derde penninck meer.*

Digitized by Google

mans goede maken die sijn vracht niet betaelt en hadde. Voert [1]) wie sevardich goet coept ende dat niet en betaelde binnen drie daghen nadat hijt ghecoft hadde ende dat ghelevert is, of overbodich heeft gheweest te leveren, so sel die overcoper den scout toghen, ende die scoute sel tghelt uutleggen daer hi om ghecoft hadde, op den derden penninc meer, [2]) sal die scout uut den coepmansgoet maken, ten waer dat die coepman dach bedinghet hadde.

61. *Van liemen.*

Item soe wie een huus maect of wie een huus dect of verdect, so sal dat huus binnen eenre maent daerna gheliemt wesen, of die scout salt scouwen, eerst bi enen boete van enen ponde, ende over seven daghen daerna bi een ponde, ende derdewerf over seven daghen daerna bi een boete van enen ponde. Ende dan bistaden [3]) van tsheren weghen ende, alst gheliemt is, dat ghelt van den liemen uutleggen op die helfte meer. Maer een huus dat ongheliemt is ende dat liem ofghevallen [4]) is, drie of vier voeten lanc ende [5]) breet, dat sal men scouwen tot den daghe als voerscreven is, op vijff scellingen. [6])

62. *Van panden.* (W. 101.)

Item wie ghepant wort dat vijf heren scild [7]) of daer bineden, die en sal hem niet vryen dan met reden gheld of mit pande die men draghen of driven mach. Ende wat daerenboven is, die en sal hem niet vryen dan met vryen goed binnen der vryhede van Hoirn of binnen denselven banne, [8]) of hi sal daervoer inlegghen elkes daghes bi der hoechster boet.

63. *Van doetslagen te vreden.* (S. 33, Sy. 53, W. 30.)

Item alle vreden die men maken ende verlanghen sel binnen

---

1) Deze bepaling vormt in H^5, $^{10-12}$ een afzonderlijk artikel.

2) H^5 voegt bij: *ende dat ghelt dair hi om ghecoft hadde, mitten derden penninc meer.*

3) H^5: *bestaden.*

4) H^5: *ghenamen.*

5) H^5: *off.*

6) De drie laatste woorden ontbraken, maar zijn met een latere hand bijgeschreven. Ze ontbreken ook in H^3. Ze staan daarentegen in H^4, $^{10-12}$.

7) Met latere hand bijgevoegd: *waert is.* In H^5: *is.*

8) W.: *dan mit sulcke off gelijcke goeden off mit huys off mit erff, ghelegen binnen der stede voers.*

Digitized by Google

der stede van Hoirn van doetslaghen die binner. der stede of buten der stede gesciet sijn, die sel men maken ende verlanghen van vierendel jaers tot vierendel jaers, dat is tot vier tiden van den jare, dat is eerst van den Meyendach tot ste Pietersdach ad vincula, ende dan voert tot Alder Gods heilighen daghe, ende daerna voert tot Onser Vrouwendaghe tot lichtmisse. Binnen dese daghe sal men se maken of voirt verlanghen tot den eersten dach van desen vier daghen die daer eerste toecomende is, en dan voirt tot vier tiden van den jare als voorscreven is.

64. *Van dobbelen.* [1])

Item soe en moet niemant dobbelen, vosserden noch craybecken, noch gheenrehande spel spelen dat men mit taerlinghen speelt, uutgeseyt dat men mit sciven speelt of quaerten. Ende waer yemant die dobbelde, vosserde of craybecte, of enich spel speelde anders dan mit sciven of quaerten, die verbuerde drie pont, ende die waert of die vrouwe daert in horen huse ghesciede, een pont; ten ware dat die waert of die vrouwe hem op die selve tijt seiden dat hem leet ware, ende dat sijt des anderen daghes twie scepen of meer seiden dat in horen huse ghespeelt ware, dan hadde die waert of die vrouwe niet verbuert.

65. *Van poertrecht quijt te scelden, wat hi gheven sal.*

Item alle die nu ter tijt poerters sijn of namaels wesen sullen, als si ontpoertert worden, soe sellen si der heyligher kerken gheven van elcken scotpont van hoer selves scote twe groet van uutvaren van horen poertrecht, ende den raden ende den voechden van der kerc verborghen al dat hi der stede of der kerck sculdich si. Ende waer yemant die hem hierboven ontpoerterde ende niet en dede als voerscreven is, verbuerde vijf ende twintich pont.

66. *Van poerter te werden.* [2])

Item soe en moet niemant binnen Hoirne wonen langher dan ses weken, hi en sel poerter worden, elke weke bi een

1) Verg. G. 51, W. 73.
2) In H[5] gaat aan deze bepaling § 85 vooraf.

Digitized by Google

boet van enen ponde, worde hi daer of bekoert met twe scepen, tensi bi consent van den raet van der steed.

67. *Van heervaert te varen.*

Item soe wie langher woent binnen Hoirne dan ses weken, die sal te heervaert varen, scot ende kercghelt betalen ende te rechte staen, ghelijc enen ander poerter, bi een boet van dertich pont, tien pont tot trechts behoef, tien pont tsheren behoef ende tien pont tot der stede ende kercken behoef.

68. *Van eden.*

Item soe moeghen die scepen of rade luden eden als si over beprovinghe sitten, of als si nuwe poerters ontfaen, of anders van poerters of van gasten daert hem oerbaer dunct wesen, sonder misdoen.

69. *Van ombieden.* (Verg. § 100, G. 82, W. 57.)

Item tot wat tiden die rade die nu sijn of namaels wesen sullen, twintich die rijcste of anders goede knapen ontbieden, die selve die thuus waren ende ghesont waren, die daer niet en quame, die verbuerde een stoep wijns [1]) also dicke ende also menichwerve als hi ontboden worde. Ende waer oec dat hi van dane ghinghe sonder oerlof van den gherechte, die verbuerde een stoep wijns.

70. *Van een graf toe te legghen.*

Item soe wie een vrient gravet in die kerc, sel die legher-steed bitalen [2]) ende dat graf weder toelegghen binnen vier-tien daghen, elkes daghes bi een boet van enen ponde, des hi elkes daghes becoert worde.

71. *Van onlust in die kerc te maken.*

Item soe en moet niemant ghien onlust in die kerc maken, noch musen [3]) korsnachts of in die dommelweke of als men

---

1) Op den kant staat met kleiner, maar naar mij voorkomt, gelijktijdig schrift: *ende terstont panden dairvoir uten huysen te halen.* In H[10] staan deze woorden aan het slot van het artikel, in H[5] ontbreken ze. Dit laatste heeft voorts hier en aan het slot in plaats van een stoep wijns: *een pont.*

2) Op den kant met oud schrift bijgevoegd: *terstont.* In H[3] en [10] ontbreekt dit woord.

3) Aldus alle HSS.

Digitized by Google

bruden trouwen, ende [1]) niemant opt koer te gaen dan die brudeghom, die bruut, die latghers [2]) ende hoer beider naeste die met hem offeren, bi een boet van enen ponde. [3])

72. *Van boverie in die kerc.*

Item soe en moet niemant ghene boverie doen in die kerc of opt kerchof, noch cleder bleken, noch wollen noch linnen noch gheen dinc daer ophanghen noch droghen, noch met boghen scieten, noch mit stenen werpen, bi een boet van enen ponde [4]), ter scepen provinghe.

73. *Van messen te trecken.*

Item soe en moet niemant messen trecken by nacht, by een boet van drie pont, [5]) ter scepen provinghe.

74. *Van bolwercken te scouwen.*

Item alle die bolwercken, burchwal ende burchsloeten, omgaende in der stede, uutgeseit bolwerc bi der see, die sel men alle jare scouwen des dinghesdaghes na Meyendach ende dinghesdaghes na sente Jacopsdach. Ende dat sal men alle jare te voeren in die kerc segghen, achte daghen te voeren op enen sonendach onder die homisse, bi een boete van enen scelling, ende over seven daghen bi twe scelling, ende over seven daerna bi drie scelling, ende dan bistaden [6]) van tsheren weghen.

75. *Van scouwen.*

Item wanneer men den toendijck ende alle langhe weghen [7]) scouwen sel, dat sel men altoes in die kerc te voeren segghen op enen sonendach onder die homisse, ende den anderen manendach daerna scouwen, die eerste scouwe op enen scel-

---

1) H^8: *sel.*

2) Aldus alle HSS, behalve H^6, dat *latgars* heeft, met een streepje boven de eerste lettergreep, dus „lantgars."

3) H^1: *twie scell.* Blijkbaar is echter het oorspronkelijk bedrag der boete uitgewischt, en door deze woorden vervangen. Ik volg mitsdien H^5 en ^{10}. H^4 heeft *vijff schellingh.*

4) H^1 en ^{4} *vijff scelling.* Maar als in vorige noot.

5) Op den kant met latere hand: *bi dage een* ℛ. Evenzoo H^4. In de andere HSS. ontbreken die woorden.

6) H^5: *bestaden.* De drie laatste woorden ontbreken.

7) De vier laatste woorden zijn op den kant bijgevoegd met een oude hand. In H^3 en ^{10} zijn zij in den tekst opgenomen, terwijl ze in H^5 ontbreken.

Digitized by Google

ling, die ander scouwe over seven daghen daerna twe scelling, die derde scouwe over seven daghen daerna drie scelling, ende dan bistaden van tsheren weghen, ende die den wech sijn is, machen des ander daghes aentasten ende selver maken.

76, *Van Antonijs verken te houden.*

Item soe mach sente Antonijs [1]) twe verken houden, sente Cornelijs, sente Maerten, sente Hubert elc een verken houden, ende anders en moet ghiemant ghene verken gaende houden bi der strate, bi een boet van vijf scelling.

77. *Van een lantpoerter.*

Item een lantpoerter die toe recht ghedaecht wert van enen poerter of van enen gast, die sel verwonnen worden tot sulken daghen in den recht, als van poerters of van gasten tot desen daghe heeft gheweest, ende tot dien huse daer hi sijn poertrecht bewaert, die man of een ander sijn vrient mach hem een wete doen of hi wil, iof die scout sellen opten eersten dach bisteden te daghen om die minste penninc, op des mans cost daer men op claghet. Ende als hi verwonnen is mit aften daghen, so sel men panden an sijn lijf ende bieden in te legghen, gheliken een anderen poerter, [2]) voir die dore daer hi sijn poertrecht bewaert, ende op alsulke boeten gheliken enen ander poerter. Ende waer dat hi niet en quame ende dat ghelt niet en betaelde, of dat hi hem niet en vryede met vryen goede, so verbuerde hi alsulke boeten als een woenachtich poerter, ende daertoe verbuerde hi elkes daghes drie pont ter tijt toe dat hi hem ghevryet heeft, gheliken een wonachtich poerter.

78. *Van coepbroet.* (E. 113, G. 94.)

Item elc coepbroet van rogghe ghebacken, dat sal weghen XI pont [3]), bi een boet van enen ponde ende al dat [4]) broet verloeren.

79, *Van taeckbotter.* (E. 113.)

Item een take botter sal weghen sestien pont ende een

1) H^4 voegt bij: *kercke.*
2) Zie boven § 62.
3) H^{10}: *XII pont.* Oorspronkelijk schijnt dit ook in H^1 gestaan te hebben.
4) Op den kant staat bijgevoegd: *lichte.*

Digitized by Google

achtendeel botter sal weghen twe pont, bi enen boet van enen ponde. [1])

79*a*. (*Van hetzelfde.*)

(Item een taecke butters is VII cop.) [2])

80. *Wie op een huerhofstede woent.*

Item soe wie op een huerhofstede woent, die mach erve aenspreken, of hi macht houden met der seventuuch op alsulke boeten alsoft erve sijn waer, maer hi en moet gheen erve overgheven noch quijtscelden buten den here des erves.

81. *Van erve aen te spreken.* [3])

Item tot drie tiden van den jare soe wie dan erve anspreect in die gadinghe, of diet hout ter seventuuch ende enich erve ontughet worde, die verbuerde drie ende twintich scellinghe.

82. *Eyghendoem rueren.*

Item soe en moet gheen poerter of gheen gast gheen goet anspreken voer eyghen binnen der stede van Hoerne, ten waer dat hi daerbi bliven woude dattet goet sijn ware. Ende wie dan in den onrecht bevalt, die salt beteren den gherecht ende den man elcs met drie ende twintich scellinghe.

83. *Van voghel copen.*

Item soe en moet niemant meer voghel copen op enen dach dan tien waer, uutgeseyt souten voghelen ende somerdaghes die jonghe eenden, bi een boet van enen ponde, ter scepen provinghe.

84. *Van wijn tappen.*

Item waer men corten of wijn van westen tapt, die sel men daervoer ropen doen ende daervoer tappen, ende bi den wijnhoep een dwale [4]) uuthanghen; ende Rijnschen wijn sal

---

1) De twee laatste woorden, uit H[5] en [10] ontnomen, zijn in H[1] uitgewischt, maar boven staat met een veel jongere hand: *V scell. ende die butter verbuert, die te licht is.* De acht laatste woorden vindt men ook in H[5]. H[4] heeft *ses schell.*

2) Deze bepaling komt alleen voor in H[4].

3) Met deze en de volgende bepaling vergelijke men S. 30, Sy. 28, W. 27.

4) H[3]: *dwael.*

Digitized by Google

men tappen voer dien daer hi of ghecomen is, bi een boet van enen ponde.

85. *Van poertrecht quijt te scelden.* [1])

Item soe en moet niemant sijn poertrecht quijtscelden noch quijtscelden laten anders dan op enen sonendach onder die homisse, ende hi sal daer selven teghenwoerdich wesen.

86. *Van bier tappen.*

Item alle bier dat men tapt of vercoopt bi helen of bi halven maten, [2]) dat sal men tappen ende vercopen van dien daert of ghecomen is. Ende waer yemant die bier tapt of vercoft bi vaten dat tot Haerlem, tot Delft, tot Aemsterdam of ter Goude op [3]) Hamburgher bier ghebrouwen is, daer sal men een stocke ten huse uutsteken ende daer een sponde aenhanghen, bi een boet van enen ponde.

87. *Wie sijn wissel ontvoerde.*

Item wie sijn wissel ontvoerde die hi mit rechte sculdich is, die verbuerde drie pont. Ende van alle goeden daer men wissel of gheven sal, daer en is men niet [4]) meer of sculdich te gheven te rechte wissel dan den hondersten penninc.

88. *Van borghe te worden.*

Item soe wie borghe is of borghe wort voer een nuwen poerter, die sel oec mede borghe bliven des mans scot te bitalen drie die eerste jaer lanc. Ende die poerter wort. die sel gheven der heiligher kercken enen halven Enghelschen nobel ende den gherecht IIII tien [5]) groet, ende hi sel oec enen borghe setten drie jaer lanc poerter te wesen of vijf pont te gheven.

89. *Van husen te breken.*

Item soe en moet nyemant gheen [6]) huus van der hofstede vercopen noch breken, hi en sel te voren, eer hi dat huus

---

1) Deze bepaling staat in H[5] achter § 65.
2) H[1], [5] en [10]: *vaten.*
3) H[10]: *of.*
4) H[5] heeft in plaats der twee laatste woorden: *niemant.*
5) H[5] en [10]: *dertien.*
6) Hierboven met latere hand bijgevoegd: *woen.*

Digitized by Google

aentast te breken, een seker borghe setten dat hi binnen een jare daer een beter huus op dat selve erve setten sel, bi een boet van XXV ponden, buten oerloff des rechts. [1])

90. *Hoe men doetslach legghen sal.* (S, 76, Sy. 52, W. 52.)

Item waer dat enich doetslach gesciede binnen Hoerne, soe moeten des doden maghen, noch vrienden, noch niemant anders van horen weghen, die doden niet graven noch aentasten, ter tijt toe dat si horen doden maech ende vrient gheleit hebben, ende si en moeten in den doetslach niet meer luden uutlegghen dan drie mannen, bi een boet van anderhalf hondert ponden. Ende voert binnen achte dagen daerna, op den achtende dach, soe sellen si enen handadighen maken ende niet meer. Ende die twe mannen die te voren in den doetslach gheleit waren, die sellen hebben dese voerscreven achte daghen lanc elc man elckes daghes voer sinen cost twalef Hollansche groet, ende die te betalen op den lesten dach vanden achte daghen voorseit, op een boet van anderhalf hondert ponden. Ende waer dat enich van desen drie mannen of alle drie verborghen wouden ende dat si der stede recht verbeiden wouden, daer sal die rechter borghe of nemen, ende men sal die verborghet is, vrede maken. Ende daerop moghen die verborghet sijn, op der straten gaen, recht ende vonnisse te verbeiden.

91. *Hoe men die raden kiesen sal.*

Item alle dieghene die tot tien [2]) pont scoets te scote staen of daerboven, die sellen jaerlix op den Goeden vridach die rade [3]) kiesen bi horen ede, ende uut dese voerscreven luden sal men se loten mit brieve of mit bonen. Ende wie valt mit neghen swarte bonen of mit neghen brieven, die sullen die raden kiesen, ende si en moten hem selven niet kiesen. Weduwen noch wesen of die sieck waren, en moeten niet te lote gaen, ende gheen recht susterlinc of daerenbinnen gheboren en sellen te ghader ghene raden moghen wesen,

---

1) De vier laatste woorden zijn blijkbaar later bijgevoegd, en ook het bedrag der boete schijnt veranderd. H^5 en ^{10}: *hondert ponden.*

2) H^2: *twaelf*. De handvest van 5 Augustus 1422 (van Mieris IV. 652) spreekt van *tien* ponden.

3) Op den kant met een veel jongere hand: *nota Rade is hier burgemeesters.* Ook bij § 92 vindt men gelijksoortige kantteekening.

Digitized by Google

ende die binnen der stede niet en ware, die en sel niet mede te lote gaen.

92. *Van rekeninghe.*

Item alle die nu rade sijn of namaels wesen sellen, die sellen hoer rekeninghe doen als si van den raetscip gaen, twisschen Paschen ende den laetsten heilighen dach van den vier Pinxter heiligen daghen, bi der hoechster boet.

93. *Van huus doerscieten.*

Item soe en moet men gheen huus doerscieten, twe luden in te wonen, dat huus sel vier en twintich voeten wijt wesen, bi drie pont.

94. *Van onrecht scot te rekenen.* [1])

Item waert sake dat die luden of yemant anders enich scot tonrecht rekenden of ghaderden van onsen poerters lande of goeden, so moghen onsen poerters den buerluden, in den selven dorpe wonende, [2]) dat ghelt ofwinnen, ter scepen provinghe.

95. *Van pannen op solren.* (E. 82.)

Item waer bedden staen op solren of in cameren daer men slaept, daer sel op elcke solre of in elke camer een panne wesen, een vierendeel van een ellen breet op alle canten, ende die rode [3]) daer die panne an hanghet, sel wesen een ellen lanc, bi een boet van eenen ponde [4]).

96. *Van poerter te worden.*

Item wat man die een weduwe neemt die te voren poertster was, of die een poertersdochter neemt, ende die man bigheert poerter te werden, die sal gheven die kercke een vierdinc [5]) van enen Engelschen nobel ende den gherecht viertien [6]) groot.

---

1) Verg. handv. 30 Aug. 1424 (van Mieris IV. 731).

2) Aldus de andere HSS. H^1 heeft *wonen*.

3) H^5: *rade*.

4) Aldus H^{10}, maar in H^1 is het bedrag uitgewischt, en later geschreven: *vijff scellinc*.

5) H^5: *vierlinck*.

6) H^8 en ^{10}: *derthien*, en ik geloof dat ook hier ons HS. gewijzigd is. Met deze bepaling eïndigt H^8.

Digitized by Google

97. *Van panden.*

Item wat poerter die ghepant wart, die gheseten sijn in die ban van Zwaech of in den ban van den Veenhoep [1]), die sel men panden op den roeden steen, ende diegheen die ghepant wort, die sal een weet hebben van denghenen die hem pant, binnen denselven daghe. Ende die ghepant wort, sal dat ghelt gheven of een weerdach bigheeren binnen den derden daghe voer dat eerste gastrecht, of si sellen vellich bliven van der pandinghe ende boet sculdich wesen mit recht.

98. *Hoe men lantkusten winnen sal.*

Item wie scort lantkusten of huuskusten of lanthuer, die mach se also wel winnen in den gastrecht als in den buerrecht.

99. [2]) *Van kueren te maken ende wederspreken.*

Item soe wes die scout mitten gerechte bi den rijcdom ende meeste stemmen kueren, dat sel een voergang hebben. Ende soe wie dair teghensprake of dede dat te verafteren, die soude verbueren seventhien pont [3]), ghelykerwijs of hi scepen vonnisse smadelike wedersprake; ter goeder waerheit ende ter scepen proevinge.

100. *Van den rijcdoem te ombieden.* (Verg. boven § 69.)

Item soe wanneer dat men den rijcdom ombiedet opten huse om oirbair der stede te raden, soe wie dat onsaet ende niet en quaem, ten waer dat hi kenlike siec of van huys waer, die soude verbueren twee mengelen [4]) wijns, staphants

---

1) Een latere hand voegde op den kant in: *off in den ban van Wognum;* terwijl eene veel latere hand er bij schreef: *nota dat Wognum aen Hoorn gecomen is jaer* 1436 *ende schijnt dese woerden van Wognum daernae dese keure toegevoegt te sijn.* Zij komen niet voor in H^{10}.

2) Hier beginnen blijkbaar de later bijgevoegde keuren. Hoewel het schriftkarakter geheel hetzelfde is en blijkbaar uit denzelfden tijd, is er toch een gering verschil van hand zichtbaar, terwijl deze keur een zeer lange versierde initiaal heeft, en nu ook de blauwe initialen die tot nu toe regelmatig de roode afwisselden, ophouden. Alleen § 58 en 59 vindt men twee blauwe achter elkander, maar daar ze op verschillende bladzijden staan, is het waarschijnlijk slechts eene vergissing van den schrijver.

3) Aldus H^{10}. H^{1} heeft: *X schellinc;* maar het woord *schellinc* staat op een plek die uitgewasschen of geradeerd schijnt, en de boete voor het smadelijk wederspreken van schepenen vonnis was X pond den heere en I pond elken schepen, dus juist XVII pond. Zie § 24 van de Medembliksche handvest van 27 Maart 1289. Oorkondenboek II n°. 664.

4) Doorgehaald en met veel latere hand daarboven geschreven *stoep*.

Digitized by Google

te verdrincken mitten ghenen die daer teghenwoerdich sijn; ende mitten bode pande halen daervoer uut horen huse, sonder verweren mit rechte, behoudelike hierboven den scout sine boten. [1])

101. *Van die waghe te hueren*

Item soe en moet nyemant die waghe hueren, hi en sel se hanghen in der stede waghehuys, ende voer den huse voirnoemt der kerken gheven sjaers XII Hollantsche Wilhelmus scilden voer dese tijt gheslagen, dat is te weten voer den jaer ons Heren doe men screef MCCCCXXIX, te bitalen alle jaer als men [2]) ander huyshuer of pacht van hofsteden betaelt, op een boet van XLV pont, een derdedeel daerof tot sheren behoef, een derdedeel totter gherechte behoef, ende een derdedeel totter kerken behoef.

102. *Van afterstallich scot over te leveren.*

Item soe sellen alle burgemeysteren die nu sijn of namaels wesen sullen, hoer scot rekenen ende voer Paeschen inwijnnen, of tot Beloken Paeschen den scout overleveren, op een boet van XVII pont. [3]) Ende die si overleveren, die verbueren van elke scotpont een boet van een pont, tot XVII ponden toe ende niet hogher. [4])

103. [5]) *(Van hetzelfde.)*

Ende soe wat die scout niet en berechte tusschen Paesschen ende Pinxteren, dat sel hi den burgemeysters tot Pinxteren [6]) als si hoer uutrekeninge doen voer der gemienten, weder overleveren of tghelt daervoir oplegghen, bi derselver boet.

---

1) De zeven laatste woorden zijn doorgehaald, en ontbreken in H^{10}.

2) Dit woord is met klein onduidelijk schrift later boven de plaats, waar het staan moest, geschreven.

3) Aldus H^{10}. H^{1}: *scellinc*, maar blijkbaar latere verandering.

4) Aldus H^{10} en [4]. H^{1} is blijkbaar later veranderd. Men leest: *een boet van II scellinc, ende dat over te leveren tot alre tijt alst den rijcdoem mitten gherechte goet dunct.*

5) H^{1} geeft aan deze bepaling die in H^{10} deel uitmaakt van de vorige, een afzonderlijk nummer. Daar het mij wenschelijk voorkwam de nummering van het HS., hoewel van veel lateren tijd, te volgen, volgde ik ook hier het HS.

6) De zeven laatste woorden ontbreken in H^{10}.

Digitized by Google

104. *Van den burgermeisters scoude te manen ende daerop te rechten.*

Item so sullen alle dieghene die an der stede tafter sijn, hoer afterwesen ende schoude ofte onghelt dat van der stede weghen roert, mitten burgermeysteren rekenen voer Paesschen, ofte die oude burgermeysters en sullen daer niet of gheven, noch en sullen after Paeschen daerof tot ghenen rechte staen, noch nyemant en moet se moeyen mit rechte van enige saken die der stede angaen, op een boet van drie ponde.

105. *Van kercmeysters ende werdeyns te kiesen.*

Item sel die scout mitten ghemeynen gherechte alle jaer nuwe kercmeysters ende werdeyns kyesen, tot Beloken Paesschen. Ende waert zake dat si niet en koren na nut ende oirbair der stede, dat souden si oflaten ende uutgaen bi den meerdeel van den rijcdom ende bi den meesten stemmen.

106. *Van ghewelt an goede.*

Item soe wie den anderen openbaerlic ghewelt doet an sijn goet, ende men dat mit twien of meer wittaftighe poerters betughen mochte, die soude verbueren an die scade van enen groten die hi den anderen gheweldelic dede, een boet van twie scelling. Ende van twie scellingwert scade een boet van een pont. Ende van vijf scellincwert scade [1]) een boet van twie ponden. Item van thien scellingwert scade een boet van vier ponden. Item van XXIII scellingwert scade een boet van achte ponden. Item van XLV scellingwert scade een boet van XV ponden. Hiervan is uutghenomen huys of erve bijnnen der stede of daerbuten, dat sal men anspreken of houden op alsulke boeten als daertoe staet of in voertyden toe gestaen heeft. Voert alle dinc tot sijn goede recht. [2])

---

1) De elf laatste woorden ontbreken in H^{10}.

2) Hierachter vindt men in H^{10} in roode inkt een afscheidingsteeken, dat in de keuren nergens elders, maar in het HS. meermalen aan het slot van afzonderlijke stukken voorkomt. Te gelijk houdt hier de overeenstemming met H^{1} in de volgorde der bepalingen op, vindt men vele bepalingen overgeslagen, en vermeerderen de varianten in omvang en beteekenis. Vermoedelijk eindigde hier het oorspronkelijk alschrift, en is het overige latere bijvoeging.

Digitized by Google

107. *Van bostelscepen te legghen.* [1])

Item so sellen alle bostelscepe legghen doer die oesterste brugghe oestwert an, op een ponts boet, een derdedeel tot sheren behoef, een derdedeel totter stede behoef, ende een derdedeel tot sgherechtes behoef.

108. *Van oeftscepen te leggen.*

Item so sullen alle oeftscepen legghen an die westsyde van die oesterste brug an beiden syden van die oude bostelsteghe, op een ponts boet, also menichwerve als men se dairof bekueren sel.

109. *Van soutscepen te leggen.*

Item so sellen alle soutscepen hier westwert an dese oeftscepen leggen, op een ponts boet.

110. *Van weghen binnen huse.*

Item soe en moet niement weghen bijnnen synen huse dan mit loet of metalen wicht dat der stede teyken heeft, op een ponts boet.

111. *Van wijn met geteykende kannen ende maten te tappen.*

Item soe moet nyement gheen wijn tappen dan mit gheteykende kannen die so groot sijn als der stede oude maet, op een ponts boet. [2]) Ende so wien dat men desen wijn tappet of seyndet anders dan in kannen die mit der stede teyken ghemerct sijn, die sel die wijn om niet hebben ende daer niet of gheven.

112. *Van poertrecht quijt te scelden.*

Item dat gherecht mit den rijcdom sijn overdraghen ende hebben ghekuert om nut ende orbaer der stede van Hoern, dat nyemant sijn poertrecht quijtscelden moet noch en mach, hi en sel eerst betaelt hebben alle alsulke scot ende onghelt als hi sculdich is mitter stede die hy uutgheloeft mach wesen

---

1) § 107—109 ontbreken in H^{10}, en in H^{1} zijn er een viertal strepen doorgehaald terwijl naast elk op den kant een kruisje is geplaatst.

2) H^{10}: *op een V ponts boete.*

Digitized by Google

van der stede weghen. Ende sel oec betalen die heilighe kerke alsulke ghelt als hi van recht den kerck sculdich is.

113. *Van dat den rijcdom bi den burghermeisters overslach ende uutrekeninghe wesen sullen.*

Item tot welker tijt als die burgermeisters haer overslach of hoir uutrekening sullen doen, soe sellen die rijcdoem daer bi comen, bi die boet van een pont totten scouten ende tgherechts behoef, ende voert op te verbueren een menghelen wijns; diegheen die daer comen, sullen dat verdrincken. Ten waer dat sake dat hi van huys waer of merclic sieck in sijn bedde laghe.

114. *Van datter niet meer dan een man seven sel wesen uut enen lande.*

Item dat gherecht mitten rijcdoem [1]) sijn overdraghen ende hebben ghekuert, dat seven die naeste landen of erven binnen der stede van Hoern of daer buten die sellen tughen ende beheren den achtenden acker. Ende voert soe en sel daer niet dan een seven wesen uut een sticke lants. [2]) Ende waert datter meer seven dan een quamen uut een lant, die daer dan meest lants in datselve lant hebben, die sellen dairvan tugen. Ende sijn si gelijc dairin ghelant, soe sullen si loten ende een seven daerof maken.

115. *Van dat die seven hoer lentpenning weder hebben sullen.*

Item soe wie dat in den onrecht van den seventuuch bevalt, die sal die seven hoer lentpenning wedergeven. Ende seven die naeste lenden die een seventuuch tughen sellen, die sellen eerst te voren ten heilighen sweren, dat si nae hoir beste wetescap een rechte tuuch dairof tughen sellen, ende als si ghezworen hebben, dan hoir tuuch te doen. [3])

116. *Dat nyemant buten der stede goet coepen mach.*

Item soe en moet dair nyemant buten der poirten van der ouder stede van Hoirn ghienrehande goet copen noch vercopen vridaghes of saterdaghes, die waghen of die scuten

---

1) De twee laatste woorden ontbreken in H^{10}.

2) H^{10}: *Ende nyet meer en sullen tuygen dan een seven uyt een lant.*

3) Deze geheele laatste zin ontbreekt in H^{10}.

Digitized by Google

buten der poirt teghen te lopen, op die boete van vijf schelling, die helfte sel hebben die scout ende ander helfte diegheen diet anbrengt.

117. *Van waghenen te setten.*

Item alle waghenen die vridaghes of saterdaghes bijnnen der stede van Hoirn comen, die sel men setten die een after den anderen an beyden syden van den straet een waghen breet, dat men mijdden twisken den twee waghenen duerreiten mach. Ende want datter yemant mijdden twisken den twee waghenen hilde, die verbuerde die boet van twee scelling.

118. *Van vijsch tsaments-coep te coepen noch te vercopen.*

Item soe en moet dair nyemant voirdat die clock neghen slaet, gheen vysche samenscoeps copen noch vercopen, die bijnnen der ouder stede van Hoirn te coep coemt opt lant, op die boet van vijf schelling te verbueren. Maer men moet [1]) voir neghen uren visch wel slieten elc man sijn eyghen gading te vercopen. Ende wat visch die men afterdat die clock neghen geslaghen heeft, niet vercoft en heeft, die moet een yghelic wel samenscoep coepen, sonder yet dairan te verbueren.

119. *Van rammen niet ter merct brengen noch te coepen.* [2])

Item soe en moet daer nyemant bijnnen der stede van Hoirn gheen rammen te maerct brenghen noch te coepen yement, up die boet van vijf schelling.

120. *Dat nyemant qualyken spreken moet op den gerechte, of die daerin geweest hebben.*

Item den scout mitten gherecht sijn overdraghen ende hebben ghecoert, dat dieghene die int gherecht nu sijn of namaels wesen sullen of int gherecht gheweest hebben, waer daer enighe personen waren die qualike of confuslike worden spraken of hardicheit op dat gherecht of up dengenen die int gerecht gheweest hebben, dat roerende waer van der stede weghen, dat soude men een ygheliken persoenen corrigieren nae groet-

---

1) H^{10} heeft in plaats der elf laatste woorden alleen het woord: *wel*. De geheele redactie van deze § en van § 120 is trouwens zoo verschillend, dat de eene geen afschrift van de andere kan zijn, al verschilt de inhoud niet.

2) § 119 ontbreekt in H^{10}. Ook voor deze keur is een kruisje geplaatst.

Digitized by Google

heit sijn misdaet, nae uutwysinghe der handvesten die wi daervan hebben.

121. *Dat men gheen onscout doen en mach van lanthuer, huyshuyer ende erve binnen sjaers.*

Item voert soe wie teghens enyghen poerter van Hoern lant, husinghe of eerve huert binnen der vryheit van Hoern of daerbuten of waer dattet gheleghen is, dat die overcoper betughe mach mit wijntkoepsluden [1]) of mit witachtighen luden, soewel mit gasten als mit poerters, dat zijt gebruict ende gebesicht hebben bijnnen den eersten jare na den dach der betalinge, op welke dage dat men die lanthuere of huyshuere sculdich sijn te betalen, dairvan en sal die coper of die huerman gheen onscoude voir doen moghen, ten waer dat scepen bevonden met wittaftige luden dattet wel betaelt ware.

122. *Van die gelant sijn in heer Florijs coege.*

Item die scout mitten gherecht hebben eendrachtich ghecoert, uyt beghertен van die goeden luyden die ghelant sijn in heer Florijs coege ende tot nutte ende orbar dieselfde coege, als dat drie die rijcste die meest lants in heer Florijs coege hebben die bijnnen dat scoutambocht van Hoern woenachtich sijn, kiesen sullen alle jaer twee ghezworen, ende een van drie die rijcste die sal mede alle jaer gezworen wesen in die heilighe daghe van Pinxter. Ende die sal onse scout van Hoern die nu is of namaels wesen sal, dan eden als sy ghecoren sijn, ghelijc men van oude custumen die ghezworen int lant eedt. Ende wes dan die drie gezworen kueren of scouwen ende wysen, dat sal van waerden wesen ghelijck oft scepenen ghewijst hadden, rorende van dieselve coege. Ende wes oncost dat op die coege loept, dat sellen die drie ghezworen by consente van drie die rijcste rekenen ende gaderen. Ende dat sel men scouwen alle jaer die scout of een uyt den rechte alst noot is. Ende dese coer sal duren tot ewighen daghen alsoe langhe als alle andere coeren bijnnen der stede van Hoern duren.

---

1) H[10]: *wijncoopsluyden*

Digitized by Google

123. *Van gheen ontscout te doen van arbeitsloen.*

Item scout, scepenen ende burgermeisters sijn overdregen, dat nyemant onscout doen sal van arbeitsloen by goetduncken van den rechte. [1])

124. [2]) *(Van dat nyemant ter vigelie sal gaen eten.)*

Item scout, scepen ende burgermeisters sijn eendrachteliken overdregen ende hebben ghekoert op een boete van vijf scellinc, dat nyemant ter vigelie sal gaen eten dan twie van die naeste gebueren ende die vader ende moeder ende suster ende broeder totten selfden huyse.

125. *Van soe wye uut een ghilde sterft.*

Item scout, scepen ende burgermeisters sijn overdregen, dat soe wie uyt een ghilde stervet daer men inne plach te deelen, den ghilde sal men geven een Rijnsche gulden. Ende in een ander ghilde daer men niet in deelen, sal men geven een Arnoldus gulden voir denghene die daeruyt stervet.

126. *Noch van den seventuych.* [3])

Item scout, scepen ende burgermeysters sijn eendrachteliken overdraghen ende hebben ghekuert om nut ende oirbaer, soe wat goeden, lant, husinge ofte erve dat mitter seventughe ghewonnen wart, dat sal men rusteliken en vredeliken ghebruken ende besitten, totter tijt toe dat hi mitter seventuych daer weder uutgewonnen wert, sonder yemant daer weder te segghen, also als die seventuych dat hoechste recht is na inhout onser handvesten, ende soe als onse handvesten begrepen heeft dat die sevende acker den achtende beheren sal, sonder ban of sonder boete.

---

1) Met andere hand bijgevoegd: *alsoe verde als dat arbeyt bijnnen tjair ende een dagh gedaen is.* Dit ontbreekt in H^{10}.

2) Deze keur heeft geen opschrift. Zij is met kruisje geteekend en ontbreekt in H^{10}.

3) Deze keur ontbreekt in H^{10}. Zij is bijzonder fraai geschreven en door eene hand, geheel afwijkende van die der voorafgaande en volgende keuren, en het meest gelijkende op de hand die § 182—187 en de handvest van 1446 over het zeventuig in het eerste deel van het HS. schreef. Waarschijnlijk staat zij niet in de chronologische orde, maar was ze reeds vroeger op een der destijds nog onbeschreven bladen opgeteekend.

Digitized by Google

127. [1]) (*Van botertonnen.*)

Item die scout mijtten gerecht hebben eendrachtelic gekuert op een boet van een pont, dat nyemant butter in der stede sal brengen te coep in tonnen die gemaect sijn van heyhout, noch oic mijt tonnen die niet gebrant sijn, op een boet van een pont.

128. *Van den ballinghen te leggen opt clochuys int ballinckhuys.*

Item soe en moet nyemant, tsy man of wijf, eten noch drincken, noch ghien gheselscap mijtten ballijngen in den clockhuyse noch int ballinghuys noch in der kerke hebben, op een ponts boete. [2])

129. *Van gheen wair te verkopen op die kerckemuur.*

Item soe en moet nyemant vleisch noch broot noch gheenrehande goet [3]) opter kercke muyer [4]) vercopen, op een pene van vijff scellijnc.

130. *Van dat men int gasthuis niet coeken sel.*

Item soe en moet nyemant van den gildenhoefmans voirtan coken of doen coeken int gasthuys, noch in den gasthuyse torf of holt branden, op een pene van drie pont.

131. *Van den susterhoeven, dat elcx susterhof moet hebben X leeren emmeren.*

Item een yghelike zusterhoff bijnnen onsen stede sal voirtan hebben tyen leren emmers, op een boet van vijf scellijng. Item [5]) soe sullen alle dieghene die X pont scoets hebben ende dairboven, een leren emmer hebben ende dieselve leren emmer ter brande brijngen, op een boet van vijf scellijng. Ende alle dieghene die thien pont scoets hebben. [6]) Ende

---

1) Deze keur heeft geen opschrift, is met een kruisje geteekend en ontbreekt in H^{10}.

2) Het slot is ontleend aan H^{10}. Ons HS. is hier uitgewasschen en in later slecht schrift aangevuld met de woorden: *int ballinghuis off clochuis, noch mede in der kerk, opt eene pene van vijff scellinck.*

3) De drie laatste woorden zijn met kleiner schrift tusschen de lijn bijgevoegd. Ze staan ook in H^{10}.

4) Met kleiner en later schrift staat onder dit woord: *opt hoochste.*

5) Op den kant is voor hetgeen volgt een opschrift geplaatst, luidende: *van leeren emmeren te hebben ende te brande te brengen.* Ontbreekt in H^{10}.

6) Aldus ook H^{10}, hoewel de zin onvolledig schijnt.

Digitized by Google

wairt sake dat yemant sijn leren emmer in den brande verloire, ende dat by sijn ede dan woude seggen, soe sal die stede him betalen sijn leren emmer. Item wair dair yemant die een leren emmer uut der brant stale ende thuys brochte, ende dat also mijtter wairheit bevonden worde, soe wil tgherecht dat scarpelijc rechten voir diefte. Ende dieghene die XX pont ende dairboven hebben, sullen hebben twie emmeren van lere, op dieselve boete voorsz. [1]) Item alle scippers die hoir zeilen te brande bringhen, ende dan in den brande verbarnet, ghescueret off gebroken worden, dat willen die burgermeesteren al tsamen beteren by den rechte.

Voirt meer wairt sake dat yemant die totter brande quame, sijn caproen, tabbairt, wambueys off kousen in den brande scuerde, ende oic waert sake dat yemant him in den brande zeer dede ende gequetst worde, die burgermeesteren willen dat meesterloon betalen, ende een ygelyken van sulke scaden als voorsz. staen goede beteringhe doen by den rechte.

132. *Van scoerstienen ende heerten in scueren ende afterhuysen.* [2])

Item voirtan soe moet nyemant after in sijn huys of in sijn scuyere koken of vuyeren, tensy sake dat after int huys off in de scuyere een scoirstien is van stiene, opgaende van beneden tot boven uuten dake een halve roede lang, op een boet van vijf scelling, soe dicke ende menichwerf als men dat doet. Ende soe waer dat men dan vuyert off koket voir den scoirstien, dair en sal by den scoirstien noch dairboven ghien riet noch stroe wesen, by vijf scellinc.

133. *Van Hollantsche lakenen te ramen.*

Item die scout mitten rechte hebben eendrachtlic gekuert ende verboden, dat nyemant voortan Hollantsche [3]) lakenen an den raem sal laten slaen, opte verbueren drie pont van denghenen die dieselve [3]) lakenen lieten ramen, ende een pont die se raemde. Ende noch dairboven op sulke correctie als die scout mitten rechte den overtreders van desen doen soude.

---

1) De vijftien laatste woorden zijn op den kant bijgeschreven, maar komen ook voor in H[10].

2) In H[10] maakt deze bepaling deel uit van de voorgaande, en ontbreekt mitsdien ook dit opschrift.

3) Dit woord is blijkbaar op een uitgewasschen plek geschreven. Vermoedelijk stond er oorspronkelijk, zooals in H[10], ook in het opschrift: *Leydsche.*

Digitized by Google

134. *Van die officien naebescreven die sloctelen opten huys te brengen.*

Item die scout mijtten gemene gerechte ende die burgermeesteren mijtten rijcdoom sijn eendrachtlic overdregen ende hebben gekuert, dat alle dieghene die officien off diensten hebben van der stede van Hoern, te weten die clerck van der stede, die scoelmeesteren, die orgelspeler ende die costers, comen sullen alle jair opten eersten dinghesdages na Paesche opten stedehuys opten rechten mijddage off een luttel dairna, ende leveren hoir slueteren [1]) aldair den rechte, opte verbuere van denghene die dat alsoe niet en dade, sijn dienste ende noch dairenboven een pont boete van denghenen die wairlic sijn.

134*a*. *Op heylighe daghen te copen* [2])

(Item nyemant en moet voortan op heylighe daghen sijn vleysch ter bancke vercopen nae datter te hoep te homisse luydet is, ende nyet voerdat die vesper uyt is, op een ponts boete.)

135. *Van panden.*

Item soe wie ghepandt wort ende niet en betaelt binnen den derden dach dairna voir mijddage, die verbuert drie scelling. Ende ist alsoe dat hy een weerdach begeert te hebben ende dan dairvan verwonnen wort, soe verbuert hy noch drie scelling. Ende wort dieghene verwonnen die ghepandt heeft, die verbuert niet meer dan drie scellijnge.

136. *Van voichdyen.* (S. 81.)

Item soe sal men gheven ende betalen den scoute ende den gherechte twie scellijnge van alle voegdien.

137. *Van vlotvairdich recht.*

Item soe sal men geven ende betalen den scoute ende den gherechte twie stuvers van alle vlotvairdige rechten.

---

1) H^{10}: *sloetelen.*

2) Deze bepaling is ontleend aan H^{10}. Zij ontbreekt in H^1, maar te dezer plaatse is blijkbaar een tweetal bepalingen geradeerd, terwijl men op een deel der open gekomen plaats een keur van blijkbaar lateren tijd heeft geschreven. Zie hierboven de beschrijving van H^1, bl. 6, en beneden bij § 218.

Digitized by Google

138. *Van ene dode te beluyden.* [1])

Item soe en sal men ghene dooden beluden ende [2]) op ghene andere tyden dan soe wanneer die clocke twaleff geslagen heeft by dage, of een luttel dair te voiren, op een ponts boete.

140. *Van doeden te begraven.*

Item soe wanneer dat men enyghe dooden in der kercke brengen, die men aldair begraven sullen, die sal men terstont ende sonder enich lange merren int graff setten ende begraven, ende die dooden die men buyten der kercke opt kerchoff begraven sal, die sal men oic terstont begraven ende niet in der kercke brengen, op een ponts boete.

141. *Van boelding te spreken of houden.* (Verg. W. 75.)

Item soe wie een boelding sprect ofte houdt ende in den onrechte dairvan bevalt, die sal geven den scoute metten gerechte hondert scellingen. Ende elcx van die sevene sullen hebben alle daghe voir hoir costgelt drie groet Vlaemsch. oic van denghene die in den onrechte bevalt, ende des so sellen die sevene sculdich wesen dat voirz. boel te sciften ende te sceiden binnen twaleff dagen nadat die boelding begonnen is, opte verbueren van een ygelijc van den sevene een boet van drie ponden. [3])

142. *Van soe wye sijn ouders verliest of ander vrienden ofte magen.*

Item soe wie sijn ouderen verliest, tzy man ofte wijff, ofte enyghe andere van synen vrienden, dair hy ofte zy ofte yemant anders erve off neempt off nemen mach, die sullen mede moegen innecomen om die uutvaert, maenstont ende jarichtijt te houden nae gewoente van der stede, indien hy ofte zy ofte yemant anders mede betalen willen alle dat totter delinge, uutvaert, maenstont ende iarichtijt behoirt, uutgenomen dat testament ende bespreck.

---

1) Blijkbaar bij vergissing zijn naast deze keur twee nummers geplaatst, 138 en 139, zoodat nº. 139 ontbreekt.

2) Dit voegwoord komt ook in H[10] voor, maar schijnt te veel.

3) Deels hier aansluitend, deels op den kant voegde een andere hand bij: *ende dairvan sullen bijwesen die dairmede niet wijnnen noch verliesen mogen.*

Digitized by Google

142*a*. [1]) *Van visschen binnen der vryheit.*

(Item soe sal men alle visschen die men vanghen binnen der vryheyde van Hoorn, brenghen ende vercopen op die rode stien, op een ponts boete.)

143. *Van een coep weder te dryven* [2])

Item soe wie een huys, erve ofte lant wederdrijft, dieselve sal geven den scepenen twie scellingen voir hoir kennijnghe, ende den scoute metten rechte noch drie ende twintich scellinghen. Ende soe wie in den besitte van dat huys, erve ofte lant wesen sal, dat sal wesen tot scepene oirdel.

144. *Van visch te vercopen.*

Item soe en moet niement vissche vercopen, tzy man ofte wijff, die sijn selves niet en is, op vijff scellinge te verbueren.

145. *Van die vollers hoir lakenen te wasschen.*

Item soe en moeten gheen vollers hoir lakenen wasken ofte spoelen opten stedesteigeren, noch oic mede dat niement wie hy zy enige vellen, oic hoe dattet zijn, weken ofte wasken sal opter stedesteigeren, op vijf scelling te verbueren; mer zy moeten hoir lakenen ofte vellen wel wasken ende weken op vijff roeden nae der stedesteigeren.

146, . *Van lendtpenninck te geven.*

Item soe en sal niement lendtpenningen geven dan allene die sevene die hoir tuych geven. Ende soe wie van den sevene een nairder wyset, dieselve en sal gheen lendtpenning gheven.

147. *Van mis te leggen opten wech.*

Item soe en moet niement voirtan bijnnen der vryhede van Hoern mijs, tzy van koeien off van paerden, leggen opten wech die men ryden ofte gaen, op een ponts boete te verbueren.

---

1) Deze keur is ontleend aan H[10]. Zij ontbreekt in ons H[1], dat echter hier ter plaatse een geradeerde of uitgewasschen plaats voor twee regels heeft, terwijl daarop eene bepaling volgt, § 143, die in H[10] ontbreekt.

2) Deze keur ontbreekt in H[10].

Digitized by Google

148. *Van der gasten comenscap of enich vreemt man binnen Hoirn.* [1])

Item die scoute metten gemenen rechte hebben verboden ende gekuert by goetduncken ende consente van den rijcdoem, dat voirtan gheen gast gheen goet copen en moet, [2]) een poirter van Hoern die dair by is, macht medenemen in dieselve cope, indien hy wille, van alle dode waire. [3])

150. *Noch een ander artikel vant selfd.*

Item soe en moet gheen gast gheen goet vercopen noch slyten enyghen gast in der weke van doder waire, dan alleen op een saterdach. [4]) Ende in der weke niet anders te mogen vercopen dan samentscoep of in sulker manieren als hiernae bescreven staet, dats te weten, dat gheen man van buyten gheen bier vercopen en moet enen anderen gast [5]) in der weke by den helen vaten ofte halven vaten, dan allene by den halven laste ofte dair en boven, opte verbueren van denghenen diet bier coept off vercoept, elcx van hem een boete van drie ponden.

151. *Noch een ander.*

Item soe en moet gheen man van buten die in der stede van Hoern comt, gheen tarwe, rogge, garste, haver, erweten, boenen [6]) ende dierghelike vercopen bijnnen der weke niet mijn dan by den verndelen van den laste off dairboven, ende niet [7]) by den mudde off dairbeneden, op een boete van drie pont, uutgenomen des saterdaghes.

152. *Noch een ander.*

Item soe en moet gheen gast van buten gheen vlas vercopen bijnnen Hoern [8]) dat over Eems gewossen is ofte elwaer,

1) Ook naast deze bepaling zijn bij vergissing twee nummers geplaatst, zoodat § 149 ontbreekt. De §§ 148—159 zijn blijkbaar eene gewijzigde vernieuwing van de stichtingsakte van het st. Geertruids gilde van 1381. Zie hierachter § 213.

2) H^{10}: *dat gheen gast voirt an enen anderen gast gheen goet vercopen en moet.*

3) De vier laatste woorden, aan H^{10} ontleend, ontbreken in H^1, maar zijn blijkbaar geradeerd. Daarentegen is op den kant aangeteekend: *ende dit tot kennisse van scepenen.*

4) De vijf laatste woorden als in vorige noot.

5) Op den kant met latere hand: *ofte uutpoirter.*

6) H^{10} voegt er bij: *boecweite.*

7) De dertien laatste woorden zijn op den kant ingevoegd. H^{10} neemt ze in den tekst op.

8) De drie laatste woorden zijn op den kant ingevoegd. Alleen het eerste nam H^{10} in den tekst op.

Digitized by Google

uutgenoemen Pruys, Rijgs, Revels ofte Parnouwes vlas, dan in sacken, als men van ouden tyden plegen te doen, te weeten dat gheen sack vlas mijn wegen sal dan vijffhondert pont of dairenboven, opte verbueren van denghene diet coept off vercoept, een boete van drie pont.

153. *Van sout te vercopen.*

Item soe en moet gheen gast van buten zout vercopen bijnnen der weke dan allene by quartieren ofte dairenboven ende niet mijn, uutgenomen des saterdages, op een boete van drie ponden.

154. *Van appelen, peren te vercopen.* [1])

Item soe en moet gheen gast van buten appelen, peren, noeten ende diergelyke vercopen bijnnen der weke anders dan by sess tonnen off dairenboven ende niet mijn, uutgenoemen des saterdages, op een boete van drie pont.

155. *Van huyden te vercopen.*

Item soe en moet gheen gast van buten huyden coepen bijnnen der weke mijn dan by den deker of dairenboven ende niet mijn, ende calffvellen niet mijn te copen dan by vijff deker of dairenboven ende niet mijn, uutgenomen des saterdages, op een boet van drie pont.

156. *Noch een van den gasten.*

Item soe mach een gast die uten lande comt, een poirter van Hoern vercopen sijn gading, sonder brueken, indien die poirter dat coept tot sijn selves behoeff ende anders niet.

157. *Noch een ander.* [2])

Item soe en moet gheen gast van buten geenrehande weechout vercopen in der weke, als elzen, berken, boeken, willigen, esschen, werven, latten [3]) off diergelike, mijn dan by den hondert off dairenboven, ander dan saterdages, op een boete van drie pont.

---

1) Dit opschrift, in H^1 ontbrekende, is ontleend aan H^{10}.
2) Deze keur is met een kruisje geteekend en ontbreekt in H^{10}.
3) Dit woord is op den kant bijgeschreven.

Digitized by Google

158. *Noch een ander van den gasten.*

Item off die scoute den overhorigen ende overtreders van dese voirsz. punten niet en mochte betugen noch bewariden met tugen alst behoirt, soe sal men denselven luden dairvan anspreken op hoiren eedt.

159. *Van den waert te wairscouwen die gaste.*

Item soe sal een ygelike waert sijn gasten wairscuwen ende te voiren seggen dat se hem wachten contrarie te doen dese voirsz. overdrachte, ordinancie ende kuere. Ende off die waert dat niet en dede, ende die gast dan bruekich worde by onwetenheit, soe sal die scoute den boeten voorsz. eysschen ende nemen van den waert. [1])

160. *Van teer of pick te wermen.*

Item niemant en moet pick ofte teer warmen off zieden binnen Hoern [2]) om scepen te brawen of te peken, op een ponts boete. Ende men moeten oick ghene scepen peken of teren bijnnen Hoern, optie selve boete voirsz.

161. [3]) *(Van niet te ryden op het kerckhof.)*

Item niemant en moet met pairden ofte met wagenen ofte met sleden ryden noch slepen [4]) opt kerckhof, op vijf scellinge.

162. *(Van geen honden te houden.)*

Item niement moet voirtan honden noch teven houden bijnnen Hoern, opte verbueren van elcke hont vijff scellinge, soe dicke ende soe menichwerff als yement dairvan bekuert wort by den scoute ofte by den rechte offte by der stede bode. Ende soe wie dat een hont houden wille buten Hoern op sijn werff, die sal den hont sijn voirste poot offhouden of slaen, ende anders soe en moet men gheen honden buten Hoern in onse vryheit houden [5]), opte verbueren van elcke hont die sijn poote behouden heeft, vijff scellinge.

---

1) Op den kant is bijgevoegd: *ende dat tot cavelinge tot den gerechte.* Het ontbreekt in H^{10}.

2) Dit woord is in H^{1} doorgehaald, en daarboven geschreven: *binnen der stede vest.*

3) Een opschrift ontbreekt. Met deze keur eindigt H^{10}.

4) H^{10}: *steden.*

5) Dit woord is op den kant bijgeschreven.

Digitized by Google

163. *Van den scouten knechten hair nyewejaer te eyschen*

Item niement van des scouten knechten moeten voirtan by den husen gaen om hoir nyejair te eysschen, dan alleene totter gheenre husen die in den rechte off in den rijcdoom sijn, op een ponts boete te verbueren van elcke knecht, ende dieselve boete sal men verhalen an den scoute.

164. *(Van geen riet by ovens.)*

Item soe en moet niement backen met riet, noch gheen oven heten met riet, op een ponts boete.

165. *(Van messen te dragen.)*

Item niement moet voirtan langer mes ofte breder dragen, dan die messen sijn, die men zien mach hangen voir an der kerckeduere ende voir an dat raithuys, op een boet van een pont.

166. *Van die nederveynsteren in Loenkessteech ende Kercsteech ende meer anderen.*

Item men sal voirtan alle die nedervensteren voir die husen in Loenkesstege, in die noerder Kercsteghe ende voir die kerck, te weten tusschen Gherijt Dirc Heinz. ende die pael by dat clochuis, niet vorder noch breder houden sal van den husen dan vierdalff vierndel van een ellen. Ende dieselve nedervensteren sal men hangen an raeczen [1]) opter brete voirsz., ende niet op palen te leggen. Ende geen vensterpalen noch toechbanken te houden noch te maken voir die vensteren. Ende alle lueyven [2]) in den twie steghen voirsz. ende oic mede voir die kercke, die sullen hooch verheven wesen van der strate zeven roede voeten. Ende men sal dair an denselven lueyven gheen haken maken off houden, om enich goet ofte wair dairan te mogen hangen om dat te vercopen. Ende men sal lueyven van den husen niet varder uutmaken noch steken dan vijff vierendel van een ellen. Ende wie contrarie doet tegens enyge van den voirsz. punten, die sal verbueren een pont.

---

1) H^{s}: *raeczse.*
2) H^{s}: *luyven.*

Digitized by Google

167. *(Van de pothuizen, keldergaten en stoepen aldaer.)*

Item niement moet voirtan in die noerder Kercsteghe, in Loenkessteghe ende voir die kercke gheen pothuiss off andere clene holen houden off maken voir sijn huis, om enich goet ofte wair daerin te mogen leggen, op een ponts boete. Ende men sal oic gheen stoepen in den twie steghen voirsz. ende oic mede voir die kerck niet langer noch varder van den husen maken noch houden dan vierdalff verndel van een ellen, gelijc die vensteren, op een ponts boete.

168. *(Van geen goed te verkoopen voor de kerk.)*

Item niement moet voirtan tusschen die twie langhe palen, staende voir die kerck, die een van die horn van dat clochuis ende die andere voir Gerijt Dirc Heinz., gheen goet vercopen opter strate, noch opter muere, noch voir der muere, tzy groet ofte cleyn, soewel van melc als van warmoes ende ander goeden, hoe die genoemt sijn. Ende die comans voir die kerck woenachtich en moeten oic gheen dueren, vensteren, noesten, tonnen ofte ander ding setten an der kerckemure, noch opter muere, op sess scellinge te verbueren.

169. *Van die vleysbancken.*

Item alle vleischhouwers sullen voirtan hoir vleischbancken setten bijnnen hoir husen ende niet buten, op een ponts boet te verbueren. [1])

170. *Nyement en moet in Loenkes ende anders goet te coep setten.*

Item niement moet voirtan in Loonkessteghe, in die noerder Kercsteghe ende voir die kerck geenrehande goet te cope setten voir die vensteren ofte opter strate op tonnen, bancken, stoelen off diergelijc, op sess scellinge te verbueren.

171. *Van die sleepers.*

Item alle dieghene die dagelicx bijnnen Hoern arbeiden opter straten met paerden, die selve sullen voirtan op hoir paerden off sleden of wagenen niet sitten noch staen in geenre manieren, opte verbueren sess scellinge, soe dicke ende me-

1) Op den kant bijgevoegd: *ende dat tot cavelinge van den gerechte.*

Digitized by Google

nichwerff als yement dairvan bekuert wort by den scoute, by sijn knechten ofte by den bode.

172. *Dat men niet moeten sleepen mit paerden doir enige havensteech.*

Item men sal voirtan in gheen steghen die van der haven gaen, met gheen twie paerden ryden noch slepen, dan allene in ende duer die paerdestrate, op sess scellinge te verbueren.

173. *Van panden.*

Item soe wie pande begeert off hebben wil van enygen poirter bijnnen der stede van Hoern, denselven sal men panden voir der vierscaire tot Hoern, ende doen hem een wete van de pandinge bijnnen denselven dage. Ende wie aldus pant wort, die sal dat gelt betalen off een weerdach begeren bijnnen den derden dage voir dat eerste gastrecht, off hy sal vellich bliven van der pandinge ende boetsculdich wesen met recht.

174. [1]) *(Van te borgen aen jongelieden in herbergen.)*

Scout, scepenen ende burgermeisters, by consent ende raede van den rijcdoem, hebben eendrachtelijc gekuert, dat een ygelijck die harberge ende taveerne hout, dat sy nyemant en borgen van die jonge luyden, sijn sy bestorven of onbestorven; want men wil dair geen recht meer of doen van nyemant.

175. *(Hoe lang schepenbrieven duren.)*

Scout, scepenen ende burgermeistere doen een ygelijc weten, die verlienijsse holden int scepenenboeck, dair die dagen langer of sijn dan sesse weken nadat die scepenen uut hoir scependoem gegaen sijn [2]), die sal als dan dair brieven of nemen, want men tscepenenboeck niet langer in wairden houden dan die scepenen kennen mogen.

176. *Soe wye int gasthuys sterft, wat dat recht dairof is.*

Scout, scepenen ende burgermeisteren laten een ygelijc

---

1) § 174—176 zijn van eenzelfde maar onduidelijke hand, verschillend van de voorgaande, en waarschijnlijk van omstreeks 1481.

2) De twee laatste woorden ontbreken, maar zijn ontleend aan H[4]. Verg. de vernieuwing dezer keur in § 187.

Digitized by Google

weten, soe wie int gasthuys begeert te wesen, ende dairin comt ende starft, alle die goederen die sy afterlaten, die sullen int gasthuys blyven, wair sy gelegen sijn, ende wairan sy gelegen sijn.

177. *Van dat niemant tappen moet dan by sekere maten* [1]).

Item die scout, scepenen ende burgermeisteren die hebben gekuert eendrachtelijc, dat niemant tappen en moet in harbergen noch anderswair, hy en sal tappen by mengelen ende off by pinten off by half pinten ende by anders genen maet, op die verbuerenisse van drie pont. Ende dat en wil men niemant verdragen.

178. *Van paerden te houden* [2]).

Item die schout mitten gemenen gerechte hebben eendrachtelic gekuert, dat alle diegeen die paerden houden, hetzy slepers, waghenairs of anderen, dieselve zullen se houden op hair selfs erve. Ende wairt dat die paerden gevonden worden in enyge tuynen ofte bleeckvelden, soe sal diegeen die de voirs. tuynen ofte bleeckvelden toebehoiren, die voirs. pairden mogen scutten ende houden in synen bewairinge, ter tijt toe dat beteringe dairvan gedaen is by den gerechte van dengene die de voirs. paerden toebehoiren.

179. *Van panden om huerlant, huys ende erf* [3]).

Item die schout mitten gemene gerechte ende rijckdoem der stede van Hoerne [4]) hebben eendrachtelijcke gekuert, soe wye den anderen pandt om huer van lant, van huysinge ofte van erve of om andere penlijcke sculde [5]), soe sal die anclagher den pande selve mogen noemen, alsoo dat die verwerer in sijn dach van keer hem niet en sal mogen verweren noch

---

1) Deze keur is geschreven met ander schrift, dat echter veel overeenkomst heeft met dat van § 174—176, dus waarschijnlijk door dezelfde hand, maar niet tenzelfden tijde, is geschreven.

2) Deze keur is geschreven met geheel ander en netter schrift dan het voorgaande, maar met slechte inkt, zoodat het hier en daar moeilijk te lezen is. Ze is waarschijnlijk van 1482.

3) Deze en de twee volgende keuren zijn zeer net geschreven en vormen blijkbaar een geheel, dat waarschijnlijk tusschen 1483 en 1490 is ingeschreven.

4) Het woord *Hoerne* ontbreekt, maar aangevuld uit H[b].

5) Dit woord is later bijgevoegd, terwijl H[b] in plaats van *penlijcke* leest *gelijcke*.

Digitized by Google

synen keer doen dat [1]) mit penningen, ende die te betalen binnen XIIII dage nae den dach van sijn keer. Ende indien dat die verwerer binnen XIIII dagen niet en betaelde als voirs. staet, soe sal hy vellich wesen van sijn keer, ende men sal den anclagher alsdan scattinge doen an den goede die hy in den pandinge genoemt hadde, ende dat totten darden penninck meer. [2])

180. *Noch van panden.*

Item so wye den anderen pandt van pachten van huysen, erven of van landen, soe sal die verwerer hem niet mogen verweren noch sijn keer doen dan mit penningen, of men sal den anclagher scattinge doen an den eygendoem van den voirs. huysen, erven of landen dair sijn brieven van begrepen hebben, van thoefgelt mitgaders die renten die dairvan verschenen ende onbetaelt sijn, ende dat totten darden penninck meer, na uutwisinghe den kuer hiervoer begrepen [3]).

181. *(Noch van panden.)*

Item soe wanneer dat yemant gepandt wort om pachten ofte om andere sculden diewelke niet meer sijn dan een Rijnsche gulden of dairbeneden, soe sal die verwerer hem niet mogen verweren dan alleen mit penningen, ende die te betalen binnen XIIII dagen na den dach van sijn keer, of hy sal vellich wesen van sijn keer. En men sal den anclagher alsdan scattinge doen an goeden die men dryven ende draghen mach, op die helfte meer. [4])

182. *Die ordonnancy van denghenen die woerden houden voer den gherechte om loen. Ende oick mede van dengenen die hair woerden laiten houden.* [5])

Item die schout mitten gemenen gerechte hebben eendrachtelicken gekuert, bi consente ende goetduncken van den ge-

---

1) H[a]: *dan*. Vermoedelijk de goede lezing.

2) De zes laatste woorden zijn door eene latere hand bijgevoegd.

3) De dertien laatste woorden zijn later bijgevoegd door de in de vorige noot vermelde hand.

4) In het HS. volgen vier en een halve regel, door het radeermes weggenomen en onbeschreven gebleven.

5) § 182—187 zijn door dezelfde hand en blijkbaar gelijktijdig geschreven. Ze waren vermoedelijk reeds vroeger op een nog onbeschreven blad opgeteekend. Zie de noot op § 126.

Digitized by Google

menen rijckdoem, soe wie dat een ander sijn woerden hout in dagelicx recht, alsoe wel in pandinghe als anders, die sal dairvan hebben een grote Vlaems en niet meer. Ende dat alsoe wel op den verwerer als op den aenspraker, ende dat elke rechtdaghe als men dair dingtale of voert.

183. Item soe wie een ander sijn woerden hout van custen uut te leggen, die sal dairvan hebben elke rechtdaghe een stuver.

184. Item soe wie een andere sijn woerde hout van een dootslach te leggen, die sal dairvan hebben elke rechtdage twie stuvers.

185. Item soe wie een ander sijn woerden hout in een boeldinge, die sal dairvan hebben elke rechtdage twie stuvers ende niet meer.

186. Item soe wie een ander sijn woerden hout in een seventuych, die sal dairvan hebben elke rechtdage twie stuvers.

Ende waert sake datter enyge saken wairen die hierinne van den advocaten ofte voirspraken niet verclairt en staen, dieselve saicken sullen altijt gehouden sijn tot discretye ende verclaringe van den gerechte.

Ende wairt oick saicke datter yemant tegen enich van dese voirs. puncten ter contrarie dede, alsoe wel in dat minste als int meeste, ende dairop bevonden worde, dat sal wesen op die verbuerenisse van drie ponde en op een jair lang geen woirden te houden ende dairboven gecorrigiert te sijn by den gerechte. Ende wairt oick alsoe dat die schout dairvan geen [1]) bedrach en konde vinden, soe sal hy se te rechte mogen stellen op hairen eede.

187. *(Hoe lang schepenkennis duurt.)*

Item die schout mitten gemenen gerechte, by consente ende goetduncken van den gemene rijckdoem, hebben eendrachtelick gekuert ende laiten enen ygelick weten, soe wie enige verlienisse heeft int scepenenboeck, dat dieselve verlienisse sal geduyeren ende van waerde bliven een jaer lang ende sess weken na dier tijt dat die verlienisse voirs. ten boeke geset is, ende niet langher. Ende wairt saicke datter enyge verlienisse int scepenenboeck gescreven waeren, dair die dagen

---

1) Dit woord is op den kant ingevoegd.

Digitized by Google

langher van wesen souden, die sullen dair scepenenbrieven van nemen; want men dit aldus onderhouden ende achtervolghen wil.

189. [1]) *Van dat niemant tappen sel mijt ongeijcte maeten ofte kannen.*

Tis gekuert by den schout ende tgherecht, dat niemant en sal moten meten met ongeijcte maten, [2]) noch melc of weye met ongeijcte vyrendelen of halve stopen.

190. *Van dat men gheen wol coepen en moet of drapenieren.*

Tis gekuert by den schout, burgemeysteren, scepenen ende rijcdoem, dat geen poirters en zullen wol moeten copen of drapenieren dan alleenlicken gecoft van den Engelschen, Spaensen ende Scotse coopluyden, ende dat up die verbuerenisse van een geheel jair sijn neringe van de [3]) draperie, soe wye ter contrarie attempteerde, hierenboven op die boete van een pont grote Vlaems, gekeert dat een derdendeel tot behoef van den here, dat ander tot behoef van der heyligh kerck, derde totten draperien, welverstaende ten ware dat enijch ingelandt coopman, tsy van Amsterdam off elwers, wol by den diener van den draperien bijnnen Hoirn tot enyge plecke dede ommeleggen, alsoe ommegeleyt [4]) sal vercoft [5]) worden tot behoef van den gemeenen draperien, die coopers [6]) zullen geordineert ende geëedt wesen van den burgemeysters.

---

1) § 188 bevat een verklaring omtrent een vrede 29 Januari 1454 gemaakt tusschen twee personen en hunne magen; § 192 een zoen van 19 September 1453, § 194 eene aanteekening omtrent de uitbanning eener vrouw, zonder dagteekening, § 195 een vonnis tegen iemand uit Zwaechdijc, zonder dagteekening, maar blijkens de namen van schout, burgemeesters en schepenen die er in genoemd worden vóór 1453, waerschijnlijk in 1452 gewezen, § 197 en 198 twee zoenen van St. Lucasdag 1451 en St. Mauritiusdag 1452, § 199 eene evaluatie van de munt. Zie de beschrijving van H[1], bl. 4. De tusschen die stukken geplaatste keuren § 189—191, 193 en 196 zijn door eene zelfde hand geschreven, waarschijnlijk tusschen 1494 en 1501.

2) Hier achter is een halve regel schrift doorgehaald en onleesbaar gemaakt. H[4] voegt aan het slot bij: *op een pont boett.*

3) De vier laatste woorden zijn onzeker, daar het tweede, aanvankelijk ontbrekende, boven de drie andere woorden is bijgevoegd, en door de verkortingsteekenen van deze loopt. Ik volg de lezing van H[4].

4) H[4] leest: *omme tgheen.*

5) Misschien: *gecoft*, zooals H[4] leest.

6) Dit woord dat onleesbaar is geworden, is aangevuld uit H[3].

Digitized by Google

191. *Van te vercopen huysen of erven geestelike personen ofte verpachten.* [1])

Hebben noch gekuert, dat niemant huysen of erven staende ende leggende bijnnen Hoirn vercopen, geven, opdragen, verhueren of verpachten sal mogen religiosen of geestelicke personen, van wat orde of hoe sy genoemt mogen wesen, ende dat up der verbuerenis van den huysen ende erven voorsz., dat ene derdedeel gekeert tot behoef van den heere, die twye delen tot nutscap van der stede.

193. *Van te slaen an husen of dueren by nachte.*

Item soe en sal van nu voirtan, tsy aldair men tmermelbier drinct van den bruloffte, offte aldair men vrouwen gaderen totten kinderbedde, by nachte [2]) moten slaen an enyghen huysen offte dueren, dan alleenlic aldair sy des behoeftich sijn, ende sal gescien zedich ende behoirlicken, sonder stocken ofte andere instrumenten, [3]) op die boete van drie ponden die overtreders gepuniert te sijn, alsoe dicke als sy dairinne verwonnen worden, tot goeder wairheit ende schepen proven.

196. *Van gheen Scotse woi alleen te drapenieren.*

Item die scout met dat gerecht ende rijcdoem hebben eendrachtelic gekuert, dat geen drapenierer en sal van nu voirtan enijch Scotse wol alleenlick moeten drapenieren, mer sal moeten hebben tot een sack Scotse wolle, wegende .... [4]) twie balen Spaensse wolle off een sack Casteelsche (?) wolle, drie wagen Scotse een bael Spaenss off Casteels te .... offte .... na den ver .... van de Scotse wolle, ende dat op een bote van twie ponden grote Vlaems te verbueren, gekeert dat ene derdendeel tot behoeff van den here, tander tot den kercke, darden totten gilden van den draperie, ende noch hierenboven gecorrigiert te wesen arbitrairlijck by den gerechte.

---

1) Bij priv. van 3 April 1497 verleende hertog Philips II aan Hoorn, dat niemand, wie hij zij, hebbende lant op een myle na onsen voorschreven stede van Hoorn, dat land zou mogen verkoopen aan eenige kloosters of geestelijke heeren, tenzij bij expressen bevele ende eonsente van hem. Velius p. 91.

2) De twee laatste woorden op den kant ingevoegd.

3) De vijf laatste woorden op den kant ingevoegd. Bovendien staat aan het slot der bepaling, na een afscheidingsteeken: *ende in geenen wijs met stocken offte andere instrumenten.*

4) Onduidelijk geschreven. Er staat *seefs of fieff wage.*

Digitized by Google

200. *Van dat men die visckmerct houden sal opt Pampis.* [1])

Die scout mitten gerechte ende rijcdoem hebben eendrachtelijcken gekuert, dat men van nu voirtan die visckmerct houden sal up die Pampis [2]) by dat excijshuys, ende alle die visckbancke setten binnen die palen, up een boete van vijff scelling, alsoe dick ende menichwerf als dair yemant van bekuert sal werden ter contrarie van desen.

201. *Van dat gheen wevers noch vollers selle drapenieren.* [3])

Die scout mitten gerechte ende rijcdoem hebben gekuert, datter van nu voirtan geen wevers noch vollers en sullen drapenieren, up een boete van veertich duysent Vechtse stiens ende twintich hoet calx.

202. *Van dat sy gheen weeftouwen noch commen sellen stellen in hoir huys.*

Voirt soe sullen noch en moeten geen drapenierers weef-

---

1) § 200—205 zijn van dezelfde hand, vermoedelijk van 1508. Zij zijn evenals de volgende geschreven op een bijgevoegd quatern van iets grooter formaat en dunner perkament.

2) H[b] heeft hier en in het opschrift: *Pampus.*

3) In H[7] liggen twee losse blaadjes papier, waarop aanteekeningen betreffende de bij § 201—205 geregelde aangelegenheid. Op het eene is eerst opgeteekend eene veroordeeling van *Cornelijs poerter ende Katrijn sijn wijf* tot *tien jaren verbanning*, 20.000 *Vechtse steen en* 10 *hoet calcx*, omdat in hun huis *moerwarp gesponnen ende geweven is ende voerwollen commen gescoren is*, van 24 Maart 1508. (Eene veroordeeling tegen een ander uitgesproken op 15 Maart 1508 tot nog zwaardere straf wegens hetzelfde feit, dat bestempeld wordt als het maken van *valsche lakenen, een groote misdaad waardoor de neringe van de draperien soude te niet gaen*, staat in het register zelve ingeschreven). Op hetzelfde blaadje en met dezelfde hand geschreven leest men voorts: *Schout mit die gerechte ende gemene rijcdoem onser stede van Hoern hebben eendrachtelike gekuert, dat van nu voertan ghien wever of voller trapenieren en sal (noch weeftouwen ofte wolcommen in haer selfs husen of scueren setten sal), opte verbueren* LX [m] *Vechtse stien ende* LX *calcx, ende voert tot correctie van den gerechte. Ende dat gheen drapenieres sijn selfs lakenen binnen synen huys of ymant anders husen sceren sal (of sijn selfs lakenen spoelen sal) of van sijn huysghesin laten sceren of spoelen, opte verbueren van* XX *dusent Vechtse stien ende* X *hoet calcx, alsoe dic als dair ymant van bekuert sal worden.* De tusschen haakjes gestelde woorden zijn tusschen de regels ingevoegd. — Op de keerzijde van dit blaadje staat een dubbele tekst, door verschillende handen en met verschil van lezingen geschreven, van eene publicatie tegen het ontvangen en uitgeven van *hage munte.*

Op het tweede blaadje staat bovenaan het jaartal 1508; voorts eene beëedigde verklaring van Pieter Jansz. Boelhouwer, dat er een schriftelijke overeenkomst was gemaakt tusschen lakenverwers, strekkende om zich het monopolie van de verwerij te verschaffen; en daarna § 201—205 van het keurboek, nagenoeg in gelijken tekst. — Beide blaadjes bevatten misschien concepten in de vergadering zelve geschreven.

Digitized by Google

touwen noch commen stellen ofte setten in hair huysen, scuyren, noch tot genen steden ofte plaetsen, up die boete van veertich duysent Vechtse steens ende twintich hoet calcx.

203. *Noch geen lakenen sceeren.*

Item soe en sullen geen drapenierers noch hoir huysgesin enigen lakenen moeten sceren, noch ijf ofte werp spoelen, up een boete van twintich duysent Vechtse steen ende tien hoet calcx.

204. *Van dromelen.*

Item soe sullen alle die wevers geen dromellen langer laten dan anderhalff [1]) verndeel van een ellen, ende sullen voirt gehouden wesen die dromellen te leveren in de handen van den drapenieres, ende sullen van elke laken dromellen hebben een halve blanck. Ende wair des saecke datter enige drapenierers offte wevers dese kuere overtraden ende niet en hilden, die sullen verbueren drie pont. Ende datter geen drapenierers [2]) kemmen sullen, upten voirsz. boete van drie pont.

205. *Van dat men geen weeftouwen sal buytenvoeren ofte vercopen.*

Voirt soe hebben sy noch gekuert, dat men geen weeftouwen sal moeten uut der stede vercopen ende wechvoeren, op een boete van drie pont.

206. [3]) *(Van te tappen met geijkte kannen.)*

Die scout mitten gerechte ende rijcdoem hebben eendrachtelijcken gekuert, dat men van nu voirtan mit geen kannen, tzy groot of cleyn, wijn noch bier uyttappen sal in enyge taverne binnen der stede van Hoirn, anders dan mit kannen die geijckt ende geteykent sijn mitter stede teycken, up een boete van drie pont, ende dairtoe die kan wairby dieselve wairt ofte wairdinne doir bekuert wort.

---

1) Op den kant bijgevoegd.

2) Op het losse blaadje n°. 2 staat: *drapenieres wyven*, terwijl de geheele slotzin aan het slot van § 205 is geplaatst.

3) Deze keur is waarschijnlijk van 1509.

Digitized by Google

207. [1]) (*Waar geen klei te graven.*)

Die schout mitten gerechte hebben gekuert, dat niemant sal moeten cleye steecken binnen den stede van Hoirn, noch in de zee, noch tot gene plaetsen anders dan in den stedevesten of in de nieuwe haven, ende dat up een boete van drie pont, [2]) alsoe dicke ende menichwerf aldair ymant van bekuert sal wesen.

208. *(Geen vuil of afval te storten in de wateringen.)*

Scout, burgermeesteren, scepenen, raide ende gemene rijcdoem deser stede hebben eendrachtich gekeurt, dat nyemant van nu voirtan enige onreynicheden, als asck, dreck, stenen, slijck, vulnis, crengen, panssen, darmen, longenen ofte diergelijck, sal moeten werpen ende storten in enige wateringe binnen deser stede, op een boete van vijff scellingen, die een helft tot proffijt van den heere ende dander helft tot proffijt van den aenbrenger; noch oic geen eynden houden binnen der stede voirsz., elcke eynde up die voirs. boete. Actum den XII^den^ July anno 15 sesthien (1516.)

209. [3]) *(Loon der wagenaars en sleepers)*

Die scout mitten gerechte hebben eendrachtich gekeurt, dat van nu voirtan geen wagenairs ofte slepers binnen deser stede meer sullen nemen van een last rogs te mennen dan drie stuvers, ende van een schou turff een braspenninck, ende dat upte verbeurnisse van zijn poirtrecht, die ter contrarie dede. Ende den poirter die hemluyden meer ghift dan voirscr. staet, sal ghelden ende verbueren drie pont.

210. [4]) *(Bepalingen van orde voor het gerecht.)*

Die schout, burgermeesteren ende gerechte hebben eendrachtelijcken overgegeven ende malcander verbonden, dat zy alle te samen gelijck zullen comen tot allen rechtdagen binnen der vierschare ten negen uyren, ten langsten eer die

---

1) § 207—209 zijn van dezelfde hand, maar met eenige afwijking tusschen de eerste en de twee laatsten. Ze zijn vermoedelijk tusschen 1511 en 1516 ingeschreven.

2) Doorgehaald en met een andere hand op den kant geschreven: *thien schelling.*

3) Met dezelfde hand als § 208 geschreven.

4) § 210—212 door dezelfde hand geschreven.

Digitized by Google

laeste slach geslagen is, op peyne van twie st., ten wair dat yemant van der stede of zijn selfs wegen van huys waer, of oerlof binnen der vierschair gebeden hadde nae den voirsz. uyr, die van dese peyne ongehouden sal wesen; mitsgaders dat elcx van hemluyden hem selven vijnden sal in alle generale processien ende dairenboven in alle processien dair theylige eerwairdige sacrament omme gedragen sal worden; ende voirts samelijcken mit malcander te gaen opten hoeche koer van den kercken, of ter plaetsen daertoe geordineert ende noch geordineert sal worden, ende dit al op peyne voirsz. Actum den laesten Marcii anno XV^{c} ses ende twintich.

211. *(Als voren.)*

Welverstaende dat angaende die burgermeesteren sullen hierinne nyet gehouden wesen, ten wair dat sy eerst ende alvoeren in tijts geadverteert waren omme te comen, soe voirsz. staet.

212. *(Geen wijn of koek te schenken over dooden.)*

Tis gekeurt by den schout ende gerechte, dat men over geene dooden, out of jonge, in uutvaerden, maentstonden ende jarichtyden den vrouwen of kijnderen sal scencken enige wijn of coeck, op een boete van drie pont soe dick ende menichwerf als yemant ter contrarie dede. Actum den vierden Septembris anno 15^{c} XXVI.

Verspreide keuren tot 1528.

213. *Privilegien ende vryheden die de stede van Hoern gegunt heeft den gildebroederen van sinte Geertruit bijnnen Hoern.* (24 Februari 1381.) [1])

Scoute, scepenen ende raide der poirte van Hoerne doen cond allen luden, dat wy gheven hebben ende geven, omme

1) Dit stuk, hoewel reeds bij Velius bl. 9 gedrukt, is hier uitgegeven naar H^{7} fol. 41, vergeleken met den tekst van H^{5} bl. 201. Het is, hoewel in enkele opzichten gewijzigd, later opgenomen in het keurboek § 148—159.

Digitized by Google

nutscap ende oirbaer der poirte voersz., den scipluden een gilde te stichten ende te houden in die ere Goids ende sinte Geertruden binder vrihede voirscreven, die onse poerters sien, in alle manieren als hierna gescreven staet.

In den eersten dat ghien gast goet copen en moet, een poirter van Hoern en macht mede nemen, van eniger dooder ware, also menich als dairby staet, diet mede hebben willen, bijnnen Hoere. [1])

Voirt meer soe en moet ghien gast ghien goet vercopen noch sliten in der weke, van dooder waer, anders dan saterdages, hy en vercoept samene coeps off in sulken manieren als hierna gescreven staet.

In den eersten bier bi den halven voeder, ende tarwe, rogge, garste, haver, erweten, boenen ende diergelike bi den vierendel van een laste [2]) off dairenboven, zout bi den ton, appelen, peren bi der mudde.

Voirt soe en moet ghien gast hude copen mijn dan bi den deker, ende calfellen [3]) niete mijn dan vijff deker, des saterdages.

Voirt een gast die uuten lande coemt, die mach een poerter sijn gading vercopen, ende een poerter te copen tot sijn selves behoef.

Soe wie enich van desen coeren brake, ende een scoute betughen mach mit twien poirters, die sal verboeren een pont tieghens den here ende een halff pont tieghens den myenen rechte ende een halff pont tot des ghilden behoeff.

Bezegelt mit onsen poerterzegel int jaer ons Heren dusent driehondert een ende tachtich op sinte Mathijsdach apostoli.

214. *Keur op de vreemde bieren* (17 Maart 1391.) [4])

Baertout Pietersz. scout tot Hoerne, Heyne Jansz., Claes Jansz., Claes Albertsz., Heyne Martinusz., Claes Jansz., Jacob Pietersz. ende Martijn Jansz,, scepene in Hoerne, Gherijt van Hemskerc, Jan Melijsz, ende Gherbrant Jacob Stammenz. alse raede in Hoerne, doen condt allen luden, dat wy om sonderlinge nutscap ende orbaer der ghemeenre stede ghecoert ende

---

1) De twee laatste woorden ontbreken in H[5] en bij Velius.

2) De 8 laatste woorden zijn met dezelfde hand als het overige, maar op een geradeerde plek geschreven.

3) H[5]: *kalfs vellen.*

4) Uitgegeven naar H[7]. fol. 40 verso.

Digitized by Google

naerstelijc verboden hebben, dat ghien poirter noch gast ghienre-hande bier bijnnen onser steden joff in onsen banne brengen en moet, noch tappen en moet, noch coepen noch vercoepen, anders dan uuter zouter zee comt, joff dat in onser stede gebrouwen is. Ende waer iemant die dit brake, dat hy dit voirseide bier bijnnen der stede off bijnnen den banne brochte joff tapte, cofte joff vercofte, heymelike joff openbaer, die verbuerde ene boete van drie ponden ende dat bier verloren, alsoe dicke als hijt dede, ter goeder wairheit ter scepene provijnghe. Ende dese kuer ende overdracht en mach niement te nyete en maken, tenzye by den ghemeenen recht ende by twintich goede cnapen die hoochste in der stedeboeck te scoete staen. Omdat wi willen dat dese koer ende overdracht stade en vaste bliven en wel gehouden warde, soe hebben wy scout, scepene ende raed desen brieff aldereerste bezegelt mijt onser stedezeghele, ende hierna hebben wy scout, scepene desen brieff mede bezegelt mijt ons selves zegele, int jair ons Heren duysent driehondert een ende negentich op sinte Geertruidendach.

215. [1]) *(Nalatenschap van bedeelden.)*

Item opten elften dach in Januario anno LVI heeft die scout van Hoern mijtten scepenen ende burgermeesteren ende mijtten gemene rijcdoem van Hoern eendrachtelic gekuert tot ewigen dagen durende, dat alle dieghene die nu off tot anderen tyden hierna aelmijssen off yet diergelycke begeren ofte bidden van den armen huyssitten voegden bijnnen Hoern, dat dan dergenen goeden, die aelmijssen ontfangen hadden van den voegden voirsz., gaen ende erven sullen an den voegden van den armen huyssitten voirsz. tot behoef den armen voirsz., ten wair sake dat die burgermeesteren van Hoern mijtten rechte ende wesevoegden die nu sijn off namaels wesen sullen, kenden ende consenteerden dat die kinderen ofte erfgenamen van den armen voirsz. die aelmijssen ontvangen hadden, behouden souden hoir ouders erfnijssen, ende anders niet.

216. [2]) *(Tegen het bedelen langs de huizen.)*

Item alsoe die gemeente dagelicx zeer merclic beswaert

1) H[7] fol. 3 verso.
2) H[7] fol. 3 verso.

Digitized by Google

ende belast wort mijt die beden by den huyse, omme dattet dairmede al by tyden onduegdelic ende onredelic voirtgaet, soe is by scoute, scepenen ende burgermeesteren van Hoern overdregen ende gekuert, dat men voirtan nyemant gonnen noch consenteren sal beden om de huysen te hebben, mer soe wie arm ende noottruftich is, die sal gaen totten huyssittenvoegden ende hemluyden sijn state te kennen geven, diewelke huyssittenvoegden dat voirt den gerechte te kennen geven sullen, ende soe wat dan tgerecht ende die huyssittenvoegden dairvan goet duncket, dairna sullen sy voirtvaren. Ende ist noottruftich den persone die aelmyssen begeert te hebben, soe sullen dan die huyssittenvoegden een bede hebben by den huysen, ende mijt die aelmijssen den arme mensche mede te late comen van alsoevele als hem nutte ende oirbair is, alsoe dat niement die aelmisse ontfangen sal dan allene die huyssittenvoegden.

217. [1]) *(Keur op de doodkisten.)*

Item opten tienden dach in Julio anno LIX ist gesloten ende overdregen by scoute, scepenen, burgermeesteren ende den gemene rijcdoem, dat men voirtan tot allen tyden hierna niemant, wie hy sy, leggen ende begraven sal in dootkisten gemaket van zwaire ende dicke plancken, tzy bijnnen der kercke van Hoorn off daer buyten, mer men sal alle dootkisten, tzy cleen ofte groot, maken van hueychoute ofte van andere dunne ende lichte borderen, opte verbueren een ponts boet van die contrarie dede, ende oic van denghene die deselve zwaire dootkisten maket en bereet.

218. [2]) *(Van de harde daken.)*

Item opten XVI[den] dach in Julio Anno LIX ist gesloten ende geconsenteert by den burgermeesters, scepenen ende

---

1) H[7] fol. 4 recto.

2) H[7] fol. 4 recto. Een nagenoeg gelijkluidende keur is in H[1] door eene latere hand op eene geradeerde plaats achter § 134 opgeteekend: „Item is eendrachtich bij den gerechte ende rijcdom der stede geordonneert, dat men van nu voirtan denghenen die hoir huysen ofte scuyren van nieus decken ofte verdecken, gheven sal een halve gouden gulden van den roede harde daecks." Bij octrooi van 16 Juli 1513 verkregen burgemeesteren, schepenen en raad van Hoorn van den graaf het recht *om te ordonneren ende statueren dat een yegelick die binnen der stede van Hoern van nu voertaen enyghe huysen, tsy nyeuwe ofte oude, groote ofte cleene, van nyeus opmaecken, timmeren, decken, verdecken ofte andersins repareren zal willen, dat hy gehouden zijn sal te doen maecken*

Digitized by Google

rijcdoem van Hoern eendrachtlick, dat soe wie voirtan sijn huys ofte scuyer bijnnen der stede van Hoern decket met herden dake, dat men hem geven ende betalen sal to hulpe van den herden dake [1]) een Beierssche gulden van elcken roode [2]) dakes.

219. *Dit is die ordinantie van de oude schutteren van Hoern, gemaakt int jaar van XV[c] II.* [3])

In den eersten, soo hebben die burgemeesters der stede van Hoorn, by consente ende goetdunken van den schoute ende gemene geregte ende rijkdom derselfder stede, gegunt en gegeven aan de oude schutterie derselfder stede voorsz., dat sy hebben ende jaarlics ontfangen sullen van den voorsz. stede van Hoorn voor haar wedden vijf pont groot Vlaams gelt, ende daarenboven sullen sy vry wesen van alle haar wijn ende bieraccijs die sy drinken in alle hare vergaderinge, sonder daar iet af te geven, soo dikwils en menigwerf als dat gebeuren mag. En daarvoor soo sullen die schutterie vorengenoemt gehouden en schuldig wesen van doen, den burgemeesters voorsz. te dienen ende ten dienste te staan tot allen tyden, by dagen ende by nagte, als sy dat op henluyden eysschende ende begerende sijn.

Item voort soo heeft die schout van Hoorn den schuttery derselfde stede gegunt ende gegeven, waart sake dat aldaar enig onregt geschiede van vechten of van kyven in hare schuttery of anders, als sy vergaderinge met malcander hebben, dat de conink, met die hoofluden en met die gemene

---

die wanten ende muycren van deselve huysen met steenen ende die doen decken ofte verdecken met latten, geheeten Brabantsche latten, tichelen, schaillen of anderen harden daicke ende dat op die peyne van vijfthien ponden Hollants, met bepaling dat zij diegenen die zij bevinden zouden des nood te hebben, van stadswege zouden helpen *met steenen, tichelen ofte andere stoffen tot edifficie ende reparatie van huysen dienende.* Bij octrooi van 29 November 1518 werd dit nader bevestigd, met bepalingen betreffende de aflossing van renten of oudeigen, staande op die huizen en bij de verbouwing bezwaar gevende, en betreffende de van stadswege te verleenen vergoeding van 20 stuivers in plaats van de veertien stuivers die tot nu toe gegeven werden. In de volgende jaren werden nu herhaaldelijk keuren op dit punt gegeven die in de keurboeken zijn ingeschreven, en ook gezamenlijk met de twee octrooien zijn opgeteekend in H[a] fol. 63—68. Ik achtte onnoodig ze uit te geven, maar vermeldt ze hier omdat de latere invoegingen in H[1] achter § 134 ongetwijfeld een gevolg waren van die octrooien, dus jonger zijn.

1) Op den kant is bijgevoegd: *tusschen twie gevelen.*

2) Lees: roede.

3) Uitgegeven naar H[5], bl. 205.

Digitized by Google

schutteren, datselfde onregt beregten sullen; ten ware dat imant doodgeslagen worde, dat hout de schout voorsz. aan hem selven. Ende indien die coninc met die hoofluden datselfde feyte ofte excesse terstont niet en corrigeerden in dieselfde vergaderinge als dat feyte ofte excesse geschiet is, soo hout den schout voorsz. datselfde excesse ofte misdaad aan hem selven.

Digitized by Google

B. NIEUW KEURBOEK.

Ordonnantiën, statuten of keuren van 21 April 1528.

(ACTUM DEN XXI APRILIS A° XV c XXVIII.) [1])

Alsoe tot onderhoudenisse van goede ende loflijcke policien, eer ende welvaert van tghemien goet, straffinghe van den quaetwillighen ende rebellen, ende tot beschermenisse van de onnoselen, van node is te hebben sekere ordinantie, statuten ende kueren, daer eenen ygheliken hem sal weten nae te regulieren, soe ist dat daeromme die scout, burghermeesteren, schepenen ende ghemene raden deser stede van Hoirn ghestatueert, gheordineert hebben ende ghewillekuert, statueren, ordynieren ende wilkeuren by desen alle dese naebescreven ordinantien, statuten ofte keuren, om gheonderhouden ende achtervolcht te worden by alle poerteren, inwoners ende ondersaten der stede voirscreven, op die peynen ende boeten daerin verclaert.

1. *Van brandt te maken in den huysen.*

In den eerste die brande maect by sijn selfs versumenisse, sal verbueren een Karolus gulden, soeverre hy of zy den brandtgherucht eerst dede. Ende indien hy of zy dat ver-

1) Dit staat met oude waarschijnlijk gelijktijdige hand in flauw klein schrift boven het stuk.

Digitized by Google

sumeden ende den brandtgherucht niet te tyde deden opter straten, die sal alsdan verbueren drie Karolus guldens.

2. *Van brandt te roepen.*

Item soe wie terstont ende in tyde den brandtgherucht dede, ende selver, soedra als des doenlijck is, die clock daer hy naeste by gheseten is, tot drie maelen dede roeren, die sal vry van den voirs. boet wesen.

3. [1]) *Van scade des brants.*

Item indien binnen dien tijt merckelijcke scade ghebuerde an sijn buyrmans huys, soe sal die persoen die den brant ghemaect heeft, daervoer dese stede een jaer rumen, of tselve te vryen tot schepenen kennisse mit zes Karolus guldens, die twie delen voer den scout ende gherechte ende dat darde deel voer die stede.

4. *Van denghenen die niet ten brande comt.*

Item wat manspersoen totten brande niet en quame, alst gherucht over den straet is ende die brandtclock gheslaghen wordt, dese sal verbueren een Karolus gulden (tot discretie van scepenen.) [2])

5. *Van den vrouwen niet te brande te comen.*

Item soe sullen gheen vroupersonen ten huyse comen daer brandt is, dan alleen die aldaer ghemaecht sijn, sonder heucken om haer vrienden goet te helpen vluchten, op een boet van een Ka. gulden. Ende alle andere vrouwen die mit heucken ten brande comen, sal men haer heucken benemen sonder misdoen.

6. *Wye in tyden van vyanden ten brande sullen loepen.*

Item in gherucht van vyanden soe sullen totten brande loepen priesteren, die monicken, baghynen, die smeden, die draghers ende vroupersonen sonder heucken. Ende die burgheren sullen ter veste elcx op sijn hoefslach loepen, op een boet van een Ka. gulden.

---

1) Op den kant van deze keur staat met later schrift: *nihil.*
2) Bijgevoegd met andere hand.

Digitized by Google

7. *Van huysen om te halen in den tyden van brant*

Item daer men een of meer huysen om vrese des brandts ende oirbaer van den ghemeene buyeren ofbreken wil, diegheen die tselve soude willen beletten ende forsselijcken wederstonde, sal verbueren vijftien K. gulden, soe dick ende menichwerf hy dat een burghermeester of een van den gherechte weygherde.

8. *Van scade op te rechten van huysen die omhaelt worden.*

Item indien eenyghe huyse ofte woeninghe nederghehaelt worde, daermede die brandt belet worde, die schade van dien sal die stede oprechten, tot discretie van den gherechte.

9. *Van mit wapen te brande te comen.*

Item niemant moet mit eenyghe wapen te brande comen, dan alleen smeeds ende tijmmerluyden mit hoer hamers, bylen ende saghen, op een boet van een Karolus gulden ende daerboven dat wapen verbuert.

10. *Van vechten in den tijt van brant.*

Item wie een ander ter brande vechtenderhant quetste, die sal tselve beteren tot discretie van den gherechte.

11. *Van gheestelijcke personen niet te scoffieren in den tijt van brant.*

Item soe wye eenyghe gheestelijcke personen die te brande comen, ontamelijcke toespreken, sal men corrigeren nae gheleghentheit der saken ten exempele van eenen yghelijcken.

12. *Van brandtwapen te houden.*

Item elcke thien [1]) huysen sullen hebben een grote brandtleer mit een dicke yseren haeck teynden daeran. Ende daertoe een brandthaeck mit twie stercke yseren ringhen, ende twie redelijcke langhe stercke touwen daer deur te steken, om huysen, scoerstienen ende anders om te halen, opte verbueren vijff stuvers.

---

1) Hier boven staat in later onduidelijk schrift iets waaruit ik lees: *buyrt.*

Digitized by Google

13. *Van troghen te houden.*

Item twintich huysen tsamen sullen hebben ende onderhouden een dicke starcke ende dichte troch mit yseren ringhen an den vier hoecken, op vijf stuvers te verbueren.

14. *Van leeren te houden.* [1])

Item elcke huys sal hebben een leer daer men opten dack van dien huyse mede climmen mach, streckende drie trappen boven den dack, by een boet van vijff stuvers.

15. *Van wat huysen die brandtleren sullen hebben.*

Item elcke huys in den naebescreven straten ende steghen sal hebben een brandtleer, lanck ten minste seven trappen, mit goede stijfve haecken teynden daer wel vast anghenaghelt, by een boet van vijf [2]) stuvers, uutghesondert huysen mit harde daken sullen daertoe niet ghehouden wesen. Toe wetene in den Oesterstraet, Westerstraet, Noerderstraet, Kerckstraet, die Gou, Smerighehorn, heer Gherijtslant, Cackedam, om die haven tot sinte Jeroenssteghe, ende van den Gou die oude vesten langs tot an den Noerderstraet, die grote Havensteghe, Appelsteghe, Patercelysteghe, die Breestraet mit [3]) die Scoelsteghe, tgheheele Kerckhof, die Kercksteghe ende in die nyeuwe steghe van den Noerderstraet tot sinte Cecilien convent.

16. *Die leeren emmers sullen hebben.*

Item elcke huys in den straten ende steghen voirs. sal hebben een leeren emmer, op ghelijcke boete voirs.

17. *Van dien die meer dan een leeren emmer sullen hebben.*

Item die een eyghen huys bewoent ende ghegoet is tot ses ponden scoots, sal onderhouden twie leeren emmers. Ende die ghegoet is tot thien ponden schoets ende daerboven, drie leeren emmers, by eenen boet van vijf stuvers. Wel verstaende die in een huyrhuys woent, sal demmer van tselve huys tot sijn vordel hebben.

---

1) Hieronder in later schrift aangeteekend: *soe wel upt nyeuwe land als elders.*
2) Doorgehaald en aan den kant met later schrift: *twie.*
3) Op den kant in later schrift bijgevoegd: *die sack ende.*

Digitized by Google

18. *Van die leeren emmers niet te besyghen.*

Item soe sullen die leeren emmers altijts ledich hanghen int voerhuys, sonder tot enyghe andere dinghen te besighen dan alleen totten brande, op die boete van twie stuvers.

19. *Van den conventen emmers te houden.*

Item sinte Marien, sinte Kathrynen, sinte Gheertruden, sinte Agnieten ende sinte Cecilien conventen sullen elcx onderhouden twalof leeren emmers. Ende die conventen van sinte Clare ende Marie Magdalene elcx thien leeren emmers, op een boet van vijf stuvers. Ende die vijf conventen voirs. sullen oec hebben elcx een zeyl ende een troch, [1]) op die boete voirs.

20. *Van den emmer te presentieren.*

Item in een clockeslach van brande soe sal een yghelijck van stonden an sijn leeren emmers opten straten werpen, upten selven boet.

21. *Van den delinghe des stedes van Hoirn.*

Item die stede van Hoern is ghedeelt in acht hoofmanscippen, ende elcx is ghenoteert by een lettere van den A. B. Ende alle die ladderen, haecken, troghen ende zeylen, soewel van elcke hoefmanscip int ghemien als van den huysen daerinne staende, moeten gheteykent ende ghebrant wesen mitten letteren van den hoefmanscip daer se behoeren, (opte boete van twee stuvers.) [2])

22. *Van den leeren emmers.*

Insghelijcx moeten alle die brandtemmers gheteykent wesen mitten name ofte merck van denghenen die se behoert, ende mitten lettere van den hoefmanscip daer se behoeren, ende dat mit olyverwe dattet niet uutgaan mach, (op gelijcke boete voors.) [2])

23. *Van den meester die de emmers maken ende regieren sal.*

Item sijn die burghermeesters ende gherecht der voirs. stede

---

1) Met ander later schrift op den kant: *mitsgaders een groote brandledder mitt ten branthaeck mit ringen ende twee touwen, mit elcx acht cleyne brandtleren van zeven trappen mit twie haeken ende daer over wel gespykert, ende dit gereet te hebben voir sint Jacob eerstcomende.*

2) Het tusschen haakjes geplaatste later bijgevoegd.

Digitized by Google

overghecomen mit eenen poerter derselver stede, die telcken als daer brandt ghebuert, dat Godt voertan verhoeden moet, gehouden is by synen eede wel naerstelijck toe te sien ende alle die emmers die ten brande ghebrocht worden, weder te vergaderen ende uutten watere te visschen. Ende indien eenighe emmers ghebroken of leck gheworden sijn, die weder te repareren ende dicht te maecken ende weder thuys te leveren daer se behoren, tot synen coste ende laste. Ende elcx moet sijn emmers die ten brande ghebrocht sijn, aldaer laten legghen, totdat se die emmermeester ghevisiteert ende thuys gebrocht heeft, ende dit al op een boet van. [1])

24. *Van nyeuwe emmeren te maken.*

Item dieselve emmermeester sal ghehouden alle jare tot syne coste te leveren .... [2]) nyeuwe brandtemmers, dye men wederomme levert denghenen die hoer brandtemmers te brandt brenghen ende aldaer verbranden of wech blyven.

25. *Wat die emmermeester jaerlicx hebben sal.*

Daervoer die voirscreven emmermeester jairlicx hebben ende ontfanghen sal van den cloesteren ende huysen binnen der stede voirscreven die op brandtemmers ghestelt sijn te houden, van elcke brandtemmer eenen. [1])

26. *Daer men op camers ende solders slaept.*

Item elcke huys daer men slaept op camers oft solders, sal hebben een vierpanne, een verndeel breedt van den penne in sijn omganck. Ende sijn steel of die penne sal lanck wesen een elle, op een boet van vijf [3]) stuvers.

27. *Van een noest ende lanteern te houden.*

Item elcke huys, tsy cleyn of groot, sal hebben een oust ofte oesvat mit een lantaerne, om die in den nacht te ontsteken, op een boete van een [4]) stuvers.

---

1) Hier eindigt de bepaling.

2) Hier is een open plaats gelaten.

3) Doorgehaald en op den kant met ander later schrift: *twie.*

4) Met andere hand geschreven over een blijkbaar uitgekrabt woord. Op den onderrand van het folium staat dan ook met later schrift: *die boeten van den brantleeren mit haecken, van den vierpannen ende oesvaten sijn gemodereert ende verleghet, sulx als hier*

Digitized by Google

28. *Van zeylen ende brandtouwen te houden.*

Item elcke buyrte binnen deser stede sal gehouden wesen tonderhouden hoer ghewoentlike zeylen ende brandttouwen, op een boet van een Karolus gulden.

29. *Van den harden daecke ende sleenen wanden.*

Item men wil van nu voertan binnen deser stede onderhouden hebben toctroy van den harden daecke ende stenen wanden, hier voertijts ghepubliceert, in alle synen inhouden, upten peynen ende bruecken daerinne verclaert. [1])

30. *Van den ryeden daecken of te breecken.*

Item [2]) achtervolghende tselve octroy soe sullen voertan vier die rijcksten van den scotponden alle jaire hoer rieden daecken of breecken ende doen wederdecken mit harden daecke, op die boet van vijffthien Karolus guldens, ende daerboven tot arbitrale correctie van der stede. Welverstaende dat men denghenen dies sijn buert sal wesen, goetstijts int voirjaer dairvan sal doen hebben een weet by des stede ghesworen dienaer.

31. *Van den daecken daer tcleyliem ofvalt.*

Item die daecken daer tliem van binnen die huysen afghevallen is drie of vier voeten breedt, ter kennise van schepenen, sullen ter boet wesen van vijf stuvers.

32. *Van den eesten te bewaren mit bescutten.*

Item alle eesten sullen wel becleyt wesen ende beschoten tot beyde syden ende overghewulft, tot discretie van schepenen. Ende elcke sal hebben een dexel, ende dit op een boet van vijf stuvers.

33. *Van den eesten te bewaren mit vuyeren.*

Item tot alle tyden als men opten eesten droecht, soe sal men daerby hebben een emmer mit water; ende die coellen ende die assche wel bewaren ende uutdoeven, op vijf stuvers.

---

geroyeert (?) *staet, actum den XXIII mei anno XV^c XXXVIII. Present de scout etc.* (volgen de namen van schout, burgemeesters en schepenen, in onduidelijk schrift.)

1) Zie over dit octrooi de noot op § 218 oud keurboek.

2) Hier naast aan den kant in later schrift: *nichil.*

Digitized by Google

34. *Van den smeedstijt te wercken.*

Item die smeden sullen tsavonts oflaten als die waeckclock gheluyt is, ende smorgens beghinnen te smeden, [1]) op een boet van een Karolus gulden.

35. *Van den smeedsscoorstienen.*

Item die smeedsscoerstienen sullen staen een halve roed buyten den dack, op gelijcke boete voirs.

36. *Van vuyer te houden in den huysen.*

Item nyemant sal moeten vueren in sijn huys of schuyr, uutghesondert grote ronde haerten, dan in een scoerstien of an een stienen mure opgaende an den balck, ende dieselfde scoerstien ofte mure sal breedt wesen een halve roed, tot schepenen kennisse, by vijf stuvers te verbueren.

37. *Van gheen materie van brant by den heert te legghen.*

Item soe sal boven noch omtrent dieselve heert, op acht voeten nae, gheen stroo, riet, turf, tacken, coellen, peck, teer of dierghelijcke materie van brande legghen, op vijf stuvers. Ten waer dattet boven wel besoldert waer, tot discretie van schepenen.

38. *Wat tijt dat men eesten ende ovenen stoecken sal.*

Item niemant moet vuyer in den eesten oft oefvenen steken nae die avontclocke gheluyt is, noch smorgens voer vier uren, op een Karolus guldens.

39. *Van ovenen te setten.*

Item men sal gheen oefvenen setten, of men sal daer om ende om moghen gaen, noch in denselfde nyeuwe oefvens vier steken, voerdat die by den scout ende gherechte besien is, tot schepenen discretie, op een Karolus gulden te verbueren.

40. *Van den vlasters.*

Item soe sal nyemant smorgens noch savonts moeten vlassen by den keers, op een keysers gulden te verbueren.

---

1) Op den kant in later schrift: *als die wachter den dach geblasen heft.*

Digitized by Google

41. *Van smeer te smelten.*

Item niemant sal smeer moeten smelten dan in een schoerstien in sulcker hoecht ende wyte ende tot sulcker plaetse als tgerecht ordinieren sal, by een boet van drie Kar. guldens, soe menichwerf yemant daerover bekuert worde.

41*a*. [1]) *Van smeerkaerssen te maken.*

Item soe en sal men gheen smeerkeerssen maken dan onder ende voer een schoerstien smorghens nae vier uren, ende aflaten tsavonts voer die waeckclock gheluyt is, by een boet van een Kar. gulden.

42. *Van den kistmakers.*

Item die kistemakers sullen hoer kisten, trysoren ende ander dinghen liemen binnen die voirscreven tijt, op gelijcke boete.

43. *Van den cuypers.*

Item alle die cuypers, wonende [2]) in den Oesterstraet bywesten sinte Anthoniskerck, in den Noerderstraet bysuyden die stenen brugghe, in den Kerckstraet, in die Gou an beyde syden ende opten Smerighehorn, sullen ghehouden wesen te vieren binnen hoir huysen onder een scoerstien die by den gherecht besien is, ende niet opten straet, op een boet van thien stuvers.

44. *Van licht te houden in den schepen.*

Item niemant moet vuyer of licht houden in enyghe schepen, legghende binnen der stede haven, tsavonts nae die waeckclock gheluyt is, op een boet van een Karolus gulden.

45. *Van vuyer te halen by die huysen.*

Item nyemant sal mit tanghen vuyer over straet draghen dan in potten wel ghedect, op vijf stuvers.

---

1) Tweemaal hetzelfde nummer.

2) Dit woord staat tusschen twee later bijgevoegde kruisjes, terwijl door hetgeen volgt eenige strepen zijn gehaald en op den kant in later schrift staat: *wonende binnen deser stede sullen gehouden wesen te vieren buyten hoir huysen opte straten. Des sullen sy gehouden wesen een waterich dexel opte vaten te houden, ende dit opte boete van thien st. Aldus verandert den XXVI^en Augusti anno XV^c XXXVIII. Present* etc.

Digitized by Google

46. *Van den waghenmaeckers ende schuytmakers.*

Item die waghenmaeckers ende schuytmakers sullen hoer peck of teer warmen voir een scoerstien ende anders nerghens, ende dat by daghe van smorghens tot acht uren tot sachternoens te vier uren, op een boet van een Karolus gulden.

47. *Van denselfden schuytmakers.*

Item die scuytmakers sullen hoir plancken of ander hout niet onder vieren om te buyghen, dan alleen binnen den tijt voirs., op ghelijcke boete.

48. *Van peck of teer te wermen.*

Item die peck of teer wermen wil om schepen, touwen of dierghelijck daermede te teren, sal tselve ten alderminsten moeten doen op vier [1]) roeden nae an eenighe huysen, schuyren of schepen, op een boet van twie Karolus guldens.

49. *Van huysen te teeren.*

Item men moet gheen voerschotten veynsteren, soewel after als voer noch bezyden van den huysen, pecken, teren of arpoyssen binnen deser stede, op een keysers gulden.

50. *Van vechten borghen te stellen.*

Item soe wie vechtender hant een ander quetste, sal borghe stellen den heer voir sijn boete ende den ghequetste voir sijn smarte, ten waer die handdadighe soeveel vaste ende legghende goeden hadde daer men tselve soude moghen an verhalen.

51. *Van mestreckinghe by daghe.*

Item soe wye by daghe vecht ende op een ander mestreckinghe doet, sal verbueren een Karolus gnlden.

52. *Van vechten by nacht.*

Item soe wie by nacht vecht teghens eenen andere mit enyghe instrumenten, die sal verbueren drie Karolus guldens,

---

1) Door een latere hand doorgehaald en vervangen door *twie*. — Aan den kant dezer bepaling leest men in later schrift: *Item dat nyemant sal enich peck of teer wermen binnen shuys, opte boete van drie Karolus gulden.*

Digitized by Google

een voer den officier, een voer den stede ende een voer tgherecht, tot scepenen proeve.

53. *Van een ander vechtenderhant te quetsen.*

Item soe wie vechtenderhant een ander quetste mit scharpe instrumente ofte anders, sal verbueren ende den heer ghelden nae inhoudt dat privilegium, indien tselve by wettachtighe tuyghen bevonde worde tot schepenen kennisse.

54. *Van te slaen dattet bloet.*

Item soe wie een ander slacht by daghe mit een vuyst of stock of dierghelijck instrumente, ende tbloet daernae volghede, die sal verbueren een Karolus gulden.

55. *Van by nacht mit steenen te vechten.*

Item soe wie by avont of in der nacht over straet na den anderen mit stienen werpt of vervolcht, die sal verbueren drie Karolus guldens tot discretie van schepenen. [1])

56. *Van by nacht rumoer te maken over straet.*

Item soe wie in den avont of in der nacht, mit ghecryte ende onlust, mit messen over die straet strijct of scarst, of andere ontamelike manieren pleechde, dese sal verbueren een Karolus gulden, tot schepenen proeve.

57. *Om niet an den huysen te slaen by nacht in enige manier.*

Item alle diegheen, tsy man of vrou, knecht of maecht, jonck of oudt, by nacht an eenighe huysen mit stocken of andere instrumenten, mit ghecryte of onmanierliken slaen of stoten, tsy in bruyloften, huwelijcken dat men noemt twermerbier, in kijnder manne, in thuysbrenghen van die vroemoer, in dode kijnderen te bewaren ofte waecken, ende dierghelijck, sal elck die daerby is, verbueren een keysers gulden, tot schepenen kennisse.

58. *Van kyven der vrouwen.*

Item daer twie vrouwepersonen kyven, elcx sal verbueren thien stuvers of daervoer die stien draghen, tot discretie van schepenen.

---

1) Met latere hand bijgevoegd: *van gelijcken* 243. Het schijnt echter § 56 te betreffen.

Digitized by Google

59. *Gheruft te maken van vyanden.*

Item soe wie wapengherucht maecte sonder noot van vianden, sal verbueren drie Karolus guldens.

60. *Van een kuerwonde ende dairom te wijcken.*

Item indien een poerter of gast yemant quetste binnen der stede ende heure jurisdictie mit een keurwonde, ende daervoer vluchte sonder den heer sijn bruecke te betalen ende den ghequetste zijn smart ende meesterloon, soe sal dofficier den handdaedighe een dach van recht doen beteyckenen ende op hem rechtelijcken procederen totten eersten, tweesten ende darden rechtdaghe. Ende indien die ghedaechde totten vierden rechtdaghe, hem beteykent wesende, niet voir recht en compareerde, soe sal men hem alsdan balling wysen deser stede ende hoire jurisdictie, op sijn beste handt. Ende daer sal dofficier een beseghelde brief van nemen.

61. *Van ghewelt te doen ende scade te doen.*

Item soe wie den anderen openbaerlijcken ghewelt doet an sijn goet, ende dat by twie of meer wettachtighe tuyghen betuycht ware, die sal verbueren an een schade van een grootgen een boet van twie stuvers. Item van twie stuvers schade een boet van een Karolus gulden. Item van vijf stuvers schade een boet van twie Karolus guldens. Item van thien stuvers scade een boet van vier Karolus gulden. Item van XXIII stuvers schade een boet van acht Karolus gulden, Ende van XLV stuvers schade een boet van vijfthien Karolus gulden. Ende voert van schade daerboven draghende tot moderacie ende taxatie van den gherechte. Ende boven die voirscreven boeten sal die handdadighe die gheinjureerde repareren ende oprechten zynen schade, tot arbitraighe van den gherechte.

62. *Van een ander sijn beest te slaen ter doot.*

Item soe wie een ander sijn beest, tsy paert off coe off scaep of dierghelijck, doot sloeghe, die sal tselve beteren by den gherechte, ende daerboven die scout ende gherecht ghelden twie Karolus guldens.

Digitized by Google

63. *Van een beest te quetsen.*

Item soe wie des anderen beeste sonder redene quetste, sal tselve beteren by den gherechte, ende daerboven ghelden een Karolus gulden [1]) tot discretie van schepenen.

64. *Die ghetrout worden niet te molestieren.*

Item soe wie onlust mit roepen, stoten, slaen of werpen in der kercken doet an den persoen van den bruydegom of den bruyt of yemant anders, die sal verbueren thien stuvers.

65. *Van zeedich te wesen in der kercken.*

Item soe sal nyemant onder tsermoen in der kercken moeten gaen kallen of anders onlust maken of onstuer bedriven, op een boet van vijf stuvers.

66. *Van den kerck ende kerckhof niet te scoffieren.*

Item nyemant moet in den kercke of opt kerckhof boeverie doen van spelen, noch aldaer mit bossen noch boeghen schieten, of mit stienen nae den voghelen werpen, op vijf stuvers.

67. *Van dieft of andere scandalizacie een ander op te segghen.*

Item wie in kijfvagye uyt hetten van bloede den anderen dief, moerdenaer, hoerekijnt, verraer, valsch man of diergelijcke injurie anzeyde, en tselve clachtich voer recht quame, ende die gedaegde hem dies totten eersten rechtdaghe ontvielle ende wederriepe, sal alsdan den officier ende gherechte gheven thien stuvers, ende den injurieerden thien stuvers. Ende soeverre die aenseggher daerby volhardich bleve, ende tselve niet en conste bewaeriden, soe sal hy dat beteren tot arbitraighe van den gherecht.

68. *Van een ander te lochenen ofte verwyten.*

Item wye den anderen lochent of schandelijcke voer den gherechte toespraecke, sal verbueren vijf stuvers teghens den scout ende gerecht, ende vijf stuvers denghenen die hy qualijcken toeghesproken heeft.

---

1) De drie laatste woorden zijn doorgehaald, zonder dat er jets voor in de plaats is gesteld.

Digitized by Google

68*a*. [1]) *Van die vierscaer te verstoren.*

Item wye onlust maeckt voir rechte, verbuert thien stuvers.

69. *Van vellich te blyven.*

Item die ghedaecht is van den bode of sijn ghemachtichde, ende niet en comt noch verschijnt voer rechte ten daghe hem beteykent, diewijl tgherecht vergadert is, [2]) sal verbueren teghens den scout drie stuvers voer sijn vellicheit.

70. *Van die becommerschip niet te obedieren.*

Item soe wes vreemde persone die tot versouck van eenyghe partie by den bode of synen ghemachtichde becommert is, ende niet en verschijnt voer rechte ten daghe hem beteyckent, sal verbueren teghens den scout XLV stuvers. [3])

71. *Van daghen ende becommeren.*

Item die boed sal ghehouden wesen, int daghen of becommeren van eenyghe personen, te nomineren ende te begroten die saeck ende die sculde waeromme die verdaginghe ofte arrest ghedaen wordt. Ende indien die verdaghinghe oft arrest alsoe niet en ghebuerde, sal nul ende van onwaerde wesen.

72. *Van een ander te panden.*

Item die den anderen panden wil, sal tselve doen by schepenenbrieven, schepenenkennisse, geteyckent of niet gheteyckent in den schepenenboeck, mit pachte dye men oudeyghen noemt, by tweeseboeck, ende anders niet.

73. *Die manyer ende tijt van panden.*

Item die den anderen panden wil, sal comen op een ghewoentlijcke rechtdaghe voir den vierschare ter presentie van twie of meer schepenen, ende begheren an den schout pant op sijn partye, nae inhout sijn schepenbrief of anders soe int voirs. artikel ghescreven staet. Ende men sal dieselve pan-

---

1) Deze bepaling heeft geen nummer.

2) Ter zijde van deze keur is met latere hand geschreven: *nut ende bequaem daertoe zijnde.*

3) Hierop volgt het opschrift van een keur: *van een noest ende lantaern te hebben*, maar de keur zelve ontbreekt. Ze is trouwens reeds hierboven § 27 te vinden.

Digitized by Google

dinghe alsdan by den clerck doen teyckenen in den schepenenboick, of die pandinghe nul ende van onwaerden.

74. *Van denghenen die ghepant is, een weet te doen.*

Item die alsoe ghepandt is, sal men daervan een weet doen hebben binnen dien daghe, omme ten naesten rechtdaghe hem te moghen verantwoerden teghens sijn partye. Ende ingevalle dat die ghedaechde ten selven rechtdaghe voir recht niet en compareerde, soe sal hy van sijn keer vellich wesen by drie stuvers.

75. *Om te weten waer men an pandt.*

Item in alle pandinghe sal die eysscher ghehouden wesen te nomineren tgheen daer hy an pandt.

76. *Van onrechtelijck den keer te doen.*

Item indien die ghedaechde zijn keer tonrecht dede, sal verbueren ses stuvers. Ende soeverre die eysscher tonrecht sijn pandinghe dede, sal verbueren drie stuvers teghens die schout ende gherecht.

77. *Van viertien daghen te nemen.*

Item tgherecht sal nyemant gonnen XIIII daghen van sijn keer, of die ghedaechde sal eerst ende alvoren zijn partye sufficiente borghe stellen. Ende ten eynde van den XIIII daghen sal tgherecht sonder vertreck scattinghe doen, den darden penninck meer, an sijn ghereedtste vrye goeden, indien daer eenighe sijn. Ende inghevalle daer gheen noch enyghe vrye goeden waren, soe sal men die scattinghe doen an goeden van den borghe.

78. *Van scattinghe te doen an den lyve.*

Item inghevalle die ghedaechde gheen goeden en hadde om scattinghe daeran te doen, noch borghe mochte stellen, soe sal men die scattinghe doen an zijn lijf, ende dat te vryen mit vrye goeden.

79. *Hoe men die executie van den scattinghe doen sal.*

Item dexecutie van den scattinghe sal doen die scout mitten gherechte, gaende ten huyse ofte woenstede van den ghedaechde. Ende die ghesworen bode mitten scoutendyenaers

Digitized by Google

sullen die goeden daer men an scatten sal, soeverre die roerlijcken sijn, buyten der deur opten straet leveren. Ende tgherecht sal tselve goet alsdan den eysscher anscatten, den derden penninck meer, voir 'thooftghelt, scatghelt ende schrijfghelt.

80. *Van dien die hem van den executie versteken.*

Item soe wie van den gherecht hem wechstaken ende absenteerde of onwillich waer by den scattinghe te wesen, dieselve sal alsdan verbueren vijfthien Karolus guldens.

81. *Van dengheenen die scattinghe begherende is.*

Item soe wie die executie van den scattinghe begheert, sal den scout ende gherecht oplegghen ses stuvers. Des sullen die scout ende gherecht, teynden srechts of binnen dien daghe, gehouden wesen die executie van den scattinghe te doen, soe voirscreven staet, sonder langher dilay, ten waer dat die eysscher langer uutsettinghe dede.

82. *Van den anghescatte goeden.*

Item die goeden, alsoe anghescat sijnde, sal deysscher behouden, oirbaren ende ghebruycken als sijn andere eyghen goeden. Ende men sal hem daervan een scatbrief doen hebben tot synen coste, indien hy dies begheerde.

83. *Van scattinghe teghen te staen.*

Item soe wie die executie van den schattinghe gheweldelijcken wederstonde, sal verbueren teghens den scout ende gherechte vijftien [1]) Karolus gulden, ende dairboven arbitrale correctie van der stede.

84. *Van vlotvaerdich recht te houden.*

Item men sal gheen zeevaerdich recht houden, dan alleen tusschen twie vreemde parsonen die malcander becommert hebben, of tusschen eenen vreemde die by een poirter becommert is, soeverre die ghearresteerde zeevaerdich recht begheert ende anders niet. Ende die in tonrecht valt, sal doncosten betalen, tot taxatie en moderatie van schepenen.

---

1) Dit en de volgende woorden zijn later bijgeschreven.

Digitized by Google

85. *Van een seventuych te voeren.*

Item soe wie een boelding begheert of houdt ende daervan in den onrecht bevalt, sal den scout ende gherecht gheven vijff Karolus guldens, ende elx van den sevenen twie stuvers daechs voer hoir moeyte. Des sullen die seven ghehouden wesen die boel te schiften ende te scheyden binnen XIIII daghen naedat die boelding angheghevenis, elcx van den sevenen te verbueren drie Karolus guldens. Ende soe sullen die sevenen verclaren by hueren eede, dat sy in denzelven boelding winnen noch verliesen sullen.

86. *Van een voecht te kyesen.*

Item wat vroupersoen die een voecht kiest voer scout ende schepenen, sal die voechdye doen registreren by den ghesworen secretarius, ten daghen en voer wat schepenen tselve ghesciet is. Ende die voechdye, alsoe geregistreert ende gheen ander, sal men goet ende van waerden houden. Ende voer den voechdye sullen die scout ende schepenen hebben tsamen II stuvers.

87. *Van enich officier eerst ende voiral poirter te wesen.*

Item soe mach nyemant scout, burghermeester, schepen, raedt noch tresorier binnen deser stede wesen, hy hebbe aldair drie jaer an een poerter ende woenachtich gheweest, naevolghende tprivilegium. Ende indien die scout dairboven eenyghe schepenen eligierde ende tot dat officie eede, soe soude die scout vijfthien Karolus guldens verbueren; ende schepenen die mitten selven enich recht voerden of eenyghe andere saecke mit hem pleechden die tot eenyghe rechten tendeerden, die verbuerden elcx thien Karolus guldens, soe dick tselve ghebuerde, die een helft voer der stede ende dander helft voer tgherechte.

88. *Van denghenen die die boon hebben.*

Item die neghen electores die opten Goeden vrydach die burghermeesteren ende die XXI kyesen, sullen eerst ende te voeren scarpelijck overlegghen, dat sy gheen burghermeesteren noch XXI kiesen, of zy zijn seker dat diegheen die aldaer ghecoren worden, drie jair deser stede poerters gheweest zijn.

Digitized by Google

89. *Van ghemaechscip in den gherechte.*

Item gheen susterlinghen of dairbinnen van bloede sullen tsamen in den raedt noch in den gherecht wesen, op een boet van drie Karolus gulden.

90. *Van brieven te bezeghelen ende kennis te draghen.*

Item gheen schepen sal eenyghe kennisse draghen of brieven bezeghelen, langher dan zes weken naedat hy uutten schependoem ghegaen is, of alsulcke kennisse ende bezeghelthеden nul ende van gheenre waerden.

91. *Van den officiers deser stede te kyesen.*

Item die scout, burghermeesteren ende schepenen sullen alle jaren opten Paesschedinghesdach kiesen tot oirbair der stede dese naebescreven officiers, te weten: twie excijsmeesters, twie kerckefabrijckmeesters, twie kerckenarmenmeesters, vier ghetijdmeesters, drie wesemeesters, vier wardeyns, vier armehuyssittenmeesters, vier gasthuysvoechden, vier sieckevoechden op keern, twie roeymeesters, twie paelmeesters, twie damptenmeesters, twie banmeesters ende twie marctmeesters. Ende sullen elcx van den officiers voirs. terselver tijt ghehouden wesen te doen hueren behoirlijcken eedt. Ende wye des onwillich ende wederspannich waer, by een boet van drie Karolus guldens.

92. *Van den officiers rekenschip.*

Item die officiers die ontfang ende uutgheven van eenighe penninghen hebben, die ouden sullen den nyeuwen bewijs ende rekeninghe doen, binnen zes weken nae sy uutten officie ghegaen sijn, voir twie burghermeesters ende eenyghe van den gherecht, opte verbueren vijfthien Karolus guldens, ende daerboven arbitrale correctie van den stede.

93. *Van een ander te helpen goet vluchten.*

Item die een poirter of poirterssche of hoirluyder goeden int heymelijck holpen vluchten of versteken, die om schulde verwonnen sijn of om schulde rumen, soeverre by wettachtighe tuyghen dat betuycht worden, sal verbueren drie Karolus

Digitized by Google

guldens. [1]) Ende wye van den poirteren ende inwoeneren sulcke persoen of sijn goeden belette ende holpen toeven, sal tselve moghen doen sonder ban ende boet.

94. *Van sculde te ontkennen.*

Item nyemant sal moghen onschult doen van huyr of coep van landt, huys ende erve dat niet verjaert en is, noch van duechdelijck arbeytsloen, ten waer by wettachtighe tuyghen contrarie voer schepenen ghetuycht worde.

95. *Van enich dinck weer te dryven.*

Item die huys, erve of landt wederdriven of benaesten wil, sal tselve doen binnen zes weken na den vercopinghe van dien. Ende sal tselve doen voer twie of meer schepenen, elcx ghevende een stuver voer een kenpenning. Ende dat ghedaen sijnde, sal hy zijn partye daerop doen verdaghen ten naesten rechtdaghe. Ende wie in den besitte ende eyghendoem van dien wesen sal, tselve sal staen tot schepenen oirdel.

96. *Van den weerdryver.*

Item die benaester sal ghehouden wesen te seggen by synen eede, dat die weerdrift voer hem ende nyemant anders wesen sal. Ende sal oick ghehouden wesen te bewysen mit wettachtighe ende gheen suspecte tuyghen dat hy die naeste van den bloede is.

97. *Om gheen weerdrijft te moghen doen.*

Item daer sal gheen benaestinghe of weerdrift ghebueren opten ghenen die tmeerdeel an een huys, erve of landt heeft, ten waer dat die coep onduechdelijck, ter morsse, int heymelijck gheschiet waer tot discretie van schepenen. [2])

---

1) Kantteekening: „ende daerboven arbitralijcke gecorrigiert te worden, onvermindert den creditoers hun actie van schade ende interest die sy sullen mogen verhalen tot hoeren wille an den ghenen die sulke goederen hebben helpen vluchten."

2) Het slot dezer keur luidende: „Ende wie ter cause van desen valt in onrechte, sal den scout ende gherecht gheven XXIII stuvers", is doorgehaald, terwijl daarbij als kantteekening is geplaatst wat tusschen haakjes volgt. De naam van E. Purmer is handteekening. De kantteekeningen of veranderingen in dit keurboek zijn bijna allen van dezelfde hand, dus van Evert Purmer die waarschijnlijk van 1524 tot 1543 secretaris van Hoorn was. In het eerste jaar komt zijn voorganger Mr. Pieter de Jonge, in het laatste hij zelf het eerst onder de leden der regeering (als burgemeester) voor. In de additien op dit keurboek herkent men ook zijne hand tot aan § 252, wellicht tot § 255. Hoewel

Digitized by Google

(Item soe wie enighe weerdrift begeert ende anleyt, hetzy hy winne oft verliese, deselve sal gelden den scout ende gerechte XXIII st. Aldus geaccordeert ende gesloten den XXIIsten Martii a° XV c acht ende dertich. Presentibus de scout, Joost Pietersz. ende Pieter Berckhout burgermeesteren, Reynier Claesz., Jan Pietersz. Goutsmit, Jacob Outgersz., Wigger Jansz. ende Pieter Wiggersz. scepenen, mij present: E. Purmer.)

98. *Van gadinghe ende seventuych.*

Item in alle ghadinghe of zeventuych of uutlegghe van custen, die int quade recht valt, sal den schout ende gherecht gheven XXIII stuvers.

99. *Van lendtpenning te gheven.*

Item nyemant sal lendtpenning gheven in een zeventuych dan alleen die zijn ghetuych doet. Ende die zevenen sullen hoir behoerlijcke eedt doen voer sy tuyghen.

100. *Van uutlegghe van custen.*

Item tot alle tyde van den jaire sal men uutlegghe moghen begheren van custen van huysen of landt. Ende die int onrecht valt, sal den scout ende gherecht gheven XXIII stuvers.

101. *Van goet voir eyghen an te vaeren.*

Item gheen poirter of gast moet des anders goet voer eyghen aenvaerden binnen deser stede ende huere jurisdictie, ten waer die aenvaerder daerby bliven woude dattet goet sijn waer. Ende die in tonrecht bevalt, salt zijn partie beteren mit XXIII stuvers, ende den scout ende gherecht XXIII stuvers.

102. *Van een ander voer recht te laghen.* [1])

Item nyemant moet sijn medepoirter in een ander stede of plaetse voer recht betrecken dan by consent van sijn scout ende gherecht, uutghesondert voir den raidt van onsen ghenadighen here, by een boet van drie Karolus guldens.

---

enkele door een ander schijnen te zijn geschreven, en het schrift soms ongelijk is, geloof ik in de meeste dezelfde en wel zijne hand te herkennen. Met § 256 begint eene ongetwijfeld andere hand. In 1547, voor de vierde maal burgemeester, overleed hij.

1) Aldus in het HS.

Digitized by Google

103. *Van een ander te becommeren.*

Item gheen gast sal den andere vremde binnen deser stede moeten becommeren op een vrydaghe noch saterdaghe om gheenrehande saken, ten waer gheschiet op een van beyde daghen voirscreven, tot discretie van schepenen.

104. *Noch een ander punt van becommeren.*

Item den poirteren ist gheoerloft den vreemden tot alle tyden te moghen arrestieren, uutghesondert die drie jaermarcten, als Palm, Pijnster ende sinte Louweris.

105. *Van vlotvaerdich recht te doen.*

Item wye ghearresteert is ende zeevaerdich recht begheert, die sal den scout ende schepenen tsamen gheven twie stuvers tot vorderinghe van dien.

106. *Van borghe te nemen voer den wesegoeden.*

Item soe sellen die voirs. officiers elcx in den synen gheen gelt moeten uutstellen op renten; dan sullen ghehouden wesen te nemen behoerlijcke vasticheit van schepenenbrieven, of by sufficiante borghe binnen der stede van Hoirn ende huere jurisdictie, of by ghebreke van dien an hemluyden tselve te corrigyeren, tot arbitraighe van den gerechte.

107. *Om by den officiers yet te worden vercoft.*

Item die armehuyssittendevoechden, kerckenarmenvoechden, kerckefabrijcksmeesters, gasthuysvoechden ende sieckevoechden op keern sullen gheen huysen, erven noch landen vercopen, dieselve goeden sullen eerst ende alvoren in den parochiekercke openbaerlijck gheveylt wesen, by goetduncken ende consent van tmeerdeel van den burghermeesters. Ende inghevalle dat daer contrarie ghebuerde, die coep nul ende van onwaerde.

108. *Om te verhuyeren.*

Ende dieselve officiers sullen gheen landen langher verhueren dan twie jaren ghedurende, upte correctie van der stede, uutghesondert zaedtlant, tot discretie van den burghermeesters.

Digitized by Google

109. *Rekenschap van den burghermeesteren.*

Item die burghermeesters sullen hueren rekenscap van den ontfanghe ende uutgheven van der stedepenninghen doen, nae zyluyden uut hoir officie ghegaen sijn, des sonnendaechs voer Pijnster, in den parrochiekercke omtrent nae twalof uren nae ouder custume, by een boet van thien Karolus guldens, die een helft voir den scout ende dander helft voer tgherecht. Ende tselve sal men des sonnendaechs te voren in den parochiekercke doen publiceren.

110. *Van denselfden.*

Ende terselvertijt sal men oick in den kercke publiceren, dat alle diegheen die an den stede ten achteren is, comen sal binnen daenstaende weeck an den ouden burghermeesters om tontfanghen huere betalinghe. Ende wie daerinne negligent waer, sal men gheen betalinghe doen naedat die burghermeesters hoir rekening ghedaen hebben, noch daer recht van doen; ten waer dat die persoen van huys waer gheweest of andere duechdelike bewijs daervan dede.

111. *Die excysen te betalen.* [1])

Item die excysen sculdich zijn, sullen ghehouden wesen hoir resten alle jaire te betalen, voer die burghermeesters hoir uutrekeninghe doen; of by ghebreke van dien sal men tselve doen executeren ende panden an den ghereedtsten goeden die men bevinden sal.

112. *Van die bierstekers.*

Item die bierstekers sullen nyemant bier senden, of zyluyden sullen voer den excyse staen ghelijck die inwoenende brouwers.

113. *Van den scoelmeesters ende anderen stededyeners.*

Item scoelmeesters, secretarissen, costers ende der stede dyenaers sullen ghehouden wesen opten Paesschedinghesdach tgherechte te presentieren die slotelen van hoir officie, elcx op die verbuerte van sijn officie.

---

1) Op den rand, onder deze bepaling, leest men in ander schrift (waarschijnlijk van Purmer): *het is nu gestelt op gereet gelt te geven.*

Digitized by Google

114. *Van den onderscoelen.*

Item alle knechtgens, out XV jair ende daer byneden, sullen ghehouden wesen tot gheen ander dan alleen int grote schole ter schole te gaen, tot eer ende onderhoudenisse van den chore. Ende [1]) indien enyghe knechtgens binnen die voerscreven oudtheit in onderscholen ter schole ghinghen, die sullen elcx van elcke vierendeljairs die scoelmeesters van den groote schole soeveel geven of sy onder hemluyden ter schole ghinghen. Ende tselve sal men an den ouders verhalen sonder verdrach.

115. *Van brieven te beseghelen.*

Item schepenen sullen gheen brieven beseghelen dan die by den gezworen secretarissen deser stede ghescreven sijn.

116. *Van huysen of schuyren te fundieren.*

Item is gheordineert dat men gheen nyeuwe huysen, schuyren ende andere woeninghen ende fundamenten van dien binnen dese stede voertan sullen maken of legghen, men sal daer eerst ende alvoren over roepen beyde ghezworen roymeesters, by een boet van drie Karolus guldens, soe menigwerf yemant daervan bekuert worde.

117. *Van denselfde, die roymeesters mitten gherechte.*

Item indien die roymeesters int roeyen enighe zwaricheit bevonden, sullen tselve te kennen geven die burghermeesters ende gherecht, om by hoirluyder advijs daerinne ghedaen te worden soe dat behoiren sal.

118. *Van den roymeesters.*

Item beyde roymeesters sullen elcx hebben voer hoir salarium van denghenen die hem te werck stellen.

---

1) Deze geheele zin is doorgehaald, terwijl aan den kant met ander schrift (vermoedelijk van Evert Purmer) is aangeteekend: „Soe sullen gheen knechtgens onder den voors. outheyt in enige onderscholen mogen ter schole ghaen, elcx op een boete van ses st., soe dick ende menichwerf yemant ter contrarie bevonden worde gedaen te hebben, daer van deen helft commen sal tot profijt van den officier ende dander helft tot profijt van den schoelmeesters."

Digitized by Google

119. *Om weder te tijmmeren.*

Item nyemant moet eenyghe huysen of woninghen, staende binnen der stede, ofbreken, hy sal eerst ende alvoiren ghehouden wesen vaste borghe te stellen, dat hy binnen sjaers opten selve plaetse beter huys of woeninghe sal doen setten, by een boet van vijf ende twintich Karolus guldens, die een helft voer den scout ende gherecht ende dander helft voer die stede, tensy by verloff van den scout, burghermeesters ende ghemene gherechte.

120. *Van poirterscap te winnen.*

Item nyemant is langher gheoerloft binnen deser stede te woenen dan zes weken, of hy sal zijn poirtrecht winnen. Ende soe menich weke dieselve daernae woende, sal hy verbueren een Karolus gulden, indien hy daervan verwonnen worde; ten waer by openbaer consent van den burghermeesters. Hiervan sijn uutghesondert ambochtknechten die niet ghehuwet zijn, weeskijnderen ende dierghelijck.

121. *Van denselfden.*

Item nyemant moet binnen deser stede poirtersambocht of neringhe doen, hy hebbe eerst ende alvoren sijn poirtrecht ghewonnen, ten waer by consent van den burghermeesters, by een boet van een Karolus gulden, soe menichwerf hy daerover bekuert worde.

122. *Poirterschip te betalen.*

Item diegheen die deser stede poirter wordt, sal tgherecht gheven voir sijn poirterschip seven stuvers ende der perochiekercke XXIIII stuvers. Des sullen hiervan vry wesen al die een poirters dochter of wedue die een poirterssche is, ter echtte trouwen ende successie van erfnisse binnen deser stede ontfanghen, nae inhout hartogh Willem privilegye.

122*a*. [1])

Item men sal gheen nyeuwe poirter enighe tollenbrieven van der stede gheven, dieselve hebben te voren borghe stelt

1) Deze bepaling heeft noch nummer noch opschrift, terwijl er met een latere hand naast is gesteld: *nihil.*

Digitized by Google

in handen van den burghermeesters, dat hy drie die naeste jairen poirter bliven sal.

123. *Van enich eedt of te nemen.*

Item die burghermeesters of schepenen moghen denghenen den eedt ofnemen die voer hemluyden gheroepen sijn, soewel nyeuwe ontfanghen poirters als yemant anders, sonder misdoen.

124. *Van comanscap van den vreemden man.*

Item soe sal gheen gast binnen der stede eenyghe neringhe doen of mit eenyghe waer opten straete staen binnen den weeck, te weten mit schoenen, hoessen of diergelijcke cleyne comenscap, anders dan opten dach van den weeckmarct, by een Karolus gulden.

125. *Van den ghebrande maten.*

Item gheen gast sal sijn waer moeten uutmeten in den jaermercten, weeckmarcten, dan mitter stede gebrande maette, gheijcte wicht ende der stede ellen, op een boet van een Karolus gulden.

126. [1]) *Noch van denselfden.*

Item nyemant moet melck of weye binnen deser stede vercopen dan mit vaten ende mate die mitter stede brande gheteyckent sijn, by een boet van een Karolus gulden ende dat vat ende die maet verbuert.

127. *Van den wijnmaet ende hoir gelijck.*

Item die wijnmaet, asijnmaet, honichmaet, olymaet, biermaet ende voert al tgheen dat by sulcke maet vercoft wordt, sal voertan wesen een ghelijcke maet, op een Karolus gulden te verbueren.

128. *Van den ghewichte.*

Item soe moet nyemant binnen of buyten zynen huyse weghen dan mit loden, metalen of yseren ghewichte, ende

---

1) Op den kant van deze bepaling staat met later schrift: *Item dat men binnen den carveelscepen gheen bier sal voor den reysenden man moeten tappen dan by cannen die gheijct ende geteykent sijn by deser stad teyken, by een boet van III Karolus gulden ende den can verbuert.*

Digitized by Google

die deser stede teyken heeft, by een boet van een Karolus gulden ende die ghewicht verbuert.

129. *Van der stede brandteyken.*

Item men sal in ghene harberghen mit eenyghe cannen of maten, tsy groot of cleyn, wijn of bier moeten tappen, dan die gheijct zijn mitter stede brantteycken, by een boet van een Karolus gulden ende die can verbuert.

130. *Van uut te meten by maten.*

Item nyemant sal mit schepelen, taecken ende andere grote of cleyne maten eenyghe goeden binnen deser stede ende hoire jurisdictie moeten uutmeten of ontfanghen, dan alleen mit maten die mitter stede teycken gheijct ende gheteyckent zijn, opten voerscreven boete ende die maet verbuert.

131. *Van uut te meten by der elle.*

Item men sal binnen deser stede ende hoir jurisdictie anders gheen ellen ghebruycken dan die die lancte heeft van den ellen, hanghende voir tstadthuys, op ghelijcke boete ende dellen verbuert.

132. *Van den rogghenbroode.*

Item elcke coepbroot, van rogghe ghebacken, sal weghen elff ponden, by een boet van een Karolus gulden ende al tlichte broot verbuert. Wel verstaende indien tbroot vier loot min weecht dan voirs. staet, overmits thardebacken, is vry van den boet, ende anders tbroot verbuert, tot discretie van schepenen.

133. *Die rogghenbroot vercopen.*

Item een yghelijck die rogghenbroot te coep houdt, sal ghehouden wesen opt middel van tbroot te doen stellen by den backer zijn marck, by een boet van thien stuvers.

134. *Van den buttere.*

Item een cop butters sal weghen twie pondt ende vier loot, ende een half cop een pondt ende twee loot, by een boet van vijf stuvers ende die lichte butter verbuert.

Digitized by Google

135. *Van den voercoepers.*

Item soe sal nyemant, hy zy poirter of vremdt, enyghe schuyten of waghenen tot gheenre tyde van den jare buyten der stede te ghemoet gaen om van den lantluyden tsy visch, butter, case ende andere waren op te copen, by een boet van een Karolus gulden, een darde paert voir den anbrengher.

136. *Van den visschers ende andere voircopers.*

Item soe sal gheen visscher, zijn wijf, noch sijn boden of yemant anders enyghe vissche binnen noch buyten der stede moeten coepen om weder te vercopen, voer neghen uren smorghens. Ende die ter contrarie dede, sal verbueren [1]) dat vierendeel van den rechte waerde van den visch, daervoer uutgheloeft. Wel verstaende dat die andere poirters gheoirloft is voer die voirs. ure visch te moghen copen, voer hem selven te eeten, ende anders niet.

137. *Van die vijnders ofte marctmeesters.*

Item die marctmeesteren sullen macht hebben te bekueren die butter, case ende andere waer buyten der stede opcoepen, ghelijck van den visch te copen, ende dat by een boet van een Karolus gulden, die helft tot hueren profijt.

138. *Van den buttercoepers.*

Item soe sal nyemant van den buttercoepers ende voercopers eenyghe witte butter, an coppen of half coppen ghemaect, by den mande, emmers of diergelijcke vaten coepen, smorgens voer negen uren, om vordel van den ghemeente, by een Karolus gulden.

139. *Van denselfden een ander.*

Item dieselve buttercoepers, voercoepers of hoiren boden is oick verboden die lantluyden buyten der stede te moet te gaen om aldaer die witte butter op te copen, te bedinghen of verloeven, of in den dorpen te reysen om die butter op te coepen, by een boet van een Karolus gulden ende die butter verbeurt.

---

1) De 12 volgende woorden zijn doorgehaald en aan den kant is in later schrift aangeteekend: *thien stuvers, deen helft voor den scout ende gerechte, dander helft voor den anbrenger. Actum den VIIen Octobris A° XV^c XXXIX.*

Digitized by Google

140. *Van dat een poirter mede paerten mach.*

Item wye van den poirteren daerby staet dat die butter by den mande of emmers, als voirs. staet, ghecoft worde, die sal zijn aenpaert daermede an hebben in denselven prijse, voer soeveel als hy begheert ende betalen mach.

141. *Van dat een poirter mitten vreemde paerten mach.*

Item alst ghebuert dat enyghe vreemde persoen binnen deser stede eenich goet coept, ende een poerter daerby staet ende begheert an denselven coep paert ende deel te hebben, sal zijn portie daeran hebben, tot discretie van schepenen.

142. *Van dat een poirter den vreemden man betalinge sal doen.*

Item soe wat poirter eenyghe goet cochte binnen deser stede van eenen vreemde gast, en tselve goet binnen den darden daghe na den ontfanghe niet en betaelde, ende die vercoeper dies an den scout ende gherecht clachtich quame, soe sal die coper verbeuren drie Karolus guldens teghen den scout ende gherecht. Ende die scout sal tghelt verlegghen opten darden penning meer. Ten waer die coeper langher uutsettinghe bedingt hadde.

143. *Van comanscap van scheepsgoeden ende vrachten..*

Item tghebuerde dat een schip van buyten duynen comt vor die stede van Hoirn om zijn last ende coepmanscap aldaer te ghebruycken, soe sullen die coepluyden die tgoet ghecoft ende ingescheept hebben, ghehouden wesen tselve schip te lossen binnen XIIII daghen naedattet schip voer die stede ghecomen is, ende die vracht te betalen. Ende inghevalle die coepluyden tselve schip niet en losten ende die bedingde vracht betaelden binnen den tijt voirs., ten waer by onweer, ende die schipper des clachtich quame, soe sullen die scout ende gherecht tgoet vercoepen ende die schipper vernueghen.

144. *Van. zeevaerdich goet te coepen.*

Item wye zeevaerdich goet, comende van buyten duynen, binnen deser stede cochte, ende tselve goet binnen drie daghen naedattet ontfanghen is of ghepresenteert is tontfanghen, niet en betaelde, ende die vercoeper tselve den scout ende gherecht te kennen gaefve, soe sal alsdan die scout tghelt

Digitized by Google

daert om ghecoft is, verlegghen om den darden penning meer, ende dat verhalen an den coepers goeden, tot discretie van den gherecht, ten wair dat dair langher dach bedingt waer.

145. *Van sout te vercoepen.*

Item soe sal nyemant binnen deser stede teffens Baey-sout of Lunenburgher-sout binnen sijn huys moeten hebben om aldair te slyten, dan van een sort teffens. Ende die vercoper sal ghehouden wesen te nomineren tsout dat hy vercoept, op een boet van twie Karolus guldens.

146. *Van enich waer of dranck te vervalschen.*

Item soe wye wijn, bier of ander dranck ende enyghe ander waer vervalschede, sal verbueren een Karolus gulden, tot schepenen discretie ende nae gheleghentheit der saecke.

147. *Van wijn te tappen.*

Item nyemant sal teffens Rijnsche wijn ende Pictauwe binnen sijn huys hebben om uut te tappen dan van eenre sorte. Ende elcx van den tappers sal ghehouden wesen een teycken voer sijn deur uut te hanghen, om daerby te kennen wat wijn dair veyl is, te wetene van Rijnse wijn een gheele lap, van Pictauwe een witte lap, van roo wijn een roode lap, by een boet van een Karolus gulden.

148. *Van versch* [1]) *te vercopen dat runtvleisch.*

Item tvleys dat binnen deser stede gheslaghen sal worden, sal boven vier mael niet ter vleysbanck ghebrocht worden tusschen Mey ende sinte Bartholomeus, by een boet van een Karolus gulden ende dat vleysch verbuert.

149. *Van runtvleys te warderen by den merctmeesters.*

Item gheen runt binnen dese stede by den vleyshouders gheslaghen te worden, of een van den ghezworen merctmeesteren sullent eerst ende alvoren besien hebben int bywesen van twie of meer poirters, by een boet van een [2]) Karolus gulden. Ende insghelijcx gheen varsch verckensvleysch te

1) Het woord *vleys* is hier met later schrift bijgevoegd.
2) Dit woord is doorgehaald en met later schrift er boven gesteld: *drie*.

Digitized by Google

vercopen, tselve sy eerst te voren by een van den ghesworen marctmeesteren besien, opten voirscreven boet.

150. *Van denselfden.*

Item men moet gheen opgheblazen vleysch ter banck brenghen, by den voirscreven boet.

151. *Van verckenen by den straet te houden.*

Item nyemant moet varkenen daghelijcx by den straet houden gaen, anders dan sinte Anthoniskercke twie varkenen, by vijf stuvers.

152. *Van die bolwercken te schouwen.*

Item alle bolwercken, burchwallen ende burchsloeten binnen deser stede, uutghesondert dat bolwerck ter zee, sal men alle jaire schouwen des dinghesdaechs nae Mey ende dinghesdaechs nae sinte Jacob. Ende tselve sal men op een sonnendach na der misse in der kercken vercondighen. Deerste schou by een boet van een stuver, danderde schou by twie stuvers, die darde schou by drie stuvers, ende tghene alsdan niet ghemaect is, te besteden van sheeren weghen.

153. *Van den boeten die vervallen zijn te garen.*

Item die scout sal van stonden an die boeten, soedra die ghevallen zijn, by den bode doen executeren, tot waerschuwinge van den poirters.

154. *Van gheen schou te verlegghen.*

Item die scout sal gheen scou verlegghen, dan sal ghehouden wesen te scouwen opten beteyckende daghen of van den boeten niet hebben. Ten waer dat een van den voirscreven schoudaghen gheviel op een heilighen dach of by onweer, soe sal men schouwen des naesten werckendach daeran.

155. *Van den schouwe buten der stede.*

Item die schou van alle inningweghen, principaelweghen ende nootweghen, buyten der stede ende in hoir jurisdictie, sal men oick vercondighen op een sonnendach onder der missen, ende die kuer alsdan doen lesen, ten eynde opdat eenen yghelijck hem daerna sal weten te regulieren. Ende die schou sal gheschien nae inhoudt ende verclaringhe van

Digitized by Google

den kuer, ghepubliceert tot drie daghen elcx acht daghen na den ander. Deerste dach by een boet van een stuver, dander dach by twie stuvers ende ten darde daghe by drie stuvers. Ende tghene dat alsdan niet volmaect is, te besteden van sheeren weghen. Ende die den wech toebehoirt, mach hem binnen den darden dach selver anvaerden ende maecken.

156. *Van ter sen te eysschen.*

Item ist saeck een vack onghemaect blijft ende niet bekent wordt, soe sal die scout tselve eyschen ter sen, ende daer rechtelijck op procederen nae ouder ghewoenten.

157. [1]) *Van den plaetsen vry te maken daer men op ende ofschepen mach.*

Item alle bolwercken ende opslaghen binnen deser stede dair men mit schepen of schuyten ancomen mach om te lossen of te laden, sal men acht daghen voer ende drie daghen nae die principael jairmarcten vry ende ledich houden van sant, hout ende anders, dat men daerby mach comen, op een boet van vijf stuvers sdaechs, uutghesondert die twie affschouwen sullen blyven op ghewoentlijcke boete.

158. *Van die heerstraet vry ende onbelet te houden.*

Item soe sal gheen hout langher dan drie daghen moeten legghen op sheeren straet daer men gaet of rijdt; dan eenen yghelijck salt legghen binnen sijn selfs guet an sijn huus, by een boet van vijf stuvers, soe menichwerf yemant daerover bekeurt worde; ten waer int tijmmeren van een huys of dierghelijck, tot discretie van den gherechte.

159. *Van gheen goet opten kerckhof te legghen dan haer eyghen.*

Item men sal gheen hout, steen, colen, calck, sant of dierghelijck opt kerckhof moeten legghen, dan alleen den kerck toebehoirende, op vijf stuvers te verbueren.

---

1) Naast deze keur staat in later schrift: *dese keur is vernyet infra f° XXV.* Op dat folio vindt men de keuren § 253—258. Vermoedelijk is § 257 bedoeld.

Digitized by Google

160. *Van die stedevesten niet te bescadighen.*

Item nyemant moet eenyghe soden delven an den vesten [1]) totten Leeuwerijck, noch deur die staketting he climmen, noch opten vesten boeghelen of die cloot schieten, by vijf stuvers te verbueren. [2])

161. *Om alle wateringhe claer ende reyn te houden.*

Item niemant moet eenyghe vuylnis, assche, dreck, steenen, slijck, crenghen, panssen, dermen, longhenen of dierghelijcke onreynicheden [3]) storten of werpen in enyghe wateringhe binnen deser stede, by een boet van vijf stuvers, die een helft voer den anbrengher.

162. *Van den vullens ende slijck wech te brenghen.*

Item elck sal tslijck van sijn straet brenghen an den dijck of an den mure tusschen die Oesterpoirt ende Bisscoptorn ende anders nerghens, opte verbueren vijf stuvers.

163. *Aangaende den vleyshouwers.*

Item gheen vleyshouwers sullen die onreinicheden van den beesten die sy slaen, moeten werpen of storten binnen enyghe wateringhen in der stede, dan alleen in der zee, op thien stuvers.

164. *Van den pryvaten te reynighen.*

Item die sijn privaten in der nacht doet missen, die sal den dreck nerghens moeten storten dan in der zee of in den tocht dair die watermolen plach te staen, mit pramen of schuyten dair te brenghen, of op zijn selfs erve in een cuyl te bedelven, by een boet van drie Karolus guldens.

165. *Van wasschen lakenen of vellen.*

Item gheen vullers of yemant anders sullen haer lakenen of vellen moeten wasschen of weecken op enyghe steygheren an den haven, op te verbueren vijf stuvers.

---

1) Een latere hand voegde bij: *noch in yemants landt.*
2) Een latere hand voegde bij: *tot profijt van den anbrenger.*
3) Een latere hand voegde bij: *uutgesondert hèete asche.*

Digitized by Google

166. *Van den straeten ende wateren reyn te houden.*

Item die beesten houden binnen deser stede, sullen die mis van den beesten alsoe buyten die huysen of schuyren legghen, dat dieselve mis niet en stort in enyghe wateren, ende oeck dat men tusschen die mishoopen ende schuyren vry ende onbehindert mach gaen, by een boet van vijf stuvers.

167. *Om die herenwech vry ende reyn te houden.*

Item nyemant van den uutpoirteren sal die mis van sijn beesten moeten legghen opten wech dye men ryden of gaen, op een boet van een Karolus gulden. Ende dese kuer is gheapprobeert by den ghemyen vreedmakers.

168. *Om die wateren binnen der stede schoon ende claer te houden.*

Item alsoe die wateren binnen deser stede zeer ondiep worden, overmits tvullings ende ander onreynicheden dat by den dienstmaechden ende anderen daghelicx daerin ghestort wordt, soe sullen daeromme die scoutendyenairs ende anderen dies anbrenghen, volcomen gheloef hebben by hueren eedt, die sy daervan bekeurt sullen hebben om die voirs. boet te ghelden.

169. *Van cley te steken.*

Item tis een yghelijck verboden cley te steken in den tocht, dan alleen in den stedevesten, by een Karolus gulden.

170. *Van die bostelschepen ende houtschepen.*

Item die bostelschepen sullen voirtan legghen bywesten die grote steenen brugghe, an ende an. Ende daer bywesten an die houtschepen tot des Appelsteechs brugghe ende nerghent anders, by een boet van een Karolus gulden, soe menichwerf yemant daervan bekeurt worde.

171. *Van die soutschepen ende oeftschepen.*

Item die soutschepen sullen voirtan legghen byoesten dexijshuys, ende van dair byoesten die oeftschepen totten Appelsteghe, op een Karolus gulden te verbueren.

Digitized by Google

172. [1]) *Van die grootschepen aent hoeft te brenghen.*

Item die grootschipperen sullen hoir schepen niet brenghen an thooft van den haven, of sy sullen versekert wesen dieselve schepen binnen den haven te moghen brenghen binnen drie ghethyen. Ende inghevalle die grootschepen daer langher laghen dan voirscreven staet, by een boet van drie Karolus gulden. Ende indien die grootschepen nae sy ghekuert zijn, aldaer langher dan een etmel legghen, tselve sal wesen by zes Karolus guldens, te verbueren uut des schippers eyghen goet, tot discretie van den gherecht.

173. *Van den grootschepen.*

Item alle grootschepen beneden hondert last sullen voirtan legghen byoesten Jan Ellertsz. thuyn, ende dander schepen boven hondert last daer bywesten an, ende die schepen wel ghemeert, by een boet van drie Karolus guldens. Ende die grootschepen die niet en legghen soe voirs. is, ende die schipperen dies by den scout of zijn waerde boede vermaent worden, sal men die schepen doen verlegghen totten behoirlijcke plaetse, tot costen van den schipperen. Ende die scout salt verlegghen op die helfte meer, ende datselfde in te winnen uut der schipperen goede.

174. *Van den grootschippers ende Rijnscippers.*

Item gheen grootschippers sullen hoir schepen moeten meeren of wijnden binnen die haven an eenyghe bolwercken, by twie Karolus guldens uut hoir eyghen goet. Ende van ghelijcken gheen Rijnschip te wijnden of meeren an den bolwercken, by een Karolus gulden.

175. [2]) *Van oude schepen te buecken.*

Item men sal gheen oude schepen in den haven moeten buecken, anders dan in den nyeuwe haven an dat uutterste eynde by die nyeuwe muyr. Ende die onreynicheit van den schepen sal men opt lant werpen, by een boet van drie Karolus guldens, soe menichwerf yemant dairvan bekuert wordt.

---

1) Naast deze bepaling staat in later schrift: *nihil.*

2) Hier naast staat in later onduidelijk schrift: *Die grote scepen sullen gebeuct worden als hier staet, ende die cleyne ofte cogscippen* (?) *agter Jan Ellerts boegaert by die oude Doelen, opte boete hier verhaelt.*

Digitized by Google

176. *Die ordinancie van den cleyne schepen in die haven.*

Item sullen van nu voirtan niet meer dan twie [1]) carveels moeten legghen tusschen die brug ende tgat van den haven an den westzyde, te weten die laest anghecomen is om te lossen, ende die eerst varen sal om te laden. Ende die schepen te legghen mitten zyde an den wal ende niet mitten steven. Ende voirts gheen ander schepen binnen die voirs. plaetse te legghen, dan alleen die laden of lossen sullen, by een boet van twie Karolus guldens, soe dick ende menichwerf yemant contrarie doende dairover bekeurt worde, tot discretie van den gherechte.

177. *Van den traperye ende wol te copen.*

Item gheen poirters noch poirterssen sullen wol moeten coepen noch drapenyeren, dan alleenlijck wol die ghecoft is van den Engelschen, Scotssen ende Spaensche coepluyden of hoirluyder factoers, tot discretie van den gherecht, op peyne een geheel jair sijn neringhe van den draperye te derven. Ende daerboven ghelden zes Karolus guldens van elcke sack, poeck of bale wols, alsoe ghecoft of ghedrapeniert, een darden deel tot profyte van den officier, een darde paert voir der stede ende een darde paert voir die draperye.

Welverstaende dat eenich coepman van buyten wol binnen deser stede brochte om te vercopen, soe sal nyemant van den poirterye dieselve wol moeten coepen dan by een ghemeen omlegghe, ende die coepers daertoe gheordineert wesen by den hooftluyden van den draperye. Ende die ghecofte wol sal men alsdan delen onder den draperye denghenen die dair lot ende deel an begheren, op ghelijcke peyne als voren indien contrarie ghebuerde.

178. *Noch van den traperye.*

Item men sal gheen Scotsse wol alleen moeten drapenyeren; maer men sal ten alderminsten tot een sack Scotsse wol menghen een ghelijcke halve sack Nycastielsche wol of twie balen Spaensche wol, tot discretie van den gherecht ende

---

1) Dit woord is doorgehaald en met later schrift vervangen door: *vier*. In den volgenden zin is voor de woorden: *die laest* en *die eerst* ingevoegd *die twie*, terwijl de werkwoorden in het meervoud zijn overgebracht.

Digitized by Google

wardeyns, op peyne van zes Karolus guldens, ghekeert te worden als boven, ende dairboven tot arbitrale correctie van den gherecht.

179. *Van den poirteren die wol vercopen.*

Item nyemant van den poirteren sal wol binnen deser stede brenghen om te vercopen, hy sal ghehouden wesen die helft van dien selver te drapenieren, op peyne, van elcke sack, poeck of bale wols anders vercoft dan voirscreven is, van XVIII Karolus guldens, gheappliceert te worden an dryen als boven. Welverstaende dat die vercoeper die alsulcke wol in den stede brenct, sal die een helft van den wol teghens sijn coepman deelen by lotinghe ende [1]) bywesen van den wardeyns.

180. *Van den tdrapenierdes.*

Item gheen drapenierders sullen selver weeftouwen noch vulcommen moeten hebben noch stellen in hairen huysen, dair zyluyden die handelinghe van hebben, op peyne van XVIII Karolus guldens.

181. *Van denselfden.*

Item gheen drapenyerders noch hoir familie sullen eenyghe lakenen moeten scheren, noch yeff of werp spoelen.

182. *Van den wevers ende vullers.*

Item gheen wevers noch vullers sullen voirtan moeten drapenyeren, op peyne van XVIII Karolus guldens, gheappliceert te worden an dryen als boven.

183. *Gheen weeftouwen uut te voeren.*

Item men moet gheen wollen weeftouwen uutter stede voeren, op drye keysers guldens te verbueren.

---

1) Dit woord is doorgehaald en op den kant vervangen door de woorden: *te weten bael tegens bael ende vacht teghens vacht ende dat int*, voorts is aan 't slot van het artikel bijgevoegd: *ofte consente van dien*, en eindelijk de verandering geauthentiseert met de woorden: „*gepubliceert den VII*en *Aprilis a*o *XV*c *XXXV. presentibus* (volgen de namen van schout, schepenen en burgemeesters en de onderteekening van E. Purmer.)

Digitized by Google

184. *Noch van den wevers.*

Item die wevers sullen die droemelen an den lakenen blyven laten een [1]) vierendeel van een ellen lang ende niet langher, ende die droemelen leveren zijn trapenyerder, ende daervoir ontfanghen van elcke laken een halve blanck, by drie Karolus guldens.

185. *Van den verwers.*

Item gheen veruwers sullen voirtan moeten meer dan een neringhe doen, te weten tsy veruwen of drapenyeren, ende dit op die peyne van drie jaren zijn neringhe te derven, ende daerboven tot arbitrale correctie van den gherechte.

186. *Van den drapenyerers ende wolcopers.*

Item al diegheen die drapenyert of wol coept, sal voirtan wesen int ghilde van den traperie mit een gheheele schuttel, op peyne van die helfte meer te schuttelpenning te ghelden.

187. *Van gheen ander laken te ramen.*

Item nyemant sal Hollantsche lakenen an den raem moeten slaen, dat gherecte ende bezeghelde lakenen zijn, comende van den steden daer se ghemaect ende toeghesteken sijn, op een boet van drie Karolus guldens, te verhalen an denghenen die die lakenen dede aenslaen, ende een gulden an den ramer. Ten waer by kenlijcke onghevalle van scheepbreck, ijsbreck of dierghelijcke, tot kennisse van den wardeyns. Ende in dien ghevalle die lakenen alleenlijck an den raem te droghen, sonder uut te recken.

188. *Van denselfde.*

Item nyemant moet ghecrompen Hollantssche lakenen off stucken an den raem slaen om te recken, voer elcke laken of stuck te verbueren drie Karolus guldens, ende die ramer een Karolus gulden.

189. *Van den religiosen gheen huysen of landen te copen.*

Item gheen conventen of religyosen sullen eenich landt, huysen noch erven by hemselven of by een ander binnen

---

1) Dit woord is doorgehaald en op den rand met later schrift vervangen door: *anderhalf*.

Digitized by Google

deser stede of huere jurisdictie moeten coepen, by een boet van XVIII Karolus guldens tot laste van den coper. Ende die coep nul ende van onwaerden, soeverre tselve in der waerheit bevonden worde.

190. *Van gheen testamenten den religiosen te maken.*

Item soe sal nyemant van den poirteren, inwoeners ofte uutpoirteren, eenyghe landen, huysen, erven, erfpachten, renten of leengoeden van nu voirtan gheven, bespreken, opdraghen ende transportyeren enyghe conventen of religyosen, op die verbuerte van denselfden landen, huysen, erven, erfpachten, renten of leengoeden tot profyte van onsen ghenadichsten here. Ende gheen schepenen of anderen van den wet sullen eenyghe brieven, roerende alsulcke vercopinghe, quijtscheldinghe, ghifte, bespreck, opdracht ofte transport, moeten beseghelen. Ende dit al naevolghende toctroy ende placaet van den keyserlijcke majesteyt dairvan wesende.

191. *Van denselfden, om voir den conventen niet te copen.*

Ende ingheval yemant onder tdexel voir hemselven, alsoe int heymelijck, lant of anders, soe voirscreven staet, voir een convent of relygiose cofte ende tselve dairnae openbaer worde, soe sal die vercoeper tselve lant, huys, erve of dierghelijck van nyeus wederom doen veylen ende oplegghen, ende tgheen dattet min ghelt, sal men an den coepers goet verhalen. Ende men sal dairboven den coeper corrigeren tot arbitraghe van den gherechte, tot exempele van allen anderen die dairin sculdich bevonden worden.

192. *Van voecht te wesen van enich convente.*

Item soe sal gheen poirter ofte inwoener deser stede moeten wesen voecht van eenyghe convente gheleghen binnen [1]) deser stede, dan alleen die ghegoet is tot een pont scoets ende daironder, by een boet van zes Karolus guldens.

193. *Van den teycken der pestilencijs huysen.*

Item tot alle huysen die int openbaer mitter pestilentie belast sijn, sal men doen uuthanghen een bont ofte een cransse van

---

1) Het woord *binnen* is met later schrift op den kant bijgevoegd.

Digitized by Google

stroe boven uutten solreveynster of an den loeyf, zes weken gheduyrende na die laeste dode in denselven huyse ghestorven is, by een Karolus gulden, soe menichwerf yemant dairover bekuert worde.

194. *Van denghenen die in den pestilencijs huysen sijn.*

Item alle diegheen die in denselve belaste huysen zijn, sullen gehouden wesen. nae den laeste dode van den huyse ghestorven is, te draghen zes weken lang een witte roedde, een ellen lang. Ende die bewaersters sullen bloot sonder heuck opt hoeft over die straet gaen, by een boet van zes stuvers, als yemant dairvan bekuert worde.

195. *Van pestilencijs huysen te reinighen.*

Item dat stroe van den pestilencijshuysen sal men in der zee ende tot gheen ander plaetsen noch wateringhen binnen deser stede moeten brenghen. Ende dat sal men doen tsavonts naedat die waeckclock gheluyt is, ende smorghens voir die waeckclock gheluyt wordet, oflaten, opte verbueren een Karolus gulden, soe menichwerf als dair contrarye ghebuerde, dat men ondervinden can.

196. *Van den besmetten der pestilencie in der kercken te comen.*

Item die mitter pestilencie besmet is, sal niet langs of dwars over die perrochiekerck gaen, dan alleen in der kerck comen by thock daertoe gheordiniert, ende dair ende anders nerghens in der kercken sitten, op zes stuvers te verbueren.

197. *Van den huysen daer pestilencie in is.*

Item in denselve belaste huysen sal men over dach die deur ende veynsteren an den straet ghesloten houden, uutgesondert een veynster, noch in denselve huysen over dach te smoken, by zes stuvers.

198. *Gheen honden te houden in tyden van pestilencie.*

Item in tyde van pestilencie soe sal men binnen der stede gheen honden moeten houden, elcke hondt by zes stuvers, soe menichwerf yemant dairover bekuert worde.

199. *Van vreemde bewaersters.*

Item die bewaersters die opten dorpen bewaert hebben,

Digitized by Google

sullen tot hoir huysen noch tot hoir vrienden binnen der stede niet moeten comen binnen zes weecken nae die laiste dode dair sy bewaert hebben, ghesturven is, opte verbueren een [1]) Karolus gulden.

200. *Van den lantluyden mitter pestilencien besmet wesende.*

Item gheen landtluyden, oudt of jonck, comende uutten huysen die mitter pestilencie besmet zijn, sullen binnen deser stede eenich suvel of ander eetbaer waer moeten ter merct brenghen binnen zes weken nae den laeste doode uutten selven huyse ghesturven is; noch oick binnen denselve tijt in den stede comen dan alleen mit een witte roede een ellen lang in zijn handt, op twie Karolus guldens te verbueren, een voir den anbrengher.

201. *Van die steêplaets vry ende ruym te houden.*

Item gheen waghenen noch sleedssen [2]) sullen moeten staen opter stedeplaetse in hoir omganck, dan om te lossen of te laden, op een boet van vijf stuvers.

202. *Van denselfde plaets een ander.*

Item daer sal oick nyemant opten voirscreven stedeplaetse moeten staen over dach mit visch, appelen of ander oeft ende freuyt, opte verbueren vijf stuvers.

206. [3]) *Van den cramers te staen opter plaetse voirs.*

Item in den weeckmarcten sullen die cramers mit hoir cramen moghen staen an den zyde van tgasthuys, een dick, an ende an, ende niet in den Kerckstraet, op ghelijcke boete voirs.

207. *Van den landtwaghenen opten jaermarcten ende weeckmarcten.*

Item in den jaermarcten ende weeckmarcten sullen die landtwaghenen in den straeten staen an den zyden van den straten lancks die ghoten, sulcx dat die ander incomende waghenen

---

1) Dit woord is doorgehaald en met later schrift door *twie* vervangen, terwijl aan het slot der bepaling is toegevoegd: *een voir den anbrengen.*

2) In later schrift is bijgevoegd: *noch troegen* (?)

3) N°. 203—205 ontbreken in het HS. Vermoedelijk ligt de fout uitsluitend in een vergissing bij het nummeren der bepalingen.

Digitized by Google

deur tmiddel vry moghen passeren. Ende soe wye den ganck mit zijn waghen, des vermaent sijnde, belette, sal vijf stuvers verbueren.

208. [1]) *Van die grote Havensteech niet te benauwen.*

Item gheen waghenaers noch slepers sullen mit waghenen noch sleedssen mit twie paerden moeten gaen of ryden deur die grote Havensteghe, dan mit een paert om aldair te lossen of te laden ende anders niet, op vijf stuvers te verbueren.

209. *Van den waghenaers ende slepers.*

Item gheen waghenaers of slepers sullen moeten sitten of staen opten waghenen of sleedssen dan alleen die waghenaers diet coern mennen, by een boet van vijf stuvers.

210. *Van paerden te houden.* [2])

Item nyemant sal paerden binnen dese stede moeten houden, hy sal daer eyghen gras ende hoey toe hebben, opten verbuerte van tpaert. Ende die dyenairs van den scout sullen dairmede niet moeten dissimuleren, op arbitrale correctie.

211. *Van paerden te scutten.* [3])

Item nyemant sal zijn paerden laten gaen an den stedevesten, opt Baedlant, in den oudtscutters Doelen, in den ramen, noch opt Kerckhof, [4]) by een boet van thien stuvers.

212. *Van den draghers.*

Item gheen draghers sullen bier steecken, op die verbuerte van hoir officie ende dairboven tot arbitrale correctie van den gherechte.

---

1) Naast deze bepaling staat in later schrift: *is gerenoveert den 27 July a° 46. dat men duer deselfde Havensteech mit geen wagene sleedsen noch balcken moeten ryden, dan die aldaer lossen ofte laden, opte selfde boete. Ende datter geen tonnen noch manden mit fruyt of anders aldaer moeten staen buyten de veynsteren op gelijcke boete.* De laatste zin is wellicht nog latere bijvoeging, daar het schrift eenigzins verschilt, hoewel van dezelfde hand.

2) Op den kant is met later schrift aangeteekend: *mit dese kuer sal men regulieren na inhouden de brief van den wagenaers.*

3) Met later schrift is hier naast gesteld: *ut supra.*

4) Op den kant is met later schrift bijgevoegd: *noch gheen gras vant kerckhof mayen buten consent van den kerckmeestere*

Digitized by Google

213. [1]) *Van den byerstekers.*

Item die bierstekers sullen binnen deser stede in den gherecht noch in den vroetscap wesen, op arbitrale correctie.

214. *Van doode lichamen te graven.*

Item men sal gheen doode lichamen binnen die parochiekercke onder die misse boven aerde laten staen; dan men sal dieselve lichamen van stonden an doen begraven ter plaetsen aldaer tgraf ghemaect is, by een boet van drie Karolus guldens.

215 [2]) *Van den tijt dat men begraven sal.*

Item men sal die doode lichamen niet langher binnen den huyse houden dan XXXVI uren, op een Karolus gulden.

216. *Van leghersteed te hebben.*

Item nyemant sal in den parochiekercke zijn legherstede vry hebben, ten waer dat hy tselve by zijn testament voirsien hadde, ende expresseliken daerin verclaert stonde.

215. *Van erffenis te nemen of dairvoir te wijcken.*

Item soe wie vrienden ende maghen verliest ende dairvan eerffenisse ontfanct, sal ghehouden wesen des doodes schulden ende afterwesen te betalen, soeverre hy in denselve erffenisse trade ende holpe houden die exequien van den dode lichaem, als uutvaert ende anders. Ende die dairbuyten bleefve ende in den erffenisse niet en trade, sal dairvan vry ende onghehouden wesen.

218. *Van denghenen die int gasthuys, huissitten ofte leprosen sterven.*

Item alle diegheen, tsy man of vrou, jonck of oudt, die by tarmegasthuys, huysarmen ende leprosevoechden om Gods willen ghevoet ende onderhouden sijn, ende dairnae sterven, die goeden die by denselfden personen achterghelaten worden,

---

1) In onduidelijk later schrift staat hierbij aangeteekend: *geroyeert in Octob. a°. XV c XLIIII* (?).

2) Naast deze bepaling, evenals naast § 216, 219 en 221, staat in later schrift: *satis inolevit.*

Digitized by Google

waer die gheleghen ende bevonden worden, sullen wesen tot profyte van dat armegasthuys, huysarmen ende leprosehuys op keern, dair sy van onderhouden sijn gheweest. Ende die voechden indertijt wesende sullen dairvan een register van houden.

219. *Van niet te schencken over enyghe doden.*

Item men sal van voirtan over gheen doden, oudt of jonck, in den uutvaerden, maenstonden noch jairghetyden den vrouwen noch kijnderen wijn of eenyghe andere dinghen, hoe die weesen moghen, schencken, by een boet van drie Karolus guldens.

220. [1]) *Van dat nyeuwejaer te singhen.*

Item die scoutedyenairs indertijt wesende sullen van nyemant dat nyeuwejaer eysschen, dan alleen die van den gherechte ende vroetschap zijn.

221. [2]) *Van weynd te halen.*

Item nyemant, hy sy rijck of arm, sal zijn kijnderen uutzeynden om weynd te halen, by een boet van thien stuvers.

222. *Van deelbroot te halen.*

Item soe wye zijn kijnderen uutlient den armen om deelbroot te halen, sal verbueren X stuvers, ende tselve sal men an den ouders verhalen.

223. *Van gheweer of wapen te hebben.*

Item alle poirteren binnen deser stede, oudt XVIII jairen ende ghegoet zijnde tot een pont scoots, sullen moeten hebben een omgaende harnas [3]) mit een lang mes, ende dairtoe een goet halsgheweer, tsy spiets of hellebaert, op een Karolus gulden te verbueren soe menichwerf yemant ter contrarie bevonden worde. [4])

---

1) Hiernaast staat in later schrift: *hiervoor hebben se jairlixe penningen.*

2) Hiernaast staat geschreven *satis inolevit.* De keur is toch op 23 December 1554 genoveert: *Item geen kinderen zullen weyn haelen (noch nyeuwe jaer singen), upte peene van vijff stuvers.* H[3] fol. VI vso.

3) Aan den kant staat in later schrift: *of enich craech of een elantsse huyt darrvoir.*

4) Onder deze bepaling staat in later schrift: *deze keur hiernae folio XXIIII.* Op die bladzijde vindt men de bedoelde keur, als § 249.

Digitized by Google

224. [1]) *Van schutters te kyesen.*

Item men sal nyemant in enyghe scutterye voirtan kyesen, hy sal ghegoet sijn tot een pondt schoets of daerboven.

225. *Van landt, huysen ende erven vercopen.* [2])

Item alle diegheen die huysen, erven of landt hier naemaels sullen willen vercoepen, dat die vercoeper ghehouden sal wesen borch te stellen, soeverre alst die coeper begheert, al waert oick dattet in die vercopinghe niet bedingt waer.

(Alle dese voors. keuren zijn gepubliceert upten XXI[en] dach in Aprille a° XV [c] XXVIII. [3])

Keuren na 1528.

226. *(Onstuer of misbaer in de kerk.)*

Tis gekuert by consent van den deken van Westfrieslant, [4]) dat nyemant eenich onstuer of misbaer sal maken in der kerck in eniger tijd. Ende soe wie daerover bevonden worde sulcx gedaen te hebben, die sal men in den doerkist werpen ende aldaer in streng penitentie onderhouden, elcx nae zijn mijsdaet, ende daertoe noch gecorrigeert te worden tot discretie van den gerechte. Ende die ouders sullen gehouden wesen voor hair kijnders te verantwoerden. Actum den VI January a° XV [c] XXXI.

227. *Van cloot te schieten.* [5])

Tis gekeurt, dat van nu voertan nyement, wy hy zy, sal moeten die cloet schieten, buegelen, kolfven of nae dat voert-

1) Naast deze bepaling is in veel later schrift aangeteekend: *nota* 1 ℔ *scots is* 25 *nobels.*

2) Naast deze bepaling staat in later schrift: *van tselve hierna folio XXIIII.* (verwijzing naar § 250.)

3) Het tusschen haakjes geplaatste is met ander schrift onder § 225 aangeteekend waarschijnlijk door Evert Purmer.

4) De twee laatste woorden later bijgeschreven.

5) Dit opschrift is met andere hand op den rand bijgevoegd.

Digitized by Google

gen mit cloeten, stenen of messen of mit enige andere instrumenten schieten in den Doelen binnen deser stede, hetsy in die oude ofte jonge Schutsdoelen, of oick enighe scade doen an den doernen van deselve Doelen, op pene van een ponts boet te verbueren, soe dick ende menichmael yemant bevonden worde van desen gedaen te hebben. Oick dat nyemant sal enich vulnis ofte onreynicheit moeten werpen opten vismarct of daeromtrent, noch oick aldair enige mosselen schoenmaken, opte boete in die oude keur van vulnis uut te werpen verclaert. Actum den XXII February a° XXXI.

228. *(Verboden visscherij.)*

Tis gekuert, dat van nu voortan nyemant, wie hy zy, sal moeten vischen binnen deser stede jurisdictie ende vryheit mit treckzeynen, buyten verhuerde of verpachte wateren, opte peyne van den scuyt ende tnette verbuert te hebben. Actum den XXIIII Juny a° XV c XXXI.

229. *(Van turf te klieven.)*

Tis oick gekuert dat van nu voortan nyement, wie hy zy, sal moeten turf clieven in eenige wateren anders dan in wateren dair hy an beyde zyden gelant is, op peyne van den prame ende den vlós oft instrument dair zy den turf mede uutten gront halen, verbuert te hebben. Actum ten dage voors. by enz. [1])

230. *(Van het besien der oude fundamenten by herbouw.)*

Tis gekuert, dat nyemant van nu voortan sal moeten timmeren binnen deser stede (of enige fundamenten reppen of roeren) [2]) hy sal eerst ende alvoeren die gezworen roymeesters dat oude fundament laten bezien, opte boete van thien st., indien yemant bevonden werde ter contrarie van desen gedaen te habben. Gepubliceert den XVII July a° XV c XXXI. Presentibus enz.

---

1) De namen van schout, burgemeesters en schepenen, uit de lijsten bij Velius bekend, zijn hier en later door mij weggelaten en door *enz.* vervangen.

2) Later, maar door dezelfde hand bijgevoegd op den kant.

Digitized by Google

231. *Ordonnantie van de karviels, varende tusschen Amsterdam ende dese stede int veer.* [1])

I. Eerst dat die scipheers van de karviels, varende tusschen beyde steden voirsz., gehouden sullen wesen ingaende van sinte Gregoriusdach tot sinte Michielsdach tzeyl te ghaen van de stede van Hoern nae Aemstelredam tot thien uyren, ende van Amstelredam nae Hoern tot elf uren, sonder langer marren.

II. Item van sinte Michielsdach tot sinte Gregoriusdach van beyde steden voirs. tzeil te ghaen tot thien uren.

III. Item opten weeckmarcten tusschen sinte Michielsdach tot sinte Gregoriusdach van beyde steden tzeil te ghaen te elf uren sonder langer thueven.

IV. Item van sinte Gregoriusdach tot sinte Michielsdach opten weeckmarcten ende oick des maendaechs van Hoern twie karviels zeil te ghaen, dat een voor negen uren ende dat ander tot twalef uren. Ende eensgelicx binnen den voirs. tijt van Amsterdam des dingesdaechs ende wonesdaechs mit twee karviels, dat eerste voir negen uren en tlaiste tot een [2]) ure, ende sullen die scipheers van beyde scepen van de vracht gelijck gauderen by hueren eedt.

V. Item sullen die scipheers gehouden wesen alle daegen mit een scip van den eenen stede totten anderen te zeylen by gebuerten, uutgesondert hoechtyden, sonnendagen, apostel-dagen ende onse vrouwendagen, soeveere dair redelicke vracht is, ende op zijn behoerlijcke ure.

VI. Item tgebuert dat soewel smorgens goetstijts, voor

---

1) Deze ordonnantie vindt men ook in H[e] fol. 97, geschreven met dezelfde hand, en onderteekend door E. Purmer. Het tusschen haakjes geplaatste slot van n°. IX en de slotzin van n°. X ontbreken echter, zoodat het geheel als een ordonnancie van 17 Juli 1531 is opgeteekend. In ons HS. staat een kantteekening met later schrift: *Dese keur is weder geroijeert ende op nyeus gekeurt, dat men niet te negen uren mer te thien uren sal tzeil gaen van Gregorius dach tot sinte Michielsdach van hier nae Amsterdam, sulcx alst van outs geweest is. Actum et publicatum den XX*en *Augusti a° XV c XLVI, presentibus* enz. — Daaronder staat, maar is doorgehaald: *Het is verandert dat men van sinte Gregorius tot sinte Michiel van hier ter stede sal tzeil gaen naer Amsterdam te negen uren, uytgesondert Saterdaechs ende Soendaechs op oude ure, ende dat opt oude boete. Actum bij* enz. *opten XXVII Juni a° XV c XLIIII.*

2) Er stond *thien*, maar dit is doorgehaald en veranderd met dezelfde hand. H[e] heeft ook *een uyre.*

Digitized by Google

tordinarijs karviel op zijn uure vaeren sal, of namiddage tordinarijs karviel gevaeren is, een of meer coopluyden begeren een ander karviel van lande te hueren, om te zeylen van den eenen stede totten anderen stede voors., soe sal die coopman ofte coopluyden een karvel mogen hebben om vijf schellingen groeten, [1]) soeverre dat by weer ende wijnt doenlick sal wesen.

VII. Sullen die scipheers van elcke persoen voir den vracht ontfangen een stuver sonder meer, ende dairop tAmsterdam of tot Hoern te leveren, ten waer saeke enige persoen begeerde eer an lant te wesen.

VIII. Item die smorgens te zes uren binnen der stede van Hoern nyet gereedt is mit zijn karviel op zijn gebuerte te vaeren, dieselve scipheer sal zijn reyse verbuert hebben, uut ende thuys. Ende diet dairnaist an zijn buert is, sal gehouden wesen te vaeren.

IX. Item indien yemant van de scipheers zijn ordinarijs gebuert niet onderhouden wilde ende ter contrarie dede, soeveere alst weer en wijnt eyschende ende men zeyl ende water gebruycken mochte, diezelve soude verbueren tot profijt van den anderen scipheers alsulke vracht als hy ontfangen mochte hebben, ende dairboven een Karolus gulden, deen helft tot profijt van den officier ende dander helft tot profijt van den anbrenger.

X. Al dese punten voirs. sal elcx van den scipheren ende huere knechten gehouden wesen tonderhouden ende te volbrengen, opte verbuerte van vijf schellingen grooten Vlaems, soe dick ende menichwerf yemant bevonden worde contrarie enige van denselve punten gedaen te hebben, die een helft tot profijt van den officier van den plecke, ende dander helft tot profijt van den anbrenger ter plaetse dair alsulcx bevonden worde. (Welverstaende dat mijnheren van den gerechte alle die voors. articulen in toecomende tijd sullen mogen vermeren ende vermineren ende altereren, soe hem ende die van den gerechte van Amsterdam tzamen dat believen sal nae gelegentheit van de saeke. Aldus gepubliceert den VII January a° XV c XXIX.) [2])

1) H°: *groot Vlaems.*

2) Het tusschen haakjes geplaatste is met gelijke hand, maar blijkbaar later bijgevoegd en is ten deele op den kant geschreven. Het ontbreekt in H°.

Digitized by Google

XI. Tis [1]) gekeurt, dat van nu voortan gheen scepen en sullen moeten vaeren op vracht int veer tusschen Amsterdam ende dese stede, of tselve scip sal waerdich wesen twiehondert Philippus gulden of dairboven, op correctie van den stede. Actum et publicatum op saterdach den VII^en^ dach May a° XV c dartich.

XII. Alsoe mijnheren van den gerechte deser stede int zeker onderrecht zijn van de gebreken, gebuerende by denghenen die den scepen, vaerende indt veer van Amsterdam ende deser stede, voerende zijn, duer faulte dat enige meer scepen dan een hebben vaerende indt voors. veer, — soe ist dat mijnheeren voors., by advijs van den gerechte der voorsstede van Amsterdam, geordoneert ende gewillekuert hebben, ordoneren ende willekeuren by desen, dat voortan nyemant meer scepen hebben sal dan een, vaerende indt voors. veer, dwelck hy gehouden sal zijn selfs persoenlijcken te vueren, op den boete van een [2]) Karolus gulden, voor elcke reyse yemant ter contrarie van desen bevonden sal werden gedaen te hebben.

XIII. Item dat oick die scepen, vaerende int voors. veer, op hoeren uuren achtervolgende dordonancie daerof gecondicht of ende an te vaeren, sonder te wachten nae enigen schuyten ofte personen in wat manieren dat sy, op den boete van eenen Karolus gulden, voir elcke reyse als voorn. Item gecundicht op den XVII^en^ dach July a° XV c XXXI presentibus, enz.

232. *(Geene kinderen in de Doelen te komen.)*

Tis oick gekeurt, dat van nu voortan als men maenscut hout, gheen kijnders beneden XIIII jaeren sullen moeten comen in den Doelen, opte verbueren van huer overste cleet, tselve te mogen lossen mit zes st. Ende die ouders sullen moeten verantwoorden voor hair kijnders. Gecundicht den XVII^en^ July a° XXXI presentibus den scout ende scepenen voirs.

---

1) Deze en de twee volgende bepalingen zijn op de gewone wijze ingeschreven, niet later ingevoegd, maar niet genummerd. Ten einde de nummering der keuren van het HS. te blijven volgen, zijn ze als aanhangsel der vorige keur door mij met romeinsche cijfers genummerd, evenals geschied is voor de hepalingen dier keur. De keur n°. X komt in H^s^ fol. 6 verso voor als door de vroedschap gestemd 20 Maart 1530, maar in andere redactie. De schepen zullen carvielscepen moeten zijn en ten minste 250 Carolus guldens waard.

2) Later is hier boven geschreven: *drie.* H° heeft *een.*

Digitized by Google

233. *(Verbod van vreemde lakens.)*

Die schout, burgemeesteren, schepenen ende raide deser stede van Hoern (achtervolgende tgemeen concept ende conclusie gemaect ende genomen by den ghemeenen steden van Hollant in de laeste dachvaert in den Hage gehouden) [1] hebben geordoneert ende gekuert, ordoneren ende kueren mits desen, dat nyemande, wie hy zy, binnen deser stede vryheit enich laken en sal moeten uutsnyden ende by der ellen vercopen, dat nyet binnen die landen der K. M[t] van herwerts over gedrapeniert ende opgemaect en is, verbiedende mede alle snyders gelijcke lakenen te snyden ende droechscherers te scheren, upte verbuerte van tselve laken ende twalef Philippus guldens, een dardendeel tot profijt der K. M[t], een dardendeel tot profijt van den officier ende een dardendeel tot profijt van den anbrenger. Dese boeten te verbueren soewel by den coper als vercoper. Ende omme te voirsien tot die vreemde lakenen, alsnu binnen der vryheit deser stede wesende, soe wert mede geordoneert, dat men diezelve lakenen meten ende opscryven sal ende oick slaen een teyken ofte loot an denzelven lakenen, omme die voors. lakenen binnen der voors. stede te mogen uutsnyden ende vercopen. Hierinne werden niet begrepen wreven, graeu ende futsen tot vier stuvers die ellen. Actum et publicatum den XXIII[en] dach in Decembri a° XV[c] een ende dartich. Presentibus, enz.

234. *Van den carvielscepen.* [2]

Alsoe die schout, burgemeesteren ende gerechte deser stede te vollen geinformeert zijn, dat enige carvielscepen gemaict upte maniere van coggescepen hem dagelicx vougen ende beurte houden onder dander carvielscepen, varende tusschen die steden van Amsterdam ende Hoorne, nyettegenstaende dat die-

1) Met gelijke hand op den kant bijgevoegd. Waarschijnlijk is bedoeld de dagvaard van 22 November, zie van der Goes, Register I bl. 336 verg. bl. 318. Het verbod schijnt voornamelijk tegen de Engelsche lakens te zijn gericht geweest.

2) Deze keur is blijkbaar later, hoewel waarschijnlijk tijdens de vaststelling, ingeschreven, op een open plaatsruimte, die nogtans onvoldoende was, zoodat men buiten het gewone raam en over de kanten doorschreef. Ze is ook, van de hand van E. Purmer, te vinden in H° fol. 99.

Digitized by Google

selve cogge [1]) carviels gemaict zijn om duer der Goude te mogen gaen up Antwerpen, Bergen ende elders., hoir neringe ende profyte aldair buten tyden dagelicx soekende, dat die anders carvielen nyet doen ende mogen overmits hoir wijtte ende dicte, waeruut dagelicx grote twiste, kyverye ende gescelen gebueren onder die scipperen over beyde zyden, [2]) willende hierinne remedieren ende voorsien voor toecomende tyden, hebben wy heren voirs., by advise ende goetduncken van den regeerders [3]) van Amsterdam, geordineert ende gestatueert, ordineren ende statueren by desen, dat van nu voortan gheen carveelscepen vaeren sullen int veer tuschen beyde steden voors., zy sullen ten alderminsten wijt wesen zeventien voeten ende eensgelicx waerdich wesen twiehondert Philippus gulden, ende daerop hebben twie goede anckers, cabelen ende alle andere gereetscap nae advenant, ten eynde die reysende ende varende man mit zijn goed van perikel ende schade te bet versekert mach wesen. Ende dit al op pene van drie Karolus guldens, soe dick ende menichwerf yemant bevonden worde hiertegens gedaen te hebben, een dardepaert voor den heer, een dardepaert voor den scipper diet zijn buert is, ende een dardepaert voor den anbrenger [4]) Actum et publicatum den XIX^en^ Augusti a° XXXII.

235. *Van de draperye.* [5])

Tis gestatueert ende gekeurt by den scout, burgermeesteren, scepenen ende vroetscape deser stede, dat van nu voortan gheen wevers en sullen moeten weven enige Hoornse lakenen opte oude rieden; mer zullen gehouden wesen int weven van dezelve lakenen te hebben ende gebruycken nieuwe rieden, een half verndel van een ellen breder of wyder gecampt dan doude rieden zijn, daer zy tot desen dach toe op geweeft hebben, te weten op vijftien vierndeel breet. Ende dat alle

---

1) Achter *cogge* volgde het woord *scepen*, dat doorgehaald is. H° heeft: *coggesceeps carveels.*

2) H° voegt bij: *ende te beduchten is meerdere inconvenienten hieruyt te mogen gebeuren, indien hierinne nyet voirzien en worde.*

3) H°: *heeren.*

4) H° voegt bij: *Item alle anderen ordonnantien ende keuren van den karveels, voermaels gepubliceert, in hoir vigoer ende craft blyvende.*

5) Ook in H° fol. 11 recto opgeteekend.

Digitized by Google

Hoernse lakenen, geweven in manier als voors. is, sullen moeten wegen elcx te minsten drie ende twintich pont, ende dat tot kennisse van den wardeyns, opte verbuerte van tselve laken nyet besegelt te werden, of tot sulcke andere correctie tot arbitraye van den wardeyns ende als hemluyden goet duncken sal. Actum den XXIIIen January a° XV c XXXII.

236. *(Van hetzelfde.)* [1])

Item ten dage voors. oick gestatueert ende gekeurt by den scout, burgermeesteren, scepenen ende vroetscape voors., dat alle drapenierers die gheern ende werck hebben, sullen van stonden an tselve te werck doen stellen. Ende voorts dat dieghene die tvoirleden jaere gedrapeniert hebben, sullen gehouden wesen dat tegenwoirdige anstaende jaer soeveel lakenen te drapenieren nae die nuwe voirs. keure, als zy tvorige jair gedrapeniert hebben. Ende die gheen substancie hebben, sullen van stonden an uut zijn om te crygen, ende dit al op correctie van den stede.

237. *(Van de lakenverwers.)* [2])

Tis gestatueert ende gekeurt by den scout, burgermeesters, scepenen ende vroetscape deser stede, dat van nu voortan gheen veruwers binnen deser stede en sullen moeten gebruycken op besegelde Hoernse lakens enighe Brisilienhout [3]) of tselve hout in hoir huysen hebben, ende dat op correctie deser stede.

Ende is oick verkeurt, dat men alle Hoernse lakenen die men root veruwen sal, eerst sullen licht beslach maeken op een stael dat men daertoe ordineren sal, ende dat diezelve lakenen eerst van den wardeyns sullen gesien ende geteykent wesen, voordat men se medet, ende dat oick op correctie van den stede. Actum den vijfter dach Aprilis a° XV c XXXII.

238. [4]) *(Verboden tapperijen.)*

Tis gekeurt by den scout ende gerechte, dat nyemant van

---

1) Als boven.

2) Als boven.

3) H°: *Brysilien hout.* 't Verbod om dit hout in zijne woning te hebben is later meermalen vernieuwd en verscherpt, bv. 16 Juli 1537, H° fol. 14 ro.

4) De twee eerste alinea's van deze keur zijn met veel donkerder inkt geschreven dan

Digitized by Google

nu voirtan, woenende upten Rijsdam ende in Jan Hese boemgaert, hem sullen vervorderen wijn of bier in te leggen om weder uut te tappen by gelagen, upte boete van drie Karolus gulden ende tdranck verbeurt. [1])

Ende eensgelijcxs dat nyemant van den poirteren ende inwoneren deser stede van nu voirtan hem sullen vervorderen by gelagen te gaen drinken in Jan Hese boemgaert upte Rijsdam, noch oick by den watermolen [2]) buyten die Oesterpoert, up arbitrale correctie van de stede. Actum publicatum et renovatum den XVII Martii a° XV c XXXIII.

Item men laet oick weten ende waerscuwen by desen, indien yemant bevonden worde gedroncken te hebben ter plaetse voirs. contrarie dese keur, dezelve sal derven dat deelbroot des winters ende oick en sal men die personen van den huyssittenden goeden nyet voeden.

239. *(Geen schade aan de staketting rondom de stede, noch met honden op de vesten te komen.)*

Tis gekeurt by den scout ende gerechte, dat nymant van nu voirtan hem vervordere enige rantgaerdinge [3]) ofte staketting, staende alomme deser stede soewel ter zee als te lande, te destrueren, verderven of of te breeken, op peyne van te verliezen twie leden van hoir eerste vingeren, sonder gracie ofte verdrach. Ende die anbrenger sal gelouf hebben in alle schijn oft mit twee of meer tuyghen overgetuycht ware. Ende dese pene sullen scepenen mogen modereren, vermeerderen of verminderen, nae exigentie van de saeke.

Voorts dat nyemant mit enige honden come opter vesten, om aldair enich wilt te soeken of op te graven, op peyne van arbitrael gecorrigeert te zijn an lijf ende goet, tot discretie van scepenen. Actum den XXVIII[en] Decembris a° XV[c]XXXIII.

---

de derde en de kantteekeningen. Toch is alles blijkbaar geschreven door dezelfde hand en wel door die van Evert Purmer. De derde alinea en de daarboven geplaatste dagteekening loopen door over den rand en schijnen later ingevuld op een opengebleven plaats.

1) Hiernaast staat op den kant: *nihil.*

2) Deels op den kant, deels boven de keur is bijgevoegd: *an die horn van den Oesterdijck ende daeromtrent. Ende indien enige bierstekers yemant van den personen, tappende inde voirs. plaetse, enich bier vercofte of hemlieden dede onderleggen deur yemant anders, soe zij datzelve wisten, sullen verbuert hebben gelijcke boete.*

3) De lettergreep *rant* is onduidelijk geschreven en niet geheel zeker.

Digitized by Google

240. *(Verkoop van appelen of ander ooft.)*

Die scout ende gerechte hebben gekeurt, dat gheen vreemde luyden sullen moegen appelen oft ander oeft [1]) vercopen binnen den weecke by de cleyne maete anders dan met gehele oft halve grove tonnen, ende [2]) opte dach van den weeckmarct mit geijcte maete van deser stede, opte peyne van een Karolus gulden, soe dick ende menichwerf yemant bevonden worde contrarie van desen gedaen te hebben.

241. *(Van hetzelfde.)*

Tis gekeurt by den schout ende gerechte, dat gheen vreemde persoenen sullen moeten in der weecke alhier vercopen appelen, peren of karssen by de cleyne maete ofte gewichte, dan alleen appelen ende peeren by den groven tonne ende karssen by hondert pond; uutgesondert den weeckmarct sullen zy mogen vercopen den voers. oefte by cleyne maete geijct mit deser stede ijcke, opte boete van een Karolus gulden, soe dick ende menichmal yemant bevonden worde contrarie gedaen te hebben. Actum et publicatum den XVII^en Marcij a° XV ^c XXXIIII. Presentibus enz.

242. *(Geene groote honden te houden.)*

Want vele ende diverse querelen overgegeven ende gedaen zijn van de insolencien die overmits de veelheit van de groten honden alhier daglix gebueren binnen de kercke onder den Godtlijcken dienste, oick by der strate by dage ende by nachte, soe hebben mijnheren de schout ende gerechte deser stede, mits hierop gehadt tadvyse van mijne heren den burgermeesteren derzelver stede, gestatueert ende gekeurt, statueren ende keuren, dat nyemant, wie hy zy, van nu voortan hem

---

1) Aan den kant staat met dezelfde gelijktijdige hand: *te weten peren of karssen.*

2) Hier ter plaatsen zijn enkele woorden doorgehaald en andere met dezelfde gelijktijdige hand bijgevoegd, blijkbaar dadelijk bij het inschrijven der keur. Daardoor zijn enkele woorden onduidelijk geworden. De geheele keur is bovendien geroijeerd, en in § 241 nauwkeuriger opgeteekend; bewijs van de slordigheid waarmede men de latere keuren in het fraai aangelegde nieuwe keurboek bijschreef.

Digitized by Google

vervorder enige honden te houden [1]) dan die duer den ringe mogen, hangende an den wage alhier, opte boete van vijf st., soe dick ende menichwerf yemant van contrarie achtergehaelt sal worden. Welverstaende dat hiervan uutgesondert zijn wijnthonden ende ander grote honden daermede men soude willen uutgaen vliegen of nae voegelen schieten. Ende so wanneer dat gebueren sal, soe sal een ygelick gehouden wesen deselve honden an een zeel ofte coorde uut ende in te leyden, ende binnen shuys opbijnden, by pene als voirs.

(Ende [2]) weder gepubliceert upten laesten dach in Octobri anno XV [c] XLIII. Presentibus, enz.

243. *(Keur tegen nachtelijke straatschenderij.)*

Oick over diverse clachten, mynen heren voors. gedaen ende claer genoech gebleken, van den rabauwerie, insolencien ende rumoer die enighe van sobere regimente by nachte ende ontide perpetreren ende doen in diverse huysen, soewel an den dienaershuyse als andere, werpende met stenen, soe by der strate, soe an den huysen, tenderende tot quader consequencie. Ende want mijnheren voirs. sulcx langer nyet en dencken te lyden noch gedogen, maer willen daerteghens mit strenghen van justicie, ende den schout hiertoe ende tot straffinge van alle malefactoers boven zijn dienaers noch alle assistencie doen, zoe dat behoert, hebben daeromme gestatueert ende gekeurt ende keuren mits desen, dat van nu voortan nyemant, wye hy zy, hem vervordere (te slaen ofte stoten by avont ende ontyden an den huysen ofte dueren van den dieners van den schoute, want men tselve strengelick corrigieren sal, recht oft an enige burgerhuyse geschiet ware, [3]) by avont nae thien uuren opte strate te come, tenzy dat dezelve een lantaern ofte slonsgen in zijn hant hebbe, op correctie van den stede, tot discretie van den gerechte. Actum den XVIII[en] Decembri a° XXXIIII. Presentibus, enz.

---

1) Op den kant met gelijk schrift: *bij den strate.*

2) Kantteekening met eene andere hand, waarschijnlijk die van den opvolger van den secretaris Evert Purmer, die hier als burgemeester voorkomt. Ze heeft sterke overeenkomst met die van § 262 en volgg.

3) Het tusschen haakjes geplaatste is door dezelfde hand, maar blijkbaar niet gelijktijdig, op den kant bijgeschreven.

Digitized by Google

244. *(Van de turfmeters.)*

Die schout, burgermeesteren ende scepenen hebben gekeurt, dat geen turffmeters sullen turff moeten meten dan mit geijcte manden, by een boet van thien stuvers, so menichmael yemant bevonden wordt contrarie te doen.

245. *Die keur van den brandwijn.*

Alsoe dese stede dagelijcx grootelijcken gedefraudeert ende bedrogen wordt in den ontfange van den brandewijnexcijs, overmits dat onder dexel van den brandewijn andere wijnen ende oick Hamburger bier gesleten worden sonder excijs, ende bysonder dat die brandewijn een dranck is daer veel luyden hoir leven an vercorten, willende hierinne remedieren ende voirsien, soe ist dairomme dat die schout ende mijnheren van den gerechte gestatueert ende gekeurt hebben, statueren ende keuren mits desen, dat van nu voortan die brandewijnbarners gheen persoenen sullen moten setten binnen hoir huysen om brandewijn ende andere drancken aldair te drincken, upte pene van thien Karolus guldens; dan sullen hoir brandewijn mogen vercopen binnen deser stede denghenen die se begeert te coopen, by een mutsgen ende daeronder. [1]) Ende tgene zyluyden binnen deser stede vercoopen, sal eerst ende alvoeren verexcijst wesen, up gelijcke pene ende daerenboven up arbitrale correctie van der stede. Ende die brandewijn die buyten dese stede gaet, sullen sy doen ofscryven by den excijsmeesters.

Ende hebben voort gestatueert ende gekeurt, dat men voortan gheen brandewijn sal moeten tappen noch enighe personen setten in enige tavernen off huysen om brandewijn te drincken; dan diegheen die hem daermede generen wil, sal mitten brandewijn int openbaer staen voor zijn deur mit een tafel of an den plaetse byzyden tstadhuys of ant kerckhof, of mit een tafelet by der strate omdragen ende anders nyet, upte boete van drie Karolus guldens, soe dick ende menich-

1) Oorspronkelijk stond er: *by een stoop ende nyet daeronder.* Dit is echter doorgehaald en met gelijk schrift veranderd zooals in den tekst staat.

Digitized by Google

werf yemant bevonden worde contrarie gedaen te hebben. Publicatum den XXIX^en January a° XV c XXXVI.

(Tis [1]) geaccordeert ende consenteert by den scout, burgermeesters, scepenen ende vroetscap deser stede, dat die brandewijnbarners den brandewijn sullen mogen vercopen den vremden man, soewel by pijnten, mingelen, als by stopen, nyettegenstaende dese keur; den keur evenwel in zijn andere punten in waerde blyvende. Aldus gedaen den XXIX^en Martij a° XV c acht ende dartich, my present E. Purmer.)

246. *(Geen beesten in de ramen te brengen.)*

Die schout ende gerechte hebben verkeurt, dat nyemant van nu voortan sal moeten jagen ofte brengen in den ramen peerden, varkenen, gebonden ofte ongebonden, scapen, calveren of enige andere beesten, opte boete van vijf stuvers, soe dick ende menichwerf yemant bevonden worde contrarie van desen gedaen te hebben. Actum den vijften May a° XXXVI. Presentibus enz.

247. *(Van cloot te schieten en baldadigheden op de vesten.)*

Tis oick gekuert, dat nyemant sal moeten clootschieten, kolven, buegelen, tvoortgen [2]) schieten of diergelijcke boverie doen op of an den vesten, of enige doorne snyen, of buten an den vesten gaen ofte climmen, opte boete van vijf stuvers. Ende die ouders sullen gehouden wesen te verantwoorden voor haer kijnderen ende die meester van haer knechthen. [3]) Actum ten dage voors.

248. *Van de wortelen ende uyen.*

Tis gekeurt, dat van nu voortan gheen schuyten mit wortelen, noch uyen, noch warmoes en sullen moeten leggen binnen desen stede anders dan tusschen die brugge van Jacob Pietersz. opte mollenwerf totten dam van den dal, ende in den raemsloot, opte pene van vijf stuvers, soe dicke ende menichwerf yemant bevonden worde contrarie gedaen te hebben. Actum den XXIII^en Novembris a° XV c XXXIIII. Presentibus enz.

---

1) Kantteekening door den secretaris E. Purmer onderteekend.
2) Verg. § 227.
3) De woorden *meester* en *knechthen* zijn onduidelijk en onzeker.

Digitized by Google

249. *Van wapen te houden.*

Achtervolgende tconcept van mijn heere de grave van Hoochstraten, stadthouder generael, ende tconsent van den gemeen staten van Hollant, soe hebben mijne heeren de schout, burgermeesteren, schepenen ende rade deser stede, tot sterckinge ende bewaernisse derselver stede, geordoneert ende gestatueert, ordoneren ende statueren mitş desen, dat alle poirteren binnen deser stede, oudt XVIII jairen ende gegoet zijnde tot een pont scoots, sullen moeten hebben een omgaende harnas of ringcraech of een eelantsche huyt dairvoir, mit een lang mes, ende dairtoe een goet halsgeweer, tsy spiets of hellebaert, op een Karolus gulden te verbeuren, so menichwerf yemant ter contrarie bevonden worde.

Item die nyet gegoet en is tot een pont schoots, die sal gehouden wesen te onderhouden een lang messe mit een halsgeweer, tot goetduncken van den gerechte.

Ende hebben voort gekeurt, dat alle diegheen die gegoet is tot vier ponden scoots ende dairboven, gehouden sal wesen te onderhouden een omgaende harnas of een eelantsche huyt, of een ringcraech in de plaetse dairvoir, mit twie armschenen ende backeneel, ende dairtoe een busse, te weten een gehele ofte halfve haeck of een raembusse, mit zijn toebehoeren, te weten die een haeck heft, sal onderhouden twie pond cruyts mit een pont loots, ende die een raembusse heeft, sal onderhouden een pont cruyts mit een pont loots. Ende hieronder sullen begrepen wesen weduen ende maechden die gegoet zijn tot vier ponden ende dairboven, gelijck verhaelt is. Ende dat al upte pene van een Karolus gulden als voren, soe menichwerf contrarie bevonden worde. Ende dit sal men bescouwen op dingesdach voor st. Jansmisse eerstcomende.

Gepubliceert den XVI^en May a° XV c XXXVI.

250. *Verandering van de keur van waerborg te stellen.* [1])

Achtervolgende doude keur van huysen, erven ende landen te vercopen, geregistreert int jegenwoirdige keurbouck folio

1) Dit opschrift staat niet, zooals gewoonlijk, boven de bepaling, maar daarnaast op den kant. Hoewel blijkbaar door dezelfde hand, is het met flauwer inkt geschreven, dus waarschijnlijk later bijgevoegd.

Digitized by Google

XVIII, [1]) hebben scepenen, by advyse van den scout ende burgermeesteren deser stede, geordoneert ende gestatueert, dat men voortan useren sal dese maniere, te weten: soeverre die vercooper geen borge en weet noch en mach stellen, dat alsdan die cooper gehouden sal wesen zijn penningen van den custenen te leggen onder tgerecht of klercken deser stede. Ende men sal mit die penningen afdoen die pachten ende andere sculden dair thuys, erve of landt mede belast is, ende nyemant ghelt geven dan up sufficiante [2]) die penningen te restitueren, indien yemant dair naerder toe gerecht ware, gelijck men useert int recht van contributie. — Leest voort: Tis gekeurt, dat men van alle huysen, erfven ende landen brieven van quijtscheldinge ende van custinge zullen geven opte eerste termyne van de bethalinge, na inhouden de keur folio XXVII. [3])

251. *Van goed uutter arrest te nemen.*

Die schout, burgermeesteren ende gerechte deser stede hebben gekeurt, dat niemant, wie hy zy, sal enige goeden, mobel of immobel, mogen nemen uutten arrest sonder consent van den heer ende partie, opte boete van drie Karolus gulden. Actum den vierden dach van Octobr. a° XV c XXXVI. Present enz.

252. *Keur op toesegge een paert sceeps uut te reden, ende voorts tscip int becken te brengen.*

Alsoe dagelicx questien ende geschelen gevallen beroerende toesegge van uutredinge van scepen, twelck altemet gevalt in geselscape ende gelagen, ende umme hierinne te voirsien in goede geregeltheit, soe ist dat mijn heren die schout, burgermeesteren ende gerechte, by advyse ende goetduncken van den vroetscape deser stede, hebben geordineert, gestatueert ende gewilkuert, ordineren, statueren ende wilkueren

1) Zie hierboven § 225.

2) Op den kant staat het woord *cautie*, dat blijkbaar hier ter plaatse moet ingevoegd worden.

3) Bedoeld is § 262, de keur van 5 November 1545. Deze geheele aanteekening beginnende met de woorden: „Leest voort" is blijkbaar door eene andere hand als het voorafgaande later bijgeschreven. Het schriftkarakter is geheel gelijk dat hetwelk in § 262 het eerst in het keurboek voorkomt.

Digitized by Google

mits desen, dat van nu voortan soe wie in enich gelach ofte geselscap yemant toesegge dede van een paert sceeps mede te reden, tsy wat groetheit van paert sceeps dattet zy, sal deselve nyet gehouden wesen dat paert sceeps te houden ofte uut te reden, ten waer dat dieghene die toesegge vant paert sceeps gedaen wair, des anderen ofte darden dages daernae quame mit twie wettachtige tuygen ten huyse van denghenen die den toesegge gedaen hadde, nuchteren moedts wesende, ende denzelven ofvraechde of hy blyven wilde by die toesegge van tpaert sceeps dat hy hem gedaen heeft of nyet. Ende indien die toesegger dan nyet wil blyven by zijn woerden, soe sal hy daermede vry ende ongehouden wesen van tselve paert sceeps uut te reden. Ende in gevalle hy blijft by zijn woerden, dat hy tpaert sceeps wil uutreden, soe sal diezelve nyet langer gehouden wesen te staen in die belofte dan een half jaer daernae, te weten indien dieghene die toesegge gedaen is, binnen een half jaer daernae gheen scip cofte ofte bestede te maken, soe sal die toesegger vry ende ongehouden wesen dat toegeseide paert sceeps uut te reden.

Ende hebben voorts geordineert ende gewilkeurt, dattet verndel van een scip, ende gheen minder paert, sal een scip int becken mogen brengen omme te vercopen; ende datzelve verndel of meer sal settinge doen off settinge wachten of mit malcander vercopen om die meeste penninck.

Aldus gedaen ende gepubliceert op den vijften dach in Julio a° XV ᶜ ende veertich. Present enz.

253. *(Opslag van zand.)*

Tis gekeurt by den schout, burgermeesteren ende gerechte. soe wie van nu voertan sant wil opslaen om te vercopen, sal tselve sant mogen opslaen ende leggen ant oesteynde van den nyeuwe haven tusschen die mollen ende die Baedtlantstoorn ende nergens anders, opte boete van thien stuvers; uutgesondert die tsant selvers willen besigen, sullent mogen opslaen daert hem galîcxt sal wesen; welverstaende dat se binnen drie dagen daernae dattet opgeslagen is, tselve sant sullen moeten thuys halen, opte voers. boete tot discretie van den gerechte. Ende indien dit sant langer laege dan zes dagen, dat sal wesen op dubbelde boete ende tsant verbuert tot profijt van den stede.

Digitized by Google

254. *(Van schepen te beuken.)*

Item is oick gekeurt, dat van nu voortan soe wie een coggescip boeckt in de nyewe haven, die sal gehouden wesen tot zynen coste te doen opslijcken uutte zelve haven vier pramen slijck, opt Baedtlant of daer men se elders wijst te leggen. Ende die een boyer ofte crayerscip beuct beneden veertich lasten, sal zes pramen doen opslijcken als boven, ende van een scip van LXXX lasten of daeromtrent acht pramen, ende van een scip van CXX lasten of daeromtrent thien pramen. Ende wat daerboven is, XII pramen.

255. *(Van vullers of wevers die des somers buyten gaen wercken.)*

Item is oick gekeurt, dat gheen vullers of wevers die des somers buyten gaen wercken, sullen des wijnters genieten deelbroot, noch van de huyssittenen goeden leven noch onderhouden worden. Ende voorts dat alle vullers die aldus somers buten gaen wercken, sullen binnen sjaers naedat se buten gewrocht hebben, gheen onvrye personen hieten opgaen ofte opstaen van hoir werck om nyet te mogen wercken.

Gepubliceert dese drie boven gescreven keuren opte XXII^en^ dach in April a° XV ^c^ een ende veertich. Present enz.

256. *Van de nyeuwe tijmmeraye.*

Tis gekeurt by den schout, burgermeesteren ende gerechte, dat van nu voortan nyemant sal moten van nyeus timmeren, of hy sal eerst ende alvoren daerop halen tgerechte ofte tmeerdeel van dien, omme gesien ende geordineert te werden hoe die timmeraye geschien sal mogen, ende dat al achtervolgende toctroy van den harden daken, opte boete van drie pont. Gepubliceert den XXIX^en^ January a° XV ^c^ XLIII. Present enz.

Ten zelve oick gekeurt, dat nyemant sal mogen besigen int brouwen enige tonnen, dan die hoir selve toebehoeren, ende nyet gebruycken tonnen toebehoerende die brouwers, opte boete van een Karolus gulden.

257. *Van de bolwercken.*

Tis gekeurt, dat men alle bollwercken, opte haven ende Cacckedam [1]) ronsomme totte Appelstege toe, sal ruym ende

1) Onduidelijk geschreven.

Digitized by Google

ledich houden, sulcx dat enen vryen upslach mach wesen, uutgesondert van de Appelsteech totte Bostelsteech daer dopslach van tgrof hout [1]) is, sal daer blyven. Welverstaende of enige houtcopers [1]) of andere, aldaer opte haven ende Caccdam [2]) wonende, yet [3]) hoir eygen bolwercken sullen willen opslaen, tselve sullen se gehouden wesen weder van daer te brengen drie dagen na den opslach, opte boete van vijf st., telcken reyse die bevonden wort contrarie gedaen te hebben. Actum den XIX Mey a° XLIIII.

258. *Van gheen schade an de doern te doen by den vesten ende oick an de bomen.*

Ende is oick gekeurt, soe die doernen staende allangs die stedevesten aldair gestelt zijn tot onderhoudenijsse van dezelve vesten ende fortificatien deser stad tegen den vianden, dat daeromme nyemand, wie hy zy, sal dairvan yet snyen, plocken of breken of enige schade doen, opte pene dairvan seer strengelick gecorrigeert te worden an lijf ofte goed, [4]) als brekers ende beschadigers van de stedepoorten, muren ofte vesten, nae exigentie van de saeke, tot discretie van scepenen.

Oick dat men an den bomen, staende an denzelve vesten, gheen schade sullen doen, opte pene van vijf st.

Oick [5]) dat men an de kerck nyet sal schieten mit bossen, boegen, noch mit stenen oft andere instrumenten werpen, opte boete van drie st. Gepubliceert den XIX[en] May a° XLIIII. Present, enz.

259. *Van den Hoornse brouwers ende huere biertonnen, halfvaeten ende verndelen.* [6])

Tis gekeurt by den schout, burgermeesters ende gerechte deser stede, dat van nu voortan alle die brouwers, binnen

---

1) Ook het woord *hout* is zeer onduidelijk, en aanvankelijk las ik *sout* of *sant*.

2) Onduidelijk geschreven.

3) Dit woord staat even als de volgende woorden duidelijk in het HS., maar de zin is onduidelijk. Wellicht is na het woord *eygen* het woord *opte* uitgevallen. De geheele keur is trouwens, evenals de voorgaande, slordig en blijkbaar met veel te vlugge pen geschreven.

4) Achter dit woord staat een aanhalingsteeken dat blijkbaar verwijst naar de woorden: *angaende die goeden sullen de ouders voor de kijnderen verantwoorden*, die in het HS. aan het slot dezer keur, vóór de vermelding der publicatie, zijn ingevoegd.

5) Aan den kant staat: *an den kerck*.

6) Deze keur is 17 Februari 1553 gerenoveerd voor zooveel betreft het verplicht ijken en branden van de tonnen, halfvaten en vierendeelen, en met bepaling van het loon der brandmeesters. H[3] fol. 9 recto.

Digitized by Google

dese stede brouwende, sullen hebben ende gebruycken hoir biertonnen, halfvaeten ende verndelen opte Delfse biertonnenmaet daer men hier ter stede die contermaet of heeft. Ende dat die cupers anders gheen biertonnen, halfvaeten noch verndelen sullen moeten maken dan opte zelve maete. Ende dat alle biervaeten dat brantteyken deser stede by den gezworen ijckmeester dairtoe gestelt sullen moeten hebben, opte boete van een Karolus gulden ende tvat verbuert. Ende als die vaeten gebrantteykent sullen worden, soe en sullen die cuypers daer nyet by moeten wesen, mer den ijckmeester alleen daermede laten bewarden. Ende dat oick gheen burgers binnen dese stede sullen gebruycken helen, halfven ofte verndelen vaeten, omme drinckelbier daerinne te laten vullen, dan die oick dat brantteyken deser stede hebben, ende dat gheen brouwers enige burgers vaeten sullen vullen of diezelve sullen geijct ende tbrantteyken hebben deser stede, opte pene als boven. Aldus gepubliceert upten X^en^ dach in September a° XV ^c^ XLIIII. Present, enz.

260. *Van de ramen.*

Alzoe die neringe deser stede eensdeels staet by den draperie, dewelcke overmits desen dieren ende bangen tijt van oirloge seer gedeclineert is geweest, soedat die ramen van deselve draperie eensdeels somtijts leech gestaen hebben, mits twelck enige van deselve ramen by den eygenairs van dien betimmert ofte beheynt zijn, ende te verduchten is dat die voers. ramen alle dagen soe langer soe meer betimmert ende beheynt sullen worden, ende op hope van by tyden pays ende vrede die neringe by Goits gracie beteren ende vermeerderen sal, ende dat men mitsdien binnen deser stede groot gebreck van ramen hebben souden, twelck soude comen tot groote prejudicie ende achterdele van de voers. stede ende de neringe van de voorn. draperie, waeromme willende hierinne voersien, soe ist dat mijne heren die schout ende gerechte, by rade ende goetduncken van den rijckdoeme ofte vroetscape deser stede, ende oick by weten ende consenteren van mijn heren van den raide van Hollant, Zelant ende Vrieslant, verkeurt ende verboden hebben, verkeuren ende verbieden mits desen, dat nyemant, wie hy zy, hem en vervordere voertane enige ramen binnen deser stede te betimmeren off te breken ofte te beheynen, op pene dat men sulke timmeraye ofte

Digitized by Google

beheyninge tot coste van den eygenair mitter daet sal mogen ofbreken, ende die enige boemen geset hebben by ende voor hoir ramen ende nyet beheynt en sijn, dat se dieselve gehouden sullen wesen binnen zes dagen nae desen weder op te plucken ende wech te brengen. Ende dat al opte verbueren van drie pont tegens den here. Actum ende gepubliceert den XXIII[en] Martii a° XV c vijf ende veertich by enz.

261. *Van den excijs te voeren te betalen.*

Tis geordineert ende gestatueert by den schout, burgermeesteren, scepenen ende raidt ofte vroetscap deser stede, dat van nu voortain die waerts noch waerdinnen, noch burgers, noch inwoners deser stede enige wynen, vreemde bieren, oick die bieren in Hollant ende binnen deser stede gebrouwen, noch oick edick, sout ofte enige andere excijsbare goeden die men te verexcysen plach an den excijsmeesteren deser stede, sullen moeten in hoir huysen ofte elders binnen deser stede inleggen, omme weder uut te slyten ofte selfs te drincken, of zy sullen eerst ende alvoeren den excijs dairvan opleggen ende betalen in handen van den excijsmeesteren dairtoe gestelt, Actum ende publicatum den XXIIII[en] Augusti a° XV c XLV. Present enz.

262. *Hoe men quijtsceldinge van huysen ende landen sal geven.*

Alsoe mijn heeren van de gerechte dagelickx bevijnden datter faulten ende inconvenienten gebuert zijn ende dagelicx gebueren mogen in de leveringe van den brieven van quijtsceldinge, beroerende den huysen ende erfven die binnen deser stede vryheyt ende jurisdictie gelegen zijn, daerof men gewoenlijk is quijtscelden te geven opten lesten termijn ofte bethalinge van der custinge, ende dat alsulcke huysen ende erfven dickwils by den copers mit renthen belast worden, voor ende aleer quijtsceldinge daerof gepasseert es, daerduer die goede luyden, alsulcke renten copende, zouden mogen bedrogen worden, dwelck zoe nyet en behoort ende mijn heren van den gerechte nyet langer gedoegen en willen, soe ist dat mijn heeren voors. omme hierinne te remederen, by advyse van den schout ende burgermeesteren deser stede, geordineert ende gekeurt hebben, ordineren ende keuren by desen, dat van nu voortan van allen huysen, erfven ende

Digitized by Google

landen, binnen deser stede vryheit gelegen, behoerlijcke briefven van quijtsceldinge ende van custinge gemaickt ende gelevert zullen worden, op den eersten termijn ofte dach van der custinge, ende dit mit souffisante waarborgen over beyde zyden tot beyder partyen verseekerheit. Tenzy dattet anders by parthyen in de coop bedongen ende bevurwaert worde. Actum ende gepubliceert den V^en^ Novembris anno XLV.

Up [1]) huyden den XXIII^en^ Decembris anno XV ^c^ acht en vijftich is by den schoudt, scepenen ende advyse van den burgermeesteren deeser steede Hoorn dese voors. keure, in date den V^en^ Novembris XLV, verandert int poinct dair geseyt woordt dat men quitsceldinge ende custinge brieven, suffisante waerborge een yegelick gehouden woordt te stellen, ende hebben verclaert, dat nyemant dat gehouden en sal wesen te doen dan by discretie van scepenen voors. Actum et publicatum ut supra, presentibus praetore et omnibus scabinis.

262*a*. [2]) *Van op Hoern nae de Zwaechdijc nyet te timmeren enige huysen.*

Mijn heeren de schout ende gerechte hebben gekeurt, by advyse van den burgermeesteren ende vroetscap deser stede, dat nyemant van nu voortan sal moeten tijmmeren enyge huysen van die Noorderpoort of tot de Zwaechdijck, op correxie van der stede, ende evenwel weder of te moeten breecken dat na datum van desen getimmert wordt. Actum den XI May anno XV ^c^ XLVI.

263. *Van den maete van den wijnkannen ende bierkannen.*

Alzoe groot gebreck bevonden wordt in den ijck gestelt in den wijn- ende bierkannen die by den kannemaickers te hooch gestelt zijn geweest, waerduer die goede luyden hoir rechte ende juiste maet nyet wel en hebben connen gecrygen, willende hierinne voorsien alst behoort, so ist dat mijn heeren

---

1) Deze keur is met geheel andere hand aan het slot van het voorafgaande op den benedenkant van het HS. bijgeschreven. Zij is slordig geschreven en met verschillende doorhalingen, vooral aan het slot. Zij komt ook voor in H^3^, maar de redactie van het slot is tweemalen doorgehaald en veranderd. Eerst schreef men: *dat altijt scepenen discretie in denzelven keure*, maar schrapte dit, en schreef de keur als hier, doch veranderde dit later weder in: *dat diezelve keure zal staen tot discretie van scepenen.*

2) Deze keur is op regelmatige wijze ingeschreven, maar niet genummerd, terwijl het opschrift er blijkbaar later is bovengeschreven.

Digitized by Google

de schout, burgermeesteren ende gerechte geordineert ende gekuert hebben, dat men voortan alle geijckte [1]) wijnkannen ende bierkannen daer men wijn ende bier mede willen uutslyten, die penne alzoe diep sal stellen naevolgende dat yser otte maete, daertoe nu gestelt, die men den kannemaickers jegenwoirdich overlevert heeft, blyvende evenwel die oude maete in waerde ende in sulcke grootheyt als die tot noch toe geweest is. Ende dit op die pene van een Karolus gulden ende die kanne verbuert. Dit te schouwen Donderdach nae sinte Matheeus erstcomende. [2]) Ende dit oock te onderhouden opten dorpen, gelegen onder dat schoutambocht deser stede. Actum den XXVII July a° XLVI.

264. *Van tkoern ter mollen te brengen etc.*

Alsoe mijn heren die schout, burgermeesteren ende gerechte verstaan hebben, dat in verleden tyden ende noch dagelicx gebreken gebuert hebben ende gebueren aengaende dat koern dat dagelicx ter molen gebrocht wert, int ontfangen van den loden ende oick int betalen van dat loen van den mollers, twelck al compt tot achterdele van den pachters van den koernexcijs ende tot achterdele van den mollers, soe ist dat mijn heren voirs., willende hierinne voersien omme alle bedroch ende quaet te beletten soe veel als in hem is, hebben geordineert ende gewillekeurt, ordineren ende willekeuren mits desen, dat van nu voortan nyemant van den binnenpoorters of poortersen deser stede sal enich koern moeten ter mollen brengen, hy oft zy sal eerst ende alvoeren dat loot van den excijsmeesters voors. gehaelt ende den excijs betaelt hebben, mits oick terzelver tijt betalende dat maelloon van tkoern daer hy ofte zy dat loot van gehaelt heeft. Hebben oick gekeurt, dat gheen binnenpoorters oft poortersen sullen enich koern ter mollen brengen dat dèn uutwoners ofte lantluyden toebehoort, up peyne, waert saeke dat enich moller koern maelde ofte ontfinck van binnenpoorters ofte poortersen sonder loot, dat diezelve verbueren sal thien pont, een dardendeel voor den heer ende gerechte, een dardendeel voor den excijsmeesters, ende tlaeste dardendeel voor tgilde Actum et publicatum den XXX[en] dach van Maert a° XV [c] XLVII

1) Het HS. heeft: *geijcke.*

2) Deze zin is later aan het slot der keur met een verwijzingsteeken hier ingevoegd.

Digitized by Google

stilo communi, ter consentieren van alle die burgermeesteren ende scepenen.

Men sal nu voortan nyeuwe looten uutgeven mit een ander teyken, dairby die excijsmeester mach weten dat hy dat maelloon ontfangen heeft. Ende nae vier dagen sal nyemants loden van den miller ontfangen worden, of tenzy dat se mitter nuwe merck dat nu gebruyct sal werden, geteykent zijn.

265. *(Keur op de vreemde bieren en wijnen.)*

Alzoe tot desen dage toe veel gebreecken gevallen zijn onder de wijnvercopers deser stede, overmits die zitsinge [1]) die opten wijnvaten staet, waerduer de stede van Hoorn gedefraudeert wordt van de excysen, ende omme hierinne te remedieren, soe ist dat mijn heren de schout ende scepenen, by advijs van de burgermeesteren ende raide deser stede, gekeurt ende geordineert hebben, keuren ende ordineren mits desen, datter voortan een wijnpeylder sal wesen binnen deser stede, ende dat nyemant, wye hy zy, tzijn tappers ofte burgers, hem zullen vervorderen enyge wynen ofte vreemde bieren in hoir huysen ofte buytenkelders te laten brengen, voor ende alleer dat se by den wijnpeylder gevisiteert ende opgescreven zijn. Ende oeck dat hem nyemant sal vervorderen enyge wynen by hamen, halfhamen ofte vierendelen buyten deser stede te zenden of uut vreemde kelders in haer huysen te laeten brengen, tenzy dat diezelve vaeten gebrant ende by den wijnpeylder gevisiteert zijn. Eensgelijckx dat men oeck geen vreemde bieren buyten deser stede en zullen zenden ofte leveren noch uut kelders in haer huysen te laeten brengen, voor ende alleer dat se by den wijnpeylder gevisiteert zijn. Ende dit all op die pene van drie Karolus gulden, soe dick ende menichmael yemant bevonden wordt contrarie gedaen te hebben, ende daerboven arbitralijcken gecorrigeert te worden tot discretie van mijnheren van den gerechte. Welcke penningen geappliceert zullen worden an drien, II delen voor den schout ende gerechte ende een deel voor den anbrenger.

Waerschuwen oeck eenen ygelijck, soe wye voortan nuwe brouwerye zullen willen opstellen binnen deser stede, dat men

---

1) Of: *zitsnige.*

Digitized by Google

diezelve geen hondert gulden en zullen leenen, gelijckerwijs men op anderen tyden gedaen hebben. Actum et publicatum den XXIIIIen Decembris a° XLVII by consent van alle de burgemeesteren ende scepenen.

266. *(Geen meerdere schrifturen in het proces dan eysch en antwoord.)*

Also daghelicx bevonden wordt dat die poorteren alhier malcanderen grooten oncosten ende moeyelickheden andoen, jae den rechten gront ofte punt van der materie somtyden verduysteren duer veelheyt van woorden, beghrepen ende ghescreven in huere ghescriften dien zy voir den gherechte alhier exhiberen, ende is ghescaepen dat die scamelen ende armen luyden alzo duer veelheyt van scriften ende grootheyt van oncosten niet souden connen noch moghen so gheringhe tot decisie ofte terminatie van hair saecke comen, als zy wel begherende zijn ende hemluyden somtyden wel van noode es, tenzy dat hierinne niet voorsien worde [1]), — so est dat mijn heeren schout, burgermeesteren ende scepenen, by advijs van den gheheele vroetscap alhier, hebben gheordineert ende ghekuert, ordineren ende kueren mits dese, als dat niemant voortan alhier varder ofte meerder zall moeten scriftelicken rechten dan by eysch ende antwoordt. Ghedaen int bywesen van enz. upter VIIIen Octobris anno neghen ende veertich. [2])

267. *(De lijndraaijers geen vreemd of nat garen te gebruiken.)*

Alsoe tot dese dage toe groot abuys ende ongeregeltheyt onderhouden is geweest by den lijndraijers deser stede int draeyen van vreemt ende nat gaern, tot grooten perijckel ende interest van den vreemden coopman ende scipheren in hueren lijfven ende goeden, willende hierinne remedieren ende precaveren van vorder ongeluck ende fraude, soe ist daeromme dat mijn heren die schout ende gerechte, by advijs van den burgermeesteren deser stede, geordonneert ende gestatueert hebben, dat die lijndrayeren binnen deser stede voortan drayen sullen huer eygen selfs gaern dat binnen deser stede gespon-

1) Dit woord is geschreven op eene geradeerde plaats en wordt gevolgd door een onbeschreven gebleven geradeerde plaats van ongeveer het derde van een regel.

2) Deze keur vult ongeveer de helft eener bladzijde, waarvan de andere helft evenals de volgende bladzijde, onbeschreven is gebleven. Den 6en October 1549 was de keur aangenomen in de vroedschap. H° f. 22 ro.

Digitized by Google

nen is ende geen vreemt of nat gaern, op zware correctie deser stede, regulerende hemluyden voortan volgende dordonnantie van den lijndrayers binnen Amsterdam. Actum et publicatum den VI^en January XV^c L. Present enz.

268. *(Van die carvielscepen.)* [1])

Alsoe tot desen dage toe groote ongeregeltheyt onderhouden is geweest by den scipperen varende mit huer carvielscepen tusschen Amsterdam ende Hoorn, willende hierinne remedieren van vorder inconvenient, soe hebben mijn heren die schout ende gerechte, by advijs van den burgermeesteren deser stede, geordineert ende gestatueert, dat van nu voortan gheen carvielscepen varen en sullen int veer tusschen Amsterdam ende deser stede Hoorn, het sal ten minsten waerdich wesen twiehondert Philips guldens, ende daerenboven II goede anckers, zeylen, cabelen ende alle ander ghereetscap na advenant hebben, ten eynde die reysende man mit zijn goeden van perijckel ende schade te bat versekert zy. Welcke estimatie staen sal tot discretie van goede mannen die by den gerechte daertoe geordonneert sullen worden, ende dit al op pene van drie [2]) Carolus guldens, soe dicke yemant hiertegens bevonden wort te doen, te verbueren tegens den here. Actum ut supra.

269. *(Aanvaarding en waarneming van stedelijke officien of diensten.)*

Wy schout ende schepenen der stede van Hoorn hebben, by advyse van den burgermeesteren deser stede, gekuert ende kueren mits desen, dat van nu voortan nyemant van onsen ondersaten hem sal moegen onderwinden an te vaerden ofte bewaeren enyge offitien ofte diensten, ten waer hy by den gerechte eerst aldaer off anderen machthebbende daer rechtelicken toe ghecoren ende geset ware, ende dat opte verbeurte van twaelff Karolus guldens, te appliceren deen helft voor den officier ende dander helft tot reparatie deser stede. Welverstaende dat dieghene die voer waerscip, mollenmeester, koggemeester, kerckmeester off anders ghecoren ware, selfs zijn offitie nyet voldoen en mocht overmits dat

1) Is slechts renovatie van § 234.
2) Een andere hand schreef hierboven: *vier*.

Digitized by Google

hy van huys moste zijn off sieck off cranck van lichaem ware, dat hy alsdan een ander goet bequaem man van onsen ondersaten zynen vices ende laste sal moeghen bevelen, by advyse ende consent van zijn medebroedere, diewelcke dat alsdan sal moeghen bewaren sonder verbeuren, ende tgene hy doet, sal stadthouden in alle schijn oft by den principael gemachthebbende gedaen ware. Actum den XXIIII[en] Marcii XV[c] ende vijftich. In kennisse van my Jan de Jonge. [1])

270. *(Van het keuren van vleesch.)*

Mijn heren die schout ende gerechte, by advijs van den burgermeesteren deser stede, hebben gekuert ende ghestatueert, kueren ende statueren mits desen, dat nyemant van den vleyschouwers ofte anderen, wie hy zy, hem vervorderen en sal enyghe koeyen, ossen, kalveren, scapen ofte andere beesten dien de benen gebroken zijn, besiect ofte andere gebreken hebbende, te slaen, om in tonnen te souten off op den banck te slyten, [2]) off een van den ghezworen marctmeesteren sullent eerst ende alvoeren besien hebben int bywezen van II poorters off meer, op die pene van vier Karolus guldens. Ende sullen die marctmeesteren van alle koeyen ende ossen hebben voer tscouwen van tstuck een halve stuver, ende van den scapen tstuck een oortgen.

271. *(Van hetzelfde.)*

Item soe sal nyemant, wie hy zy, moghen vercopen varsch verckenvleys, tselve zy eerst ende alvoeren int leven oft alst geslaghen is, by een van den ghezworen marctmeesteren besien wesen, noch ooc enich opgeblasen vleysch ter banck brenghen, op gelijcke boete. Ende voer tscouwen van elcke varcken een halve stuver.

272. *(Van hetzelfde.)*

Item nyemant en sal moeghen enich vleysch in tonnen slaen in onse jurisdictie ofte [3]) voeren duer dese stede, tselfde sal by den marctmeesteren gevisiteert wesen ende by denselfden

1) Deze persoon komt niet voor op den lijst der secretarissen bij Velius. Toch ontmoet men zijn schrift sedert § 262 en tot § 300 in het keurboek, terwijl slechts enkele keuren door een andere hand, zeer gelijkende op die van § 256—261, zijn geschreven.

2) De elf laatste woorden zijn op den kant bijgeschreven.

3) Dit woord is doorgehaald en daarboven geschreven: *ende.*

Digitized by Google

gebrant ende gheteyckent, [1]) opte boete van ses Karolus gulden, soe dicke yemant ter contrarie bevonden wort te doen, ende daerenboven tvleysch verbeurt [2])

273. *(Geen vleesch boven viermalen ter bank te brengen.)*

Item alle vleysch dat binnen deser stede geslaghen sal worden, sal boven viermael nyet ter vleyschbanck gebrocht worden tusschen Mey ende sinte Bartolomeeus, opte boete van vier Karolus guldens ende tvleysch verbeurt.

274. *(Verkoop van visch.)*

Item soe sal gheen visscher, zijn wijf noch zijn boden off yemant anders, enyghe vissche binnen noch buyten der stede moeten copen om weder te vercopen voer neghen uuren van sinte Michiel tot Vastelavont, ende van Vastelavont tot sint Michiel voer acht uuren smorgens, opte boete van een Karolus gulden, welverstaende dat die andere poorters geoorloft is voer die voors. uure visch te moeghen copen, voer hem selven te eten ende anders nyet.

275. *(Van hetzelfde.)*

Item soe en sal gheen visscher oft andere enyghe doode visch, stucken visch ofte mosselen moeten vercopen, op een boete van een Karolus gulden.

276. *(Keur van boter, kaas en andere waar.)*

Ende sullen die marctmeesteren macht hebben te bekeuren die butter, kase ende andere waer buyten der stede int opcopen, opte boete van een Karolus gulden.

277. *(Bewijs der marktovertredingen.)*

Ende soe wie by den marctmeesteren bekeurt wort, tselve sal alleen comen opten eedt van den marctmeesteren, ende wort hem daerinne volcomen gelove gegeven, sonder dat yemant hem enigsints daertegen sal moeghen verweren. Ende

---

1) Op den kant later bijgevoegd: *immers ten dage van de uutvoeringe weder gevisiteert wesen ende alsdan besegelt worden.*

2) Aan het slot is met dezelfde hand die de vorige bijvoeging deed, bijgevoegd: *Hiervan sal vry ende exempt wesen tvleys twelck levendich ofte gheslagen in tonnen wesende de scippers ofte andere selfs coopen, omme in hairder huysen ofte scepen te besygen ende orbaren.*

Digitized by Google

alle boeten sullen geappliceert worden, deen helft voor den officier ende gerechte ende dander helft voor den marctmeesteren. Actum den XXII^eu Aprilis anno XV ^c ende vijftich. Presentibus enz.

278. *Van de vreemde incommelingen.* [1])

Alsoe tot dezen dage toe groote ongeregeltheden ende abusen onderhouden zijn geweest by den vreemden luyden, van diewelcke enyge hem vervorderen alhier huere woenplaetse te houden sonder trecht van den poorterye te betalen, mitsgaders sonder te verthonen by certificatie ofte auctentijck bescheyt die plaetse wair zy huer laeste poortrecht ghenoten hebben, ende ooc die conditie van huerluyder name, fame ende neringhe, waerduer lichtelick huerluyder sobere regiment te suspicionneeren es, willende hierinne voorsien, ten eynde sulcke abusen van den vreemden luyden voortan nyet meer in een stede van rechte onder den vromen burgeren ende paysible ghemeente ghepleecht en worde, ende alsoe die keyserlicke majesteyt by zynen openen brieven van placcate alsodanyghen hout voer suspect, soe hebben hieromme mijn heren die schout ende gerechte, by advijs van den burgermeesteren deser stede, ghekuert ende ghestatueert, kueren ende statueren mits desen, dat van nu voortan egheen vreemde luyden hem vervorderen en sullen hier woenplaetse binnen deser stede te begrypen, tenzy dat zyluyden eerst ende alvoren thonen den burgermeesteren deser stede by duechdelycke certificatie die stede of dorpe van huer laeste woenstede, mitsgaders huerluyden name, fame ende neringhe. Ende dat gedaen hebbende sullen alsdan huerluyder woenplaetse moeghen begrypen, mits winnende huer poirtrecht ende doende een behoorlijcke eedt. Bevelende [2]) ooc mits desen allen ende ygelijcken vreemden luyden die huer poortrecht nyet ghewonnen en hebben, tselfde poortrecht binnen acht dagen nae datum van desen te winnen ende trecht daertoe staende te betalen, doende hueren behoorlijcken eedt, op arbitrale cor-

1) Deze keur, uitvloeisel van het algemeen placaat van Karel V tegen de heresie, van 7 April 1550, is 6 Mei 1559 herhaald en verscherpt. H^3 fol. 32 verso.

2) Oorspronkelijk stond er: *interdicerende ende verbiedende*, maar deze woorden zijn doorgehaald en vervangen door: *bevelende.*

Digitized by Google

rectie deser stede ende teffens van tpoortrecht te verliesen. Actum den XVIII^en July anno XV^c vijftich. Presentibus, enz.

279. *Van den deckpannen ende kalckmaet.*

Also dagelijcx bevonden wordt datter groote inconvenienten ende abusen gevallen int maicken van den aerden deckpannen ende int meten van den calck, hebben dairomme mijn heeren de schout ende scepenen, by advijs van den burgermeesteren deser stede, gekuert ende statueert, kueren ende statueeren midts desen, dat niemant binnen deser stede voortan zall moeten deckpannen backen noch maicken, dan alleen nae den yseren pan die an tstadthuys op behoorlicke plaetse int openbair ghehangen zall worden, wairnae, ende nae gheen ander, die panbackers een vorm zullen laeten maicken, opten canten met yser beslagen. Ende zullen die panbackers laeten maicken eenen yseren streeckel, ten eynde de pannen duer tslyten van den streeckell niet te dunn vallen, op een pene van drie pondt, zo dickmael ende menichwerff tselfde gebuert.

Wordt mede ghekuert midts desen, dat niemant voortan sal mogen van den stede enige vordel ofte offcortinge van pannen genieten, dan alleenlick degheenen die hair huys den cap alheel ofbreecken, ende dieghene die van nieus een nieu huys maicken, behoudelicken dat een nieuwe hooyberch ende een lijnbaen so veel pannen sallen corten an den stede, als men dairvan plagen te corten.

Insgelijcx wordt mede ghecuert, so wie calck heeft vercoft, so veel ofte meerder als een ton bedragende, sal tselfde niet moeten uytmeten noch meten in cleynder maeten als een ton. Welcke ton sall gheijct ende ghebrant wesen, hebbende twee yseren ringen buyten an den huyt, dairmede men den ton gheryfelick sall moghen opbueren ende storten. Ende so wat calck minder es bedragende dan een ton, sal tselfde worden ghemeten ende ghelevert in alsulcken ijcke ende ghebrande maete alst vercoft es, ende in gheen cleynder, ten eynde enen ygelick sijn volle maet mach ontfangen, also tselfde wel redelick ende behoorlick es, op enen pene van drie pondt, so dick ende menichmael ymant ten contrarie bevonden worde te doen. Ghedaen ende publiceert den darden Decembris a° vijftich. Presentibus, enz.

Digitized by Google

280. *(Ordonnantie op de kaasdragers.)*

Also die neringhe deser stede eensdeels staet by de comanscap van kase ende suyvel twelck alhier ter marct gebrocht wort, ende gheen zekere geregeltheyt onder den dragers van denzelfden kasen tot noch toe onderhouden is geweest, soe hebben hieromme mijn heren van den gerechte, by advijs van den burgermeesteren deser stede, gekuert ende geordonneert, kueren ende ordonneren mits desen, dat van nu voortan sullen zijn acht paren kaesdragers die by den burgermeesteren daertoe geroupen zijn ende gheen ander, hebbende VII groote berryen die wel bequaem ende geryfelick gemaict zijn om kaes op te setten, dat se nyet geschent ofte gescuert en worden, ende ooc geteyckent zijn mitter stadt brantteycken. Van welcke acht paer een paer die scalen sullen ophouden, dat men geryfelick met die berryen met kasen in ende uyt mach comen, ende dander VII paren sullen die kasen in ende uyt die scalen brengen, ende tgewonnen gelt sullen zy by malcanderen delen.

Item die dragers sullen gehouden zijn te dragen die kasen die onsen burgers toecomen woenende omtrent die waech, ende gheen vreemde, uyt die scalen in haer huysen, sonder daer yet af te nemen.

Item ist dat die gene die wat varder van den waghe wonen, mede begeren haer kasen gedragen te hebben uyt die scalen in haer huysen, dat sullen zy den dragers lonen tot discretie na dat zy varder van die waghe woenen.

Item soe sullen die dragers gehouden zijn te comen sdaechs voer de marctdach met haer berryen in de waech, ende laeten se die waechmeesteren weghen, des somers nadat het lof uyt is, ende des winters ten drie uuren naer noen; ende die waechmeester sal op gescrifte stellen, hoeveel een ygelijck berrye weecht, ende tselfde openbaerlicken stellen in de waghe an de want.

Ende sullen die voors. kaesdragers nyet meer moghen nemen dan van elck hondert een oortgen [1]), welverstaende waert saicke dat die wick min dan twie hondert ponden woech, dat

1) Hier stond oorspronkelijk een ander woord, waarschijnlijk *duyt*, dat echter onleesbaar is gemaakt en door het woord *oortgen* vervangen.

Digitized by Google

zy nochtans nyet min sullen hebben dan een oortgen van die dracht.

Waerscuwen hier mede enen ygelicken, dat nyemant hem voortan vervorderen en sal enyghe kasen mit berryen te dragen dan dengenen die by den burgermeesteren daertoe geroupen zijn, diewelcke hem sullen wachten van droncken te drincken, enyge kyvagen mit malcanderen te gebruycken, hem regulerende navolgende die artikelen daervan gemaict, op die verbuerte van gepriveert te wesen van hoir offitie ende een ander in de plaetse gestelt.

Navolgende doude kuer [1]) waerscout men enen ygelicken, datter gheen slesen noch trogen sullen moeghen staen, op vridaghen off saterdaghen of op ander marctdagen, op een roed nae an die waech, op die pene van vijf stuvers telcken reysen te verbeuren, tappliceren tot proffijt van den weeskijnderen; ten waer saicke dat se losten ef laden. Waervan omme te bekeuren den waghemeester volcomen auctoriteyt gegeven wort. Actum den XXI[en] Juny XV [c] LII. Presentibus, enz. [2])

281. *(Van de ramen.)*

Also binnen deser stede nieuwe raimen zijn gestelt tot grooten costen van den eygenairs van dien, ende dagelicx dezelve worden gebroken van den vellen die dairaen gehangen worden, insgelijcx zeer verachtert worden duer die beesten die dairbinnen in de raimen comen, ende tselve alzo niet behoort, so est mynen heeren de schout ende gerechte, dairinne by behoorlicke provisie willende voorsien, gekuert ende gestatueert hebben, kueren ende statueren midts desen, dat niemant, wie hy zy, zal mogen hangen an den raimen enige vellen leer ofte netten, op de pene van een Carolus gulden, tappliceeren deen helft tot profijt van den aenbrenger ende dander helft tot profijt van den officier.

Voorts datter geen pairden ofte koeyen, scapen, calveren, bocken, geyten, noch varckenen zullen moghen gaen in den raemen, op de pene ende tappliceren als boven, so dick ende menichmael tselve gebuerde.

1) Zie boven § 201.
2) Hier volgen in het HS. twee geheel onbeschreven bladzijden.

Digitized by Google

Geen sleedsen aldair te comen, noch gras te maeyen, op de pene als boven ende tappliceren als boven.

Opten raimen noch sceeden te climmen, op gelijcke boete ende tappliceren als boven.

In den raimen niet te buegelen, tvoortgen scieten, colven noch clootscieten, op pene van thien stuvers, tappliceren als boven.

Insgelijcx geen doornen noch sooden van den vesten noch doelen te mogen snyden noch delven, op de pene van XX stuvers, tappliceren als boven.

Upten vesten niet te buegelen, clootscieten, tvoortgen scieten noch colven, op de pene van X stuvers, tappliceren als boven. Achter de vesten niet te climmen, op gelicke pene.

282. *(Accijnscedulen.)*

Wordt [1]) mede gekuert ende statueert midts desen, dat geen sleepers, bierdragers, wagenairs oft ymant anders, wie hy zy, niemant uutbesondert, zal mogen voortaen enige wijn, eeck ofte bier dragen ofte voeren, voor ende alleer dairvan een tsedull by den excijsmeester deser stede ghescreven, gepasseert ende hemluyden genoech gelevert zal zijn, welcke tsedul, by denzelven slepers, bierdragers, wagenairs of andere singulair personen ontfangen wesende, zal weder in handen van den excijsmeester gebrocht worden, naedat dezelve wijn, bier ofte eeck dairvan de tsedul spreeckende was, tsynen behoirlicke plaetse ghebrocht zal zijn, up pene die hierinne gebrekelic bevonden worde, zyne officie te verliesen, ende dairboven nair behooren gecorrigiert te worden.

283. *(Van hetzelfde.)*

Insgelijcx dat geen biersteeckers noch brouwers zullen enige bier oft eeck mogen laiten uutgain, voor ende alleer hemluyden dairvan eenen tsedull, by den excijsmeester gescreven, getoont zal zijn, op pene als boven. Aldus gedain presentibus omnibus scabinis et praetore, ende gepubliceert den XXVIen May a° LIIII.

Ende [2]) oock niet minder bier te laeten uutgaen binnen deser stede dan by een vierndel van eenen ton teffens, op pene als boven.

1) Op den kant staat: *Dese keur is vernieut den XXVIIIen Aprilis a° LXI.*

2) Dit bijvoegsel is blijkbaar later bij de keur geschreven.

Digitized by Google

284. *(Schouw van een sloot bevolen.)*

Tis gekuert ende gestatuert by den schout, burgermeesteren ende gerechte der stede Hoorn, by advijs van den vreedemaickers van Berckhout, dat men binnen acht dagen naistcomende zullen openen den sloot, gelegen upte meer tusschen Pieter Vechtersz. landt ende Jacob Clais Floors met Vechter Claisz. landt, thien voeten wijt tusschen twee cleijen, midtsgaders de middeldam op te nemen, zulcx dat men dairduer metten scuyt geryfelic varen zal mogen, op de pene van XX stuvers, elcke dach dairnae te verbueren. Aldus ghedain den XV^en^ Juny a° XV^c^ LIII. Presentibus, enz.

Up huyden den naistlaisten Juny anno XV^c^ drie ende vijftich so hebben de schout ende gerechte oculair inspectie genomen opt volcomen van dese voorgaende kuere. Ende alzo bevonden worde by den voorn. Pieter Vechtersz. hierinne niet gedain te zyne, mair tselve noch te wesen in den eersten state, hebben scepenen gecondemneert ende condemneren midts desen denzelven Pieter Vechtersz. nae vermogen de voorgaende kueren in ses Carolus guldens. Aldus gedain enz.

285. *(Keuren tegen het opkoopen van eet- en drinkwaren.)*

Alzo dagelicx zo langer zo meer veel inconvenienten gebueren ende gedaen worden binnen deser stede int voor ende opcoopen van zeeckere wairen ende comenscappen, ende tselve tenderen zoude tot geheelder verderfnisse van den scamele ende arme gemeente, twelck alzo niet behoort, mair met behoorlicke provisie behoort geremediert te worden, so est dat de schout ende gerechte, by advyse van den burgermeesteren deser stede, hebben gekuert ende gestatuert, kueren ende statueren midts desen, dat niemant voortaen, wie hy ooc zy, hem zal vervorderen op te coopen omme weder te vercoopen smorgens voor negen uren enighe hoenderen, eenden, gansen, eyeren, peelen, wortelen, aiuyen [1]), hey, karnmelck of diergelijc eetbair oft drincbair wair, op pene van een Karolus gulden.

---

1) Dus staat er duidelijk, vermoedelijk voor: *uyen* of *ajuynen*.

Digitized by Google

286. *(Helen van gestolen goed.)*

Gheen uutdraichsters zullen alhier binnen deser stede ommeloopen met enige wollen gairn ofte wollen [1]) laicken omme te vercopen, of met enige andere wairen, dairop dat suspitie van dieverye valt, op pene van drie pondt ende voorts arbitralic gecorrigeert te worden, zo well de cooper als vercooper, tappliceren dene darde part voor den aenbrenger. Actum den XX July a° XV c LIII. Presentibus enz.

287. *(Nieuwe schotbepaling.)* [2])

Alzo de jaren van scotinge verlopen zijn, ende van noode es omme te verscoten enen ygelic burger nae ouder usantien, hebben hieromme mijn heeren de [3]) burgermeesteren mitte rijckdoome deser stede geordineert ende adverteren midts desen allen ende ygelicken burgers hem te verschoten ende huere pachtbrieven inne te brengen by den gecommitteerden, dairtoe ghestelt, opt stadthuys alhier, ende dit te volbrengen maenendach naistcomende, op pene dairvan gestraft te worden als wederspannigen. Aldus gepubliceert den XX Juny a° LII. Presentibus enz.

288. *(Van hetzelfde.)*

Mijn heeren de schout ende gerechte, by advijs van den burgermeesteren deser stede, kueren ende statueren midts desen, dat alle ende enen ygelijck burgers [4]) deser stede, die hair pachtbrieven niet innegebracht hebben, tselve zall volbrengen tusschen dit ende een woensdach naistcomende, op zware correctie deser stede [5]). Aldus gepubliceert den XVII July a° LII.

289. *(Van hetzelfde)* [6]).

Alzo dese stede Hoorn zeer belast es omme te vervallen ende betalen zo wel extraordinarijs als ordinarijs beden, by

1) Dit woord is later bijgevoegd.

2) Deze en de volgende publicatie vindt men ook in H³ fol. 5 recto.

3) Op den kant was hier bijgevoegd: *Schout ende gerechte by advijs van den*, maar dat is weder doorgehaald. In H³ komen die woorden in de keur zelve voor.

4) In H³ is bijgevoegd: *weduwe oft weesen.*

5) In H³ volgt nog: *Insgelijcx dat een ygelijck die zijn haertgelt nyet betaelt heeft, scicke tzelffde op te brenghen voor den voors. tijdt, op pene als boven.*

6) Deze en de volgende keur zijn ook opgenomen in H³ fol. 6 recto.

Digitized by Google

den staten slandts van Hollandt den K. Ma. geconsenteert, oec zeer belast es met dagelicxe reparatie ende pachten, opt corpus deser stede staende, ende mynen heeren burgermeesteren met alder nairsticheyt (aenschou genomen op desen jegenwoordigen dieren ende zeer benauden tijt) overleggende omme dezelve ongelden te vervallen sonder den gemeente te molesteren ofte genieren met scotte, hebben nochtans tselve niet connen volbrengen duer den groote quantite van den voorn. ongelden, mair nootelicken als genoech dairtoe gedrongen zijnde, hebben, by raidt ende advijs van den vroedtscappen deser stede [1]), gheordineert ende gewilkuert, ordineren ende wilkueren midts desen, dat elcke pondt schots, opten poorteren goeden nu laistmail gestelt, zal gelden twintich brabantse stuvers, halven ende vierndelen nae advenant, dewelcken zullen opgebrocht worden opt stadthuys alhier, ten tyde dairvan by deser stede dienaer geadverteert zal zijn. Actum uti infra.

290. *(Van hetzelfde.)*

Is oock gekuert by den schout ende gerechte, by advyse van den burgermeesteren deser stede, dat zo wie zynen pachtbrief niet heeft innegebrocht, zal tselve doen binnen drie dagen, op pene van XV pondt. Aldus gepubliceert den XXV^en^ Augusti anno twe en vijftich.

291. *(Van schot te betalen.)*

So wie zynen scot niet betailt heeft, zal gehouden wesen te betalen binnen vierthien daegen naistcomende, op pene nae dien dage telcke dage een pondt te verbueren. Aldus gepubliceert den XXIIII^en^ December anno LII.

292. *(Voor middag te trouwen.)* [2])

Niemant zal mogen trouwen ofte huwelijck solemnizeeren

---

1) Deze keur werd, blijkens H[a] ol. 25 recto, 13 October 1552 gestempt door burgermeesters en raide. Daarbij wordt echter in plaats van van 20 brabantsche stuivers gesproken van een gulden. Vreemd is dus de dagteekening, die ook in H[a] op 25 Augustus 1552 wordt gesteld.

2) Deze en de volgende keur vormen in H[a] fol. 8 recto een enkele keur met de volgende considerans: *Alzoe dagelicx grooten insolentien ende abusen gevallen ende geschien by dengheenen die willen aenzyen ende byweesen int trouwen in der kercke, contrarie allen goeden reden ende manieren.* Achter deze keur volgt zonder dagteekening eene andere betreffende hetzelfde onderwerp: *Sall oyck nyemant enige onstnyr in der kercken*

Digitized by Google

in den kercke dan alleenlic voor middach, op pene gestraft te worden als wederspannig. Actum ut supra.

293. *[Bruyt ofte brudegom niet te molesteren.]*

Niemant zal den bruyt ofte brudegom molesteren [1]), op de verbuerte van toverste cleet, twelck men zal redimeeren met XX st. Douders zullen voor hair kinderen verandtwoorden. Actum ut supra. [2])

294. *Vreemde coopluyden waechgelt te betalen.* [3])

Mijn heren die schout ende gerechte, geneghen zijnde ten geregeltheyt ende goeder ordonnantie der saeken, hebben by goede deliberatie van raide ende advijs van den burgermeesteren ende vroetscappe deser stede, gekuert ende gestatueert, kueren ende statueren mits desen, dat die vreemde coopluyden die alhier enyghe waeren ofte goeden coopen van den inwoenende poorteren, sullen zelfs waechgelt betaelen van den goeden die zyluyden alhier coopen ende doen weghen, zoo verre die poorteren deser stede waechgelt moeten geven ter plaetsen daer die voorn. vreempde coopluyden woonachtig zijn.

295. *Geen cramen op de plaetse te staen.*

Item dat van nu voortaen in ghene van den jaermarcten, als Pallem, Pijnxsteren ofte sinte Laurens, gheen craemen sullen moegen staen opte plaetse deser stede ofte voer den huysen staende in den ommeganck van dien, op pene van drie pont.

296. *Geen frueyt noch eenig ander waren ut supra.*

Insgelijcx datter gheen frueyt, appelen, noeten, coeck,

---

tzy met scellen, mutsen ofte in wat maniere het zy, onder den godlicken dienst, ock anderssins bedriven, op die pene gecorrigeert te worden nae exegentie van der zaecken. Douders zullen voor haerder kinderen verandtwoirden. Ende soe wye onlust mit roupen, stooten, slaen off werpen in der kercke doet aen den persoon van den brudegom of den bruyt off yemandt anders, die zall verbueren een karolus gulden, deen helft voor den aenbrenger ende dander helft voor den scout.

1) H² geeft het slot van dezen zin aldus: *ofte stoeten, op peyne die daer inne gebreckelyk bevonden worden te zijn, te verbueren XX stuvers, het overste cleet ende te remdieeren tselffde.*

2) Hierop volgen anderhalve onbeschreven bladzijden.

3) De opschriften van deze en van de volgende keuren zijn later op den kant gesteld.

Digitized by Google

rasynen, vyghen etc., noch gheen poppegoet, noch denghenen die met salve ofte olye staen, noch oock met roep ofte planten ofte diergelijcke dinghen, sullen op enich van den drie jaermarcten opte stedeplaetse ofte in den ommeganck van dien moeghen staen, op pene van drie pont.

297. *Approbatie van voorgaende kueren.*

Wort oock vernyeuwet ende geapprobeert die kueren, hier voormaels gemaect op tstuck van den appelen, noeten, karsen ende ander frueyt, beroerende waer diezelve in den weecke buyten de jaermarcten sullen staen, opte penen daerinne begrepen. Actum et publicatum den XXVIII[en] Juny anno XV[c] vijff ende vijftich. Presentibus enz. [1])

299. *Voorcoop van booter, kaes, melck enz. verboden.*

Mijn heren die schout ende gerechte, by advijs van den burgermeesteren deser stede, adverteren ende waerscuwen hiermede enen ygelijcken wel scerpelijcken, dat nyemant, wie hy zy, hem voortan vervorderen sal tot enyge tijt van den jare enyge scuyten ofte wagenen buyten deser stede te ghemoet te gaen ofte binnen deser stede, om enyge voercoop te doen van butter, kase by den stuck, huey, kernemelck, wortelen, ayuyn, vogelen, hoenderen, eyeren, speck, scapen, lammeren, sallem, visch ende voort alle eetbare waer, nyet uuytbesondert, voor de clock acht uuren smorgens; te weten van sinte Ciriacus tot sinte Michiel toe, ende van sinte Michiel tot sinte Ciriacus toe voer negen uuren; noch dat nyemant, wie hy zy, sal hem vervorderen te lantwerts te trecken om enyge voercoop te doen van de voors. eetbaer waer, noch dat enyge van de voors. voercoopers enyge van de voors. eetbare waren voor de voors. uure binnen zijn huys sal brengen of laeten brengen, op pene van de voors. eetbaer waren verbeurt, ende daertoe op pene van een Carolus gulden, soe dick ende menichmael yemant ter contrarie van desen bekuert wort, die twee delen te appliceren voor den scout ende gerechte ende tdardendeel voor den anbrenger. Ende men sal

---

1) Hierop volgt onder het nummer 298 eene aanteekening betreffende het beboeten van verschillende personen wegens verschillende overtredingen, in Januari 1556, blijkens eene onder aan den kant geplaatste nota in dit boek ingeschreven op bevel van den pensionaris.

Digitized by Google

den bekeurer hierinne geloof geven by zynen eedt, tot discretie van scepenen. Dit sal verstaen worden van den coper ende nyet van den voercopers. Aldus weder publiceert den XXV^en^ February a° LXII.

300. *Gewicht van booter ende broot.*

Willen ooc wel scerpelijcken onderhouden hebben die kuere van tgewicht van den boter, broot ende van alrehande gewicht ende maten, op pene voors. Actum et publicatum den XIIII^en^ February XV^c^LVI. Presentibus, enz.

301. *Inwonende vreemdelingen.*

Achtervolgende tbelieven van den coninck [1]) van Engelant, als grave van Hollandt, onse gen. heere, soe hebben mijn heeren die schoudt, burgermeesteren ende gerechte deeser steede geordonneert ende gestatueert, ordonneren ende statueren mits deesen, dat van nu voortaen gheen vreemde luyden hem vervorderen sullen heur woenplaetse binnen deeser steede te begripen, tenzy dat zyluyden eerst ende allvooren thoenen den burgermeesteren deeser steede by deuchdelicke certificatie die steede ofte dorpe van heur laeste woensteede, mitsgaeder heurluyder naeme, fame ende neeringhe, ofte by gebreeke van dyen geacht ende gehouden te woorden voor suspect ende scarpelicken gecorrigeert te woorden ten exempele van allen anderen. Ende zoe wie zijn woenplaetse begrepen heeft ende nyet volcommen en heeft tgundt voors. staet, dat dieselve gehouden sal weesen binnen een maent naestcommende goet autentijck besceyt te recouvereren [2]) van hemluyder laeste woenplaetse, mitsgaeders van hemluyder naeme, fame ende neringhe, off by gebreeke van dien te woorden gehouden voor suspect, ende de facto die stadt te ruymen; belastende die hoomans elk in zijn hoomanscap, soe wanneer tot hemluyder kennisse gecommen sal weesen van eenyghe vremdelingen, denselffden vreemdelingen binnen acht daegen naedat soedanige vreemdelinge heure woenplaetse alhier begrepen sal hebben, den burgermeesteren deeser stede aen te brengen, up arbitrale correctie deeser steede.

1) Het HS. heeft alleen een onduidelijk geschreven C., maar H^2^, waarin deze keur op ol. 12 verso voorkomt, heeft *Coninck*. Ze is eene renovatie van § 278.

2) Aldus ook in H^2^.

Digitized by Google

302. *Insolentie in der kercken.*

Ordonneren voorts wel scarpelicken, dat nyemant hem en vervordere eenige insolentie te maicken in der kerken, int gaen ende wandelen onder die preken, homisse, vesper, loffttyde ende dienste Godts, ofte eenige insolentie te maicken met scellen ofte diergelijcken rabauwerien, up pene van telken reyse te verbeuren vijff stuvers, soe dijck ende menichwerve yemant hiervan bekuert werdt. [1])

303. *Colven verboden.*

Ordonneren oick, dat nyemande hem vervorderen sal te colven upte steede plaetse, noch in eenige straten ofte in den doelen, raemen ofte vesten, noch te sneeballen, upte peyne van telken reyse te verbeuren thien stuvers. Willen oick alle ouden keuren gheen uytgesondert als onverbrekelicken onderhouden te woorden, uptie boeten dairtoe staende. Secundario [2]) publicatum upten XXVI[en] Decembris XV [c] ses en vijftich. Present, enz.

Keuren van 1556—1567. [3])

304. *Geen areste te doen sonder consent van den officier.* (fol. 13 verso.) [4])

Willende oyck onderhouden te hebben die kuer van tarrest, beroerende dat nyemant hem vervorderen zall eenich arrest

---

1) Deze keur komt ook voor in H[3] fol. 8 verso, volgende op de keur van 24 December 1552 (§ 292 en 293), zie de noot aldaar, maar in zeer afwijkenden tekst en *up die peene van gecorrigiert te worden nae exigentie van der zaecken.* Later folio 12 verso en 13 recto komt zij weer voor achter § 301 en in gelijken tekst als § 302.

2) In H[3] folio 13 verso staan deze en de twee voorgaande keuren als actum et publicatum deesen XIX Decembris XV [c] LV, terwijl eene latere hand er bijvoegde: *Ooc publiceert den XVII Nov. a° LIX.*

3) Deze keuren, § 304—321, zijn ontleend aan het z g. vierde keurboek, H[3]. Achter het opschrift is het folium van dat boek aangegeven.

4) De keur staat evenals § 301—303 onder de op 19 december 1556 gepubliceerde.

Digitized by Google

te doen up eenige goeden zonder oorloff van den officier, off metter daet tarrest nul ende machteloes, ende daerboven te verbueren telcken reyse een boete van drie pont.

305. *Niet in het armengasthuis te gaen.* (fol. 14 recto.)

Worde mede by deesen geordineert, dat geene inwoeners ofte poorters deeser steede binnen tarmegasthuys alhyer zullen moeghen coemen, omme aldaer te staen ofte sitten by den haert ofte eenige drang aldaer te maicken, up peene van X st., ofte drie uuren lanck te staen int halff yser aen den potbouff.[1]) Den schout ofte zijn dienaers zullen hyerin ende int bekueren van deese gelooff gegeven worden. Aldus gedaen ende gepubliceert den XVIII[en] January anno LVII stilo communi.

306. *Van den lapsalvers.* (fol. 20 recto.)

Hebben voorts verboden ende verbieden mits desen, op arbitrale correctie deser stede, den historiers ofte empiryci ofte lapsalvers nae datum van desen te onderwinden yemant enyge medecinen te ordonneren buyten advyse van een expert doctor in den medecinen.

Ende worden diezelfde historiers ende meesters gestempt voortan te staen in de gouwe an de zyde van den conventen. op gelijcke correctie deser stede, ende op geen ander plaetse, op pene van thien st. telcken reyse.

Verbieden voorts de singers met liedekens nyet meer te singen, op ghelijcke pene ende correctie.

Actum et publicatum den XXVIII[en] Augusti XV[c] LVII.

307. *Geen echte personen zullen moegen drincken in bordelen.* (fol. 20 verso.)

Ghene echte ofte gehuwede personen zullen by dage ofte by nachte converseren, drincken ofte comen in bardelen ofte diergelijcke suspecte huysen, op pene van twintich Carolus guldens, tappliceren dene helft voor den officier ende dander helft voor de stede.

Dairby gevoecht ingeval mynen heere de schout enich echte ofte gehuwede persoon ter voorn. plaetse bevynende ware,

---

1) Fol. 31 verso leest men in een keur *op peyne van XX st. te verbueren ..... of by gebreecke van dien een ure lanck int halsyser an de potboeve gestelt te worden.* Hier staat echter duidelijk *halff yser.*

Digitized by Google

ende tselve by getuge niet conde proberen, zal alleenlic alsdan tselve by zynen eede mogen confirmeeren ende dairmede volstaen. Actum ut supra (d. i. 1 October 1557).

308. *Van incommende personen.* (fol. 25 recto.)

Mijn heren die burgermeesteren ende vroetscappen [1]) deser stede laeten enen ygelijcken weeten by desen, dat soe wie van nu voortaen binnen deser stede metter woen belieft te comen, diezelfde sal moghen comen inwoenen, zijn renten leven [2]) ofte comenscap int gros moeghen doen, sonder dat diezelfde gehouden sal zijn poorter te worden. Ende sal tot zijnre gelieften met zynen goeden vry moeghen uytvaren sonder enich exuwe gelt, pontgelt ofte enyge ander ongelt van uytcoop te geven; ten waer saecke diezelfde parsoon ofte parsoenen poortersneringhe begeerde te doen, ofte die vryheyt der poorters begeerde te genyeten. Onvermindert het placcaet der Con. Majesteit, inhoudende dat zy bescheyt gehouden zijn te verthonen van haerluyder laeste woenplaetse, mitsgaders haerder name by den burgermeesteren laeten opteyckenen. Actum et publicatum den XXIIII^en^ Decembris XV ^c^ LVII.

309. *Van nyet te blakeren.* (fol. 25 verso.)

Mijn heeren de schout ende gerechte der stede van Hoorn hebben gekuert ende gestatueert, kueren ende statueren mits desen, dat men niet zal blaeckeren in de banne van Wognom noch Wadwey, op pene van XXX st. De ouders zullen voor de kijnderen verantwoorden. Aldus gedaen den XVIII^en^ February anno XV ^c^ LVIII stilo communi.

310. *Eenformen ende blindtpalen.* [3]) (fol. 28 recto.)

(Mynen heeren schoudt, burgermeesteren ende gerechte der

---

1) Er stond eerst: *gerechte*, maar dit woord is doorgehaald en door *vroetscappen* vervangen. Volgens H^e^ fol. 32 recto werd deze keur reeds op 7 Februari 1557 gestempt en op last van burgemeesteren op 26 October 1557 in dat boek ingeschreven. De redactie verschilt trouwens, maar de inhoud is dezelfde.

2) Dit kan ook zijn: *lenen*. In H^e^ ontbreken de drie laatste woorden.

3) Deze keur, hoewel behoorende tot eene soort van bepalingen, die ik overigens oversloeg, als te talrijk en van te ondergeschikt belang, is hier opgenomen wegens het woord *eenformen* dat ook elders voorkomt. Verg. bv. Westwoude § 87.

Voor de beteekenis is nog van belang een keur van 5 October 1563, dat alle *een-*

Digitized by Google

stede van Hoorn) [1]) ordonneren ende keuren voorts, dat men bij alle eenformen ende blindtpalen, staende onder water in de vaert, beginnende van de Koepoort aff tot die steenen sluys ende van dair totter overthoem van Willem Wael, ende van Woggenummer overthoem totte Westerpoort toe, stellen sal een pael die twie voet uytten water commen sal, ende dit al tot discretie van scepenen, op peyne van vijff stuvers. Tselve sal men schouwen dijnsdach nae sinte Maerten naestcomende.

Gedaen by den schoudt, alle die burgermeesteren ende alle die scepenen, ende gepubliceert in den kercke van Hoorn ende Swaich opten VI^en^ November anno LVIII.

311. *Die uutdraechsters zullen hoir gecofte goeden uuthangen.* (fol. 29 recto.)

Also dagelix, God betert, veel goedren gestolen worden, tot groote achterwesen van den gheene dien dezelve verliesen, ende tselfde dieverye haestelic gestopt ende versadicht soude worde, wairt saicke gheene coopers van denzelven goedren bevonden worden, immers dairinne behoort voorsien te worden, ten eynde de gemeente ende huysluyden in goeder ende vreedsamiger pollicyen bescermt ende behoedet worden, so est mynen heeren de schoutet ende schepenen, by advijs van den burgermeesteren alhier, hebben by goede deliberatie van raide geordineert ende statuert, kueren, ordineeren ende statueeren mits desen, dat de uutdraechsters ende anderen binnen deser stede jurisdictie gehouden zullen wesen, van stonden aen nae den coope van den goeden die zyluyden gecoft zullen hebben, dezelve goeden te stellen ofte hanghen acht daghen lanc voor den duere oft opten veynstre ten aensien van enen ygelic, opdat eenen ygelic dien de goeden ontstolen zijn, dezelve zal mogen bekennen ende bevijnden, op pene van ses Karolus

formen in zekere vaart *wijt zullen wezen zeven voeten opt water te meten, en dat men gheen posten ofte borden gelegen opte selve eenformen sullen moegen geslooten houden.* Het woord schijnt in Westfriesland niet meer in gebruik, althans niemand wien ik, daar verblijvende, raadpleegde, kende het. Is mijn vermoeden juist, dat men oudtijds daarmede aanduidde de onderleggers of stutpalen van vonders of ophaalbruggen, dan hadden die stutpalen misschien in den regel den vorm van een grieksche Y, en is de goede vorm van het woord *Yeforme.*

1) Het tusschen haakjes geplaatste is ontleend aan de voorafgaande keur, te gelijkertijd gemaakt en gepubliceerd.

Digitized by Google

gulden, zo dick ende menichmail tselfde bevonden zal worden te geschien, ende gecorrigiert te worden nae exigentie van tfeyt. Hiervan zullen vry ende exempt blyven de goeden die in den boelhuysen gecoft worden. Actum ut supra (d. i. 23 December 1558.)

312. *Van den hoff.* (fol. 29 verso.)

Aenschou genomen hoe dat hier, binnen deser stede ende jurisdictie van dien, veel ende diversche malle hapkopingen ende weddingen dagelicx geschien (tot groote scaede ende scande van denzelven personen die zulcx hanterende zijn, welcke hapkoopen ende weddingen tot anders gheene fyne tenderende zijn, dan om malcander te achterhalen ende elx den ander opt gelachte te settene) [1]) ende meerder zonder twyfell zullen gheschien, ten wair saicke dairinne voersien werde by behoorlicke provisie, so est mynen heeren de scoutet ende schepenen hebben, by advyse van den burgermeesteren alhier, gekuert ende statuert, kueren ende statueren mits desen, dat zo wie hem voortaen binnen deser stede jurisdictie bevijndet by zulcken hapcoop ofte malle weddinge die van nu voirtaen gescien zall, bezwaert, dat diezelve zal gehouden wesen daichs dairnae (binnen sonneschijn) [1]) te comen voor twie scepenen, alsdan indertijt zijnde, (zoverre hy binnen deser stede woenachtich es, ende buten deser stede woenachtich binnen sonneschijn van twie dagen) [1]) denselven te kennen geven hem met dien hapcoop ofte malle weddinge bezwaert te zijn, dewelcke ooc ghehouden zal wesen te betalen den scoutet ende gerechte tsamen een Carolus gulden, mitsgaders tgelach zoverre tselfde niet monterende is boven de twie Carolus gulden, ende zoverre tselfde boven de twie Carolus gulden belopen is, zall nochtans niet meer betalen als twie Carolus gulden, ende zynen aenpaert gelijck dandere lagenoots, van den vordere verteerde costen. Ende dairmede zal dezelve hapcoop ofte malle weddinge doot ende te niet wesen. Welverstaende nochtans dat alt gundt voors. is, wesen zall tot scepenen proeve, in wiens arbitragie zal staen wat een hapcoop ofte malle weddinge es. Ut infra (14 Maart 1559.)

---

1) Het tusschen haakjes geplaatste is op den kant bijgeschreven.

Digitized by Google

313. *Van weesmeesteren.* (fol. 30 recto.)

Also bevonden wordet dagelix dat veel personen duer hoirluyder sobere regiment by testament worden secludeert van den voochdye ende administratie van hoiren goeden, die haerluyder huysvrouwen ontmaict ende de kijnderen gemaict worden, welcke voochdyscap wordet opten hals geleyt de weesmeesteren deser stede by tselve testament, ende dezelve weesmeesteren niet gehouden zijn uut crachte van de ordinantie des weeskamers denzelven voochdyscap te accepteren, mits dezelve vrouwen ofte kijnderen dairvan de voochdyscap comende es, gheen weesen en zijn; immers nochtans opdat zulcke vrouwen ofte kijnderen sonder curatore ende tutele niet zullen blyven, ende zulcken testamenten effect mogen sorteren, so est, eerst dairop gehadt tadvijs van den burgermeesteren deser stede, mynen heeren de scoutet ende scepenen hebben gekuert ende statuert, kueren ende statueren mits desen, dat zulcke personen wiens voochdye by testamente es den weesmeesteren deser stede opten hals geleyt, zullen onder protectie van den weesmeesteren blyven naer tenore ende forme van tselve testament, mits dat zyluyden eenen singulier bequaem persoon zullen substitueren dien dadministratie hebben zall ende hemluyden dairvan jaerlix goede perfecte rekeninge doen zal, welcke rekeninge, by specificatie gedain, zal blyven hangen in den weeskamer alhier. Ende zo wie van dengenen die van den voochdye zijn secludeert, den weesmeesteren ofte hoirluyder substituyt dreychde ofte letsel aendede, dat diezelve zwairlic zall gecorrigiert worden, anderen tot eenen spiegele ende exemple. Aldus gedain ende gepronunciert den XIIII Martii a° LIX.

314. *Van de nieuwe poorters.* (fol. 60 recto.)

Mynen heeren de burgermeesteren mette vroedtscappen deser stede, genegen zijnde ten welvaren van derzelver stede, hebben met voorbedachte raide te niete gedain ende gecasseert, doen te niete ende casseren mits desen het consent by hemluyden gegeven op tstuck van de nieuwe incomende inwoeners ende gepubliceert den XXIIII^en^ Decembris a° XV^c^ seven ende vijftich, ende doen te weetene van nieus midts desen, dat enen ygelic, tsy mans off vrouspersoonen, binnen deser stede zal moghen zynen ofte hairder woenplaitse be-

Digitized by Google

grypen, tzy oft zy alhier poortersneringe doen ofte nyet, den vryheit deser stede genieten, mits dezelve gehouden zal zijn volgende tplaccaet van majesteyt te doen blijcken by deuchdelijcke certificatie zijn qualite, mitsgaders wair hy laistmail zynen residentie heeft gehouden. Ende zal voorts dezelve persoon ofte personen gehouden wesen poortrecht te winnen, den lasten van de stede gelijck andere getrouwe burgeren helpen draghen. Maer zo wanneer sulcke persoon offte personen weder uut deser stede metter woen willen vertrecken, zullen tselfde vry mogen doen, sonder enige exue te betalen, haer leven lanck geduyrende.

Ende [1]) waert saeke dat sulcke personen afflivich worden, zullen heure kinderen off erfgenamen de goeden by den overleden achtergelaten insgelijcxs vry moegen uytvoeren, oick sonder exu te betalen, geduyrende vier jaeren na den sterffdach van den overleden. Welverstaende dat dit te verstaen es opten kinderen van de gehuywede personen tleven van de lancxlevende van haer ouders.

315. *Beroerende den taalluyden.* (fol. 71 recto.)

Omme te remedieren die abuyssen ende ongeregeltheden die hiertijts by den taelluyden deser stede gepleecht zijn, deurdien eenige veeltijts hem uytter stede absenteren, zonder yemant van heuren medebroederen te substitueren ende volcomelicke te instrueren, daerdeur partien werden geinteresseert ende in heurluyder recht geretardeert, soe est dat mynen heere die schoudt ende gerechte, by advyse van den burgermeesteren deser stede, geordonneert ende gestatueert hebben, ordonneren ende statueren mits desen, dat die talluyden dienende voor dese vierschare gehouden zullen zijn, zoo wanneer yemant van heurluyden uyter stede hen willen absenteren omme heurluyder affairen te doen, zyluyden gehouden zullen zijn een anderen taelman in allen heuren saicken volcomelick geinstrueert te substitueren. Ende en zullen nyet uyter stede varen sonder expres consent van den schoudt ofte twee van den gerechte, op pene van zes weecken van heuren

1) Dit is blijkbaar later bijgeschreven door een andere hand, en de laatste zin staat ten deele op den kant. Dezelfde hand schreef een groot deel van de vroeger in het HS. geplaatste stukken en veranderde herhaaldelijk in stukken die met dezelfde hand als deze bepaling zijn geschreven.

Digitized by Google

officie gesuspendeert te wesen, zoo dick ende menichmael tselfde gebuert. Aldus gedaen ende in der vierschare ten anhoren van den taelluyden gepronuncieert den XXVIII[en] January a° LXIIII stylo communi.

316. [1]) *Gheen huyssen off landen mit renten te vercopen.* (fol. 94 recto.)

Aenschou genomen opte groote faulten ende gebreecken die te veel tijts gebuert zijn int vercopen van den huyssen, landen ende andere onroerlicke goeden, die voor vry ofte mit eenige opstall van renten vercoft zijn geweest ende noch mogelicken dagelicx vercoft worden, ende dan nochtans naederhant bevonden es geweest dat dieselve meer belast waren dan daermede die vercoft zijn geweest, ende omme te verhoeden dat zulcxs nyet meer en gebuere, soo est dat mynen heeren den schoudt ende scepenen, by advyse van den burgermeesteren deser stede, gekuert, geordonneert ende gestatueert hebben, kueren, ordonneren ende statueren mits desen, dat nyemant, wie hy zy, binnen deser stede ende jurisdictie van dien, van nu voortan eenige huyssen, landen ende andere onroerlicke goeden int geheel ofte deel sal moegen vercopen mit eenige opstall ofte belastinge van renten ofte schulden, ten waere by consent van dengheenen die op zulcke vercofte goeden eenige renten ofte schulden spreeckende hadden, maer sal die vercoper tot bevrying van den coper gehouden zijn uutte penningen, gecommen van de vercofte onroerlicke goeden, altijts van de eerste termijn ofte custinge te beginnen, binnen twee jaeren nae hy den cooper het vercofte goet ofte goeden gelevert sal hebben, die voors. belastingen aff te doen, zoo verre thuys, lant ofte andere onroerlicke goeden op drie termynen [2]) vercoft werdt, ende binnen drie jaren, zoo verre sulcke voors. goeden op vier termynen vercoft werdt,

---

1) Een drietal breedvoerige ordonnantiën, van 1564 op de karvielscepen vaerende int veer tusschen Hoorn en Amsterdam (fol. 78), op de havenpoiltie van 29 November 1564, vermeerderd 29 November 1564 (fol. 83), en op de halle van 16 April 1565 (fol. 91) zijn, als te uitvoerig en van te weinig duurzaam belang, weggelaten, en hier alleen pro memorie vermeld. Hetzelfde is het geval met een uitvoerige ordonnantie op de vischmarkt van 13 November 1557 (fol. 22).

2) De schrijver geraakte hier en in de volgende woorden herhaaldelijk in de war met de *termijnen* en *jaren*, zoodat hij die woorden herhaaldelijk schrapte, veranderde en weer herstelde.

Digitized by Google

ofte wel eer indient hem belieft. Ende sal altijts gehouden zijn doutste brieven ofte articulen eerst aff te doen, uytgesondert oudeygen, geamortificeerde renten, papelicke proeven of andere onlosbare renten, die oick affgedaen ende gelost zullen moeten werden nae advenant de hondert gulden een pont groot ssis [1]), zoo verde het de eygenaers van dien belieft ende anders niet, blyvende oick van goeder wairden die keure gemaickt hier voirtijts van borge ende wairborge te stellen mitten ancleven van dien. Aldus gedaen ende gepubliceert den XXV^en^ dach in Mey a° XV ^c^ LXV.

317. *Ordinantie van de maickelardye.* (fol. 96 verso.)

Alsoo bevonden wordet van noode te wesen zeeckere ordinantien ende geregeltheden opt stuck van de maickelarye, ten eynde tselfde tot voordel ende gherijff van den coopluden bedient ende bewairt mach worden, so est mynen heeren de scoutet ende gerechte, hierop gehadt tadvyse van den burgermeesteren deser stede, hebben ghekeurt ende statuert, keuren ende statueren mits desen.

I. Dat niemant hem vervorderen sall enige maickelardye binnen deser stede ende jurisdictie van dien te doen ofte texerceren beroerende de goeden hiernae gespecificeert, dan de personen dairtoe by mynen heeren de burgermeesteren geadmitteert ende gheeedt, op pene die ter contrarie was doende, voor deerste reyse van drie Carolus gulden, voor den tweeden reyse van ses Carolus gulden, ende voor den darden reyse van correctie deser stede. Welverstaende dat altijt tot discretie ende juditie van mynen heeren de burgermeesteren ende gerechte sal staen, wie maickelardye exerceert ende hem in tselfde officie gheintromitteert heeft.

II. Item dat de maickelairs, toegelaten zijnde als voren, hem niet zullen onderwijnden ofte intromitteeren in enige coomenscappen, dairover zyluden niet geroepen ofte versocht sullen wesen, noch onversocht enige coopers ofte vercoopers dair een ander maickelair by is, anlopen, op verbeurte van hoirluder officie ende arbitrale correctie, nae exigentie van saicke.

---

1) Dit woord, blijkbaar eene verkorting, is onduidelijk geschreven, evenals ook de woorden *hondert gulden* niet volkomen zeker zijn. Het HS. heeft voor gulden slechts gl.

Digitized by Google

III. Dat die voors. maickelairs, versocht zijnde, getrouwelic zullen dienen den coopman, tsy cooper ofte vercooper, die hem eerst uutsenden sal, helpende denzelven an zulcken ware als hy sal begheren, sonder diezelve ware ofte goeden te houden voor eenen ander vrundt, op pene als voren.

IV. Dat oock dezelve maickelairs gheen twee goodspenningen van diversche coopluden sullen mogen nemen op een comenscap, mair zullen den coopman, den eersten godspenning gegeven hebbende, getrouwelijcken dienen, zo lange dezelve coopman van dier coopmanscappe gesceyden sal wesen, ende dairnae den anderen, op pene voors.

V. Elck van den voors. maickelairs, tot ontlastinghe van den gerechte ende verseeckeringen van den coopluyden, gehouden zullen zijn op geschrift te stellen ofte doen stellen alle coomenscappen die te borge gedain worden, op pene als voren.

VI. De maickelairs zullen hoirluder sallarijs ontfanghen naervolgende den taxatie hieronder ghespecificeert.

VII. So wanneer een maickelair gebesicht wordet tot eenen omlegge van rogge ofte andere koorn, hetzy oft hy by den scipper ofte enige van den reeders versocht wordet, sal dezelve van elcke last hebben eenen stuver, tot vijftien lasten toe incluys, ende zoverre meerder als vijftien lasten vercoft worden, zal nochtans niet meerder als vijftien stuvers betailt worden.

VIII. Van elcke last greyn ofte koorn twelc apart vercoft wordet, ende zo verre de cooper ende vercooper tsamen den maickelair aengesocht hebben, sal de maickelair ontfangen twee stuvers, twelc in sulcken gevalle de cooper ende vercooper gehouden zijn te betalen. Mair zo verre de maickelair niet meerder als van een persoon versocht wordet, sal alsdan van denzelven versoecker voor elcker last ontfanghen een stuver, sonder meer.

IX. Van coope van scepen ende bevrachtinge van dien, zo well dat op bomery uutgaet als anders, ende voorts van alle andere coopmanscappen hiervoren niet gespecificeert, dairtoe die voors. maickelairs versocht zullen worden, dat zy dairvan hebben zullen van elcke hondert gulden drie stuvers, crescerende ende oplopende tot dartich stuvers, ende hooger niet.

X. Van een last pecks, asch ende andere thonne goedt, een stuver,

Digitized by Google

van een hondert souts, vier stuvers,

van een vat vlas ofte hennips, vier stuvers,

van een hondert wagenscots, van een groothondert claphouts, drie groot,

van een scippondt vlas, een halve stuver,

van een scippondt henneps, een halve stuver.

XI. Tvoorn. sallarijs sal betailt worden, deene helft by den cooper ende dander helft by den vercooper, zo verre dezelve cooper ende vercooper beyde opten maickelair versoeckende waren. Mair est saicke de maickelair niet meerder als by eene persoon versocht worde, so sal de versoecker tvoorn. sallarijs alleen betalen.

XII. Item wordet expresse geboden ende geordineert, dat niemant van den maickelairs hem vervorderen sall ijt meer te eyschen ofte den coopman te bescatten dan voren ghescreven stait, op correctie deser stede.

XIII. Item dat der maickelairs sallarijs commuyn ende ghemeen sall wesen, immers zyluden malcander dairvan elcke veerthien dagen goede pertinente rekeninge ende reliqua sullen doen, sonder enige simulatie ofte dissimulatie dairinne te hanteren.

Aldus gedain ende gepubliceert den XXIIIIen July anno LXV. [1])

318. *(Executie van schot in de dorpen der jurisdictie.)* (fol. 101 verso.)

Anschou genomen opten grooten treyn ende dylayen die dagelix worden gepleecht by den ingesetenen van Wognum, Wadwey, Nubbixwoude, Hauwert, Swaich ende andere dorpen, in der stedes jurisdictie geleghen, opten proceduren dien de vredemaickers derzelver dorpen jegens dezelven zijn houdende, nopende betalinge van den verschoten ende deburseerde penningen dien dezelve vredemaickers opt stuck van pondtschot, landtschot ende ander ongelden dagelix zijn ver-

---

1) De dagteekening is niet volkomen zeker. De keur zelve heeft geene dagteekening, maar de onmiddelijk voorafgaande is van 24 Juli 1565, en de onmiddelijk volgende dagteekenen eenvoudig: *actum et publicatum ut supra.* De daarop weder volgende gedagteekende is van 24 October 1565. Twijfel baart alleen dat de namen der schepenen die onder deze ordonnantie als present vermeld worden, verschillen van die onder de voorafgaande keur van 24 Juli vermeld.

Digitized by Google

schietende, dit al tot grooten achterwesen ende moeyten van denzelven vredemaickers; so est mynen heeren de scoutet ende gerechte, by advyse van den burgermeesteren, hebben ghekeurt ende statuert, keuren ende statueren mits desen, dat zo wanneer ymant van de inwoners van de voorn. dorpen alhier by ymant van de voorn. vredemaickers wordt beclaicht omme betalinge ofte uutlegge van landtschot ofte pondtschot, mijn heere de scout van stonden aen by provisie uutlegge sal doen opten darden penninck meerder, van de gheeischte somme. Ende dat tot laste van denghene die int recht is vallende.

Aldus gedain ende gepubliceert den XI February anno ses ende tsestich stilo communi.

319. *Modus procedendi.* [1]) (fol. 105 verso.)

Aenschou genomen opten grooten inconvenienten die dagelix (God betert) alhier voor de vierschare ghevallen deur den lange treyn van procederen, ende so langer zo meerder zullen vallen tensi saicke dairinne by behoorlicke remedie ende provisie voorsien worde, so est mynen heeren de schoutet ende gerechte, by advyse van den burgermeesteren deser stede, hebben met rype deliberatie van raide gheordineert, keurt ende statuert, ordineren, keuren ende statueren mits desen dordinantie ende statuten hiernaer volgende.

I. In den eersten so wanneer ymant eenen ander persoon dede verdagen, ende diezelve eyscher ten dage dienende zelfs niet compareerde, noch gemachtichde en hadde, dezelve gedaigde sal jegens den eyscher obtineren comparuit, ende uut crachte van dien hem volgen sal absolutie van de instantie met condemnatie van de costen dairomme gedain, tot taxatie van scepenen, mits dat die gedaichde bewysen zal hem verdaicht ende hem dien daghe gheprefigeert ofte beteyckent te wesen.

II. Indien die gedaichde ofte arresteerde ten daghe hem beteyckent niet compareerde noch gemachtichde en hadde, blijckende van de citatie, zal diezelve contumax ofte vellich verclaert worden.

---

1) Fol. 103 recto—105 recto vindt men eene andere veel uitvoeriger redactie van deze ordonnantie, waarin veel geklad en doorgehaald is, en die vervolgens geheel is doorgehaald, terwijl het slot ontbreekt. Het stuk is blijkbaar een eerste concept, en daar het geene andere bepalingen bevat, was het onnoodig het mede te deelen.

Digitized by Google

III. Sal voorts dezelve gedaigde ende defaillant andermail verdaicht worden, omme te aensien ofte anhoren den intendit van den eyscher metten verificatien dairtoe dienende, voorts omme hem te sien condemneren ten principale.

IV. Welcke gedaichde ofte defaillant ofte zynen gemachtichde tenzelfden tweeden rechtdaghe compareerende, sal hem van den eersten vellicheit mogen purgeren, mits betalende dofficier drie stuvers ende twee stuvers voor den eyscher, volghende tpraevilegie deser stede.

V. Welcke gedaichde tenselfden tweeden rechtdaghe gheen veerthien daghen sal mogen nemen, mair sal mogen hebben, zo verre de saicke sulx es eyschende, tijt van berait, tot discretie van scepenen.

VI. Est saicke die ghedaichde tenselven anderde rechtdaghe, hem beteyckent, niet compareerde noch gemachtichde en hadde, zal dezelve andermail vellich ghewesen ende uut crachte van dien mitter dait ghecondemneert worden in den eysch van den eyscher mitte costen van de litispendentie, zo verre deyscher zynen intendit behoorlicken verifieert ende bewijst.

VII. Indien deyscher zynen intendit niet ghenoechsaem es bewysende, ende evenwell versoecket tsinen, sall in sulcken gevalle danlegger gheadmitteert worden zynen eysch te stercken met zynen eede, tot discretie nochtans van scepenen. Ende zo verre scepenen bevijnden, dat deyscher zo cleyne bewijs bybrenget dat hy niet toeghelaten mach worden omme zynen eede te doen, so zall die gedaichde geabsolveert worden van den eysch, ende gecondemneert nochtans in de costen van de voors. defaulten.

VIII. Alle saicken van twaliff gulden ende dairbeneden zullen by monde ende niet by scrifturen [1]) afgedain worden.

IX. In den saicken belopende boven de twaliff gulden zal men scriftelick (zo verre de saicke sulx is eyschende) [2]) mogen procederen by eysch ende antwoorde ende vorder niet, altijt nochtans tot discretie van scepenen.

X. Item die gedaichde ofte verweerder sall anders gheen

---

1) De vier laatste woorden zijn met dezelfde hand bijgeschreven ter vervanging van de doorgehaalde woorden: *sonder frivole dylayen.*

2) De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn met dezelfde hand op den kant bijgeschreven.

Digitized by Google

dylay ofte uutsettinghe moghen nemen, dan eens ter eerster instantie veerthien daghen, dairnae opten pandinge veerthien daghen, ende anders niet. Immers scepenen thoirluder discretie ende nae exigentie van de saicke dezelve dylayen ofte tempora deliberandi altijt zullen mogen vercorten ende verlangen.

XI. Mair in saicken dien de poorters jegens de vreemdelingen, ofte vreemdelingen jegens de poorters hebben zullen, en sal gheen dylay genomen worden, dan ten wair saicke scepenen bevonden zulx te behooren deur exigentie van de saicke.

XII. Den termijn van pandtwaringe, als wesende frustratoir ende te veel, wordt te niet gedain.

XIII. Deyscher ende gedaichde zullen ten tyde als in den saicke, zo wel vlotvairdich als ander recht, ten principale vonnissen beleyt zal zijn, elx drie stuvers inleggen ende onder den scout consigneren, [1]) tappliceren een darde part voor den officier ende twee darde parten voor den gerechte. Ende est saicke ymant, tsy eyscher ofte ghedaichde, onwillich ware omme de drie stuvers te consigneren, sall in sulcken gevalle de scoutet op dobbel gelt tot laste van den onwillige van sheeren weghen tselfde uutleggen.

XIV. De succumbant ofte verlieser van den saicke sal nae de pronuntiatie van de sententie den winner ofte triumphant de uutgeleyde drie stuvers uut zynen selfs budel wedergheven, ende sal evenwel dezelve verlieser zyne geconsigneerde drie stuvers missen.

XV. So verre de verlieser van de saicke omme te betalen den triumphant zynen uutgeleyde drie stuvers onwillig ware, zal alsdan de scoutet tselfde op dobbelt gelt van sheeren wegen mogen uutleggen.

XVI. Welverstaende dat hiervan exempt zijn alle officianten in saicken hoirluder officie aengaende, mair niet hoirluder partien advers.

XVII. Ende omme te voorhoeden alle frivole appellatien ende onbehoorlicke dylayen, es geordineert, dat est saicke

---

1) Hierop volgde, maar is doorgehaald: *voor tot betalinge van de vacatie van mynen heeren.* Het eerste woord is blijkbaar eerst doorgehaald, daarna de volgende, waarschijnlijk bij het redigeeren van de bepaling.

Digitized by Google

ymant op eenen sententie, tsy interlocutoir ofte diffinitijff, thien dagen nemende ofte appelerende es an den hove van Hollandt, ende deselfde tselfde apel niet prosequeerde, met verheffinge ende insinuatie van den mandament binnen behoorlicke tyde volgende dinstructie shofs van Hollandt, dat dezelve sall verbeuren thien stuvers, deene helft tot proffyte van den officier ende dander helft tot profyte van den gerechte.

Aldus gedain ende pronunciert den XXIII Aprilis anno LXVI.

320. *(Van weeskinderen en weduwen goed.)* (fol. 115 verso.)

Also men volgende den natuyrlicke ende bescreven rechten met alder vlijt, diligentie ende getrouwicheden behoren te waicken in saicken, den weduwen ende weeskijnderen angaende, ende tot kennisse van mynen heeren gecomen zijnde, dat gerijffelijcker, commodiois ende proffytelick es, der weeskijnderen ende weduen goeden, subject den weeskamer deser stede, by scepenenbrieven dan by articulen op renten gestelt te worden, gemerct dezelve weeskijnderen ende anderen thairen mondige jaren gecomen ende bequaem zijnde, naer voorgaende advyse ende consent hoirluder naiste vrunden, willende hoirluder goeden uuten weesenkist hebben, omme dairmede hem te behelpen ende in coomenscappe ofte ambachte te generen, beter metten scepenenbrieven als met articulen der weesenboecken dairtoe connen geraicken; welcke scepenenbrieven zyluden in gevalle als boven thuys zullen mogen nemen ende dairmede doen zo hemluden oirbairlic duncken sall;

van gelijcken tot kennisse van mynen heeren gecomen zijnde, dat in voortyden deur simpelheden veel ende verscheyden penningen alhier uten weesenkist zijn gehailt op renten, sonder enige onderpande dairvoor te stellene by dengene die de penningen was ontfangende, noch by den borge van dien, immers veel articulen zijn, dairinne de principael persoon die de penningen op renten heeft gehailt, tot bewarenisse van den borghe ende niet tot verseeckertheyt van dengene die de penningen toecomen eygentlijcken, onderpandt heeft gestelt;

dat oock veel articulen zijn, dairinne vroupersonen sonder consent hairder voichden penningen hebben hier voormails op renten gehailt, ende ooc sonder voocht ende sonder renunciatie sc. Velliani hair als borgen deur simpelheden hier voormails hebben gestelt, dairop in quaede betalinge veel cavillatien

Digitized by Google

ende moeyten by subtyle personen, den warwech soeckende, souden mogen voortgestelt worden, alle twelck voors. tenderende es tot grooten achterwesen, moeyten ende scaede der weeduen ende weeskijnderen, ende van dage tot daghe tot irreparabele scaede ende achterwesen soude loopen, ten wair saicke dairinne niet voorsien worde, so est mynen heeren de scoutet ende scepenen, by advyse van den burgermeesteren, hebben met rype deliberatie van raide gekeurt, statuert ende ordineert, keuren, statueren ende ordineren mits desen, dat van nu voortaen gheen penningen in de weesenkist deser stede op renten zullen gestelt worden anders dan by scepenenbrieven, welcke rentebrieven zullen gemaict worden in zulcker forme ende met zulcke vasticheyt, als dordinantie van de weeskamer dat is inhoudende ende verclarende.

Dat oock van den articulen, staende int weeseboeck, dairinne de principail gheen specail onderpande tot verseeckertheyt van den eygenair deszelfs articule heeft gestelt, ofte dairinne een vroupersoon sonder consent hairs voochts penningen op renten heeft gehailt, ofte hair als borge heeft gestelt sonder renunciatie hairder vrouwelijcke privilegie, binnen drie maenden naedat de principail sculdenair dairvan by den eygenair van de articule vermaent sal zijn, de hooftsomme sall aflossen, ofte by gebreecke van dien dairvan passeren enen scepenen rentebrieff, nair dordinantie van den weesenboeck nu ter tijt dairvan zijnde.

Aldus gedain ende publiceert den laisten Decembris anno ses ende tsestich.

321. *Roerende die vercopinge van de boulhuysgoeden.* (fol. 118 recto.)

Alsoe mijn heeren die schoudt ende gerechte deser stede, altijts geneycht wesende ten welvaeren van den gemenen burger, ende gemerct daer veel abusen geschien int vercopen van de goeden in de boelhuysen, welcken dicwils onder decxel van oepenbaer boelhuys by nacht, by ontyden ende int heymelick vercoft worden, mitgaders oock dat dieselve goeden altijts gemijnt worden sonder daervoir borge te stellen, waerdeur dicwils die eygenaren van deselve goeden te cort coemen, ende omme hierin te versien, dwelck nodelick es, soe hebben mijn heeren voors., by advijs van de burgermeesteren deser stede, gekeurt, gestatueert ende geordineert,

Digitized by Google

keuren, statueren ende ordineren mits desen, dat nyemant, wie hy zy, hem voirdaen vervorderen zal eenige boelhuyse te houden, in tgroet noch int cleyn, tenzy dieselfden by een van de secretarissen deser stede bescreven werdt ende nyemant anders, op pene dat men anders sulcke boelcedulle geen gelove geven en zal, ende voort op pene van drie ponden.

Oock [1]) dat nyemant die eenige goeden in den boelhuysen by afslach es mynende, zal eerst ende alvoiren den secretaris borch stellen, alleer hy tgeen dwelc gemijnt es, zal moegen van de tafel halen, op pene.

Welverstaende dat die eygenaers van de boelhuysen optie ende keur hebben sullen (off die copers zullen borch stellen off nyet ende) [2]) off zyluden die penningen selven sullen willen collecteren dan niet.

Ende die secretaris, soe wat boelhuys gelt hy collectere, zal hebben van elcke gulden een blanck. Des sall [3]) vaststaen voer alle de penningen die welcken sullen coemen van de voors. vercofte goeden.

Welcke [4]) betalinge sal te vollen gedain worden ten lanxten binnen een maent nae den gesetten dach.

Aldus gedain ende gepubliceert den XXVI Februari anno LXVII stilo communi.

---

1) Deze bepaling is doorgehaald en met eene andere, hoewel blijkbaar gelijktijdige hand op den kant vervangen door de volgende bepaling: *Dat niemant enige goeden van de tafel zal nemen voor ende alleer dairvoor vaste borchtochte gestelt zal zijn, op pene dat men dezelve goeden andermael tot laste van den eerste coper weder van boven neder sal veylen, zulx dat deerste coper sal betalen tgundt tselfde goedt minder is geldende, ende so verre tselfde meerder es geldende, tselfde wesen sal tot proffijt van den eygenair.*

2) De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn doorgehaald.

3) De twee laatste woorden zijn gekomen in de plaats der doorgehaalde woorden: *behoudelick dat hy zal.*

4) Deze bepaling is bijgevoegd met eene andere hand, blijkbaar dezelfde als de in noot 1 vermelde, die ook de onmiddelijk in het HS. volgende publicatie van denzelfden dag schreef.

Digitized by Google

Besluiten van de vroedschap. 1529—1569.[1])

322. *Quistgoed.* (fol. 3 recto.)

Tis verkuert by den gemeen vroetscap, soe wie binnen deser stede ende huere jurisdictie, hy zy gehilict ofte nyet gehilict, hem qualijcken droge in zijn goet onnuttelicken wech te brengen [2]), dat alsdan die burgermeesters denzelven, alsoo van quade regiment wesende, sullen ontbieden voor den gerechte ende straffen van zynen quade regimente, hem waerschuwende indien hy hem nyet beterde ende stelde tot beter ende goede regimente, dat men hem alsdan by den scepenen ende haire vonnisse sal stellen uut die vouchdie ende onbequaem zynen goeden te regieren, ende tselve alsdan opelijcken doen publiceeren. Ende die vermaninge sal tot drie mael geschien by den burgermeesters. Ende indien hy volhardich blijft in zijn quade regiment, soe sullen die burgermeesters denzelven ex officio doen verdaegen ende beclagen inhabiel te wesen omme te hebben administratie van zijn goeden, begerende dairvan vonnisse van scepenen.

Gepubliceert den VI[en] October anno XXIX.

323. *Reauditie van vlotrecht te versoecken.* (fol. 3 recto.)

Tis oock gestempt (ende gekeurt) by den (schout) [3]) gemeen vroetscap, indien yemant hem vijnt bezwaert by vonnisse, gewesen in vlotveerdich of zeevaerdich recht by twie scepenen, dat dezelve sal moegen tselve vonnisse van nuys beropen voor thele collegium ofte volle banck van scepenen of te minsten tmeerdeel van dien, by hem ropende den burgermeesteren die by huys zijn. Ende dieghene die sulcx beroept,

---

1) Ontleend aan het resolutieboek van de vroedschap, H[s]. Ook hier plaatste ik het folium achter de opschriften.

2) In dit woord is geknoeid, zoodat er nu eigenlijk staat ten gevolge van overschrijving: *brochte*, terwijl boven het woord *in* een streep staat. Vermoedelijk meende men later dat er *ende* stond, en veranderde daarnaar het later volgende werkwoord.

3) De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn later boven den regel ingevoegd.

Digitized by Google

sal gheven vier stuvers, drie voor den gerechte ende een voor den schout. Dese ende de voors. kuer [1]) is geconcludeert opten 28en dach in September anno XV c XXIX.

324. *Burgermeesteren met de scepenen recht te doen.* (fol. 3 verso.)

Tis gestempt by tmeerdeel van den ghemeen vroetscap, dat men voortan met twee of drie scepenen sullen ter vierschare sitten ende alle lichtveerdige ende lopende saeken ofdoen, ende zware saeken boven wysen an den ghemeen scepenen mitten burgermeesteren die hem dair by sullen voegen. Ende waert saeke ymant hem bezwaert vonde by enige vonnisse gewesen by den voors. twee ofte drie scepenen, die sal hem mogen beroepen voor den ghemeen scepenen mitten burgermeesteren. Ende van dit beroepen sal dezelve beroeper gheven den heer een stuver ende tgerechte drie stuvers.

Actum den vierden Novembris anno XV c XXIX.

325. *(Qualijcken toespreken over saeken, in de vroetscap of gerechte gepasseert.)* (fol. 4 recto.)

Tis oick gestempt by den ghemeen vroetscap, dat indien yemant van den vrootscap ofte gerechte den ander in de harbarge of in dronckenscap qualijcken ende abuselijck toesprake angaende de saeken, getracteert in de vroetscap of gerechte, dat deselve gecorrigeert sal werden by den ghemeen vroetscap; ende sal hem moten gedogen mitte correctie, by den vrootscap hem overgevonden.

Actum den XVIII dach in Novembri anno XV c XXIX.

326. *(Van poorters gearresteerd voor schulden van de stad.)* (fol. 4 verso.)

Tis oick eendrachtelijcken overgegeven by den vrootscap, dat indien yemant van de poorters opgehouden worden in enige plaetsen overmits die schulden van den stede, ende dezelve hem verbonde alsulcke schulden selfs te betalen over vier, vijf of zes weken, dat men dezelve sal granderen [2]) ende ontlasten van zijn beloften.

Actum den XXIen Novembris anno XV c XXIX.

---

1) D. i. § 322.

2) Waarschijnlijk voor: *guaranderen.*

Digitized by Google

327. *(Van die stedelyke officien en voogdyen te bedienen.)* (fol. 5 verso.)

Opten eersten February anno XXX. Tis gestempt by den gemeen vrootscap, dat soe wie belast is mit een officie dat die stede te gheven heeft, dat men denzelven mit gheen meer officie belasten sal.

Item dat diegeen die by den wesemeesteren genomineert wordt voecht te zijn van eenige weeskijnderen, dieselve sal tselve officie moten aenvaerden ende bewaren, sonder wedersegginge van hem ende enige andere van den naeste vrunden ende magen van denselven weeskijnderen. Ende dieselve voecht, alsoo genomineert, sal gehouden wesen alle jaire rekeninge ende reliqua te doen voir den wesemeesteren van zyne administratie.

328. *Borge int wesebouck als principael gehouden.* (fol 7 verso.)

Opten zesten May anno XXX. Tis eendrachtelijcken geordineert ende gestatueert by den burgermeesteren, scepenen ende rijcdoom, dat soe wie van nu voortan hem int wesebouck deser stede voor yemant borge obligeert, dat diezelve altijt als principael gehouden sal wesen te staen voir den penningen dair hy hem borge voor obligeert heeft, ende op hem sal mogen rechten als opte principael man. Aldus gepubliceert den VII^en^ May anno XV ^c^ XXX.

329. *Aesdomsrecht.* (fol. 10 recto.)

Tis oick gestempt by den ghemeen vroetscap, dat men vervolgen sal an den keyser om of te hebben dat aesdomsrecht. Actum den XXI Juli XV ^c^ XXXI.

330. *Schepenen niet meer by vroedscap te vergaderen.* (fol. 11 verso.)

Tis gestempt ende geordineert by den burgermeesteren ende vrootscap deser stede, dat van nu voortan gheen scepens en zullen boven te rade comen in stedesaeken, dan die in die vrootscap zijn, ten ware dat men enige keure maken souden, ende anders nyet. Actum den XII^en^ Octobris anno XV ^c^ XXXII.

Digitized by Google

331. *Burgermeesteren een uyr daechs te vergaderen.* (fol. 16 recto.)

Tis gestempt ende overgegeven by den burgermeesteren ende vrootscap deser stede, dat die nu te Paeschen eerstcomende burgermeesteren sullen gecoren werden, sullen dat jair een ure ofte anderhalve uyre sdaechs met malcanderen boven opt stadthuys comen ende vergaderen, omme te spreken van der stadt oirbair ende profyte, opte pene van elcke reyse te verbueren een stuver. Actum den eersten February anno XV c XLII.

Die heilige dagen uutgesondert.

332. *(Kosten van appel in crimineele zaken.)* (fol. 17 verso.)

Tis gestempt by den burgermeesteren ende raide, dat soe wat by den scepenen alhier gewesen wert in criminele saeken, ende dat by advijs, raet ende goetdunken van den burgermeesteren, ende indien van sulker vonnisse geappelleert worde, ende die schout soude willen obedieren of die stede soude die costen moeten dragen, dat alsdan die burgermeesteren in den name van der stede sullen die saecke mitten schout aenvaerden ende tot statcosten uutdragen, opdat die sententie van den scepenen niet illusoer en blijft ende die quaden nyet gestraft souden worden. Actum den vierden Martii anno XV c XLVI.

333. *Privilegie van de confiscatie te beschermen.* (fol. 23 verso.)

Tis gestempt by den burgermeesters ende raide deser stede, dat men die privilegie beroerende die dootslagers sullen voerstaen tegens die camer van de rekeninge in den Hage. Actum den XVII Novembris anno LI.

334. *Van exue.* (fol. 25 recto.)

Ten dage voors. (19 Juni 1552) is oick gestempt by den burgermeesters ende raide deser stede, dat nyemant van nu voortan sal moegen buyten deser stede vaeren woenen om te hebben een prove (jair) [1]), maer sullen sulcke personen moeten, de buiten willen vaeren mitter woen, van stonden an

1) Dit woord staat tusschen haakjes.

Digitized by Google

hoir exu betaelen. Noch oick dat niemant binnen deser stede angenomen sal worden op jairlixe pontscot, maar sullen sulcke personen de alhier begheren hoir woenstede te houden, van stonden an poirter deser stede worden ende trecht van dien te betaelen ende de lasten helpen dragen, gelijcke andere poirters doen.

Actum ten dage voors. Dit articul is gemuteerd ende te niet gedaen, soe dat men tot discretie van den burgermeesters sullen moegen personen annemen op jairlixe pontscot. Actum den naist laisten Mey anno LIII.

335. *Den schout dachvaert scepenen en secretarissen.* (fol. 25 verso.)

Tis gestempt by den burgermeesteren ende vroetscap deser stede, in den saicke van mijnheer die scout die den scepenen ende secretarissen hadde doen dachvaerden in den Hage, nae uytwysen een mandament dairinne hy te kennen geven hadde, dat scepenen ende secretarijssen onwillich geweest zijn omme informatie precedent te nemen van zekere delicten die binnen deser stede geperpetreert woirden, dat indien die scout nyet soude tselve mandament te buyten gaen willen, dat men tegens hem in dese saick sullen oppòseren ende tegenstaen. Actum den XIIII Februari anno LIII.

336. *Chirurgijns de gequetsten aen te brengen.* (fol. 26 verso.)

Tis gestempt by den burgermeesters ende vroetscap deser stede, dat men sullen wederstaen tplacaet ..... [1]) by den scout deser stede, beroerende dat soe wanneer ymant gequest worde, dat hy tselve sal den scout doen weten ende seggen wye hem gequest heeft, ende oick dat die cyrurgijns gehouden sullen wesen, alleer zy den derden pleyster geleyt sullen hebben, den scout van sulxe gequeste persone tselve te laeten weten. Actum den XX Novembris anno LIII.

337. *Schout bij nacht te stellen.* (fol. 27 verso.)

Tis oick gestempt ten dage voers. (29 Jan. 1555), dat men tot lasten ende costen deser stede sullen ordineren een scout by nacht, also alst plach te wesen by Mr. Anthonis Sonck,

1) Onleesbaar woord, waaruit ik althans alleen *verwerden* kan maken.

Digitized by Google

wyleneer scout deser stede, omme dat alle rebellen gestraft moegen worden.

338. *Eed der poorteren.* (fol. 45 recto.)

Opten VII[en] July (1565) isser by den burgermeesteren ende rijckdom hieronder gescreven eendrachtelic gestemt, dat men de nieu incomende poerteren sullen ontfanghen ende haer eedt sullen doen in manieren hieronder gescreven voer burgermeesteren, te weten: Ick belove by der waerheid poerter van Hoorn te wesen ende den C. M. hou ende trou te zijn. Zoe waerlic moet my die Heer almachtich helpen. Ende dat se met dieselfde eedt sullen mogen volstaen.

339. *(Zeebrieven.)* (fol. 55 verso.)

Upten XXVII January anno XV[c] negen ende tsestich, stilo communi, es mede geaccordeert by burgermeesteren ende vroetschappen, dat men van nu voortaen nyemant binnen deser stede woenachtich zal passeren eenige zeebrieven, ten waer saecke zy eerst en al voren heurluder poorterschap gewonnen hadden, ende dus achtervolgende den behoirlicke eedt gedaen zal hebben ende trecht van dien betaelt, volgende dordinantie daervan zijnde, staende in tbouc der nieuwe poorteren deser stede. [1])

340. *Vader ende soon ofte twie gebroeders niet gelijck boongangers.* (fol. 57 recto.)

Opten derden Aprilis anno XV[c] LXIX, stilo communi, is mede gestempt, dat van nu voortaen die vader ende soen ofte twie gebroeders niet gelijck sullen mogen te boon gaen.

Weeskeuren. [2])

Ordonnantie van 29 *December* 1535.

Alsoe totten dage van huyden veel ende diversche inconvenienten, abuysen ende gebreecken geschiet ende gevallen

---

1) Deze ordonnantie is mij nergens voorgekomen. Het oudste poortersregister in het archief van Hoorn is van 1575.

2) Deze weeskeuren zijn uitgegeven naar H[e], fol. 69—71 (zie hierboven bl. 14). Ze zijn

Digitized by Google

zijn binnen deser stede ende hairen jurisdictie, overmits dat totten weeskijnderen ende hueren goeden, mitsgaeder saicken daeran clevende, nyet voorsien geweest en is, tot grooter achterwesen ende schaede van denselve weeskijnderen, ende omme tselfve te remedieren ende te voorsien voor den toecoemenden tijt alst behoert; soe hebben schout, scepenen ende de gemeen raide derselver stede gestatueert, gekuert ende geordineert, statueren, kueren ende ordineeren by desen, dat men van nu voortan by eenen ygelijck achtervolgen ende onderhouden sal allen poincten ende articulen hiernae bescreven, op peynen ende manyeren hiernae verclaert.

1. In den eersten soe sullen die schout ende gerechte deser stede, in den tijt wesende, alle jaeren opten Paeschendingesdach kiesen drie goede ende bequame mannen, die drie jaeren aftereen derselver stede inwoenende poorters geweest, oudt zijnde XXV [1]) jaeren, ende die weesmeesters wesen sullen een jaer lanck over alle weeskijnderen ende hueren goeden, binnen der voors. stede ende huere jurisdictie wonachtig zijnde.

2. Item sullen deselfve goede mannen ofte weesmeesteren binnen hueren tijt van huer officie ontfangen alle bewysinge ende rekenscappen van den weeskijnderen binnen die voors. stede ende huere jurisdictie. Ende tselfve bewijs ofte rekenscap, voor hemluyden gedaen, sal zijn macht houden ende van waerden blyven, gelijckerwijs of tselve voer den raide der stede voers. geschiet waere.

3. Item ten selfven dage als die weesmeesteren gecoren zijn, soe sal die schout ter presentie van den gerechte hem-

---

zeer net geschreven door iemand wiens hand zoowel in H[a], als in H[3] en H[6] in vele stukken te herkennen is. Geheel hetzelfde nette schrift vindt men bv. in H[a], in het afschrift van het octrooi van 1514 op de harde daken en in de uit de keurboeken getrokken keuren betreffende hetzelfde onderwerp, waarvan de laatste is van 29 Januari 1543, in H[3] in de keuren hierboven gedrukt als § 262 en 265, van 1545 en 1546, in H[6] in een stuk van 1541. Ik meen echter dezelfde hand, hoewel in slordiger en zeer ongelijk schrift, te herkennen in het geheele eerste gedeelte van H[a], van 1529 (fol. 3) tot 1564 (fol. 40), en wellicht zelfs tot later. Opmerking verdient voorts dat van de twee weeskeuren uit H[a], de laatste, § 29, blijkbaar later is bijgeschreven.

1) Dit getal is later ingevuld op een aanvankelijk opengelaten plek, terwijl achter het woord *jaeren* volgde: *ende gegoet tot* ..... *hondert* ....., blijkbaar ter nadere invulling, maar doorgehaald.

Digitized by Google

luyden eeden in deser manyere: Dat zweere ick weesmeester der stede van Hoern ende huere jurisdictie te wesen een jaer lanck, ende alle die weeskijnderen goeden, alse my angebrocht worden, te bouck doen scriven ende registreren, ende deselve angebrochte ende registreerde goeden nae inhout twesebouck trouwelijck ende wel te bewaeren ende te regieren als mijn selfs goeden nae mijn beste wetenscap, totten weeskijnderen oirbaer ende profijt, sonder enich profijt van den weeskijnderen ofte yemant anders van hueren wegen te nemen, anders dan gewoenlick is. Soe waerlijck moet my Godt helpen.

4. Item waert dat enyge van onse poorteren ofte uutpoorteren oflyvich worden ende weeskijnderen achterlieten, daeraf sal die vader of moeder die levende blijft, mit twie of drie magen, opdat men se gecrygen connen van des doodes zyde, comen voer den weesmeesteren binnen ses weecken naedat die vaeder ofte moeder oflyvich geworden is, ende connen zy die maegen binnen der voors. tijt nyet gecrygen, sullen zy selver comen, ende doen bewijs van alle die goeden der weeskinderen toecoemende. Ende alsoe menige weeck als hy ofte zy over de voors. ses weeken staen lieten, soe menige drie karolus gulden te verbueren [1]). Ende waert byalsoe die vader ende die moeder beyde binnen die ses weecken oflyvich worden, soe soude alsdan die naeste van den magen, van elcke zyde een of twee, coemen voer den weesmeesteren, binnen ses weecken daernae die vader ende moeder gesturven zijn, ende doen der weeskinderen goeden articuleeren ende int wesebouck doen registreren op gelijcke boete.

5. Item ingevalle onder die goeden, by den ouders naegelaeten, enige verderflijcke goeden ende ander tijlber haefve waeren die beeter ende nutter vercoft waeren dan onvercoft te blyven, dieselfde goeden sal men by raede der weesmeesteren ende der weeskijnderen naeste magen vercoepen, ende mitten penningen daervan comende sal men sculden ende ander oncosten mede betaelen, indien daer enyge waeren. Ende tghene dat daer overbleve, sal men uutstellen op renten tot oirbaer der weeskijnderen, ende daervan nemende vaste

1) Hier volgde, maar is doorgehaald: *des vermaent zijnde van den weesmeesters.*

Digitized by Google

brieven onder goede ypotheque of sufficiante borge, tot discretie van den weesmeesteren, dat die weeskijnderen daermede bewaert zijn, ende [1]) daeraen de vrunden ghenoegen ende te vreeden zullen wesen.

6. Item soe sal een ygelijck, tsy man of wijf, zijn kijnderen bewijs doen, mits anbrengende ende in gescrifte overgevende alle goeden, tsy landt, huys ende erfve, renten, gelde, schulden, onsculden ende oeck alle tijlber ende roerlijcke goeden, hoedanich die wesen mogen, nyet uutgesondert, die zy mit hairen man ofte hy mit zijn echte wijf te samen gehadt mogen hebben totten dach vant overlyden. Ende waert saicke dat dese vertichters enige goede afterhielden ende versweegen in den bewysinge van huer weeskijnderen, soe sullen die weeskinderen mit huer voucht ende die weesmeesters aenvaerden, ontfangen ende behouden alle die goeden die in den bewyse verswegen ende aftergehouden waeren, sonder hierinne te genyeten enyge rechten geestelijck of waerlijck.

7. Item soe sal dit aldus onder die weesmeesters staen ter tijt toe dat die weeskijnderen oudt zijn twintich jaeren. Ten waer dat die weesmeesters, by goetduncken der raide van der stede ende der vier vierendeelen van den weeskijnderen maegen, als men se naist gecrygen soude moegen, nut ende oirbair dochte te wesen, dat men die weeskijnderen eer souden laeten begaen mit hueren gueden te regieren. Anders en sullen die weeskijnderen haers goets geen macht hebben te vercoopen, te belasten, te vervreemden noch te verbueren [2]) in eniger wijs, voerdat se tot die voers. jaeren gecomen zijn. Behoudelijck nochtans onse genadige heere zijn recht.

8. Item waert saicke dat die weeskinderen voor twintich jaeren, of yemant anders die staet onder protectie van den weesmeesters, enyge beloftenisse dede ofte sculden maicten, tsy mit drincken, gelt of pandt te lienen, copen, vercoopen, mit briefven ofte andersins, in wat manyere dattet zy, buyten consent van den weesmeesters ende raide van den stede, die schulde, beloftenisse ende diergelijcke bezwaeringe soude geen

---

1) Het hier aanvangende slot dezer bepaling is met een andere hand bijgevoegd.
2) Aldus in het HS. Misschien te lezen: *verhueren*.

Digitized by Google

stede houden ende van waerden wesen, noch men soude geen betalinge of recht daervan doen, alsoe lange als zy int wesebouck ende onder protectie van den weesmeesters staen, oeck hoe oudt zy zijn. Ende hieronder worden oeck begrepen alle weeskijnderen, all ist dat hoir goeden int wesebouck nyet geregistreert en staen, mer die vaeder of moeder van dien by gedoegen ende believinghe van den naiste vrunden ende magen van denselfve weeskijnderen ende van den weesmeesteren deser stede daerinne blyven sitten ende tregement daervan selven behouden. Ende mijn heeren verclaeren allen voors. die by den weeskijnderen zedert den jaere van XXVII verleeden tot nu toe van coopen, vercoopen, lienen ende borgen etc. gedaen zijn of noch hiernaemaels gedaen sullen werden, nu als dan ende dan als nu, nul ende van geen waerden; sulcx dat deselfve weeskijnderen, comende tot hoir mondige jaeren, ongehouden sullen wesen te voldoen tghene zy in huer onmondige jaeren gedaen ende gehandelt muegen hebben. Actum ende gepubliceert den XXIX Decembris a° XXXV, presentes de schout, Simon Pieterszoen, Pieter Janszoen Berckhout, Gerbrant Goutsmit, burgemeesteren.

Weeskeuren zonder jaartal.

9. *Dat de man zijn wijfs goeden nyet sal mogen belasten noch vervreemden dan by consent van hair vrunden.*

Item ingevalle een maget die huere goeden int wesebouck staen, een man ter echte trouwede, soe sal die man zijn wijfs goeden nyet mogen vercoopen, belasten, noch in geender wijs vervreemden, dan by consent van hair naiste magen, des gerechts ende der weesmeesteren. Ende waert saicke anders gebuerde, dieselfde vercoopinge, belastinge ende vervreemdinge soude van onwaerden weesen ende geen voortganck hebben.

10. *De canceleringe van den articulen.*

Item alle brieven ende articulen, der weeskinderen toebehoerende ende int wesebouck staende, die in huer macht zijn als die weeskijnderen daeran comen, die en sullen in geener

Digitized by Google

wijs verjaeren noch verouden, ten wair dat die brieven ende articulen gecanselleert ende geroyeert waeren, ende daeronder geteykent, waer de penningen gebleven ende geijmployeert waeren.

11. Waert saicke dat yemant van den poorteren ofte uutpoorteren binnen die jurisdictie deser stede sturve, weeskijnt ofte weeskijnderen afterlaetende die tot hair mondige jaeren gecomen waeren, ende nyet vroet genoch en waeren huer guet zelven te regieren, die soudt men, bij anbrengen van hair naiste vrunden ende magen ende by goetduncken van den raide ende weesmeesters deser stede, in den weeskijnderen bouck stellen gelijck als den weeskijnderen.

12. Item soe wye van den poorteren ende uutpoorteren, tsy man of wijf, hem qualijcken ende boeflijck regeerde, ende enich van hem beyden zijn goet abuyselijck ende onnuttelijck wech brochte, ende die naiste vrunden ende magen dat den raetsluyden ende weesmeesteren an brochte, die man ofte dat wijf soudt men der stede kijnt maicken ende uutter vouchdye stellen nae ouder custumen, ende haer goet setten int weeskijnderen bouck.

13. Item soe wye van den weeskijnderen meer heeft dan hy jaerlickx verteeren ende vercleeden mach, tgeen dat daer overloopt sal men beleggen ende uutstellen op renten tot profijt van denselfve weeskijnderen, den penninck vijfthien of daerbooven, tot discretie van den weesmeesters, ende daer sufficiante borgen van nemen.

14. *Van de borgen ende ypotheeck.*

Item men sal voortan voor elcke artikel daer gelt uutgestelt wort op renten, nemen twee solvente borgen of een solvent borch, tot discretie van den weesmeesters, ende die borch sal ypotheeck ontfangen van dengeenen daer hy borch voor wort, ende zelver gehouden te wesen goede ypotheeck van lant of anders te stellen, daer die weeskijnderen mede bewaert zijn, ende dat sal men an tselfve artikel teykenen.

15. Item ist saicke enyge weeskijnderen zijn die alsoe veel goets nyet en hebben daer men se mede onderhouden mach

Digitized by Google

om behouden goet, soe sal die voucht ende die naiste vrunden van dieselfve weeskijnderen mitten weesmeesters derselver weeskijnderen goeden mogen vercoopen, ende doen registreren int wesebouck, ende daernae sal men mitten penningen daervan gecomen bestellen tot een seker tijt den weeskijnderen tot een eerlijcke plaetse, omme te leeren ende onderhouden te zijn.

16. Item soe wie der weeskijnderen enich goeden sculdich is, tsy die schulden verlijt zijn mit brieven of sonder brieven by wettachtige tuygen, de schulden sal men moeten betaelen voor alle sculden die men in enyger wijs schuldich mach wesen, ende die betalinge sal geschien na inhout des bouckx daer die weeskijnderen goeden in gescreven staen, of tsal geen betaelinge verstrecken, ten waer datter ouder brieven waeren dan die weeskijnderen brieven.

17. *Van de vouchden te stellen ende hair rekening te doen.*

Item naer de weeskijnderen goeden bewesen zijn, soe zullen die weesmeesters uut huer auctoriteyt nomineren een of twee vouchden tot huere goetduncken, die administratie ende ontfanck hebben sal van denselfve weeskijnderen goeden, renten ende schulden, ende sal deselfde voucht ofte vouchden gehouden wesen alle jaer rekening, bewijs ende reliqua te doen van zijn amministratie ende ontfanck voor den weesmeesters, tusschen Jaersdach ende Vastenavondt, ende tselfve te doen articuleeren ende registreeren int wesebouck. Ende by gebreecke hy of zy des nyet en deden ende des vermaent waeren, soe sal hy of zy inleggen, ter tijt toe zy des begeeren te doen, ende soe wye daerover uutginge, die sal telcken reyse verbueren drie karolus gulden, indien hy daer van bekuert worde tot scepenen proefve.

18. Item alle penningen, ontfangen van den weeskijnderen ende anders, die int wesebouck geregistreert staen, sal men teffens lossen ende nyet by die helft ofte darde paert, ten waer by wille van de wesen ende hueren voucht.

19. Item ist saicke yemant van den poorteren, ondersaeten of wye hy waer, yemant van den drie weesmeesters in den tijt wesende misdede, tsy mit woerden of wercken, om huer

Digitized by Google

officie wegen, tselfde sal men zwaerlijcken corrigeren ende straffen, in aller manyeren off tgerecht gedaen waer.

20. Item indien die weesmeesters in enyge poincten ende articulen den raetsluyden van den stede tot enyge tijt te doen hadden, soe sullen die raetsluyden ex officio gehouden wesen hemluyden te raeden, hulp ende assistentie te doen, van alle tgeen zy van den weeskijnderen wegen te doen sullen mogen hebben.

21. Item al tghene in der weeskijnderenbouck gescreven ende gearticuleert staet, sal men van waerden houden ende recht van doen, gelijckerwijs van scepenenbrieven.

22. Item soe en sal men geen dingen int wesebouck scriven of duerhaelen dan by den gezwoeren clerck of, by absentie van hem, by een ander, te minsten int byweesen van twee weesmeesters of een burgemeester ende een weesmeester, ende men sal daervan nemen dat gewoenlijck is.

23. Item men sal die weesmeesters met geenen anderen dienst belasten duerende den tijt van zynen weesmeesterscap.

24. Item sullen de weesmeesters mit hueren clerck tweemael ter weeck opter stedehuys vergaderen, smorgens te negen uren, te weten des dingesdaechs ende dondersdaechs, opdat eenen ygelijcken die hemluyden van doene heeft, alsdan sal mogen vijnden. Ende soe wye alsdan daer nyet en comt, soewel die clerck als die weesmeesters, sal telcken verbueren een stuver tot profijt van dengeenen die present zijn, ten waer hy openbaer consent hadde van zijn medegesellen.

25. Item soe en sullen geen susterlingen noch naerder van bloede te samen weesmeesters mogen wesen.

26. Item alle bruecken ende boeten die vallen sullen achtervolgende die articulen boven gescreven, sullen gaen an dryen, een darden paert voor den officier, een darden paert voor den gerechte ende een darden part voer den weesmeesters met hueren clerck.

Digitized by Google

27. Tis [1]) gestempt ende geordineert by den gemeen vroetscap, dat diegeen die by den weesmeesteren genomineert worde voecht te zijn van enyge weeskijnderen, dieselve sal tselve officie moeten aenvaerden ende bewaeren, sonder wederseggen van hem ende enyge andere van den naeste vrunden ende magen van deselve weeskijnderen. Ende dieselve voucht alsoe genomineert sal gehouden wesen alle jaeren rekening ende reliqua te doen voer den weesmeesteren van zijn administratie.

28. Tis [2]) eendrachtelijcken geordineert ende gestatueert by den burgemeesteren, scepenen ende rijckdoem, dat soe wye van nu voortan hem int wesebouck deser stede voor yemant borge obligeert, dat dieselve altijt als principael gehouden sal wesen te staen voor den penningen daer hy hem borge voor geobligeert heeft, ende op hem sal moegen rechten als upte principael man.

---

1) Op den kant staat: *uut dat wilkuer bouc folio* 5. Daarmede is bedoeld het vroedschapsregister, H[8], waar deze keur folio 5 verso voorkomt als gestemd 1 Februari 1530. Zie hierboven bl. 174 § 327.

2) Als boven: *uut dat wilkuerbouc folio* 7. — Zie hierboven bl. 174 § 328.

Digitized by Google

Digitized by Google

ENKHUIZEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

Voor de keuren van Enkhuizen stonden slechts weinige hulpbronnen mij ten dienste. Eene opruiming van zoogenaamde nuttelooze paperassen, in der tijd ondernomen, heeft alleen de origineele handvesten gespaard, maar overigens het fraaie stadhuis schoon gevoegd van alle middeneeuwsche stukken, zelfs van de stukken uit den schoonsten tijd der stad, de 16e en het begin der 17e eeuw. Daarbij zijn vermoedelijk ook de oude keurboeken of de registers, waarin de keuren opgeteekend werden, vernietigd of weggedaan. Gelukkig zijn elders drie handschriften bewaard gebleven, die eene verzameling van keuren bevatten. Andere, zoo zij alsnog bestaan, bleven mij onbekend.

I. E[1]. HS. van den hoogleeraar de Geer, papier klein 4to, in perkamenten band, bevattende 181 genummerde en eenige ongenummerde bladen. Vooraan prijkt het geteekende en gekleurde wapen van Enkhuizen, waarboven met roode inkt en gothische letters te lezen staat: *Dese hantvesten hoert toe Jacop Riewertsz. excijsmeister mit sijn kijnderen.* Vroeger behoorde het aan den hoogleeraar M. Tydeman, nog vroeger aan Mr. Mathias Temmink, die er verschillende aanteekeningen in schreef. Met uitzondering van een paar bladzijden met oude aanteekeningen van een ander, is het geheel met een duidelijke letter door dezelfde hand geschreven, die echter enkele stukken blijkbaar later inschreef. De opschriften zijn met roode inkt geschreven, de capitale letters met roode inkt aangestreept. Het bevat, behalve de keuren die men op fol. 17—44 aantreft, handvesten van Enkhuizen en van Westfriesland, dingtalen en het Vlaamsche en Noordhollandsche waterrecht. De later door dezelfde hand bijgeschreven stukken bestaan uit muntevaluatien van 1474—1527 aan het slot, en uit geschiedkundige aanteekeningen betreffende den slag van Pavia (1525), de inneming van Rome (1526) en de plundering

Digitized by Google

van den Haag (1528), die onmiddelijk achter de keuren en op aanvankelijk onbeschreven gebleven bladen zijn gesteld. Het bericht omtrent den slag van Pavia moet vóór den vrede van Kamerijk, maar na de invrijheidstelling van Frans I zijn gesteld. Het HS. zelve is dus vermoedelijk iets vroeger geschreven, maar toch na 24 November 1524, daar het op fol. 85 eene akte van die dagteekening mededeelt.

II. E^2. HS. van de Bibliotheek der gemeente Utrecht, papier klein 4to, in perkamenten band, bevattende 88 genummerde en eenige ongenummerde bladen. Het werd door de gemeente aangekocht op de boekverkooping van v. d. Burgh. Het is insgelijks in de eerste helft der 16^e eeuw, maar vermoedelijk iets later dan E^1 geschreven, daar op het titelblad het jaartal 1530 staat. Het levert nagenoeg dezelfde stukken als E^1 en in gelijke volgorde, maar meerdere handvesten, terwijl de historische aanteekeningen en de muntevaluatien ontbreken. Het is duidelijk geschreven en met roode inkt voorzooveel de opschriften. De keuren komen voor fol. 9—20 recto.

III. E^3. HS. van den Heer T. D. Abbing, vroeger van Adr. Westphalen, nader beschreven door Mr. J. Soutendam bij zijne uitgave van de keuren in de N. Bijdr. voor rechtsg. en wetgeving 1878, bl. 1 volgg. Ik heb die uitgave, niet het HS. zelve gebruikt.

De tekst der keuren in deze HSS. toont aanmerkelijke verschillen, zoowel wat betreft de lezingen als het aantal en de volgorde der bepalingen. E^1 is het volledigste. Daarin ontbreekt slechts eene keur, die alleen in E^3 voorkomt (§ 181), terwijl het vijf keuren (§ 15, 95, 115, 122 en 180) bevat die in de twee andere HSS. ontbreken. Het minst volledig is E^2, dat niet alleen de genoemde, maar bovendien 21 andere mist (§ 19, 23, 24, 34, 36, 39, 51, 56, 83, 90, 98, 104, 106, 121, 134, 148, 163, 164, 168, 173, 177) die zoowel in E^1 als E^3 gevonden worden. Bij eene nauwkeurige vergelijking heb ik slechts twee verschillen gevonden wier verklaring voor de hand ligt en bij de bepaling van de betrekkelijke waarde der HSS. van dienst kan zijn. De bepalingen van § 15 en 122 vindt men, in andere redactie en gewijzigd, in § 166 en 168 terug, zijn dus blijkbaar later door deze vervangen en als zoodanig in de twee andere HSS. weggelaten.

Digitized by Google

Nog opmerkelijker is het verschil in de rangschikking der bepalingen, die in elk der HSS. een volkomen verschillende is. In E^3 herkent men eene poging tot systematische rangschikking door het bijeenplaatsen van de keuren betreffende dezelfde of gelijksoortige onderwerpen. In dit opzicht wijkt dit HS. het sterkst af van E^1, terwijl E^2 tusschen beiden staat, en in de volgorde zich nu eens aan E^1, dan weder aan E^3 aansluit. Op zich zelve kan dit reeds als eene aanwijzing gelden dat de volgorde van E^1 de oudste en de meest met de tijdsorde overeenstemmende is. Er zijn echter nog andere aanwijzingen dat wij in dit HS. een afschrift bezitten van een oud keurboek der stad waarin, als in H^1, aanvankelijk eene verzameling van de tijdens de samenstelling nog geldende keuren werd ingeschreven, die sedert met de later vastgestelde werd bijgehouden. Ik vermeldde reeds dat § 166 en 168 blijkbaar wijzigingen zijn van § 15 en 122. Deze laatste vervielen daardoor, maar werden waarschijnlijk niet geroyeerd. Aan § 15 schijnt men zelfs een zin te hebben toegevoegd, strekkende om haar ten opzichte van eene der wijzigingen in overeenstemming te brengen met het later vastgestelde. Maar er is meer. Het Enkhuizer keurboek heeft een zeer groot aantal keuren met het oude Hoornsche gemeen. In E^1 komen ze allen in het eerste deel, en, hoewel met eigen keuren vermengd, in nagenoeg dezelfde volgorde voor. Zeer sterk komt dit vooral uit in de 22 eerste keuren, waarvan slechts vijf in Hoorn ontbreken, slechts twee de volgorde verstoren. Later vindt men nog twee reeksen, elk van vier bepalingen, waarvan slechts één de volgorde van Hoorn verlaat (§ 33—35 en 38 = § 31—34 Hoorn; § 52, 54, 55 en 57 = § 35, 38, 48 en 41 Hoorn). Na § 57 vindt men nog slechts een vijftal, hier en daar verspreid en buiten de volgorde, (§ 80, 82, 98, 113 en 117 = § 55, 96, 38, 79, 80 en 28 Hoorn).

Hoever het oudste stuk liep, is niet uit te maken. Evenmin wanneer het ontstond. Slechts van enkele keuren is de ouderdom te bepalen. Zoo is § 124 blijkbaar een uitvloeisel van de algemeene ordonnantie van hertog Philips van 9 Augustus 1446 betreffende het zeventuig en den vrede van onschuldige magen. Onzeker is het of § 119 gelijken oorsprong heeft, daar de bepaling niet geheel overeenstemt met de bepalingen dier ordonnantie. Het jaartal 1452 komt in § 153, 1458 in § 171 voor. Het is echter moeielijk daaruit een bewijs te putten voor

Digitized by Google

den ouderdom der andere keuren, bij de ongeregelde wijze waarop men, blijkens hetgeen H[1] ons leert, met de keurboeken omging, en die steeds onzeker maakt of de eene of andere keur in het origineel niet reeds vroeger op een nog onbeschreven blad of later op reeds beschrevene is bijgevoegd. Dit is b. v. wellicht geschied met § 105, wanneer ze althans ontleend is aan de handvest van 1447, wat evenmin zeker is. Evenzoo is het met § 154. De heer Soutendam, in de voorrede van zijne uitgave van E[3], vermoedt dat die keur van 1515 is. De aanwijzing is echter zwak, en het komt mij waarschijnlijker voor, dat geen enkel der keuren jonger is dan de 15e eeuw.

Of de tekst der twee andere HSS. aan een officieel keurboek is ontleend, is onzeker. Het is mogelijk dat de stad later afschriften van het keurboek liet maken, waarbij men de chronologische orde der bepalingen liet varen voor eene rangschikking naar den inhoud, voor het gebruik gemakkelijker; maar ze kunnen ook vruchten van privaten arbeid zijn. En het laatste komt mij zelfs waarschijnlijker voor. Had de stad de keuren in een nieuw keurboek in verbeterde rangorde doen overschrijven, dan zou men verwachten daarin de latere keuren te zien bijschrijven, of zou men althans eenige vermeerdering bij gelegenheid der vernieuwing verwachten. De twee andere HSS. bevatten echter buiten de bepaling, als § 181 door mij uitgegeven, niets nieuws, en het is zeer wel mogelijk dat die zeer korte bepaling ook in het oude keurboek stond, maar door den schrijver van E[1] bij vergissing werd overgeslagen. Er bestaat dan ook geen grond om uit de verschillen in rangschikking en lezing tot het aannemen van drie op verschillende tijden vastgestelde keurboeken te besluiten. Bij de uitgave heb ik mitsdien E[1] zuiver gevolgd, en alleen in de noten alle varianten van eenig belang opgenomen, terwijl ik telkens achter het opschrift tusschen haakjes heb vermeld het nummer van de keur in E[2] en E[3], alsmede de overeenstemmende keur uit het oude keurboek van Hoorn.

Digitized by Google

Dit sijn die statuten ofte kueren [1]) der stede van Enchusen.

1. *Van brant te maken.* (E² 29, E³ 54, H. 1.)

In den eersten, soe wie brant maect mit synen viere binnen der stede van Enchuysen, ende niet roept op die straten te tyde, die verboert drie pont. Ende comt den bueren daerof scade, soe sal dieselve die stede ruymen een jaer lanc, tot scepenen provinghe.

2. *Van tot den brande niet te comen.* (E² 30, E³ 55, H. 2.)

Item wat man toe den brande niet en quame alst gerucht over die strate gaet, ende niet en arbeit na sijn vermoghen, die verboert een pont. Ende soe wie guedt vlucht, byneden den wijnt by tien huysen na ende boven den wijnde by vijf husen na, die verboert een pont, by scepenen provinghe.

3. *Van huysen of te breken in brant.* (E² 31, E³ 56, H. 3.)

Ende soe waer men huysen breken wil om anxt des brants ende oirbair der ghemeenen bueren, soe wat man die keerde, die verboerde vijf pont, ten scepen proven. [2])

4. *Van wapen te brande te brenghen.* (E² 32, E³ 57, H. 5, 6.)

Soe moet niemant wapen te brande brenghen by drie pont. Ende soe wie vecht in den brande, die sal ghelden den heer tien pont ende den rechter tien pont, ende den quetsten sal hy beteren by den gherechte ende scepen proven.

5. *Van eesten te cleyen.* (E² 44, E³ 68, H. 8.)

So sal men die eesten wel cleyen ende bescieten tot beide

---

1) E³ voegt bij: *ofte plebisciten.*

2) E² en ³ voegen bij: *soo dicke als men dat weygerde.*

Digitized by Google

eynden ende overwelven, als die scepenen wisen, by twie scellingen. Ende elcke eest sal hebben een lid, by twie scellinghen.

6. *Van stroe of riet over eesten te legghen.* (E² 45, E³ 65, H. 8*a*.)

Soe wie stroe of riet over sijn oven of over sijn eest of over sijn vier heft, die verboert twie scellinghen.

7. *Van colen uut te draghen.* (E² 46, E³ 66, H. 10.)

Item soe sal elc man sijn colen uytdoen ende uytvoren of uytdraghen in een sloet of ander water [1]), ende wel uytdoen, by twie scellinghen.

8, *Van op eesten te droghen.* (E² 47, E³ 69, H. 9.)

Item soe wie droghet op een eest, die sal hebben een emmer waters daerby, bi twie schellinck. Ende dese kuere van eesten voorscreven ende van stroe of riet over den oven of vier mach die scout scouwen mit twie scepenen of mit meere, eens in die weke.

9. *Van smeets te smeeden sochtens ende savents.* (E² 48, E³ 72, H. 11.)

Item soe verbiet men alle smeden, dat sy niet en smeden, des avonts nae dier tijt dat die wachter uytgaet, ende des smorghens vro voer dat men dach blaest, by een pont, tot scepen proven.

10. *Van stroe op die balken te legghen.* (E² 49, E³ 62, H. 8*a*.)

Item soe moet niemant stroe op sijn balke legghen, daer men mit keersen onder gaet, hy en bevliet wel onder dat stroe [2]) mit houte of mit horde of mit helm riede [3]), by twie scelling.

11. *Van ovenen of eesten te heeten.* (E² 50, E³ 63, H. 13.)

Item soe moet daer niemant vier doen [4]) in ovenen of in

---

1) E² en ³: *sijn colen doen uytvoeren of uytdragen in den sloot.*
2) De woorden *dat stroe* ontbreken in E³.
3) E² voegt bij: *of mit ander goedt.*
4) E³: *steecken of doen.*

Digitized by Google

eesten, des avonts na den wachter uytgaet, ende des smorghens voer hy den dach blaest, by tien scelling.

12. *Van vreede te nemen ende gheven.*
(E¹ 1, E³ 5, H. 17, 20.)

Item die rechter of een scepen of een raet mach een vreede nemen ende ghevent, daer oirbaer is, mit een poirter ghelic oft mit twee scepenen ware. Ende so wie des weigherde of daerover dede, die mach men bedraghen ghelijc oft by twie [1]) scepenen ware. Ende een ghesworen mach een vreede maken bijnnen onse ban.

13. *Van vreede twisschen poerters.* (E² 2, E³ 6.)

Item twisschén wat poirters vreede ghemaect was, die sullen inlegghen an beyde syden, hoe sy sijn. [2])

14. *Van zoen diet recht seit.* (E² 5, E³ 9.)

Item soe waer dat gherecht een zoene seit twisschen twie poerteren of den gast, die sal men verborghen by der hoechste boete.

15. [3]) *Van vechten binnen Enchuysen.* (H. 39.)

Item soe wie vecht binnen der vriheit van Enchuysen, die sullen inlegghen, alst hem ghebiet denghene die den vreede maect, beydegader buten haer selfs huyse, sijn sy poerters. Ende sijn sy gasten, buten haer selfs herberghe. Ende ist dat se zoenen binnen viertien daghen by vrienden, soe moghen sy uytgaen als sy versoent sijn. Ende soenen sy niet binnen viertien daghen, soe sullen sy inlegghen totter tijt dattet wert soent by scout, scepenen ende raet. Ende waer dat sy den cost setten of hoe dat sy zoenen, dat sal ghestade ende vast bliven. Ende die cost sal niet wesen boven tien scelling. Ende soe wie dese voerscreven kueren braeck, die verbuerde seventien pont, ter scepen proven. Ende soenen sy binnen viertien daghen by vrienden, soe en sullen sy niet uytgaen, sy en doent te minsten twie van den scepenen te weten eer sy uyt-

1) Dit woord ontbreekt in E².

2) De drie laatste woorden ontbreken in E² en ³.

3) Deze keur is blijkbaar later afgeschaft en vervangen door die van § 166, die in E² en ³ is overgenomen. Zij komt ook voor in § 39 van het oude keurboek van Hoorn, maar zonder den laatsten zin, die blijkbaar een later bijvoegsel is, ontleend aan § 166.

Digitized by Google

gaen, by seventien pont, ende die zoen uyt te segghen by schynender sonnen.

16. *Van valsche tuyghe te doen.* (E² 51, E³ 30, H. 22.)

Item soe wie valsche oircondscap draghet bijnnen der stede, die salt beteren dengheene dien hy bedraghet, by scout, scepenen ende raet. Daertoe sal hy den heere ghelden een pont, den stede een pont ende den rechte [1]) een pont. Daertoe sal hy die stede rumen een jaer lanc. Ender afterdien van ghene sake oircondscap draghen van al sijn leven, te scepenen proven.

17. *Van kercke of kerckhove te vervechten.* (E² 52, E³ 151, H. 23.)

Soe wie kerck of kerchove vervochte of becommerde, die salt weder ontcommeren ende vrymaken mit sijn selves guede, ende heft hy gheen guedt, men sal hem vanghen ende doent hem beteren mit sijn selves live, toe scepenen proven.

18. *Van poerters of haer guet wech te brenghen.* (E² 53, E³ 38, H. 24.)

Item soe wie eenighe poirter wechvluchtede of sijn guedt, die verboert drie pont, ter scepen proven. Ende elc man mach denselven man letten, sonder ban of sonder boete.

19. *Van wyve kyven ende clammen.* (E³ 135, H. 25.)

Waer twie wyven sceelen [2]), die verboren elc tien scelling of den stien te draghen. Ende word enich wijf sceelende [3]) op enich man anders dan op haer selfs man, die verboerde tien pont [4]) of den stien te draghen, ter scepenen provinghe.

20. *Van een ander quaet te betiden.* (E² 54, E³ 134, H. 46.)

Soe wie den anderen dief, moerdenaer, valschenaer, hoerenzoen of loesman scoude ende opseide [5]), het en waer dat hy het mit recht op hem begripen woude, die verboerde teghens

---

1) Aldus E³; E²: *tgerechte.* In E¹ staat *rechter* maar de *r* is later bijgevoegd.
2) E³: *schelden.*
3) E³: *scheldende.*
4) E³: *schellingen.*
5) E³: *ende toeseide*; E³: *off stonde.*

Digitized by Google

denghenen die hy enich van desen saken voorscreven beteghe, also dicke als hy dat dede, een pont, ende teghens scout, scepenen ende raet een pont, ter scepenen provinghe.

21. *Van den anderen verby te sloeten.* (E² 15, E³ 100.)

Item soe wie den andere verby sloet of ladict op saedlant, hy en heftet hem twie daghen te minsten te voren gheseit in eyschinghe twien poirteren, die verboerde vijf scellinck, half den rechte ende half den man.

22. *Om te heervaert of ten oerloghe te vaeren.* (E² 55, E³ 28, H. 26.)

Soe wie ten heervaert niet vaert alst hem tgerechte ghebiet, die verboerde teghen den heer tien pont ende teghens der stede tien pont ende teghens dat gherechte tien pont.

23. *Van poirter te werden.* (E³ 1.)

Soe wie hier [1]) poerter wert, die sal den rechter [2]) gheven eenen ouden schilt tot des rechtes [3]) cost, ende elcke kerck een pont was.

24. *Van anderen riet te winnen.* (E³ 111.)

Soe wie een ander mans riet wint buten sijn oerlove, die verbuert teghens denghene diet sijns is, een pont, ende teghens die scout, scepenen ende raet drie pont, ter scepenen proven.

25. *Van uut een anders lant te delven.* (E² 18, E³ 104.)

Item soe wie een [4]) ander mans lant delft buten sijn oerlof, ende niet voert totten dicken, die verboert tien scelling teghens den man, ende een pont als alle kueren gaen, ter scepenen provinghe.

26. *Van ander luyde beesten te dooden..* (E² 56, E³ 119, H. 29.)

Soe wie enich mans beeste doode, die salt hem verbeteren by den gherechte, ende voert verbuert hy teghen scout, scepenen ende raet drie pont, ter scepenen proven.

---

1) E³: *binnen der stede van Enchuysen.*
2) E³: *rechte.*
3) E³: *rechters.*
4) E³: *uyt eenich.*

Digitized by Google

27. *Van poerters te vechten buten onse vriheit.* (E² 9, E³ 82.)

Item waert dat enighe man van onse poirteren vochte buten onse vryheit teghen malcanderen, soe waert ghesciede, die soud men berechten ghelic oft binnen onse vryheit ghesciet waere, alsoe verre als sy buyten niet berecht en werden.

28. *Van die boeten op den Somerdijck.* (E² 57, E³ 138.)

Item soe sal den boeten van den Somerdick ende van die bolwerken van der eerster scou wesen een halve scellinc, ende voert alst recht is.

29. *Van vechten.* (E² 8, E³ 83.)

Soe wie vecht [1]), die verbuert een pont teghen den heer ende een pont teghen den rechter [2]) ende teghen den steed een pont, uutgheseit [3]) lamme leeden of doode luyden, dat sal men na den hantvesten rechten.

30. *Van te delven uut steedlant.* (E² 19, E³ 105.)

Soe wie delft enich lant datter steede toebehoert, die verboert drie pont, ter scepenen proven, ten waer dat hy het voerde an den dicke of tot den bolwerke. [4])

31. *Van beesten in etlant ende zeedlant te gaen.* (E² 58, E³ 116.)

Soe wie verkenen gaen laet in etlant, die verboert een scelling, in corenlant vier scellinc; ende elc man mach se scutten. Een [5]) runt of een scaep in corenlant op vier scellinc, in hoeylant op twie scellinc ende in etlant op een scelling; ende wie se scut, sal den rechte voldoen van der helften van den ghelde voerscreven, by vijf scellinc.

32. *Van huysen uut te voeren.* (E² 59, E³ 43.)

Soe en moeter niemant husen uuter steede voeren, by seventien pont.

---

1) E²: *Soe wie dat eenich man quetst;* E³: *Soe wie vecht off eenich man quest.*
2) E² en ³: *rechte.*
3) E² en ³: *uytgeseyt scerp instrumenten.*
4) E² en ³: *bolwercken en vesten.*
5) E³: *mach schutten een.*

Digitized by Google

33. *Van over poirters te claghen.* (E² 60, E³ 37, H. 31.)

Soe en moeter niemant claghen over sijn medepoirter tot enighe steede, hy en heftet te voren versocht [1]) in Enchuysen mit recht, by neghen pont, by scepenen proven, als alle kueren gaen.

34. *Van over medepoerters brieven te brenghen.* (E³ 39, H. 32.)

Soe en sal gheen poerter brieven brenghen op sijn medepoerter tot enighe stede [2]), sonder van mijn heer die grave, by een pont, ter scepenen proven.

35. *Van wapengheruft te maken by nacht.* (E² 61, E³ 121, H. 33.)

Soe wie wapengherucht maect by nachte, die verboert drie pont, des het sonder noot is.

36. *Van die stadt waghe.* (E³ 164.)

Soe wat guedt men ter waghe niet en brenghet, boven twintich pont weghende, die verboert tien scellinc.

37. *Van twie poirters tuyghe te doen* (E² 67, E³ 29.)

Soe moghen twie poerteren oirconscap draghen die uut afte [3]) boesen ghewonnen sijn, van allen cleyne saken die niet verjaert en sijn. Ende soe wie tughede van saken die verjaert waren, die verboerde drie pont, als die kueren gaen, ende die tuych en soude niet voertgaen. Maer een poerter op een uutpoerter mach niet verjaren.

38. *Van dranck te valschen.* (E² 68, E³ 165, H. 34.)

Alsoe wie dranck vervalscht, die verboert een pont, ter scepenen proven.

39. *Van dobbelen.* (E³ 146.)

Soe en moeter niemant dobbelen, by drie pont. Ende niemant moet dobbelen tolaten in sijn huys, by drie pont.

---

1) E²: *gesocht.*
2) De drie laatste woorden ontbreken in E³.
3) E³ en ³: *rechte.*

Digitized by Google

40. *Van troghe, brantledderen ende branthaken te houden.* (E² 33, E³ 76.)

Soe sullen alle dertich huysen houden een troch, een haeck, een brandleer ende twie cleyne leers; ende als die scoute omgaet scouwen [1]), ende hy ghebreck daeran vonde by scepenen, soe mach men den hoftman van die dertich huyse panden, op vijf scellinc [2]). Ende niet verder te scouwen dan die Westerkerck.

41. *Van brantseilen te houden.* (E² 34, E³ 77.)

Soe sullen allen wie troghen hebben [3]), oec houden een seil. Ende gheen man moet een brantseil uutlienen, op drie pont.

42. *Om sloete te rumen.* (E² 20, E³ 106.)

Soe wie beclaghet wert om scutten [4]), die sal hem moeten bijnnen seven daghen. Ende en moet hy hem [5]) niet binnen seven daghen, soe sal die scoute gaen op die sloet mitten scepenen, ende den sloet scouwen dach over dach, alsoveer alst die anclagher begheert, elc mans werc by twie scellinc Ende ten derde scou salt die scoute besteeden om den minsten penninck, ende voert beheeren, alst een recht is ende scepenen bewisen. [6])

43. *Van vreede twisschen poerteren ende gasten.* (E² 3, E³ 7.)

Soe waer een vreede ghemaect wert twisschen poerteren ende gasten, die sullen inlegghen nae der stede rechten.

44. *Van uut den rechte te varen.* (E² 69, E³ 23.)

Soe wie te rechte ghetovet [7]) is, ende hy soe veel guets heft als hy ons ghetovet [7]) is, of borghe daervoer setten mach, die mach uytvaren sonder brueken. Des [8]) eersten dages sal hy te recht comen.

---

1) E²: *schouwen en te schatten.*
2) E²: *den hoefman panden of van den dertich huysen V sc.*
3) E² en ³: *Alle trogen sullen dan hebben.*
4) E² en ³: *bescutten.*
5) Dit woord ontbreekt in E² en ³.
6) E² en ³: *wysen.*
7) E²: *getoest;* E³: *getogen.*
8) E² en ³: *maer des.*

Digitized by Google

45. *Wie in de scattinghe niet thuys is.* (E² 70, E³ 48.)

Soe wie over zee of over sandt is in der scattinghe, dien sal men sijn kere wysen in dat eerste buerrecht, als hy comen is, ten waer dat die anclagher tuych van scepenen hadde.

46. *Van vreede te legghen.* (E² 4, E³ 8.)

Soe en sal men gheen vreede langher legghen dan XIIII daghen, ten roerde van dootslagen.

47. *Van vonnis te wisen.* (E² 71, E³ 16.)

Soe en sellen die scepenen gheen vonnisse an hemselven wisen of by scepenen te beteren enighen man, maer den houder of den clagher ghewonnen of verloren te wisen.

48. *Van in te legghen.* (E² 6, E³ 10.)

Soe en sal men niemant inlegghen, tensy datter dat ghemeene recht over sy [1]); ende dunct dan dat ghemeene recht, dat hy also vele misdaen heft dat hy sculdich is in te legghen, ende dat te minste by dat meeste deel van den gerechte; uutgheseit van vrede die men maect, daerin sal men doen als die kueren daerof houden.

49. *Van poertrecht quijt te scelden.* (E² 72, E³ 3 § 1.)

Daer en sal niemant sijn poertrecht quijtschelden dan in een buerrecht, ende sijn voerleeden [2]) sculd te betalen of borghe daervoer te setten, of hy en sal niet ontpoertert wesen, ende die bede uut wel betalen. [3])

50. *Van na den derden scouwe te besteeden.* (E² 73, E³ 136.)

Soe wat scouwet wert ter derden scou ende besteedet wert, dat mach dieghene weder hebben diet sijns is, des anderen daghes, dieghenen eenen groetgen te gheven diet anghenomen had te maken. Ende des soe sal hy hem een weete doen voer sijn doer daer hy woent. [4])

---

1) E³: *seit;* E²: *sit.*
2) E³: *verlyede;* E²: *verleden.*
3) De zes laatste woorden ontbreken in E², het woord *wel* in E³.
4) De drie laatste woorden ontbreken in E¹ en ².

Digitized by Google

51. *Van straten te breken ofte hoghen.* (E³ 163.)

Soe en moeter niemant goeten of straten opbreken, noch hoghen, noch leghen, by vijf scellinc, ten waer bij den ghemeenen gherechte.

52. *Van dode beesten uut te werpen.* (E² 74, E³ 120, H. 35.)

Soe wie een doot aes of krenghe uutworpe, ende dat niet en bedelft, die verboert vijf scellinc, te scepenen proven.

53. *Van scuyten te nemen buten oerlof.* (E² 75, E³ 140.)

Soe en moet niemant anderen den scuten nemen buten sijn oerlove, by twie scellinc den man ende den rechte twie scellinc. [1])

54. *Van mit wapen niet te vesten te comen.* (E² 76, E³ 122, H. 37.)

Waert dat die stede noet hadde van vianden, ende die bode omghinghe ende dat te weten dede, soe wat poerter daer niet en quame, dat hem scout, scepenen ende raet gheboden had, mit alsodanighe wapen als hem gheboden worde, of die wechvloghe buten oerlove des rechts, die en soude afterdien nimmermeer poerter weesen. Ende daerboven soude hy ghelden XXX [2]) pont, ter scepenen proven, als anderen kueren gaen. [3])

55. *Van hofsteden te tijmmeren.* (E² 21, E³ 92, H. 48.)

Soe wie op een hofstede sit, ende die ghehuert ende ghetijmmert heft, so wat hy daeran heft, dat sal hy behouden. Ende ist dat dieghene die op een hofstede sit ende betijmmert heft, alsoveer als hy deylinghe an die hofstede heft die hy beseten heft [4]), die sal die naeste wesen van dien dat een virl (?) [5]) of daerbeneden, alsoveer als hy wil, ende dat op ter gheenre segghen die daertoe ordineert sijn by den rechte. Ende in alsulcker maten mach hijt den anderen anbrenghen.

---

1) E³: *rechter.*
2) E³: XIII.
3) De vier laatste woorden ontbreken in E³.
4) Dit woord is later bijgevoegd.
5) Hoewel de lezing in alle HSS. onzeker is, is de beteekenis duidelijk uit de gelijkluidende keur van Hoorn § 48.

Digitized by Google

56. *Van vrouwen te ontvoeren.* (E³ 159.)

Soe wie een wijf nam of ontvoerde binnen den ban van Enchuysen of binnen der vriheit, ende die beneden viertien [1]) jaer out waer, buten oerlove desghenes die haer machtich [2]) waer, die verboerde hondert pont, als alle kueren gaen, te scepenen proven.

57. *Van ambocht te doen.* (E² 77, E³ 42, H. 41.)

Soe en moeter niemant een ambocht doen, noch woenachtich wesen binnen der stede van Enchuysen of binnen der vriheit, of hy sy poerter binnen Enchuysen, by drie pont, by scepene proven.

58. *Van een kan te breken.* (E² 78, E³ 133.)

Soe wie een kan ontwie werpt in enich huys mit toernighe moede, buten sijn selfs huys, by daghe of by nachte, die verbuert vier pont, den heer een pont, den stede een pont, den rechte [3]) een pont ende den waert van den huyse een pont.

59. *Van arve weder te ropen.* (E² 22, E³ 96.)

Soe wie een arve wederroepen wil, die salt wederroepen in den kercken in teghenwoerdicheit twier scepenen ofte meer, ende dieghene die wederroept, die sal gheven den scout een pont, ende den rechte een pont, ende dieghene diet ondreven wert, een pont [4]). Ende hy salt houden mit sijn eet, dattet is sijns selves behoef, ende dat sal hy binnen eenre maent wederdriven, ende al uutlegghende ghelt betalen.

60. *Van messen te trecken.* (E² 79, E³ 86.)

Soe wie scarp instrument uuttrect op enighe man, die verboert een pont.

61. *Van hofstede te betijmmeren.* (E² 23, E³ 93.)

Soe wie begheerde een hofstede te betijmmeren tot des rechts segghen, die sal dat arve al heel hebben, het en waer

---

1) E³: *dertien.*
2) E³: *mondich.*
3) E³: *rechter.*
4) De acht laatste woorden ontbreken in E³. In E³ leest men *andreven* in plaats van *ondreven.*

Digitized by Google

dattet dieghene betijmmeren woude diet sijn is, ende daer een huys op te setten binnen een jaer ende binnen een daghe, ende dat huys alsoe gued te maken als tien pont te minsten, by een boete van seventien pont, als alle kueren gaen.

62. *Hoe die kueren sullen deelt werden.* (E² 80, E³ 46.)

Soe sullen alle kueren gaen in drien, den heer een derndeel, die stede een derndeel ende dat gherecht een derndeel.

63. *Van voecht te wesen over poerteren.* (E² 81, E³ 27.)

Soe en sal daer niemant voecht wesen over onse poerteren, die gheen poerter binnen onse stede is.

64. *Van huyshuer in te panden.* (E² 82, E³ 35.)

Item men mach huyshuer inpanden tot elcken halven jaer.

65. *Wie een paert heft an een huys.* (E² 83, E³ 99.)

Soe wie in een huys of an een hofstede heft een vierdeel of daerbeneden, soe wie dat begheert, mach dat anriden [1]) tot des rechts segghen, of die macht hem anwerpen tot des rechtes segghen, uutgheseit weduen of weesen niemants [2]) huyse of arve ofriden noch anwerpen.

66. *Van lant of te riden of an te werpen.* (E² 24, E³ 98.)

Soe wie by den anderen ghelent [3]) is mit mede [4]) lande, die mach den anderen ofriden of anwerpen anderhalf hondert lants of daerbeneden. Desghelics mach hy den andere anbrenghen, weder tot desghenen segghen die daer toe gheordineert sijn, ist dat sy mit malcander ghelant sijn. Ende seedlant [5]) mach men desghelics anbrenghen ofte ofriden tot vijftich roeden of daerbeneden. Ende waer daer yemant die niet en ghenoechde, die mach dat recht daerop daghen. Maar weduen ende weesen mach men gheen lant anwerpen noch ofriden.

---

1) E¹ en ³: *offrijden.*
2) E²: *mach niemant;* E³: *desgelijx en sullen weduwen en weesen oock niemants.*
3) E²: *gelant.*
4) E² en ³: *meere.*
5) E³: *saylant.*

Digitized by Google

67. *Van beesten opten dijck te driven.* (E² 84, E⁴ 115.)

Soe wie een beest opten dick drivet, die verboert een pont, ist dattet ghescut wert, uutgheseit beesten die men ter weyden brenghet of ophaelt.

68. *Van scot te gaderen by den raet.* (E² 85, E³ 44.)

Als die raet willen scot rekenen ende gaderen, soe sullen sy eerst rekenen by den gherechte ende by den twintichsten rijcksten, ende dat by den meeste volghe of stemme [1]). Ende wie niet en comt, die verboert vijf scellinc.

69. *Van beesten by den gou te gaen.* (E² 86, E³ 114.)

Soe en moeter niemant koe of paerd by die gou laten gaen, by vijf scellinc, noch verkenen of scapen.

70. *Een scepen mach gheen raet wesen.* (E² 87, E³ 18.)

Soe en sal men niemant te rade kiesen die scepen is in der stede, op drie pont. Ende waert sake dat enich scepen te rade ghecoren worde, nochtans en soude hy gheen raet wesen binnen dien jaer. Ende voert meer sal men niemant te rade kiesen in der stede, hy sal eerst gheweest hebben drie jaer poerter in der stede, by drie pont.

71. *Van brant te roepen.* (E² 35, E³ 58.)

Soe wie brant roept sonder noetsaken, die verboert een pont.

72. *Van lant weder te driven.* (E² 25, E³ 97.)

Soe wie enich lant of arve vercoept, dat mach men wederdriven die naer gheboren is, in teghenwoerdicheit twier scepenen. Maer ist op een sonnendach gheboden in den een kercke, ende vercoept hyt in dieselve weke niet, soe mach ment wederdriven alst voerscreven is. Ende diet wederdrijft, sal wesen een afterskijnt of naer maech of swaghere [2]).

73. *Van ghelt op scade te wijnnen.* (E² 88, E³ 144.)

Wie ghelt op scade wint, dat sal men binnen vier weeken

---

1) E⁴: *by den meesten stemmen;* E³: *by den meesten volge.*
2) E² voegt bij: *ende dat binnen den tijt van ses weecken.*

Digitized by Google

mit recht beghinnen, of het sal achterbliven, of hy wintet op nye [1]) op scade.

74. *Van hout opter strate te legghen.* (E² 89, E³ 160).

Soe en moeter niemant hout opter straten [2]) buten der goeten laten legghen of staen, ten waer dat dien man tijmmerde, by vijf scellinc.

75. *Van riet te winnen.* (E² 90, E³ 110).

Ende men moet gheen riet winnen by die gou, op vijf scellinc.

76. *Die oude raet sal gheen recht nemen na haer rekenscap.* (E² 91, E³ 19.)

Soe en sal die raet [3]) achterdien dat sy uut die raetscap ghesceiden sijn, niet langher recht nemen noch gheven daer [4]) haer rekenscap duert.

77. *Van buerrecht ende gastrecht te doen.* (E² 92, E³ 14 § 1.)

Soe sal men alle buerrecht ende gastrecht doen int raethuys, anders dan [5]) van seventuyghen, die sal men doen alst recht is.

78. *Wanneer men gastrecht doen sal.* (E² 93, E³ 14 § 2.)

Voert soe en sal men gheen gastrecht doen noch panden, dan op maendaghen, woensdaghen ende vridaghen, ende te beghinnen des morghens als die clocke tien [6]) slaet. Ende wie enich recht te doen heft, die salt op dese voerscreven tijt en waer nemen [7]), uutgheseit ghemeene scattinghe, gadinc [8]), buerrecht of vlotveerdich recht.

79. *Van boefspeele en is gheen recht.* (E² 94, E³ 147.)

Soe en moet niemant recht soeken van boefspeele, by een pont.

---

1) De twee laatste woorden ontbreken in E¹.
2) E² voegt bij: *leggen laten of staen off.*
3) E² en ³: *sullen die raetsheren*
4) E² en ³: *dan*
5) E² heeft *ende*, in plaats van *anders dan.*
6) E² en ³: *negen.*
7) E² en ³ voegen bij: *of men sal hem niet vorderen.*
8) E²: *gaedin*, E³: *gaudinc.*

Digitized by Google

80. *Hoe langhe scepentughen dueren sullen.* (E² 95, E³ 20, H. 55.)

Soe en sullen die scepenen tuyghen niet langher dan ses weeken na der tijt dat sy uuter scepenambocht sijn ghesceiden, uutgheseit van mijns heren broeken.

81. *Van huyse te cleyen.* (E² 96, E³ 67, verg. H. 12.)

Als een huys ghetimmert is, soe sal ment cleyen binnen een jaer, by een pont.

82. *Van herberghe.* (E² 97, E³ 70, H. 95.)

Soe sullen alle herberghe hebben op haer solder of [1]) op haer camer een pan [2]), een vierndel wijd, ende die steel een ellen lanck, by tien scellinc [3]).

83. *Van boverie te doen.* (E³ 145.)

Soe verbiet men alle boverien te doen om ghelt boven twie groet, op drie pont.

84. *Om zoene te segghen.* (E² 98, E³ 15.)

Van zoene te segghen of van enich segghen dattet recht segghen sal, dat sal men segghen int raethuys [4]). Ende waert sake datter enich segghen gheseit wert, dan voerscreven is, dat segghen soud te niet gaen.

85. *Van in te legghen.* (E² 7, E³ 11.)

Soe wie wert gheboden in te legghen by den meerendeel van scout, scepenen ende raet, die dat bliven wil ant gherecht, die sal sonder enich verboernisse uutgaen; maer hy sal eerst acht daghen inlegghen.

86. *Om die huysen te bidden.* (E² 99, E³ 152.)

Soe en moet niemant om die huyse noch in der kerken gaen bidden van onse poerteren van [5]) yemants weghen, by

---

1) E³: *ende.*
2) E² en ³: *vierpan.*
3) E³: *op den boete van tien pont bf* 10 *schellingen.*
4) E³: *raethuys off int gasthuys.*
5) E³: *of van.*

Digitized by Google

een ponde. Ende die scout mach niemant oerlof gheven [1], dan by den meeste deel van den gherechte.

87. *Van over vreede te vechten.* (E² 10, E³ 84, H. 19 al. 1, 21 al. 3--5.)

Soe wie een vreede name of gave ende vocht hy daerover, die verboerde lijf ende guedt. Een susterlincs vreede op twintich pont, een afterkijnts vreede ende daerbeneden op tien pont, ter scepen proven.

88. *Van die dootslaghen sijn te kerck te brenghen.* (E² 11, E³ 90, Verg. H. 91.)

Soe wanneer datter enich dootslach ghesciede binnen Enchuysen, soe en moeter niemant den doden brenghen opt kerckhof of in der kercken of buyten die vriheit der stede van Enchuysen, eer se besien is van scepenen, by seventien pont elc die daermede gheweest is, ter scepenen proven.

89. *Om die hantdadighe te maken van die dode.* (E² 100, E³ 88. Verg. H. 91.)

Waert sake datter een dootslach ghesciet waer binnen die vriheit van Enchuysen, so sal men maken eenen hantdadighe binnen vijf daghen, is die outste die naeste des doots een poirter. Ende is hy een gast, soe sal men een hantdadighe maken binnen neghen daghen, op een peen van vijftien [2] pont. Ende een yghelicke man die uutgheleit word ende gheen hantdadighe blivet, die sal hebben twalif groet elcke daghes van den ousten ende van den naesten des doets of van denghenen die de luyden uutleiden. Ende die ouste ende naeste des doodes sal een weet hebben op sijn selfs cost.

90. *Van den doede mit recht te legghen.* (E³ 91.)

Als daer een dootslach ghesciet is in der stede, ende men den dode leggen ende vierndelen wil nae den rechte van der steede, soe sal men legghen in elcke verndel een verndel, also [3] verre als sy woenachtich sijn int graefscap van Hollant. Ende een verndel te legghen op een broeder, alsoe verre als

---

1) Later bijgevoegd.

2) E¹: *vijftich*; E²: 15 *of vijftich*.

3) De tekst in E² is van hier zoo verbroddeld, dat mededeeling der varianten onnoodig is. Alleen die van den slotzin heb ik opgenomen, omdat ze een verstaanbaren zin geeft.

Digitized by Google

hy daer is, ende niet meer dan een verndel. Ende sijn daer gheen broederen, op susterlijnghen, ende sijn daer gheen susterlijnghe, op afterskijnderen, ende sijn daer gheen afterskijnderen, twie eerste leden op een verndel. Ende elc broeder te ghelden in elcke verndel een afterkijnt maechghelt, ende niet meer dan twie eerste leden op een lit [1]).

91. *Van messe te draghen.* (E² 101, E³ 128).

Soe en moet daer niemant langhe messe draghen, daer die lemmeten een halve ellen lanc sijn of langher, noch kusen, noch bardaexen, noch pollexen, by dage op een pont, ende by nachte op twie pont, of ten waer dat hy in der stede quam of uuter stede reysde.

92. *Van sluysen te scouwen.* (E² 102 § 1, E³ 137 § 1.)

Soe en sal men slusen noch sluystochten scouwen, tensy te voren in der kercken voerseit, ende die boete II scellinc.

93. *Van die sluysdoeren in die Somerdijck op te lucken.* (E² 102 § 2, E³ 137 § 2.)

Niemant moet die doeren van den sluyse oplucken in den Somerdick, tensy by den hoeftluyden, op een pont.

94. *Quetsen.* (E² 12, E³ 89.)

Waert sake dat daer yemant quetst wert binnen den ban of vriheit van Enchuysen, die sal men niet uuter stede voeren eer hy besien is van den scoute ende van den scepenen, ende verborghet tot Enchuysen te recht te staen na der stede rechte of hy waer een poerter, by seventien pont.

95. *Van scade by tuych.*

Soe en sal men gheen scade by tuych wijnnen.

96. *Van coemens.* (E² 103, E³ 153.)

Daer en moet oec gheen comens [2]) mit haer merceryen by

---

1) E²: *Ende elcke broeder te gelden in elck vierendeel een afterskint maechgelt ende niet meer, ende sijn daar geen twe eerste leden, op een lidt.* Zijn, zooals ik vermoed, de tien laatste woorden latere bijvoeging, die aan het slot van den vorigen zin had moeten geplaatst worden, dan is deze lezing waarschijnlijk de goede, die van E¹ bedorven.

2) E²: *coemen of cramer.*

Digitized by Google

die huyse omgaen dan dinxdaghes, by drie pont, of hy waer poerter.

97. *Van verkenen.* [1]) (E² 104, E³ 118.)

Daer en moet niemant verkenen gaen laten buten scoet [2]), by vijf scellinc, tot elcker scattinghe [3]), tot scepenen proven. Ende waert sake dat men panden an haer [4]) wijsde, daer [5]) hy niet teghenwoerdich en staet ende hem vryde mit vrye guede, die sal inlegghen also langhe als die pande vol ghescat sijn, by XVII pont.

98. *Van laghen binnen huys te houden.* (E³ 150, verg. H. 38.)

Soe en moet daer niemant laghe in sijn huys houde legghen van poerteren of van gasten, op driendertich pont. Ende elc die in den laghe heeft gheleghen, driendertich pont. Ende also menich dach als sy in den laghe gheleghen hebben, dat waer elcs alsoemenichwerve XXXIII pont, by scepen proven

99. *Van in vechtenisse mit boghe te comen.*

(E² 13, E³ 85.)

Waert sake dat men vochte binnen der stede van Enchuysen, ende die dan quame mit een boghe opter straten, die verboerde tien pont. Waert dat hy daermede een quetsede, die verboerde twintich pont, ter scepen proven.

100. *Van mollen te halen.* (E² 105, E³ 108.)

Soe en moet daer niemant mollen of aerde [6]) delven bynoerden van Enchuysen, tensy tot den zeedick, by drie pont.

101. *Van pant te begheren.* (E² 106, E³ 34.)

Waert sake dat daer yemant pande begheerde, ende die

---

1) Hoewel deze bepaling ook in de andere HSS. aldus gelezen wordt, schijnen twee bepalingen bij vergissing aan elkander gehecht te zijn. Met de woorden *tot elcker scattinghe*, of reeds bij het woord *scoet* begint eene nieuwe bepaling waarvan het begin ontbreekt, misschien soortgelijke bepaling als Hoorn § 62. Verg. over de eerste bepaling hierboven § 31, 67, 69, en hierbeneden § 111 en 112.

2) E²: *schutten.*

3) E³: *schutting.*

4) E²: *hem.*

5) E³: *dat.*

6) In E³ ontbreekt: *of aerde.*

Digitized by Google

scout gaet mit die scepenen van den gastrecht om yemant te panden voer haar doer, die men panden wil, die sal gheven den scout twie scelling voer sijn ganc.

102. *Van gasten heymelic te houden.* (E² 107, E³ 132.)

Soe en moet daer niemant gasten in sijn huys houden, hy en gae [1]) daghelix by der straten, by dertich pont. Ende den gast sal oec ghelden dertich pont.

103. *Die oude raet sal rekenscip doen.* (E² 108, E³ 22.)

Wanneer die oude raet uut die raetscap sceiden, soe sullen sy rekenen binnen ses weken; of achter ses weken opt raethuys te bliven ende daer niet of te sceiden eer sy gherekent hebben, elckes daghes elken raet op een pont.

104. *Van boghen te draghen by nachte.* (E³ 129.)

Soe en moet daer niemant boghen draghen by nachte, op drie pont, uutgheseit een waker van der stede of die uuter stede reysen of incomen.

105. *Van yemant in den recht te misdoen.* (E² 109, E³ 25.)

Waert sake dat men yemant misdoen woude die in den rechte is of daerin gheweest heft, om vonnisse dat hy ghewesen heft, of om enighe segghen dat hy mitten rechte ghesceiden heft, die mochte hem verweeren sonder ban ende sonder boet. [2])

106. *Van honden te houden.* (E³ 175.)

Soe en moeter niemant honden houden, uutghenomen cleyne honden die doer een voetyser van een zadel moghen. Ende soe wie hierboven enich hont hout in sijn huys of op sijn werf, die verboert drie pont.

107. *Van wie voer recht verdaecht ende niet comt.* (E² 110, E³ 24.)

Soe wie ontboeden wert tot den rechte te comen ende niet

---

1) E²: *of si gaen.*

2) Deze bepaling is misschien ontleend aan een handvest van hertog Philips I van 31 Januari 1447, waarbij hetzelfde bepaald werd. Zie van Limburg Brouwer, Boerg. Charters bl. 89. Ze kan echter ook ouder en oorspronkelijk zijn, daar ze ook elders (bv. Grootebroek § 25 en 141) voorkomt.

Digitized by Google

en comt op sijn termijn, die verboert twie scellinc tot des rechts behoef. Dat sal die scout uutlegghen om den ander penninc meer, ende daervoer inlegghen alsoe langhe alst ghelt betaelt is, op een pont. [1])

108. *Van des scouts anspraeck.* (E² 111, E³ 26.)

Als die scout yemant anspreken wil, den sal hy anspreken ter goeder waerheit.

109. *Die anclagher sal die panden nomen.* (E² 112 en 113, E³ 32 en 31.)

Soe wanneer yemant den anderen panden wil ende [2]) pandt, soe sal die anclagher die panden noemen [3]). Ende wanneer enighe brueke verschynen van drie pont of daerboven, ende ghepant ende verscheenen waer na den recht van der stede, dat mach men werpen, ende after ses weken dattet gheworpen is, mach ment uutlegghen ende winnen als men custen wint.

110. *Van vlotvaerdich recht.* (E² 114, E³ 12.)

Soe wie vlotveerdich recht begheert, die sal men recht doen des maendachs ende des vrydaechs; uutghenomen een scipper mit sijn sceepskijnderen, als hy cruyst leit ende reed is om te seilen buten dunen.

111. *Van beesten te gaen.* (E² 116, E³ 113.)

Soe en moet gheen beesten gaen bynoerden of bysuyden der stede, op een boete van een pont. Te weten in den oeterdick tot [4]) Bovencarspeler sluyse, noch in gheene verboerde oeterdicken te benoerden opt mollen in die potinc [5]), noch bynoerden in dat kerckelant. Ende die scout mach se bekueren, elc beest [6]) opten boete van een pont. Ende daertoe mach se elc man [6]) scutten sonder ban ende boete, ende die scout sal hebben die halve brueken.

---

1) De drie laatste woorden ontbreken in E³.
2) E²: *een.*
3) E² en ³: *wysen.*
4) E²: *en tot.* — In E³ ontbreken de drie laatste woorden.
5) E²: *noch binoerden opt mollen in die potrinc*, E³: *te benoorden op moellen poeting.*
6) Dit woord ontbreekt in E³.

Digitized by Google

112. *Van beesten te scutten.* (E² 117, E³ 117.)

Een scaep mach elc man scutten in sinen scade op een scellinc, een lam op een half scellinc. Ende op alsulke brueke mach men se oec scutten in die potinc [1]) tsuyde tnoerde [2]), ende int kerckelant als voerscreven [3]).

113. *Een rogghenbroet sal weghen elf pont.* (E² 118 en 119, E³ 167 en 169, H. 78 en 79.)

Soe sal een yghelic rogghen [4]) copbroet weghen elf pont of meer. Ende elc cop butters sal weghen twie pont, op die boete voerscreven [5]).

114. *Van scatten.* (E² 40, E³ 47.)

Soe sal men des jaers ses mael scatten van scade ende van scoude, tot sulken tyden als hierna ghescreven is. In den eersten des woensdaechs na Dertienendaghe. Ten anderen des woensdachs nae sinte Matthijsdach. Ten derden des woensdaechs [6]) na Meyendach. Ten vierden viertien daghen na sint Johansdach mitsomer. Ten vijften viertien daghen na Onser Vrouwe assumptii dach. Ten sesten ende ten laesten mael viertiendaghen na sinte Maertensdach in die winter. Ende tot elcken tyde als men scatten sal, salt die scout doen segghen op een soendach in beide kercken. Ende op denselven dach te beghinnen ende te eynden hant over hant; ten waer dat ment op een dach niet uutscatten en mochte, so soud ment niet langher voersetten dan to des anderen daghes toe, of ten waer een groet heilich dach, soe mach men se voirtsetten toe den eerster werkendaghe toe. Uutgheseit van mijns heeren broeken, dair mach die scout van scatten van viertien daghen tot viertien daghen toe, wanneer hy wil. Ende dat sal die scoute doen segghen openbaer in die kercken. Ende wie van die scepenen niet en quaem by die scattinghe, als hy by huys is, die verboerde vijf scellinghen tot des

---

1) E²: *potrinc;* E³: *poeterinck.*
2) E³: *en tnoord van Enchuysen.*
3) In E² en ³ ontbreken de twee laatste woorden.
4) Dit woordt ontbreekt in E². E³ heeft: *roggen coopbroot.*
5) De vier laatste woorden ontbreken in E³, welke die boete is, blijkt trouwens noch in E¹, noch in E².
6) E³ en ³: *viertien dagen.*

Digitized by Google

rechtes [1]) cost, ende niet van die scattinghe te sceyden ee sy gheeyndt is.

115. *Van jaermarct.*

Onse jaermarct gaet alle jaer in opten achten dach na sinte Johans decollacii.

116. *Van wesen te ontpoirteren.* (E² 121, E³ 4.)

Soe en mach niemant wesen ontpoerteren binnen sijn viertienden jaer, by seventien pont.

117. *Van vlassen.* (E² 122, E³ 73, H. 28.)

Soe en moet niemant savents na der sonnenonderganc [2]) vlassen, noch smeer smelten, noch keersen, noch oec [3]) voer des sonnenopganc, by vijf scellinc.

118. *Van tot doodenhuysen te eeten.* (E² 123, E³ 155.)

Daer en moet niemant totten dodehuyse eeten [4]) dan vijf die naeste bueren, suster ende broeder, vader ende moeder ende arfgenamen, op drie pont. Ende oec [5]) oem ende moije ende susterlinghe.

119. *Van een seventuych.* (E² 41, E³ 51.)

Van [6]) een seventuych sullen tughen seven die naeste ackeren die van malcanderen ghesceiden sijn. Ende of daerin paerten meer dan een, soe sal daerof tughen die meest daerin heft. Hebben sy ghelicke veel, soe sal die outste tughen. Weduen ende wesen en sullen daer niet of tughen. Maer is daer yemant [7]) die paert of deel mit haer heft, die sal dan tughen [8]). Ende elcke seven sal hebben twie groet [9]) van elcke recht-

---

1) E³: *rechters.*
2) E³: *na der sonnen.*
3) E² en ³: *smorgens.*
4) In E² volgt hierop het woord enz., terwijl het overige der bepaling ontbreekt.
5) De twee laatste woorden ontbreken in E².
6) In E² gaat hieraan vooraf: *hartoch Philips handveste.* Deze handvest is blijkbaar de bekende handvest van 9 Augustus 1446, maar de bepaling van § 119 wijkt daarvan in verscheiden opzichten af.
7) E³: *niemant.*
8) E²: *soe sullen die tuyghen;* E³: *soo sullen sy selff tuygen.*
9) E² en ³: *een grootken.*

Digitized by Google

dach, ende van elke myle twie groet, ende van elcke halve myle een groet. Ende die scout sal borghe nemen van den houder ende van den clagher van een seventuych. Soe wie in den onrecht valt, sal den onraet betalen, na dat voerscreven staet.

120. *Van scade te doen mit beesten.* (E² 120, E³ 112.)

Soe wie den andere scade doet mit enighen beesten, die salt den anderen verbeteren by twie sijn naeste bueren an beider syden. Men sal daer anders gheen recht of doen,

121. *Van eynden te houden.* (E³ 177.)

Soe en moet niemant meer houden dan ses eenden ende twie woerden [1]), op drie pont. Maer voghelaers moghen houden alsoveel woerden [1]) als sy willen. Ende elc man mach se slaen, sonder ban ende boete, in sijn scade.

122. [2]) *Van gansen te houden.*

Soe verbiet men te houden alle gansen, elc gans op een pont, ende elc man mach se slaen ende eten, sonder ban ende boet. Ende wert daer yemant om misdaen, dat waer den quadader op dobbelde boeten.

123, *Van huyse ende arven te copen.* (E² 26, E³ 95.)

Soe wie een huys of een arve coept, die salt die drie naeste sondaghen daernae in den kercken segghen, of daer enich man te segghen op heft. Ende viel daernae enich recht of namaninghe op [3]), daer en sal men gheen recht of doen.

124. [4]) *Van vreede te maken.* (E² 124, E³ 87.)

Soe waer een vechtelic in der steede ghesciet, tsi van doden luden of van leemten of van quetsinghe, die maghen ende vrienden [5]) van beide siden die niet in varen of in velde gheweest hebben in den vechtelic, die sullen hebben een vaste

---

1) E²: *woorden.*

2) Deze keur is blijkbaar later afgeschaft en vervangen door § 168.

3) E² en ³: *eenich recht opt huys of namaninge.*

4) Deze bepaling is letterlijk ontleend aan de ordonn. van 9 Augustus 1446, waarbij de opname in de stedelijke keuren ook uitdrukkelijk bevolen was.

5) In E² ontbreken de twee laatste woorden.

Digitized by Google

vreede ses weke lanc durende. Ende waer daer yemant die daerboven dede, dat waer een [1]) hantvrede, die verboerde sijn lijf ende sijn guet.

125. *Van harnasch te houden.* (E² 62—64, E³ 124—126.)

Die tsestich rijcste sullen houden een vol hernasch, te weten een panser, een yseren hoet, een hontskovel [2]) ende een borst. Die drie pont scieten toe vier, sullen hebben een yseren hoet, borst ende panser. Die twie pont scieten, een yseren hoet, een hontskovel [2]) ende een borst. Ende elc poerter een hantwapen ende een scilt. Dat harnasch mach die scout scouwen wanneer hy wil, ende daer hy ghebrec an vindt, an elke man op tien scellinc, ende dat te copen op sijn guet, uutghenomen soe wie beter harnasch heft dan hy toe gheset is, die mach daermede vry wesen. Als die scoute dat harnasch scouwen wil, soe sal hijt op een soendach in beide kercken doen segghen ende uutroepen. [3])

126. *Van vuer in huys te boeten of an te legghen.* (E² 126, E³ 59.)

Daer en moet niemant meer dan een vier anlegghen in sijn huys, uutghenomen warscappen [4]), als eerste missen, bruloften, scutteren, enz.

127. *Van teer te heeten.* (E² 125, E³ 71.)

Daer en moet niemant teer heeten [5]) in die haven, noch teeren in enighe huysen of hanghen, op een boete van een pont, noch in gheen scepen die an het lant legghen.

128. *Elke oven sal hebben een scoerstien.* (E² 128, E³ 64.)

Soe sal elcke oven hebben een scoerstien drie voten buten den dacke mit steen, by een pont tot elken bekueren, tot scepen proven.

---

1) E² en ³: *over een.*
2) E³: *handschovel.*
3) De twee laatste woorden ontbreken in E² en
4) Hier eindigt de bepaling in E³ en ².
5) E³: *warmen of heeten.*

Digitized by Google

129. *In scoerstienen sal men vueren.* (E² 127, E³ 60.)

Daer en moeter niemant vier in cameren houden, of daer si een scoerstien boven dake drie voet, by een pont tot elke bekueren.

130. *Over die haven te tughen.* (E² 131, E³ 50.)

Soe en moeter niemant over die haven tughen, hy en sy aldaer ghelant, by een pont.

131. *Van brantledders te scouwen.* (E² 36, E³ 75.)

Als die scout scouwen wil brantledderen, troghen ende seylen, soe sal ment te voren op een sondach in den kercke segghen.

132. *Van vuer te houden.* (E² 130, E³ 61, verg. H. 132.)

Daer moet niemant in sijn afterhuys vuer houden, of daer si een scoerstien in, by vijf scellinc. [1]).

133. *Van dreck in die haven te draghen.* (E² 129, E³ 162.)

Daer moet niemant drek [2]), fullinx of assche storten in den haven, noch by den brugghe, noch after sijn huys. Hy salt storten in der zee of int water [3]), by tien scellinc, ende wiet [4]) anbrenct, sal hebben II scellinc daerboven.

134. *Van visch te vercopen na seven uuren.* (E³ 172.)

Men moet gheen visch vercopen eer die clocke seven heeft, by vijf scellinc, ende niemant voer sijn huys of after sijn huys te vercopen eer die clock gheslaghen [5]) heft, noch niemant visch in sijn kurven oec te legghen voer die tijt voerscreven.

135. *Van vracht te panden.* (E² 132, E³ 33.)

Wat scipper hier lost ende van der zee comt, die mach sijn vracht [6]) panden opten vijften dach [7]) werkedaghen nadat

---

1) E³: *schellingen of pont.*
2) Dit woord ontbreekt in E² en ³.
3) E³: *noch int binnenwater.*
4) E³: *niet.*
5) E³: *7 geslagen.*
6) E³: *wacht.*
7) In E³ ontbreekt het woord *dach.*

Digitized by Google

hy ghelost is, die [1]) ghebrec an betalinghe heft, alwaer die coepman van huys, also dat die scipper des tuych had van sijn sceepskijnderen, hoe groet die vracht [2]) waer, ende die summe van den gueden, so sal die scipper hebben dubbelde panden.

136. *Van wittebroet dat te licht is.* (E² 133, E³ 168.)

Soe wie enich scoen broet [3]) cofte dat min dan sijn wichte hilde, dat mach men houden ende sijn ghelt weder hebben. [4])

137. *Van in doodenhuyse te comen.* (E² 134, E³ 154.)

Soe wie incomen wil toe des doden huysen of toe des sieken huysen, die mach incomen sonder verborenisse, behoudelick dat hy mede betalen sal sijn andeel, wes die doode hant ende die onraet daervan nimt of cost daerom ghedaen.

138. *Van poerters an te nemen.* (E² 135, E³ 2.)

Soe en moet gheen scepenen noch raet poerter yemant [5]) annemen, hy moet te minsten scieten een pont scoets totten naesten pacht, by drie pont, ende borghe daervoer setten drie jaer poerter te bliven, ende den kercken te betalen [6]), of gheen poerter te wesen.

139. *Van seylen te besighen in den brant.* (E² 28, E³ 74.)

Soe wie men sijn seyl beesghet in een brant ende daer scade by leed, die scade sal men hem beteren by den rechte. Ende so wie een seyl weyghert alst brant is [7]), die verboert drie pont.

140. *Van wakers an te vechten.* (E² 136, E³ 130.)

Soe wie een waker anvecht by nacht, die sal after die tijt sijn leven lanc vredeloes bliven. Ende dat daerboven te beteren by den rechte. Ende daertoe terstont inlegghen als hy een weet heft. Ende ist dat hy niet inleit, dat is op sijn

---

1) E³: *en.*
2) E³: *wacht.*
3) E² en ³: *wittebrood.*
4) E¹ voegt bij: *soe alst cost is.*
5) Dit woordt ontbreekt in E² en ³.
6) De vijf voorgaande woorden ontbreken in E³.
7) E³: *brant ende noot is.*

Digitized by Google

lijf, tensi sake dat hijt betughen mocht, dat die waker die anvechter waer. Ende des sal die waker hem segghen dat hy een waker is.

141. *Van te waken.* (E² 137, E³ 131.)

Elc man sal selven waken, die een man is ende hemselven vermach, by twie [1]) scellinc, ende daervoer inlegghen totter tijt dat die boeten ende wakersloen betaelt is. Ende soe wie van den wakers anghevochten wert, die mach hem verweeren, sonder ban ende sonder boete.

142. *Van leeren emmeren.* (E² 37, E³ 78.)

Alle dieghene die twie pont scoets scieten of daerboven, sullen houden een leeren emmer. Ende drie pont of daerboven een knijphaeck, op ses [2]) scellinc tot elke bekueren. Ende die scout mach altijt scouwen opten boeten voerscreven wanneer hy wil.

143. *Van ledders te houden by node.* (E² 38, E³ 79.)

Elc huys sal hebben een ledder, twie voeten te comen ant hoechste van sijn dack, op ses [3]) scellinc tot elke reyse. Ende dese ledderen sullen houden die die huyse toehoeren.

144. *Van lanteerne te houden.* (E² 39, E³ 80.)

Elc huys sal houden een lanteern, by ses [4]) scellinc. Ende had die steed noed by nachte, ende wie gheen lanteern voer sijn doere had mit een kaerse [5]) daerin, die verboert vijf scellinc. Ende dese lanteern sullen houden die in den huyse wonen.

145. *Van arve.* (E² 27, E³ 94.)

Wie arve beseten of betijmmert heft een jaer lanc rustelic ende vreedelic, die sal die arve hebben tot des rechts segghen [6]), of sijt begheren die besitters des arfs sijn, al [7]) waert hem mit een seventuych ofwonnen.

---

1) E³: *een.*
2) E³: VII; E²: *vijff.*
3) E² en ³: *vijff.*
4) E² en ²: *vijff.*
5) E²: *brandende kaerse.*
6) E² voegt bij: *of setten te hebben.*
7) E²: *of.*

Digitized by Google

146. *Van gued te setten opten Riedewal.* (E² 138, E³ 161.)

Soe en moeter niemant enich scorn, noch riet, noch hoey setten op die Riede [1]) wal, of bysuyden op acht voeten naeby, op vijf scellinc also dick als hy bekuert wert.

147. *Van burghermeysters uut te bliven.* (E² 139, E³ 21.)

Gheen burghermeyster moet langher dan drie weken uuter stadt weesen, by neghen pont.

148. *Van scepen te ballasten.* (E³ 141.)

Soe wat scepen van der zee comen ende alhier lossen, die moghen hier haer scepen ballasten mit sandt, sonder verboernisse. Maer soe wie buyten onsen steeden lossen, en sullen hoir scepen hier niet ballasten, noch sandt halen, noch laten halen, op drie [2]) pont, also wel die levert als die ontfanct.

149. *Van sloten.* (E² 140, E³ 107.)

Daer moet niemant enich gaeu sloet [3]) noch op sijn lant te sloten, by drie pont elke reyse, maer die sloet legghen te bliven tot des gaeus [4]) behoef.

150. *Van Westender sluysen ende brugghen.* (E² 141, E³ 139.)

Alle die sluyse in Westende altijd vol posten [5]), op vijf scellinc. Ende dit mach die scoute scouwen altijt als hy wil, opter hoefluyde scade, alsoverre als die scout den sculdighen niet en weet diese ondect heeft.

151. *Van poerterscip quijt te scelden.* (E² 142, E³ 3 § 2.)

Soe wie onse poerter is, die en sal sijn poerterscip niet quijtscelden alsoelanghe als die taxe of die beede [6]) niet betaelt en si, ende den burgermeysteren voldoen ende tot horen willen wesen borghe [7]) te setten.

---

1) E³: *riedijckx.*
2) E³: *een of drie.*
3) E² en ³: *gou slooten.*
4) E² en ³: *gous.*
5) E² en ³: *sullen altijt vol van posten wesen.*
6) E²: *beede enz.* terwijl het vervolg ontbreekt.
7) E³: *ende borge.*

Digitized by Google

152. *Van in den oeterdijck te voghelen.* (E² 143, E³ 171.)

Soe moeter niemant voghelen in die oeterdick, op een pont. Ende een poerter mach se betughen volcomelic [1]) oft twie tughen ware.

153. *Van notarijsbrieven.* (E² 144, E³ 40.)

Gheen notariusbrieve van wairde te wesen, roerende van arfnisse, nae dat jaer LII, tensy by consente den gherechte van der steede, ende dat bebrieft mitter steede seghelen beseghelt of mit [2]) scepenbrieven.

154. *Van seventuych op bolwerken.* (E² 145, E³ 49.)

Waert sake datter enich seventuych in der stede quam op enighe bolwerken of op enighe havendicken of op die Riedick of anderswaer die steede begrepen worde [3]), uutghenomen die bolwerken ende die havendick die sy nu daghelix maken ende staende houden, soe moghen die burghermeysteren nemen also veel arfs neffen dat seventuych als sie hebben willen, tot des rechts segghen, al waert datter huysen of scuren [4]) op stonden.

155. *Van te reden in scepen ende of te sceiden.* (E² 147, E³ 143.)

Alle dieghene die paert of delinghe hebben an grote scepen, altijt als die reders willen, soe moghen si van den scipper sceiden mit recht, tsi int voerjaer of als sy overcomen, te setten ofte nemen als [5]) sy willen.

156. *Een man van buten.* (E² 148, E³ 36.)

Een poerter van buten en mach niet verjaren, daer onse poirteren op te rechten hebben van sculde.

157. *Van drie jaerrechten.* [6]) (E² 43, E³ 53.)

Daer sijn drie jaerlicxe rechte in der steede. Ten eersten

---

1) In E² ontbreekt dit woord.
2) E³: *met twee.*
3) E² en ³: *of anders waert is ende* E³: *hem*) *die stede gegeven worde.*
4) E³ voegt bij: *of ander tijmmeren.*
5) E³: *alsoo.*
6) In E² en ³ luidt dit opschrift: *Van gading* (*gadin*) *driemael sjaers.*

Digitized by Google

des maendaechs na Beloken Paschen. Ten anderen des maendaechs na sint Johan mitsomer. Ten derden des dinxdaechs na Dertienendach.

158. *Van ladiken in sloten.* (E² 16, E³ 101.)

Soe en moet niemant ladiken in enighe sloten, of hy hoech die halve sloet, by een pont, uutghenomen die tocht, die oude gou ende andere ghemeene wateren.

159. *Van harnas uut te lienen.* (E² 65, E³ 126.)

Niemant moet enich harnasch uutlienen ter zeewaert, op drie pont.

160. *Van harnasch mede ter zee te nemen.* (E² 66, E³ 127.)

Soe wie ter zeewert vaert ende sijn harnasch medenemt, die sal daermede ontstaen ende vry wesen. [1])

161. *Van onghebrande maten.* (E² 149, E³ 166.)

Daer en moet niemant guedt vercopen by maten die niet ghebrant sijn mit die niewe brant, by drie pont. Ende soe wie enich guedt ontfanct by onghebrande maten, ende dat die scoute anbrocht, sal van den scout hebben een half pont.

162. *Noch van maten.* (E² 150, E³ 148.)

Soe en moet men gheen bier tappen in enighe herberghe om ghelt by enighe maten dan by tinnen kannen daer die vier houden een menghelen. Ende die sullen gheteykent wesen mit der steede teyken, by drie pont, elc ghevet soe duer als hy mach.

163. *Van gansen of eenden uut te voeren.* (E³ 174.)

Soe moeter niemant enighe gansen noch eenden uuter steede voeren, noch doen voeren by anderen luden, heymelic of openbaer, by drie pont.

164. *Van vleisch te vercopen op sonnedaghen.* (E³ 173.)

Men moet gheen vleisch vercopen op sonnedaghen of

1) De drie laatste woorden ontbreken in E² en ³.

Digitized by Google

vrouwendaghen of apostolendaghen voer middaghe, op drie pont, alsoe wel den coper als den vercoper.

165. *Wat segghen datter seit wert bijt gerecht.* (E² 151, E³ 17.)

Wat segghen dattet gherecht seit van enich lant of husinge voer Mey, so sal men die ghelde betalen op twie sint Jansdaghen in datselve jaer. Ende wert dat segghen nae Mey gheseit, so sal men dat ghelt betalen op dat ander jaer op twie sinte Johansdaghen, als midsomer ende uutgaende oest.

166. [1]) *Van in te legghen na het vechten.* (E² 14, E³ 81.)

Soe wie vechtet binnen der vriheit van Enchuysen, die sullen inlegghen buyten haer selfs huysen, alst hem ghebiet dieghene die hem vreede ghemaect heft, sijn se poerters. Ende sijn se gasten, buyten haer selfs herberghe. Ende ist dat sy soenen binnen XIIII daghen by vrienden, soe moghen sy uutgaen. Maer sy moetent eerst twie van den gherechte te weten doen, dat sy versoent sijn, aleer sy uutgaen, by seventien pont. Ende die soen te segghen by schynender sonnen. Maer soenen sy niet binnen XIIII daghen, so sullen sy inlegghen ter tijt toe [2]) dat die scout, scepenen ende raet soenen. Ende waer sy dan soenen ende [3]) cost setten of hoe [4]) sijt soenen, dat sal ghestade ende vast weesen. Ende die cost sal wesen elcs vijf scellinc, ende niet meer. Ende so wie dese voerscreven kuere breeckt, die verboert XVII pont.

167. *Vlotvaerdich recht.* (E² 115, E³ 13.)

Soe wie vlotvaerdich is, die sal men vlotvaerdich recht doen. Ende dat sal hy houden mit sijn eet, dat hy vlotvaerdich is, ende sal den rechter gheven twie scellinc.

168. [5]) *Van ganse te houden.* (E³ 176.)

Daer en moet niemant gansen houden, elke gans op drie pont, ende ontpoirtert te wesen ende nijmmer meer tuych te

1) Verg. boven § 15.
2) E³: *want*, in plaats van *ter tijt toe.*
3) De twee laatste woorden ontbreken in E² en ³.
4) Dit woord ontbreekt in E².
5) Verg. § 122.

Digitized by Google

draghen. Ende elc man mach se halen sonder ban ende boet. Ende worde daer yemant om misdaen, dat waer den quadader op dubbelde boete.

169. *Van mede te trouwen te gaen.* (E² 152, E³ 158.)

Daer moet niet meer dan twie personen mit een brudegom te offer gaen [1]), als men se trouwen sal, noch oec mit den bruyt, elke persoen by een pont.

170. *Van priesteren te winnen.* (E² 153, E³ 157.)

Men en moet gheen priesteren winnen op enighe altaer dan [2]) by den raetsluden, oudermannen ende gherecht, dat [3]) by der meeste stemmen. Elc die daerteghens dede, op drie pont.

171. *Van pachtbrieven.* (E² 145, E³ 41.)

Wat pachtbrieven die ghemaect werden na sinte Maertensdaghe anno acht en vijftich, die sal men moghen lossen tot allen tyden mit dat hoeftghelt ende [4]) der verschenen pacht.

172. *Een seventuych te versumen.* (E² 42, E³ 52.)

Soe wie een seven waer van een seventuych, ende niet en verschijnt tot sulken daghe als hy mit sijn medesevenen noemt, of op sulker ure, die verboert XLII scellinc, also veel van een seventuych binnen der vriheit als buten. Ende wort daer yemant ghesent, dat waer op die brueke voerscreven, indien dat hem die weete te rechte ghedaen wert, ende niet en verschijnt.

173. *Van biersculde.* (E³ 149.)

Soe en sal men gheen recht doen van biersculde of van enighe poirteren, of sy scieten een pont. [5])

174. *Van sand te halen.* (E² 154, E³ 170.)

Daer en moet niemant sand halen bywesten Gherijt [6]) Harmsz

---

1) In plaats der drie laatste woorden lezen E² en ³: *te trouwen gaen te offeren.*
2) E¹ heeft: *dat.*
3) E² en ³: *ende dat.*
4) Dit woord ontbreekt in E³.
5) E³: *pont schots*
6) De voornaam ontbreekt in E² en ³.

Digitized by Google

oeterdick, westeren [1]) an alsoverre als onse ban gaet [2]), uutgheseit diet tot sijn straet besighen wil, by drie pont.

175. *Van soede te copen.* (E² 155, E³ 109.)

Daer moet niemant soede [3]) copen noch vercopen die ghedolven sijn voer die sonopganc of nae [4]), by een pont.

176. *Van te ladyken.* (E² 17, E³ 102.)

Men moet tot gheen plaetsen ladiken voer die son noch nae [5]), buten oerlof die dat lant hoghen, by drie pont.

177. *Van in die tochten te ladyken.* (E³ 103.)

Daer moet niemant ladiken in die tochte toe grote horn, noch in die mollen sloet, noch by die vesten, op een pont. Ende dese brueken te verhalen op denghenen diet tslijck ghebrocht wert. [6])

178. *Van schepen te legghen an die oeterdijck.* (E² 156, E³ 142.)

Daer moeten gheen scepen legghen bynoerden die steede an gheen oeterdicke, by neghen pont.

179. *Van legherstede te betalen.* (E² 157, E³ 156.)

Daer moet niemant enich dode graven binnen der kercke aleer sy [7]) die kerckvoechden [8]) vernoeghet hebben van die leghersteed, by drie pont.

180. *Van brieven die uut huysen gaen.*

Soe wat brieven die daer gaen uut huysen die daer staen an die zeesijd, ende die bolwercken breken ende van den heer besteedt werden om te maken, soe sal men dieghenen die sulcke brieven hebben, een weet doen, ende oec die die huysen toebehoren. Ende wert dat bolwerck niet maeckt op

---

1) E²: *weste.*
2) E³ voegt bij: *ende strect.*
3) E²: *sooden.*
4) E²: *nae hoer onderganck*, terwijl zoowel E² als E³ er bijvoegen: *buiten oerloff.*
5) E² en ³: *voor die sonne opganck of nae de sonne onderganck.*
6) E²: *diet slijck brocht.*
7) E¹: *die vrienden ende magen.*
8) E¹ voegt bij: *of kerckmeysters.*

Digitized by Google

die tyden, ende die scout of dieghene diet anghenomen heeft te maken, hebben een weet ghedaen denghene die sulke brieven daeruut hebben, so sullen men gheen recht meer doen van die brieven, maer sy sullen die brieven overgheven in den handen dergheenre die dat bolwerck ghemaect hebben.

FINITUM.

181. [1]) *Van uyt den arrest te haelen.*

Wie eenich dinck uyt den arest haelt sonder oorloff, verbuert ses pont.

1) De bepaling komt alleen voor in E[3] als § 45.

Digitized by Google

GROOTEBROEK.

Digitized by Google

Digitized by Google

De origineelen der oudste keurboeken zijn niet meer aanwezig, maar een paar daarvan zijn in afschrift bewaard. De volgende HSS. kwamen mij ter hand:

I. G^1. HS. van het oud archief van Medemblik, papier, klein 4to, in karton ingenaaid. Op den rug staat: Handvesten van Medemblik MS. N^0. 99. Het geheel is blijkbaar van dezelfde hand, goed geschreven, met roode initialen, en bevat twee stukken. Het eerste bevat verschillende handvesten, aan Medemblik en aan Westfriesland gegeven, of algemeene verordeningen, waarvan de laatste een placaat van Karel V tegen de doode hand van 6 October 1531. Aan het slot hiervan staat de aanteekening: *Finivi librum scripsi sine manibus ipsum. Anno tali* 1550. Het tweede stuk is later door denzelfden geschreven, en bevat behalve eenige stukken, waarvan het jongste (een tractaat dat die van Werfertshooff wateren mogen met die van Enkhuizen en Grootebroek) van 21 Juni 1560 is, de hier medegedeelde keuren van Grootebroek, alsmede de dingtalen van doodslag, boedeldeeling, boelhuis te beroepen voor recht, en van boedelafstand. Dit deel is vermoedelijk in of kort na 1560 geschreven.

II en III. G^2 en G^3. Twee HSS. van den hoogleeraar de Geer, waarin ook de keuren van Hoorn voorkomen, hierboven reeds vermeld als H^{10} en H^{11}.

IV. G^4. HS. van het Provinciaal Archief van Noordholland. N^0. 40, papier, folio. Kopie van van Alkemade.

V. G. HS. van het oud archief van Hoorn. Invt. N^0. 13, n^0. 14 bl. 42, papier, 4to, in halflederen band met het opschrift: Handvesten en privilegien nopens vele plaatsen in Westfriesland. Een der HSS. van Jurriaan Spruyt, bevattende afschrif-

Digitized by Google

ten van oude stukken, omstreeks het midden der vorige eeuw vervaardigd. Het bevat 468 beschreven bladzijden en bevat bl. 81—120 de keuren van Grootebroek.

VI en VII. Twee HSS. van het oud archief van Grootebroek, bevattende: *de statuyten, ordonnantien en wetten der stede Grootebroek ende wat daeronder dependerende is*, beiden papier, folio, met perkamenten band, in 1647 door den secretaris der stad M. Taemsz. geschreven, en blijkbaar een keurboek omstreeks dien tijd, althans na 1613, vastgesteld.

VIII. HS. van het Provinciaal Archief van Noordholland. N°. 8, papier klein 4to, met perkamenten omslag, bevattende een afschrift van handvesten van Medemblik, Grootebroek en enkele deelen van Westfriesland, in 1567 door Adriaan Westphalen gemaakt. Bevat geene keuren.

Voor de uitgave is alleen gebruik gemaakt van de vijf eerste handschriften. De twee volgende bevatten een later keurboek, uit de 17^e^ eeuw. Hoewel daarin een groot deel van de oudere keuren, soms letterlijk, is overgenomen, leveren zij voor de beoordeeling en de verklaring dier keuren niets van eenig belang. Te vergeefs zocht ik er bijv. eene nadere verklaring, door meer moderne redactie of taalgebruik of door nadere bepaling, ten opzichte van keuren wier zin minder duidelijk, van uitdrukkingen wier beteekenis twijfelachtig is. Daarbij is de volgorde der bepalingen zoo volkomen veranderd, dat ze tot beoordeeling van de middeleeuwsche teksten en vaststelling van den betrekkelijken ouderdom dier teksten geenerlei hulpmiddel bieden.

De vijf andere HSS. daarentegen leveren ons de middeleeuwsche keuren, en wel in twee verschillende teksten, waarvan de eene in G^1^, de andere in G^2–5^ is bewaard gebleven. In werkelijkheid vormen echter de vier laatsten slechts één HS., daar ze, niettegenstaande enkele zeer geringe verschillen, blijkbaar allen afschriften zijn van eenzelfde origineel, dat zelf slechts een afschrift schijnt geweest te zijn van het eigenlijke keurboek [1]). Vermits het eerst vermelde van deze groep,

1) Onmiddelijk op de keuren toch volgt onder het opschrift: *Dit is dat waterrecht* het slot van het bekende Noordhollandsche waterrecht, waarvan het voorafgaande stuk in G^2^ en ^3^ vroeger met het Vlaamsche waterrecht voorkomt. Dit slot nu vindt men ook

Digitized by Google

G^2, mij voorkomt het beste afschrift te leveren, heb ik dit bij voorkeur gebruikt. Alleen het afschrift van Jurriaan Spruyt (G^5) leverde hier en daar enkele verschillen van lezing, die mij vermelding in de noten waardig schenen. Ook bij de beschrijving van dezen tekst volg ik G^2, waarvan de keuren wel niet zijn genummerd, maar naar het nummer der volgorde door mij worden vermeld.

Deze laatste tekst bevat 177 bepalingen, waarvan de laatste niet tot de keuren behoort, en n°. 175 slechts eene epiloog is. De tekst van G^1 daarentegen bevat 203, of (daar § 66 uit twee verschillende keuren bestaat) 204 bepalingen. Daaronder zijn er 55 die in G^2 ontbreken, terwijl G^2 24 bepalingen (de epiloog medegerekend) bevat, die in G^1 ontbreken. Ook de volgorde der gemeene bepalingen verschilt aanmerkelijk, terwijl men in bijna alle keuren verschillen van lezing aantreft, die, zoo ze meestal slechts een verschil van redactie geven, niet zelden ook een verschil in den inhoud leveren.

Tot oplossing van deze verschillen levert de vorm der HSS. niets. Ze zijn allen slechts latere afschriften, die geen officieel karakter verraden, en uitwendig geenerlei spoor van verandering, van latere bijvoeging of doorhaling dragen, zooals b. v. in de officieele keurboeken van Hoorn het geval is. Wij moeten ons dus tot inwendige kenteekenen bepalen, en deze geven eenige aanwijzingen, die wel is waar niet alle moeielijkheden oplossen en in vele opzichten slechts gissing veroorlooven, maar toch omtrent enkele punten licht geven. Ik ga daarbij uit van de onderstelling, dat onze HSS. afschriften bevatten, al is het wellicht uit de tweede of verdere hand, van officieele keurboeken, en dat men te Grootebroek met die keurboeken handelde, zooals men elders met de keurboeken blijkt gedaan te hebben.

Na eene nauwkeurige vergelijking van de twee teksten komt het mij voor, dat ze wel aan een ouder en een jonger keurboek zijn ontleend, maar dat deze niet twee zelfstandige bewerkingen of officieele redactien der keuren bevatteden, zooals het oude en nieuwe keurboek van Hoorn. Aan beiden ligt een nog oudere tekst ten grondslag, een vroeger keurboek,

---

in G^2, dat toch alleen Westfriesche stukken mededeelt en de waterrechten overigens niet bevat, zoodat duidelijk is, dat Jurriaen Spruyt hetzelfde HS. of een afschrift van hetzelfde HS. kopieerde, waaruit ook G^1 en ^{3} zijn nageschreven.

Digitized by Google

dat, op de gebruikelijke wijze bijgehouden door bijschrijving van nieuwe, verandering of doorhaling van oude keuren, den oudsten tekst leverde, die in G^{2-5} is bewaard gebleven. Later werd dit keurboek door een nieuw boek vervangen. Men nam daarin de keuren van het oude boek over, zooals ze in den loop des tijds waren geworden. Eene nieuwe redactie of meer systematische rangschikking der keuren werd blijkbaar daarbij niet beproefd, maar toch werden enkele keuren bij de overschrijving verplaatst, om welke reden is niet na te gaan, en werd ook de redactie der bepalingen niet zuiver gevolgd. Dit nieuwe boek, op gelijke wijze behandeld als het oude, leverde den tekst van G^1.

Deze laatste tekst is bij de uitgave tot grondslag gelegd, en deze voorkeur behoeft eenige rechtvaardiging, te meer omdat ik zelf geruimen tijd in de keus heb geaarzeld. Ware het origineel van het oude keurboek nog bewaard gebleven of dit origineel ons in eerste afschrift bekend, dan zou ik den anderen tekst hebben verkozen. Maar ongelukkig zijn alle HSS. van dien tekst blijkbaar genomen, niet naar het keurboek zelve, maar naar een afschrift dat blijkbaar minder nauwkeurig is dan het afschrift van het latere keurboek, ons in G^1. bewaard gebleven. Eene vergelijking van de HSS. van den ouderen tekst levert tot herstel van den waren tekst niets, daar ze blijkbaar naar hetzelfde slordige afschrift zijn genomen. Dit bewoog mij ten slotte den jongeren tekst te kiezen, die mij voorkwam het origineel nauwkeuriger terug te geven. De verschillen van lezing, voor zoover van eenig belang, heb ik in de noten opgenomen, en de in G^1. ontbrekende keuren alsmede de epiloog, als § 204—227 aan het slot geplaatst. Bovendien heb ik, zoowel in de opschriften der keuren als in de tafel, het nummer der keur in G^2. tusschen haakjes geplaatst naast dat van den jongeren tekst en van de uitgave, alsmede achter de opschriften de verwijzing naar de gelijkluidende keuren van Hoorn en Enkhuizen.

De volgorde der keuren in G^2. is van eenig belang voor de bepaling van den ouderdom der twee teksten en van de oudere stukken van die teksten. Naar de nummering der uitgave, waarbij die van den jongeren tekst tot aan § 203 is gevolgd, is die van den ouderen tekst als volgt [1]): 1—6, 8—14, 18,

1) De tusschen haakjes geplaatste nummers zijn die van de in G^1 ontbrekende bepalingen.

Digitized by Google

15—17, 20, 22, 19, 21, 25, 23, 26—30, 137, (204), 33—43, 45—53, 60, 54—58, 61, (205), 140, 59, (206), 62—71, (207), 72—77, 164, 78—87, 166, 88, 89, 91—94, (208), 95—98, (209), 99—105, 108—112, 172, 115—117, 119, 118, 120—126, (210), 128—132, 134, (211—214), 135, 182, 136, (215), 139, 184, (216—218), 169, 219, 32, 151, 184, (220, 221), 143, (222, 223), 185, 149, (224), 150, 141, 133, (225), 43, 44, 7, 158, (226), 63, (227), 148. De verhouding van de twee teksten naar de nummering van G^2 blijkt uit de tafel der keuren. Uit eene vergelijking van beiden blijkt dat de volgorde tot aan § 139 (147) nog nagenoeg overeenstemt. Slechts vier keuren zijn in het jongere keurboek naar dit deel overgebracht, § 7, 32, 44 en 133 (171, 154, 170, 167), slechts vijf naar achteren geraakt, § 137, 140, 164, 166 en 170 (29, 60, 81, 92 en 117), terwijl in dit deel slechts negen nieuwe keuren zijn ingevoegd, § 24, 31, 90, 106, 107, 113, 114, 117, 138, slechts acht zijn weggelaten, § 204—211 (24, 31, 90, 106, 107, 113, 114 en 127). Zoo hier en daar nog andere afwijkingen in de volgorde voorkomen, deze herstelt zich altijd weder. De gissing ligt voor de hand, dat in dit eerste deel het oudste stuk te vinden is, de latere bepalingen reeds in het oude keurboek later bijgevoegde keuren zijn. Vermoedelijk begonnen die bijgevoegde keuren zelfs reeds vroeger, maar het is niet langer na te gaan. Eigenaardig aan Grootebroek is, dat men in de keuren een veel geringer aantal ook elders voorkomende bepalingen vindt dan in de keuren van eenige andere Westfriesche stad, en slechts enkele van die welke men in bijna alle andere steden aantreft en die ik vermoed aan de Medembliksche moederkeuren te zijn ontleend. Maar voorzoover deze laatste voorkomen, vindt men ze allen in dat oudste stuk. De overeenstemming van enkele latere met de keuren van het aangrenzende Enkhuizen is geen bewijs van oudheid der bepaling.

Voor de bepaling van den ouderdom van dat oudste stuk en dus van den tijd waarin het oudere keurboek werd aangelegd, kan men enkele aanwijzingen vinden. De voornaamste is dat men den ouderen naam der stad, Broeck, dien zij oorspronkelijk bekwam, nog gebruikt vindt niet alleen in de enkele bepalingen, maar ook in het hoofd. Dien van Grootebroek vond ik het eerst in een handvest van 1422, en sedert regelmatig gebruikt, terwijl in de vroegere stukken steeds de

Digitized by Google

naam van Broeck wordt gebezigd [1]). Daarentegen kan dat oudere keurboek niet vóór 1406 zijn aangelegd, daar het de vier deelen der stad kent, en Lutjebroek in 1402, Hoogkarspel eerst in of kort vóór 1406 aan de twee andere dorpen werd toegevoegd [2]). Eene andere aanwijzing die, zoo men meer stukken uit dien tijd had, den tijd nog nader zou kunnen aanwijzen, is dat de burgemeesters in dat oudste stuk nog steeds met den ouderen naam van raden worden betiteld, terwijl hunne verkiezing wordt gesteld op St. Laurensdag (2 Februari of 10 Augustus), hetgeen in G^1. is veranderd, dat van burgemeesters spreekt en de verkiezing op Meyendach stelt (§ 65). Wanneer de naam van burgemeesters de gebruikelijke werd, is echter onzeker. Alleen zij opgemerkt dat in de akten van 1414 en 1415, waarbij de andere deelen van Westfriesland poortrecht bekwamen, nog van raden wordt gesproken. En wat den dag hunner benoeming betreft, deze schijnt in Broeck herhaaldelijk tusschen Meidag en St. Laurens gezweefd te hebben. Volgens een handvest van 1405 was de verkiezing op Meidag costumelijk, volgens een van 1423 placht men het op St. Laurensdag te doen [3]), maar in 1436 en toen het jongere keurboek (kort na 1446) werd aangelegd, geschiedde zij weder op Meidag [4]). Maar ook dit schijnt weder veranderd te zijn, want bij een handvest van Karel V van 15 Maart 1532 werd bepaald dat men de burgemeesters die men volgens de privilegien placht te kiezen op St. Laurensdag, voortaan zou kiezen op Meidag [5]). Men kan dus het ontstaan van het oudere keurboek niet nader bepalen dan als tusschen 1406 en 1422 geschied. [6])

1) Zie bv. van Mieris IV. 6, 7, 39, 652. De naam van Grootebroek in het stuk, door van Mieris (IV. 296) onder eene akte van 1414 geplaatst, bewijst niets, daar het stuk van onzekere dagteekening is. In de keuren zelve bleef men ook later den naam Broeck gebruiken, die in G^1 slechts in een paar bepalingen is veranderd, § 3, 54.

2) Van Mieris III. 770, IV. 39. In § 207 wordt gesproken van *onse vier prochiekercken*, in § 83 ook Hoogkarspel vermeld. Evenzoo wordt in § 124 gesproken van de bansceydinge van Westewoud, waaraan Broeck alleen door Hoogkarspel grenst. In een der latere keuren, § 218, is daarentegen alleen sprake van de drie andere deelen.

3) Zie van Mieris IV. 7 en 700.

4) van Mieris IV. 1081.

5) Handvesten van Grootebroek enz. achter de Handvesten van Enkhuizen 1667 bl. 28.

6) Van geen gewicht acht ik dat § 69 nog van het baljuwschap van Medemblik, § 75 reeds van *Philippusguldens* spreekt. Het eerste zou het ontstaan vóór 1414, het tweede na den aanvang van het Boergoensche tijdvak stellen. Maar ook na de opheffing van het baljuwschap vindt men de twee oostelijke deelen van Westfriesland soms nog met

Digitized by Google

Voor de tijdsbepaling van het jongere keurboek verdient opmerking dat het onder de laatste additien van het oude (n°. 170 en 171 van G^2) twee bepalingen vond, ontleend aan de algemeene ordonnantie van 9 Augustus 1446 betreffende het zeventuig en den vrede van onschuldige magen. Vermits die ordonnantie gelastte hare bepalingen ook in de stedelijke keurboeken over te nemen, kan men aannemen dat die additien in of kort na 1446 zijn ingeschreven. In het jongere keurboek waren ze daarentegen dadelijk bij de samenstelling overgenomen, want ze komen onder de eerste bepalingen (§ 7 en 44) voor. Daar het oude keurboek slechts vier latere additien bevatte, waarvan slechts twee werden overgenomen, kan men het ontstaan van het nieuwe keurboek in de eerste jaren na 1446 stellen.

De verhouding van het nieuwere tot het oudere keurboek levert stof tot verschillende vragen, wier oplossing voor den ouderdom der enkele keuren belangrijk zoude zijn, maar niet meer mogelijk is. De laatste keur in het nieuwere die ook in het oudere voorkomt, is § 185. Men zou hieruit kunnen afleiden dat het nieuwere keurboek bij hare eerste samenstelling kort na 1446 ten minste zoover liep, dat er dus betrekkelijk weinige keuren waren bijgevoegd, toen het origineel van G^1. werd gemaakt. Op § 185 toch volgen nog slechts 17 bepalingen. Enkele daarvan, aan de handvesten ontleend (§ 194—197) of verklaringen van dijkrecht (§ 202 en 203), zijn geene keuren, terwijl van andere (§ 198—201) twijfelachtig is of het wel eigenlijke keuren zijn. Slechts een achttal latere keuren zouden dus in het keurboek zijn ingeschreven geweest, toen het afschrift genomen werd dat in G^1. is bewaard gebleven. Maar hoe moet men dan verklaren de tallooze bepalingen, vóór § 185 voorkomende en in G^2. ontbrekende. In het oudere deel tot § 139 (147), vindt men er slechts negen, maar daarna tot § 185 vindt men op de 46 niet minder dan 29, die in G^2. ontbreken. Zijn al die keuren bij het maken van het nieuwe keurboek gemaakt? Ik aarzel het aan te nemen, daar andere oplossingen mogelijk zijn. Daar G^2 geen afschrift schijnt te zijn van het keurboek zelve maar van een afschrift, is het

---

dien naam aangeduid, terwijl de vermelding van Boergoensche munt latere verandering kan zijn. G^2 spreekt trouwens van *Philippus scilden*, waarvan G^1 *guldens* maakte.

Digitized by Google

mogelijk dat de eerste kopiïst geen volledig afschrift nam, maar wegliet wat hem niet interesseerde. Is dit het geval, dan zijn die keuren ouder dan 1446. Maar het is evenzeer mogelijk, dat men bij het maken van het nieuwe keurboek het oudere afschreef met breede randen of tusschenruimten die latere bijschrijving veroorloofden. In dat geval zouden die keuren latere additien zijn. Het is ook mogelijk dat het nieuwe keurboek oorspronkelijk niet verder liep dan tot § 139 of 145 of daaromtrent, en dat men bij het inschrijven van latere keuren ook nog bepalingen uit het oudere keurboek overnam die oorspronkelijk waren weggelaten, als vervallen, maar die men later vernieuwde. Het kan zelfs zijn dat bij het maken van het nieuwe keurboek niet het oude, in G^2 bewaarde, maar een derde, tusschen beiden liggend, keurboek is afgeschreven, of in het oude niet alle keuren waren opgeteekend, en dus aanvulling met keuren, in andere registers opgeteekend, plaats had. Geen dier gissingen wordt rechtstreeks door iets wederlegd, maar juist daarom is geen daarvan te vertrouwen, en is het voorzichtiger de vraag onbeantwoord te laten.

Digitized by Google

Dit sijn die kueren die schout, scepenen ende raden der stede van Grotebroeck [1]) ghemaect ende gheordineert hebben om nutscap ende oerbaer der ghementen van Grotebroeck mit sijn toebehoren. [2])

1. (1) *Merct wel.* [3]) (Verg. E. 29.)

In den eersten so wie dat vecht by dage off by nachte binnen der vryheit van Broeck, die verboert een pont (ist dattet ghesciet binnen den ban offte binnen der vryheit) [4]); off het waer dat die scepenen kenden dattet een kuerwond waer, soe waert X pond. Ter gueder waerheit ende ter scepenen proeven.

2. (2) *Messe treck off can werpt.*

Oeck so wie een messe trect off een can werpt mit haestiger handt, die verbuert een pont tot des heren behoeff. Ende so wie mitter cannen werpt, die verbuert daerboven twie pont tot dat rechts behoeff. Ter scepenen proeven.

3. (3) *Vechten.*

Ende so wie dat vecht binnen der stede van Grotebroeck [5]) voersz., ende niet alsoveel ghoets en heeft als hy voervochten heeft, die sal men antasten ende setten in een seker slot; off van enighen anderen saken die den heer anghaen off dat gherechte. Ter gueder waerheit.

---

1) G^2: *ende raden van Broeck.*

2) G^2: *der ghemeenre poerten van Broeck.*

3) G^2: *Vechten.*

4) In G^2 leest men in plaats van de tusschen haakjes geplaatste woorden: *na der hantvesten, ende den gerechte II pont, ende binnen den ban of waer binnen der vryheyt.*

5) G^2: *binnen der vryheyt van Broeck.*

Digitized by Google

4. (4) *Panden an tlijff.*

Oeck so wie dat pand wort an sijn lijff ende inleggen sal, die sal inleggen in sijn selfs huis, off daer hy sijn woenstal [1]) hout, heeft hy gheen huis.

5. (5) *Een overdader vanghen.* [2])

Oeck so moghen scepenen ende den raedt enen overdadighen man antasten van lijflijcke saken ende van allen saken [3]) ghelijck die schout. Ende schout, scepenen ende raden moghen poerters bieden enen overdadigen man an te tasten, by III pont, also dicke als hijt weygerde; ende niemant bieden an te tasten eer een van den gherechte selver anghetast heeft. Ende of den bode off den rechter sullen die raden off scepenen overleveren [4]), ende daermede hebben sy voldaen ende sullen daermede quijt ende ontslagen [5]) wesen teghens den heerlicheit, binnen den ban ghelijck offt waer in der vryheit.

6. (6) *Een handadich maken.* [6]) (E. 89.)

Ende als daer een dootslage valt in der stede van Broeck, so sal die oudtste ende die naeste des doden (van die swaerts syde, is hy binnens lants, ende waert dat hy niet by huis waer, so soudet een die aldernaeste van derselfder syde) [7]) mit synen maghen enen handadigen maken binnen vijff daghen na der doot, by een boet van vijftich ponden tot des heren behoeff. Ende waer dat sake dat die oudste ende die naeste mit synen maghen dat niet en deden, als voersz. is, so sal elck man die in der kercken leit, van den magen des quadaders affter die vijff daghen hebben XII groot des daechs. Ende dat ghelt van den outsten ende naesten uutpanden ghelijck oft waer voerlyde [8]) scult uut sijn reedtste gueden, oeck waer sy ghelegen sijn.

---

1) G²: *woenstadt.*

2) G²: *quaetdader antasten.* In de keur zelve heeft G² steeds *ondadigh* in plaats van *overdadigh.*

3) G². De vier laatste woorden ontbreken.

4) G²: *Ende die scepenen off raiden sullen dien den rechter off den bode overleveren.*

5) G²: *ontbeclaghen*; G⁵: *onbeslagen.*

6) G²: *Dootslach te legghen.*

7) De tusschen haakjes geplaatste woorden ontbreken in G².

8) G²: *verliede*; G⁵: *verleyde.*

Digitized by Google

7. (171) *Van een seventuich.* [1])

Oeck van een seventuich sullen tuighen die seven naeste ackeren die elck op hem selven leit. Te weten uut elcke stuck lants dat also op hem selven leit, sal een seven wesen. Ende is daer meer dan een in gelandt, so sal tughen diegheen die daer meest lants in heeft. Ende hebben sy gelijcke veel lants, so sullen sy daerom loten. Maer gheen weduwen noch wesen sullen tuighen. Ten waer off dair ymant deel of paert meer mit hem in den lande an hadde, so souden sy tuighen gelijck den anderen [2]). Mit voerwaerde dat elcke seven die binnen der stede woenachtich sijn, hebben sullen elcke rechtdach een mijns heren grootien. Ende so een over een halve myle gedaecht wort tot een seven, die sal oeck hebben van elcke rechtdach een grootien [3]). Ende so wie over een myle gedaecht wort, die sal van elcke myle elcke rechtdach hebben II grootiens. Hier sal die schout borghe off nemen van den houder ende clager. [4])

8. (7) *Van heymelijcke wapen.*

Oeck so wie heymelijcke wapen dracht, die verbuert X pont. Ende waer oeck ymandt van den gherechte die enen bytasten [5]) woude ende niet gedoghen en woude, dat waer gelijck of hy begrepen waer. Ter scepenen proeven.

9. (8) *Een gequets man niet uutvoeren sal.* (Verg. E. 94.)

Oeck alle dieghene die ghequets is in onser stede, die moet niemant uter stede voeren by XVII pont, off hy hadde tgherecht sijn moede.

10. (9) *Voer recht ymant dieft.* (H. 46, E. 20.)

Oeck so wie den anderen dieff, moerdenaer, valsch man,

---

1) Deze bepaling is ontleend aan de algemeene ordonnantie van hertog Philips van 9 Augustus 1446. Hoewel ook in E. 119 eene gelijksoortige bepaling voorkomt, is zij blijkbaar niet daaraan, maar rechtstreeks aan de ordonnantie ontleend.

2) Aldus G^2. In G^1 zijn de twee laatste volzinnen omgezet. In plaats van *ymant* leze men *niemant.*

3) Deze zin ontbreekt in G^2.

4) G^2 voegt bij: *Ende die in den onrecht bevalt, sal den onraet betalen.*

5) G^2: *betasten.*

Digitized by Google

hoerkijnt, een ander anseide voer recht [1]), het en waer dat hijt op hem begrypen woude mitten rechte, die verbuert teghens denghene die hy enich van desen voersz. punten beteghe, also dicke als hijt dede, verbuerde hy X scelling, ende teghens den rechter [2]) X scelling, ende dat gherecht X scelling [3]). Ter scepenen proevinge.

11. (10) *Een ander lochende voer recht.* (H. 47.)

Oeck so wie den anderen lochende, die verbuerde vijff scelling teghens denghenen die hy lochende, ende vijff scelling teghens den rechter [4]). Ende waert dat hijt bewysen mochte. so en verboerde hy niet. Ter goeder.

12. (11) *Van vrouwen kyven.* (H. 25, E. 19.)

Oeck so waer twie vrouwen kyven, die verbueren heerlick [5]) den stien te draghen off X scelling. Ende waer een wijff kijft teghens enen man, anders dan haer selfs man, die verbuert desgelijk. Ter scepenen proevinge.

13. (12) *Van buieren te bieden om te vangen.*

Ende waer dat sake dat die schout off enige van dat gerechte enen overdadighen antasten wouden, ende hy hem dan verweren woude, so moghen sy die ghemeen buieren gebieden dien overdadighen ghelijck met hem an te tasten, by III pont. Ende die buieren moghen den overdader antasten, ende mit haer handt daerteghens verweren, sonder verbuernisse van den heer, op dat sy hem niet dood en slaen. Ter scepenen proevinge.

14. (13, 14) *Een vrede weygherde.* (H. 20 en 17.)

Ende so wie een vrede weygherde, die verbuerde X pont, also dicke als hijt dede, als hy vermaent wort eenwerff, anderwerf ende dardwerff. Ende int eynde sal men hem gebieden tgraven vrede te houden op sijn lijff ende op sijn ghoet. Ende een vrede geleit op eens mans drumpel, dat is een

---

1) G²: *valschenaer, hoerensoen of loesman scoude.*
2) G²: *rechte.*
3) G². De vijf laatste woorden ontbreken.
4) G²: *tegens tgherecht.* Het volgende ontbreekt.
5) G²: *hoerlijck.*

Digitized by Google

handtvrede. Voert [1]) so moghen scout, scepenen ende raedt vrede maken mit II poerteren, offt waer mit twie scepenen.

15. (16) *Een vrede gheven off nemen.* (H. 19, E. 87 al. 1.)

Oeck so wie een vrede gheft of nimpt, vecht hy daerboven, die voerliest sijn lijff ende ghoet. Maer so wie anders misdede, quets hy enen mensche over vrede [2]), die verbuert XX pont tot des heren behoeff. Ende een vuystslach dat waer XIII pont, die X pont tot des heren behoeff, ende die III pont als anderen kueren gaen.

16. (17) *Een vrede uutghaet.*

Oeck so waer een vrede uutghaet twisken II poerteren ende ongesoent is, dat sal hy den rechte doen weten, die int langer [3]) is van den kyven. Ende doet hijs niet te weten ende vecht hy daerover, die verbuert III pont, boven alle andere kueren ende boeten.

17. (18) *Vrede nemen off geven.* (Verg. H. 39, E. 15.)

Oeck so wie een vrede neemt ende gheft, die sal inlegghen XIIII daghen. Ende soennen sy daerbinnen, so moghen sy uutghaen. Ende soennen sy daerbinnen niet, so sal se dat recht soennen op haeren cost, dat is XX scelling. Ten waer dat men een vrede leyde om bestwille. Ter gueder waerheit.

18. (15) *Vrede roerende van dootslach.*

Ende vreden die ghemaect worden roerende van dootslach, daer en sal men niemant of bieden. [4])

19. (21) *An een huys misdoet.*

Ende so wie misdede an een huis, die sal inlegghen ter tijt toe dat hijt verbetert heeft den heer ende den man by den rechte. Ende niet in te legghen eer hy verwonnen is by scepenen. Ter gueder waerheit.

---

1) Deze laatste zin vormt in G² een afzonderlijke bepaling, gelijkluidende aan H. 17 en E. 12 § 1.

2) De woorden *over vrede* staan in G² achter *misdede.*

3) G²: *inlangher.*

4) G²: *bieden in te leggen.*

Digitized by Google

20. (19) *Vrede maken.*

Oeck so moghen vrede maken schout, scepenen ende raedt, binnen den ban gelijck oft waer binnen der vryheit.

21. (22 al. 1) *Op dat gherecht sprect.*

Oeck so wie opt recht sprect off op enigen van den gherechten, die sal inleggen als hy een weet heeft van den rechte voer II poerters, by die hoechste boete, ter tyt toe dat hijt verbetert heeft by meerder volgen van schout, scepenen ende den raedt.

22. (20) *Wie vrede maken mach.*

Oeck so en mach niemant vrede maken dan dat gherecht.

23. (23) *Kercken te beslaen.* (H. 23, E. 17.)

Oeck so wie kercken off kerchoven besloege [1]) off vervochte, die sal se ontcommeren ende ontslaen off [2]) vry maken mit sijn selffs gueden. Ende heeft hy selfs gheen ghoet, so sal men vanghen ende doen beteren mit sijn selfs lyve. Ter scepenen proevinghe.

24. *Misse letten.* [3])

Oeck alle diegheen die openbaer een misse lettede, die verboerde III pont, also dicke als hijt dede. Ter goeder waerheit.

25. (22 al. 2) *Wat scepen misdaen wort.* [4]) (E. 105.)

Ende waert saeck dat daer ymandt van den gherechte misdaen worde, so mach een ygelick van den gherechte [5]) diet ghesciede, hem voerweren sonder ban ende sonder boete, op dat hy hem niet dootslaet.

26. (24) *Nae tson niemant dagen mach.*

Oeck so sal men gheen poerters te recht daghen after

---

1) G^3: *becommerde.*

2) G^3: de twee laatste woorden ontbreken.

3) Deze keur ontbreekt in G^3. Men vindt haar ook elders alleen in Westwoude § 99 en Winkel § 61.

4) Verg. beneden § 141, waarschijnlijk een latere vernieuwing en aanvulling.

5) G^3 blijkbaar corrupt: *ghediet*, G^4: *geen diet*, wat wel de juiste lezing zal zijn.

Digitized by Google

sonnentoeganck van sculdelijcke saken, anders dan van tshere wegen.

27. (25) *Voer recht daghen.*

Oeck so wie op sijn achtende [1]) dagh toe recht gheroepen wordt, ende niet in huis en waer, dat sal men II van synen buieren te weten doen tot haren huisen.

28. (26) *Van die uutbuieren huis.*

Ende so sullen die uutbuieren een huis kiesen daer men se daghen sal ende panden van voerlyde scult, of men mach se panden voor den rooster [2]), ende dat sal haer voerdoer wesen. Ende wie se daecht, dat sal hy doen voer middaech [3]) off daer te voren, ten waer dat hy gedaecht worde in sijn teghenwoerdicheit after middaech.

29. (27) *Die gedaecht is op een arve ende niet en verscijnt.*

Oeck so wie ghedaecht wort op een arve ende niet en verscijnt, die verbuert een boet van II scelling. Ende des anderen daechs II scelling, ende des darden daechs vellich. Het en waer sake dat scepenen proeven mochten dat hy also veer waer, dat hy niet te recht comen mochte, so soud men rechten na der ouder costumen ende besten rechte.

30. (28) *Landt anspreken int gading.*

Ende so wie landt anspreken wil in den gading, dat sal hy doen int raethuis.

31. *Opten raetcamer comen.*

Oeck so wie opten raetcamer comt ongheroepen, alst gherecht in den camer is, die verbuert X scelling.

32. (154) *An den vierscaer comen.*

Ende so moet niemant comen by [4]) den vierscaer dan tgerecht, off hy waer gheroepen van den gherecht als men recht

---

1) G^2: *aften.*

2) G^3, blijkbaar corrupt, heeft in plaats van de tien laatste woorden alleen: *roester*; G^5: *opten roester.*

3) C^3: *voermiddach des Sonnendaghes voor den rechtdach.*

4) G^2: *binnen.*

Digitized by Google

doet. Oeck moet daer niemant comen an den leen, dan die voerspraeck ende dieghenen diet recht te doen hebben [1]), op vijff scelling.

33. (31) *Ghastrecht houden.* (Verg. E. 78.)

Oeck so sal men alle ghastrecht doen des maendaechs, swoensdaechs ende des vrydaechs, van scoudelijcken saken ende van anderen saken.

34. (32) *Wie beclaecht wort ende niet en comt.*

Oeck so wie ter antwoert ghewesen wort ende andtwoert ontseit heeft, die sal den rechter gheven III scelling.

35. (33) *Van vonnissen steden.*

Ende so moeten die scepenen niet langer vonnisse steden dan drie werff, ende ter vierder stede uut te wysen, afterdien dat daer die tuighen off gedaecht sijn ende gehoert sijn, by XVII pont.

36. (34) *Luiden van buten mit recht verwonnen.*

Ende so wie van buten verwonnen wert mit recht in Broeck, die sal borghe setten off inlegghen in Broeck, ter tijt toe dat hy voldaen heeft, off hem te vryen mit ghoet dat binnen den ban van Broeck ghelegen is, ende van dien inlegghen borghe setten.

37. (35) *Dat scepens gheen borch worden mach.*

Ende so wie van den gherechte borghe worde, die verbuert een pont. Ter scepenen proevinge.

38. (36) *Van vrouwen recht.*

Oeck so sullen alle vrouwen die poerters sijn, recht nemen ende gheven [2]) van alsulke comenscap als sy maken, die gheen mannen en hebben. Ende die mannen hebben, die mannen sullen te recht staen voer haer wyven.

39. (37) *Een poerter laet indagen.*

Ende so wie een poerter laet indaghen om ghelt off pande.

---

1) G^3: *die te recht hebben te doen als men recht doet.*

2) G^2. De twee laatste woorden ontbreken.

Digitized by Google

off ghelt [1]) toe wille, comt hy niet des anderen daechs voer middage ende soect sijn recht off voerdraechtet hem voer die schout off II schepenen, die verboert III scelling teghens den heer. Ter gueder waerheit.

40. (38) *Wie thuis blyven mach.*

Ende afterdien dat enich van den poerteren van Broeck ansproken is van des heren weghen ende onder vonnisse ghecomen is, ende alsoveel ghoets heeft binnen der stede off borghe daervoer set heeft, die mach thuis blyven op sijn ghoet toe wysen [2]) of op sijn borghe.

41. (39) *Van eynden off ghansen.*

Oeck so en sal men gheen recht doen van eynden of van ghansen die men in sijn scade dootslaet off wechbrenghet.

42. (40) *Anspreck van lijff off ander bruecken.*

Ende so mach die schout enen anspreken van lijflijcke saken ende van anderen brueken dat III pont is of daerbeneden, op sijn eedt desgheens die hy ansprect, off hy wil. Ende van dien saken sal hy mitten eedt berecht wesen, ist dat hy sweert.

43. (41 en 169) *Een seventuich wonnen heeft.*

Ende [3]) so wie voernoecht wert om seventuge, die sal sijn twie scelling weder hebben van diet verliest, als men die sevenen den sevenpenning wedergheeft.

44. (170) *Van des graven vrede* [4]). (E. 124.)

Oeck wanneer daer enich vechtelick ghesciet, hetsy van dode luiden, van leemten off van quetsinghen, die maghen van beyde syden die niet in vaerde noch in velde gheweest hebben in den vechtelick, sullen hebben enen sekeren vasten vrede ses weken lang duierende. Ende dede ymant daerover,

---

1) G^4: *gelle.* Verg. beneden § 8a.

2) G^3. De twee laatste woorden ontbreken.

3) Deze keur komt in G^3 tweemalen voor, in § 41 en 169. Opmerking verdient dat boven § 41 als opschrift staat: *voechdien weduwen wesen*, en dat in plaats van *vernoecht of vernoghet* wordt gelezen *vervoghet*. Misschien stond er oorspronkelijk een keur gelijk aan die van Schellinkhout § 27.

4) Ontleend aan de ordonnantie van hertog Philips van 9 Augustus 1446.

Digitized by Google

dat waer over een handtvrede ghedaen, ende hy verboerde sijn lijf ende sijn ghoet.

45. (42) *Een arve ansprect.*

Oeck wanneer men een arve dat ghelegen is binnen den ban van Broeck, ansprect mit seventughe, so wie mit onrecht bevallen wert, die sal elcke seven die tuighen, gheven een grootien.

46. (43) *Van poerters tuich.* (E. 37.)

Oeck so moghen II poerters tuighen die uut echten bosem geboren sijn, van allen cleynen saken gelijck twie scepenen.

47. (44) *Van scaed winnen.* (E. 95.)

Oeck so mach men gheen scaed winnen mit tuighen. Ter scepenen proevinghe.

48. (45) *Van saken die voerjaert sijn.* (Verg. E. 37.)

Oeck so en moghen II [1]) poerters niet tuighen van saken dat voer hem ghesciet is, achterdien dat het voerjaert is, off ten sy mit haer brieven.

49. (46) *Van scepenenbrieven scryven.*

Oeck so moet niemant scepenenbrieven schryven off laten scryven dan van den stedeclerck. Noch gheen scepenen sal se zeghelen, off die clerck heeft se screven, by vijff scelling.

50. (47) *Van speelghelt winnen.* (Verg. E. 79.)

Oeck so en mach men gheen speelghelt mit oerconscap winnen.

51. (48) *Van dobbelen.* (Verg. E. 39.)

Oeck so en moet niemant dobbelen, noch spul mit teerlinghen spelen, uutgheseid werptafelen [2]), neghensticken ende puisten, by een pont, also dicke als hijt dede.

52 (49) *Van valsche tuich doen.* (H. 22, E. 16.)

Oeck so wie valsche tuich [3]) draget binnen der poerte van

---

1) Dit cijfer ontbreekt in G^1.
2) G^2: *voertafelen spul.*
3) G^1: *oirconscap.*

Digitized by Google

Broeck, die salt denghenen beteren dien hy bedraghet, by schout, scepenen ende raden, ende daertoe ghelden III pont, als anderen kueren ghaen. Ende een jaer lanck die poorte ruimen, ende afterdien nimmermeer oerconscap te draghen van ghenen saken, wert hy verwonnen van twie guede cnapen. Ter scepenen proevinge.

53. (50) *Van scepenenbrieven zeegelen.*

Oeck so sullen dieghenen die daertoe ordiniert worden scepenenbrieven toe besegelen, gheen brieven segelen, tensy by den merendeel van den gherechte, by een pont, also dicke als hijt dede.

54. (52 en 53) *Van pand wysen.*

Oeck so moet daer niemant pand wysen [1]) buten den ban van Broeck, des hy also veel vry ghoets heeft dat hy leveren mach binnen den ban van Grotebroeck [2]), by een pont. Ende gheen panden te wysen buten dijck, die anders enich ghoet heeft binnen dijck. Ter scepenen proevinge.

55. (54) *Pand wysen an hem selven.*

Ende niemant moet pand wysen an hem selven [3]), des hy alsoveel ghoets heeft binnen den ban dat hy leveren mach, by een pont.

56. (55) *Van inlegghen.*

Ende so wie gepant wert an sijn selfs lijff twisken II poerters, die sal inleggen alsolanghe als hy voldaen heeft, by XVII pont. Alsoverre als hy een weet heeft in eyschinge twier poerteren. Ter gueder.

57. (56) *Pand wysen van boeten.*

Oeck so en sal niemant pand wysen [4]) an lande, roerende van schoutsboeten, als hy tilbaer ghoet heeft daer men die boeten an verhalen [5]) mach. Ende die scout sal gheen boeten hebben van sijn boeten die hy pandt. Ter scepenen proevinghe.

---

1) G²: *wesen;* G⁶: *wysen.*
2) G³: *Broeck.*
3) G³. De drie laatste woorden ontbreken.
4) G³: *wesen;* G⁴: *wysen.*
5) G³: *versien.*

Digitized by Google

58. (57) *Van uutpoerters pandinge.*

Oeck alle die poerters die wonen by den Swagedijck, by den Wymerts, by den Cley [1]) ghou, off elwaerts int velt [2]), die gepand werden an tilbaer gueden, dat tilbaer ghoet sal hy opbrengen elck in den ban daer hy woent, voer die rooster, binnen VIII daghen na dat hy pand wert, off in dat huys dat hy nomen heeft [3]). Ende latent twie scepenen off meer weten. Ende waert sake dat hy dat niet en dede, ende comen die scepenen daerna tot synen huise om die panden te scatten, so sal hy gheven den scepenen tot haren cost XX boddragers [4]), dat is toe weten, als die panden voerstanden sijn.

59. (61) *Van een scattinge.*

Ende als een scattinge ghecondicht is, die sal men niet voersitten, maer opten selfden dach te scatten daert ghecondicht is. Ende niet te scatten, tensy in alle kercken gheseit op enen heylighen dach onder missen. Ten waer dat ment langs der steden niet scatten en mochten, so sal ment des anderen daechs weder antasten daer ment laet, ghoetstijts voer middaech, ende dan te eynden hand over hand. Ende waert dat men in enighe kercken gheen misse en deden, daer soud ment segghen voer vier poerters [5]). Ter gueder waerheit.

60. (51) *Van vry ghoet hebben.*

Ende wie seit dat hy gheen vry ghoet en heeft, dat sal hy beroepen [6]) ende bewysen mit wittachtigen poerters [7]) tuighen ende guede beseghelden scepenenbrieven, binnen der tijt die hem van scepenen ghewesen is [8]), by een boet van een pont, tot rechts [9]) behoeff. Ter gueder waerheit.

61. (58) *Van scoud pand wert.*

Oeck als een ghast een poerter pandt van scoudelijcken

---

1) G²: *cleyn.*
2) G² heeft *elck* in plaats van *int velt.*
3) G²: *dat hy noeme.*
4) G²: *vijff boddraghers.* De slotwoorden ontbreken.
5) G²: *voer middach voer vier poerters in dier kercken.*
6) G²: *beproeven.*
7) G²: *luyden off poerters.*
8) G²: *ghewijst.*
9) G²: *sheren.*

Digitized by Google

saken, dat sal hy doen voer dat raedthuis, als hy ingedaecht is.

62. (63) *Hoe veel men sjaers scatten sal.* (Verg. E. 114.)

Oeck so sal die scout niet meer scatten off panden dan seswerffs jaers, anders dan van tshere boeten off van berekent scot. Ende waert sake dat die scattinge in enighe kercke binnen der stede daert [1]) niet ghecondicht waer, so soud ment aldaer roepen langes den weghen. Ende daerop soude die scout scatten. Ter scepenen.

63. (64) *Dat men gheen scepen raet maken sal.* (E. 70.)

Oeck en sal men gheen scepen tot raet kiesen.

64. (65) *Van der raden macht.* (Verg. H. 53.)

Oeck so moghen die raden doren onthanghen ende wederhanghen, ende weder oerloff gheven toe te luicken, van berekent scot, by der hoechster boet. Ende luiden condighen mienne [2]) wercken by sulker boete als daertoe staet. Ende gheen scuttinghe voer den doren te maken mit riede off mit houte off mit laken off mit enighe dinghen, buten off binnen, by III pont. Ter scepenen proevinghe.

65. (66) *Der raden rekenscap te doen.*

Ende so sullen die burgemeisters op Meyendach als sy uut haer offitien sceiden, rekeninghe [3]) doen van allen oncosten die die stede dan heeft, voer den merendeel van X die rijcsten ende voer trecht, off opt naeste buierrechts [4]) dach daerna, by III pont. Ende [5]) gheen ghelt off recht after dier tijt van den stede te hebben. [6])

66. (67) *Ter heervaert niet en vaert.* (H. 26, E. 22.)

Ende so wie ter heervaert niet en voer als hem tgherecht

---

1) Ontbreekt in G^3.

2) G^3: *myen*; G^8: *nyen*. De geheele zin is blijkbaar verkeerd geplaatst, misschien een later bijvoegsel, nadat het recht om personen ad opus publicum op te roepen van het gerecht (§ 67) was overgegaan op burgemeesteren.

3) G^3: *Item so sullen die raiden op sinte Lourensdach als sy die meent hoer uytrekenijnghe.*

4) G^3: *recht een.*

5) Verg. E. 76.

6) G^3 voegt bij: *van dat zy niet te rekening gebrocht en hebben.*

Digitized by Google

biet, die verbuert teghens den heer X pont, ende teghens elcke scepen een pont. Tenwaer dat hy thuis bleve by den raden wil, so en verbuerde hy niet.

Oeck [1]) so en sullen die oude raden den nyen raden gheen scot overleveren, dat hem angherekent is, by een pont.

67. (69) *Te miene* [2]) *werck.*

Ende so wie dat gherecht condicht of condighen doet tot dat miene werck, ende aldaer niet en quame off niet en wrocht na sijnre macht, die verbuerde een boet van II scellingen. Ter scepenen proevinghe.

68. (70) *Van landtscot betalen.*

Ende so wie dat lant legghen heeft binnen den ban van Broeck, die van buten is, die sal sijn landtscot bescicken [3]) in Broeck, off die burgemeisters [4]) moghent panden als sy schot gharen. Ter scepenen proevinghe.

69. (71) *Warenscap* [5]) *trecken.*

Oeck so sal daer niemant trecken van der stede weghen warenscap [5]) buten der bailiuscap van Medemblick, by vijff pont, tensy by den merendeel van den gherechte; off het waer tot Winckel, tot Ursem, off elwaer daer die stede dijck heeft.

70. (72) *Mit gheweer an trecht comen.*

Oeck so moet daer niemant mit langmessen, noch mit enich handwapen of pansert [6]) comen, die te rechte te doen hebben, byoesten Meinert Pieters sluys ende bywesten Pieter Heertgens sluys, uutgheseid tgherecht off die sy bidden, by III pont, ende twapen verbuert [7]). Ter scepenen proeven.

---

1) Deze bepaling is in alle HSS. met de voorafgaande verbonden, en in G^3 alleen later van een bijzonder nummer (68) voorzien. Zij behoort bij § 65.

2) Dit woord dat ook elders voorkomt, wordt op allerlei wijze geradbraakt: miey, meyen, nyen enz. Men leze: meen of gemeen, ad opus publicum.

3) G^3: *besetten.*

4) G^3: *raden.*

5) G^3: *wairscip.*

6) G^3: *harnasch te rechten.*

7) G^3 voegt bij: *noch nyemant op haer duch brenghen by denselfven broeken.*

Digitized by Google

71. (73) *Wie poerterscap begheert.*

Oeck so wie die poerterscap begheert van Broeck [1]), die is sculdich tgherecht [2]) een pont, ende voer wien dat hy poerter wert, dieghene sullent tghelt betalen den gherechte. Ende hy sal gheven staphants elcke kercke in der stede een half pont was off ghelt daervoer, off gheen poerter toe wesen. Ende den rechter vijff scelling.- Ende ghien vuer off licht te houden eer hy poerter is, by III pont, als anderen kueren ghaen. Ende daertoe gheven den steebood ende den steeclerck elcx een oud botgen [3]).

72. (75) *Hoe lang men wonen sal sonder poerter te warden.*

Ende so wie XIIII daghen woent binnen onser vryheit van Broeck, die sal poerter worden in Broeck, ende hy sal voldoen den kercke ende dat rechte, by III pont, als anderen kueren ghaen. Ende [4]) binnen XIIII daghen moet hy poerter worden off by raden moede sitten. Als hy poerter is, sal hy gheven al dat daertoe staet.

73. (76) *Geen poerter wechvluchte met sijn ghoet.* (H. 24, E. 18.)

Ende so wie een poerter wechvluchte off sijn ghoet, die verbuerde III pont. Ende elck man mach hem letten sonder ban off boet, ghelijck oft die schout van tshere weghen dede. Ter scepenen.

74. (77) *Van den rechter hulp begheert.* (H. 27.)

Oeck so sal elck man die nieus poerter is gheworden ende hulpe begheert van den rechter, die sal staen alle die cost ende oncost die men verteert om hem te helpen, int eerste jaer dat hy poerter wort.

75. (78) *Van poerter te blyven.* (E. 49)

Ende so wie poerter wort in Broeck, die sal III jaer lang

---

1) G^2: *der poerte van Broeck begheert.*

2) G^2: *den rechter.*

3) G^2 voegt bij: *ende gheen poerter te wesen, eer hy voldaen heeft den rechter ende den gherechte ende voert als voers. is.*

4) In G^2 luidt het slot: *Ende nae den viertien daghen moet hy poerter wesen ende gelden al datter op staet.*

Digitized by Google

poerter blyven in Broeck off X Philipsguldens [1]) ghelden. ende daertoe borch setten in Broeck by den rechte, daer die burghemeisters [2]) haer scot an verhalen off voersien moghen.

76. (79) *Poerterscap quijtscelt.*

Ende [3]) so wie sijn poertrecht quijtscuwen heeft, die sal gheven elcke kercke een pont ende den rechter II pont, boven allen anderen kueren. Wert hy binnen den jare poerter, afterdien dat hijt quijt scelt, so en is hy ghenen inganck sculdich.

77. (80) *Clachte doen op ander steden.* (H. 31, E. 33.)

Oeck soe en moet niemant claghen over sijn medepoerter tot gheenre steden, off hy heeftet te voren an hem besocht voer onse gerechte [4]), by vijf pont. Ende niet te claghen, offt recht gevet hem oerloff. Ter gueder waerheit.

78. (82) *Een poerter voer te staen.* (H. 37, E. 54.)

Ende waert sake dat een poerter nood hadde, als voor vyanden van buten, ende die bode omghinge ende dat te weten dede, so wat poerter daer niet en quam daer hem trecht bode, mit alsulcken wapen als hem geboden is, of die van danen vloghe buten oerloff van den rechter, die verbuerde XV pont, als anderen kueren ghaen.

79. (83) *Van laghe houden binnen sijn huis.* (H. 38, E. 98.)

Ende [5]) so wie laghe hilde binnen sijnre van poerters off ghasten van buten, die verbuert X pont, ende dat heymelijcken om verraet. Ter scepenen proeving.

80. (84) *Voert recht poerterscap opseggen sal.* (E. 49.)

Ende so wie sijn poertrecht quijt wil scelden. die salt doen in een buierrecht voort gherechte. Ende voer alle voerlyde

---

1) G^3: *Philippus scilden.*

2) G^3: *raden.*

3) In G^3 luidt deze keur: *Item soe wie sijn poortrecht quijtscouden heeft, die sal elcke kercke gheven een pont, ende dan twee pont boven allen anderen kueren, waert hy binnen den jaer weder poerter after dien dach quyt schelt.* (G^4: *after dien dach uyt.*)

4) G^3: *hy en hebbet te voeren an den anderen gesocht tot den rechte.*

5) In G^3 luidt de keur: *Item soe wie laghe hilde in sijn huyse of herberghe van poerters of van gasten, die verbuerde* X *pont.*

Digitized by Google

sculd ende verscenen scot borch setten, by III pont. Ende dede hy des niet, so soude hy noch poerter blyven.

81. (85) *Ghewelt claget.*

Ende so wie dat weldelijcke saken claget over synen poerter an den schout off an der rechte, ende daerby blyven wil in eykinghe [1]) twier poerteren offte meer, so wie int onrecht bevallen wert, die verbuert XV pont tot des heren behoeff, uutgheseid lijfflijcke saken. Ende dat te berechten aldaert behoert van der stede rechten. Ter scepenen proeven.

82. (86) *Die rijckdom ombiet.* (Verg. H. 69.)

Oeck als die stede sonderlinge saken te doen heeft by mijns heren brieven off anders noodsaken, ende tgherecht dan omboden worde, off anderen poerteren die men dan omboden, als sy thuys waren ende comen mochten, die verbuert III scelling. Ende dat staphants te verteren, als ghelt te wille [2]). Alle ding sonder arch ende list. Ter gueder waerheit.

83. (87) *Varckenen by den weghe houden.*

Oeck in Grotebroek, Bovencarspel, Hogecarspel ende Lutkebroeck en moeten gheen verkenen ghaen by die weghen, op III scelling, en waer dat men die verkenen dreve door die stede. Dat is als sy becuert werden van den bode off van enighen van den gherechte. Ende verkenen die uten bande off uut dat schot breecken, die sal men niet becueren.

84. (88) *Beesten scutten sal in scade.* (Verg. E. 112.)

Oeck so wie een verken, een scaep off een paert, ende alle beesten die van buten horen, schut in sijn scade, die mach se scutten op II scelling, halff den rechte ende half den scutter. Ende een oude ghans van buten mach men scutten op III scelling. Ende van binnen als van buten het stuck te ghaen als voersz. is [3]). Ende elcke poerter mach se scutten binnen den ban van Broeck op die boeten voersz.

---

1) G²: *eyschinge.*

2) Deze zin ontbreekt in G³.

3) In G³ luiden de twee voorgaande zinnen: *Ende een oude ghans van buyten mach men scutten op* III *scelling tsticke, te geven als voorsz. is.*

Digitized by Google

85. (89) *Van scaed doen mit beesten int lant.* [1]) (E. 120.)

Ende so wie een ander scaed doet mit synen beesten, die sal hy hem voerbeteren by twie naeste lenden, moghent sy selver niet en eens warden.

86. (90) *Van een dode crenghe.* (H. 35, E. 52.)

Ende so wie een dode crenghe [2]) heeft, die sal hy bedelven, hetsy visch off vleysch. [3])

87 (91) *Een maechd wechvluchte.* (E. 56.)

Ende so wie een wijff name off ontvoerde in den ban van Broeck, die beneden XIIII jaer oud waer, buten oerloff desgheens die haer mombaer waer, die verbuerde vijftich pont tot des heren behoeff, te rekenen van haer geboerten off. [4])

88 (93) *Riedt winnen.* [5])

Oeck so mach elck man sijn oude riet winnen, XIIII daghen na sinte Gheertrudendach off daer te voren, sonder enighe verbuernisse off schade.

89. (94) *Door die Wysend varen.*

Oeck so moet daer niemant doer die Wysend varen mit scuiten in die stede van Broeck, by III pont [6]), noch over die Wysend niet trecken anders dan over die overtoemmen, by III pont, ende die scuyt verbuert. Ende ghien riet te winnen buten die Wysend, dat die Wysent toebehoert, by III pont. Ter scepenen proevinge.

90. *Die Wysend scutten.*

Oeck die Wysend te scutten mit hout ende mit yser, ende

---

1) Verg. beneden § 144.

2) G^3: *ries*. Wellicht: *aes*.

3) G^3, in plaats der vier laatste woorden: *by vijff scellinck*.

4) G^2. De zes laatste woorden ontbreken.

5) Met deze keur vergelijke men een handvest van hertog Willem VI van 27 Februari 1406, waarbij hij aan de goede lieden van het Uutende van Broeck geeft, dat zij ten allen tijde drie weken lang na st. Geertendach gras en riet mogen winnen in den Uuterdijk tusschen Wervertshoof en Unkehorn. De handvest is ongedrukt, maar te vinden in G^1 folio 13 en G^2 folio 19, en vermeld door Mr. G. de Vries, het dijks- en molenbestuur, bl. 96.

6) Al wat volgt ontbreekt in G^2.

Digitized by Google

niet te delven noch te haken, by een boet van III pont, ende een ygelick behouden sijns rechts. Ende waert sake dat het scutten so breet niet en waer als die Wysend, so sal men die brueken verhalen an die beesten.

91. (95) *Van stedemeters loon.*

Ende so sullen die stedemeters hebben van elcke Wilhelmus scild enen gueden grootien, van die landen daer sy meten dat beneden die kuer is. Ende wat boven die kuer is, sullen sy loon hebben by den rechte. Ende wie rijdt off werpt, die sal die meters betalen, also ghering [1]) alst reeden off worpen is.

92. (96) *Van laech land meten.*

Oeck so moeten die stedemeters gheen laech landt [2]) meten noch setten na Heyliger misse noch voer Pinxter.

93. (97) *Van die stedewaech.* (E. 36.)

Ende so wat ghoet dat men ter wichte niet en brochte dat voercoft is, eer ment uter stede voerden, dat boven die XXVIII pont wichts is, die verbuert vijff scelling, also dicke als hijt dede. Ter gueder waerheit.

94 (98) *Rogghenbroot backen.* (H. 78, E. 113.)

Oeck so wie rogghenbroot voercoept, die sal elcke brood maken te weghen elliff pont gebacken broots [3]), by vijff scelling ende dat broot verbuert.

95. (100) *Doer een sluys vaert, ende niet en wil betalen.*

Ende so wie doer een sluys vaert ende orbaert, ende daer niet toe en gheft dat men hem rekent by den buieren, in oerconde van II poerters off meer, die verbuert II scelling teghens trecht, also dicke als hijt dede.

96. (101) *Plancke offwerpt.*

Ende so wie een plancke worpe van eenre sluyse binnen den ban van Broeck, by dage off by nachte, mit onwaerdicheit, die verbuerde een pont. Ter gueder waerheit.

---

1) G²: *vroe.*
2) G²: *lach lanck.*
3) De twee laatste woorden ontbreken in G².

Digitized by Google

97. (102) *Leenen van sluysen breken.*

Oeck soe en moet niemant die leenen van den sluisen die ghemaect sijn, wechbrengen, noch houwen, noch kerven [1], by een pont. Ende wie se offleit als men enich ghoet daer doervoert, die sal se weder leggen staphants, by een scelling [2], ende twie posten off meer daer naest an legghen, by een scelling. Ter scepenen proeven.

98. (103) *Van posten op sluysen.*

Ende so sullen alle die sluisen in der stede elcx twie guede leenen [3]) hebben, ende also veel posten dat die sluisen binnen die III stylen wel gedect sijn. Ende dat salmen scouwen XIIII daghen nae Mey [4]) ende in die weeck na Alreheyligen, op II scelling.

99. (105) *Inningweghen scouwen ende wateringen.*

Oeck so sal die scout gheen ghouwe, inningweghen noch dwarswateringhen hoger kueren noch scouwen, dan die eerste boet op een botgen, ende dander op een botdrager, die darde op III botgens, ende dan besteden. Uutgeseid die Swaghedijck.

100. (106) *Die straet opbreken.*

Ende niemant sal die straet opbreken mit onwaerdigher handt, noch stienen daeroff wechwerpen, by een pont, also dicke als sijt doen, die boven die seven jaer oudt sijn. Ter goeder waerheit.

101. (107) *Van poelen scouwen.*

Ende alle doerghaende poelen after sinte Pieter te scouwen, op II scelling, ende van stonden an te besteden.

102. (108) *Die straet veghen.*

Ende in wat kercke dat ment condicht die straet schoen te maken ende ghaen te scouwen, in dier prochie mach men

1) De twee laatste woorden ontbreken in G².
2) Wat volgt, ontbreekt in G².
3) G²: *een goede leen.*
4) Wat volgt, ontbreekt in G².

Digitized by Google

schouwen op dien dach daert geseit is, ende elwaer niet, opdat het condicht is op enen heyligen dach. Ende elck man sal die straet maken [1]) neffen sijn werff, alst geboden is.

103. (109) *Asch uutdragen.*

Ende so wie dat asche draecht uut synen huise ende daervan roocke comt, dat twie buiermans condich is, die verbuert vijff scelling. Ter gueder waerheit.

104. (110) *Een hofstede betimmert heeft.* (E. 145.)

Oeck so wie een hofstede rustelijcke beseten ende betimmert heeft, ende hem die hofstede daerna offwonnen worde mit seventuich off ander rechte, heel, half, off hoeveel dattet waer, dat sal hy weder hebben tot dat rechten segghen, alsoveer als hy wil diet betimmert heeft.

105. (111) *Op een hofsteed sit ende die gepacht.* (H. 48, E. 55.)

Oeck so wie op hofsteden sit [2]) ende betimmert heeft ende gehuiert heeft, so wat hy daeran heeft, dat sal hy houden. Ende ist sake dat dieghene die op eenre hofstede sit ende betimmert heeft, alsoverre als hy daer deelinge an heeft [3]), die sal die naeste wesen indien [4]) dattet beneden een verndel is, alsoveer als hy wil, tot dat rechts segghen.

106. *Hofsteed begeert an den ghouwe.* (E. 61.)

Oeck so wie enich erve gheleghen heeft an den ghouwe, dat men tot hofsteden begheert ende betimmeren wil, die salt hebben tot dat rechts segghen, als hijt selver niet betimmeren en wil diet landt toebehoert. Ende dat toe betimmeren binnensjaers, op die hoechste boet.

107. *Die lancte van een hofsteed begeert.* (Verg. E. 61.)

Ende so wie een hofstede begheert, die sal se hebben uutgaende alsoveer als een man hem die gheven wil die tlandt sijn is. Ende wil hijt hem niet gheven, so sal se dat recht

1) G²: *scoen maken.*
2) G²: *tijt.*
3) G². De acht laatste woorden ontbreken.
4) G²: *van dien.*

Digitized by Google

sceyden na der stede kueren. Ende so wie een hofstede wilcoert te betimmeren binnen een jaer mit een huis van XII ponden, XX placken voer een ponde, off beter, nadat hem ghoet dunct, by die hoechste boet.

108. (112) *Om een arve sceelen.*

Oeck wanneer twie mannen sceelen [1]) om een arve ende des niet eens en connen worden by den setters, dat sullen die scepenen ende die scout sceyden [2]) mitten rechte. Ende so wie in onrecht bevalt, die sal een pont van XX St. [3]), tot dat rechts behoeff.

109. (113) *Een huis toe ryden off werpen.*

Ende als daer een huis reeden off worpen wert, daer salt recht off hebben XX scelling van denghenen diet rijdt off werpt.

110. (114) *Van molen ryden.*

Oeck molen off molenwerven mach men ryden noch werpen, noch gheen deel daeraff.

111. (115) *Dat minst dat meest anryden mach.* (E. 65.)

Ende so wie dat meestendeel heeft an huis off an werff, die mach dat minder anryden tot dat rechts segghen, off diet minder heeft, die macht werpen, dat op een verndel is off daerbeneden.

112. (116) *Van weerdrift.* (Verg. E. 72.)

Oeck so wie een arve wederdrijft, die salt recht gheven een pont ende den rechter X scelling ende den man X scelling diet is [4]). Ende binnen twie [5]) weken weder te dryven, ende staphants den scepenen te gheven, off die wederdrift doot. Ende so wat lant gheveilt wert in der kercken op een sonnendach onder missen ende voercoft wert binnen acht daghen daerna, dat en mach men niet wederdryven. Ende dat lant dat niet gheveilt wert in der kercken, ende daer gheen

---

1) G^2 en ^{3}: *cmijsten;* G^4 en ^{5}: *twisten.*
2) Dit woord ontbreekt in G^2.
3) G^3: *die sal gelden een pont ende* XX *placken.*
4) In G^2 ontbreken de twee, in G^5 de zeven laatste woorden.
5) G^2: *ses.*

Digitized by Google

lant an gegheven wart, dat mach een affterkijnt [1]) des voercopers off nare wederdryven tot zijn selfs behoeff, des hy alsoveel ghoets heeft in den ban van Broeck, daer die coper [2]) sijn ghelt wel an voersien mach na der stede recht. Ende [3]) wie wederdryven sal, die sal nader wesen dan die coep.

113. *Ander maet begeert.*

Ende so wie ander maet begeert, die sal se hebben binnen XIIII daghen op sijn cost, off op die oude maet staen te blyven. Ende waert sake dat hijt niet en eens conde werden, dat soudet tgherecht sceyden.

114. *Van saedlandt ryden.*

Oeck alle saedlandt dat op hemselven bepaelt is,' dat mach men niet ryden.

115. (118) *Van ghelt winnen op scaden.*

Ende so wie ghelt op scaden winnen wil, die sal den rechter gheven II scelling. Ende die rechter sal dien daghen ende die sevenen [4]) des anderen daechs, ende den man daer men tghelt op scade wint. Ende gheen scaed op scade te winnen eert hoeffghelt betaelt is ende besloten mitten rechte hoeffghelt ende scade die anclager te bedryven binnen ses weken, ende die van buten te gheven den bode elcx enen grootien [5]).

116. (119) *Wat lant men anryden mach.*

Oeck so en moet men gheen landt anryden over verding [6]) sloten, noch dat op hemselven bescut is.

117. (120 en 121) *Dat meerder lant mach dat minder anryden.* (Verg. E. 66.)

Oeck so wie an den anderen gelandt is in etvelde off in maedvelde mit III hond landts off daerbeneden, die daeran

---

1) G²: *susterling.*
2) G²: *vercoper.*
3) Deze slotzin ontbreekt in G².
4) G²: *Ende die rechter sal hem doen daghen die sevenen.*
5) G²: *een h. groten.* De interpunctie van dezen zin is onzeker.
6) G²: *werder.*

Digitized by Google

gheland is mit meerder lande, die mach dat minder landt anryden ende hebben om ghelt tot setters segghen.

Oeck meer so mach men anryden een half hondt zaedlants off daerbeneden mit meerder zaedlant tot setters segghen, uutghenomen coolthuynen.

118. (123) *Een branthaeck houden.*

Oeck alle diegheen die ghegoet sijn tot drie [1]) pont scots off daerboven, die sullen elcx houden enen gueden drietandenhaeck mit een steel van acht voeten lanck off dairboven, by vijff scelling, ende dat te scouwen als voersz. is, by vijff scelling.

119. (122) *Wat lant men niet anryden mach.*

Ende gheen lant an te ryden, roerende van boelghoet, eer dat boel ghesceiden is, ende die rydinge [2]) van gheenre waerden te wesen eer die houder des lants enen weet heeft van denghenen diet rijdt; noch te werpen als voersz. staet.

120. (124 en 125) *Dat men dat minst werpen mach.*
(Verg. E. 66 en 165.)

Ende so wie an den anderen ghelandt is in etvelde off in maedvelde mit een hond lants of daerbeneden, ende mit een halff hond zaedlants off daerbeneden, dat mach hy werpen an een ander die daer an geland is mit meerder lande. Ende wat men werpt na sinte Pietersdach, dat sal men betalen op twie sint Jansdaghen opt later jaer. Ende waert sake dat daer eymandt forpel [3]) in dede mit copen off voercopen off mit panden te wysen, dat waer by een boet van een ponde. Nochtans soude hy ant lande blyven dat hy worpe.

Oeck so wie een land anrijdt voer sint Jansdach mitsomer, dat sal hy betalen op twie sint Jansdaghen daerna naestcomende. Ende wat men anrijdt na sint Jansdach mitsomer, dat sal men betalen op twie sint Jansdaghen over winter. Ende wie dat lant orbaert tot sint Jansdach, die salt voert orbaren tot sinte Pietersdaghe daer naestcomende. Ende wat men anrijdt, dat sal wesen voer scepenen.

---

1) G³: *vijf.*
2) G³: *gadinghe.*
3) G³: *verpel*; G⁵: *werpel.*

Digitized by Google

121. (126) *Dat men huierlant ryden of werpen mach.*

Ende so mach men oeck ryden off werpen een half morghen lants off daerbeneden in huierwaer gelijck als in coop, voer sinte Geertrudendach, ende die etgroede [1]) voer sint Jacop.

122. (127) *Van werpen lant dat pant is.*

Ende wat lant dat geworpen wort dat ghepandt is van berekent scot off van scoutenboeten offte van tshere brueken, die custen sal men betalen ses weken nae dier tijt dattet lant gheworpen wert.

123. (128) *Voerby laycken.* (E. 21.)

Ende so wie den anderen voerby layct [2]), off hy en heeft hem te minsten II dagen [3]) te voren gheseit in eyschinge twier poerteren offte meer, die verbuerde vijff scelling, halff den man ende half den rechter [4]), teghens tsaedlandt. Ter scepenen proeven.

124. (129) *Van scuitwasen.*

Ende so en moet men niet scuitwasen van Taelke sluys [5]) toe die bansceydinghe van Westewoud, by een scelling. Ter gueder.

125. (130) *In een vardingsloot scuitwasen.*

Oeck so en moet elck man scuitwasen in een varding [6]) sloot, ist dat dieghenen niet doen en willen diet landt daer neffen hoghen, binnen een weke na der vermaninge, anders dan neffen sijn zaedlandt. Ter scepenen.

---

1) G²: *eet groede.*

2) G²: *ladickt.*

3) G³. De vier laatste woorden ontbreken.

4) G²: *den rechte.* De twee volgende woorden staan in G² achter: *ter scepenen proeven;* vormen in G⁴ het opschrift van de volgende keur. Vermoedelijk behooren ze bij het woord *layct* of *ladickt*, in het begin, waren ze in het oude keurboek op den kant bijgeschreven en zijn ze op de verkeerde plaats ingevoegd. Verg. Enkhuizen § 21.

5) G²: *scuutwassen van als sluyse.* Elders steeds *scuutwasen*, zooals het woord ook nog in het latere keurboek voorkomt.

6) G²: *worder.* Het latere keurboek spreekt van *veeren*, *veeresloten*, *verden* en *verdersloten.*

Digitized by Google

126. (131) *Afterlant te notigen.*

Ende so salt afterlant in een waghenlandt [1]) ghenoot worden over tvoerlandt, ende die beesten daerover dryven daert redelick is. Ende [2]) sceelen sy daerin, dat sal twie lenden sceyden, op haren cost sal se trecht sceyden, connen sijt niet eens warden, dat is XX scelling. Die int onrecht bevalt, die sal die oncost betalen. Ter scepenen.

127. *In halige sloten laycken.* [3])

Oeck so moet daer niemant scuitwasen in halighen slooten twischen die ende die oude ghou op een pont, die twiedeel tot des heren behoeff ende die dordendeel diet anbrenct, uutgheseit die dat lant hoghen, ende op dat lant daert byleit, te scuitwasen ende nerghend anders.

128. (133) *Van scaren in een weyd tsamen gelandt.*

Ende oeck so wie dat meestendeel heeft in eenre weiden, die sal des grases wouden ende scharen [4]) by den ghemenen rechte. Ende in ghelijcke landen sal die koe ghaen voert mayen.

129. (134) *Verdingsloot sloten.*

Ende so waer die buieren ghebreck hebben in een verdingsloot [5]) dien sy slooten willen, ende daerin wercken [6]), die sullen sy sloten by twie cnapen van sessen die meest lants hebben leggende by den sloot. Ende so wie niet aldaer quame, ende in den sloot niet en wrochte off arbeide als sijt hem te weten hadden gedaen by haren eede, so wie die sloot daer overvoere off orbaerde [7]) buten haren sessen oerlove by den meeren volghe, die verbuert teghens trecht III scelling ende teghens die buieren II scelling, also dicke als sijt deden.

---

1) De drie laatste woorden ontbreken in G^2.

2) Dit slot luidt in G^2: *Ende schelen sy daerin, dat sullen twee lenden scheyden, connen sy nyet in eens.*

3) Deze keur ontbreekt in G^2.

4) G^2: *scheren.* Het opschrift luidt echter ook *scharen.*

5) G^2: *verderfsloot.*

6) G^2. De vier laätste woorden staan na de vier volgende woorden.

7) G^2: *arbeyde.*

Digitized by Google

130. (135) *Van moeten off scutten.* (E. 42.)

Oeck so en sal elck man den anderen moeten mit [1]) scutten, alwaert ghelegen is, als hy vermaent wert op enen sonnendach onder missen in der kercken, binnen acht daghen sal hy hem moeten. Ist sake dat hy hem niet moetet, so staet elcker weke elck man werck op II scelling tot sheren [2]) behoeff. Ist sake dat die ghene daer men op claghen, in der kercken niet en is, so salt die clagher hem te weten doen mit sijn twier poerteren, daer men op claget, binnen twie daghen. Ende niet toe claghen noch gheen scade te doen off toe staen [3]) na Baefmisse tot Meyendach toe. Maer die van buten sal ment haer huierman te weten doen, halff tot des heren behoeff. [4])

131. (136) *Land offdelven om not toe halen.*

Ende so waer enich lant laghe daer die buieren hinder off hadden mit haer not te comen an haer werff, dat soud men offdelven alst redelick waer, ende gheldent denghenen diet landt hoert, by den rechte.

132. (137) *Van kerckevoechden scult.*

Oeck so sullen die oude kerckmeisteren den nuwen voechden gheen sculd overleveren die onder hem ghemaect is [5]), off sy en sullent eerst gebrocht hebben mitten rechte alsoverre als sy moghen. Ende desghelijcx sullen die voechden van den armenkijnderen dit doen, by een boet van III pont.

133. (137) *Van roepen in der kercken.*

Voert so wat scout mit die ghemeinen scepenen biet in der kercken, dat sal een voertghanck hebben by den meeren volghe. Ende ghien voertghanck toe hebben tensy by ommevraghen van de ghemienen gherechte by den meeren volghe.

---

1) In G^3 ontbreekt *mit*.
2) G^2: *srechts*.
3) G^2 heeft alleen: *gheen scade te staen*.
4) G^3. De vijf laatste woorden ontbreken, waarschijnlijk zijn zij eene kantteekening op de tweede alinea, ter verkeerde plaatse ingevoegd.
5) G^2 voegt bij: *ende daer die dach van betalinghe off verleden is.*

Digitized by Google

134. (138) *Overt scot comt sitten als ment rekent.*

Oeck so wanneer dat ment scot rekent, wie daer comt over te sitten, die daer van rechte behoert te wesen, die sal hebben een stuver voer sijn cost.

135. (143) *Dat men tuighen eeden sal.*

Oeck soe moet gheen scepen tuighen horen, by III pont, eer hy sijn eedt ghedaen heeft, uutgheseidt van heerlijcken saken, die sal men voer [1]) scepenen doen.

136. (145) *Dat men ghecoft ghoet sal drie sonnendaghen in der kercken roepen.* (E. 123.)

Alle dieghene die enighe gueden copen off erven in der stede van Broeck, die sullent doen roepen drie sonnendaghen daerna dat dat ghecoft is, binnen ses weken daerna sijn brieven daeroff voert te brenghen, off ghien recht daerna off te doen binnen den ban daert landt gheleghen is. [2])

137. (29) *Die dijck off uterdijck etten.*

Oeck so moet daer niemant den dijck ende den uterdijck [3]) etten off mayen, by X pont, boven der hantvesten [4]), een ygelick behouden sijn recht.

138. *Die een ander soect in sijn huys.*

Ende so wie in enich huis den here van den huise ghesocht heeft, die salt beteren denselffden man mit X pont, ende den grave mit X pont.

139. (147) *Van riet winnen buten dijck.*

Ende ghien riet toe winnen buten den dijck, binnen XX roeden na den dijck voersz., voer sinte Pieter, by III pont. [5])

140. (60) *Van indaghen.*

Als een ghast een poerter laet indaghen, ende die scout

---

1) G²: *voer schout ende.*

2) G³. De zeven laatste woorden ontbreken.

3) G²: *eeterdijck.*

4) Handvest van Drechterland 16 Januari 1381, van Mieris III. 378. Op deze handvest berusten misschien ook § 139, terwijl § 150 er naar verwijst.

5) G² voegt bij: *ende soe moeter nyemant riet winnen by derselver boete voorsz.* verg. § 137.

Digitized by Google

op die reyse is mit II scepenen off meer, so is die boet verschenen.

141. (166) *Opt gherecht sprect.* (E. 105.)

Ende [1]) so wie op ymandt van den gherechte sprect, die overghewesen is van saken van vonnissen, off om dat hem oyt van rechtsweghen ghesciet is, die verbuert III pont. Ende vocht daer eymant om teghens tgherecht, omdat hem tsijns offghewesen was, die verbuerde X pont boven allen anderen kueren, ter gueder waerheit ende ter scepenen proeven. Ende die int recht is off gheweest heeft, die mach hem voerweren sonder verbueren teghens den heer, sonder dootslaen.

142. *Van waerts- ende waerdinnentuich.* [2])

Oeck so sullen onse waerts ende waerdinnen ende die maghet binnen der herberghen ghedaghet worden van den schout van mijns heren weghen int raethuis om die beste waerheit te segghen, off. daer enich vechtelick in haer huisen ghesciet is, wie dat ghevochten heeft, ende wie dat daerby gheweest heeft, ende wie dat ghequest heeft, die anclaecht wort off een ander. Ende die dit niet en dede, die verbuerde vijff pont.

143. (159) *Honden houden.*

Ende [3]) so moet daer niemant honden houden dan die uutbuieren, ende niet groter te houden, dan die doer den boghel moghen, op III pont.

144. *Malcander scaed doen in landt.* [4])

Oeck als twie mensken elckander scaed doen, so sullen die lenden dat sceiden voer scepenen, ende daer sal niet meer

---

1) Deze keur luidt in G²: *Item soe wie op yemant van den gerecht spreekt, die is (of tgheweest heeft), om saken van vonnisse of van rechtsweghen ghesciet is, die verboert* III *pont; ende vecht oeck yemant oeck om opt gherecht die gheweest sijn of geweest hebben, die verboert* X *boven allen anderen koeren, ter goeder waerheyt ende scepen proevinghe.* Ze is waarschijnlijk in dezen vorm gemaakt, terwijl men er later den slotzin van G¹ bijvoegde uit § 25.

2) G² heeft in § 150 eene verwante bepaling, die in G¹ ontbreekt en hieronder als § 218 is uitgegeven.

3) Deze keur luidt in G²: *Item soe verbiet men alle honden, op een boet van* III *pont, uytgeseyt den cleynen die doer den boghel moghen.*

4) Verg. hierboven § 85, waarvan het eene ampliatie schijnt.

Digitized by Google

int lach ghaen dan een stuver, op een boet van X scelling. Ende die scepenen sullen hem beyden eeden, by haren eedt recht te sceyden.

145. *Riet verhuieren.*

Oeck so moet men ghien riet den Medemblijckers verhuieren, by III pont.

146. *Meyebomen halen.*

Oeck so moet men gheen meyenboom rechten, by een boet van III pont.

147. *Riet winnen.*

Ende so en moet men ghien riet winnen binnen die Wysend, XIIII roeden na den Wysend, van die Wysendhoeck toe dat cruce voer sinte Pieter, by III pond.

148. (176) *Van gewicht.*

Oeck so sal men niet meer nemen [1]) dan een gueden grootien des heren payments van elcke pond wichts.

149. (163) *Ghansen off eynden slaen in sijn scade.* (Verg. E. 122.)

Oeck so mach een ygelick ghansen ende eynden slaen in sijn scade ende opeeten ende wechbrenghen sonder scade [2]), ende waer dat sake dat daer eymant den anderen om misdede, die verbuerde X pont boven allen anderen kueren.

150. (165) *Uterdijck sayen of mayen.*

Oeck so moet daer niemant uttrecken [3]) die Uterdijck toe sayen noch te mayen noch te etten noch te tretten, buten den merendeel van den rechte ende rijckdoem, behoudelick die handtvesten ende brieven mijns heren die voertijts ghegeven sijn [4]), op een boet van vijftich pont, die helft tot mijns heren behoeff ende [5]) die ander paert tot dat rechts behoeff, ende dat verndeel tot die stede behoeff.

---

1) G[3] voegt bij: *van weghen.*
2) G[3] voegt bij: *ende sonder scande.*
3) G[2]: *uytreysen te copen.*
4) Zie de noot op § 137.
5) G[3] heeft als slot: *ende dander helft tot rechts behoeff, ende die ander helft totter stede behoef*, terwijl G[5] alleen de zeven laatste woorden heeft.

Digitized by Google

151 (155) *Bakenen* [1]) *barnen.*

Oeck so moet men gheen bakenen [1]) barnen, op vijff scelling.

152. *Sloten lant, by verdingsloten ghelegen.*

Ende alle landen by die verdingsloten sullen sloten elck ten halven lande, by ses die rijcksten, ende toerekenen by den merendeel van den rechte.

153. *Opt recht spreken.*

Oeck so wie sprect opt recht, die brueken sullen ghaen tot die kerck daer dieghene woent die misbruect.

154. *Sluys legghen.*

Oeck so moet men gheen sluys legghen by hondert roeden naere Bovencarspeler sluys, by X pont.

155. *Beesten scutten opten dijck.*

Ende so wie beesten scut opten dijck off uterdijck, die sal se houden drie daghen, so mach hy se dan die burgemeisters leveren, ende dat schutghelt sal hy van den burghemeister ontfanghen. Ende so sal die burghemeister die beesten in den kerck veylen ende vercopen om die meesten penning.

156. *Sloot opvaren in Hoechcarspel.*

Oeck so wie sloot opvaert in Hoechcarspel, die daer niet toe en hoert off becosticht hevet, die mach men bekueren offt waer in Broecker vardingsloot.

157. *Van wilcoren.*

Ende so wie wilcoert, die verbuert III scelling, ghelyker-wijs off hy gepant waer.

158 (172) *Een dam te houden over afterlandt.*

Ende so wie een afterlandt heeft, die een dam houden wil, die salt bescutten off [2]) mach se opdelven sonder verbueren.

---

1) G²: *bakeren.*
2) G²: *bescutten ende houden of tvoerlant.*

Digitized by Google

159. *Int afterhuys vueren.*

Ende so moet daer niemant affter vueren off vuer houden, op een boet van III pont.

160. *Een ovend off eest heeft.*

Oeck so wie een ovend off eest heeft, die sal een fack daerneffens liemen twisken twie balcken, by een pont.

161. *Een lantaern houden.*

Ende so wie een ponts scot sciet off meer, die sal een lanteerne hebben, op III scelling.

162. *Van ontsoncken straet.*

Ende alle straet die ontsoncken is, te hoghen alst an beyden syden toecomt. Ende dat eerdwerck an beyden syden twie voet breet. Ende dat sal men scouwen sinte Odulphusdach.

163. (174) *Van reedt ghelt.*

Oeck alle reedt [1]) ghelt te betalen over dwarsnacht.

164. (81) *Van wilt jaghen.*

Oeck so moet daer niemant binnen der stede van Broeck wilt [2]) jaghen, by III pont. Ter scepenen proevinghe.

165. *Een vaert te claren.*

Oeck alle landen van die Zwette tot edde zuiden [3]) sijn sloot binnen te maken, ende binnen te varen waer sy willen.

166. (92) *Van gueden int hylick.*

Oeck [4]) so sal daer niemant sijn kijnderen gueden dan mit XV pont off XX pont. Ende dat vast blyven legghen, daer mijn heer sijn brueken an mach voersien, off daerentwisken.

---

1) G^{2}: *riet.*

2) G^{2}: *mit honden eenygerhande wilt.*

3) Gedrukt, zooals in het HS. staat. Het schijnt eene plaatsnaam, mij onbekend, terwijl onzeker is of de naam *Eddezuiden* of alleen *Edde* is. Misschien is bedoeld *die Eede* van § 179.

4) Deze keur luidt in G^{2}: *Item soe sal nyemant sijn kijnderen hoger goeden mit recht dan* XX *pont of daerbeneden, anders dan in echtscap.*

Digitized by Google

167. *Van clock cleppen.*

Ende so wie dat clocke luyt binnen der stede van Broeck buten consent van die coster, die verbuert X scelling, tot mijns heren behoeff, noodsaken uutseid.

168. *Van pand wysen.* [1]) (E. 109.)

Ende die anclager sal pand wysen van allen saken.

169. (152) *Open gaten in den Swaghedijck.*

Ende waert sake dat daer enich open gaten laghen in die Wysend off in den Swaghedijck in onser stede, die sullen maken denghenen [2]) diet mit recht toebehoert, binnen ses daghen daernae, ses voeten breet, ende also hoghe alst an beyde syden toecomt.

170. (117) *Proven betalen.*

Ende [3]) wie sijn ouders sieck sijn off sterven, die kijnderen sullen die uutvaert te samen betalen. Voertan sullen sy op dieselfde dach dat sy haer ouders te kercken hebben gebrocht, segghen voer scepenen dat sy buten blyven willen, dat sullen sy doen opten selfden dach, by III pont. Ter gueder waerheit.

171. *Van palen in die tocht.*

Ende alle palen die staen in onsen ambocht, op te winnen in die tocht off in die Wysend, off mit eerde te vullen, te scouwen tot Baefmis, elcke pael op II scelling.

172. *Eynden off ghansen houden.* [4])

Oeck so mach een poerter houden vijff oude eynden ende een woert. Ende een vogelaer X eynden ende alsoveel

---

1) In G^2 is dit de slotzin eener andere keur. Zie beneden § 206.

2) Het slot luidt in G^2: *diese mit recht sculdich is te maken, binnen* IIII *daghen daernae dat sy open worden zijn,* VI *voet breet, ende soe hoech alst van beyden syden toecoem, op een boet van* III *pont, een yghelic behoudens sijns rechts.*

3) In G^2 luidt deze keur: *Item soe wie sijn ouders sieck legghen, die kijnderen als meest goets uythebben ende nyet mede delen willen, die sullen gaen voer twee scepenen ende segghen: wy willen ingaen ende tbeste doen ende uytvaert mede betaelen. Ende daermede sullen sy vry wesen.*

4) Deze keur is blijkbaar gekomen in plaats van de twee keuren § 140 en 141 van G^2, hierachter medegedeeld als § 212 en 213. De gansen zijn daarbij echter zoek geraakt, waarschijnlijk ten gevolge van de latere keur (§ 182) die ze geheel verbood.

Digitized by Google

woerden als hy wil. Ende die buten wonen by die Swagedijck ende by die Wymerts off by die Cleyghou, die moghen houden seven eynden ende een woert, soverde als sy willen. Ende die buten wonen off binnen, ende houdt ymant hierboven, die verbuert van elcke eyndt III scelling. Ende after sinte Maerten te schouwen. Ter scepenen proevinge.

173. *Onghepende verckenen.*

Alle verckenen die op dese voorsz. weghen ghaen ongepent, die verbuert III pont.

174. *Van scutten off toghers ophalen.*

Oeck als die schout off ymandt van den rechte erghents trecken wil om te scutten an den dijck, off om die toghers op te halen, so mach die schout off ymandt van den gherechte dan enighen poerter, off scutter voer den poerter, bieden mit hem te trecken, by een pont.

175. *Verckenen waren.*

Ende so moet niemant verckenen by die ghou waren, by III pont.

176. *Van backen.*

Ende so moet niemant meer backen dan twiemael int etmel.

177. *Van beesten op die Wysend.*

Oeck na sinte Maerten gheen beesten te ghaen op die Wysend, die boet op een botgen.

178. *Koeyen in die marct brenghen.*

Oeck alle poerters in Broeck die vijff koeyen hebben off meer, die sullen een koe an die marct brenghen, daechs na sinte Pieter vinckel, twisken grote Freecx huis ende Arijs Fullers sluys [1]), op een pont. Ende die koe sal staen VIII uren lanc op die marct.

---

1) Vermoedelijk werd daar daags na st. Petrus ad vincula (2 Augustus) de veemarkt gehouden, gedurende de veertiendaagsche markt, bij de handvest van 1364 verleend en 25 Juli aanvangende.

Digitized by Google

179. *In die tocht scuitwasen.*

Oeck so moet daer niemant scuitwasen in onsen stede in die tocht, noch in die Wysendt, noch in die oude ghou, noch binnen noch buten, noch in die Eede, noch in Demmerssloot, op III pont.

180. *Op eens anders gront scuitwasen.*

Ende so wie scuitwaset op een anders gront, die verbuert III pont, die heer een dardendeel, dat recht ende den anbrengher tsamen een dardendeel.

181. (156) *In doodehuisen eeten.* (Verg. E. 118.)

Oeck so moet daer niemant tot doodehuisen ghaen [1]) eeten, off hy sal wesen susterling off naerder, ende VIII die naeste buieren, op III pont.

182. (144) *Van ghansen houden.* (Verg. E. 168.)

Ende so wie ghansen hout binnen der vryheit van Broeck, die is met derselfder daet ontpoertert, boven allen anderen kueren.

183. *Van bekueren.*

Ende so wie sijn riet ghewonnen wort, die mach se besetten ende bekueren, ghelijck die schout ende sijn warachtighe bode.

184. (148) *Riet verhuieren buten dijck.*

Ende so moet daer niemant riet verhuieren buten dijck, toe winnen voer sinte Pieter, op III pont.

185. (162) *Kerckmeisters rekenscap.*

Oeck so sullen die oude kerckmeisters den nyen rekenscap doen voer scepenen, by III pont, binnen een maent na die tijt dat sy rumen.

186. *Te samen ghelandt.* [2])

Oeck so waer twie luiden toesamen gelandt sijn, die dat

---

1) Hetgeen in G² volgt, luidt: *hy zy een afterskijnt of nare of broetscap ende vier die naeste bueren an beyden zyden, op een boet van* 1 ℔.

2) Verg. § 153.

Digitized by Google

merendeel heeft van den lande, die salt denghenen segghen die dat minderdeel heeft, ghoetstijt voer sinte Geertruidt, waer hy mayen wil dan etten, op een boet van een pont.

187. *Beesten scutten.*

Alle beesten mach men scutten op die Wysent, op die Wymerts ende op die Zwaghedijck, die boet op een botgen, anders dan sijn beesten die se huiert.

188. *Graslant scutten.*

Ende wat poerter in Broeck die sloten off scutten wil by haer griedlant teghens haer lenden, die sal hem een weet doen acht dagen te voren. Ende moeten sy hem niet, so moghen sy dat slick nemen twisken die turff ende dat cley, sonder verbueren.

189. *Handtscoenen nemen.*

Oeck so moet daer gheen poerter hantscoenen nemen tot die eerste misse, binnen noch buten, by een pont.

190. *Recht van die uterdijck doen.*

Gheen recht te doen van die uterdijck, eer die seven roeden offdolven sijn, also als die rijckdoem overgheven heefft.

191. *Die een ander sweren laet.*

Oeck so wie een ander tot een eedt brengt, afterdien dat hy die handt ophout ende die schout in sijn woerden is, wie hem dan die eedt voerdraecht, die verbuert een pont, half den schout ende half den gherechte.

192. *Opt kerckhoff copen.*

Oeck so moet daer niemant copen noch voercopen op dat kerckhoff noch in die kerck, by een pont.

193. *Van poertersrecht buiten der stec.*

Alsulck recht als men onse poerters in die drie steden doen, alsulck recht sal men hem weer doen. Ende voert alom onse ommebuieren desghelijcx.

194. *Tot scepen kiesen.*

Ende so mach die scout niemant toe scepens nemen, off hy heeft drie jaer lanck poerter gheweest in Broeck.

Digitized by Google

195. *Kerckmeisteren kiesen.*

Oeck so moghen die scepenen ende burgemeisteren die kerckmeisteren nemen by raet van haren pastoer, off sy willen.

196. *Merct wel.* [1])

Die deken off provisoir en sal niet meer hebben van heymelijcke trou dan vijff scelling. Ende van kijnt dat int water off int vuer snevelt X scelling. Ende voert alle ander saken daerin sullen wy hebben ghelijck recht mitten gueden stadt van Hoern.

197. *Burghemeisters kiesen.*

Oeck XXX die rijcksten mitten gherechte sullen die burghemeisteren kiesen in alle vier dorpen op Meyendach.

198. *Van boeten.*

So wat scepenen wysen, die boet is III scelling.

199. *Van seventuighe.*

Oeck wat van seventughe is, dat hoert men te wysen an die sevenen diet van recht sculdich sijn te weten.

200. *Van wincoep.*

Ende als een stucke lants gheveilt wart in die kercke ende daerboven voercoft wert, so sal men van elcke gulden een oerd van een stuver te wincoep gheven ende niet meer, op vijff scelling, ten waer dat die sexluiden [2]) daer meer op setten.

201. *Zaedlandt in Hoechcarspel.*

Ende alle dieghene die zaedlandt hebben legghen by die ghou in Hoechcarspel, moghen op haer zaedlant laycken,

---

1) Deze keur is van de voorafgaande gescheiden door het opschrift: *Dese punten sijn ghenomen uut die kantvesten*, terwijl de nummering der keuren ophoudt. Vermoedelijk is het eene kantteekening of aanteekening op § 194 en 195 en vermeerderde men later het keurboek met andere uittreksels uit de handvesten, § 196 en 197, en zijn § 198—203 nog latere bijvoegsels. De §§ 194 en 197 zijn uit de handvest van 23 Juni 1436, 195 en 196 uit die van 1 September 1433. van Mieris IV. 1081, 1024.

2) Waarschijnlijk te lezen: *segsluiden.*

Digitized by Google

behoudelijcken dat sy diegheens moede hebben die den ghou daer legghen heeft off toebehoert. Ter gueder waerheit ende ter scepenen proevinghe.

202. *Van dijckgraefsscou opten Zeeburch.* [1])

Item na oude haercomen ende van oude castuimen ist een recht, wat die dijckgraeff schout ter eerster schou een scelling, ende ten anderen schou achte daghen daernae II scelling, ende ten darden schou VIII daghen daernae III scelling. Ende dan mach die dijckgraeff die dijck voersz. besteden van tshere weghen. Ende die den dijck toebehoert, die mach se antasten binnen drie daghen, ende doet hijs niet, so blijft die bestedinghe van waerden, ende wert se dan ter boet wijst ter vierder schou, so ist X scelling. Ende dan wert die voersz. dijck uterhant besteed, sonder ymandt an te tasten dan die se anghenomen heeft van tshere weghen. Ende wert sy dan noch ter boet ghewijst, so is die boet XX scelling. Ende offe dan noch niet ghemaect en worde, so sal se die dijckgraeff maken tot scattinghe der heemraderen.

203. *Van boeten opten dijck.*

Ende een wedenaer off een weduwe die mit sijn kijnt off mit sijn kijnderen sitten in een boel onghescift ende onghesceiden, die sullen niet meer ghelden in een fack dijcx dan dan een boet, werdet ter boet ghewijst by vonnisse van heemraders.

---

204. (30) [2]) *(Riet winnen.)*

Item gheen riet te winnen binnen dijck, binnen tien roeden nae den dijck, voer sinte Pieter.

205. (59) *(Zes maal 'sjaars te schatten.)* [3])

Item soe sal die scout scatten ses werve des jaers allancs

---

1) Deze en de volgende bepaling, dijkrecht betreffende, zijn door een kleine tusschenruimte van de vorige gescheiden. Ze zijn geene keuren, maar opteekening van gewoonterecht, van twijfelachtige kracht, daar althans § 202 afwijkt van de handvest van Drechterland van 13 Februari 1402 (van Mieris. III. 756).

2) Deze en de volgende keuren vindt men niet in G^1, en zijn uitgegeven naar G^2. De tusschen haakjes geplaatste opschriften ontbreken in het HS.

3) Verg. § 62 en 168.

Digitized by Google

die stede van al die bueren, ende nyet meer, uytgheseyt die heeren boeten, die te panden soe dicke als die scout wil, alst XIIII daghen gheleden is. Ende die anclager sal die pand wysen.

206. (62) *Panden.*

Item als daer enich man indaecht wort buyten der scattinghe om gelt of pande, ende comt die scout mit den scepenen voer des houders doer, soe sal die houder ghelden drie scelling, pant hy nyet, tot scouts ende scepens cost die daer zijn. Ende achter dier tijt dat die scout mit twie scepenen off meer op reysinghe is, soe is die boet verschenen.

207. (74) *(Poortrecht behuwen.)*

Item soe mach een uutpoorter onse poertrecht behiliken [1]), opdat hy hem trouwen laet in enich van onse vier prochykercken, opdat hy den rechter vernoecht van vijf scelling ende den kerck [2]) ende den boede te vernoegen elcx van een oud botgen.

208. (99) *Witte casen.*

Item soe en moeter nyemant witte kesen voeren uyter stede buyten oerlof des wegers, by een pont, als anderen kueren gaen, ende die wegher ende te stillen mit een oudt botgen.

209. (104) *(Boter- en kaaswaag.)*

Item soe en moeter gheen poerter van Broeck botter noch case leveren tot Enchuysen, sy en zijn eerst ghewegen op die stedewaghe van Broeck, op een boet van drie pont, ende tot Enchuysen nyet weghen laten, op III pont.

210. (132) *Delven.* (Verg. E. 25).

Item soe wie des anders lant delvet mit onwaerdigher hant anders dan tot dijcks orbaer of totten ijnningweghen, die verboerde thien scelling tot rechts behoef, ende dengheenen dies tlant is, te gheven van elcke roede IIII grooten.

---

1) G^5: *besitten.*

2) Aldus alle HS. Wellicht te lezen: *klerck.*

Digitized by Google

211. (139) *(Uutpoorteren recht.)*

Item den uytpoerteren sulcke recht te doen als men onsen poerteren. [1])

212. (140) *Gansen.*

Item die gansen zijn verboeden, elcke oude gans op III ɡ.

213. (141) *Eynden.*

Item soe mach elck man houden VIII eynden ende een woert, ende een voghelaer VIII eynden ende soe veele woerden als hy wil, ende elcke eynde die boven die kuere gehouden wert, is verboeden op IIII scellinck.

214. (142) *Koeren opt raethuys.*

Item alle jare te koeren opt raethuys, op X ɡ.

215. (146) *Riet winnen.* [2])

Item gheen riet te winnen binnen dijck, ende eeterdijck etten noch mayen by X ɡ boven die hantvesten, een yghelijck behouden zijns recht.

216. (149) *(Kosten van burgemeestersverkiezing.)*

Item wanneer dat men die burghemeesters kiest, soe sal een yghelijck van dartich die rijcxste hebben een halve stuver [3]) voer zijn cost.

217. (150) *Vechtelick.* [4])

Item waert saeck dat enich vechtelijck of kyve gheviel in enyghe herberge off taveerne binnen der stede van Broeck, dat die waert of die waerdinne daert geschiet binnen drie daghen daernae die scout mitten scepenen segghen sal, by III ɡ.

218. (151) *Eynden, woerden.*

Item soe sullen alle diegheen die eynden ende oude woerden

---

1) H^{5} voegt bij: *doen*.

2) Deze keur is slechts eene wijziging van § 137 en 204, die in G^{2} als § 29 en 30 voorkomen.

3) H^{6}: *een h. sch.* (i. e. schelling), maar er schijnt oorspronkelijk *st.* gestaan te hebben.

4) Verg. § 142.

Digitized by Google

in Bovenkarspel, in Grotebroeck ende in Lutkebroec van saetlant wesende [1]) ende buyten int velt brocht wesende [1]) XIIII daghen voer Mey, ende waer dat yemant waer die eynden of woerden voorn. gaen liet op saedlant na der tijt voorn., die mach die scout of die bode of dat gherecht scutten off bekoeren, dat stucke op II scelling. Ende oeck soe moeter nyemant eynden waeren op saedlant voer sinte Bartholomeeus, elck stuck op twee scelling, ende oeck nyet ophalen op II scelling.

219. (153) *Meerendeel van lant.* [2])

Item soe wie dat meerendeel heeft in een lande, in enen metvelde, die sal des grases wouden ende sal den anderen cundighen diet minre deel heeft in den lande, te mayen ende te zweelen alst in der tijt is, ende diet minre deel heeft in den lande, die sal comen mayen ende zweelen binnen III daghen daernae dat hem die ander een weet gedaen hadde, elcke dages op een boet van V scelling.

220. (157) *Vullen.*

Item soe en moet gheen poerter laken uytbrenghen te vullen uyter stede van Broeck, (by een boet van X scelling) [3]), alsoeveer als daer gheen beclachte over comet van poerteren, tot gherechts wederseggen.

221. (158) *(Van hetzelfde).*

Item gheen poerter van Broeck moeten buyten der stede van Broeck laken vullen, by der voorsz. boet.

222. (160) *Uutbueren.*

Item alle uytbueren die een daghehuys ghenoemen hebben, die sal die bode gheven een sedel, dat hy weet waer hy se daghen sal, tusschen hier ende Meye, by een boet van V scellinck.

223. (161) *Lant hueren.*

Item dieghene die lant huert heeft om vry ghelt, die sal

---

1) Dit woord is verkort en kan ook zijn: *wesen*.
2) Verg. § 186.
3) Het tusschen haakjes geplaatste ontbreekt in G^5.

Digitized by Google

die straet maken ende die goeu [1]) stroeyen van die een Meye tot die ander ende alle weghen.

224. (164) *Lant copen.*

Item soe wie een stucke lants coept, die salt roepen in der kercken, of daer yemant brieven of segghen op heeft, in den ban daert ghelegen is. Dat voert te brenghen voert eerste gading.

225. (168) *(Hoe die kueren gaen)* (E. 62)

Item alle dese kueren die hier in geschreven staen ende nyet ghenoemt en sijn, die sullen gaen in dryen, den heere een derdendeel, der stede een derdendeel, maar van vijf scelling sullen behouden trecht alleen, of boeten beneden V scelling.

226. (173) *(Die posten van die sluysen).*

Item soe wie die posten neemt van die sluysen, sal se binnen der sonnen onderganck weder legghen op die sluyse, op die boet van vijff scellinghen.

227. (175) Item die koeren sijn gemaect op sinte Gregorius dach. [2])

---

1) H^5: *gou.*

2) Op deze aanteekening volgt in G^2 nog de bepaling van § 148, alsmede de aanteekening: *Item in Oesterblocker ist gastrecht des dingesdages ende vridaechs, ende dat buerrecht op een dinghesdach om die vierthien daghen.* In G^5 staat de eerste aanteekening na § 148, ontbreekt de laatste hier ter plaatse, maar vindt men haar elders, aan het slot van de privilegien van Westwoude.

Digitized by Google

SCHELLINKHOUT.

Digitized by Google

Digitized by Google

De keuren van Schellinkhout worden in een viertal HSS. gevonden, die echter allen afschriften zijn van één origineel.

I. S^1. HS. van de Bibl. der Maatschappij van Lett. te Leiden, Catal. n°. 831.

Papier, klein 4to, met zwarte en roode letters, blijkens aanteekening aan het slot op 2 Maart 1567 geschreven door Jan Cornelissen van Warmenhuysen, anders genoempt Jan Speck, priester, schoolmeester ende coster tot Updam, ten behoeve van meester Brant Siboutsz., meester ende chirurgijn upte Wyseneyndt in Spanbrouck, of dergeenre die hijt laet gebruycken.

Na 12 folioos, waarvan slechts een, f°. 9, beschreven met familieaanteekeningen van Pelgrom Bouwens van het Hoogelant, van 1620—1628, begint het eigenlyke HS. met vier ongenummerde folioos, waarop de tafel der keuren en handvesten van Schellinkhout. Het bevat voorts 57 genummerde folioos:

fol. 1—9ro de keuren,

fol. 9vso—11vso de nieuwe keuren,

fol. 11vso—17vso de handvesten van Schellinkhout,

fol. 18 eene uitspraak van den Hove van Holland van 29 April 1450,

fol. 19—57 handvesten van Medemblik, Westfriesland of deelen van Westfriesland, voorafgegaan door eene tafel, voorts de Westfriesche dingtaal van doodslag en de schildtalen.

Eindelijk volgen nog vele deels onbeschreven, deels met verschillende latere aanteekeningen beschreven bladen.

II. S^2. HS. van de Kon. Bibliotheek in den Haag, O. 30; vroeger van mr. Hoog van ter Aar, voorkomende bij den verkoop zijner bibliotheek op de Catal. der HSS. onder n°. 832, waar de beschrijving echter onnauwkeurig is.

Papier, klein 4to, zoowel wat vorm als inhoud betreft, ge-

Digitized by Google

heel gelijk aan het vorige, en geschreven door denzelfden Jan Cornelisz. alias Jan Speck van Warmenhuysen, priester en altarist tot Heynsbroec, maar den 29 September 1554, en nu ten behoeve van Hoey Claesz. buyrman tot Heynsbroec of yemant anders diet hem sal believe te laten visiteren. Het bevat na vier ongefolieerde bladen waarop de tafele van die hantvesten van Scellinchout, 63 gefolieerde bladen, waarvan op f. 1—10ro de keuren, f. 10ro—12ro de nieuwe keuren van Schellinchout.

III. S³. HS. van het Provinciaal archief van Noordholland n⁰. 9, vroeger van H. van Wijn.

Papier, klein 4to met zwarte en roode letters. De inhoud is geheel dezelfde als die van de twee andere HSS., maar de volgorde der handvesten is veranderd, en aan het begin ontbreken twee quaterns. Het begint met fol. 9, midden in § 84 der keuren, die f. 10vso—12vso worden gevolgd door de nieuwe keuren.

IV. S⁴. HS. in mijn bezit, vroeger ook van mr. Hoog van ter Aar, Catal. 920, op de verkooping gekocht door den heer Dunk, boekhandelaar te Rotterdam, daarna geruimen tijd in onbekende handen, en eerst in mijn bezit geraakt, toen de keuren van Schellinkhout zouden ter perse gaan.

Papier, 4to, met perkamenten omslag en gebroken metalen slotje, wat vorm en inhoud betreft gelijk aan S¹ en S², en evenzeer van de hand van Jan Cornelissen alias Jan Speck van Warmenhuysen, nu priester tot Heensbroeck, volgens de aanteekening aan het slot *geschreven anno XV^c ende XLIX ende geendt den XX^sten Novembris tot behoef van Adriaen Evertsz. van Upmeer*, wiens naam ook op het eerste ongenummerde blad prijkt. Het bevat na zes ongefolieerde bladen, waarop de tafel der keuren en handvesten van Schellinkhout, fol. 1—12 verso de oude, fol. 12 verso—15 recto de nieuwe keuren, en daarna, fol. 15 verso—fol. 24, de uitspraak van het Hof van Holland van 29 April 1450 en de handvesten van Schellinkhout, waaronder ook de ordonnantie van hertog Philips van 9 Augustus 1446 is opgenomen. Daarna volgen op vier ongefolieerde bladen de tafel der handvesten van Medemblik en, met nieuwe nummering (fol. 1—44), dezelfde stukken als in de andere HSS., maar in gelijke volgorde als

Digitized by Google

in S^3. In dit HS. is blijkbaar de volgorde van het origineel behouden, die in de twee eerste HSS, voor de chronologische is verlaten.

Daar de vier HSS. blijkbaar afschriften zijn van hetzelfde origineel, leveren zij ons éénzelfden tekst, en zijn de varianten die men hier en daar aantreft, aan den afschrijver te wijten, en dus alleen belangrijk tot herstelling van de goede lezing. Of Jan Speck ook de schrijver van S^3 is, durf ik niet te beslissen, maar acht ik waarschijnlijk. Alleen S^4 is opmerkelijk, omdat het twee keuren bevat die in de twee eerste HSS. ontbreken, in het derde op de ontbrekende folioos hebben kunnen staan, terwijl er ook enkele varianten in voorkomen, die aanteekening verdienen. Bij de uitgave volgde ik S^1, maar gaf de eenigszins belangrijke varianten in de noten aan, terwijl de twee keuren die alleen in S^4 voorkomen, ter plaatse waar ze in dat HS. voorkomen, als § 57*a* en 70*a* zijn ingevoegd. Dit laatste HS. bij de uitgave te volgen, wat wellicht de voorkeur hadde verdiend, was niet meer mogelijk. Het blijkt toch dat Jan Speck met de spelling vooral van zijn origineel zeer vrij handelde en er in de verschillende tijden zijns levens eene zeer verschillende spelling op nahield, zoodat het geheele stuk had moeten worden omgewerkt, wat de voortzetting der uitgave zonder opwegend nut zou hebben vertraagd. Bovendien was in het reeds afgedrukte gedeelte bij de verwijzingen steeds van S^1 gebruik gemaakt.

De keuren bestaan uit twee onderscheiden verzamelingen, waarvan de eerste uit 104, de laatste, onderscheiden als *nieuwe keuren*, uit 24 bepalingen bestaat. De eerste verzameling is in of kort na 1452 samengesteld. In § 84 toch wordt naar de handvest van 13 Maart 1452 als *der nieuwer handvesten* verwezen, terwijl ook § 91 aan die handvest is ontleend, en § 41 blijkbaar daarmede in overeenstemming is gebracht [1]). Die bepalingen nu zijn blijkbaar niet latere bijschrijving in een reeds bestaand keurboek. Er heeft ongetwijfeld eene veel oudere verzameling bestaan, waarop ik straks zal terugkomen.

---

1) De handvest, alsmede de na te melden uitspraak van het Hof van Holland, heb ik in de bijlagen opgenomen, als, zoover mij bekend, tot nu toe onuitgegeven.

Digitized by Google

Dit blijkt reeds, als het nog behoefde te blijken, uit de omstandigheid dat in een uitspraak van het Hof van Holland van 1450 een beroep op de keuren wordt gedaan, en wel op de bepaling in § 48 voorkomende. Maar die oudere verzameling is niet bewaard gebleven. De verzameling van onze HSS. schijnt blijkens de twee slotbepalingen, die ze als één geheel voorstellen, als één geheel te zijn ontstaan, en dit moet dan geschied zijn in een tijd, toen de handvest van 1452 nog als *de nieuwe handvest* kon worden aangeduid.

Er bestond trouwens omstreeks dien tijd alleszins aanleiding tot het vaststellen van een nieuw keurboek. In de inleiding vermeldde ik reeds, dat Schellinkhout, hoewel in 1426 aan hertog Philips getrouw gebleven, kort daarna in ongenade gevallen, haar poortrecht, privilegien en de in 1414 toegevoegde deelen had verloren, en als dorp in leen was gegeven aan Jan den Bastaard. Later herkreeg de plaats hare vrijheid en haar poortrecht, maar wanneer dit geschiedde, is mij niet gebleken. In 1468 komt zij bij de huldiging van hertog Karel weder onder de vrije steden voor, en uit de handvest van 1452 blijkt dat zij weder vrij was, dat is onmiddelijk onder de grafelijkheid stond. Die handvest spreekt ook herhaaldelijk (§ 3, 5 en 6) van *poorters*. In de preambule daarentegen is alleen sprake van *onderzaten*, en ook de uitspraak van 1450 wekt twijfel of destijds het poortrecht reeds was teruggegeven. Ik vermoed dat Schellinkhout, reeds vóór 1450 aan de grafelijkheid teruggekeerd, nog slechts tijdelijk het gebruik der verbeurdverklaarde privilegien had gekregen, zooals met meerdere Westfriesche steden, door de verbeurdverklaring van 1426 getroffen, het geval was. De schout, Jacob Melissen, blijkbaar een lastig heerschap, schijnt daarvan gebruik gemaakt te hebben tot allerlei willekeur. Zoo had hij in 1450 op Goeden Vrijdag (3 April) eigenmachtig kerkmeesters benoemd, in strijd, zooals burgemeesters en schepenen aan het Hof van Holland klaagden, met den *inhout der kueren voir desen tijt by den meesten stemmen van hemluyder uut machte van horen hantvesten gemaeckt.* De schout erkende het feit, maar verwiep het beroep op de keuren, vermits *om sommige kenlicke saecken ende redenen wille huer kueren doe alle nedergeleyt waren en noch zijn.* Het Hof liet zich over die vraag niet rechtstreeks uit, maar handhaafde burgemeesters en schepenen in het recht, zooals zij dat van ouds en naar den

Digitized by Google

inhoud der bedoelde keuren hadden uitgeoefend. De schout kon dus blijven twijfelen aan de verbindende kracht der keuren. Ook de handvest van 1452 bevat bepalingen tegen zijn willekeur. Is nu Schellinkhout, zooals ik vermoed, kort na 1452 voor goed in het bezit der oude handvesten hersteld, dan bestond er alle aanleiding alle verdere cavillatien van den schout af te snijden door de vaststelling van een nieuwe verzameling van keuren, aan wier verbindende kracht niet viel te twijfelen.

Later vastgestelde keuren werden achter deze verzameling opgeteekend, en leverden de z. g. nieuwe keuren, die mij voorkomen niet eene nieuwe verzameling te zijn, maar additien achtereenvolgens in het bestaande keurboek ingeschreven. Of onze HSS. een afschrift van het officieele keurboek zelve, of een afschrift van een afschrift bevatten, is onzeker, maar het laatstè komt mij het meest waarschijnlijk voor. De omstandigheid dat Jan Speck zijne afschriften op zoo verschillende tijden en op verschillende betrekkelijk ver van Schellinkhout gelegen plaatsen vervaardigde voor personen die op zichzelve op Schellinkhout geenerlei betrekking hadden, en de waarschijnlijkheid dat destijds het officieele keurboek nog wel te Schellinkhout zal zijn bewaard geweest, scheppen een vermoeden, dat hij in het bezit was van een afschrift dat hij nu voor anderen kopieerde. Er bestaat zelfs eene aanwijzing dat hij zelf in der tijd dat afschrift genomen had en daarbij meerdere HSS. had geraadpleegd. In S^1 toch schreef hij naast de handvest van Medemblik van 4 September 1355 (f. 38 verso) de woorden: *in uno libro non erat.*

Het origineele keurboek zelve schijnt zoek geraakt te zijn, evenals het oudere waaraan het grooter deel der bepalingen moet zijn ontleend. Dit laatste vooral is te betreuren, omdat het blijkbaar de bron is geweest waaruit al de andere kleine steden hare oudste keurboeken trokken, terwijl het Schellinkhoutsche zelve waarschijnlijk, dadelijk nadat de plaats het poortrecht had verkregen, aan het Medembliksche werd ontleend. Het vormde den trechter waardoor een groot deel der Medembliksche keuren aan al die steden gemeen werd. Het bewaard gebleven keurboek bevat nog tal van bepalingen die men evenzeer in Hoorn, Enkhuizen en Broek aantreft, en dus aan Medemblik moeten ontleend zijn; maar nog talrijker is het aantal Schellinkhoutsche keuren die men in de keurboeken der

Digitized by Google

kleine steden terugvindt, vooral in die van Sybekarspel en Westwoude. Slechts 43 Schellinkhoutsche keuren ontbreken in beide steden. Daar Sybekarspel en Westwoude reeds in 1415 hare oudste keurboeken samenstelden, hebben ze uit de oudere verzameling geput en vermoedelijk veel meer dan in de latere verzameling bewaard bleef, daaronder b.v. de acht eerste keuren van Sybekarspel en Westwoude, waarvan men zes in Hoorn, vier in Enkhuizen aantreft, en die dus waarschijnlijk ook in het oudste Schellinkhoutsche keurboek voorkwamen. Bij eene vergelijking der keurboeken vindt men onder de 104 Schellinkhoutsche oude keuren slecht 38, die elders ontbreken [1]). Al de andere zijn dus vermoedelijk ouder dan 1415, en ook onder die 38 zijn er waarschijnlijk die destijds reeds bestonden.

Bij de uitgave heb ik ten opzichte van enkele keuren slechts verwezen naar de gelijkluidende keuren van Hoorn, voorzoover het verschil van lezing niet te groot was om bij de Hoornsche keuren de varianten te kunnen opgeven, of voorzoover het verschil van lezing niet vorderde mededeeling met het oog op dezelfde keuren in de keurboeken der andere kleine steden. Waar ik voor de laatste mij vergenoeg tot eene verwijzing naar de Schellinkhoutsche, gaf ik bij deze in de aanteekeningen de varianten aan.

1) Ze zijn § 1, 2, 12—14, 28, 29, 34, 35, 53, 54, 56—58, 60, 61, 63, 66—68, 70, 73, 78, 79, 83, 84, 86, 91—101.

Digitized by Google

A. Oude keuren.

Die kueren en hantvesten van Scellinckhout in Vrieslandt, ende eerst:

1. *Van die waghe.*

Die waghe sal hangen in een huys binnen vijftich roeden na den sluyse [1]) by den kerckhove, of men mach vaeren daer men wilt, sonder ongelt, ter goeder waerheyt ende scepenen proevinge.

2. *Van zuvel uut te voeren.*

Item so en moet geen poerter zijn zuvel uutvoeren, hy salt hier wegen laten, uutgeseyt butter by taken ende caes by stucken, ende het waer dat hy stapelt [2]) tegens zynen coopman. Ende voirt sal die weger hebben van een paer goets een Vlaemsche [3]). Ende die hier niet en woude laten wegen, die soude den weger geven één Vlaemsche groote vant paer guets, ende varen daert hem genoucht. Ende so wie dese kuer brake, dat waer op een buete van twie scelling, ter scepenen proevinge.

3. *Vant kerckhof.* (Hoorn 23.)

4. *Van stedeguet.*

Item so wie stedeguet of lant ghehuyrt [4]) of ghepacht

1) De drie laatste woorden ontbreken in S^4.
2) S^4: *verstapelt.*
3) S^4: *een Vlaemsche clauetgen.*
4) S^4: *verhuret.*

Digitized by Google

hadde, of borge geworden is van der steede reede [1]) renthen, die zal dat gelt betalen, als die dach verleden [2]) is ende sy gemaent zijn van der stede raden voir twe scepenen. Die dit gelt niet en betaelde acht dagen nadat sy gemaent sijn, die verbuerde een pont boet, ter scepenen proevinge.

5. *Dieft, hourkint, loosman.* (Hoorn 46.)

6. *Van lochenen.* (Hoorn 47.)

7. *Van onglust te maken voir recht.* (Hoorn 51.)

8. *Van vreedt te maken.*

Item so mogen raden ende scepenen [3]) vrede nemen [4]) ende geven binnen onse [5]) stede, ende een quaetdader vangen ende antasten, of borgen van hem nemen, alsoverre als sy mogen of machtich sijn [6]), ter scepenen provinge.

9. *Van met wapen niet by den recht te comen.*

Item so en moet niemant by den rechte [7]) come met enigerhande wapen, uutgeseyt slechte messen, als die poirters plegen te dragen, op een ponts boet, also dick als men se bekuert, ter scepenen proevinge.

10. *Van die maten.*

Item so sal men alle bier of dranck dat men buytens huys vercoopt [8]), voltappen by den gerechten brandtmate, achterdien dat sy geteyckent zijn, by V scelling [9]), ter goeder waerheyt.

11. *Van scepelen.*

Item so en sal men met geen scepelen [10]) uutmeten noch

---

1) S^{4}: *reden.* Het woord ontbreekt in W.

2) W^{2}—^{4}: *verschenen.*

3) De woorden *ende scepenen* ontbreken in W, de woorden *raden ende* in Hw.

4) Aldus S^{2}. S^{1} heeft: *maken*, maar dit woord is onderstreept en daarboven met hetzelfde schrift geplaatst: *nemen.*

5) W: *den ban onser.*

6) W. voegt bij: *van bruecken die mijn heere aengaen.*

7) Sy^{2}: *rechter.*

8) W^{2}—^{4}: *tapt off vercopet.*

9) A: III *pont;* Wi: X *scelling.*

10) Sy, W, Hw, A: *scepelen noch mate.*

Digitized by Google

inmeten, tensy dat sy geteyckent sijn, afterdien dattet hem [1]) ghemaent wort, by vijf scelling [2]), ter gueder waerheyt.

12. *Van een ganckpat.*

Item so waer datter een ganckpadt gewesen waer van den gerechte, dat en moet men niet besetten noch hinderlick wesen mit geenderhande dingen, up drie pont, ter goeder waerheyt.

13. *Van pontscot te betalen.*

Item so sal elck poirter zijn berekent pontscot betalen, na dien dat die raden tweewerf hebben geroupen in der kercken, telcken op een sondach. Wie dan niet en betaelt sijn scot, als die raden omgaen gaderen tscot, so sal die boode zijn duer upsetten voir sijn scot, ende open staen drie dagen lang sonder misdoen. Dan voirtan elcx dages up een ponts boet. Ende niet toe te luycken, up die hoochste boet, eer tscot betaelt is voir twee scepenen. Ende dit zal die boode doen, als hy vermaent wort van den raden, up zijn bodegelt.

14. *Vant morgenscot.*

Ende [3]) dat morgenscot sal men gaderen alst sede ende gewoonte is, ter goeder waerheyt.

15. *Van poirters te vangen ende haer goet te ontvoeren.* [4])

Item datter yemant waer die onse poirters vangen woude of sijn goet untfoeren woude, dat sal een ygelick poirter keeren ende wederstaen na zijn macht, alst hem vermaent wert van eenich van den gerechte, up een buet van drie pont, ter scepenen proevinge.

16. *Gastrecht voir middach.*

Item alle gastrecht sal men houden voir middach.

---

1) Sy, Hw, A: *in der kercken gheseit ende.*

2) A: III *pont;* Hw: *vijff scepenen consent.*

3) De bepaling is in S[4] het slot van § 13, en heeft geen opschrift.

4) Deze keur is waarschijnlijk oorspronkelijk het slot geweest van § 18, en niets dan de bekende keur die hierachter als § 82 voorkomt. Door de eene of andere oorzaak gescheiden geraakt, ontwikkelde het slot zich tot eene bepaling van geheel andere strekking, die ook in Wi. 47 overging.

Digitized by Google

17 *Van nieuwe poirters.* [1])

Item so sal elck poirter untfangen [2]) die hulpe van der stede diers te duen heeft, ende [3]) alle die costen staen ende uutreyden [4]), die om synen wille gedaen wert sijn eerste jaer lang, ter goeder waerheyt.

18. *Wechvluchting van poirters.* [5])

Item so wanneer een poirter yemant wechvlucht of sijn guet, by daghe of by nachte, die verbuerde drie pont.

19. *Van beesten doot te slaen.*

Item so wie eens mans beeste dootslaet in arren moede, by dage of by nachte [6]), dat waerdich is twee ende veertich scellingen of daerboven, die verbuerde een ponts boet [7]). Ende wat beeste dat waerdich waer thien scelling ende daerboven, die verbuerde II scelling [8]). Ende die man sijn scade te beteren by den gerechte [9]), ter scepenen provinge.

20. *Poirters claginge buten der stat.*

Item so en sal geen poirter over den anderen moeten clagen buyten onsen stede, noch tot genen recht trecken [10]) buyten onsen stede [11]), up een buet van drie [12]) pont [13]), het en waer by oirlof van den gerechte, ter scepenen proevinge.

21. *Van brieven te brengen an poirters.* (Hoorn 32.)

---

1) Deze keur, blijkbaar verbroddeling der oorspronkelijke bepaling van H. 27, ging in dien verbasterden vorm over in de keurboeken der dochtersteden.

2) W², Hw. en A: *elck ontfanghen poirter.*

3) S⁵ heeft in plaats der vijf laatste woorden: *ende dies te doen hevet, die sal.*

4) S³: *uutreeden.* In de andere steden: *uutreiken.*

5) Zie hierboven bij § 15.

6) Wi. voegt bij: *hetsy mannen ofte vrouwen.*

7) Sy: *vijff pont;* W¹—³ en Wi: *drie pont.* In W⁴ luidt de zin: *Item wie eens anderbeest dootslaet, quetst of steeckt, off maen offsnijt, die verbuert tien pont.*

8) Sy: *een pont;* Wi: V *scelling*, en voegt bij: *ende waer dat beeste wairdich* V *scelling of dairboven, die verboerde* I *scelling.*

9) In W. ontbreken de drie laatste woorden.

10) A: *sitten;* Hw: *zetten.*

11) De acht laatste woorden ontbreken in Sy, terwijl Sy² bijvoegt: *of arresteren.*

12) Sy²: *thien.*

13) Sy. voegt bij: *nutgheseit dijckrecht.*

Digitized by Google

22. *Van maechgelt te nemen.*

Item so wie maechgelt maende van unsen poirteren, die dat maechgelt maent, mach men ungscoude bieden, sonder misdoen van yemant, ten waer hem gerekent ende gecorven binnen onsen stede van onsen poirters, ter scepenen proevinge.

23. *Wederroep van erve.*

Item so wie een erve wederroepen wil, die salt wederroepen tot sijn zelfs behouf, binnen ses weeken na dien dat die coop gesciet is. Ende dat [1]) in de kerck voir scepenen ende ondert ambocht [2]). Ende die wederroeper sal geven X scelling mijn heer, thien scelling den rechter, ende X scelling dengeenen daer die wederroep up ghedaen wort. Ende dit voirsz. gelt sal men betalen eer men van dat kerckhof gaet, of die wederdrijf en sal niet beduden, ter scepenen proevinge.

24. *Wat men niet wederroepen en mach.*

Item als ment veylt in der kercken ende upleyt in een herberge, dat mach men niet wederdryven.

25. *Van raet te wesen.* [3])

Item so en mach niemant raet wesen binnen onsen stede, hy en hadde drie jaer lang poerter geweest laest geleden, ter scepenen provinge.

26. *Van scepenen acht.*

Item so en moet niemant in den scepenen acht gaen, hy en wort daerin geroepen [4]), up een buet van drie scelling, ter scepenen proevinge.

27. *Van weduwen ende weesen te vervoichden.*

Item so en sal men weduwen noch [5]) weesen vervoichden

---

1) W: *op een sonnendach.*

2) W: *ambocht van der misse.* Het vervolg vormt een afzonderlijke keur § 23. In Sy. luidt het daarentegen: *Ende wie in den onrecht valt, die sal verbueren tien scelling.*

3) Verg. Handv. van 10 April 1412, hierachter in de Bijlagen.

4) Het slot luidt in W: *van schepenen op een pont boets;* in Sy: *bi een boet van tien scellinc;* in Hw: *op een boete van tien pont.*

5) In Wi. ontbreken de twee laatste woorden.

Digitized by Google

binnen onsen stede, tensy by die vier halmen [1]) geseten binnen der stede. Ende sijn daer die vier halmen [1]) niet, by den vier naeste lijven ende mans personen van unsen poirteren [2]). Ende waert dat dese voirsz. niet eens en mochten [3]), so zal dat gerechte van der stede daerin [4]) wysen ende ordineren na haren guetduncken ende wille. Hierof sal die scout hebben twie scelling, ende dat gerechte twie scelling [5]), ter goeder waerheyt.

28. *Van erf an te spreken buten der stede.*

Item so wie erf anspreckt mit recht buten den vryheit van onsen stede, dat erve sal die anspreker bekijcken [6]) mit twie scepenen [7]), als voirsz. is, so sal men dat recht eynden binnen unsen stede upten sluyse by den kerckhove. Ende wie daerof int ongrecht bevalt, die verbuert twie ende veertich scelling. ter goeder waerheyt.

29. *Waer men trecht doen sal.*

Item dat recht is men sculdich te houden binnen der stede upten sluyse by den kerckhove of in enich huys daerup staende, ter scepenen proevinge.

30. *Van erf binnen der stat.*

Item so wie lant of erve anspreckt binnen onsen stede ofte vryheyt up die zevenen, ende wie int ungrecht bevalt. verbuert drie ende twintich scelling [8]), ter goeder waerheyt.

31. *Van ter heervaert te varen.*

Item so wie ter heervaert niet en vaert als hem scout. scepenen ende rade [9]) gebieden, die verbuert seventhien pont [10]), ter scepenen provinghe.

---

1) S[4]: *vier halven*; Wi: *vierdalven.*
2) W: *van onser stede.*
3) S[4] voegt bij: *werden.*
4) W: *daeran.* S[4] heeft: *een daerin.*
5) In W. ontbreken de vijf laatste woorden.
6) S[2] en [4]: *beteykenen.*
7) S[4] voegt bij: *hoe hy dat aenspreect. Ende afterdien dattet beteykent is met twe scepenen.* Blijkbaar is dit in de twee andere HSS. in de pen gebleven.
8) Sy: *drie en viertich scelling; ende die lantpenninghen sullen sijn een half celling*
9) Hw. en Wi. maken geen melding van de raden.
10) Sy, Hw, Wi. en A. voegen bij: *elkes dages die hi versaet.*

Digitized by Google

32. *Van verwonnen scoude.*

Item so wie verwonnen wort in recht van scoude, die sal borge setten of vry goet hebben [1]), of inleggen ter tijt toe dat diegene genoucht die hem verwonnen heeft mit rechte, alsoverre als hijt up hem begeert voir [2]) den anspreker [3]) des anderen daeghs by der sonnen, up een buet van zeventhien pont, ter scepenen proevinge. Uutgesceyt des heeren boeten, die sal men berechten na der hantvesten, ter scepenen proevinge.

33. *Van vrede te maken.*

Item so wat vrede dat men maken sal van dootslagen, die sal men maken tot vier tyden van den jare, dat is up Meyendach, up s. Pietersdach ad vincula, up Alreheyligendach en up Onser Vrouwendach purificatio. Ende so wie vrede begeerde binnen die termijn, die sal men leggen tot die eerste voirsz. dagen. Ende alle vreden die verjaert sijn, die sal men oick so maken, ter scepenen proevinge.

34. *Van raetsluden te kiesen upten uterdijck.* [4])

Item so sullen die scepenen ende raden alle jaren kiesen raetsluyden upten uterdijck, vier [5]) goede knapen die daerin gelandt sijn. Ende wat sy kueren, dat sal die scout met die scepenen scouwen.

35. *Van scutten opten uterdijck.*

Item [6]) so mogen die raetsluden een scutten leggen upten uterdijc, ende dat sullen sy scutten ende die sy dat machtich maecken.

35*a*. *Verhuyring des uterdijcx.*

Item so mogen die raetsluden upten uterdijck verhuyren

1) Sy, W, Hw. en Wi: *wysen.*

2) Sy, W. en Hw: *van.*

3) Hw: *aensprake.* In Wi. luiden de negen laatste woorden: *alsoeverre als hy een weet kevet van den anclager van den bode.*

4) Zie de handvest van 13 Maart 1451 § 1, in de Bijlagen hierachter.

5) S²: *voir.*

6) Deze bepaling en het opschrift van § 35*a* zijn ontleend aan S² en ⁴. Zij ontbreken in S¹ die onder het opschrift van § 35 de bepaling van § 35*a* mededeelt. Ze zijn dus blijkbaar door eene vergissing van den afschrijver in diens pen gebleven.

Digitized by Google

den zoomerdijck, dat hem nut ende oirbaer dunckt te wesen. Ende alle unggelt dat die raetsluden rekenen voir scepenen opten uterdijck, sullen sy inwinnen gelijck als die raden van der stede, ter scepenen proevinge.

36. *Boeten van wegen of van tochten.*

Item wanneer dat gerechte gebiet tochten of wegen te bescouwen, in der kercken, ende sy een [1]) scouwe niet en bewaerden, dat is upgeset een boet van een grootte [2]). Ende alle goe gewoonte daerup te houden, ter gueder waerheyt.

37. *Inleggen van vechten.*

Item so wie vecht binnen die vryheyt van Scellinckhout, die sullen inleggen als hem scout, schepenen ende rade [3]) gebieden, buyten hoir selfs huyse, sijn se poirters, of sijn sy gasten, buyten hoir selfs herberge [4]). Ende ist dat sy versoenen met [5]) vryen wille ende by haer vrienden binnen XIIII dagen nadat zy ingeboden sijn te leggen, so mogen sy uutgaen als sy versoent sijn. Ende en versoenen sy niet binnen de veerthien dagen [6]), so mogen zy tenden die 14 dagen voir twie scepenen [7]) uutgaen. So sal tgemene recht hem versoenen up haren cost. Ende waer tgerechte die cost ordineren ende hoe sijt soenen, dat [8]) sal vast ende gestade blyven. Ende die cost die tgerechte daerup doen sal, en sal niet wesen boven thien scelling. Ende wie dese kuer brake, dat waer up zeventhien [9]) pont Hollantsch, ter scepenen proevinge.

38. *Van boodtgelt.*

Item so sal elck poirter die in een pacht sidt, den bode geven eenen halven Vlaemschen claeutien [10]) des jaers. Kin-

1) W: *ende sijn.*
2) W: *dat waer up een boet van een groot;* W[4]: *stuver*
3) De twee laatste woorden ontbreken in Hw.
4) W. voegt bij: *niet te comen.*
5) Hw. (blijkbaar verkeerd): *buyten heuren.*
6) In Sy. ontbreken de 17 laatste woorden.
7) W[2]—[4]: *of meer.*
8) W[2]—[4] zijn hier corrupt door het wegvallen der 14 laatste woorde
9) Hw: *thien.*
10) W: *een groot;* Sy. en Wi: *een halve stuver;* A: *twee stuvers.*

Digitized by Google

deren [1]) die ghegoedt sijn na der steden recht, die sullen den bode geven een vierendeel van een Vlaemsche claeutien [2]) des jaers. Ende dit voirsz. gelt sal die bode gaderen tusschen sinte Martijnsdach ende Kersdach [3]), ter scepenen proevinge.

39. *Van tilbaer goet.*

Item so wie enich tilbaer goet anspreeckt [4]) mit recht ende daerof in den ungrecht bevalt, die verbuert X [5]) scelling, ter scepenen provinge.

40. *Over vreedt te vechten.*

Item so wie over susterlings [6]) vreedt vecht of daerbinnen, die binnen der stede gemaeckt is, die verbuert sijn lijf ende sijn guet. Ende een afterskintsvreedt up twintich pont. Voirt alle andere vreden na inhout der hantvesten, ter scepenen proevinge.

41. *Van III jaer poirter te blyven, ende zijn inganck.*

Item so wie poirter wert, die zal drie [7]) jaer lang poirter blyven, up drie pont te geven [8]). Ende daervoir borge te setten binnen der stede, die staende timmert heeft of leggend erf, dat so guet is, daer die stede het haer an verhalen mach [9]). Ende zijn inganck sal costen [10]) een ouden Hollantschen gulden, ende den heyligen kerck een pont was; ende voirt voldoen, als die hantvesten begrepen heeft. Ende dit voirsz. gelt sullen sy betalen [11]) voir die tijt dat die raden van der stede poirtrecht mogen waren. Ende dese voirsz. borgen

---

1) S[4]: *ten sijn daer kinderen;* W: *tensy kinderen.* In Sy, Wi. en A. ontbreekt deze geheele zin.

2) W: *een groot.*

3) W: *Paesschen ende Mey;* Sy: *op s. Martensdach;* Wi: *Jansdach ende Karsdach.*

4) W. voegt bij: *off voerhout.*

5) Sy: *drie ende viertich.*

6) Sy. en W: *afterkijnts*, terwijl de volgende zin ontbreekt.

7) Sy, W, Wi. en A: *een.*

8) In Wi. in plaats der vijf laatste woorden: *ende gheven den heylighe kerck* VII *stuvers ende tgherecht* VII *stuvers, of gelden* III *pont.*

9) Hier eindigen Sy, Hw, Wi. en A.

10) In W. luidt het slot van dezen zin: *een pont was tot des kercken behoeff daer hy woenachtich is, ende voert voldoen nae inhout der hantvesten.* Waarschijnlijk was dit ook de redactie van S., maar is deze gewijzigd naar aanleiding van § 6 der handvest van 1452.

11) W: *mitter pont was.*

Digitized by Google

sullen borgen blyven voir haer scot [1]), datter binnen die drie eerste jaren verscijnt. Voirt so en mogen die voirsz. borgen haer guet daer sy borge up geworden zyn, niet verzetten, noch vercopen, noch vervreemden, die stede mach [2]) dat hoir is, anpanden ende verhalen.

42. *Van ontpoirteren.*

Item so en mach men [3]) niemant ontpoirteren, hy en sal borge setten voir sijn scot [4]) dat voir die tijt verscenen is, up een buet van drie pont.

43. *Van sluytgelt.*

Item die boodt sal hebben van sluytgelt [5]) drie scelling, ter scepenen proevinge.

44. *Van gelt up scade.*

Item so mach men gelt up scade winnen van landtcusten [6]), ter goeder waerheyt.

45. *Pontscot, morgenscot.*

Item so mach men pontscot ende morgenscot inpanden [7]), ter scepenen proevinge.

46. *Die raden scoudt in te winnen.*

Item so sullen die raden [8]) alle scot ende scoude die under hen valt of angerekent [9]) wert, inwinnen ende panden, ende brengent alsoverre met recht als sy mogen [10]), voir die tijt dat sy haer uutrekeningen duen sullen, op een buet van vijf [11]) pont, ter scepenen proevinge.

---

1) In W. luidt het slot der keur: *ende alle hoer verlyde schoude datter binnen jaer verschijnt.*

2) S[4]: *mach daer.*

3) S[4]: *mach hem.* Evenzoo in de keurboeken der dochtersteden.

4) W: *schot ende voer alle sijn verlyde schout.*

5) S[4]: *van sluten.* Evenzoo in de keurboeken der dochtersteden. Wi. stelt de boete op X scelling.

6) Sy. voegt bij: *nae ouder costumen.*

7) Sy. voegt bij: *ende die panden sullen wesen den derden penning beter.*

8) Wi: *die scepenen.*

9) W: *aen hen gherekent.*

10) De drie laatste woorden ontbreken in Sy.

11) W: *drie.*

Digitized by Google

47. *Uutrekeninge der raden.*

Item so sullen die raden van der stede jaerlicx uutrekeninge duen voir haer innemen ende uutgeven by haer eede voir scepenen ende voir buyren. Ende dese rekeninge zullen sy doen tusschen Jaersdach ende Onser Vrouwendach purificatio. Ende wanneer sy rekenen willen, so sullen sijt seggen up een sondach in der kercken under die misse, ende [1]) die buyren, dat sy daerby comen. Ende so sullen zy rekenen, sonder misdoen, tegen dengenen die daer tegenwoirdich sijn [2]). Ende waert dat sy niet en rekenden up desen voirsz. tijt, so verbuerden sy die hoochste buet, uutgeseyt nootsaecken [3]), ter gueder waerheyt.

48. *Van kerckevoichden te kiesen.*

Item so sullen die twee burgemeesteren ende die zeven scepenen jaerlicx kiesen upten Goeden Vrydach twe kerckvoichden by den meesten stemmen. Ende waert dat sy dit niet en deden, so verbuerden sy elckerlijcks daechs [4]) een pont buete, ter tijt toe dat die kerckvoochden gecoren zijn.

49. *Kercke underwindinge.*

Item waert datter yemant hem die kerckvoochdye onderwondt, of het waer by der kerckvoochden wil, die verbuerde vijf pont, also dick als hijt dede, ter scepenen proevinge.

50. *Kerckelant te verhuyren.*

Item so en sullen geen kerckvoochden lant langer mogen verhuyren dan een jaer, of het sal weesen by den meesten stemmen der burgemeesteren, scepenen ende kerckvoochden, elcks een stem daerin te wysen, up een ponts boet.

51. *Kerckegelt in te winnen.*

Item so sullen die kerckevoichden jaerlicx die kerckegelden inwinnen, of mit rechte brengen tot een eynde alsoverre als sy mogen, elx up vijf pont, ter scepenen proevinge.

---

1) S^2: *ende by;* S^4 en W: *ende bidden.* In Sy. ontbreekt dit slot van den zin.
2) Sy. en W: *voir diegenen die daerbi comen.*
3) W^4 voegt bij: XVII *pondt.*
4) S^2: *elckes dages.*

Digitized by Google

52. *Uutrekeninge der kerckevoichden.*

Item so sullen die kerckvoichden jaerlicx haer uutrekeninge duen van die kerckerenten [1]), waer sy gebleven sijn, up Meyendach [2]), alsoveer als sy se crygen mogen, elx dages up vijf pont ter tijt toe dat die rekeninge gedaen is, uutgeseyt nootsaecken, ter scepenen provinge.

53. *Upsettinge der dueren om tkerckegelt.*

Item so mogen die kerckvoichden die dueren upsetten voir dat kerckegelt. Drie dagen lang sullen sy openstaen sonder scade; voirtan elcke dach up vijf pont. Waert datter yemant tegen dede, off die dore toeloeck of yet te neffen dat gat sette, die verbuerde een ponts buet, also dick als sy dat deden, ter tijt toe dat dit gelt betaelt is, ter scepenen proevinge.

54. *Van scoudt ter ongscoudt staen.*

Item so en mach men geen scoudt ter ongscoudt staen, dat men binnen sjaers betuygen mach mit twie wittachtige tugen, manspersonen, ter scepenen proevinge.

55. *Van inpanden.*

Item so en mach men geen scoudt [3]) inpanden, eer sy veerthien [4]) dagen verleden is nadattet gelijt [5]) wort voir scepenen, uutgeseyt wilcoirde scoude [6]), ter scepenen proevinghe.

56. *Van pantrecht te voeren.*

Item so wie pantrecht voert ende daerof in den ungrecht valt, die verbuert drie scelling. Ende so wie die weerspreeckt ende daerof in den ungrecht bevalt, die verbuert ses scelling, ter scepenen proevinge.

---

1) S^2 en ^{4} voegen bij: *ende van die ermekinderen renthen.*
2) S^4 voegt bij: *of daerbinnen, voir scepenen ende buyeren.*
3) Sy, W. en Wi: *verlyde scout.*
4) Sy: *acht ende twintich.*
5) S^2 en Sy: *verlijt;* W. en Wi: *nadat sy verlijt sijn,*
6) W. en Wi: *wilcoert scot of schepenbrieven of birekent scot;* Sy: *wilcoerde scoudt of berekent scot.*

Digitized by Google

57. *Van scattinge.*

Item so wie scattinge begeert, die sal dat gerecht geven thien scelling. Ende men sal se hem wederscatten mit zijn hooftgelt.

57*a*. [1]) *Noch van panden.*

Item so wie pandt ende maect wert of in den ongrecht bevalt, die verbuerde drie scelling. Ende so wie sijn keer doet ende daerof in den ongrecht bevalt, den verbuert ses scelling, ter scepenen proevinge.

58. *Van slaen ende werpen.*

Item een vuystslach of cannesmack of steenwerp ende alle smarten [2]) diergelijck, het raeckt of het raket niet, in toornen moede, elcke punt voirsz. een ponts buet, ter scepenen proevinge.

59. *Sceyding van scaedt.*

Item so wie den anderen scaedt duet met beesten, die muet lyden hoe dat twee naeste lendens sceyden, hoerluyden die daer meest lants gebruyken. Ende die twee sullen dat sceyden by over XIIII dagen, up een ponts buet [3]), ter scepenen proevinge.

60. *Van een huys an te vechten.*

Item so wie een huys anstoot of anslacht, dat die huysheer die daerin woont, niet en is by zynen wille, so verbuert hy drie pont, also dick als hy dat duet, ter scepenen proevinge.

61. *Van guet te becommeren voir eygen.*

Item so wie guet becommert voir eygen ende daervan in den ungrecht valt, die verbuert thien scelling, also menichwerf als hy dat duet, ter goeder waerheyt.

62. *Upt recht te spreken.*

Item so wie upt recht sprake confuselick [4]), of op enich

---

1) De keur komt alleen voor in S¹.
2) S² en ⁴: *smacken.*
3) S⁴ voegt bij: *by hoir eedt.*
4) A. voegt bij: *ofte qualijcke.*

Digitized by Google

van den gerechte, die verbuerde thien scelling [1]), also menichwerf als hy dat duet, ter gueder waerheyt.

63. *Wysinge van eenen ponts boet.*

Item so en sal men niemant overwysen een ponts buet, ten sullen duen vier scepenen of daerboven, ter goeder waerheyt.

64. *Van een vonnis te steden.*

Item so en mach men geen vonnisse langer steden dan driewerf, ende ten vierden uutwijssen, ter goeder waerheyt. [2])

65. *Dat die scout procuratie setten mach.*

Item so mach die scout van der stede een scepen of een raet [3]) machtich maken, also dick alst hem genoecht, dat gastrecht te houden ende dat buyrrecht up te setten ende alle pantrecht te houden [4]) ende alle scouwen te doen, gelijck of die scout selver tegenwoirdich waer, ter scepenen proevinghe.

66. *Van een scouboet.*

Item elcke scouboet een halve stuver [5]) ende niet meer.

67. *Verlangen van dagen.*

Item so en mach men geen scoudt langer verlyen dan een jaer mit sijn eedt.

68. *Upsettinge van recht.*

Item so en mach men geen recht upsetten noch doen, het sal wesen by den sluyse, up thien rueden hendt daer men recht houdt. voir twie scepenen.

— —· —

1) Hier eindigen Sy, W, Hw. en A. Sy. en Hw. hebben: *drie pont;* A: XX *ende elcke schepen een pont;* terwijl in W^2 het woord *thien* later is veranderd in XLII, en W^4 heeft: XLII *pont.*

2) Sy: *op een boet van* XV *pont* (later bijgevoegd); A: *op de verbeurte van elcke scepen* X *schelling.*

3) De drie laatste woorden ontbreken in Hw.

4) Hier eindigen Sy, Hw. en A; terwijl W. in plaats van het voorgaande heeft: *dat gastrecht te houden, ende wegen te schouwen, ende boeten in te panden, ende dat buerrecht op te setten,* (W^2: *inne te houden of op te setten,*) en A. er de bepaling aan toevoegt: *Item zal men gastrecht houden voor den middag.* Zie hierboven § 16.

5) S^4: *een grootken.*

Digitized by Google

69. *Niet te antwoirden voir vechters.*

Item so wie van onsen poirteren vechtende worde buyten onse stede tegen die gasten, daer en wil die stede niet voor antwoirden, ter gueder waerheyt.

70. *Van ganzen.*

Item so sijn die ganzen verkuert uutten dorp, op een ponts buet, ende up die ganzen ende op die genten. Uutgenomen die vogelaers, die mogen houden een paer wincken elcx, ende niemant anders, ter goeder waerheyt.

70*a* [1]). *Van wederdryven.*

Item so wie lant of huys wederdrijft, die salt berechten laten binnen ses weecken, of die wederdrijf is van geenre waerden, ter goeder waerheit.

71. *Pangeling van lant.*

Item so wie lant verpangelt an lant, daer en sal men geen wederdrijf up maken.

72. *Van wederdryven.* [2])

Item so wie erve of huys wederdryven [2]) sal, die sal naerder geboren sijn tegen den vercoper, ter goeder waerheyt.

73. *Van veylich te blyven.*

Item so wie veylich blijft, up drie scelling, ter gueder waerheyt.

74. *Woonen in der stede.*

Item so en moeter niemant wonen in der stede, die tot sijn jaren gecomen is, langer dan ses weken, uutgeseyt dienstmaechden of knapen die loon nemen [3]), hy en sal poirter wesen ende [4]) metten poirters gelden, up drie pont [5]), ter gueder waerheyt.

---

1) Deze keur komt alleen voor in S[t].
2) S[t]: *wederroepen.*
3) In Sy, W. en Wi. ontbreken de elf, in Hw, Wi. en A. de zeven laatste woorden.
4) W: *off.*
5) Sy, W. en A. voegen bij: *of bi der raden ghemoede sitten.*

Digitized by Google

75. *Huys aensprecken.*

Item so mach men een huys anspreken gelijck erve, ter goeder waerheyt, scepenen proevinge. [1])

76. *Dootslach.*

Item waert datter enich dootslach geviel binnen onsen stede, die doode niet ter kercken te brengen, noch te begraven, noch te bezwepen [2]), voir die tyt dat die ungsculdige magen vrede hebben. Ende boven drie man niet uut te leggen. Ende binnen acht dagen daerna een sculdige man te maken. Ende die ander uutleggers elck man twaelf grooten des daechs. Up een buet van XV pont, ter scepenen proevinge.

77. *Van een mes te trecken.*

Item so wie een mes treckt in erren moede [3]), die verbuerde thien scellingen, ter scepenen proevinge.

78. *Van een bluetrÿst.* [4])

Item so wie een ander een bluetrijst [5]) slacht of stoot of smackt in erren moede, die verbuerde drie pont, ter gueder waerheyt.

79. *Van quetsen.*

Item so wie een ander quetst, die verbuert X pondt tegen den heer, ende thien pont tegen den man die gequetst is; of een wijf daergelijck een man, ter gueder waerheyt.

80. *Van goet te becommeren.*

Item so wie eens anders gelt of guet becommert, ende niet an ruert [6]) in eygendom, ende daerof in den ongrecht bevalt, die verbuert twee [7]) scelling, ter scepenen proevinge.

---

1) In plaats der vijf laatste woorden hebben Sy. en Hw : *op seven die naeste bueren tuych;* W : *ter seventuych ;* Wi : *mit seeventuych van seeven die naesten drempelen.*

2) S^4 : *bewerpen.*

3) W. voegt bij : *op een ander.*

4) S^4 : *bloetruess.*

5) S^4 : *Item so wie een ander bluetruyst.*

6) Sy^1 : *ende niet wert ;* Sy^2 : *ende het hem niet wert.*

7) Sy : *drie ;* W : XX ; Hw : *drie pont.*

Digitized by Google

81. *Ongcost van vervoichden.*

Item waert saeck datter weduwen of weesen vervoicht worden, dat sal costen elx twee scelling. Ende waert roerend van een zeventuych, die soude dongcost gelden die in den ungrecht beviel van een zeventuych, ter goeder waerheyt.

82. *Wechbrenginge van poirters.* [1]) (Hoorn 24.)

83. *Van tuychgelt.*

Item waert dat yemant betuycht wert meerre dan met twee personen, die sal gelden vier scelling ende niet meer, ter goeder waerheyt.

84. *Aenspraeck van poirters.*

Item waert dat yemant angesproken worde van mijns heeren saken, ende anderswert gewijst waer of enich vonnisse daerof gevraecht waer [2]), so mach die verwerer thuys [3]) gaen ende blyven sonder enich verbueren. Ende die scout sal dat uutrechten mogen, na inhout der nieuwer hantvesten [4]), ter scepenen proevinge.

85. *Van tuygen te mogen.*

Item so mogen tuygen alsowel wittachtige vrouwen als wittachtige mannen.

86. *Oirconden van hemselven.*

Item een quaetdader mach oirconscap dragen van hemselven, updattet [5]) die scout of yemant van hem begeert.

87. *Van sceel van lant of van not.*

Item waer dat saecke datter twee personen of meer lant te samen hochten, wat diegene duet of duen laet daertoe die dat meeste hooch, om dat lants oerbaer, dat sal mede duen of duen laten die de minste hooch, binnen vijf dagen nadat

1) Verg. op § 15 en 18.
2) In S^3 ontbreken de zes laatste woorden.
3) Hier begint S^2.
4) Zie § 2 der handvest van 1452, hierachter in de Bijlagen.
5) S^2: *ist dattet.*

Digitized by Google

hy vermaent wort voir twie poirters, of vijf pont gelden [1]). Na die voirsz. vijf dagen mach diegene die dat meeste hooch, des lants oerbaer duen laten [2]) up hoir alre cost, elcx na grooticheyt van horen goeden dat not te havenen na dieselve manier als die voirsz. gront.

88. *Van lant te bruycken dat verboden is.*

Item waer dat saecke dat yemant eens anders lant bruyckede of besichde, ende dattet hem verboden waer, die verbuerde vijf pont, of het ware hem geconsenteert van den gerechte.

89. *Van scaringe.*

Item so wie meest lant [3]) bruycket, daer sal die ettinge ende inslach ende uutslach an staen, updat hijt redelick maket.

90. *Van lants- ende notsdeelinge.*

Item alle lantdeelinge ende notdeelinge ende sceringe [4]) ende moetinge van slooten, dit recht sal men beginnen in een gastrecht, ende dach over dach ter tijt toe dattet een eyndt heeft.

91 *Daginge van scouten.*

Item [5]) waer dat een scout of sijn gewaerde bode van sijn selfs saecken enich poirter te rechte daecht, so sal die boode die saecke in der daginge seggen, ende waerom, ende een rechtdach beteyckenen. Dan sal die scout dese poirter recht doen sonder enich vertreck daerin te maken, of die poirter sal vry ende quijt wesen van alle datgeen dat hy hem tyen mach voir die tijt geleden.

92. *Van vonnisse, tuych ende sceyden.*

Item waer datter enich vonnisse gewesen waer, of enich tuychnis voir den rechter gedaen, of enich sceyden voir den

---

1) In S^2 loopt de zin door tót: *vijf dagen*, terwijl het volgende woord *mach* met een kapitale en gekleurde letter aanvangt.

2) W: *doen of doen laten.*

3) S^2 en ^{4}: *in lant;* W: *in een lant.*

4) S^4: *scaringe.*

5) Ontleend aan § 2 van de handvest van 1452, hierachter in de Bijlagen.

Digitized by Google

gerechte ghesciet waer, dat um enich van dese voirsz. saecken yemant gedriecht wort te slaen, of yemant vechtelicke unglust daerom dede, die verbuert vijf pont. Ende men sal hem alleen bieden in te leggen ter tijt toe dat die sake gesoent ende den soen betaelt sy, of vijfthien pont te gelden, ter goeder waerheyt.

93. *Ungcost van een zeventuych.*

Item waer dat saecke datter enich zeventuych begonnen wert, datter die houder of enich van den zevenen niet woonachtich en waere binnen onsen stede, dat sal men upveylen [1]) um dat minste gelt. Ende alle die ongcost van den daginge ende sevenenpenning sal betalen die in den ungrecht valt. Ende waer dat saecke dat die houder of enich van den zevenen woonachtig waere so veer dat hy daer niet comen en mochte na beloop van den rechte, die zal hebben een redelicke uutsettinge by den rechte, dat hy daer wel coomen mach.

94. *Seventuychsboeten.*

Item dat gerechtsbueten van een zeventuych dat zal wesen binnen die vryheyt XXIII scelling, ende buyten die vryheyt XLII scelling, die in den ungrecht bevalt.

95. *Van stooten ende slaen.*

Item so wie een ander stoot of slacht in toornen moede, die verbuert een ponts buet.

96. *Van drieginghe.*

Item so wie een ander toepuwet in toornen moede, die verbuert thien scelling.

97. *Van claginge.*

Item so wie misdaen wert an sijn lijf of an zijn guet, die macht den rechter [2]) clagen sonder enich verbuernisse.

98. *Van te dagen by tson.*

Item alle daginge sal gescien by scynender sonnen an den

1) S^4 voegt bij: *te dagen.*
2) S^3 en ^{4}: *rechte.*

Digitized by Google

dage, of het is van geenre waerden. Maer men mach bcommeren alsowel by nacht als by dage.

99. *Vant recht te verdraghen.*

Item waert dat yemant den anderen dagede, ende met moede met malcanderen verdroegen voir die claginge, die mogen van den rechte blyven sonder eenich verbueren.

100. *Te rechten na oude custumen.*

Item wat hier niet gescreven en staet, malcander scaed te doen an beesten of ander gueden, dat sal men beteren by den heer ende den man. [1])

101. *(Van hetzelfde.)*

Item wat hier niet gescreven en staet, dat sal men berechten na oude custumen, so dat ment naest [2]) raken can.

B. Nieuwe keuren.

Dit zijn die nieuwe keuren van Scellinckhout.

1. *Kiesinge der ermervoichden.*

Item so zal dat gerechte van Scellinckhout alle jaren op Nieuwejaersdach twie armevoichden kiesen, die een jaer lang voicht sullen blyven. Ende die burgemeesters sullen die erme voichden eeden binnen acht dagen voer scepenen. Ende so en sullen die ermevoichden daer niet ungwillich in wesen, die gecoren sijn, een ygelick up drie pont, ter gueder waerheyt ende scepenen proevinge.

2. *Uutrekenscap der ermervoichden.*

Item so sullen die oude ermevoichden uutrekenscap duer den nieuwen voichden voir Mey [3]) voir scepens van der erme

---

1) S^3 en ^{4}: *by den rechte den heer ende den man.*
2) S^3: *best.*
3) S^4: *Item so sullen die ermevoochden alle jaren voir Mey uutrekenscip doen.*

Digitized by Google

guede, up een ponts boet, ter goeder waerheyt ende scepenen proevinghe.

3. *Ermensculdt in te winnen.*

Item so sullen die ermevoichden der ermen sculdt inwinnen ende mit recht so veer brengen als sy mogen, ter gueder waerheyt ende scepenen proevinge.

4. *Vant kerckhof.*

Item upten kerckhove en sullen scapen, verckenen, calveren niet loopen, up een buet van vijf scelling, ter gueder waerheyt ende scepenen provinge.

5. *Van tselfde.*

Item up kerckhof en sullen paerden noch hoirnde beesten lopen [1]). Ter goeder waerheyt ende scepenen proef.

6. *Noch van tselfde.*

Item so en sal men geen gras upt kerckhof maeyen noch halen, noch van den kercken somerdijck, up vijf scelling, ter gueder waerheyt ende scepenen proevinge. Noch met geenderhande beesten tetten [2]), up gelijcke bueten, ende dat kerckhof.

7. *Van den wagenaers.*

Item waert dat wagenaers van Hoorn quamen of ellewaert, waen sy comen, geen gras moeten mayen [3]), up thien scelling, noch paerden upjagen. Want die waert of waerdin daer sy teren, sal se waerscouwen. Ende dat duende sal hy [4]) tuych hebben, so zijn zy vry, anders so souden die boeten comen up hoir.

8. *Clootscieten.*

Item dat clootscieten is verkuert binnen die huysen, up thien scelling. Die scieten [5]) wil, die mach scieten buyten die huysen, ter gueder waerheyt ende scepenen proevinge.

---

1) S^3 en ^{4}: *op thien scelling.*
2) S^2: *te etten.*
3) S^4 voegt bij: *upten kerchof.*
4) S^3 en ^{4}: *sy.*
5) S^2: *clootscieten.*

Digitized by Google

9. *Ongstuijr in der kercken..*

Item so en sal niemant in der kercken coomen om enich missedicheit aldaer te plegen, up een buet van X scelling, ter goeder waerheyt ende scepenen proevinge. Ende waert saeck dat eenich quaet dede in der kercken, tsy met snyden of anders, of buten an der kerck of an den kerckemuijr van den kerckhof, ende dat up een buet van anderhalve gulden.

10. *Clock luden.*

Item so en moet niemant die clock luden, het waer saeck een dode te beluden, of doer bevele van den priester of coster, ende dat up anderhalve gulden. Ende dat sy die clocken stucken luden, up dat costen van den clocken.

11. *Bekueren.*

Item [1]) so mach een ygelick, tsy priester, coster of leeckman, dese kueren bekueren, ende sal daerof hebben V st. van bekueren, boven die anderhalve gulden.

12. *Profijt des bekeurings.*

Item dese voirsz. keuren van die kerck sal die scout mit dat gherechte hebben die twee deel ende die kerck die darde part. Ende kinderen beneden die XII jaeren die in der kercken quaet duen, sal men verhalen an den ouderen. Ende die over twaelf jaren sijn, verhalen an haer selfs guet. Ende die geen guet en hebben, verhalen mit den ban of an haer bloede.

13. *Scaedt doen in appelen, boonen ete.*

Item so en muet die een den anderen geen scaedt duen, hetsy in bonen, in appelen, in wortelen, ende voort in alle andere dat een ygelick up sijn eygen heeft staen, up een buet van anderhalve gulden. Ende die die scaedt gedaen wort, sal se mogen bekueren, ende dat up sijn eedt sonder meer tuychs daervan te voeren, ter goeder waerheyt en schepenen proevinge.

---

1) In S' maakt deze bepaling deel uit van de voorgaande.

Digitized by Google

14. *Van die kercke.*

Item so moet niemant up dat kerckhof scieten met bogen, noch met bossen, noch met geenderhanden dingen dat die kerc mach hinderen, upte verbueren een ponts buet. Ende dat mach die scout berechten up horen eet of an tuych, hoe dat die scout daerin belieft, ter gueder waerheyt ende schepenen proevinge.

15. *Van boffen.*

Item so wie coopt ot vercoopt dat in die kercke niet geveylt [1]) en is, mach die cooper ofte vercooper weder werpen ofte boffen binnen acht daghen, up die pene van XXV stuvers ende die kerck vijf stuvers [2]), ter gueder waerheyt ende scepenen proevinge.

16. *Quade cannen.*

Item so wie bier tapt of bier vercoopt mit cannen die niet geteyckent en sijn, also dick en menichwerf die cannen bekuert worden, op een ponts buet, ter goeder waerheyt ende seepenen proevinge.

17. *Van dieft, moirt etc.*

Item so wie een ander betyet dieft, moirt of meneedicheyt, die verbuert aen den man die dat upgeseyt wort, thien scelling, ende den scout mitten gerechte X scelling, of men dat op hem woude begrypen, ter goeder waerheyt ende scepenen proevinge.

18. *Scouboeten.*

Item die scouboeten die die scout bescouwet, ende een lant daer meer [3]) dan twee eygendommen, sal geven twie goede grootkens ende niet meer, ter goeder waerheyt ende scepenen proevinge.

---

1) Dit woord ontbreekt in S¹.

2) S⁴: *up die pene van* XXV *stuvers, dat gercht twintich stuvers ende die kerck vijf stuvers.*

3) S² en ⁴ voegen bij: *in sijn.*

Digitized by Google

19. *Niet om vry gelt huyren.*

Item so en moet daer niemant lant huyren um vry gelt, up V pont, ter gueder en scepenen proevinge.

20. *Qualick spreken op ermevoichden.*

Item so en moet niemant qualick toespreken ermevoichden [1], die voir die gerechte sijn gecoren van weuwen of weessen, om enichsins van die voichdyscap, op pene van drie pont, ter gueder waerheyt ende scepenen proevinge.

21. *Van den eet der raden.*

Item so sullen die raetsluden jaerlicx geëedt worden van eenen burgemeistere voir scepenen, ter gueder waerheyt ende scepenen proevinge.

22. *Van quetsen.*

Item so waer dat yemant gequetst worde binnen onsen stede van Scellinckhout, of mit een can geworpen wort, of een vuystslach gegeven wort, of een mes treckt, of eenich diergelijck daer mijn heer zijn boeten an verscenen mogen wesen, die sal dat anbrengen binnen XIIII dagen, up een ponts buet, ter gueder waerheyt.

23. *Van den processie.*

Item so sal die scout met die zeven scepenen ende die burgemeisters ende die kerckmeisters ende die armevoichden ende die boedt, dese sullen naest den Sacramente gaen, als men met processie gaet, up te verbueren vijf stuvers.

Item dit zijn die kueren van Scellinckhout.

24. *Tot wien die bueten comen.*

Item so sullen die kuerbueten gaen an drien, die een helft totter burgemeesteren ende scepenen behouf ende die ander helft tot mijns heeren behouf, omdat hy dat inwinnen sal mit recht.

---

1) S^3 en ^{4} voegen bij: *of enige voichden.* Dit is blijkbaar in S^1 en ^{2} uitgevallen.

Digitized by Google

SYBEKARSPEL.

Digitized by Google

Digitized by Google

Voor de keuren van Sybekarspel raadpleegde ik twee HSS.

I. Sy[1]. HS. van den hoogleeraar de Geer. Perkament, klein 4[to], met fraai duidelijk schrift en roode initialen. Het bevat 26 beschreven bladen, waarvan echter fol. 25 verso en 26 met later bijgevoegde bepalingen in ander zeer onduidelijk, hier en daar onleesbaar schrift. Fol. 1—25 recto vindt men de hier als § 1—107 uitgegeven keuren, terwijl de bijgevoegde bepalingen, voor zoover ze te ontcijferen waren, als § 108—116 zijn gedrukt.

II. Sy[2]. HS. van het oud archief van Sybekarspel en Benningbroek. Papier, folio, met perkamenten band, oorspronkelijk in 1662 geschreven door den secretaris Adriaen Buys, op besluit en ten dienste van het gerecht, maar later bijgehouden door inschrijving der latere keuren tot aan 1759 door de opvolgende secretarissen.

Het bevat drie onderscheiden stukken:

1°. de privilegien en handvesten van Sybekarspel en Medemblik, voorafgegaan door het besluit tot verniewing van het oude keurboek (bl. 3), de formulieren van den eed der magistraten (bl. 4—6) en de uit de oude friesche rechten bekende sage van de koningen Karel en Radboud [1]), die ook in het oude keurboek stond. Op de handvesten volgen: een stuk, getiteld costumen van rechten, vermoedelijk opgemaakt naar aanleiding van het bekende bevel van Karel V of van Alva, voorts eene reeks van consultatien en adviesen van advokaten van 1619 en latere jaren, de handvest van Schellinkhout van 10 April 1412 en het register. Alle deze stukken, behalve het laatste, zijn afgeschreven en elk afzonderlijk

1) Von Richthofen, Fries. Rechtsq. bl. 439.

Digitized by Google

als eensluidend door Buys geteekend, naar een keurboek in 1620 door den secretaris Jan Gavesz. geschreven en later met de consultatien vermeerderd. Het besluit tot vernieuwing van het keurboek, dat ons de geschiedenis der keurboeken van Sybekarspel doet kennen en tevens de wijze waarop men bij zoodanige vernieuwing te werk ging, en waardoor zich het verdwijnen des oudere, als van geen nut meer, verklaart, luidt als volgt:

Op huiden den achtsten February a° 1662 is by den officier, burgemeesteren ende schepenen der stede Zybecarspell ende Benningbroeck geresolveert, dat men het oude keurboecksken, eerstmael in den jare 1414 in francijn geschreven en naderhandt in den jare 1620 door den secretaris Jan Gavesz. herschreven, nochmaels vernieuwen soude, (vermits vele keuren daerin zijn, dewelcke naderhandt sijn offgeseeth, geroyeert off soodanich vermindert, en eenige oock sooveele bygevoecht en verandert, dat het gaff groote moeyten en onordentlijckheid int opsoecken en oock int uitleggen), en schrijven in een nieuw boeck alle ongeroyeerde keuren; mitsgaders alle de privilegien, hantvesten ende besegelde brieven, ons by den graven van Hollandt eertijts verleent, alsmede eenige privilegien toucherende die van Medenblick, en by gevolge achtervolgens privilegie Zybecarspell en Benningbroek van gelijcken raeckende; ende lestlijck eenige coustumes van rechten alhier gebruyckelijck en eenige consultatien enz. En is dit vorenverclaerde werck in den voornoemden jare by der handt genomen by my,

ADRIAAN BUYS Not^s. publ^s.
de secretaris der voornoemder stede.

2°. De keuren met het opschrift, geheel eensluidend met dat van Sy[1]. Dit keurboek begint dan ook met de oude keuren, in redactie en volgorde volkomen overeenstemmende met de keuren van Sy[1], maar in aantal zeer verminderd, daar slechts 21 van de oude keuren en twee van de later bijgevoegde bepalingen (§ 1, 2, 10, 12, 14—16, 20, 22, 33, 39, 47, 48, 69, 72, 79, 80, 84, 86, 92, 98, 110 en 113) overgenomen zijn. Daarop volgen nog twee keuren tot den grafelijken tijd behoorende, als § 117 en 118 uitgegeven. De verdere keuren zijn van latere dagteekening, hoewel er enkele zijn die nog bijna woordelijk overeenstemmen met de oude keuren, maar wegens eene geringe wijziging als latere

Digitized by Google

keur zijn ingeschreven, terwijl men de oude dan vermoedelijk royeerde. De oorspronkelijke kopie loopt door tot bl. 113, waar onder de 136e keur de officieele door schout, burgemeesters en secretaris onderteekende verklaring van 24 Januari 1663 staat, dat de voorafgaande oude keuren, geextraheert uit vorengemelde oude keur-boeckske, niet geroyeert zijnde, na collatie bevonden zijn daarmede te accordeeren, en op nieuw vastgesteld zijn. Hierop volgen dan weder latere keuren, tot 1679 door Adrianus Buys, vervolgens tot 1717 door verschillende secretarissen vervolgd.

3°. Het derde stuk, ongefolieerd, bevat de latere keuren tot aan 1749, terwijl het geheel besloten wordt met een register der keuren. In het boek liggen echter nog eenige losse bladen met latere keuren.

Het belang van Sy^2 voor deze uitgave ligt minder in den tekst zelven der bewaard gebleven keuren dan in den waarborg dien het geeft ten opzichte van het in Sy^1 bewaard gebleven keurboek. Dank zij de wijze van vernieuwing van het keurboek in 1620 en 1662 zijn wij vrij zeker daarin nog een overblijfsel te bezitten van het oudste keurboek, op 17 Maart 1415, kort nadat de plaats stadsrecht bekwam, vastgesteld, en bij vergelijking met Sy^1 is nagenoeg zeker dat wij hierin dat keurboek voor een groot deel, zoo niet geheel, terugvinden. Vermoedelijk bevat het echter reeds een vermeerderden tekst, en eindigde het keurboek van 1415 met § 84, die geheel het karakter van eene slotbepaling heeft. In dit stuk vindt men dan ook niet minder dan 56 keuren die ook in andere steden voorkomen, dus twee derden van het geheele getal, terwijl na § 84 geene enkele meer voorkomt.

Ik heb mitsdien den tekst van Sy^1 in de uitgave overgenomen, met bijvoeging van de belangrijkste varianten uit Sy^2, en bijvoeging van de twee hierin nog voorkomende keuren uit den grafelijken tijd. De opschriften die in het HS. ontbreken, zijn er door mij bijgevoegd. Aanvankelijk was mijn voornemen ook de costumen van rechten op te nemen, maar daar ze evenals de handvesten en de consultatien reeds zijn uitgegeven achter de bekende uitgave van de Handvesten van Enkhuizen van van den Hoof, blijkbaar naar Sy^2 en met onberispelijke nauwkeurigheid, en bovendien de tijd der opteekening onzeker blijft, heb ik ze ten slotte weggelaten.

Digitized by Google

Dit sijn die kueren die scout, scepenen ende raden ghemaect hebben om nutscap ende oerbaer der ghemeenre poerteren van Sibenkerspel [1]), in den jaer ons heren dusent vierhondert ende viertien, op sinte Gheertrudendach. (17 Maart.)

1. *Vechten buiten de vryheid.*

In den eersten waert sake dat onse poerters vechtende worden jeghens elcander [2]) buten onser stede ende in onser stede onberecht quamen, die souden alsulck recht ontfaen [3]) als oft binnen onser stede ghesciet waer, ter scepenen provinghe.

2. *Borg te zetten van vechten.* (Hoorn 57.)

3. *Tuig van schepenen.* (Hoorn 55.)

4. *Van vrede te nemen en te geven.*

Item die rechter of een scepen of een raet [4]) mach vrede nemen [5]) ende gheven daer hem oerbaer dunct wesen, mit twien poerteren gelijck of mit twien scepenen waer. Soe wie die vrede weigherde of daerover dede [6]), dien moghen die voerscreven poerteren bedraghen ghelijc of scepenen waren.

5. *Van vrede te weigeren.*

Item soe wie die rechter of die ghesworen enen vrede vermanede, eenwerve, anderwerve ende derdewerve, ende hi die vrede weygherde, die voirbuerde tien pont, alsoe dicke

---

1) Sy²: *ende Benningbroeck.*

2) A. voegt bij: *ofte yemant anders.*

3) A: *alzulcke boeten gelden.*

4) De woorden *of een raet* ontbreken in Hw. en Wi. Dit laatste voegt echter bij: *of die boede.*

5) W: *maken, nemen.*

6) In plaats der drie laatste woorden heeft Wi: *die verbuerde* X *pont.*

Digitized by Google

als hi se weigherde als voirscreven is, worde hi verwonnen mit twe oerkonden of metter [1]) scepenen provinghe.

6. *Van getuigen.*

Item an wien die scepenen die waerheit ondersoecken sullen, sullen zweren ende poerteren wesen, witachtighe luden ende gheproeft. [2]) Alsoe wel vrouwen als mannen. Ende die scout sal dese luden voer scepenen eeden. [3])

7. *Getuigen bij dagvaarding.*

Item soe wanneer die bode yemant daghen sal van des heren weghen ofte van geldelike saken [4]), ende begheerde an een poerter dat hi mit hem gaen soude om tuych te nemen [5]), die dat den bode weygherde, verbuerde drie [6]) scelling.

8. *Valsche getuigenis.*

Item soe wie valsche orkonscap [7]) draghen binnen onser stede, die sal denghenen verbeteren dien hi bedraghet, bi scout, scepen ende raet [8]). Ende daertoe gelden den heer een [9]) pont, scepen ende raet een pont, ende die stede een pont [10]), ende een jaer die poerte rumen, ende daernae van ghene saecken meer orkondscip draghen, waer hi verwonnen bi goede knapen [11]), ter goeder waerheit, ter scepenen provinghe.

9. *Kerk en kerkhof vervechten.* (Hoorn 23.)

10. *Geweld bij nacht.*

Item oft ghebuerde dat een goet huysman by nacht ghewelt ghedaen worde, die sal verbueren nae die hantvesten. Ende dat huysghesijn sal daer selven ghetuych of draghen moghen.

---

1) W. en Wi: *of meer ter.*
2) Hier eindigen W. en Wi.
3) Hw. voegt bij: *ende daervan genieten* IIII *stuvers.*
4) A: *schult ofte van eenige andere zaacken.*
5) A: *kennisse te dragen vant dagement.*
6) W. en Wi: *twee;* A: *tien.*
7) W: *tuyge.*
8) Hw: *verdraeget by den schout ende schepenen.* Wi. vermeldt alleen schout en schepenen.
9) W^4: *thyen.*
10) De tien laatste woorden ontbreken in W^1, ^{2} en ^{3} en in Wi. Hw. heeft alleen: *de schepenen een pont.*
11) W: *van twe knapen.*

Digitized by Google

11. *Van schot.*

Item die uut Sybekerspel vaert in Benningbroeck, of derghelijc wederom, die sal houden dat scot daer hi mede pacht is.

12. *Schotplichtigheid van alle inwonenden.*

Item soe en sal nyemant comen in Sybekerspel of in Benningbroeck of wonachtich wesen, of hi sal hem pachten laten binnen drie [1]) weken, op een boet van drie [2]) pont, ende sal ghelden ende gheven als ander poerters, uutgheseit die renten. Ende nyemant anders an te nemen, op een boet van drie pont.

13. *Laster.* (Hoorn 46.)

14. *Onlust voor het gerecht.* (Hoorn 51.)

15. *Van vrede te maken.* (Schellinkhout 8.)

16. *Met wapenen niet in het gerecht te komen.* (Schellinkhout 9.)

17. *Van gebrande drankmaten.* (Schellinkhout 10.)

18. *Van schepelen.* (Schellinkhout 11.)

19. *Van hulp aan nieuwe poorters.* (Schellinkhout 17.)

20. *Wegvluchten van poorters.* (Hoorn 24.)

21. *Doodslaan van beesten.* (Schellinkhout 19.)

22. *Van niet te klagen op medepoorters buiten de stede.* (Schellinkhout 20.)

23. *Van geen brieven te brengen op medepoorters.*

Item [3]) soe en sal gheen poerter yemants brieven brenghen op sijn medepoerter, op een boet van drie pont, sonder alleen van ons lieven ghenadighen here van Hollant, ende sonder oeck die kerckmeesters, die moghen halen ende brenghen alsulcke brieven als hem dient die kerckescoud meed in te

---

1) Hierboven staat in klein onduidelijk geschrift: *ses.* Alzoo ook Sy² die er bijvoegt: *ofte ten langste de eerste verkiesinge daeraenvolgende.*

2) Sy²: *ses.*

3) Dit is de bekende keur van Hoorn 32, hier vermeerderd.

Digitized by Google

winnen, alst costumelic is. Het en waer bi oerlof van den gherechte.

24. *Van maaggeld.* (Schellinkhout 22.)

25. *Van naasting.* (Schellinkhout 23.)

26. *Van hetzelfde.*

Item soe mach men gheen erve wederdriven, hi sal naere ghebloeyt ende gheboren wesen dan dieghene die dat erve ghecoft heeft.

27. *Van hetzelfde.*

Item soe en mach men gheen lant wederdriven daer lant of waer an ghegheven is onghewaerdiert.

28. *Van zeventuigsboeten.* (Schellinkhout 30.)

29. *Van naasting.*

Item soe mach men gheen erve wederdriven dat gheveilt is in den kercken, ende binnen ses weken vercoft is naedattet gheveilt is in der kercken.

30. *Aanspreken van erven.*

Item soe wie een erve anspreket binnen onser stede, dat erve sal die anspreker beteikenen bi twien scepenen. Ende dat recht sal men daervan doen op alsulcke stede als die hantvesten hevet. Ende die boet sal wesen drie ende twintich [1]) van die inbueren, ende van die uutbueren drie en viertich scelling, ende die lentpennighe, die in den onrecht valt.

31. *Van geld op schade te winnen.* (Schellinkhout 44).

32. *Panding voor bier en brood.*

Item soe sal men hebben moghen ghelt of pant seven daghen van bier en broet.

33. *Van krengen.*

Item so moet men gheen crenghen laten legghen op viertich [2]) roeden an die gou, op tien scellinc.

---

1) A: XXIIII *schelling te gelden die int onrecht valt, tot schepenen proevinge.* Hiermede eindigt de bepaling.

2) Een latere hand veranderde dit in X. Aldus ook in Sy[2].

Digitized by Google

34. *Aanspreken van huizen.* (Schellinkhout 75.)

35. *Aanspreken van tilbaar goed.* (Schellinkhout 39.)

36. *Deeling van land en tilbaar goed.*

Item allen delighe van land ende tilber gueden te delen nae guede oude costume, uutgeseit dat die scout mitten gherechte niet meer daerop verteren moghen dan drie ende twintich scellinc. [1])

37. *Van oude renten.*

Item die scellinghen die in den ouden renten gelden ende die sy uutcopen willen, daer sellen sy of gheven van elke scellinc een pont groet, op een boet van vijf pont.

38. *Wie recht begeert op andere dagen dan dingsdagen.*

Item soe wie recht begheert op ander daghen dan op dinxdaghen, die sal ghelden den schout twe scellinc, ende een ygheliken van den scepenen een scellinc.

39. *Deeling van land en ander goed.*

Item alle delighe van lant of van ander gueden die te samen willen delen, dat sal een delighe wesen, ende sullen te samen ghelden die halve boeten die daerop loept, te wieten die schout drie ende twintich, ende een yghelicken van die scepenen drie scellinc. [2])

40. *Ruminghe, scaringhe en overwech.*

Item rumighe, scaringhe ende overwech die sal men rechten nae goede oude castume ende scepenen vonnisse.

41. *Van heinighen.*

Item soe mach men heynighe vinnen [3]) in den tijt van den jaer alst nut is. Ende elck sal den ander moeten mit heinighe [4]), oeck waer het gheleghen is, als hijs vermaent wert,

---

1) Een latere hand voegde in klein onduidelijk schrift hierachter: *ende daerenboven die redelijck coste.*

2) Een latere hand voegt bij in klein schrift: *ende daerenboven die redelijcke coste.* Aldus ook Sy[2].

3) Hw. en Wi: *heyninge winnen.*

4) Wi: *elx moet an der heyninge doen.*

Digitized by Google

int antwoerde twier poerteren, binnen drie daghen, bi enen boet van twe scellinc. Ende die den anderen niet en moet, die sal ghelden van elkes mans verke [1]) drie scellinc den gherechte elkes daghes, ende den man drie scellinc, ter tijt toe dat hi gheheynt hevet, als die keur daervan hout, alsoe dat van elkes mans lande effen veel come te sloten.

42. *Van schouwen.*

Item soe moghen scout, scepenen en raden kueren ende scouwen alle weghe [2]), innighe weghen ende wateringhe, tot alre tijt alst hen nut ende oerbaer duncket. Ende die boet sal wesen ter eerster scou een stuver, ter ander scou twe stuvers, ende ten derden scou drie stuver [3]). Ende die een sen bekent, twe scellinc. Ende vierden scou tien stuver.

43. *Van schouwen.*

Item die wech doer die husen [4]) sal die boet wesen een stuver [5]), die daer in bescout wert, tot allen scouwen.

44. *Van beesten te schutten.*

Item soe wie een ander viervoet beest scut in coernlande, dat is coyen, paerden ende dierghelike, op vier stuver. Ende in etvelde of in maetvelde die helfte min dan in coernlant. Ende ene helfte van der scuttinghe sal hebben tgherecht, ende die ander helft dieghene die sy in sijn lant ghescut hevet. Ende wie se scut, sal die beesten houden drie daghen lanc, ende dan die scout leveren, ten waer dat si eerst ghelost worden. Ende die scout sal denghenen dat scutgelt geven die hem die beesten brenghet, ende dan die beesten besteden, elkes daghes elc beest om een stoter te houden.

45. *Van schutten.*

Item soe wie beesten scutte, die sal die scout die helfte brenghen binnen drie daghen, op drie pont.

---

1) Hw. en Wi: *werck*. Ze hebben in het vervolg ook *twee* in plaats van *drie scelling*, terwijl Hw. de woorden: *ende den man drie scellinck* weglaat.

2) Dit woord ontbreekt in Wi.

3) Wi. heeft in plaats van *stuver: boetgen*, en eindigt hier.

4) Hw. voegt bij: *die men de weer heet*. Ik vermoed den weg in de bebouwde kom.

5) Hw: *vier duyts*.

Digitized by Google

46. *Van riet te winnen.*

Item soe wie een anders riet wint buten sijn oerlof, die verbuerde tien scellinc, ende jeghens den man die dat riet hoech, tien scellinc, ter gueder waerheyt, tot dijcsbehoeve [1]), ter scepenen provinghe.

47. *Van goed te bekommeren.* (Schellinkhout 80.)

48. *Van mestrekken en slaan.*

Item soe wie een mes treckede in arren moede [2]) bi daghe. die verbuerde een pont boet, ende bi nacht drie pont, ende een slach mitter vuyst een ponts boets.

49. *Van vechten over vrede.* (Schellinkhout 40.)

50. *Van vechten buiten de stad.* (Schellinkhout 69.)

51. *Inleggen van vechten.* (Schellinkhout 37.)

52. *Van doodslag.* (Schellinkhout 76.)

53. *Vrede van doodslag.* (Schellinkhout 33.)

54. *Van onrechte sen.*

Item soe wie in onrecht bevalt van een sen, die sal ghelden vier ende twintich scellinc, ende die scepenen ende die sevenen hoer costen, ende voert alle oncosten die daerop lopen.

55. *Verdeeling der boeten.*

Item alle kuerboeten sal hebben den heer die twe deel ende dat gherechte dat derden deel.

56. *Verteering op Nieuwjaarsdag.*

Item soe sal nyemant op Jaerdach teren moghen dan op sijn eyghen buel, op een pont boets, uutghenomen die rijcdomen elc een stuver.

---

1) Waarschijnlijk is hier een woord uitgevallen en moet men lezen bv.: *uutghescit tot dijcsbehoeve.* Verg. W. 56 en Wi. 32.

2) In Sy² luidt het volgende: *ofte met een kan smijt of gooyt, hetzy by dage oft by nachte, die verbeurt twaelff pondt boete. Ende een slach metter vuyst acht pondt.*

Digitized by Google

57. *Van een ban.*

Item een ban of een verboet sal wesen elck twe scellinc.

58. *Kosten van schatting.*

Item soe wie scatten begheert, sal gheven drie scellinc. Ende wanneer die boed levering doet, sel hebben twe scellinc.

59. *Van schot te rekenen en te gaderen.*

Item als men scot rekenen wil, lantscot of tilscot [1]), dat sal men segghen op enen sonnendach in der kercken onder missen. Ende dan sal ment rekenen bi den [2]) scepenen ende bueren die daerbi comen. [3]) Ende alst gherekent is, achte daghen daernae, sullen die raden ommegaen mit twe scepenen [4]) ende gaderen dat scot. [5]) Ende waer daer yemant diet niet en betaelde, die mach men sijn doer onthanghen acht daghen daernae. Ende twe etmael mach si onthanghen om niet. Ende bleef die doer langher onthanghen, dat waer elc etmael op een boet van tien scellinc. Ende wie sijn doer onghehoersaem weder henghe eer hi betaelt hadde, die verbuerde drie pont.

60. *Pondschot en morgenschot inpanden.* (Schellinkhout 45.)

61. *Van landschot en tilschot.*

Item van lantscot ende van tilscot mach men maken van dat goet daer dat of roert, van dieghenen die gheen doer en hebben binnen onser stede. Ende van alle maecsel die in den onrecht bevalt, die verbuerde vijf scellinc. Ende die pandt wert ende in den onrecht bevalt, die verbuerde drie scellinc.

62. *Van den eed van den derden eigenaar van gepande goederen.*

Item waert sake datter enich man pandt of maecht worde

---

1) De drie laatste woorden ontbreken in W.

2) W: *by den rade;* ende Hw: *by den schout ende.*

3) Hier eindigt Hw.

4) De drie laatste woorden ontbreken in W.

5) Het volgende slot luidt in W: Ende noch VIII dagen daerna sullen sy omgaen mit twee scepenen ende mitten bode. So wye dan niet en betaelde, die sal men hoer doere onthangen. Ende so mogen sy dan drie dagen sonder verbuernis staen, ende afterdien elcks daghes op een ponts boet. Ter goeder waarheyt.

Digitized by Google

an enich goet, ende dan seyde dattet sijn niet en waer, soe soude die voirhouder van dien gode comen ende betughent mit twe wittachtighe tughen ende selven sweren ten heilighen, dattet goet sijn waer.

63. *Panden van beleden schuld.*

Item wat men voer den recht beliet, daer sal men panden of hebben moghen, den inpoerters tenden acht ende twintich daghen, ende den uutpoerters tenden viertien daghen nae der . . . . . [1]) Ende die anclagher sal die panden wysen. Ende die panden sullen wesen den derden penning beter, ter scepenen provinghe.

64. *Panden van verleden schuld.* (Schellinkhout 55.)

65. *Onschuldseed van geldschuld.*

Item soe sal men van alle penneliken scoude ter onscoude staen, uutgheseit lantcoep, landhuer, huyscoep, huyshuer, verliens voer scepenen of scepenbrieven.

66. *Van verwonnen schuld.* (Schellinkhout 32.)

67. *Inning van stadsgelden.* (Schellinkhout 46.)

68. *Rekening der raden.* (Schellinkhout 47.)

69. *Plaatsvervanger van den schout.* (Schellinkhout 65.)

70. *Gastrecht voormiddag.* (Schellinkhout 16.)

71. *Verdaging van vonnissen.* (Schellinkhout 64.)

72. *Van niet in der schepenen acht te komen.* (Schellinkhout 26.)

73. *Confuselijk spreken op het gerecht.* (Schellinkhout 62.)

74. *Tuig van poorters.* (Hoorn 44.)

75. *Inwonenden moeten poorters zijn.* (Schellinkhout 74.)

76. *Van een jaar lang poorter te blijven.* (Schellinkhout 41 al. 1 en 2.)

1) Hier is een open vak voor één woord hoogstens.

Digitized by Google

77. *Wie zich ontpoortert moet borg stellen voor zijn schot.* (Schellinkhout 42.)

78. *Bodegeld.* (Schellinkhout 38.)

79. *Kosten van sluiten.* (Schellinkhout 43.)

80. *Voogdij van weduwen en wezen.*

Item soe sal men [1]) ghene wesekinder noch weduen die onse poerters sijn, vervoechden moghen [2]) dan van poerters binnen onser stede. Ende die voechden sullen daer ingheset werden van den gherechte [3]). Ende die voecht sal alle jaer eens rekeninghe doen voer dat recht, alst hem vermaent wert, bi enen boet van tien scellinc.

81. *Van niet ter heervaart te varen.* (Schellinkhout 31.)

82. *Verkiezing van kerkmeesters.*

Item soe sullen die raden [4]) ende die scepenen alle jaer kiesen twe kerckmeisters opten Gueden Vridach [5]) bi der meester stemmen. Ende waert dat hem yemant onderwonde die niet ghekozen en waer van den gherechte, die verbuerde vijf pont.

83. *Rekening van kerkvoogden.*

Item soe sullen die kerckvoechden die kerckescoud ende den armenkinderscoud inwinnen daer den dach of verleden is, of alsoeverre brenghen als se moghen mit recht, ende dairvan uutrekeninghe doen van innemen ende van uutgheven binnen een maent nae den Guede Vridach [6]), op een boet van drie pont. Ende wanneer si uutrekeninghe willen doen, dat sullen si segghen op een heylighe dach in der kercken onder der missen.

---

1) Het woord *men* ontbreekt in Sy².

2) In plaats der twee laatste woorden heeft Sy²: *voochden over mogen staen.*

3) In plaats van dezen zin heeft Sy²: *Oock sal men deselve personen voor en aleer sy tot voochden worden gestelt, dachvaerden voor den rechter, te hooren sijn off hare redenen dewelcke sy daer tegens moghen hebben. Noch sal niemant voochden moghen stellen die wettich sijn, dan den gerechte.*

4) Hw: *die scout.*

5) Hierboven met andere hand in klein schrift: *op sinte Pieterdach.*

6) Als boven: *sint Pieter.*

Digitized by Google

84. *Duur der keuren.*

Item desen voirscreven wilcoren sullen niet langher duren dan een jaer, ten waer dat men se vernuwede weder.

85. *Wat nieuwe poorters zullen gelden.*

Item soe wie onse poerter wert, die sal gelden den scout drie [2]) scellinc, elc scepen een bottekijn, elke raet een bottekijn, den boed een bottekijn [3]), ende die kercke een pont was, daer sy wonachtich sijn.

86. *Van naasting.*

Item nyemant sal lant wederroepen tensy tot sijns selfs behoef, op een boet van vijf pont.

87. *Wie een ander daagt of bekommert.*

Item soe wanneer een persoen een ander doet daghen of becommeren, die moet hem selven daecht waren.

88. *Wie zijn poortrecht kwijtscheldt.*

Item soe wie sijn poertrecht quijtscelt, die sal dat laten inscriven in dat steedboeck binnen drien daghen, op een boet van drie pont.

89. *Van hetzelfde.*

Item so wie sijn poertrecht quijtscelt, sel binnen drien daghen sijn vier uutghieten ende die poert rumen, op een boet van vijf pont.

90. *Geen beesten in sint Cornelishuis te komen.*

Item soe moeten gheen beesten comen in sinte Cornelijshuys, op een boet van tien scellinc.

91. *Den weg door de huizen vrij te laten.*

Item die wech doer die husen sel vri wesen te riden ende te gaen.

---

1) Sy[2]: *cracht hebben.*
2) A: *zes.*
3) Hier eindigt de bepaling van A.

Digitized by Google

92. *Den weg niet te verontreinigen.*

Item soe en sal nyemant mis legghen op die wech of eir laten lopen over die wech [1]), op tien scellinc.

93. *Wie een huis afbreekt.*

Item soe wie een huys ofbreect, ende tijmmert gheen ander weder op dieselfde hofstede, die verbuerde teghen den heer vijf pont, ende huys ende werf teghen die stede.

94. *Van de warren langs de gou.*

Item die warren allanghes die gou sullen wesen seven [2]) voeten wijt, ende die blintpalen daeruut ende die wersen boven water te houden, op een boet van drie scellinc.

95. *Van zich te laten pachten.*

Item soe wie van onse poerteren hem niet en laet pachten van onse gherecht, die sullen gelden ende geven alle ongelden over die ponden dien sy doe ter tijt hadden, eer die voerscreven ponden tot scellinghe worden gheset.

96. *Geen honden in de kerk te brengen.*

Item soe wie honden laet in die kerck comen onder die dienste Goeds, op die boet van tien scellinc te verbueren, die vijf scellinc die scout, ende vijf scellinc die kerck.

97. *Van op te staan tegen elkander.*

Item soe wie teghens ander opstonde in arren moede, die verbuerde drie ende twintich scellinc.

98. *Van te kijven nabij het gerecht.*

Item soe en moet nyemant kiven noch clammen op twe roden an den gherechte, op een boet van tien scellinc.

99. *Van boelding.*

Item die een boeldinc uutrechten sal, dat is te weten dat

---

1) Sy² voegt bij: *oock geen stroo, riet, caff noch eenig vuyligheit op die weck te werpen.*

2) Oorspronkelijk stond hier een ander woord, waarschijnlijk *ses*, dat echter door een andere hand werd veranderd in *seven*.

Digitized by Google

seven die naeste drempelen die daeran winnen noch an verlisen en moghen, die sullen dat boel heelen, ende die scout mitten scepenen sullen dat boel delen. Ende die sevenen sullen hebben voer haren elcx een stuver van elcke rechtdach, ende die seven scepenen twe nobels [1]) voer hoer cost, en die scout twe nobels voer sijn moynisse.

100. *Van goed met schot te koopen of verkoopen.*

Item soe en moet nyemant goet copen mit scot, op een boet van vijf pont, of vercopen desgelijcxs.

101. *Wegblijven van schepenen.*

Item soe wie van die scepenen te recht wart verdaecht ende niet en coemt, op een ton biers ende op een ham. Ende sal moeten gheven die ander cost ghemeen.

102. *Van den weg voor de huizen te strooien.*

Item soe sal men die wech voer die husen alle saterdaghen stroyen van Alreheilighen tot sinte Pieter ad cathedram, op een boet van een stuver.

103. *Geen beesten bij de gou voor de huizen te laten loopen.*

Item soe en moeten gheen paerden noch koebeesten noch verkenen onghebonden op die gou voer die husen gaen laten, op een boet van tien scellinc.

104. *Van st. Cornelis schuld.*

Item soe sal men sinte Cornelis sculd inwinnen als wilcoer ende maecsel, uut hoer raesse [2]) gueden.

105. *Van pandkeering.*

Item soe en sal nyemant meer keers hebben van verlide scoude, voer scepenen gheleden ende in dat steed (boec) [3]) ghescreven, dan sijn pantdach, ende van sheren boeten ende broeken desghelijcxs.

---

1) Hierboven staat met ander kleiner en onduidelijk schrift: *mit die scout* XLII *scllinc*, en onder aan de bladzijde nog: *scout scepenen* XLII *sc.*

2) Vermoedelijk te lezen: *reetste.*

3) Een andere hand voegde dit ter zijde bij.

Digitized by Google

106. *Van riet te winnen.*

Item soe moet men gheen riet winnen op een halve roede an die tocht van die Broedijck, op een boet van tien scellinc.

107. *Van panden.*

Item soe sal die boed moete gaen halen die panden mit een orkunde. Ende die de pande wederstonde, die verbuerde vijf pont tot den eersten reyse, ende totten ander reyse tien pont, ende totten derde reyse soe salt gherecht ghelijck gaen om die panden te halen. Ende die de wederstonde, die verbuerde vijftien pont.

---

108. *Verbreking van koop in dronkenschap aangegaan.*

Item soe sal onse poerteren hebben een bof van alle droncken coopen, ende dat binnen sanderen daechen by der sonnescijn, op een buet van X scelling, ende die betalen terstont, of sy sal niet hebben te beduyden [1]), ter goeder waerheit.

109. *Salaris van den taalman.*

Item soe en sal niemant een talman hebben voer recht, of men sal hem gheven een stuuer; ende die te betalen eer men recht spreeckt. Ende dat tot alle rechtdage als dat hoert, by vonnisse van scepenen ofte anders.

110. *Van de brandhaken.*

Item niemant moet die branthaken nemen, hetsy by noot of by nootsaken, up pene van drie pont, ter goeder waerheyt, ter scepen provinghe.

111. *Baldadigheden op het kerkhof.*

Item soe en moet niemant van onse poorteren worpen mit steenen op kerckhof, of upten leyen worpen of in den glase, of scieten mit enige instrumenten, of quaet geruchte dairup plege, up pene van drie pont, ter guede waerheyt, ter scepen provinghe.

112. *Van beschadiging der kerk.*

Item soe wie scade in den kercke doet, hetsy in den glasen

---

1) Dit woord is onzeker.

Digitized by Google

of an den leyen of anders, buiten of binnen, dat sal hy doen laten maken binnen XIIII dagen up sijn eygen cost, up pene van drie pont, ter goeder waerheyt, ter scepen provinghe.

113. *Van niet op het gerecht te komen zonder noodzaak.*

Item daer en moet niemant coemen bijt gerecht upten camer of onder rechtijts [1]), hy is verdaecht of hy heeft daer een verdaecht, up pene van vijf scelling, ter goeder waerheyt ter scepen provinghe.

114. *Van der schepenen acht.* [2])

115 [3]) .....

Item van allen ..... voir ghelt of maecsel is die boet in dat scepenboek of vor scepen of tot scepen proeven.

116. *Van niet op het gerecht te komen zonder noodzaak.*

Item soe en sal daer niemant up ofte in die camer comen onder recht dan een partie. Ende soe wie anclachten doen wilt, die sal hem van den schout laten teykenen, op een boet van X scelling, ter goeder waerheyt, tot scepen provinghe. [4])

---

117. *Nieuwjaarsdag niet bij den rijkdom of het gerecht te komen.*

Niemant van de jonge luyden off anderen moet by den rijckdom off andersints by den gerechte comen op Nieuwejaersdach opt stadthuys ofte daer de rijckdom ten dien dage, als oeck op andere dagen, vergadert is, op die boet van ses pondt. — Aldus gedaen den XXIIII Decembris a° vijftien hondert vier en vijftich.

118. *Dronken niet voor het gerecht te komen.*

Niemant sal hem vervorderen droncken wesende voor recht te comen, op die boet van tien schellingen. Aldus gedaen den sesten Aprill a° XV^c vijff en seventich.

---

1) Sy²: *rechterstijt.*

2) Van deze keur waren slechts enkele woorden, waaronder *in scepen acht*, te ontcijferen

3) Ook deze keur was slechts ten deele te ontcijferen.

4) Op den kant staat eene onleesbare aanteekening.

Digitized by Google

WESTWOUDE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Voor de keuren van Westwoude raadpleegde ik zeven HSS. waarvan echter slechts vier voor de uitgave zijn gebruikt.

I. W[1]. HS. van de Koninklijke Bibliotheek van den Haag n°. 105. Papier, 4[to], ongefolieerd. De bladen zijn echter later met potlood genummerd.

Het bevat verschillende stukken met verschillende handen geschreven. Oorspronkelijk begon het op fol. 3 en eindigde op fol. 41. Dit stuk bevat alleen handvesten, deels van Westfriesland, deels van deelen daarvan, deels van Westwoude. Aan het slot noemt zich de schrijver: „Gheeynd sijn dese copyen gheadverteert en mitten principalen van woerde te woerde alleensluidende bij heer Symon Lambertz. van Muderberch, altarist in Binnenwysen." Op fol. 2 daarentegen vindt men den naam van den eigenaar, in de aanteekening met fraaie groote roode letters onder eene geteekende figuur gesteld: „Item dit boeck hoert toe Hermen Claesz. Hermensz. van Binnenwysen, nu der tijt woenachtig bywesten van de kerck." Dit deel is met een fraaie duidelijke letter geschreven De fol[s]. 7 en 8 zijn, waarschijnlijk bij het binden, in volgorde omgekeerd.

Hierop volgt een ander deel van het HS. met een geheel ander slordiger schrift en flauwer inkt geschreven. Het bevat eerst de handvest van Medemblik van Floris V en een gedeelte van die van Willem V van 4 September 1355. Op fol. 54 recto in het midden wordt dit stuk echter afgebroken, en onmiddelijk daarop volgen de keuren van Westwoude, die tot fol. 64 recto in het midden doorloopen. Hierop volgen een drietal berichten van 1535, 1538 en 1539, waarvan de twee laatste van dezelfde hand zijn als de keuren, terwijl in dat van 1538 zich als schrijver daarvan, en dus ook van de keuren, doet kennen de eigenaar van het HS., Hermen Claesz., doe ter tijt burghemeester van Binnenwysen.

Digitized by Google

Het overige van het HS., fol. 66 verso tot fol. 88, bevat allerlei stukken door verschillende handen geschreven, waarvan de laatste, berichten van 1549 en 1557, weder van Hermen Claesz. zijn.

Ten opzichte van de keuren verdient melding, dat in het laatste stuk, op fol. 81 verso, nog eene keur voorkomt, maar dat men bovendien nog op fol. 1 en 2, alsmede op een stuk perkament, dat vermoedelijk vroeger tot den omslag behoorde, verschillende keuren vindt opgeteekend door eene andere hand dan die van Herman Claesz., terwijl ook de fols. 59 en 60, te midden van de keuren geplaatst en keuren bevattende, door andere en verschillende personen zijn geschreven, en blijkbaar te onpas daar ter plaatse later ingevoegd.

II. W^2. HS. van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden, Catalogus n°. 825, en aldaar betiteld: Keuren van Drechterland. Papier, klein 4to, bevattende 81 beschreven bladen.

Het bestaat uit twee onderscheiden stukken. Het eerste stuk heeft gelijken inhoud als het eerste stuk van W^1, en werd blijkens eene aanteekening aan het slot geschreven door broeder Dirk Meyn, regulier in die vergaderinge des cloesters in Heilo buten by der stede van Alcmaar. De schrijver beweert daarin dat de stukken tegen de origineelen zijn gecollationeerd, maar in werkelijkheid zijn ze domweg nageschreven uit W^1, zoodat zelfs de omzetting van fol. 7 en 8 van dit HS. niet is opgemerkt. [1])

Het tweede stuk daarentegen is niet aan W^1 ontleend. Het bevat eerst verschillende handvesten van Medemblik, de handvest van Drechterland van 13 Februari 1402, voorts op fol. 43 verso de voorrede der keuren en fol. 44—56 recto de keuren van Westwoude. Daarna volgen fol. 57—59 de be-

---

1) De omzetting had ten gevolgen dat de tekst van twee handvesten vermengd geraakte. In W^1 is dit te herstellen door omzetting der bladen, terwijl geheel dezelfde verkeerde aansluitingen in W^2 midden in de bladzijden worden gevonden. Dirk Meyn neemt ook de slotaanteekening van Symon Lambertz. van Muderberch woordelijk over, maar met in de plaats stelling van zijn eigen naam, en met de onbeschaamde toevoeging: „des ghetuyghenisse nemen mach an dengenen daer ic se by gheadverteert heb correct te sijn, wesende een persoen autentijck."

Digitized by Google

kende dingtaal van doodslag en eindelijk allerlei andere stukken, met verschillende andere handen geschreven. Het eerste van die stukken is een bewijs van boedelscheiding tusschen Pieter Entsen in Oesterblocker en zijne kinderen na doode van Dyeuwer, sijn eerste huisvrouw, van 13 Januari 1540, vermoedelijk destijds de eigenaar van het HS.

III. W^3. HS. van het Oudarchief van Hoorn, reeds onder de HSS. van Hoorn beschreven als H^9 (zie hierboven bl. 13). De keuren van Westwoude vindt men fol. 241—259, terwijl fol. 260 en 261 een stuk bevat dat zich aankondigt als bevattende: „die Custumen ende Usantiën die men gebruyckt binnen der stede van Westwoude". Blijkens het slot is het eene kopie van eene kopie genomen en onderteekend door Symen Hermanus, Sekertaryus der stede Westwoude.

IV. W^4. HS. van het Oudarchief van Blokker. Papier, folio, met perkamenten omslag.

Dit HS. schijnt oorspronkelijk deel te zijn geweest van een ander, daar de folieering die blijkbaar van den schrijver afkomstig is, met fol. XL aanvangt. Vermoedelijk bevatte het ontbrekende een afschrift der handvesten, en het eerste beschreven blad, fol. 41 verso, en fol 42 bevatten nog een lijst van strafbepalingen uit de handvesten. Op fol 43 beginnen de „Kueren ende ordonnantien van den schoutambachte van Westwoude ende dancleven van dien". Het is een uitgebreid keurboek, in of kort vóór 1581 geschreven met eene duidelijke nette letter met roode opschriften en aanstreping der initialen met roode inkt. Tot aan fol. 54 vindt men de keuren in gelijken tekst en gelijke volgorde als in W^2, maar met weglating van een elftal en met wijziging van een (§ 70 van W^2, § 99 der uitgave) in protestantschen zin. Daarna volgens tot fol. 57 verso nog 26 keuren (§ 117—142 der uitgave), door dezelfde hand op dezelfde wijze ingeschreven, terwijl naast de laatste staat, als later bijgeschreven kantteekening: „is voortleyt anno 1581". De 11 laatste keuren schijnen echter iets later, hoewel door denzelfden schrijver, vermoedelijk den secretaris, ingeschreven. Het keurboek is dus vermoedelijk vroeger, vóór 1581, geschreven, maar na 1572, nadat het protestantisme aan het roer was geraakt.

Op fol. 57 verso en een viertal ongefolieerde bladen is dit

Digitized by Google

keurboek door verschillende handen en op zeer slordige wijze vervolgd door bijschrijving van latere keuren, waarvan de voorlaatste van 5 Maart 1602 is. Bovendien vindt men in het oorspronkelijke keurboek verschillende doorhalingen, bijvoegingen en veranderingen, zelfs enkele volledige keuren bijgevoegd, insgelijks door andere handen en blijkbaar na 1581.

V. W^5. HS. van het Oudarchief van Blokker. Papier, folio, met perkamenten omslag.

Dit HS. bevat tot aan fol. 30 een letterlijk afschrift van W^4, met weglating van het doorgehaalde en opneming in den tekst van al de bijvoegingen en veranderingen, maar voorafgegaan door een tafel van de keuren. Hoewel in of kort na 1602 geschreven, toont dit stuk in schriftkarakter groote overeenkomst met het keurboek van 1581. Het is later door verschillende handen op slordige wijze vermeerderd met eene lange reeks van keuren, waarvan vele gedagteekend zijn, de laatste van 13 April 1655 is, terwijl ook in den tekst van het eerste stuk veel is veranderd en bijgevoegd. De rubrieken der zes eerste bijgevoegde keuren zijn ook in de tafel bijgeschreven, terwijl daaronder met eene andere hand eene door den secretaris Pieter Bijl op 15 Augustus 1652 onderteekende verklaring staat, dat de geinsereerde keuren wederom door burgemeesters en schepenen zijn geresumeerd en goedgekeurd.

VI. W^6. HS. van de Koninklijke Bibliotheek van den Haag, n°. 1201, getiteld: Ordonnantiën, keuren en statuten der stede Westwoude cum annexis.

VII. W^7. HS. van het Oudarchief van Hoorn. Keurboek van de stede Westwoude c. a. Inventaris bl. 41.

De twee laatste HSS. bevatten de keurboeken, op 20 April 1660 en op 12 Januari 1745 vastgesteld. Hoewel men er tal van de oude keuren in terugvindt, hebben deze zulk eene omwerking ondergaan, dat ze voor deze uitgave van geen belang zijn, en geene verdere beschrijving behoeven. Ook het HS. n°. V valt buiten de grenzen dezer uitgave, maar is van eenig belang, omdat het nader de wijze aantoont waarop men de officieele keurboeken behandelde. Men hield

Digitized by Google

ze bij, niet alleen door bijschrijving van later vastgestelde keuren, maar ook door in de oude keuren te schrappen en bij te voegen, totdat er eene aanleiding bestond om een nieuw register aan te leggen, waarin men dan eerst de bepalingen van het oude overnam met al de gemaakte veranderingen, zonder van die veranderingen te doen blijken. Dit maakt de tijdsaanwijzingen die men in de oude keurboeken vindt, dikwijls van twijfelachtige waarde. Zoo vindt men zoowel in W^1 als in W^2 de daarin opgenomen keuren in het hoofd aangeduid als in 1415 gemaakt, niettegenstaande de teksten aanmerkelijk verschillen. Toch is het verschil blijkbaar niet toeteschrijven aan private omwerking, maar zijn beide teksten als afschriften van een officieel keurboek te beschouwen. Ten opzichte van W^2 is dit het minst twijfelachtig. Het geeft denzelfden tekst als W^3, dat blijkens het onderschrift van den secretaris van Westwoude afkomstig is. Bovendien sluit die tekst zich nauw aan aan W^4 en W^5, die ongetwijfeld officieele keurboeken zijn. Maar ook de tekst van W^1 zal, als geschreven door Hermen Claesz. die in 1538 een der burgemeesters van Westwoude was, en dus tijdens het nemen van afschrift vermoedelijk reeds in de regeering zat, wel aan een officieele bron ontleend zijn. Het verschil van tekst is te verklaren door aan te nemen dat we te doen hebben met een ouder en een jonger keurboek. Welk het oudere is, acht ik niet twijfelachtig. Terwijl W^2 zich nauwer aansluit aan het keurboek van 1581, bevat het een aanzienlijk aantal bepalingen die in geen der keurboeken der andere steden worden aangetroffen, dus aan Westwoude eigen schijnen. Toch ontbreken ze in W^1, dat daarentegen nog verscheidene bepalingen bevat, die evenzeer voorkomen in de keurboeken van Schellinkhout en Sybekarspel, dus vermoedelijk in 1415 in het oudste keurboek werden opgenomen, maar in W^2 ontbreken.

De tekst van W^1 bevat zelfs zulk een gering aantal zelfstandige keuren, dat het vermoeden rijst dat wij daarin een afschrift van het oudste, in 1415 aangelegde, keurboek bezitten. Tot aan § 56 vindt men geene enkele bepaling die niet tevens voorkomt in de keuren van Schellinkhout of van Sybekarspel, buiten § 45 die men in de oude keuren van Hoorn vindt, dus evenmin oorspronkelijk is. En ook de volgorde verraadt den oorsprong van het oudste keurboek. De

Digitized by Google

acht eerste keuren, die in het Schellinkhoutsche keurboek ontbreken maar toch vermoedelijk aan het verlorene oudere keurboek van Schellinkhout zijn ontleend, komen geheel overeen met de acht eerste keuren van Sybekarspel, terwijl de volgende keuren tot aan § 43 allen voorkomen in het Schellinkhoutsche keurboek en in gelijke volgorde. Alleen § 31 is verplaatst. Naar de volgorde der Schellinkhoutsche keuren zou deze keur aan § 17 moeten voorafgaan, maar het is onzeker of de verplaatsing niet bij de redactie van het Schellinkhoutsche keurboek plaats had. Van § 44 tot 56 vindt men meerdere afwijkingen in de volgorde en komen weder een paar keuren voor, die in Schellinkhout ontbreken doch in Sybekarspel voorkomen (§ 55 en 56), met gelijke onzekerheid waar de oorspronk der afwijking te zoeken is. Eindelijk is tot aan § 57 ook de volgorde van W^1 en W^2 dezelfde, met uitzondering dat twee malen twee op elkander volgende keuren zijn omgezet. In W^2 ontbreken echter acht bepalingen (§ 3, 17, 21, 30, 40, 45, 52 en 53), terwijl in W^4 behalve deze nog vier andere (§ 20, 27, 41 en 50) zijn verdwenen. Slechts eene bepaling (§ 26) die in W^2 en W^4 in dit eerste stuk voorkomt, ontbreekt in W^1, maar wordt toch onder de extravaganten op fol. 1 gevonden.

Met § 57 eerst beginnen de zelfstandige bepalingen, en vindt men slechts twee (§ 61 en 62) die ook in Sybekarspel voorkomen, terwijl een paar andere in inhoud, hoewel niet in redactie aan Sybekarspelsche keuren herinneren. Te gelijk vindt men ernstiger verbreking van de overeenstemming in volgorde tusschen W^1 en W^2, hoewel deze zich ten slotte weer herstelt. In W^2 ontbreken voorts § 57, 60 en 69, in W^4 bovendien § 67.

Op grond van dit alles meen ik de gissing te mogen wagen, dat W^1 een afschrift is van het oudste keurboek, dat in 1415 werd aangelegd en aanving met de overneming van de 56 eerste keuren uit het destijds bestaande keurboek van Schellinkhout. Daaraan voegde men hetzij dadelijk hetzij later eenige keuren toe, totdat men een nieuw keurboek aanlegde waarvan W^2 een afschrift bevat, en waarin men het oudere keurboek overnam met weglating van de niet meer geldende bepalingen. Daarbij voegde men echter enkele bepalingen (§ 93—96) in dat oudste stuk in, die in W^1 ontbreken, maar in W^2 en W^3 te midden van de keuren

Digitized by Google

van dat oudste stuk voorkomen. [1]) Latere keuren werden voorts bijgeschreven, totdat ook dit boek op gelijke wijze door W^4 werd vervangen.

Ik heb bij de uitgave mitsdien den tekst van W^1 tot grondslag genomen en de daarin voorkomende keuren (§ 1—92) in de eerste plaats opgenomen. Slechts op twee punten heb ik de volgorde veranderd. De keuren op fol. 59 en 60, die in het HS. op § 41 volgen, heb ik verplaatst, omdat die bladen blijkbaar oorspronkelijk niet tot het HS. behoorden, althans niet daar ter plaatse. In de uitgave komen ze voor als § 75—83. Twee daarvan liet ik weg omdat ze ook in het oorspronkelijke stuk als § 22 en 23 voorkomen. Slechts een dier keuren (§ 75) komt ook in W^2 voor, en volgt daar op de bepaling van § 74. De overige ontbreken, maar vijf daarvan (§ 76—80) zijn Schellinkhoutsche keuren. In hoeverre deze en de drie volgende (§ 81—83) werkelijk tot het recht van Westwoude behooren, waag ik niet te beslissen. De op folio 1, 2 en 81, alsmede op het perkamenten blaadje voorkomende extravaganten, heb ik aan het slot geplaatst als § 84—92. Slechts een nam ik als § 26 in het oude stuk op, als blijkbaar door een vergissing van den kopiïst overgeslagen. De vijf eerste (§ 84—88) komen ook in W^2 voor, maar onder de additiën, een na § 103, de overigen na § 110, 113 en 114.

De in W^1 ontbrekende keuren van W^2 zijn als § 93—116, de alleen in W^4 voorkomende latere keuren als § 117—142 opgenomen. Ten opzichte van de additiën van W^2 valt op te merken, dat ze met uitzondering van de vier eerste in het HS. allen rechtstreeks aansluiten aan het slot van W^1 (§ 74). Een daarvan is echter nog geheel overeenstemmende met eene Schellinkhoutsche keur, terwijl verscheidene verwant zijn aan keuren van Hoorn, Enkhuizen of Grootebroek. Gelijke verwantschap met de keuren van Grootebroek vindt men evenzeer in enkele keuren van het oudere keurboek (§ 63, 67 en 68). Zij laat zich verklaren door de nauwe betrekkingen van Westwoude en Grootebroek als aangrenzende steden, zonder dat men behoeft aan te nemen dat de eene plaats rechtstreeks uit het keurboek der andere putte.

---

1) § 93 staat in W^2 achter § 39 en is niets dan eene gewijzigde redactie van de ontbrekende § 40; § 94 staat achter § 64; §§ 95 en 96 volgen op § 65.

Digitized by Google

De „Costumen en usantiën", op de keuren volgende, zijn ontleend aan W^3. Hoewel zij in geen der andere HSS. voorkomen, pleit het onderschrift voor de meening dat ze aan een officieele bron ontleend en in Westwoude als geldende werden beschouwd. De tijd is onzeker, maar daar ze door den secretaris der stad zijn afgeschreven als een aanhangsel op het keurboek van W^2, vermoed ik dat ze aan dat boek ontleend waren, dus ouder zijn dan het keurboek W^4 en nog tot het grafelijke tijdvak behooren. Wellicht waren het Costumen, opgeteekend naar aanleiding van de bekende bevelen tot opteekening en mededeeling van onbeschreven gewoonten, onder Karel V en Philips II herhaaldelijk uitgevaardigd, evenals een soortgelijk stuk dat ons van Sybekarspel is bewaard gebleven. In allen gevalle verzette de omvang van het stuk zich niet tegen de opneming.

Digitized by Google

Dit sijn de coeren van der stede van Westwoude mit haer toebehoren, die scout, scepen ende raden der stede voers. ghemaect hebben om nutscap ende orbaer der poerteren voirs., int jair ons Heren duysent vierhondert ende vijftien.

1. *Van vechten buyten den banne.* (Sybekarspel 1.)
2. *Van vechten binnen der stede.* (Hoorn 57.)
3. *Van tuich van scepenen.* (Hoorn 55.)
4. *Van vrede te nemen.* (Sybekarspel 4.)
5. *Van vrede.* (Sybekarspel 5.)
6. *Van sweringhe.* (Sybekarspel 6.)
7. *Van daginge.* (Sybekarspel 7.)
8. *Valsch getuychnisse.* (Sybekarspel 8.)
9. *Van den kerck te vervechten.* (Hoorn 23.)
10. *Van die stede guet off borge voir die stede.* (Schellinkhout 4.)
11. *Van dieft ende anders.* (Hoorn 46.)
12. *Van onlust voor den rechte.* (Hoorn 51.)
13. *Van vrede te maken.* (Schellinkhout 8.)
14. *Mit wapens by den recht te comen.* (Schellinkhout 9.)
15. *Van gebrande maten.* (Schellinkhout 10.)
16. *Van schepele.* (Schellinkhout 11.)
17. *Van nieuwe poorters.* (Schellinkhout 17.)
18. *Fluchtinge van poorters.* (Hoorn 24.)

Digitized by Google

19. *Van beesten doot te slaen.* (Schellinkhout 19.)

20. *Van brieven te brengen van poorters.* (Hoorn 32.)

21. *Van maechgelt.* (Schellinkhout 22.)

22. *Wederroepen van erve.* (Verg. S. 23 al. 1.)

Item wye een erve wederroepen wil, die salt wederroepen tot sijn selfs behoeff binnen ses weeken nae dien dach dat die coop geschiet is, op enen sonnendach in der kercken voer scepenen ende bueren onder tambocht der misse. [1])

23. *Wederroepinge van erf.* [2]) (Verg. S. 23 al. 2.)

Item wye een erve wederroepen wil als voirs. is, die sal den scout gheven tien scellinc, den steed tien scellinc, dat recht tien scellinc, ende die dat lant ghecoft heeft, tien scellinc, ende die bood twie scellinc.

24. *Van raede te wesen binnen der stede.* (Schellinkhout 25.)

25. *Weduwen vervoechden.* (Schellinkhout 27.)

26. *Van scepenen acht.* (Schellinkhout 26.)

27. *Van zeventuych boeten.* (Schellinkhout 30.)

28. *Van ter heervaert te varen.* (Schellinkhout 31.)

29. *Verwonnen scult.* (Schellinkhout 32.)

30. *Van vrede te maken.* (Schellinkhout 33.)

31. *Van gastrecht.* (Schellinkhout 16.)

32. *Van wegen bescouwen.* (Schellinkhout 36.)

33. *Van vechten binnen der vryheyt.* (Schellinkhout 37.)

34. *Van over vrede te vechten.* (Schellinkhout 40.)

---

1) De vier laatste woorden zijn in W^{4} met andere hand veranderd in: *onder den dienst Gods.* Bovendien hebben W^{3}—^{4} eene tweede alinea luidende: *Ende niemant salt wederroepen mogen dan die naeste maghen. Ende en wilt die naeste maech niet doen, soe salt doen moghen die naeste zwager. Ende en wilt die naeste zwager niet doen, soe salt doen moghen lantsghelegen. Ende dan en salt niemant doen mogen dan afterskijntsmagen eff daerbinnen.* Met diezelfde bijvoeging vindt men deze keur op nieuw in W^{1} als een der extravaganten op fol. 1.

2) Deze keur ontbreekt in W^{3} en ^{4}.

Digitized by Google

35. *Van boodgelt.* (Schellinkhout 38.)

36. *Van tilbaer goet.* (Schellinkhout 39.)

37. *Van poorterscip.* (Schellinkhout 41.)

38. *Van ontpoorteren.* (Schellinkhout 42.)

39. *Van sluten.* (Schellinkhout 43.)

40. *Van gelt op scade winnen.* (Schellinkhout 44.)

41. *Pontscot, morgenscot.* (Schellinkhout 45.)

42. *Van scot.* (Schellinkhout 46.)

43. *Rekening van raden.* (Schellinkhout 47.)

44. *Van panden.* (Schellinkhout 55.)

45. *Tughen van poorters.* (Hoorn 44.)

46. *Van op tgerecht te spreken.* (Schellinkhout 62.)

47. *Van gast te houden.* (Schellinkhout 65.)

48. *Huys anspreck.* (Schellinkhout 75.)

49. *Van kerkmeesters te kiesen.* (Verg. S. 48 en 49.)

Item soe sullen die raden ende schepenen alle jaer vergaderen in Oesterblocker upten Witten Donnersdach, ende kyesen tot elcke kerck twee kerckmeysters, alsoe wel in Binnenwysender kerck als van die ander kercken, by den meesten stemmen. Ende waert dat hem yemant onderwonde die niet ghecoren waer van den gerechte, die verbuerde vijff pont, ter goeder wairheyt.

50. *Van vechten buten die vryheyt.* (Schellinkhout 69.)

51. *Van te wonen binnen der stede.* (Schellinkhout 74.)

52, *Van dootslach.* (Schellinkhout 76.)

53. *Van een vonnis te steden.* (Schellinkhout 64.)

54. *Van goet te becommeren.* (Schellinkhout 80.)

55. *Rekening.* (Sybekarspel 59.)

Digitized by Google

56. *Van riet te winnen.* (Verg. Sy. 46.)

Item [1]) so wie eens anders riet wonnen, utgheseyt anders dan in den dijcke te legghen, die verboerde tien scellinc jeghens denghene diet riet hoech, ende tien scellinc yegens scout, scepenen ende rade, ter goeder waerheyt ende ter scepen provinghe.

57. *Als die raden raet begeren.*

Item wanneer die raden van onser stede begheren raet van der ghemeente off van enich man die poorter is, die sy gebieden by hem te comen, ende sy dan niet en quame, die verbuerde vijff schellingh, uutgeseyt nootsaken, ter scepenen provinghe.

58. *Bieden totter kerck te wercken.*

Item wanneer die voechden van der kercken enich man bieden totter kerck te wercken, ende dat niet en dede, die verboert vijf scellinc, of also veel ghelts te gheven als die voechden daerin ordineren, ende dat ghelt staphants te gheven, ter gueder waerheyt ende ter scepen proven.

59. *Van dat afterlant.*

Item waer een afterlant leyt, dat minre sal dat meerre volgen nae sijn rechte hoefdam. [2]) Waer dat saeck dat dat minre lant dat merer [3]) lant scade dede, dat soude hy hem beteren by twee bueren of by die gherechte.

60. *Uutrekeninge van die kerck.* (Verg. S. 52, Sy. 83 al. 2.)

Item soe sullen die kerckevoechden hoer uutrekeninghe doen van horen innemen ende uutgeven tusschen Goeden Vrydach ende ons Heren Hemelvaertdach. Ende soe sullen sy dat seggen op enen sonnendach te voren onder misse, ende bidden die bueren dat sy daerby comen. Ende diegeen die daer comen, daer mogen sy haer rekeninge over doen, sonder verbueren. Ende rekenen sy dan niet als voers. is.

---

1) W²—⁴: *Item wie een anders riet won, uutgeseyt in den dijck, die verbuert tien schellinc tegens de schout, schepenen ende rade.*

2) W²: *hofdam.*

3) W²: *over.*

Digitized by Google

soe verbueren een ponts boet; en [1]) voert alle dinc ter goeder waerheyt ende ter schepenen provinghe.

61. *Ten onscout staen.* (Sy. 65, verg. H. 45.)

Item so sal men van alle dinc staen ten onscout, uutgheseyt van lantcoep, van lanthuer ende van huyshuer, daer die huer binnen jaers ghesciet is, ter goeder waerheyt ende ter scepen proven.

62. *Van scaringhe ende scuttinghe.* (Sybekarspel 40.)

63. *Van kerckevoechden schult.* (Verg. G. 132.)

Item die oude voechden en moeten die nuwe gheen schoud overleveren, tensy dat sy se met recht alsoe verre hebben gebrocht als zy moghen, eer ter tijt dat sijt ruymen [2]), op een ponts boet.

64. *Van die hofsteden.*

Item soe wye een hofstede beseten heeft, die sal die hofstede hebben in huerwaer by den gerechte, alzoe verre [3]) als zijt niet eens moghen [3]), of diegene die den hofstede hoert [4]), die sal dat huys hebben te coop, ende dat minre sal dat meerre volgen, ter gueder waerheyt.

65. *Reysen van der stede weghen.*

Item soe wye reyst van der stede weghen, zijn loen sal men hem rekenen by den meerrendeel [5]) van den gerechte.

66. *Van vercopen.*

Item wye vercoft off verhuert enich goet dat weerdich waer XXIIII scelling off daerboven, daer nyemant [6]) hemselven aen rechten mach, die verbuerde vijff pont, ter goeder waerheyt, ter schepenen proef.

---

1) In plaats van dit slot in W^{1}—^{b}: *alsoe wel die kerckevoechden van Binnenwyzent als die anderen.*

2) W^{2}—^{4} voegen bij: *alsoewel die voechden van Binnentwysentder kerck als van die ander.*

3) W^{2}: *als sijs niet tyeens en moghen.*

4) W^{2}: *hoech.*

5) W^{2}: *meeren volck.*

6) W^{2}—^{b}: *yemant.*

Digitized by Google

67. *Van verckenen.* (G. 173.)

Item alle onghepende verkenen op heeden weghen die becoert worden [1]), die verboerden elcs een scelling [2]) ter goeder waerheyt ende ter scepen provinghe.

68. *Van de kuerboetkens.* (G. 225.)

Item alle kuerboeten sullen gaen in drien, dat is mijn heere een derdendeel, ende onse gherecht een derdendeel, ende onse stede een derdendeel.

69. *Lantscot inpanden.*

Item als dat lantscot gherekent is, soe sullen die rade van onser stede, elck in zijn bedrive ende in zijn dorp, seggen op een sonnendach in die kerck onder missen dat zy dat lantscot inpanden willen ende wie dat sy inpanden willen [3]) van den uutpoerters, hem verder geen weet te doen dan voer die rooster voer twe poerters in die ban daer dat lant ghelegen is.

70. *Tughen van husen en landen.*

Item husen sullen van husen tughen, lant sal van lant tughen; maer als husen ende erve te samen hoeren, soe sullen die naasten lenden tughen.

71. *Van wederroepen van huys.*

Item soe mach men een huys wederroepen ghelijc een erff, op alsulcke boeten als voersz. staen, ter goeder waerheit.

72. *Van armeghelt.*

Item wye kercke- off die armekijnderengelt lydet schuldich te wesen voer schepenen, ende voer luden borch gheworden is voer schepenen, ende die dach der betalinghe gheleden is. die sullen dat gelt [4]), nadat die kerckmeysters gheroepen hebben twewerff in der kercken, telck op enen sonnendach.

1) W^{1-4}: *die op die weghen ghekuert worden.*

2) W^{2}: *tien pont.* Dit is echter doorgehaald en veranderd in X *scell.*, hetgeen ook W^{3} en ^{4} hebben.

3) W^{3-4}: de zes laatste woorden ontbreken.

4) Aldus in alle HSS., hoewel blijkbaar het woord *betalen* hier is in te voegen.

Digitized by Google

off die bode sal haer doer opsetten voer dat gelt, als hy vermaent wort van den kerckmeysters op zijn boetgelt; ende open sal se staen op die hoechste boet totter tijt toe dat zy dat gelt al betaelt hebben voer schepenen. Ende dit sullen die kerckmeysters van die prochiekerck ende oeck van der capelle [1]) in Binnenwysen jaerlicks doen binnen VI weecken naedat zijt ruymen, off sy sullen selfs dat gelt daerover opleggen.

73. *Van dobbelen.* [2]) (Verg. H. 64, G. 51.)

Item so en moeter nyemant dobbelen noch gheen spul mit taerlinghen [3]) om ghelt, op een ponts boet, ter goeder waerheyt ende ter scepen provinghe.

74. *Van dobbelaers.*

Item so moet nyemant die dobbelaers husen noch hoven, op een boet van een pont, ter goeder waerheyt ende ter scepen provinghe.

---

75. [4]) *Van boelding.* [5]) (Verg. H. 141.)

Item wye een boelding [5]) sprect of verhout [6]), die daervan in den onrecht bevalt, daervan sal die schout hebben vijff schellinc, ende elcke schepen ende elcke zeven een schellinc daechs. Ende des sullen die zevenen dat boel heelen ende deelen binnen XII daghen. Ende waert dat zijt niet en deden binnen XII dagen als voersz. is, so verbuerden die zevenen drie pont daechs nae die twaleff daghen.

76. *Pangeling van lant.* (Schellinkhout 71.)

77. *Van eens anders lant te bruycken.* (Schellinkhout 88.)

78. *Van scaringhe.* (Schellinkhout 89.)

---

1) De 5 laatste woorden ontbreken in W^4.

2) In W^{3-5} zijn deze en de volgende keur verbonden.

3) In W^{3-5} ontbreken de 5 laatste woorden.

4) Deze en de acht volgende keuren zijn in W^1 met andere handen geschreven op twee blijkbaar later ingevoegde bladen, op § 41 volgende. De eerste, die ook in W^{2-4} voorkomt, is met grooter duidelijk schrift, met roode aanvangswoorden geschreven, de andere in kleiner schrift, en ontbreken in de andere HSS.

5) W^5: *boeldeling.*

6) W^3 en ^{4}: *voorhout.*

Digitized by Google

79. *Van lants ende notsdelinghe.* (Schellinkhout 90.)

80. *Van sceel van lant of van not.* (Schellinkhout 87.)

81. *Van hemraeden.*

Item waer die hemraden mitten rechter schouwen op eenen dijck, dat sy wysen by haren eede, daer en mach niemant tegen seggen. Ende waert dat sy keven onderlinghe, daer soud men die uuthemraeden op bieden, dat sy daer recht off soude wysen.

82. *Van boffen.*

Item soe wie copt in een droncken lach lant, sant, huis ende hof, die mach boffen om twee g^s, die steed X sch., dat gerecht X sc., die scout X sch. ende die man daer hy tegen gecof, X sch.

83. *Van boffen.*

Item soe wie copt in een droncken lach koy ende peerden ende tilbaer goet, die mach boffen om X sch. dat gerecht.

---

84. [1]) *Van burgermeesters te kiesen.*

Item op Jaeravent soe sal die ricdoem kiesen die burgemyesters. Ende wie van die rijcdoem niet en cam tOesterblocker by die kerck om desen voirsz. burghemeister te kyesen, die verbuerde.

85. [2]) *Van schepenen kyesen.*

Item op Jaersdach soe sal die schout schepenen kyesen, nae twaleff uren ende tusschen die sonnen onderganck, uut die rijckdom. Ende wye van die rijckdom niet en quame voer die sonne onderganck, die verbuert een ponts boet, ter goeder wairheyt, ter schepenen proef.

---

1) Deze keur is in W^1 op een perkamenten blaadje geschreven, dat vroeger waarschijnlijk deel van den omslag was. In W^2—^{4} is zij in het keurboek opgenomen en luidt: *Item soe sullen alle dieghene die in die rijcdoem tsamen in onse stede wesen alle jaer op Jaersavont, als die clocke een slaet, in Oesterblocker by dat raethuys, om die burgemeysters te kiesen, op een boet van een pont.*

2 Deze en de acht volgende keuren staan in W^1 op de twee eerste bladen geschreven met dezelfde hand als § 84.

Digitized by Google

86. *Gronddeelinghe.*

Item alle grondeling van lant off van huysen dat sullen die schepenen mit die schout ende rade deelen binnen vier daghen, ende zy sullen daer mogen op verteren VI gulden ende niet meer.

87. *Van die yefforme* [1]) *an die Wysent.*

Item die yefforme [1]) an die Wysent an die audixster zyde sal op zyde setten [2]) ende houden een pael, al soe hoech als die Wysent is daer sy teghen ghelegen is, op verbuernisse van tyen scellinck. Soe wie se ophaut of uuttreckt, die verbuert drie pont, ter scepenen provinghe.

88. *Van kan.*

Item soe wye een kanne werpt in erren moede na een ander, die verbuert XX scellinc. Ende quetste hy hem, op drie pont, ter scepen proeff.

89. *Van innighe weghen delven.*

Item soe moet nymant innighe weghen delven, op vijftien pont, buten oerlof van gherecht, ter scepenen provinghe.

90. [3]) *Van melck.*

Int jaer ons Heren MCCCCC ende twee ende dertich soe sijnre ghewest burgemesters, te weten in Westewoude Jan Remmet (?), in Oesterbloecker Broeelijs (?), in Westerbloecker Pieter Oelfers (?), in Binnenwysen Jacop Pietersz. te weten, dat dese voirs. mannen voer en sijnnen ghecomen toeghen die pastoren van die melck elck in sijn dorpe. In Binnenwysent sal die pastoer hebben van die melck V gulden die summa.

91. *Burgemeesters kiezen.*

Item soe wanneer die rijcdoem niet gheheel en is, ende

---

1) W[2]: *eenforme;* W[3]: *eenvorme.*

2) In W[3] begint deze keur: *Item die eenformen in die Wysen aen die oude dijckscher wouden zijde sal op elcke eenforme setten.*

3) Hoewel dit eigenlijk geene keur is, heb ik deze aanteekening opgenomen, omdat zij blijkbaar de regeling van een recht betreft. Ook omtrent de volgende bepaling is trouwens twijfelachtig of het eene keur of eene enkele aanteekening is. Ze is nog slordiger gesteld dan deze § 90. Beiden ontbreken in de andere HSS.

Digitized by Google

die burgemeister niet en helt voer Jaeravont of Jaersevont, dat die rijcdoem die lotten sullen, dat sy vromich comen moeghen om die burghemeisters te kiesen, dese voirs. burghemeisters dit niet doenen, verbueren vijf scellinc.

92 [1]). *Van inboel.*

Als men een hylick maect, ende soe watter in gemaect wert van boelding in die hylixe voirwairde, te weten van goeden die daerinne ghenoemt worden, hetzy van lant ofte andere mobile goeden, ende ist by alsoe dat het ghesciet by consent van die ouders van die kinderen die daer uutghegeven werden, ende het ghebuert in tegenwoirdicheyt van wittachtige luyden, dat sal stade wesen ende van waerde bliven totten ewyghen daghen.

---

93. [2]) *Inwinnen van custen.*

Item soe sal men custen inwinnen nae ouder ghewoenten.

94. *Van daginge by der kercken.*

Item soe wye yemant daecht van den varden [3]) weghen by den kercke te comen, ende hy dan niet en quame, die verbuerde een ponts boet.

95. *Van becommeren.*

Item wanneer een poerter een gast becommert, die bode sal sijn boodgelt hebben.

96. *Van denselven.*

Item wat poerter begeert aen zijn ghebueren een gast te becommeren, dien is machtig den gast te becommeren voer twee poerters.

---

1) Deze bepaling vindt men in W^1 op fol. 81 verso, te midden van stukken van anderen aard. Zij ontbreekt in de andere HSS.

2) De nu volgende keuren ontbreken in W^1. De vier eersten staan in de HSS. verspreid tusschen de ook in W^1 voorkomende keuren, de volgende daarentegen zijn daarachter geschreven, zonder afscheiding en in de volgorde der uitgave.

3) W^3 en ^{4}: *verden*.

Digitized by Google

97. *Van dingen over vonnis.*

Item wye over schepenvonnis dingt, die verbuert zeventhien [1]) pont.

98. *Van dootslach.* (Verg. E. 88.)

Item waer dat enich dootslach gheschiede in die stede van Westerwoude, soe en sullen des doden maghen, noch niemant anders die doode niet te vervoeren, verdragen buten die vryheyt van Westerwoude noch op ghewyden, noch kisten noch ter eerde brengen, voer den tijt dat hy bezien is van schout, schepenen, op een boet van zeventien pont.

99. *Van misse ende vesper* [2]) *beletten.* (Verg. G. 24.)

Item waert dat yemant misse, vespere [2]) oft enige dienst Goeds lette, die verbuerde drie pont, indien hy mit recht verwonnen wert.

100. *Van overloope.*

Item zoe mach alle man zijn overlope maken sonder verbuernis, ende die om onse veteren gaen. [3])

101. *Van panden.* (Hoorn 62.)

102. *Van wonen binnen der stede.* [4])

Item die schout mit dat gherecht hebben gekuert, soe dat niemant mach wonen binnen der stede voirsz., hy sal daer een poerter wesen ende mit den poerteren gelden, niet langer dan ses weecken, op drie pont te gelden tegens die schout ende drie pont tegens die stede.

103. *Van weesevoochden te kyesen.*

Item soe sullen die burghemeysters alle jaeren kyesen vier weesevoechden, ende een oude sal alle jaren bliven, diewelcke alle weesegoeden regieren sullen, dat an hem versocht

---

1) Dit getal is in het HS. doorgehaald en daarboven geschreven: *drie pont.* Aldus ook A. 25.

2) W^{b}: *de predicatie.*

3) W^{a} heeft: *dese veteren;* W^{b} voegt bij: *dats mitten veering te loopen.*

4) Verg. § 51.

Digitized by Google

wert, een in Westerwoude, een in Binnenwysen, een in Oosterblocker ende een in Westerblocker. Ende die sal men kyesen voert eerste buerrecht nae Darthienendach, ende sullen alsdan horen dienst bewaren dat jaer uut. elcx op een pont, ter goeder waerheit.

104. *Van eynden te houden.* [1]) (Verg. G. 172.)

Item elck maerschip mach houden vijff eynden ende een woert, ende niet meer, elcke eynde op X schellinc, te schouwen daechs voer Heylich misse.

105. *Van gansen te houden.*

Item die gansen sijn verboden, uutgeseyt dat men se houden sal elck op zijn eygen. Ende waert saecke dat se daerboven bevonden worden op een anders scade, so wye se daerop bevijnt, die mach se daerop bijkueren, elcke gans op XX scellinck, die heere X schellinc ende die man X schellinc diet anbrengt.

106. *Van duven.* [2])

Item die duven zijn verboden, uutgeseyt als men se hout onder die kist, dat is elcke duyff op X schellinc, acht daghen daernae dattet gheroepen is.

107. *Van honden.*

Item die honden sijn verboden, uutgheseyt dat doer den rinck mach, op een pont.

108. *Van quetsen.*

Item soe wye een ander quetst, die verbuert tien pont, ter scepen proevinge.

109. *Van vechten.*

Item wye dat vecht binnen der stede van Westerwoude. die sal hem ontschuldighen mit zijn rechterhant op te houden ende te zweren. Ende die heere en sal daer anders niet van hebben, off ten waer dat hy bedraghen worde mit oerconden.

---

1) Deze keur ontbreekt in W⁴.
2) Deze en de volgende keur ontbreken in W⁴.

Digitized by Google

110. *Mestreck.* (Schellinkhout 77.)

111. *Van vuystslach.*

Item soe wye een ander slaet mitter vuyst, die verbuert een pont. Ende laet hy hem bloet, zoe verbuert hy drie pont, ter schepen provinghe.

112. *Van begieten.*

Item soe wye een ander oost off beghiet in erren moede, die verbuert een pont.

113. *Van te huys blyven wie beclaegt is.*

Item zoe wye ghedacht wort van schout off van enich anders, die mach, nadat hy voert recht beclaecht is ende die aenspraeck ghedaen is, soe macht die beclaecht is, voert te huys bliven, indien dat hy leggende erff heeft off staende ghetimmert binnen onsen voirsz. stede, ter goeder waerheyt, ter schepenen proeff.

114. *Van bakeren.* (Verg. G. 255.)

Item dat bakeren is verkuert op vijff scellinc. [1])

115. *Van kerckelant te verhueren.* (Verg. S. 50.)

Item soe sullen die kerckmeysters geen kerckelant noch armekijnderelant langer verhueren dan een jaer, sonder oerloff van dat gerechte ende rijckdom binnen dat dorp, op een boet van drie pont, ter goeder waerheyt, ter schepenen proeff.

116. *Van boffen.* [2])

Item het is gheordineert ende ghekuert by scout, burghemeysteren ende schepenen der stede van Westewoude voirsz., dat zoe wye huys, erve ende lant vercoept, twelck niet in der kercken opgheleyt is, die sal moghen boffen binnen drie daghen nae die coep gheschiet is, soe wel die coper als die vercoper, op te verbueren die peyne van [3]) veertich schelling, die schout tyen schelling, dat gherechte XX schelling ende

1) W[1]: *Item wie baeckert, verbuert* X *scellingen.*

2) Verg. hierboven § 82 en 83.

3) Hier is boven geschreven: II *ende*, blijkbaar met eene andere hand.

Digitized by Google

die coper ofte vercoper X schelling. Ende voerts die clederen ofte enighe tilbaer ofte eetbaer waer off koe ofte paert [1]) coept ofte vercoept, die moghen boffen op te verbueren ende te gheven tgherechte X schellinck [2]), ter goeder waerheyt ende schepenen proeff.

117. *Van vischen.* [3])

Item soo wie vischt in watergangen mit korven off fuycken, als die molens gaen, verbueren elcx drie pont met het want.

118. *Van executie.*

Soe wie executie doen wil op een persoon, die zal gehouden wesen den boode eerst te betaelen II gulden ende vier stuvers, den schout zijn anpaert daerof.

119. *Van ier ende anders.*

Item daer en moet geen ier noch koestront over den wech loopen of op laeten leggen, up poene van XX st., tot schepenen proef.

120. *Van de kerck ende anders.*

Voort moet nyemant, wie hy zy, op eenighe kerckhoven smyten, slaen, noch an den kerckglas goyen oft eenich rebellicheyt bedryven, noch sant uuten kerck haelen, noch steenen uuthaelen, jonck noch out, oock geenen beesten opt kerckhoff te loopen, tzy hoe zy zijn, op peene van drie pont; wat de jongen doen, an den ouden te verhaelen of an haer lichaem.

121. *Van gastrecht.*

Item soe wie gastrecht begeert ende wil yemant verdagen. sal eerst ende alvooren in handen van den boode namtiseeren X st. En zoo hy geen recht spreeckt, is hy zijn X st. quijt. Ende compareert hy, zal twee st. weder hebben.

---

1) Hier is boven geschreven, blijkbaar met een andere hand: *in dronckenschapt.*

2) Hierboven is, blijkbaar met een andere hand, geschreven: *mair wiet dort wechteren. die mach niet boffen.*

3) Met § 117 beginnen de aan W[s] ontleende keuren.

Digitized by Google

122. *Van schepenen te verdaegen.*

Item soe wanneer den schout schepenen verdagen laet over gastrecht te doen oft getuychnis int scepenboeck te laeten teyckenen, ende nyet en compt, die verbuerde elcx V st. Ende zoe den schout selfs nyet en quam of zynen gemachticht, verbuerde mede X stuvers.

123. *Beginnen te rechten.*

Item somers sal men beginnen te rechten voor XI [1]) uren, ende swinters voor XII [1]) uren, op peene van elcx X st., tot schepenen proeff.

124. *Van waerts ende waerdinnen.*

Item geen waerts binnen onse jurisdictie moeten geen gasten bier vercoopen up eenige merckelyke vierdagen, als sondagen, predicatiedagen, Pijnster, Paesschen, Karstijt, Jaersdach ende Hemelvaertsdach, smorgens voor XI uren, elcken gast te verbueren tien stuvers, ende den waert XX stuvers, uytgesondert den reysende man.

125. *Soe wie ander scade doet.*

Voorts soe men yemant vint die eenen scade doet, mach men smyten, stooten, slaen, sonder verbueren. Welverstaende dat men denzelven nyet doot smyten mach Ende den quaetdader sal verbueren X pont, tot schepenen proeff.

126. *Van baeckeren.*

Item daer moet nyemant baeckeren, op peene van V st., wat de jongers doen, an den ouden te verhaelen. Daer geen goet is, ant lichaem.

127. *Van byten te houwen.*

Item men moet een bijt houwen voor alle huysen van een halve roede int viercant, ende alle morgens te openen, up V st., tot scepenen proeff.

128. *Van colven ende clootschieten.*

Daer moet nyemant, jongen noch ouden, wie hy zy, son-

1) In deze cijfers is later geschrapt, zoodat het oorspronkelijke niet volkomen zeker is.

Digitized by Google

daechs ofte op predicatiedagen, smorgens voor XI uren ofter onder die predicatie, colven, caetsen, clootschieten ofte enighe rebellicheyt oft anders bedryven, up peene van elcx tien st. Wat den jongen doen, an den ouden te verhaelen, ofte die geen goet en hebben, an haer lichaem.

129. *Van informen ende blintpaelen.*

Item dat men op alle eenvormen an den lantzyde in den vaert eenen kenpael zullen setten, een roed voet hooch boven twaeter, op peene van elcx tien st., ende den blintpaelen, elcx tien stuvers.

130. *Van eyeren soecken.*

Item daer moet nyemant, wie hy zy, ey soecken dan op zijn eygen lant, up peene van X st. off zijn operste cleet. Wat den jongen doen, an den ouden te verhaelen, ende die geen goet heeft, ant lichaem arbitralicken gecorrigeert ende gestraft te worden.

131. *Van uytlegge.*

Item gekuert ende geordonneert by den schout, burgermeesteren ende scepenen, zoe waer een man off eenich persoon is die enige scheere tens [1]), lantschot, pontschot schuldich is, ende hy nyet en betaelt, die sal den burgermeester ofte collecteur zijn optie hebben, off hy den persoon wil panden, off hy hem den schout wil overleveren, dat den schout uyt mach leggen opte helfte meer weer. Ende sal men eerst ende alvooren den weet doen van betalinge, alleer men hem zullen moghen schade doen. Ter schepenen proeff.

132. *Van reeckeninge overleggen.*

Den ouden vredemaickers zullen haer reeckeninghe den nieuwe overleveren de facto, op III pondt.

133. *Van procuratie.*

Item is gekuert ende geordonneert, dat niemant sal mogen recht spreken off hy heb procuratie, op een boete van X stuvers.

---

1) Aldus W^4, terwijl W^3 daarvoor leest: *heere tens.* Het zal wel moeten zijn: *sheren tens.*

Digitized by Google

134. *Uyten herberge niemant haelen.*

Item is gekuert ende geordonneert, dat men niemant zullen uyten herberge halen, ende den boode niemant meer sal roepen dan drie mael, op vellicheyt.

135. *Van ongewaert te spreecken.*

Item het is gekuert, dat niemant zal vøor den vierschare ongewaerde recht spreecken, opte boete van V stuvers.

136. *Van colven.*

Item het is gekuert, dat niemant binnen onse jurisdictie sal moeten colven aen enyge dueren van huyse, opte boete van drie pondt, tot goet waerheyt.

137. *Malcander voor recht uythooren.*

Item het is gekuert, zoo wanneer twee pertyen tegens malcanderen in dingtael zijn, dat zy malcander elcx zijn conclusie uyt sal hooren, ende hy een ander in zijn conclusie valt, een ander mach hem bekueren op drie stuvers, ende zy zelfs niet doen en willen, zoe mach den officier dat doen.

138. *Van wimpels.*

Item het is gekuert, dat daer geen waerts noch geen singulier personen sal enyghe wimpels, vaentgens ofte vlaggen tot geen huys, noch tot geene plaetsen, tsy binnen thuys ofte buyten shuys, uyt te steecken noch op te rechten, opte boete van vijff pont.

139. *Gheen vogel te trecken.*

Item het is gekuert, dat men binnen onse jurisdictie gheene createuren den hals sullen offtrecken of kneppelen ofte mishandelen int vastelavontspel ofte op andere dagen, opte boete van elcke persoon vijff pont. Maer off den officier daerin simuleerde, sal verbueren elcke reyse vijff pont.

140. *Van paerden wech te ryden.*

Item het is gekuert, soe wanneer daer enich person binnen onse jurisdictie enich paert uut die weyde nempt ofte van den stal, zonder consent van den eygenaer, ende rijdt daermede wech, die verbuerde vijf pont, tot gueder waerheyt.

Digitized by Google

141. *Van haertsteeden.*

Soe [1]) wie achter viert, zal een haert houden, fijn beslooten drie voeten hooch, ende gheen stroo noch enich ruych boven noch int geheele of lijck, noch op zes voet daeran, op peene van XX stuvers.

142. *(Van aschkuilen.)*

Item een bequame diepe cuyl te houden een roede vant huys ofte scheure, daer men den asch in brengen mach, wel gevuyt wesende, op peene als vooren.

Custumen ende usantien van Westewoude. [2])

Hiernae volgen die custumen ende usantien die men gebruyckt binnen der stede van Westwoude, daer men nochtans geen keuren noch previlegie van en hebben, maer altijt useert es geweest, alsoo lange als memorye van menschen gedeincken mach.

§ 1. In den eersten soo wanneer dat yemant met vonnis van schepenen geordonneert wort in penlyke schulde den anderen te betalea, soo mach den gecondemneerde binnen vierthien dagen betalen sonder yet te verbeuren.

§ 2. Maer die veerthien dagen overstreecken sijnde, soo mach den triumphant den condemneerde panden by vonnis van schepenen, uutleggende eene boete van drie schellinge, ende daervan een weet van pandinge laten doen by een bode tegen den naesten rechdach.

§ 3. Ende denselven rechdach comende, soo wert by schepenenvonnis verclaert off hy zijn pandinge wel ende te rechte gedaen heeft of niet, ende indien by schepenen verclaert wert dat die pandinge te recht gedaen es, soo mach die gecondemneerde noch binnen veerthien dagen hiernae

---

1) Ter zijde staat met latere hand: *is voortleyt* a° 1581.
2) Uitgegeven naar W³ fol. 260 en 261.

Digitized by Google

betalen die overwesen penningen mit die voorgaende boete van drie stuvers.

§ 4. Ende die vierthien dagen dan vorder overstreecken sijnde, soo mach die voirscr. triumphant den schout, schepenen ende gerechte doen verdagen, omme executie te doen van tvoirgaende vonnisse ende pandinge daerop gevolcht.

§ 5. Ende alsdan wort den triumphant van den condemneerde goeden by den gerechte toegeschat hetzy roerende off onroerende goederen, nae gelegenheyt van der saecke, als men bevinden condt, welcke goederen alsdan by den gerechte geëstimeert worden, den derden penninck meerder waerdich zijnde dan die voorgaende gecondemneerde penningen Des behoudelijcken moet den triumphant daervoor betalen alle costen van d' executie ende anders, die daerom gedaen worden.

§ 6. Voorts soo wanneer yemant den anderen costen [1]) schuldich es van huys ofte lant, ende den dach van betalinge een maent overstreecken zijnde, soo mach dengene die kusten comt, denselven custen dwarsnachts doen uutleggen by den gerechten om den minsten penninck op te veylen, elcke dach zijn gehelt vant gene datter alsdan by den richter belooft wort op dachgelt, alsoo lange deselve kusten ten vollen betaelt wort.

§ 7. Ende indien datter alsdan eenige opositie valt, dat die gedaechde wilde sustineren dat het huys ofte lant beswaert soude wesen met eenige lasten ofte accyen [2]), soo worden parthyen by schepenen gewesen aen die seevenen, ende loopt alsdan te zeventuych.

§ 8. Ende voorts alsoo wanneer den eenen poorter ofte gaste wat metten anderen te doen heeft van scharinge van beesten ofte schuttinge van lande offt van not opten velde, die mach dwarsnachtsrecht spreken, mits daervan te geven een boete van drie stuvers. Ende alsdan doet men hem eenen omvertrocken recht.

Onder stont gescreven: Gedaen by den Sekertaryus der stede Westwoude, ende was onderteykent: Symen Hermanus.

---

1) Aldus het HS. Vermoedelijk: *custen*.
2) Aldus het HS. Vermoedelijk bedoeld: *actien*.

Digitized by Google

Digitized by Google

HOOGWOUDE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Voor de uitgave der rechten van Hoogwoude stond mij slechts één HS. ten dienste, van betrekkelijk late dagteekening, daar het niet vóór de 17de eeuw is geschreven. Het bevindt zich op het oud-archief van Hoogwoude en bestaat in een register, papier folio, bevattende 177 beschreven bladen buiten den bladwijzer. Het werd blijkbaar aangevangen in het begin der 17de eeuw, maar door dezelfde hand op verschillende tijden tot aan het midden dier eeuw bijgehouden, daarna door verschillende handen voortgezet tot aan 1811. Het laatste stuk is eene renovatiekeur van 8 Louwmaand 1811.

Het HS. begint (fol. 1—34) met een afschrift van een handvest van Lamoraal van Egmond van 30 Juni 1561, houdende bevestiging van een vroeger handvest van zijn oom bisschop George van Egmond van 16 Maart 1539, welke volledig wordt geinsereerd, maar in de confirmatie aan het slot op enkele punten wordt gecorrigeerd en geamplieerd. Deze handvest van bisschop George is echter niets dan eene confirmatie van de handvesten der vroegere heeren van Hoogwoude, die volledig zijn geïnsereerd, terwijl ze overigens niets bevat dan de breedvoerige vermelding van de aanleiding tot de confirmatie, namelijk dat hem door schout en twee schepenen, zoo voor henzelve als vertegenwoordigende de geheele rijkdom van de gemeente van Hoochtwoude en Aertswoude was te kennen gegeven: „hoe dat in den winter by ongevalle in den „jare 1536 alle haire privilegiën die sy hadden van onse „voorsaten ende die wy in onser huldinge geconfirmeert had„den, heymelijcken ende diefachtigh in der nacht uyt de kerck „gestoolen ende weghgevoert sijn, sonder te weten ofte kon„nen voornemen waer die gebleven sijn, hoewel deselve vast „ende wel geslooten lagen in de kercke tot Hoochtwoude in „een stercke kiste, daeraen hangende seven vaste slooten die „al te samen met crachte daerof gebroken waren, ons pre„senteerende alle die copien van dien geautentiseert by Klaes

Digitized by Google

„Pietersz. Camerlinck, altarist tot Hoochtwout, dewelcke ons „in verbis sacerdotis verclaert heeft, dat deselve copyen voor „ons huldinge by hem gescreven waren uyt de principaele „brieven, alsnu verlooren, ende dat het inhouden van dien in „seeckere privilegie hun by onse voorsaten waeren gegunt „ende by ons in onse huldinge geconfirmeert, versoeckende „mits desen confirmatie, soo die van woorde tot woorde uyt „de voors copyen hiernaer gescreven staet." Wij bezitten in ons HS. mitsdien hoogstens een vierde copie van de origineele brieven.

Op dit stuk volgen dan, fol. 35—48, de hier uitgegeven keuren van 1460; fol. 49 de keuren, statuten ende ordonnantien van 1617, die vervolgens zijn voortgezet, zooals reeds vermeld is, tot 1811. Uit deze voortzetting is duidelijk dat ons HS. het officieele keurboek der stad is geweest en gebleven, totdat de inhoud tengevolge van de invoering der Fransche wetgeving verviel. Is ons echter in het oudste deel der keuren, fol. 35—48, het oorspronkelijke, in 1460 vastgestelde keurboek bewaard gebleven? Hoewel een stellig antwoord niet te geven is, acht ik zulks niet waarschijnlijk. Toen in het begin der 17de eeuw deze verzameling van keuren naast de handvesten werd ingeschreven in een register dat blijkbaar tot een officieel keurboek werd bestemd, nam men vermoedelijk uit een ouder keurboek al de destijds geldende keuren, en alleen deze, over. Dat in een tijdvak van ruim anderhalve eeuw (van 1460 tot 1617) geenerlei nieuwe keuren zouden zijn vastgesteld, geenerlei oude vervallen en geroijeerd, is moeielijk aantenemen. Vermoedelijk werd bij het aanleggen van een nieuw keurboek in het begin der 17de eeuw een tot dien tijd bijgehouden vroeger keurboek, misschien van 1460, overgenomen voorzoover het nog als geldende werd beschouwd, dus met weglating der in dat boek geroijeerde of als vervallen beschouwde keuren, waarbij men echter de inleiding die de samenstelling tot 1460 bracht, behield. En ook dat keurboek van 1460 was waarschijnlijk niet het oudste, maar in de plaats gekomen van een ouder, dat kort na de verkrijging van stadrecht in 1414 werd vastgesteld en, evenals dat van Sybekarspel en Westwoude aan Schellinkhout ontleend, vermoedelijk een veel grooter aantal overeenstemmende bepalingen bevatte. Het verlies van het stadrecht ontnam wel aan dat keurboek verbindende kracht, maar zal wel niet belet

Digitized by Google

hebben dat het in Hoogwoude feitelijk in toepassing bleef, evenals wij zagen dat in Schellinkhout het geval was. Gelijke reden als daar, herkrijging van het stadrecht, leidde waarschijnlijk tot eene nieuwe officieele vaststelling in 1460.

Het is mitsdien niet onwaarschijnlijk dat er onder die keuren zijn die, als van latere dagteekening, buiten het kader der uitgave vallen. Ten opzichte van § 72, dat later bijgeschreven werd, is dit zeer aannemelijk, en de onmiddelijk voorafgaande zullen vermoedelijk tot het begin der 17de of het einde der 16de eeuw behooren. Het is echter niet langer mogelijk te bepalen, waar de middeleeuwsche keuren ophouden, en het keurboek heeft zulk een matigen omvang dat ik geen bezwaar vond het in zijn geheel op te nemen.

Digitized by Google

Dit sijn de keuren van Hoochtwoude die gemaeckt zijn om nutschap ende oorbaer der gemeenre poorteren van Hoochtwoude in den jare ons heeren 1460.

1. *Van vechten.* (Hoorn 57.)

2. *Van tuygen der schepenen.* (Hoorn 55.)

3. *Van vrede te nemen of te geven.* (Sybekarspel 4.)

4. *Van tuygen tondersoecken.* (Sybekarspel 6.)

5. *Die men dagen doet.*

Item wie den boode dacht om ged· [1]) zaacken tusschen poorters, die zal gedaeght wesen indien den boode met zynen eede houden wil dat hy hem gedaegt heeft, uytgenomen mijns heeren, daer sal hy tuych af nemen.

6. *Van valsche oircontschap oft coopmanschap.* (Sybekarspel 8.)

7. *Van kerckhoff tonvryen.* (Hoorn 23.)

8. *Van ontfal.* (Hoorn 46.)

9. *Van vrede te nemen ende te geven.* (Schellinkhout 8.)

10. *Niemandt moet met wapenen by den gerechte comen.* (Schellinkhout 9.)

11. *Te meten met geteyckent mate.* (Schellinkhout 11.)

12. *Hulpe van der stede.* (Schellinkhout 17.)

13. *Als een poorter weghvlucht.* [2])

Item als een poorter wechvlucht ofte sijn goet by dage ofte

---

1) Aldus in het HS. Vermoedelijk te lezen: *geldelike.* Verg. Sy. 7.

2) Hoewel de bekende keur van H. 24, is zij hier wegens de variant in het begin overgedrukt.

Digitized by Google

by nachte, die verbeurt drie pont, ter schepenen provinghe. Elck mach hem ofte zijn goet letten zonder ban ende boete.

14. *Van een mans beest doot te slaen.* [1])

Soe wie een andermans beest dootsteect ofte slaet in arren moede, by dage ofte by nacht, die verbeurt 15 pont, ende die man zijn schade te beteren by den gerechte, ter schepenen kennisse. Ende dat alst beest waerdigh is 40 schellingen ofte daerbeneden.

15. *Geen poorter moet den anderen buyten beclagen.* (Schellinkhout 20.)

16. *Men moet niet in scheepenen acht gaen.* (Schellinkhout 26.)

17. *Van ter hervaert.* (Schellinkhout 31.)

18. *Die verwonnen wort met recht.* (Schellinkhout 32.)

19. *Men moet geen gansen houden.*

Item soo en moet niemandt gansen houden in Hoochtwout noch in Aertswout, tsuydende aen de sluyse aen de dijck van Aertswoude by de huysen allanges [2]), op een boete van drie pont, ende soo wie gansen heeft, die sal se hem quijtmaken voor sinte Pietersdach ad cathedram naestcomende, op deselve boeten voorn. Ende dat en wil men niemant verdragen. Ende boven paadt ende de huysen die staen tusschen de Wysent ende de wege door de huysen, op deselve boeten. Ende dit geschiede int jaer van L. IV ende LX [3]), des daeghs voor zinte Thomasdach.

20. *Van schouwen.* (Sybekarspel 43.)

21. *Van vechten.* (Schellinkhout 37.)

22. *Van tilbaer goet aen te spreken* (Schellinkhout 39.)

---

1) Ook deze keur, blijkbaar aan S. 19 ontleend, is hier wegens de varianten in haar geheel opgenomen.

2) Daar de juiste interpunctie onzeker is, onthoud ik mij van eene bij gissing.

3) Vermoedelijk is bedoeld het jaar 1464, en zijn de twee laatste zinsneden latere ampliatie. De eerste L zal wel een verkeerd begrepen afkortingsteeken zijn.

Digitized by Google

23. *Soo wie vecht over een vrede.* [1])

Item soo wie vecht over een vrede die binnen der stede gemaeckt is, die verbeurt zijn lijf ende goet voor alle andere vrede, naer inhout der hantvesten.

24. *Van poorter te worden.* (Schellinkhout 41 al. 1 en 2.)

25. *Van ontpoorteren.* (Schellinkhout 42.)

26. *Die in pacht zit zal bodegelt geven.* [2])

Item elcke poorter die in eenre pacht zit, die zal boodegelt geven, een leuwenhalve des jaers, ende dit voorn. gelt sal den boode garen tusschen Jaersdach ende Karsdach, ende daeraen den dach te bekomen als hy wil omgaen. Ende wie hem niet en betaelt, daer sal hy pandt nemen, binnen acht dagen de panden te lossen zonder schade.

27. *(Aanspreken van huizen.)* (Schellinkhout 75.)

28. *(Kosten van sluiten.)* (Schellinkhout 43.)

29. *Die opt gerechte spreeckt.* (Schellinkhout 62.)

30. *Een schepen machtich te maken recht te zitten.* (Schellinkhout 65.)

31. *Van kerckvoochden te kiesen.* (Sybekarspel 82.)

32. *Van buyten vechten.* (Schellinkhout 69.)

33. *Van poorter te worden.* (Schellinkhout 74.)

34. *Van een huys aen te spreecken.* (Schellinkhout 75.)

35. *Vonnissen te steden.* (Schellinkhout 64.)

36. *Een anders gelt ofte goet te becommeren.* (Schellinkhout 80.)

37. *Heyningen te winnen.* (Sybekarspel 41.)

38. *Ruyminge, scharinge.* (Sybekarspel 40.)

39. *Voor dijkrecht te dagen.*

Item soo en moet geen poorter van Hoochtwoude noch van

---

1) Afgedrukt wegens het verschil met de moederkeur S. 40, maar blijkbaar corrupt.
2) Verg. S. 38.

Digitized by Google

Aertswoud malcanderen te dijkrecht dagen noch doen dagen tot Lambertschaage ofte anders, op een boete van drie pondt, alsoo dicke verbeurt te wesen als dat geschiede. Des soo zal haer alsulck recht geschien voor onsen vierschare in aller maniere oft op den dijck geschiede, tzy van meten, van verlienisse off van botleggen. Ende al dit geschiede op zinte Bartholomeusdach.

40. *Armevoochden.*

Item de armevoochden en sullen geen goet uyterhant geven om Godts wille, off het zal geschieden by den meesten van de gerechte, op een boete van drie pont. Ende sy zullen jaerlijcx rekeninge doen daeraff, ende dat sal geschien binnen zes weecken.

41. *Van schot rekenen.* (Sybekarspel 59 al. 1 en 2.)

42. *Van weesenkinderen.* (Sybekarspel 80.) [1]

43. *Van deelinge van landen ende tilbaer goet.* (Sybekarspel 36.)

44. *Van tuygen.*

Item soo wie te tuygen gedaeght wort van penninghlijcke schout ende niet te rechte en quame, die verbuerde drie schellingen, ter schepenen kennisse.

45. *Van schade int koorn.* [2]

Item soo wie den anderen schade doet int koorn off int gras, die zalt hem verbeteren by de naeste lenden die onse poorters zijn, by haaren eede, op een boete van drie pont.

46. *Van de kerckvoochden.* [3]

Item zoo zullen de kerckvoochden binnen onser stede alle schulden de kercke aengaende inwinnen, oft met recht alsoo-

---

1) Ons HS. voegt aan deze bepaling eene zinsnede toe met gelijke hand maar met zeer verbleekte inkt geschreven, dus waarschijnlijk bijvoegsel uit den tijd van het HS.: *Maar die gerechte sullen geen voochden van haare voochdyschap, sonder wettelijcke redenen, noch op der voochden versoeck, ontlasten van hare voochdyschap.*

2) Verg. S. 59.

3) Verg. Sy. 83.

Digitized by Google

verre brengen als zy moogen, binnen dier tijt als zy uyt de voochdye geseth werden oft zouden zijn.

47. *De kerckvoochden uytrekeninge.* [1])

Item soo sullen de kerckvoochden alle haeren rekeninge doen van hun innemen ende uytgeven van kerckeschulden, binnen zes weecken na datum zy uyt de voochdye gegaen zijn, op een boete van drie pondt.

48. *Van non comparanten.*

Item waert dat yemant die gedaeght wort by den gerechte te come om mede te pachten oft gepacht te worden, item om dat schot te rekenen ende gemeen oncosten te besteden, den dijck te stoelen oft gemeen mate te meten, ende niet en quame, dat waer op een boete van 20 schellingen. Item waert dat yemant ontboden worde by den gerechte te comen, ende niet en quame, dat waer op een boete van twintich schellingen.

49. *Soo wie landt op hem laet zetten.*

Item soo wie een anders landt op hem laet setten, die sal daeraf betalen schot ende ongelt. Ende waert dat hijt niet en betaelde, dat waer op een boete van een pondt.

50. *Van landt vercoopen oft verhueren.*

Item soo wat landt oft huysen dat in der kercke geveylt is te vercoopen ofte verhueren, dat sal men vercoopen ofte verhueren op werckedagen, op een boete van drie pondt.

51. *Wederdrift van landt.*

Item alle wederdrift van landen dat zal wesen tot schepene kennisse, als voor droncken luyden, voor weduwen, wesen ende dwasen. Wie in onrecht bevalt, verbuert X schellingen. ter schepenen kennisse.

52. *Mes trecken.* [2])

Item soo wie een mes treckt by nacht, verbuert drie pont.

---

1) Verg. Sy. 83.
2) Verg. H. 73, Sy. 48.

Digitized by Google

53. *Eens anders riet winnen.* [1])

Item soo wie eens anders riet windt buyten zijn oorloff, verbeurt tien pont, ende hy sal dat riet betalen tot zeggen van den gerechte.

54. *Van schot te betalen.*

Item alle diegene die zijn schot niet betalen, als hen van de schotvangers tweewerf de weete gedaen is, alsdan soo sal die schout dat schot uytleggen nae den rechte van der stede op tweeschat aen goede, vierschat aen pande, ende alle panden sal de schout mogen wysen tot zynen wille. Des soo sullen de schotvangers een yegelijck de weete doen tweewerf van acht dagen tot acht dagen, ende na den laesten weete soo sal hem de schotvanger een dach beteyckenen van uytleghen, ende dat sal geschieden vor den derden dach.

55. *Die panden wederstonde.*

Item soo wie zijn pande wederstonde ofte yemant van zynentwegen, die geschadt zijn, die verbeuren III pont, anderwerf drie pont, ende dardewerf 7 pont ende X schelling.

56. *Landen op hem te laten setten.*

Item soo wie landen op hem laet zetten, die sal van dat lant schot betalen gelijck oft sijn selfs waer. Ende soo wie dat gelt uytleyt, dat zal hy weder inwinnen mogen gelijck alst hem gewonnen wort.

57. *Van een beest te villen.*

Soo wie een beest vilt, die zalt bedelven binnen twee dagen, op XX schellingen.

58. *Van landt, erve ende kustingh aen te spreecken.* [2])

Soo wie landt, erve oft huysinge aensprac met getuygen oft kustinge, die in den onrecht bevalt, die verbeurt XXII schellingen.

---

1) Verg. Sy. 46.
2) Verg. S. 28, Sy. 30.

Digitized by Google

59. *Van yemandt voor den gerechte te slaen.*

Item soo wie voor den gerechte een ander sloegh met een vuyst ofte met een stock, die verbeurde thien pont, ter schepenen kennisse.

60. *Van het toeleggen der graven in de kercke.*

Item soo wie zijn ouders ofte vrienden in de kercke begraven werden, die sullen binnen drie weecken dat graft met estrick ofte met stenen weder beleggen, alsoo goet ofte beter alst te vooren was, op een boete van een pondt, ter schepenen kennisse.

61. *Van stoelde wegen de heyninge te mogen winnen.*

Item alle stoelde wegen sal men mogen te heyninge winnen gelijck andere persoonen, op alsulcke boeten als voorsz. staat.

62. *Sooden te delven.*

Item soo en moet niemant sooden delven dan tot dijckxbehoeff in de ban van Hoochtwout ende Aertswout, op een boete van drie pont. Ende daeraf zullen tuygen alsoo gasten als poorteren, ende oock zoo wel wyven als mannen. Ende soo wie bevonden wort dat zooden van zijn huys leyt, die zal dat aenbrengen wie se daer gebracht heeft, hy zal de boeten zelve gelden.

63. *Van sluysen en overtoomen.*

Item alle sluysen ende overtomen die in onse innewegen leggen, die sal men schouwen op onvernuemde dagen, dach aen dach, ende de boeten zullen wesen de eerste schauw dardalf schellingh, de andere schau vijff schellingh, de derde schau achtalve schelling ende de vierde schauw tien schelling, tot schepenen kennisse. Ende alle zylen desgelijcks. Ende de boeten zullen gelden die onsen meenwerck aenneemt.

64. *Van kustinge.*

Item soo wie kustinge gebroken of huyskustinge van onse poorters, die sal men eerst daertegen verdagen eer men claget. Ende de gasten mogen clagen op de oude kustuyme.

Digitized by Google

65. *Wie van kustingh beklaegt wert.*

Item soo wie beclaget wort van kusting, die is van beken schuldigh twee schellingh ende elcke verseten dage mede twee schellingh. Ende wort hy velligh beclaaght, 23 schellinck.

66. *Soo wie velligh beclaeght wort.*

Item soo wie velligh beclaeght wort van schulden ende zijn keer daeraf begeert, die sal zijn keer daeraf hebben. Ende valt hy van zijn keer, dat is op een boete van drie schellingen.

67. *Soo wie keer wint.*

Item waert dat hy zijn keer wonne met schepenen vonnisse, soo soude den anderen die hem met onrecht beclaacht hadde, verbeuren ses schellingen.

68. *Van slooten by de Boeckelwegh.*

Item soo en moet niemant slooten by de Boeckelwegh tusschen Lambertschaagh ende de Weeren, of hy zal de aarde op de Boeckelwegh werpen, op een boete van een pont.

69. *Van maecxel.*

Item op die gesproocken wert van maacxel, die verbeurt drie schellingen.

70. *Van sheeren gelt.*

Item soo wie beclaeght wort van sheeren gelt, die verbeurt vijf schellingen.

71. *Van schotvangen te kiesen.*

Item soo zullen XXXII die rijckste poorteren die hoochste te schotte staen, alle jaers op Niewejaersdach comen tot Hoochtwout in de kercke, een yegelijck op de boete van een pont. Ende de 32 sullen looten met de boon op seven mannen, na de inhout der hantvesten, tot schotvangers, op een boete van een pont.

Digitized by Google

72. *Van weesen te bevoochden.* [1])

Item sullen schepenen sorge dragen dat de weeskinderen, onmondigh zijnde elx in haar tijt bestorven ofte regeringe besterven, wel bevooght worden met goede bequame mannen daertoe dienende, ende deselve voochden te ordonneeren de wesengoederen by inventaris wettelijcken steden, ende deselve goederen daarop aan te vaarden ende te administreeren, daarvan de voochden voor de gerechte als oppervoochden jaarlijcks moeten rekeninge doen, als na behooren, op een boete van drie pont.

---

1) Deze bepaling, met zeer verflauwde inkt en ook naar mij voorkomt met een andere, hoewel veel gelijkende hand geschreven, is blijkbaar een bijvoegsel.

Digitized by Google

ABBEKERK.

Digitized by Google

Digitized by Google

Handschriften.

I. A^1. HS. van het oudarchief van Abbekerk, papier 4^0, met perkamenten omslag, geschreven tusschen 22 April 1655, dagteekening van de laatste oorspronkelijk ingeschreven keur, en 9 September 1656, dagteekening van verschillende kantteekeningen met andere hand geschreven betreffende het te niet doen van keuren. Het is echter, blijkbaar door denzelfden persoon, vermoedelijk den secretaris der stad, bijgeschreven met latere keuren tot 1665.

Het bevat, behalve het aan het slot geplaatste register, twee afzonderlijk gepagineerde stukken:

1^0. De keuren van 1531 (bl. 1—13), van 1553 (bl. 14—16), voorts keuren van 1581 (bl. 17—19), van 1585 (bl. 19—24), van 1588 (bl. 24—32) en daarna keuren van verschillende latere jaren (bl. 32—96).

2^0. De wegs-keuren der stede Abbekerk. Op bl. 1—4 eene keur op de wegh tot Lambertschaghe, en bl. 4—21 verschillende andere keuren, tusschen 1595 en 1646 gemaakt.

II. A^2. HS. van het oud-archief van Midwoud, alsvoren, maar in de 1ste helft der 18de eeuw geschreven tusschen 1728 en 1734, later door een ander met een viertal keuren vermeerderd. Voor zoover ze gelijken inhoud hebben, is dit HS. blijkbaar een afschrift van het eerste, waarbij de latere kantteekeningen en bijvoegingen in den tekst zijn opgenomen en het doorgehaalde of afgeschaft verklaarde is weggelaten. Alleen het eerste HS. is mitsdien door mij gebruikt. Maar ook dit bevat slechts de keuren, tijdens het aanleggen van het keurboek, in het midden der 17de eeuw, nog als geldende beschouwd. Een bewijs daarvoor levert eene keur van 1581 (§ 55) met het opschrift: „In ende uytvaren van poorters", en bepalende dat hij die „met'er woon uytgevaren is ofte

Digitized by Google

uytvaaren wil, ende alle zijne meubele goederen niet uyt den poorte voert ofte gevoert heeft, *nae inhout onser keuren daervan zijnde*, ende wederomme binnen onse stede kompt ende geen jaer daeruyt heeft geweest, terstont wederomme poorter zal wesen en geacht en gereeckent wesen off hy nooyt buyten geweest ofte wechgetrocken waare." De keur waarnaar verwezen wordt, is niet langer aanwezig, maar moet bij de vernieuwing van het keurboek in 1531 nog zijn opgenomen. En ook bij die vernieuwing, want als zoodanig zijn de keuren van 1531 te beschouwen, zal wel reeds veel zijn weggelaten uit het vroegere keurboek, wat als vervallen werd beschouwd. Wij bezitten in die keuren dan ook slechts een gering overblijfsel van het oudere keurboek, dat Abbekerk waarschijnlijk reeds in of kort na 1414 aan de moederstad, Schellinkhout, ontleende.

Digitized by Google

Dit zijn de keuren die gemaakt zijn by schout en schepenen, by advijs van burgemeesteren, in den jaare 1531.

1. *Van vechten buyten de stede.* (Sybekarspel 1.)

2. *Van vreede nemen of geven.* (Schellinkhout 8.)

3. *Van dagen.* (Sybekarspel 7.)

4. *Van wapenen.* (Schellinkhout 9.)

5. *Van gebrande dranck-maten.* (Schellinkhout 10.)

6. *Van andere maten.* (Schellinkhout 11.)

7. *Van maeten van bier.*

Item alle de geene die bier om geldt tappen, zullen hebben gebrande maten, ende kannen met pennen, op elcke kan X schellingh die bekeurt wert.

8. *Van een poorter te helpen.* (Schellinkhout 17.)

9. *Van een weghvlugtent poorter.* (Hoorn 24.)

10. *Van poorters buyten te beklagen.* (Schellinkhout 20.)

11. *Van erf aanspraack.* (Sybekarspel 30.)

12. *Scharinge ende overwegh.* (Sybekarspel 40.)

13. *Gastrecht.* (Schellinkhout 65 en 16.)

14. *Vonnisse te steden.* (Schellinkhout 64.)

15. *Confuyselijk spreecken.* (Schellinkhout 62.)

16. *Poorter te wesen.* (Schellinkhout 74.)

17. *Poorter te werden.* (Schellinkhout 41.)

18. *Boodgeldt.* (Schellinkhout 38.)

Digitized by Google

19. *Sluyten.* (Schellinkhout 43.)

20. *Weesen.* (Sybekarspel 80.)

21. *Ter heervaerdt bieden.* (Schellinkhout 31.)

22. *Kerckeschult in te winnen.* (Verg. S. 51 en 52, Sy. 83.)

Item alle kerckevoochden zullen de kerckeschult inwinnen, ofte zooverre brengen met recht als zy mogen, binnen zes weecken, ofte zelffs op te leggen; op de boete van III pont, ter schepenen proevinge.

23. *Willekeuren.* (Sybekarspel 84.)

24. *Inganck van poorteren.* (Sybekarspel 85.)

25. *Over vonnisse niet te dingen.* (Westwoude 97.)

26. *Lantschot.*

Item zullen schepenen van Midwoud ende Lambertschaach haar lantschot reeckenen, gaaren ende inwinnen, gelijckerwijs off zy burgermeesters waaren.

27. *Zuiderweel.*

Item die van Zuyderweel zullen haar lantschot reeckenen op een dach als die van Noorderweel haar lantschot reeckenen, ende te betaalen die reysen, al te zaamen op een boete van I pont.

28. *Pontschot ende lantschot.*

Item alle bereeckende pontschot en lantschot zal de schout mogen uytleggen op de helfte meer wederom, ofte doen uytleggen. Ende de schout zal zijn gelt dwarsnacht mogen inpanden, tweevout aan goet en viervout aan schattinge.

29. *Lantschot te gaaren.*

Item de nieuwe burgermeester zal het lantschot gaaren ofte yemant van zynentwegen.

30. *Te recht te dagen.* (Verg. S. 99.)

Item zoo wat poorteren malkanderen te recht dagen ende werden te vreeden eer den rechtdach komt, die mogen thuys blyven, zonder ban ende boet.

Digitized by Google

31. *Dagen van den bode.*

Item zoo mach den bode dagen op zijn eedt, zonder eenich gelt te grooten.

32. *In schouts verwin gaan.*

Item wie van den schout te rechte wert verdaecht, onse poorteren zijnde, en voor rechte komende, ende gaan in den schout zijn verwin, die mogen after dien niet vellich blyven off werden, maar het zal wesen op haar goedt, indien zy zoo veel goedt hebben binnen den ban, daar den heere tzijn aan verhalen mach.

33. *Beesten op de wegh.*

Item en moeten binnen onser steede geen paarden, verckenen, schaapen noch eenige viervoetige dieren by de wech loopen, op de boete van III pont elcke paart, ende van een pont elcke varken, schaap off ander beest, tot schepenen proevinge.

34. *Schade te doen.*

Item zoo wie den anderen schade doet, die zullen 't beteren by de buuren, en mogent die buuren niet scheyden, zoo zullent die van den gerecht doen ende scheyden.

35. *Yer te loopen.*

Item geen yer langs de weg te loopen, op de verbeurte van een ponts boete, ofte ten waare dat zy een pomp onder de wech deur maeckten daar se deurliep.

36. *Huysen te timmeren.*

Item zoo en moet men geene huysen voor den anderen timmeren, op de verbeurde van drie pont, noch hooy noch schelven setten voor de huysen, op X scell., dan by 't gerechte.

Item op wiens lant het staat, die zal 't betaalen, ende voort alzulck recht hebben als die burgermeesteren.

37. *Asch of vuylnis.*

Item zoo en moet niemant asch ofte vuilnis uytstorten, ofte het zal moeten zijn twee roeden van huys, ofte in't water,

Digitized by Google

ofte in een aschkuyl, op verbeurte van vijff schell., off ten waare dat hy een aschkuyl hadde.

38. *Schryven in 't steéboek.*

Item zoo wie schryven laat in 't stedeboeck, die zal den clercq geven tot discretie van de zaacke.

39. *Eedt zweeren.*

Item zoo en moet niemant eenen eedt sweeren, zoo wanneer hy zelffs versoeckt omme by eede hem te expurgeren, hy moet eerst opleggen vijf schell., en die se neemt, drie schell., ende 't gerechte een schell.

40. *Pachten ende righelen.*

Item zoo hebben schout, schepenen en raden der schoutampt van Abbekerk geordonneert ende gekeurt dat men eens zal pachten binnen zeven jaaren over onsen schoutampte; ende 't zal geschieden een vierendeel jaars ofte een halff jaar te vooren, naa goedt duncken van den gerechte. Ende daarenboven zal men eens richelen in de zeven jaaren, te weten binnen drie off vierdhalffjaar tijts, naa de tijt dat eyscht. Ende waart byalzoo dat eenige poorters verarmt waaren deur ongeval off snevel boven zijn buuren, die zal men ook lichten ende verrighelen tot allen tyden van den jaare, ende dat by den gerechte.

41. *Armelandt te verhuuren.*

Item gekeurt dat geen armevoochden landt zullen verhuuren, off zy zullent in de kerk doen veylen ende verhuurent voor de rooster, op een ponts boet.

42. *Delven in de wegh.*

Item de schout met den gerechte hebben gekeurt, dat niemant in de wech moet delven, op de verbeurde van drie pont.

43. *Blaeckeren.* (Verg. W. 1 26.)

Item zoo en moet niemant blaackeren, op de verbeurte van X schell., jonck noch out, ende de oude zullen voor de jonge betalen ende verantwoorden.

Digitized by Google

44. *Overlast van boeven.*

A° 1531. Soo keuren ende verkueren wy schout, schepenen en rade der stede van Abbekerke, dat waer 't zaacke dat er eenige overlast van boeven ende rabauwen ofte anders quam, ende die clocke geklept worde, dat alle man elk in zijn dorp malkanderen bystaan moeten aldaar zy het geruchte hooren, op een boete van III pont.

Dit zijn de keuren gemaakt by den schout, schepenen, by advyse ende goetduncken van burgermeesteren der stede Abbekerk, op den lesten January a° 1553.

45. *Schot te garen.*

In den eersten is er gekeurt by schout, schepenen ende raden der schoutampt van Abbekerk, als dat die geene die burgermeester gekoren wert, zal gehouden wesen schellingschot, lantschot ende Hondsboschgelt te gaaren, als de burgermeesteren gewoon zijn te doen Insgelijx zullen ook de schepenen van Lambertschaach gehouden wesen te doen.

46. *Waer men 't schot brengen zal.*

Insgelijx gekeurt by denselven, dat die van Twisch gehouden zullen wesen haar lantschot van haar landen, gelegen in Midwoud, te brengen in handen van schepenen van Midwoud, binnen 2 weecken naadat zy vermaant zullen wesen, op een ponts boet.

47. *Kerckerenten te innen.* [1])

Voorts is daar gekeurt ende geordonneert, dat de kerkmeesteren zullen inwinnen ende opleggen de huur ende kerkerenten binnen zes weecken naa Paaschen, op die verbeurte van drie pont.

---

1) Deze keur is doorgehaald en op den kant staat: deze keur staat reeds op de 7de zijde, mitsdien hier nihil. (Zie § 22.)

Digitized by Google

48. *Van den bof.*

Item zoo wie dat een coopmanschap doet in een gelach, die zal binnen tweemaal 24 uuren naadat hy die coopmanschap gedaan heeft, mogen boffen voor den schout ofte schepenen, mits opleggende in handen die hy geboft heeft, X stuivers, ofte den boff zal van geender waarden wesen. Ende zal 't zijn wederparthye off het huysgesin ten minsten seggen binnen dat etmaal dat hy geboft heeft.

49. *In tijts reght te beginnen.*

Noch gekeurt by denzelven, dat alle buurrechtdagen gehouden zullen werden ende yegelijck in den vierschaare wesen van den gerechte smorgens ten X uuren, op een ponts boete, tot goeder waaringe ende schepenen proevinge.

50. *Pandt of maackinge.*

Item alle goeden daar men aan maackt ofte aan pandt, die dat vervoerde zal gelden drie pondt. Ende die dat wederstaat ofte den bode wederstaat, die zal gelden vijfftien pont. ofte hetgeene in arrest genomen is.

51. *Uytreeckenschap van kerckmeesters.*

Item daar is gekeurt by den gerechte, dat alle kercke en armevoochden binnen onse jurisdictie zullen gehouden wesen alle jaaren haar uytreeckeninge te doen zes weecken, in presentie van den gerechte, noch geen gelt uyt te stellen. noch timmeren buyten consent van den gerechte, ter schepenen proevinge, op poene van drie pont ende arbitralijcken gecorrigeert te werden by den gerechte.

52. *Bij nacht niet te vlassen.*

Item zoo is gekeurt dat niemant en zal moeten by nacht off by avont vlassen binnen onsen stede, off dezelve zal gehouden wesen de keersse te zetten in een lanteerne. Ende wie onwillich ofte in gebreecke blijft zulx te doen, die zal daaraan verbeuren drie pont, zoo dick als hy bekeurt wert off tot des officiers kennisse gekomen zal zijn.

Digitized by Google

WINKEL.

Digitized by Google

Digitized by Google

De keuren van Winkel zijn uitgegeven naar een HS. van het Oud Archief der gemeente Winkel, papier, 4to, met perkamenten omslag. Het is geheel door dezelfde hand geschreven, die mij voorkwam uit de 16de eeuw te zijn, en bevat twee stukken:

1°. Van bl. 2 tot 20 de handvest van hertog Philips I van 8 Mei 1452, waarbij hij aan die van Nyedorp en Winckel de bij de rebellie van 1426 verbeurde stadrechten en vrijheden, waarvan hun sedert slechts tot wederzeggen het gebruik was vergund, teruggeeft, daarbij echter die rechten renoveerende. Het bevat niet, zooals de handvest van 1415, eene verwijzing naar het Schellinkhoutsche recht, maar een breedvoerig recht, samengesteld uit de handvest van 1415 alsmede de Medembliksche en Schellinkhoutsche hantvesten. Daar het onuitgegeven is, nam ik het in de Bijlagen op.

2°. Bl. 21—33 een keurboek, met het opschrift: *de ouwe kueren up die hantvesten gemaict.* Het bevat 61 bepalingen, die later van opschriften zijn voorzien. De groote overeenstemming met de keuren der andere steden bewijst dat ook Winkel kort na het verkrijgen van poortrecht een keurboek vaststelde, grootendeels of geheel aan het Schellinkhoutsche keurboek ontleend. Het HS. bevat echter blijkbaar niet een afschrift van dat oudste keurboek, maar van eene latere vernieuwing of herziening, die wellicht na de herkrijging van het poortrecht in 1452 plaats had.

Digitized by Google

Hierna volgen die ouwe kueren up die hantvesten gemaict

1. *Van vechten.* (Hoorn 57.)

2. *Vrede geven.* (Sybekarspel 4.)

3. *Noch van vrede.* (Sybekarspel 5.)

4. *Van wettachtige tuygen.* (Sybekarspel 6.)

5. *Den bode weygeren.* (Sybekarspel 7.)

6. *Kerck ofte kerckhoven becommerende.* (Hoorn 23.)

7. *Schelden.* (Hoorn 46.)

8. *Loochenen voor recht.* (Hoorn 47.)

9. *Niet met wapenen int recht te comen.* (Schellinkhout 9.)

10. *Beesten dootslaen.* (Schellinkhout 19.)

11. *Weezen vooghden.* (Schellinkhout 27.)

12. *Int recht verwonnen zijnde.* (Schellinkhout 32.)

13. *Van heyninge.* (Sybekarspel 41.)

14. *Ontpoorteren.* (Schellinkhout 42.)

15. *Sluyten.* (Schellinkhout 43.)

16. *Bodeghelt.* (Schellinkhout 38.)

17. *Pontschot.*

Item soe mach men pontscot ende geersen inpanden als den scepenen nut ende oerbaerlick dunct te wesen. Ende die panden vant pontscot sullen wesen die ander penning beter dan gelt; mair dat geersengelt sal men panden na inhout onser hantvesten roerende van de vischerien. Ter scepenen etc.

Digitized by Google

18. *Schulden inpanden.* (Schellinkhout 55.)

19. *Schot innen.* (Schellinkhout 46.)

20. *Opt gerecht spreken.* (Verg. S. 62.)

Item soe wie upt gerechte sprake confuselick, te koer settede of driegede mit eenigerhande instrument van wapen, of dergelicke dede up eenigen van den gerechte, wair dattet oeck gesciede binnen onser vryheden van Winckel, die verboerde X sc., soe dicke als hijt dede. Ter scepenen proevinge.

21. *Buyten vechten.* (Schellinkhout 69.)

22. *Wonen.* (Schellinkhout 74.)

23. *Seventuych.* (Schellinkhout 75.)

24. *Drie mael steden.* (Schellinkhout 64.)

25. *Kerckmeesters rekenen.*

Item soe sullen die oude keercmeysters rekenen doen, binnen ses weecken nadat sy uutten keercmeysterscap sijn, van allen innemen ende uutgeven. Ende alle scoudt die dach of verleden is, sullen sy inwinnen mit recht of alsoeverre brengen mit recht als sy moegen, binnen dien tijt dat sy uut die voechdie geset worden, op een boet van III pont, ter scepenen proevinge.

26. *Over vonnisse dingen.* (Verg. W. 97.)

Item soe wie over vonnisse dinget, die verboerde X scelling, ter scepenen etc.

27. *Onrechte panden.*

Item soe wie een onrecht pande wisede, die verboerde een ban, dat is te weten die van den eenen pande valt upten ander of dair ofgewiset wort, ter scepenen proevinge etc.

28. *Onrecht clagen.*

Item soe wie een onrecht clage voert ende dairof mit recht verwonnen wert, die is sculdich een ban, ter scepenen etc.

29. *Poortrecht quijtschelden.*

Item soe wie sijn poertrecht quijtscelde, die sel binnen ses

Digitized by Google

eenre maent nadat hijt quijtscoude, mit sijn alinge woenstal buyten onser stede varen mitter woen, up een boet van III pont, of mitten buyeren gelden ende metten buyeren poorter blyven, ter scepenen etc.

30. *Poorter werden.* (Schellinkhout 41.)

31. *Boohloten gaen.*

Item soe wie totter boenloet hoert te gaen, die sal comen in onse keercke upten Jansdach, of een in sijnre stede setten voir twie scepenen, up een boet van een pondt, ter scepenen etc.

32. *Riet winnen.* (Verg. Sy. 46.)

Item soe wie eens anders riet wint buyten zynen wille, die verboerde X scelling tegen den heer ende X scelling tegens den man diet riet sijn is, ende dairboven hem die scade te beteren by den scepenen, of het wair saicke dattet in den dicke gebrocht worde, ter scepenen etc.

33. *Erve deylen.* (Sybekarspel 36.)

34. *Kanne werp.* (Verg. W. 88.)

Item soe wie een canne weerpt in arren moede of diergelijck, die verboerde tegens den scout X scelling ende tegen den man V scelling ende tegen den scepenen V scelling. Ten wair dat van die weerp yemant gequest worde, dat sal men dan rechten nae inhout onse hantvesten, ter scepenen proevinge.

35. *Opt heylich gaen.*

Item soe en sal nyemant gaen upten heylige, noch dairof, tensy by oerlof van den scout, up een ban, ter scepenen etc.

36. *Lanthuer ende huyshuer.*

Item lanthuyer ende huyshuyer die men mit gunste of mit rechte niet crygen mach, dair die dach van verleden is, die mach men noch winnen in den gading, updat hy een weet heeft des dages dairtevoren van den bode. Ende soe wie in onrechte valt, die verboerde een ban, ter scepenen etc.

37. *Valsche tuygen.* (Sybekarspel 8.)

Digitized by Google

38. *Ghebrande maet* (Schellinkhout 10.)

39. *Ghebrande maet.* (Verg. S. 11.)

Item soe en moet men gheen saedt uut noch inmeten, tensy by eenen maet die gebrant is, up een boet van X scelling, ter scepenen proevinge.

40. *Becommeren.*

Item soe waer dat saicke dat yemant van onse poorteren eenen gast liet becommeren of die eenen gast den anderen binnen onsen stede, soe sullen die gasten borge setten binnen onsen stede hair recht te vervolgen, die alsoe gegoedt is dair die heer zynen boeten ende die anclager synen clage up verhalen moegen. Ende wairt saicke datter een van dese gasten of beyden nyet te rechte en quamen up den dach die hem die bode beteykent heeft, soe verboerde elcke gast tegen den heer XLV scelling ende die anclager hadde sijn clage gewonnen. Ende quaem die poerter nyet te recht, soe verboerde hy een ban, ende die gast soude die dach vry werden ende keeren sonder meer te becommeren. Ende mochten die gasten gheen borge setten, soe souden zy in mijns here sloete gaen ten tijt toe dat sy borge geset hadden ende dat recht geëndt wair ende dat sy alle oncost ende boeten die den heer of den bode ende den anclager of yemant anders van den gerechte die up hem luyden verschenen wair, wel ende al betaelt hadden. Ter scepenen etc.

41. *Schepenen acht.* (Schellinkhout 26.)

42. *Honden.* (Verg. W. 79.)

Item soe en sal ghiemant honden houden die doer den ring nyet en moegen, up een boet van X scelling, soe dicke als sy dairof becoert worden, ter scepenen proevinge.

43. *In recht comen.*

Item soe en moet ghiemant in die vierscaer gaen after die tijt dat die scout mit synen scepenen geseten sijn om recht te doen, dan alleen die scoudt mit synen scepenen ende mitten bode, tensy by oerlof van den scout, up een boet van III scelling.

Digitized by Google

44. *Visschen.*

Item soe en moet nyemandt visken mit knellen, noch mit ander netten, noch mit scakelen te samen steken, up een boet van III pondt, een pondt tot die scoute behoef ende een pondt tot die scepenen behoef ende een pondt totter genen behoef die se becoerde. Dit mach een ygelick van onsen poirteren becoeren mit tuygen van onse poorteren, ter scepenen proevinge.

45. *Schade doen.*

Item soe wie een ander scade doet om eenige goeden, dieghene die den schade doet, die sal dat beteren by twie die naeste lenden of buyeren dair die scade schiede, of bijt gherecht, up een boet van II scelling.

46. *Vanghen.* (Verg. S. 8.)

Item soe moegen die scout, scepenen ende boedt van onsen stede quadaders vangers ende aentasten of borge van hem te nemen, soe verre als sy moegen ende machtich sijn, van broeken die hy tegens mijn heer gebroect heeft.

47. *Porteren vangen.* (Schellinkhout 15.)

48. *Onlust voor recht.* (Hoorn 51.)

49. *Van scaringe ende overwech.* (Sybekarspel 40.)

50. *Van kerckmeysters.* (Verg. S. 48.)

Item soe sal men die keercmeysters kiesen alle jaer up den Goeden Vrydach, als men van outs plagen te kiesen.

51. *Schepenen tijdt van tuygen.* (Hoorn 55.)

52. *Poerters.* (Schellinkhout 17.)

53. *Poorter vluchten.* (Hoorn 24.)

54. *Niet ter heervaert varen.* (Schellinkhout 31.)

55. *Naesten.* (Verg. S. 23 en 24.)

Item soe wie een eerve wederroepen wil, die salt wederroepen tot sijns selfs behoef, binnen ses weecken naedat die coop geschiet is, ende in den keercken voir scepenen onder dat ambocht. Uutgeseyt een eerve dat drie sonnendage in

Digitized by Google

den keercken geroepen. ende geveylt is, dat en mach men niet wederroepen. Ter scepenen proevinge.

56. *Schouwen.* (Sybekarspel 42.)

57. *Schot rekenen.*

Item soe wie den boede daecht van den rijcdom totten rekenen te comen, als men scot rekenen sal, ende nyet en quaem, die verbuerde een pont.

58. *Crengen.* (Verg. Hw. 57.)

Item soe en moet ghiemande gheen crengen villen, cleyn noch groot, hy sal se bedelven, up een ban.

59. *Brooden.* (Verg. H. 78.)

Item soe sal elcke roggenbroedt dat men vercoept, wegen XI pondt. Ende wairt dat daer eenich broedt wair dat gheen XI pondt en woege, die soude verboeren van elcke broede een ban, ende die broeden verboeren, alsoe menich als dair te licht waren.

60. *Mestreck in de kerck.*

Item soe wie een messe trect in arren moede in die keerck of up dat keerchof, die verboerde XVII pondt, soe dicke als hy dairvan becoert wert.

61. *Misse setten.* (Verg. W. 99.)

Item soe wie metten, misse of vesper let te doen, die verboerde III pont, soe dicke als hijt lettede.

Digitized by Google

Digitized by Google

BURGHORN.

Digitized by Google

Digitized by Google

De keuren van Burghorn zijn uitgegeven naar een Memoriaalboek behoorende tot het archief van den polder Burghorn, berustende te Schagen onder den secretaris. Dit Memoriaal bevat afschriften van de handvesten, keuren en andere stukken, deels naar de origineele charters, deels naar destijds nog bestaande oude registers of keurboeken, op 22 Februari 1622 door den notaris W. J. van Schoterbosch gecollationeerd en accoord bevonden. Het bevat ook het octrooi van indijking, de handvesten van Willem en van Johan van Schagen, in de Bijlagen opgenomen. Ongelukkig waren die oude charters en registers soms moeielijk te lezen. Van daar in de afschriften niet alleen verscheidene opengelaten plaatsen, maar verscheidene plaatsen die blijkbaar erg verbroddeld zijn. Voor de uitgave gebruikte ik niet het Memoriaalboek zelve, maar een nauwkeurig afschrift, door Mr. G. de Vries Az. genomen en mij welwillend ten gebruike afgestaan.

Of de keuren van 1505 de oudste zijn of eene nieuwe redactie, is niet uit te maken, maar daar de plaats reeds bij de eerste handvest het recht om keuren te maken verkreeg, zullen er wel oudere keuren zijn geweest. Dat men aan de naburige plaatsen een deel dier keuren ontleende, is niet twijfelachtig, daar men er verscheidene van elders bekende in terugvindt. Meestal is echter de redactie zoo veranderd of vermeerderd, dat voor slechts een paar verwijzing naar de moederkeur voldoende zoude zijn. Ik gaf er dus de voorkeur aan ook deze op nieuw te laten afdrukken. De opschriften der keuren zijn door mij bijgevoegd, alsmede de nummering der latere keuren. Waar de inhoud wegens bedorven lezing of opengelaten plaatsen volkomen onzeker was, vindt men geen opschrift.

Digitized by Google

Keuren van 1505.

Dit sijn alsulcke koren als scout ende scepenen in Borchorn geordineert ende gemaeckt hebben tot nutscappen van den gemeene lande van Borchorn, int jaer ons Heeren XV^{c} ende vijff.

1. *Verstek van gedaagde.*

Item in den eersten so wie ingewonnen wordt tot recht te comen in Burchorn ende op synen beteykenden dach niet en verschijnt, die mach uutsitten den eenen rechtdach den anderen rechtdach, elcke rechtdach op twee schell., ende comt hy den derden rechtdach niet, so is hy vellick ende sal dan gelden den heer XLII schell.

2. *Niet te varen in het vierkant of te klimmen in den bogaert zonder verlof.*

Item so en moet niemandt sonder oorloff varen om het viercant off climmen in den bogaert. Soo wie dar gevonden wort by daghe, die verbeurt III pont, ende by nachte X pont. Ende doet hy scade, die sal hy beteren by den gerecht nae gelegentheyt der sake, behoudelyken den hantvesten in horen wesen.

3. *Geen riet te winnen van een ander.*

Item so en moet niemandt eens anderen riet wijnnen, off bomen off poten offplucken off halen sonder oorloff, op een boet van X sc., ende den scade te beteren by scepenen, dan

Digitized by Google

te varen [1]) dat men riet in den dijck voerden, dat mach men doen sonder verbeurnis.

4. *Kijven van vrouwen.*

Item so waer twee vrouwen kyven ende lelijcke hoeraefleche woorden geven, die verbeuren elx X sc., off sy sullen twee uren aen Roelant staen op eenen rechtdach, ende dan malcander vergiffenisse bidden, off ten waer saeck dat den rechter docht, dat men se swaerlicke corrigeren soude.

5. *Geen beesten uit de schutting te nemen.*

Item so wie er beesten uutten schuttinge nemt, naedat sy geschut sijn, sonder oorloff, dat sal men berechten na de hantvesten; ende comt die man naer sijn beesten, soo mach se den scepen ontbinden, opleggende dat schutgelt.

6. *Schade aan de kerk.*

Item soo wie scade doet aen die kerck, hetsy aen glasen, bomen off anders, die sal dat beteren by den gerechte ende vonnisse van scepenen.

7. *Onlust voor de vierschaar.*

Item so wie onluste off kyvinge maeckt voer den vierscharen als den scout mitten scepenen te recht sitten, die sullen elx gelden V sc., also dick als sy daeroff bekoort worden ter goeder waerheyt.

8. *Wie een taalman neemt.*

Item so wie an den gerechte wat te rechten heeft ende een taelman neemt, die talman moet wel sijn woorden houden, behoudelyken dat die man dan selver optie tijt in den gerechte niet spreken en moet, op een boet van III sc.; maer hy mach wel den talman in sijn oor spreken hoe hy sijn woorden houden sal tot sijn recht, behoudelyken dat hy oorloff hebben mach van den scout.

9. *Van sluiten.*

Item die bode sal hebben vant sluytten X sc., opten geenre cost die int onrecht valt.

---

1) Lees: *dan tware.*

Digitized by Google

10. *Dingen over vonnis.*

Item so wie over vonnisse dingede, die verboert XV ℔, te weten so wie dingede voor een anders heeren recht boven vonnisse gewesen in Borchorn, maer een simpel dincktael voer den gerechte is X sc., behoudende den heer sijn recht ende hantvesten.

11. *Vechten buiten de vrijheid.*

Item so waer twee poorteren van Burchorn buyten vechten voor den [1]) ende onbeset weder thuys quamen, dat sal men binnen Burchorn berechten offt binnen geschiet waer.

12. *Klagen over een medepoorter.*

Item so en moet niemandt, wie hy sy, die een poorter over den anderen clagen offte te recht trecken, op een boet van III ℔, te weten buyten Berchorn van schulden dat in Berchorn te rechten behoort.

13. *Executie bij lijfsdwang.*

Item so wie verwonnen is van schulden, byalso dat hy den bode overgelevert is in sijn behoet, die sal die bode houden twee weken in goede costen van ongelijck. Ende teynden die twee weken sal men den schuldenaer overleveren in sijn behoet, sonder hem niet te moeyen aen sijn lijff, ende diegene mach hem dan houden ter tijt toe dat hy hem verneucht heeft off quijtgeschouden, ende die bode sal hebben sijn costen ende X sc. van sluyten.

14. *Aanspreken op bekentenis of tuig.*

Item soo wie op jae off neen angesproken wort, die sal jae off neen doen, ende so wie op thuyge dinget, die sal tuych hebben na de hantvesten, ende hem also toegewesen worden. Maer wilt yemandt ontkennen, ende die weder-partye wil betuygen, tuyg sal voor den eedt gaen, ende wie dat tuyg verliest, die sal den heere gelden III sc.

15. *Met wapenen niet aan de vierschaar te komen.*

Item soo en moet niemandt an der vierscharen comen als

1) Lees: *vechtende worden.*

Digitized by Google

die scout recht sit mitten scepenen, mit stocke, staven, bussen, pieken, swaerden, anders dan mit dachlijcx [1]) die men dagelix draecht, op een boet van V ℔ ende guetduncken van scepenen.

16. *Boeverij in de kerk of op het kerkhof.*

Item soo en moet niemandt, wie hy sy, in den kercke ofte op den kerchoff na Borchorn dobbelen, caetsen ofte anders boeveryen bedryven, op een boet van een ℔, also dick als hy becoert wordt van eenigen van den gezworen ofte van eenen waerachtich poorter.

17. *Geen beesten op zaadland te gaan.*

Item so en moeten geen beesten gaen opt zaetlandt dat gesayt is, elcke scaep op een oertgen, een vercken een stuver, ende elcke hoornvee een sc., ende een paart een braspenninck, ende den ..... by den ..... ende elx mach se schutten in sijn scade.

18. *Van 's heeren schade.*

Item die heeren scade mach men allen tijt inwinnen, te weten tweeschatte an gelde ende vierscatten an panden, ter goeder waerheyt.

19. *Van crimineele zaaken.*

Item alle criminele saeken sal men berechten na de hantvesten.

20. *Van huisbraak.*

Item huysbraeck sal men berechten na der hantvesten.

21. *Boeten van gasten niet te verjaren.*

Item een gast mach sijn boeten niet verjaren na der hantvesten.

22. *Kosten van vlotvaardig recht.*

Item so wie vlotvaerdich recht begeert, die sal den scout geven voor sijn ganck twee sc. ende elcke scepen eenen sc.

---

1) Waarschijnlijk te lezen: *dachlijcx messen.*

Digitized by Google

23. *Kosten van voogdij.*

Item so wie eenen voocht neemt voor den gerecht in Berchorn, die is sculdich den scout II sc. Ende so wie een borcht die [1]) heeft off een machtbrieff, die sal geschreven wesen in dat klerckenboeck, ende den klerck een sc. van inscryven ende den heere II sc. . . . . [2]) die vochden is van geenre waerde.

24. *Kosten van een eed.*

Item so wie eenen eedt neemt an den gerechte, die is schuldich III sc., ende die sweert, II sc. Ende die sal s. Anthonis hebben.

25. *Panden voor gerekend schot.*

Item gerekent schot mach men alle dagen panden.

26. *Zaken boven* 5 ℔ *voor drie schepenen of meer.*

Item so en sal men niemant meer overwise dan vijff ℔, ten ware mit drie scepenen off meer.

27. *Begieten met bier.*

Item so wie den anderen mit bier off anders int aensicht oosde, die verboerde tegen den scout V sc. ende tegent gerecht V sc. ende tegen dengenen V sc., die also begoeten offte beoest waer.

28. *Verboden visscherij.*

Item so wie dat vischt in verhuyrde vischeryen off in mijns heeren grafften, die verbeurde by dage III ℔, ende by nachte te berechten na de hantvesten, ten waer dat hy oorloff daertoe hadde also te doen.

29. *Van maexel.*

Item so en moet men niet meer maexel maicken dan voir een penninck ses penningen, te weten van huyr, ende des sal die scout off sijn gewaerden bode hebben vijf stuvers voer sijn ganck.

---

1) Waarschijnlijk te lezen: *borchtbrieff.*
2) Onleesbaar woord, wellicht: *offt.*

Digitized by Google

30. *Van hetzelfde.*

Item so mach men alle maexel off mit dat hooftgelt des anderen dages by der sonnen, off het stae langer op met moet.

31. *Ongepende varkens.*

Item so en moeten geen verckens gaen in Berchorn, off sy sullen gepent sijn boven op die noesen, op een boet van V sc. Ende elcx van den gerechte mach se bekoren des dages eens.....

32. *Verboden honden.*

Item alle honden die door den rinck niet en mogen, die sal men den eenen voorste voet offhauwen, off V sc. te verbeuren, also dick als sy bekeurt worden van eenich van den gesworen.

33. *Executie van schuld.*

Item so wie verwonnen worde van schoude, die sal vry panden off maexel wyse nadat recht gevallen is, off hy sal inleggen. Ende gaet hy uut, eer hy gewesen heeft als recht is, sonder oorloff, die verbeurt V ℔, behoudelyken dat hy een weet heeft van den boden sdach te voren; ende wie selff geen maexel en wist, die sal den heer gelden V sc.

34. *Van plukharen.*

Item plockhaeren is X sc. tegen den heer ende den man X sc.

35. *Van mestrek, vuistslag en kanworp.*

Item een mes te trecken, een vuystslach, een kan te werpen nae een persoon dat hy geraekt wort, elcx van desen verbeurt hy een ℔ tegen den heer ende een ℔ tegen den ander.

36. *Van eens anders wagen of paarden te gebruiken.*

Item so wie den anderen synen wagen schutten, peerden sonder oorloff naem ende besichden binnen off buyten, op X sc., ende den scade, coste, hinder te weerderen by den gerechte.

37. *Gewicht van het roggebrood.*

Item alle roggenbroot dat men vercoopt, sal wegen XI ℔, op een boete van III ℔ ende op verbeurnisse van alle dat

Digitized by Google

geback. Ende die broden sal men terstont den armen even om Goidts wille.

38. *Valsche maten en gewichten.*

Item so wier mit valschen maeten meet off mit onijkte valschen gewichten, die sal men int vier werpen ende verbranden; ende dergenen die die valsche maet offte gewichten toebehooren, die sal gelden III ℔; ten dochte den scepenen dat men dat swaerlyker corrigeren souden. Ende elx van den gerechte mach se bekeuren. Ende men sal mit geen maeten noch gewichten meten off sy sullen gebrandt wesen, op die boete dier toe staen.

39. *Valsche oorkondschap.*

Item so wie valsch oircondtscap draecht, die sal men berechten na der hantvesten.

40. *Wie een dief in zijn huis vindt.*

Item so wie een dieff in synen huyse vijndt, dat sal men berechten na der hantvesten.

41. *Van vredebraak.*

Item alle vrede ende vredebreeck sal men berechten na der hantvesten.

42. *Hoelang schepenen mogen vreden.*

Item die oude scepenen mogen vrede maken, gheven, nemen een jaer lanck naedat sy van der scepenen ambocht sijn, gelijck een ander gesworen.

43. *Antwoord spreken* [1]).

Item so wie op kyvinge van scepenen antwoort gesproken ende daeroff ongerecht valt, die is schuldich den heere II sc.

44. *Wie van den recht te wesen wendt.*

Item so wie van den recht te wesen wendt, die sal gelden den heere III sc.

---

1) Deze en de volgende bepaling zijn blijkbaar bedorven, terwijl de zin onzeker is.

Digitized by Google

45. *Wie poorter zal wezen.*

Item so wie binnen Burchorn lant, huys, dijck, ... scotvry off hure heeft, die sal poirter wesen binnen Burchorn aleer hy dat landt beslaet off dat lant onderwindt an te tasten. Ende dat daerom dat den heer dijck ende scot ende alle oncosten daeran verhalen mach, ende dat op een boet van III pondt, behouden den heer ende sijn kinderen ende haer landt.

46. *Van onrechte klage.*

Item so wie een onrecht clage voert, dat is een ban.

47. *Van pand.*

Item so wie sijn panden uutgedaen wordt van schulden, die sal den heere gelden III sc.

48. *Van maexel of panden te wijzen.*

Item so wie selver geen maexel off panden en wist, die is den heere schuldich III sc.

49. *Van kanworp.*

Item so wie een kan werpt nae eenighe persoon ende niet en raekt, die sal den heer gelden V sc. ende den man V sc. voor sijn vreese.

50. *Van kreuk te maken.*

Item so wie en kreuck maeckt te water off te lande, die sal verbeuren V sc., maer my [1]) sal se bekeuren van eenigen gesworen ende den weedt doen ende te recht stellen.

51. *Kosten van becommeren.*

Item van alle becommerde goeden sal die scout hebben II sc.

52. *Panden van verlijde schuld.*

Item alle verlyde schoude sullen ten naesten rechtdach daeran panden, wesende den derden penning beter dan dat hooftgelt, op III sc. off nae den hantvesten.

---

1) Waarschijnlijk te lezen: *men*.

Digitized by Google

53. *Niet in der schepenen acht te komen.*

Item so wie in scepenen acht comt sonder oorloff, die sal den heere gelden III ℔.

54. *Van getuigenbewijs.*

Item alle tuygen sullen ten minste wesen II personen off meer, waerachtige luyden, also wel vrouwen als mannen.

55. *Van mede te heinen.*

Item alle heyningen sal men wijnnen nae oude costumen, te weten men sal gheen heyningen leggen voor sijn door rechtelyken nae te heynen binnen den derden dach [1]), ende dat by een poirter of meer, ende de voet op II sc., ende die naheyninge sal ..... soveel wesen als die voorgeheynt heeft. also dick alst hem vermaent wert.

56. *Niemands erwten te plukken.*

Item so en moet men niemandts erreten plocken sonder oorloff, opte boete van vijff sc. Ende elcx mach se beteren in sijn scaede.

57. *Deeling van land en ander goed.*

Item alle deelinge van lande ende ander goeden ende rekeninge sal men deelen nae goede oude costumen, behoudelyken dattet gerecht daer niet meer op verteren en moet dan XXIII sc.

58. *Schade aan visscherijen.*

Item so wie den ander schade doet an sijn vischeryen, te weten an schuttingen, fuycken, corven ende diergelyken, die sal den scade beteren by den gerecht, ende den heere gelden III ponden, off by goetduncke van scepenen.

59. *Van onrechte panden te wijzen.*

Item so wie een onrecht pande wijst, te weten dat hij van

---

1) Blijkbaar bedorven door het uitvallen van eenige woorden achter *leggen*. Hij die *heinen* wilde, moest waarschijnlijk zijn buurman eenc aanmaning doen voor zijn deur om binnen drie dagen mede te *heinen*.

Digitized by Google

die een pande op die ander valt, die verboerden tegens den heer III sc.

60. *Goederen aan pandbeslag of maexel te onttrekken.*

Item so wie mit eenigen goeden, hetsy beesten, cleer off enich ander goet, uut den ban van Berchorn ghinck voor den dreeft off diergelyken, daeran gepandt waer off maexel an gemaekt waer, de verboerde III pondt.

61. *Schade aan tienden, waranden of wildernis.*

Item alle scade die geschien aen tyenden, waranden, wildernis, sal men berechten na der hantvesten.

62. *Verkoop van onroerend goed in te schrijven in het klerkenboek.*

Item alle huysen, lant, erven, dat men vercoopt leggende staende binnen Burchorn, dat sal men schryven in de geswoeren clerckenboeck in tegenwoordicheyt van scepenen. Ende daer sal die clerck off hebben van inschryven een sc.; ende desgelijcx van een die poorter wort.

63. *Loochenen voor het gerecht.*

Item so wie den anderen loochent voor den gerechte, op X sc. Ende wie in dat beter recht valt, die sal vry wesen.

64. *Van merrien te houden.*

Item een yegelijck mach in Burchorn marrien houden die wil, also wel als paerden ende heynsten.

65. *Schade aan molens.*

Item wie eenige schade doet aen die watermolens off den molenaer versoekt om te misdoen, dat sal men berechten off eenich sijn eygen woninge aengevochte ende versocht hadde, na de handvesten, ende daerboven die scade te beteren by correxie van scepenen, ter goeder waerheyt.

66. *Verplichte dijkshulp bij watersnood.*

Item oft also geboerde, dat Godt verhoeden moet, datter last quaem van water, byalso dat men overmits den last van den water most roepen: waternoot, ende so wie dan van den ingesetenen van Borchorn niet en quame op den dijck,

Digitized by Google

onderhoudenisse ende hulpe van den lande, dat ware op een boet van vijff pont, indien dat sy een weet hebben.

67. *Van kwetsen.*

Item so wie den anderen quetst mit eenige scherp instrument, dat sal men berechten na den hantvesten.

68. *Kwalijk spreken op den heer of zijn gezin.*

Item so wie qualijcken spreekt op mijn heer van Burchorn, mijn joffrouwen, sijn kinderen, dat sal men berechten na de hantvesten.

69. *Kwalijk spreken op het gerecht.*

Item so wie qualijcke spreekt op ons gerechte off ons landt van Burchorn roert ende hem dat ontvallen laet, die sal den heer gelden een ℭ, en s. Anthonis en s. Anna een halff pont was, ende voert den gerechte ende partyen te bidden om voirgiffenisse, behouden den ..... sijn hooge heerlijkheyt.

70. *Van hetzelfde.*

Item so wie qualicken spreekt op scout off scepenen ende eenig gesworen van den gerechte den gerecht aengaende, dat sal men berechten na de hantvesten.

71. *Maexel van wilcoort gelt.*

Item so wie maexel gemaeckt wordt van wilcoort gelt, die sal gelden vijff sc.

72. *Van maexel.*

Item alle maexel die op eenich persoon gemaeckt wort, byalso dat daer meer personen schuldt aen coemt, so mach die jonger schuldenaer den ouden sijn gelt opleggen, daer hy maexel op gemaekt heeft, ende den scade te beteren by den gerechte, ende dat maexel over hebben.

73. *Getuigenplicht.*

Item so wie gedaecht wort tot tuyge tusschen parthyen, die sullen comen op hoere beteykenden dach, ende verschynen voor den gerechte ende tuygen by haren eede, off sy mogen haer beraedt nemen tot den naesten rechtdach ende also uutsitten om II sc. Ende so wie hem den anderen

Digitized by Google

rechtdach niet en verschijnt, oick II sc., ende ten derden dach eenen nobel van XLII sc.

74. *Maexel wijzen in het gading.*

Wie in de gadinge geen maexel en wijst, die verbeurt V sc., ende die maexel maket wort, die verbeurt mede V sc.

75. *Van zeventuig.*

Item van huysen ende erven aen te spreken in de gadinge, te weten dat den sevenden acker den achsten beheeren soude [1]) ban offte boet, dat sal men berechten nae uutwysen der hantvesten.

76. *Van hetzelfde.*

Item een seevenwedde mogen tuygen die dat lant in huyrwaer hebben, also wel die dat eygen hebben, hetsy van lijffhuur, ende oock van houde van beesten ende van arbeytsloon.

77. *Van putoors en reigers te vangen.*

Item so en moet niemandt putoors, reygers vangen binnen Burchorn sonder oorloff van den heer, op een boet van een pont, ende te berechten darenboven na de hantvesten der ghyselen.

78. *Van eijeren te zoeken.*

Item so en moet niemandt in Borchorn eenich persoon van buyten eenige vogelseyeren soecken, op V sc.

79. *Van zwanen en zwaneneijeren.*

Item soo wie zwaenseyeren neemt ende zwanen neemt, vanget, slaet off horen nesten verstoort, die sal men berechten na de hantvesten van Burchorn.

80. *Van zijn poortrecht kwijt te schelden.*

Item so wie sijn poorterscap quijtschelt, byalso dat hy uutlandich wordt, off andere saecken die hem te doen vallen, die sal comen in den gerechte ende doen quijtscheldinge alst recht is, ende geven s. Anthonis een halff pondt was.

---

1) Lees: *sonder.*

Digitized by Google

81. *Van eene keurwonde.*

Item een keurwonde is X pondt tegen den heer ende X pont tegen dengenen die gewont is, dat is te weten lidts diept te meten van den voorsten lidt des vingers tot an den nagel.

82. *Van hetzelfde.*

Item van de oogen opwaerts en meet men geen diept, noch van dat lit der handt tot den naghel toe, maer alleen die langt die meet men nae oude beschreven rechten.

83. *Schade door beesten veroorzaakt.*

Item een man is schuldich te staen voor den paerden, horenbeesten, hoe in houden byten m [1]), indien yemandt dese voorsz. beesten bekent ende voor sijn hout, maer ontkent hy eenich paert, ossen, koeyen, honden off ander, sodat hy dese voorsz. beesten van hem jaghet, soo sal die man vry wesen. ende die heer mach se aenvaerden voor sijn eygen.

83*a*. *Uitvoer van mest verboden.*

Item soo en moet niemant, wie hy zy, eenich mis uut Burchorn voeren, op een boete van XLII sc.

84. *Beesten in zijn schade te schutten, niet te dooden.*

Item vint yemandt eenich beest in sijn scade, die en moet hy niet dootslaen, op III pont; maer hy mach se wel schutten, ende den scade beteren by den lenden. Ende dyen sijn beesten dootgeslagen is, dat sal men beteren by den gerechte, te weten een beest dat waerdich is XLII sc. [2]), ende dat waerdich is III pont, sal gelden X pont, soo nae advenant te minderen ende te meeren nae grootheyt der beesten, hetsy schaep, vercken off ruych hoornvee.

85. *Hoe de bode bekeuren zal.*

Item so sal die bode niemandt bekeuren in Burchorn, off hy sal se die borge laten setten in den klerckenboeck, off

---

1) Lees: *koeyen, hondenbyten, enz.*
2) De betering in dit geval is in de pen gebleven.

Digitized by Google

hy selver die man blyven, ende dese scepenen sullen aldaer geen recht van doen. Ende des so sullen sy den klerck geven een oortgen van inschryven.

86. *Kosten van afschriften uit het klerkenboek.*

Item offter yemandt waer die certificatie begeerde uutten klerckenboeck, die sal den klerck geven III sc. voor sijn schryven, ende voert den scepenen hebben hoer moe.

Aldus geordineert by oirber Woutersz. als scout in Burchorn, Pieter Heertgeyssen, Henrijck Riewerts, Pieter Dircxsoon, Jacob Dircsz., Meister Jan Pietersz., als scepenen in Burchorn. Anno 1505, by consente van den heer van Burchorn.

Gecollacioneert jegens tprincipael oudt register der keuren voorsz., houdende LXXXVI beschreven articulen, ende is desen daermede in alles accorderende bevonden, van date ende onderteyckent als booven, den XXII^en^ Februarii an° XVI^c^ twee en twintich.

W. J. VAN SCHOTERBOSCH, Not. p.

Latere Keuren.

87. *Wie voogd is, zal poorter wezen.*

Item so en moet niemandt in Berchorn voocht wesen, noch machtbrieven hebben, daer sy mede rek..... spreken, off sy sullen poorter wesen, op een boete van III ponden, behoudelyken de privilegien.

88. *Wie aanneemt te dagen of eene wete te doen, zal poorter wezen.*

Item so en moet niemandt in Berchorn voor de vierschaer annemen te daghen off de wete te doen, off sy sullen poorter wesen off gesworen in Berchorn, op een boete van III pond, ende des so en moet niemandt meer van drie die naeste dorpen nemen dan II sc. van een man te dagen off die wete te doen.

Digitized by Google

89. *Wie den schutstal zal maken.*

Item so wie die wech in Berchorn huyre, die sal goede vaste tuyninge maecken opten wech met een goede deure, off hy en sal geen beesten scuylen moegen, ende die wech onvermindert ende ongehaet. Ende bruyckte hy se in den ....., aleer dat hy dat gedaen heeft, so sal hy die beesten selver lossen, ende hy sal verbeuren vijff sc., also dick als dat gebeurde, ende die ..... sal hy maecken tot scepenen prijs.

90. *Wie dagen mogen.*

Item een yegelijcken van de gesworen van Burchorn die sullen mogen beg..... off dagen gelijcken den gesworen bode van Berchorn, indien dat sy dat doen willen, behoudelyken die bode sijn boetpenning ende dat den boet toebehoort.

91. *Van brieven te brengen.*

Item so en moet niemandt, wie hy sy, eenige brieven brengen in Burchorn an de heer van Burghorn, scout, scepenen off eenige inwoonders in Burghorn off poorters van Burchorn, op een boete van drie ponden, ende een jaer bannen te wesen uut Burchorn.

92.

Item soo en moet niemandt, wie hy sy, eenige scapen .... in Burchorn, die over dammen off brede posten comen, noch niemandt en moet scapen ....., noch daer en sullen niemant posten houden an den dijck in Burchorn off syhecken opstaen, off sy sullen se selver vryen, op een boet van II sc., noch posten daer sy dagelijcx overgaen, dan een oude ...., hetsy coppelt off ongecoppelt, spant off ongespant.

93. *Van voogdij.*

Item soo en moet niemandt voochdye quijtschelden off een ander in vormer [1]) sal se de scout aentasten. Ende niemandt

---

1) Waarschijnlijk te lezen: *inwoner*.

Digitized by Google

van buyten en sal se onderwijnden, op een boete van III ponden, so dick ende menichwerff als hen onderwindt.

94.

Item so en moet niemandt op . . . . . seer in de wyer staetser, die sal vry sijn, op een boete van een pondt.

95.

Item so en moet niemandt vry lant . . . . . affter desen dach, op een boete van III ponden. In Berchorn den XXVIII^en^ dach in Januario int jaer XV^c^ ende achttien.

96. *Van te komen in der schepenen acht.*

Item so wie dat in scepenen acht verdaecht wort, die en sal daer niet van scheyden voordat hy sijn acht geseyt heeft, noch daer . . . . . blyven, op een boete van III pondt . . . . . .

97. *Van met bogen of bussen te schieten in de kuilen.*

Item so en moet niemandt met boeghe off busse in die kuylen [1]), op een boet van V sc., scieten nae eenige koeten.

98. *Van eenden te jagen.*

Item so en moet men niet eendt jaegen een persoen, off sy sullen met haer drieen wesen, dan dengenen die se by sijn eygen huys gaen, op een boete van III ß.

99. *Met honden niet in het veld te gaan.*

Item so en moet niemandt mit honden int velt gaen, op een boete van V sc., off het waer sake dattet in hoer eygen lant off hem toebehoorde. Ende op die nieuwe wech salt vry wesen.

100.

Item soo en moet niemandt . . . . . houden affter s. Jacob over dat velt, op een boet van V sc., in een anders landt.

101.

Item so en moet niemandt . . . . . houden in een ander

---

1) Die kuilen lagen aan den zeedijk.

Digitized by Google

landt voor s. Victoris, op een boet van II sc., off sy moeten gehecht wesen.

102. *Van den molenaar in Burghorn.*

Item so wanneer dat ander molens gaen te Scagen off tSinte Maerten, ende die molenaer in Burchorn niet en malet alst van doen es, so mach se een yegelijck van de gesworen becoren, op een boete van II sc., soo dick als dat gebeurde, ende off een yegelijck van hemlyd. voer hem an die molen quam, ende indien dat die seylen leggen off hangen de want nar of ..... bevonden worden, so mach se dieselve becoren, die se also vijndt van de gesworen, op een boete van III sc.

103. *Onderhuur van land.*

Item soo wie dat landt verhuyrt in Berchorn ende de huyrman verhuyrt het wederom, so sal diegeen diet verhuyrt heeft, sijn verhal hebben an dengeen die hy wil, off sowel an dė bruyckers lant als an sijn huerman, ende dat op een boete van III pondt diet niet en voldoet.

Digitized by Google

BLADWIJZER.

Nº.		Blz.
	Voorrede.	v
	HOORN	1
	A. OUD KEURBOEK.	
1	Van brant te maken.	19
2	Wie nyet tot den brande quaem.	
3	Van huusbrec.	
4	Wie sijn huus broken wort	20
5	(Van wapen te brande te brengen.)	
6	Wie den anderen quetste.	
7	Van brantleder.	
8	Van eesten.	
8*a*	(Van stroe of riet.)	
9	Wie droecht op eesten	21
10	Van assche uutdoen.	
11	Van die smeden.	
12	Van huus te maken.	
13	Van vier in eesten ende in oven te steken.	
14	Van vechten bi nacht.	
15	So wie enen anderen quetste.	
16	Van beprovinghe	22
17	Van vreden te maken.	
18	Noch van vrede te maken.	
19	Wie een vrede brect.	
20	Van vrede weygheren.	23
21	Van vuust slaen.	
22	Wie valsche oirconde draecht.	
23	Van dat kerchof te vervechten.	
24	Soe wie een poorter wechvluchte. . .	24
25	Van wiven scelden.	
26	Van heervaert varen.	
27	Van enen nuwen poerter.	
28	Van smeer te smelten.	
29	Van beesten te doden	25
30	Van een erve weder te roepen.	
31	Van claghen over sine medepoerters.	
32	Van brieven te brenghen.	
33	Van wapenrucht te maken.	25
34	Van dranc te valschen.	
35	Van crenghe uut te werpen.	
36	Van scepen te legghen	26
37	Van noet van vianden.	
38	Van laghe in huus te houden.	
39	Wie vecht sel inlegghen.	
40	Van vechten.	27
41	Van neringhe te doen.	
42	Van beesten te vercopen.	
43	Van gansen te houden.	
44	Wie tughen sal.	
45	Van onscoud te doen van lanthuer. .	28
46	Van een ander dief te hieten.	
47	Wie den anderen lochent.	
49	Wie op een huerhofstede sit.	
49	Van bier copen van gasten	29
50	Bier antrect.	
51	Van onlust te maken.	
52	Van becommeren van gasten.	
53	Van scot te gaderen.	
54	Wie scout of raet wesen sal	30
55	Van tughen van scepen.	
56	Van vleysch te slaen.	
57	Van borghe te setten.	
58	Van scot te gaderen.	
59	Van ghelt uut te legghen	31
60	Van vracht te betalen.	
61	Van liemen	32
62	Van panden.	
63	Van doetslagen te vreden.	
64	Van dobbelen	33
65	Van poertrecht quijt te scelden, wat hi gheven sal.	
66	Van poerter te werden.	
67	Van heervaert te varen	34

Digitized by Google

N°.		Blz.
68	Van eden	34
69	Van ombieden.	
70	Van een graf toe te legghen.	
71	Van onlust in die kerc te maken.	
72	Van boverie in die kerc	35
73	Van messen te trecken.	
74	Van bolwercken te scouwen.	
75	Van scouwen.	
76	Van Antonijs verken te houden. . .	36
77	Van een lantpoerter.	
78	Van coepbroet.	
79	Van taeckbotter.	
79a	(Van hetzelfde.)	37
80	Wie op een huerhofstede woent.	
81	Van erve aen te spreken.	
82	Eyghendoem rueren.	
83	Van voghel copen.	
84	Van wijn tappen.	
85	Van poertrecht quijt te scelden. . .	38
86	Van bier tappen.	
87	Wie sijn wissel ontvoerde.	
88	Van borghe te werden.	
89	Van husen te breken.	
90	Hoe men doetslach legghen sal. . .	39
91	Hoe men die raden kiesen sal.	
92	Van rekeninghe	40
93	Van huus doerscieten.	
94	Van onrecht scot te rekenen.	
95	Van pannen op solren.	
96	Van poerter te worden.	
97	Van panden	41
98	Hoe men lantkusten winnen sal.	
99	Van kueren te maken ende wederspreken.	
100	Van den rijcdoem te ombieden.	
101	Van die waghe te hueren.	42
102	Van afterstallich scot over te leveren.	
103	(Van hetzelfde.)	
104	Van den burgermeisters scoude te manen.	43
105	Van kercmeysters ende werdeyns te kiesen.	
106	Van ghewelt an goede.	
107	Van bostelscepen te legghen. . . .	44
108	Van oeftscepen te legghen.	
109	Van soutscepen te legghen.	
110	Van weghen binnen huse.	
111	Van wijn mit geteykende kannen en maten te tappen.	
112	Van poertrecht quijt te scelden.	
113	Van dat den rijcdom bi den burghermeisters overslacht ende uutrekeninghe wesen sullen.	45
114	Van dat er niet meer dan een man seven sel wesen uut enen lande.	
115	Van dat die seven hoer lentpenning weder hebben sullen.	45
116	Dat nyemant buten der stede goed coepen mach.	
117	Van waghenen te setten	46
118	Van vijsch tsamentscoep te coepen noch te vercoepen.	
119	Van rammen niet ter merct te brengen.	
120	Dat nyemant qualyken spreken moet op den gerechte.	
121	Geen onscout doen van lanthuer, huyshuyer ende erve binnen sjaers . .	47
122	Van die gelant sijn in heer Florijs coege.	
123	Van gheen onscout te doen van arbeitsloen.	48
124	(Niet ter vigelie te gaen eten.)	
125	Van soe wye uut een ghilde sterft.	
126	Noch van den seventuych.	
127	(Van botertonnen.)	49
128	Van den ballinghen te leggen opt clochuys int ballinckhuys.	
129	Van gheen wair te verkopen op die kerckemuur.	
130	Van dat men int gasthuis niet cocken sel.	
131	Van den susterhoeven, dat elcx susterhof moet hebben X leeren emmeren.	
131a	Van leeren emmeren te hebben ende te brande te brengen.	
132	Van scoerstienen ende heerten in scueren ende afterhuysen.	50
133	Van Hollantsche lakenen te ramen.	
134	Van die officien naebescreven die sloetelen opten huys te brengen. .	51
134a	Op heylige daghen te copen.	
135	Van panden.	
136	Van voichdyen.	
137	Van vlotvairdich recht.	
138	Van eenen dode te belueden. . . .	52
140	Van doeden te begraven.	
141	Van boelding te spreken of houden.	
142	Van soe wye sijn ouders verliest of ander vrienden ofte magen.	
142a	Van visschen binnen der vryheit . .	53
143	Van een coep weder te dryven.	
144	Van visch te vercopen.	
145	Van die vollers hoir lakenen tewasschen.	
146	Van lendtpenninck te geven.	
147	Van mis te leggen op den wech.	
148	Van der gasten comenscap of enich vreemt man binnen Hoirn. . . .	54
150	Noch een ander artikel vant selfde.	
151	Noch een ander.	
152	Noch een ander.	

Digitized by Google

N°.		Blz.
153	Van sout te vercoepen.	55
154	Van appelen, peren te vercopen.	
155	Van huyden te vercopen.	
156	Noch een van den gasten.	
157	Noch een ander.	
158	Noch een ander van den gasten . .	56
159	Van den waert te wairscouwen die gaste.	
160	Van teer of pick te wermen.	
101	(Van niet te ryden op het kerkhof.)	
162	(Van geen honden te houden.)	
163	Van den scouten knechten hair nyewejair te eyschen.	57
164	(Van riet by ovens.)	
165	(Van messen te dragen.)	
166	Van die nederveynsteren in Loenkessteech ende Kercksteech ende meer anderen.	
167	(Van de pothuizen, keldergaten en stoepen aldaar.)	58
168	(Van geen goed te verkopen voor de kerk.)	
169	Van die vleysbancken.	
170	Nyemant en moet in Loenkes ende anders goet te coep setten.	
171	Van die sleepers.	
172	Dat men niet moeten sleepen mit paerden doir enige havensteech. .	59
173	Van panden.	
174	(Van te borgen aan jongelieden in herbergen.)	
175	(Hoe lang schepenbrieven duren.)	
176	Soe wye int gasthuys sterft, wat dat recht dairof is.	
177	Van dat niemant tappen moet dan by sekere maten	60
178	Van paerden te houden.	
179	Van panden om huerlant, huys ende erf.	
180	Noch van panden.	61
181	(Noch van panden.)	
182—186	Die ordonnancy van denghenen die woerden houden voer den gherechte om loen.	
187	(Hoe lang schepenkennis duurt.) . .	62
189	Van dat niemant tappen sel mijt ongeijcte maeten ofte kannen . . .	63
190	Van dat men gheen wol coepen en moet of drapenieren.	
191	Van te vercopen huysen of erven geestelike personen ofte verpachten . .	64
193	Van te slaen an husen of dueren by nachte.	
196	Van gheen Scotse wol alleen te drapenieren.	
200	Van dat men die visckmerct houden sal opt Pampis.	65
201	Van dat gheen wevers noch vollers sellen drapenieren.	
202	Van dat sy gheen weeftouwe noch commen sellen stellen in hoir huys.	
203	Noch geen lakenen sceern	66
204	Van dromelen.	
205	Van dat men geen weeftouwen sal buytenvoeren ofte vercopen.	
206	(Van te tappen met geijkte kannen.)	
207	(Waar geen klei te graven.). . . .	67
208	(Van vuilnis te storten in de wateringen.)	
209	(Loon der wagenaars en sleepers.)	
210	(Bepalingen van orde voor het gerecht.)	
211	(Als voren.)	68
212	(Geen wijn of koek te schenken over dooden.)	

VERSPREIDE KEUREN TOT 1528.

213	Gildebrief van het schippersgilde.	
214	Keur op de vreemde bieren. . . .	69
215	(Nalatenschap van bedeelden.) . . .	70
216	(Tegen het bedelen langs de huizen.)	
217	(Keur op de doodkisten.).	71
218	(Van de harde daken.)	
219	Ordonnantie van de oude schutteren.	72

B. NIEUW KEURBOEK.

1	Van brandt te maken in den huysen.	74
2	Van brandt te roepen	75
3	Van scade des brants.	
4	Van denghenen die niet ten brande comt.	
5	Van den vrouwen niet te brande te comen.	
6	Wye in tyden van vyanden ten brande sullen loepen	76
7	Van huysen om te halen in den tyden van brant.	
8	Van scade op te rechten van huysen die omhaelt worden.	
9	Van mit wapen te brande te comen.	
10	Van vechten in den tijt van brant.	
11	Van gheestelijcke personen niet te scoffieren in den tijt van brant.	
12	Van brandtwapen te houden.	
13	Van troghen te houden	77
14	Van leeren te houden.	
15	Van wat huysen die brandtleeren sullen hebben.	
16	Die leeren emmers sullen hebben.	
17	Van dien die meer dan een leeren emmer sullen hebben.	

Digitized by Google

N°.		Blz.
18	Van die leeren emmers niet te besyghen.	78
19	Van den conventen emmers te houden.	
20	Van den emmer te presentieren.	
21	Van den delinghe des stedes van Hoirn.	
22	Van den leeren emmers.	
23	Van den meester die de emmers maken ende regieren sal.	
24	Van nyeuwe emmeren te maken. . .	79
25	Wat de emmermeester jairlicx hebben sal.	
26	Daer men op camers ende solders slaept.	
27	Van een noest ende lanteern te houden.	
28	Van zeylen ende brandtouwen te houden.	80
29	Van den harden daecke ende steenen wanden.	
30	Van den ryeden daecken of te breecken.	
31	Van den daecken daer tcley liem ofvalt.	
32	Van den eesten te bewaren mit bescutten.	
33	Van den eesten te bewaren mit vuyeren.	
34	Van den smeedstijt te wercken . . .	81
35	Van den smeedsscoorstienen.	
36	Van vuyer te houden in den huysen.	
37	Van gheen materie van brant by den heert te legghen.	
38	Wat tijt dat men eesten ende ovenen stoecken sal.	
39	Van ovenen te setten.	
40	Van den vlasters.	
41	Van smeer te smelten	82
41*a*	Van smeerkaerssen te maken.	
42	Van den kistmakers.	
43	Van den cuypers.	
44	Van licht te houden in den schepen.	
45	Van vuyer te halen by die huysen.	
46	Van den waghenmaeckers ende schuytmakers	83
47	Van denselfden schuytmakers.	
48	Van peck of teer te wermen.	
49	Van huysen te teeren.	
50	Van vechten borghen te stellen.	
51	Van mestreckinghe by daghe.	
52	Van vechten by nacht.	
53	Van een ander vechtenderhant te quetsen	84
54	Van te slaen dattet bloet.	
55	Van by nacht mit steenen te vechten.	
56	Van by nacht rumoer te maken over straet.	
57	Om niet an den huysen te slaen by nacht in enige manier.	
58	Van kyven der vrouwen.	
59	Gheruft te maken van vyanden . . .	85
60	Van een kuerwonde ende dairom te wijcken.	
61	Van ghewelt te doen ende scade te doen.	85
62	Van een ander sijn beest te slaen ter doot.	
63	Van een beest te quetsen	86
64	Die ghescout worden niet te molestieren.	
65	Van zeedich te wesen in der kercken.	
66	Van den kerck ende kerckhof niet te scoffieren.	
67	Van dieft of andere scandalizatie een ander op te segghen.	
68	Van een ander te lochenen of te verwyten.	
68*a*	Van die vierscaer te verstoren . . .	87
69	Van vellich te blyven.	
70	Van die becommerschip niet te obedieren.	
71	Van daghen ende becommeren.	
72	Van een ander te panden.	
73	Die manyer ende tijt van panden.	
74	Van denghenen die ghepant is, een weet te doen.	88
75	Om te weten waer men an pandt.	
76	Van onrechtelijck den keer te doen.	
77	Van viertien daghen te nemen.	
78	Van scattinge te doen an den lyve.	
79	Hoe men die executie van den scattinghe doen sal.	
80	Van dien die hem van den executie versteken	89
81	Van dengheenen die scattinghe begherende is.	
82	Van den anghescatte goeden.	
85	Van scattinghe teghen te staen.	
84	Van vlotvaerdich recht te houden.	
85	Van een seventuych te voeren . . .	90
86	Van een voecht te kyesen.	
87	Van enich officier eerst ende voiral poirter te wesen.	
88	Van denghenen die die boon hebben.	
89	Van ghemaechscip in den gherechte. .	91
90	Van brieven te bezeghelen ende kennis te draghen.	
91	Van den officiers deser stede te kyesen.	
92	Van den officiers rekenschip.	
93	Van een ander te helpen goet vluchten.	
94	Van sculde te ontkennen	92
95	Van enich dinck weer te dryven.	
96	Van den weerdryver.	
97	Om gheen weerdrijft te moghen doen.	
98	Van gadinghe ende zeventuych . . .	93
99	Van lendtpenning te gheven.	

Digitized by Google

Nº.		Blz.
100	Van uutlegghe van custen	93
101	Van goet voer eygen an te vaeren.	
102	Van een ander voer recht te laghen.	
103	Van een ander te becommeren . .	94
104	Noch een ander punt van becommeren.	
105	Van vlotvaerdich recht te doen.	
106	Van borghe te nemen voor den wesegoeden.	
107	Om by den officiers yet te worden vercoft.	
108	Om te verhuyeren.	
109	Rekenschap van den burghermeesteren.	95
110	Van denselfden.	
111	Die excysen te betalen.	
112	Van die bierstekers.	
113	Van den scoelmeester ende anderen stededyeners.	
114	Van den onderscoelen	96
115	Van brieven te bezeghelen.	
116	Van huysen of schuyren te fundieren.	
117	Van denselfde, die roymeesters mitten gherechte.	
118	Van den roymeesters.	
119	Om weder te tijmmeren.	97
120	Van poirterscap te winnen.	
121	Van denselfden.	
122	Poirterschip te betalen.	
122a	(Poorters tolbrieven.)	
123	Van enich eedt of te nemen . . .	98
124	Van comanscap van den vreemden man.	
125	Van den ghebrande maten.	
126	Noch van denselfden.	
127	Van den wijnmaet ende hoir ghelijck.	
128	Van den ghewichte.	
129	Van der stede brandteycken. . . .	99
130	Van uut te meten by maten.	
131	Van uut te meten by der elle.	
132	Van den rogghenbroode.	
133	Die rogghenbroot vercopen.	
134	Van den buttere.	
135	Van den voercoepers	100
136	Van den visschers ende andere voircopers.	
137	Van den vijnders ofte marctmeesters.	
138	Van den buttercoepers.	
139	Van denselfden een ander.	
140	Van dat een poirter mede paerten mach.	101
141	Van dat een poirter mitten vreemde paerten mach.	
142	Van dat een poirter den vreemden man betalinge sal doen.	

Nº.		Blz.
143	Van comanscap van scheepsgoeden ende vrachten.	101
144	Van zeevaerdich goeden te coepen.	
145	Van sout te vercoepen	102
146	Van enich waer of dranck te vervalschen.	
147	Van wijn te tappen.	
148	Van versch te vercopen dat runtvleys.	
149	Van runtvleys te warderen by den merctmeesters.	
150	Van denselfden.	103
151	Van verckenen by den straet te houden.	
152	Van die bolwercken te schouwen.	
153	Van den boeten die vervallen zijn te garen.	
154	Van gheen schou te verlegghen.	
155	Van den schouwe buten der stede.	
156	Van ter sen te eyschen	104
157	Van den plaetsen vry te maken daer men op ende ofschepen mach.	
158	Van die heerstraet vry ende onbelet te houden.	
159	Van gheen goet opten kerchof te legghen dan haer eyghen.	
160	Van die stede vesten niet te bescadighen	105
161	Om alle wateringhe claer ende reyn te houden.	
162	Van den vullens ende slijck wech te brenghen.	
163	Aengaende den vleyshouwers.	
164	Van den pryvaten te reynighen.	
165	Van wasschen lakenen of vellen.	
166	Van den straten ende wateren reyn te houden	106
167	Om die herenwech vry ende reyn te houden.	
168	Om die wateren binnen der stede schoon ende claer te houden.	
169	Van cley te steken.	
170	Van die bostelscepen ende houtscepen.	
171	Van die soutschepen ende oeftscepen.	
172	Van die grootschepen aent hoeft te brenghen	107
173	Van den grootschepen.	
174	Van den grootschippers ende Rijnscippers.	
175	Van oude schepen te buecken	
176	Die ordinancie van den cleyne schepen in die haven	108
177	Van den traperye ende wol te copen.	
178	Noch van den traperye.	
179	Van den poirteren die wol vercopen.	109

Digitized by Google

N°.		Blz.
180	Van den tdrapenierdes	109
181	Van denselfden.	
182	Van den wevers ende vullers.	
183	Gheen weeftouwen uut te voeren.	
184	Noch van den wevers.	110
185	Van den verwers.	
186	Van den drapenyerers ende wolcopers.	
187	Van gheen ander laken te ramen.	
188	Van denselfde.	
189	Van den religiosen gheen huysen of landen te copen.	
190	Van gheen testamenten den religiosen te maken	111
191	Van denselfden, om voir den conventen niet te copen.	
192	Van voecht te wesen van enich convente.	
193	Van den teycken der pestilencijs huysen.	
194	Van denghenen die in den pestilencijs huysen sijn	112
195	Van pestilencijs huysen te reynighen.	
196	Van den besmetten der pestilencie in der kercken te comen.	
197	Van den huysen daer pestilencie in is.	
198	Gheen honden te houden in tyden van pestilencie.	
199	Van vreemde bewaersters.	
200	Van den lantluyden mitter pestilencien besmet wesende	113
201	Van die steeplaets vry ende ruym te houden.	
202	Van denselfde plaets een ander.	
206	Van den cramers te staen opter plaetse voirs.	
207	Van den landtwaghenen opten jaermarcten ende weeckmarcten.	
208	Van die grote havensteech niet te benauwen	114
209	Van den waghenaers ende slepers.	
210	Van paerden te houden.	
211	Van paerden te scutten.	
212	Van den draghers.	
213	Van den byerstekers	115
214	Van doode lichamen te graven.	
215	Van den tijt dat men begraven sal.	
216	Van leghersteed te hebben.	
217	Van erffenis te nemen of dairvoir te wijcken.	
218	Van denghenen die int gasthuys, huyssitten of leprosen sterven.	
219	Van niet te schencken over enyghe doden.	116
220	Van dat nyeuwe jaer te singhen.	
221	Van weynd te halen	116
222	Van deelbroot te halen.	
223	Van gheweer of wapen te hebben.	
224	Van schutters te kyesen. . . .	117
225	Van landt, huysen ende erven te vercopen.	

KEUREN NA 1528.

226	(Onstuer of misbaer in de kerck.)	
227	Van cloot te schieten.	
228	(Verboden visschery.)	118
229	(Van turf te klieven.)	
230	(Van het bezien der oude fundamenten bij herbouw.).	
231	Ordonnantie van de karviels, varende tusschen Amsterdam ende deser stede int veer.	119
232	(Geene kinderen in de doelen te komen.)	121
233	(Verbod van vreemde lakens.). . .	122
234	Van den carvielscepen.	
235	Van de draperye	123
236	(Van hetzelfde.)	124
237	(Van de lakenverwers.)	
238	(Verboden tapperyen.)	
239	(Geen schade aan de stakettinge rondom de stede, noch met honden op de vesten te komen.)	125
240	(Verkoop van appelen of ander ooft.)	126
241	(Van hetzelfde.)	
242	(Geene groote honden te houden.)	
243	(Keur tegen nachtelijke straatschenderij.)	127
244	(Van de turfmeters.)	128
245	Die keur van den brandwijn.	
246	(Geen beesten in de ramen te brengen.)	129
247	(Van cloot te schieten en baldadigheden op de vesten.)	
248	Van de wortelen ende uyen.	
249	Van wapen te houden	130
250	Verandering van de keur van waerborg te stellen.	
251	Van goed uutter arrest te nemen.	131
252	Keur op toesegge van paert sceeps uut te reden, ende voorts tscip int becken te brengen.	
253	(Opslag van zand.).	132
254	(Van schepen te beuken.)	133
255	(Van vullers ende wevers die des somers buyten gaen wercken.)	
256	Van de nyeuwe tijmmeraye.	
257	Van de bolwercken.	
258	Van gheen schade an de doern te doen by den vesten ende oick an de bomen	134

Digitized by Google

N°.		Blz.
259	Van den Hoornse brouwers ende huere biertonnen, halfvaeten ende verndelen	134
260	Van de ramen	135
261	Van den excijs te voeren te betalen.	136
262	Hoe men quijtsceldinge van huysen ende landen sal geven.	
262a	Van op Hoern nae de Zwaechdijc niet te timmeren enige huysen.	137
263	Van den maete van den wijnkannen ende bierkannen.	
264	Van tkoern ter mollen te brengen etc.	138
265	(Keur op de vreemde bieren en wijnen.)	139
266	(Geen meerdere scrifturen in het proces dan eysch en antwoord.)	140
267	(De lijndraaijers geen vreemd of nat garen te gebruiken.)	
268	(Van die carvielscepen.)	141
269	(Aanvaarding en waarneming van stedelijke officien of diensten.)	
270	(Van het keuren van vleesch.)	142
271	(Van hetzelfde.)	
272	(Van hetzelfde.)	
273	(Geen vleesch boven vier malen ter bank te brengen.)	143
274	(Verkoop van visch.)	
275	(Van hetzelfde.)	
276	(Keur van boter, kaas en andere waar.)	
277	(Bewijs der marktovertredingen.)	
278	Van die vreemde incommelingen.	144
279	Van den deckpannen ende kalckmaet.	145
280	(Ordonnantie op de kaasdragers.)	146
281	(Van de ramen.)	147
282	(Accijnscedulen.)	148
283	(Van hetzelfde.)	
284	(Schouw van een sloot bevolen.)	149
285	(Keuren tegen het opkoopen van eet- en drinkwaren.)	
286	(Helen van gestolen goed.)	150
287	(Nieuwe schotbepaling.)	
288	(Van hetzelfde.)	
289	(Van hetzelfde.)	
290	(Van hetzelfde.)	151
291	(Van schot te betalen.)	
292	(Voor middag te trouwen.)	
293	(Bruyt ofte brudegom niet te molesteren.)	152
294	Vreemde coopluyden waechgelt te betalen.	
285	Geen cramen op de plaetse te staen.	
296	Geen freuyt noch eenig ander waren ut supra.	
297	Approbatie van voorgaende keuren.	153
299	Voorcoop van boter, kaes, melck enz. verboden.	153
300	Gewicht van boter ende broot.	154
301	Inwonende vreemdelingen.	
302	Insolentie in der kercken.	155
303	Colven verboden.	

KEUREN VAN 1556—1567.

304	Geen arreste te doen sonder consent van den officier.	
305	Niet in het armengasthuis te gaen	156
306	Van den lapsalvers.	
307	Geen echte personen zullen moegen drincken in bordelen.	
308	Van incommende personen.	157
309	Van nyet te blakeren.	
310	(Eenformen ende blindtpalen.)	
311	Die uutdraechsters zullen hoir gecofte goeden uuthangen	158
312	Van den boff.	159
313	Van weesmeesteren.	160
314	Van de nieuwe poorters.	
315	Beroerende den taalluyden	161
316	Gheen huyssen off landen mit renten te vercopen	162
317	Ordinantie van de maickelardye	163
318	(Executie van schot in de dorpen der jurisdictie.)	165
319	Modus procedendi	166
320	(Van weeskinderen en weduwen goed.)	169
321	Roerende die vercopinge van de boulhuysgoeden.	170

BESLUITEN VAN DE VROEDSCHAP. 1529—1569.

322	Quistgoedt.	172
323	Reauditie van vlotrecht te versoecken.	
324	Burgermeesteren met de scepenen recht te doen.	173
325	(Qualijcken toespreken over saeken, in de vroetscap of gerechte gepasseert.)	
326	(Van poorters gearresteerd voor schulden van de stad.)	
327	(Van die stedelyke officien en voogdyen te bedienen.)	174
328	Borge int wesebouck als principael gehouden.	
329	Aesdomsrecht.	
330	Schepenen niet meer by vroedscap te vergaderen.	
331	Burgermeesteren een uyr daechs te vergaderen.	175

Digitized by Google

N°. Blz.

332 (Kosten van appel in crimineele zaken.) 175
333 Privilegie van de confiscatie te beschermen.
334 Van exue.
335 Den schout dachtvaert scepenen en secretarissen 176
336 Chirurgijns de gequetsten aen te brengen.
337 Schout by nacht te stellen.
338 Eed der poorteren 177
339 (Zeebrieven.)
340 Vader ende soon ofte twee gebroeders niet gelijck boongangers.

WEESKEUREN.

Ordonnantie van 29 December 1535. 177

WEESKEUREN ZONDER JAARTAL. 181

ENKHUIZEN 187

1 Van brant te maken 193
2 Van tot den brande niet te comen.
3 Van huysen of te breken in brant.
4 Van wapen te brande te brenghen.
5 Van eesten te cleyen.
6 Van stroe of riet over eesten te leghen. 194
7 Van colen uut te draghen.
8 Van op eesten te droghen.
9 Van smeets te smeeden sochtens ende savents.
10 Van stroe op die balken te legghen.
11 Van ovenen of eesten te heeten.
12 Van vreede te nemen ende gheven. 195
13 Van vreede twisschen poerters.
14 Van zoen diet recht seit.
15 Van vechten binnen Enchuysen.
16 Van valsche tuyghe te doen . . . 196
17 Van kercke of kerckhove te vervechten.
18 Van poerters of haer guet wech te brenghen.
19 Van wyve kyven ende clammen.
20 Van een ander quaet te betiden.
21 Van den anderen verby te sloeten . 187
22 Om te heervaert of ten oerloghe te vaeren.
23 Van poirter te werden.
24 Van anderen riet te winnen.
25 Van uut een anders lant te delven.
26 Van ander luyde beesten te dooden.
27 Van poerters te vechten buten onse vriheit 198
28 Van die boeten op den Somerdijck.

N°. Blz.

29 Van vechten 198
30 Van te delven uut steedlant.
31 Van beesten in etlant ende zeedlant te gaen.
32 Van huysen uut te voeren.
33 Van over poirters te claghen . . . 199
34 Van over medepoirters brieven te brenghen.
35 Van wapengheruft te maken by nacht.
36 Van die stadtwaghe.
37 Van twie poirters tuyghe te doen
38 Van dranck te valschen.
39 Van dobbelen.
40 Van troghe, brantledderen ende brantthaken te houden 200
41 Van brantseilen te houden.
42 Om sloete te rumen.
43 Van vreede twisschen poerteren ende gasten.
44 Van uut den rechte te varen.
45 Wie in de scattinghe niet thuys is. . 201
46 Van vreede te legghen.
47 Van vonnis te wisen.
48 Van in te legghen.
49 Van poertrecht quijt te scelden.
50 Van na den derden scouwe te besteeden.
51 Van straten te breken ofte hoghen . 202
52 Van dode beesten uut te werpen.
53 Van scuyten te nemen buten oerlof.
54 Van mit wapen niet te vesten te comen.
55 Van hofsteden te tijmmeren.
56 Van vrouwen te ontvoeren 203
57 Van ambocht te doen.
58 Van een kan te breken.
59 Van arve weder te ropen.
60 Van messen te trecken.
61 Van hofstede te betijmmeren.
62 Hoe die kueren sullen deelt werden. 204
63 Van voecht te wesen over poerteren.
64 Van huyshuer in te panden.
65 Wie een paert heft an een huys.
66 Van lant of te riden of an te werpen.
67 Van beesten opten dijck te driven. . 205
68 Van scot te gaderen by den raet.
69 Van beesten by den gou te gaen.
70 Een scepen mach gheen raet weesen.
71 Van brant te roepen.
72 Van lant weder te driven.
73 Van ghelt op scade te wijnnen.
74 Van hout opter strate te legghen. . 206
75 Van riet te winnen.
76 Die oude raet sal gheen recht nemen na haer rekenscap.

Digitized by Google

N°.		Blz.
77	Van buer recht ende gast recht te doen.	206
78	Wanneer men gastrecht doen sal.	
79	Van boefspeele en is gheen recht.	
80	Hoe langhe scepentughen dueren sullen.	207
81	Van huyse te cleyen.	
82	Van herberghe.	
83	Van boverie te doen.	
84	Om zoene te segghen.	
85	Van in te legghen.	
86	Om die huysen te bidden.	
87	Van over vreede te vechten. . . .	208
88	Van die dootslaghen sijn te kercken te brenghen.	
89	Om die hantdadighe te maken van die dode.	
90	Van den doede mit recht te legghen.	
91	Van messe te draghen	209
92	Van sluysen te scouwen.	
93	Van die sluysdoeren in die Somerdijck op te lucken.	
94	Quetsen.	
95	Van scade by tuych.	
96	Van coemens.	
97	Van verkenen.	210
98	Van laghen binnen huys te houden.	
99	Van in vechtenisse mit boghe te comen.	
100	Van mollen te halen.	
101	Van pant te begheren.	
102	Van gasten heymelic te houden . .	211
103	Die oude raet sal rekenscip doen.	
104	Van boghen te draghen by nachte.	
105	Van yemant in den recht te misdoen.	
106	Van honden te houden.	
107	Van wie voer recht verdaecht ende niet comt.	
108	Van des scouts anspraeck	212
109	Die anclagher sal die panden nomen.	
110	Van vlotvaerdich recht.	
111	Van beesten te gaen.	
112	Van beesten te scutten	213
113	Een rogghenbroet sal weghen elf pont.	
114	Van scatten.	
115	Van jaermarct	214
116	Van wesen te ontpoerteren.	
117	Van vlassen.	
118	Van tot doodenhuysen te eeten.	
119	Van een seventuych.	
120	Van scade te doen mit beesten . .	215
121	Van eynden te houden.	
122	Van gansen te houden.	
123	Van huysen ende arven te copen.	
124	Van vreede te maken.	
125	Van harnasch te houden.	216
126	Van vuer in huys te boeten of an te legghen.	216
127	Van teer te heeten.	
128	Elke oven sal hebben een scoerstien.	
129	In scoerstienen sal men vueren . .	217
130	Over die haven te tughen.	
131	Van brantledders te scouwen.	
132	Van vuer te houden.	
133	Van dreck in die haven te draghen.	
134	Van visch te vercopen na seven uuren.	
135	Van vracht te panden.	
136	Van wittebroet dat te licht is. . .	218
137	Van in doodenhuyse te comen.	
138	Van poerters an te nemen.	
139	Van seylen te besighen in den brant.	
140	Van wakers an te vechten.	
141	Van te waken	219
142	Van leeren emmeren.	
143	Van ledders te houden by node.	
144	Van lanteerne te houden.	
145	Van arve.	
146	Van gued te setten opten Riedewal.	220
147	Van burghermeysters uut te bliven.	
148	Van scepen te ballasten.	
149	Van sloten.	
150	Van Westender sluysen ende brugghen.	
151	Van poerterscip quijt te scelden.	
152	Van in den oeterdijck te voghelen .	241
153	Van notarijsbrieven.	
154	Van seventuych op bolwerken.	
155	Van te reden in scepen ende of te sceiden.	
156	Een man van buten.	
157	Van drie jaerrechten.	
158	Van ladiken in sloten.	222
159	Van harnasch uut te lienen.	
160	Van harnasch mede ter zee te nemen.	
161	Van onghebrande maten.	
162	Noch van maten.	
163	Van gansen of eenden uut te voeren.	
164	Van vleisch te vercopen op sonnedaghen.	
165	Wat segghen datter seit wert bijt gherecht	223
166	Van in te legghen na het vechten.	
167	Vlotvaerdich recht.	
168	Van ganse te houden.	
169	Van mede te trouwen te gaen. . .	224
170	Van priesteren te winnen.	
171	Van pachtbrieven.	
172	Van seventuych te versumen.	
173	Van biersculde.	
174	Van sand te halen.	

Digitized by Google

N°.		Blz.
175	Van soede te copen	225
176	Van te ladyken.	
177	Van in die tochten te ladyken.	
178	Van scepen te legghen an die oeterdijck.	
179	Van legherstede te betalen.	
180	Van brieven die uut huysen gaen.	
181	Van uyt den arrest te haelen . . .	226
	GROOTEBROEK	227
1	(1) Merct wel	237
2	(2) Messetreck off canwerpt.	
3	(3) Vechten.	
4	(4) Panden an tlijff	238
5	(5) Een overdader vanghen.	
6	(6) Een handadich maken.	
7	(171) Van een seventuich.	239
8	(7) Van heymelijcke wapen.	
9	(8) Een gequets man niet uutvoeren sal.	
10	(9) Voer recht ymant dieft.	
11	(10) Een ander lochende voer recht .	240
12	(11) Van vrouwen kyven.	
13	(12) Van buieren te bieden om te vangen.	
14	(13, 14) Een vrede weygherde.	
15	(16) Een vrede gheven off nemen. .	241
16	(17) Een vrede uutghaet.	
17	(18) Vrede nemen off geven.	
18	(15) Vrede roerende van dootslach.	
19	(21) An een huys misdoet.	
20	(19) Vrede maken.	242
21	(22 § 1) Op dat gerecht sprect.	
22	(20) Wie vrede maken mach.	
23	(23) Kercken te beslaen.	
24	Misse letten.	
25	(22 § 2) Wat scepen misdaen wort.	
26	(24) Nae tson niemant dagen mach.	
27	(25) Voer recht daghen.	243
28	(26) Van die uutbuieren huis.	
29	(27) Die gedaecht is op een arve ende niet en verscijnt.	
30	(28) Landt anspreken int gading.	
31	Opten raetcamer comen.	
32	(154) An den vierscaer comen.	
33	(31) Ghastrecht houden.	244
34	(32) Wie beclaecht wort ende niet en comt.	
35	(33) Van vonnissen steden.	
36	(34) Luiden van buten mit recht verwonnen.	
37	(35) Dat scepens gheen borch worden mach.	
38	(36) Van vrouwen recht.	
39	(37) Een poerter laet indagen . . .	244
40	(38) (Wie thuys blyven mach . . .	245
41	(39) Van eynden off ghansen.	
42	(40) Anspreck van lijff of ander brueeken.	
43	(41 en 169) Een seventuich wonnen heeft.	
44	(170) Van des graven vrede.	
45	(42) Een arve anspreet.	246
46	(43) Van poerters tuich.	
47	(44) Van scaed winnen.	
48	(45) Van saken die voerjaert sijn.	
49	(46) Van scepenenbrieven scryven.	
50	(47) Van speelghelt winnen.	
51	(48) Van dobbelen.	
52	(49) Van valsche tuich doen.	
53	(50) Van scepenenbrieven zeegelen. .	247
54	(52 en 53) Van pand wysen.	
55	(54) Pand wysen an hem selven.	
56	(55) Van inlegghen.	
57	(56) Pand wysen van boeten.	
58	(57) Van uutpoerters pandinge . . .	248
59	(61) Van een scattinge.	
60	(51) Van vry ghoet hebben.	
61	(58) Van scoud pand wert.	
62	(63) Hoe veel men sjaers scatten sal.	249
63	(64) Dat men gheen scepen raet maken sal.	
64	(65) Van der raden macht.	
65	(66) Der raden rekenscap te doen.	
66	(67) Ter heervaert niet en vaert.	
67	(69) Te miene werck.	250
68	(70) Van landtscot betalen.	
69	(71) Warenscap trecken.	
70	(72) Mit gheweer an trecht comen.	
71	(73) Wie poerterscap begheert . . .	251
72	(75) Hoe lang men wonen sal sonder poerter te warden.	
73	(76) Geen poerter wechvluchte met sijn ghoet.	
74	(77) Van den rechter hulp begheert.	
75	(78) Van poerter te blyven.	
76	(79) Poerterscap quijtscelt.	252
77	(80) Clachte doen op ander steden.	
78	(82) Een poerter voer te staen.	
79	(83) Van laghe houden binnen sijn huys.	
80	(84) Voert recht poerterscap opseggen sal.	
81	(85) Ghewelt claget.	253
82	(86) Die rijckdom ombiet.	
83	(87) Varckenen by den weghe houden.	
84	(88) Beesten scutten sal in scade.	
85	(89) Van scaed doen mit beesten int lant.	254

Digitized by Google

Nº.		Blz.
86	(90) Van een dode crenghe . . .	254
87	(91) Een maechd wechvluchte.	
88	(93) Riedt winnen.	
89	(94) Doer die Wysend varen.	
90	Die Wysend scutten.	
91	(95) Van stedemeters loon. . . .	255
92	(96) Van laech land meten.	
93	(97) Van die stedewaech.	
94	(98) Rogghenbroot backen.	
95	(100) Doer een sluys vaert ende niet en wil betalen.	
96	(101) Plancke offwerpt.	
97	(102) Leenen van sluysen breken. .	256
98	(103) Van posten op sluysen.	
99	(105) Inningweghen scouwen ende wateringen.	
100	(106) Die straet opbreken,	
101	(107) Van poelen scouwen.	
102	(108) Die straet veghen.	
103	(109) Asch uutdragen, ...	257
104	(110) Een hofstede betimmert heeft.	
105	(111) Op een hofsteed sit ende die gepacht.	
106	Hofsteed begeert an den ghouwe.	
107	Die lancte van een hofsteed begeert.	
108	(112) Om een arve sceelen. . . .	258
109	(113) Een huys toe ryden off werpen.	
110	(114) Van molen ryden.	
111	(115) Dat minst dat meest anryden mach.	
112	(116) Van weerdrift.	
113	Ander maet begeert.	259
114	Van saedlandt ryden.	
115	(118) Van ghelt winnen op scaden.	
116	(119) Wat lant men anryden mach.	
117	(120 en 121) Dat meerder lant mach dat minder anryden.	
118	(123) Een branthaeck houden. . .	260
119	(122) Wat lant men niet anryden mach.	
120	(124 en 125) Dat men dat minst werpen mach.	
121	(126) Dat men huierlant ryden of werpen mach.	261
122	(127) Van werpen lant dat pant is.	
123	(128) Voerby laycken.	
124	(129) Van scuitwasen.	
125	(130) In een vardingsloot scuitwasen.	
126	(131) Afterlant te notigen.	262
127	In halige sloten laycken.	
128	(133) Van scaren in een weyd tsamen gelandt.	
129	(134) Verdingsloot sloten.	
130	(135) Van moeten oft scutten . . .	263
131	(136) Land offdelven om not toe halen.	
132	(137) Van kerckevoechden scult.	
133	(137) Van roepen in der kercken.	
134	(138) Overt scot comt sitten als ment rekent	264
135	(143) Dat men tuighen eeden sal.	
136	(145) Dat men ghecoft ghoet sal drie sonnendaghen in der kercken roepen.	
137	(29) Die dijck off uterdijck etten.	
138	Die een ander soect in sijn huys.	
139	(147) Van riet winnen buten dijck.	
140	(60) Van indaghen.	
141	(166) Opt gherecht sprect	265
142	Van waerts- ende waerdinnen-tuich.	
143	(159) Honden houden.	
144	Malcander scaed doen in landt.	
145	Riet verhuieren	266
146	Meyebomen halen.	
147	Riet winnen.	
148	(176) Van gewicht.	
149	(163) Ghansen off eynden slaen in sijn scade.	
150	(165) Uterdijck sayen of mayen.	
151	(155) Bakenen barnen.	267
152	Sloten lant, by verdingsloten ghelegen.	
153	Opt recht spreken.	
154	Sluys legghen.	
155	Beesten scutten opten dijck.	
156	Sloot opvaren in Hoochcarspel.	
157	Van wilcoren.	
158	(172) Een dam te houden over afterlandt.	
159	Int afterhuys vueren	268
160	Een ovend off eest heeft.	
161	Een lantaern houden.	
162	Van ontsoncken straet.	
163	(174) Van reedt ghelt.	
164	(81) Van wilt jaghen.	
165	Een vaert te claeren.	
166	(92) Van gueden int hylick.	
167	Van clock cleppen.	269
168	Van pant wysen.	
169	(152) Open gaten in den Swaghedijck.	
170	(117) Proven betalen.	
171	Van palen in die tocht.	
172	Eynden off ghansen houden.	
173	Onghepende verckenen . . .	270
174	Van scutten off toghers ophalen.	
175	Verkenen waren.	
176	Van backen.	

Digitized by Google

N°.		Blz.
177	Van beesten op die Wysend .	270
178	Koeyen in die marct brenghen.	
179	In die tocht scuitwasen . . .	271
180	Op een anders gront scuitwasen.	
181 (156)	In doodehuisen eeten.	
182 (144)	Van ghansen houden.	
183	Van bekueren.	
184 (148)	Riet verhueren buten dijck.	
185 (162)	Kerckmeisters rekenschap.	
186	Te samen ghelandt.	
187	Beesten scutten	272
188	Graslant scutten.	
189	Handtscoenen nemen.	
190	Recht van die uterdijck doen.	
191	Die een ander sweren laet.	
192	Opt kerckhoff copen.	
193	Van poerters recht buten der stee.	
194	Tot scepen kiesen.	
195	Kerckmeisteren kiesen . . .	273
196	Merct wel.	
197	Burghemeisters kiesen.	
198	Van boeten.	
199	Van seventuighe.	
200	Van wincoep.	
201	Zaedlandt in Hoechcarspel.	
202	Van dijckgraefsoou opten Zeeburch	274
203	Van boeten opten dijck.	
204 (30)	(Riet winnen.)	
205 (59)	(Zes maal 'sjaars te schatten.)	
206 (62)	Panden.	275
207 (74)	Poortrecht behuwen.)	
208 (99)	Witte casen.	
209 (104)	(Boter- en kaaswaag.)	
210 (132)	Delven.	
211 (139)	(Uutpoorteren recht.) . . .	276
212 (140)	Gansen.	
213 (141)	Eynden.	
214 (142)	Koeren opt raethuys.	
215 (146)	Riet winnen.	
216 (149)	(Kosten van burgemeestersverkiezing.)	
217 (150)	Vechtelick.	
218 (151)	Eynden, woerden.	
219 (153)	Meerendeel van lant	277
220 (157)	Vullen.	
221 (158)	(Van hetzelfde.)	
222 (160)	Uutbueren.	
223 (161)	Lant hueren.	
224 (164)	Lant copen	278
225 (168)	(Hoe die kueren gaen.)	
226 (173)	(Die posten van die sluysen.)	
227 (175)		

N°.		Blz.
	SCHELLINKHOUT.	279
	A. OUDE KEUREN.	287
1	Van die waghe.	
2	Van zuvel uut te voeren.	
3	Van kerckhof.	
4	Van stedeguet.	
5	Dieft, hourkint, loosman	288
6	Van lochenen.	
7	Van onglust te maken voir recht.	
8	Van vreedt te maken.	
9	Van met wapen niet by den recht te comen.	
10	Van die maten.	
11	Van scepelen.	
12	Van een ganckpat	289
13	Van pontscot te betalen.	
14	Van morgenscot.	
15	Van poirters te vangen ende haer goet te ontvoeren.	
16	Gastrecht voir middach.	
17	Van nieuwe poirters.	290
18	Wechvluchting van poirters.	
19	Van beesten doot te slaen.	
20	Poirters claginge buten der stat.	
21	Van brieven te brengen an poirters.	
22	Van maechgelt te nemen.	291
23	Wederroep van erve.	
24	Wat men niet wederroepen en mach.	
25	Van raet te wesen.	
26	Van scepenen acht.	
27	Van weduwen ende weesen te vervoichden.	
28	Van erf an te spreken buten der stede.	292
29	Waer men trecht doen sal.	
30	Van erf binnen der stat.	
31	Van ter heervaert te varen.	
32	Van verwonnen scoude.	293
33	Van vrede te maken.	
34	Van raetsluden te kiesen upten uterdijck.	
35	Van scutten opten uterdijck.	
35a	Verhuyring des uterdijcx.	
36	Boeten van wegen of van tochten. .	294
37	Inleggen van vechten.	
38	Van boodtgelt.	
39	Van tilbaer goet.	295
40	Over vreedt te vechten.	
41	Van III jaer poirter te blyven, ende zijn inganck.	
42	Van ontpoirteren.	296
43	Van sluytgelt.	
44	Van gelt up scade.	
45	Pontscot, morgenscot.	

Digitized by Google

N°.		Blz.
46	Die raden scoudt in te winnen. . .	296
47	Uutrekeninge der raden	297
48	Van kerckevoichden te kiesen.	
49	Kercke underwindinge.	
50	Kerckelant te verhuyren.	
51	Kerckegelt in te winnen.	
52	Uutrekeninge der kerckevoichden . .	298
53	Upsettinge der dueren om tkerckegelt.	
54	Van scoudt ter ongscoudt staen.	
55	Van inpanden.	
56	Van pantrecht te voeren.	
57	Van scattinge.	239
57a	Noch van panden.	
58	Van slaen ende werpen.	
59	Sceyding van scaedt.	
60	Van een huys an te vechten.	
61	Van guet te becommeren voir eygen.	
62	Upt recht te spreken.	
63	Wysinge van eenen ponts boet. . .	300
64	Van een vonnis te steden.	
65	Dat die scout procuratie setten mach.	
66	Van een scouboet.	
67	Verlangen van dagen.	
68	Upsettinge van recht.	
69	Niet te antwoirden voir vechters . .	301
70	Van ganzen.	
70a	Van wederdryven.	
71	Pangeling van lant.	
72	Van wederdryven.	
73	Van veylich te blyven.	
74	Woonen in der stede.	
75	Huys aensprecken	302
76	Dootslach.	
77	Van een mes te trecken.	
78	Van een bluetrijst.	
79	Van quetsen.	
80	Van goet te becommeren.	
81	Ongcost van vervoichden.	303
82	Wechbrenginge van poirters.	
83	Van tuychgelt.	
84	Aenspraeck van poirters.	
85	Van tuygen te mogen.	
86	Oirconden van hemselven.	
87	Van sceel van lant of van not.	
88	Van lant te bruycken dat verboden is.	304
89	Van scaringe.	
90	Van lants- ende notsdeelinge.	
91	Daginge van scouten.	
92	Van vonnisse, tuych ende sceyden.	
93	Ungcost van een zeventuych. . . .	305
94	Seventuychsboeten.	
95	Van stooten ende slaen.	
96	Van drieginghe.	
97	Van claginge.	
98	Van te dagen by tson.	305
99	Vant recht te verdraghen.	306
100	Te rechten na oude custumen.	
101	(Van hetzelfde.)	

B. NIEUWE KEUREN.

1	Kiesinge der ermervoichden.	
2	Uutrekenscap der ermervoichden.	
3	Ermenscultdt in te winnen	307
4	Vant kerckhof.	
5	Van tselfde.	
6	Noch van tselfde.	
7	Van den wagenaers.	
8	Clootscieten.	
9	Ongstuyr in der kercken.	308
10	Clock luden.	
11	Bekueren.	
12	Profijt des bekeurings.	
13	Scaedt doen in appelen, boonen etc.	
14	Van die kercke.	309
15	Van boffen.	
16	Quade cannen.	
17	Van dieft, moirt etc.	
18	Scouboeten.	
19	Niet om vry gelt huyren.	310
20	Qualick spreken op ermevoichden.	
21	Van den eet der raden.	
22	Van quetsen.	
23	Van den processie.	
24	Tot wien die bueten comen.	

SYBEKARSPEL. 311

1	Vechten buiten de vryheid. . . .	316
2	Borg te zetten van vechten.	
3	Tuig van schepenen.	
4	Van vrede te nemen en te geven.	
5	Van vrede te weigeren.	
6	Van getuigen.	317
7	Getuigen bij dagvaarding.	
8	Valsche getuigenis.	
9	Kerk en kerkhof vervechten.	
10	Geweld bij nacht.	
11	Van schot.	318
12	Schotplichtigheid van alle inwonenden.	
13	Laster.	
14	Onlust voor het gerecht.	
15	Van vrede te maken.	
16	Met wapenen niet in het gerecht te komen.	
17	Van gebrande drankmaten.	
18	Van schepelen.	
19	Van hulp aan nieuwe poorters.	
20	Wegvluchten van poorters.	
21	Doodslaan van beesten.	

Digitized by Google

N°.		Blz.
22	Van niet te klagen op medepoorters buiten de stede.	318
23	Van geen brieven te brengen op medepoorters.	
24	Van maaggeld.	319
25	Van naasting.	
26	Van hetzelfde.	
27	Van hetzelfde.	
28	Van zeventuigsboeten.	
29	Van naasting.	
30	Aanspreken van erven.	
31	Van geld op schade te winnen.	
32	Panding voor bier en brood.	
33	Van krengen.	
34	Aanspreken van huizen.	320
35	Aanspreken van tilbaar goed.	
36	Deeling van land en tilbaar goed.	
37	Van oude renten.	
38	Wie recht begeert op andere dagen dan dingsdagen.	
39	Deeling van land en ander goed.	
40	Ruminghe, scaringhe en overwech.	
41	Van heinighen.	
42	Van schouwen.	321
43	Van schouwen.	
44	Van beesten te schutten.	
45	Van schutten.	
46	Van riet te winnen.	322
47	Van goed te bekommeren.	
48	Van mestrekken en slaan.	
49	Van vechten over vrede.	
50	Van vechten buiten de stad.	
51	Inleggen van vechten.	
52	Van doodslag.	
53	Vrede van doodslag.	
54	Van onrechte sen.	
55	Verdeeling der boeten.	
56	Verteering op Nieuwjaarsdag.	
57	Van een ban.	323
58	Kosten van schatting.	
59	Van schot te rekenen en te gaderen.	
60	Pondschot en morgenschot inpanden.	
61	Van landschot en tilschot.	
62	Van den eed van den derden eigenaar van gepande goederen.	
63	Panden van beleden schuld	324
64	Panden van verleden schuld.	
65	Onschuldseed van geldschuld.	
66	Van verwonnen schuld.	
67	Inning van stadsgelden.	
68	Rekening der raden.	
69	Plaatsvervanger van den schout.	
70	Gastrecht voormiddag.	
71	Verdaging van vonnissen.	
72	Van niet in der schepenen acht te komen	324
73	Confuselijk spreken op het gerecht.	
74	Tuig van poorters.	
75	Inwonenden moeten poorters zijn.	
76	Van een jaar lang poorter te blijven.	
77	Wie zich ontpoortert moet borg stellen voor zijn schot.	325
78	Bodegeld.	
79	Kosten van sluiten.	
80	Voogdij van weduwen en wezen.	
81	Van niet ter heervaart te varen.	
82	Verkiezing van kerkmeesters.	
83	Rekening van kerkvoogden.	
84	Duur der keuren	326
85	Wat nieuwe poorters zullen gelden.	
86	Van naasting.	
87	Wie een ander daagt of bekommert.	
88	Wie zijn poortrecht kwijtscheldt.	
89	Van hetzelfde.	
90	Geen beesten in sint Cornelishuis te komen.	
91	Den weg door de huizen vrij te laten.	
92	Den weg niet te verontreinigen . .	327
93	Wie een huis afbreekt.	
94	Van de warren langs de gou.	
95	Van zich te laten pachten.	
96	Geen honden in de kerk te brengen.	
97	Van op te staan tegen elkander.	
98	Van te kijven nabij het gerecht.	
99	Van boelding.	
100	Van goed met schot te koopen of verkoopen	328
101	Wegblijven van schepenen.	
102	Van den weg voor de huizen te strooien.	
103	Geen beesten bij de gou voor de huizen te laten loopen.	
104	Van St. Cornelis schuld.	
105	Van pandkeering.	
106	Van riet te winnen.	329
107	Van panden.	
108	Verbreking van koop in dronkenschap aangegaan.	
109	Salaris van den taalman.	
110	Van de brandhaken.	
111	Baldadigheden op het kerkhof.	
112	Van beschadiging der kerk.	
113	Van niet op het gerecht te komen zonder noodzaak.	330
114	Van der schepenen acht.	
115	. . . . .	
116	Van niet op het gerecht te komen zonder noodzaak.	

Digitized by Google

N°.		Blz.
117	Nieuwjaarsdag niet bij den rijkdom of het gerecht te komen	330
118	Dronken niet voor het gerecht te komen.	
	WESTWOUDE.	331
1	Van vechten buyten den banne . .	341
2	Van vechten binnen der stede.	
3	Van tuich van scepenen.	
4	Van vrede te nemen.	
5	Van vrede.	
6	Van sweringhe.	
7	Van daginge.	
8	Valsch getuychnisse.	
9	Van den kerck te vervechten.	
10	Van die stedeguet off borge voir die stede.	
11	Van dieft ende anders.	
12	Van onlust voor den rechte.	
13	Van vrede te maken.	
14	Mit wapens by den recht te comen.	
15	Van gebrande maten.	
16	Van schepele.	
17	Van nieuwe poorters.	
18	Fluchtinge van poorters.	
19	Van beesten doot te slaen	342
20	Van brieven te brengen van poorters.	
21	Van maechgelt.	
22	Wederroepen van erve.	
23	Wederroepinge van erf.	
24	Van raede te wesen binnen der stede.	
25	Weduwen vervoechden.	
26	Van scepenen acht.	
27	Van zeventuych boeten.	
28	Van ter heervaert te varen.	
29	Verwonnen scult.	
30	Van vrede te maken.	
31	Van gastrecht.	
32	Van wegen bescouwen.	
33	Van vechten binnen der vryheyt.	
34	Van over vrede te vechten.	
35	Van boodgelt.	343
36	Van tilbaer goet.	
37	Van poorterscip.	
38	Van ontpoorteren.	
39	Van sluten.	
40	Van gelt op scade winnen.	
41	Pontscot, morgenscot.	
42	Van scot.	
43	Rekening van raden.	
44	Van panden,	
45	Tughen van poorters.	
46	Van op tgerecht te spreken. . . .	343
47	Van gast te houden.	
48	Huys anspreck.	
49	Van kerckmeesters te kiesen.	
50	Van vechten buten die vryheyt.	
51	Van te wonen binnen der stede.	
52	Van dootslach.	
53	Van een vonnis te steden.	
54	Van goet te becommeren.	
55	Rekening.	
56	Van riet te winnen	344
57	Als die raden raet begeren.	
58	Bieden totter kerck te wercken.	
59	Van dat afterlant.	
60	Uutrekeninge van die kerck.	
61	Ten onscout staen	345
62	Van scaringhe ende scuttinghe.	
63	Van kerckevoechden schult.	
64	Van die hofsteden.	
65	Reysen van der stede weghen.	
66	Van vercopen.	
67	Van verckenen	346
68	Van de kuerboetkens.	
69	Lantscot inpanden.	
70	Tughen van husen en landen.	
71	Van wederroepen van huys.	
72	Van armegelt.	
73	Van dobbelen.	347
74	Van dobbelaers.	
75	Van boelding.	
76	Pangeling van lant.	
77	Van eens anders lant te bruycken.	
78	Van scaringhe.	
79	Van lants- ende notsdeelinge. . . .	348
80	Van sceel van lant of van not.	
81	Van hemraeden.	
82	Van boffen.	
83	Van boffen.	
84	Van burgermeesters te kiesen.	
85	Van schepenen kyesen.	
86	Gronddeelinghe	349
87	Van die yefforme an die Wysent.	
88	Van kan.	
89	Van innighe weghen delven.	
90	Van melck.	
91	Burgemeesters kiezen.	
92	Van inboel.	350
93	Inwinnen van custen.	
94	Van daginge by der kercken.	
95	Van becommeren.	
96	Van denselven.	
97	Van dingen over vonnis	351
98	Van dootslach.	
99	Van misse ende vesper beletten.	

Digitized by Google

N°.		Blz.
100	Van overloope	351
101	Van panden.	
102	Van wonen binnen der stede.	
103	Van weesevoochden te kyesen.	
104	Van eynden te houden	352
105	Van gansen te houden.	
106	Van duven.	
107	Van honden.	
108	Van quetsen.	
109	Van vechten.	
110	Mestreck	353
111	Van vuystslach.	
112	Van begieten.	
113	Van te huys blyven wie beclaegt is.	
114	Van bakeren.	
115	Van kerckelant te verhueren.	
116	Van boffen.	
117	Van visschen.	354
118	Van executie.	
119	Van ier ende anders.	
120	Van de kerck ende anders.	
121	Van gastrecht.	
122	Van schepenen te verdaegen. . . .	355
123	Beginnen te rechten.	
124	Van waerts ende waerdinnen.	
125	Soe wie ander scade doet.	
126	Van baeckeren.	
127	Van byten te houwen.	
128	Van colven ende clootschieten.	
129	Van informen ende blintpaelen . .	356
130	Van eyeren soecken.	
131	Van uytlegge.	
132	Van reeckeninge overleggen.	
133	Van procuratie.	
134	Uyten herberge niemant haelen . .	357
135	Van ongewaert te spreecken.	
136	Van colven.	
137	Malcander voor recht uythooren.	
138	Van wimpels.	
139	Gheen vogel te trecken	
140	Van paerden wech te ryden.	
141	Van haertsteeden	358
142	(Van aschkuilen.)	

CUSTUMEN ENDE USANTIEN VAN WESTEWOUDE.

	HOOGWOUDE	361
1	Van vechten.	366
2	Van tuygen der schepenen.	
3	Van vrede te nemen of te geven.	
4	Van tuygen tondersoecken.	
5	Die men dagen doet.	
6	Van valsche oircontschap oft coopmanschap.	
7	Van kerckhoff tonvryen	366
8	Van ontfal.	
9	Van vrede te nemen ende te geven.	
10	Niemandt moet met wapenen by den gerechte comen.	
11	Te meten met geteyckent mate.	
12	Hulpe van der stede.	
13	Als een poorter weghvlucht.	
14	Van een mans beest doot te slaen. .	367
15	Geen poorter moet den anderen buyten beclagen.	
16	Men moet riet in scheepenen acht gaen.	
17	Van ter heervaert.	
18	Die verwonnen wort met recht.	
19	Men moet geen gansen houden.	
20	Van schouwen.	
21	Van vechten.	
22	Van tilbaer goet aen te spreken.	
23	Soo wie vecht over een vrede . . .	368
24	Van poorter te worden.	
25	Van ontpoorteren.	
26	Die in pacht zit zal bodegelt geven.	
27	(Aanspreken van huizen.)	
28	(Kosten van sluiten.)	
29	Die opt gerechte spreeckt.	
30	Een schepen machtich te maken recht te zitten.	
31	Van kerckvoochden te kiesen.	
32	Van buyten vechten.	
33	Van poorter te worden.	
34	Van een huys aen te spreecken.	
35	Vonnissen te steden.	
36	Een anders gelt ofte goet te becommeren.	
37	Heyningen te winnen.	
38	Ruyminge, scharinge.	
39	Voor dijkrecht te dagen.	
40	Armevoochden.	369
41	Van schot rekenen.	
42	Van weesenkinderen.	
43	Van deelinge van landen ende tilbaer goet.	
44	Van tuygen.	
45	Van schade int koorn.	
46	Van de kerckvoochden.	
47	De kerckvoochden uutrekeninge. . .	370
48	Van non comparanten.	
49	Soo wie landt op hem laet zetten.	
50	Van landt vercoopen oft verhueren.	
51	Wederdrift van landt.	
52	Mes trecken.	
53	Eens anders riet winnen	371
54	Van schot te betalen.	

Digitized by Google

N°.		Blz.
55	Die panden wederstonde.	
56	Landen op hem te laten setten.	
57	Van een beest te villen.	
58	Van landt, erve ende kustingh aen te spreecken.	
59	Van yemandt voor den gerechte te slaen.	372
60	Van het toeleggen der graven in de kercke.	
61	Van stoelde wegen de heyninge te mogen winnen.	
62	Sooden te delven.	
63	Van sluysen en overtoomen.	
64	Van kustinge.	
66	Wie van kustingh beklaegt wert . .	373
66	Soo wie velligh beclaeght wort.	
67	Soo wie keer wint.	
68	Van slooten by de Boeckelwegh.	
69	Van maecxel.	
70	Van sheeren gelt.	
71	Van schotvangen te kiesen.	
72	Van weesen te bevoochden	374
	ABBEKERK.	375
1	Van vechten buyten de stede . . .	379
2	Van vreede nemen of geven.	
3	Van dagen.	
4	Van wapenen.	
5	Van gebrande dranckmaten.	
6	Van andere maten.	
7	Van maeten van bier.	
8	Van een poorter te helpen.	
9	Van een weghvlugtent poorter.	
10	Van poorters buyten te beklagen.	
11	Van erf aanspraack.	
12	Scharinge ende overwegh.	
13	Gastrecht.	
14	Vonnisse te steden.	
15	Confuyselijk spreecken.	
16	Poorter te wesen.	
17	Poorter te werden.	
18	Boodgeldt.	
19	Sluyten	380
20	Weesen.	
21	Ter heervaerdt bieden.	
22	Kerckeschult in te winnen.	
23	Willekeuren.	
24	Inganck van poorteren.	
25	Over vonnisse niet te dingen.	
26	Lantschot.	
27	Zuiderweel.	
28	Pontschot ende lantschot.	
29	Lantschot te gaaren.	
30	Te recht te dagen.	
31	Dagen van den bode	381
32	In schouts verwin te gaen.	
33	Beesten op de wegh.	
34	Schade te doen.	
35	Yer te loopen.	
36	Huysen te timmeren.	
37	Asch of vuylnis.	
38	Schryven in 't steêboek.	382
39	Eedt zweeren.	
40	Pachten ende righelen.	
41	Armelandt te verhuuren.	
42	Delven in de wegh.	
43	Blaeckeren.	
44	Overlast van boeven.	383
45	Schot te garen.	
46	Waar men 't schot brengen zal.	
47	Kerckerenten te innen.	
48	Van den bof	384
49	In tijts reght te beginnen.	
50	Pandt of maackinge.	
51	Uytreeckenschap van kerckmeesters.	
52	By nacht niet te vlassen.	
	WINKEL.	385
1	Van vechten	388
2	Vrede geven.	
3	Noch van vrede.	
4	Van wettachtige tuygen.	
5	Den bode weygeren.	
6	Kerck ofte kerckhoven becommerende.	
7	Schelden.	
8	Loochenen voor recht.	
9	Niet met wapenen int recht te comen.	
10	Beesten dootslaen.	
11	Weezen vooghden.	
12	Int recht verwonnen zijnde.	
13	Van heyninge.	
14	Ontpoorteren.	
15	Sluyten.	
16	Bodeghelt.	
17	Pontschot.	
18	Schulden inpanden	389
19	Schot innen.	
20	Opt gerecht spreken.	
21	Buyten vechten.	
22	Wonen.	
23	Seventuych.	
24	Driemael steden.	
25	Kerckmeesters rekenen.	
26	Over vonnisse dingen.	
27	Onrechte panden.	
28	Onrecht clagen.	
29	Poortrecht quijtschelden.	
30	Poorter werden	390

Digitized by Google

N°.	Blz.
31 Boonloten gaen	390
32 Riet winnen.	
33 Erve deylen.	
34 Kanne werp.	
35 Opt heylich gaen.	
36 Lanthuer ende huyshuer.	
37 Valsche tuygen.	
38 Ghebrande maet.	391
39 Ghebrande maet.	
40 Becommeren.	
41 Schepenen acht.	
42 Honden.	
43 In recht comen.	
44 Visschen	392
45 Schade doen.	
46 Vanghen.	
47 Porteren vangen.	
48 Onlust voor recht.	
49 Van scaringe ende overwech.	
50 Van kerckmeysters.	
51 Schepenen tijdt van tuygen.	
52 Poerters.	
53 Poorter vluchten.	
54 Niet ter heervaert varen.	
55 Naesten.	
56 Schouwen	393
57 Schot rekenen.	
58 Crengen.	
59 Brooden.	
60 Mestreck in de kerck.	
61 Misse setten.	
BURGHORN	395
KEUREN VAN 1505	398
1 Verstek van gedaagde.	
2 Niet te varen in het vierkant of te klimmen in den bogaert zonder verlof.	
3 Geen riet te winnen van een ander.	
4 Kijven van vrouwen	399
5 Geen beesten uit de schutting te nemen.	
6 Schade aan de kerk.	
7 Onlust voor de vierschaar.	
8 Wie een taalman neemt.	
9 Van sluiten.	
10 Dingen over vonnis.	400
11 Vechten buiten de vrijheid.	
12 Klagen over een medepoorter.	
13 Executie bij lijfsdwang.	
14 Aanspreken op bekentenis of tuig.	
15 Met wapenen niet aan de vierschaar te komen.	
16 Boeverij in de kerk of op het kerkhof.	401
17 Geen beesten op zaadland te gaan.	
18 Van 's heeren schade.	
19 Van crimineele zaaken.	401
20 Van huisbraak.	
21 Boeten van gasten niet te verjaren.	
22 Kosten van vlotvaardig recht.	
23 Kosten van voogdij	402
24 Kosten van een eed.	
25 Panden voor gerekend schot.	
26 Zaken boven 5 ℔ voor drie schepenen of meer.	
27 Begieten met bier.	
28 Verboden visscherij.	
29 Van maexel.	
30 Van hetzelfde	403
31 Ongepende varkens.	
32 Verboden honden.	
33 Executie van schuld.	
34 Van plukharen.	
35 Van mestrek, vuistslag en kanworp.	
36 Van eens anders wagen of paarden te gebruiken.	
37 Gewicht van het roggebrood.	
38 Valsche maten en gewichten	404
39 Valsche oorkondschap.	
40 Wie een dief in zijn huis vindt.	
41 Van vredebraak.	
42 Hoelang schepenen mogen vreden.	
43 Antwoord spreken.	
44 Wie van den recht te wesen wendt.	
45 Wie poorter zal wezen.	405
46 Van onrechte klage.	
47 Van pand.	
48 Van maexel of panden te wijzen.	
49 Van kanworp.	
50 Van kreuk te maken.	
51 Kosten van becommeren.	
52 Panden van verlijde schuld.	
53 Niet in der schepenen acht te komen	406
54 Van getuigenbewijs.	
55 Van mede te heinen.	
56 Niemands erwten te plukken.	
57 Deeling van land en ander goed.	
58 Schade aan visscherijen.	
59 Van onrechte panden te wijzen.	
60 Goederen aan pandbeslag of maexel te onttrekken	407
61 Schade aan tienden, waranden of wildernis.	
62 Verkoop van onroerend goed in te schrijven in het klerkenboek.	
63 Loochenen voor het gerecht.	
64 Van merrien te houden.	
65 Schade aan molens.	
66 Verplichte dijkshulp bij watersnood.	
67 Van kwetsen	408

Digitized by Google

N°.		Blz.
68	Kwalijk spreken op den heer of zijn gezin	408
69	Kwalijk spreken op het gerecht.	
70	Van hetzelfde.	
71	Maexel van wilcoort gelt.	
72	Van Maexel.	
73	Getuigenplicht.	
74	Maexel wijzen in het gading. . . .	409
75	Van zeventuig.	
76	Van hetzelfde.	
77	Van putoors en reigers te vangen.	
78	Van eijeren te zoeken.	
79	Van zwanen en zwaneneijeren.	
80	Van zijn poortrecht kwijt te schelden.	
81	Van eene keurwonde	410
82	Van hetzelfde.	
83	Schade door beesten veroorzaakt.	
83a	Uitvoer van mest verboden.	
84	Beesten in zijn schade te schutten, niet te dooden.	
85	Hoe de bode bekeuren zal.	
86	Kosten van afschriften uit het klerkenboek	411

N°.		Blz.
	LATERE KEUREN	411
87	Wie voogd is, zal poorter wezen.	
88	Wie aanneemt te dagen of eene wete te doen, zal poorter wezen.	
89	Wie den schutstal zal maken . . .	412
90	Wie dagen mogen.	
91	Van brieven te brengen.	
92		
93	Van voogdij.	
94	. . . . .	413
95		
96	Van te komen in der schepenen acht.	
97	Van met bogen of bussen te schieten in de kuilen.	
98	Van eenden te jagen.	
99	Met honden niet in het veld te gaan.	
100		
101		
102	Van den molenaar in Burghorn . .	414
103	Onderhuur van land.	

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

WERKEN DER VEREENIGING TOT UITGAAF DER BRONNEN VAN HET OUDE VADERLANDSCHE RECHT.

I. Het rechtsboek van Den Briel, beschreven in vijf tractaten, door JAN MATTHIJSSEN, Op nieuw uitgegeven door Mr. J. A. FRUIN en Mr. M. S. POLS. roy. 8vo . . . . . *f* 4.75

II. Rechtsbronnen der stad Zutphen, van het begin der 14de tot de tweede helft der 16de eeuw, uitgegeven door Mr. C. PIJNACKER HORDIJK. roy. 8vo *f* 3.50

III. De middeleeuwsche rechtsbronnen der stad Utrecht, uitgegeven door Mr. S. MULLER, Fz. 2 deelen. roy. 8vo . . . . . *f* 15.—
Het glossarium zal later volgen.

IV. De oudste rechten der stad Dordrecht en van het baljuwschap van Zuidholland, uitgegeven door Mr. J. A. FRUIN. 2 deelen. roy. 8vo *f* 12 50

V. De Friesche stadrechten, uitgegeven door Mr. A. TELTING. roy 8vo. *f* 5.—

VI. Leidsche rechtsbronnen uit de middeleeuwen, uitgegeven door Dr. P. J. BLOK. roy. 8vo . . . . . *f* 6.75

Verslagen en mededeelingen. Nº. 1. roy. 8vo. . . . . *f* 0.60
INHOUD: I. Hofrechten der Essensche goederen in Salland. II. Eene beslissing van den bisschop van Utrecht van 1309. III. Uitspraak over het gerecht te Lienden. IV. Oorkonden betreffende het hoefslaan van gemeene gronden en het beleggen van waarheden in de heerlijkheid van Helmond. V. Iets over de keuren der West-friesche steden.

Verslagen en mededeelingen. Nº. II. roy. 8vo. . . . . *f* 1 20
INHOUD: VI. Ordonnantie op den Zeedijk van Petten af tot Beverwijk toe. 1534. VII. Het zoogenaamde leenrecht der St. Paulus-abdij te Utrecht. VIII. Costumen van Nyenburg en van Bunschoten. IX. Lijst van zaken, behoorende tot de bevoegdheid zoowel van de wereldlijke als van de geestelijke rechters. X. Instructie en depositie van het aesdoms- en schependomsrecht.

Verslagen en mededeelingen. Nº. III. roy. 8vo. . . . . *f* 1.50
INHOUD: XI. Eene Geldersche oorkonde van 1491. XII. De waarrechten der stadsweiden te Zutfen. XIII. Oudste rechten van het land van Putten. XIV. Verklaring van oude rechtstermen. XV. Het zoogenaamde Rheingauer Landrecht.

Verslagen en mededeelingen. Nº. IV. roy. 8vo. . . . . *f* 1.50
INHOUD: XVI. Oudste rechten van Geervliet. XVII. De keuren van Heenvliet van 1536. XVIII. Rechtstoestand van goederen onderworpen aan de uitkeering van haankoren XIX. Twee Stichtsche leenrechten. XX. Handvest aan Markerhoofd gegeven 1 April 1404/5. XXI. Nalezing op de dingtaal van Zuidholland. XXII. Ordonnantie van Lopik, 12 Dec. 1469.

Verslagen en mededeelingen. Nº. V. roy. 8vo. . . . . *f* 1.80
INHOUD: XXIII. Over de uitgave van handschriften. XXIV. Oude dijks verstoelingen of verhoefslagingen. XXV. De keur van Veere. XXVI. Die keure van Dreyschor van 2 Januari 1399/1400. XXVII. Dingtalen van Middelburg. XXVIII. Verklaring van rechten van de hooge vierschaar van Zeeland van 1454. XXIX. Bevestiging der handvesten van Goedereede door hertog Philips van Bourgondie, December 1451. XXX. Voorboden van Den Briel van 1346. XXXI. De zoogenaamde Westerlauwersche rechten. XXXII. Varia.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

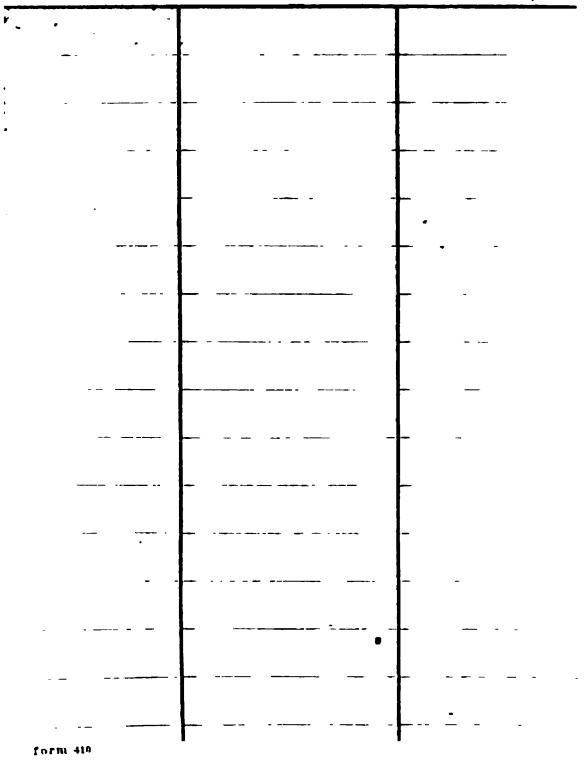

form 410

Digitized by Google